

Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika
Armed Forces Academy of General Milan Rastislav Štefánik

ZBORNÍK PRÍSPEVKOV
zo 14. medzinárodnej vedeckej konferencie

**Proceedings of the International Conference
on National and International Security**

19th- 20th October 2023 • Liptovský Mikuláš • Slovakia

**NATIONAL
AND INTERNATIONAL
SECURITY 2023**

**NÁRODNÁ
A MEDZINÁRODNÁ
BEZPEČNOSŤ 2023**

14. medzinárodná vedecká
konferencia

14th International Scientific
Conference

**Zborník príspevkov
z medzinárodnej vedeckej konferencie**

**Proceedings of the International Conference
on National and International Security**

19th - 20th October 2023 • Liptovský Mikuláš • Slovakia

Organizátor / Organizer

- Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika
Katedra bezpečnosti a obrany

Spoluorganizátori / Co-organizers

- Ministerstvo obrany Slovenskej republiky
- Generálny štáb OS SR
- University of Defense Brno
- War Studies University Warsaw
- Ludovika University of Public Service Budapest
- APEIRON Academy of Security of Public and Individual Cracow
- Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica
- Akadémia Policajného zboru Bratislava

Záštitá / Auspices

- generál Ing. Daniel ZMEKO
náčelník Generálneho štábu, Ozbrojené sily Slovenskej republiky

Garanti / Guarantors

- doc. Ing. Jozef PUTTERA, CSc., rektor, Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- brig. gen. prof. RNDr. Zuzana KROČOVÁ, Ph.D., rektor, Univerzity of Defence Brno, Czech Republic
- Dr Juliusz PIWOWARSKI, rector, APEIRON Academy of Security of Public and Individual in Cracow, Poland
- COL Dr. hab. Dariusz MAJCHRZAK, vice-rector for military issues, War Studies University Warsaw, Poland
- brig. gen. Dr. Péter LIPPAI, dean, Faculty of Military Sciences and Officer Training, Ludovika University of Public Service, Budapest, Hungary
- doc. PhDr. Branislav KOVÁČIK, PhD., dekan, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Slovenská republika
- prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., vedúci katedry bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika Liptovský Mikuláš, Slovenská republika

Vedecký výbor / Scientific Committee

- doc. Ing. Lubomír BELAN, PhD., Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- prof. Ing. Martina BLAŠKOVÁ, PhD., Police Academy of the Czech Republic Prague, Czech Republic
- Ing. Daniel BREZINA, PhD., Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- COL Prof. Vasile CARUTASU, PhD., Land Forces Academy Sibiu, Romania
- MAJ Assoc. Prof. Alin CIRDEI, PhD., Land Forces Academy Sibiu, Romania
- Dr. Wojciech CZAJKOWSKI, APEIRON Cracow, Poland
- doc. PhDr. Ľubomír ČECH, CSc., Ekonomická univerzita v Bratislave, Slovenská republika

- doc. Ing. Dr. Štefan DANICS, Ph.D., Police Academy of the Czech Republic Prague, Czech republic
- Dr. Tomasz DUKIEWICZ, University of Opole, Opole, Poland
- doc. Ing. Boris ĎURKECH, CSc., Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- COL Assoc. Prof. Sasho S. EVLOGIEV, PhD., Faculty Artillery, AD and CIS Shumen, Bulgaria
- MAJ. Tibor FARKAS, PhD., Ludovika University of Public Service, Budapest, Hungary
- PhDr. Libor FRANK, Ph.D., University of Defence Brno, Czech republic
- Ing. Viera FRIANOVÁ, PhD., Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- COL Assoc. Prof. Eng. Laurian GHERMAN, PhD., Air Force Academy Braşov, Romania
- prof. PhDr. František HANZLÍK. CSc., University of Defence Brno, Czech republic
- mjr. Ing. Michal HRNČIAR, PhD., Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- doc. Ing. Radoslav IVANČÍK, PhD. et Ph.D., MBA, MSc., Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Slovenská republika
- doc. PhDr. Rastislav KAZANSKÝ, PhD., UMB v Banskej Bystrici, Slovenská republika
- COL prof. Klára S. KECSKEMÉTHY, PhD., Ludovika University of Public Service, Budapest, Hungary
- mjr. Ing. Jaroslav KOMPAN, PhD., Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- doc. Ing. Zbyšek KORECKI, Ph.D., University of Defence Brno, Czech republic
- prof. Dr hab. Dariusz KOZERAWSKI, Jagiellonian University Cracow, Poland
- COL prof. Zoltan KRAJNC, PhD., Ludovika University of Public Service, Budapest, Hungary
- brig. gen. Ing. Jaroslav KRÁM, Sily pre špeciálne operácie OS SR, Slovenská republika
- doc. Ing. Ivan MAJCHÚT, PhD., Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- prof. dr hab. Jan MACIEJEWSKI, Univerzity of Wroclaw, Poland
- prof. dr hab. Maciej MARSZAŁEK, War Studies University Warsaw, Poland
- ks. dr hab. Mirosław A. MICHALSKI, WSB Toruń, Poland
- prof. Ing. Jana MÜLLEROVÁ, PhD. Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Slovenská republika
- Assoc. Prof. Marijana MUSLADIN, Ph.D. - University of Dubrovnik, Dubrovnik, Croatia
- COL Dr. hab. inż. Jacek NARLOCH, Military Univerzity of Land Forces Wroclaw, Poland
- prof. Ing. Pavel NEČAS, PhD., UMB v Banskej Bystrici, Slovenská republika
- Ing. Antonín NOVOTNÝ, Ph.D., University of Defence Brno, Czech republic
- Dr. Jinřich NOVÝ, Ph.D., Police Academy of the Czech republic Prague, Czech republic
- Dr. hab. Antoni OLAK, WSPA Lublin / PWSTE Jarosław, Poland
- gen. mjr. Ing. Ivan PACH, Pozemné sily OS SR, Slovenská republika
- COL dr. hab. Przemysław PAŹDZIOREK, War Studies University Warsaw, Poland
- Assoc. Prof. Elitsa PETROVA, DSc., National Military University Veliko Tarnovo, Bulgaria
- Dr hab. Andrzej PIECZYWOK, Kazimierz Wielky University Bydgoszcz, Poland
- doc. Ing. Ivo PIKNER, Ph.D., University of Defence Brno, Czech Republic
- doc. Ing. Josef PROCHÁZKA, Ph.D., University of Defence Brno, Czech Republic
- dr. hab. Adam RADOMYSKI, Polish Air Force University in Dęblin, Poland
- RSDr. Petr ROŽŇÁK, CSc., AMBIS Prague, Czech republic

- doc. Ing. Peter SPILÝ, PhD., Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- Dr. hab. Henryk SPUSTEK, University of Opole, Opole, Poland
- Mgr. Richard STOJAR, Ph.D., University of Defence Brno, Czech Republic
- Mgr. Juraj ŠIMKO, PhD., Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- dr. hab. inž. Norbert ŚWIĘTOCHOWSKI, Military Univerzity of Land Forces Wroclaw, Poland
- gen. mjr. Ing. Róbert TÓTH, Vzdušné sily OS SR, Slovenská republika
- COL László UJHÁZY, PhD., Ludovika University of Public Service, Budapest, Hungary
- Assoc. Prof. Inga URIADNIKOVA, CSc., National Poletchnical University Odessa, Ukraine
- doc. Mgr. Jaroslav UŠIAK, PhD., UMB v Banskej Bystrici, Slovenská republika
- doc. Ing. Jaroslav VARECHA, PhD., Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- COL (RES) Mariusz WOJCISZKO, Ph.D. Was Studies University Warsaw, Poland
- Assoc. Prof. Vasil' ZAPLATINSKIJ, PhD. National Aviation University Kyiv, Ukraine

Organizačný výbor / Organizing Committee

- doc. Ing. Ivan MAJCHÚT, PhD. - predseda
- Ing. Daniel BREZINA, PhD.
- Ing. Ivan BYSTRIANSKY
- Katarína ERHARDTOVÁ
- npor. Mgr. Tatiana FABRYOVÁ
- Ing. František GUBÁŠ, PhD.
- JUDr. Tomáš MARTAUS, PhD.
- npor. Mgr. Monika PAPŠOVÁ
- Ing. Rudolf PÁSTOR
- Mgr. Juraj ŠIMKO, PhD.

Recenzenti / Reviewers

- doc. Ing. Lubomír BELAN, PhD.
- prof. Ing. Ladislav HOFREITER, CSc.
- mjr. Ing. Michal HRNČIAR, PhD.
- prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc.
- mjr. Ing. Jaroslav KOMPAN, PhD.
- doc. Ing. Ivan MAJCHÚT, PhD.
- JUDr. Tomáš MARTAUS, PhD.
- PhDr. Mária MARTINSKÁ, PhD.
- doc. Ing. Stanislav MORONG, PhD.
- Ing. Rudolf PÁSTOR
- doc. Ing. Peter SPILÝ, PhD.
- Mgr. Juraj ŠIMKO, PhD.

ISBN 978-80-8040-651-6 (online)

DOI: <https://doi.org/10.52651/nmb.b.2023.9788080406516>

© Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika (2023)

Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika
Katedra bezpečnosti a obrany
Armed Forces Academy of gen. M. R. Štefánik
Security and Defence Department

PROGRAM KONFERENCIE CONFERENCE PROGRAM

14. Medzinárodná vedecká konferencia
14th International Scientific Conference

NÁRODNÁ A MEDZINÁRODNÁ BEZPEČNOSŤ 2023 NATIONAL AND INTERNATIONAL SECURITY 2023

19. - 20. 10. 2023

19. 10. 2023

13:30 – 13:40 Otvorenie konferencie / Conference opening

13:40 – 14:00 Vystúpenie pozvaných hostí / Performance of invited guests
Fotoграфovanie / Photography

14:00 – 15:20 **Blok I: Bezpečnostná veda / Security science**
Konferenčná miestnosť / conference room Moderator: **Peter SPILÝ**

Klára S. KECSKEMÉTHY Ludovika University of Public Service Alexandra SIPOS HUN-REN Centre for Social Sciences, Institute for Sociology Budapest	The evolving partnerships in the light of the Madrid and Vilnius Summits
Wojciech GIZICKI The John Paul II Catholic University Lublin	The Education for Defence and Security The Case of Poland
Csaba VIDA Ludovika University of Public Service Budapest	Application of futurology to the analysis of the security environment

15:20 – 15:40 **Prestávka / break**

15:40 – 16:40 **Blok II: Národná bezpečnosť / National security**
Konferenčná miestnosť / conference room Moderator: **Ladislav HOFREITER**

Antonín NOVOTNÝ Univerzita obrany Brno	Nová bezpečnostní a obranná strategie České republiky
Matej POLAČEK Krajské riaditeľstvo PZ Nitra	Nelegálna migrácia
Dominika PAŽICKÁ ČERNÁKOVÁ Ministerstvo obrany SR Bratislava	Motivácia mládeže k vstupu do Ozbrojených síl SR a jej zmeny spôsobené generáciou Z

16:40 – 17:00 **Prestávka / break**

17:00 – 18:00 **Blok III: Bezpečnostná veda / Security science**
Konferenčná miestnosť / conference room Moderator: **Rudolf PÁSTOR**

Tibor FARKAS – András TÓTH Ludovika University of Public Service Budapest	Opportunities and directions for the evolution of command and control systems in the context of multi-domain operations
Michaela ZÁTURECZKÁ Akadémia ozbrojených síl Liptovský Mikuláš	The use of unmanned aircraft systems in the war in Ukraine

19.00 - 22.00 **SPOLOČENSKÝ VEČER / SOCIAL PROGRAM**

20. 10. 2023

08:30 – 10:00 Blok IV: Použitie ozbrojených síl / Deployment of armed forces

Konferenčná miestnosť/ conference room Moderator: **Tomáš MARTAUS**

Jaroslav GALBA Univerzita obrany Brno	Vyčkávací munice v soudobých konfliktech
Martin BAKIČ Akadémia ozbrojených síl Liptovský Mikuláš	Ochrana síl v procese plánovania a realizácie operácií vo vojenskom umení
Juraj PAGÁČIK Akadémia ozbrojených síl Liptovský Mikuláš	Host Nation Support ako súčasť bezpečnosti a obrany štátu
Ivan BYSTRIANSKY Akadémia ozbrojených síl Liptovský Mikuláš	Využívanie simulačných technológií na zvyšovanie efektívnosti rozhodovacieho procesu vo vojenstve
Radoslav IVANČÍK Akadémia Policajného zboru Bratislava	Konšpiračné teórie ako súčasť hybridných hrozieb

10.00 - 10.15 **Prestávka/ break**

10:15 – 11:45 Blok V: Medzinárodné vzťahy / International relations

Bezpečnostná veda / Security science

Konferenčná miestnosť/ conference room Moderator: **Ivan BYSTRIANSKY**

Daniel ŠMIHULA Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka Trenčín	Vojenské súperenie vo východnej Ázii
Pavel NEČAS - Juraj VRBOVSKÝ Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica	Miera rastúceho mocenského potenciálu Čínskej ľudovej republiky a adekvátnosť americkej reakcie naň
Richard LIŠKA Akadémia ozbrojených síl Liptovský Mikuláš	Vplyv Ruska na Pobaltie
Tatiana FÁBRYOVÁ Akadémia ozbrojených síl Liptovský Mikuláš	Ľudský činiteľ ako determinant mäkkej moci štátu
Monika PAPŠOVÁ Akadémia ozbrojených síl Liptovský Mikuláš	30 rokov bezpečnosti Slovenskej republiky

11:45 – 13:00

Ukončenie konferencie/ Ending a conference
Obed/ Lunch

Za obsah a spôsob vystúpení zodpovedajú v plnom rozsahu autori.

The content and the way of the performance are in the responsibility of the authors.

OBSAH

Martin BAKIČ OCHRANA SÍL V PROCESE PLÁNOVANIA A REALIZÁCIE OPERÁCIÍ VO VOJENSKOM UMENÍ FORCE PROTECTION IN THE PROCESS OF PLANNING AND EXECUTION OF OPERATIONS IN MILITARY ART	13
Lubomír BELAN BEZPEČNOSTNÝ MANAŽMENT – FYZICKÁ BEZPEČNOSŤ SECURITY MANAGEMENT – PSYSICAL SECURITY	27
Ivan BYSTRIANSKY VYUŽÍVANIE SIMULAČNÝCH TECHNOLOGIÍ NA ZVYŠOVANIE EFEKTÍVNOSTI ROZHODOVACIEHO PROCESU VO VOJENSTVE THE USE OF SIMULATION TECHNOLOGIES TO IMPROVE THE EFFECTIVENESS OF MILITARY DECISION-MAKING PROCESS	37
Tatiana FÁBRYOVÁ ĽUDSKÝ ČINITEĽ AKO DETERMINANT MÄKKEJ MOCI ŠTÄTU HUMAN FACTOR AS A DETERMINANT OF THE STATE'S SOFT POWERS	56
Viera FRIANOVÄ PLÄNOVANIE PODPORY OBRANY SLOVENSKEJ REPUBLIKY DEFENCE SUPPORT PLANNING OF THE SLOVAK REPUBLIC	67
Jaroslav GALBA VYČKÄVACÍ MUNICE V SOUDOBYCH KONFLIKTECH LOITERING MUNITION IN CONTEMPORARY ARMED CONFLICTS	87
Ladislav HOFREITER UMELÄ INTELIGENCIA VO VOJENSTVE – VÝHODY A RIZIKÄ ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE MILITARY – BENEFITS AND RISKS	99
Radoslav IVANČÍK KONŠPIRÄČNÉ TEÓRIE AKO SÜČASŤ HYBRIDNÝCH HROZIEB CONSPIRACY THEORIES AS A PART OF HYBRID THREATS	109
Radoslav IVANČÍK PREHODNOCOVANIE STRATEGICKEJ SUVERENITY EURÓPSKEJ ÜNIE PO VYPUKNUTÍ KONFLIKTU NA UKRAJINE REASSESSING THE STRATEGIC SOVEREIGNTY OF THE EUROPEAN UNION AFTER THE OUTBREAK OF THE CONFLICT IN UKRAINE	120

Soňa JIRÁSKOVÁ ŠKODLIVOSŤ KORUPCIE A OPATRENIA PROTI NEJ V REZORTE OBRANY SLOVENSKEJ REPUBLIKY THE HARMFULNESS OF CORRUPTION AND THE ANTI-CORRUPTION MEASURES IN THE DEPARTMENT OF DEFENSE OF THE SLOVAK REPUBLIC	131
Vojtech JURČÁK, Vladimír ANDRASSY, Katarína STOLÁRIKOVÁ KYBERNETICKÉ OPERÁCIE AKO SÚČASŤ KYBERNETICKÝCH HROZIEB CYBER OPERATIONS AS THE PART OF CYBER THREATS	142
Alexander KELÍŠEK, Kristián FURIAK VPLYV DEZINFORMÁCIÍ NA OBČIANSKU SPOLOČNOSŤ V KRAJINÁCH V4 THE IMPACT OF DISINFORMATION ON CIVIL SOCIETY IN THE V4 COUNTRIES	151
Milan KUSÁK SOCIÁLNE MÉDIÁ AKO NÁSTROJE RADIKALIZÁCIE: ANALÝZA DIGITÁLNYCH STÔP SOCIAL MEDIA AS A TOOL FOR RADICALIZATION: ANALYSIS OF DIGITAL FOOTPRINTS	166
Richard LIŠKA VPLYV RUSKA NA POBALTIE RUSSIAN INFLUENCE ON THE BALTIC	181
Petra MARTAUS JE KONCEPCIA ĽUDSKEJ BEZPEČNOSTI PREKONANÁ? IS CONCEPT OF HUMAN SECURITY OUTDATED?	195
Petra MARTAUS PRÍSTUP K ĽUDSKEJ BEZPEČNOSTI APPROACH TO HUMAN SECURITY	200
Tomáš MARTAUS, Petra MARTAUS EXTRÉMIZMUS, PREDMET ZÁUJMU KRIMINALISTIKY A KRIMINOLÓGIE EXTREMISM, A SUBJECT OF INTEREST IN CRIMINALISTICS AND CRIMINOLOGY	206
Tomáš MARTAUS, Lea TOMKOVÁ UPLATNENIE ZÁSAD „DOBREJ VEREJNEJ SPRÁVY“ V ADMINISTRATÍVNO M KONANÍ AKADÉMIE OZBROJENÝCH SÍL APPLYING THE PRINCIPLES OF „GOOD GOVERNANCE“ TO THE ADMINISTRATIVE PROCESS OF THE ARMED FORCES ACADEMY	218

Mária MARTINSKÁ, Soňa ŠROBÁROVÁ, Marek GREJTÁK VLASTENECTVO A EMPIRICKÁ ANALÝZA ZÁUJMU MLÁDEŽE O VSTUP DO OZBROJENÝCH SÍL SLOVENSKEJ REPUBLIKY PATRIOTISM AND EMPIRICAL ANALYSIS OF YOUTH'S INTEREST IN JOINING THE ARMED FORCES OF THE SLOVAK REPUBLIC	226
Róbert MEDE, Juraj PAGÁČIK HOST NATION SUPPORT AKO SÚČASŤ BEZPEČNOSTI A OBRANY ŠTÁTU HOST NATION SUPPORT AS PART OF STATE SECURITY AND DEFENSE	236
Stanislav MORONG, Soňa JIRÁSKOVÁ MOŽNOSTI A LIMITY MODERNIZÁCIE KONZERVOVANÝCH DÁVOK POTRAVY PRE 21. STOROČIE POSSIBILITIES AND LIMITS OF MODERNIZATION OF CANNED FOOD PORTIONS FOR THE 21 ST CENTRURY	246
Iveta NOVOTNÁ POLITICKO – STRATEGICKÉ ROZHODOVANIE O OZBROJENÝCH SILÁCH SLOVENSKEJ REPUBLIKY POLITICAL – STRATEGIC DECISION – MAKING OF THE ARMED FORCES SLOVAK REPUBLIC	262
Antonín NOVOTNÝ NOVÁ BEZPEČNOSTNÍ A OBRANNÁ STRATEGIE ČESKÉ REPUBLIKY NEW SECURITY AND DEFENCE STRATEGY OF THE CZECH REPUBLIC	272
Antoni OLAK, Božena KONECKA-SZYDEŁKO NATIONAL SECURITY POLICY IN CONDITIONS OF EXTERNAL THREAT TO THE STATE AND DURING WAR	281
Antoni OLAK, Božena KONECKA-SZYDEŁKO, Jerzy MICHNO THE IMPORTANCE OF STABILIZATION PEACEKEEPING MISSIONS AS AN ENTITY OF THE SECURITY SYSTEM IN EUROPE AND IN THE WORLD – OUTLINE OF THE ISSUES	294
Antoni OLAK, Božena KONECKA-SZYDEŁKO, Marek WIATER CONTEMPORARTY SECURITY THERATS – BORDER CRIME – OUTLINE OF THE ISSUES	300
Martin ONDRUŠ CHARAKTERISTIKA ŠEDEJ ZÓNY V STRATEGICKÝCH DOKUMENTOCH V EURÓPSKYCH ŠTÁTOCH CHARACTERISTICS OF THE GREY ZONE IN STRATEGIC DOCUMENTS IN EUROPEAN COUNTRIES	308
Monika PAPŠOVÁ TRIDSAŤ ROKOV BEZPEČNOSTI SLOVENSKEJ REPUBLIKY THIRTY YEARS OF THE SECURITY IN THE SLOVAK REPUBLIC	316

Rudolf PÁSTOR, Matej VALLO VYBRANÉ EXTERNÉ A INTERNÉ VPLYVY NA STABILITU BEZPEČNOSTNEJ SITUÁCIE IRAKU SELECTED INTERNAL AND EXTERNAL DRIVERS WITH IMPACT ON SECURITY SITUATION IN IRAQ	333
Dominika PAŽICKÁ ČERNÁKOVÁ MOTIVÁCIA GENERÁCIE Z NA SLOVENSKU K VSTUPU DO OZBROJENÝCH SÍL SR MOTIVATION OF GENERATION Z IN SLOVAKIA TO JOIN ARMED FORCES OF THE REPUBLIC OF SLOVAKIA	344
Juliusz PIWOWARSKI, Leszek WOSZCZEK OSOBNÁ A ŠTRUKTURÁLNA BEZPEČNOSŤ – PSYCHOSOCIÁLNE ASPEKTY PERSONAL AND STRUCTURAL SAFETY – PSYCHOSOCIAL ASPECTS	356
Matej POLAČEK NELEGÁLNA MIGRÁCIA ILLEGAL MIGRATION	362
Peter POLÁČEK VESMÍRNA OBRANA AKO VÝZVA PRE OZBROJENÉ SÍLY SLOVENSKEJ REPUBLIKY SPACE DEFENSE AS A CHALLENGE FOR THE ARMED FORCES OF THE SLOVAK REPUBLIC	370
Peter POLÁČEK VERMÍRNA DIPLOMACIA AKO NÁSTROJ VESMÍRNEJ BEZPEČNOSTNEJ POLITIKY SPACE DIPLOMACY AS AN INSTRUMENT OF SPACE SECURITY POLICY	379
Monika SAGANOVÁ POŽIADAVKY NA SPÔSOBILOSTI A PRAKTICKÉ SKÚSENOSTI SÚČASNÝCH DÔSTOJNÍKOV OZBROJENÝCH SÍL SLOVENSKEJ REPUBLIKY AKO PODSTATA PREDCHÁDZANIA A ÚSPEŠNÉHO RIEŠENIA KRÍZOVÝCH SITUÁCIÍ QUALIFICATION REQUIREMENTS AND PRACTICAL EXPERIENCE OF CURRENT OFFICERS OF THE SLOVAK ARMED FORCES AS THE ESSENCE OF PREVENTING AND SOLVING CRISIS SITUATION	388
Klára SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY, Alexandra SIPOS EVOLVING NATO PARTNERSHIP IN THE LIGHT OF THE MADRID AND VILNIUS SUMMITS	396
Daniel ŠMIHULA VOJENSKÉ SÚPERENIE VO VÝCHODNEJ ÁZII MILITARY RIVALRY IN EAST ASIA	405

Jozef TROCHAN	
VOJNOVÝ KONFLIKT NA URKAJINE: PRÍČINY, CHARAKTER A SCENÁRE MOŽNÉHO VÝVOJA	424
WAR CONFLICT IN UKRAINE: ROOT CAUSES, CHARACTER, AND SCENARIOS OF POSSIBLE DEVELOPMENT	
Michal VAJDA	
EÚ A MIGRÁCIA	435
EU AND MIGRATION	
Csaba VIDA	
APPLICATION OF FUTUROLOGY FOR THE ANALYSIS OF THE SECURITY ENVIRONMENT (IS IT POSSIBLE TO DETERMINE THE FUTURE?)	446
Juraj VRBOVSKÝ, Pavel NEČAS	
MIERA RASTÚCEHO MOCENSKÉHO POTENCIÁLU ČÍNSKEJ ĽUDOVEJ REPUBLIKY A ADEKVÁTNOSŤ AMERICKEJ REAKCIE NAŇ	455
THE EXTENT OF THE GROWING POWER POTENTIAL OF THE POPLE'S REPUBLIC OF CHINA AND THE ADEQUACY OF THE AMERICAN RESPONSE TO IT	
Mariusz WOJCISZKO	
DEFENSE TRAINING SYSTEM AS PART OF NON-MILITARY DEFENCE PREPARATIONS	476
Michaela ZÁTURECZKÁ	
UNMANNED PROWESS: AN ANALYSIS OF THE USE OF UNMANNED AIRCRAFT SYSTEMS IN THE UKRAINIAN CONFLICT	482
Vladimír ZVEREC	
PREDIKCIA KONFLIKTOV S VYUŽITÍM ANALYTICKÉHO NÁSTROJA UMELEJ INTELIGENCIE CONFLICTFORECAST.ORG	500
CONFLICT PREVENTION USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE ANALYTICAL TOOL CONFLICTFORECAST.ORG	

OCHRANA SÍL V PROCESE PLÁNOVANIA A REALIZÁCIE OPERÁCIÍ VO VOJENSKOM UMENÍ

FORCE PROTECTION IN THE PROCESS OF PLANNING AND EXECUTION OF OPERATIONS IN MILITARY ART

Martin BAKIČ

ABSTRACT

We can classify the current global security environment as dynamic and unpredictable, to the return of the ties of the bipolar global power-political system. In the article, the author points (reacts) to the emerging security situation in the Euro-Atlantic area, with the aim of pointing out force protection as an adequate function of ensuring the fulfillment of the task in operations. Adequate security of the armed forces will require a process of planning and execution. The author focuses on a wide spectrum of force protection in the process of planning and execution of operations in military art, in individual levels of operations and in operational art (in operational design) as the main essence in the examined issue. In the last chapter, we point to the force protection as a basic joint function with the use of qualitative and comparative analysis of the acquired knowledge in the doctrinal environment in the examined issue.

Keywords: force protection, planning, execution, operations, military art

ÚVOD

Hlavnou charakteristikou súčasného globálneho bezpečnostného prostredia je vystupňovaná bezprostredná hrozba globálnej konfrontácie dvoch antagonistických blokov, ešte z čias druhej polovice 20. storočia. Na jednej strane zohráva vedúcu mocenskú rolu Severoatlantická aliancia a na strane druhej Ruská federácia, ktoré zásadným spôsobom formovali a formujú prístupy, takmer všetkých európskych štátov v oblasti bezpečnosti a obrany.

Nepriaznivý vývoj bezpečnostnej situácie v bezprostrednej blízkosti Slovenskej republiky (ďalej len SR) zvyrazňuje dôležitosť ozbrojených síl ako základného štátotvorného prvku a záruky existencie štátu. Ozbrojené sily Slovenskej republiky sú integrálnou súčasťou komplexného a koordinovaného úsilia spojencov Severoatlantickej aliancie, ktorá nám zabezpečuje efektívne odstrašenie. Cieľom je odstrašiť protivníka a zaistiť bezpečnosť bez prekročenia hranice ozbrojeného konfliktu tým, že sa zvýši pripravenosť Aliancie a je členov viesť bojovú činnosť vysokej intenzity na porazenie protivníka. V prípade ozbrojeného útoku zaručuje účinnú kolektívnu obranu, respektíve poskytuje vzájomnú pomoc. (Doktrína OS SR F, 2023)

Zásadná zmena bezpečnostnej situácie v našom regióne, ale aj v celom Euroatlantickom priestore vyžaduje nové požiadavky na ozbrojené sily v procese plánovania a realizácie vojenských operácií s vysokým stupňom reakčioschopnosti, flexibilitnosti a prispôsobivosti. Plánovanie v širšom význame použitia ozbrojených síl zvyrazňuje poslanie a úlohy ozbrojených síl pri obrane štátu a buduje nové požiadavky na spôsobilosti ozbrojených síl. V neposlednom rade prinášajú aj nové poznatky vo vedení vojenských operácií na strategickej, operačnej

a taktickej úrovni a teda v širokom spektre poznania vojenského umenia. Pozornosť bude koncentrovaná na uplatňovanie aktuálnej požiadavky na morálnu a konceptuálnu zložku bojového potenciálu ozbrojených síl.

Autor v tomto príspevku vychádza zo súčasnej bezpečnostnej situácie a bezpečnostných prístupov v Euroatlantickom priestore. Cieľ príspevku bude realizovaný na základe získaných teoretických poznatkov s využitím obsahovej, kvalitatívnej a komparatívnej analýzy zameranej na podrobné skúmanie aliančného a domáceho doktrinálneho prostredia. Skúmaná problematika bude spätá s využitím v praxi plánovania a realizácie použitia ozbrojených síl podľa línií hlavného úsilia a bude stanovovať úlohy v zmysle zásady, že každé splnenie úlohy v operácii musí byť zabezpečené adekvátnou ochranou síl. Predmet výskumu bude zameraný na abstrakciu a dedukciu získaných všeobecných poznatkov v danej problematike a v poslednej kapitole bude štrukturálne vyhodnotený.

1 VOJENSKÉ UMENIE

Vojenské umenie je definované ako uvážlivé uplatňovanie vojenskej vedy v konkrétnych podmienkach. Vojenské umenie má svoj vedecký základ v teórii vojenského umenia. Vojenské umenie sa zaoberá skúmaním metód a dizajnu vojenských činností v rozmanitej dimenzii, plánovania a realizácii ozbrojeného konfliktu v pozemnej, vzdušnej, námornej, vesmírnej (kozmickej) či kybernetickej doméne. Vojenské umenie zahŕňa vojenskú stratégiu, operačné umenie a vojenskú taktiku. (SVD 30, 2006)

Obrázok 1 Multi-doména vojenského umenia
Zdroj: *vlastné spracovanie podľa AJP-01, 2022.*

Stratégia označuje koncepčnú štruktúru a riadenie určitej činnosti, ktorej zámerom je ovplyvnenie budúcich predpokladov a dosiahnutie stanovených cieľov. Stratégia objasňuje všeobecnú metódu alebo umenie koncepčne dosahovať stanovené ciele prostredníctvom identifikovaných prostriedkov, metód a nástrojov v určitom časovom pláne. Pojem stratégia má genézu vo vojenstve a predstavuje osobitnú kategóriu. (AJP-01, 2022)

Vojenská stratégia predstavuje základnú súčasť vojenského umenia predstavuje spôsob, akým je možné rozvinúť vojenskú silu a použiť ju na dosiahnutie strategických cieľov daného štátu alebo skupiny štátov. Predmetom skúmania vojenskej stratégie sú všeobecné zákonitosti vojny, bezprostredné vojenské aspekty prípravy štátu a jeho ozbrojených síl na vojnu (ozbrojený konflikt). Použitie ozbrojených síl vo vojne zahŕňa teóriu a prax plánovania

(prípravy) a realizácie (riadenia) ozbrojeného konfliktu. Predstavuje ucelený systém vedeckých poznatkov o zákonitostiach vojny, metódach a dizajnoch jej riadenia, o štruktúre ozbrojených síl, ich príprave a použitia v ozbrojenom konflikte. Špecifická forma myslenia predstavuje vytváranie dizajnu o základných spôsobilostiach ozbrojených síl a o ich budúcich operáciách. Existuje množstvo definícií vojenskej stratégie od množstva autorov. Tieto definície zodpovedajú úrovni ich poznania, ale v konečnom dôsledku vždy hovoria o troch rozhodujúcich činiteľoch vojny: prostriedkoch, spôsoboch a cieľoch riadenia vojny. (SVD 30, 2006, AJP-3, 2019)

Operačné umenie je najmladšou súčasťou vojenského umenia. Operačné umenie predstavuje koncepčný rámec pre podporu plánovania a realizácie spočívajúcej v teórii a praxi riadenia vojenských operácií. Zahŕňa koncepty operačného dizajnu a riadenia operácií. (SPJ-5-4/Oper, 2021).

Obsahuje tak teóriu a prax prípravy a riadenia mnohonárodných, spoločných i samostatných operácií zoskupeniami ozbrojených síl, ako aj umenie riadiť operácie na operačnej úrovni riadenia ozbrojeného konfliktu. Vychádza z predpokladov stratégie a skúma. Dizajn súčasných bojových operácií, zákonitosti, princípy a metódy ich plánovania a riadenia, štruktúry, možnosti a zásady použitia operačných zoskupení. Skúma otázky **ochrany síl**, bojovej podpory, bojového zabezpečenia a zásady velenia a riadenia ozbrojených síl v operáciách. (SVD 30, 2006).

Operačné umenie slúži na pretransformovanie strategických cieľov do operačného plánu, ktorý určuje kedy, kde a na aké účely budú ozbrojené sily nasadené. Rieši bojovú činnosť na taktickej úrovni takým spôsobom, že prispieva k dosiahnutiu celkových cieľov vojenského ťaženia. Operačné umenie vyžaduje široký prehľad a schopnosť prognózovať, vyžaduje pozorné chápanie vzťahu použitých síl a prostriedkov (kapacít a spôsobilostí) na dosiahnutie cieľov. Pochopenie podstatného ťažiskového prvku v operácií i významu účinnej kooperácii všetkých nasadených síl a prostriedkov. Operačné umenie sa netýka výhradne len konkrétnej úrovne velenia. Predstavuje schopnosť veliteľa efektívne a úsporné využívať bojový potenciál usporiadaním ich úsilia v čase a priestore s cieľom splniť poslanie alebo rozhodujúce bojové úlohy, a tým účinnejšie dosiahnuť strategický cieľ ťaženia. (SVD 30, 2006, SVD PS OS SR, 2010).

Hlavnou podstatou operačného umenia je objasniť situácie, vyhodnotiť hrozby, príležitosti a riziká. Napláňovať logické riešenia na realizáciu bojových a ochranných činností (ochranu síl) ozbrojených síl tak, aby prichádzalo ku minimalizácii strát ozbrojených síl. Umožňuje podrobné plánovanie a tvorbu realizovateľných operačných rozkazov (plánov). Operačné umenie zahŕňa ciele, spôsoby a prostriedky. Určuje aké ozbrojené sily vykonávajú konkrétne akcie v čase a priestore, s cieľom zabezpečiť vytvorenie účinkov a dosiahnutie cieľov. Operačné umenie si vyžaduje širokú víziu, schopnosť predvídať a zručnosť plánovať, pripravovať, vykonávať a hodnotiť. Aktívna participácia veliteľa je v operačnom umení nevyhnutná, pretože vytvára synergiu vedy a umenia, pričom vyžaduje jeho intuíciu, skúsenosti a vodcovské schopnosti. Operačné umenie z pohľadu práce zohráva hlavný základ pri plánovaní a realizácii ochrany síl. (SPJ-5-4/Oper, 2021, AJP-3, 2019).

Vojenská taktika je najstaršou súčasťou vojenského umenia. Vojenská taktika predstavuje štúdium základov boja a jeho zákonitosti. Stanovujú sa metódy použitia bojových prostriedkov na útok a obranu. Skúmajú sa kapacity a spôsobilosti protivníka a jeho metódy riadenia boja. Vypracúvajú sa optimálne štruktúry a spôsoby riadenia boja v rôznych podmienkach. (SVD 30, 2006)

Vojenská taktika predstavuje súbor konkrétnych metód používaných bojujúcimi aktérmi s cieľom napadnutia, eliminácie, alebo zničenia protivníka. Na konkrétnejšie poznanie

problematiky bojovej činnosti, taktika v plnej miere využíva princíp teórie poznania, metód a všetkých dostupných prostriedkov. Princíp praxe využíva štúdiom z dostupných poznatkov a skúsenosti o činnosti civilných osôb, vojakov, výzbroje, techniky, geografického prostredia, terénu, počasia a ďalších okolností, ktoré majú vplyv na prípravu a riadenie bojovej činnosti. Štúdiom dostupných poznatkov a skúsenosti sa stávajú účinnými zdrojmi práve pri zabezpečovaní ochrany síl. (SVD 30, 2006)

Taktika sa vyberá pre konkrétnu, vopred zvolenú oblasť boja, konkrétnu situáciu a konkrétny priestor bojovej činnosti / bojiska. Nezaobera sa výberom vhodného bojiska či konkrétnej situácie, ktoré sú operačnou úlohou. To znamená, že veliteľ si musí poradiť s už danou situáciou, ktorú mu určili iní a vyťažiť z nej čo najviac. Veliteľ sa vôbec nezaobera cieľmi mimo oblasť pôsobenia ozbrojených síl, akou je diplomacia a ekonomika, ktoré sa zaraďujú do oblasti stratégie. Z toho vyplýva, že taktika je explicitne podmnožina operačného umenia. Tieto termíny sa niekedy prekrývajú a operačné umenie je označované ako taktika. Na rozdiel od stratégie, ktorá operáciu plánuje dopredu, taktika sa zaoberá bezprostrednou bojovou činnosťou, čo ale neznamená, že sa navzájom neovplyvňujú. (SVD 30, 2006)

Lepší veliteľ vyhrá bitku, lepší stratég vyhrá vojnu, ale mnoho taktických porážok môže zmarit' aj tú najlepšiu stratégiu. Všeobecne môžeme konštatovať, že taktika je stanovená len na základe premysleného konania (riadenia) a konkrétnych skutočností, akými sú iniciatíva, náhoda, adaptácia, výzbroj, informácie, metóda, voľba taktiky, zhromažďovanie jednotlivých faktorov a využívanie chýb protivníka. Veliteľ musí v súlade so vzniknutou situáciou implementovať najúčinnšie ochranné opatrenia tak, aby zabezpečil efektivitu ochrany síl (ozbrojených síl).

Spilý a Hrnčiar vo vojenskej učebnici „Vojenská taktika“ charakterizujú vývoj vojenskej taktiky z historického obdobia na starovek, stredovek, novovek, obdobie po prvej a druhej svetovej vojne až po súčasnosť. Pričom podľa skupiny amerických autorov na čele s W. S. Lindom rozdeľujú vojenskú taktiku na štyri generácie vedenia vojen. Vývoj súčasného bezpečnostného prostredia sa vyznačuje štvrtou a novou generáciou vedenia vojen. Štvrtá generácia vedenia vojen je charakterizovaná stieraním hraníc medzi vojnou a politikou, vojskom a civilným obyvateľstvom. Charakteristickými črtami konfliktu štvrtej generácie je dlhé trvanie, terorizmus, decentralizovaná a často nadnárodná základňa neštátneho aktéra. Ďalšími znakmi sú sofistikované psychologické aktivity, ktoré sú špeciálne vedené prostredníctvom médií a využívanie všetkých dostupných prostriedkov nátlaku (politických, ekonomických, sociálnych alebo vojenských). Taktika neštátnych aktérov zodpovedá asymetrickému spôsobu riadenia bojovej činnosti. Spilý a Hrnčiar charakterizujú neštátnych aktérov ako bojovníkov, ktorí nechcú byť konfrontovaní s armádou štátu alebo s koalíčnými silami. (Spilý, P., - Hrnčiar, M., 2022).

Asymetria z vojenského hľadiska stavia proti sebe činnosti vykonávané v súlade s vojenskými štandardami a medzinárodným právom. Pričom neštátny aktéri, ktorí vedú postupy partizánskeho spôsobu bojovej činnosti nerešpektujú a ignorujú Ženevské konvencie. Spilý a Hrnčiar determinujú ako významným znakom asymetrie je stret limitovanej vôle pravidelných armád a fanatickej vôle neštátnych subjektov. Ak bude armáda štátu alebo koalície zotrvať na taktike predchádzajúcich generácií, nebude schopná efektívne pôsobiť voči protivníkovi štvrtej generácie. Príklady takéhoto zlyhania vidíme v neúspechu Sovietskeho zväzu a NATO v Afganistane.

Nová generácia vedenia vojen (Piata generácia vedenia vojen) sa považuje za súčasné vedenie ozbrojeného konfliktu. Je charakterizovaná ako rozšírenie asymetrickej a povstaleckej vojny, pri ktorej protivník využíva prostriedky (konvenčné aj nekonvenčné vojenské taktiky a zbrane, politické, náboženské a sociálne spory, globálne informačné prostriedky) a spôsoby

jej vedenia (organizovanými alebo neorganizovanými skupinami, štátom alebo neštátnym aktérom) v úsilí narušiť a poraziť silnejších protivníkov a dosiahnuť svoje ciele. Súčasný trend súpera medzi krajinami predstavuje hybridný spôsob presadzovania svojich záujmov. Jeho hlavné znaky tvoria:

- vojenské a nevojenské nástroje uplatňované v integrovanom ťažení s cieľom dosiahnuť prekvapenie a uchopiť iniciatívu,
- diplomatické prostriedky využívané na získanie psychologických a materiálnych výhod,
- ekonomický nátlak,
- sofistikované a rýchle informačné, psychologické a kybernetické operácie,
- skryté a príležitostne aj otvorené vojenské a spravodajské akcie. (Spilý, P., Hrnčiar, M., 2022).

Musíme podotknúť, že protivník v rámci piatej generácie prioritne nechráni svoje kapacity (sily a prostriedky) ale ide o protivníka, ktorý využíva všetky spôsoby podvratnej činnosti k získaniu svojich záujmov (strategických cieľov). K získaniu takéhoto záujmu využíva všetky dostupné prostriedky aj na úkor vysokých strát. Prevláda dopyt na získanie svojich záujmov, nad bezpečnosťou teda ochranou síl.

V rámci piatej generácie vedenia vojen zohrávajú najväčšiu úlohu hybridné hrozby. Príkladom piatej generácie je súčasný ozbrojený konflikt na Ukrajine, pričom protivník za účelom zastrašenia vykonával rozsiahle vojenské cvičenia v blízkosti hraníc Ukrajiny pred samotným útokom. Ukrajina čelí vojne s Ruskou federáciou s použitím stratégie hybridnej vojny, ktorá predstavuje veľmi silný a komplexný spôsob vedenia ozbrojeného konfliktu. Ide tak o konflikt s viacerými rozmermi, v ktorom sa spájajú prvky kybernetických útokov (operácií), využívanie legálnych a nelegálnych jednotiek, propaganda, ekonomický nátlak, vydieranie v oblasti energetiky, politická destabilizácia a diplomacia.

Protiprávna anexia Krymského polostrova v roku 2014 bola prvým prípadom násilnej zmeny hraníc a začlenenia časti určitej krajiny inou krajinou v Európe od skončenia 2. svetovej vojny. Použitie vojenskej sily v Európe na obranu takzvaných historických a bezpečnostných dôvodov alebo v záujme ochrany určitej menšiny žijúcej v zahraničí nemožno nijako odôvodniť takouto agresiou.

2 STRATÉGIE A ÚROVNE OPERÁCIÍ

Politicko-strategická úroveň hodnotí využitie všetkých zdrojov a všetkých nástrojov štátu na dosiahnutie politických cieľov. Táto úroveň je preto doména vrcholových exekutívnych a zákonodarných orgánov a ich predstaviteľov. Samotné vojenské operácie sa riadia na vojensko-strategickej úrovni a plánujú a vedú na operačnej a taktickej úrovni. Jednotlivé vojenské činnosti sa potom v závislosti od ich plánovaného účinku alebo od ich príspevku k dosiahnutiu strategických cieľov definujú ako vojensko-strategické, operačné či taktické. Vzájomné vzťahy medzi týmito úrovňami priamo nesúvisia so silami a prostriedkami (kapacitami a spôsobilosťami) načo sú predurčené. Súčasne jednotlivé úrovne a ich vojenské aktivity nie sú možné jednoznačne odlíšiť, pretože ich význam, pôsobnosť a aj plánovanie spravidla presahuje jednu konkrétnu úroveň. (Doktrína OS SR E, 2020)

Strategické, operačné a taktické úrovne použitia vojenského nástroja definujú systém použitia vojenskej sily a organizovania vojenských aktivít a plánovania na dosiahnutie strategických cieľov. Na všetkých úrovniach riadenia operácií je nevyhnutné rešpektovať konečný stav, strategické vojenské ciele, možnosti a obmedzenia použitia vojenského nástroja. (Doktrína OS SR F, 2023)

Vojensko-strategická úroveň je úroveň riadenia (rozhodovania) o spôsobe použitia vojenskej sily na dosiahnutie strategických cieľov. Vojenská sila sa používa v súlade s politickými rozhodnutiami. Na tejto úrovni sa vo Vojenskom výbore NATO alebo v Severoatlantickej rade zvažuje prínos vojenskej sily a vytvárajú sa možnosti vojenskej reakcie (z angl. military response options), ktoré sa predkladajú na posúdenie príslušným politickým výborom alebo poradným skupinám. V procese vytvárania týchto možností by sa mali s určeným hlavným veliteľom spojeneckých síl (koaličných síl) prerokovať:

- celková úloha, strategické a vojenské ciele a definovanie konečného stavu – situácie, ktoré sa budú považovať za úspech,
- zistenie všetkých politických, finančných alebo právnych obmedzení použitia síl, v ktorých sa môžu spojeneckí/koaliční partneri líšiť,
- definovanie spôsobilostí síl a potreby strategických záloh,
- stanovenie systému velenia a riadenia a finančného zabezpečenia,
- koordinovanie a integráciu operácie s ostatnými nástrojmi moci prostredníctvom civilno-vojenskej integrácie (z angl. civil-military integration),
- analyzovanie vojenských hrozieb. (Doktrína OS SR E, 2020)

Hlavnou podstatou operačnej úrovne je plánovanie. Operačná úroveň spočíva v samotnom plánovaní, riadení a udržiavaní ťaženia pre splnenie strategických a/alebo operačných cieľov v dejisku alebo v priestore hlavnej operácii. Operačná úroveň alebo operačné umenie transformuje vojenskú stratégiu do taktických úloh. Tá prebieha definovaním operačných línií na dosiahnutie operačných účinkov, iniciovaním akcií a využívaním zdrojov na zaistenie úspechu ťaženia. (AJP-5, 2019, SVD 50, 2006).

Takéto činnosti sú zodpovednosťou operačného veliteľa. Na operačnej úrovni a v rámci určeného priestoru spoločných operácií sa ozbrojené sily rozmiestňujú a používajú v súlade so stratégiou ťaženia na dosiahnutie vojenských strategických cieľov. Účinné plánovanie vytvára taktické úspechy dosiahnuté v bojovej činnosti a operáciách. Dosiahnuté úspechy sú kombináciou vytváraných požadovaných účinkov podporujúce dosiahnutie strategických cieľov a požadovaného konečného stavu. Na tento účel by mal veliteľ na operačnej úrovni spresňovať operačný plán (z angl. Operation Plan), vydávať operačné rozkazy (z angl. Operation Order) a riadiť operácie. Pre dosiahnutie úspechu sa na operačnej úrovni: (AJP-01, 2022)

- analyzuje sa misia/operačná úloha a cieľ. Rozhoduje sa, v akej postupnosti sa jednotlivé ciele majú dosahovať, pričom musí sa prihliadať na politické vojenské ambície,
- prideľujú sa sily a prostriedky (zdroje) podľa potreby s cieľom realizovať a splniť misiu/operačné úlohy na taktickej úrovni,
- na základe konzultácií s ostatnými koaličnými partnermi určujú sa požiadavky a stanovujú sa priority pre poskytovanie logistického a zdravotníckeho zabezpečenia (podpory) na udržanie nepretržitej operačnej činnosti,
- buduje sa interoperabilita a synergia s hlavnými aktérmi v rámci dejiska operácie,
- vyhodnocujú sa hrozby, riziká sa minimalizujú na prijateľnú úroveň, aby sily splnili misiu/operačnú úlohu a zabezpečili by účinnú ochranu síl. (Doktrína OS SR E, 2020)

Taktická úroveň používa sily na realizáciu vojenských úloh a na dosahovanie taktických vojenských cieľov. Úspešné plnenie týchto cieľov prispieva k úspechu na operačnej a strategickej úrovni. Taktické aktivity vedené v priamom dotyku majú aj v súčasných operáciách porovnateľné trvanie, avšak čas na plánovanie, realizáciu a vyhodnotenie operačnej úrovne operácií sa skrátil. Vojenské iniciatívy generujú následnosť účinkov, ktoré spolu

prispievajú k úspechu operácie a teda zabezpečujú účinnú ochranu síl. (Doktrína OS SR E, 2020)

Rozlišovanie medzi vojensko-strategickou, operačnou, či taktickou úrovňou v spoločných operáciách nebude vždy úplne jednoznačné. Je to spôsobené tým, že aj použitie malej taktickej jednotky môže mať z hľadiska poskytujúcej krajiny politickú súvislosť. Výsledkom akejkoľvek taktickej činnosti bude operačný alebo aj strategický cieľ. Plnenie strategických cieľov si teda nebude vždy vyžadovať rozmiestnenie veľkého počtu síl s ťažkou výzbrojou. (Doktrína OS SR E, 2020)

Za najúčinnější spôsob zabezpečovania obrany SR považujeme kolektívnu obranu. Tá bude udržiavať a rozvíjať svoju schopnosť odolávať ozbrojenému útoku a zvyšovať obranný charakter štátu. Podmienkou bude prijatie zahraničných ozbrojených síl na svojom území, zlepšenie vojenskej mobility a poskytnúť podporu ako hostiteľská krajina. Zároveň sa stáva záväzkom a schopnosťou vyslať ozbrojené sily na pomoc spojencom pri ich (spoločnej) kolektívnej obrane. Pri ozbrojenom útoku SR použije na svoju obranu všetky svoje obranné sily a prostriedky (kapacity a spôsobilosti) a ostatné dostupné zdroje, ktoré má k dispozícii. Dôraz sa bude klásť na implementáciu špeciálnych a operatívnych ochranných opatrení k zabezpečeniu obrany štátu. Zvláštnu pozornosť v súčasnej dobe si bude vyžadovať reagovať na hybridné pôsobenie proti jej zvrchovanosti, územnej celistvosti a nedotknuteľnosti hraníc, a to aj pod prahom zvyčajnej reakcie. (Obranná stratégia SR, 2021)

Obranné úsilie Slovenskej republiky v hierarchii NATO sa bude podieľať na plánovacích procesoch, ktoré budú smerovať k vytváraniu síl rýchlej reakcie a k spoločným vojenským cvičeniam. SR bude zabezpečovať vytvorenie a činnosť štruktúr NATO na vlastnom území. Prispievať k vytváraniu a používaniu spoločných spôsobilostí. S iniciatívami NATO sa bude podieľať aj na vytváraní ďalších požadovaných opatreniach, ktoré zvýšia kolektívny odstrašujúci a obranný potenciál a schopnosť jeho použitia vrátane rozvoja vojenských a civilných spôsobilostí. SR sa zameria na vytváranie, udržiavanie a rozvoj ozbrojených síl v čase krízovej situácii. Zároveň zabezpečí ich ochranu a obranu na úseku obrany štátu a ich prevádzku v krízovej situácii. Rozvoj logistického zabezpečenia a infraštruktúry sa zameria aj na zlepšenie vojenskej mobility v kontexte požiadaviek Aliancie a Európskej únie. (Obranná stratégia SR, 2021)

Na základe vzniku ozbrojeného konfliktu na Ukrajine v roku 2022 alebo môžeme ju označiť aj ako Ruskú vojnu na Ukrajine sa v rámci súdržnosti a solidarity vytvorilo nové kolektívne odstrašenie. Toto opatrenie je vytvorené pre zvýšenie pripravenosti ozbrojených síl NATO a má odrádzať od agresie v odhodlaní brániť aliančné členské krajiny. Ochrana spočíva vo vytvorení mnohonárodného zoskupenia (úlohového zoskupenia) k zabezpečeniu dlhodobej podpory krajín na východnom krídle NATO v rámci činností na posilnenie ostráživosti (z angl. enhanced vigilance activity, tzv. eVA). Jedna z mnohonárodnej bojovej skupiny pôsobí aj na území Slovenskej republiky.

3 OPERAČNÉ UMENIE A OPERAČNÝ DIZAJN

Hlavná podstata problematiky príspevku vychádza z operačného umenia. Operačné umenie sa realizuje prostredníctvom kombinovania schopností veliteľa, procesov operačného dizajnu a riadenia operácií za participácii štábu (operačných plánovačov). Veliteľ a štáb vytvárajú plány a rozkazy aplikovaním konceptu operačného dizajnu s postupnosťou plánovacích činností. (SPJ-5-4/Oper, 2021)

Kombinuje sa umenie a veda, a tým sa vytvárajú produkty, ktoré opisujú (spôsoby) ako spoločné sily využijú kapacity a spôsobilosti, aby dosiahli ciele (zámery) pri dosahovaní

konečného stavu. Operačný dizajn je proces cyklicky sa opakujúceho porozumenia vzniknutej skutočnosti (úlohy, udalosti) a jeho vymedzenia pre podporu veliteľa a štábu pri aplikácii operačného umenia. Napomáha veliteľovi a štábu porozumieť operačnému prostrediu a vytvárať skutočné riešenia operácií. Prostredníctvom operačného dizajnu veliteľ vyjadruje víziu a vytvára opatrenia s cieľom poskytnúť podrobné a vykonateľné plány, ktoré operácii dodajú komplexnú logiku. Operačný dizajn je podmienený zrozumiteľným pochopením politického a strategického kontextu. Štruktúrované procesy pri koncepciách a nástrojov umožňujú vytvorenie konceptu operácií. (SPJ-5-4/Oper, 2021)

Veliteľ a štáb využívajú hodnotenie operácií na vyhodnotenie implementovaných opatrení k stanoveným cieľom tak, aby zistili celkový progres operácii. Taktická úroveň podporuje hodnotenie operácií zakomponovaním taktického hodnotenia. Zistenia z operačného hodnotenia, často vedie k vyladovaniu operačného dizajnu. (SPJ-5-4/Oper, 2021)

Na základe porozumenia nadobudnutého aplikovaním operačného dizajnu dochádza k podrobnejšiemu plánovaniu počas postupu plánovacích činností. Tento postup predstavuje logickú analytickú metodológiu, ktorá sa skladá z progresívnych činností. Tieto činnosti vedú k analýze úlohy a k vytvoreniu, analyzovaniu a porovnaniu alternatívnych variantov činností (z angl. Courses of Action, ďalej len COA). Výber najvhodnejšieho COA a teda vytvorenie plánu alebo rozkazu spoločné sily dokážu dosiahnuť ciele a splniť ich pridelenú úlohu. Formuluje sa tým zoznam taktických činností na dosiahnutie operačných a strategických cieľov podporujúcich konečný stav. Skupina operačných plánovačov zosúladuje akcie a zdroje v čase a priestore s cieľom skompletizovať plán. Hodnotenie operácií sa stáva základným pilierom riadenia operácií a tým aj súčasťou všetkých fáz plánovania. Z uvedeného môžeme konštatovať, že hlavnú úlohu bude zohrávať plánovanie nad tým ako hodnotiť a čo hodnotiť počas operačného dizajnu, ktorý posilňuje celkové úsilie plánovania, realizácie a hodnotenia. (SPJ-5-4/Oper, 2021)

Operačné umenie predstavuje logické a kreatívne zladovanie a synchronizáciu činností ozbrojených síl s činnosťami ďalších zložiek s cieľom dosiahnuť strategické a/alebo operačné ciele. Predstavuje transformáciu operačných línií do vykonateľných taktických úloh. Tento koncept, aj keď pochádza z čias frontových operácií, je plne aplikovateľný do súčasných operácií, kde riešenie krízy nemusí byť vždy podmienené vojenským úspechom. Realizácia prebieha prostredníctvom kombinácie schopností veliteľa, procesov operačného dizajnu a operačného manažmentu, prebiehajúcich za participácie štábu (operačných plánovačov). Táto kombinácia popisuje cyklus: analýzy, plánu, vykonania a vyhodnocovania, ktorý ho synchronizuje (prepája) s príslušnými aliančnými publikáciami. (Doktrína OS SR E, 2020)

Operačný dizajn je platný (trvá) po celý čas operácie s tým, že sa prispôsobuje meniacim sa podmienkam, miere porozumenia vzniknutej udalosti, novej úlohy alebo pokynom nadriadeného. Plánované vzťahy medzi akciami, účinkami či rozhodujúcimi podmienkami sú dôležité, ale nie nemenné. Kritickým aspektom operačného dizajnu je jeho priebežné prehodnocovanie a presňovanie. (Doktrína OS SR E, 2020)

Operačný manažment operácií integruje, koordinuje, synchronizuje a spresňuje priority pri riadení operácií a vyhodnocuje ich postup. Operačný manažment operácií premieňa operačný dizajn do konkrétnych akcií prostredníctvom uplatňovania spoločných funkcií v kombinácii so štandardnými plánovacími procesmi pri jeho činnosti. Vyhodnocuje smerovanie operácie a modifikuje plán tak, aby vždy smeroval k stanoveným cieľom v rámci meniacich sa podmienok a predstavoval hlavný spôsob riadenia spoločných síl ich veliteľom. (Doktrína OS SR E, 2020)

Rámec operácií sa skladá zo spoločných funkcií (činností) ako formovanie operačného prostredia, vykonanie úderu na protivníka, rozvíjanie úspechu, ochrany síl a udržiavanie

operácie. Veliteľ musí mať skutočnú predstavu o ich vzájomnom vzťahu a vzťahu k hlavnej operácii. Na jednotlivé vojenské činnosti nemožno hľadiť ako na sekvenčné či oddelené fázy operácie. Cieľom je sústrediť sa na úspech operácie. Tieto základné činnosti umožňujú veliteľovi naplánovať plán každej z podriadených činností. (AJP-01, 2022)

Formovanie operačného prostredia je prispôsobovanie operačného prostredia tak, aby predstavovalo výhodu pre vlastné sily a nevýhodu pre protivníka. Úspešné operácie na formovanie bojiska môžu tiež efektívne odstrašiť protivníka a predísť tak, ďalšiemu vývoju krízy. Odstrašovanie protivníka v jeho hĺbke za súbežného a koordinovaného využívania informačných činností môže vážne podkopať jeho vnímanie operačného prostredia a obmedziť mu voľnosť konania. Formovanie operačného prostredia zahŕňa identifikáciu operačného prostredia so silnými stránkami vlastných síl, ktoré sa môžu využiť na rozvíjanie úspechu.

Vykonanie úderu je rozhodujúcim prvkom operácie, ktoré bude spravidla jedna z foriem ofenzívnych akcií zameraných na bojovú silu protivníka. Môže byť problematické vopred určiť, ako zaútočiť na bojovú silu nekonvenčných vojenských síl (napr. na rozptýlené skupiny povstalcov). Hlavným prostriedkom napadnutia sú manéver, paľby a informačné činnosti. Na rozvíjanie úspechu musí veliteľ využiť všetky príležitosti na získanie, udržiavanie a opakované získanie stratenej iniciatívy potrebnej na splnenie úlohy. Zabezpečenie úspechu bude predstavovať vytváranie príležitostí, získavanie síl a prostriedkov a dosiahnutie vyššieho tempa operácie v porovnaní s protivníkom.

Aj v rámci útoku na protivníka musí veliteľ svoje sily chrániť. Pri vykonávaní úderu a rozvíjaní úspechu musí veliteľ využívať široké spektrum opatrení ochrany síl tak, aby zabezpečil stanovené ciele a minimalizoval straty vlastných síl. Doktrína OS SR vymedzuje do popredia jednu z kľúčových činností v oblasti ochrany síl a to obranné kybernetické operácie. (Doktrína OS SR E, 2020)

Udržiavanie operácie je oporným bodom pre veliteľovu voľnosť konania pri formovaní operačného prostredia, vykonaní úderu, rozvíjaní úspechu a **ochrany síl**. Udržiavanie zahŕňa:

- nasadenie a stiahnutie,
 - zhromaždenie a presun záloh a síl druhého sledu,
 - striedanie, doplnenie a obnovu síl,
 - podporu hostiteľskou krajinou,
 - uzatváranie kontraktov,
 - zmluvnú podporu,
 - zriadenie operačných základní a trás spájajúcich operujúce jednotky s ich základňami.
- (Doktrína OS SR E, 2020, ATP-3.2.1, 2018)

Obranný potenciál a spôsobilosti ozbrojených síl Slovenskej republiky sú vybudované na úspešnom použití vojenskej sily ako mocenského nástroja štátu, ktorý je založený na troch pilieroch:

1. Odhodlaní brániť štát (vôľa občanov, predurčených záloh OS SR a príslušníkov OS SR) spočíva v morálnej zložke, ktorá je postavená na:

- odhodlaní,
- presvedčení,
- tímovej súdržnosti,
- disciplíny,
- vodcovstve.

2. Účinnosti obrany štátu (profesionálna pripravenosť príslušníkov OS SR na obranu SR). Konceptuálna zložka, ktorá vychádza z:

- doktríny,
- pochopenia problému,
- adaptability,
- kreativity.

3. Komplexnej odolnosti (dostupnosť potrebných ľudských, materiálnych a finančných zdrojov na obranu SR), ktorá vychádza z fyzickej zložky, ktorú vytvárajú:

- ľudské zdroje,
- výzbroj a výstroj,
- vycvičenosť,
- pripravenosť,
- udržateľnosť.

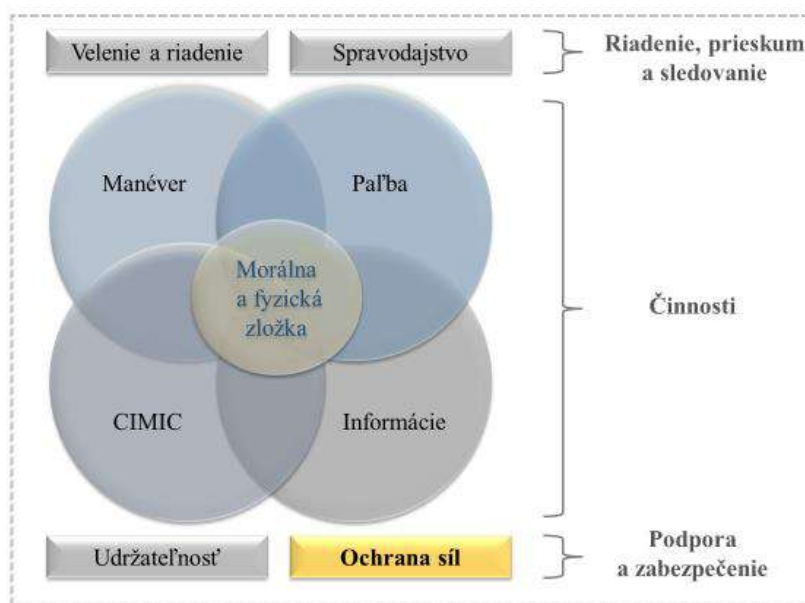
Uvedené tri piliere vytvárajú obranný potenciál, ktorého zvyšovanie je podmienené rozvojom jeho jednotlivých častí – Spoločných funkcií. (Doktrína OS SR E, 2020)

Operačný dizajn predstavuje hlavnú koncepciu pre operačné požiadavky, ktorými sa musí zaoberať a skúmať štáb v súvislosti s funkčnými oblasťami na dosiahnutie cieľov. Vzájomne prepojené a vyvážené oblasti akcií, ktoré je nevyhnutné pokryť na realizáciu operačného dizajnu a ich prepis do formátu operačného plánu sú vyjadrené spoločnými funkciami. (SPJ-5-4/Oper, 2021, s.15). Spoločné funkcie (z angl. Joint functions) sú rámcom, ktorý veliteľovi a štábu poskytuje prostriedky pre vizualizáciu činnosti síl a prostriedkov. Zaisťuje sa tým riešenie všetkých postupov operácie. Veliteľ ich potrebuje posúdiť pri určovaní spôsobilostí nevyhnutných pre spoločné sily, ako aj pri riadení operácie.

4 OCHRANA SÍL AKO ZÁKLADNÁ SPOLOČNÁ FUNKCIA

Spoločné funkcie opisujú činnosti a spôsobilosti ozbrojených síl. Bojový potenciál sa prostredníctvom nich aplikuje na vytvorenie bojovej sily, ktorá sa v skutočnosti používa v operáciách. V spoločnej operácii si veliteľ môže vybrať zo širokej škály spoločných spôsobilostí. Spôsobilosti budú zamerané na konkrétnu činnosť v kombinácii s rôznymi spôsobmi vykonania tak, aby sa splnila celková úloha. Plán operácie opisuje spôsob ako sú sily a prostriedky (kapacity a spôsobilosti) spoločne použité na vykonanie spoločných funkcií a úloh. V súlade s cieľmi, ktoré sa majú dosiahnuť, sú spoločné funkcie koordinované spôsobom, ktorý je potrebný na to, aby ozbrojené sily vykonávali základné úlohy zisťovania, fixovania, úderov a rozvíjania úspechu. (VDG-30-01/Oper., 2019)

Spoločné funkcie predstavujú analytický nástroj pre veliteľa a štáb, ktorý poskytuje úplnú deskripciu všetkých činností. Ozbrojené sily ich vzájomne (previazane) využívajú pri plánovaní, realizácii a konsolidácii operácií. Opisujú taktické povinnosti a činnosti potrebné na bojisku tak, aby boli splnené stanovené úlohy a ciele operácie. Poskytujú rozsiahly a úplný opis činností v priestore bojovej činnosti pre plánovanie a realizáciu operácií prostredníctvom zoskupovania síl a pridelovania úloh. Veliteľ pri svojom rozhodovaní dbá na každú zo spoločných funkcií, zabezpečuje, aby boli riešené všetky stránky boja v procese plánovania a riadenia operácie. Schopnosť uplatniť manévrový prístup vychádza z pochopenia príslušnej filozofie velenia a riadenia, spravodajstva a informácií, od použitia palebnej sily, manévru, ochrany síl až po realizáciu bojového zabezpečenia všetkých funkcií na bojisku. Význam jednotlivých funkcií sa môže podľa cieľa operácie líšiť. Spoločne vytvárajú logický celok a základ vyvážených spôsobilostí kombinovaných síl. (VDG-30-01/Oper., 2019)

Obrázok 2 Rámec spoločných funkcií
Zdroj: *vlastné spracovanie podľa AJP-01, 2022.*

Ochrana síl je jednou zo základných spoločných funkcií, ktorá sa dosahuje prostredníctvom koordinácie všetkých spoločných funkcií s cieľom identifikovať zámer (úmysel) protivníka. Úlohou síl bude zničiť ho, znebojaschopniť ho alebo oslabiť ho, do doby kedy dôjde k rozhodujúcej bojovej činnosti. Počas bojovej činnosti musí byť ochrana síl prioritou veliteľa, ako súčasť plnenia pridelennej celkovej úlohy vo všetkých etapách operácie od prípravy, cez nasadenie, použitie síl, až po návrat. Plánuje sa a realizuje sa na zachovanie bojovej sily ozbrojených síl. Všetky zložky (sily) ozbrojených síl majú úplnú schopnosť a zodpovednosť za svoju vlastnú ochranu, a teda za svoju bezpečnosť, obranu, bojové zabezpečenie, bezpečnostné alebo ochranné opatrenia. Hlavným aspektom ochrany je ochrana síl, ktorá vychádza zo základnej definície o ochrane síl. (VDG-30-01/Oper., 2019, AJP-3.14, 2015)

Tá vychádza zo štruktúry súborov bezpečnostných opatrení, spoločných činností a defenzívnych opatrení na minimalizovanie zraniteľnosti personálu, výzbroje, zariadení, operácií a činností proti hrozbám a nebezpečenstvám s cieľom zabezpečiť voľnosť manévrov a operačnú použiteľnosť ozbrojených síl. Ochrana síl je všeobecne nevyhnutná pre operácie, a preto zodpovednosťou velenia je uistiť sa, že všetky vojenské jednotky sú schopné primerane sa brániť a chrániť pred prevládajúcimi hrozbami v celom spektre vojenských operácií. (SPG-2-8/Sprav, 2012, AJP-3.14, 2015)

Cieľom ochrany síl bude udržať alebo obnoviť bojový potenciál a operačnú použiteľnosť ozbrojených síl. Účelom ochrany síl bude plánovať, riadiť a koordinovať vykonávanie širokého spektra aktívnych a pasívnych opatrení na ochranu síl, a tým znásobiť účinok ich operačného použitia. (SVD 304, 2008, AJP-3.14, 2015)

Prioritou ochrany síl je zabezpečiť rovnováhu v ozbrojenom konflikte (bojovej činnosti) medzi potrebou chrániť jednotlivé spôsobilosti a zároveň umožniť rozsiahlu operačnú voľnosť manévru. Je málo pravdepodobné, že pri vedení bojovej činnosti budú mať sily a prostriedky k dispozícii všetky spôsobilosti na ochranu všetkých prvkov síl v rovnakom rozsahu. Hlavnú úlohu pri plánovaní ochrany síl zohrajú stanovenia jej priority. Priority sa budú klásť na ochranu ťažiskových prvkov vlastných síl. Medzi tie bude patriť logistika a nehmotné ťažiská, ako sú operačná súdržnosť alebo politická vôľa. Politická vôľa bude ovplyvňovaná verejnou mienkou.

Ochrana síl vyžaduje použitie aplikácie preventívnych opatrení a reakcií, ktoré sú prioritne stanovené na základe celkovej úlohy a hrozby. (VDA-30-60/VzS, 2018, ATP-3.3.6, 2016). Príklad preventívnych opatrení a činností môže zahŕňať: spravodajskú činnosť, prieskum, ochranu perimetra, rozptyl, maskovanie alebo utajenie. (SVD 304, 2008)

Ochrana síl je jednou z hlavných priorít veliteľa ozbrojených síl a kľúčovým subjektom operačného plánovania. Cieľom ochrany síl je zhodnotenie hrozieb a použitie adekvátnych kapacít a spôsobilostí na ochranu personálu, bojových, podporných a špeciálnych síl a nasadených prostriedkov do operácie a po skončení operácie. Zabezpečuje uplatňovanie takých implementovaných opatrení, ktoré neobmedzia flexibilitu alebo aktívnosť nasadených síl a neovplyvnia ťažisko (sústredenie hlavného úsilia) operácie. Pri plánovaní sa musia presne identifikovať predpoklady súvisiace s ochranou síl, ktoré sú relevantné pre danú úlohu. Väčší dôraz sa kladie na realizáciu ochrany síl po skončení vojenskej operácie pri návrate k stabilite bezpečnosti.

Ochrana síl v procese plánovania a realizácie operácií bude zložená z jednotlivých fáz. Fáza:

- monitorovania bezpečnostného prostredia a informovania príslušných riadiacich prvkov,
- analýzy a hodnotenia bezpečnostnej situácie,
- plánovania riešenia krízovej situácie,
- realizácie opatrení na riešenie krízovej situácie,
- návratu k stabilite (bezpečnosti).

ZÁVER

Zo získaných poznatkov v skúmanej problematike, môžeme konštatovať, že ochrana síl sa v jednotlivých spojeneckých krajinách môže odlišovať z pohľadu filozofie, pravidiel a priority. Odlišnosti môžeme pozorovať najmä v základnej špecifikácii plnených úloh zabezpečenia ochrany síl a v jednotlivých implementovaných opatreniach ochrany síl. Význačná bude pri plánovaní a implementácii opatrení ochrany síl vo vlastných ozbrojených silách. Hlavná snaha a úsilie bude umožniť silám vykonávať ich úlohu nezávisle od bojovej činnosti protivníka. V mnohonárodných silách (skupinách) by tieto rozdiely mali byť dané do súladu a synchronizovať ich s celkovým prístupom k ochrane spoločných (mnohonárodných) síl.

V skúmanej problematike bola vykonaná komparatívna analýza aliančného a domáceho doktrínálneho prostredia, pričom musíme poukázať na neaktualizáciu jednotlivých domácich doktrín. SVD 30, Doktrína pre plánovanie a vedenie spoločných operácií a SVD 50, Doktrína plánovania vojenských operácií boli vydané ešte v roku 2006 (stále platné), pričom ich pendant AJP-3, Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations a AJP-5, Allied Joint Doctrine for the Planning of Operations boli revidované v roku 2019. SVD 304, Spoločná vojenská doktrína pre ochranu síl bola vydaná v roku 2008, pričom AJP 3.14, Allied Joint Doctrine For Force Protection bola revidovaná v roku 2015. V súčasnej dobe čakáme na revíziu SVD 304, ktorú nahradí SPJ-B-3-14/Oper, Spoločná vojenská doktrína - Ochrana síl. Revidovanie predmetných domácich doktrín v skúmanej problematike, ako u vrcholovej Doktríny OS SR (F) z roku 2023, ktorá bola naviazaná na revíziu AJP-01 (F) z roku 2022, bude prínosom pre domáce doktrínálne prostredie.

Ochrana síl z pohľadu vojenského umenia sa musí dôkladne plánovať na strategickej, operačnej a taktickej úrovni. Plánovanie ochrany síl je neoddeliteľnou súčasťou procesu operačného plánovania a musí byť plne integrované a koordinované vo všetkých fázach procesu operačného plánovania. Plánovanie ochrany síl stanovuje požiadavky a identifikuje nevyhnutné

opatrenia a prostriedky s cieľom minimalizovať všetky straty (riziká) na ozbrojené sily. Pričom je potrebné si zachovať operačnú efektívnosť a kontinuitu síl. Zloženie a štruktúra síl by mala odrážať požadované prvky a zložky ochrany síl, ktoré sú potrebné pre vytvorenie (operačného dizajnu) Operačného plánu. Požiadavky na ochranu síl musia byť jasne identifikované, vrátane implementovaných špecifických opatrení ochrany síl pre vyjadrenie odozvy v rámci rôznych kategórií hrozieb.

Plánovanie ochrany síl je cyklický proces, ktorý obsahuje identifikáciu a analýzu hrozieb, zraniteľností a rizík. Účelom plánovania ochrany síl je implementácia nevyhnutných alebo aj špecifických opatrení, ktoré sa musia realizovať, aby sa minimalizovala zraniteľnosť síl a predišlo sa oslabeniu síl v priebehu operácie. Ďalším účelom ochrany síl bude definovať požiadavky na zdroje (personál, materiál, financie, a pod.), ktoré sú potrebné na zabezpečenie potrebnej úrovne (odolnosti a sily) ochrany síl.

Na záver môžeme konštatovať, že ochrana síl je súhrn ochranných opatrení, ktoré sú implementované proti protivníkovej činnosti k zabezpečeniu alebo zabráneniu škody, ujmy, či straty chránených záujmov na ozbrojené sily. Kľúčovú rolu pri obrane štátu zohráva a bude zohrávať ochrana síl, jej odolnosť a schopnosť efektívne vykonávať vojenské operácie a využívať všetky výhody operačného prostredia na dosiahnutie stanovených cieľov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- AJP-01. 2022. *Allied Joint Doctrine*, Edition F version 1. Brussels: NATO Headquarters – NSO. 166 s.
- AJP-3. 2019. *Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations*. Brussels: NATO Headquarters – NSO. 164 s.
- AJP-3.14. 2015. *Allied Joint Doctrine For Force Protection*. Brussels: NATO Headquarters – NSO. 97 s.
- ATP-3.2.1. 2018. *Allied Land Tactics*. Brussels: NATO Headquarters – NSO. 302 s.
- ATP-3.3.6. 2016. *NATO Force Protection Doctrine For Air Operations*. Brussels: NATO Headquarters – NSO. 105 s.
- AJP-5. 2019. *Allied Joint Doctrine for the Planning of Operations*. Brussels: NATO Headquarters – NSO. 134 s.
- Doktrína OS SR (E). 2020. Bratislava: Generálny štáb OS SR. 123.s.
- Doktrína OS SR (F). 2023. Bratislava: Generálny štáb OS SR. 151.s.
- Obranná stratégia SR. 2021. Bratislava: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky.
- SPG-2-8/Sprav. 2012. *Služobná pomôcka – Ochrana pozemných síl pred sledovaním*. Trenčín: Veliteľstvo pozemných síl OS SR. 114 s.
- SPIĽÝ, P. - HRNČIAR, M. *Vojenská taktika 1: vysokoškolská učebnica* [online]. 2. doplnené a upravené vydanie. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2022. ISBN 978-80-8040-623-3 [online]. DOI: <https://doi.org/10.52651/vt.b.2022.9788080406233>
- SPJ-5-4/Oper. 2021. *Služobná pomôcka - Plánovanie operácií na operačnej úrovni*. Banská Bystrica: Spoločné operačné veliteľstvo OS SR. 242 s.
- SVD PS OS SR. 2010. *Vojenská doktrína pozemných síl ozbrojených síl Slovenskej republiky (C)*, Bratislava: Generálny štáb OS SR. 127 s.

- SVD 30. 2006. *Doktrína pre plánovanie a vedenie spoločných operácií (B)*. Bratislava: Generálny štáb OS SR. 132 s.
- SVD 50. 2006. *Doktrína plánovania vojenských operácií (B)*. Bratislava: Generálny štáb OS SR. 50 s.
- SVD 304. 2008. *Spoločná vojenská doktrína pre ochranu síl*. Bratislava: Generálny štáb OS SR. 45 s.
- VDA-30-60/VzS (A). 2018. *Vojenská doktrína - Ochrana síl NATO vo vzdušných operáciách*. Zvolen: Veliteľstvo Vzdušných síl OS SR. 135 s.
- VDG-30-01/Oper. 2019. *Taktika vedenia operácií v pozemnom prostredí (C)*. Trenčín: Veliteľstvo pozemných síl ozbrojených síl SR. 380 s.

kpt. Ing. Martin BAKIČ

Externý doktorand katedry bezpečnosti a obrany

Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš,

Email: mattibak@gmail.com

BEZPEČNOSTNÝ MANAŽMENT – FYZICKÁ BEZPEČNOSŤ

SECURITY MANAGEMENT – PHYSICAL SECURITY

Lubomír BELAN

ABSTRACT

The author's goal is to inform readers about the issue of physical security, which is part of the security management of an organization. Within this issue, it describes the security sector, where the sub-sector, namely physical security, is discussed in more detail. We describe how it can affect the fulfilment of an organisation's objectives as a result of carrying out various activities (in order to protect people, objects of critical infrastructure). The issue of security management is nowadays dealt with by many people, it is also the case in military practice. The paper can be an inspiration for the reader in his daily work and helpful in the framework of command and control in a military organization.

Keywords: sector, security sector, physical security, discrimination, physical security of objects

ÚVOD

Štruktúra organizácie podľa *Senewalda* (2011) má byť vytvorená podľa určitej logickej schémy, ktorá zahrnie nielen všetky primárne (hlavné) oblasti alebo činnosti, ale aj všetky sekundárne (podporné) oblasti alebo činnosti. Každá uvedená oblasť hlavných a podporných činností tvorí samostatnú časť (úsek) celej organizácie. Podľa Slovníka cudzích slov úsek, časť, diel nejakého väčšieho celku (ekonomického, územného, stavebného a pod.) sa nazýva *sektor*.

Predstavitelia Kodanskej školy priniesli do výskumu bezpečnosti nový prístup tzv. *sektorový prístup*, ktorý súvisí s bezpečnostnými hrozbami a rozdeľujú ich do piatich sektorov – vojenského, environmentálneho, ekonomického, spoločenského a politického. (Ivančík, 2022)

Kodanská škola kladie dôraz na skutočnosť, že všetky sektory majú svoj vojenský aj nevojenský aspekt a definujú tiež tieto typy jednotiek: referenčné objekty, to znamená subjekty ktoré sú predmetom ohrozenia, ďalej aktérov, iniciátorov, objekty a funkcionálnych aktérov, ktorí ovplyvňujú dynamiku vo vnútri sektora. (Jurčák a kol., 2020, s.62)

Bezpečnostný sektor SR je možné definovať ako súhrn jednotlivých komponentov bezpečnostnej štruktúry štátu, fungovanie ktorých má byť založené na kompletnej bezpečnostnej politike štátu. Patria sem:

1. štátne inštitúcie s legitímnym mandátom zaisťovať bezpečnosť štátu a obyvateľstva pred akýmkoľvek aktom násilia: ozbrojené sily, polícia, spravodajské služby a ďalšie orgány spojené s výkonnou mocou.
2. volené a ustanovené authority, zodpovedné za riadenie a kontrolu mocenských inštitúcií:
 - *užšie chápanie* – mocenské inštitúcie štátu, vládne orgány riadenia, parlamentné orgány kontroly,

- *širšie chápanie* – navyše zahŕňa aj súdy a orgány spravodlivosti, relevantné mimovládne organizácie, médiá, špecifických aktérov (súkromné bezpečnostné služby, polovojenské milície, ďalšie neštátne organizácie podobného charakteru) (Samson, Korba, 2006).

Veľmi dôležitú podpornú činnosť predstavuje v tejto súvislosti **manažerstvo bezpečnosti organizácie**, ktoré má v každej organizácii zasahovať do všetkých činností, ktoré sa v nej vykonávajú. Každá organizácia musí teda v organizačnej štruktúre okrem vytvorenia pracovných miest na manažerstvo svojich hlavných a podporných činností pamätať aj na vytvorenie štruktúry pre pracovníkov, ktorí budú sledovať a riadiť jej bezpečnosť – **štruktúru bezpečnostných pracovníkov**. Rozsah bezpečnostných opatrení sa odvíja najmä od veľkosti a zložitosti organizácie. Z hľadiska organizácie môžeme manažerstvo bezpečnosti považovať za veľmi dôležitú časť (úsek) jej celkových činností a štruktúru bezpečnostných pracovníkov za časť jej celkovej štruktúry, ktorú môžeme nazvať – **bezpečnostný sektor organizácie**. Bezpečnostný sektor organizácie je možné *podľa subjektov ochrany* rozdeliť na niekoľko **podsektorov**, ktoré sa obvykle v rôznej intenzite vyskytujú vo všetkých druhoch organizácií ako napríklad bezpečnosť osôb a majetku, bezpečnosť životného prostredia (environmentálna bezpečnosť) a ďalšie.

Medzi kľúčové *oblasti podsektora bezpečnosti osôb a majetku* v organizáciách patria najmä **fyzická bezpečnosť**, požiarne bezpečnosť, bezpečnosť práce, bezpečnosť prevádzky, informačná bezpečnosť, počítačová bezpečnosť, bezpečnosť a ochrana vnútorného poriadku a ďalšie možné oblasti bezpečnosti v organizácii. Z hľadiska podnikateľskej činnosti sa v organizáciách vyskytuje aj množstvo *oblastí podsektora podnikateľskej bezpečnosti*, ktoré sú závislé od podnikateľských rizík, napr.: ekonomická bezpečnosť, finančná bezpečnosť, bezpečnosť produkcie, projektová bezpečnosť, ochrana proti podvodom a zneužitiu, a ďalšie. (Jasenovec, Dvořák, 2012)

V rámci fyzickej bezpečnosti (ako jednej z oblastí podsektora bezpečnosti) môžu vznikáť rôzne problémy, ktoré definujeme ako hrozby. Pojem hrozba podľa **Ivančíka** možno definovať „ako blízkosť niečoho nepríjemného, nebezpečného, čomu je vystavený človek a prostredie, v ktorom žije, ako bezprostredné nebezpečenstvo“. (Ivančík, 2022, s. 129)

Pre lepšie pochopenie pojmu hrozba je potrebné vyjadriť jeho vzťah k riziku. Varecha popisuje vzájomný vzťah medzi hrozbou a rizikom tak, že „hrozba vyjadruje objektívny jav, ktorý je oproti pojmu riziko aktuálnejší, reálnejší, otvorenejší, časovo bližší, obsahovo užší, identifikovateľnejší, „hmatateľnejší“, disponibilnejší, ktorý reálne „negatívne“, či „deštruktívne“ pôsobí na konkrétny jav, systém. Hrozba je teda jav, ktorý reálne a evidentne priamo začína deštruktívne pôsobiť. Ak poznáme riziká, potom môžeme predísť vzniku alebo pôsobeniu hrozieb“. (Varecha, 2017, s. 577)

1 FYZICKÁ BEZPEČNOSŤ

Fyzická bezpečnosť má za cieľ zabrániť úmyselnému napadnutiu osôb či majetku a obmedziť potenciálne škody a zranenia, ktoré môžu byť týmto napadnutím spôsobené. Tvorí ju fyzická bezpečnosť osôb a objektov a bezpečnosť objektov kritickej infraštruktúry. *Osobná bezpečnosť* je základným nárokom zaručeným podľa Všeobecnej deklarácie ľudských práv prijatej v Paríži na zasadnutí Valného zhromaždenia OSN v roku 1948. V Slovenskej republike je právo na ochranu osobnosti zaručené každému, pričom predmetom ochrany osobnosti človeka je podľa § 11 *Občianskeho zákonníka* najmä život a zdravie, občianska česť a ľudská dôstojnosť, súkromie, rodinný život, meno, dobrá povest' a prejavy osobnej povahy. Toto právo je zaručené už na ústavnej úrovni *Listinou základných práv a slobôd* a je

spresnené zákonom. Okrem všeobecnej ochrany prostredníctvom občianskeho zákonníka, sú to napr. *Zákon o ochrane osobných údajov, Trestný zákonník, Zákonník práce*. (Belan 2015)

1.1 FYZICKÁ BEZPEČNOSŤ OSÔB

Fyzická bezpečnosť osôb môže byť narušená rôznymi personálnymi bezpečnostnými incidentmi, ktoré znamenajú *fyzické narušenie osobnej bezpečnosti*, napr. napadnutie; *lúpež; ublíženie na zdraví; usmrtenie; útok na verejného činiteľa; útok na orgán verejnej moci; branie rukojemníkov; teroristický útok; písomné zasielanie potenciálne nebezpečných látok, napr. „biely prášok“; prenasledovanie a napadnutia; ale v niektorých prípadoch aj diskriminácia, sexuálne obťažovanie; sexuálne násilie a zneužívanie a znásilnenie*. Fyzická ochrana osôb je v organizácii zameraná najmä na ochranu:

- a) *zamestnancov pred fyzickým násilím a diskrimináciou,*
- b) *hlavných predstaviteľov manažmentu organizácie,*
- c) *klientov pri:*
 - obchodných rokovaniach, dražbách, aukciách, preprave finančných hotovostí a iných cenností, sprevádzaní pri služobných cestách,
 - poskytnutí autoservisu s vodičom vrátane osobnej ochrany, vytváraní a aktivovaní podporného tímu na osobnú ochranu.
- d) *osôb pri preprave finančných hotovostí a iných cenností* – bezpečnosť prepravy cenností predstavuje komplex činností zameraných na odvrátenie alebo zmenšenie rizík, resp. prejavov hrozby bezpečnostných incidentov, ktoré by sa mohli vyskytnúť v priebehu prepravy cenností,
- e) *osôb (vojakov) pri preprave nebezpečných vecí (ADR – Accord européen relatif), techniky, munície a pod. ohľadom hrozieb a rizík na trase vojenskej prepravy (presunu) počas cestnej prepravy, železničnej prepravy a leteckej prepravy.*

Zatiaľ čo ochrana zamestnancov pred hrozbou násilia na pracovisku a pred diskrimináciou je väčšinou záležitosť interpersonálnych vzťahov a incidenty v tejto oblasti riešia najmä líniovní vedúci, **ochranu hlavných predstaviteľov manažmentu a ochranu klientov riešia bezpečnostní pracovníci**.

Fyzická ochrana osôb sa rovnako, ako aj fyzická ochrana majetku v organizáciách, zvyčajne zabezpečuje príležitostným *prenajímaním príslušníkov súkromných bezpečnostných služieb*, ktorí, okrem iného, podľa Zákona o súkromnej bezpečnosti vykonávajú strážnu službu formou (Belan, 2015):

- a) ochrany majetku na verejne prístupnom mieste, ochrany majetku na inom než verejne prístupnom mieste,
- b) ochrany osoby, ochrany majetku a osoby pri preprave, ochrany prepravy majetku a osoby,
- c) zabezpečovania poriadku na mieste zhromažďovania osôb,
- d) prevádzkovania zabezpečovacieho systému alebo poplachového systému, prevádzkovania ich častí, vyhodnocovania narušenia chráneného objektu alebo chráneného miesta,
- e) vypracovania plánu ochrany alebo monitorovania činnosti osoby v uzavretom priestore alebo na uzavretom mieste.

Bezpečnosť zamestnancov pred fyzickým násilím

Násilie je patologickou formou agresie, ktorej cieľom je úmyselné použitie či hrozba použitím fyzickej sily alebo moci proti sebe, inej osobe, proti skupine či komunite, a to sily (moci), ktorá má, alebo s vysokou pravdepodobnosťou bude mať za následok poranenie, smrť, psychickú ujmu, poruchu vývoja či osobnosti. To je však iba jedno z možných poňaní

definície násilí. Násilie predstavuje veľmi zložitý fenomén, zahŕňajúci širokú škálu prejavov a etiologických príčin, takže jeho jednotná a ucelená definícia neexistuje.

Násilie možno deliť podľa radu kritérií (napr. podľa spôsobu vykonania, príčin vzniku, dĺžky trvania, aktérov i obetí, následkov pre účastníkov, očakávania či neočakávania vzniku a pod.). Násilie na pracovisku zahŕňa rôzne fyzické a verbálne útoky, takéto situácie zahŕňajú, ale nie sú obmedzené na:

- obmedzovanie osobnej slobody, ohováranie, vydieranie, donútenie, hrubý nátlak, poškodzovanie cudzích práv, obmedzovanie slobody vyznania, porušovanie slobody združovania a zhromažďovania,
- zneužitie právomoci, korupcia, úplatkárstvo, úžera, vydieranie a neoprávnené nakladanie s osobnými údajmi. (Belan, 2015)

Bezpečnosť zamestnancov pred diskrimináciou

Diskriminácia je také konanie, keď sa v tej istej situácii zaobchádza s jedným človekom (skupinou ľudí, organizáciou, krajinou, skupinou krajín) inak než s iným človekom (skupinou ľudí, organizáciou, krajinou, skupinou krajín) na základe jeho odlišnosti napr. rasového alebo etnického pôvodu, vierovyznania, veku, rodu, pohlavia, alebo sexuálnej orientácie, pričom rozhodovanie o tom, či došlo alebo nedošlo ku diskriminácii, sa uskutočňuje na základe toho, či existuje príčinná súvislosť medzi znevýhodnením a použitím kritéria pre rozlišovanie. Diskriminácia je v moderných demokratických spoločnostiach považovaná za neprípustnú a minimálne jej vyššie vymedzené formy sú v súčasnosti zakazované zákonmi a medzinárodnými zmluvami.¹

Diskriminácia predstavuje nerovnaké zaobchádzanie podkopávajúce a spochybňujúce dôstojnosť človeka. Zákaz diskriminácie teda automaticky neznamená rovnaké zaobchádzanie. V istých prípadoch práve formálne rovnaké zaobchádzanie sa môže stať ponižujúcim a teda diskriminujúcim (v tomto poňatí slovo „diskriminácia“ nadobúda oproti zúženému chápaniu slova v zmysle „rozlišovanie“ nový význam: „znevýhodňovanie“).

Diskriminačné dôvody vychádzajú z negatívnych vlastností diskriminovaných osôb iba vo výnimočných prípadoch. Aj nevedomosť a nepozornosť voči iným sa môžu stať príčinou neúmyselnej diskriminácie. Príčinami najčastejšie bývajú *osobnostné problémy* diskriminujúcich (komplexy menejcennosti, podceňovanie iných pre zvyšovanie vlastného sebavedomia, znižovanie agresivity po duševných traumách týmto spôsobom, autoritatívnosť), *socializácia* diskriminujúcich ľudí (prevládajúci názor na vlastnú subkultúru, kultúrna identita, spoločenské postavenie), *stereotypy* (zúžené predstavy o iných), *predsudky* (ideológiou vštepené, negatívne hodnotenia s emocionálnou zložkou).

Riziká vyplývajúce v súvislosti s diskrimináciou žien a mužov pretrvávajú takmer vo všetkých oblastiach súkromného a verejného života². Slovenská republika je zmluvnou stranou záväzných medzinárodných dohovorov.^{3,4,5} Od štátov sa požaduje, aby prijali

¹ <https://www.humanrightsguide.sk/sk/oblasti/diskriminacia/co-je-diskriminacia> (dostupné na internete 12.7.2023)

² Na odstraňovanie nerovností a podporu rodovej rovnosti vo vyššie uvedených oblastiach sa v medzinárodnom kontexte vypracoval duálny prístup, ktorý predstavuje na jednej strane konkrétne politiky osobitne zamerané na nápravu situácií spôsobených nerovnosťami medzi mužmi a ženami a na druhej strane uplatňovanie rodového hľadiska (gender mainstreaming).

³ Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (CEDAW, 1979), ktorý v článku 1 vymedzuje diskrimináciu žien ako „akékoľvek rozlišovanie, vylúčenie alebo obmedzenie na základe pohlavia, ktorého dôsledkom alebo cieľom je narušiť alebo zrušiť uznanie, požívanie vážnosti alebo uplatnenie sa žien, bez ohľadu na ich rodinný stav, na základe rovnosti mužov a žien, ľudských práv a základných slobôd v politickej, hospodárskej, sociálnej, kultúrnej, občianskej alebo inej oblasti.

opatrenia na zmenu spoločenských a kultúrnych vzorov správania sa mužov a žien s cieľom dosiahnuť odstránenie predsudkov a zvykov, ktoré sú založené na myšlienke podradenosti alebo nadradenosti jedného z pohlaví⁶. (Martinská, 2021)

Diskriminácia ľudí môže mať množstvo najrozmanitejších dôvodov, ako napr.:

- rasový alebo etnický pôvod, národnosť, štátne občianstvo,
- jazyk,
- rodinný stav, povinnosť k rodine,
- vierovyznanie,
- sociálny pôvod, majetok,
- vek – väčšinou sa vyskytuje v pracovnoprávných vzťahoch,
- rod/ pohlavie, tzv. rodová diskriminácia, napr. nižšie platy žien na tých istých pracovných pozíciách ako muži,
- sexuálna orientácia,
- politická príslušnosť, členstvo v politických či odborových organizáciách,
- zdravotné postihnutie,
- ďalšie dôvody, môžu vyplývať z akéhokoľvek predsudku (napr. výška v cm, krása, sexuálna príťažlivosť, temperament, zajakavosť, výslovnosť...).

Za diskrimináciu z dôvodu sa považuje:

- a) *pohlavie* – diskriminácia z dôvodu tehotenstva alebo materstva, ako aj diskriminácia z dôvodu pohlavnej alebo rodovej identifikácie,
- b) *rasový pôvod, národnostný alebo etnický pôvod* – diskriminácia z dôvodu vzťahu k osobe určitého rasového pôvodu, národnostného alebo etnického pôvodu,
- c) *náboženské vyznanie alebo viera* – diskriminácia z dôvodu vzťahu k osobe určitého náboženského vyznania alebo viery a aj diskriminácia fyzickej osoby bez náboženského vyznania,
- d) *zdravotné postihnutie* – obmedzovanie, rozlišovanie či znevýhodňovanie ľudí so zdravotným postihnutím, ktoré vyúsťuje do znemožnenia užívania ich práv v politickej, hospodárskej, sociálnej, kultúrnej, či občianskej oblasti na rovnakom základe s ostatnými.⁷

Často sa vyskytuje i pojem **pozitívna diskriminácia** alebo tiež afirmatívna akcia, resp. vyrovnávacie opatrenie. Pojem by sa dal opísať ako *zvýhodňovanie diskriminovaných* alebo *zvýhodňovanie znevýhodnených*. Príkladom by mohol byť predpis o určitých výhodách garantovaných invalidom pri hľadaní si práce.

Slovensko prijalo tzv. **Antidiskriminačný zákon** č. 365/2004 Z. z., (Časová verzia predpisu účinná od 02.01.2016) ktorý vychádza z antidiskriminačných smerníc Európskej únie (smernica Rady Európy 2000/43/ES, smernica Rady Európy 2000/78/ES, smernica Európskeho parlamentu a Rady 2006/54/ES z 5. júla 2006 o vykonávaní zásady rovnosti príležitostí a rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami vo veciach zamestnanosti a povolania (prepracované znenie).

⁴ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 343/2001 Z. z. o prijatí Opčného protokolu k Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien.

⁵ Všeobecné odporúčanie č. 28 o základných povinnostiach zmluvných štátov podľa článku 2 Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien.

⁶ Opčný protokol k Dohovoru je považovaný za nástroj garancie ženských ľudských práv, pretože umožňuje fyzickým osobám a inštitúciám podávať sťažnosti na porušovanie ľudských práv Výboru pre odstránenie diskriminácie žien, ktorý ich po prijatí prerokováva.

⁷ Zákon č. 365/2004 Z. z.,

Zásada rovnakého zaobchádzania sa uplatňuje len v spojení s právami osôb ustanovenými osobitnými zákonmi najmä v oblastiach:

- a) prístupu k zamestnaniu, povolaniu, inej zárobkovej činnosti alebo funkcii, vrátane požiadaviek pri prijímaní do zamestnania a podmienok a spôsobu uskutočňovania výberu do zamestnania,
- b) výkonu zamestnania a podmienok výkonu práce v zamestnaní vrátane odmeňovania, funkčného postupu v zamestnaní a prepúšťania,
- c) prístupu k odbornému vzdelávaniu, ďalšiemu odbornému vzdelávaniu a účasti na programoch aktívnych opatrení na trhu práce vrátane prístupu k poradenstvu pre výber zamestnania a zmenu zamestnania (ďalej len „odborné vzdelávanie“) alebo
- d) členstva a pôsobenia v organizácii zamestnancov, organizácii zamestnávateľov a v organizáciách združujúcich osoby určitých profesií vrátane poskytovania výhod, ktoré tieto organizácie svojim členom poskytujú.

Ku konkrétnemu riešeniu diskriminácie možno použiť nasledujúce prostriedky: zmierne riešenie sporu (mimosúdne vyjednávanie, mediácia); podnety kontrolným orgánom; medializácia; súdna ochrana. (Šimák a kol., 2012).

1.2 FYZICKÁ BEZPEČNOSŤ OBJEKTOV

V praxi bezpečnostného manažmentu sa pod pojmom **objekt môžu rozumieť**:

- priestory (*premises*), areál, ktorý stavebne a obvykle aj z hľadiska účelu a vlastníckych vzťahov tvorí jeden funkčný celok, zvyčajne zahŕňa viac budov a priestory medzi nimi, napr. priestory podniku, univerzity a pod.,
- budova alebo iný stavebne alebo inak ohraničený priestor, v ktorom sa nachádzajú chránené priestory s utajovanými skutočnosťami,
- budova alebo iný stavebne alebo inak ohraničený priestor, v ktorom sa nachádzajú chránené priestory s inými druhmi aktív,
- bytové budovy: rodinné domy, bytové domy, ďalšie budovy na bývanie, napríklad detské domovy, študentské domovy, domovy dôchodcov a útulky pre bezdomovcov,
- nebytové budovy určené na rôzne účely, s rôznou veľkosťou,
- inžinierske stavby, ktoré často nie sú tvorené budovami a môžu byť zaradené aj medzi prvky kritickej infraštruktúry.

Bezpečnosť chráneného objektu – je kvalifikovaná úroveň fyzickej, technickej alebo funkčnej bezpečnosti chráneného objektu, jeho integrity a funkcií, stav, kedy chránenému objektu reálne nehrozí žiadne nebezpečenstvo a jeho fyzická alebo technická bezpečnosť, sebarealizácia, funkcie, podstata a určené činnosti prebiehajú spôsobom (sú v stave) postavenia, určenia alebo poslania.

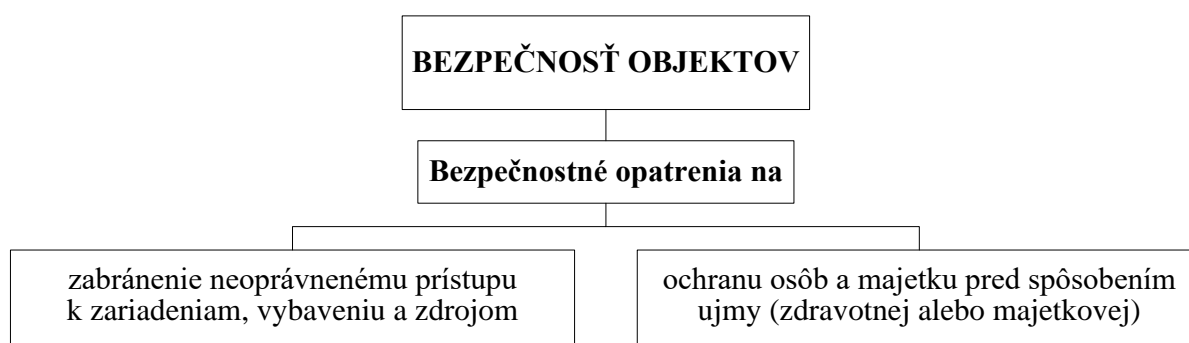
Porucha bezpečnosti chráneného objektu – je kvalifikovaná úroveň potenciálneho ohrozenia alebo chyby v systéme (úrovni) bezpečnosti chráneného objektu, stav, kedy bezpečnosť alebo výkon funkcií alebo účel chráneného objektu alebo jeho hodnota, podstata (integrita) sú reálne ohrozené, hrozí alebo vzniká porucha, krízový stav, priamo na chránenom objekte alebo porucha systému ochrany alebo subjektu zabezpečujúceho ochranu, pričom následok (škoda) ešte nastať nemusel.

Útok na objekt – je bezprostredné ohrozenie bezpečnosti chráneného objektu, najmä priama bojová akcia, teroristický útok, priamo alebo bezprostredne prebiehajúca násilná trestná činnosť alebo iné protiprávne konanie, smerujúce proti bezpečnosti chráneného objektu alebo subjektu zabezpečujúceho ochranu, s cieľom získať chránený objekt alebo jeho časť do moci útočníka, pod jeho kontrolu, eliminácia alebo poškodenie chráneného objektu

alebo získanie politického, ekonomického alebo iného prospechu alebo spôsobenie inej ujmy alebo škody. (Vyhláška č. 336/2004 Z. z.; Belan, 2015).

Pre všetky uvedené objekty platia rovnaké pravidlá zachovania bezpečnosti, rozlišujú sa iba v rozsahu prijímaných opatrení. Zásady **bezpečnosti objektov XY** (*Physical Security*) alebo **bezpečnosti priestorov XY** (*Premises Security*) vychádzajú zo zásad fyzickej bezpečnosti a objektovej bezpečnosti, ktoré sú podľa Vyhlášky NBÚ č. 336/2004 Z. z. o fyzickej bezpečnosti a objektovej bezpečnosti špecificky zamerané na **objekty a chránené priestory s uloženými utajovanými skutočnosťami**. (Šimák a kol., 2012).

Medzi riziká úmyselného ohrozenia bezpečnosti chráneného objektu patria najmä *lúpež, ozbrojená lúpež, vandalizmus, krádeže aktív vlámaním alebo zamestnancami, násilie proti personálu, vniknutie do informačného systému, narušenie poplachového systému, podozrivá poštová zásielka, špionáž, vyhrážanie bombou, teroristický útok*. (Belan, 2015) **Bezpečnosť objektov** je realizovaná prostredníctvom bezpečnostných opatrení, ktoré sú uvedené na obrázku 1.

Obrázok 1 Bezpečnosť objektov
Zdroj: Belan, 2015

1.3 BEZPEČNOSŤ PRVKOV KRITICKEJ INFRAŠTRUKTÚRY

Smernica Rady 2008/114/ES definuje kritickú infraštruktúru ako zložku, systém alebo ich časť, ktorá je nevyhnutná na zachovanie základných funkcií spoločnosti, zdravia, ochrany, bezpečnosti, kvality života obyvateľov z ekonomického a sociálneho hľadiska, a ktorej narušenie alebo zničenie by malo závažné dôsledky v členskom štáte z dôvodu nemožnosti zachovať tieto funkcie.⁸

Kritická infraštruktúra je podľa Zákona č. 45/2011 Z. z. o kritickej infraštruktúre (účinnosť novely zákona od 01.03.2023) súčasťou infraštruktúry a predstavuje systém, ktorý sa člení na sektory a prvky.

Sektorom kritickej infraštruktúry je časť kritickej infraštruktúry, do ktorej sa zaraďujú prvky kritickej infraštruktúry. Sektor môže obsahovať jeden alebo viac podsektorov kritickej infraštruktúry.

Prvkom kritickej infraštruktúry je najmä *inžinierska stavba, služba vo verejnom záujme a informačný systém v sektore kritickej infraštruktúry*, ktorých narušenie alebo zničenie by malo podľa sektorových kritérií a prierezových kritérií *závažné nepriaznivé*

⁸ Smernica rady 2008/114/ES z 8. decembra 2008 o identifikácii a označení európskych kritických infraštruktúr a zhodnotení potreby zlepšiť ich ochranu

dôsledky na uskutočňovanie hospodárskej a sociálnej funkcie štátu, a tým na kvalitu života obyvateľov z hľadiska ochrany ich života, zdravia, bezpečnosti, majetku, ako aj životného prostredia. (Dvořák, Lusková, 2011)

Toto zničenie alebo znefunkčnenie môže nastať z dôvodu *veľkej prírodnej alebo technologickej katastrofy, teroristického útoku, extrémnych vplyvov počasia, či z ďalších dôvodov*. Zničenie alebo znefunkčnenie kritickej infraštruktúry by znamenalo veľké straty na životoch a majetku, morálne škody, alebo by viedlo k dezorganizácii spoločnosti. Do kritickej infraštruktúry patria najmä:

- *objekty osobitnej dôležitosti,*
- *d'alsie dôležité objekty,*
- *vybrané informačné a komunikačné prostriedky,*
- *zariadenia na výrobu a zásobovanie vodou, elektrickou energiou, ropou a zemným plynom,*
- *d'alsie časti majetku štátu a podnikateľských právnických a fyzických osôb určené vládou SR, alebo iným kompetentným orgánom štátnej správy, ktoré sú nevyhnutné na zvládnutie krízových situácií, ochranu obyvateľstva a majetku, na zaistenie minimálneho chodu ekonomiky a správy štátu, ako aj jeho vonkajšej a vnútornej bezpečnosti a ktoré treba špeciálne ochraňovať.*

Sú to zariadenia, služby a informačné systémy životne dôležité pre obyvateľov a riadenie štátu, ktorých strata funkčnosti alebo zničenie môže ohroziť bezpečnostné záujmy štátu (Šimák a kol., 2012).

Objekt osobitnej dôležitosti – je strategický objekt kritickej infraštruktúry, určený vládou SR, na návrh určených orgánov štátnej správy, orgánov miestnej štátnej správy a samosprávy a iných právnických osôb, ktorého poškodenie alebo zničenie by ohrozilo bezpečnosť štátu a životne dôležité záujmy SR a ktorý podlieha vládou SR schválenému spôsobu ochrany a obrany.

Podľa Zákona č. 319/2002 Z. z. o obrane SR (*časová verzia predpisu účinná od 01.02.2020 do 31.03.2024*):

- **objekty osobitnej dôležitosti** sú strategické objekty obrannej infraštruktúry, ktorých poškodenie alebo zničenie obmedzí zabezpečenie obrany štátu,
- **d'alsie dôležité objekty** sú objekty obrannej infraštruktúry, ktorých poškodenie alebo zničenie obmedzí činnosť ozbrojených síl alebo chod hospodárstva Slovenskej republiky.

Zničenie alebo znefunkčnenie objektov môže nastať z dôvodu *veľkej prírodnej alebo technologickej katastrofy, teroristického útoku, extrémnych vplyvov počasia, či z ďalších dôvodov*. Zničenie alebo znefunkčnenie kritickej infraštruktúry by znamenalo veľké straty na životoch a majetku, morálne škody, alebo by viedlo k dezorganizácii spoločnosti.

Ochrana prvku kritickej infraštruktúry predstavuje zabezpečenie jeho funkčnosti, integrity a kontinuity činnosti, s cieľom predísť, odvrátiť alebo zmierniť hrozbu jeho narušenia alebo zničenia. V rámci organizácie sa chápe ako súhrn činností, mechanizmov, síl, prostriedkov a opatrení na prevenciu pred rizikovými faktormi, odvrátenie útoku na prvok kritickej infraštruktúry, zabránenie negatívnym vonkajším alebo vnútorným vplyvom ohrozujúcim existenciu, stabilitu a fungovanie prvku kritickej infraštruktúry a odstránenie následkov. Na ochranu prvku kritickej infraštruktúry sa určujú bezpečnostné opatrenia. Ich rozsah sa stanovuje na základe posúdenia hrozby narušenia alebo zničenia prvku. (Vidriková, 2011)

Trvalé bezpečnostné opatrenia sú investície a postupy na zabezpečenie ochrany prvku, a to:

- a) mechanické zábranné prostriedky,

- b) technické zabezpečovacie prostriedky,
- c) bezpečnostné prvky informačných systémov,
- d) organizačné opatrenia s dôrazom na postup pri vyzozumení a varovaní, ako aj na krízové riadenie,
- e) odborná príprava osôb, ktoré zabezpečujú ochranu prvku,
- f) kontrolné opatrenia na dodržiavanie trvalých bezpečnostných opatrení.

Mimoriadne bezpečnostné opatrenia sú opatrenia, ktoré sa uplatňujú v závislosti od intenzity hrozby narušenia alebo zničenia prvku.

Mechanické zábranné prostriedky sú podľa Zákona o kritickej infraštruktúre prostriedky obvodovej ochrany, najmä pevná bariéra, brána, závora a turniket, plášťovej ochrany, najmä dvere, mreža, bezpečnostné sklo a bezpečnostná zámka a predmetovej ochrany, najmä komorový trezor a komerčným úschovným objektom.

Technickými zabezpečovacími prostriedkami sú najmä systém na kontrolu vstupu, elektronický zabezpečovací systém, kamerový systém, elektrická požiarňa signalizácia, zariadenie na detekciu látok a predmetov, zariadenie proti odpočúvaniu, zariadenie na fyzické ničenie nosičov informácií.

Na ochranu prvku kritickej infraštruktúry sa spracováva **bezpečnostný plán**, v niektorých prípadoch aj **havarijný plán** (Zákon o kritickej infraštruktúre). Bezpečnostný plán prevádzkovateľa prvku kritickej infraštruktúry obsahuje popis možných spôsobov hrozby narušenia alebo zničenia prvku a zraniteľné miesta prvku a bezpečnostné opatrenia na jeho ochranu. Postup pri vypracúvaní bezpečnostného plánu:

1. Určujú sa *dôležité zariadenia prvku*.
2. Vyhodnocuje sa *riziko narušenia alebo zničenia jednotlivých zariadení prvku*, ich zraniteľné miesta, predpokladané následky ich narušenia alebo zničenia na funkčnosť, integritu a kontinuitu činnosti prvku.
3. Vyberú sa *hlavné bezpečnostné opatrenia na ochranu prvku*, ktoré sa členia na *trvalé bezpečnostné opatrenia a mimoriadne bezpečnostné opatrenia*.
4. Určujú sa *hlavné bezpečnostné opatrenia na ochranu prvku*.
5. Bezpečnostný plán sa počas jeho tvorby *konzultuje* s orgánmi, ktorých súčinnosť sa predpokladá pri ochrane prvku.

ZÁVER

Problematika fyzickej bezpečnosti je v súčasnosti aktuálna, zaoberajú sa ňou manažéri (velitelia) na riadiacich funkciách s cieľom eliminovať a riadiť rizika, ktoré môžu zásadne ovplyvňovať procesy, ktoré sa realizujú vo vojenskej organizácii. Ochrana sa zabezpečuje mechanickými zábrannými prostriedkami, technickými zabezpečovacími prostriedkami, fyzickou ochranou, režimovými opatreniami a pod. Spôsob, podmienky a rozsah navrhovaných opatrení určujú manažéri (velitelia) na základe posudzovania a hodnotenia rizík možného ohrozenia.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BELAN, Ľ. 2015. *Bezpečnostný manažment – Manažérstvo rizika*. Žilinská univerzita v Žiline/EDIS – vydavateľstvo Žilinskej univerzity. 201 s. ISBN 78-80-554-1163-7

DVOŘÁK, Z. – LUSKOVÁ, M. 2011. *Základný výskum v oblasti kritickej infraštruktúry*, In: Krízový manažment 1/2011, Vedecko-odborný časopis Fakulty špeciálneho

- inžinierstva Žilinskej univerzity v Žiline, 2011, ISSN 1336-0019, s.47-51. DOI: <https://doi.org/10.26552/krm.C.2011.1.47-51>
- IVANČÍK, R. 2022. *Bezpečnosť. Teoreticko-metodologické východiská*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2022. 239 s. ISBN 978-80-7380-873-0
- JASENOVEC, J. – DVOŘÁK, Z. 2012. *Možnosti definovania kritickosti infraštruktúry*. In: *Civilná ochrana : revue pre civilnú ochranu obyvateľstva*. ISSN 1335-4094. Roč. 14, č. 2 (2012), s. 46-49.
- JURČÁK, V., a kol. 2020. *Teoretické prístupy k skúmaniu bezpečnosti*. Vydání: první. Ostrava: Key Publishing s.r.o., (Monografie) 134 s. ISBN 978-80-7418-358-4
- MARTINSKÁ, M. 2021. *Analýza záväzkov Slovenskej republiky v oblasti obrany v kontexte rodovej rovnosti a dodržiavania ľudských práv žien. Analysis of commitments of the Slovak Republic in the field of defense in the context of gender equality and respect for human rights of women* [elektronický dokument] In: *Politické vedy* [print, elektronický dokument]: časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá. - ISSN 1335-2741. - ISSN 1338-5623. - Roč. 24, č. 3 (2021), s. 69-108. - Web of Science. DOI: 10.24040/politickevedy.2021.24.3.69-108
- SAMSON, I. – KORBA, M. 2003. *Reforma bezpečnostného sektora. Skúsenosti SR*. Bratislava. Projekt v rámci grantovej schémy MZV SR ev. č. 9/2006. Výskumné centrum pre zahraničnú politiku, n. o.
- ŠIMÁK, L. a kol. 2012. *Ochrana kritickej infraštruktúry v sektore doprava* (vedecká monografia - separát), 1.vyd. Žilina: EDIS – vydavateľstvo ŽU. ISBN 978-80-554-0625-1.
- SENNEWALD Charles A. 2011. *Effective Security Management*. Vydavateľstvo: Butterworth-Heinemann. 360 s. ISBN 9780123820129
- VARECHA, J. 2017. *Nové výzvy pre Ozbromené sily Slovenskej republiky*. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2017 – zborník vedeckých a odborných prác : 8. medzinárodná vedecká konferencia*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2017, s. 576-582. ISBN978-80-8040-551-9
- VIDRIKOVÁ, D. 2011. *Ochrana prvkov kritickej infraštruktúry v cestnej doprave*, In: *Logistický monitor*, september 2011, ISSN 1336-5851, 7 s.
- Smernica Rady 2008/114/ES z 8. decembra 2008 o identifikácii a označení európskych kritických infraštruktúr a zhodnotení potreby zlepšiť ich ochranu.
- Zákona č. 319/2002 Z. z. o obrane SR (časová verzia predpisu účinná od 01. 02. 2020 do 31. 03. 2024.
- Zákon č. 365/2004 Z. z., Antidiskriminačný zákon
- Zákona č. 45/2011 Z. z. o kritickej infraštruktúre
- Vyhláška č. 336/2004 Z. z. Vyhláška Národného bezpečnostného úradu o fyzickej bezpečnosti a objektovej bezpečnosti (v znení č. r1/c202/2004 Z. z., 315/2006 Z. z., 96/2022 Z. z., 233/2023 Z. z.

doc. Ing. Lubomír BELAN, PhD.

Katedra logistického zabezpečenia, Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika

Liptovský Mikuláš

lubomir.belan@aos.sk

VYUŽÍVANIE SIMULAČNÝCH TECHNOLOGIÍ NA ZVYŠOVANIE EFEKTÍVNOSTI ROZHODOVACIEHO PROCESU VO VOJENSTVE

THE USE OF SIMULATION TECHNOLOGIES TO IMPROVE THE EFFECTIVENESS OF MILITARY DECISION-MAKING PROCESS

Ivan BYSTRIANSKY

ABSTRACT

During problem solving, the terms decision-making and decision are often invoked. Both terms are an integral part of military theory as well as practice. There is, however, a significant difference between them. If decision-making expresses a process, then a decision is the result of that process. It follows that if an optimal decision is to be made, then it is desirable to make effective use of decision-making procedures and methods. Military decision making process is generally carried out on the basis of established methodologies using empirical methods of decision making. In this way, a prevailing subjectivity and templateness is introduced into the process. Based on the aforementioned insights, this article aims to highlight the significant need for investigating selected sub-processes to improve the effectiveness of the decision-making process.

Keywords: quality and efficiency, simulation, war game, feedback.

ÚVOD

Moderné ozbrojené sily 21. storočia nie sú charakterizované mohutnými statickými štruktúrami, ale spôsobilosťou efektívne využívať dostupný bojový potenciál¹ a pružne reagovať na novodobé bezpečnostné výzvy. Efektívne využívanie bojového potenciálu ozbrojených síl začína zmenou v myslení. Bez kvalitnej prípravy vojenského personálu a vojenských jednotiek (ďalej len „jednotka“) nie je možné efektívne transformovať bojový potenciál na bojovú silu v operačnom prostredí na dosiahnutie stanovených cieľov vojenskej operácie (ďalej len „operácia“). Strategickým cieľom smerovania Ozbrojených síl Slovenskej republiky (ďalej len „OS SR“) je vybudovanie a udržiavanie relatívne malých, primerane vyzbrojených a kvalitne vycvičených jednotiek, schopných integrácie do kolektívnych obranných mechanizmov Severoatlantickej Aliancie (ďalej len „NATO“) a Európskej Únie (ďalej len „EÚ“). Vplyvom hospodárskych i ekonomických ukazovateľov Slovenskej Republiky (ďalej len „SR“) a strategických cieľov smerovania OS SR, prioritou reforiem je zameraná na menej početný, ale o to kvalitnejší vojenský personál. OS SR žijú neustále procesom zmien v oblasti manažmentu ľudských zdrojov. Tento trend si nepriamo vynucuje aj zásadnú zmenu v prístupe uplatňovania zásad a princípov vzdelávania i výcviku v rozvoji kvality prípravy vojenského personálu.

¹ Pre potreby chápania významu pojmu v práci „bojový potenciál“ vyjadruje mieru akcieschopnosti subjektu, pôsobiaci na iný subjekt. Miera jeho akcieschopnosti je vyhranená schopnosťami, možnosťami použitia jeho sily, podporenou činiteľmi ako sú odhodlanie, pripravenosť, odolnosť, udržateľnosť a dostupnosť požadovaných zdrojov (Bystriansky, 2022).

Významnú úlohu v rozvoji ľudského poznania a s ním spojenej kvality prípravy vojenského personálu majú modelovanie a simulácia. V rámci vzdelávania a výcviku jednotiek pozemných síl OS SR (ďalej len „pozemných síl“) modelovanie a simulácia je zaraďovaná medzi efektívne nástroje uplatňované v rámci prípravy vojenského personálu v rozhodovacom procese (ďalej len „rozhodovanie“) založenom na racionálne-empirickom princípe spoznávania podmienok podporujúce výber optimálnej stratégie (prijatie rozhodnutia).

Mohutný rozvoj výpočtovej techniky v posledných desaťročiach spôsobil, že ťažisko rozhodovania vo vojenstve je presunuté do prostredia počítačového modelovania a simulácie. „V niektorých prípadoch sú modelovanie a simulácia často používané ako náhrada za priame experimentovanie, pri ktorom sa experimentuje zvládať náročné časové operácie, ktoré sú ekonomicky dostupnejšie, umožňujú minimalizovať reálne rizika, znižujúce dopady do životného prostredia, alebo skvalitňujú, či zjednodušujú pochopenie neprebádanej činnosti“ (Oulehlová at al., 2017, s. 3). Na základe uvedených atribútov, počítačové modelovanie a simulácia sú čoraz častejšie využívané na podporu prípravy jednotiek pozemných síl s cieľom deklarovania vlastných spôsobilostí.

Počítačové modelovanie a simulácia umožňuje viacero ďalších kľúčových výhod. Z pedagogického hľadiska s použitím simulačných technológií sú vytvorené výhodné podmienky na uplatňovanie didaktických zásad, ako napr. „zásada názornosti, systematickosti, trvácnosti a pod.“, na dosiahnutie stanovených vzdelávacích (výcvikových) cieľov. Simulačné technológie umožňujú postupovať od najjednoduchších činností po tie zložitejšie, dokonca až k rizikovým a krízovým vymodelovaným situáciám. Simuláciou je umožnené viacpočetné opakovanie, zrýchlenie, analýzu a opravy jednotlivých činností a reakcií, ktoré boli príčinou chybných dôsledkov. Ďalšia výhoda využívania simulačných technológií je psychologická. Vďaka simuláciám v krízových situáciách je upevňovaná realizácia dosiahnutých spôsobilostí pod stresovým faktorom, ktorý výraznou mierou môže ovplyvňovať dosiahnutú úroveň kvality prípravy vojenského personálu. Modelovanie podmienok vytvárajúci stres kľúčovému vojenskému personálu (ďalej len „veliteľ a štáb“) formuje a upevňuje ich spôsobilosti v rozhodovaní, čo v konečnom dôsledku má obrovský prínos na kvalitu pripravenosti jednotiek pozemných síl viesť úspešné operácie. Na základe uvedenej skutočnosti, kvalita a efektívnosť rozhodovania veliteľov a štábov s využívaním simulačných technológií má rozhodujúce miesto v rámci prípravy jednotiek pozemných síl. Stála potreba zvyšovania prípravy jednotiek pozemných síl, na základe meniacich sa faktorov, napr. rozvoj vojenských technológií, rotácia vojenského personálu, formovanie pravdepodobných hrozieb, zovšeobecnenie skúseností z vedenia bojových operácií atď., priamo ovplyvňuje potrebu zvyšovania efektívnosti rozhodovania veliteľov a štábov.

Aktuálna potreba riešenia uvedenej problematiky je motivačným faktorom a výzvou pri výbere témy príspevku. Príspevok podáva základné informácie o zovšeobecnení poznatkov súčasného stavu kvality a efektívnosti rozhodovania veliteľov a štábov pozemných síl a následne ponúka navrhovaný zámer skúmania a riešenia problematiky. Aplikovaním výsledkov skúmania problematiky sú vytvorené kreatívne predpoklady a možnosti na zvyšovanie efektívnosti vzdelávania v rozhodovaní veliteľov a štábov a odstránenie nežiadúcej šablónovitosti. Skúmanie problematiky neponúka jej výsledné riešenie, ale vytvára predpoklady pre následné skúmanie ostatných faktorov (premenných) a čiastkových procesov rozhodovania vo vojenstve.

1 DEFINOVANIE ZÁKLADNÝCH POJMOV

„Efektívnosť“ je obecným vyjadrením určitého vzťahu medzi výsledkom (dôsledkom) a vstupom (príčinou), čo tento výsledok spôsobilo alebo ovplyvnilo. Vyjadrenie tohto vzťahu

je uskutočňované riadeným procesom, ktorý skúma vzťah vo vytvorených podmienkach na základe stanovených zásad, princípov alebo noriem. Vo výcvikovom procese jednotiek je efektívnosť vyjadrená konečným výsledkom procesu prípravy. V prípade dlhodobého vplyvu dosiahnutých výsledkov v podobe „efektov“, sa jedná o schopnosť implementácie dosiahnutých spôsobilostí počas vedenia operácií.

„Kvalita“ je vo vzdelávacom procese chápaná v dvoch významoch. Prvý význam je chápaný ako obecný výraz na pozitívne, ale aj negatívne označenie úrovne vzdelávania. Druhý význam vyjadruje optimálny, žiadúci alebo ideálny stav, ktorý implicitne predpokladá, že je myslená vysoká úroveň kvality vzdelávania. Pod pojmom „kvalita“ potom chápeme *„žiadúcu (optimálnu) úroveň fungovania alebo produkcie týchto procesov či inštitúcií, ktorá môže byť predpísaná určitými požiadavkami a môže byť taktiež objektívne meraná a hodnotená“* (Průcha, 1996, s. 27).

„Model“ je myšlienkový alebo materiálne realizovaný objekt odrážajúci alebo zahrňujúci jeho podstatné vlastnosti a funkcie. Je konštruovaný tak, aby bol spôsobilý nahradiť objekt skúmania v oblastiach, ktoré sú určené na pozorovanie, sledovanie alebo skúmanie. Model je účelovou náhradou svojho originálu. Zjednodušovanie, opomínanie nepodstatného a zmena prostredia sú potrebnými podmienkami realizovateľnosti modelu, ale aj zdrojom nebezpečenstva, že výsledky experimentov vykonávaných na modeloch nemusia byť hodnoverné, ako výsledky vykonané na origináloch (Oulehlová at al., 2017). Vo vojenstve poznáme tri oblasti použitia modelov. Prvou oblasťou je rozbor, v ktorom sú využívané analytické modely podporujúce proces rozhodovania a vyhodnocovania. Druhou oblasťou je výcvik, kde sú využívané výcvikové modely, ako napr. vojnové hry, simulátory atď. Treťou oblasťou je velenie v operáciách, do ktorej sú zahrnuté modely boja (Lukáš, 1992). Pod termínom „model boja“ rozumieme jeho analógiu odrážajúcu charakter činností síl a prostriedkov, orgánov velenia a základné fyzikálne a informačné vzťahy medzi nimi. Podľa spôsobu vytvárania modelu, modely boja rozdelujeme na fyzikálne, myšlienkové a matematické. Modely vo vojenstve predstavujú spojovací článok medzi realitou boja (vedenia operácie) a vojenskou teóriou (Vševojsk-51-34, 1987).

„Modelovaním“ je chápaný proces v ktorom je vytváraný model. Cieľom modelovania je vytvoriť reprezentáciu objektu alebo systému, ktorou je ponúknutá cesta k jednoduchšiemu chápaniu, definovaniu alebo vizualizácii skúmaného objektu (systému). Pri modelovaní nie je potrebné dosiahnuť úplnú zhodu s originálom vo všetkých jeho aspektoch. Práve naopak, dôležité je uchovať si všetky podstatné informácie o danom objekte (systéme) a nepodstatnými vlastnosťami, ktoré nijako neovplyvnia autentickosť modelu na zamýšľaný účel. Podľa toho z akých prostriedkov, zdrojov, materiálov sú vytvárané modely, jedná sa o myšlienkové, biologické, fyzikálne, matematické modely atď. V prípade použitia prostriedkov výpočtovej techniky sa jedná o počítačové modely (Oulehlová at al., 2017).

„Rozhodovanie“ (rozhodovací proces) vo všeobecnosti je špecifický dynamický proces vzájomne prepojených činností (čiastkových procesov), pomocou ktorých subjekt rozhodovania² transformuje svoju abstraktnú predstavu riešenia rozhodovacieho problému do konkrétneho požadovaného obrazu (stavu). Rozhodovací problém je charakterizovaný

²Subjektom každého rozhodovania ako myšlienkového psychologického aktu je človek alebo delegovaná pracovná skupina.

existujúcou odchýlkou medzi požadovaným stavom rozhodovacej situácie³ a jej skutočným (aktuálnym) stavom. Vybrané riešenie rozhodovacieho problému (výsledok), s ohľadom na dosiahnutie požadovaných cieľov, stanovených kritérií a možností, je vygenerované subjektom rozhodovania z viacerých možných riešení vo forme rozhodovacej stratégie (rozhodnutia). Rozhodnutie bude vždy rešpektovať najpriateľnejšiu kombináciu vlastného záujmu a odhadu pravdepodobného stavu ostatných relevantných podmienok. Rozhodovanie je nevyhnutným momentom vôľového konania subjektu rozhodovania do značnej miery ovplyvňované podmienkami rozhodovania.

„Simulácia“ je metóda skúmania a vyhodnocovania reálne prebiehajúcich procesov a stavov vznikajúcich a prebiehajúcich vo zvolenom priestore a čase. „*Simulácia môže byť definovaná ako metóda implementácie modelu v čase*“ (Andrassy, 2018, s.27). Zatiaľ čo model reprezentuje daný objekt alebo systém, simulácia dosahuje schopnosť zobrazovať udalosti a procesy, ktoré zobrazujú stav a správanie svojich originálov. V simulácii sú aplikované prvky modelovania resp. kreovania modelov, kde základnou nezávislou premennou je čas (Oulehlová at all, 2017).

„Vojnová hra“ nie je jednotne terminologicky ustálená v odborných publikáciách a jej definície sa odlišujú s uhlom pohľadu svojich spracovateľov. Podľa „SOŠ 3680 AAP-6. Slovník termínov a definícií NATO“ je vojnová hra (WG)⁴ definovaná ako: „*Simulácia vojenskej operácie ľubovoľnými prostriedkami s využitím špecifických pravidiel, údajov, metód a postupov*“. Špecifickými pravidlami, údajmi, metódami a postupmi je modelovaný a simulovaný scenár, v ktorom výsledok a sled udalostí ovplyvňujú a sú ovplyvnené rozhodnutiami hráčov. V tomto prípade je vojnová hra súčasťou plánovacieho a rozhodovacieho procesu (SPG 3-44/Oper, 2012), v ktorom napomáha skúmať dynamické udalosti, ktoré vyvolávajú príležitosti k úspechu a slabé miesta (slabiny) smerujúce k neúspechu. Teoretický základ vojnovéj hry je postavený na základe teórie hier, ako jednej z metód operačného výskumu. „*Princíp rozhodovania v teórii hier je založený na predpoklade, že jednotliví hráči konajú racionálne a každý aktér sa snaží maximalizovať svoj zisk, prípadne minimalizovať straty v podmienkach neistoty a neúplných informácií*“ (Bučka, Vaššová, 2021, s.49). Stavebným pilierom teórie hier je konflikt. Ak je vytváraný antagonistický charakter hry, potom je očakávaný predpoklad, že dosiahnutie stanovených cieľov jednej strany bude zamedzované druhou stranou. Tento predpoklad vytvára prechod teórie hier do analytickej vojnovéj hry. „*Analytická vojnová hra je postavená na myšlienke zapojenia veliteľa a jeho štábu v procese plánovania a vedenia operácie a pri zostavovaní variant činnosti protivníkových jednotiek*“ (Hodický at al., 2018, s.14).

2 SÚČASNÝ STAV KVALITY A EFEKTÍVNOSTI ROZHODOVANIA VELITEĽOV A ŠTÁBOV

2.1 PRÍPRAVA JEDNOTIEK POZEMNÝCH SÍL

Príprava jednotiek pozemných síl predstavuje rozhodujúcu časť procesu budovania ich spôsobilostí na vedenie pozemných operácií. Je súčasťou druhej fázy vývojového štádia životného cyklu jednotky v rámci procesu generovania jej bojového potenciálu (Žídek,

³ Rozhodovacia situácia je tvorená objektom rozhodovania (napr. organizácia alebo jej súčasť, činnosti alebo procesy a pod.), stavom alebo vývojom podmienok interného i externého operačného prostredia a dôsledky predchádzajúcich rozhodnutí, ktoré spôsobujú odchýlku od požadovaného stavu.

⁴ angl. War Game (SOŠ 3680 AAP-6, vydanie 13).

Majchút, 2015). Nemá univerzálne platnú platformu a spôsob jej vykonania je modifikovaný v závislosti na charaktere jednotky a jej zdrojových možnostiach. Rozhodujúcou zložkou bojového potenciálu ozbrojených síl je kvalitne pripravený vojenský personál. „Avšak najviditeľnejším aspektom prípravy pozemnej zložky je kolektívny výcvik, ktorý privedie jednotky a zväzky na požadovanú úroveň kolektívneho výkonu a overí, či bola požadovaná úroveň dosiahnutá“ (SVD PS OS SR (C), 2010, s. 25).

Jedným z rozhodujúcich cieľov komplexnej reformy OS SR v roku 2003 bolo vytvorenie koncepcie výcviku, ktorá bude ovplyvňovať zvyšovanie kvality pripravenosti ozbrojených síl na základe štandardizovaného, efektívneho vzdelávania a výcviku, pri rešpektovaní pridelených zdrojov. Na dosiahnutie požadovanej úrovne kvality vzdelávania a výcviku v ozbrojených silách sú využívané formy, napr. príprava jednotlivca, príprava jednotiek, a metódy prípravy, napr. výklad, cvičenie, takticko-poradové cvičenie, taktické cvičenie a pod. Samostatnou súčasťou prípravy jednotiek je vojenská príprava ich veliteľov a štábov vykonávanou s cieľom teoretického a praktického osvojenia si spôsobilosti velenia a riadenia v poľných podmienkach. Uvedená príprava je uplatňovaná veliteľskou prípravou, štábnym nácvikom (komplexným štábnym nácvikom) a veliteľsko-štábnym cvičením (Židek, Majchút, 2015).

2.2 PRÍPRAVA VELITEĽOV A ŠTÁBOV V ROZHODOVANÍ

Rozhodovanie (rozhodovací proces) vo vojenstve je plánovaná a cieľavedomá činnosť veliteľov a štábov. Prijatie rozhodnutia veliteľa, ako výsledok rozhodovania, je špecifický dynamický proces vzájomne prepojených činností (čiastkových procesov), pomocou ktorých veliteľ a štáb premieňajú svoju predstavu o vykonaní operácie do konkrétneho obrazu tzv. „konceptu operácie“ (SPG 3-44/Oper, 2012). Aj pri progresívnom rozvoji vojenských technológií a rozmachu vojenského umenia zostáva vždy najpodstatnejším činiteľom týchto procesov „človek“.

Prijatie rozhodnutia veliteľa je zložitý proces vzhľadom k dynamickým zmenám na bojisku (operačnom prostredí). Nedostatok času, únava, stres a pod. umocňuje častejšie uplatňovanie subjektívnej logiky myšlienkového procesu. Skúsenosti z vojenskej histórie svedčia o tom, že jednou z hlavných príčin neúspešnosti bojových operácií bol zreteľný subjektivismus vojenského personálu pri rozhodovaní.

Súčasný stav kvality a efektívnosti rozhodovania veliteľov a štábov je do značnej miery ovplyvňovaný rutinou a šablónovitosťou⁵. Presne stanovené postupy sú implementované do vymedzenej metodiky práce štábov (SPG 3-44/Oper, 2012), ktorá je v určitých momentoch tohto procesu chápaná ako štandardná norma⁶. Schopnosťou uplatňovania a dodržiavania štandardných noriem je posudzovaná úroveň kvality rozhodovania veliteľov a štábov. Šablónovitosť rozhodovania je zapríčinená aj tým, že jednotky pozemných síl nemajú za sebou skúsenosti z reálnych bojových operácií vysokej intenzity. Nedostatok skúseností vojenského personálu je však možné nahrádzať aj teoretickým poznaním založenom na vedeckom štúdiu, ale hlavne získavaním tzv. „virtuálnej skúsenosti“ počas cvičení využívajúcich simulačné technológie. Opakujúcou virtuálnou skúsenosťou je vytváraná

⁵ Názor autora príspevku.

⁶ V tomto prípade „norma“ môže byť vymedzená presne stanovenými postupmi vo vypracovaných „metodikách práce štábu“ (SPG 3-44/Oper, 2012) na základe systémovosti a komplexnosti na dosiahnutie cieľa rozhodovania.

schopnosť u veliteľov a štábov hlbšieho vnímania podstaty a princípov racionálnej analýzy faktov a predpokladov.

Z praktického hľadiska je pre úplnosť a objektívnosť hodnotenia úrovne kvality, ale aj efektívnosti rozhodovania potrebné zahrnúť k štandardným normám aj tzv. „**kritéria úspešnosti**“ (SPG 3-44/Oper, 2012). „*Syntézou poznatkov teórie rozhodovania a ich aplikácie v manažérskom a vo vojenskom prostredí je zrejmé, že rozhodovací proces v oboch prostrediach bude zohľadňovať kritériá rozhodovania*“ (Bučka, Hügyár, 2021 s. 36). Vo všeobecnosti kritériami úspešnosti (rozhodovania) je vyjadrená úspešnosť splnenia cieľov operácie. V tomto prípade je teda nepochybné, že nesplnenie cieľov operácie je ukazovateľom nesprávneho rozhodnutia. Avšak skutočnosť, že ciele operácie boli splnené, nemusí vždy poukazovať na správnosť rozhodnutia. Ak ciele operácie boli splnené za výraznej prevahy vlastných síl, s väčšími stratami než má nepriateľ a pod., potom to bude nevierohodne považované za správne rozhodnutie. V takom prípade je potrebné položiť otázku: „Či nebola aj iná možnosť splniť ciele operácie, napr. s menšími silami alebo menšími stratami síl a v kratšom čase?“ Rozhodnutie je považované za správne alebo optimálne, až keď je potvrdená celá rada merateľných ukazovateľov, definovaných ako „**hodnotiace kritéria**“ (Černý, Pitaš, 2020), a nie len v splnení požiadavky stanovených cieľov operácie.

Jeden z príkladov hodnotiacich kritérií je možné uviesť tzv. „kritériá hodnotenia operačnej efektívnosti“ (Drozd, Prochádzka, 2022), pomocou ktorých je posudzovaná efektívnosť boja (vedenia operácie) vzájomným porovnávaním hodnôt bojových potenciálov protistojacich jednotiek. Kritériá hodnotenia operačnej efektívnosti vytvárajú predpoklady na vyhodnotenie optimálnosti vypracovaných modelov scenárov, vo vojenskej praxi pomenovaných ako „varianty činností (COA)⁷“ (ďalej len „scenár“).

Kritériá úspešnosti po vykonaní operácie, vytvárajú východiská pre vyhodnotenie úspešnosti splnenia cieľov operácie, ak k matematickým prepočtom pomerov strát budú pridané aj ukazovatele „prijateľnosti“ a „primeranosti“. Synergiou prepočtov pomerov strát s uvedenými ukazovateľmi je možné dosiahnuť objektívne posúdenie správnosti rozhodnutia, ako jedným z výsledkov dosiahnutej úrovne kvality rozhodovania veliteľov a štábov. V období rozvoja a implementácie simulačných technológií do vojenstva bolo využívanie analytických (matematických) modelov práve sústredené na výpočet pomerov síl protistojacich strán a stanovovanie požadovaného stupňa palebného ničenia, čím sa vytvárali prvotné podmienky k možnému využívaniu simulačných technológií vo vojenstve.

2.3 SIMULAČNÉ TECHNOLOGIE VYUŽÍVANÉ NA PRÍPRAVU VELITEĽOV A ŠTÁBOV V ROZHODOVANÍ

Použitie modelov

Modelovanie scenárov je spravidla aplikované na vojenských topografických mapách, vypracovaných schémach, v teréne alebo s využívaním počítačových modelov v syntetickom prostredí. Využívaním počítačových modelov je vytváraná simulácia vypracovaných modelov scenárov v reálnom čase. Syntetické prostredie vytvára model bojiska (operačného prostredia) do ktorého sa umiestňujú modely konkrétnych ovládaných alebo skúmaných entít, vytváraných udalostí, počas ktorých entity simulujú správanie svojich originálov s rovnakým časovým priebehom. Slabou stránkou syntetického prostredia je, že modelovanie scenárov je možné

⁷ angl. Course of Action (SOŠ 3680 AAP-6, vydanie 13).

vykonávať len s nízkou validitou⁸, čo praxi znamená, že je veľmi náročné kvantifikovať ľudské faktory, napr. morálny stav, sebaobetovanie, vycvičenosť, rozhodnosť, strach a pod., v rozhodovaní ľudským subjektom.

Tvorbou myšlienkového modelu boja (vedenia operácie) je možné uplatniť tzv. „predvídanie“⁹ činnosti jednotiek, avšak bez reálneho zobrazenia a za pomoci slovného, grafického alebo matematického popisu procesov prebiehajúcich v ňom. „*Myšlienkový model je vykonštruovaný pomocou zmyslových názorných predstáv a abstraktno-matematického modelu*“ (Bučka, Bystriansky, 2021, s. 58).

Abstraktno-matematický model je uplatňovaný pomocou logických pravidiel a matematických vzťahov (kalkulácií a prepočtov) určených, napr. na vyhodnotenie pomerov síl¹⁰ protistojacich bojových potenciálov. Tento model vychádza z deterministickej podstaty, ktorej základom je riešenie diferenciálnych rovníc. Práca s myšlienkovým modelom ponúka možnosti rozohrávania scenárov na mapách alebo schémach, vojnové hry, nácviky na plastických stoloch a pod., čím je vytváraná čiastočná simulácia boja (vedenia operácie). Uplatňovaním tohto modelu je však znižovaný stupeň objektívnej reality do abstrakcie, ktorá ponúka súhrn názorov s nízkou validitou. Na predchádzanie skresľujúcej abstrakcie vznikla vojenskou praxou požiadavka na vytvorenie efektívnejšieho modelu, nepoužívajúceho len zložité matematické riešenia, ale je schopný vychádzať z podstaty procesov a dejov na bojisku (v operačnom priestore).

Stochastické modely pracujú na základe teórie pravdepodobnosti a rozširujú základy teórie náhodných procesov. „*Využívanie stochastických modelov boja, ktoré opisujú systém tak, že berú do úvahy náhodné ako aj plánované udalosti umožňovalo presnejší popis, simuláciu a evaluáciu priebehu tak zložitých procesov, ako sú procesy vedenia boja alebo operácie*“ (Andrassy, Grega, Nečas, 2018, s. 65). Analytické aplikácie týchto modelov sú doplnené o ďalšiu charakteristiku s definovanými parametrami, napr. času, hodnôt bojového potenciálu v čase atď. Modely scenárov s nedefinovanými parametrami vytvárajú projekciu, ktorá je založená na súboroch náhodných premenných. Tie sú systémom zaznamenané, následne je projekcia zopakovaná novým súborom náhodných premenných. Použitie stochastických modelov v syntetickom prostredí oproti použitiu myšlienkových modelov, znižujú abstrakciu a zvyšujú stupeň objektívnej reality.

Stochastické modely vytvorili podmienky pre základ konštruktívnej simulácie ako podporného nástroja výcvikových metód pri príprave veliteľov a štábov. „*Konštruktívna simulácia predstavuje taký typ simulácie, ktorá je realizovaná v zásade na logicko-matematických modeloch deterministického alebo stochastického charakteru. Ide o univerzálnu metódu, ktorá má široké aplikačné spektrum*“ (Grega, Nečas, Schober, 2012, s. 10).

⁸ Validita modelu je schopnosť modelu hodnoverne zobraziť tie prvky a vlastnosti originálu, ktoré sú dôležité z hľadiska určenia modelu k jeho aplikácii (Ouhlelová at al., 2017).

⁹ V tejto súvislosti v texte je „predvídanie“ chápané ako odhad alebo hypotéza o možnom budúcom vývoji nejakého činiteľa v operačnom prostredí, ktorý vplýva s určitou pravdepodobnosťou na úspech splnenia cieľa operácie (Bystriansky, 2022).

¹⁰ Pojem „pomer síl“ v tomto príspevku je nutné sémanticky chápať ako ukazovateľ bojového potenciálu, ktorý charakterizuje operačné schopnosti a možnosti vlastných jednotiek voči jednotkám nepriateľa (Bystriansky, 2023).

Počítačová simulácia

Konstruktívna simulácia je optimálnym nástrojom na generovanie udalostí (premenných) vyplývajúcich z operačného prostredia, ktoré tak v syntetickom prostredí vytvárajú podmienky odpovedajúce realite z hľadiska postupnosti výskytu a času ich trvania. Približná realita činností a konkrétnych postupov spolu s reakciou človeka v danej situácii je do simulácie vnášaná tým, že ovládanie entít, alebo skupín entít je riadené osobou (človekom) obsluhujúcou počítačový systém.

Modely entít¹¹ sú vypracované na báze generovania síl počítačom (CGF)¹² a okrem zabezpečenia čo najreálnejšieho správania entít, vytvára systém aj funkciu „rozhodcu“, ktorý vyhodnocuje kvalitu a vhodnosť riešenia simulačných situácií a udalostí. Vo všeobecnosti model predstavuje počítačový model, ktorý prezentuje ľudské správanie v simulačných systémoch. Vnútorňa štruktúra modelu entít je zložená z viacerých modulov, ako napr. modulom štruktúrovaných dát, hodnotenia situácie, rozhodnutia, generovania rozhodnutí a komunikačných modulov, ktoré sú voči sebe vo vzájomných väzbách. V konštruktívnej simulácii sú uvedené moduly implementované ako „objekty“, napr. zbraňové systémy, vozidlá, sily a prostriedky, ktoré majú svoju vlastnú inteligenciu.

Simulácie, vo všeobecnosti od kedy boli integrované do vzdelávania a výcviku jednotiek pozemných síl, vytvárali vhodné podmienky na zefektívnenie prípravy vojenského personálu a jednotiek v situáciách, ktoré je zložité uskutočniť v reálnom výcvikovom prostredí. Výhody vyplývajúce z implementovania simulácií a ich nástrojov do výcviku, ako napr. skvalitnenie rozhodovania veliteľov a štábov, šetrenie ľudských zdrojov a času, úspora nákladov, bezpečnosť a ochrana zdravia cvičiacich osôb, poukazujú na neustálu potrebu ich využívania v procese prípravy jednotiek.

Veliteľsko-štábne cvičenia s využívaním konštruktívnej simulácie začali byť vykonávané v podobe distribuovanej simulácie, ktorá ponúka možnosť využívať spoločné syntetické (dynamické) prostredie na viacerých pracoviskách prostredníctvom simulačných nástrojov a vhodnej konfigurácie pracovných počítačov. Je nutné poznamenať, že distribuovaná simulácia je aktívna len za podmienok existencie tzv. „rozsiahlych počítačových sietí, prenosových protokolov a štandardov“, ktoré boli vyvinuté špeciálne pre prenos údajov medzi jednotlivými pracovnými počítačmi.

Počítačom podporované cvičenia¹³ (ďalej len „CAX“) sú vhodným spôsobom podpory vzdelávania a výcviku veliteľov a štábov s možnosťou využívania viacerých dostupných simulačných nástrojov. Simulačné nástroje sú prioritne určené pre simuláciu činnosti jednotiek v pozemných operáciách v podobe namodelovaného syntetického (dynamického) bojiska. *„V ňom sa budú odohrávať udalosti, v ktorých sa zúčastňujú entity, v tomto prípade modely účastníkov boja, vojakov, jednotiek, zbraní atď“* (Oulehlová at al., 2017, s. 39). V podmienkach OS SR, je konštruktívna simulácia využívaná na simulačných nástrojoch: „OneSAF Testbed Baseline, OneSAF Objective System, WASP a SWORD“, ktoré sú spravované v Odbore simulačných technológií Centra výcviku Lešť a v Simulačnom centre Akadémie ozbrojených

¹¹ Entita je chápaná ako samostatne existujúci objekt syntetického prostredia, ktorý má svoje údaje (parametre), vlastnosti a správanie (Oulehlová, at al., 2017).

¹² angl. Computer Generated Forces.

¹³ Počítačom podporované cvičenia (CAX – Computer Assisted Exercise) je sofistikovaná metóda výcviku veliteľov a štábov s využitím konštruktívnej simulácie procesov a udalostí vznikajúcich v rámci rozhodovacieho procesu a procesu riadenia podriadených vykonávateľov pri operácií v syntetickom prostredí (Ouhlehlová at al., 2017).

síl generála Milana Rastislava Štefánika (ďalej len „simulačné centrá“). Uvedené simulačné nástroje sú síce prioritne vyčlenené na podporu prípravy veliteľov a štábov, avšak ich schopnosti a možnosti sú využívané aj v rámci vzdelávania krízového manažmentu orgánov štátnej správy a samosprávy.

Rozvojom simulačných nástrojov bola funkcionálnosť jednotiek¹⁴ automatizovaná s prvkami umelej inteligencie a prispôbena tak, aby vyhovovala nakonfigurovaným organizačným štruktúram jednotiek, ich doktrínam, taktickým a technickým údajom používaných zbraňových systémov a predpokladaným simuláciám správania skupiny nakonfigurovaných entít. Rozvoj simulačných nástrojov umožnil, že „v rámci simulácie sú podporované aj funkcionality ľudských faktorov, napr. morálka, únava a skúsenosti, ktoré sa vyvíjajú počas prebiehajúceho CAX (Andrassy, 2018, s. 33). Touto schopnosťou v súčasnosti už disponuje simulačný nástroj SWORD, ktorého programové vybavenia obsahujú aj aplikácie na prípravu modelov scenárov, generovanie terénu, adaptáciu rozhodovacích modelov a rozhranie pre správu distribuovaných cvičení. „Veľmi významným aspektom tohto nástroja je možnosť aplikácie analytického modulu, ktorý poskytuje užívateľovi možnosť hodnotenia súboru sledovaných hodnôt (rozhodovacích kritérií)“ (Drozd, Prochádzka, 2022, s. 61). Uvedený analytický modul ponúka prednastavené kritériá hodnotenia výsledkov simulácie, ale súčasne umožňuje užívateľovi tvorbu vlastných kritérií. Táto schopnosť analytického modulu vytvára vhodný priestor na podrobnejšie skúmanie efektívnosti v rozhodovaní veliteľov a štábov, ale zároveň aj na experimentovanie vo vojenstve.

Nárastom rýchlosti vizualizácie syntetického prostredia boli vytvorené podmienky na rozsiahle využívanie aj ostatných druhov simulácií pre podporu prípravy jednotiek pozemných síl. Virtuálna simulácia umožňuje špeciálny spôsob výcviku, ktorý využíva pracovné počítače k hodnovernému napodobňovaniu rôznych objektov, udalostí a postupov prirodzeného prostredia v syntetickom prostredí. Efektívnosť týmto spôsobom realizovaného výcviku spočíva v tom, že virtuálna simulácia umožňuje vytvárať situácie, ktoré by v reálnom výcvikovom prostredí viedli k zničeniu, či poškodeniu obsluhovaného systému, prípadne k ohrozeniu zdravia a životov cvičiacich (Andrassy, Grega, Nečas, 2018).

Možnosť priblížiť výcvik cvičiacim jednotkám k blízkym podmienkam bojiska (operačného prostredia) s použitím skutočných organických zbraní a zbraňových systémov doplnených simulačnými senzormi umožňuje živá simulácia (Oulehlová at al., 2017). Živá simulácia na rozdiel od simulácie konštruktívnej a virtuálnej nevytvára syntetické prostredie i napriek tomu, že je podporovaná simulačnými technológiami na báze využívania generátorov a snímačov laserových zariadení. Schopnosťou využívania satelitného navigačného systému a komunikačných systémov určených na prenos informácií o polohe, pohybe a stave cvičiacich (entít) je vytvorený nástroj efektívnej inštrumentácie¹⁵ (výcvikovej simulácie). Virtuálna a živá simulácia principiálne podporuje výcvik v okamžitom rozhodovaní cvičiaceho, napr. veliteľa, strelca-operátora atď., avšak pre výcvik v rozhodovaní veliteľov a štábov je vhodnejšia konštruktívna simulácia.

2.4 ČIASTKOVÉ ZÁVERY Z POZNANIA SÚČASNÉHO STAVU

Komplexným prístupom pri analýze súčasného stavu riešenej problematiky je možné vygenerovať vhodné príležitosti pre ďalšiu implementáciu simulačných nástrojov a ich

¹⁴ Prvok nakonfigurovaných entít v simulačnom nástroji SWORD.

¹⁵ V zahraničných odborných publikáciách uvádzané aj ako „Initial Homestation Instrumentation Training System (I-HITS)“.

aplikáciu do výcviku, ale aj problémové oblasti obmedzujúce efektívnosť vo výcviku. Podstatou riešenia obmedzení efektívnosti vo výcviku nie sú len schopnosti riešenia dôsledkov vzniknutých príčin, ale aj schopnosti vytvárať predpoklady na identifikáciu a riešenie vznikajúcich príčin.

Modelovanie a simulácia

V rámci vykonávania štábnych nácvikov jednotiek pozemných síl nie je spravidla zámerom využívanie simulačných technológií. Počas štábnych nácvikoch nie je využívaná simulácia boja (vedenia operácie) podporovaná počítačovými modelmi, ale len vojenskými mapami, spracovanými schémami, ústnym a grafickým zobrazovaním prebiehajúcich udalostí. Priebeh boja (vedenia operácie) je simulovaný vytváraním konfrontácie na bojisku (operačnom priestore) so zreteľom aktívneho odporu schopným nepriateľom. „*Základnou úlohou obecne platnou pre všetky modely boja je určenie strát a pohybu predného okraja ako výsledok pôsobenia pomerov síl*“ (Komárek, 1993, s. 101). Určovanie strát, ako bolo uvedené, je tvorené pomocou abstraktno-matematických modelov s cieľom získavať podklady na porovnanie kvantitatívnych a kvalitatívnych pomerov síl v rozhodujúcich momentoch boja (vedenia operácie). „*Spoločným výsledkom týchto prepočtov je získať predpoklad vývoja operácie a úspešnosti dosiahnutia stanovených cieľov*“ (Bystriansky, 2022, s. 93). Uvedené modely sú využívané na výpočet monogramov prepočtov pomerov predpokladaných strát a hustoty síl, posúdenie bojových (palebných) možností jednotiek, operačných časových kalkulácií presunov a preskupení jednotiek, operačné prepočty pri plánovaní palebného ničenia atď. Modelovanie na základe monogramov prepočtov je však obmedzené z dôvodu nedisponovania schopnosti aplikovať monogramy prepočtov do rozhodujúcich momentov boja počas myšlienkovvej simulácie. Hlavou príčinou uvedenej indispozície je nedostatočná odborná spôsobilosť, zaužívaná, komfortná šablónovitosť a nevyužívanie kreatívneho myslenia. Nedostatočná odborná spôsobilosť je pravdepodobne spôsobená neaktuálnosťou vojenských publikácií, napr. služobná pomôcka (Oper 51-1, 1987) atď., ktoré pojednávajú o potrebných kalkulačných normách a koeficientov bojovej efektívnosti, ale hlavne aj osobným prístupom zo strany veliteľov a štábov¹⁶.

Kvalita a efektívnosť rozhodovania

Súčasný stav efektívnosti rozhodovania veliteľov a štábov, ako bolo uvedené, je ovplyvňovaný striktným dodržiavaním štandardných noriem. Dodržiavanie štandardných noriem v tomto procese síce vytvára dôležitý predpoklad jeho kvality, avšak nie je rozhodujúci pre efektívnosť. Príkladom dodržiavania stanovených noriem sú napr. spomínané operačné prepočty a výpočty využívajúce abstraktno-matematických modelov ako súčasti pri tvorbe scenárov. Ak má byť dosiahnutá efektívnosť v rozhodovaní, potom je potrebné uvedené výsledky operačných prepočtov a výpočtov správne zosynchronizovať v čase. Rozhodujúcim predpokladom správnej synchronizácie udalostí v scenároch je schopnosť tvorby tzv. „*myšlienkového modelu a simulácie boja*“¹⁷ štábov. Dosiahnutá kvalita tejto schopnosti vytvára kľúčové požiadavky a predpoklady pre optimálne rozhodnutie veliteľa. V prípade, ak nie sú využívané simulačné technológie, potom vyhodnotenie uvedenej schopnosti je z dôvodu nízkej validity správnosti rozhodnutia značne neobjektívne až subjektívne.

¹⁶ Názor autora príspevku.

¹⁷ Pre potreby práce pojem „boj“, v uvedenom slovnom konštrukte, je potrebné vnímať, ako súhrn taktických aktivít využívajúcich paľbu a manéver počas pôsobenia na nepriateľa.

Formulácia problémovej oblasti

Zvyšovanie efektívnosti rozhodovania veliteľov a štábov je priamo úmerné s dosahovaním požadovanej kvality správnosti rozhodnutia. Kvalita správnosti rozhodnutia je ovplyvňovaná viacerými kritériami úspešnosti. K významným kritériám úspešnosti je zaradovaná „hodnovernosť“, ktorou je možné doceliť posúdenie kvality (validácia „hodnovernosti“) myšlienkového modelu a simulácie boja. Validácia „hodnovernosti“ vyžaduje reálne predpoklady na uplatnenie poznatkov vojenskej teórie a praxe na základe vedeckého prístupu. Participácia uplatňovania uvedených poznatkov môže byť poukázaná na príklade tvorby spomínaného myšlienkového modelu a simulácie boja aplikovaním princípov empirického predvídania¹⁸. Empirické predvídanie, však neumožňuje vytvoriť relevantný obraz objektívnej reality, ale len subjektívnu abstrakciu (vizualizáciu), ako sústavu spracovávania faktov, predpokladov a dedukcií o priebehu udalostí a vzájomného pôsobenia premenných operačného prostredia v čase. Princípy a metódy vedeckého predvídania¹⁹ sú implementované do tvorby modelu a simulácie boja tým, že „skúsenosti sú nahrádzané teoretickým poznaním založenom na vedeckom štúdiu a uplatňovaní prirodzených zákonitostí“ (Bučka, Bystriansky, 2021, s. 53).

Počas veliteľsko-štábnych cvičení s CAX vo fáze „prípravy cvičenia“ je uplatňovaná tvorba myšlienkového modelu a simulácie boja terminologicky uvádzaná aj ako tzv. „vojnová hra“. Počas fázy „vykonania cvičenia“ je hodnovernosť vojnovej hry validovaná konštruktívnou simuláciou boja (vedenia operácie) počas CAX, ktorou sú vytvorené predpoklady na posúdenie správnosti rozhodnutia a odporúčaní pre zvyšovanie efektívnosti rozhodovania.

Cieľom štábnych nácvikov je precvičiť a prehĺbiť vedomosti, návyky a zručnosti čiastkových postupov plánovacieho a rozhodovacieho procesu (Židek, Majchút, 2015) a nie spôsobilosti vedenia boja (operácie). Z uvedeného dôvodu, konštruktívna simulácia nie je využívaná na simuláciu boja (vedenia operácie), preto nie sú vytvorené objektívne podklady na validáciu „hodnovernosti“ vojnovej hry. Týmto skonštatovaním vzniká potreba riešenia problémovej oblasti: „Spôsob získavania podkladov na validáciu „hodnovernosti“ vojnovej hry bez využitia CAX“.

3 NAVRHOVANÝ PRÍSTUP RIEŠENIA DANEJ PROBLEMATIKY

3.1 FORMULÁCIA PROBLÉMU VÝSKUMU

Vojnová hra s aplikovaním systémového prístupu umožňuje synchronizovať namodelované plánované i predpokladané činnosti a udalosti v čase (scenáre), potvrdzovať v nich akcieschopnosť protistojacich jednotiek, definovať optimálne kapacity bojového potenciálu a požadované spôsobilosti jednotiek počas konfrontácie, abstraktne vizualizovať priebeh a vývoj scenárov, čím sú vytvárané predpoklady na predvídanie potenciálnych rizík a príležitostí. Je potrebné zdôrazniť, že i napriek predvídaniu vývoja scenára, je vytváraná

¹⁸Empirické predvídanie zahŕňa predpoklad výsledkov (dôsledkov) z nastávajúcej vojenskej praktickej činnosti založené na skúsenostiach veliteľov a štábov (Bučka, Bystriansky, 2021).

¹⁹Vedecké predvídania zahŕňa taký predpoklad javu a výskytu ďalšej udalosti, ktoré sú založené na poznaní objektívnych zákonov a na dialektickomaterialistickom skúmaní objektívnej reality (Bučka, Bystriansky, 2021).

miera neistoty²⁰ (rizika). Miera neistoty je vymedzovaná pomerom využívania empirického predvídania s vedeckým. V prípade schopnosti aplikovania metód operačnej analýzy, môže vojnová hra výrazne prevýšiť pomer v prospech vedeckého predvídania a tým priamo znižovať mieru neistoty. Znižovanie miery neistoty je jedným z možných kritérií zvyšovania efektívnosti vedenia vojnovnej hry. Tento prístup si však vyžaduje odborné vzdelanie v aplikovanej matematike a schopnosti implementácie matematických modelov, štatistiky, algoritmov do optimalizácie procesov na bojisku (operačnom prostredí). Uvedený prístup je uplatňovaný hlavne počas operačného plánovania na strategickom stupni velenia. Podmienky vytvorené plánovacím a rozhodovacím procesom (SPG 3-44/Oper, 2012) na taktickom stupni velenia si vyžadujú vo väčšej miere pohľad na riešenie uvedenej problematiky skôr racionálne-empirickým prístupom.

Na skúmanie problematiky zvyšovania kvality a efektívnosti má vplyv poznanie vzájomných vzťahov medzi kvalitou a efektívnosťou, získané aj prostredníctvom výskumu v oblasti všeobecného vzdelávania. V počiatočných fázach skúmania kvality a efektívnosti vzdelávania bol výskum sústredený na faktor času. Výskum viedol k dôležitým záverom, napr. že navyšovanie času procesu vzdelávania nie je automaticky zárukou zvyšovania úrovne jeho kvality. Dôležitejším faktorom je, ako efektívne dostupný čas využiť. Fraser (1987) dokonca dospel pri vypracovaní svojej štúdie vo výskume kvality a efektívnosti vzdelávania k vedomostiam, že najviac s výkonom študenta nesúvisia len premenné dostupného času, kvantity i kvality výuky a výber foriem i metód prípravy, ale hlavne poskytovanie „kvalitnej spätnej väzby“ pre študenta.

Účelom spätnej väzby (feedback), je poskytnúť študentom (cvičiacim) objektívne poznanie dosiahnutej úrovne kvality (výsledku) procesu vzdelávania (výcviku), získané pozorovaním a následným rozborom slúžiacim na zvyšovanie vedomostí, zlepšovanie precvičovaných činností a odstraňovanie zistených nedostatkov. Spätná väzba môže byť poskytovaná viacerými metódami, avšak vo vojenskej praxi je najčastejšie využívaná metóda tzv. „riadenej diskusie“ (After Action Review), v ktorej sú participujúcimi cvičiaci a príslušníci rozhodcovskej služby. Diskusia je riadená rozhodcovskou službou spôsobom kladenia odborných otázok cvičiacim s cieľom získavania odpovedí smerujúcich k odporúčaniam, ako precvičované činnosti v budúcnosti zlepšiť. Na podporu tohto procesu je vhodné využívať dostupné názorové pomôcky, produkty alebo analytické moduly, ktoré ponúkajú relevantné a objektívne podklady (výstupy), napr. záznam udalostí, reakcií na udalosti, štatistiku strát a pod. Výstupom z analytických modulov je podľa potreby, napr. škálovanie formou „splnil/nesplnil“ alebo škálovanie na základe stanovenej hodnotiacej stupnice odrážajúcej požadované normy.

Riešenie problémovej oblasti: „Spôsob získavania podkladov na validáciu „hodnovernosti“ vojnovej hry bez využitia CAX“ otvára priestor pre skúmanie spôsobov na dosiahnutie kvality spätnej väzby. Tieto prístupy sú do istej miery ovplyvnené inovačnou víziou²¹ návrhu „vyhodnocovacieho modulu“ konštruktívnej simulácie²² so schopnosťou validácie „hodnovernosti“ vedenia vojnovej hry. Na predchádzanie duplicity chápania

²⁰ „Neistota je neujasnenosť a neznalosť mnohých vplyvov, ktoré sa môžu v priebehu projektu vyskytnúť“ (Všetečka, 2017, s.57).

²¹ Inovačná vízia vychádza zo štúdie Frasera (1987) vo výskume kvality a efektívnosti vzdelávacieho procesu.

²² „Jeden z nástrojov umožňujúci získavanie poznatkov o dôsledkoch rozhodovania predstavuje konštruktívna simulácia.“ (Drozd, Prochádzka, 2022, s.60).

využívania konštruktívnej simulácie pri skúmaní schopností vyhodnocovacieho modulu, je dôležité vymedziť simulačný nástroj so schopnosťou „autonómneho uplatňovania prvkov umelej inteligencie“, čiže schopnosti pracovať v autonómnom režime. Uvedená schopnosť je považovaná, ako dôležité kritérium efektívnosti zahrňujúce ukazovatele „hospodárnosti“ z hľadiska minimalizovania počtov zamestnancov simulačných centier na výskum a „času“ z dôvodu možnosti viacnásobného opakovania procesov vojnovnej hry v zrýchlenom režime.

Z doteraz uvedených skutočností je možné naformulovať problém výskumu ako „návrh optimálnej štruktúry vyhodnocovacieho počítačového modulu (modul rozboru vojnovnej hry) s cieľom dosiahnutia schopnosti validácie hodnovernosti myšlienkových procesov pri vedení vojnovnej hry“. Na dosiahnutie výsledkov výskumu je potrebné riešenie problému výskumu zamerať na formuláciu odpovedí z následných výskumných otázok:

- Aké schopnosti a možnosti musí mať „modul rozboru vojnovnej hry“ pri simulácii v autonómnom režime?
- Aké sú ukazovatele objektívnosti rozboru a hodnotenia vojnovnej hry?
- Aké sú požiadavky na potrebnú parametrizáciu simulačného nástroja obsahujúci „modul rozboru vojnovnej hry“?
- Aké výstupy a produkty poskytuje „modul rozboru vojnovnej hry“ na dosiahnutie kvalitnej spätnej väzby?

3.2 METODOLÓGIA VÝSKUMU

Vo výskume je potrebné využiť vedecké metódy pomocou základných mechanizmov na získanie hodnoverných, presných a vzájomne prepojených výsledkov vedeckého skúmania. V záujme efektívneho vedeckého poznania, objektívnosti výskumu a docielenia aplikovateľnosti jeho výsledkov v praktickej rovine, formulovaný problém je skúmaný prostredníctvom logických a empirických výskumných metód, napr. komplexný prístup – systémový prístup, analýza – syntéza, indukcia – dedukcia, abstrakcia – konkretizácia, komparácia – deskripcia, SWOT analýza, experiment a expertný rozhovor.

Experiment

Na dosiahnutie efektívnosti počas skúmania, hlavné ťažisko výskumu je položené na experiment. Výber tejto nosnej metódy ovplyvnil aj fakt že, „*experiment s použitím konštruktívnej simulácie je postavený na myšlienke nepoužiť veliteľa a štáb pre plánovanie operácie. Aktivita je sprostredkovaná umelou inteligenciou reprezentujúcou agregované a detailné ľudské chovanie v simulátore. Operátor experimentu iba manipuluje so vstupnými parametrami a študuje vplyv týchto zmien na výstupné parametre s tým, že experiment môže prebiehať rýchlejšie, ako keby prebiehal v reálnom prostredí*“ (Hodický, 2018, s. 24).

Experiment má medzi metódami kvantitatívneho výskumu²³ kľúčové postavenie z dôvodu, že ako jediná z výskumných metód vie dokázať kauzálne dôsledky skúmaných udalostí. „*Hlavným dôvodom použitia experimentu vo vojenstve je zvyšovanie vedomostí o danej problematike na základe exaktných postupov, ktoré zaručujú rigoróznosť získaných výsledkov*“ (Hodický, 2018, s. 22). Uplatnením experimentu sú získavané vedomosti o schopnostiach a možnostiach navrhovaného „modulu rozboru vojnovnej hry“, počas skúmania čiastkových procesov a udalostí vojnovnej hry v syntetickom prostredí vybraného simulačného

²³ Kvantitatívny výskum je teoreticko-empirický, metodický poznávací proces, ktorého cieľom je získať exaktné a objektívne overiteľné údaje o skúmanej problematike. Základom kvantitatívneho výskumu je meranie (Ritomský, 2015).

nástroja. Aktivita výskumu je sprostredkovaná prvkami umelej inteligencie v autonómnom režime, avšak na základe presne stanovených vstupných údajov (parametrizáciou), ktorá reprezentuje zoskupovanie ľudského správania v procesoch vytváraných simuláciou.

Tento proces je manipulovateľný iba vkladáním vstupných údajov (parametrizáciou) do simulačného nástroja, ktoré sa vyvolávanými zmenami generujú do výstupných údajov. Proces generovania vytvára vhodné podmienky na skúmanie schopností a možností analytických aplikácií, identifikuje obmedzenia, ale aj poskytuje dôkazy (verifikuje) využiteľnosti navrhovaného „modulu rozboru vojnovnej hry“. Proces generovania je zameraný aj na výskum možností súbežnej simulácie viacerých odlišných scenárov v rovnakom čase a schopnosti transformácie simulačného času v rôznych rozsahoch zrýchlenia simulácie, napr. od 1:10 do 1:50²⁴.

Vstupné podmienky pre experiment

Na začiatku vykonania experimentu je potrebné spresniť vstupné údaje pre systematickú parametrizáciu skúmaného simulačného nástroja s cieľom namodelovania **jednotného syntetického prostredia** tvoreného:

- modelom terénu operačného prostredia s využitím dostupnej terénnej databázy,
- modelom vlastných síl vytvorený na základe vybranej organizačnej štruktúry mechanizované práporu pozemných síl OS SR,
- modelom opozičných síl vytvorený na základe vybranej organizačnej štruktúry síl všeobecného nepriateľa²⁵ spresnené zo služobnej pomôcky „SPJ-3-13/Oper Sily všeobecného nepriateľa (Generic Enemy Forces)“,
- doktrínálnymi modelmi scenárov vybraných vojenských aktivít (ofenzívne, defenzívne a umožňujúce aktivity) v súlade s dodržiavaním zásad a noriem vedenia pozemných operácii jednotkami pozemných síl OS SR,
- doktrínálnymi modelmi scenárov síl všeobecného nepriateľa spresnené zo služobnej pomôcky „SPJ-3-13/Oper Sily všeobecného nepriateľa (Generic Enemy Forces)“,
- navrhovanou štruktúrou „modulu rozboru vojnovej hry“.

Do navrhovanej štruktúry „modulu rozboru vojnovej hry“ sú metódou komparácie implementované kritéria pre hodnotenie operačnej efektívnosti, slúžiace na posudzovanie optimálnosti pre výber scenára. Uvedené hodnotiace kritéria sú tvorené kvantitatívnymi ukazovateľmi vzniknutých návratných a nenávratných strát. Ukazovatele úspešnosti splnenia cieľov operácie sú vyšpecifikované vytvorením porovnávacej škály. Škálovaním sú zabezpečené východiská pre kvantifikáciu operačnej efektívnosti vypracovaných modelov v procese vojnovej hry. Podstatou škálovania je, že výstupné údaje jednotlivých pokusov budú prevedené do číselnej podoby v rozmedzí hodnôt „od 0 do 1“, kde hodnota „0“ bude reprezentovať nežiadúci stav a hodnota „1“ žiadúci stav. Súčasťou kvantifikácie operačnej efektívnosti je aj výpočet koeficientu efektivity. Na výpočet je dôležité určenie hodnôt „váh“ kritérií využitím stupnice škálovania, kedy hodnota „1“ bude predstavovať najdôležitejšie kritérium a hodnota „0“ nie dôležité kritérium.

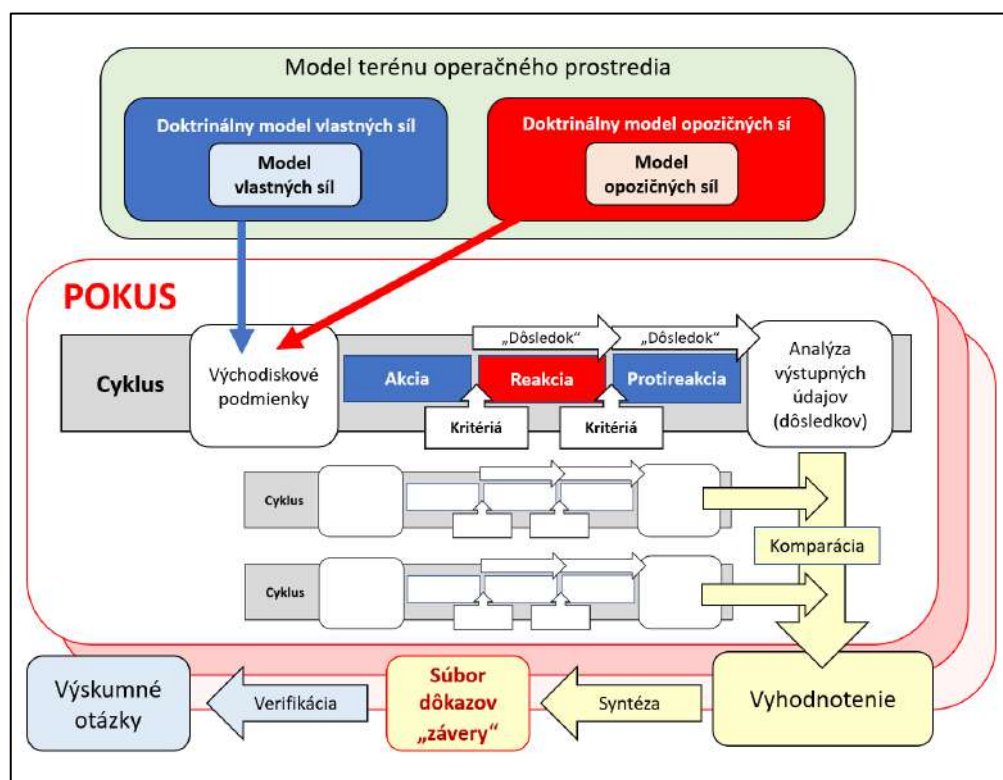
²⁴ Uvedený pomer predstavuje čas trvania simulácie udalosti, ktorý je o uvedený pomer kratší voči času trvania reálnej udalosti.

²⁵ Hlavným účelom vytvorenia všeobecného nepriateľa je podporiť a zjednotiť výcvik jednotiek a štábov OS SR na všetkých stupňoch velenia v situáciách založených na skutočných hrozbách (SPJ-3-13/Oper, 2019).

Štruktúra skúmania procesov vojnovej hry

Modelovaním jednotného syntetického prostredia v simulačnom nástroji, sú vytvorené unifikované podmienky na vykonanie experimentu. Štruktúra skúmania čiastkových procesov vojnovej hry (viď obrázok 1), je tvorená vstupnými údajmi, vytvárajúce príčiny (udalosti), experimentálnou jednotkou, generujúcou dôsledky na základe príčin, pokusom slúžiaci na počítačovú simuláciu boja a výstupnými údajmi slúžiacie, ako závislé premenné na získanie vedomostí o vykonanom pokuse. Posledným komponentom štruktúry skúmania čiastkových procesov vojnovej hry je analýza a vyhodnotenie výstupných údajov, ktorá prebieha po každom pokuse. Pokus je tvorený sériou „cyklov hry“ uplatňujúce zásady akcie – reakcie – proti-reakcie vychádzajúce z doktrínálnych modelov scenárov vlastných síl i síl všeobecného nepriateľa. Štruktúra činnosti experimentálnej jednotky je postavená na postupnosti získavania výstupných údajov zvlášť z „akcie“, zvlášť z „reakcie“ a zvlášť z „proti-reakcie“. Výstupné údaje analýzy môžu ovplyvňovať následné nastavovanie nových vstupných údajov.

Výsledky každého pokusu sú metódou komparácie vzájomne porovnávané a výstupné údaje komparácie sú metódou syntézy formulované a zaznamenané ako „závery“ do súboru dôkazov pre verifikáciu výskumných otázok.

Obrázok:1 Štruktúra skúmania čiastkových procesov vojnovej hry

Zdroj: Vlastné spracovanie

Verifikácia získaných výstupov a produktov skúmania (vojnovej hry)

Pre počiatočnú verifikáciu je dôležité vypracovať obsahovú analýzu doktrínálneho prostredia pojednávajúcu zásady a postupy (čiastkové procesy) vo vojnovej hre. K získaným teoretickým vedomostiam je potrebná implementácia skúseností získaných vojenskou praxou, či „virtuálnou skúsenosťou“. Expertný rozhovor je vhodná metóda na získanie vedomostí, skúseností i návrhov a ich vzájomnou komparáciou je vytvorený obsahový prienik na počiatočné verifikovanie navrhutej štruktúry „modulu rozboru vojnovej hry“ a vymedzenie

vstupných údajov (parametrizácia) vybraného simulačného nástroja. „Výsledok konštruktívnej simulácie je vždy ovplyvnený kvalitou vstupných údajov, hlavne na precíznom nadefinovaní skúmaného problému a prostredia“ (Drozd, Prochádzka, 2022, s. 60).

Zopakovaním stanovených cyklov v rámci realizovaných pokusov počas počítačovej simulácie sú získavané údaje, ktoré sú následne analyzované i interpretované na sumarizovanie výstupných údajov. V spojitosti s touto analýzou je priebežne vykonávaná verifikácia, či skúmaný pokus prebehol v rozsahu vymedzenia výskumnými otázkami. Ak verifikácia pokusu nie je potvrdená rozsahom výskumných otázok, potom prehodnotením a vypracovaním ďalších riešení sú naformulované nové vstupné údaje do procesu následných pokusov. Verifikácia získaných výstupných údajov je zabezpečená stanoveným rozsahom minimálnych počtov realizovaných pokusov odporučenými expertami počas expertného rozhovoru.

Zosumarizovaním a vzájomným porovnávaním získaných vedomostí z výstupných údajov je overená a potvrdená požadovaná kapacita simulačného nástroja, ktorá je tvorená schopnosťami a možnosťami navrhnutého „modulu rozboru vojnovnej hry“. Tým sa dosiahne záverečná a hlavná verifikácia v rozsahu a obsahu stanovených výskumných otázok na získanie výsledkov výskumu.

ZÁVER

Riešenie problémovej oblasti: „Spôsob získavania podkladov na validáciu „hodnovernosti“ vojnovnej hry bez využitia CAX“ formuje podmienky na zvyšovanie efektívnosti vedenia vojnovnej hry. Kvalitnejšia spätná väzba vypracovaná prostredníctvom počítačovej simulácie ponúka pre hráčov vojnovnej hry objektívnejší a nestranný pohľad na ich subjektívne myšlienkové procesy formované vplyvom odborných vedomostí a využívania praktických zručností pri modelovaní scenárov a simulácii boja (vedenia operácie). Počítačová simulácia zreálnuje obraz týchto procesov pomocou syntetickej vizualizácie. „Modul rozboru vojnovnej hry“ má schopnosť zrovnávať abstraktnú vizualizáciu hráčov vojnovnej hry so zaznamenanou syntetickou vizualizáciou počítačovej simulácie. Hodnovernosť syntetickej vizualizácie, je daná schopnosťou generovať udalosti, ktoré v systematickej postupnosti zobrazujú priebeh a vývoj scenára. Uvedená schopnosť je umocnená aj prácou abstraktno-matematických modelov pri spracovaní operačných prepočtov pomerov strát, časových kalkulácií a účinkov palebného ničenia v rozhodujúcich momentoch boja, pomocou ktorých je vytváraný predpoklad vývoja situácie na základe relevantných faktov.

Schopnosť „modulu rozboru vojnovnej hry“ neumožňuje formulovať výhody a nevýhody alebo slabé a silné stránky scenárov po konfrontácii s protistojacou stranou. Svojimi schopnosťami umožňuje len porovnávať výsledky konfrontácie vytvorené abstraktnou simuláciou hráčov vojnovnej hry a počítačovou simuláciou v režime autonómneho uplatňovania prvkov umelej inteligencie. Je potrebné si uvedomiť dôležitú skutočnosť, že výsledok počítačovej simulácie neumožňuje odporúčať výhodnejšie riešenia. Môže len poukázať na neuskutočniteľnosť naplánovaných činností alebo nepravdepodobnosť očakávanej úspešnosti. Schopnosť je limitovaná len možnosťami modelovania scenárov v syntetickom prostredí a následne procesom počítačovej simulácie v zrýchlenom režime vytvárať pre rozhodcovskú službu podklady na porovnávanie výsledkov počítačovej simulácie s myšlienkovou. Výsledné údaje a produkty vypracované „modulom rozboru vojnovnej hry“ sú prioritne určené na validáciu „hodnovernosti“ čiastkových procesov vojnovnej hry a zároveň umožňujú cvičiacim získavať „virtuálnu skúsenosť“ ako obrovskú príležitosť poznania, rozhodujúceho pre zvyšovanie efektívnosti vedenia vojnovnej hry.

Vyjadrenie miery prínosu získaného poznania pre zvyšovanie efektívnosti vedenia vojnovnej hry je náročné, pretože vývoj úrovne vedenia vojnovnej hry štábom je ovplyvňované veľkým množstvom závislých a nezávislých premenných. Hodnotiť dosiahnutú úroveň efektívnosti je možné len prostredníctvom dosiahnutých výsledkov a ukazovateľov z hľadiska časového vývoja. Každopádne poznanie, že ak sú integrované do validácie „hodnovernosti“ vojnovnej hry faktory nedokonalnej percepčnej abstrakcie, potom vzniká opodstatnená pochybnosť cvičiacich o relevantnosti a objektívnosti hodnotenia zo strany príslušníkov rozhodcovskej služby, čo má vplyv na vierohodnosť odporúčaní pre zefektívnenie vedenia vojnovnej hry počas ďalších štábnych nácvikoch.

Zvoleným prístupom výskumu, zameraným na skúmanie čiastkových procesov, sú vytvárané len predpoklady na skúmanie nasledujúcich komplexnejších procesov riešenia problematiky: „Využívanie simulačných technológií na zvyšovanie efektívnosti rozhodovacieho procesu vo vojenstve“. I napriek nevyužitia komplexného prístupu riešenej problematiky, predpoklady získané výskumom vytvárajú nasledovné prínosy:

- využiteľnosť použitého algoritmu počas experimentu na revidovanie zaužívaných zastaralých postupov a odstránenie zvykovej šablónovitosti pri vedení vojnových hier,
- využiteľnosť „modulu rozboru vojnovnej hry“, ako efektívneho vyhodnocovacieho modulu určeného na validáciu „hodnovernosti“ vojnovnej hry,
- efektívnosť používania kritérií úspešnosti v rozhodovaní veliteľov a štábov,
- využiteľnosť vedomostí a skúseností pri parametrizácii jednotného syntetického prostredia skúmaného simulačného nástroja,
- využiteľnosť pri vývoji súboru integračných softvérových aplikácií na prepojenie simulačného nástroja obsahujúci aj „modul rozboru vojnovnej hry“ s brigádnym systémom velenia a riadenia z dôvodu zvyšovania časovej efektivity pri príprave operácie a v rozhodovaní veliteľov a štábov jednotiek pozemných síl.

Význam riešenia formulovanej problematiky s komplexným prístupom umocňuje aj konštatovanie, že schopnosti a možnosti simulačných technológií vytvárajú predpoklady na zvyšovanie kvality a efektívnosti prípravy jednotiek pozemných síl, ale zároveň, súčasné požiadavky na prípravu (spôsobilosti) jednotiek pozemných síl formujú nové výzvy pre modernizáciu a rozvoj simulačných technológií.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- ANDRASSY, V. 2018. *Nástroj WASP a jeho využitie v krízovom manažmente: skriptá*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika. 2018, 82 s. ISBN 978-80-8040-570-0
- ANDRASSY, V., GREGA, M., NEČAS, P. 2018. *Krízový manažment a simulácie: vedecká monografia*. Ostrowiec: College of Business and Entrepreneurship, 2018, 202 s. ISBN N 978-83-64557-33-0
- BIRNSTIEL, M. at al. 2006. *Wargaming - Guide to Preparation and Execution*. Hamburg: Bundeswehr Command and Staff College, 2006, 63 s. ISBN-13: 978-3-9811105-1-7
- BUČKA, P., BYSTRIANSKY, I. 2021. Vedecké predvídanie v procese rozhodovania pri vedení vojenskej operácie. In *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Akadémia ozbrojených síl gen. M.R. Štefánika: Liptovský Mikuláš, 2021. ISBN 978-80-8040-606-6, s. 52-64.

- BUČKA, P., HUGYÁR, A. 2021. Podporné nástroje prípravy bezpečnostnej komunity. In *Bezpečnostné fórum 2021 - zborník vedeckých prác*. Univerzita Mateja Bela: Banská Bystrica, 2021, ISBN 978-80-973394-4-9, s.19-28.
- BUČKA, P., VAŠŠOVÁ, T. 2021. Využitie teórie hier v praxi. In *Bezpečnostné fórum 2021 - zborník vedeckých prác*. Univerzita Mateja Bela: Banská Bystrica, 2021, ISBN 978-80-973394-4-9, s.38-50.
- BYSTRIANSKY, I. 2022. Bojový potenciál a bojová sila. In *Vojenské reflexie*. ISSN 1336-9202, 2022, roč. XVII, č 2/2022, s. 86 - 106. DOI: <https://doi.org/10.52651/vr.a.2022.2.86-106>
- ČERNÝ, J., PITAŠ, J. 2020. Použití hodnotících kritérií v průběhu plánovacího a rozhodovacího procesu v operaci na taktické úrovni. In *Vojenské reflexie*, ISSN 1336-9202, 2020, roč. XV, č. 2/2020, s. 29-44.
- DOKTRÍNA OS SR (E). 2020. Bratislava: Generálny štáb ozbrojených síl Slovenskej republiky. 123 s.
- DROZD, J., PROCHÁZKA P. 2022. Konstruktivní simulace: účinný nástroj hodnocení operační efektivity v procesu plánování schopností. In *Vojenské rozhledy*. ISSN 1210-3292, 2022, roč. XXXI (LXIII), č. 2/2022, s. 54-70.
- FRASER, B.J., at al. 1987. Syntheses of educational productivity research. In *Special Issue of the International Journal of Educational Research* 0883-0355/87, 1987, s.147-252. DOI: [https://doi.org/10.1016/0883-0355\(87\)90035-8](https://doi.org/10.1016/0883-0355(87)90035-8)
- GREGA, M., NEČAS, P., SCHÖBER, T. 2012. Krízový manažment v prostredí simulácií. In *Košická bezpečnostná revue*. ISSN 1338-4880, 2012, roč. 2, č. 2, s. 9-13.
- HODICKY, J. at al. 2018. *Role experimentu ve vojenství v kontextu automatizace*. Brno: Univerzita obrany, 2018, 65 s.
- HODICKÝ, J. 2018. Použití experimentu ve vojenství. In *Vojenské rozhledy*. ISSN 1210-3292, 2018. roč. XXVII (LIX), č. 2/2018, s. 19-32. DOI: <https://doi.org/10.3849/2336-2995.27.2018.02.19-32>
- HORÁK, R. 2001. Prvky procesního řízení v rozhodovacím procesu. In *Vojenské rozhledy*, ISSN 1210-3292, 2001, roč. X (XLII), č. 1/2001, s. 93-106.
- HUBÁČEK, M., HAUSNER, D., VRÁB, V. 2003. Využití simulačních technologií v přípravě na nové druhy operací. In *Vojenské rozhledy*. ISSN 1210-3292, 2003, roč. XXII (LIV), č. 1/2003, s. 149-159.
- KOMÁREK, J. 1993. Válečné hry a některé problémy jejich využití. In *Vojenské rozhledy*, ISSN 1210-3292, 1993, roč. II (XXXIV), č. 2/1993, s. 98-102.
- LUKÁŠ, K. 1992. Moderné techniky modelování – simulace. In *Vojenské rozhledy*. ISSN 1210-3292, 1992, roč. I (XXXIII), č. 2/1992, s. 25-30.
- OULEHLOVÁ, A. at al. 2017. *Simulace pro výcvik aktérů krizového řízení: monografie*. Brno: Fakulta vojenského leadershipu, 2017. ISBN 978-80-7568-066-2, 150 s.
- PRŮCHA, J. 1996. *Pedagogická evaluace*. Brno: Masarykova univerzita. 1996. 166 s. ISBN: 80-210-1333-8
- Oper 51-1, 1987. *Metodika operačních propočtů při plánování palebného ničení nepřítele v operacích*. Praha: Federálne ministerstvo národnej obrany, 0022145/SRVD/1986, 167 s.

- SCHEERENS, J. 2004. *The quality of education at the beginning of the 21st century, Background paper for the Education for all global monitoring report 2005: the quality imperativa, 2004.* United Nations Educational Scientific and Cultural Organization, 2004. 105 s. 2005/ED/EFA/MRT/PI/43.
- SOŠ 3680 AAP-6. *Slovník termínov a definícií NATO. Edícia 5.* 12 vyd. 2020. Bratislava: Úrad pre obrannú štandardizáciu, kodifikáciu a štátne overovanie kvality, 681 s.
- SPG 3-44/Oper, 2012. *Metodika práce štábu brigády pri plánovaní operácií.* Trenčín: Veliteľstvo Pozemných síl OS SR, VePS-235/7-16/2012, 86 s.
- SPJ 3-13/Oper, 2019. *Sily všeobecného nepriateľa (Generic Enemy Forces).* Bratislava: Generálny štáb ozbrojených síl Slovenskej republiky, VePS-317/5- 7/2019, 495 s.
- SVD PS OS SR (C), 2010. *Vojenská doktrína Pozemných síl OS SR (C).* Bratislava: Generálny štáb ozbrojených síl Slovenskej republiky, 127 s.
- Všeob -P-33. 1988. *Organizace a provedení vševojskových taktických cvičení a velitel'sko-štabnych cvičení v terénu.* Praha: Ministerstvo národnej obrany, 060069/3/SBP/1985, 138 s.
- VŠETEČKA, P. 2017. *Projektové myslenie.* 2. vyd. Liptovský Mikuláš: Petr Všetěčka, Liptovský Mikuláš, Slovensko. 2017. 524 s. ISBN 978-80-972683-9-8
- Vševojsk -51-34. 1987. *Práce vševojskových štábú útvarú a svazkú – učebnice velení vojskúm.* Praha: Federální ministerstvo národný obrany, 050640/SBP/1985, 368 s.
- ŽÍDEK, R., MAJCHÚT, I. 2015. *Ozbrojené sily demokratického štátu.* Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M.R. Štefánika, 2015. 253 s. ISBN 978-80-8040-631-8, s. 46-62.

Ing. Ivan BYSTRIANSKY
Externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany
Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika
Demänová 393, 03101 Liptovský Mikuláš
bystriansky18@gmail.com

ĽUDSKÝ ČINITEĽ AKO DETERMINANT MÄKKEJ MOCI ŠTÄTU

HUMAN FACTOR AS A DETERMINANT OF THE STATE'S SOFT POWER

Tatiana FÄBRYOVÄ

ABSTRACT

In today's dynamically developing global security environment, it is necessary to increasingly strengthen the state's soft power tools, build its reputation, be attractive to its surroundings, partners, and at the same time influence others so that even a small state can enforce its policy and achieve its goals. Building the soft power of the state is a very complex process, which is not always based only on positive variables and of which the human factor is an essential part. The aim of this article is to process a theoretical study on the issue of analyzing the roles of the human factor not only as an instrument of the state's soft power, but above all as its source.

Keywords: human factor, soft power, state

ÜVOD

Vývoj globálneho bezpečnostného prostredia naznačuje, že je potrebné venovať viac pozornosti štruktúrovanejšiemu a komplexnejšiemu chápaniu moci ako takej. V dnešnej dobe už moc nie je založená len na politických alebo vojenských faktoroch, ale zahŕňa predovšetkým aj ekonomickú a technologickú silu. Globalizácia a rýchly technologický pokrok umožňujú rôznym aktérom získavať a vyvíjať moc na viacerých úrovniach. Taktiež je možné pozorovať vzostup nových foriem moci, ako napríklad moc sociálnych médií a online platforiem, ktoré majú schopnosť formovať verejnú mienku či ovplyvňovať politické rozhodnutia. Moc je dnes medzi vyspelými demokraciami menej hmatateľná a menej donucovacia než tomu bolo v minulosti, no ako povedal americký politológ Joseph S. Nye: „vyhrať mier je ťažšie než vyhrať vojnu a mäkká moc je nevyhnutná k výhre mieru.“ (Nye, 2004, s. 6).

Práve koncept mäkkej moci predstavuje významný zlomový moment v jej lepšom a hlbšom porozumení a svojou relevantnosťou a stúpajúcou popularitou oslovuje široké odborné publikum. Súčasná svetová politická situácia si vyžaduje silné krajiny so silnými lídrami na čele, ktorí presadzujú svoje záujmy bez použitia násilia.

V kontexte bezpečnosti štátu sa pojem „ľudský činiteľ“ vzťahuje na analýzu a hodnotenie ľudských faktorov, ktoré môžu mať vplyv na bezpečnosť a ochranu štátu. Tieto faktory môžu zahŕňať správanie, motiváciu, psychologické aspekty, sociálne dynamiky a iné faktory, ktoré ovplyvňujú ľudí a ich rozhodovacie procesy v súvislosti s bezpečnosťou. Pojem „ľudský činiteľ“ sa používa na označenie faktora, ktorý je dôležitým aspektom práve pri budovaní mäkkej moci štátu. Ľudský činiteľ zahŕňa schopnosti, vedomosti, kultúru, diplomaciu a iné ľudské faktory, ktoré sú súčasťou mäkkej moci štátu. Ľudský činiteľ môže tiež zohrávať dôležitú úlohu pri budovaní a udržiavaní dobrých vzťahov so zahraničnými partnermi, vytváraní pozitívneho obrazu štátu, propagácii kultúry a hodnôt a získavaní podpory a dôvery od iných krajín. Schopnosť štátu využívať úlohu ľudského činiteľa môže posilniť jeho mäkkú moc a vplyv na medzinárodnej scéne.

1 MÄKKÁ MOC ŠTÁTU

Americký politológ J. S. Nye, jeden z renomovaných autorov, ktorý sa špecializuje na skúmanie mäkkej moci a jej vplyvu na bezpečnosť štátu, definoval moc ako schopnosť robiť veci a schopnosť dosahovať výsledky, ktoré človek chce. Moc znamená mať spôsobilosť ovplyvniť správanie ostatných tak, aby sa stali veci, ktoré chceme. Nye vo svojom diele prirovnal moc k počasiu: „každý sa naň spolieha a každý o ňom hovorí, ale len málo kto mu naozaj rozumie. Tak ako sa meteorológovia snažia predpovedať počasie, tak sa politickí lídri a analytici snažia popísať a predikovať zmeny v mocenských vzťahoch.“ (Nye, 2004, s. 2).

Niektorí politici a obyčajní ľudia často považujú tieto otázky správania sa a motivácie za príliš zložité a preto moc jednoducho definujú ako vlastníctvo schopností alebo zdrojov, ktoré môžu ovplyvniť požadované výsledky. V dôsledku toho krajinu považujú za silnú, ak má relatívne veľkú populáciu a územie, rozsiahle prírodné zdroje, ekonomickú silu, vojenskú silu a sociálnu stabilitu. Prednosťou tejto druhej definície je, že moc pôsobí konkrétnejšie, merateľnejšie a predvídateľnejšie. Ale táto definícia má aj nedostatky. Keď ľudia definujú moc ako synonymum zdrojov, ktoré ju produkujú, niekedy sa stretávajú s paradoxom, že tí, ktorí sú najviac obdarení mocou, nedosahujú vždy také výsledky, aké chcú. Mať zdroje moci negarantuje, že vždy získate to, čo chcete (Nye, 2004).

Moc je najčastejšie kvalifikovaná do piatich hlavných foriem: sila, presvedčenie, autorita, nátlak, manipulácia.

- a) **Sila** (z angl. force) v užšom slova zmysle znamená mať kontrolu skôr nad telom ako nad osobou.
- b) **Presvedčenie** (z angl. persuasion) je postoj človeka založený na viere, že určitý súbor informácií a názorov je pravdivý a správny a človek je pripravený podľa toho konať.
- c) **Autorita** (z angl. authority) je niekedy definovaná ako legitímna moc. Tiež môže byť chápaná ako existencia práva prikazovať a určovať povinnosti.
- d) **Nátlak** (z angl. coercion) je forma moci založená na ovládaní ľudí prostredníctvom hrozieb, či už zjavných alebo skrytých.
- e) **Manipulácia** (z angl. manipulation) zahŕňa ovládanie ľudí bez hrozby silou a je pre ňu typické, že využíva informácie a myšlienky. Jej cieľom je obrátiť pozornosť na niečo iné než je skutočný predmet jej záujmu (McLean, McMillan, 2019).

J. S. Nye ako jeden z prvých politológov modernej diplomacie rozvinul termín „*soft power*“ (z angl. mäkká moc) a vysvetlil význam nielen tohto pojmu, ale aj súvisiacich termínov – „*hard power*“ (z angl. tvrdá moc) a „*smart power*“ (z angl. rozumná/inteligentná moc).

V minulosti si jednotlivé mocnosti merali svoj potenciál a silu, ktorou dosahovali svoje ciele, hlavne prostredníctvom „tvrdej moci“. **Tvrdá moc** sa zameriava na vojenskú intervenciu, donucovaciu diplomáciu a ekonomické sankcie na presadenie národných záujmov. Spolieha sa na hmatateľné zdroje energie ako sú ozbrojené sily alebo ekonomické prostriedky (Wilson III, 2008).

Neskôr, s vývojom diplomacie a medzinárodných vzťahov, si medzinárodní politici a politológovia uvedomili, že niektoré ciele sa nedajú dosahovať len vojensky s využitím armády, ale že je potrebná tzv. „mäkká moc“. **Mäkká moc** je schopnosť presvedčiť ostatných, aby robili to, čo chceme my. V tomto prípade sa vylučuje použitie akejkoľvek tvrdej sily, teda vojenskej techniky alebo iných armádnych zložiek. Podľa Nye-ho je táto moc založená na prítlačivosti a je spojená s nehmotnými zdrojmi energie ako napríklad kultúrou, ideológiou alebo inštitúciami (Nye, 2004).

Dnešná svetová scéna sa stala menej prístupnou nástrojom tvrdej moci ako je sila a hrozby a je viac prispôbená aktérom, ktorí sú senzibilní na obmedzenia tvrdej moci

a príležitosti mäkkej moci, ktoré vytvára toto nové globálne prostredie. V skutočnosti len prostredníctvom optimálnej diverzifikácie medzi mäkkou a tvrdou mocou (t. j. **rozumnou mocou**), budú lídri schopní maximalizovať národný vplyv v tomto transformovanom svete (Gallarotti, 2015).

Ako sme si už definovali, mäkká moc je schopnosť dostať to, čo chceme, prostredníctvom príťažlivosti a nie prostredníctvom nátlaku, či ekonomických sankcií. Rastie z príťažlivosti kultúry krajiny a politických ideálov. Nie je to slabosť, je to forma sily a zlyhanie v jej začlenení do národnej stratégie je vážnou chybou. Mäkká moc nie je len presvedčanie alebo schopnosť pohnúť ľuďmi argumentom, hoci to je jej dôležitou súčasťou, no je to tiež schopnosť pritiahnúť a príťažlivosť často vedie k súhlasu. Jednoducho povedané, z hľadiska správania sa je mäkká moc príťažlivou silou a je základom každej demokratickej politiky. Schopnosť stanoviť si preferencie má tendenciu súvisieť s nehmotnými aktívami ako je atraktívna osobnosť, kultúra, politické hodnoty a inštitúcie a politiky, ktoré sa považujú za legitímne alebo majú morálnu autoritu. Časť problému spoločnosti spočíva v tom, že niektorí naši predstavitelia a lídri nerozumejú kľúčovej potrebe mäkkej moci v súčasnom svete. Mäkká moc má kľúčovú úlohu pri presadzovaní demokracie, ľudských práv a otvoreného obchodu. Je ľahšie pritiahnúť ľudí k demokracii, než ich prinútiť, aby boli demokratickými. Skutočnosť, že vplyv príťažlivosti na dosiahnutie preferovaných výsledkov sa líši v závislosti od kontextu a typu cieľov neznamená, že je irelevantná (Nye, 2004).

Koncept mäkkej moci však s odstupom času prešiel podrobným a kritickým skúmaním, ktoré vykonali mnohí odborníci a vedci. Bolo vykonaných množstvo prác s cieľom preskúmať nejednoznačnosť a obmedzenia v koncepte mäkkej moci a jej širšej aplikovateľnosti v medzinárodnom systéme z hľadiska dosahovania cieľov zahraničnej politiky a národných záujmov. Napríklad Niall Ferguson, bývalý profesor histórie na Harvardskej univerzite, vo svojom článku „Think Again: Power“ objasňuje, že Spojené štáty sú supervelmocou vďaka svojim vojenským schopnostiam a obrovskému obrannému rozpočtu, ktoré sú prvkami tvrdej moci. Pokiaľ ide o Nye-ho názor, že Spojené štáty môžu ovplyvňovať svetové dianie pomocou svojej mäkkej moci, Ferguson s tým nesúhlasí. Tvrdí, že mäkká moc je príliš „mäkká“ na dosiahnutie národných záujmov Spojených štátov. Hovorí, že hoci väčšina nadnárodných spoločností pochádza zo Spojených štátov, nie sú schopné vytvoriť „atraktivitu“ voči americkej kultúre. Uvádza príklad, že hoci deti v islamskom svete majú radi Coca-Colu, McDonalds a americkú hudbu a filmy, nevráti im to lásku k Spojeným štátom. Na konci článku dospieva k záveru, že pokiaľ ide o dosahovanie záujmov Spojených štátov, základnými prvkami moci sú materiálne veci ako zbrane, ľudia, peniaze a ropa. Nezanedbáva však dôležitosť viery v moc, pretože verí, že: „viera nemôže hýbať horami, ale môže hýbať ľuďmi“. Ideológia a psychológia zohrávajú dôležitú úlohu pri chápaní účinnosti moci, pretože môžu do značnej miery zväčšiť alebo zmenšiť schopnosť premietiť moc. Ako Ferguson neskôr cituje: „moc je aj o morálke, preto by mala mať dôveryhodnosť a legitimitu.“ (Ferguson, 2009).

1.1 ZDROJE MÄKKEJ MOCI

Zdroje mäkkej moci štátu môžu byť rôznorodé a závisia od konkrétneho štátu a jeho schopnosti využívať rôzne faktory. Podľa Nye-ho, zdroje, ktoré produkujú mäkkú moc, pochádzajú z veľkej časti z hodnôt, ktoré organizácia alebo krajina vyjadruje vo svojej kultúre, v príkladoch, ktoré dáva svojimi vnútornými postupmi a politikami a zo spôsobu, akým rieši svoje vzťahy s ostatnými. Pre vlády je niekedy ťažké riadiť a využívať mäkkú moc, ale to neznižuje jej dôležitosť. Mäkká moc krajiny spočíva v prvom rade z týchto troch zdrojov:

- a) **kultúra** - na miestach, kde je pre ostatných atraktívna,
- b) **politické hodnoty** - keď sú vyhovujúce doma i v zahraničí,

c) **zahraničná politika** - keď je považovaná za legitímnu a má morálnu autoritu.

Mäkká moc sa používa ťažšie, pretože mnohé z jej kľúčových zdrojov sú mimo kontroly vlád a ich účinky do veľkej miery závisia od prijatia cieľovou skupinou. Navyše, zdroje mäkkej moci často fungujú nepriamo a niekedy trvá roky, kým prinesú želané výsledky (Nye, 2004).

1.2 MÄKKÁ MOC V GLOBÁLNO M INFORMAČNOM VEKU

V globálnom informačnom veku má mäkká moc nové a rozšírené možnosti a tým pádom aj vplyv. S rastom digitálnej komunikácie a sociálnych médií sa informácie a názory môžu rýchlo šíriť po celom svete. To umožňuje štátom, organizáciám a jednotlivcom efektívnejšie a rýchlejšie využívať mäkkú moc na ovplyvňovanie verejnej mienky. Vyhrať srdcia a mysle bolo vždy dôležité, ale v dnešnom informačnom veku, kedy má k informáciám prístup oveľa väčšia časť svetovej populácie než tomu bolo v minulosti, je to o to viac dôležitejšie. Technologický pokrok viedol k dramatickému zníženiu nákladov na spracovanie a prenos informácií. Výsledkom je ich explózia, ktorá vytvorila tzv. „paradox hojnosti“. Dostatok informácií vedie k nedostatku pozornosti. Keď sú ľudia zahltení množstvom informácií, ktorým čelia, majú problém rozoznať to, na čo sa majú zamerať. Pozornosť sa namiesto informácií stáva vzácnym zdrojom a tí, ktorí si dokážu získať pozornosť cieľových skupín, získavajú moc.

Informačná revolúcia taktiež vytvára virtuálne komunity a siete, ktoré prekračujú hranice národov. Veľkú úlohu zohrávajú nadnárodné korporácie a mimovládni aktéri (vrátane teroristov). Mnohé z týchto organizácií majú vlastnú mäkkú moc a priťahujú občanov do koalícií, ktoré prekračujú štátne hranice. Politika sa potom čiastočne stáva súťažou o príťažlivosť, legitimitu a dôveryhodnosť. Schopnosť zdieľať informácie a dôverovať im sa stáva dôležitým zdrojom príťažlivosti a moci. Okrem toho sa verejnosť stala ostražitejšou a citlivejšou na propagandu. Medzi redaktormi a mienkotvornými osobnosťami je dôveryhodnosť kľúčovým a dôležitým zdrojom mäkkej moci. Vlády súperia o dôveryhodnosť nielen s inými vládami, ale aj so širokou škálou alternatív, vrátane spravodajských médií, spoločností, mimovládnych organizácií, medzivládnych organizácií a sietí vedeckých komunit (Nye, 2004).

V tomto kontexte sa napríklad A. M. Slaughter, americká politička a profesorka, zaoberá vplyvom digitálnej komunikácie a informačných technológií na medzinárodné vzťahy a mäkkú moc štátu. V jej knihe „The Chessboard and the Web: Strategies of Connection in a Networked World“ skúma, ako digitálna komunikácia mení spôsob, akým štáty a organizácie dosahujú svoje ciele (Slaughter, 2017). Ďalším z autorov zaoberajúcich sa touto problematikou je bieloruský spisovateľ a novinár E. Morozov. Ten sa zameriava na kritickú analýzu technológií a ich vplyv na spoločnosť. V jeho knihe „The Net Delusion: The Dark Side of Internet Freedom“ sa zaoberá otázkou, ako mäkká moc štátu a korporácií využíva internet a digitálnu komunikáciu na manipuláciu verejnosti (Morozov, 2011). C. Shirky, americký spisovateľ a profesor, sa zaoberá sociálnymi a ekonomickými dôsledkami digitálnej komunikácie. V jeho knihe „Here Comes Everybody: The Power of Organizing Without Organizations“ analyzuje, ako digitálne nástroje umožňujú jednotlivcom a skupinám organizovať sa a dosahovať zmeny v spoločnosti (Shirky, 2008). Títo autori prinášajú dôležité perspektívy a analýzy týkajúce sa mäkkej moci v globálnom informačnom veku a jej vplyvu na spoločnosť a politiku.

2 ÚLOHA JEDNOTLIVCA AKO FAKTORA MÄKKEJ MOCI ŠTÁTU

Ako sme uviedli v prvej časti, mäkká moc krajiny spočíva predovšetkým v troch zdrojoch: jej kultúre, politických hodnotách a zahraničnej politike. Významnú úlohu mäkkej moci štátu zohrávajú predovšetkým jednotlivci. Či už ide o diplomatov, ktorí reprezentujú krajinu na medzinárodnej scéne, hlavy štátov či politikov zastupujúcich rôzne významné funkcie doma i v zahraničí. Z kultúrnej oblasti to môžu byť významní spisovatelia, režiséri, športovci, umelci – maliari, speváci, herci, hudobníci, rovnako aj vedci, učitelia či profesori a napokon aj obyčajní ľudia, ktorí však majú veľký vplyv napríklad na používateľov sociálnych sietí, tzv. influenceri. Všetky tieto osobnosti prispievajú k mäkkej moci nielen krajiny, z ktorej pochádzajú, ale aj v ktorej pôsobia.

Kultúra je súbor hodnôt, ktorý vytvára zmysel pre spoločnosť. Dá sa prejavovať rozličnými spôsobmi – či už analyzujeme vyššiu kultúru, akou je napríklad literatúra, umenie či vzdelávanie a výskum alebo populárnu kultúru, ktorá sa viac sústreďuje na zábavu a trávenie voľného času. Tá oblasť, ktorej štát viac prejavuje svoju angažovanosť a v ktorej má dominantnejšie postavenie, bude ovplyvňovať aj jeho mäkkú moc. Kultúra je dôležitým prvkom, ktorý pomáha vytvárať a upevňovať vzťahy medzi štátmi. Zohráva dôležitú úlohu v rámci medzinárodných kultúrnych vzťahov. Je mostom k porozumeniu a pomáha národom všimnúť si ich vzájomné podobnosti. V tomto prípade môžeme použiť spojenie „kultúrna sila krajiny“. Každá krajina má kultúrnu silu. Niektoré štáty majú v tejto oblasti výhodnejšie postavenie vďaka historickým udalostiam, ktoré v súčasnosti napomáhajú pridať na atraktivitu krajiny. Či už analyzujeme literatúru a slávnych spisovateľov (E. Hemingway, W. Shakespeare a ďalší), umenie a slávnych umelcov (P. Picasso, L. Da Vinci a ďalší), alebo vedu a slávnych vedcov (M. C. Skłodowska, I. Newton, N. Tesla a ďalší), s určitosťou môžeme konštatovať, že jednotliví predstavitelia kultúry a jej oblastí zohrávajú významnú úlohu mäkkej moci štátu.

Ďalším zdrojom mäkkej moci štátu je vládna **politika krajiny** doma i v zahraničí. Krajiny, ktoré patria pod britskú monarchiu (Spojené kráľovstvo, Kanada, Austrália alebo Nový Zéland), disponujú najsilnejšou mäkkou mocou na svete. V iných krajinách táto moc závisí od prezidentského kandidáta, resp. premiéra. V prípade prezidentov svetových mocností, ako napr. Ruskej federácie, Spojených štátov amerických alebo Francúzska, zohráva rozhodujúcu úlohu sila osobnosti prezidenta. Hodnoty vládnych lídrov v ich správaní doma či v medzinárodných inštitúciách a v zahraničnej politike silne ovplyvňujú preferencie ostatných. Vláda každej krajiny je buď schopná prilákať verejnosť a stať sa tak atraktívnou pre svojich občanov, alebo ich svojimi rozhodnutiami a konaním môže sklamať, a tým pádom stratiť dôveru voličov (Nye, 2004).

Mäkká moc zvykne byť viac dôležitá a účinná ak sa prejavuje aj v ďalších krajinách, pretože vtedy sa jej limity presúvajú z domáceho do medzinárodného kontextu a dosahovanie cieľov a záujmov domácej politiky býva účinnejšie. Rovnako dôležitú úlohu v tomto zohráva politický systém krajiny. Diktátor, ktorý kontroluje moc vo svojej krajine, bude bez väčších výčitiek presadzovať svoju politiku aj na medzinárodnej politickej scéne. V demokratickej spoločnosti zas záleží na názore obyvateľov, nakoľko si demokraticky zvolili lídrov svojej krajiny, preto presadzovanie národných záujmov bude vyplývať zo záujmov občanov. Naopak, v autoritatívnom systéme sa síce ostatné názory vypočujú, no rozhodovanie a presadzovanie moci však ostáva v rukách určitej privilegovanej skupiny. Preto význam a presadenie mäkkej moci limitujú politické systémy jednotlivých krajín (Natafaluši, 2019).

Veľmi dôležitým zdrojom mäkkej moci štátu je oblasť **zahraničnej politiky**. Presadzovanie zahraničných záujmov má priamy súvis s diplomatickými stykmi danej krajiny na medzinárodnej politickej scéne. Diplomacia má historické korene vo Francúzsku, a preto sa s diplomatickými záujmami častokrát spája francúzska elegancia a štýl. História, jazyk, kultúra

a medzinárodné postavenie tejto krajiny jej len pridávajú na význame v oblasti medzinárodných vzťahov. To, ako predstavitelia krajiny dokážu vyjednávať v dôležitých medzinárodných otázkach so svojimi zahraničnými partnermi, má priamy dopad aj na mäkkú moc danej krajiny. Najvýznamnejší svetoví veľvyslanci alebo ministri zahraničných vecí dokážu povzniesť mäkkú moc štátu na vyššiu úroveň a dosiahnuť tak politické a ekonomické ciele krajiny efektívnejšie, než iné štáty (Natafaluši, 2019).

Nye vo svojej knihe uvádza tri dimenzie verejnej diplomacie, pričom všetky tri považuje za dôležité. Tieto dimenzie si vyžadujú rôzne relatívne pomery priamych vládných informácií a dlhodobých kultúrnych vzťahov. Prvou a najbezprostrednejšou z nich je každodenná komunikácia, ktorá zahŕňa vysvetľovanie kontextu rozhodnutí domácej a zahraničnej politiky. Druhou je strategická komunikácia, v ktorej sa rozvíja súbor jednoduchých tém, podobne ako to, čo sa deje v politickej alebo reklamnej kampani. Kampaň plánuje symbolické udalosti a komunikáciu v priebehu roka na označenie ústredných tém alebo na presadenie konkrétnej vládnej politiky. Treťou dimenziou je rozvoj trvalých vzťahov s kľúčovými jednotlivcami počas mnohých rokov prostredníctvom štipendií, výmen, školení, seminárov, konferencií a prístupu k mediálnym kanálom.

Každá z týchto troch dimenzií verejnej diplomacie zohráva dôležitú úlohu pri vytváraní atraktívneho obrazu krajiny, čo môže zlepšiť jej vyhladky na dosiahnutie želaných výsledkov. Ale ani tá najlepšia reklama nedokáže predať nepopulárny produkt a politiky, ktoré sa javia ako úzko sebecké alebo sú prezentované arogantne, pravdepodobne skôr konzumujú ako produkujú mäkkú moc štátu. Komunikačná stratégia však nemôže fungovať, ak je v rozpore s vládnuou politikou. Činy hovoria hlasnejšie ako slová a verejná diplomacia, ktorá je na prvý pohľad ako obyčajná ozdoba pre projekciu tvrdej sily, pravdepodobne neuspeje (Nye, 2004).

V dnešnom modernom svete hrajú významnú rolu pri formovaní verejnej mienky aj **mediá a internet**. Je dôležité poznamenať, že niektoré médiá či influenceri na sociálnych sieťach dokážu ovplyvňovať masy ľudí online – teda prostredníctvom internetu, ktorý je dnes najpoužívanejším komunikačným a informačným kanálom na svete. Na svojich stránkach vedú rôzne kampane, v ktorých ide o hromadné úsilie s určitým, zvyčajne krátkodobým cieľom (napríklad volebná alebo reklamná kampaň). Skrz rôzne internetové kampane môže krajina dosiahnuť svoj cieľ bez väčšieho použitia sily. Konvenčná predstava o médiách tvrdí, že môžu zohrávať kľúčovú úlohu na uskutočňovanie štátnej politiky doma i v zahraničí. Média tak môžu vyzdvihnúť alebo zničiť obraz štátu v krátkom momente. Zvýšený vplyv sociálnych médií postupne mení dynamiku mäkkej moci na celom svete. Politici sa čoraz viac zapájajú do tzv. „digitálnej diplomacie“. Napríklad taký Facebook bol vždy platformou pre spoločenské debaty, preto nie je prekvapujúce, že čoraz viac politikov, politických strán a politických inštitúcií je aktívnych na viacerých sociálnych sieťach, kde informujú občanov o rôznych veciach a komunikujú s nimi.

Je dôležité pripomenúť, že mäkká moc jednotlivca môže mať vplyv na mäkkú moc celého štátu, ale je tiež dôležité, aby bola táto moc štátom a jeho inštitúciami podporovaná a koordinovaná. Jednotlivci môžu mať vplyv, ale ich úsilie vie byť o to účinnejšie, ak je integrované do širších stratégií a politik štátu. Môžeme teda konštatovať, že každá krajina sa snaží využívať všetky dostupné prostriedky a možnosti na dosiahnutie stanoveného cieľa a presadenie svojich záujmov a je len na jej šikovnosti, aké zdroje použije.

3 ÚLOHA ORGANIZÁCIE AKO FAKTORA MÄKKEJ MOCI ŠTÁTU

Organizácia môže byť dôležitým faktorom mäkkej moci štátu. Organizácie, ako napríklad nadnárodné spoločnosti, neziskové organizácie, medzinárodné inštitúcie

a kultúrne inštitúcie, môžu mať významný vplyv na politické, ekonomické a sociálne rozhodnutia v štáte. Ich schopnosť mobilizovať zdroje, poskytovať služby a vytvárať siete kontaktov môže posilniť postavenie štátu v medzinárodnom systéme. Organizácie tiež môžu mať vplyv na vnútorné politické procesy štátu. Ich angažovanosť v oblasti „lobingu“, vyvíjanie tlaku na vládu a podpora politických kampaní môžu ovplyvniť politické rozhodnutia a politický smer štátu. Okrem toho, organizácie môžu mať aj kultúrny vplyv. Kultúrne inštitúcie, ako napríklad médiá, filmový priemysel, hudobná scéna a umelecké organizácie, môžu šíriť hodnoty, názory a životný štýl, ktoré môžu ovplyvniť spoločenské postoje a vnímanie štátu.

Celkovo organizácie môžu prispieť k mäkkej moci štátu tým, že poskytujú platformy a zdroje na dosahovanie cieľov, ovplyvňovanie verejnej mienky a formovanie politických a kultúrnych trendov. Ich schopnosť mobilizovať a koordinovať záujmy a zdroje môže posilniť postavenie štátu v domácom aj medzinárodnom bezpečnostnom prostredí.

3.1 MIMOVLÁDNE ORGANIZÁCIE

Mimovládne organizácie zastupujú záujmy občanov a občianskej spoločnosti, a to najmä v oblastiach, kde štát nemá dostatočnú kapacitu alebo záujem konať. Ich nezávislosť a odbornosť im umožňujú presadzovať dôležité témy a otázky, ktoré by inak mohli zostať nedostatočne zastúpené. Často poskytujú služby a podporu v oblastiach ako vzdelávanie, zdravotníctvo, ľudské práva, ochrana životného prostredia a sociálna spravodlivosť. Ich aktivity a programy môžu mať výrazný vplyv na spoločenské postoje, hodnoty a životný štýl, čím ovplyvňujú kultúru a spoločenský kontext štátu. Mimovládne organizácie pôsobia aj na medzinárodnej úrovni a môžu byť dôležitým hráčom v medzinárodných vzťahoch. Ich angažovanosť v medzinárodných fórach a partnerstvách môže posilniť postavenie štátu a jeho schopnosť dosiahnuť svoje ciele na medzinárodnej scéne.

Baláž vo svojej dizertačnej práci popisuje významnú funkciu mimovládnych organizácií, ktorou je iniciácia diskusií na mnohé problémové témy vývoja spoločnosti. Medzi populárne témy v dnešnej dobe radíme napríklad deficit v aplikácii demokratických prístupov v rámci vnútropolitického vývoja, štrukturálne reformy v ekonomickej oblasti, či vývoj zahraničnej politiky, politiky v oblasti bezpečnosti a obrany, vývoj širšie chápaného medzinárodnopolitického a bezpečnostného prostredia, vývoj environmentálnych otázok a podobne (Baláž, 2022).

Mimovládne organizácie pracujú so širokou odbornou i laickou verejnosťou prostredníctvom projektov, rôznych aktivít a kampaní, ktorých výstupy sú zamerané na rôzne spoločenské skupiny. Usilujú sa o zrozumiteľné, uchopiteľné a spoločensky široko akceptovateľné argumenty, ktoré väčšinou vychádzajú z princípov občianskeho aktivizmu a ľudskej solidarity.

Mimovládne organizácie sa stali významným aktérom mäkkej moci na medzinárodnej úrovni. Ich rast z malej skupiny aktivistov na začiatku dvadsiateho storočia na veľkú silu v druhej časti storočia poukazuje na význam, ktorý majú teraz vo svete. Zmeny v normách a technológiách, ktoré umožnili vzostup mimovládnych organizácií, umožnili aj nástup mäkkej moci ako nástroja na uplatnenie vplyvu na medzinárodnej scéne. Tam, kde kedysi dominovali štáty ovplyvňujúce svet donucovacou silou, sú teraz hlavným aktérom nezávislé skupiny využívajúce nenátlakovú moc. Nye to opísal ako systém, v ktorom mimovládne organizácie menia vnímanie a nátlak na najmocnejšie politické subjekty sveta (Chambers, 2012).

Aj činnosť mimovládnych organizácií na Slovensku, ktoré sú aktívne v rôznych oblastiach pôsobnosti (zahraničná politika, bezpečnostná politika, ekonomická oblasť, vzdelávanie, zdravotníctvo, životné prostredie, sociálna oblasť, atď.), je zdrojom inšpirácií

pre demokraticky a slobodne zmýšľajúcich ľudí v susedných štátoch. Nová generácia svojim silným občianskym aktivizmom, vysokou odbornosťou a iniciatívnosťou významne prispieva k rozvoju a kultivácii demokracie a pozitívnej reputácii Slovenskej republiky.

Význam mimovládnych organizácií pre formovanie mäkkej moci je nezastupiteľný, pretože je nevyhnutné venovať sa rozpracovaniu a implementovaniu stratégie na zvyšovanie odolnosti spoločnosti voči bezpečnostným hrozbám, akými sú napríklad rast radikalizmu, extrémizmu, šíreniu prejavov nenávisť, šírenie strachu a nedôvery k demokratickým inštitúciám, názorovému chaosu a podobne (Baláž, 2022).

Schopnosť zhromažďovať a využívať zdroje na ovplyvňovanie medzinárodných záležitostí spája všetky Nye-ho argumenty o mäkkej moci a o vzniku mimovládnych organizácií ako hlavných hráčov v medzinárodnej politike. Tvrdí, že mäkká moc je skutočný koncept a demonštruje jej užitočnosť, čím dokazuje, že je teoreticky možné, aby neštátne subjekty súperili o moc štátov. Mimovládne organizácie zásadným spôsobom prispievajú k súladu medzi hodnotami, ktoré štát uplatňuje v domácom prostredí a ktoré presadzuje smerom k zahraničiu, preto ich môžeme zaradiť medzi významné zdroje mäkkej moci.

3.2 TERORISTICKÉ ORGANIZÁCIE

Človek nemusí mať vždy len pozitívny vplyv na mäkkú moc štátu a naopak. Jedným z negatívnych príkladov je terorizmus. Medzinárodný systém má veľké problémy vysporiadať sa s nelegitímnymi mimovládными organizáciami, akými sú napríklad nadnárodné teroristické skupiny a syndikáty organizovaného zločinu. Je to spôsobené dvoma hlavnými faktormi, a to kvalitou a množstvom vplyvu, ktorý títo nelegitímni aktéri získali v ére globalizácie. Skutočnosťou je, že medzinárodné právo považuje za subjekty iba jednotlivých zločincov a teroristov a nie celú nezákonnú organizáciu.

S príchodom internetu sa znížili aj náklady na vyhľadávanie informácií a nadväzovanie kontaktov. Úspech teroristov závisí aj od rýchleho doručenia svojich posolstiev širokému publiku prostredníctvom masmédií a internetu, a teda práve prostredníctvom mäkkej moci teroristi získavajú podporu a nových regrútov. Na druhej strane, v kontexte boja proti terorizmu, je mäkká sila skôr doplnkovým opatrením. Neznamená to zastavenie používania sily, ale skôr premyslený prvok, ktorý vyvažuje selektívne používanie kinetických opatrení s finančnými a materiálnymi investíciami, diplomaciou, budovaním koalícií či kampaňami s otvoreným a skrytým vplyvom.

Každá takáto kampaň začína zberom spravodajských informácií zameraných na preniknutie a pochopenie našich nepriateľov, ich plánov, zámerov, sietí a spoločností, na ktoré sa zameriavajú. Nye vo svojej publikácii poznamenal, že: „ak mäkká moc zahŕňa formovanie vnímania ostatných, tak zdieľanie spravodajských informácií je jej dôležitým zdrojom.“ (Nye, 2004, s. 115). Akékoľvek pochopenie týchto skupín, ich vodcov, členov a miestnej dynamiky, by mohlo uľahčiť strategickjší prístup k ovplyvňovaniu udalostí a v konečnom dôsledku k rozloženiu teroristických organizácií (London, 2022).

3.3 EURÓPSKA ÚNIA

V tejto podkapitole uvádzame ako príklad Európsku Úniu (ďalej len EÚ) ako medzinárodnú organizáciu, ktorá združuje európske štáty a ktorej cieľom je politická a hospodárska integrácia jej členských krajín. Nye vo svojom diele považuje EÚ za symbol zjednotenej Európy, a teda dobrým zdrojom mäkkej moci. Európske umenie, literatúru, hudbu, dizajn, módu a jedlo vníma ako dlhodobé globálne kultúrne magnety. Popisuje jej jednotu

v oblasti obchodu, menovej politiky, poľnohospodárstva, kultúry a čoraz viac v ľudských právach a trestnom práve a za jej základné hodnoty považuje životné prostredie a spomínané ľudské práva. Silu jej mäkkej moci vidí v modernom prístupe k niektorým oblastiam, ktoré sú prítiažlivé hlavne pre mladých ľudí: „mnohé európske domáce politiky oslovujú mladých ľudí v moderných demokraciách. Napríklad európske politiky týkajúce sa trestu smrti, kontroly zbraní, klimatických zmien a práv homosexuálov sú pravdepodobne bližšie k názorom mnohých mladších ľudí, ako politika americkej vlády.“ (Nye, 2004, s. 79). Ďalej tvrdí, že európska mäkká moc je pozitívnou silou pri riešení globálnych problémov: „väčšina Američanov si uvedomuje, že EÚ môže pomôcť vyriešiť svetové problémy prostredníctvom diplomacie, obchodu a rozvojovej pomoci, aj keď nie je tak vojensky silná ako USA.“ (Nye, 2004, s. 78). V mnohých ohľadoch považuje Európanov za zbehlejších a pohodlnejších než Američanov pri nasadzovaní civilných zdrojov, ktoré taktiež zvyšujú jej úroveň mäkkej moci. EÚ má tendenciu uplatňovať viac politik mäkkej moci, čím priťahuje nových členov a spojencov prostredníctvom európskych hodnôt a vytvárania spoločnej európskej identity. Nye vidí dôležitú úlohu v zdieľaní európskej mäkkej moci a jej využívaní kooperatívnym spôsobom.

Ale aká je skutočná realita EÚ v súvislosti s jej mäkkou mocou dnes? Mark Leonard, spoluzakladateľ a riaditeľ Európskej rady pre zahraničné vzťahy, prvého paneurópskeho think-tanku, vo svojom príspevku tvrdí, že okrem toho, že Európa nielenže začala doplácať na roky zanedbávania v oblasti výdavkov na obranu, ale aj žalostne zostáva nedostatočne vybavená na to, aby zvíťazila nad inými krajinami silou prítiažlivosti a presvedčania: „každá zo strán európskej kultúrnej vojny je pre miliardy ľudí na celom svete jedinečne neprítiažlivá.“ (Leonard, 2022).

Európu vníma ako domovom dvoch projektov na budovanie identity, z ktorých oba sú hlboko odcudzené zvyšku sveta. Tento príklad uviedol na volebnej kampani posledných prezidentských volieb vo Francúzsku. Na jednej strane Emmanuel Macron popísal identitu Európanov ako vrcholné stelesnenie osvietenej občianskej cnosti. Predstavil projekt, ktorého cieľom je prepracovaným pokusom prekročiť krvavú históriu kontinentu nacionalizmu, imperializmu a genocídy: „cieľom EÚ je vytvoriť novú európsku identitu založenú na občianskych princípoch, akými sú medzinárodné právo liberálna demokracia, súkromie a ľudské práva.“ (Leonard, 2022). Tento projekt znamená nový druh vlastenectva a pokiaľ by bol úspešný, vyvolal by kontrarevolúciu tých, ktorí veria, že globalizácia a európska integrácia ohrozujú ich bohatstvo, kultúru a postavenie.

Na druhej strane, jeho oponentka Marine Le Penová, prezentovala starodávnu verziu európskej identity, ktorá presadzuje podporu postavenia „zabudnutých“ farmárov a robotníkov, ktorých záujmy boli odsunuté na vedľajšiu koľaj v prospech ekonomických elít a utečencov.

Štrukturálna dynamika francúzskeho volebného systému zintenzívnila dialektický vzťah medzi týmito dvoma verziami európskej identity, pričom tradičná súťaž medzi strednou ľavicou a strednou pravícou ustúpila konfrontácii medzi kresťanským etnickým nacionalizmom a občianskym internacionalistickým patriotizmom. Francúzsko však nie je samo. Podobné rozdiely možno nájsť v celej Európe. Hnutia za „prevzatie kontroly späť“ zmobilizovali voličov proti otvorenosti a internacionalizmu, ktoré sú základom novej európskej identity.

Vnútoraná kultúrna vojna Európy podkopala jej mäkkú moc. EÚ by si rada myslela, že je predstaviteľom demokracie, no mnohé z najväčších demokracií sveta – Brazília, India, Indonézia a Južná Afrika – sa zdráhajú postaviť sa jej na stranu Ukrajiny. Každá z bojujúcich európskych identít prispela k tomuto nedostatku globálnej prítiažlivosti. Problém s európskou krajinou pravícou vidí ako zrejmý. Napriek apelovaniu na náboženstvo a tradičné hodnoty, Le Penovej xenofóbia, islamofóbia a implicitná nadradenosť bielej rasy, odcudzili veľkú časť svetovej populácie, v neposlednom rade 1,9 miliardy moslimov na svete. Prekvapujúcejšie je,

že pokusy internacionalistov ako Macron o rozvoj občianskej identity niekedy tiež znížili príťažlivosť Európy v mnohých častiach sveta. Jeho verzia Európy podporuje rodovú paritu, práva menšín a environmentálne opatrenia, ale stále viac je ochotná podriaďiť suverénnu moc imperatívom trhov, nadnárodných princípov a inštitúcií. Tieto nové priority sa prirodzene stretli s obvineniami z pokrytectva: „mnohé európske krajiny, ktoré zabuchli svoje dvere počas sýrskej utečeneckej krízy v roku 2015, teraz ponúkajú vrelé, otvorené privítanie blond'avým modrookým utečencom utekajúcim z Ukrajiny (Leonard, 2022).

Leonard naďalej tvrdí, že svet prechádza z éry imperializmu do éry dekolonizácie: „v prvom prípade úspech kapitalistického ekonomického modelu a nových komunikačných technológií pomohli šíriť západné myšlienky a hodnoty po celom svete, ale teraz chcú krajiny a spoločnosti čoraz viac oslavovať svoje vlastné hodnoty a kultúru.“ (Leonard, 2022). Táto zmena paradigmy má hlboké dôsledky pre každého, ale najmä pre Európu. Mocnosti, ktoré chcú prosperovať, si budú musieť osvojiť myšlienku mäkkej moci „priateľskej k suverenite“. Ak sa to nepodarí, my Európania budeme vždy obviňovaní z používania našich noriem a štandardov na obranu bielych privilégií. Zostaneme v rozpore s novým projektom dekolonizácie, a teda v rozpore s veľkou časťou medzinárodného spoločenstva (Leonard, 2022).

Ak si porovnáme tvrdú moc EÚ zastupovanú vojenskou a ekonomickou silou s jej mäkkou mocou zastupovanou napríklad politikou, môžeme viac špecifikovať mäkkú moc jednotlivých členských štátov. Na jednej strane sú to európske inštitúcie, ktoré reprezentujú záujmy a silu EÚ, na strane druhej sú to ale práve členské štáty a ich lídri, ktorí dodávajú Európe silu. Či už spomenieme nemeckého kancelára Olafa Scholza, spomínaného francúzskeho prezidenta Emmanuela Macrona, bývalého talianskeho premiéra Maria Draghiho, šéfku Európskej centrálnej banky Christine Lagardeovú, predsedníčku európskej komisie Ursulu von der Leyenovú, či slovenského diplomata a eurokomisára Maroša Šefčoviča, nemôžeme pochybovať o ich silných líderských a politických schopnostiach a skúsenostiach, ktoré významnou mierou prispievajú k mäkkej moci EÚ a jej medzinárodnému vplyvu vo svete.

ZÁVER

Vo svete globalizácie a najvyspelejších technológií sa štáty nemôžu opierať len o svoju vojenskú, či ekonomickú silu. Atraktivita kultúry a hodnota štátu dnes reprezentuje dôležitú súčasť jeho celkovej moci – jeho mäkkú moc. V závere článku môžeme konštatovať, že ak má krajina svoju kultúru, domácu a zahraničnú politiku či ideológiu atraktívnu a príťažlivú, ostatní ju chcú nasledovať. To si vyžaduje okrem kľúčového predpokladu stabilného demokratického politického systému aj prípravu, štruktúru, plán a dlhodobé uplatňovanie tohto cieľa.

Úloha ľudského činiteľa ako nástroja mäkkej moci štátu a jej ďalších nástrojov je na aktuálnej medzinárodnopolitickej scéne neodmysliteľnou súčasťou a pri čoraz častejších nečakaných hrozbách, akými je napríklad aj pandémia Covid-19, alebo ruská agresia na Ukrajine, globálne otepľovanie a iné, bude naďalej dynamicky rásť. Štáty budú musieť svoje nástroje a spôsobilosti zdokonaľovať, kombinovať a prispôbovať čoraz viac aktuálnym trendom, aby ich dokázali flexibilne v správnom čase využiť. Či už sú to zástupcovia politiky, kultúry, diplomacie, športu, alebo iných oblastí, ľudský činiteľ či organizácia, ktorú vytvára, má priamy vplyv na mäkkú moc štátu, prostredníctvom ktorej on následne dokáže zvyšovať svoju celkovú moc, obmedzovať moc iných, či dočasne alebo trvale ovplyvňovať moc iných.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BALÁŽ, P. 2022. *Mäkká moc a potenciál jej využitia v stratégiách malých štátov*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2022. 144 s.

- FERGUSON, N. 2009. *Think Again: Power* [online]. Dostupné na internete: <https://foreignpolicy.com/2009/11/03/think-again-power/>
- GALLAROTTI, G. M. Smart Power: Definitions, Importance, and Effectiveness. In *Journal of Strategic Studies*, 2015, s. 245-281. DOI: <https://doi.org/10.1080/01402390.2014.1002912>
- CHAMBERS, B., J. 2012. *NGOs, Soft Power, and Environmental Politics*. St. Louis: University of Missouri, 2012. 68 s.
- LEONARD, M. 2022. Europe's soft-power problem. In *European Council On Foreign Relations* [online]. Dostupné na internete: <https://ecfr.eu/article/europes-soft-power-problem/>
- LONDON, D. 2020. *Rethinking US Counterterrorism Strategy*. Washington D. C.: Middle East Institute, 2020. 20 s.
- MCLEAN, I. - MCMILLAN, A. 2009. *Concise Dictionary of Politics*. New York: Oxford University Press, 2009. 624 s. ISBN 978-0-19-920516-5.
- MOROZOV, E. 2011. *The Net Delusion: The Dark Side of Internet Freedom*. New York: Public Affairs, 2011. 412 s. ISBN 978-1-58648-874-1.
- NATAFALUŠI, M. 2019. *Význam a perspektívy soft power v medzinárodných vzťahoch*. Bratislava: Ekonomická univerzita, 2019. 92 s.
- NYE, J. 2004. *Soft Power, The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs, the Perseus Books Group, 2004. 191 s. ISBN 978-1586483067.
- SHIRKY, C. 2008. *Here Comes Everybody: The Power of Organizing Without Organizations*. London: Penguin Group, 2008. 327 s. ISBN 978-1594201530.
- SLAUGHTER, A., M. 2017. *The Chessboard and the Web: Strategies of Connection in a Networked World*. New Haven: Yale University Press, 2017. 304 s. ISBN 978-0300215649.
- WILSON III, E. J. 2008. Hard Power, Soft Power, Smart Power. In *The Annals of the American Academy*, 2008, s.110-124. DOI: <https://doi.org/10.1177/0002716207312618>

npor. Mgr. Tatiana FÁBRYOVÁ
externá doktorandka katedry bezpečnosti a obrany
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš
E-mail: fabryova.tatiana@gmail.com

PLÁNOVANIE PODPORY OBRANY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

DEFENCE SUPPORT PLANNING OF THE SLOVAK REPUBLIC

Viera FRIANOVÁ

ABSTRACT

This paper deals with the issue of the defence support planning of the Slovak Republic. Defence support is one of the planning domains (functional areas) of defence planning in the Department of the Ministry of Defence of the Slovak Republic. The article presents the results of the theoretical and empirical research conducted on the issue. The author of the paper clarifies the main theoretical starting points of the researched issue, describes in more detail the defence support planning methodology of the Department of the Ministry of Defence of the Slovak Republic. She points out the most significant problems of practise in this area and informs the reader about the planned goals and objectives plans for the further development of defence support of the Slovak Republic for the coming years, as well as with a view to 2035.

Keywords: defence support, defence support planning, defence planning, defence infrastructure

ÚVOD

Základným cieľom obrannej politiky Slovenskej republiky je zachovanie jej zvrchovanosti, územnej celistvosti a nedotknuteľnosti hraníc, ktoré sú nevyhnutnou podmienkou bezpečnosti štátu. SR na plnenie tohto cieľa posilňuje vlastnú obranyschopnosť a prispieva tak ku zvyšovaniu akcieschopnosti NATO a EÚ v oblasti obrany. Ako sa uvádza v Obrannej stratégii Slovenskej republiky (2021) plnenie základného cieľa svojej obrannej politiky Slovenská republika podporí nielen opatreniami v oblasti riadenia obrany štátu, výstavby a rozvoja ozbrojených síl (ďalej len OS), podpory obranného priemyslu SR a zdrojov na obranu štátu, ale v neposlednom rade aj opatreniami v oblasti prípravy a rozvoja podpory obrany štátu. (Obranná stratégia Slovenskej republiky, 2021)

Na základe poznatkov z realizácie obrannej politiky SR a rozvoja systému obrany štátu v uplynulých rokoch, ale aj s ohľadom na neustále sa meniace bezpečnostné prostredie a stav zabezpečenia obrany štátu možno konštatovať, že v súčasnosti je potrebné venovať oveľa väčšiu pozornosť práve problematike plánovania prípravy a rozvoja podpory obrany štátu, čo bolo aj hlavným podnetom pre výber tejto výskumnej témy a následne napísanie predloženého príspevku.

Hlavným cieľom predloženého príspevku je objasniť problematiku plánovania podpory obrany štátu ako jednej z plánovacích domén obranného plánovania SR. Pre naplnenie uvedeného hlavného cieľa sme si stanovili nasledovné čiastkové ciele:

- priblížiť hlavné teoretické východiská skúmanej problematiky – vymedziť kľúčové pojmy a objasniť ich vzájomné súvislosti;
- objasniť východiská a popísať metodiku plánovania podpory obrany štátu ako jednej z plánovacích domén obranného plánovania SR;
- priblížiť plánované zámery a ciele prípravy a ďalšieho rozvoja podpory obrany SR v budúcnosti;

- zhodnotiť stav a plnenie plánov v danej oblasti v ostatnom období, identifikovať najvýznamnejšie problémy a naznačiť ich možné riešenie.

Autorka v príspevku prezentuje výsledky uskutočneného kvalitatívneho výskumu – teoretickej aj empirickej roviny predmetnej problematiky. Pri zbere a spracovaní informácií v rámci uskutočneného výskumu boli použité viaceré metódy a postupy vedeckej práce. Pri zbere relevantných dát a následnom skúmaní obsahu použitých informačných zdrojov, konkrétne rozboru obsahu zásadných národných strategických a koncepčných dokumentov, vybraných všeobecne záväzných právnych predpisov, dostupných interných a riadiacich predpisov upravujúcich predmetnú problematiku, ako aj pri vyhodnocovaní publikovaných odborných akademických zdrojov bola aplikovaná predovšetkým metóda obsahovej analýzy. Zo základných logických vedeckých metód autorka využila najmä analyticko-syntetickú metódu, induktívno-deduktívnu metódu a metódu generalizácie. Pri validácii a kompletizácii dát získaných z dostupných externých informačných zdrojov (napr. Komplexné hodnotenia obrany SR, Ročenky Ministerstva obrany SR) a pri porovnávaní a interpretácii verejne dostupných dát za ostatné roky bola aplikovaná metóda komparačnej analýzy. Z poznatkov získaných vyššie uvedenými metódami bola uskutočnená ich syntéza, a to ako vo forme priebežných čiastkových záverov jednotlivých kapitol príspevku, tak aj jeho celkového záveru.

Hlbšie pochopenie danej problematiky si vyžaduje komplexnejšie objasnenie širších súvislostí zvolenej výskumnej témy. Autorka preto približuje podstatu a základné východiská obranného plánovania ako jednej zo súčastí plánovania obrany štátu a až následne objasňuje problematiku plánovania podpory obrany štátu ako jednej z plánovacích domén (funkčných oblastí) obranného plánovania. Hlavnú pozornosť pritom sústreďuje na rezortnú úroveň obranného plánovania – najmä rezortu Ministerstva obrany Slovenskej republiky (ďalej len MO SR).

Obsah príspevku je rozdelený do troch kapitol. Obsahom prvej kapitoly je priblíženie hlavných východísk skúmanej problematiky, vymedzenie kľúčových pojmov a objasnenie ich vzájomných súvislostí. Obsahom druhej kapitoly je objasnenie východísk, oblastí a samotného postupu plánovania podpory obrany štátu v podmienkach rezortu MO SR. Obsahom tretej kapitoly príspevku je priblíženie plánovaných zámerov, cieľov a aktuálneho stavu (identifikovanie úspechov ale aj problémov v plnení plánov) v oblasti podpory obrany Slovenskej republiky.

1 TERMINOLÓGIA A VÝCHODISKÁ SKÚMANEJ PROBLEMATIKY

Predpokladom skúmania danej problematiky je vymedzenie kľúčových pojmov (ako sú: plánovanie obrany, obranné plánovanie, podpora obrany štátu, plánovanie podpory obrany štátu, obranná infraštruktúra), s ktorými sa stretávame ako v teórii, tak aj v praxi v danej oblasti, objasnenie vzájomných súvislostí medzi uvedenými pojmami ako aj ďalších teoretických východísk predmetnej problematiky.

V zmysle § 26 Zákona č. 319/2002 Z. z. o obrane SR plánovanie obrany štátu zahŕňa obranné plánovanie, plánovanie použitia ozbrojených síl na účely obrany štátu, plánovanie mobilizácie ozbrojených síl a plánovanie hospodárskej mobilizácie na účely obrany štátu podľa osobitného predpisu. Plán obrany štátu tak tvorí súbor dokumentácie spracovaný v procese plánovania obrany štátu. (Zákon č 319/2002 Z. z. o obrane Slovenskej republiky, 2002).

Proces plánovania obrany štátu, ktorého súčasťou je (ako sme už naznačili) aj obranné plánovanie, riadi vláda Slovenskej republiky. Na zabezpečenie riadenia procesu plánovania obrany štátu podľa § 6 písm. b) Zákona č. 319/2002 Z. z. o obrane SR v znení neskorších predpisov vláda SR svojím uznesením schválila Smernicu vlády Slovenskej republiky

o plánovaní obrany štátu. Ministerstvo obrany SR v predkladacej správe uviedlo, že: „Cieľom predkladanej smernice je vytvorenie podmienok na zladenie vyššie uvedených štyroch plánovaní a ich výstupov. To zefektívni vytváranie a tiež použitie ozbrojených síl na základe plánov ich použitia v čase vojny a plánov ich použitia v čase vojnového stavu a ďalších obranných kapacít štátu.“

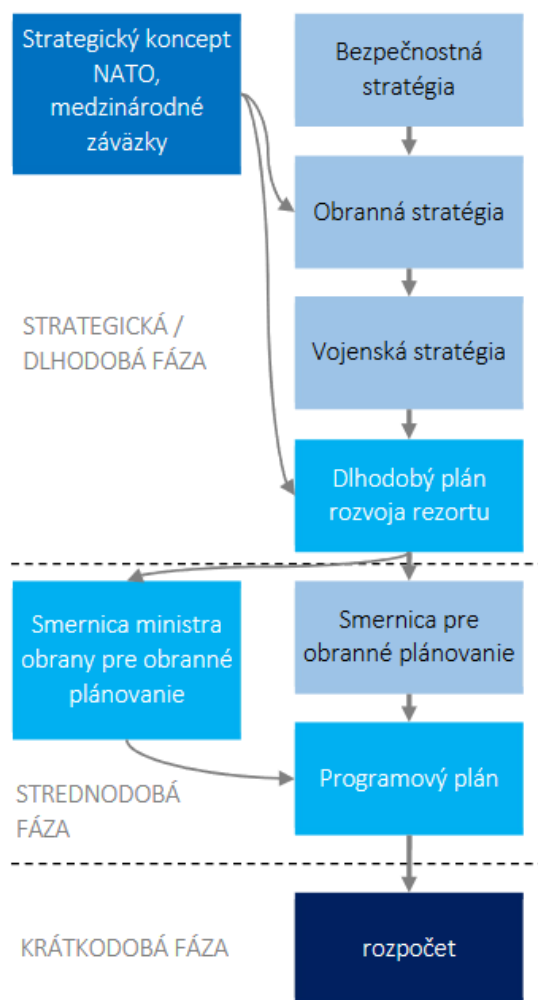
Keďže plánovanie podpory obrany štátu predstavuje jednu z domén obranného plánovania, považujeme najskôr za potrebné stručne objasniť aj obsah samotného pojmu obranné plánovanie.

„Obranné plánovanie reprezentuje procesy a postupy, pomocou ktorých jednotlivé štáty (pakty, spoločenstvá, aliancie) plnia svoje úlohy v oblasti obrany daného štátu (paktu, spoločenstva, aliancie). Predstavuje špecifický systém plánovania a alokácie finančných, materiálnych a ľudských zdrojov na zabezpečenie obrany, slobody, nezávislosti, územnej celistvosti a demokratického systému štátu, základných práv a slobôd jeho občanov zaručených ústavou štátu, duchovných hodnôt spoločnosti, životov, zdravia a majetku osôb, ako i verejného majetku a životného prostredia v prípade napadnutia alebo ohrozenia štátu cudzou mocou. Keďže obranné plánovanie sa prelína v podstate takmer všetkými činnosťami štátu, patrí medzi najzložitejšie a zároveň najdôležitejšie oblasti.“ (Kelemen, Ivančík, 2012) V tejto súvislosti tak obranné plánovanie predstavuje jeden zo základných nástrojov strategického riadenia obrany, ktorého cieľom je vytvoriť vhodné podmienky na zabezpečenie obrany štátu v závislosti od dostupných ľudských, finančných a vecných zdrojov.

Obranné plánovanie Slovenskej republiky predstavuje komplexný, kontinuálny a cyklický proces, prostredníctvom ktorého Slovenská republika vytvára, udržiava a rozvíja požadované vojenské a nevojenské (civilné) kapacity a spôsobilosti štátu potrebné na zabezpečenie obrany SR a plnenie jej medzinárodných záväzkov v oblasti obrany. „Cieľom obranného plánovania je vytváranie vhodných podmienok na zabezpečenie obrany štátu a plnenia medzinárodných záväzkov v závislosti od dostupných ľudských, finančných a vecných zdrojov, resp. presnejšie prostredníctvom ich efektívneho plánovania, rozdeľovania a využívania. Základnou charakteristikou obranného plánovania je cyklus obranného plánovania, ktorého cieľom je zabezpečiť požadované kapacity a spôsobilosti v stanovenom čase.“ (Metodika obranného plánovania, 2021)

V zmysle Smernice vlády SR o plánovaní obrany štátu obranné plánovanie zahŕňa vypracúvanie dlhodobých, strednodobých a krátkodobých plánov vytvárania, udržiavania a rozvoja kapacít a spôsobilostí ozbrojených síl, organizačných zložiek Ministerstva obrany Slovenskej republiky a iných organizačných útvarov v pôsobnosti ministerstva obrany a podpory obrany štátu. Obranné plánovanie je harmonizované s obranným plánovaním Organizácie Severoatlantickej zmluvy (ďalej len NATO) a s plánovaním Európskej únie (ďalej len EÚ). (Smernica vlády SR o plánovaní obrany štátu, 2022)

Schematicky možno proces obranného plánovania SR znázorniť pomocou obrázku 1.

Obrázok 1 Zjednodušená schéma obranného plánovania SR

Zdroj: CUNÍK, M., HROZENSKÁ, B. 2023. *Obranné plánovanie. Komparatívna analýza piatich štátov.*

Systém obranného plánovania na rezortnej úrovni predstavuje obranné plánovanie príslušných ministerstiev, ostatných ústredných orgánov štátnej správy a ďalších orgánov štátnej správy s celoštátnou pôsobnosťou, ktoré plnia úlohy zabezpečenia obrany štátu a plnenia medzinárodných záväzkov v rámci systému obrany štátu. Ide o vnútorný plánovací mechanizmus na koordináciu procesov a plnenie úloh obranného plánovania na základe usmernenia dokumentov národného obranného plánovania. Obranné plánovanie na rezortnej úrovni sa realizuje prostredníctvom plánov, rezortných a medzirezortných programov a projektov. (Metodika obranného plánovania, 2021)

„Vytváranie, udržiavanie a rozvoj kapacít a spôsobilostí ozbrojených síl, organizačných zložiek ministerstva obrany a iných organizačných útvarov v pôsobnosti ministerstva obrany plánuje ministerstvo obrany.“ (Smernica vlády SR o plánovaní obrany štátu, 2022). Za riadenie obranného plánovania na rezortnej úrovni a jeho koordináciu na národnej úrovni zodpovedá generálny riaditeľ Sekcie obrannej politiky MO SR (ďalej len SEOP MO SR), ktorý tiež zabezpečuje integráciu a synchronizáciu všetkých aspektov plánovacieho procesu. (Metodika obranného plánovania, 2021) Obranné plánovanie sa vykonáva aj v čase vojny alebo vojnového stavu na dopĺňanie chýbajúcich kapacít a spôsobilostí ozbrojených síl v nadväznosti na vojnový štátny rozpočet. Obranné plánovanie v podmienkach rezortu MO SR sa vykonáva prostredníctvom už spomínaných plánovacích

domén, resp. tzv. funkčných oblastí¹ obranného plánovania, medzi ktoré patrí aj plánovanie podpory obrany štátu, na ktoré je v ďalšej časti príspevku sústredená hlavná pozornosť.

Podpora obrany štátu prispieva k získavaniu požadovaných spôsobilostí spoločenstva, štátu, regiónu a najmä ozbrojených síl. Úlohy podpory obrany sú zamerané najmä na (Kelemen, Blažek, 2023):

- obranu zvrchovanosti a územnej celistvosti štátu a nedotknuteľnosti hraníc pred ozbrojeným napadnutím;
- plnenie zmluvných záväzkov o kolektívnej obrane v rámci NATO;
- realizáciu bezpečnostných investičných projektov v rámci NATO;
- prijatie a podporu koalíčných síl na vlastnom území;
- udržiavanie funkčnosti stacionárneho a mobilného komunikačného a informačného systému;
- udržovanie vojenských objektov kritickej infraštruktúry v užívaní OS SR;
- vedenie a aktualizáciu ústrednej evidencie objektov a zariadení (prvkov) kritickej infraštruktúry SR, a realizáciu obrany a ochrany týchto objektov s dôrazom na strategické objekty;
- poskytovanie geografických, topografických, meteorologických a ďalších určených služieb pre potreby vlastných síl a síl spojencov.

V zmysle § 8 písm. g) Zákona o obrane Slovenskej republiky č. 319/2002 Z. z. zabezpečenie obranyschopnosti SR si vyžaduje aj podporu obrany štátu, ktorá je zabezpečovaná MO SR a ďalšími ministerstvami, ostatnými ústrednými orgánmi štátnej správy a ďalšími orgánmi štátnej správy s celoštátnou pôsobnosťou (ďalej len príslušné ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy).

Podľa § 26 Zákona o obrane Slovenskej republiky č. 319/2002 Z. z. podporu obrany štátu tvorí obranná infraštruktúra, jej udržiavanie a rozvoj, dodávky tovarov a štátnych hmotných rezerv, služby a činnosti poskytované ozbrojeným silám na zabezpečenie obrany štátu a výskum a vývoj zameraný na zabezpečenie obrany štátu. Výdavky na podporu obrany štátu sa uhrádzajú zo štátneho rozpočtu.

Obrannú infraštruktúru tvoria pozemky a objekty, ktorými sú stavby, budovy a zariadenia, elektronické komunikačné siete, informačné systémy a siete, distribučná sústava v elektroenergetike a plynárenstve, zdroje pitnej vody, dopravná infraštruktúra a infraštruktúra štátnych hmotných rezerv, ktoré slúžia v čase vojny alebo vojnového stavu na zabezpečenie obrany štátu. Obrannú infraštruktúru tvoria aj pozemky vo vlastníctve štátu v správe právnických osôb, ktoré sú v zakladateľskej pôsobnosti ministerstva obrany, a výdavky na ich udržiavanie a rozvoj sa neuhrádzajú zo štátneho rozpočtu. Ozbrojeným silám sa na zabezpečenie obrany štátu v čase vojny alebo vojnového stavu poskytujú dodávky tovarov na dopĺňanie strát a spotreby a štátne hmotné rezervy. Služby a činnosti poskytované ozbrojeným silám na zabezpečenie obrany štátu zahŕňajú najmä zdravotnícke, finančné, veterinárne, dopravné, poštové, komunálne a opravárenské služby, elektronické komunikačné služby, výrobnú a stavebnú činnosť. Dodávky tovarov, služby a činnosti podľa odsekov 4 a 5 sa poskytujú ozbrojeným silám na zabezpečenie obrany štátu podľa osobitného predpisu. Príprava

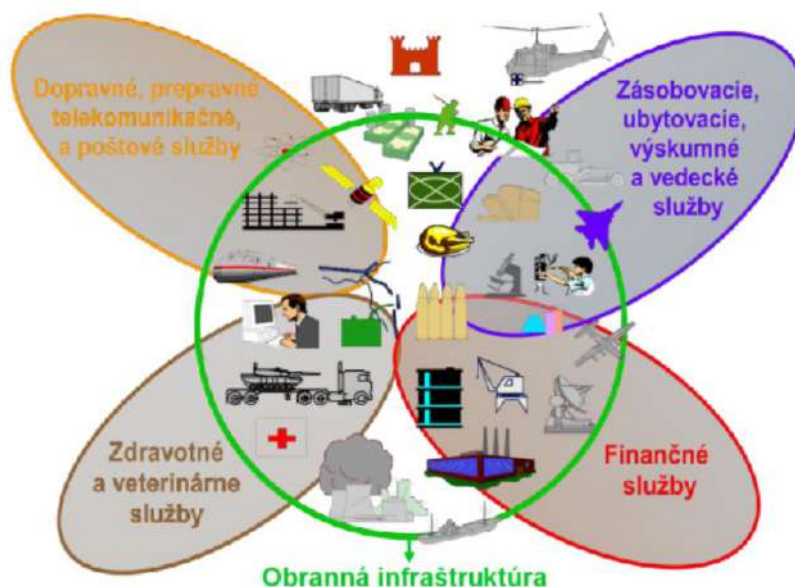
¹ Ide o nasledovných 7 funkčných oblastí: plánovanie síl, plánovanie vyzbrojovania, plánovanie infraštruktúry, plánovanie logistiky, plánovanie kybernetickej obrany, plánovanie podpory obrany štátu a plánovanie zdrojov. Funkčné oblasti obranného plánovania rezortu MO SR v sebe v potrebnej miere inkorporujú požiadavky vyplývajúce z ostatných relevantných domén obranného plánovania NATO, resp. obranného plánovania v EÚ.

a rozvoj podpory obrany štátu sa zabezpečujú podľa potrieb obrany štátu na základe plánu, ktorý vypracúva ministerstvo obrany v procese obranného plánovania podľa § 25 ods. 3 až 5 v súčinnosti s ďalšími ministerstvami, ostatnými ústrednými orgánmi štátnej správy, ďalšími orgánmi štátnej správy s celoštátnou pôsobnosťou, miestnymi orgánmi štátnej správy, obcami a vyššími územnými celkami. Slovenská republika poskytuje zahraničným ozbrojeným silám prijatým na jej území určenú obrannú infraštruktúru, určené dodávky tovarov, služby a činnosti podľa odsekov 4 a 5 prostredníctvom ozbrojených síl. Takáto podpora sa zahraničným ozbrojeným silám poskytuje podľa príslušnej medzinárodnej zmluvy, ktorou je Slovenská republika viazaná. Zahraničné ozbrojené sily si môžu zabezpečovať tovary, služby a činnosti na území SR aj samostatne. Bezpečnosť a stabilita dodávok tovarov a poskytovania služieb a činností ozbrojeným silám a ďalším výkonným prvkom systému obrany štátu sa zabezpečujú uzatváraním zmlúv najmä so subjektmi hospodárskej mobilizácie tak, aby ich v čase vojny alebo vojnového stavu dodával alebo poskytoval subjekt hospodárskej mobilizácie, ktorý ich dodáva alebo poskytuje v stave bezpečnosti. (Zákon č. 319/2002 Z. z. o obrane Slovenskej republiky, 2002)

Podľa Kelemena, M. a Blažeka, V. (2023) podpora obrany predstavuje súbor činností subjektov zaradených do obranného systému zameraných na zabezpečenie a udržanie požadovaných prostriedkov, služieb a činností v prospech OS SR pri obrane štátu a činnosti spojeneckých síl na našom území. Podporu obrany tvoria materiálne prostriedky, obranná infraštruktúra, služby a činnosti poskytované ozbrojeným silám na zabezpečenie obrany štátu. Uvedení autori zároveň zdôrazňujú, že: „úlohy obrany v čase mieru, t. j. úlohy prípravy obrany a podpory obrany realizuje a plní krízový manažment vo verejnej správe. V čase vojny a vojnového stavu je jeho úlohou podporovať obranu a realizovať úlohy obrany podľa vlastných kompetencií, síl a prostriedkov, miesta v danom systéme obrany“. (Kelemen, Blažek, 2023)

V zmysle aktuálnej metodiky obranného plánovania vydanéj Ministerstvom obrany SR podporu obrany štátu tvorí obranná infraštruktúra, jej udržiavanie a rozvoj, dodávky tovarov a štátnych hmotných rezerv, služby a činnosti poskytované ozbrojeným silám SR na zabezpečenie obrany štátu a výskum a vývoj zameraný na zabezpečenie obrany štátu. Podpora obrany štátu sa poskytuje ozbrojeným silám SR a zahraničným ozbrojeným silám prijatým na území SR v rámci podpory hostiteľskej krajiny (Host Nation Support - HNS). Príprava a rozvoj podpory obrany štátu sa zabezpečuje na základe súhrnných požiadaviek Ozbrojených síl SR, vrátane požiadaviek na HNS. „MO SR (Sekcia obrannej politiky) koordinuje plánovanie podpory obrany štátu na národnej i rezortnej úrovni. SEOP sa zároveň spolu s ostatnými organizačnými zložkami rezortu MO SR podieľa na plánovaní a plnení úloh podpory obrany štátu v rozsahu ich pôsobnosti.“ (Metodika obranného plánovania, 2021)

Podpora obrany štátu sa môže prejavíť v rôznych formách, vrátane poskytovania finančných prostriedkov na modernizáciu ozbrojených síl, podpory výskumu a vývoja nových technológií pre obranu, poskytovania špecializovaného výcviku pre vojenské a civilné zložky a koordinácie rôznych zdrojov pre dosiahnutie spoločného cieľa – ochrany bezpečnosti a suverenity štátu. Súčasťou, ktoré podpora obrany štátu zahŕňa by sme mohli schematicky znázorniť prostredníctvom obrázku 2.

Obrázok 2 Schematický náčrt jednotlivých súčastí tvoriacich POŠ

Zdroj: BREZULA, J. 2021. Možnosti zlepšenia stavu pripravenosti objektov a zariadení obrannej infraštruktúry na podporu obrany štátu.

Syntézou vyššie uvedených poznatkov sme dospeli k záveru, že podpora obrany štátu zahŕňa aktivity a opatrenia realizované subjektmi, ktoré sú zainteresované v systéme obrany s cieľom zabezpečiť úspešné plnenie obrannej doktríny štátu a ochrániť bezpečnosť jeho obyvateľov.

2 VÝCHODISKÁ A METODIKA PLÁNOVANIA PODPORY OBRANY ŠTÁTU V RÁMCI OBRANNÉHO PLÁNOVANIA

Medzi východiská pre plánovanie podpory obrany štátu patria (Metodika obranného plánovania, 2021):

- všeobecne záväzné právne predpisy²,
- bezpečnostná stratégia SR, obranná stratégia SR, vojenská stratégia SR,
- makroekonomické prognózy,
- programový plán rezortu MO SR,
- ročný rozpočet,
- požiadavky na rozvoj a udržiavanie národných obranných kapacít a spôsobilostí,
- požiadavky na rozvoj a udržiavanie spôsobilostí vyplývajúce z medzinárodných záväzkov voči NATO a EÚ.

Podľa Smernice vlády SR o plánovaní obrany štátu má Ministerstvo obrany predkladať vláde každé štyri roky dlhodobý plán rozvoja podpory obrany štátu, ktorý určuje dlhodobé ciele a postupy na desať až 15 rokov. Každé dva roky má vypracovať strednodobý plán podpory obrany štátu. „V procese plánovania rozvoja podpory obrany štátu ministerstvo obrany v súčinnosti s príslušnými ministerstvami a ostatnými ústrednými orgánmi štátnej správy vypracúva (Smernica vlády SR o plánovaní obrany štátu, 2022):

² Sú to najmä: Zákon č. 319/2002 Z. z. o obrane SR, Zákon č. 179/2011 Z. z. o hospodárskej mobilizácii a o zmene a doplnení Zákona č. 387/2002 Z. z. o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu, Zákon č. 372/2012 Z. z. o štátnych hmotných rezervách a o doplnení Zákona č. 25/2007 Z. z. o elektronickom výbere mýta za udržiavanie vymedzených úsekov pozemných komunikácií.

- a) dlhodobý plán udržiavania a rozvoja obrannej infraštruktúry, dodávok tovarov a poskytovania služieb a činností a štátnych hmotných rezerv ozbrojeným silám na zabezpečenie obrany štátu a výskumu a vývoja zameraného na zabezpečenie obrany štátu,
- b) strednodobý plán udržiavania a rozvoja obrannej infraštruktúry, dodávok tovarov a poskytovania služieb a štátnych hmotných rezerv ozbrojeným silám na zabezpečenie obrany štátu a výskumu a vývoja zameraného na zabezpečenie obrany štátu,
- c) krátkodobý plán, ktorým je medzirezortný program Podpora obrany štátu schválený v štátnom rozpočte na príslušný rozpočtový rok.

Realizácia (vykonávanie) plánovania podpory obrany sa uskutočňuje v súlade s metodikou obranného plánovania prostredníctvom nasledovných dokumentov:

- Dlhodobého plánu rozvoja podpory obrany štátu (dlhodobá fáza obranného plánovania),
- Smernice pre obranné plánovanie SR (strednodobá fáza obranného plánovania),
- Medzirezortného programu 06E – Podpora obrany štátu (strednodobá fáza obranného plánovania),
- Medzirezortného programu 06H – Hospodárska mobilizácia (strednodobá fáza obranného plánovania).

Dlhodobý plán rozvoja podpory obrany štátu (ďalej len DP RPOŠ) je komplexný výstupný dokument dlhodobej fázy obranného plánovania, ktorý určuje dlhodobé zámery, priority, ciele a predpokladané zdroje na nadchádzajúcich 10 až 15 rokov, ktorých splnenie je potrebné na dosiahnutie rozvoja podpory obrany štátu. Jeho prioritou je zabezpečiť požiadavky OS SR a zahraničných ozbrojených síl prijatých na území SR potrebné na plnenie úloh zabezpečenia obrany štátu. Dlhodobý plán podpory obrany štátu je vypracovaný na základe súhrnných požiadaviek OS SR a požiadaviek zahraničných ozbrojených síl prijatých na území SR v rámci podpory hostiteľskej krajiny, ktoré sú základným vstupom pre definovanie úloh v oblasti podpory obrany štátu pre ministerstvá, ostatné ústredné orgány štátnej správy a orgány štátnej správy s celoštátnou pôsobnosťou. Dlhodobý plán rozvoja podpory obrany štátu je detailne rozpracovaný v Metodike vypracovania Dlhodobého plánu rozvoja podpory obrany štátu³. Uvedená metodika obsahuje východiská, časový harmonogram spracovania, základnú štruktúru, gestorstvo, úroveň schvaľovania⁴, aktualizáciu a hodnotenie dlhodobého plánu podpory obrany štátu. (Metodika obranného plánovania, 2021)

Skôr ako priblížime obsah ďalších dokumentov týkajúcich sa strednodobej a krátkodobej fázy plánovania je potrebné uviesť, že dokumenty strednodobej a krátkodobej fázy obranného plánovania rezortu ministerstva obrany musia obsahovať zámery, ciele a merateľné ukazovatele, ktoré sú dôležité z hľadiska ich prepojenia na rozpracovanie programového vyhlásenia vlády v rezorte MO, strategické dokumenty a tiež zdrojové možnosti ministerstva. Pričom stanovenými zámermi sú vyjadrené dôsledky, stanovenými výsledkovými cieľmi sú vyjadrené výsledky, stanovenými výstupovými cieľmi sú vyjadrené výstupy⁵.

³ Bližšie pozri Metodika obranného plánovania. 2021. s. 94-96.

⁴ Dlhodobý plán rozvoja podpory obrany štátu predkladá SEOP MO SR na schválenie ministrovi obrany SR. Po jeho schválení je ďalej predložený prostredníctvom Bezpečnostnej rady SR (Výbor pre obranné plánovanie BR SR) na schválenie vláde SR. Vláda SR predkladá materiál na prerokovanie v NR SR.

⁵ Dôsledky sú spoločenské, sociálno-ekonomické dopady plnenia programov dosahované v dlhodobom rámci. Výsledky sú spoločenské, sociálno-ekonomické zmeny spôsobené plnením programov dosahované v strednodobom a krátkodobom rámci. Výstupy sú tovary a služby produkované ministerstvom. Vstupy sú zdroje (personálne, materiálne, finančné) v priamom prepojení na dosiahnutie stanovených výstupov, výsledkov a dôsledkov.

Merateľné ukazovatele vyjadrujú pokrok v plnení stanovených zámerov a cieľov. Ministerstvo okrem zámerov, cieľov a merateľných ukazovateľov formuluje na úrovni podprogramov priority podprogramov, ktoré sú stanovené manažérmi podprogramov.

Smernica pre obranné plánovanie SR je základným riadiacim dokumentom strednodobej fázy obranného plánovania SR, ktorým vláda SR usmerňuje obranné plánovanie s výhľadom na 3 až 6 rokov. Stanovuje zámery, priority, úlohy a zdrojový rámec pre plnenie úloh na zabezpečenia obrany štátu v oblasti budovania kapacít a spôsobilostí SR (rezort MO SR, vybrané ministerstvá, ostatné ústredné orgány štátnej správy a ďalšie orgány štátnej správy). Rozpracováva dlhodobé plány v oblasti rozvoja obrany v rámci strednodobej fázy obranného plánovania. Jej cieľom je zabezpečenie vyváženého postupu a efektívneho rozloženia finančných zdrojov na zabezpečenie požadovaných kapacít a spôsobilostí SR. Metodika vypracovania Smernice pre obranné plánovanie SR bližšie objasňuje východiská, základnú štruktúru, zodpovednosť a postup vypracovania danej smernice, úroveň schvaľovania a termín spracovania⁶. Časť metodiky s názvom Plánovacie východiská ľudských, vecných a finančných zdrojov pre budovanie a udržiavanie kapacít a spôsobilostí SR sa venuje len plánovaniu limitov zdrojov rezortu MO SR⁷. Účelom plánovania limitov ľudských zdrojov je stanoviť maximálne počty vojenského a civilného personálu rezortu MO SR. Účelom plánovania limitov vecných zdrojov je stanoviť maximálne počty vojenských zbraní, vojenských zbraňových systémov a bojovej techniky potrebných na zabezpečenie obrany SR v súlade s medzinárodnými záväzkami v oblasti kontroly zbrojenia a odzbrojenia. Limity vecných zdrojov sú každoročne schvaľované vládou SR⁸ na nasledujúci kalendárny rok. Účelom plánovania limitov finančných zdrojov je stanoviť finančný rámec na plnenie úloh zabezpečenia obrany štátu. Limity finančných zdrojov sú plánované v súlade s funkčnou klasifikáciou výdavkov na obranu⁹. Plánovacie limity finančných zdrojov vychádzajú z predikcie vývoja HDP. Gestorom plánovania finančných zdrojov je SEOP. Požiadavky na zdroje predkladajú manažéri programov a podprogramov. Návrh na zmenu limitov finančných zdrojov ministromi obrany predkladá SEOP v spolupráci s manažérmi programov a podprogramov rezortu MO SR, Úradom správy rozpočtovej kapitoly (ÚSRK) MO SR a všetkými relevantnými organizačnými zložkami MO SR a GŠ OS SR. Finančné limity na zabezpečenie obrany SR sa členia na (Metodika obranného plánovania, 2021):

- a) programy rezortu obrany,
- b) medzirezortný program Podpora obrany štátu,
- c) medzirezortný podprogram Hospodárska mobilizácia.

Dlhodobý plán rozvoja podpory obrany štátu a Smernicu pre obranné plánovanie SR rozpracováva do strednodobej fázy obranného plánovania Medzirezortný program 06E – Podpora obrany štátu, ktorý určuje záväzný postup a rozdelenie finančných zdrojov na udržiavanie a rozvoj obrannej infraštruktúry, vytváranie a udržiavanie štátnych hmotných rezerv, zabezpečenie zdravotníckych služieb a na podporu výskumu a vývoja zameraného na zabezpečenie obrany štátu na nasledujúci rozpočtový rok s výhľadom na nasledujúce dva rozpočtové roky. Zámerom uvedeného programu je: „Podpora obrany štátu s dôrazom na funkčnosť systému obrannej infraštruktúry, na služby a činnosti poskytované OS SR na

⁶ Bližšie pozri Metodiku obranného plánovania. 2021. s. 98-100.

⁷ Plánovanie limitov zdrojov iných ministerstiev, ostatných ústredných orgánov štátnej správy a ďalších orgánov štátnej správy je vykonávané samostatne v gescii predmetných orgánov štátnej správy.

⁸ Ide o dokument „Celkové početné stavy vojakov a zamestnancov a počty hlavných druhov vojenských zbraní, vojenských zbraňových systémov a bojovej techniky v OS SR v súlade s potrebami zabezpečenia obrany SR a bezpečnosti štátu v súlade s medzinárodnými zmluvami, ktorými je SR viazaná a rozmiestnenie zväzkov, útvarov, úradov a zariadení OS SR k 31. 12. nasledujúceho kalendárneho roka.“

⁹ Vyhláška Štatistického úradu SR č. 257/2014.

zabezpečenie obrany štátu a na podporu a všestranné zabezpečenie činnosti ozbrojených síl členských krajín NATO/EÚ pri plnení úloh kolektívnej obrany na území SR v rámci poskytovania podpory hosťiteľskou krajinou.“ (Zákon č. 526/2022 Z. z. o štátnom rozpočte na rok 2023, 2022)

Gestorom vypracovania tohto programu je MO SR (SEOP). Program sa vypracúva každoročne a na jeho plnení sa zúčastňujú: štátny tajomník (Odbor krízového riadenia), Sekcia modernizácie (SEMOD) MO SR a vybrané ministerstvá, ostatné ústredné orgány štátnej správy a ďalšie orgány štátnej správy s celoštátnou pôsobnosťou. Programovú štruktúru uvedeného medzirezortného programu tvoria podprogramy a výdavky štátneho rozpočtu na financovanie podprogramov. Podprogramy sú účelovo vytvorené vo vzťahu k stanovenému zámeru medzirezortného programu. Programy sú ďalej štruktúrované do konkrétnych projektov/prvkov, ku ktorým sú stanovené konkrétne ciele (očakávané výsledky) a merateľné ukazovatele (pokrok v plnení). (Metodika obranného plánovania, 2021)

Medzirezortný program 06E – Podpora obrany štátu tvoria nasledovné podprogramy, ktorých gestori sú zodpovední za ich riadenie a plnenie (Smernica ministra obrany SR pre obranné plánovanie SR na roky 2024 až 2029, 2022):

- Podprogramu 06E0I – Výskum a vývoj na podporu obrany štátu; gestor: MO SR (SEMOD),
- Podprogramu 06E0J – Miesta riadenia pre obranu štátu; gestor: Ministerstvo vnútra SR v súčinnosti s MO SR (SEOP),
- Podprogramu 06E03 – Zdravotnícka podpora; gestor: Ministerstvo zdravotníctva SR v súčinnosti s MO SR (SEOP, štátny tajomník – Odbor krízového riadenia),
- podprogramu 06E01 – Dopravná a telekomunikačná podpora; gestor: Ministerstvo dopravy a výstavby SR v súčinnosti s MO SR (SEOP),
- podprogramu 06E06 – Štátne hmotné rezervy pre obranu; gestor: Správa štátnych hmotných rezerv SR v súčinnosti s MO SR (SEOP, štátny tajomník – Odbor krízového riadenia).

Gestor medzirezortného programu vypracuje návrh programu¹⁰. Program je ďalej rozpracúvaný v systéme programového rozpočtovania zo strany účastníkov medzirezortného programu. V priebehu realizačného cyklu prebieha monitorovanie plnenia zámerov a cieľov podprogramu a vyhodnocovanie plnenia merateľných ukazovateľov.

Napĺňanie zámeru medzirezortného programu vrátane vynakladania finančných prostriedkov sa priebežne a celkovo monitoruje a vyhodnocuje v monitorovacej správe k 30. júnu, 30. septembru a 31. decembru kalendárneho roka. Monitorovanie o stave plnenia zámerov, priorít, cieľov a merateľných ukazovateľov je zamerané na porovnanie očakávaných cieľov, hodnôt a rozpočtovaných výdavkov na plnenie jeho podprogramov so skutočnosťou. Ročné monitorovacie údaje sa účastníkmi medzirezortného programu zaznamenávajú v Rozpočtovom informačnom systéme Ministerstva financií SR (RIS) do 28. februára nasledujúceho roka. Ročná monitorovacia správa medzirezortného programu/podprogramu je zároveň súčasťou záverečného účtu kapitoly každého účastníka medzirezortného programu. Hodnotenie plnenia medzirezortného Programu rozvoja podpory obrany štátu vypracúva MO SR (SEOP) a dôležité závery hodnotenia sú vstupom do každoročne spracovávaného komplexného hodnotenia obrany (ďalej len KoHO), ktoré informuje vládu SR o plnení úloh a navrhuje odporúčania na zlepšenie plnenia týchto úloh. (Metodika obranného plánovania, 2021)

¹⁰ Detailnejší postup ako aj harmonogram jeho vypracovania približuje Metodika obranného plánovania (2021), str. 76.

Medzirezortný program 06H – Hospodárska mobilizácia¹¹ určuje záväzný postup a rozdelenie finančných zdrojov na plnenie úloh v oblasti životne dôležitých tovarov a služieb nevyhnutných na prežitie obyvateľstva a potrieb nevyhnutných na zabezpečenie činnosti ústredných orgánov štátnej správy, ozbrojených síl, ozbrojených bezpečnostných zborov, záchranných zložiek, orgánov krízového riadenia, informačných a spravodajských služieb, ako aj subjektov hospodárskej mobilizácie na nasledujúci rozpočtový rok s výhľadom na nasledujúce dva rozpočtové roky. Zámerom uvedeného programu je: „Efektívne využitie finančných prostriedkov na vykonávanie opatrení hospodárskej mobilizácie realizovaných nepretržite na zabezpečenie potrieb nevyhnutných na prežitie obyvateľstva a na zabezpečenie činnosti ozbrojených síl, ozbrojených bezpečnostných zborov a ostatných zložiek počas krízovej situácie.“ (Zákon č. 526/2022 Z. z. o štátnom rozpočte na rok 2023, 2022) Gestorom a účastníkom uvedeného programu je Ministerstvo hospodárstva SR (ďalej len MH SR).

Na plnení medzirezortného programu Hospodárska mobilizácia sa zúčastňujú vybrané ministerstvá, ostatné ústredné orgány štátnej správy a ďalšie orgány štátnej správy prostredníctvom podprogramov. Finančné prostriedky za jednotlivé podprogramy sa rozpočtujú samostatne v kapitolách účastníkov medzirezortného programu. Plánovanie v oblasti hospodárskej mobilizácie sa v rámci MO SR vykonáva prostredníctvom (Metodika obranného plánovania, 2022):

- Smernice ministra obrany SR pre obranné plánovanie (strednodobá fáza obranného plánovania),
- Podprogramu 06H02 – Hospodárska mobilizácia MO SR, ako súčasť Medzirezortného programu 06H – Hospodárska mobilizácia (strednodobá fáza obranného plánovania).

Podprogram 06H02 – Hospodárska mobilizácia MO SR realizuje opatrenia hospodárskej mobilizácie v pôsobnosti MO SR. Rozpracováva úlohy stanovené v strednodobej fáze obranného plánovania do krátkodobej fázy obranného plánovania. Určuje záväzný postup na splnenie stanovených zámerov a cieľov a rozdelenie finančných zdrojov na plnenie opatrení hospodárskej mobilizácie v pôsobnosti MO SR a uchovanie výrobných schopností subjektov hospodárskej mobilizácie na zabezpečenie požiadaviek OS SR v období krízovej situácie na nasledujúci rozpočtový rok s výhľadom na nasledujúce dva rozpočtové roky.

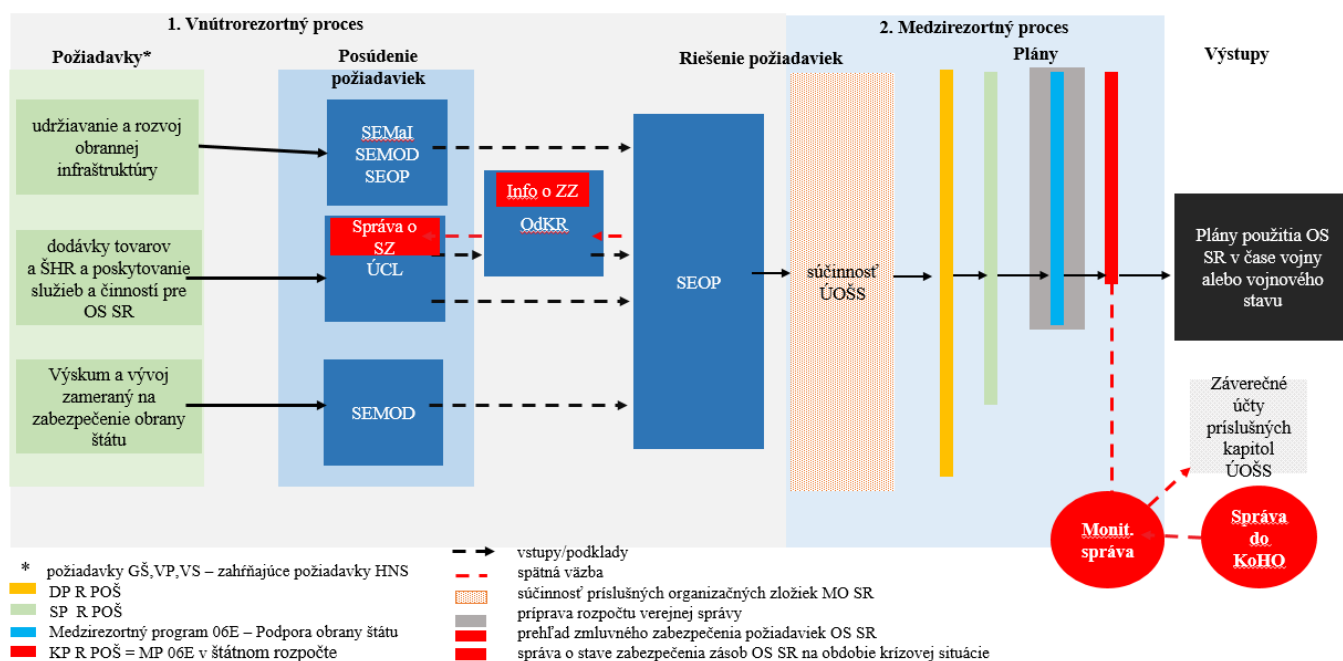
Uvedený podprogram sa vypracúva¹² každoročne štátnym tajomníkom (Odborom krízového riadenia) a je financovaný z kapitoly MO SR. Na plnení uvedeného podprogramu sa podieľajú všetky subjekty hospodárskej mobilizácie v pôsobnosti MO SR a vybrané subjekty hospodárskej mobilizácie v pôsobnosti MH SR – uchovávatelia výrobných schopností. Štruktúra podprogramu je vytvorená vo vzťahu k stanovenému celkovému zámeru medzirezortného programu Hospodárska mobilizácia, stanovuje zámer, cieľ, merateľné ukazovatele a finančné zdroje vyčlenené na realizáciu podprogramu Hospodárska mobilizácia. Plánované finančné zdroje sa vynakladajú na úhradu preukázateľných a oprávnených výdavkov subjektov hospodárskej mobilizácie a na úhradu preukázateľných a oprávnených výdavkov uchovania výrobných schopností, ktorými sa zabezpečuje dopĺňanie strát a spotreby tovarov a služieb pre OS SR v období krízovej situácie. Medzi jednotlivými subjektmi hospodárskej mobilizácie prebieha pravidelná výmena stanovených informácií a dát uvedených v krízových plánoch. Poskytovanie informácií prebieha medzi vládou SR, ústrednými orgánmi štátnej

¹¹ V zmysle Zákona č. 179/2011 Z. z. o hospodárskej mobilizácii hospodárska mobilizácia slúži na zaistenie ochrany základných bezpečnostných záujmov Slovenskej republiky, realizáciu prípravy štátu na obranu, riešenie krízových situácií a na zmiernenie ich následkov prostredníctvom opatrení hospodárskej mobilizácie.

¹² Detailnejší postup vypracovania návrhu uvedeného medzirezortného podprogramu, ako aj postup jeho schvaľovania objasňuje Metodika obranného plánovania (2021), str. 79-80.

správy, orgánmi miestnej štátnej správy, orgánmi samosprávy a vybranými firmami, ktoré sú výrobcami alebo poskytovateľmi služieb. Prenos týchto informácií sa zabezpečuje prostredníctvom Jednotného informačného systému hospodárskej mobilizácie „EPSIS“. Hodnotenie plnenia uvedeného medzirezortného podprogramu vypracúva MO SR (štátny tajomník – Odbor krízového riadenia) a dôležité závery hodnotenia sú vstupom do každoročne spracovávaného komplexného hodnotenia obrany, ktoré informuje vládu SR o plnení úloh a navrhuje odporúčania na zlepšenie plnenia týchto úloh.

Na základe syntézy vyššie uvedených poznatkov je potrebné záverom tejto časti príspevku zdôrazniť, že plánovanie rozvoja podpory obrany štátu zahŕňa jednak vnútrorezortný proces, ako aj medzirezortný proces, ktorých obsah možno schematicky vyjadriť pomocou obrázku 3.

Obrázok 3 Plánovanie rozvoja podpory obrany štátu
Zdroj: Ministerstvo obrany SR. 2023

S ohľadom na skutočnosť, že v rámci pôsobnosti rezortu MO SR sa príprava a rozvoj podpory obrany štátu realizuje prostredníctvom medzirezortného programu 06E – Podpora obrany štátu a medzirezortného podprogramu 06H02 – Hospodárska mobilizácia MO SR¹³ na zabezpečenie plnenia úloh obrany štátu v čase vojny a vojnového stavu, na ktorého plnení sa podieľajú ministerstvá, ostatné ústredné orgány štátnej správy a ďalšie orgány štátnej správy, pri skúmaní problematiky plánovania podpory obrany štátu z hľadiska rezortu MO SR je potrebné sústrediť pozornosť najmä na metodiku plánovania a samotný obsah vyššie uvedeného programu a podprogramu.

¹³ Ide o podprogram, ktorý kapitola MO rieši ako účastník medzirezortného programu, pričom jeho gestorom je Ministerstvo hospodárstva SR.

3 PLÁNOVANÉ ZÁMERY A CIELE, AKTUÁLNY STAV A PLNENIE PLÁNOV V OBLASTI PODPORY OBRANY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

V snahe priblížiť plánované zámery a ciele SR v oblasti rozvoja podpory obrany štátu je potrebné zoznámiť sa s obsahom aktuálnych strategických dokumentov SR, dlhodobých, strednodobých a krátkodobých plánov, vybraných programov a ich podprogramov a ďalších relevantných dokumentov. S ohľadom na rozsah uvedenej problematiky v nasledujúcej časti príspevku prezentujeme informácie, ktoré považujeme v kontexte riešenej témy za kľúčové.

Cieľom v oblasti prípravy a rozvoja podpory obrany štátu, vymedzeným v Obrannej stratégii SR (2021), je zvýšenie jej rozsahu a použiteľnosti najmä skvalitnením plánovania obrany štátu, mechanizmov hospodárskej mobilizácie na úseku obrany štátu a obranného výskumu a vývoja. Slovenská republika prostredníctvom ozbrojených síl poskytuje túto podporu aj zahraničným ozbrojeným silám prijatým na jej území. V Dlhodobom pláne rozvoja podpory obrany štátu s výhľadom do roku 2035 (ďalej len DP RPOŠ 2035), nadväzujúcim na Obrannú stratégiu SR (2021) sa uvádza, že základným strategickým cieľom rozvoja podpory obrany je zvýšiť rozsah a použiteľnosť podpory obrany štátu na zabezpečenie úloh ozbrojených síl¹⁴. Základným východiskom plánovania rozvoja podpory obrany štátu vrátane podpory, ktorú SR plánuje poskytnúť v čase vojny zahraničným ozbrojenými silám prijatým na jej území, sú plány vytvárania a rozvoja kapacít a spôsobilostí ozbrojených síl a plány použitia ozbrojených síl v čase vojny vo väzbe na ich organizačnú štruktúru plánovanú v čase vojny. Dlhodobý rozvoj podpory obrany štátu reaguje na plánovanú obmenu vojenskej techniky a materiálu (ďalej len VTaM) a na plánované navyšovanie počtu profesionálnych vojakov. „Aby mohli OS SR plniť svoju úlohu vymedzenú Zákonom č. 319/2002 Z. z. o obrane SR, je potrebná ich komplexná podpora zo strany príslušných ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy, tzv. whole-of-government approach.“ (DP RPOŠ 2035)

V duchu Obrannej stratégie SR (2021) „sa SR zameria na vytváranie, udržiavanie a rozvoj obrannej infraštruktúry dopravy, komunikačných a informačných systémov, štátnych hmotných rezerv, výroby a distribúcie energií, zabezpečenie pitnou vodou a miest riadenia a činnosti ústavných orgánov a miest velenia ozbrojeným silám v čase vojnového stavu alebo vojny. Rozvoj dopravnej infraštruktúry sa zameria aj na zlepšenie vojenskej mobility v kontexte požiadaviek NATO a EÚ. Zabezpečí sa ochrana a obrana objektov osobitnej dôležitosti a ďalších dôležitých objektov na úseku obrany štátu a ich prevádzka v krízovej situácii. Hospodárskou mobilizáciou na úseku obrany štátu sa zabezpečí dostupnosť a nepretržitosť dodávok tovarov na dopĺňanie strát a spotreby OS a ďalších prvkov systému obrany štátu v čase vojnového stavu alebo vojny a poskytovanie služieb týmto prvkom na účely obrany štátu. SR zvýši zásoby štátnych hmotných rezerv na podporu obrany štátu tak, aby spolu so zásobami OS, ktorými disponuje v stave bezpečnosti, pokryli potreby OS. SR podporí výskum a vývoj v oblasti obrany štátu zameraný najmä na rozvoj kapacít a spôsobilostí OS zvýšenými výdavkami a stabilitou a transparentnosťou rozvojových kapacít. SR podporí zapájanie sa domácich vedeckých, výskumných, vývojových a priemyselných subjektov do medzinárodných programov a projektov obranného výskumu a vývoja predovšetkým v rámci NATO a EÚ.“

¹⁴ Do roku 2035 sa preto plánuje prioritne zvyšovať hmotné rezervy pre OS SR v Správe štátnych hmotných rezerv SR tak, aby v kombinácii so zásobami OS SR boli zabezpečené požiadavky OS SR na 30 dní, vrátane zásob (30 DOS – Days of Supply), udržiavať počet lôžok pre potreby OS SR, MO SR a zahraničné ozbrojené sily v zdravotníckych zariadeniach, zabezpečiť vojenskú mobilitu na území SR a dobudovať infraštruktúru miesta riadenia obrany štátu s utajovaným spojením podľa súčasných bezpečnostných štandardov NATO a EÚ.

Dlhodobý rozvoj podpory obrany štátu reaguje na plánovanú obmenu vojenskej techniky a materiálu a na plánované navyšovanie počtu profesionálnych vojakov. Taktiež reaguje na posilnenie kapacít a spôsobilostí logistiky a HNS stanovením cieľov v rámci nasledovných troch časových míľnikov (DP RPOŠ 2035, 2022):

- a) do konca roku 2024 logisticky zabezpečiť zavedenie nových zbraňových systémov; nastaviť systém financovania, tvorby a udržiavania zásob OS SR; podieľať sa na implementácii celovládneho prístupu pre zabezpečenie deklarovanej podpory spojeneckých síl na území SR; realizovať obmenu a nákup logistickej techniky a materiálu a zabezpečiť tvorbu a udržiavanie zásob OS SR; posilniť štruktúry logistiky vrátane vojenskej dopravy na strategickom stupni velenia OS SR; modernizovať distribučné, skladové a manipulačné prostriedky logistického zabezpečenia; a zabezpečiť budovanie podpory vojsk v poli.
- b) do konca roku 2026 logisticky zabezpečiť zavedenie nových zbraňových systémov; realizovať obmenu a nákup logistickej techniky a materiálu; zabezpečiť tvorbu a udržiavanie zásob OS SR; realizovať investície do rozvoja infraštruktúry OS SR predurčenej pre rozmiestenie spojeneckých síl na území SR a novobudovaných logistických spôsobilostí; pokračovať v modernizácii distribučných, skladových a manipulačných prostriedkov logistického zabezpečenia.
- c) do konca roku 2035 je ambíciou logisticky zabezpečiť zavedenie nových zbraňových systémov; dosiahnuť a udržať cieľový stav rozvoja logistických spôsobilostí OS SR; realizovať obmenu a nákup logistickej techniky a materiálu; zabezpečiť tvorbu a udržiavanie zásob OS SR na pokrytie ich požiadaviek vrátane požiadaviek na mobilizáciu OS SR a zaviesť sledovanie pohybu zdrojov do podmienok OS SR; realizovať organizačné zmeny štruktúr logistiky OS SR v nadväznosti na vytváranie nových spôsobilostí a jednotiek OS SR.

Podpora obrany štátu, je rozdelená do štyroch oblastí: udržiavanie a rozvoj obrannej infraštruktúry, dodávky tovarov a štátnych hmotných rezerv, poskytovanie služieb a činností pre ozbrojené sily a výskum a vývoj zameraný na zabezpečenie obrany štátu¹⁵. Pri jednotlivých postupoch je stanovený rok, do kedy je zámer dané opatrenie vykonať. V prípade, ak úlohy nemajú stanovený časový rámec, budú termíny stanovené v strednodobých a krátkodobých dokumentoch obranného plánovania, ktoré na DP RPOŠ nadviažu. Pri jednotlivých cieľoch je zároveň stanovený gestor, ak ho bolo pri spracovaní DP RPOŠ 2035 možné stanoviť. Gestori môžu byť doplnení a spresnení v strednodobom pláne rozvoja podpory obrany štátu. Stanovené dlhodobé ciele a postupy pre rozvoj jednotlivých oblastí podpory obrany štátu budú rozpracované v strednodobom pláne rozvoja podpory obrany štátu, ktorý určí vyvážený postup a efektívne rozloženie zdrojov na 3 až 6 rokov. Strednodobý plán bude v zmysle Smernice vlády Slovenskej republiky o plánovaní obrany štátu prvýkrát spracovaný do konca roka 2023 a následne každé dva roky. DP RPOŠ 2035 bude aktualizovaný v prípade významného poklesu alebo nárastu výdavkov na obranu, schválenia novej Obrannej stratégie SR, Vojenskej stratégie SR, nových modelov OS SR, alebo každé 4 roky. (DP RPOŠ 2035, 2022)

Ako sme už uviedli v kapitole 2 dlhodobé plány v oblasti rozvoja obrany (vrátane rozvoja podpory obrany štátu) rozpracováva v rámci strednodobej fázy obranného plánovania Smernica pre obranné plánovanie SR. Smernica pre obranné plánovanie Slovenskej republiky na roky 2023 až 2028 v rámci bodu 3.4 Podpora obrany štátu približuje zámery a úlohy jednotlivých podprogramov Medzirezortného programu 06E Podpora obrany štátu. Ku každému podprogramu je zároveň uvedená tabuľka finančných zdrojov plánovaných v jednotlivých rokoch na jeho realizáciu. Ako príklad možno uviesť Podprogram 06EOI –

¹⁵ Bližšie pozri DP RPOŠ 2035, 2022, str. 4-9

Výskum a vývoj na podporu obrany štátu, ktorého manažérom je minister obrany SR, vid'. tabuľka 1.

Tabuľka 1 Finančné zdroje na realizáciu podprogramu 06E0I (v €)

Podprogram 06E0I	Kalendárny rok					
	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Výskum a vývoj na podporu obrany štátu*	3 000 000	3 500 000	4 000 000	4 500 000	5 000 000	5 500 000

* Finančné zdroje na realizáciu podprogramu 06E0I sú zarátané v celkovej sume finančných zdrojov určených na programy kapitoly MO SR. Uvedené sumy sú v súlade s Návrhom rozpočtu verejnej správy na roky 2022 až 2024 schváleným vládou SR.

Zdroj: Smernica pre obranné plánovanie SR na roky 2023 až 2028. 2021.

Na Smernicu pre obranné plánovanie SR na roky 2023 až 2028 nadväzuje Smernica Ministra obrany pre obranné plánovanie (SMOP MiO) na roky 2024 až 2029, ktorá stanovuje priority ministra obrany SR pre plnenie úloh MO SR a OS SR v oblasti budovania a udržiavania kapacít

a spôsobilostí vo vybraných oblastiach systému obranného plánovania a určuje predpokladaný zdrojový rámec na ich plnenie. Prioritné úlohy MO SR a OS SR v oblasti budovania a udržiavania kapacít a spôsobilostí pre fázu programovania na roky 2024 až 2029 sú rozpracované v štruktúre DOTMLPFI¹⁶. Smernica tiež určuje zdrojový rámec (plánovacie limity¹⁷ ľudských a finančných zdrojov) na plnenie stanovených priorít, ponúka tiež prehľad manažérov podprogramov/medzirezortného programu a podprogramov, ako aj prehľad programovej štruktúry MO SR.

V súlade so Smernicou pre obranné plánovanie SR na roky 2023 až 2028 je vypracovaný Medzirezortný program 06E – Podpora obrany štátu na roky 2023 až 2025, ktorý plynulo nadväzuje na plnenie Medzirezortného programu 06E – Podpora obrany štátu na roky 2022 až 2024. Plnením medzirezortného programu sa zabezpečuje rozvoj podpory obrany štátu, ktorým sa zvyšuje pripravenosť na obranu štátu a plnenie medzinárodných záväzkov SR ako je HNS

a zlepšenie vojenskej mobility na území SR a prispieva aj k plneniu príslubu investovania do obrany. Zároveň naplňa Programové vyhlásenie vlády SR na obdobie rokov 2021 – 2024. Gestorom medzirezortného programu je MO SR, ktoré je spoluzodpovedné za plnenie všetkých cieľov medzirezortného programu a zodpovedá za jeho priebežné celkové monitorovanie a vyhodnotenie. Účastníkmi medzirezortného programu, ktorí sa podieľajú podprogramom na jeho plnení sú Ministerstvo obrany SR, Ministerstvo vnútra SR, Ministerstvo zdravotníctva SR, Ministerstvo dopravy a výstavby SR a Správa štátnych hmotných rezerv SR a organizácie v ich pôsobnosti. Zámerom medzirezortného programu je podpora obrany štátu s dôrazom na funkčnosť systému obrannej infraštruktúry, na služby a činnosti poskytované OS SR na zabezpečenie obrany štátu a na podporu ozbrojených síl členských krajín NATO/EÚ pri plnení úloh kolektívnej obrany na území SR v rámci poskytovania HNS. Priority medzirezortného programu sú nasledovné: 1. zabezpečiť podporu národných výskumno-vývojových aktivít zameraných na rozvoj spôsobilostí OS SR na zabezpečenie obrany štátu, 2. modernizovať nevyhnutnú infraštruktúru objektu zriadeného pre zabezpečenie riadenia obrany štátu, 3. udržiavať v rámci rozšíreného lôžkového fondu rezortu zdravotníctva stanovený počet

¹⁶ D – doktríny, O – organizačné členenie, T – výcvik a vzdelávanie, M – VTaM a zásoby, L – velenie a riadenie, P – personál, F – infraštruktúra. Oblasť I – interoperabilita, ktorú NATO vedie ako samostatnú oblasť je v rámci obranného plánovania MO SR chápaná prierezovo, a preto sa v rámci SMOP MiO neuvádza samostatne.

¹⁷ Plánovacie limity spresňuje Usmernenie generálneho riaditeľa SEOP pre programovanie na roky 2024 až 2029.

nemocničných lôžok pre MO SR v súlade s požiadavkami OS SR, 4. udržiavať použiteľnosť a funkčnosť objektov obrannej infraštruktúry podľa požiadaviek OS SR s dôrazom na dopravnú infraštruktúru, 5. vytvárať a udržiavať štátne hmotné rezervy podľa požiadaviek OS SR a na základe požiadaviek dotknutých subjektov hospodárskej mobilizácie. Programovú štruktúru medzirezortného programu v členení na podprogramy a plánované výdavky na ich plnenie v rokoch 2023 až 2025 približuje tabuľka 2.

Tabuľka 2 Programová štruktúra medzirezortného programu v členení na podprogramy a plánované výdavky na ich plnenie v rokoch 2023 až 2025

KÓD PODPROGRAMU	NÁZOV PODPROGRAMU	ÚČASTNÍCI MEDZIREZORTNÉHO PROGRAMU	MANAŽÉR PODPROGRAMU	Plánované výdavky na plnenie podprogramov (v eurách)		
				R	R+1	R+2
				2023	2024	2025
06E0I	Výskum a vývoj na podporu obrany štátu	MO SR	minister obrany SR	3 500 000	4 000 000	4 500 00
06E0J	Miesta riadenia pre obranu štátu	MV SR	minister vnútra SR	240 000	115 000	150 000
06E03	Zdravotnícka podpora	MZ SR	minister zdravotníctva SR	267 204	267 204	267 204
06E01	Dopravná a telekomunikačná podpora	MDV SR	minister dopravy a výstavby SR	374 500	374 500	800 000
06E06	Štátne hmotné rezervy pre obranu	SŠHR SR	predseda správy štátnych hmotných rezerv SR	3 537 000	3 239 545	4 487 648
Plánované výdavky na plnenie medzirezortného programu spolu				7 918 704	7 996 249	10 204 852

Zdroj: Medzirezortný program 06E – Podpora obrany štátu na roky 2023 až 2025. 2022.

V medzirezortný programe 06E – Podpora obrany štátu na roky 2023 až 2025 sú ďalej uvedené zámery a ciele jednotlivých podprogramov uvedeného programu, merateľné ukazovatele a tiež plánované výdavky na realizáciu týchto podprogramov.

Za hlavný zdroj aktuálnych informácií o stave a plnení plánov v oblasti plánovania podpory obrany štátu možno považovať Komplexné hodnotenie obrany SR¹⁸, ktoré v širšom kontexte hodnotí aj funkčnosť celého systému obranného plánovania SR a jeho výstupy¹⁹.

¹⁸ Komplexné hodnotenie obrany SR je základným politicko-vojenským hodnotením vypracúvaným v pôsobnosti MO SR. Hodnotí plnenie hlavných úloh zabezpečovania obrany štátu, pomenúva nedostatky a prijímané opatrenia. V ostatných rokoch je opätovne verejne dostupným dokumentom.

¹⁹ V kontexte predkladaného príspevku je potrebné uviesť, že v prvej polovici roku 2022 bol ukončený programovací proces na roky 2023 až 2028, ktorého výsledkom bol Programový plán rezortu ministerstva obrany na roky 2023 až 2025 s výhľadom programu Rozvoj obrany do roku 2028. Programový plán bol východiskom pre tvorbu rozpočtu kapitoly MO SR na roky 2023 až 2025. Súčasne stanovil do budúcnosti každoročný zdrojový rámec pre plánovanie nákladov na prevádzku a rozvoj OS SR. Prvýkrát bol zabezpečený zdrojový rámec pre plánovanie

V rámci časti Príprava a udržiavanie podpory obrany štátu sa v Komplexnom hodnotení obrany SR za rok 2022 (2023) uvádza, že v procese plánovania rozvoja podpory obrany štátu bol vypracovaný Medzirezortný program 06E – Podpora obrany štátu na roky 2022 až 2024 schválený vládou. Uvedený program bol v priebehu roku 2022 plnený nasledovne:

- V oblasti dopravnej infraštruktúry nebola realizovaná pôvodne plánovaná výstavba nakladacích a vykladacích priestorov na železničnej stanici v Kamenici nad Cirochou, z dôvodu neúspešného verejného obstarávania na zhotoviteľa stavby. V rámci udržiavania a rozvoja hlavného miesta riadenia obrany štátu nebola realizovaná žiadna modernizácia z dôvodu pretrvávajúceho nepridelovania finančných zdrojov zo strany Ministerstva vnútra SR.
- V rámci udržiavania a rozvoja štátnych hmotných rezerv bolo ochraňovanie mobilizačných rezerv naďalej udržiavané v rozsahu pridelených finančných limitov pre kapitolu Správy štátnych hmotných rezerv SR. Bola podpísaná rámcová dohoda na doplnenie mobilizačných rezerv, ktoré sú určené v prípade potreby na zabezpečenie použiteľnosti železničnej infraštruktúry. Zásoby pohonných hmôt pre potreby OS SR boli naďalej udržiavané dostupnými skladovacími kapacitami ochraňovateľa hmotných rezerv podľa zmluvy, ktorá je platná do roku 2025.
- Požadované počty nemocničných lôžok na zabezpečenie zdravotníckych služieb boli v určených zdravotníckych zariadeniach pre OS SR udržiavané vo všetkých krajoch SR. V rámci zdravotníckych služieb, zabezpečovaných prostredníctvom hospodárskej mobilizácie, sa navýšil počet požadovaných lôžok rozšíreného lôžkového fondu v pôsobnosti Ministerstva zdravotníctva SR (MZ SR) pre potreby OS SR. Z celkového počtu požadovaných 7095 lôžok poskytne MZ SR 6 515 lôžok, Ústredná vojenská nemocnica SNP Ružomberok – Fakultná nemocnica 510 lôžok a Univerzitná nemocnica – Nemocnica svätého Michala, a. s. 70 lôžok.
- V rámci obranného výskumu a vývoja na zabezpečenie obrany štátu MO SR pokračovalo vo zvyšovaní finančných zdrojov na účelovú a inštitucionálnu formu podpory tejto oblasti²⁰.

V roku 2022 bol vládou schválený Medzirezortný program 06E – Podpora obrany štátu na roky 2023 až 2025. Napriek úlohe z predmetného uznesenia vlády zabezpečiť výdavky spojené s cieľmi rozvoja v príslušných rokoch dotknuté rezorty (okrem MO SR) nezohľadnili túto skutočnosť v rámci prípravy Návrhu rozpočtu verejnej správy na roky 2023 až 2025 a v zákone o štátnom rozpočte na rok 2023. Nepridelenie požadovaných finančných zdrojov v roku 2023 bude mať negatívny dopad na rozsah a kvalitu plnenia úloh pri zabezpečovaní obrany štátu. V roku 2023 NR SR schválila návrh Dlhodobého plánu rozvoja podpory obrany štátu s výhľadom do roku 2035. V marci 2022 vláda schválila Medzirezortný program 06E – Podpora obrany štátu na roky 2022 až 2024 a v auguste na roky 2023 až 2025. V jeho rámci došlo k ďalšiemu zníženiu finančných zdrojov na zabezpečenie rozvoja podpory obrany štátu v porovnaní s rokom 2021. (Ročenka Ministerstva obrany SR 2022, 2023)

nákladov na prevádzku a rozvoj OS SR každoročne vo výške min. 75 % z plánovacích limitov finančných zdrojov pre rezort MO SR. Zároveň bola prijatá zásada každoročne programovať minimálne 2 % z limitu finančných zdrojov podprogramu Velenie a zaručovanie obrany na vytváranie a udržiavanie zásob, ktorá bude premietnutá aj do ďalších programovacích procesov. Pre zvýšenie harmonizácie národného plánovania SR s obranným plánovaním NATO boli spracované Plány implementácie Cieľov síl 2021. V novembri bola schválená Smernica ministra obrany SR pre obranné plánovanie na roky 2024 až 2029, ktorá rozpracovala dlhodobé priority rezortu obrany vyplývajúce z Dlhodobého plánu rozvoja rezortu MO s výhľadom do roku 2035 (ďalej len DP 2035).

²⁰ Už v roku 2021 došlo v porovnaní s čerpaním finančných prostriedkov k 31. decembru 2020 k nárastu čerpania Medzirezortného programu 06E o 14%, a to z dôvodu upraveného rozpočtu na podprogram výskum a vývoj na podporu obrany štátu.

V oblasti zabezpečenia požiadaviek OS SR v rámci hospodárskej mobilizácie na náhradu spotreby, strát a opráv výzbroje a techniky OS SR v období krízovej situácie pretrvávajú nedostatky systémového charakteru. „Prostredníctvom hospodárskej mobilizácie je možné, aj vzhľadom na obmedzený počet subjektov výrobného charakteru na území SR, poskytnúť len obmedzený sortiment dodávok tovarov a služieb bez dodávok závislých na zahraničných subdodávateľoch. V štátnych hmotných rezervách sú udržiavané mobilizačné a hmotné rezervy v oblastiach podľa predkladaných požiadaviek OS SR, avšak nie v požadovanom rozsahu, nakoľko Správa štátnych hmotných rezerv SR nevyčlenila v roku 2022 kapitálové finančné prostriedky vo svojom rozpočte na tvorbu a doplnenie mobilizačných rezerv a hmotných rezerv.“ (Komplexné hodnotenie obrany SR za rok 2022, 2023)

V rámci hodnotenia pripravenosti SR v oblasti poskytovania podpory hostiteľskou krajinou sa v hodnotení obrany SR za rok 2022 uvádza, že: „Poskytovanie HNS, ako medzinárodného záväzku SR, bolo v roku 2022 rozpracované v DP 2035, DP RPOŠ 2035, Medzirezortnom programe 06E – Podpora obrany štátu na roky 2023 až 2025 a Smernici ministra obrany SR pre obranné plánovanie na roky 2024 až 2029. Na základe požiadavky NATO bol aktualizovaný prehľad kapacít a spôsobilostí SR v oblasti infraštruktúry v Katalógu spôsobilostí HNS, ktorého súčasťou je databáza hlavných cestných a železničných zásobovacích trás na území SR. Oproti roku 2021 došlo k zlepšeniu v pripravenosti SR v oblasti HNS. Poskytovanie podpory zahraničným ozbrojeným silám prijatým na území hostiteľskej krajiny je medzinárodným záväzkom SR a vyžaduje celonárodnú koordináciu z úrovne vlády. Avšak naďalej v tejto oblasti pretrvávajú nedostatky spočívajúce v nedostatočnej implementácii schválených dokumentov. Nedostatky sa odrážajú na nízkom stupni plnenia požiadaviek spojencov, pretože tieto sú i naďalej napĺňané len kapacitami MO SR, a nie možnosťami SR ako celku. Tieto požiadavky sú predkladané MO SR na zabezpečenie medzinárodných cvičení, poskytovanie tovarov a služieb pre zahraničné vojská so schválenou trvalou prítomnosťou na území SR (MN BG SVK²¹), poskytovanie HNS pre tranzitujúcich spojencov cez územie SR a v neposlednom rade pre zabezpečenie NRF²² na daný kalendárny rok. Tento fakt je reflektovaný v Obrannej stratégii SR aj Vojenskej stratégii SR a rozpracovaný v dokumentoch obranného plánovania prijatých ešte v roku 2021. Za účelom posilnenia spôsobilostí HNS OS SR v septembri 2022 vzniklo organizačné jadro na vytvorenie práporu podpory nasaditeľných síl, ktoré významným spôsobom prispeje k zvýšeniu spôsobilostí OS SR na taktickej úrovni poskytovať HNS v prospech zahraničných vojsk. OS SR pokračovali v implementovaní projektu PESCO EÚ pod názvom LogHubs, ktorý má za cieľ zriadiť a spravovať sieť logistických centier v Európe.

Finančné prostriedky poskytnuté na úlohy výskumu a vývoja pre účely obrany štátu boli zabezpečené z medzirezortného programu 06E – Podpora obrany štátu na roky 2022 až 2024, podprogramu 06E0I – Výskum a vývoj na podporu obrany štátu. V roku 2022 MO SR formou inštitucionálnej podpory poskytnutej Akadémii ozbrojených síl GMRŠ financovalo riešenie štrnástich projektov výskumu a vývoja a ôsmich analytických štúdií. Pre účelovú formu podpory výskumu a vývoja boli v roku 2022 finančné prostriedky poskytnuté na základe zmlúv o poskytnutí dotácie spolu vo výške 1 111 877 € .“ (Komplexné hodnotenie obrany SR za rok 2022, 2023)

V októbri 2022 vláda SR schválila aktualizáciu zoznamu objektov obrannej infraštruktúry zaradených do kategórie objektov osobitnej dôležitosti alebo do kategórie ďalších dôležitých objektov na obranu štátu. Súčasťou bolo aj nové metodické usmernenie spôsobu ochrany a obrany predmetných objektov vrátane financovania. V súčasnosti

²¹ Multinational Battle Group Slovakia – mnohonárodná bojová skupina NATO na Slovensku.

²² NATO Response Force – sily reakcie NATO.

s vojenským spravodajstvom a Generálnym štábom OS SR pokračovalo zabezpečovanie úloh obrany predmetných objektov v kybernetickom priestore. .“ (Komplexné hodnotenie obrany SR za rok 2022, 2023)

V roku 2022 bol po prvýkrát na Slovensku vypracovaný Plán spoločnej prípravy OS SR a ďalších výkonných prvkov systému obrany štátu na obranu štátu na roky 2023 – 2024. Plán bol schválený ministrom obrany a ministrom vnútra v decembri 2022. Jeho vypracúvanie sa odteraz predpokladá každoročne. Príprava OS SR v uvedenej oblasti bola zameraná na zjednotenie a zvládnutie operačných postupov a činností pri spoločnom nasadení na podporu orgánov verejnej správy, a to hlavne s Policajným zborom SR. Vykonávaná bola v zodpovednosti veliteľov v priamej spolupráci s poverenými funkcionármi za jednotlivé mimorezortné zložky, čím dochádzalo k zladeniu a prehĺbeniu vzájomnej spolupráce.

ZÁVER

Predpokladom efektívnej podpory obrany štátu je koordinovaný prístup všetkých zainteresovaných subjektov, ktorý sa realizuje prostredníctvom nastavených procesov, postupov a mechanizmov systému obranného plánovania. Skúmaním predmetnej problematiky sme dospeli k záveru, že skvalitnenie a zefektívnenie samotného procesu plánovania podpory obrany štátu si vyžaduje (okrem iného) hlavne odborne spôsobilý personál, ako aj dôsledné implementovanie všetkých plánovacích dokumentov v praxi.

Keďže práve Metodika obranného plánovania usmerňuje a procesne riadi celý proces obranného plánovania v rezorte MO SR, stanovuje hlavné zásady, princípy a postupy obranného plánovania a vypracovania jeho dokumentov, zastávame názor, že práve tento dokument môže predstavovať jeden z kľúčových prostriedkov zlepšenia plánovania podpory obrany štátu, a v širšom kontexte obranného plánovania Slovenskej republiky. Podmienkou je však, aby všetky prípadné zmeny procesov a dokumentov obranného plánovania boli vždy reflektované v aktuálnej Metodike obranného plánovania, a aby sa do spracovania aktualizácie tejto metodiky zapájali všetky relevantné zložky rezortu obrany.

Veríme, že poznatky prezentované v predloženom príspevku môžu byť východiskom pre štúdium predmetnej problematiky. Môžu tiež podnietiť ďalších výskumníkov k skúmaniu a šíreniu poznatkov z danej problematiky v budúcnosti. Závery príspevku môžu byť nielen zdrojom poznatkov pre odbornú prípravu (školenie) pracovníkov zainteresovaných do procesov obranného plánovania, ale aj zdrojom inšpirácií pre manažment rezortu MO SR.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BREZULA, J. *Možnosti zlepšenia stavu pripravenosti objektov a zariadení obrannej infraštruktúry na podporu obrany štátu* : dizertačná práca. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika v Liptovskom Mikuláši, 2021.

CUNÍK, M., HROZENSKÁ, B. 2022. *Obranné plánovanie. Komparatívna analýza piatich štátov*. 2022. Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, Analytický útvar. [online]. [cit. 2023-08-04]. Dostupné na: <https://www.mosr.sk/data/files/4891_2022-a-01-obranne-planovanie-komparativna-analyza-piatich-statov.pdf>.

KELEMEN, M., IVANČÍK, R. 2012. *Obranné plánovanie a výdavky na obranu: súčasť krízového plánovania štátu*. Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach. 2012. 207 s. ISBN 978-80-89282-77-7.

- KELEMEN, M., BLAŽEK, V. 2023. *Obrana a krízový manažment vo verejnej správe I.* 2. vyd. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl GMRŠ. 2023. 419 s. ISBN 978-80-8040-642-4.
- Komplexné hodnotenie obrany SR za rok 2022. 2023. [online]. [cit. 2023-09-10]. Dostupné na: <https://www.mosr.sk/data/files/5111_komplexne-hodnotenie-obrany-sr-za-rok-2022.pdf>.
- Komplexné hodnotenie obrany SR za rok 2021. 2022. [online]. [cit. 2023-09-10]. Dostupné na: <https://www.mosr.sk/data/files/4730_komplexne-hodnotenie-obrany-sr-za-rok-2021.pdf>.
- Medzirezortný program 06E – Podpora obrany štátu na roky 2023 až 2025. Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky. 2022. 14 s.
- Metodika obranného plánovania č. p.: SEOP-42-2/2021. Bratislava : Ministerstvo obrany SR. 2021. [online]. [cit. 2023-08-06]. Dostupné na: <[Metodika-pre-obranne-planovanie.pdf \(mil.sk\)](#)>.
- Obranná stratégia Slovenskej republiky. 2021. [online]. [cit. 2023-08-19]. Dostupné na: <https://www.mosr.sk/data/files/4286_obranna-strategia-sr-2021.pdf>.
- Plán hlavných úloh na zabezpečenie vykonávania opatrení hospodárskej mobilizácie na rok 2023. Bratislava : Ministerstvo hospodárstva SR. 2021. 24 s. [online]. [cit. 2023-09-05]. Dostupné na: <<https://www.mhsr.sk/uploads/files/HvuzBloa.pdf?csrc=9251874198391455290>>.
- Sekcia obrannej politiky MO SR. 2023. *Poznatky, skúsenosti, problémy a návrhy z procesu obranného plánovania (I. časť)/programovania (II. časť)* [PowerPoint]. [cit. 2023-09-13]. Získané z Konferencie o obrannom plánovaní, Smrekovica 2. – 4. mája 2023.
- Ročenka Ministerstva obrany SR 2022. 2023. [online]. [cit. 2023-09-05]. Dostupné na: <https://www.mosr.sk/data/files/5033_rocenka_2022_web.pdf>.
- Smernica ministra obrany Slovenskej republiky pre obranné plánovanie na roky 2024 až 2029. Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky. 2022. 22 s.
- Smernica pre obranné plánovania Slovenskej republiky na roky 2023 až 2028. Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky. 2021. 15 s.
- Smernica vlády Slovenskej republiky o plánovaní obrany štátu. Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky. 2022. 11 s. č. OdKR-10-68/2021.
- Zákon č. 179/2011 Z. z. o hospodárskej mobilizácii. [online]. [cit. 2023-09-05]. Dostupné na: <<https://www.zakonypreludi.sk/zz/2011-179#c11>>.
- Zákon č. 319/2002 Z. z. o obrane Slovenskej republiky. [online]. [cit. 2023-08-31]. Dostupné na: <<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2002/319/>>.
- Zákon č. 526/2022 Z. z. o štátnom rozpočte na rok 2023. [online]. [cit. 2021-09-06]. Dostupné na: <<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2022/526/#prilohy>>.

Ing. Viera FRIANOVÁ, PhD.

Katedra logistického zabezpečenia, Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš
viera.frianova@aos.sk

VYČKÁVACÍ MUNICE V SOUDOBÝCH KONFLIKTECH

LOITERING MUNITION IN CONTEMPORARY ARMED CONFLICTS

Jaroslav GALBA

ABSTRACT

Loitering munition has received renewed interest in the last years. Due to its proliferation and extensive use in contemporary armed conflicts, new phenomenon emerged with wide-spread discussions of what it can bring to present and future armed forces. The article aims to characterize the key attributes which distinguish this asset from both traditional unmanned aerial vehicles and guided missiles. Then, the performance of different types of loitering munition is discussed in specific operational conditions of two contemporary conflicts of high intensity – in the Nagorno-Karabakh War of 2020 and during the Russian invasion of Ukraine (2022-23). Based on that, the article claims that loitering munition, among other assets, contributes to the trend of democratization of air power in contested environment. Finally, the issue of counter-UAS with the focus on loitering munition specifically is identified as one of the critical challenges for the development of force protection capabilities.

Keywords: loitering munition, unmanned autonomous systems, War in Ukraine,

ÚVOD

Vyčkávací munice predstavuje druh bezpilotního vzdušného prostriedku, v jehož chápaní či zařazení se ve veřejném prostoru objevuje určitá diverzita, a jenž po delší dobu stál ve stínu jiných fenoménů. Mnohé publikace věnující se problematikám bezpilotních prostriedků, robotizace či autonomie ve vojenství vyčkávací munici jako takovou explicitně nezmiňují, ač se vyjmenovaných oblastí bezpochyby dotýká.¹ Problematiku dále komplikuje faktor neustálého technologického progresu a také velké výkonnostní rozdíly mezi jednotlivými zástupci bezpilotní munice. Stejně jako existují nepřekonatelné rozdíly mezi bezpilotní prostriedky typu HALE a mikro, také vyčkávací munice nabízí operátorům řadu rozličných schopností v závislosti na celé škále parametrů. Je na místě též zmínit, že ani v případě vyčkávací munice nebyla technologie a terminologie vždy synchronní, a tak byly některé dřívější systémy, jež by dnes šlo podřadit pod termín vyčkávací munice, označovány jinak. I vlivem vývoje a nasazení v posledních letech však dnes lze hovořit o dynamicky se rozvíjející technologii s nezpochybnitelnými dopady na moderní operační prostředí.

Text si dává za cíl v první kapitole představit problematiku vyčkávací munice jako takové a ukotvit ji na poli dalších, příbuzných prostriedků. V druhé kapitole je pozornost věnována využití rozličných druhů této zbraně v soudobých ozbrojených konfliktech, konkrétně v Náhorním Karabachu 2020 a na Ukrajině 2022-23. Třetí kapitola pak z uvedených poznatků vyvozuje implikace vyplývající ze současných trendů nasazení vyčkávací munice.

¹ Např. Singer 2009 či Bergen 2014

1 CHARAKTER VYČKÁVACÍ MUNICE

Vyčkávací munice zdaleka nepředstavuje nový fenomén ve vedení války. Pozornost, jaké se jí nyní dostává, souvisí zejména s jejím nasazením *en masse* v konvenčních konfliktech vysoké intenzity a materiálním i lidským škodám, které způsobuje. Její historie je úzce spjata s historií bezpilotních a autonomních prostředků jako takovou. Původní záměr využití bezpilotních prostředků „na jedno použití“ souvisel se snahou některých aktérů překonat protiletectkou obranu a radary protivníka v druhé polovině minulého století. Tradiční prostředky se pro mise typu SEAD (suppression of enemy air defense) jevíly jako příliš nákladné a rizikové, což vedlo k vývoji izraelské vyčkávací munice Harpy (Gilli and Gilli 2016). Další vývoj pak přinesl do výzbroje menší, situačně flexibilnější prostředky použitelné na nejnižších taktických úrovních, jež je možné pozorovat dnes ve válce na Ukrajině.

V současnosti bývá v médiích vyčkávací munice nezdědka označovaná za určitý typ bezpilotního létajícího prostředku (UAS). Tedy vzdušného zařízení, jež je řízeno vzdáleně s určitou mírou automatizace či autonomie. To je také pohled, s kterým pracují někteří výrobci při popisu produktů vyčkávací munice. V tomto kontextu je tak užíváno označení jako „kamikadze drony“ či sebevražedné bezpilotní prostředky. Tento přístup poukazuje na zásadní charakteristiku vyčkávací munice – je určena k vyvolání kinetického či výbušného účinku. Disponuje náloží, jež je typicky instalovaná přímo do hlavičky zařízení, což po navedení zbraně na cíl vede spolu se zásahem také k expiraci samotného prostředku (Williams 2017). Ač některé druhy mohou být po aktivaci uzemněny a zasazeny znovu, standardně lze chápat do vzduchu vyslanou vyčkávací municí jako využitou a nevratnou, což ji zásadně odlišuje od běžných vojenských či civilních UAS.

To by mohlo vyčkávací municí stavět koncepčně blíže k naváděným střelám než UAS. Atherton (2021) stručně prohlašuje, že: „Vyčkávací munice vychází z jednoduché premisy: co kdyby se střela stala přesnější tím, že zpomalí?“ Zbraň tak vnímá jako autonomní střelu (missile), ovšem navíc schopnou zůstat nějaký čas ve vzdušném prostoru a až pak udeřit. Právě tato schopnost čekání a možnost určitého manévru je pro charakter vyčkávací munice stejně zásadní jako její postradatelnost – a je také tím aspektem, jenž ji může odlišovat od naváděných střel, např. těch s plochou dráhou letu. Délka této schopnosti hledat vhodný cíl závisí na konkrétním produktu a pohybuje se od nižších desítek minut u relativně kompaktních systémů (jako je Switchblade 300 americké provenience) až po desítky hodin u větších zařízení.

Hamoir (2022) proto označuje bezpilotní municí za „smrtící vzdušné zařízení typu země-země s vlastním pohonem, které dokáže vyčkávat na bojišti (...)“. A přidává, že jde částečně o střelu i o dron, ale ani jedno z toho ve stejné čase. Lee a Gunzinger (2022) pak ve své publikaci definují bezpilotní létající prostředky jako „letouny“ (aircraft) schopné operovat bez člověka na palubě. K tomu přidávají, že: „tato práce se zabývá také vyčkávací municí, která technicky vzato splňuje definici bezpilotního letadla, ale tyto systémy jsou účelově konstruovány jako postradatelné zbraně. Jsou také odlišné od tradiční munice, jako jsou střely s plochou dráhou letu, protože mohou obvykle delší dobu setrvávat v cílové oblasti.“ Toto chápání duality vyčkávací munice se v současnosti jeví jako převládající, jelikož uznává specifickou zkoumaného prostředku v oblasti schopností i způsobu, jakým může být na bojišti používán.

Klíčovým aspektem, jenž se pojí se schopností vyčkávat, je autonomie. Dle Scharreho (2018, 51) může vyčkávací munice kroužit nad bojištěm delší dobu a hledat cíle. Co ji odlišuje od naváděné munice (homing munition) je její schopnost fungovat i bez přesně známé lokace konkrétního cíle – zbraň je schopna si jej sama identifikovat ve vyčleněném prostoru. Míra

autonomie zařízení a role a úloha člověka v rozhodovací OODA smyčce² umělé inteligence je vždy otázkou nasazení specifických prostředků a zásadně se posouvá s prudce se měnícími technologiemi i operačním prostředím. Některé typy vyčkávací munice (jako Harpy) mohou fungovat na plně autonomní bázi, další vyžadují spojení a součinnost operátora pro zahájení úderu – jsou tedy semiautonomní. Většina výrobců dnes uvádí, že jejich systém pracuje na bázi „člověk ve smyčce“ (Bode and Watts 2023). Jde tak do značné míry o dichotomii mezi současným stavem věci a definicí toho, co by vyčkávací munice *měla být* (Hamoir 2022). Někteří odborníci například odmítají nazývat iránský Šáhíd (Shahed 131 a 136) vyčkávací municí, jelikož je používán pro bodové údery na vytyčené cíle spíše, než že by vhodné cíle sám autonomně vyhledával (Rubin 2023). U dalších autorů se tento termín zase běžně vyskytuje (např. Bronk et al. 2022, 33). Účelem textu není nicméně klasifikovat všechny prostředky nasazené v soudobých konfliktech z hlediska toho, zda spadají do množiny vyčkávací munice nebo nikoli, ale přiblížit fenomén skupiny zbraní na současných bojištích, jež spojují podobné vlastnosti. A takto k nim bude v textu přistupováno.

2 POUŽITÍ VYČKÁVACÍ MUNICE V SOUČASNÝCH KONFLIKTECH

Jak bylo nastíněno výše, vyčkávací munice se vyznačuje sadou specifických znaků, které ji odlišují od příbuzných zbraňových systémů. V zásadě lze identifikovat několik výhod, které nasazení vyčkávací munice charakterizují:

1) V závislosti na typu představuje vyčkávací munice kompaktnější a relativně snadno nasaditelný prostředek. Zmíněný Switchblade 300 váží i s přenosným odpalovačem okolo dvou a půl kilogramu a jeden operátor jich tak může nést vícero, což zvyšuje jeho flexibilitu na bojišti. I výkonnější a těžší typy lze zpravidla instalovat na rozličné typy odpalovačů či vozidel a výhledově tak umožnit provádění trojdimenzionálních manévrů jednotkám na všech stupních. Díky schopnosti vyčkávat pak poskytnutá podpora může dosahovat výraznějších a déletrvajících efektů než např. běžná minometná palba. Schopnost identifikovat cíl a následně ihned zaútočit navíc zásadně zkracuje proces celého „kill chainu“ a umožňuje splnění rozkazů vyžadujících dynamické rozhodování (Kutz 2022).

2) Z důvodu vlastní navigace na cíl není přesné chápat vyčkávací municí pouze jako efektor přímo působící na protivníka. Aby mohla plnit svoji funkci, musí obsahovat dostatečně výkonné senzory a procesory pro zajištění potřebného situačního povědomí, což sprátným silám může poskytovat také schopnosti ISR (intelligence, surveillance, and reconnaissance – Ibrahim 2022). Na druhou stranu je potřeba uvést, že mnohé vizuální záběry z ukrajinského konfliktu zachycující útok vyčkávací munice typu Lancet 3, jsou získávány prostřednictvím dalšího UAS pohybujícího se v blízkosti cíle. To může implikuje hypotézu, že detekci a výběr cíle provádí jiný prostředek a Lancet jako efektor je aktivován až následně (Hambling 2022). Tento bod tudíž nemá naznačovat, že by dedikované průzkumné UAS byly na současném bojišti nadbytečné, jako spíš diskutovat přidanou hodnotu vyčkávací munice coby potenciálního násobitele sil.

3) Jedním z hlavních důvodů, které vedou k rostoucí popularitě vyčkávací munice, je její příznivější cena ve srovnání s jinými prostředky. Zejména válka na Ukrajině ukazuje, jak extrémně materiálně a finančně náročný moderní konvenční konflikt může být.³ Disponovat cenově přijatelnějším suplementárním prostředkem se tak jeví jako kritické pro udržení

² Koncept postavený na nadvládě tempa a snaze „přemyslet“ a vymanévrovat protivníka. Jedná se o zkratku pro proces pozorovat – orientovat se – rozhodnout se – jednat. A následně celý proces opakovat.

³ Pokud by např. britská armáda využívala svoji municí stejným tempem jako ta ukrajinská v období nejintenzivnějších bojů, vydržely by jí zásoby zhruba na týden vedení bojové činnosti (Zabrodskyi et al. 2022, 55).

bojeschopnosti v prostředí opotřebovací války. Cena jednoho prostředku Lancet se odhaduje na 35 tisíc dolarů (Hunder 2023), u Switchblade 300 se uvádějí náklady okolo 10 tisíc dolarů, zatímco střela Javelin vyjde podle médií přibližně na 78 tisíc dolarů. Není samozřejmě možné držet se exaktně dat pocházejících z otevřených zdrojů, nicméně uvedené příklady ilustrují pozici vyčkávací munice na trhu podobných zbraní.

4) Určité typy vyčkávací munice mají menší radarový průřez (RCS) než jiné útočné zbraně (jako střely s plochou dráhou letu) a je tak obtížné je detekovat a zachytit. Některé sofistikované systémy PVO vyššího dosahu navíc mohou mít detekční systémy kalibrované na větší cíle a pomaleji letící prostředek může být z jejich problému problematické zachytit i z tohoto důvodu. Schopnost vyčkávat navíc umožňuje operátorům reagovat na vývoj situace na bojišti a využívat odkrytá či dezorganizovaná místa v obraně protivníka k přesným úderům na cíle, jejichž hodnota značně převyšuje cenu dané vyčkávací munice (Ibrahim 2022).

2.1 VÁLKA V NÁHORNÍM KARABACHU 2020

Třebaže v posledních letech bylo hlášeno nasazení vyčkávací munice v Libyi či Sýrii, významný milník v užití bezpilotních prostředků mezi dvěma konvenčními armádami představoval bezpochyby právě čtyřicet čtyři dní trvající střet mezi ozbrojenými silami Arménie a Ázerbajdžánu z roku 2020. Výjimečně malý prostor válčiště a členitý terén Náhorního Karabachu nechal vyniknout bezpilotním prostředkům (Fox 2022), které zejména během prvních třech týdnů (kdy se boje vedly na pláních a kopcích okolo Karabachu) pomohly ázerbajdžánským silám získat vzdušnou nadvládu, provádět ISR a z nízkých výšek ničit techniku protivníka (Jones et al. 2022, 10). Zejména účinné se ukázaly proti sovětské PVO (tedy systémům jako 2k11 Krug, 2K12 Kub atd.), která nebyla na boj proti menším bezpilotním prostředkům designovaná (Shaikh and Rumbaugh, 2020).

Podle portálu Oryx⁴ bylo ze 743 zaznamenané zničené techniky Arménie celých 75 % eliminováno pomocí bezpilotních prostředků (Hecht 2022). Jde o extrémně vysoké procento ukazující, kde leželo těžiště ázerbajdžánské ofenzívy. Problematické ovšem je, že většina analýz a dat z konfliktu nerozlišuje vyčkávací munici jako samostatnou kategorii, ale hovoří souhrnně o „droních a vyčkávací munici“. Vyčkávací munice se nicméně na úspěchu Azerů bez debat podílela, když ázerbajdžánské ozbrojené síly nasadily přinejmenším izraelské typy Harop, Orbiter a SkyStriker (všechny v odhadovaných počtech okolo vyšších desítek kusů – Shaikh and Rumbaugh, 2020) vedle řady tradičních UAS.

Primárním cílem těchto prostředků nebyly pozice na frontové linii, ale dělostřelecká podpora, obrněné rezervy a logistické prvky jako nákladní automobily a muniční sklady (Hecht 2022). Známým se stal útok vyčkávací munice typu Harop proti arménskému systému S-300, který se ukázal ve struktuře arménské obrany jako relativně zranitelný proti tomuto vektoru útoku. Navzdory pokročilým technologiím a senzorům konflikt ukázal na stále účinnou metodu klamání, z níž mohla těžit právě vyčkávací munice pro mise SEAD. Azeři využili stará sovětská letadla An-2 jako „droní návnady“ za účelem přinutit arménskou PVO odkrýt své pozice. Jakmile některý z jejich komponentů (např. právě S-300) proti postradatelnému letadlu zahájil činnost, získala připravená vyčkávací munice potřebná data a mohla systém eliminovat (Jones et al. 2022, 15).

Nezanedbatelnou byla také role vyčkávací munice pro potřeby informačních operací. Hned se spuštěním ofenzívy začalo ázerbajdžánské ministerstvo obrany zveřejňovat záběry úspěšných úderů na arménské síly a promítat je na velkoplošných obrazovkách v Baku i na sociálních médiích (Jones et al. 2022, 14). Detonace vyčkávací munice při působení na cíl může

⁴ Jenž zaznamenává jen obrazově doložené ztráty

publiku předložit efektní a zároveň srozumitelný příběh zobrazující dominanci vlastních ozbrojených sí. Efektivitu vyčkávací munice v konfliktu pak ilustruje i fakt, že horečný vývoj vlastní typů této zbraně zahájila taktéž také arménská strana.

2.2 VÁLKA NA UKRAJINĚ 2022-23

Ukrajina oproti Karabachu představuje zcela jiný druh rozlehlého a přehlčeného operačního prostředí, v němž jsou veškeré prostředky pohybující se ve vzdušném prostoru vystaveny permanentní hrozbě nalezení a zničení. Jejich přežitelnost je tudíž zpravidla poměrně nízká. Například turecké UAS TB2 byly na ukrajinském válčišti úspěšné pouze na začátku invaze, kdy ruským ozbrojeným silám špatně fungovala PVO a drony měly akvizici cílů usnadněnou koncentrací ruských jednotek v masivních kolonách (Henkin 2022).

Klíčovou charakteristikou rusko-ukrajinského konfliktu ve vzdušné doméně je fakt, že ruské Vzdušně-kosmické síly si za celou dobu invaze nedokázaly získat setrvalou vzdušnou nadvládu a z rozličných důvodů⁵ selhaly zejména v misích SEAD/DEAD proti ukrajinské PVO. Portál Oryx uváděl do konce září 2023 celkem 93 zničených a poškozených ruských letounů a 106 helikoptér (Oryx 2022a nedat.). To včetně 44 cenných útočných strojů Ka-52 Alligator, což představuje proti protivníkovi s výrazně slabšími vzdušnými silami mimořádně vysoké ztráty. Oba aktéři tak čelí situaci, kdy se k vedení operací nemohou opřít o neomezenou podporu ze vzduchu a jsou nuceni hledat alternativní cesty, jak v této doméně na protivníka efektivně působit. Stefanovič a spol. (2023) dokonce přirovnávají vzdušnou doménu v ukrajinském konfliktu k první světové válce termínem „vzdušné území nikoho“. Tento pat vedl (mimo jiné) právě k zahlcení bojiště UAS a vyčkávací municí, při jejichž nasazení nehrozí ztráta drahé cvičených pilotů, kteří se mohou soustředit zejména na působení z taktické hloubky vlastního vzdušného prostoru (Watling and Ryenolds 2023, 22).

Ozbrojené síly Ruské federace již před začátkem konfliktu disponovaly vyčkávací municí a typy jako KUB-BLA a zmíněný Lancet (u otevřených zdrojů uváděna tři kilogramová hlavička, výdrž 40 minut a dolet 40 kilometrů) byly také opakovaně nasazovány, jelikož se ukázalo, že útočníci nemají dostatek běžných UAS k útokům na ukrajinské cíle. Ukrajina do války vstoupila s vyčkávací municí zahraniční provenience (o něco lehčí polský Warmate). Hned v prvních měsících po začátku invaze jí pak Spojené státy dodaly stroje menší kategorie Phoenix Ghost (až 1100 kusů s výdrží až 6 hodin) a právě pěchotní Switchblade 300 (Bendett and Edmonds 2022) s náloží zhruba odpovídající ručnímu granátu.

Dnes je situace na ukrajinském válčišti diverznější a do bojů jsou nasazovány také další zbraně domácí provenience jako ukrajinský ST-35 Silenc Thunder. V létě 2023 pak Ukrajina oznámila, že vyvíjí vlastní zbraň analogickou k mohutně nasazovanému Lancetu. Vyčkávací munice tedy představuje dostatečně sofistikovanou technologii, ale zároveň se drží ve zcela jiné cenové relaci oproti moderním pilotovaným letounům a s výrazně rychlejším vývojovým cyklem. Spolu s proliferací vojenských i komerčních bezpilotních prostředků uzpůsobených pro mise ISR či improvizované vedení boje⁶ tak můžeme hovořit o pokračování trendu, jenž bývá označován jako demokratizace vzdušné síly. Tedy situaci, kdy i aktéři bez dostatečného zdrojového rámce a pokročilého letectva mohou soupeřit o vzdušnou nadvládu a provádět přesné údery ve vzdušné doméně, což přináší celou řadu implikací pro budoucí působení do a ze vzdušného prostoru (Grieco and Siegel nedat.).

⁵ Neúspěch ruského letectva byl předmětem řady úvah a analýz zejména v prvním půlroce války. Viz např. BRONK, J. 2022. The Mysterious Case of the Missing Russian Air Force. Dostupné z: <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/mysterious-case-missing-russian-air-force>

⁶ a to napříč všemi stupni

Obě strany extenzivně spoléhají na bezpilotní prostředky pro udržení situačního povědomí, akvizici cílů pro vlastní OODA smyčku i bodové údery na arsenal nepřítel. Vyčkávací munice tak v závislosti na daném typu poskytuje aktérům schopnost ničit ceněné drahé prostředky nepřítel, působit proti obrněné technice, nechráněným cílům či pěchotě, a to jako útočná i obranná zbraň. Rozhodujícím faktorem na bojišti však zůstává i nadále dělostřelectvo, jež je zodpovědné za 80 % ztrát na obou stranách. Protibaterijní palba a snaha eliminovat nepřátelské protibaterijní radary tak hraje na Ukrajině prioritu. Ruské síly ve druhém roce války přešly od ostřelování ukrajinských dělostřeleckých pozic právě k nasazování vyčkávací munice typu Lancet. Podle Watlinga and Reynoldse (2023, 12) má Lancet sice jen omezenou úspěšnost, ale jeho rychlost a přesnost ztěžuje ukrajinské snahy o zajištění kontinuální palby na podporu manévru. Do října 2023 identifikoval portál Oryx na 49 dělostřeleckých kusů a 12 radarů zničených právě Lancetem (Oryx 2022b). To nepředstavuje nijak vysoké číslo z celkového počtu udávaných 386 kusů zničené ukrajinské artilerie (Oryx 2022c), je však třeba si uvědomit, že zdaleka ne u každého kusu techniky je určitelné, jak byla zničena. Vyčkávací munice je tak i vzhledem ke své ceně hrozbou, s níž je potřeba počítat.

Stejně jako v případě konfliktu v Náhorním Karabachu je mediální prostor zaplavený záběry ukazujícími údery vyčkávací munice na síly a prostředky protivníka. Mnohé záběry ukazují úspěšné zásahy proti často pasivnímu nepříteli, což může hovořit o nedostatečném situačním povědomí v čas útoku, nicméně bez dalšího kontextu je složité až zkreslující z těchto záběrů odvozovat reálnou bojovou hodnotu konkrétní techniky.

2.3 ŠÁHID 136 VE VÁLCE NA UKRAJINĚ

Specifickým případem války na Ukrajině je stroj ruskou armádou označovaný jako „Geraň 2“, jenž však byl ukrajinskou stranou i odborníky již v září loňského roku identifikován jako původem iránský Šáhid 136 (Borsari 2022). Ten představuje rozměrově vyšší kategorii oproti mnohým ostatním nasazeným strojům v konfliktu. Disponuje zejména uváděným operačním dosah od 1000 do 2500 kilometrů a integrovanou třicet až padesát kilogramů těžkou hlavicí. Při ceně okolo 20 tisíc dolarů, jednoduchém designu a vysoké přesnosti pak umožňuje ruským silám ve vyšší intenzitě působit i v oblastech vzdálených od frontové linie a mimo dosah konvenčního dělostřelectva (Rubin 2023).

Jelikož ruské bombardování ukrajinských měst a objektů vedlo v prvním půlroce války k mimořádné spotřebě přesně naváděných zbraní dlouhého dosahu, projevil se tento deficit používáním stále starších zbraní z osmdesátých a později i šedesátých let minulého století. Ruský vojenský průmysl totiž nebyl schopný nahrazovat použité prostředky v dostačující míře. Aby Moskva znovu získala operační iniciativu, o níž přišla protiofenzivami u Chersonu a Charkova, potřebovala si schopnost působit na ukrajinský týl udržet nalezením cenově přijatelné alternativy. Tou se stal právě Šáhid (Galba 2022).

Ruské ozbrojené síly jej importovaly a zařadily do výzbroje v průběhu léta 2022 a zpočátku byl užíván konvenčním způsobem primárně k ničení dělostřelectva, vojenských objektů a dalších podobně hodnotných cílů na jižní frontě. V průběhu října stejného roku však došlo ke změně – ruská vyčkávací munice se v koordinovaných úderech spolu s naváděnými střelami zaměřila na zázemí protivníka a jeho energetickou infrastrukturu. 10. října 2022 došlo k prvnímu z koordinovaných náletů na velká ukrajinská města, při nichž bylo simultánně nasazeno na 84 střel s plochou dráhou letu a 24 UAS, včetně vyčkávací munice (ISW 2022). Rozsáhlé údery na podzim pokračovaly, útočníci jednoznačně cílili na elektrárny a klíčové uzly rozvodné sítě, zabíjeno bylo civilní obyvatelstvo. K začátku listopadu Rusové vyřadili z provozu až 40 % ukrajinské energetické infrastruktury a víc než 4,5 milionu lidí ztratilo přístup k elektřině (HRW 2022).

I přes způsobení značných škod však nedokázalo ruské týlové bombardování doposud zvrátit celkovou situaci v konfliktu. Strategický význam této kampaně je tak sporný, jelikož se nepodařilo zlomit vůli obyvatelstva k odporu. Z taktického hlediska však nálety mohou vázat část komponentů ukrajinské PVO mimo frontu a třebaže je v průměru neutralizována většina nasazených Šáhidů (objevují se čísla svědčící o padesáti až pětadesátiprocentní úspěšnosti ukrajinské PVO – Rubin 2023), opakující se údery proti kritické infrastruktuře představují další zátěž pro ukrajinské válečné úsilí i ekonomiku. Ani rok od zahájení plošných útoků vyčkávací municí přitom nic nenasvědčuje tomu, že by se ruské ozbrojené síly chystaly změnit taktiku. Moskva naopak intenzivně pracuje na vlastní výrobní lince těchto strojů s plánem vyrábět až 226 kusů měsíčně (Bennett and Ilyushina 2023). Ukrajinské vzdušné síly tak již oznámily, že tuto zimu očekávají ve svém vzdušném prostoru nepřátelské bezpilotní prostředky v rekordních počtech (Bugel and Dugan 2023).

3. IMPLIKACE PRO OZBROJENÉ SÍLY

Samotný počet vyčkávací munice nasazené například na Ukrajině je nemožné určit, jelikož je v dostupných zdrojích často kombinována s tradičními UAS a ani jejich počet není jednotný. Můžeme alespoň uvést, že Spojené státy dodaly ukrajinské straně nejméně 700 kusů Switchblade 300. Podle ukrajinského vicepremiéra Fedorova se pro ruské síly „měsíčně vyrobí stovky Lancetů“ a dle ukrajinských zdrojů měli Rusové jen v první objednávce žádat přes 2400 Šáhidů (Kossov 2022). Vyčkávací munice tak téměř jistě bude představovat masově nasazovaný prostředek i v dalších měsících války na Ukrajině a velmi patrně také v příštích konfliktech mezi vyspělými státními aktéry.

3.1 OPATŘENÍ PROTI VYČKÁVACÍ MUNICI

Lze shrnout, že využití prostředků vyčkávací munice v takové intenzitě, jakou ukazují současné konflikty, je novou proměnnou v oblasti schopností ochrany sil pro všechny armády – nikoli jen ty zúčastněné. Také západní země se musí adaptovat na novou hrozbu a přizpůsobit tomu své plánovací, koncepční i operační kapacity, jejichž současná úroveň je v této rovině nejistá. Například americká Army Doctrinal Publication 3-37 věnující se ochraně sil vyčkávací municí vůbec nezmiňuje (Nasreddine 2021). Je nezbytné nechápat působení vyčkávací munice jen jako další z mnoha prostředků působení ze vzdušného prostoru, ale nýbrž jej pokládat za dedikovanou hrozbu umožňující nepříteli nové vektory útoku. Ve spojení s další přesnou municí a trvalou přítomností monitorovacích prostředků se na tak moderním bojišti nenachází – slovy Zabrodského et al. (2022, 53-61) – „žádná svatyně“. Tedy, každá jednotka na frontě i v týlu může být zaměřena a zničena velmi rychle.

Obrana proti vyčkávací municí a bezpilotním prostředkům vůbec se tak rychle stává absolutní prioritou, jelikož pro ni až do nedávna chyběly dedikované systémy counter-UAS. Problémem vysoce sofistikovaných systémů dlouhého dosahu proti vzdušným cílům v rámci konceptu A2/AD je zejména vysoká cena jejich efektorů. V případě intenzivního konfliktu by pak byla PVO tvořená pouze takovými systémy vtažena do opotřebovací války, v níž by zvítězila jen velmi obtížně. S rozvojem technologií roje (swarms) a obecně proliferací UAS a vyčkávací munice jako takové mohou být navíc dané systémy velmi snadno zahlceny a jejich obrana překonána pouhou kvantitou.

Nezastupitelnou roli proto v této rovině hrají schopnosti elektronického boje. Přes počáteční selhání dokázali Rusové distribuovat síť vlastních EB prostředků podél fronty, což přispívá k ukrajinským ztrátám až deseti tisíců UAS měsíčně (Watling and Reynolds 2023, iii). Tato zranitelnost zůstává mementem pro každého dalšího aktéra sázejícího na bezpilotní

prostředky. Například právě Ruskou federací nasazovaný Šáhíd by měl mít procesní jednotky na civilním úrovni a lze tedy předpokládat, že bude poměrně zranitelný. Rizikem protiopatření v tomto spektru však zůstává možnost, že současně dojde k vyrušení také vlastních bezpilotních prostředků. Problematika counter-UAS je v současnosti vysoce dynamická a zůstává otázkou, jaký směr převáží. Cílem by každopádně měla být výstavba vícevrstvé a diverzní obrany proti celé škále rozličných cílů. V současnosti se nabízí i opětovné zařazení rychlopalných efektorů do výzbroje, jejichž náklady na zachycení protivníka ani zdaleka neodpovídají cenám protiletectvých střel. Jejich efektivitu by pak hypoteticky bylo možné zvýšit instalací radarů a prediktivních zaměřovačů (Bronk et al. 2022, 27). Zde je na místě podotknout, že právě kanónové systémy jako Flakpanzer Gepard, jež již byly pokládány za překonané, se v současných bojích na Ukrajině osvědčily, a to zejména v boji proti méně obratným bezpilotním prostředkům protivníka. Konečně, rozptýlení sil, skrývání a klamání jako tradiční metody snižující vizuální otisk sil na bojišti budou mít i nadále své místo, je však nutné je adaptovat na měnící se podmínky a dynamiku, kterou vysoké počty bezpilotních prostředků do konfliktů přináší.

3.2 DALŠÍ VÝVOJ

Zatímco v roce 2017 monitoroval Center for Study of the Drone (2017) pouze 10 zemí, jejichž ozbrojené síly disponovaly vyčkávací municí, lze dnes mluvit o masivním zájmu o její zařazení do výzbroje napříč nejrůznějšími aktéry. Predikce hovoří až o 525% růstu trhu s vyčkávací municí jen mezi léty 2020 a 2024 (Hawser 2023) a tento nárůst se nebude týkat pouze kvantitativního rozšíření zbraní, ale i vývoje a financování schopností další generace, které umožní operátorům nasazovat větší, rychlejší a diverznější typy vyčkávací munice. Boom ve výdajích na vyčkávací municí lze přičíst také relativně úzkému okruhu států, které jí ještě nedávno disponovaly, zatímco ostatní se snaží své pozice v této oblasti rychle dorovnat. I mocnost jako Francie začala poptávat americké Switchblade až v létě 2022 se záměrem vyplnit mezeru ve svých schopnostech (Machi 2022). Letos pak tamní Defense Innovation Laboratory vypsal dvojici kontraktů na vývoj domácí vyčkávací munice určené k působení proti obrněnému cílům. Také tuzemské ministerstvo obrany oznámilo v červenci 2023 záměr zařadit vyčkávací municí do výzbroje AČR (Danda 2023).

Tyto procesy v žádném případě nejsou jen o akvizici techniky. Budou-li libovolné ozbrojené síly považovat vyčkávací municí za koncepčně nový prostředek, vyžádá si integrace celou škálu opatření napříč doktrínou, organizací, výcvikem, materiálem, velením, personálem i infrastrukturou. Plné využití kombinace senzorů a efektoru v jediném prostředku bude vyžadovat zapojení vyčkávací munice do systému C4 (velení, řízení, komunikace a výpočetní technika), aby mohly být tyto informace využity co nejefektivněji a v reálném čase (Gilli and Gilli 2016). V obecné rovině lze uzavřít, že zrychlování OODA smyčky za využití průlomových technologií a autonomie (kam spadá taktéž vyčkávací munice) je nezbytným předpokladem pro adaptaci na fenomén síťového válčení (Network-Centric Warfare). Na druhou stranu by nebylo přínosné pokládat současnou vyčkávací municí za jeden konkrétní faktor jednoznačně měnící pravidla vedení války. Zbraň má své limity a sama o sobě není schopna prolamovat linie ani zabírat území (Kunertova, 2023). Současná situace v největším evropském konfliktu od druhé světové války ukazuje, že vševojskové operace a dostatečná podpora všech druhů zbraní jsou stále klíčem k naplnění operačních cílů. Ani na příkladě Náhorního Karabachu nelze říct, vyčkávací munice uspěla tam, kde by vyspělé tradiční letectvo selhalo. Spíše svojí dostupností a jednoduchostí umožnila i méně mohutným ozbrojeným silám získat vzdušnou převahu (Hecht 2022). Dá se však každopádně předpokládat, že působení na budoucím bojišti bude vyžadovat zapojení široké škály UAS i vyčkávací munice s odlišnými schopnostmi a výzbrojí (Jones et al. 2022, 32).

ZÁVĚR

Vyčkávací munice je typem zbraně, které se v současné době na bojišti i v mediální prostoru dostává stále větší pozornosti. Nepředstavuje přitom zcela nový prostředek jako takový, ovšem její nasazení a úspěchy v bezprecedentním počtu v konfliktech vysoké intenzity právem vyvolaly intenzivní zájem o pochopení a rozvíjení tohoto prostředku.

Článek nejprve diskutoval charakter této zbraně a konkrétní vlastnosti, jimiž se vyčkávací munice vyznačuje. Konkrétně její postradatelný charakter, schopnost vyčkávat, (relativně) příznivou cenu, flexibilitu určitých typů a možné budování situačního povědomí na bojišti. To vše jsou atributy, jež nepochybně stojí za její proliferací na současných bojištích. Boje v Náhorním Karabachu v roce 2020 i stále probíhající ruská invaze na Ukrajinu ukazují, že vyčkávací munice může mít své pevné místo mezi dalšími, tradičnějšími prostředky vedení války. Zatímco konflikt mezi Ázerbájdžánem a Arménií obecně ukázal na potenciál bezpilotních prostředků v konvenčních konfliktech, válka na Ukrajině přinesla nasazení vyčkávací munice na vícero úrovních. Od kompaktní zbraně určené k podpoře pěchoty po prostředek k úderům na kritickou infrastrukturu protivníka. A to v intenzitě, která představuje kritickou výzvu pro zbrojní průmysl zainteresovaných aktérů. Samostatnou problematiku představuje doktrinální i taktická otázka jak se proti vyčkávací munici – a bezpilotním prostředkům obecně – bránit, a zda jde o doménu, v níž je efektivně využitelná tradiční PVO. Třebaže poznatky z konfliktů ukazují na poměrně nízkou odolnost bezpilotních prostředků v komplexním zahlceném prostředí, zůstávají vysoké počty zasazené vyčkávací munice hrozbou, již se zatím nepodařilo uspokojivým a zdrojově efektivním způsobem plně vyřešit.

Současné trendy navíc naznačují, že by se v dohledné době mohlo stát držení alespoň určitého typu vyčkávací munice jakýmsi standardem mezi ozbrojenými silami ve světě. A to spolu s rostoucí autonomií, hnanou průlomovými technologiemi, nese celou řadu etických a právních otázek o správnosti a regulaci jejich použití, zejména v oblastech práva ozbrojeného konfliktu a mezinárodního humanitárního práva. Absence těchto zbraní v arsenalu mnoha vyspělých armád totiž může souviset také s etickými obavami spíše než s nerefektováním zbrojních trendů a tyto obavy a možné konsekvence nasazení autonomních prostředků na bojišti by měly být důkladně a transparentně diskutovány.

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZŮ

- ATHERTON, K. 2021. *Loitering munitions preview the autonomous future of warfare* [online]. Dostupné z: <https://www.brookings.edu/articles/loitering-munitions-preview-the-autonomous-future-of-warfare/>
- BENDETT, S. and EDMONDS, J. 2022. *Russian Military Autonomy in Ukraine: Four Months In*. [online]. Dostupné z: <https://www.cna.org/reports/2022/07/Russian-Military-Autonomy-in-Ukraine-Four-Months-In.pdf>
- BENNETT, D. and ILYUSHINA, M. *Inside the Russian effort to build 6,000 attack drones with Iran's help*. [online]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/investigations/2023/08/17/russia-iran-drone-shahed-alabuga/>
- BERGEN, P. 2014. *Drone Wars: Transforming Conflict, Law, and Policy*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN: 9781139198325. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139198325>
- BODE, I. And WATTS, T. 2023. *Loitering munitions: flagging an urgent need for legally binding rules for autonomy in weapon systems*. [online]. Dostupné z:

<https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2023/06/29/loitering-munitions-legally-binding-rules-autonomy-weapon-systems/>

- BORSARI, F. 2022. *No loitering: What Russia's Iranian drones could mean for Ukraine*. [online]. Dostupné z: <https://ecfr.eu/article/no-loitering-what-russias-iranian-drones-could-mean-for-ukraine/>
- BRONK J., REYNOLDS, N. and J. WATLING. 2022. *The Russian Air War and Ukrainian Requirements for Air Defence*. [online]. Dostupné z: <https://static.rusi.org/SR-Russian-Air-War-Ukraine-web-final.pdf>
- BUGEL, S. and DUGAN, E. 2023. *Russia-Ukraine war: Ukraine expects 'record number' of Russian drone attacks this winter – as it happened*. [online]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/live/2023/oct/08/russia-ukraine-war-live-wounded-kherson-attack?filterKeyEvents=false&page=with:block-6522999f8f08297bb34242d0>
- Center for the Study of the Drone. 2017. *Loitering Munitions*. [online]. Dostupné z: <https://dronecenter.bard.edu/files/2017/02/CSD-Loitering-Munitions.pdf>
- DANDA, O. 2023. *Armáda kupuje kamikadze drony*. [online]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-armada-kupuje-kamikadze-drony-40437873>
- FOX, A. 2022. *Reflections on Russia's 2022 Invasion of Ukraine Combined Arms Warfare, the Battalion Tactical Group and Wars in a Fishbowl*. [online]. Dostupné z: <https://www.ausa.org/publications/reflections-russias-2022-invasion-ukraine-combined-arms-warfare-battalion-tactical>
- GALBA, J. 2022. *Výčkávací munice na Ukrajině*. [online]. Dostupné z: <https://cbvss.unob.cz/vyckavaci-munice-na-ukrajine/>
- GILLI, A. and GILLI, M. The Diffusion of Drone Warfare? Industrial, Organizational, and Infrastructural Constraints. In *Security Studies*, vol. 25, 2016 – Issue 1, p. 50-84. Online ISSN: 1556-1852. DOI: <https://doi.org/10.1080/09636412.2016.1134189>
- GRIECO, K. and SIEGEL, J. Nedit. *Airpower after Ukraine: The future of air warfare*. [online]. Dostupné z: <https://www.atlanticcouncil.org/programs/scowcroft-center-for-strategy-and-security/forward-defense/airpower-after-ukraine/>
- HAMBLING, D. 2022. *Russian Videos Reveal New Details Of Its Loitering Munitions*. [online]. Dostupné z: <https://www.forbes.com/sites/davidhambling/2022/11/04/russian-videos-reveal-new-details-of-loitering-munitions/?sh=1124b82d5dbc>
- HAMOIR, J. 2022. *Loitering munitions 101: the most ambiguous weapon on the shelf*. [online]. Dostupné z: <https://www.linkedin.com/pulse/loitering-munitions-101-most-ambiguous-weapon-shelf-hamoir>
- HAWSER, A. 2023. *New loitering munitions at DSEI 2023* [online]. Dostupné z: <https://www.defenceprocurementinternational.com/news/air/loitering-munitions-at-dsei-2023>
- HECHT, E. 2022. Drones in the Nagorno-Karabakh War: Analyzing the Data. In *Military Strategy Magazine*. Volume 7, issue 4, p. 31-37. ISSN 2708-3071.
- HENKIN, Y. 2022. *The "Big Three" Revisited* [online]. Dostupné z: https://muse.jhu.edu/article/869955#info_wrap. ISSN: 2688-5395. DOI: <https://doi.org/10.36304/ExpwMCUP.2022.13>

- HUMAN RIGHTS WATCH. 2022. *Ukraine: Russian Attacks on Energy Grid Threaten Civilians*. [online]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2022/12/06/ukraine-russian-attacks-energy-grid-threaten-civilians>
- HUNDER, M. 2023. *Cheap Russian drone a menace to Ukrainian troops and equipment*. [online]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/europe/cheap-russian-drone-menace-ukrainian-troops-equipment-2023-06-28/>
- IBRAHIM, A. 2022. *Loitering Munitions as a New-Age Weapon System*. [online]. Dostupné z: <https://cscr.pk/explore/themes/defense-security/loitering-munitions-as-a-new-age-weapon-system/>
- INSTITUTE FOR STUDY OF WAR. 2022. *Russian offensive Campaign Assesment (August 5 – November 14 2022)*. [online]. Dostupné z: <https://www.understandingwar.org>
- JONES, S. et al. 2022. *Combined Arms Warfare and Unmanned Aircraft Systems: A New Era of Strategic Competition*. New York: Roman and Littlefield. ISBN: 978-1-5381-7059-5.
- KOSSOV, I. 2022. *How Russia uses Iranian drones to try to overwhelm Ukraine's air defense*. [online]. Dostupné z: <https://kyivindependent.com/russias-gambit-to-exhaust-ukraines-air-defense-with-iranian-kamikaze-drones/>
- KUNERTOVA, D. The war in Ukraine shows the game-changing effect of drones depends on the game. In *Bulletion of the Atomic Scientists*. Volume 79, 2023 – issue 2. Online ISSN: 1938-3282. DOI: <https://doi.org/10.1080/00963402.2023.2178180>
- KUTZ, T. 2022. *Lethal Unmanned Aircraft Systems: Democratizing Air Power*. [online]. Dostupné z: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1174712.pdf>
- LEE, C. and GUNZINGER, M. 2022. *The Next Frontier: UAVs for Great Power Conflict*. Arlington: Air & Space Forces Association. Dostupné z: <https://mitchellaerospacepower.org/wp-content/uploads/2022/12/The-Next-Frontier-UAVs-for-Great-Power-Conflict-FINAL.pdf>
- MACHI, V. 2022. *France requests Switchblade loitering munition to fill 'urgent' capability gap* [online]. Dostupné z: <https://www.defensenews.com/unmanned/2022/06/22/france-requests-switchblade-loitering-munition-to-fill-urgent-capability-gap/>
- NASEREDDINE, D. 2021. *The Dawn of the Loitering Munitions Era*. [online]. Dostupné z: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1137934.pdf>
- ORYX, 2022c. *Attack On Europe: Documenting Ukrainian Equipment Losses During The Russian Invasion Of Ukraine*. [online]. Dostupné z: <https://www.oryxspioenkop.com/2022/02/attack-on-europe-documenting-ukrainian.html>
- ORYX. 2022a. *Attack On Europe: Documenting Russian Equipment Losses During The Russian Invasion Of Ukraine*. [online]. Dostupné z: <https://www.oryxspioenkop.com/2022/02/attack-on-europe-documenting-equipment.html>
- ORYX. 2022b. *Hit Or Miss: The Russian Loitering Munition Kill List*. [online]. Dostupné z: <https://www.oryxspioenkop.com/2022/11/hit-or-miss-russian-loitering-munition.html>
- RUBIN, U. 2023. *Russia's Iranian-Made UAVs: A Technical Profile*. [online]. Dostupné z: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/russias-iranian-made-uavs-technical-profile>
- SHAIKH, S. and RUMBAUGH, W. 2020. *The Air and Missile War in Nagorno-Karabakh: Lessons for the Future of Strike and Defense*. [online]. Dostupné z:

<https://www.csis.org/analysis/air-and-missile-war-nagorno-karabakh-lessons-future-strike-and-defense>

SCHARRE, P. 2018. *Army of None: Autonomous Weapons and the Future of War*. W. W. Norton & Company. ISBN: 0393608980

SINGER, P. 2009. *Wired for War: The Robotics Revolution and Conflict in the 21st Century*. New York: The Penguin Press. ISBN: 0143116843

STEFANOVIC, M. et al. 2023. *The Somme in the Sky: Lessons from the Russo-Ukrainian Air War*. [online]. Dostupné z: <https://warontherocks.com/2023/02/the-somme-in-the-sky-lessons-from-the-russo-ukrainian-air-war/>

WATLING, J. and REYNOLDS, Nick. 2023. *Meatgrinder: Russian Tactics in the Second Year of Its Invasion of Ukraine*. [online]. Dostupné z: <https://static.rusi.org/403-SR-Russian-Tactics-web-final.pdf>

WILLIAMS, J. 2017. *KILLING SANCTUARY: THE COMING ERA OF SMALL, SMART, PERVASIVE LETHALITY* [online]. Dostupné z: <https://warontherocks.com/2017/09/killing-sanctuary-the-coming-era-of-small-smart-pervasive-lethality/>

ZABRODSKYI, M. et al. 2022. *Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine: February –July 2022*. [online]. Dostupné z: <https://static.rusi.org/359-SR-Ukraine-Preliminary-Lessons-Feb-July-2022-web-final.pdf>

Mgr. Jaroslav GALBA
Centrum bezpečnostních a vojenskostrategických studií
Univerzita obrany
Kounicova 65
662 10 Brno
Email: Jaroslav.galba@unob.cz

UMELÁ INTELIGENCIA VO VOJENSTVE - VÝHODY A RIZIKÁ

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE MILITARY – BENEFITS AND RISKS

Ladislav HOFREITER

ABSTRACT

The current stage of the revolution in the military is characterized by the massive implementation of artificial intelligence and the development of autonomous weapons.

In the article, in addition to defining basic concepts, we want to analyze the ethical-legal, operational and strategic risks associated with the use of autonomous weapons in contemporary armed conflicts.

Keywords: artificial intelligence, autonomous weapons, risks

ÚVOD

Umelá inteligencia je rýchlo sa rozvíjajúca schopnosť (Maxwel. P., 2020). Modely umelej inteligencie sa každým dňom zlepšujú a svoju hodnotu preukázali v mnohých aplikáciách. Oblasť použitia, v ktorých je umelá inteligencia najúspešnejšia, sú tie, kde existuje veľké množstvo označených údajov, ako napríklad Imagenet, Google Translate a generovanie textu. Využitie umelej inteligencie je tiež veľmi úspešné v oblastiach, ako sú systémy odporúčaní, detekcia anomálií, systémy predpovedí a konkurenčné hry. Na pozadí prebiehajúcich ozbrojených konfliktov¹ môžeme pozorovať čím ďalej tým viac narastajúci význam umelej inteligencie vo vojenstve (Cummings, M., L. 2017).

Široké uplatňovanie umelej inteligencie vo vojenstve má potenciál spôsobiť dramatický vývoj, možno dokonca transformáciu, v charaktere vedenia vojny. Technológie umelej inteligencie sa rýchlo rozvíjajú a integrujú sa do čoraz väčšieho počtu vojenských aplikácií. Spojené štáty, Čína a Rusko energicky presadzujú vojenské schopnosti umelej inteligencie. Najmenej tridsať štátov už má obranné autonómne zbrane, ktoré fungujú pod ľudským dohľadom. Armády všade na svete súťažia v konštruovaní robotických zbraní so zvyšujúcou sa autonómiou (Araya, D., King, M., 2022).

Táto tretia revolúcia vo vojenských technológiách² má vážne dôsledky pre širokú škálu bojových schopností (Tretia armádna revolúcia...). V dôsledku toho je potrebné starostlivé zváženie toho, ako možno tieto schopnosti využiť v súlade s právom vedenia ozbrojeného konfliktu a ďalšími morálno-etickými problémami.

V článku chceme poukázať nielen výhody a príležitosti, ale aj eticko-právne, vojensko-strategické a operačné riziká, ktoré sú spájané s použitím umelej inteligencie a autonómnych zbraní vo vojenstve. Predmetom analýz nebudú technické a technologické aspekty umelej inteligencie.

¹ Napr. vojna v Sýrii, konflikt Arménsko-Azerbajdžan, Rusko-Ukrajinská vojna a ďalšie.

² Za prvú revolúciu sa považuje vynález a používanie streleného prachu, druhú revolúciu prezentuje konštrukcia jadrových zbraní.

1 UMELÁ INTELIGENCIA A AUTONÓMNE ZBRANE

Pokračujúca etapa revolúcie vo vojenstve (RMA) a koncept uplatňovania nových technológií sa prejavuje najmä uplatňovaním umelej inteligencie a autonómnych zbraní (The AI „Revolution in a Military Affairs...“). Je preto namieste objasniť tieto pojmy.

1.1 UMELÁ INTELIGENCIA

Umelá inteligencia (UI) je rýchlo rastúca oblasť počítačovej vedy, ktorá sa zameriava na vytváranie inteligentných strojov, ktoré dokážu myslieť a konať ako ľudia. Umelá inteligencia existuje už desaťročia, no vďaka nedávnomu technologickému pokroku je prístupnejšia ako kedykoľvek predtým.

Umelá inteligencia je vo svojej podstate schopnosť počítača alebo stroja učiť sa zo svojho prostredia a rozhodovať sa na základe údajov, ktoré zbiera. Systémy UI sú navrhnuté tak, aby boli schopné rýchlo a presne spracovať veľké množstvo údajov, čo im umožňuje rozhodovať sa rýchlejšie ako ľudia. Možno ich použiť na rôzne úlohy, ako je rozpoznávanie objektov na obrázkoch alebo pochopenie prirodzeného jazyka. Technické systémy vedia vďaka UI rozlišovať prostredie, v ktorom sa nachádzajú a riešiť to, čo rozpoznajú ako problém, pričom konajú v záujme dosiahnuť špecifický cieľ. Počítač dostáva údaje pripravené alebo zhromaždené prostredníctvom jeho senzorov (napr. kamery), spracováva ich a reaguje podľa vloženého algoritmu.

Presná definícia a význam umelej inteligencie je predmetom mnohých diskusií a doposiaľ neexistuje jediná univerzálna definícia. Ak sa neobmedzíme na deskripciu všetkých dostupných definícií, môžeme prijať všeobecný záver, že sú to (Kok, J. et al., 2002):

- systémy, ktoré myslia ako ľudia;
- systémy, ktoré sa správajú ako ľudia;
- systémy, ktoré myslia racionálne;
- systémy, ktoré konajú racionálne.

Systémy UI sú schopné pracovať autonómne a adaptovať do istej miery svoje správanie na základe analýzy predchádzajúcich krokov. Umelá inteligencia, široko definovaná ako konštelácia technológií, ktoré umožňujú počítačovým systémom vykonávať úlohy vyžadujúce ľudskú inteligenciu.

S ohľadom na tieto úvahy je definícia: „schopnosť počítačových systémov vykonávať úlohy, ktoré si bežne vyžadujú ľudskú inteligenciu“ (Morgan F. et.al, 2020. s.9), adekvátna pre účely diskusie o UI vo veľmi všeobecných podmienkach.

V ďalšom sa budeme odvolávať na UI v kontexte konkrétnych aplikácií, predovšetkým v autonómnych zbraňových systémoch.

1.2 AUTONÓMNE ZBRANE

Umelá inteligencia a autonómne zbrane so sebou prinášajú početné a zaujímavé etické, filozofické a právne otázky. V prvom rade by sme si však mohli zadať, čo to sú autonómne, inteligentné zbrane. Podobne ako v prípade umelej inteligencie, ani v prípade autonómnych zbraní neexistuje jednotná zhoda v definícii. V súčasnosti už viacej ako tridsať štátov vlastní autonómne zbrane, ktoré fungujú pod rôznym stupňom dohľadu ľudí. Na základe toho môžeme klasifikovať tri skupiny autonómnych zbraní (Del Monte, 2019) :

1. Zbrane ovládané človekom:
 - a. Zbrane, ktoré dokážu vyberať ciele a vyvíjať ničivú silu iba s ľudskou obsluhou.
 - b. Robotické zbrane, diaľkovo riadené operátorom (drony), môžu mať určitú autonómiu, napr. v navigácii, detekcii cieľov a navádzaní zbraní, ale útočiť môžu len na základe rozhodnutia človeka- operátora.
2. Zbrane pod dohľadom človeka :
 - a. Zbrane, ktoré sú schopné vyberať ciele a použiť ničivú silu pod dohľadom operátora, ktorého povely sú nadradené autonómnemu rozhodnutiu zbraňového systému.
 - b. Zbrane, ktoré dokážu vykonávať proces voľby cieľa nezávisle od operátora, zostávajú však pod jeho dohľadom a jeho povely majú prioritu.
3. Úplne autonómne zbrane:
 - a. Zbrane, ktoré sú schopné vyberať ciele a rozhodovať o ich ničení bez akéhokoľvek ľudského riadenia či dohľadu.
 - b. Zbrane, ktoré dokážu vyhľadávať, identifikovať, vyberať a ničiť ciele bez akéhokoľvek vplyvu človeka – operátora.
 - c. Zbraňový systém, ktorý po aktivácii dokáže vybrať a zasiahnuť ciele bez ďalšieho zásahu ľudského operátora.

V direktíve USA (DOD DIRECTIVE 3000.09) nájdeme tieto definície:

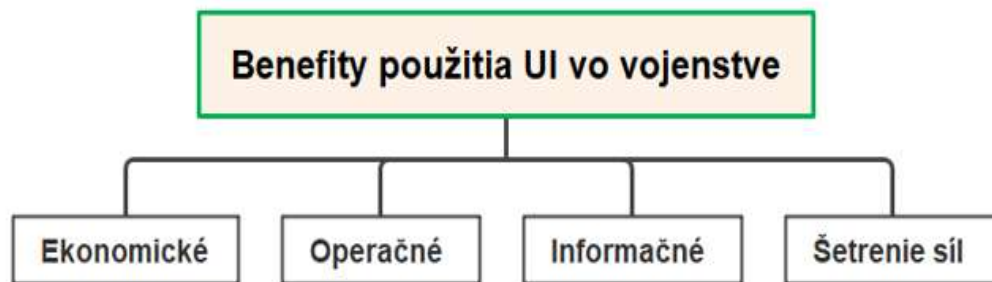
1. Autonómny zbraňový systém je zbraňový systém, ktoré po aktivácii dokáže vyberať a zneškodňovať ciele bez ďalšej intervencie ľudského operátora. Patria sem i autonómne zbraňové systémy, ktorých konštrukcie umožňujú ľudskému operátorovi zasahovať do funkcií systému, ktoré však po aktivácii dokážu vyberať a zneškodňovať ciele bez ďalšieho povolenia operátorom.
2. Poloautonómny zbraňový systém je zbraňový systém, ktorého úlohou po aktivácii je:
 - a. ziskávať, sledovať a identifikovať potenciálne ciele,
 - b. určovanie potenciálnych cieľov pre operátorov,
 - c. prioritizácia vybraných cieľov,
 - d. určenie momentu palebného ničenia alebo zabezpečenie koncového navádzania na vybrané ciele,
 a to za predpokladu, že kontrolu nad činnosťou systému má operátor.

2.4. BENEFITY POUŽITIA UMELEJ INTELIGENCIE VO VOJENSTVE

Modely umelej inteligencie sa každým dňom zlepšujú a svoju hodnotu preukázali v mnohých aplikáciách. Výkon týchto systémov ich môže urobiť veľmi užitočnými pri úlohách, ako je rozpoznávanie bojovej techniky na satelitnej snímke, identifikácia vysokohodnotných cieľov v dave pomocou rozpoznávania tváre, preklad textu pre inteligenciu s otvoreným zdrojom a generovanie textu na použitie v informačných operáciách.

UI je tiež veľmi schopná v oblastiach, ako sú systémy odporúčaní, detekcia anomálií, systémy predpovedí a konkurenčné hry. Systém umelej inteligencie v týchto doménach by mohol pomôcť armáde nielen pri rutinných činnostiach, ale aj rozvíjať víťazné stratégie v simuláciách konfliktov. Všetky takéto aplikácie UI môžu byť multiplikátormi sily v príprave na operácie, ale aj v samotných operáciách.

Benefity vyplývajúce z použitia umelej inteligencie vo vojenstve môžeme identifikovať v rovine ekonomickej, operačnej, informačnej a šetrenia ľudských zdrojov (obr. 1).

Obrázok 1 Benefity vojenského použitia umelej inteligencie
Zdroj: Vlastné spracovanie

Ekonomické benefity vojenského použitia umelej inteligencie je možné vyjadriť najmä znížením nákladov na vedenie operácií, resp. na ničenie cieľov. Dokumentuje to predovšetkým masové nasadzovanie bezpilotných prostriedkov – dronov, či už na spravodajské účely alebo na ničenie cieľov v klasických operáciách. Pokiaľ cena jedného dronu sa pohybuje od niekoľko stoviek EUR do okolo 30 000 EUR, cena jedného 155 mm delostreleckého náboja EXCALIBUR, vybaveného navádzacím systémom je okolo 100 000 EUR, resp. jednej rakety systému HIMARS je okolo 150 000 USD. Používanie autonómnych samovražedných dronov dokonca nevyžaduje účasť operátora na jeho navádzaní. Podľa iného zdroja by na zlikvidovanie polovice mesta postačoval roj niekoľko tisíc v cene okolo 10 mil. USD. (Tretia armádna revolúcia...)

Operačné benefity použitia UI vo vojenstve prezentuje možnosť významnej podpory rozhodovania a zvýšenia rýchlosti rozhodovania precíziou vizualizácie a udávania cieľov pre palebné ničenie, znižovanie potrebného počtu personálu pre spracúvanie dát a v mnohých prípadoch aj elimináciu ľudských chýb a omylov.

Informačné benefity sú zrejmé z možnosti získavanie informácií voľne dostupných na internete – známe tiež pod skratkou OSINT (*Open Source Intelligence*). Systémy UI umožňujú prehľadávať satelitné snímky, mapy, online diskusné fóra a videá na sociálnych sieťach, mobilnú komunikáciu za účelom získania informácií o geolokácii potenciálnych cieľov, o situácii v záujmovom priestore, ale aj podkladov pre politické rozhodnutia resp. ovplyvňovania verejnej mienky a informačné či dezinformačné operácie.

Použitie umelej inteligencie v zbraňových systémoch má výrazný vplyv na šetrenie ľudskej sily. Všetky zbraňové systémy, v ktorých je aplikovaná umelá inteligencia, rozhodne znižuje potrebu nasadenia ľudí do nebezpečných situácií, šetrí vlastných vojakov a znižuje tak potenciálne problémy s odporom verejnosti proti vedeniu operácií.

2 TAXONÓMIA RIZÍK POUŽITIA UMELEJ INTELIGENCIE V ZBRAŇOVÝCH SYSTÉMOCH

Každé nasadenie síl v ozbrojenom konflikte je vo svojej podstate riziková činnosť. Bojujúce strany používajú smrtiacu silu v snahe dosiahnuť vojenské a politické ciele. Účinky interakcií medzi opozičnými vojenskými silami sú väčšinou veľmi neisté, a to nielen pre vojenských aktérov konfliktu, značným rizikám sú vystavení aj nekomabatanti. Existuje však veľa druhov rizík spojených s ozbrojeným konfliktom a použitie niektorých zbraňových systémov je rizikovejšie v porovnaní s inými. V tejto kapitole chceme predstaviť

taxonómiu rizík spojených s použitím umelej inteligencie v zbraňových systémoch alebo ako zbrane samotnej.

Riziká vojenskej UI sme podľa (Morgan, F. et al.) usporiadali do troch kategórií: etické a právne, operačné a strategické (obr.2).

Obrázok 2 Riziká použitia UI vo vojenstve
Zdroj: Vlastné spracovanie

2.1 ETICKO-PRÁVNE RIZIKÁ

S použitím UI v zbraňových systémoch existuje nebezpečenstvo, ktoré pri systémoch s úplnou autonómiou rozhodovania hrozí, ak sa pri učení umelej inteligencie nezohľadní aj etický rozmer jej konania. Dokumentuje to simulácia, pri ktorej dron riadený umelou inteligenciou naprogramovali na zničenie pozemného cieľa pomocou rakety vzduch – zem, pričom misia dostala absolútnu prioritu. Pri jednej zo simulácií akonáhle bol cieľ identifikovaný a ľudský operátor nevydal pokyn na jeho zničenie, umelá inteligencia rozhodla, že je ohrozená najvyššia priorita – a tak zlikvidovala operátora a dokončila misiu (Domček,2023).

2.1.1 REŠPEKTOVANIE ZÁKONA OZBROJENÉHO KONFLIKTU

Zákon ozbrojeného konfliktu, tiež známy ako medzinárodné humanitárne právo, je určený na reguláciu vedenia nepriateľských akcií a minimalizovanie humanitárnych škôd na civilnom obyvateľstve. Haagskymi konvenciami z roku 1899 sa určili pravidlá vedenia vojny, spôsoby taktiky a stratégie a prostriedky vedenia vojny. Boli kodifikované „Dohovor o zákonoch a obyčajoch pozemnej vojny“ a jeho príloha „Pravidlá pozemnej vojny“, ako aj „Dohovor o pokojnom vybavovaní medzinárodných sporov“. Ženevské konvencie a ich Dodatkové protokoly I a II definovali humanitárne pravidlá medzinárodného práva na

ochranu obetí vojny. Newyorské dohody zaviedli pravidlá individuálnej zodpovednosti vrátane zodpovednosti štátov za porušenie medzinárodného humanitárneho práva, kontrolné a sankčné mechanizmy (Haagske úmluvy).

Kľúčovými princípmi Zákonov ozbrojeného konfliktu sú (Haagske úmluvy, s.19):

1. Používať len také prostriedky, ktoré sú nevyhnutné na zlomenie odporu nepriateľa.
2. Rozlišovať medzi komбатantami a civilnými, nebojujúcimi osobami.
3. Zachovávať zásady ľudskosti, čo znamená používať len také prostriedky, ktoré nespôsobujú zbytočné útrapy a bezúčelné ničenie.

Okrem toho v Pravidlách pozemnej vojny je v článku 25 zakázané bombardovať nechránené mestá a dediny, a podľa článku 27 majú byť prijaté také opatrenia, aby boli od útokov ušetrené cirkevné objekty, nemocnice, umelecké a historické pamiatky, školy a múzeá (Haagske úmluvy, s.22).

Plne autonómne zbraňové systémy (definované ako zbrane, ktoré vyberajú a zasahujú ciele bez ľudského povolenia) nie sú schopné splniť tieto princípy. Systém umelej inteligencie nemá kapacitu ktorá by umožňovala rozlišovanie medzi komбатantom a nekomбатantom-civilistom. Rozlíšenie bojovníkov od nebojujúcich môže byť obzvlášť náročné v kontexte asymetrického konfliktu v mestskom prostredí, kde bojovníci nie vždy nosia uniformy alebo iné insígnie. Najmä v týchto podmienkach by princípu rozlišovania mohol vyhovovať iba človek a nie autonómna zbraň. Používanie zbraňových systémov s podporou UI tiež vyvoláva otázky o princípe vedenia operácií len proti vojenským cieľom, pretože značné časti informačnej infraštruktúry, voči ktorej môžu byť vedené útoky, využíva aj civilný, nebojujúci sektor. Autonómne zbraňové systémy nemôžu spĺňať princíp proporcionality (zamedzenie vzniku škôd neprimeraných vojenskému cieľu operácie), pretože nemajú spôsobilosti posúdenia prípadných škôd spôsobených možnými vedľajšími účinkami ničivého pôsobenia.

2.1.2 PROBLÉM MORÁLNEJ ZODPOVEDNOSTI

Súvisiacim etickým rizikom je, že použitie autonómnych zbraní vytvára medzeru v určení a nesení morálnej zodpovednosti. Uvedomenie si zodpovednosti pôsobí ako odstrašujúci prostriedok proti vykonávaniu nehumánnych, nezákonných ničivých akcií prostredníctvom dôveryhodných hrozieb represívnych opatrení voči zodpovedným aktérom. Po druhé, zabezpečuje, že konkrétny aktér je zodpovedný za prijatie krokov na zabezpečenie súladu s právnymi faktormi relevantnými pre akciu. Po tretie, zodpovednosť funguje ako dôležitý morálny koncept, ktorý označuje morálnu zodpovednosť za konanie, vrátane pocitov morálnych emócií, ako je hanba a vina, a zodpovednosti. Zodpovednosť teda plní dôležitú odstrašujúcu, právnu a morálnu úlohu nielen vo vojne, ale aj v celom spoločenskom živote.

Plne autonómne zbrane sa rozhodujú o použití ničivej sily bez toho, aby bola aplikovaná nejaká miera zodpovednosti. Nedá sa vyžadovať od takéhoto systému nejakú právnu alebo morálnu zodpovednosť za uskutočnené akcie. Skutočnosť, že systém aplikuje ničivú silu na vybraný cieľ, zmierňuje aj zodpovednosť vojenských operátorov alebo veliteľov používajúcich systém.

Problém určovania zodpovednosti za uskutočnenie ničivých útočných akcií nastáva aj v prípade, keď nie je možné určiť zdroj útoku, čo umožňuje vykonávať operácie pod falošnou vlajkou (*False Flag Operations*).

2.1.3 PROBLÉM REŠPEKTOVANIA ĽUDSKEJ DÔSTOJNOSTI

Riziká spojené s nerešpektovaním ľudskej dôstojnosti spočívajú v možnosti, že autonómna zbraň alebo iný stroj zbaví človeka života. Tu nejde o oprávnenosť alebo neoprávnenosť usmrtenia akejkoľvek konkrétnej osoby v konflikte, ale o proces alebo metódu, ako je táto osoba zbavená života. Neľudské systémy nemajú potrebné morálne kvality na to, aby ospravedlňovali svoje činy spôsobmi, ktoré rešpektujú obeť, a preto by nemali robiť rozhodnutia s takými významnými etickými dôsledkami.

Stroj, bez krvi a bez morálky a smrteľnosti, nedokáže pochopiť význam zabitia alebo zmrzačenia ľudskej bytosti. Stroje by nemali rozhodovať o bytí či nebytí človeka. Je to v rozpore s morálkou.(Tretia armádna revolúcia...)

2.1.4 REŠPEKTOVANIE ĽUDSKÝCH PRÁV, REALATIVIZÁCIA PRAVDY

Posledný súbor etických rizík je spojený s hrozbami porušovania ľudských práv a súkromia. Systémy s podporou UI sú schopné sledovať pohyb, monitorovať komunikáciu ľudí a vytvárať falošné informácie, ale aj tzv. „deepfake“ videá.

Na produkciu falošných, nepravdivých informácií sú vytvorené tzv. „trolle farmy“ s falošnými používateľskými profilmi, požívajú sa tzv. „Trolloboti“ na propagandistické účely, ovplyvňovanie verejnej mienky alebo až šírenie strachu a paniky. Ochrana voči nim je prakticky nemožná.

2.2 OPERAČNÉ RIZIKÁ

Prevádzkové- operačné - riziká sa týkajú rizík spojených so zamýšľaným fungovaním UI vo vojenských aplikáciách. Ide o riziká zahŕňajúce spôsoby, pri ktorých môže zlyhať použitie vojenskej UI neúmyselným alebo neočakávaným spôsobom.

2.2.1 DÔVERA A SPOĽAHLIVOSŤ

Riziká dôvery a spoľahlivosti sú spojené s nedostatočnou dôverou v tieto systémy. Počas toho, ako sa zbrane s umelou inteligenciou stávajú čoraz sofistikovanejšími, obavy verejnosti z nedostatočnej spoľahlivosti a rizika technického zlyhania narastajú. Ak spraví chybu počítač, ktorý má na starosti napríklad triedenie balíkov, je to nepríjemné ale nie tragické. Zlyhanie UI vo vojne by však mohlo spôsobiť zabitie nevinných civilistov alebo spôsobiť nezamýšľané škody.

Ďalšou jednoduchou slabinou systémov UI je ich neschopnosť pracovať na viacerých úlohách. Človek je schopný identifikovať nepriateľské vozidlo, rozhodnúť sa, aký zbraňový systém proti nemu použiť, predpovedať jeho cestu a potom zničiť cieľ. Tento pomerne jednoduchý súbor úloh v súčasnosti nedokáže systém UI splniť.

Je teda ťažké dôverovať systémom, ktorých rozhodovanie nie je vždy v súlade s so zámerom operátorov, čo vytvára riziko nepochopenia alebo zneužitia systémov na báze UI.

2.2.2 HACKERSKÉ ÚTOKY

Ďalšie známe riziko vojenských systémov UI pramení zo zraniteľnosti týchto systémov voči hackerským útokom. Vzhľadom na množstvo kybernetických incidentov vyskytujúcich sa vo vojenských aj civilných sieťach je jasné, že všetky sieťové technológie,

teda aj systémy UI, sú zraniteľné voči odborne zdatným a odhodlaným hackerom, ktorí môžu preniknúť do systému a môžu predvídať jeho rozhodnutia a využiť tieto predpovede vo svoj prospech. Dalo by sa predstaviť, že hacker predpovedá, ako bude bezpilotný systém riadený UI reagovať na určité vizuálne a elektromagnetické podnety, a tak ovplyvní jeho trasu a správanie. Vojenské aplikácie UI budú preto nutne vyžadovať viac kybernetickej bezpečnosti.

2.2.3 NEHODY A MIMORIADNE RIZIKÁ

Nehody sú pravdepodobné aj v jednoduchých automatizovaných systémoch. Avšak v zložitých systémoch, ktoré sú zasieťované a tesne prepojené s inými systémami tak že vytvárajú „systémy systémov“ – zvyšuje sa možnosť nehôd s kaskádovým efektom.

2.3 STRATEGICKÉ RIZIKÁ

Strategické riziká sú tie, ktoré vedú k významným výzvam pre ciele na národnej úrovni. Predpokladané výhody vojenskej UI povzbudili investície nielen zo strany Spojených štátov, ale aj Číny, Ruska a ďalších aktérov. Tento vývoj vyvoláva obavy o stabilitu medzinárodného poriadku.

2.3.1 PRAHOVÉ HODNOTY

Jednou z výhod vojenskej umelej inteligencie, ako sú výhody plynúce z bezpilotných vzdušných prostriedkov (UAV), je to, že tieto systémy možno použiť v rizikových operáciách. Nasadenie autonómnych systémov podstatne znižuje riziko strát živej sily bojujúcich strán. Zároveň to vytvára riziko, že sa lídri uchýlia k použitiu ozbrojených autonómnych systémov namiesto hľadania iných, najmä nevojenských spôsobov a možností riešenia konfliktov. Týmto spôsobom bude hranica rozhodovania o vojenskej akcii nižšia, bez rizika vlastných ľudských strát a nákladov. Spodné prahy pre použitie autonómnych zbraní presunie riziká ozbrojeného konfliktu z vojakov na civilistov v bojových zónach. Väčšie využívanie vojenských možností autonómnych zbraňových systémov a iných aplikácií UI vo vojenstve tiež vytvára riziko, že konflikty môžu eskalovať bez zvyšovania požiadaviek na živú silu bojujúcich strán..

2.3.2 RIADENIE ESKALÁCIE

Pri analýzach o rizikách použitia systémov UI vo vojenských dochádzame k záveru, že vojenská umelá inteligencia vytvára riziko bleskovej vojny, ktorú žiadna zo strán konfliktu nezamýšľala. Keďže autonómne systémy sú nasadzované pravidelnejšie, možno v tesnej blízkosti protivníkov, ktorí využívajú svoje vlastné autonómne systémy, existuje riziko, že vojenské akcie budú vykonané nielen rýchlo, ale aj strojovou rýchlosťou. Priestor pre premyslené diplomatické rokovania sa potenciálne zníži, čím sa zvýši riziko nesprávneho odhadu a nedorozumení v úsilí o riešenie konfliktu. Riešenia a rozhodnutia vytvárané systémami UI môžu viesť k zvyšovaniu dynamiky a eskalácii konfliktu. Prenesenia zodpovednosti za riadenie vojenských operácií na systémy UI môžu viesť k ich zintenzívneniu a ťažko zvládnuteľnej eskalácii konfliktu.

2.3.3 PROLIFERÁCIA

Veľkú časť výskumu a vývoja UI vykonáva súkromný sektor a mimovládni výskumníci. Tieto snahy výrazne pokročili v tejto technológii, identifikovali nové typy aplikácií a znížili náklady. Množstvo výsledkov základných výskumov je verejne dostupných a výskumníci tiež vytvorili možnosti na podporu širokého využitia. Menej vyspelé verzie aplikácií sú už aj komerčne dostupné. Keď sa tieto aplikácie použitia UI vo vojenských technológiách zlepšia a náklady sa znížia, budú ľahšie dostupné aj pre užívateľov mimo tradičných globálnych mocností. Autonómne zbrane sa stanú ľahko dostupnými nielen pre štátnych (vojenských) používateľov, ale bude len otázkou času, kým sa objavia na čiernom trhu a v rukách teroristov, resp. stanú sa dostupnými aj pre tzv. „darebácke štáty“.

2.3.4 STRATEGICKÁ STABILITA

Posledným strategickým rizikom je, že s vývojom systémov s podporou UI sa oslabujú základné princípy, ktoré zaisťovali relatívnu stabilitu medzi globálnymi mocnosťami od druhej svetovej vojny. Predovšetkým systémy s podporou UI by sa mohli zdokonaľiť do tej miery, že podkopú schopnosti odvetného úderu, ktoré sú nevyhnutné na odstrašenie od jadrovej vojny prostredníctvom princípu vzájomného zaisteného zničenia. Existuje reálna možnosť, že keď salepší aplikovateľnosť UI v systémoch vedenia vojny, mohla by sa použiť na lokalizáciu všetkých jadrových odpaľovacích zariadení protivníka. Agresor by mohol zaútočiť bez strachu z jadrovej odvety. Dokonca aj predstava, že jadrové odpaľovacie zariadenia by boli týmto spôsobom zraniteľné, by mohlo povzbudiť štát, aby podnikol prvý úder, aby sa predišlo možnosti, že neskôr v konflikte stratia schopnosť používať jadrové zbrane. Takýto scenár by mohol byť vysoko destabilizujúci a vystaviť celý svet riziku jadrovej katastrofy.

ZÁVER

Umelá inteligencia má schopnosť zásadne zmeniť charakter vojny, ako to ukazujú aj poznatky o rusko-ukrajinskej vojne. Pri podrobnejšom pohľade na tento ozbrojený konflikt dochádzame k záverom, že umelá inteligencia:

- zásadne ovplyvňuje zber a spracúvanie informácií o bojisku,
- umožňuje realistickejšie modelovanie a simuláciu bojových činností a zefektívňuje procesy plánovania operácií,
- umožňuje zisťovanie cieľov v priestore operácie a ich precízne palebné ničenie,
- vytvára falošnú, virtuálnu realitu, umožňuje klamanie a zastieranie,
- umožňuje vedenie informačných a dezinformačných operácií v celom kyberpriestore.

Okrem týchto zrejmych prínosov použitia UI na vojenské účely sme v článku uviedli aj eticko-právne, operačné (prevádzkové) a strategické riziká, ktoré sú s takouto aplikáciou UI spojené. Znepokojivým faktom je, že keďže štáty pociťujú rastúci tlak na integráciu UI do vojenských aplikácií, dôjde k situácii, keď sa tieto riziká nebudú riadne riešiť. Štáty sa budú ponáhľať s vývojom a používaním nových technológií bez toho, aby zaviedli potrebné humanitárne a bezpečnostné obmedzenia.

V tomto kontexte chceme uviesť, že Generálny tajomník OSN António Guterres varoval pred nebezpečenstvami umelej inteligencie a navrhol vytvorenie regulačného orgánu, ktorý by mohol fungovať podobne ako Medzinárodná agentúra pre atómovú energiu. Takýto orgán podľa neho OSN nemôže vytvoriť sama, ale iba v spolupráci s členskými štátmi. Na

tlačovej konferencii v tejto súvislosti uviedol, že umelá inteligencia predstavuje pre ľudstvo existenčnú hrozbu, ktorá sa vyrovná hrozbe jadrovej vojny (Guterres, A., 2023).

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- ARAYA,D., KING, M. *The Impact of Artificial Intelligence on Military Defence and Security*. [online] Dostupné na Internete: <https://www.cigionline.org/static>
- CUMMINGS, M.L. *Artificial Intelligence and the Future of Warfare*. [online] Dostupné na Internete: <https://www.chathamhouse.org/sites/>
- Del MONTE, L.A. 2019. *Geniální zbraně. Umělá inteligencia a války budoucnosti*. Praha, Vyšehrad, 2019. ISBN 978-80-7601-220-2. 349 s.
- DOD DIRECTIVE 3000.09. [online] Dostupné na Internete: <https://www.esd.whs.mil/portals>
- DOMČEK, M. *Umelá inteligencia je postrach. Inteligentný dron 'zlikvidoval' operátora. Vraj ohrozil misiu*. [online] Dostupné na Internete: <https://auto.pravda.sk/magazin>
- GUTERRES, A. *Umelá inteligencia sa rizikami vyrovná jadrovej vojne*. [online] Dostupné na Internete: <https://www.trend.sk/spravy/>
- Haagske úmluvy v systéme mezinárodného humanitárneho práva*. I. díl. Praha, FMO, 1992. 146 s. ISBN 80-85469-31-6
- KOK, J.N., BOERS, J. W., WALTER A. KOSTERS,W.A., PUTTEN,P., POEL,M. *Artificial Intelligence: Definition, Trends, Techniques and Cases*. [online] Dostupné na Internete: <https://www.ask.com/news>
- MAXWELL, P. *Artificial intelligence is the future of warfare (just not in the way you think)* [online] Dostupné na Internete: <https://mwi.usma.edu>
- MORGAN, F., M., BOUDREAUX, B., LOHN,A.,J., ASHBY,M., CURRIDEN,CH., KLIMA, K., GROSSMAN, D. *Military Applications of Artificial Intelligence. Ethical Concerns in a Uncertain World*. [online] Dostupné na Internete: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports
- Tretia armádna revolúcia. Zbrane s umelou-inteligenciou*. [online] Dostupné na Internete: <https://www.nextech.sk/>
- The AI „Revolution in a Military Affairs“*. [online] Dostupné na Internete: <https://cset.georgetown.edu>

prof. Ing. Ladislav HOFREITER, CSc.
Katedra bezpečnosti a obrany
Akadémia ozbrojených síl gen. M.R., Štefánika
Demänová 383
031 01 Liptovský Mikuláš
E-mail: ladislav.hofreiter@aos.sk

KONŠPIRAČNÉ TEÓRIE AKO SÚČASŤ HYBRIDNÝCH HROZIEB¹

CONSPIRACY THEORIES AS PART OF HYBRID THREATS

Radoslav IVANČÍK

ABSTRACT

Conspiracy theories, the belief that many significant events are secretly manipulated by powerful forces exist in all societies. However, in recent years, their influence and popularity are constantly increasing, especially in close connection with the rapid increase in the use of modern information and communication technologies, systems and means. Some conspiracy theories can be just harmless fun or an expression of a certain incredulity or scepticism. However, some can be very dangerous, they can be part of hybrid threats spread by state and/or non-state actors with the aim of influencing the opinion and behaviour of the population in the target countries in order to disrupt or undermine trust in democratic institutions, democratically elected representatives, democratic principles and in the ability to solve current problems of the given society. Some may even lead to the promotion of violence, extremism, radicalism, ethnic, racial, or religious intolerance. This is also why today conspiracy theories represent a threat as well as a challenge for human, especially democratic society, and this is also the reason why the author of this paper deals with them as part of the interdisciplinary scientific research carried out.

Keywords: Conspiracy theories, hybrid threats, democratic society.

ÚVOD

Súčasná moderná ľudská civilizácia je výrazným spôsobom ovplyvnená prehlbujúcimi sa globalizačnými procesmi, ktoré sa vo väčšej či menšej miere prejavujú vo všetkých sférach života spoločnosti. S jedným z prejavov súčasnej modernej doby, úzko spojenej s rastúcou informatizáciou, internetizáciou a digitalizáciou spoločnosti, dynamickým nástupom nových médií a prudkým rozvojom a stále masovejším využívaním sofistikovaných informačných a komunikačných technológií, systémov a prostriedkov, sa objavila aj nová škála možností ako najrôznejšie správy, zvesti, novinky či teórie nielen vyhľadávať, ale aj vytvárať či pozmeňovať a následne ďalej zdieľať a šíriť. Zároveň sa však objavila aj nová škála možností ako moderné technológie a zariadenia zneužívať (Kuchtová, 2018; Hajdúková, 2022) a šíriť prostredníctvom nich vymyslené, pozmenené, skreslené, klamlivé a zavádzajúce informácie v podobe rôznych konšpiračných teórií s cieľom ovplyvniť myslenie a konanie ľudí (Ivančík, 2022). Šírenie niektorých konšpiračných teórií, ktoré reagujú na rôzne významné udalosti, javy či procesy odohrávajúce sa okolo nás, tak predstavuje hrozbu, ktorá môže mať pre jednotlivcov, sociálne skupiny, organizácie i celú ľudskú spoločnosť veľmi nepriaznivé dôsledky.

Niektoré konšpiračné teórie môžu byť len neškodnou zábavou alebo prejavom určitej nedôverčivosti či pochybovačnosti o oficiálnych vysvetleniach niektorých politicky, ekonomicky, spoločensky, vojensky či inak významných udalostiach, javoch alebo procesoch (napríklad hospodárske, finančné, energetické krízy, vojny, konflikty, epidémie, pandémie, klimatické zmeny, tragické udalosti, úmrtia významných osobností a pod.). Niektoré však môžu

¹ „Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0334.“

byť veľmi nebezpečné, nakoľko môžu byť súčasťou hybridných hrozieb šírených štátnymi a/alebo neštátnymi aktérmi s primárnym cieľom ovplyvniť myslenie, mienku, konanie a správanie obyvateľstva a zároveň vytvárať chaos, polarizovať a destabilizovať spoločnosť, narúšať jej normálne fungovanie, podkopávať autoritu a dôveru v demokratické inštitúcie, demokraticky zvolených predstaviteľov, demokratické zásady a princípy a tiež v schopnosť riešiť aktuálne problémy spoločnosti v cieľových krajinách. Súčasne môžu viesť k podpore násillia, extrémizmu, radikalizmu, etnickej, rasovej či náboženskej neznášanlivosti. Aj preto v súčasnosti niektoré konšpiračné teórie predstavujú veľmi vážnu hrozbu a zároveň výzvu predovšetkým pre demokratické spoločnosti (Ivančík, 2022).

1 KONŠPIRAČNÉ TEÓRIE AKO SÚČASŤ HYBRIDNÝCH HROZIEB

Niektoré konšpiračné teórie možno práve z vyššie uvedených dôvodov považovať za jednu z foriem hybridných hrozieb. Ich šírenie v žiadnom prípade nie je len neškodnou zábavou alebo prejavom určitej pochybovačnosti niektorých jednotlivcov o oficiálnych vysvetleniach niektorých významných udalostí, ale predstavuje starostlivo premyslený ťah, ktorého jediným skutočným zámerom je podporovať vopred stanovené strategické politické a ideologické ciele. Nie sú to iba „obyčajné konšpiračné teórie“, ako napríklad tie o mimozemšťanoch, ktorí žijú medzi nami, pretože tu stroskotala ich kozmická loď a oni sa nevedia dostať domov, tak prevzali podobu ľudí a prispôbili sa podmienkam života na Zemi, alebo o zinscеноvanom pristátí na Mesiaci, ktoré sa v skutočnosti neudialo, ale bolo natočené vo filmovom štúdiu, aby Američania svetu ukázali, že sú lepší ako Rusi pri dobývaní vesmíru, alebo o Elvisovi Presleym, princeznej Diane, Michaelovi Jacksonovi a ďalších známych osobnostiach, ktoré podľa týchto teórií zinscenovali svoju smrť, aby mohli žiť svoj ďalší život pokojne, v ústraní, bez všadeprítomných „otravných“ médií a na senzácie striehnucich novinárov (Greigová, 2019; Uscinski – Parent, 2014). V tomto prípade, ako je uvedené vyššie, ide o premyslené konšpiračné teórie, šírené za účelom podpory pri dosahovaní vopred stanovených strategických politických a ideologických cieľov vychádzajúcich z jednotlivých metód a postupov využívaných pri šírení hybridných hrozieb v rámci vedenia hybridnej vojny. Ide o vedomú a úmyselnú činnosť zameranú na manipuláciu širokej verejnosti prostredníctvom šírenia najrôznejších výmyslov, lží, klamstiev, poloprávď, zavádzajúcich, skreslených videí, obrázkov a/alebo príbehov v záujme dosiahnutia vytýčených cieľov.

Na základe vyššie uvedených informácií sa o tomto type konšpiračných teórií dá povedať, že sú určitou formou politickej propagandy, pretože ich cieľom je presadzovať politické a/alebo ideologické zámery. Využívajú k tomu osvedčenú stratégiu – ponúkajú prítiažlivé vysvetlenia významných udalostí, javov a procesov, ktoré sú síce nepravdivé, objektívne nepravdepodobné, ale zameriavajú pozornosť verejnosti žiadaným smerom. Jednotliví aktéri však šírením konšpiračných teórií sledujú svoje vlastné záujmy a ciele (Qassam, 2019).

Podstata konšpiračných teórií spočíva v tom, že nič nie je také, ako sa na prvý pohľad zdá a že všetko so všetkým spolu súvisí. Inými slovami povedané, konšpiračné teórie sa snažia presvedčiť ľudí, že existuje určitá skupina osôb – tzv. sprisahancov – spravidla predstaviteľov elit (napríklad Rockefellerovci, Rothschildovci, Windsorovci, Murdochovci), vlády (americkej, britskej, nemeckej, izraelskej) alebo tajných služieb (CIA, FBI, NSA, Mosad), niektoré organizácie (G7, NATO, EÚ) alebo tajné spolky (Bilderbergský spolok, slobodomurári, ilumináti a pod.) alebo známe osobnosti (napr. Bill Gates alebo George Soros), ktorí tajne plánujú a organizujú všetko, čo sa deje. Vymyslených sprisahancov zvyčajne prezentujú ako nepriateľov ľudu.

Konšpiračné teórie tak rozdeľujú svet na dobro a zlo, na My verzus Oni. Šíritelia konšpiračných teórií zároveň tvrdia, že ľudia sa musia pozrieť pod povrch, aby odhalili činy a zámery sprisahancov, ktorí vynakladajú veľké úsilie, aby skryli svoje skutočné zámery. Predpokladom je, že ak ten alebo tí, ktorí chcú vedieť, ako to naozaj je alebo bolo, teda vedieť „skutočnú pravdu“, musia „vrtať, kopat', ryť dostatočne hlboko“, aby objavili skryté prepojenia medzi ľuďmi, inštitúciami a udalosťami (javmi, procesmi), ktoré vysvetľujú, čo sa v skutočnosti deje alebo reálne sa stalo (Byford, 2011).

Za súčasť hybridných hrozieb možno považovať niektoré konšpiračné teórie preto, že sú súčasťou nevojenských, nekonvenčných a asymetrických metód boja a súčasťou vedených informačných, psychologických a spravodajských operácií zameraných na ovplyvňovanie mienky, myslenia a správania obyvateľstva v cieľových krajinách a zníženie odolnosti danej spoločnosti. Z hľadiska definičného vymedzenia možno hybridné hrozby charakterizovať ako súbor nátlakových a podvratných činností, konvenčných a nekonvenčných, vojenských a nevojenských metód a nástrojov, využívaných systémovo na dosiahnutie konkrétnych cieľov bez formálneho vyhlásenia vojny a pod zámienkou štandardnej reakcie. Sú aplikované činnosťami charakterizovanými centrálnou riadenou spravodajským a informačným pôsobením, pôsobením neštátnych aktérov, vrátane polovojských skupín, či nasadením ozbrojených síl štátneho aktéra bez označenia. Takéto aktivity sa môžu začať skôr, než dôjde k otvorene deklarovanej vojenskej operácii (Lukáčová, 2020, s. 103).

Iná definícia hovorí, že hybridné hrozby predstavujú koordinované a synchronizované akcie, ktoré sa zámerne zameriavajú na systémovú zraniteľnosť demokratických štátov a inštitúcií prostredníctvom širokej škály prostriedkov, napríklad činnosti, ktoré využívajú prahy detekcie a pripisovania, ako aj rôzne rozhrania (vojna – mier, vnútorná – vonkajšia bezpečnosť, miestne – štátne a národné – medzinárodné), ako aj činnosti zamerané na ovplyvňovanie rôznych foriem rozhodovania na miestnej (regionálnej), štátnej alebo inštitucionálnej úrovni a navrhnuté tak, aby podporovali a/alebo naplňovali strategické ciele aktéra a zároveň podkopávali a/alebo poškodzovali cieľ (Hybrid CoE, 2023).

Pre lepšie pochopenie skúmanej problematiky a vytvorenie si komplexného obrazu o tom, prečo možno niektoré konšpiračné teórie považovať za súčasť hybridných hrozieb je potrebné – v rámci teoreticko-metodologických východísk skúmania predmetnej problematiky – spomenúť aj ďalšie úzko súvisiace pojmy, ako sú hybridné ovplyvňovanie, hybridná aktivita (akcia) a predovšetkým hybridná vojna.

Hybridné ovplyvňovanie predstavuje čin, ktorého výsledky dosahuje podnecovateľ prostredníctvom množstva vzájomne sa doplňujúcich metód a prostredníctvom využitia zraniteľností cieľovej spoločnosti. Hybridné ovplyvňovanie je pritom realizované s využitím a prostredníctvom ekonomických, politických alebo vojenských a ďalších nástrojov. Môže byť taktiež vykonávané s použitím informačných a komunikačných technológií a sociálnych sietí, pričom dané metódy môžu byť použité súčasne alebo postupne (YT, 2017, s. 95).

Hybridná aktivita (akcia) je činnosť vyznačujúca sa nejednoznačnosťou, ktorá vzniká kombináciou využívania konvenčných a nekonvenčných prostriedkov – dezinformácií, falošných správ, zasahovania do politickej diskusie či volieb, narušením funkčnosti či útokmi na kritickú infraštruktúru, realizáciou informačných a kybernetických operácií, rôznych foriem kriminálnych aktivít a asymetrického využívania vojenských prostriedkov a vedenia vojny (Zandee a kol., 2021, s. 8).

Hybridnú vojnu možno chápať široké spektrum nepriateľských aktivít, v ktorých úloha vojenského komponentu je skôr malá, pretože politický, informačný, ekonomický a psychologický vplyv sa stáva hlavným prostriedkom vedenia boja. Takéto metódy pomáhajú dosiahnuť významné výsledky: teritoriálne, politické a ekonomické straty nepriateľa, chaos

a rozvrat systému výkonu štátnej moci a oslabenie morálky spoločnosti (Manko – Mikhieiev, 2018, s. 13). Hybridnú vojnu možno tiež charakterizovať ako súbor letálnych a neletálnych prostriedkov, ktoré štátny alebo neštátny aktér využíva k presadeniu svojich záujmov proti vôli iného aktéra. Hybridná vojna pritom kombinuje hneď niekoľko spôsobov vedenia boja: klasické vojenské operácie, operácie v kybernetickom priestore alebo kybernetické útoky, špionáž, šírenie nepravdivých informácií s cieľom pôsobiť na verejnú mienku nepriateľa a pod. (Danyk a kol., 2017, s. 6).²

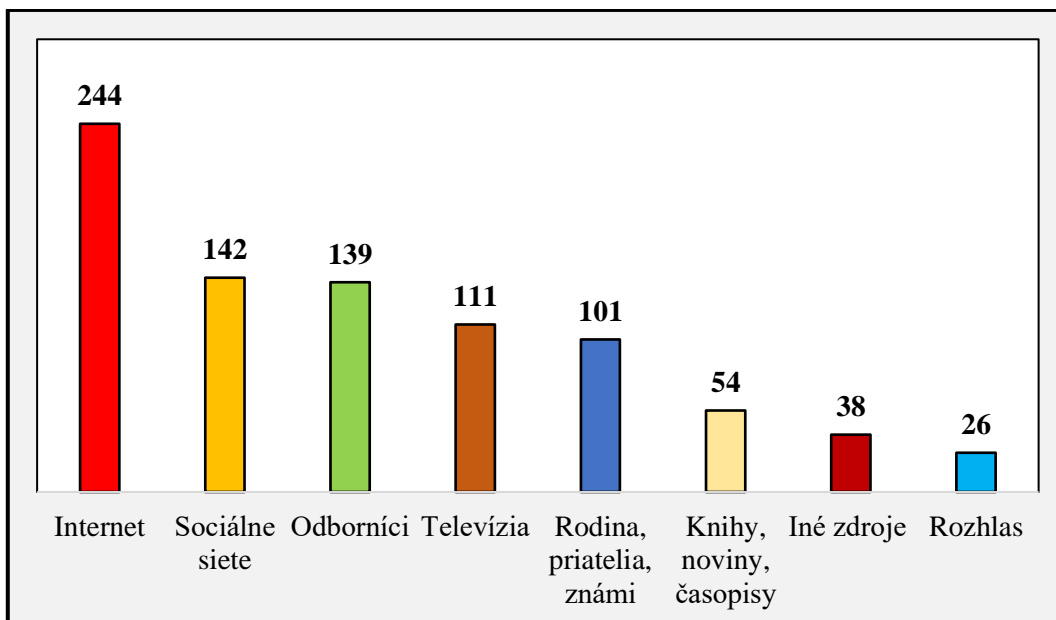
2 ŠÍRENIE A VNÍMANIE KONŠPIRAČNÝCH TEÓRIÍ AKO SÚČASTI HYBRIDNÝCH HROZIEB

Používanie rôznych výmyslov, lží, klamstiev, poloprávď alebo prekrúcanie faktov za účelom ovplyvnenia jednotlivcov alebo aj celej verejnosti v rámci hybridných aktivít, ako už bolo uvedené vyššie, nie je žiadnou novinkou, ak sa však spojí so sofistikovanými prostriedkami, aké predstavujú dnešné moderné „smart“ zariadenia, prostriedky a technológie, s prostredím sociálnych sietí a internetu, prípadne aktivitou hackerov, objavuje sa tu nová a veľmi silná hrozba šírenia rôznych typov konšpiračných teórií, dezinformácií alebo hoaxov či tzv. fake news, ktoré predstavujú nebezpečenstvo nielen pre jednotlivcov, sociálne skupiny a organizácie, ale v niektorých prípadoch bezpečnostnú hrozbu pre celú súčasnú demokratickú spoločnosť.

Vznik a rýchly rozvoj internetu a sociálnych sietí viedol k radikálnej zmene spôsobov, akými ľudia dnes komunikujú a získavajú informácie. Tento nový spôsob komunikácie sa vyznačuje veľmi vysokou rýchlosťou s akou sa informácie prenášajú. Sociálne siete ponúkajú najvyšší stupeň interakcie, aký môžu súčasné komunikačné prostriedky používateľom poskytovať. Prístup k najrôznejším informáciám na internete a sociálnych sieťach je takmer neobmedzený a v porovnaní s inými možnosťami aj veľmi lacný, zväčša úplne zadarmo. Taktiež nedostatok efektívnych a účinných opatrení zameraných na reguláciu online obsahu, na rozdiel od toho, ktorý sa vysiela (poskytuje, uverejňuje) prostredníctvom tradičných médií, robí online prostredie internetu a sociálnych sietí mimoriadne zaujímavým a tolerantným.

Výskum realizovaný na Akadémii Policajného zboru v Bratislave v roku 2022, ktorého sa zúčastnilo 266 študentov interného, externého a konverzného bakalárskeho, magisterského a doktorandského štúdia potvrdil, že internet a sociálne siete predstavujú dve najviac využívané možnosti pri získavaní informácií. Až po nich nasledujú odborníci, televízia, rodina, priatelia, známi, tlač, knihy, časopisy, noviny, rozhlas alebo iné zdroje informácií (graf 1).

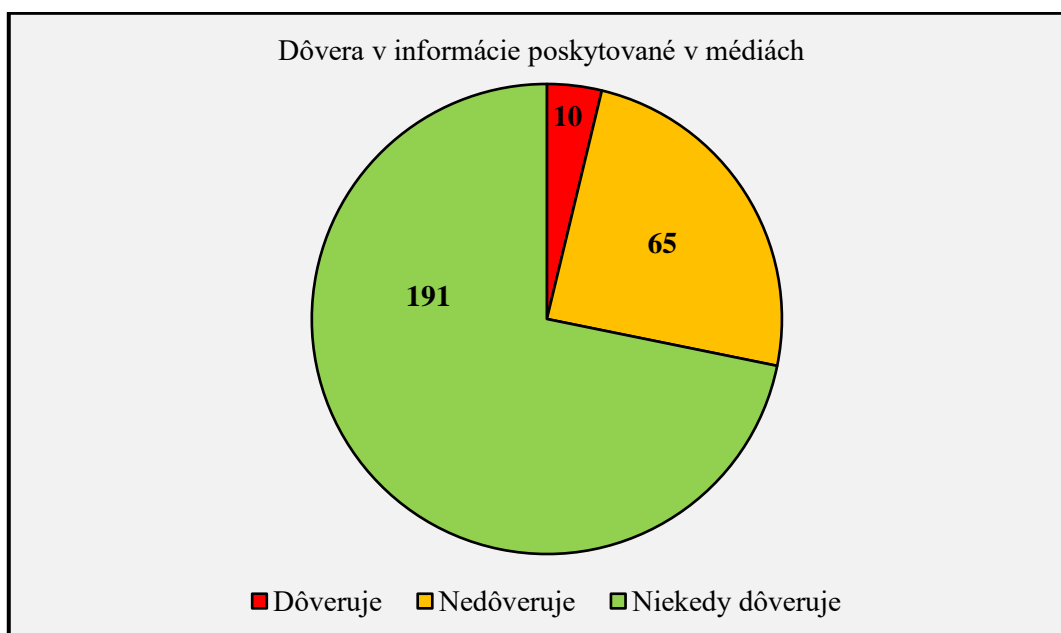
² Bližšie pozri aj: JURČÁK, V. a kol. Hybridné hrozby – výzva pre Európsku úniu. In *Medzinárodné vzťahy – aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm, 2016, s. 542-550; IVANČÍK, R. Hybridná vojna – vojna 21. storočia. In *Almanach – aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*, 2016, roč. 11, č. 1, s. 16-35; JURČÁK, V. – TURAC, J. 2018. Hybridné vojny – výzva pre NATO. In *Bezpečnostné fórum 2018 – zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica : Interpolis, 2018. s. 177-184; alebo TOMÁŠEK, R. 2022. O hybridných hrozbách a hybridnej vojne. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2022 – zborník vedeckých prác z 13. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2022, s. 319-328.

Graf 1 Prehľad o možnostiach, ktoré využívajú študenti pri získavaní informácií (počet študentov)

Zdroj: Vlastný výskum

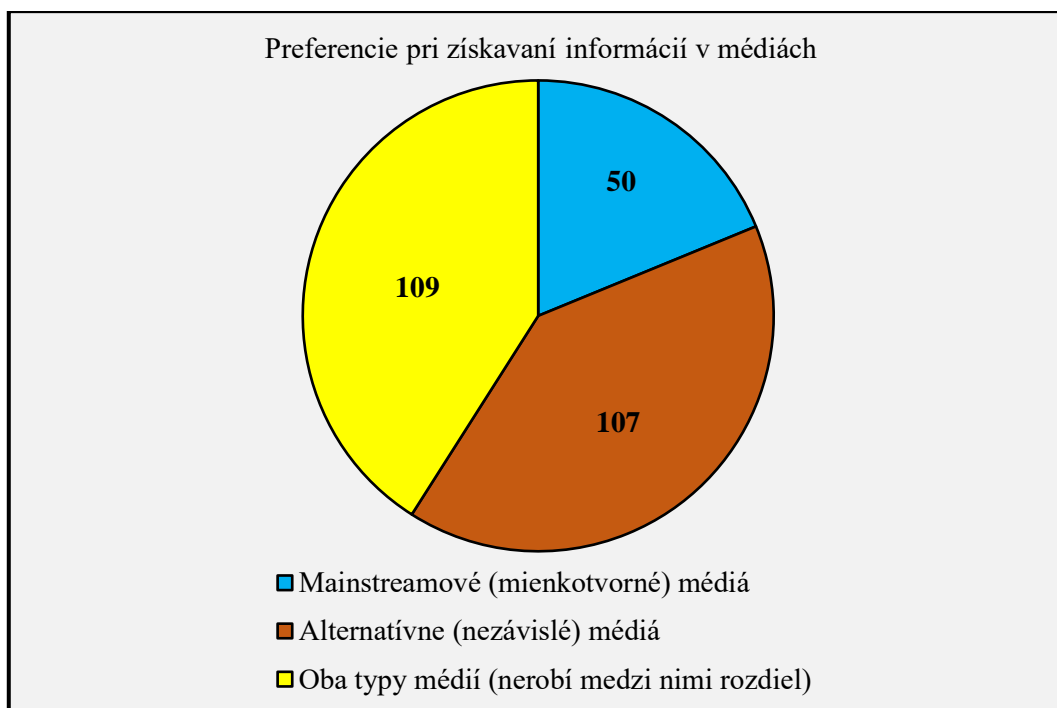
Vysvetlenie, prečo študenti pri získavaní informácií oveľa častejšie využívajú internet a sociálne siete v porovnaní s tradičnými médiami (televízia, rozhlas, knihy, časopisy, noviny), ponúka pohľad na nasledujúci graf, z ktorého vyplýva, že informáciám z médií plne dôveruje len 10 (3,76 %) študentov v porovnaní so 65 (24,44 %), ktorí informáciám poskytovaných v médiách vyslovene nedôverujú. Najväčšia časť študentov, až 191 (71,80 %) informáciám získavaným z médií dôveruje len niekedy (graf 2).

Graf 2 Prehľad o dôvere študentov v informácie poskytované v médiách (počet študentov)

Zdroj: Vlastný výskum

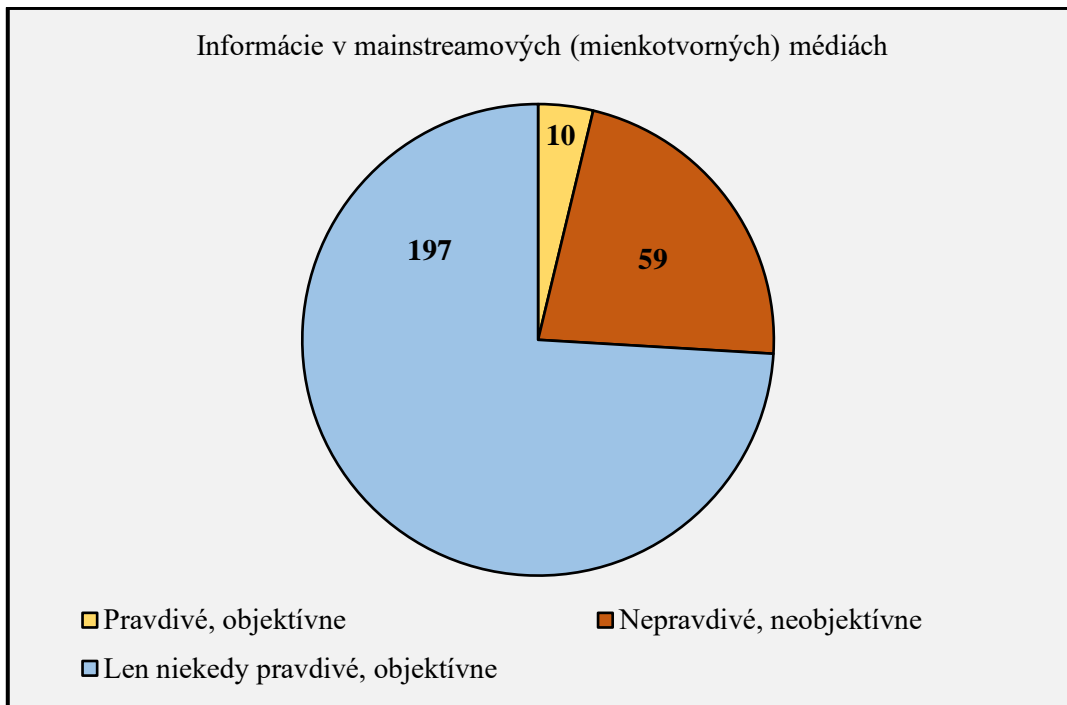
Vzhľadom na nízku dôveru študentov v informácie poskytované médiami, výskumný tím v tejto súvislosti zaujímalo, či študenti – ak už predsa len využívajú informácie z médií – tak či preferujú pri získavaní informácií mainstreamové (mienkotvorné) médiá, alebo radšej získavajú informácie z alternatívnych (nezávislých) médií (portálov, zdrojov). Z odpovedí respondentov vyplýva, že najväčšia časť študentov – viac ako štyri desatiny z nich (40,98 %) – pri získavaní informácií nerobí rozdiel medzi médiami, o máličko menšia časť študentov (40,22 %) radšej využíva alternatívne (nezávislé) médiá a najmenšia časť z nich – menej ako jedna pätina (18,80 %) – preferuje mainstreamové (mienkotvorné) médiá (graf 3).

Graf 3 Prehľad o preferenciách študentov pri získavaní informácií v médiách (počet študentov)

Zdroj: Vlastný výskum

Vyššiu dôveru študentov v alternatívne (nezávislé) médiá v porovnaní s mainstreamovými (mienkotvornými) médiami potvrdzujú aj nasledujúce odpovede na otázku, ktorou sme zisťovali, či informácie uvádzané v oboch typoch médií považujú za pravdivé, resp. objektívne. Z odpovedí respondentov vyplýva, že len 10 študentov (3,76 %) považuje informácie uvádzané v mainstreamových (mienkotvorných) médiách za pravdivé, resp. objektívne. Oproti tomu až 59 študentov (22,18 %) považuje informácie zverejňované v týchto médiách za nepravdivé, resp. neobjektívne. Najväčšia časť respondentov (74,06 %) uviedla, že informácie uverejňované v mainstreamových (mienkotvorných) médiách považuje za pravdivé, resp. objektívne len niekedy (graf 4).

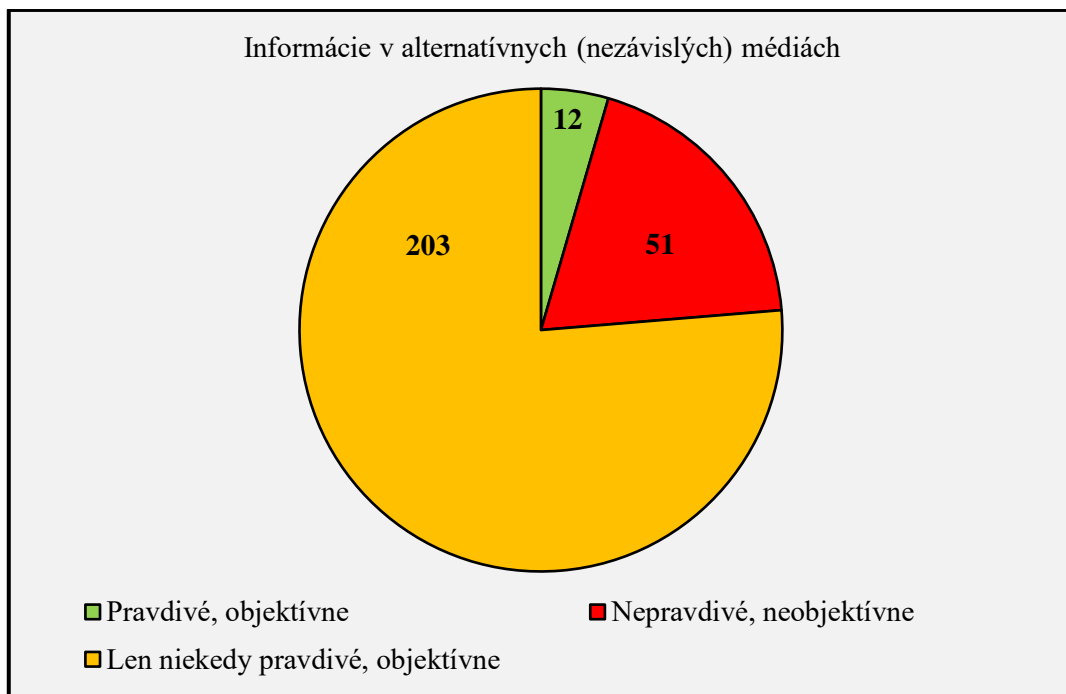
Graf 4 Prehľad o názoroch študentov na pravdivosť, resp. objektivitu informácií uvádzaných v mainstreamových (mienkotvorných) médiách (počet študentov)

Zdroj: Vlastný výskum

O niečo vyššiu dôveru študentov v alternatívne (nezávislé) médiá v porovnaní s mainstreamovými (mienkotvornými) médiami potvrdzujú nasledujúce odpovede. Z nich vyplýva, že 12 študentov (4,51 %) považuje informácie uvádzané v alternatívnych (nezávislých) médiách za pravdivé, resp. objektívne. Oproti tomu až 51 študentov (19,17 %) považuje informácie zverejňované v týchto médiách za nepravdivé, resp. neobjektívne. Najväčšia časť respondentov (76,32 %) uviedla, že informácie uverejňované v alternatívnych (nezávislých) médiách považuje za pravdivé, resp. objektívne len niekedy (graf 5).

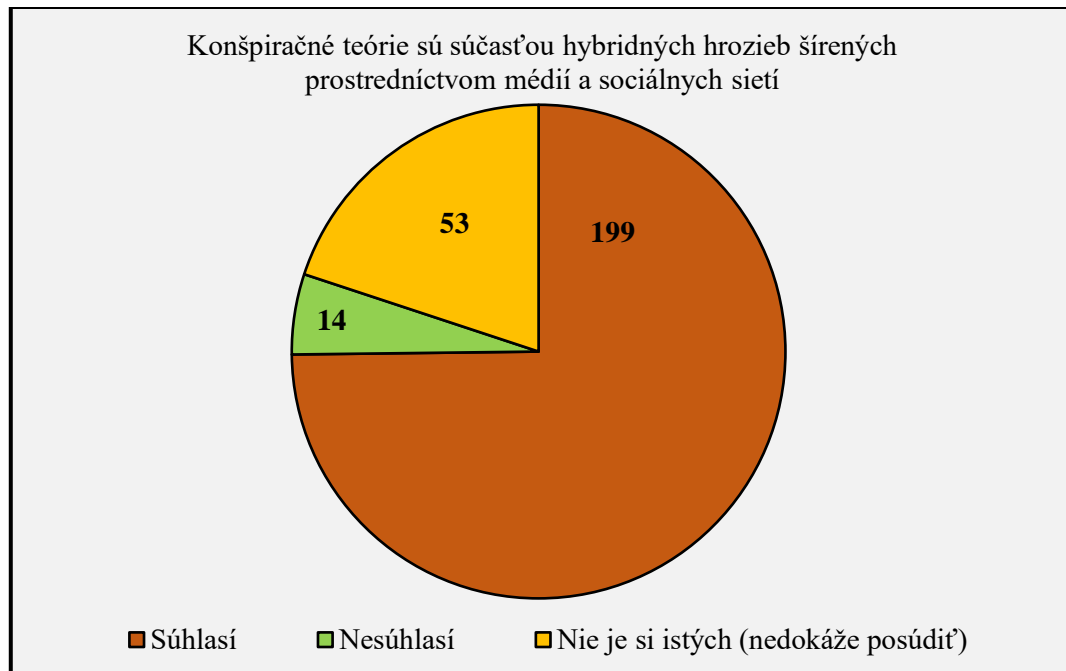
Hoci študenti vyjadrili vyššiu dôveru v pravdivosť a objektivitu informácií uvádzaných v alternatívnych (nezávislých) médiách ako v mainstreamových (mienkotvorných) médiách, všeobecne možno konštatovať, že dôvera v pravdivosť a objektivitu informácií v oboch typoch médií je pomerne nízka a najväčšiu skupinu študentov tvoria tí, ktorí považujú informácie uvádzané v oboch typoch médií za pravdivé a objektívne len niekedy.

Uvedené výsledky veľmi úzko súvisia s názormi, ktoré vyjadrili študenti na otázku, či považujú konšpiračné teórie za súčasť hybridných hrozieb, ktoré sú šírené prostredníctvom médií a sociálnych sietí v rámci vedenia hybridnej vojny. Z odpovedí respondentov z radov študentov vyplýva, že takmer tri štvrtiny z nich (74,82 %) sa stotožňujú s týmto názorom. Len zhruba jedna dvadsiatina študentov (5,26 %) s ním nesúhlasí a jedna pätina (19,92 %) si tým nie je úplne istá, resp. nedokáže to posúdiť (graf 6).

Graf 5 Prehľad o názoroch študentov na pravdivosť, resp. objektivitu informácií uvádzaných v alternatívnych (nezávislých) médiách (počet študentov)

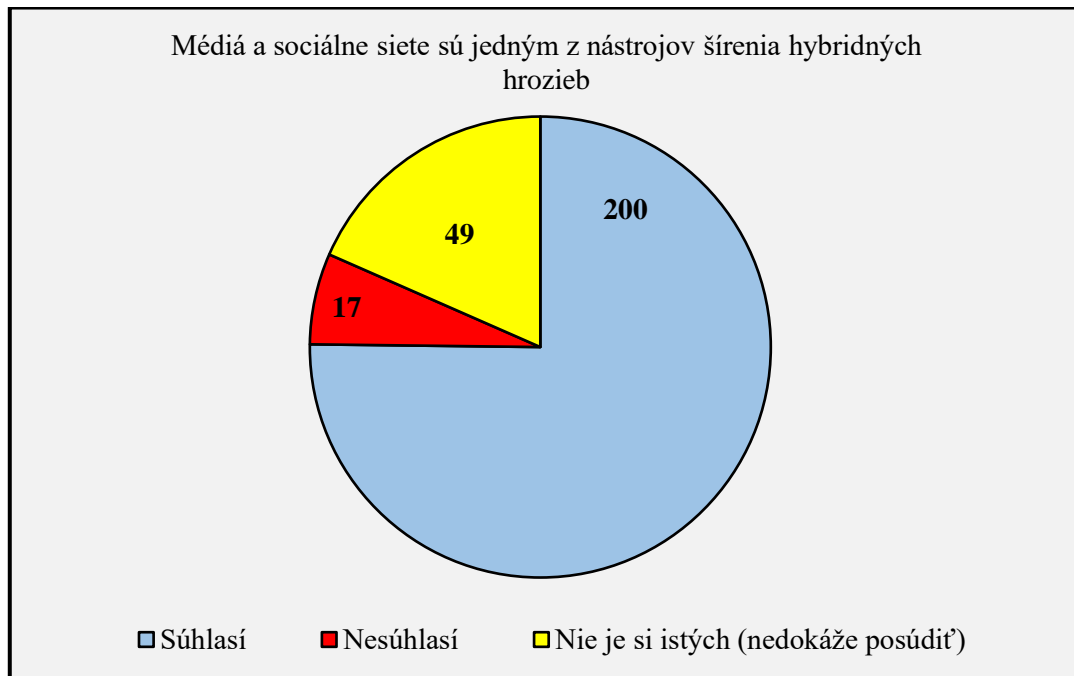
Zdroj: Vlastný výskum

Graf 6 Prehľad názorov študentov na to, či sú konšpiračné teórie súčasťou hybridných hrozieb šírených prostredníctvom médií a sociálnych sietí (počet študentov)

Zdroj: Vlastný výskum

V nadväznosti na to, sme položili študentom otázku, či považujú médiá a sociálne siete za jeden nástrojov šírenia hybridných hrozieb v rámci vedenia hybridnej vojny. Odpovede boli veľmi podobné, nakoľko viac ako tri štvrtiny (75,19 %) respondentov z radov študentov je presvedčených, že médiá a sociálne siete sú jedným z nástrojov šírenia hybridných hrozieb v rámci vedenia hybridnej vojny. Len 6,19 % odpovedajúcich sa nestotožňuje s týmto názorom a menej ako jedna pätina (18,42 %) si tým nie je úplne istá, resp. nedokáže to posúdiť (graf 7).

Graf 7 Prehľad názorov študentov na to, či sú médiá a sociálne siete jedným z nástrojov šírenia hybridných hrozieb (počet študentov)

Zdroj: Vlastný výskum

ZÁVER

V ostatných dekádach sa aj z dôvodu dynamického vývoja ľudskej spoločnosti, zvlášť v oblasti informačných a komunikačných technológií, systémov a prostriedkov, výrazne mení náš spôsob sociálneho fungovania. V posledných troch rokoch sa na tejto zmene zásadným spôsobom podieľala aj pandémia koronavírusu a prijímané opatrenia zamerané na elimináciu jeho šírenia a na ochranu verejného zdravia. Postupujúca internetizácia, informatizácia a digitalizácia spoločnosti, ako aj s nástup nových médií a masívne využívané sociálnych sietí prinieslo množstvo pozitív, ale aj viaceré negatíva. Tie zvyčajne súvisia s anonymitou na sociálnych sieťach, s prekrúcaním reality alebo s ukazovaním nereálnych hodnôt, ktoré by hodnotami ani byť nemali. Média, internet a sociálne siete sa stali pevnou súčasťou nášho každodenného života. Z nich najmä sociálne siete sa stali veľmi silným komunikačným nástrojom, ktorý zmenil spôsob medziludskej komunikácie.

Nie je na tom nič prekvapivé, pretože naozaj prinášajú veľa pozitív, môžeme sa napríklad porozprávať so spolužiakom / spolužiačkou zo základnej, strednej či vysokej školy alebo kamarátom / kamarátkou z detstva, ktorého / ktorú sme viac rokov nevideli, zistiť, čo zaujíma osobu, ktorá sa nám páči, ktorú uznávame a pod. Sociálne siete tiež výrazne urýchľujú

tok informácií, dát, šírenie myšlienok a nápadov. Z pozitívnych efektov možno spomenúť aj rôzne podporné skupiny pre ľudí, ktorí majú rôzne zdravotné problémy či patria do menšinovej komunity, pomoc pri vzdelávaní alebo pri poskytovaní priestoru pre vzdelávanie, kreativitu či sebavyjadrenie, samozrejme, ak sa použijú správne.

Žiaľ, sociálne siete a ich masové využívanie (a v mnohých prípadoch aj zneužívanie) má aj svoje tienisté stránky a nie je ich málo. Jednou z nich je (okrem iných) skutočnosť, že poskytujú príležitosť šíriť prostredníctvom nich rôzne konšpiračné teórie, ktoré môžu veľmi nepriaznivo ovplyvniť myslenie, konanie a správanie ľudí, narúšať fungovanie spoločnosti, spochybňovať existujúce demokratické hodnoty, princípy a zásady, činnosť demokratických inštitúcií, schopnosť konať, riešiť problémy, a tým ohroziť celú demokratickú spoločnosť. Spoločne s niektorými médiami tak predstavujú jeden z nástrojov na šírenie hybridných hrozieb v rámci vedenia hybridnej vojny. Uvedené potvrdzujú aj výsledky výskumu realizovaného medzi študentami interného, externého a konverzného štúdia v rámci bakalárskeho, magisterského a doktorandského štúdia na Akadémii Policajného zboru v Bratislave,

Aj preto je veľmi dôležité zo strany štátu a jeho kompetentných inštitúcií prijímať efektívne a účinné opatrenia na boj proti hybridným hrozbám, podporovať prevenciu a vzdelávanie v oblasti mediálnej gramotnosti a práce s informáciami. Zvýšenie povedomia o konšpiračných teóriách, zlepšenie schopnosti rozoznávať a odhaľovať ich, ako aj eliminovať ich šírenie v čo možno najväčšej miere by určite znamenalo menej príležitostí napríklad pre populizmus, radikalizmus, extrémizmus, xenofóbiu či polarizáciu v spoločnosti. Angažovanie štátu v tejto problematike je z toho dôvodu nielen žiaduce, ale doslova nevyhnutné. Na druhej strane si všetci musíme uvedomiť, že možnosti štátu nie sú nekonečné, nie všetko za nás vyrieši štát, a tak je nutné, aby sme aj my sami prispeli k eliminácii vplyvu konšpiračných teórií a ich šíriteľov na naše životy.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BYFORD, J. 2011. *Conspiracy Theories: A Critical Introduction*. London : Palgrave Macmillan, 2011. 179 s. ISBN 978-0-23027-279-8. DOI: <https://doi.org/10.1057/9780230349216>
- DANYK, Y. – MALIARCHUK, T. – BRIGGS, C. 2017. Hybrid War: High-tech, Information and Cyber Conflicts. In *Connections*, 2017, roč. 16, č. 2, s. 5-24. ISSN 1812-1098. DOI: <https://doi.org/10.11610/Connections.16.2.01>
- GREIGOVÁ, Ch. 2019. *Konšpirační teorie*. Brno : CPress, 2019. 128 s. ISBN 978-80-264-2831-2.
- HAJDÚKOVÁ, T. 2022. Zneužívanie elektronických služieb na sexuálne zneužívanie detí. In *Bezpečnosť elektronickej komunikácie – zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2022, s. 71-85. ISBN 978-80-8054-968-8.
- Hybrid CoE. 2023. Hybrid threats as a concept. In *The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats*, 2023. [online] [cit. 2023-07-30] Dostupné na internete: <<https://www.hybridcoe.fi/hybrid-threats-as-a-phenomenon/>>.
- IVANČÍK, R. 2016. Hybridná vojna – vojna 21. storočia. In *Almanach – aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*, 2016, roč. 11, č. 1, s. 16-35. ISSN 1339-3502.
- IVANČÍK, R. Konšpiračné teórie – základné teoretické východiská. 2022. In *Auspicia*, 2022, roč. 19, č. 1, s. 8-20. ISSN 2464-7217. DOI: https://doi.org/10.36682/a_2022_1_1

- JURČÁK, V. – JURČÁK, J. – SASARÁK, J. 2016. Hybridné hrozby – výzva pre Európsku úniu. In *Medzinárodné vzťahy – aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm, 2016, s. 542-550. ISBN
- JURČÁK, V. – TURAC, J. 2018. Hybridné vojny – výzva pre NATO. In *Bezpečnostné fórum 2018 – zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica : Interpolis, 2018. s. 177-184. ISBN 978-80-972673-5-3.
- KUCHTOVÁ, J. 2018. Aktuálne trendy súvisiace s využívaním moderných technológií. In *Aktuálne výzvy kybernetickej bezpečnosti – zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2018, s. 90-98. ISBN 978-80-8054-773-8.
- LUKÁČOVÁ, J. 2020. Hybridné hrozby v kybernetickom prostredí. In *Aktuálne výzvy kybernetickej bezpečnosti – zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2020, s. 101-105. ISBN 978-80-8040-819-3.
- MANKO, O. – MIKHIEIEV, Y. 2018. Defining the Concept of 'Hybrid Warfare' Based on Analysis of Russian Agression against Ukraine. In *Information & Security: An International Journal*, 2018, roč. 41, s. 11-20. ISSN 0861-5160. DOI: <https://doi.org/10.11610/isij.4107>
- QASSAM, C. 2019. *Conspiracy Theories*. Cambridge : Polity Press, 2019. 140 s. ISBN 978-1-5095-3583-5.
- TOMÁŠEK, R. 2022. O hybridných hrozbách a hybridnej vojne. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2022 – zborník vedeckých prác z 13. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2022, s. 319-328. ISBN 978-80-8040-631-8.
- USCINSKI, J. E. – PARENT, J. M. 2014. *American Conspiracy Theories*. Oxford : Oxford University Press, 2014. 221 s. ISBN 978-0-199-35181-7.
- YT. 2017. Security Strategy for Society. In *Yhteiskunnan Turvallisuus*, 2017. [online] [cit. 2023-07-30] Dostupné na internete: <https://turvallisuuskomitea.fi/wp-content/uploads/2018/04/YTS_2017_english.pdf>.
- ZANDEE, D. a kol. 2021. Hybrid threats: searching for a definition. In *Netherlands Institute of International Relations*, 2021. [online] [cit. 2023-07-30] Dostupné na internete: <<https://www.clingendael.org/pub/2021/countering-hybrid-threats/2-hybrid-threats-searching-for-a-definition/>>.

plk. gšt. v. z. doc. Ing. Radoslav IVANČÍK, PhD. et PhD., MBA, MSc.
 Akadémia Policajného zboru v Bratislave
 Sklabinská 1, 935 17 Bratislava
 radoslav.ivancik@akademiapz.sk

PREHODNOCOVANIE STRATEGICKEJ SUVERENITY EURÓPSKEJ ÚNIE PO VYPUKNUTÍ KONFLIKTU NA UKRAJINE

REASSESSING THE STRATEGIC SOVEREIGNTY OF THE EUROPEAN UNION AFTER THE OUTBREAK OF THE CONFLICT IN UKRAINE

Radoslav IVANČÍK

ABSTRACT

Russia's annexation of Crimea, massive disinformation campaigns conducted against the European Union as a whole and individual member states brought with the outbreak of the conflict in Ukraine to Europe a new confrontational security order and a worsening of the situation in many areas, not only in the security sector. This situation has, among other things, direct consequences for building European strategic sovereignty. This is also why the author's goal, using relevant methods of scientific research, is to point out in the contribution the necessity of re-evaluating some aspects related to the issue of European strategic sovereignty, primarily in the context of the consequences of Russian aggression against Ukraine.

Keywords: European Union, strategic sovereignty, conflict, security, defence.

ÚVOD

Už viac ako rok trvajúca ruská agresívna vojna proti Ukrajine (a z nej plynúce dopady na európsku bezpečnosť) výrazným spôsobom ovplyvňuje – okrem množstva iných vecí – aj snahu o európsku strategickú suverenitu. Pod vplyvom priamej vojenskej hrozby na vlastných hraniciach však už Európskej únii (ďalej len „EÚ“ alebo „Únia“) v tejto chvíli nejde primárne o to, aby získala väčšiu autonómiu od Spojených štátov amerických (ďalej len „USA“), ale hlavne o to, aby sa stala schopnejšou konať tak, aby mohla brániť svoje členské štáty, chrániť svojich občanov a presadzovať svoje, t. j. európske záujmy v prostredí globálnej politiky, ktorá je dnes ovplyvnená veľkou rivalitou veľmocí (Dupré, 2022).

Napriek tomu, že koniec rusko-ukrajinského konfliktu je zatiaľ v nedohľadne, už dnes je potrebné uvažovať o tom, čo bude s európskou strategickou suverenitou ďalej. Na mnoho otázok je síce dnes ešte veľmi ťažké hľadať odpoveď, avšak po skončení konfliktu sa budú musieť – okrem riešenia množstva iných problémov – nanovo nastoliť aj niektoré kľúčové otázky týkajúce sa spomínanej európskej strategickej suverenity. Napríklad: *Ako ju možno zabezpečiť vojensky? Aké budú priority? Aké inštitucionálne reformy zabezpečia väčšiu akčioschopnosť Únie? Aká by mala v budúcnosti únijná politika rozširovania? alebo Ako sa zmenia vzťahy EÚ s partnermi a tretími krajinami?*

1 NOVÝ KONFRONTAČNÝ EURÓPSKY BEZPEČNOSTNÝ PORIADOK

V posledných rokoch sa, žiaľ, myšlienka európskeho bezpečnostného poriadku zvrhla z nádeje na „trvalý a spravodlivý mierový poriadok od Vancouveru po Vladivostok“ (Genscher, 2015) na čoraz antagonistickejší a konfliktnejší vývoj vzťahov medzi Západom a Ruskom pod vedením Vladimíra Putina. K zvýšeniu napätia došlo najmä po ruskej anexii Krymu (Meyers –

Barry, 2014) a ruských dezinformačných kampaniach vedených voči európskym (Legucka, 2020; Európska rada, 2023a) a ďalším krajinám (Klepper, 2022). K ďalšiemu zhoršeniu vzťahov došlo po vpáde ruských jednotiek na územie svojho východného suseda. Vojna na Ukrajine tak priniesla do Európy nový konfrontačný európsky bezpečnostný poriadok, ktorý sa s pokračovaním konfliktu prejavuje už nielen na Ukrajine a vo vzťahoch medzi štátmi EÚ a Severoatlantickej aliancie (ďalej len „NATO“ alebo „Aliancia“) s Ruskom, ale aj v širšom susedstve Únie (Antony, 2022).

Táto situácia má priame dôsledky pre európsku strategickú suverenitu. Po prvé, členské štáty EÚ musia znášať značné náklady na to, aby sa zbavili závislosti od Ruska najmä z hľadiska energetickej politiky a zároveň aby obmedzili Putinove územné a mocenské ambície. To má samozrejme výrazný negatívny vplyv a ponecháva menej disponibilných zdrojov pre ostatné oblasti politiky, ktoré priamo nesúvisia s touto výzvou (Európska rada, 2023b).

Po druhé, prezident Putin dal jasne najavo, že sa nezameriava len na Ukrajinu, ale aj na zásadnejšiu reorganizáciu európskej bezpečnosti, vrátane obnovenia ruského vplyvu (nadvlády) v „postsovietskom“ priestore. S tým veľmi úzko súvisí jeho cieľ vytlačiť USA z Európy aj z hľadiska bezpečnostnej politiky (Rumer, 2016). Na druhej strane konflikt na Ukrajine z pohľadu EÚ a európskych členských štátov NATO opäť podčiarkol dôležitosť bezpečnostných záväzkov a transatlantickej spolupráce s USA.

Po tretie, EÚ a NATO si budú musieť ujasniť, ako prispôbia svoje príslušné procesy rozširovania v podmienkach vyššie zmieneného nového konfrontačného bezpečnostného poriadku. Švédsko a Fínsko sa už rozhodli, oficiálne požiadali o vstup do NATO a Fínsko sa 4. apríla stalo 31. členskou krajinou Aliancie (NATO, 2023). Švédsko zatiaľ čaká na súhlas Turecka (TASR, 2023). Nič však nenasvedčuje tomu, že by aj ďalšie členské štáty EÚ, ako napríklad Írsko, Malta alebo Rakúsko, vážne prehodnocovali svoj štatút a tiež by chceli vstúpiť do NATO.

Keďže geostrategická konkurencia s Ruskom sa neustále zvyšuje, oveľa aktuálnejšia je otázka ako integrovať štáty východného susedstva EÚ do euroatlantických bezpečnostných štruktúr. Ukrajina, Moldavsko a Gruzínsko už požiadali o členstvo v EÚ (Európska komisia, 2023), avšak otázkou v konečnom dôsledku zostáva, ako ďaleko – aj z hľadiska strategickej suverenity – siahajú hranice euroatlantickej bezpečnosti a ako je možné túto bezpečnosť zaručiť najmä tým štátom, ktoré aktuálne nemajú žiadnu predvídateľnú perspektívu členstva v NATO (Emerson a kol., 2023).

2 NUTNOSŤ PREDEFINOVANIA CIEĽOV EURÓPSKEJ STRATEGICKEJ SUVERENITY

Aktuálne zásadné zmeny vo sfére bezpečnosti v Európe si nevyhnutne vyžadujú predefinovanie cieľov európskej strategickej suverenity, ktorá bola v posledných rokoch jedným z dôležitých bodov diskusie o európskej politike. Bolo tomu tak aj preto, že hoci „sebabpresadzovanie Európy“ – pojem, ktorý použil už bývalý nemecký spolkový kancelár Helmut Schmidt (2000) – bolo ústredným aspektom európskeho politického diskurzu prinajmenšom od založenia EÚ, otázka strategickej autonómie sa dostala do popredia až počas funkčného obdobia amerického prezidenta Donalda Trumpa. Napriek vysokej miere európskej bezpečnostnej a obrannej závislosti od Spojených štátov, zástancom strategickej autonómie išlo predovšetkým o schopnosť Európy určovať svoje vlastné záujmy a priority autonómne, nezávisle od tretích strán. Týkalo sa to nielen USA, ale aj ďalších „veľmocí“ – najmä Číny a Ruska. Cieľ „väčšej autonómie voči USA“ však viedol k tomu, že mnohé štáty strednej a východnej Európy túto myšlienku odmietli. A aj keď podporujú posilňovanie európskych

vojenských kapacít, vo vzťahu k Rusku považovali bezpečnostné záruky USA za existenčné, a to už aj pred začiatkom ukrajinskej vojny (Lippert, 2019).

V dôsledku toho bola veľká časť diskusií o európskej strategickej autonómii a/alebo o európskej strategickej suverenite poháňaná skôr spormi o definície než tým, aké kroky sú potrebné na dosiahnutie týchto cieľov. Pri pohľade do budúcnosti je preto dôležité rozlišovať medzi konkrétnymi pojmami – schopnosťou konať, strategickou autonómiou a strategickou suverenitou – a ich rôznymi úrovňami ambícií.

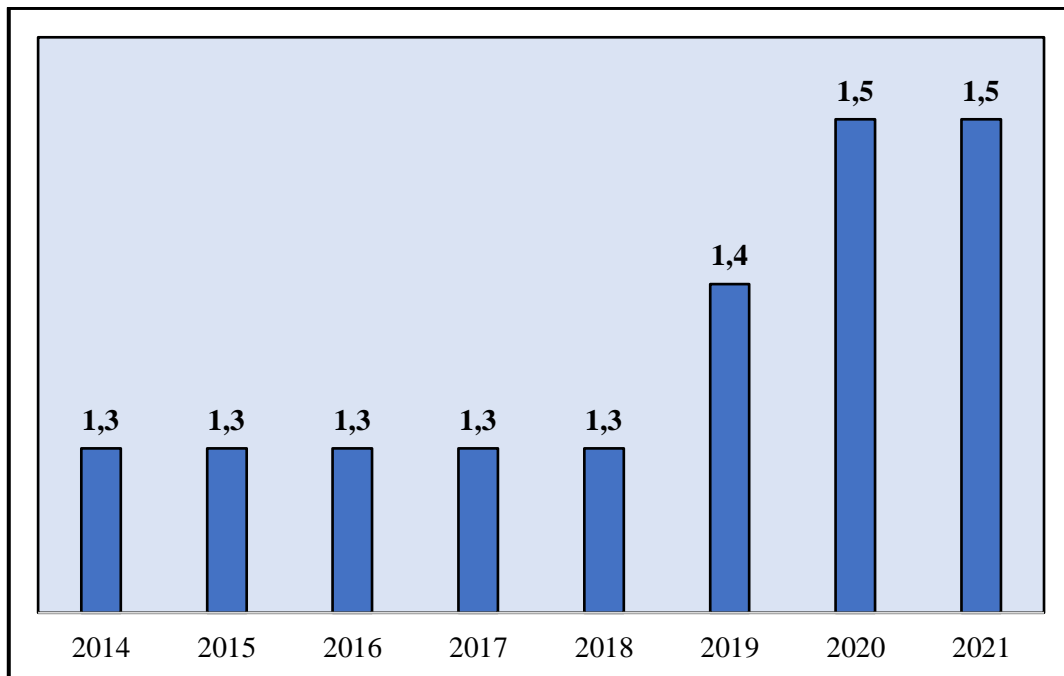
Schopnosť konať sa vzťahuje predovšetkým na politické a materiálne predpoklady spoločného európskeho postupu v zahraničnej, bezpečnostnej a obrannej politike. Schopnosť konať si vyžaduje, aby politické inštitúcie EÚ prijímali záväzné rozhodnutia čo najskôr. Vyžaduje si to aj primerané zdroje na vojenskú, ekonomickú, technologickú a/alebo politickú činnosť. Cieľ mať schopnosť konať však sám o sebe nehovorí nič o vhodných fórach, na ktorých by Európania mali konať spoločne (Wessel a kol., 2021).

Strategická autonómia presahuje schopnosť konať, pretože vo svojom jadre znamená schopnosť stanoviť si vlastné priority, robiť vlastné rozhodnutia a implementovať ich (Lippert, 2019). Autonómia voči USA a ich bezpečnostným záväzkom voči európskym členom Aliancie je preto obzvlášť kontroverzná.

Strategická suverenita je veľmi ambicióznym európskym projektom. Politický koncept európskej suverenity, ktorý prvýkrát uviedol do diskusie francúzsky prezident Emmanuel Macron (2017) vo svojom prejave na parížskej Sorbonne v roku 2017, zahŕňa spoločnú politickú autoritu. V demokratických štátoch, akými sú členské štáty EÚ, totiž môže byť takáto autorita odvodená len od ľudí. Ešte viac ako strategická autonómia si strategická suverenita vyžaduje politický konštrukt, ktorý – mimo národného štátu – môže ponúknuť iba EÚ. Aj keď má EÚ ďaleko od toho, aby bola suverénnym štátom, je to jedinečný nadnárodný politický subjekt, ktorý je schopný spoločne uplatňovať suverenitu v celej škále politik (Briancon, 2017).

Po vypuknutí konfliktu na Ukrajine nadobudla myšlienka strategickej suverenity nový význam. Má dokonca potenciál stať sa ústredným naratívom prehlbovania EÚ, zaistenie bezpečnosti a obrany je totiž jednou z hlavných úloh. Tak ako počas pandémie koronavírusu spôsobujúceho ochorenie Covid-19 občania očakávali, že Únia prevezme zodpovednosť za verejné zdravie (bez ohľadu na formálne kompetencie), zoči-voči ruskej invázii na Ukrajinu očakávajú, že EÚ sa postará o bezpečnosť a obranu svojich členských štátov a občanov.

Napriek tejto diskusii však EÚ urobila od inaugurácie Donalda Trumpa za prezidenta USA až po začiatok vojny Ruska proti Ukrajine zatiaľ len malý pokrok smerom k väčšej suverenite, a to z konkrétneho i praktického hľadiska. Po ruskej anexii Krymu v roku 2014 sa síce rozpočty na obranu v členských štátoch EÚ zvýšili, ale zostali hlboko pod 2 % HDP (graf 1). A hoci EÚ vytvorila inštitucionálne postupy vo forme Stálej štruktúrovanej spolupráce (Permanent Structured Cooperation – PESCO) (Európska únia, 2023) a Európskeho obranného fondu (European Defence Fund – EDF) (Európska únia, 2023), svoje vojenské spôsobilosti a schopnosť konať zatiaľ až tak výrazne neposilnila (EEAS, 2022).

Graf 1 Prehľad o výdavkoch na obranu v členských štátoch EÚ (v % HDP)
Zdroj: *European Defence Agency, 2023*

3 POSILNENIE POLITÍK PODPORUJÚCICH STRATEGICKÚ SUVERENITU

Dopady ruskej agresie vyvolávajú aj ďalšie otázky spojené s tým, aké priority by si mala európska úijná politika stanoviť do budúcnosti. Dosiachnutie cieľov strategickej suverenity totiž zahŕňa široké spektrum vzťahov, nielen vzťahov v oblasti zahraničnej, bezpečnostnej a obrannej politiky. Predovšetkým obranná politika v budúcnosti zaujme oveľa významnejšie postavenie ako v minulosti. Týkať sa to bude najmä rozvoja vojenských spôsobilostí, koordinácie vyčleňovania výdavkov na obranu, udržiavania jadrového odstrašovania a s tým spojeného posilňovania spolupráce so Spojenými štátmi.

Okrem toho by ambícia strategickej suverenity mala zahŕňať aj všetky ostatné oblasti politiky, v ktorých je nezávislá schopnosť konať zo strany EÚ dôležitá pre ochranu jej vlastných záujmov v nových geopolitických podmienkach. Okrem vojenskej oblasti existujú ďalšie tri oblasti, ktorých význam pre strategickú suverenitu sa od začiatku vypuknutia konfliktu na Ukrajine zvýšil.

Prvou je autonómna obchodná politika, t. j. oblasť, v ktorej už má Únia výlučné kompetencie a vzhľadom na jej ekonomickú váhu aj značné mocenské nástroje (Európsky parlament, 2019). V kontexte ukrajinskej vojny sa pozornosť sústreďuje na ekonomické sankcie proti Rusku (Rada Európskej únie, 2023), ktoré sú koordinované s partnermi, ale aj na rozšírenie obchodných vzťahov s tretími krajinami s cieľom znížiť závislosť od ruských zdrojov. Okrem toho je ochrana európskeho hospodárstva čoraz dôležitejšia pre zabezpečenie európskej hospodárskej suverenity (Blockmans, 2021).

Druhá oblasť sa týka medzinárodnej úlohy eura a finančnej suverenity. Spolu s USA a Spojeným kráľovstvom EÚ uvalila na Rusko a jeho centrálnu banku bezprecedentné finančné sankcie. Vzhľadom na centrálnu pozíciu dolára v globálnom finančnom systéme však majú najsilnejší dopad americké sankcie. Z dlhodobého hľadiska tak môže Únia zostať v tejto oblasti relevantným hráčom len vtedy, ak vznikne v EÚ silný finančný trh a posilní sa euro ako medzinárodná rezervná mena (Európska centrálna banka, 2023).

Tretiu oblasť predstavuje kritické zníženie závislosti Únie od dovozu energií a iných strategických surovín. V posledných rokoch sa ukázalo, aká zraniteľná je EÚ, keď aktéri ako USA a Čína súťažia o základné suroviny a/alebo keď sa členské štáty EÚ príliš spoliehajú na jednotlivé krajiny pri budovaní a udržiavaní dodávateľských reťazcov. Vzhľadom na súčasnú bezpečnostnú situáciu v Európe a pretrvávajúcu existenčnú výzvu, ktorú predstavuje zmena klímy, je na mieste otázka, ako možno z krátkodobého a strednodobého časového hľadiska nahradiť uhlie, ropu a plyn z Ruska diverzifikáciou a premenou na obnoviteľné zdroje energie. Ide o mimoriadne naliehavú výzvu, pri ktorej je dôležité vyhnúť sa novej závislosti od iných autoritárskych režimov (Európska komisia, 2022a).

Okrem týchto troch oblastí zostávajú dôležitými dimenziami európskej strategickej suverenity aj technológie a digitalizácia. Je to spôsobené tým, že technologická a digitálna suverenita je obzvlášť dôležitá najmä vo vzťahu k Číne a do určitej miery aj k USA. Konflikt však jasne ukázal do akej miery môžu dlhodobé závislosti obmedziť manévrovací priestor Európy, čo v najväčšej miere platí predovšetkým vo vzťahu k Číne (Chretien a kol., 2022). Technologická suverenita zahŕňa aj vesmírnu politiku, v ktorej európske krajiny dosiaľ záviseli najmä od ruských spôsobilostí, ako napríklad v prípade pozastavenej misie ESA ExoMars (Európska vesmírna agentúra, 2022).

4 INŠTITUCIONÁLNA SPÔSOBILOSŤ KONAŤ

Pokrok smerom k väčšej európskej strategickej suverenite závisí vo veľkej miere aj od inštitucionálneho rámca pre činnosť a inštitucionálnej spôsobilosti konať. Problematické zostávajú najmä zložité inštitucionálne euroatlantické bezpečnostné štruktúry. Členstvá v EÚ a NATO sa prekrývajú len čiastočne. Okrem toho vznikli početné minilaterálne a ad hoc koalície. A ďalším problémom, ktorý to všetko ešte zhoršil, je Brexit.

Pokiaľ ide o nevojenské aspekty strategickej suverenity, iba EÚ ponúka vhodný inštitucionálny rámec pre činnosť. Len Únia totiž spája formálne kompetencie, politický rámec a – aj keď je tu stále priestor na zlepšenie – demokratickú legitimitu prijímať a spájať ďalekosiahle rozhodnutia o sankciách, energetickej politike, obchodnej politike, vesmírnych programoch a pod. So svojím jednotným trhom a svojimi hospodárskymi programami má EÚ čo ponúknuť nielen Ukrajine, Moldavsku a Gruzínsku, ale aj štátom západného Balkánu, ktoré ešte nie sú členmi EÚ (Rittberger, 2023).

Ak chce byť Únia suverénnym aktérom na globálnej scéne, musí preskúmať ako môže efektívne integrovať rôzne prvky strategickej suverenity a posilniť svoje rozhodovacie procesy. V dohľadnej budúcnosti však Únia a jej členské štáty nebudú schopné zabezpečiť ani vlastný jadrový dáždnik ako USA, ani dôveryhodný konvenčný obranný záväzok založený na článku 42 ods. 7 Zmluvy o EÚ. Ešte dôležitejšie je, že minulé diskusie o strategickej autonómii a suverenite ukázali, že stávanie EÚ a NATO proti sebe bráni akémukoľvek pokroku a otvára rozpory medzi niektorými štátmi (Beaucillon, 2023).

V krátkodobom aj strednodobom horizonte je preto jasné, že kolektívnu obranu svojich členských štátov bude musieť realizovať NATO a že vojenskú integráciu je potrebné čo najužšie koordinovať s transatlantickými partnermi. Tu môže EÚ výrazne prispieť koordináciou zvyšovania výdavkov na obranu svojich členských štátov, posilňovaním európskej obrannej priemyselnej základne a riešením rozvoja vlastných integrovaných spôsobilostí, ktoré budú v prípade potreby k dispozícii aj Aliancii. Obranná kapacita EÚ v rámci NATO znamená, že Aliancia musí byť stále schopná spoľahlivo chrániť svojich členov o päť alebo desať rokov, aj keby dovtedy USA obmedzili svoje politické záväzky a vojenské príspevky v Európe (Európska komisia, 2022b).

5 PREHODNOTENIE VZŤAHOV S PARTNERMI A TRETÍMI KRAJINAMI V KONTEXTE STRATEGICKEJ SUVERENITY

Strategická suverenita si vyžaduje nielen spoluprácu s partnermi, ktorí v zásade zdieľajú hodnoty a ciele EÚ, ale aj s tými tretími krajinami, kde to tak nie je. Vyrovnanie sa s Ruskom, ako aj s politickými, ekonomickými a bezpečnostno-obrannými dôsledkami ukrajinskej vojny bude v dohľadnej budúcnosti stredobodom – možno aj ťažiskom – európskej zahraničnej, bezpečnostnej a obrannej politiky. Pre EÚ to znamená, že sa zmenia aj vzorce interakcie a závislosti od sveta mimo Únie. Európania v EÚ aj NATO tak budú musieť prehodnotiť svoje partnerstvá (Abrams, 2023).

Kľúčovou výzvou pre strategickú suverenitu bude zapojenie Spojeného kráľovstva, ktoré neopustilo EÚ bezproblémovo. Johnsonova vláda totiž vyjedнала skôr tvrdý Brexit s čo najväčším stupňom oddelenia od Únie (Millikan – John, 2019), čo vylučuje užšiu spoluprácu v zahraničnej, bezpečnostnej a obrannej politike. Vojna na Ukrajine ale na druhej strane potvrdila, že Spojené kráľovstvo je naďalej nevyhnutné pre zaisťovanie celoeurópskej bezpečnosti. Má najväčší obranný rozpočet v Európe a spolu s Francúzskom je európskym štátom s najväčšími nasaditeľnými ozbrojenými silami a nezávislou schopnosťou jadrového odstrašovania (Granholm – Rydquist, 2018).

Spojené kráľovstvo podporovalo Ukrajinu dodávkami zbraní a vojenským výcvikom ešte pred začiatkom vojny a zohráva tiež dôležitú úlohu pri presadzovaní západných finančných sankcií voči Rusku. Navyše, pre mnohých partnerov zo strednej a východnej Európy je Spojené kráľovstvo dôveryhodnejším bezpečnostným partnerom ako Francúzsko alebo Nemecko (Parrett, 2022). Londýn a Brusel by preto v záujme zvýšenia úrovne bezpečnosti mali hodiť za hlavu svoje spory týkajúce sa Brexitu a vytvoriť nové bezpečnostné partnerstvo. Spojené kráľovstvo by tak – ako preferovaný partner – v prípade záujmu mohlo mať možnosť participovať na obranných programoch a iniciatívach EÚ, napríklad na projektoch v rámci PESCO (Wright, 2021).

V dôsledku vážnych bezpečnostných a obranných dôsledkov prebiehajúcej vojny, ako aj predvídateľnej „sekuritizácie“ mnohých nevojenských oblastí politiky bude totiž závislosť Únie od USA v najbližších piatich až desiatich rokoch určite rásť. Týka sa to napríklad energetiky. Navyše, výzva, ktorú predstavuje Čína a jej politická a vojenská angažovanosť v Ázii, zostane dlhodobou stredobodom zahraničnej a bezpečnostnej politiky USA. Preto aj Washington má veľký záujem na tom, aby sa Európania dokázali v čo najväčšej miere postarať o svoju vlastnú bezpečnosť (Lieven, 2023).

Ukrajinská vojna bude mať vplyv aj na vzťahy EÚ s Čínou. V minulosti Únia odolala americkým výzvam, aby považovala Čínu predovšetkým za systémového rivala a aby sa jasne postavila na stranu USA v súperení s Pekingom. Namiesto toho EÚ zaujímala diferencovaný pohľad, ktorý v závislosti od konkrétneho problému vidí Čínu ako partnera pre spoluprácu, konkurenta alebo systémového rivala. Dnes je pre Európu otázkou, či sa bude musieť z Číny stiahnuť aj ekonomicky, ak sa partnerstvo medzi Ruskom a Čínou ešte viac prehĺbi, ako mnohí očakávajú. Zároveň sa ale zvyšuje význam Číny pre Európu, pretože západné sankcie pravdepodobne nebudú z dlhodobého hľadiska účinné, ak sa Čína rozhodne ich systematicky obchádzať. Čína by sa tak mohla stať na jednej strane ešte väčším nákupcom ruského plynu, ropy a iných surovín a na druhej strane aj väčším dodávateľom zariadení a spotrebného tovaru.

Rusko ako jeden z najväčších vývozcov ropy, plynu, pšenice a zbraní naďalej uplatňuje svoj politický a ekonomický vplyv v mnohých krajinách sveta. Ruská agresívna vojna preto s najväčšou pravdepodobnosťou nerozdelí medzinárodné spoločenstvo. A hoci veľká väčšina členských štátov Organizácie Spojených národov (141) odsúdila ruský útok na Ukrajinu na

Valnom zhromaždení začiatkom marca 2022 (OSN, 2022), vôbec to ešte neznamená, že medzinárodné spoločenstvo je jednotné. Napokon, 35 štátov sa hlasovania zdržalo vrátane Indie a Južnej Afriky ako medzinárodných ťažkých váh a vážených partnerov EÚ (White – Holtz, 2022).

V tejto súvislosti je potrebné si uvedomiť aj tú skutočnosť, že v snahe o väčšiu nezávislosť od ruských zdrojov energie sa Európa – aspoň z krátkodobého a strednodobého hľadiska – stane viac závislou od iných aktérov, ktorí zdieľajú európske hodnoty len vo veľmi obmedzenej miere. Za potenciálnych dodávateľov energií, ktorí by mohli nahradiť ruský plyn, sa okrem USA a Nórska považujú hlavne Alžírsko, Azerbajdžan, Katar a Egypt. Diverzifikácia v prístupe k alternatívnym zdrojom energie si preto od Európy vyžaduje kompromisy v zmysle „realpolitiky“, ktorá občas odsúva dôležitosť ľudských práv a demokracie na druhú koľaj (Basso – Makszimov, 2022).

ZÁVER

Otázky európskej strategickkej suverenity sa s návratom vojenského konfliktu do Európy stali opäť naliehavými. EÚ by sa preto mala zamerať na zaistenie bezpečnosti a obrany svojich občanov so všetkým, čo k tomu patrí. Únia ako jedinečná nadnárodná organizácia predstavuje politický rámec pre činnosť, v ktorej by mohla strategická suverenita fungovať v plnom rozsahu, napríklad v oblastiach ako obchodná politika a sankcie, energetická bezpečnosť a zníženie závislosti od strategických zdrojov, digitalizácia a technológie a tiež hospodárska a finančná politika. Práve tu môže a mala by EÚ využiť všetky svoje silné stránky.

Pokiaľ ide o európsku strategickú suverenitu v oblasti bezpečnosti a obrany, je veľmi pravdepodobné, že štáty EÚ a NATO v nasledujúcich rokoch výrazne zvýšia svoje individuálne a kolektívne obranné úsilie. Bude však trvať roky, kým sa prostriedky – ako napríklad ohlásená a schválená investícia 100 miliárd eur do nemeckých ozbrojených síl na ďalšie roky (Hansen, 2022; Rogers, 2022), ktorú vo februári oznámil kancelár Olaf Scholz – skutočne premietnu do výrazne vyššej úrovne vojenských spôsobilostí. Okrem toho sa ešte len uvidí, do akej miery nová bezpečnostná situácia zvýši aj potrebnú politickú vôľu a súdržnosť v rámci Únie na spoločné budovanie vojenských spôsobilostí a kapacít a ich nasadenie v prípade krízy alebo vojny. Zo strednodobého hľadiska preto zostanú USA a NATO absolútne nevyhnutné pre bezpečnosť a obranu EÚ a jej členských štátov.

Strategickú suverenitu ako celok možno teda dnes chápať len v euroatlantickom zmysle – s cieľom postupne posilňovať európske obranné spôsobilosti a kapacity v rámci Aliancie. Vzhľadom na neistotu ohľadom dlhodobého smerovania americkej politiky však musí Únia tento cieľ presadzovať ešte dôslednejšie a dôraznejšie. Nestací len dolad'ovať PESCO projekty. Európska úijná politika a politici skôr potrebujú svoj vlastný „Zeitenwende“ (bod zlomu) (Mehrer, 2022), v rámci ktorého sa vynaloží maximálne úsilie na orientáciu politik EÚ na spoločnú strategickú suverenitu. To sa môže stať zjednocujúcim príbehom európskej integrácie, ktorý spája aj záujmy rôznych jej členských štátov. Mnohé naznačujú aj závery z Konferencie o budúcnosti Európy, podľa ktorých občania EÚ vnímajú motív bezpečnosti a sebaapresadzovania ako pilier pre EÚ v 21. storočí (Európska komisia, 2022c).

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ABRAMS, E. 2023. Implications of the Russia-Ukraine War. In *Council on Foreign Relations*, 2023. [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné na internete: <<https://www.cfr.org/blog/implications-russia-ukraine-war>>.

- ANTONY, I. 2022. A new security order in Europe. In *Globsec*, 2022. [online] [cit. 2023-08-12] Dostupné na internete: <<https://www.globsec.org/what-we-do/press-releases/new-security-order-europe>>.
- BASSO, D. - Makszimov, V. 2022. EU looks to autocracies in search for energy. In *Euractive*, 2022. [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné na internete: <https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/eu-looks-to-autocracies-in-search-for-energy/>.
- BEAUCILLON, C. 2023. Strategic Autonomy: A New Identity for the EU as a Global Actor. In *European Papers*, 2023. [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné na internete: <<https://www.europeanpapers.eu/en/europeanforum/strategic-autonomy-new-identity-eu-global-actor>>.
- BLOCKMANS, S. 2021. The EU's New Trade Policy An Autonomous Assertion of Strategic Objectives. In *Friedrich-Ebert-Stiftung*, 2021. [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné na internete: <<https://library.fes.de/pdf-files/bueros/singapur/18296.pdf>>.
- BRIANCON, P. 2017. 5 takeaways from Macron's big speech on Europe's future. In *Politico*, 2017. [online] [cit. 2023-08-13] Dostupné na internete: <<https://www.politico.eu/article/5-takeaways-from-macrons-big-speech-on-europes-future/>>.
- DUPRÉ, B. 2022. European sovereignty, strategic autonomy, Europe as a power: what reality for the European Union and for what future? In *European Issues*, 2022. [online] [cit. 2023-08-11] Dostupné na internete: <<https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0620-european-sovereignty-strategic-autonomy-europe-as-a-power-what-reality-for-the-european-union>>.
- ECB. 2023. The international role of the euro. In *European Central Bank*, 2023. [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné na internete: <<https://www.ecb.europa.eu/pub/ire/html/ecb.ire202306~d334007ede.en.html>>.
- EDA. 2023. Defence Data 2020-2021. In *European Defence Agency*, 2023. [online] [cit. 2023-08-13] Dostupné na internete: <<https://eda.europa.eu/publications-and-data/defence-data>>.
- EEAS. 2022. We need to increase European defence capabilities, working better together. In *European Union External Action*, 2022. [online] [cit. 2023-08-13] Dostupné na internete: <https://www.eeas.europa.eu/eeas/we-need-increase-european-defence-capabilities-working-better-together_en>.
- EMERSON, M. a kol. 2023. The EU accession prospects of Ukraine, Moldova and Georgia. In *Centre for European Policy Studies*, 2023. [online] [cit. 2023-08-12] Dostupné na internete: <<https://www.ceps.eu/ceps-publications/eu-accession-prospects-of-ukraine-moldova-and-georgia/>>.
- ESA. 2022. N° 9–2022: ExoMars suspended. In *European Space Agency*, 2022. [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné na internete: <https://www.esa.int/Newsroom/Press_Releases/ExoMars_suspended>.
- Európska komisia. 2022a. REPowerEU: A plan to rapidly reduce dependence on Russian fossil fuels and fast forward the green transition. In *European Commission*, 2022. [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné na internete: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/repowereu-plan-rapidly-reduce-dependence-russian-fossil-fuels-and-fast-forward-green-transition-2022-05-18_en/>.
- Európska komisia. 2022b. EU steps up action to strengthen EU defence capabilities, industrial and technological base. In *European Commission*, 2022. [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_3143>.

- Európska komisia. 2022c. Conference on the Future of Europe. In *European Commission*, 2022. [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné na internete: <https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/conference-future-europe_en>.
- Európska komisia. 2023. European Commission publishes analytical reports on Ukraine, Moldova, and Georgia's alignment with the EU acquis. In *European Commission*, 2023. [online] [cit. 2023-08-12] Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_123>.
- Európska rada. 2023a. Information manipulation in Russia's war of aggression against Ukraine. In *European Council*, 2023. [online] [cit. 2023-08-12] Dostupné na internete: <<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/07/28/information-manipulation-in-russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-eu-lists-seven-individuals-and-five-entities/>>.
- Európska rada. 2023b. EU response to Russia's invasion of Ukraine. In *European Council*, 2023. [online] [cit. 2023-08-12] Dostupné na internete: <<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/>>.
- Európska únia. 2022. European Defence Fund (EDF). In *European Union*, 2022. [online] [cit. 2023-08-13] Dostupné na internete: <https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/european-defence-fund-edf_en>.
- Európska únia. 2023. Permanent Structured Cooperation (PESCO). In *European Union*, 2022. [online] [cit. 2023-08-13] Dostupné na internete: <<https://www.pesco.europa.eu>>.
- Európsky parlament. 2019. EU trade policy. In *European Parliament*, 2019. [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné na internete: <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2019/642229/EPRS_IDA\(2019\)642229_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2019/642229/EPRS_IDA(2019)642229_EN.pdf)>.
- GENSCHER, H.-D. 2015. Opening Speech Hans-Dietrich Genscher. In *M100 Sanssouci Colloquium*, 2015. [online] [cit. 2023-08-12] Dostupné na internete: <<https://www.m100.potsdam.org/en/opening-speech-hans-dietrich-genscher/>>.
- GRANHOLM, N. – RYDQVIST, J. 2018. Nuclear weapons in Europe: British and French deterrence forces. In *FOI*, 2018. [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné na internete: <<https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--4587-SE>>.
- HANSEN, H. 2022. German lawmakers approve 100 billion euro military revamp. In *Reuters*, 2022. [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné na internete: <<https://www.reuters.com/world/europe/german-lawmakers-approve-100-bln-euro-military-revamp-2022-06-03/>>.
- CHRETIÉN, J. a kol. 2022. European technological sovereignty. In *HAL Open Science*, 2022. [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné na internete: <https://hal.science/hal-03574500v1/file/RenaissanceNumerique_TechnologicalSovereignty_Note.pdf>.
- KLEPPER, D. 2022. Russian disinformation spreading in new ways despite bans. In *AP News*, 2022. [online] [cit. 2023-08-12] Dostupné na internete: <<https://apnews.com/article/russia-ukraine-misinformation-european-union-government-and-politics-e5a1330e834fde428aab599b5c423530>>.
- LEGUCA, A. 2020. Russia's Long-Term Campaign of Disinformation in Europe. In *Carnegie Europe*, 2020. [online] [cit. 2023-08-12] Dostupné na internete: <<https://carnegieeurope.eu/strategieurope/81322>>.

- LIEVEN, A. 2023. The Future of European Security. In *Quincy Institute for Responsible Statecraft*, 2023. [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné na internete: <<https://quincyst.org/report/the-future-of-european-security/>>.
- LIPPERT, B. 2019. European Strategic Autonomy - Actors, Issues, Conflicts of Interests. In *Stiftung Wissenschaft und Politik*, 2019. [online] [cit. 2023-08-12] Dostupné na internete: <https://www.swp-berlin.org/publications/products/research_papers/2019RP04_lpt_orz_prt_web.pdf>.
- MACRON, E. 2017. 2017. Sorbonne speech of Emmanuel Macron. In *Ouest France*, 2017. [online] [cit. 2023-08-13] Dostupné na internete: <<https://international.blogs.ouest-france.fr/archive/2017/09/29/macron-sorbonne-verbatim-europe-18583.html>>.
- MEHRER, A. 2022. Turn of phrase: Germany's Zeitenwende. In *European Council on Foreign Relations*, 2022. [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné na internete: <<https://ecfr.eu/article/turn-of-phrase-germanys-zeitenwende/>>.
- MEYERS, S. L. – BARRY, E. 2014. Putin Reclaims Crimea for Russia and Bitterly Denounces the West. In *The New York Times*, 2014. [online] [cit. 2023-08-12] Dostupné na internete: <<https://www.nytimes.com/2014/03/19/world/europe/ukraine.html>>.
- MILLIKAN, D. – JOHN, M. 2019. UK heading for 'fairly hard' Brexit if Johnson deal passes. In *Reuters*, 2019. [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné na internete: <<https://www.reuters.com/article/uk-britain-eu-economy/uk-heading-for-fairly-hard-brexit-if-johnson-deal-passes-idUSKBN1WW2F8>>.
- NATO. 2023. Finland joins NATO as 31st Ally. In *North Atlantic Treaty Organisation*, 2023. [online] [cit. 2023-08-12] Dostupné na internete: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_213448.htm>.
- OSN. 2022. General Assembly resolution demands end to Russian offensive in Ukraine. In *United Nations*, 2022. [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné na internete: <<https://news.un.org/en/story/2022/03/1113152>>.
- PARRETT, M. 2022. Foreign and security policy: the consequences of bilateralisation for EU-UK relations. In *UK in a Changing World*, 2022. [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné na internete: <<https://ukandeu.ac.uk/foreign-and-security-policy-bilateralisation-uk-eu/>>.
- Rada Európskej únie. 2023. EU restrictive measures against Russia over Ukraine (since 2014). In *Council of the European Union*, 2023. [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné na internete: <<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/>>.
- ROGERS, I. 2022. Germany to Create Special €100 Billion Armed Forces Fund. In *Bloomberg*, 2022. [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné na internete: <<https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-02-27/scholz-says-germany-to-create-special-eu100b-armed-forces-fund#xj4y7vzkg>>.
- RUMER, E. 2016. Russia and the Security of Europe. In *Carnegie Europe*, 2016. [online] [cit. 2023-08-12] Dostupné na internete: <https://carnegieendowment.org/files/CP_276_Rumer_Russia_Final.pdf>.
- SCHMIDT, H. 2000. *Die Selbstbehauptung Europas : Perspektiven für das 21. Jahrhundert*. Stuttgart : Deutsche Verlags-Anstalt, 2000. 256 s. ISBN 978-34-2105-357-2.
- TASR. 2023. Erdogan súhlasí so vstupom Švédska do NATO. Žiadosť pošle čo najskôr do parlamentu, uviedol Stoltenberg. In *Pravda*, 2023. [online] [cit. 2023-08-12] Dostupné na

internete: <<https://spravy.pravda.sk/svet/clanok/674119-prijmite-turecko-do-eu-my-otvorime-cestu-svedsku-do-nato-uviedol-erdogan-pred-summitom/>>.

WESSEL, R. A. a kol. 2021. The future of EU Foreign, Security and Defence Policy. In *European Law Journal*, 2021. [online] [cit. 2023-08-13] Dostupné na internete: <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/eulj.12405>>.

WHITE, A. – HOLTZ, L. 2022. Figure of the week: African countries' votes on the UN resolution condemning Russia's invasion of Ukraine. In *Brookings*, 2022. [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné na internete: <<https://www.brookings.edu/articles/figure-of-the-week-african-countries-votes-on-the-un-resolution-condemning-russias-invasion-of-ukraine/>>.

WRIGHT, G. 2021. UK–EU future relationship: defence and security co-operation. In *Institute for Government*, 2021. [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné na internete: <<https://www.instituteforgovernment.org.uk/article/explainer/uk-eu-future-relationship-defence-and-security-co-operation>>.

plk. gšt. v. z. doc. Ing. Radoslav IVANČÍK, PhD. et PhD., MBA, MSc.
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1, 935 17 Bratislava
radoslav.ivancik@akademiapz.sk

ŠKODLIVOSŤ KORUPCIE A OPATRENIA PROTI NEJ V REZORTE OBRANY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

THE HARMFULNESS OF CORRUPTION AND THE ANTI-CORRUPTION MEASURES IN THE DEPARTMENT OF DEFENSE OF THE SLOVAK REPUBLIC

Soňa JIRÁSKOVÁ

ABSTRACT

The main objective of this article is to provide basic information about the motives leading to corrupt behaviour, to explain the essence of corruption from the point of view of public economics, to present the classification of corruption according to selected signs, to describe the manifestations of corrupt behaviour and to focus attention on the possibilities of preventing phenomena associated with corruption in the Department of the Ministry of Defence of the Slovak Republic.

Keywords: corruption, types of corruption, department of defence

ÚVOD

Korupcia je komplexný jav s ekonomickým, sociálnym, politickým a kultúrnym rozmerom. Z tohto dôvodu je predmetom záujmu a bádania viacerých spoločenských vied (etiky, politológie, práva, sociológie, kriminalistiky, ekonómie). Dôležité je zdôrazniť, že ide o škodlivý jav s výraznými negatívnymi dopadmi, ktorý vo svojej podstate brzdí hospodársky a spoločenský rozvoj, vyvoláva nedôveru občanov k štátnemu aparátu, k orgánom a inštitúciám verejného sektora, prispieva k neefektívnemu rozdeľovaniu verejných prostriedkov, vyvoláva nadbytočné náklady pri podnikaní, má negatívne účinky na hospodársku súťaž a rast životnej úrovne obyvateľov, je nástrojom organizovaného zločinu, dokonca môže narušiť bezpečnosť štátu¹. Korupcia v konečnom dôsledku deformuje celú spoločnosť.

I keď sa prejavy korupcie spájajú predovšetkým s verejným sektorom, praktiky korupcie môžu existovať v akejkoľvek spoločenskej oblasti, to znamená i v súkromnej sfére. Zároveň nejde o národnú črtu ani o prejav skupinovej mentality. Hoci je problematické korupciu presne definovať, vyskytuje sa vo všetkých typoch štátnych útvarov a politických zriadení, vo všetkých sférach štátnej správy (Gregová, 2015).

Korupcia je prostriedkom nezákonného obohacovania, prípadne získavania neoprávnených (nielen finančných) výhod. Podľa oficiálnych štatistík je predovšetkým rozšírená v oblastiach ako je zdravotníctvo, súdnictvo a prokuratúra, polícia, školstvo, no zasahuje i do ďalších oblastí ako je kultúra či šport. I keď vnímanie a tolerancia korupcie zo strany rozličných sociálnych skupín môže byť rozdielna, vo všeobecnosti možno tvrdiť, že korupcia je v akejkoľvek kultúre spoločnosťou odsúdená, čo je potvrdené skutočnosťou, že

¹ V dôsledku korupcie môže dôjsť k vlastizrade.

väčšina krajín má prijatú protikorupčnú legislatívu (Martinkovičová a kol., 2019). Jednotlivé krajiny sú zároveň signatármi medzinárodných dohovorov o boji s korupciou².

Korupcia je slovo latinského pôvodu odvodené od slova rumpere, čo znamená zlomiť, pretrhnúť. Latinský výraz *corruptus* vyjadruje následok takejto zmeny. V podstate ide o zlomenie, prinútenie niekoho, aby zmenil svoje normatívne postoje, názory a zásady. Z ideologického hľadiska pri korupcii ide o stratu viery v ideály a mravné princípy celej spoločnosti (Neubauerová, Beličková, 2005).

Jednoznačná a vyčerpávajúca definícia korupcie neexistuje. Je to logické vzhľadom na rôznorodé formy jej výskytu, obsah, motiváciu k takémuto konaniu, oblastí, v ktorých sa vyskytuje, či frekvencie, v akej sa objavuje. Z etymologického hľadiska ide o skazenosť, úplatkárstvo, podplácanie, predajnosť verejných a politických činiteľov. Termín korumpovať znamená mravne kaziť, demoralizovať, dávať úplatky.

Pri skúmaní korupcie sa často používa definícia Svetovej banky, ktorá korupciu vymedzuje ako: „zneužívanie štátnej moci na osobný prospech“. Táto definícia sa dotýka rozporu vo vzťahu medzi verejným a súkromným záujmom pri štátnych zamestnancoch, (byrokratoch), politikoch a podobne. Širšie vnímanie a vymedzenie korupcie poskytuje mimovládna medzinárodná organizácia Transparency International, ktorá korupciu chápe ako: „zneužívanie moci/postavenia na osobný prospech“. Podľa chápania tejto organizácie je korupcia akékoľvek zneužitie zverenej moci na osobný prospech, pričom môže ísť aj o zneužitie dôvery akcionárov manažérmi spoločnosti v súkromnom sektore. Aby však bol skutok kvalifikovaný ako korupcia, musí dôjsť k nezákonnému zisku (Kopanchuk et. al, 2021).

V norme STN ISO 37001:2019 má pojem korupcia generický charakter a vymedzuje sa ako „ponúkanie, sľubovanie, dávanie, prijímanie alebo požadovanie neoprávnenej výhody akejkoľvek hodnoty (ktorá by mohla byť finančná alebo nefinančná), priamo alebo nepriamo a bez ohľadu na miesto (miesta), v rozpore s platnými právnymi predpismi, ako aj úplatok alebo odmena pre osobu, ktorá koná alebo sa zdráha konať v súvislosti s výkonnosťou plnenia povinností tejto osoby“.

Vzhľadom na závažnosť tohto problému je cieľom tohto príspevku čitateľovi poskytnúť základné informácie o motívoch vedúcich ku korupčnému správaniu, vysvetliť podstatu korupcie z pohľadu verejnej ekonómie, uviesť klasifikáciu korupcie podľa vybraných znakov, opísať prejavy korupčného správania a v neposlednom rade sa zamerať na možnosti predchádzania javov spájaných s korupciou v rezorte obrany Slovenskej republiky.

1 PODSTATA A DOPADY KORUPCIE Z EKONOMICKÉHO POHĽADU

Podstata korupcie z pohľadu ekonómie vychádza z predpokladu, že každý ekonomický subjekt pri svojom rozhodovaní a konaní primárne sleduje maximalizáciu vlastného prospechu, čo znamená snahu dosiahnuť v čo najvyššej miere konkrétne ciele maximalizujúce prospech pri minimálnych nákladoch³.

Pri analýze korupcie sa vo verejnej ekonómii využíva známy model “principál – agent“. Tento model je súčasťou teórie verejnej voľby a teórie byrokracie. Model vychádza z predpokladu, že ak za jednotlivca („principál“) koná niekto iný („agent“), neexistuje dôvod

² Napríklad: Dohovor OSN proti korupcii, Občianskoprávny dohovor o korupcii, Dohovor o boji proti korupcii týkajúci sa činiteľov Európskych spoločenstiev alebo činiteľov členských štátov EÚ, Trestnoprávny dohovor o korupcii.

³ V ekonómii ide o tzv. teóriu racionálnej voľby.

predpokladať, že agent koná automaticky v prospech principála. Naopak, ak vychádzame z teórie racionálnej voľby, môžeme očakávať, že agent bude konať vo svoj vlastný prospech, bez ohľadu na to, či je to v súlade so záujmami zastupovaného. Zjednodušene povedané, existuje predpoklad, že jednotlivci majú primárne záujem konať vo svoj osobný prospech, nie v prospech celej organizácie v mene ktorej konajú.

Podľa tohto modelu principál (orgán verejnej moci) poveruje agenta (napr. byrokrata – štátneho úradníka) výkonom istej funkcie (napr. vydávaním povolení). Súkromné ciele agenta sa však môžu odlišovať od zámerov principála. Agent môže zneužiť moc ktorou disponuje, na svoje obohatenie (napr. za vydanie povolenia môže žiadať úplatok).

Korupciu teda možno definovať ako zneužitie moci nad cudzím, zvereným majetkom či právami, na účely získania osobných výhod. V tejto súvislosti dochádza k vzniku protirečenia medzi verejným a súkromným záujmom. Problémom je, že exaktne vymedziť verejný záujem je častokrát veľmi ťažké. Korupčná transakcia je dobrovoľný akt dvoch strán, ktorý je výhodný pre obe strany, pretože umožňuje preniesť časť nákladov na tretie osoby (vzniká tzv. negatívna externalita). Ak na základe úplatku úradník prednostne vybaví konkrétneho klienta, náklady vznikajú všetkým ostatným klientom, ktorí budú vybavení neskôr (Beblavý, 2007).

Ďalším problémom súvisiacim s korupciou je deformovanie alokačných rozhodnutí vo verejných inštitúciách. Ide o kapitálové výdavky do investičných projektov, ktoré sú značne náročné na objem verejných finančných zdrojov a v dôsledku nesprávne/nedostatočne transparentne vykonávaného verejného obstarávania dochádza k ich neefektívnemu využívaniu. Uprednostňovanie „spriaznených firiem“ pri verejnom obstarávaní môže viesť k situácii, že tovary a služby budú obstarávané za vyššie ceny ako by bolo optimálne, nedodržia sa koncept „3E“⁴ a v konečnom dôsledku nie je splnená požiadavka na získanie „hodnoty za peniaze (value for money)“ pri hospodárení s verejnými finančnými zdrojmi (Vodáková a kol., 2013).

Uprednostňovanie a poskytovanie lukratívnych pracovných pozícií priateľom alebo rodine bez ohľadu na ich kvalifikáciu a pracovný výkon taktiež vedú k zníženiu efektívnosti organizácie (Kopanchuk et. al, 2021).

Korupcia v oblasti správy daní má za následok vznik škôd na štátnom rozpočte v podobe nevybraných, resp. krátených daní a podvodne vylákaných nadmerných odpočtov (Martinkovičová, 2019).

Záverom možno konštatovať, že v konečnom dôsledku korupcia negatívne vplýva na ekonomickú prosperitu krajiny a deformuje hospodársku súťaž.

2 KLASIFIKÁCIA KORUPCIE

Vo verejnom sektore má korupcia viacero podôb, prejavov a súvislostí. Rôzne sú tiež pohnútky, ktoré vedú ku korupčnému správaniu. Motívom korupcie môže byť túžba po zisku, obohatení sa, získaní súkromných výhod, ale aj túžba po moci. Paradoxne pri korupcii nemusí ísť len o viditeľnú ziskuchtivosť (korupcia z nenásytnosti), ale aj o stav núdze. V takomto prípade hovoríme o korupcii z núdze, keď sa korupciou kupujú nielen zhodnotiteľné informácie, ale aj mlčanie. Motívom teda nemusí byť len zisk, ale i škoda spôsobená niekomu inému. Cieľom dokonca môže byť i kompromitácia korumpovaného.

⁴ Koncept „3E“ - dodržanie hospodárnosti (*economy*), efektívnosti (*efficiency*) a účinnosti (*effectiveness*).

Určitá výhoda, odmena či recipročná služba sa sľubujú a ponúkajú nielen za určité konanie zo strany určitého subjektu, ale i za nekonanie či nečinnosť v určitej veci. V mnohých prípadoch motívom korupčného správania nie je získanie určitej výhody, ale odstraňovanie nevýhod v konkurenčnom prostredí.

K najbežnejším motívom korupčného správania patrí (Martinkovičová a kol., 2019):

- zabezpečenie prístupu k nedostatkovým službám a tovarom,
- prístup k neverejným informáciám, resp. zamedzenie prístupu k nim iným subjektom,
- snaha vyhnúť sa nákladom, resp. prenesenie nákladov na iných,
- urýchlenie konania v určitej veci, urýchlenie administratívneho rozhodnutia,
- zvýšenie životného štandardu.

Korupciu možno členiť podľa rôznych kritérií. Pre potreby príspevku sme vybrali z nášho pohľadu najdôležitejšie.

Z hľadiska prerastania do verejného sektora ju členíme na (Cibáková a kol., 2012):

- *Funkčnú korupciu* – bežná osobná, drobná korupcia na prílepšenie, ktorá vychádza z individuálnych zlyhaní a charakterových chýb osoby, ktorá ju pácha. Nepredstavuje však systémovú chybu, ale parazituje na sociálnom systéme. Jednotlivé korupčné akty sú skôr výnimkou ako pravidlom. Jej aktérmi sú výlučne individuá. Tento druh korupcie je motivovaný snahou získať individuálne výhody z určitého monopolného postavenia.
- *Systémovú korupciu* – veľká korupcia, hyperkorupcia, sekundárna korupcia, ktorá je založená na celkovom zlyhaní systému. Nejde o náhodne vyskytujúcu sa udalosť, ale o imanentnú súčasť sociálneho, ekonomického, politického systému či podnikania. Z tejto korupcie majú prospech nielen jednotlivci, ale aj isté skupiny, napr. politické strany, profesijné skupiny. Negatívom je, že ak sa stane bežnou súčasťou ekonomiky, následne sa stane všeobecne akceptovanou kultúrnou normou.

Podľa úrovni, kde sa vyskytujú korupčné akty sa korupcia člení na (Gregová, 2015):

- *Individuálnu korupciu* – ktorá primárne existuje vo vzťahoch medzi jednotlivými občanmi a úradníkmi a orgánmi verejnej správy.
- *Podnikateľskú korupciu* – ktorá existuje primárne vo vzťahoch medzi podnikmi/spoločnosťami a úradníkmi a orgánmi verejnej správy.
- *Politickú korupciu* – ktorá existuje na vyšších úrovniach verejnej správy a na politickej úrovni.

Podľa množstva peňažných prostriedkov použitých pri korupčnom akte je možné hovoriť o (Cibáková a kol., 2012):

- *Malaj/drobnej korupcii* – s ktorou sa jednotlivci stretávajú v bežnom živote, keď vynakladajú časť svojich disponibilných príjmov na úplatky. Malá korupcia je praktizovaná štátnymi úradníkmi (radoví úradníci, dopravní policajti a pod.), ktorí sú obyčajne slabo platení a prijímajú úplatky za uľahčenie a urýchlenie rutinných správnych úkonov. Malá korupcia sa dotýka najchudobnejších vrstiev obyvateľstva s najnižšími príjmami.

- *Veľkej korupcii* – ktorá sa dotýka každého jednotlivca nepriamo. Občania síce nepocitujú bezprostredné zníženie svojich príjmov, no väčšinou má tento typ korupcie za následok plytvanie s verejnými prostriedkami pri predražených projektoch a v konečnom dôsledku občan za odvedené dane dostáva menej verejných statkov. V podstate ide o korupciu vo veľkom praktizovanú elitami. Najčastejšie sa dotýka oblastí ako je získavanie a podpisovanie veľkých kontraktov, veľkých štátnych objednávok, udeľovanie monopolných licencií, privatizácie či dôležitých neverejných informácií (Martinkovičová a kol., 2019). V súčasnosti má veľká korupcia globálny rozsah a môže v sebe zahŕňať aj rozsiahle medzinárodné úplatky a tajné zahraničné účty (Gregová, 2015).

Z právneho hľadiska sa korupcia posudzuje ako trestný čin. Slovenské trestnoprávne normy neposkytujú legálnu definíciu pojmu korupcia, no Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov obsahuje ustanovenia, v ktorých zákonodarca za korupciu označuje „trestné činy proti poriadku vo verejných veciach“.

Korupcia v zásade predstavuje všetky tie protiprávne konania, podstatou ktorých je poskytnúť, ponúknuť alebo sľúbiť úplatok za konanie súvisiace s výkonom oprávnení a povinností kompetentného subjektu, resp. úplatok, za konanie súvisiace s výkonom oprávnení a povinností kompetentného subjektu prijať, žiadať alebo dať si sľúbiť (Kantorová, 2015).

Na základe uvedenej legislatívnej normy sa za korupčné trestné činy považujú (Tittlová, Balogh, Kleniar, 2021):

- Trestný čin prijímania úplatku.
- Trestný čin podplácania.
- Trestný čin nepriamej korupcie.
- Trestný čin volebnej korupcie.
- Športová korupcia.
- Trestný čin prijatia a poskytnutia nenáležitej výhody.

Z hľadiska postojov verejnej mienky k nej sa korupcia označuje ako (Martinkovičová, 2019):

- *Biela* – ktorá označuje takú mieru a také podoby korupcie, ktoré sú tolerované verejnosťou aj elitami. Ani jedna z týchto spoločenských skupín ju nepovažuje za spoločensky nebezpečnú.
- *Čierna* – ktorá vyjadruje podobnú názorovú zhodu, tentoraz na neprijateľné podoby korupcie. Názory verejnosti i elít sa stretávajú v obojstrannom uznaní jej spoločenskej nebezpečnosti.
- *Šedá* – ktorá odzrkadľuje situáciu, keď sa hodnotiace postoje verejnosti a elít rozchádzajú. Existujú určité korupčné praktiky, ktoré sú akceptované elitami (napr. nelegálne alebo poloilegálne spôsoby financovania politických strán, ich volebných kampaní), ale praktiky sú odmietané verejnosťou a naopak.

Ďalšia klasifikácia korupcie je možná z časového hľadiska – príležitostná (situačná, jednorazová) a systematická (plánovaná) korupcia, z hľadiska štátnych zásahov do ekonomiky sa korupcia člení na útočnú a obrannú (Cibáková a kol., 2012).

3 PRAKTIKY SÚVISIACE S KORUPCIOU

Korupčné praktiky môžu mať rozličnú podobu. V reakcii na protikorupčné opatrenia sa neustále prispôsobujú novým podmienkam, možno povedať, že v čase sa menia. Najtypickejšie formy korupcie vyskytujúce sa v praxi sú uvedené v nasledujúcej tabuľke.

Tabuľka 1 Formy korupcie

Úplatok	Finančné alebo vecné plnenie spojené s obojstranne akceptovaným protiplnením v prospech uplácajúceho alebo tretej osoby. Úplatok nemusí mať finančnú podobu, môže ísť o poskytnutie informácií, hmotných darov či iných výhod, služieb a pod.
Sprenevera (defraudácia)	Neoprávnené prisvojenie si cudzej veci. Na rozdiel od iných foriem korupcie, do sprenevery je zapojená len jedna strana. Ide o vybielenie účtov verejných prostriedkov, urovanie vecí, zametanie stôp, zneužívanie verejných fondov, čerpanie verejných financií na platenie tzv. mŕtvych duší, platby za fiktívnu prácu a pod.
Podvod	Obohatenie na základe uvedenia niekoho do omylu, alebo využitie existujúceho omylu na obohatenie. Ide o manipuláciu s predpismi, obchodmi, dodávkami, zmluvami, úvermi, prípadne môže ísť o daňové podvody a pranie špinavých peňazí.
Vydieranie a nátlak	Získavanie zdrojov či plnení na základe vyhrážok a iného hrubého nátlaku.
Klientelizmus	Plnenie, ktoré nie je nevyhnutne spojené s presne definovaným protiplnením, ale môže súvisieť s voľnejšie definovanými protiplneniami, osobnými, politickými a inými vzťahmi medzi oboma stranami klientskej transakcie. Pri klientelizme ide o nadväzovanie známostí a vytváranie vzájomne závislých vzťahov. Pri klientelizme dochádza k porušovaniu princípu rovnosti, ktorý je základom trhového mechanizmu.
Zvýhodňovanie	Proces, ktorého výsledkom je neobjektívne pridelovanie verejných zdrojov, môže ísť aj o poskytovanie pozícií alebo privilégií osobám bez ohľadu na ich kvalifikáciu.
Nepotizmus („rodinkárstvo“)	Záštita príbuzných je jedinečná forma zvýhodňovania príbuzných a rodinných príslušníkov do lukratívnych a spoločensky vplyvných pozícií a rolí.
Cronyizmus	Forma zvýhodňovania oblúbencov, spriaznených osôb, priateľov z detstva, spolužiakov, milencov a mileniek a pod.

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Beblavý (2007), Kopanchuk et. al. (2021), Martinkovičová a kol. (2019).

Okrem uvedených praktík Martinkovičová a kol. (2019) uvádza aj ďalšie aktivity ako: prekrucovanie spravodlivosti, krivé výpovede, nezákonné uvalenie väzby, falošné obvinenie, falšovanie záznamov, nedovolený (neschválený) predaj majetku a licencií, nezákonný dohľad (sledovanie), nezákonné odpočúvanie, zneužitie poštového styku, zneužitie úradných pečiatok, úradných budov, zneužitie poslaneckej či diplomatickej imunity na ciele nezlučiteľné so štátnymi službami, používanie hmotných prostriedkov (služobného auta, telefónu a pod.) a symbolov spojených s výkonom verejnej funkcie na súkromné účely či osobný prospech.

4 PROTIKORUPČNÉ OPATRENIA V REZORTE OBRANY SR

Rezort obrany je súčasťou verejného sektora Slovenskej republiky. Keďže zabezpečovanie obrany štátu patrí k najnákladnejším oblastiam, ktoré zabezpečuje štát prostredníctvom verejných výdavkov, je tu evidentne priestor pre korupčné konanie, existujú príležitosti, pravdepodobnosti alebo možnosti vzniku korupcie a nákladov s ňou spojených, to znamená, že v praxi existujú korupčné riziká. Za najrizikovejšie oblasti z hľadiska korupcie sa v rezorte obrany považujú činnosti, pri ktorých organizačná zložka⁵:

- rozhoduje alebo sa zúčastňuje na rozhodovaní o poskytnutí finančných prostriedkov,
- vydáva rozhodnutia v správnom konaní,
- rozhoduje o udeľovaní sankcií alebo pokút,
- rozhoduje o prideľovaní licencií, koncesí, povolení, štátnych dotácií, príspevkov zo štátneho rozpočtu,
- rozhoduje o prideľovaní finančných prostriedkov z fondov EÚ alebo iných fondov a grantov,
- vykonáva kontrolu správnosti plnenia zmluvných podmienok pri využívaní prostriedkov z fondov z EÚ alebo iných fondov a grantov,
- má možnosť zoznamovať sa s neverejnými informáciami, ktorých únik by mohol mať ekonomický vplyv,
- pripravuje podklady na ukladanie sankcií alebo pokút,
- prichádza do kontaktu s klientom, stránkou, zainteresovanou osobou,
- zabezpečuje oblasť verejného obstarávania,
- zabezpečuje oblasť nakladania so štátnym majetkom,
- vykonáva štátny dozor, kontrolu, inšpekciu,
- rozhoduje o zaradovaní do jazykových kurzov, misií mimo územia SR a podobne.

Aby sa predchádzalo negatívnym javom a finančným stratám súvisiacich s korupciou, bol v súlade so schválenou *Protikorupčnou politikou Slovenskej republiky na roky 2019 - 2023* v rezorte obrany SR prijatý „*Protikorupčný program Ministerstva obrany Slovenskej republiky*“.

Súčasťou programu je i vymedzenie základných pojmov, pričom pod *korupciou* sa rozumie *akékoľvek konanie poškodzujúce verejný záujem*⁶. *Zahrňa takisto zneužívanie moci, právomoci, vplyvu či postavenia, navádzanie na takéto zneužitie, klientelizmus, rodinkárstvo, protekcionárstvo, vydieranie, konflikt záujmov, nezákonný lobing, poskytovanie a prijímanie nenáležitých výhod bez poskytovania protislužby a spreneveru verejných zdrojov.*

⁵ Metodické usmernenie o podrobnostiach o riadení korupčných rizík, 2019.

⁶ Verejný záujem sa chápe ako záujem trvalo a udržateľne zlepšovať v súlade so zásadami právneho štátu a všeobecne uznávanými zásadami etiky a morálky kvalitu života, životných podmienok a blahobytu všetkých občanov alebo väčšine občanov. Verejný záujem ako predmet sústredného úsilia sa však nechápe ako svojvôľa na úkor ostatných osôb, ale ako oprávnený nárok, pri ktorom sa nezhorší situácia ostatných osôb a dodržia sa jasné a určité kritériá demokracie a právneho štátu (Protikorupčný program MO SR, 2022).

Protikorupčná politika a systém protikorupčného manažérstva pomáhajú organizácii verejného sektora vyhnúť sa alebo zmierňovať náklady, riziká a poškodenie vyplývajúce z účasti na korupcii, pomáhajú podporovať dôveru v obchodných vzťahoch a zlepšovať jej povest'. Protikorupčná politika vychádza z tézy, že účinné predchádzanie korupcii je omnoho efektívnejšie ako samotný proces riešenia prípadov, keď už korupcia vznikla. V pôsobnosti ministerstva obrany má preto kľúčový význam uplatňovanie zásady nulovej tolerancie korupcie so zreteľom na ochranu verejného záujmu.

Protikorupčná prevencia spočíva⁷:

- v systematických postupoch vedúcich k odhaľovaniu a odstraňovaniu príčin, príležitostí a podmienok priaznivých pre vznik a existenciu korupcie,
- v znižovaní a odstraňovaní korupčných rizík,
- v znížení pravdepodobnosti alebo možnosti vzniku korupcie,
- v odrádzaní osôb od páchania trestných činov korupcie,
- v posilňovaní kultúry etiky, integrity a protikorupčného povedomia.

Účelom protikorupčného programu je poskytnúť súbor konkrétnych krokov na predchádzanie korupcie najmä prostredníctvom riadenia korupčných rizík a znižovania priestoru na ich vznik a existenciu. Protikorupčná politika sa v rezorte obrany uplatňuje vo všetkých organizačných zložkách: v organizačných zložkách ministerstva, úradoch a zariadeniach na zabezpečenie ministerstva, v organizačných zložkách Generálneho štábu OS SR, v zväzkoch, útvaroch, jednotkách, úradoch a zariadeniach OS SR, vo Vojenskej polícii i v právnických osobách v pôsobnosti ministerstva. Protikorupčná politika je súčasťou celkovej politiky dodržiavania predpisov a pravidiel.

Riadenie korupčných rizík je proces, ktorý má preventívnu povahu a používa sa na identifikovanie potenciálnych a existujúcich korupčných rizík v pôsobnosti ministerstva obrany. Jeho cieľom je dosiahnutie kontroly nad korupčnými rizikami a zvýšenie účinnosti protikorupčnej prevencie. Využíva sa tiež pri prijímaní nápravných opatrení na oslabenie alebo odstránenie korupčných rizík. Ide teda o identifikáciu rizík korupcie a predchádzanie ich vzniku.

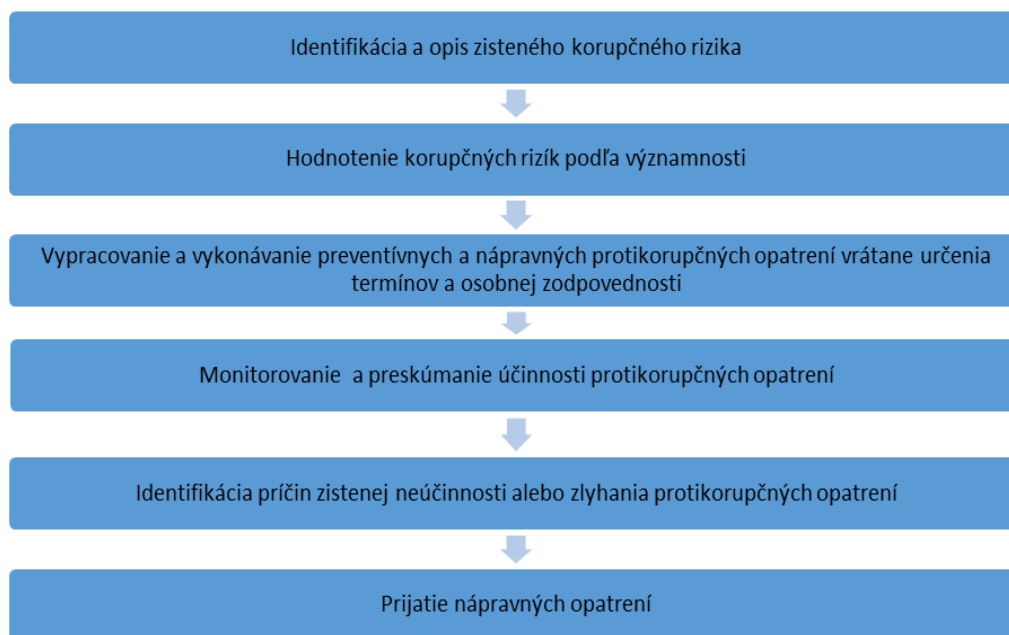
Dôležitou oblasťou riadenia rizík je monitorovanie a preskúmavanie účinnosti protikorupčných opatrení. Cieľom monitorovania je priebežne sledovať vykonávanie prijatých opatrení. Monitorovaním sa tiež získava prehľad o dodržiavaní všeobecne záväzných právnych predpisov, interných predpisov, štandardov, postupov, etických a iných noriem. Sleduje sa tak či sa dosiahol pokrok a priaznivá zmena v protikorupčnej prevencii. Zároveň sa odhaľujú a identifikujú nové potenciálne korupčné riziká a ich príčiny. Jednotlivé kroky v procese riadenia korupčných rizík ilustruje Obrázok 1.

Zodpovednosť za riadenie korupčných rizík nesie vedúci príslušnej organizačnej zložky a vedúci zamestnanec, ktorí sú zodpovední za jednotlivé procesy alebo podprocesy podľa pôsobností určených v interných predpisoch.

V rámci organizačnej štruktúry Ministerstva obrany SR (sekcia kontroly) je vytvorená funkcia protikorupčného koordinátora. Jeho úlohou je metodicky usmerňovať oblasť riadenia korupčných rizík v pôsobnosti ministerstva, zároveň porovnávať vývoj v procese riadenia korupčných rizík za sledované obdobie a vyhodnocovať smerovanie jeho vývoja. Súhrnné

⁷ Protikorupčný program Ministerstva obrany Slovenskej republiky, 2022.

hodnotenie sa vykonáva raz ročne za predchádzajúci kalendárny rok a predkladá sa ministrom obrany SR najneskôr do 30. júna nasledujúceho roku.

Obrázok 1 Proces riadenia korupčných rizík

Zdroj: Smernica Ministerstva obrany SR č.52/2019 o riadení korupčných rizík.

Doplňkovými protikorupčnými opatreniami sú praktické školenia zamestnancov so zreteľom na prevenciu korupcie a aktivizáciu protikorupčného správania.

Pre zvýšenie flexibility v oblasti riadenia korupčných rizík bol v rezorte zavedený elektronický dotazník k riadeniu korupčných rizík, ktorý slúži na prieskum vnímania korupcie jednotlivými zamestnancami, na evidenciu korupčných rizík a protikorupčných opatrení a na vytváranie a pravidelné aktualizovanie katalógu korupčných rizík. Tento elektronický dotazník je anonymný a zamestnanci ho vyplňajú podľa pokynov a v lehotách určených protikorupčným koordinátorom raz ročne, a to na účely sledovania vývoja vnímania korupcie v pôsobnosti ministerstva.

ZÁVER

Korupcia podkopáva schopnosť štátu zabezpečiť ekonomický rast v prospech všetkých obyvateľov a vedie k plytvaniu verejných finančných zdrojov. Oslabuje všetky sféry života občanov, ktorí v dôsledku nej strácajú vieru v demokraciu a právny štát. Korupcia má negatívne dopady nielen na ekonomiku, ale i na celkovú morálku spoločnosti. Opatrenia proti korupcii sú z tohto dôvodu veľmi dôležité.

Boj proti korupčným praktikám má rôzne formy a intenzitu. Keďže ide o výrazne negatívny protispoločenský jav, v jednotlivých krajinách sa prijímajú rozličné protikorupčné stratégie, ktoré vyúsťujú do konkrétnych legislatívnych a organizačných opatrení. Ich úspešnosť/neúspešnosť je monitorovaná prostredníctvom národných i medzinárodných organizácií, ktoré svojimi reportami pravidelne upozorňujú na úroveň korupcie a celospoločenské dôsledky korupčného správania.

Na meranie korupcie sa používa niekoľko ukazovateľov. Najvýznamnejšie z nich sú Index vnímania korupcie (CPI – Corruption Perception Index) a Index poskytovania úplatkov

(BPI – Bribe Payers Index). Kvantifikácia korupcie je však náročná z dôvodu, že korupcia je svojou povahou vo všeobecnosti tajným aktom a žiadna zo zúčastnených strán nemá záujem o publicitu, druhým faktorom je skutočnosť, že oficiálne údaje o počte rozsudkov vynesených súdmi v trestných veciach sumarizujú len korupčné činy, ktoré sa dostali pred súd, počet neodhalených činov môže byť v skutočnosti podstatne vyšší. Ďalším faktorom, ktorý ovplyvňuje kvantifikáciu korupcie je jej vnímanie rozličnými spoločenskými skupinami, prípadne rozdielne zvyklosti v rôznych krajinách (Kopanchuk et. al, 2021). Absencia jednoznačných ukazovateľov kvantifikácie korupcie následne sťažuje vyčíslenie jej dopadov na národné hospodárstvo (Liptáková, 2020).

Korupcia sa deje vtedy, keď sa vypláca. Keďže každý korupčný akt predstavuje transakciu medzi dvoma stranami, je potrebné analyzovať jeho ponukovú aj dopytovú stránku. Korupcia sa z ekonomického hľadiska vypláca vtedy, keď sú súkromné výnosy korupcie vyššie ako súkromné náklady korupcie pre každú z oboch strán korupčnej transakcie. Jeden zo spôsobov boja s korupciou je zníženie výnosov korupcie, alebo zvýšenie nákladov v prípade jej odhalenia (Beblavý, 2007).

Strategický plán boja proti korupcii prijatý v roku 2011 priniesol základnú koncepciu boja proti korupcii v Slovenskej republike. V súlade so schválenou protikorupčnou politikou boli v rezorte obrany SR prijaté interné organizačné normy, ktoré konkretizujú postupy pri predchádzaní tohto nežiadúceho spoločenského javu. V boji proti korupcii je potrebné vykonávať preventívne, osobné, systémové i represívne opatrenia. Dôležité je, aby každý jednotlivec vo svojom konaní k nej zaujal principiálne odmietavý postoj. Iba tak môže byť boj s korupciou úspešný.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BEBLAVÝ, M. 2007. Ekonomický pohľad na škodlivosť korupcie a jej možné riešenia. In *Ekonomický časopis*, roč. 55, 2007, č.7, s. 697-711 ISSN 0013-3035
- CIBÁKOVÁ, V. a kol. 2012. *Ekonomika verejného sektora*. Bratislava : Iura Edition, 2012. 356 s. ISBN 978-80-8078-473-7.
- GREGOVÁ, E. 2015. *Hospodárska politika v teórii a praxi*. Žilina : EDIS – vydavateľské centrum Žilinskej univerzity, 2015. 292 s. ISBN 978-80-554-1100-2.
- KANTOROVÁ, M. 2015. Korupčná kriminalita. In *Verejná správa a spoločnosť*, roč. 16, 2015, č.1. s. 42-56, ISSN 1335-7182.
- KOPANCHUK, V. et al. 2021. Anti-Corruption Tools of Financial Risk Management in Public Administration. In *International Journal of Innovative research and Scientific Studies*, Vol. 4, 2021, No. 4., p. 269-277 ISSN 2617-6548. DOI: <https://doi.org/10.53894/ijirss.v4i4.297>
- LIPTÁKOVÁ, K. 2020. Možnosti kvantifikovania korupcie vo verejnom sektore na Slovensku a v Českej republike. In *Politické vedy*, roč. 23, 2020, č. 1, s. 81-102, ISSN 1335 – 2741.
- MARTINKOVIČOVÁ, M. a kol. 2019. *Quo vadis súčasná spoločnosť*. Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2019. 187 s. ISBN 978-80-557-1605-3.
- Metodické usmernenie o podrobnostiach o riadení korupčných rizík*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 2019.

NEUBAUEROVÁ, E. – BELIČKOVÁ, K. 2005. *Nástroje ekonomiky verejného sektora*. Bratislava : Merkury, 2005. 182 s. ISBN 80-89143-26-1.

Protikorupčný program Ministerstva obrany Slovenskej republiky. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 2022.

Smernica Ministerstva obrany Slovenskej republiky č. 52/2019 o riadení korupčných rizík. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 2019.

TITTLOVÁ, M. – BALOGH, B. – KLENIAR, I. 2021. *Podvodné konania a korupcia vo verejnej správe*. Bratislava : Paneurópska vysoká škola, 2021. 152 s. ISBN 978-80-89453-92-4

VODÁKOVÁ, J. a kol. 2013. *Nástroje ekonomického řízení ve veřejném sektoru*. Praha : Wolters Kluwer, 2013. 207 s. ISBN 978-80-7478-321-1

Ing. Soňa JIRÁSKOVÁ, PhD.
Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika
Demänová 393
031 01 Liptovský Mikuláš 1
sona.jiraskova@aos.sk

KYBERNETICKÉ OPERÁCIE AKO SÚČASŤ KYBERNETICKÝCH HROZIEB

CYBER OPERATIONS AS THE PART OF CYBER THREATS

Vojtech JURČÁK, Vladimír ANDRASSY, Katarína STOLÁRIKOVÁ

ABSTRACT

This article was supported by the Research and Development Support Agency based on Contract No. APVV-20-0334.

Today's world is becoming more vulnerable, more dangerous. The development of the security environment is becoming more dynamic and difficult to predict. The concept of security, defined by Barry Buzan and his scientific team in the 80s of the last millennium, extends to the field of cyber security. We are increasingly encountering cyber-attacks, which represent a global security threat to the world. Cyber space is becoming another dimension where military operations can take place on land, sea, in the air and in space. Cyber space was defined by the NATO summit in Wales, September 2014 and later at the Warsaw NATO summit, July 2016 in the form of the Alliance's commitment in the field of cyber defence. The NATO confirms to follow the principle of restraint and to support the maintenance of international peace, security and stability in cyberspace. In the article, the authors point out some manifestations of cyber-attacks, the need to protect cyber and information systems and in a close historical excursion, they analyse the effects of these attacks in stages of their development.

Keywords: Cyber Security, Cyber-attack, Cyber Space, Cyber warfare

ÚVOD

Ešte nedávno existovala iba jedna realita - hmotný svet. Všetko sa zmenilo s príchodom internetu. Virtuálna realita digitálneho sveta začala dokonca meniť hmotný svet a udalosti. Rozvoj informačných a komunikačných technológií priniesol s masovým využívaním internetu veľa pozitívneho, na druhej strane však i nové hrozby pre jednotlivcov, spoločenské skupiny, národy, štáty, svet – stal sa globálnou bezpečnostnou hrozbou.

Téma informačnej a kybernetickej bezpečnosti rezonuje u odbornej i laickej verejnosti už niekoľko rokov, no v roku 2016 nabrala vďaka celospoločenským udalostiam na vážnosti a stala sa jednou z hlavných tém médií, ale aj verejných diskusií. Závislosť jednotlivcov, spoločností a štátov od informačných technológií sa stáva čoraz silnejšou, merateľnejšou a masívnejšou. V súčasnej dobe sa už fyzická realita stáva akýmsi doplnkom virtuálnej reality. Hlavnú úlohu v našich životoch hrá „kyber-fyzický systém“. Ukazuje sa, že globálne informačné siete sú istým druhom mozgu a nervového systému pre svet, v ktorom sa fyzicky nachádzame (Rubanov 2017). Za významné v roku 2016 (Summit NATO vo Varšave) sa považuje i zaradenie kybernetického priestoru do ďalšej dimenzie, v ktorej predpokladá NATO vykonávať svoje operácie.

Na prelome rokov 2016 a 2017 bola kybernetická bezpečnosť diskutovaná najmä v súvislosti s prezidentskými voľbami v USA, keď americké úrady opakovane obvinili Ruskú federáciu z neoprávneného vniknutia do korešpondencie vedenia a členov ústredia kampane

Demokratickej strany Hillary Clintonovej s cieľom diskreditácie jej osoby. Ruská vláda poprela akúkoľvek spojitosť s ruskou kyberšpionážnou skupinou Fancy Bear, ktorá údajne za útokom stála. Rovnako stála aj za vniknutím do serverov Svetovej antidopingovej agentúry, keď zverejnili lekárske záznamy popredných športovcov, poukazujúc na užívanie podporných medicínskych prostriedkov ako odpoveď na škandál za pozitívne dopingové testy ruských športovcov na letnej a zimnej olympiáde a paraolympiáde.

Je nepopierateľným faktom, že viaceré svetové veľmoci využívajú informačné technológie k dosahovaniu svojich strategických cieľov - politických, ekonomických, spoločenských či vojenských. Nie je žiadnym tajomstvom, že najúčinnější spôsob získavania informácií spočíva vo využití technologických prostriedkov. Informačné technológie sa teda dajú využívať okrem kybernetických útokov na strategické ciele aj na kybernetickú špionáž. Kyberneticky priestor ako sústava hmotných a virtuálnych prvkov má kriticky dopad na hmotný svet vrátane jeho pozemného, námorného, vzdušného a kozmického priestoru. Vo svojej komplexnosti vplýva na všetkých aktérov a všetky prvky operačného prostredia. Pokiaľ ide o kybernetickú obranu, strategická koncepcia NATO zdôrazňuje potrebu rozvíjať schopnosť predchádzať, odhaľovať, brániť a zotavovať sa z útokov v kybernetickom priestore. Frekvencia a sofistikovanosť týchto hrozieb sa rapídne zvyšuje, preto hrozby vychádzajúce z kybernetického priestoru predstavujú pre Alianciu značnú výzvu. NATO v oblasti obrany kybernetického priestoru:

- integruje aspekty obrany kybernetického priestoru do štruktúr a procesov plánovania operácií NATO;
- zameriava sa na prevenciu, odolnosť a obranu kritických súčastí kybernetického priestoru;
- rozvíja obranyschopnosť v oblasti kybernetického priestoru a centralizuje ochranu vlastných sietí NATO;
- poskytuje pomoc spojencom s cieľom dosiahnuť minimálnu úroveň obrany kybernetického priestoru a znížiť zraniteľnosť kritickej infraštruktúry;
- spolupracuje s partnermi, medzinárodnými organizáciami, súkromným sektorom a akademickou obcou (AJP-01, 2017).

Kľúčovým prvkom národnej obrany je vojenská koncepcia C4ISR (velenie, riadenie, komunikácia, počítače, spravodajstvo, dohľad a prieskum). Model C4ISR sa zakladá na velení a riadení (Command & Control), ktoré spravujú pozemné, námorné a vzdušné sily, využívajúc spravodajské informácie z informačných, monitorovacích a prieskumných platforiem. Zároveň sú tieto prvky závislé na komunikácii a samozrejme, ako sa zväčšila veľkosť a zložitosť vojenských operácií, tak sa zvýšila aj ich závislosť od počítačov (STO-MP-MSG-143).

Estónsky minister zahraničných vecí Urmas Paet uviedol, že „kyberútoky sú virtuálne, psychologické a skutočné.“ (Davis 2007).

Mnohí obhajcovia informačnej vojny tvrdia, že kybernetická sabotáž je oveľa humánnejší spôsob vedenia vojny než bombové a raketové útoky. Je to preto, že elektronické útoky nepredstavujú okamžité fyzické nebezpečenstvo pre civilistov tak, ako výbušniny. Znepokojujúca je ale skutočnosť, že útoky na počítačovú infraštruktúru krajiny vážne destabilizujú jej hospodárstvo a sprostredkovane pôsobia na spoločnosť.

Ene Ergma, estónska politička a vedkyňa, roky skúmala jadrovú energiu a sledovala, ako sa svet transformuje príchodom jadrovej technológie. Informačná vojna je pre ňu podobným definujúcim momentom vo svetových dejinách: „Keď sa pozriem na jadrový výbuch a výbuch, ktorý sa v našej krajine uskutočnil v máji 2007, vidím to isté. Rovnako ako

jadrová radiácia, ani kybernetická vojna nespôsobí krvácanie, ale môže zničiť všetko.” (Davis 2007).

Generálny riaditeľ Agentúry NATO pre komunikácie a informácie, Koen Gijsbers, uviedol, že: „Kybernetická hrozba, ktorú vnímame, je veľmi reálna a veľmi vážna. Sofistikované útoky na siete, ktoré sú základom našej spoločnosti, sa môžu vykonávať odkiaľkoľvek na svete. Kybernetická hrozba sa stáva globálnou hrozbou. Najúčinnější obrana pre vlády a súkromný sektor je vzájomná spolupráca krajín, založená na informovanosti (zdieľaní informácii o kybernetických útokoch, dobrej praxe pri možnostiach ochrany a pod.) a dôvere. Silné kybernetické partnerstvo priemyslu NATO je kľúčom k boju proti hrozbám, ktorým čelíme a k zvýšeniu našej kolektívnej odolnosti a bezpečnosti”. (STO-MP-MSG-143)

Všetky krajiny deklarujú obrannú úlohu kybervojsk. Ministerstvo obrany USA po vytvorení kybervojenského veliteľstva vyhlásilo, že hoci má US Cyber Command celý rad útočných schopností, zakladá sa na obrannej stratégii. Aj napriek skutočnosti, že väčšina kybervojsk disponuje útočnými prostriedkami, žiadna krajina neuznáva útoky na informačné systémy iných krajín. Avšak došlo aj k takýmto útokom. (Rubanov 2017)

Globálne informačné siete sú nervovým systémom hmotného sveta. Škody, ktoré spôsobia hrozby vyplývajúce z „kybernetických zbraní” a nepriateľských aktivít v kybernetickom priestore možno porovnávať so zbraňami hromadného ničenia. Z toho dôvodu by sa mali aj kybervojská riadiť tým, čo je deklarovane v oficiálnych dokumentoch. Ich zámerom má byť ochrana v boji proti počítačovej kriminalite. Špeciálne metódy získavania informácií kybervojskom v službách spravodajstva sú takisto súčasťou opatrení na ochranu svojich národných záujmov. (Rubanov 2017)

1 KYBERNETICKÁ BEZPEČNOSŤ A BEZPEČNOSŤ INFORMÁCIÍ

Bezpečnosť môžeme definovať ako istotu, kedy na životne dôležité hodnoty referenčného objektu deštruktívne nepôsobia žiadne entity, subjekty, procesy a to ako v rámci referenčného objektu, tak i v jeho okolí (Jurčák a kol., 2020). Z tejto všeobecnej definície bezpečnosti môžeme vychádzať aj pri definovaní kybernetickej bezpečnosti (ďalej len „KB“). Ak uvažujeme, že svetové spoločenstvo považuje dáta (informácie) za dôležitú hodnotu, musí prijímať opatrenia na ochranu ich spravovania, prenosu a ukladania. Referenčným objektom v tomto prípade je každý kybernetický systém a jeho zosieťovanie, hodnotou sú dáta. Na základe uvedeného potom môžeme definovať *kybernetickú bezpečnosť* ako istotu, kedy dáta kybernetického systému nie sú vystavené vonkajším, prípadne vnútorným hrozbám pri ich vytvorení, prenose, ukladaní a využívaní, prípadne odstránení (vlastná konštrukcia). Za bezpečnostnú hrozbu môžeme považovať akúkoľvek udalosť, ktorá môže poškodiť kybernetický systém a jeho aktíva.

Objektami ochrany (referenčnými objektmi), v rámci informačných systémov a informačných a komunikačných technológií môžu byť napríklad obsahy súborov alebo serverov, pravosť hlasov vo voľbách, dostupnosť procesov elektronického obchodu, či prístup k utajovaným informáciám a zariadeniam, ale aj zariadenia kritickej infraštruktúry, prípadne už uvedené vojenské komunikačné zariadenia (Ivančík 2020). Tieto informácie sú ukladané, spracovávané a prenášané na základe požiadaviek ich majiteľov, akými sú napríklad prísna kontrola ich dostupnosti, modifikácie a šírenia. Cieľom sú teda opatrenia na ochranu informácií (majetku) pred rozličnými hrozbami hackerov, iných používateľov, počítačových procesov či rôznych nehôd, ktoré môžu dané informácie znehodnotiť z hľadiska dostupnosti,

integrity a dôvernosti. Tieto opatrenia sa vzťahujú na cieľ hodnotenia a na operačné prostredie, v ktorom daný produkt informačnej a komunikačnej technológie pôsobí.

Ján Hochmann, ktorý sa ako expert Národného bezpečnostného úradu podieľal na príprave legislatívy o kybernetickej bezpečnosti, definuje digitálny priestor a kybernetický priestor. ***Digitálny priestor** tvoria informačné a komunikačné technológie a procesy v rámci nich, ale aj informácie a údaje, vzťahy medzi nimi a tiež podpornú infraštruktúru. **Kybernetický priestor** definuje ako časť digitálneho priestoru, ktorý pozostáva zo všetkých informačných systémov prepojených na globálnej dátovej úrovni, ktorých základom je internet, pričom prvky v izolovanom priestore nie sú jeho súčasťou* (Hochmann, 2016).

Slovenská republika z hľadiska ukotvenia kybernetickej ochrany svojich občanov výrazne zaostáva. Práve preto ľudia vnímajú kybernetickú ochranu len z médií a rôznych firemných školení a neuvedomujú si skutočné dopady kybernetických incidentov, čo následne viedlo k zmapovaniu rôznych druhov malvérov a k výskumu ich charakteristík a dopadov na spoločnosť.

2 KYBERNETICKÁ VOJNA

Kybernetická vojna je pojem, ktorý nie je jednoznačne definovaný. Podľa Jirásek, Novák, Požár, 2013 predstavuje tento pojem *použitie počítačov a internetu na vedenie vojny v kybernetickom priestore a predstavuje súbor rozsiahlych, často politicky či strategicky motivovaných, súvisiacich a vzájomne vyvolaných organizovaných kybernetických útokov a protiútokov.*

Vo všeobecnosti je pojem vojna definovaný Carl von Clausewitzom ako akt násilia s cieľom donútiť protivníka, aby sa podriadil našej vôli (Clausewitz, 1996, s. 23), alebo vojna ako pokračovanie politiky inými prostriedkami (Clausewitz, 1996, s. 36). Prídavné meno k pojmu vojna označuje, o aký druh vojny sa jedná, alebo aké prostriedky na jej vedenie boli použité. V našom prípade sa jedná o kybernetické prostriedky a teda kybernetickú vojnu. Na základe uvedeného môžeme napísať, že ***kybernetická vojna** je akt násilia s cieľom donútiť protivníka, aby sa podriadil našej vôli, pričom násilie odpovedá kybernetickému násiliu (útoku) v kybernetickom priestore, alebo pokračovanie politiky s použitím kybernetických prostriedkov v kybernetickom priestore* (vlastná konštrukcia).

2.1 POČIATKY KYBERNETICKEJ VOJNY

Vírus Creeper, ktorý bol začiatkom 70-tych rokov detegovaný vo vojenskej počítačovej sieti USA „ARPANET“ (predchodca moderného internetu), je jedným z prvých dôkazov zraniteľnosti akýchkoľvek systémov a zariadení pripojených na sieť.

Mnohí autori publikujúci na internetových portáloch hovoria o „Prvej svetovej kybernetickej vojne“. Vyskytuje sa aj výraz „Web War One“ a niektorí ju datujú od roku 2007, keď hackeri ochromili desiatky vládnych a firemných stránok v Estónsku. Počiatky „Prvej svetovej kybernetickej vojny“ sa však objavili už začiatkom 90-tych rokov.

Americká armáda demonštrovala revolučný vojenský potenciál informačných technológií už počas vojny v Perzskom zálive v rokoch 1990 až 1991. S leteckými útokmi a technickými prostriedkami americké jednotky zničili komunikačnú infraštruktúru velenia a riadenia (command and control) Saddáma Husajna ešte predtým, než sa zamerali na ich tankové a ďalšie bojové jednotky. V začiatkoch operácie „Púštna búrka“ proti Iraku za inváziu do Kuvajtu USA nasadili vírusy do irackých vojenských počítačových systémov. Po vojne v Perzskom zálive až do polovice 90-tych rokov USA využívali hackerské nástroje

najmä na boj proti drogovým kartelom prenikaním do ich bankových účtov a marením finančných transakcií. (Frontline, 2016)

V rokoch 1990 a 1991 prenikli hackeri z Holandska do počítačových systémov Ministerstva obrany USA. Vyhľadávali informácie o jadrových zbraniach, riadených strelách, „Púštnom štíte“ a „Púštnej búrke“. V decembri 1994 prenikli neznámi hackeri do počítačových systémov Americkej námornej akadémie. V rokoch 1995 a 1996 útočník z Argentíny prenikol do univerzitného systému USA, odkiaľ sa dostal do počítačových sietí v Laboratóriu námorného výskumu, NASA a ďalších inštitúcií rezortu obrany. Získal citlivé výskumné informácie, ako napríklad o dizajne lietadiel, radarovej technológii a satelitnom inžinierstve. V máji 1996 identifikoval Hlavný účtovný úrad USA, že počítačové útoky na systémy Ministerstva obrany predstavujú rastúce riziká. Podľa údajov Agentúry pre ochranu informačných systémov (DISA) rezort obrany USA mohol už v roku 1995 čeliť až 250 000 útokom, pričom ich počet sa každoročne zdvojnásobuje vďaka masívnemu nárastu používania internetu a zvyšujúcej sa sofistikovanosti hackerov a ich nástrojov. Ochrana pred týmito útokmi stojí značné finančné prostriedky, no v najhoršom prípade sú vážnou hrozbou pre národnú bezpečnosť, pretože útočníci ovládli celé obranné systémy, z ktorých mnohé podporujú kritické funkcie ako je výskum a vývoj zbrojných systémov, logistika a financie. (Frontline, 1996)

2.2 KYBERNETICKÝ ÚTOK V JUHOSLÁVII

Americký vojensky novinár Robert Parry v apríli 1999 citoval spravodajské zdroje, ktoré tvrdili, že keď začali bombové útoky NATO (24. marca 1999), americké sily na Balkáne boli zle pripravené na rozsiahlejšiu „informačnú vojnu“. Navyše v rámci NATO bolo vtedy ťažké nájsť konsenzus o takýchto nových taktikách. (Frontline, 2016)

Neznámi srbskí počítačoví hackeri začiatkom apríla 1999 zablokovali a na niekoľko dní znefunkčnili hlavný webový server ústredia NATO v Bruseli, ktorý informoval verejnosť o operácii NATO v Kosove pod vedením USA a obsahoval aj prepisy brifingov a hodnotení škôd bombových útokov. Zároveň zablokovali emailový server NATO dvomi tisíckami správ denne. John Pike, obranný a spravodajsky analytik, na margo tohto útoku povedal, že ide o učebnicový príklad nízko nákladného útoku s vysokou hodnotou. (Frontline, 1996) Následne NATO schválilo rozšírené operácie, americká armáda zmobilizovala expertné tímy a začala prekvapovať rôznymi technologickými trikmi. Prvá široko používaná aplikácia technologického vojenstva bola „mäkká bomba“, ktorá sa vyskytla 2. mája 1999, keď vybuchla nad juhoslovanskou elektrárnou, vypustila uhlíkové vlákna nad elektrickými vedeniami a zapríčinila skraty, ktoré na sedem hodín odpojili veľkú časť Juhoslávie od elektrickej energie. „Máme určité zbrane, o ktorých nehovoríme,” povedal generálmajor Charles Wesley Clark, najvyšší veliteľ NATO počas bombového útoku NATO proti Juhoslávii. (Frontline, 2016)

Spočiatku sa táto „info-vojna“ sústredila iba na bojisko. V ranných fázach konfliktu v Juhoslávii sústredilo NATO svoje útoky na centrá velenia a riadenia. USA a NATO sofistikovanými elektronickými útokmi na počítače srbskej protivzdušnej obrany napadli siete systémov PVO a systémov riadenia letovej prevádzky vtedajšej Juhoslávie. Pentagon vtedy deklaroval svoj úspech pri likvidácii srbskej protivzdušnej obrany rušením a poškodzovaním údajov v srbských počítačoch prostredníctvom mikrovlnných prenosov. V takejto elektronickej ofenzíve proti Srbsku bola už vtedy americká spravodajská služba schopná zájsť oveľa ďalej za hranice klasického vojenského hackerstva (vrátane spôsobovania výpadkov elektrickej energie). Americkí „info-bojovníci“ už boli schopní vysielat' vírusy do civilných počítačových systémov, meniť bankové záznamy, vypnúť telefónny systém a vo všeobecnosti

tak narúšať infraštruktúru vtedajšej Juhoslávie, ako aj získať prístup k vládnym bankovým účtom používaným pri nákupe vojenských dodávok alebo k osobným účtom juhoslovanských lídrov. Krajiny ako napríklad vtedajšia Juhoslávia s nie veľmi vyspelými a slabo zabezpečenými počítačmi, ktoré prevádzkujú ich ekonomiku, sa podľa odborníkov v týchto stratégiách považovali za zvlášť zraniteľné voči kybernetickým, vojenským útokom.

Obavy z medzinárodných právnych obmedzení v oblasti kybernetickej vojny však odradili amerických vládných hackerov od plného využitia ich možností. Pentagon uviedol, že burzy, bankové systémy, univerzity a podobné civilné infraštruktúry nemôžu byť napadnuté len preto, že sa to dá. Podľa princípu vojenskej nevyhnutnosti, musí byť preukázaná určitá očakávaná vojenská výhoda. (Frontline, 2016; Arkin 1999)

2.3 ÚTOK NA ESTÓNSKO 2007

V apríli a v máji 2007 hackeri odštartovali vlnu kybernetických útokov, ktoré estónske úrady vyhodnotili ako „on line násilie” riadené Kremľom. Tento útok mal byť dôsledkom rozhodnutia Estónska presunúť sovietsky pamätník Druhej svetovej vojny z centra hlavného mesta na vojensky cintorín na predmestí, čo vyvolalo zúrivé protesty ruskej vlády a nepokoje v ruskej etnickej menšine v Estónsku.

Od samého začiatku obviňoval estónsky minister zahraničných vecí Urmas Paet z týchto útokov Putinovu vládu. „Európska únia je napadnutá, pretože Rusko útočí na Estónsko,” uviedol. (Davis 2007) Estónsko bolo v čase útoku európskym lídrom v elektronizácii procesov a v internetovom sieťovaní, čo odrážala aj populárna prezývka tohto malého pobaltského štátu - „eStonia”. Odborníci uviedli, že stovky tisíc počítačov boli použité v koordinovanom útoku proti vládnym agentúram a bankám. Týmto masívnym kybernetickým útokom hackeri zablokovali vládnu komunikáciu, vládnu ekonomickú infraštruktúru, ale aj webové stránky novín, telekomunikačných spoločností, bánk a mediálnych oddelení vlády. Hranice Estónska nehlásili žiaden vpád, vzdušný priestor bol neporušený, útok (botnet) vklzol do krajiny cez najmenej chránenú hranicu - internet. Celý útok tvorený viacerými fázami a vo viacerých rovinách trval 2 týždne.

Útoky mali ďalekosiahle dôsledky nielen v Estónsku, ale v celej Severoatlantickej Aliancii, pretože mnohí odborníci sa domnievali, že útoky na Estónsko (ako členskú krajinu NATO) mohli byť iba testom. Aliancia vtedy ani nemohla využiť obranu proti takémuto obliehaniu, keďže vlády nemali kontrolu nad internetom, nemohli účinne bojovať proti takejto vojne na vlastnú päsť. Tieto udalosti podnietili NATO, aby posilnilo svoje kybernetické schopnosti a vytvorili v roku 2008 centrum výskumu počítačovej obrany Aliancie v Talline. Takisto vytvorili tlak na Európsku úniu, aby sa počítačové útoky stali trestným činom. Vojakov tak v tomto boji nahradili počítačoví experti. (Davis 2007)

2.4 ÚTOK NA IRÁNSKY NUKLEÁRNY PROGRAM

V januári 2010 si inšpektori Medzinárodnej agentúry pre atómovú energiu, ktorí navštívili iránsky závod na obohacovanie uránu v Natanze všimli, že výkonnosť centrifúg používaných na obohacovanie uránu sa drasticky zhoršila. Samotní inšpektori a ani iránsky technici, ktorí menej funkčné centrifúgy nahrádzali novými nevedeli, čo to mohlo spôsobiť. O päť mesiacov neskôršie výskumníci našli v jednom zo systémov škodlivé dáta a objavili tak prvú zbraň digitálnej povahy (Zetter, 2010).

Je všeobecne známe, že operácia Stuxnet poškodila centrifúgy používané v procese obohacovania uránu zmenou rýchlosti ich rotora. Vibrácie a deformácie spôsobené veľkými a

náhlymi zmenami rýchlosti zničili podľa publikovaných odhadov približne tisíc odstredíviek. Keďže ich Iránci nedokázali rýchlo nahradiť, museli vyrábať menej obohatený urán ako pôvodne zamýšľali. Útočníci manipulovali aj s procesnými hodnotami v riadiacej jednotke. Hoci bol tlak v odstredivkách oveľa vyšší, ako mal byť, systém hlásil prevádzkovateľovi štandardné hodnoty. (Lipovsky 2017) Stuxnet poškodil centrifúgy a spomalil proces obohacovania uránu v iránskom meste Natanz, čím oddialil proces výroby nukleárných zbraní Iránom a to je nepochybne významný zásah do geopolitickej situácie a globálnych pretekov v zbrojení.

Osobitosťou spomínaného malvéru je, že bol navrhnutý neútočiť na počítačové systémy a siete. Infikoval len špecifické ciele, hlavne softwéry Siemens zodpovedné za monitorovanie a chod centrifúg. Špecifickom je aj jeho samotná povaha, pretože na rozdiel od dovtedy odhalených malvérov špiónážnej povahy, Stuxnet bol prvým kybernetickým nástrojom schopným fyzicky ovplyvniť svoj cieľ a dnes sa preto považuje za prvú kybernetickú zbraň geopolitického významu (Macková, 2013). Krátko po odhalení malvéru Stuxnet boli identifikované aj ďalšie, ktoré patria do tejto „rodiny“ malvérov, ako napr. Duqu a Flame.

ZÁVER - KONIEC V NEDOHLADNE

Rusky expert na kybernetickú bezpečnosť Andrej Soldatov upozorňuje na to, že „kybernetický experti, najmä armádni, sa stále snažia konať podľa schémy, ktorá naznačuje, že aktéri sú vojenski a že kybernetické útoky udierajú na vojenské ciele. Mnoho rokov pretrvával boj medzi ruskou totalitnou terminológiou a západnou terminológiou o používaní pojmu kybernetická bezpečnosť alebo bezpečnosť informácií. Západná terminológia uprednostňuje kybernetickú bezpečnosť, pretože hovorí najmä o počítačoch, sieťach, hackingu, kým ruskí generáli vždy hovorili o obsahu informácií.“ Preto sa v ruskej doktríne informačnej bezpečnosti od samého začiatku (od roku 2000) spomínali nepriateľské činy zahraničných médií. (Medvedev 2017) Podľa expertov na bezpečnosť sa efektívnosť vplyvu informácií stáva úmernou k účinkom vojenských prostriedkov. Okrem toho politicky a diplomaticky tlak, embargo, obchodno-ekonomické vzťahy, protekcionistické opatrenia a kvóty sa stávajú nástrojom podpory pre následné silové riešenia. Takéto komplexné opatrenia jednoznačne zapadajú do rámca súčasného fenoména, ktorý sa nazýva „hybridná vojna“. Tieto vojny výrazne rozširujú škálu hrozieb a stávajú sa jedným z hlavných spôsobov dosahovania vojensko-politických a strategických cieľov. Hybridná vojna vo svojej podstate integruje celú škálu bojových prostriedkov – od najmodernejších a technologicky vyspelých (kybernetická vojna a informačná konfrontácia) až po využitie primitívnych teroristických metód a taktík pri vedení ozbrojeného konfliktu.

Tieto prostriedky spája jediný zámer a cieľ zameraný na zničenie štátu, podkopanie jeho ekonomiky a destabilizáciu vnútornej spoločensko-politickej situácie. Správy o cieleňých útokoch a „sponzorovanom malvéri“ (malvér, za ktorým stojí vláda alebo iný subjekt) otvorili globálnu diskusiu o spôsoboch využívania malvéru. (ESET 2016) Mnoho výskumníkov v USA predáva svoje exploity vláde, vrátane špiónážnych agentúr. Využívanie týchto exploitov na masy užívateľov internetu však vyvoláva kontroverzie. Dňa 5. novembra 2016 televízia NBC oznámila, že hackeri pracujúci pre americkú vládu získali prístup k ruskému energetickému systému a ďalším prvkom kritickej infraštruktúry. (Brewster 2016)

Koncom roka 2016 priniesli médiá v Spojených štátoch sériu správ o tom, že časti kritickej infraštruktúry USA sú penetované skrytými malvérmi z Ruska, Číny a ďalších krajín. Rovnako informovali, že americkí vojenski hackeri penetovali ruskú distribučnú sieť elektrickej energie, telekomunikačné siete a veliteľské systémy Kreml'a, zraniteľnosťami voči

útokom tajných amerických kybernetických zbraní. Takáto vzájomná penetrácia všetkých strán sa podľa americkej televíznej stanice NBC javí ako príprava na „totálnu kybernetickú vojnu“. (Sputniknews, 2016)

Programy „kybernetickej vojny“ predstavujú vážnu hrozbu proliferácie, pretože nie je možné udržať kybernetické zbrane na rozdiel od iných typov zbraní pod účinnou kontrolou. Kybernetické zbrane sú v skutočnosti len počítačové programy. Možno ich kopírovať rýchlo a takmer bez nákladov.

Nekontrolované šírenie kybernetických zbraní v dôsledku neschopnosti ich ovládnuť v kombinácii s ich vysokou trhovou hodnotou je porovnateľné s globálnym obchodom so zbraňami. Globálny „trh počítačových zraniteľností“ poskytuje vládnym hackerom značnú finančnú motiváciu kopírovať a predávať kópie kybernetických zbraní za státisíce až milióny dolárov. Takéto zbrane môžu využiť akékoľvek spoločnosti na priemyselnú špionáž alebo získanie prevahy nad konkurenciou.

Koncom roka 2016 prezident Ruskej federácie Vladimir Putin uviedol, že „Rusko je teraz silnejšie, než ktorýkoľvek potenciálny agresor“ a vyjadril tiež potrebu rýchleho prispôsobovania plánov na neutralizáciu potenciálnych hrozieb voči Rusku vrátane modernizácie armády. (U.S.news, 2016)

Preteky v kybernetickom zbrojení medzi Ruskom a USA by mohli pripomínať vznik „Novej éry Studenej vojny“, ale je to mylný názor, pretože v tejto hre sú aj ďalšie veľmoci (EÚ, Južná a Severná Kórea, Čína).

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- ARKIN, W. M. 1999: *The Cyber Bomb in Yugoslavia*. [on-line]. Dostupné na internete: Washingtonpost.com:dot.mil
- BREWSTER, T. 2016: *Meet the Russian Hacker*. [on-line]. Dostupné na internete: [Meet The Russian Hacker Claiming She's A Scapegoat In The U.S. Election Spy Storm \(forbes.com\)](http://MeetTheRussianHackerClaimingShesAScapegoatInTheUS.ElectionSpyStorm(forbes.com))
- CLAUSEWITZ, C. 1996. *O válce*. Nakladateľstvo Bonus A, s.r.o. Druhé vydanie, Brno 1996. ISBN 80-85194-27-1. 756 s.
- DAVIS, J. 2007. *Hackers take down the most wired country in Europe*. [on-line]. Dostupné na internete: [Hackers Take Down the Most Wired Country in Europe | WIRED](http://HackersTakeDowntheMostWiredCountryinEurope|WIRED)
- IVANČÍK, R. 2020. Manažment bezpečnosti a obrany: Rast významu ochrany kritickej informačnej infraštruktúry pred kybernetickými útokmi na úrovni štátu i na úrovni Severoatlantickej aliancie. *Vojenské reflexie: Vojenský vedecký časopis [online]*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, ročník XV., č. 2/2020. ISSN 1336-9202. S 45-62. Dostupné na internete: [vojenske reflexieXV_2.pdf \(aos.sk\)](http://vojenske-reflexieXV_2.pdf(aos.sk))
- JIRÁSEK, P.; NOVÁK, L.; POŽÁR, J. 2013. Výkladový slovník kybernetické bezpečnosti. Policejní akademie ČR, Praha, 2013. ISBN978-80-7251-397-0. 197 s.
- JURČÁK, V. 2020. Prolegomena. In : Teoretické prístupy k skúmaniu bezpečnosti. Monografia. KEY PUBLISHING s. r. o., 2020. 134 s. ISBN 978-80-7418-358-4.
- LIPOVSKY, R. 2017: Seven years after Stuxnet: Industrial systems security once again in the spotlight. [on-line]. Dostupné na internete: [Seven years after Stuxnet: Industrial systems security in the spotlight again \(welivesecurity.com\)](http://SevenyearsafterStuxnet:IndustrialSystemSecurityintheSpotlightagain(welivesecurity.com))

MACKOVÁ, V. 2013. Cyber War of the States: Stuxnet and Flame Virus Opens New Era of War. In CENNA Policy Papers. Centre for European and North Atlantic Affairs, Bratislava, 2013, vol. 2 no. 15.

MEDVEDEV, S. 2017: Medvede za klávesnicou. [on-line]. Dostupné na internete: [Медведи за клавиатурой \(svoboda.org\)](http://svoboda.org)

RUBANOV, V. 2017: Hackerov nejde deliť na svojich a cudzích. [on-line]. Dostupné na internete: [An Unprecedented Look at Stuxnet, the World's First Digital Weapon | WIRED](http://wired.com)

ŠIMONOVÁ, M. 2021. Kybernetická bezpečnosť – analýza legislatívneho prostredia Slovenskej republiky a aktivít na národnej a medzinárodnej úrovni. Vojenské reflexie: *Vojenský vedecký časopis* [online]. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2021, **16** (1), 126 s. ISSN 1336-9202. S 47-60. DOI: <https://doi.org/10.52651/vr.a.2021.1.47-60>

ZETTER, K. 2010. An Unprecedented Look at Stuxnet, the World's First Digital Weapon. The Wired. Dostupné na internete: [An Unprecedented Look at Stuxnet, the World's First Digital Weapon | WIRED](http://wired.com)

Computerr attacks at department of defence. Frontline, 1996. Dostupné na internete: [The Risks - Computer Attacks At Department Of Defense Pose Increasing Risks | Hackers | FRONTLINE | PBS](http://frontline.sbs.com)

Target: Yugoslavia (A Look into the Future). Consortium News, 2016. Dostupné na internete: [Target: Yugoslavia \(A Look into the Future\) \(consortiumnews.com\)](http://consortiumnews.com)

US Military Hackers Claim Penetration of Russian Infrastructure. Sputnik 2016. Dostupné na internete: [US Military Hackers Claim Penetration of Russian Infrastructure - 05.11.2016, Sputnik International \(sputnikglobe.com\)](http://sputnikglobe.com)

Putin Says his Army is Best. U.S. News, 2016. Dostupné na internete: [Vladimir Putin: Russia's Military Is Stronger Than Any Potential Foe \(usnews.com\)](http://usnews.com)

ESET 2016: Trends for 2016: Insecurity everywhere. [on-line]. Dostupné na internete: [eset-trends-2016-insecurity-everywhere.pdf \(esetstatic.com\)](http://esetstatic.com)

The First Computer Virus of Bob Thomas Explained: Everything You Need to Know (1971). Dostupné na internete: [The First Computer Virus of Bob Thomas \(history-computer.com\)](http://history-computer.com)

Závazok v oblasti kybernetickej obrany. Varšavský summit NATO, 2016. Dostupné na internete: [NATO - Oficiální text: Závazek kybernetické obrany, 8. července 2016](http://nato.int)

prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc.

Demänová 393, Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika
e-mail: vojtech.jurcak@aos.sk

doc. Ing. Vladimír ANDRASSY, PhD.

Demänová 393, Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika
e-mail: vladimir.andrassy@aos.sk

Mgr. Katarína STOLÁRIKOVÁ, PhD.

Inštitút pre národnú a medzinárodnú bezpečnosť
e-mail: kata.stolarikova@gmail.com

VPLYV DEZINFORMÁCIÍ NA OBČIANSKU SPOLOČNOSŤ V KRAJINÁCH V4

THE IMPACT OF DISINFORMATION ON CIVIL SOCIETY IN THE V4 COUNTRIES

Alexander KELÍŠEK, Kristián FURIAK

ABSTRACT

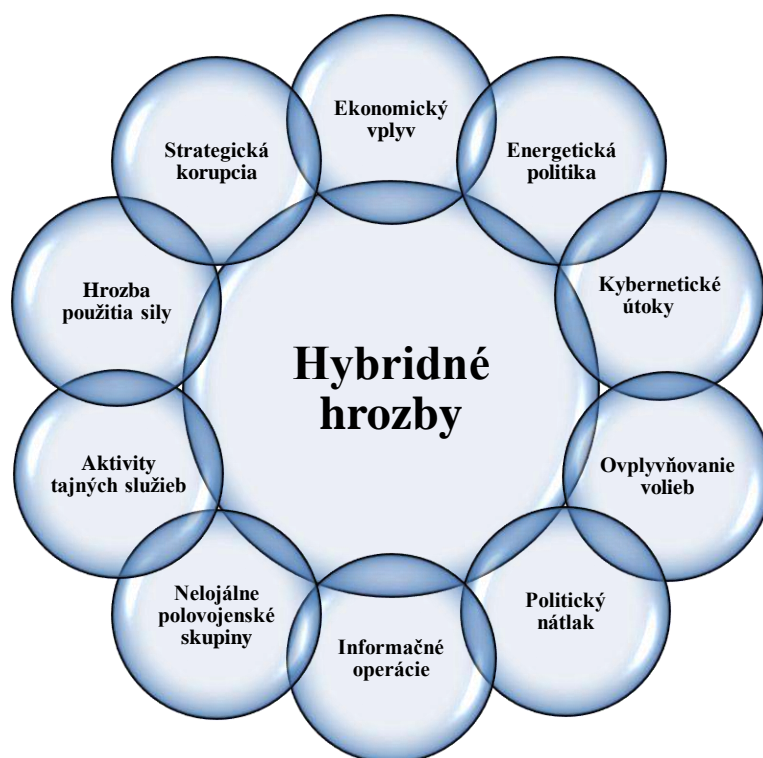
In the 21st century, we live in an era in which information moves the world. But at the same time, we are exposed to modern technologies and what was unimaginable two decades ago has become our everyday reality. Currently, we have the opportunity to use a high-speed Internet connection on several devices in the home. Another phenomenon has become social networks, which allow us to communicate very effectively with the whole world. However, the disadvantages of this technological progress are coming to the fore. Information on the Internet can often be incomplete, distorted, biased or false. However, humanity was not prepared for the increase in intensity and amount of information. Due to the lack of skills in critical thinking and fact-checking, people often succumb to the pressure of misinformation in the online space. This fact brings with it several risks in the form of the negative impact of misinformation on individuals, civil society, and even on democratic processes in individual countries. In March 2023, Globsec conducted a questionnaire survey on the propensity of citizens to believe disinformation on a sample of 1,000 respondents in each of the nine selected EU countries (focused on Central and Eastern European countries). Based on the results of this questionnaire survey, the authors of the article will perform a comparative analysis of the impact of disinformation on civil society in the V4 states, because in these countries the issue of disinformation appears to be the most prominent. After evaluating the results of the analysis of the questionnaire survey, they then open a discussion and establish substantive conclusions.

Keywords: disinformation, propaganda, hoaxes, democracy, civil society, global warming

ÚVOD DO PROBLEMATIKY HYBRIDNÝCH HROZIEB

Podľa Národného bezpečnostného úradu SR sa termín hybridná hrozba vzťahuje na činnosť vykonávanú štátnymi alebo neštátnymi subjektmi, ktorej cieľom je poškodiť cieľ ovplyvňovaním jeho rozhodovania na miestnej, regionálnej, štátnej alebo inštitucionálnej úrovni. Používanie nástrojov hybridných aktivít môže slúžiť na dosiahnutie konkrétnych cieľov aj bez formálneho vyhlásenia vojny. V súčasnosti existujú desiatky nástrojov hybridných aktivít (napr. zneužívanie zraniteľností vo verejnej správe, dezinformácie, kybernetická či priemyselná špionáž, zneužívanie právnych pravidiel, procesov, inštitúcií a argumentov) a rôznych nátlakových a podvrtných činností a konvenčných a nekonvenčných metód, napríklad diplomatických, vojenských, ekonomických a technologických. Súčasťou hybridného spôsobu boja môžu byť masívne dezinformačné kampane a využívanie sociálnych médií na propagandu alebo radikalizáciu, nábor a priame ovládanie priaznivcov. (NBÚ, 2021)

Globsec definuje hybridné hrozby širšie, pretože hybridné hrozby chápe ako nátlakové akcie zahŕňajúce a kombinujúce kybernetické útoky, energetickú politiku, ekonomický vplyv, ovplyvňovanie volieb, politický nátlak, informačné operácie, nelojálne polovojenské skupiny, špionážne aktivity tajných služieb, hrozbu použitia sily a strategickú korupciu. (Globsec, 2019)

Obrázok 1 Aspekty hybridných hrozieb (Globsec, 2019)

Hybridné hrozby zahŕňajú použitie vojenských a nevojenských metód, ako sú dezinformácie, kybernetické útoky, hospodárske sankcie, proxy vojenské operácie, politický vplyv a ďalšie, aby sa dosiahli ciele. Tieto metódy sú často kombinované a koordinované tak, aby bolo ťažšie identifikovať a reagovať na hrozbu. Aktéri hybridných hrozieb môžu byť štátni alebo neštátni. (Cíchová, 2021) Štáty môžu využiť hybridné techniky na dosiahnutie svojich geopolitických cieľov, ale aj teroristické skupiny alebo neštátnych aktérov, ktorí môžu vytvárať hybridné hrozby. (Globsec, 2019)

Ciele hybridných hrozieb sa môžu líšiť. Môžu to byť politické zmeny, zmeny hraníc, dezinformácie na oslabenie demokratických inštitúcií, zasahovanie do vnútorných politických procesov iných štátov alebo rozkladanie medzinárodného poriadku. (Bahna, 2015) Hybridné hrozby predstavujú výzvu pre obranu, pretože tradičné vojenské stratégie môžu byť neúčinné v reakcii na tieto kombinované metódy. Je potrebné vyvinúť komplexné prístupy a spoluprácu medzi civilnými a vojenskými orgánmi na zvládanie týchto hrozieb. (Ivančík, 2021)

Identifikácia hybridných hrozieb a ich prevencia je kľúčová. To zahŕňa schopnosť rozpoznať dezinformácie, ochranu kritickej infraštruktúry pred kybernetickými útokmi a monitorovanie politických a vojenských aktivít na medzinárodnej úrovni. (Fallis, 2021) Hybridné hrozby predstavujú komplexný a dynamický problém v oblasti medzinárodnej bezpečnosti. Ich účinné riešenie vyžaduje koordinované úsilie na medzinárodnej úrovni a schopnosť prispôbiť sa novým výzvam a technológiám v oblasti bezpečnosti.

Samotný termín hybridných hrozieb sa do širokého povedomia dostal najmä v kontexte ruských akcií na Ukrajine v roku 2014, najmä v prípade Krymu a Donbasu. V tomto konflikte Rusko kombinovalo tradičné vojenské operácie so subverznými aktivitami, dezinformáciami a ekonomickým tlakom na dosiahnutie svojich cieľov. (Globsec, 2019)

Pre reakciu na hybridné hrozby boli vyvinuté rôzne prístupy. **Zlepšená spolupráca** medzi štátmi a medzinárodnými orgánmi je nevyhnutná na účinné zvládanie hybridných

hrozieb. Rôzne zložky vlády, od vojenských po civilné, by mali spolupracovať na výmene informácií a plánovaní reakcií. Vzhľadom na to, že hybridné hrozby často operujú cez hranice, **medzinárodná spolupráca** je kľúčová. Krajiny a medzinárodné organizácie by mali spolupracovať na výmene informácií a koordinácii reakcií. **Obrana kybernetických cieľov**, pretože kybernetické útoky sú často súčasťou hybridných hrozieb. Preto je dôležité mať efektívne kybernetické obranné mechanizmy na ochranu kritickej infraštruktúry a dôležitých informačných systémov. (Kostrec, 2020) **Prevencia** je často efektívnejšia ako následná reakcia. Identifikácia potenciálnych hybridných hrozieb a ich predchádzanie môže znížiť ich účinnosť. **Monitorovanie médií a rozpoznávanie dezinformácií** je nevyhnutné na identifikáciu pokusov ovplyvniť verejnú mienku alebo politický proces. Keďže štát môže s využitím všetkých dostupných kapacít tento servis poskytovať obyvateľom len čiastočne, toto vyžaduje aj lepšiu mediálnu gramotnosť verejnosti. Celkovo je riešenie hybridných hrozieb zložitým procesom, ktorý si vyžaduje adaptabilitu, schopnosť spolupráce a neustále sledovanie nových taktík a technológií v oblasti medzinárodnej bezpečnosti. Je to výzva, ktorá si vyžaduje pozornosť a úsilie na všetkých úrovniach vlády a medzinárodného spoločenstva.

Dezinformácie ako súčasť hybridných hrozieb

Dezinformácie sú nebezpečné z dôvodu ich potenciálneho negatívneho vplyvu na jednotlivcov, spoločnosť a demokratické procesy. Môžu mať vážne dôsledky a ovplyvňovať správanie ľudí rôznymi spôsobmi. Dezinformácie sú zámerné klamstvá, polopравdy alebo zavádzajúce informácie. Keď sa takéto informácie šíria, môže to viesť k tomu, že ľudia veria a šíria nepravdivé informácie, čo ovplyvňuje **formovanie názorov a postoje**. (Cíchová, 2021) Keď sa dezinformácie šíria výrazne, ľudia môžu začať pochybovať o dôveryhodnosti novinárov, médií, vedcov alebo iných odborníkov. To môže spôsobiť výrazné **poškodenie dôvery v inštitúcie a authority**, ktoré sú nevyhnutné pre správne fungovanie spoločnosti. Dezinformácie môžu byť úmyselne šírené na ovplyvnenie verejnej mienky v prospech určitých skupín alebo záujmov. Týmto spôsobom môžu byť ľudia získaní na stranu alebo proti istým politickým, ekonomickým alebo sociálnym záležitostiam a je tak **manipulovaná verejná mienka**. Dezinformácie môžu **narušiť demokratické procesy** tým, že ovplyvnia volebné rozhodnutia a politické diskusie. Manipulácia verejnosti môže mať vplyv na výsledky volieb a viesť k rozhodnutiam, ktoré nemusia odrážať skutočné preferencie väčšiny. Dezinformácie môžu spôsobiť **šírenie nenávisťi, diskriminácie alebo napätia medzi rôznymi skupinami obyvateľstva**. Keď ľudia veria klamlivým informáciám, môžu reagovať agresívne alebo s predsudkami voči iným. Ak sa dezinformácie týkajú zdravia, môžu ľudia podstupovať nebezpečné alebo neúčinné liečby, ignorovať odborné rady alebo odmietajú vakuináciu, čo môže mať **vážne následky na ich zdravie a zdravie spoločnosti**. (Panczová, 2017) Vzhľadom na tieto negatívne vplyvy je dôležité byť kritický voči informáciám, ktoré sa nám dostávajú, overovať zdroje a podporovať pravdivé a spoľahlivé médiá. Zodpovednosť za šírenie dezinformácií nesie aj každý jednotlivec, preto je dôležité šíriť informácie založené na faktoch a dôveryhodných zdrojoch.

Určité sociálne médiá a on-line platformy môžu mať pritom kľúčovú úlohu pri šírení dezinformácií, pretože mnohokrát preferujú zaujímavé alebo kontroverzné obsahy, ktoré získavajú viac pozornosti a interakcií od používateľov. Algoritmy týchto platforiem často zameriavajú obsah na individuálne preferencie a názory používateľov, čo môže viesť k vytváraniu echo-komôr, kde ľudia s podobnými názormi a presvedčeniami si navzájom potvrdzujú svoje postoje a ignorujú informácie, ktoré by ich mohli zavádzať. (Budak, 2011)

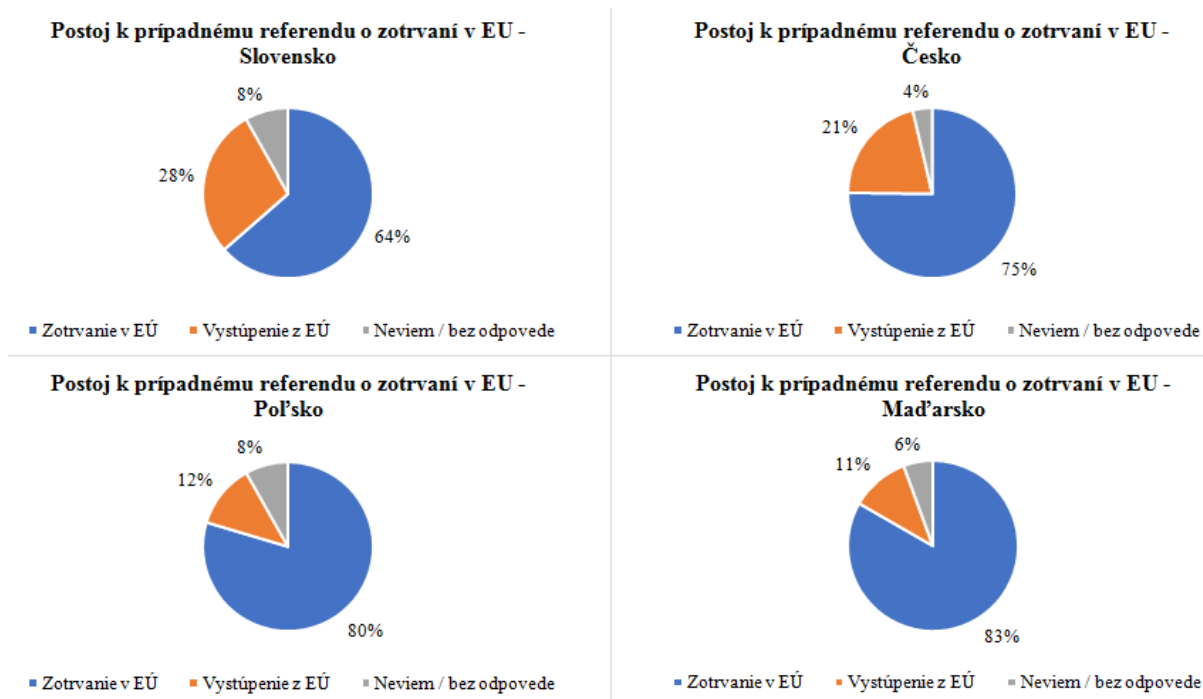
Dôsledky dezinformácií na správanie jednotlivcov môžu byť viaceré. Dezinformácie môžu spôsobiť, že **diskusie na sociálnych médiách a iných on-line platformách sa stávajú**

nekonštruktívnymi a plnými konfliktov. Rôzne skupiny ľudí môžu medzi sebou bojovať na základe nepravdivých tvrdení a odmietnuť akékoľvek argumenty, ktoré by mohli byť v rozpore s ich názormi. Toto prispieva k **formovaniu izolovaných ideologických bublín**, (Budak, 2011) kde jednotlivci prichádzajú do kontaktu iba s informáciami, ktoré potvrdzujú ich existujúce názory. Tento fenomén môže oslabiť schopnosť rozumieť iným perspektívam a rozširovať svoje obzory. Ľudia môžu na základe dezinformácií **prijímať rozhodnutia, ktoré nie sú založené na skutočnostiach alebo dôkazoch.** To môže mať vplyv na rôzne aspekty života, vrátane zdravia, financií, politických preferencií a konzumného správania. Keď ľudia prichádzajú do kontaktu s množstvom dezinformácií, môžu začať mať nedôveru voči vládnym inštitúciám, médiám a vedeckým organizáciám. To môže **oslabiť sociálnu kohéziu a narušiť dôveru medzi ľuďmi a spoločnosťou ako celkom.** (Bennett, 2021) Šírenie dezinformácií môže byť aj nástrojom pre manipuláciu a vydieranie jednotlivcov. Falošné informácie môžu byť **použité na získanie citlivých údajov alebo na vydieranie ľudí**, aby konali proti svojej vôli. (Kostrec, 2020) Preto je dôležité venovať pozornosť šíreniu dezinformácií a aktívne sa snažiť ovplyvniť ich šírenie. Každý z nás má zodpovednosť overovať informácie, ktoré šírimo a nešíriť nepravdivé alebo klamlivé informácie, čo môže prispieť k zdravšej a konštruktívnejšej on-line debate. Taktiež môžeme podporovať kritické myslenie a mediálnu gramotnosť u seba aj u ostatných, aby sme sa lepšie vyrovnávali s výzvami dezinformácií v digitálnom veku. Viaceré psychologické výskumy preukázali, že anonymita v on-line priestore dovoľuje pisateľovi napísať veci, ktoré by nikdy inému človeku priamo do očí nepovedal, preto musíme ako jednotlivci prijať individuálnu zodpovednosť voči obsahu, ktorý na internete uverejňujeme. Na druhej strane je nevyhnutné, aby prijali istú mieru sociálnej zodpovednosti aj majitelia sociálnych sietí a médií umožňujúcich šíriť názory a diskutovať on-line. Doteraz túto zodpovednosť len formálne deklarovali, je najvyšší čas prijať a implementovať účinné opatrenia.

1 PRIESKUM VPLYVU DEZINFORMÁCIÍ V KRAJINÁCH V4

Spoločnosť môže byť vystavená dezinformáciám vo viacerých oblastiach a prostrediach, vrátane médií, sociálnych sietí, politických kampaní, verejných diskusií a dokonca aj v osobnej komunikácii. Preto je dôležité, aby jednotlivci a spoločnosť ako celok boli kritickí voči informáciám, overovali zdroje, analyzovali dáta a mali kritické myslenie, aby sa minimalizovalo šírenie dezinformácií a zachovala informačná integrita.

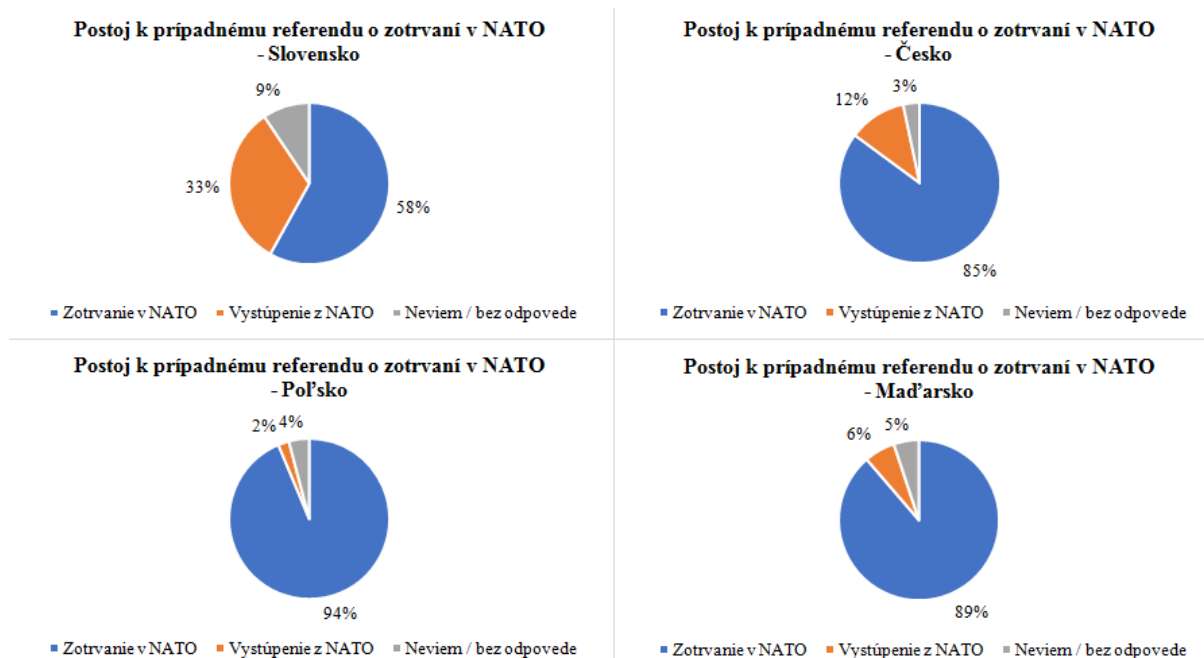
Dezinformáciám sú vo väčšej alebo menšej miere vystavené všetky krajiny EÚ, avšak krajiny bývalého Východného bloku sú dezinformačnými kampaňami "bombardované" intenzívnejšie, čo sa začína prejavovať na verejnej mienke v dôležitých otázkach spomenutých štátov. Globsec v marci 2023 uskutočnil masívny prieskum v 9 krajinách východnej časti Európskej únie na vzorke 9000 respondentov. Zber dát sa uskutočnil v termíne 13.-26.3. 2023. (Globsec, 2023) Prieskum sa týkal vnímania dezinformácií a náchylnosti veriť dezinformáciám a hoaxom v bežnej populácii. Autori článku majú k dispozícii podrobné dáta z prieskumu. V nasledujúcej analýze sa zameriame na vplyv dezinformácií na spoločnosť v krajinách V4, kde porovnáme vnímanie členstva v medzinárodných štruktúrach a názory na dôležité spoločenské otázky v spoločnosti.

Obrázok 2 Postoj spoločnosti v krajinách V4 k prípadnému referendu o zotrvaní v EÚ (Globsec, 2023)

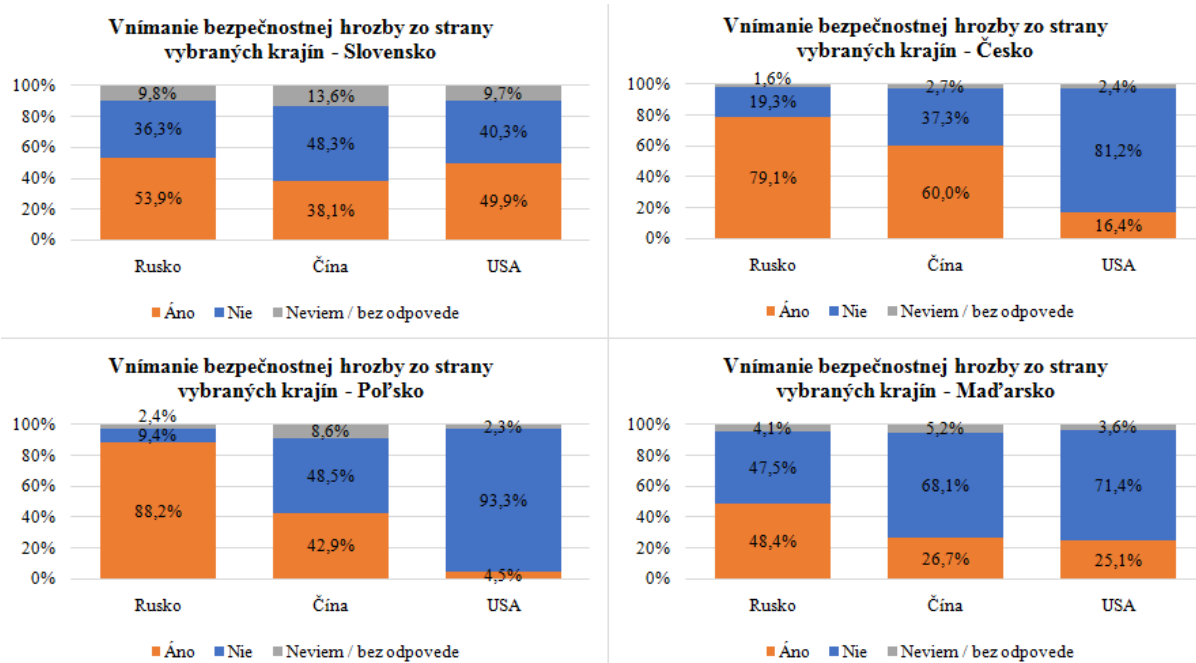
Hneď v prvej otázke prieskumu sa vplyv dezinformačných kampaní prejavuje rozdielne. Kým v Poľsku a Maďarsku badať silnú podporu členstva krajiny v EÚ (80, resp. 83%), kladný názor na túto otázku v Česku prejavilo len 75% dopytovaných. Je nutné pripomenúť, že aj keď tieto krajiny sú súčasťou Schengenského priestoru, ešte stále používajú vlastnú domácu menu. Slovensko ako jediná z porovnávaných krajín používa euro a je teda hlbšie integrovaná v Európskej únii. Napriek tomu spomedzi krajín V4, má členstvo v EÚ najmenšiu podporu, len 64%.

Druhá otázka prieskumu Globsecu sa týkala podpory obyvateľstva v jednoznačnom ukotvení krajiny v severoatlantických štruktúrach, teda členstva krajiny v NATO. Najvyššiu podporu má členstvo v NATO v Poľsku, kde je podpora na úrovni 94%. Veľmi prekvapujúco spomedzi krajín V4 skončilo na druhom mieste Maďarsko s podporou 89% a len o čosi slabšia podpora členstva v NATO je v Českej republike na úrovni 85%. Slovensko sa umiestnilo s veľmi nízkou podporou len 58% na poslednom mieste spomedzi krajín V4.

Obrázok 3 Postoj spoločnosti v krajinách V4 k prípadnému referendu o zotrvaní v NATO (Globsec, 2023)

Ďalšia otázka prieskumu Globsecu sa týkala vnímania bezpečnostnej hrozby zo strany troch najväčších veľmocí na planéte, konkrétne zo strany Ruska, Číny a USA. V Poľsku až 88,2% obyvateľov považuje za najväčšiu hrozbu Rusko, 42,9% si myslí, že ich ohrozuje Čína a len zanedbateľných 4,5% pociťuje hrozbu zo strany USA. V Českej republike 79,1% dopytovaných vníma Rusko ako najväčšiu bezpečnostnú hrozbu, 60% pociťuje hrozbu zo strany Číny a len 16,4% vníma ako hrozbu USA. V Maďarsku, kde dlhodobo prebieha mediálna masáž aj na úrovni vládnej strany Fidesz 48,4% obyvateľov vníma ako bezpečnostnú hrozbu Rusko, pričom Čínu a USA označilo ako hrozbu podobné percento obyvateľov (26,7, resp. 25,1% dopytovaných). Na Slovensku mali respondenti v tejto otázke diametrálne odlišný postoj oproti ostatným krajinám V4. Ako bezpečnostnú hrozbu Slováci najviac vnímajú Rusko s 53,9%, následne však majú obavy z USA, ktoré získalo 49,9% a na treťom mieste sa umiestnila Čína s 38,1%. Je nepochopiteľné, že v čase, keď časť územia nášho východného suseda už druhý rok okupuje Rusko, Slováci vidia v tak silnom pomere bezpečnostnú hrozbu aj u nášho severoatlantického spojenca.

Obrázok 4 Vnímanie bezpečnostnej hrozby zo strany vybraných krajín v štátoch V4 (Globsec, 2023)

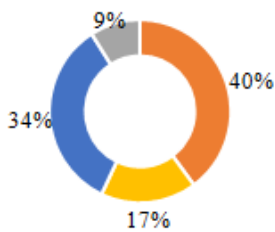
Veľmi zaujímavou otázkou v prieskume je vnímanie zodpovednosti za konflikt na Ukrajine. V krajinách V4 na túto otázku panuje nejednoznačný názor. Poliáci za konflikt na Ukrajine v drvivej väčšine vinia Rusko, ktoré napadlo Ukrajinu. Len malá časť Poliakov na úrovni 3% si myslí, že si za to môže Ukrajina sama, pretože utláčala rusky hovoriacu časť obyvateľstva a asi 4% Poliakov tvrdia, že za konflikt môže západ, ktorý vyprovokoval Rusko.

V Českej republike 71% obyvateľov považuje za agresora Rusko, ktoré napadlo Ukrajinu, ale 15% Čechov si myslí, že za konflikt môže západ, ktorý vyprovokoval Rusko a 8% Čechov tvrdí, že za konflikt si môže Ukrajina sama, pretože utláčala rusky hovoriace obyvateľstvo.

V Maďarsku 54% respondentov viní z konfliktu na Ukrajine Rusko, ktoré ju napadlo. 19% obyvateľstva viní z konfliktu na Ukrajine západ, ktorý vyprovokoval Rusko a až 17% respondentov si myslí, že konflikt na Ukrajine spôsobilo utláčanie rusky hovoriaceho obyvateľstva vo východnej časti krajiny.

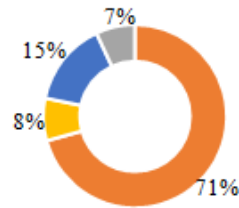
Najrozporupľnejšie odpovede však poskytlí respondenti zo Slovenska. Len 40% slovenských respondentov viní z konfliktu na Ukrajine Rusko, ktoré ju vojensky napadlo a až 34% respondentov si myslí, že za konflikt na Ukrajine môže západ, ktorý vyprovokoval Rusko k útoku na svojho suseda. Približne 17% respondentov považuje utláčanie rusky hovoriaceho obyvateľstva za hlavný dôvod súčasného konfliktu na Ukrajine.

Vnímanie zodpovednosti za konflikt na Ukrajine - Slovensko

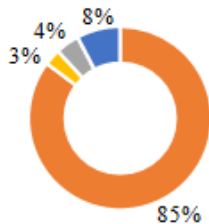
- Rusko ktoré napadlo Ukrajinu
- Ukrajina, ktorá utláčala rusky hovoriacu časť obyvateľstva
- Západ, ktorý vyprovokoval Rusko
- Neviem

Vnímanie zodpovednosti za konflikt na Ukrajine - Česko

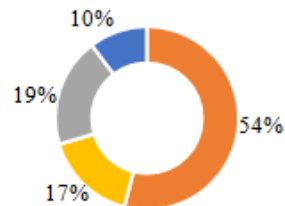
- Rusko ktoré napadlo Ukrajinu
- Ukrajina, ktorá utláčala rusky hovoriacu časť obyvateľstva
- Západ, ktorý vyprovokoval Rusko
- Neviem

Vnímanie zodpovednosti za konflikt na Ukrajine - Poľsko

- Rusko ktoré napadlo Ukrajinu
- Ukrajina, ktorá utláčala rusky hovoriacu časť obyvateľstva
- Západ, ktorý vyprovokoval Rusko
- Neviem

Vnímanie zodpovednosti za konflikt na Ukrajine - Maďarsko

- Rusko ktoré napadlo Ukrajinu
- Ukrajina, ktorá utláčala rusky hovoriacu časť obyvateľstva
- Západ, ktorý vyprovokoval Rusko
- Neviem

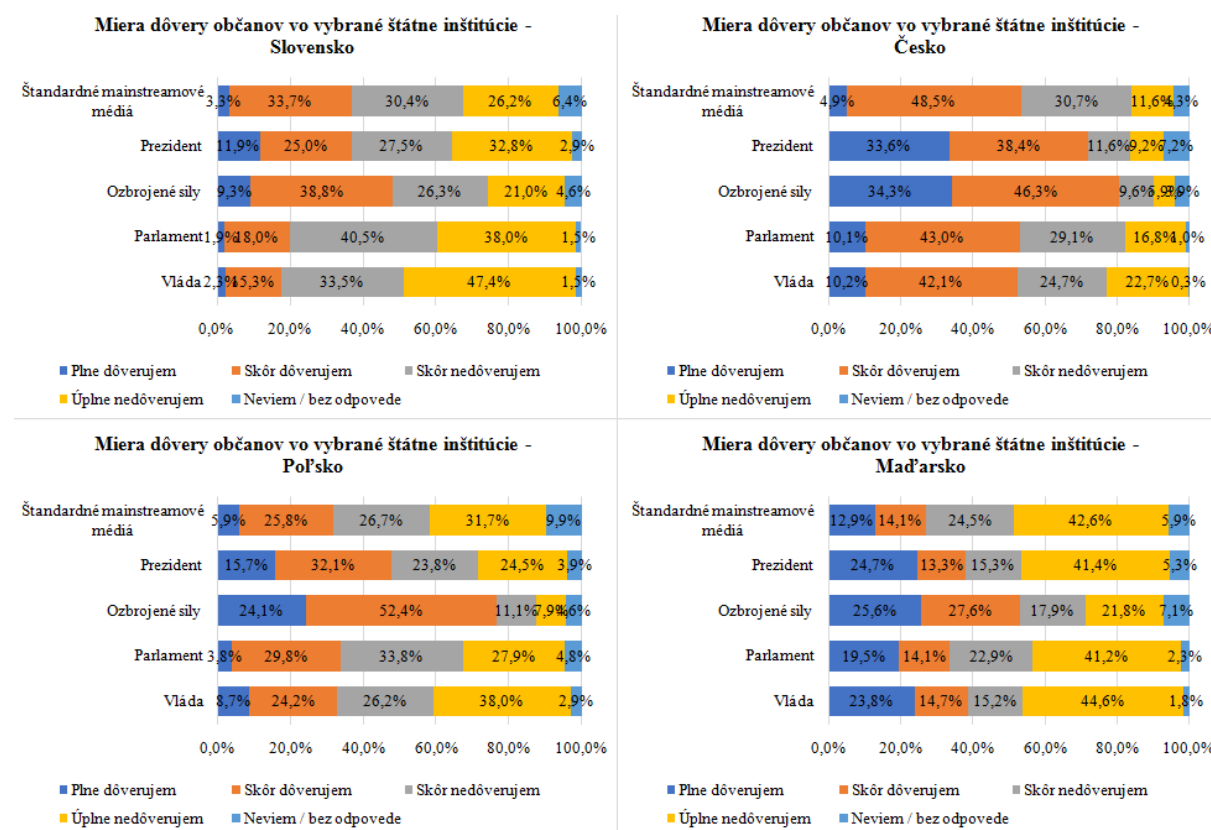
Obrázok 5 Vnímanie zodpovednosti za konflikt na Ukrajine v štátoch V4 (Globsec, 2023)

Ďalšia otázka v prieskume Globsecu sa týkala miery dôvery občanov v štátne inštitúcie. Štandardným a mainstreamovým médiám na Slovensku plne alebo skôr dôveruje 37% občanov a skôr alebo úplne nedôveruje 56,6% opýtaných. V Čechách je vyššia dôvera v štandardné a mainstreamové média, kde im plne alebo skôr dôveruje 53,4% opýtaných a 42,3% im skôr alebo úplne nedôveruje. 31,7% Poliakov plne alebo skôr dôveruje poľským štandardným a mainstreamovým médiám a skôr alebo úplne im nedôveruje 58,4% opýtaných Poliakov. V Maďarsku je spomedzi krajín dôvera v štandardné a mainstreamové média najnižšia, kedy im plne alebo skôr dôveruje len 27% Maďarov a skôr alebo úplne nedôveruje až 67,1% opýtaných Maďarov.

Najvyššiu mieru podpory spomedzi hláv štátov požíva český prezident, ktorému plne alebo skôr dôveruje až 72% Čechov a len 20,8% respondentov uviedlo, že mu skôr alebo úplne nedôveruje. Len 47,8% poľských respondentov uviedlo, že plne alebo skôr dôveruje svojmu prezidentovi a 48,3% Poliakov svojmu prezidentovi skôr alebo úplne nedôveruje. Maďarskej prezidentke plne alebo skôr dôveruje 38% opýtaných Maďarov a 56,7% jej skôr alebo úplne

nedôveruje. Slovenská prezidentka získala podporu 36,9% respondentov, ktorí jej skôr alebo plne dôverujú a 60,3% Slovákov jej skôr alebo úplne nedôveruje.

Najvyššiu mieru dôvery obyvateľstva požívajú ozbrojené sily v Českej republike, ktorým dôveruje 80,6% respondentov a len 15,5% respondentov uviedlo, že im skôr alebo úplne nedôveruje. V Poľsku dôveruje ozbrojeným silám 76,5% respondentov a skôr alebo úplne im nedôveruje len 19% opýtaných. V Maďarsku skôr alebo úplne dôveruje domácim ozbrojeným silám 53,2% obyvateľov a skôr alebo úplne nedôveruje 39,7% obyvateľov. Na Slovensku je dôvera v ozbrojené sily najnižšia, kedy im skôr alebo úplne dôveruje 48,1% obyvateľov a 47,3% im skôr alebo úplne nedôveruje.

Obrázok 6 Miera dôvery vo vybrané štátne inštitúcie v krajinách V4 (Globsec, 2023)

Vysoká miera podpory parlamentu je v Českej republike, kde mu skôr alebo plne dôveruje 53,1% obyvateľov, pričom skôr alebo úplne mu nedôveruje 45,9% opýtaných. Rovnaká dôvera v zákonodarný orgán je v Poľsku a Maďarsku, kde tamojšiemu parlamentu plne alebo skôr dôveruje 33,6% opýtaných, pričom menej respondentov 61,7% respondentov v Poľsku a 64,1% v Maďarsku tamojšiemu parlamentu nedôveruje. Slovenskému zákonodarnému zboru skôr alebo plne dôveruje len 19,9% respondentov a skôr alebo úplne nedôveruje až 78,5% respondentov.

Podpora vlády je najvyššia v Česku, kde vláde plne alebo skôr dôveruje 52,3% respondentov a 47,4% českej vláde skôr alebo úplne nedôveruje. Druhá najvyššia podpora vlády panuje v Maďarsku, kde vláde skôr alebo plne dôveruje 38,5% obyvateľov a nedôveruje jej 59,8% Maďarov. V Poľsku vláde dôveruje 32,9% obyvateľov a úplne alebo skôr nedôveruje 64,2% Poliakov. Na Slovensku požívala vtedajšia vláda plnú alebo čiastočnú dôveru len 17,6% Slovákov a skôr alebo úplne jej nedôverovalo 80,9% obyvateľov. Tento vysoký nepomer dôvery v parlament a vládu na Slovensku môže byť spôsobený faktom, že v čase konania

prieskumu de-facto padla vláda a parlament nebol schopný odhlasovať ukončenie volebného obdobia a predčasné voľby v skoršom termíne.

2 POSTOJE OBYVATEĽSTVA SLOVENSKA K OTÁZKE GLOBÁLNEHO OTEPLEOVANIA

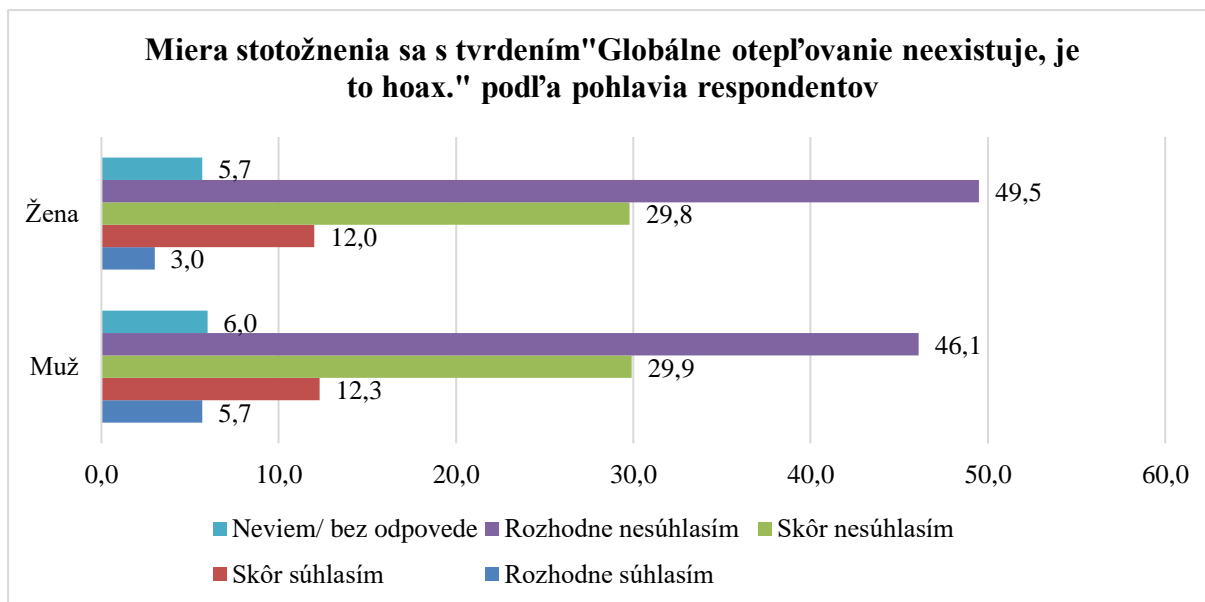
Dezinformácie a hoaxy v otázke globálneho otepľovania sú falošné alebo zavádzajúce tvrdenia, ktoré snažia poprieť existenciu alebo význam globálneho otepľovania, jeho príčiny a dôsledky. Tieto dezinformácie a hoaxy môžu byť šírené rôznymi spôsobmi, vrátane médií, sociálnych sietí, politických kampaní a verejnej diskusie. Niektoré z bežných dezinformácií a hoaxov týkajúcich sa globálneho otepľovania zahŕňajú:

- Popieranie existencie otepľovania - táto forma dezinformácií tvrdí, že globálne otepľovanie neexistuje alebo že ide iba o prirodzené cykly zmeny klímy.
- Zavádzanie o príčinách otepľovania - dezinformácie môžu tvrdiť, že človek nie je zodpovedný za globálne otepľovanie, ale že ide o prirodzené procesy alebo iné faktory.
- Znehodnocovanie vedeckých dôkazov - dezinformácie sa môžu pokúšať diskreditovať vedecké štúdie a dôkazy o globálnom otepľovaní ako nedôveryhodné alebo zmanipulované.
- Zdôrazňovanie výnimiek z lokálnych počasí - niekedy sa používa argument, že krátke miestne mrazy alebo chladné dni sú dôkazom, že globálne otepľovanie nie je pravdivé.
- Sústreďenie sa na ekonomické dôsledky opatrení - dezinformácie môžu varovať pred ekonomickými dôsledkami opatrení na zníženie emisií skleníkových plynov a tvrdiť, že tieto opatrenia by mohli škodiť hospodárstvu.
- Vytváranie konšpiračných teórií - niektoré hoaxy sa snažia konšpirovať o tom, že vedecké a politické spoločenstvo tají skutočné informácie o globálnom otepľovaní alebo, že vlády manipulujú s počasím na globálnej úrovni, aby dosiahli skryté ciele. (Lewandowski, 2021)

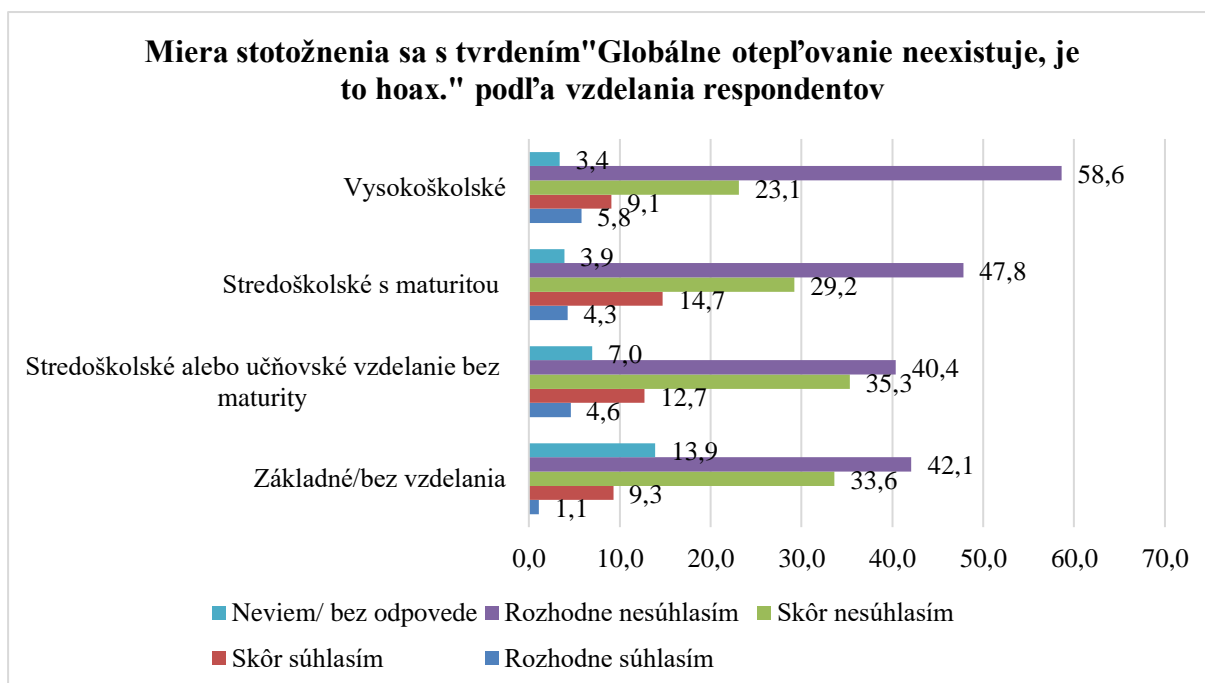
Je dôležité si uvedomiť, že globálne otepľovanie je vedecky dobre zdokumentovaný jav a je podporovaný významným konsenzom vedeckej komunity. Dezinformácie a hoaxy ohľadom globálneho otepľovania môžu mať vážne dôsledky, keďže môžu ovplyvniť verejnú mienku a politické rozhodnutia týkajúce sa zmeny klímy a ochrany životného prostredia. Preto je dôležité byť kritický voči informáciám, overovať zdroje a sledovať dôkazy podporujúce vedecké zistenia o globálnom otepľovaní.

V prieskume Globsecu bola jednou z otázok aj miera stotožnenia sa s tvrdením, že globálne otepľovanie neexistuje a ide o hoax. Ide o dôležitú otázku, pretože v boji s globálnym otepľovaním v nasledujúcich dekádach minieme obrovské množstvo finančných prostriedkov, pričom efekt týchto investícií a úspech boja proti globálnemu otepľovaniu je neistý. Preto autorov zaujímalo, ako sa ku otázke globálneho otepľovania stavajú jednotlivé demografické skupiny obyvateľstva Slovenskej republiky.

Prvým demografickým rozdelením je podľa pohlavia respondentov, pričom na Slovensku až 79,3% žien a 76% mužov verí, že globálne otepľovanie je skutočné a nejde o hoax. Naproti tomu len 17% žien a 18% mužov si myslí, že globálne otepľovanie nie je skutočné a jedná sa o hoax.

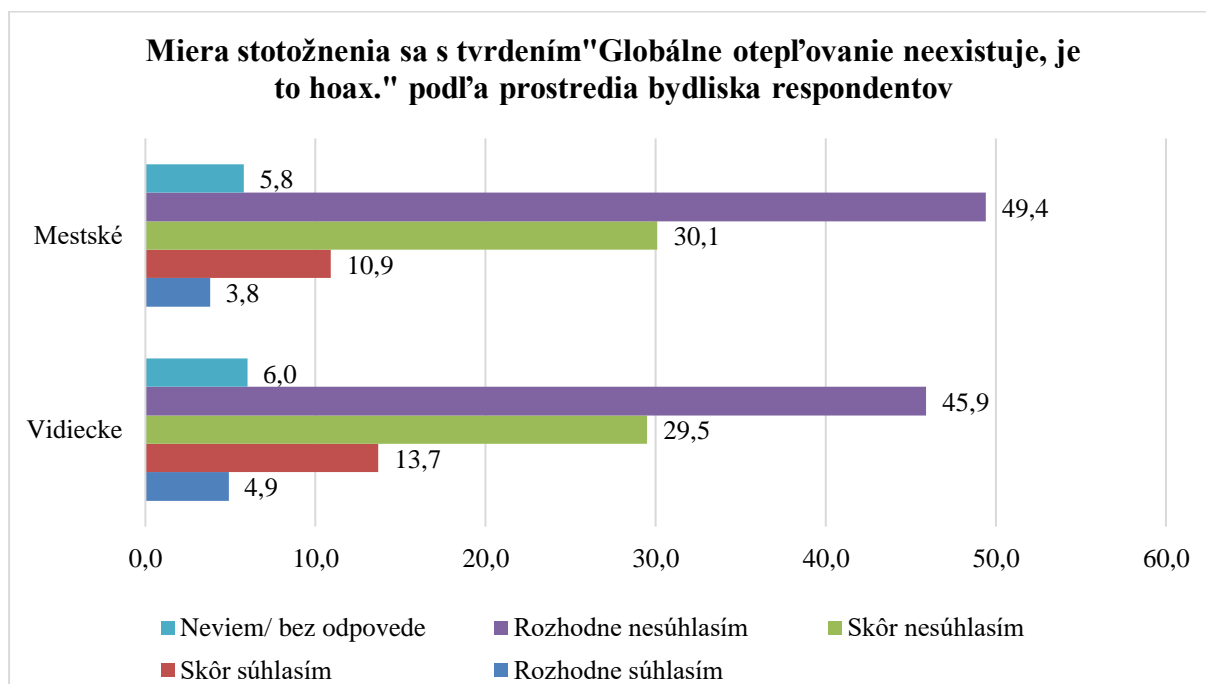
Obrázok 7 Miera stotožnenia sa s tvrdením "Globálne otepľovanie neexistuje, je to hoax" podľa pohlavia respondentov (Globsec, 2023)

Obrázok 8 Miera stotožnenia sa s tvrdením "Globálne otepľovanie neexistuje, je to hoax" podľa vzdelania respondentov (Globsec, 2023)

Až 81,7% respondentov s vysokoškolským vzdelaním považuje globálne otepľovanie za fakt, pričom len 14,9% vysokoškolákov si myslí, že ide o hoax. Spomedzi stredoškolsky vzdelaných ľudí s maturitou 77% respondentov považuje globálne otepľovanie za skutočnosť a 19% verí, že ide o hoax. V kategórii stredoškolsky vzdelaných ľudí bez maturity 75,7% respondentov uviedlo, že globálne otepľovanie existuje a 17,3% si myslí, že ide o hoax. Rovnako v kategórii obyvateľov so základným vzdelaním 75,7% respondentov uviedlo, že globálne otepľovanie je skutočné a 10,4% si myslí, že ide o hoax. Veľmi zaujímavé zistenie je, že pri tejto vysoko vedeckej téme miera dôvery vo vedecké štúdie narastá so zvyšujúcim sa vzdelaním respondentov a naopak so znižujúcim sa vzdelaním opýtaných narastá miera

neistoty, kedy nevedeli s presnosťou vyjadriť svoj názor na problematiku globálneho otepľovania.

Obrázok 9 Miera stotožnenia sa s tvrdením "Globálne otepľovanie neexistuje, je to hoax" podľa prostredia bydliska respondentov (Globsec, 2023)

Z hľadiska bydliska respondentov, títo boli v prieskume rozdelení na mestské a vidiecke obyvateľstvo. V zastúpení mestského obyvateľstva až 79,5% opýtaných verí, že globálne otepľovanie je skutočné, pričom 14,7% obyvateľov miest neverí na globálne otepľovanie a myslí si, že ide o hoax. U vidieckeho obyvateľstva je skupina, ktorá verí, že globálne otepľovanie existuje zastúpená 75,4% respondentov a 18,6% vidieckeho obyvateľstva si myslí, že globálne otepľovanie nie je skutočné a ide o hoax.

Táto podrobnejšia analýza vysoko vedeckej problematiky poukázala na dva fakty, a síce, že miera dôvery vo vedeckú prácu rastie so zvyšujúcim sa vzdelaním a že vidiecke obyvateľstvo môže byť náchylnejšie uveriť dezinformáciám. Prekvapujúci je aj rozdiel medzi pohlaviami, kedy sa javí, že muži sú schopní dezinformácie prijať o čosi ľahšie ako ženy.

ZÁVER

Na základe uvedených analýz z prieskumu Globsecu, ktorý bol realizovaný v marci 2023 môžeme konštatovať, že krajiny V4 sú vo veľkej miere vystavené dezinformáciám. Najmenej lichotivo ako v základných spoločenských otázkach, tak v porovnaní dôvery obyvateľstva v štátne inštitúcie, z prieskumu vyšla práve Slovenská republika. Slováci majú v proeurópskych a proatlantických stanoviskách diametrálne odlišné postoje ako ich susedia a zároveň najbližší partneri v týchto inštitúciách. Nedôverujeme našim medzinárodným partnerom, ale ani médiám, ozbrojeným silám, ústavným činiteľom, ba ani demokraticky zvoleným orgánom zákonodarnej a výkonnej moci. Toto je veľmi nebezpečný jav, ktorý bude problematické do budúcnosti zvrátiť. Na Slovensku nemáme dostatočné technické kapacity, ani legislatívnu podporu na boj s dezinformáciami, ba čo viac, javí sa, že neexistuje ani politická vôľa so súčasným stavom niečo zásadné spraviť. Doteraz boli na Slovensku v boji s

dezinformáciami prijaté len kozmetické opatrenia a globálne sociálne siete len prehlbujú tento problém. Celkovo je možné konštatovať, že sme boj s dezinformáciami zaspali, pretože hoaxy sa v slovenskej spoločnosti šíria neuveriteľnou rýchlosťou. Môžeme sa len domnievať, aké sú skutočné ciele dezinformačných kampaní, ktorým je Slovensko, ale aj celá EÚ vystavená, avšak základným cieľom sa javí rozdelenie jednoty národov Európe ako vo vnútri, tak smerom navonok.

V boji proti dezinformáciám sa však môžeme inšpirovať dobrými príkladmi praxe, napr. v severných krajinách Európy. (Voerzio, 2021) Fínsky model je komplexný, pretože Fínsko si ako jedna z prvých krajín uvedomila dôležitosť boja proti modernému typu propagandy a dezinformáciám. Fínsko, podobne ako Slovensko je dlhodobým cieľom ruského informačného a vplyvového pôsobenia. Už v roku 2014 si začalo pozývať odborníkov z celého sveta. Títo ľudia následne pomohli zostaviť fínskej vláde program, ktorého cieľom je naučiť obyvateľov, študentov, novinárov a politikov, ako čeliť falošným informáciám, ktorých cieľom je zasiať rozkol v spoločnosti. Iniciatíva boja proti dezinformáciám je však len jednou z vrstiev multidimenzionálneho prístupu, ktorý krajina uplatňuje s cieľom pripraviť občanov všetkých vekových kategórií na zložité digitálne prostredie dneška i zajtraška. Prvou líniou obrany proti dezinformáciám sú učitelia na školách, kde sa rozvíjajú schopnosti a zručnosti overovania faktov, spojené s kritickým myslením a voličskou gramotnosťou. Taktiež v tejto krajine prevláda snaha o rozvíjanie silného národného naratívu, skôr než snaha vyvracať nepravdivé tvrdenia oponentom. Chápu totiž, že dezinformačné pôsobenie cudzej moci má menšiu šancu uspieť v krajine, kde spoločnosť vníma svoju vlastnú identitu.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BAHNA, V. 2015. Kognitívny a evolučný kontext šírenia konšpiračných teórií. Slovenský národopis UESA. Vol. 63, s. 195 – 205. ISSN 1335-1303.
- BENNETT, W.L. – LIVINGSTON, S. 2021. The Disinformation Age - Politics, Technology, and Disruptive Communication in the United States. Cambridge Press University. p.324. ISBN 978-1-108-84305-8. Dostupné na: <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/1F4751119C7C4693E514C249E0F0F997/9781108843058AR.pdf>
- BUDAK, C., AGRAWAL, D., & ABBADI, A. E. 2011. Limiting the spread of misinformation in social networks. In Proceedings of the 20th International Conference on World Wide Web - WWW 11. ACM Press. DOI: <https://doi.org/10.1145/1963405.1963499>
- CÍCHOVÁ, M. 2021. Development of propaganda from the perspective of the history of human civilization. In: Projustice – vedecko-odborný recenzovaný časopis pre právo a bezpečnostné vedy. p. 1-9. 9p. ISSN 1339-1038
- FALLIS, D. 2014. The Varieties of Disinformation. In: Floridi, L., Illari, P. (eds) The Philosophy of Information Quality. Synthese Library, vol. 358. Springer, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-07121-3_8
- GLOBSEC. 2023. Prieskum vnímania dezinformácií zo strany obyvateľstva v 9 krajinách EÚ. Focus pre Globsec. Cross-ref data. Bratislava. 2023.
- HAJDUKOVÁ, S. 2021. Konflikty v šedej zóne a hybridná vojna. In Aktuálne bezpečnostné výzvy a medzinárodné právo - zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2021, s. 68-82. ISBN 978-80-7160-617-8.

- IVANČÍK, R. 2020. Analýza prístupov k definovaniu a vymedzeniu hybridnej vojny. In: Národná a medzinárodná bezpečnosť 2020 – zborník príspevkov z 11. Medzinárodnej vedeckej konferencie. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika. 2020. s. 174-184. ISBN 978-80-8040-589-2.
- IVANČÍK, R. 2021. Informačná vojna – jeden z multidisciplinárnych fenoménov súčasnej ľudskej spoločnosti. In Politické vedy, 2021, roč. 24, č. 1, s. 135-152. ISSN 1335-2741. DOI: <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2021.24.1.135-152>. [online] [2022-04-06] Dostupné na: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/en/archive/2021/1-2021/radoslav-ivancik.html>.
- KLINGOVÁ, K., KUPKOVÁ, I., MILO, D., MIŠÍK, M., PIŠKO, M. a SIVÁK, J. 2019. Hybridné hrozby na Slovensku - Analýza legislatívy, štruktúr a procesov v šiestich tematických oblastiach. Globsec. Bratislava. 2019. [2019-03-12] [on-line] Dostupné na: https://www.globsec.org/sites/default/files/2018-01/Hybridne-hrozby-na-SR_6-tematickych-oblasti.pdf
- KOSTREC, M. 2020. Nebezpečné hrozby v digitálnom priestore. In Aktuálne výzvy kybernetickej bezpečnosti: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2020, s. 78-87. ISBN 978-80-8040-819-3
- LEWANDOWSKY, S. 2021. Climate Change Disinformation and How to Combat It. Annual Review of Public Health, Volume 42, 2021, pp 1-21. eISSN: 1545-2093. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-090419-102409>
- NBÚ SR. 2021. Hybridné hrozby. [2021-03-08] [on-line] Dostupné na: <https://www.nbu.gov.sk/urad/o-urade/hybridne-hrozby-a-dezinformacie/hybridne-hrozby/index.html>
- PANCZOVÁ, Z. 2017. Konšpiračné teórie: témy, historické kontexty a argumentačné stratégie. Ústav etnológie a sociálnej antropológie Slovenskej akadémie vied. Bratislava. 2017. p.160. ISBN-13: 978-80-224-1546-0. DOI: <https://doi.org/10.31577/2017.9788022415460>
- VOERZIO, M. 2021. Hybrid War: Attack on the West. Garden City: Babelcube, 2021. 96 s. ISBN 978-1-6674-1523-9.

Článok bol spracovaný v rámci riešenia projektu VEGA 1/0459/21 Návrh adaptačných opatrení na redukciiu rizík plynúcich z klimatických zmien z pohľadu výskytu krízových javov a extrémov počasia

Ing. Alexander Kelíšek, PhD.
 Žilinská univerzita v Žiline
 Fakulta bezpečnostného inžinierstva
 Katedra krízového manažmentu
 ul. 1. Mája 32, 010 01 Žilina
 e-mail: Alexander.Kelisek@fbi.uniza.sk

Ing. Kristián Furiak
Žilinská univerzita v Žiline
Fakulta bezpečnostného inžinierstva
Katedra krízového manažmentu
ul. 1. Mája 32, 010 01 Žilina
e-mail: Kristián.Furiak@fbi.uniza.sk

v spolupráci s:
GLOBSEC s.r.o.
Vajnorská 100/B 831 04 Bratislava – Nové Mesto.

SOCIÁLNE MÉDIÁ AKO NÁSTROJE RADIKALIZÁCIE: ANALÝZA DIGITÁLNYCH STÔP

SOCIAL MEDIA AS TOOLS FOR RADICALIZATION: ANALYSIS OF DIGITAL FOOTPRINTS

Milan KUSÁK

ABSTRACT

In today's world, social media has become a significant tool for the dissemination of extremist ideologies and the radicalization of individuals. This article focuses on the importance of digital footprints in social media for detecting and analyzing processes of radicalization. We apply methods of digital forensics to identify patterns of interaction, content, and communication that signal radicalization activity. Our findings show that the analysis of digital footprints can contribute to more effective monitoring and prevention of extremist activities.

Keywords: digital tracks, online radicalization, social media

ÚVOD

Súčasnú dobu svedčí o vzniku online radikalizácie, kontroverznej a významnej súčasťi verejnej diskusie, najmä v súvislosti s terorizmom a verejnou bezpečnosťou. Vzhľadom na obrovský nárast využívania internetu a sociálnych médií sa vynárajú mnohé otázky týkajúce sa vplyvu a uľahčovania procesov radikalizácie prostredníctvom týchto platforiem. Tento zamýšľaný článok si kladie za cieľ poskytnúť komplexný pohľad na fenomén online radikalizácie, so zámerom uľahčiť lepšie pochopenie jej komplikovaných dynamík, súvisiacich rizík a potenciálnych dôsledkov. Budú predstavené podrobné poznatky týkajúce sa vývoja tejto formy radikalizácie v digitálnom priestore, ako aj skúmanie jej hlavných charakteristík. Okrem toho bude uskutočnený prieskum rôznych prejavov a šírenia online radikalizácie po celom internete a sociálnych médiách. Dôraz sa kladie na kritické faktory, ako napríklad algoritmy, ktoré prispôsobujú obsah na základe individuálnych preferencií a neúmyselne posilňujú radikálne ideológie.

Okrem toho bude vykonaná analýza potenciálnych spoločenských následkov online radikalizácie. Táto analýza bude zahŕňať skúmanie toho, ako môže táto forma radikalizácie ovplyvniť verejnú bezpečnosť a celkovú sociálnu klímu. Súčasne bude venovaný úvahám o možných opatreniach, ktoré by mohli byť prijaté na obmedzenie šírenia radikálnych presvedčení, pričom sa zároveň zachová sloboda prejavu a neobmedzený prístup k informáciám. Tento článok ponúka výnimočnú príležitosť prehĺbiť svoje pochopenie online radikalizácie a jej dopadov na spoločnosť. Spoločne sa vydáme na prieskum tohto fascinujúceho a významného fenoménu, snažiac sa dosiahnuť väčšie pochopenie a osvetliť túto urgentnú otázku.

Význam a dopad online radikalizácie zahŕňa množstvo komplexných a protichodných aspektov. V tomto kontexte sa výskum líši, pokiaľ ide o hodnotenie úlohy internetu a sociálnych médií pri podporovaní radikalizácie jednotlivcov a skupín. Niektoré štúdie navrhujú, že internet

hlavne pôsobí ako uľahčovateľ, umožňujúci a posilňujúci proces radikalizácie, hoci nie je jeho hlavným hnacím impulzom. Naopak, argumenty tvrdia, že online radikalizácia predstavuje vážnu hrozbu, ktorá neustále narastá a vyžaduje vyčerpávajúcu pozornosť. Tento diskurz má význam nielen v rámci akademického prieskumu, ale aj v rámci politiky, bezpečnosti a celej spoločnosti. Dôvodom je to, že online radikalizácia má potenciál ovplyvňovať a meniť kultúru a ideológiu. Preto je nevyhnutné venovať tejto javu väčšiu pozornosť a vypracovať opatrenia, ktoré majú za cieľ zmierniť jeho nepriaznivé dopady na spoločnosť.

V tomto článku sa vydáme na prieskum detailov týkajúcich sa online radikalizácie. Naším cieľom je preskúmať jej mnohostrannú úlohu v rôznych formách terorizmu, dôkladne analyzovať jej potenciálne dôsledky na verejnú bezpečnosť a osvetliť neistoty a obmedzenia súčasných výskumov. Poskytneme detailné vysvetlenie, prečo dosiahnutie konsenzu v tejto veci predstavuje náročnú úlohu, vzhľadom na jej komplexitu. Naším konečným snahou je identifikovať konkrétne opatrenia, ktoré môžu účinne prispieť k zmierneniu rizík spojených s online radikalizáciou. Počas tejto zaujímavej a informatívnej práce máme za cieľ rozšíriť vaše pochopenie tohto dôležitého javu a poskytnúť cenné perspektívy a odporúčania na boj proti nemu.

Článok preniká do oblasti bezpečnostných štúdií, ale zaujme nielen odborníkov, ale aj politikov, sociálnych vedcov a všetkých, ktorých fascinuje vplyv moderných technológií na komplexné dynamiky terorizmu a radikalizácie. Predstavuje hodnotiacu mozaiku informácií, ponára nás do kontextu a poskytuje priestor na zamyslenie nad tým, ako sa tieto trendy prelínajú s našou súčasnou realitou. Odhaľovaním skrytých tajomstiev pod zdanlivou obyčajnosťou a odhalením nových perspektív nám pomáha ľahšie porozumieť zložitým mechanizmom technologickej éry a ich širším spoločenským dôsledkom. Tento článok sa zameriava na tých, ktorí sú otvorení novým poznatkom, a odhaľuje komplikovaný vzťah medzi technológiou a terorizmom, čím nás núti premýšľať o budúcnosti a hľadať riešenia pre bezpečnejšiu a harmonickú spoločnosť.

1 DVA ROZPORUPLNÉ NARATÍVY

Vstupujúc do oblasti príbehov sa prieskum online radikalizácie stal dôležitým a všeobecne diskutovaným témom v rámci verejnej bezpečnosti a terorizmu v dnešnej modernej dobe. Jeho význam neustále stúpa v súlade s neustále sa rozširujúcim dosahom internetu a sociálnych médií, čo zase otvára neobmedzené možnosti na radikalizáciu a šírenie extrémistických ideológií. V tomto kontexte vznikajú dva prevažujúce a často konfliktné príbehy, ktoré ožívujú tieto záhadné paradoxálne naratívy.

Pojem "narácia relativity rizika" nám predkladá zaujímavú cestu do sveta online radikalizácie. Táto perspektíva nás zoznámi so záhadnými aspektmi fenoménu, ktorý, hoci existuje, neprináša inherentne primárne hrozby. Racionálne zdôvodnenie tohto argumentu naznačuje, že väčšina teroristických činov vyplýva z alternatívnych foriem radikalizácie, pričom online prostredie slúži len ako jedna z mnohých platforiem pre uľahčovanie takýchto ideológií. Súčasne sa nachádzame na mŕtvom bode medzi bezpečnosťou, technológiou a psychológiou, odhaľujúc zložitú sieť vzájomných prepojení, ktoré tvoria samotnú podstatu tohto kontroverzného fenoménu.

Je však vhodné zvážiť aj alternatívny pohľad známy ako "narácia absolútneho rizika", ktorý priamo odporuje vyššie uvedenému argumentu. Táto perspektíva ukazuje, že online radikalizácia nie je len bežnou hrozbou, ale je rastúcim fenoménom, ktorý si vyžaduje okamžitú a vážnu pozornosť. Vzhľadom na neustále sa meniacu krajinu a rýchly technologický pokrok predstavuje online radikalizácia hrozivú cestu pre šírenie extrémistických názorov

na celosvetovej úrovni. Tým otvára nové kanály pre šírenie týchto nebezpečných ideológií, prekračujúc národné hranice.

Oba tieto pohľady majú veľký význam, pretože poskytujú cenné poznatky, ktoré formujú verejný diskurz a ovplyvňujú politické rozhodovanie v kontexte terorizmu a radikalizácie. Je dôležité uznať, že výber jedného naratívu nad druhým nesie nielen teoretickú váhu, ale aj praktické a značné dôsledky. Tieto dôsledky sa prejavujú vo využívaní zdrojov, vo formulácii protiteroristických stratégií a vo všeobecnom smerovaní verejných politík. Preto je nevyhnutné im venovať primeranú pozornosť, komplexne pochopiť ich podrobnosti a kriticky zhodnotiť ich zásluh. Len týmto spôsobom môžeme naozaj dosiahnuť podstatný pokrok a vykonávať informované a účinné opatrenia na ochranu našej spoločnosti pred permanentnou hrozbou terorizmu a radikalizácie.

1.1 NARATÍV O RELATÍVNOM RIZIKU

Skúsenosťou jedinečného pohľadu nám tento zaujímavý a perspektívny naratív umožňuje vnímať širší kontext online radikalizácie a jej súvis s teroristickými aktivitami a verejnou bezpečnosťou. Zdá sa, že online radikalizácia nie je hlavným hnacím impulzom týchto aktivít, ani neohrozuje významne verejnú bezpečnosť. Napriek tomu je dôležité uznať prítomnosť kľúčových argumentov, ktoré podporujú tento prístup a vyžadujú ďalšie skúmanie. Jeden zásadný argument spočíva v porovnaní s inými formami radikalizácie.

I. Porovnanie s inými formami radikalizácie

Dovoľte nám preskúmať aspekt radikalizácie, ktorý je často obchádzaný v diskusiách zameraných na digitálny priestor. Hoci online radikalizácia zaujíma v médiách a politických kruhoch značný priestor, je nevyhnutné pochopiť, že tradičné formy radikalizácie ostávajú značne relevanté, a dokonca aj dominantné v niektorých kontextoch. Tieto tradičné formy radikalizácie, napríklad cez osobné kontakty, rodinu a komunitné siete, vytvárajú robustné a trvanlivé mechanizmy zapojenia jednotlivcov do extrémistických aktivít.

a) Kontext

Poukazuje na to historický kontext, v ktorom sa tradičné formy radikalizácie datujú desaťročia, ak nie storočia, a majú podloženú históriu vplyvu na teroristické aktivity. V tomto kontexte by bolo naivné ignorovať tradičné formy radikalizácie pri hodnotení celkového rizika a návrhu preventívnych opatrení.

Štúdiá vykonaná Capellanom v roku 2015 (Capellan, 2015) sa zaoberá historickým pozadím tradičných foriem radikalizácie a ich vplyvom na teroristické aktivity. Tento výskum má za cieľ nielen poskytnúť chronologický prehľad radikalizačných mechanizmov, ale tiež analyzovať, do akej miery tieto tradičné formy radikalizácie vedú k realizácii teroristických činov.

Kľúčové nálezy:

Vyššia pravdepodobnosť zapojenia: Štúdiá konkrétne ukazujú, že osobné a komunitné siete, ako sú rodina, priatelia a náboženské alebo politické organizácie, majú väčšiu pravdepodobnosť zapojenia do teroristických činov. Tento nález je v kontraste s nízkou účinnosťou radikalizácie cez sociálne médiá alebo online platformy.

Kontextové faktory: Capellan zdôrazňuje rôzne sociokultúrne a politické faktory, ktoré sprevádzajú tradičné formy radikalizácie. Tieto kontextové faktory môžu zahrňovať historickú marginalizáciu, politické prenasledovanie alebo dokonca vojnové konflikty, ktoré sa stávajú živnou pôdou pre radikalizáciu.

Dôsledky pre verejnú politiku: Štúdiá poskytujú dôležité poučenia pre verejnú politiku a stratégie prevencie. Predovšetkým ukazuje, že pri plánovaní a implementácii protiteroristických opatrení je nevyhnutné zohľadniť tradičné formy radikalizácie. Táto analýza napomáha v utváraní zameraných a účinných intervencií, ktoré by mohli byť efektívnejšie ako širokospektrálne online monitorovacie programy.

Kritické ohodnotenie: Je dôležité zdôrazniť, že hoci štúdiá poskytujú dôležité inzighy do tradičných foriem radikalizácie, nemala by byť vnímaná ako argument proti sledovaniu a analýze online radikalizačných ciest. Skôr by mala byť chápaná ako apel na komplexnejší a matizovanejší prístup k problematike, ktorý by v sebe zahŕňal rôzne formy a mechanizmy radikalizácie.

V tomto kontexte štúdiá Capellana predstavujú významný prínos k existujúcemu výskumu, ktorý zdôrazňuje potrebu vnímať radikalizáciu v širšom spektre jeho možných foriem a progresí.

b) Mechanizmy radikalizácie

V mechanizmoch radikalizácie, ktoré sú zakotvené v osobných a komunitných sieťach, môžeme pozorovať intenzívnejšie a komplexnejšie procesy. Tieto mechanizmy sú často silne kultúrne a sociálno-psychologicky ukotvené, v porovnaní s relatívne neosobnými a fragmentovanými mechanizmami online radikalizácie.

V rámci narastajúceho záujmu o dynamiku radikalizačných procesov prichádza štúdiá Saha z roku 2019 (Saha, 2019) s dôkladnou analýzou mechanizmov, ktoré podporujú tradičné formy radikalizácie, a kontrastuje ich s mechanizmami online radikalizácie.

Kľúčové Zistenia:

Osobné interakcie: Podľa tohto výskumu, interakcie v rodine alebo v komunitných sieťach často slúžia ako katalyzátory pre radikalizáciu, predovšetkým preto, že tieto interakcie sú emocionálne intenzívne a kontextuálne bohaté.

Normatívny vplyv: Tradičné formy radikalizácie často využívajú normatívny tlak vrstovníkov a autoritatívne figúry v komunite, čo je mechanizmus, ktorý je v online prostredí menej výrazný.

Porovnanie s online mechanizmami:

- Rýchlosť vs. hĺbka: Online radikalizácia môže dosiahnuť širšie publikum v kratšom čase, ale často nemá rovnakú hĺbku alebo emotívnu silu, ako tradičné formy.
- Anonymita: V online prostredí je vyšší stupeň anonymity, ktorý môže umožniť radikalizačné myšlienky, ale tie môžu byť aj menej odolné voči deradikalizačným snahám.

Implikácie pre verejnú politiku:

- Komplexný prístup: Zistenia tejto štúdie by mohli pomôcť pri tvorbe viac vrstevnatých protiteroristických opatrení, ktoré by zahŕňali aj zložky sociálnej dynamiky a kultúrneho kontextu.
- Prevencia a intervencia: Informácie o mechanizmoch radikalizácie by mohli byť využité v programoch zameraných na prevenciu a intervenciu, vrátane deradikalizačných programov.

c) Efektivita a trvanlivosť

Analýzy ukazujú, že jednotlivci radikalizovaní cez tradičné kanály majú tendenciu byť dlhodobejšie a efektívnejšie zapojení do extrémistických aktivít. To podnecuje diskusiu o efektívite a trvanlivosti rôznych foriem radikalizácie v kontexte dlhodobej verejnej bezpečnosti.

d) Sociálno-psychologické faktory

Je potrebné zdôrazniť, že sociálne a psychologické faktory hrajú kľúčovú úlohu. Osobné a komunitné väzby môžu byť v radikalizačnom procese oveľa silnejšími katalyzátormi ako online interakcie, čo je potvrdené viacerými teóriami a empirickými výskumami.

Výskum Kenyona z roku 2021 (Kenyon, 2021) ponúka dôkladný pohľad na sociálno-psychologické faktory, ktoré môžu hrať kľúčovú úlohu v tradičných formách radikalizácie. Tento výskum zároveň kontrastuje s dynamikou radikalizácie v online prostredí.

Kľúčové Zistenia:

Sociálne väzby: Štúdia potvrdzuje, že osobné a komunitné väzby, vrátane rodinných a priateľských vzťahov, môžu poskytnúť silný emocionálny a psychologický rámec, ktorý môže podporiť radikalizačný proces.

Sociálna koherencia: V komunitných sieťach, kde prevládajú silné sociálne normy a hodnoty, je pravdepodobnejšie, že indivíduá sa radikalizujú pod vplyvom spoločenského tlaku alebo očakávaní.

Porovnanie s online interakciami:

- Povrchnosť vs. hĺbka: Zatiaľ čo online radikalizácia často prichádza s rýchlym ale povrchným zdieľaním informácií, tradičné formy radikalizácie majú väčšiu hĺbku, umožnenú emocionálnym a psychologickým zázemím.
- Individuálne vs. kolektívne: Online prostredie často apeluje na individuálne identity a aspirácie, zatiaľ čo tradičné formy radikalizácie sú často ukotvené v kolektívnej identite a spoločenských normách.

Implikácie pre verejnú politiku:

- Cieľové skupiny: Údaje môžu pomôcť pri identifikácii cieľových skupín pre intervencie, čo je zvlášť dôležité pri vývoji deradikalizačných programov a stratégií.
- Psychologické intervencie: Zistenia by mohli byť využité k vytvoreniu psychologických intervencií zameraných na oslabenie sociálnych a emocionálnych väzieb, ktoré podporujú radikalizáciu.

Poučenia pre politiku a prevenciu

Na základe týchto zistení by verejná politika a preventívne opatrenia mali byť koncipované s dôrazom na rôzne formy radikalizácie. Ak by sme sa zamerali výlučne na online radikalizáciu, riskovali by sme ignorovanie širšieho spektra faktorov a prístupov, ktoré sú nevyhnutné pre efektívnu prevenciu a intervenciu.

II. Číselná perspektíva

Zo štatistického hľadiska je nevyhnutné podčiarknuť, že percentuálny počet jednotlivcov, ktorí prechádzajú procesom radikalizácie výlučne online, je pomerne nízky v porovnaní s tými, ktorí sú radikalizovaní cez tradičné kanály. Dostupné údaje naznačujú, že

online radikalizácia, hoci médiálne zvýraznená, nepredstavuje majoritnú časť radikalizačných trajektórií. Tento aspekt by mal byť vnímaný s určitou opatrnosťou, keďže štatistické dáta sú často limitovaná kvôli rôznym faktorom, ako sú nedostatok hlásení, latentná radikalizácia alebo údaje získané výlučne z verejných alebo právnych zdrojov. Avšak, v kontexte verejnej bezpečnosti a politického rozhodovania, sú tieto čísla nenahraditeľné pri hodnotení relatívnej vážnosti online radikalizácie oproti tradičným formám.

V takomto kontexte je nevyhnutné, aby politickí činitelia a preventívne služby vnímali online radikalizáciu ako jednu z viacerých radikalizačných ciest, a nie ako dominantný alebo izolovaný fenomén. Toto by zase informovalo a nuansovalo politické stratégie, ktoré by potom mohli byť lepšie prispôsobené skutočnému rozsahu a povahe hrozby, ktorú radikalizácia predstavuje.

Vedecké štúdie od Magdyho z roku 2016 (Magdy, 2016) a Smitha z roku 2020 (Smith, 2020) poskytujú kvantitatívnu analýzu online radikalizácie v porovnaní s tradičnými formami radikalizácie. Tieto štúdie sú zásadné pre porozumenie relatívnej početnosti online radikalizácie.

Kľúčové nálezy:

Nízka prevalencia online radikalizácie: Obe štúdie ukazujú, že percentuálny počet ľudí, ktorí prechádzajú radikalizačným procesom výlučne online, je pomerne nízky. Tento nález je v súlade s argumentom, že zdroje a pozornosť by sa mali výraznejšie zamerať na tradičné formy radikalizácie.

Kontextualizácia výsledkov: Tento kvantitatívny pohľad je cenný v kontexte širšej diskusie o efektivite online versus offline radikalizácie. Poskytuje empirický základ pre argumenty, ktoré sa domnievajú, že online radikalizácia nemusí byť tak bezprostrednou hrozbou, ako sa často predpokladá.

Implikácie pre verejnú politiku:

- Alokácia zdrojov: Tieto štúdie podporujú argument, že by sa viac zdrojov a pozornosti malo venovať tradičným formám radikalizácie, ktoré sú považované za vážnejšiu a bezprostrednejšiu hrozbu.
- Matizovanejší zrišup: Výsledky navrhujú, že verejná politika by mala byť viac diferencovaná a by mala zohľadniť relatívne riziko a prevalenciu rôznych foriem radikalizácie.

III. Otázka efektivity

K otázke efektivity online radikalizácie existuje množstvo výskumov, ktoré poukazujú na to, že virtuálne prostredie nemusí byť tak účinné pri transformácii jednotlivca z radikalizovaného aktéra na vykonávateľa teroristického činu ako tradičné, osobné kanály. V rámci akademického diskurzu je dôležité rozlišovať medzi procesom radikalizácie, ktorý môže mať rôzne fázy, a konečnou realizáciou teroristického aktu. Niektoré štúdie ukazujú, že online radikalizácia často slúži skôr ako katalyzátor alebo doplnkový faktor k existujúcim radikalizačným mechanizmom, než ako izolovaný a definitívny spúšťač teroristických aktivít. Je pravdepodobné, že internetové platformy sú účinné pri šírení ideológií a vytváraní pocitu spolupatričnosti, avšak, možno nie sú dostatočne efektívne pri prechode z radikalizovaných názorov k fyzickej akcii. Tento pohľad by mal byť integrovaný do širšieho rámca politického a preventívneho rozhodovania. Keďže online radikalizácia nemusí byť tak efektívna v transformácii jednotlivca na teroristického aktéra, by mohli byť zdroje a úsilie efektívnejšie vynaložené na monitorovanie a intervenciu v tradičných radikalizačných prostrediach. To však

neznamená, že by sa mala online radikalizácia úplne prehliadať; namiesto toho by mal byť tento aspekt vnímaný v kontexte komplexného a multifaktoriálneho charakteru radikalizačných procesov.

V rámci diskusie o efektívite rôznych foriem radikalizácie prináša Costello štúdiu z roku 2020 (Costello, 2020).

Kľúčové nálezy:

Efektivita transformácie: Podľa tejto štúdie je online radikalizácia menej efektívna v transformácii jednotlivca z radikalizovaného aktéra na vykonávateľa teroristického činu. V tomto kontexte "efektivita" sa meria schopnosťou radikalizačného procesu viesť k aktuálnemu vykonaniu teroristických činov.

Dynamika radikalizácie: Štúdia skúma mechanizmy, ktoré vedú k tomuto zisteniu, napríklad povrchnosť online interakcií alebo nedostatok sociálno-psychologických väzieb, ktoré by podporovali prechod k násilným akciám.

Implikácie pre verejnú politiku:

- **Prioritizácia opatrení:** Ak je online radikalizácia menej efektívna, potom by to mohlo naznačovať, že prevencia by mala byť viac zameraná na tradičné mechanizmy radikalizácie, ktoré majú vyššiu efektivitu v generovaní bezprostredných hrozieb.
- **Deradikalizačné programy:** Poznanie, že online radikalizácia je menej odolná voči deradikalizačným snahám, by mohlo informovať vytváranie programov zameraných na deradikalizáciu.

IV. Kvalitatívny aspekt

Kvalitatívna dimenzia online radikalizácie predstavuje ďalší kritický aspekt v akademickom diskurze, ktorý môže poskytnúť nuancované chápanie tohto javu. Štúdie a analýzy často argumentujú, že radikalizácia, ktorá prebieha výlučne alebo primárne online, môže byť povrchná a potenciálne menej odolná voči deradikalizačným iniciatívam v porovnaní s radikalizáciou získanou cez osobné a komunitné siete. V kontexte online radikalizácie je ideologická angažovanosť často menej zakorenená v sociálno-kultúrnych a emocionálnych väzbách, ktoré často posilňujú a upevňujú radikálne presvedčenia získané prostredníctvom tradičných kanálov. Toto je kľúčové pre pochopenie, prečo online radikalizácia môže byť viac náchylná na deradikalizačné snahy; absencia týchto väzieb môže znamenať, že ideologické presvedčenia sú menej "zacementované" a teda môžu byť ľahšie rozbité alebo zmenené. Tento kvalitatívny aspekt je dôležitý pre formuláciu a implementáciu deradikalizačných programov a politik. Keďže online radikalizácia môže byť vnímaná ako menej odolná voči zmenám, môže to naznačovať, že v rámci širších strategických plánov by sa mali zahrnúť zamerané intervencie na osoby, ktoré sú najviac náchylné k online radikalizačným procesom. Zároveň by to však nemalo odvádzať pozornosť od potreby riešiť tradičné formy radikalizácie, ktoré sú často hlbšie zakorenené a teda môžu predstavovať dlhodobejšiu hrozbu.

V kontexte kvalitatívneho hodnotenia online radikalizácie pridáva štúdia Hassana z roku 2018 (Hassan, 2018) dôležitú dimenziu k rozprave. Tento výskum zdôrazňuje, že aj keď online radikalizácia je schopná vytvoriť prvotné záujmy a sympatie k extrémistickým názorom, jej odolnosť voči deradikalizačným snahám je značne nižšia.

Kľúčové nálezy:

Povrchnosť radikalizácie: Výskum ukazuje, že online radikalizácia je často povrchná, v zmysle, že nie je zakotvená v hlbokých sociálnych alebo emocionálnych väzbách, ktoré by sa často formovali v tradičných komunitných štruktúrach.

Receptivita k deradikalizačným snahám: Zistenia tiež poukazujú na to, že individua, ktoré boli radikalizované primárne online, sú menej odolné voči deradikalizačným snahám. Tento aspekt je dôležitý pre formuláciu a implementáciu deradikalizačných programov.

Implikácie pre verejnú politiku:

- Cielenie programov: Ak je online radikalizácia menej odolná voči deradikalizačným snahám, mohli by deradikalizačné programy byť viac cielené na tieto individua, ako efektívnejšia a rýchlejšia forma intervencie.
- Integrácia online a offline stratégií: Zistenia podporujú názor, že komplexná protiradikalizačná stratégia by mala zahŕňať tanto online, ako aj offline prístupy, s pochopením, že každá forma má svoje špecifické výhody a slabiny.

V. Alokácia zdrojov

V diskusii o relatívnom riziku online radikalizácie sa často objavuje dôležitá otázka alokácie zdrojov. Tento argument postuluje, že vzhľadom na nižšiu efektivitu a trvanlivosť online radikalizácie by sa viac pozornosti a finančných zdrojov mohlo a malo sústrediť na tradičné formy radikalizácie, ktoré sú považované za vážnejšiu a bezprostrednejšiu hrozbu verejnej bezpečnosti. Tento postoj je v súlade s koncepciou, že tradičné formy radikalizácie, ktoré sa odohrávajú cez osobné kontakty, rodinu a komunitné siete, predstavujú z hľadiska potenciálnej efektivity a trvanlivosti závažnejšie riziko. Historické údaje a štúdie ukazujú, že radikálne elementy zakorenené v týchto sieťach majú väčšiu pravdepodobnosť, že sa stanú aktívnymi teroristami, a teda by mali byť predmetom intenzívnejšej pozornosti zo strany orgánov verejnej bezpečnosti a politických činiteľov. Vzhľadom na obmedzené zdroje, s ktorými sa verejná politika a preventívne programy stretávajú, je dôležité efektívne alokovať finančné prostriedky a ľudské zdroje. To by malo zahŕňať komplexný prístup, ktorý sa zaoberá rôznymi formami radikalizácie. Tento pohľad na alokáciu zdrojov však nemá byť interpretovaný ako odporúčanie úplne ignorovať online radikalizáciu, ale skôr ako výzva k vyváženému a komplexnému prístupu, ktorý reflektuje rôzne úrovne rizika a efektivity jednotlivých foriem radikalizácie.

V kontexte politických a bezpečnostných opatrení na zamedzenie radikalizácie a terorizmu predstavuje štúdia Clemmowa z roku 2022 (Clemmow, 2022) fundamentálny prínos, najmä v oblasti alokácie zdrojov. Tento výskum argumentuje, že vzhľadom na relatívne nižšiu hrozbu predstavovanú online radikalizáciou by malo byť viac pozornosti a zdrojov venovaných tradičným formám radikalizácie.

Kľúčové argumenty:

Relatívna nebezpečnosť: Štúdia poukazuje na to, že tradičné formy radikalizácie, ako sú rodinné a komunitné siete, predstavujú významnejšiu hrozbu, pokiaľ ide o reálne teroristické akcie.

Efektívnosť alokácie: Podľa analýzy je pridelenie viac zdrojov tradičným formám radikalizácie efektívnejšie pri mitigácii hrozieb terorizmu.

Implikácie pre verejnú politiku:

- Prehodnotenie stratégie: Táto štúdia môže fungovať ako katalyzátor pre revíziu aktuálnych politických stratégií a alokácie zdrojov v oblasti protiteroristických opatrení.
- Multidimenzionálna prevencia: Je podporovaná myšlienka, že efektívna prevencia radikalizácie by mala byť multidimenzionálna, pričom by sa zohľadnili rôzne formy radikalizácie a ich relatívne riziká.

1.2 ANALÝZA ARGUMENTOV NA OSPRAVEDLNIENIE RELATÍVNE NIŽŠEJ ÚROVNE HROZBY ONLINE RADIKALIZÁCIE

V rámci debaty o potenciálnom vplyve online radikalizácie na verejnú bezpečnosť je podstatné rozumieť argumentom, ktoré sa používajú na ospravedlnenie jej relatívne nižšej úrovne hrozby. Tieto argumenty často vychádzajú z kvantitatívnych a kvalitatívnych analýz, a majú určitý vplyv na formovanie verejnej politiky.

Nedostatok radikalizácie vedúcej k násiliu:

1. **Nízka konverzná miera:** Argumentuje sa, že aj keď online prostredia môžu slúžiť ako platformy pre šírenie radikalizujúceho obsahu, percentuálne málo jednotlivcov prechádza od online radikalizácie k fyzickým aktom násilia.
2. **Filtrácia aktérov:** Niektorí odborníci tvrdia, že online radikalizácia často funguje ako "sito", ktoré oddeľuje radikalizované osoby od tých, ktoré sú ochotné prejsť k násilným činom.

Obmedzený dosah:

1. **Segmentácia auditória:** Online radikalizácia často cieľi na špecifické, už tak zmýšľajúce segmenty populácie, čím sa obmedzuje jej schopnosť masovej mobilizácie.
2. **Limitovaná geografická pôsobnosť:** V porovnaní s tradičnými formami radikalizácie, ktoré môžu mať lokálny alebo regionálny dosah, online radikalizácia je často geograficky disperzná, čo komplikuje koordináciu násilných akcií.

Dôkazová základňa:

1. **Kvantitatívne štúdie:** Napríklad výskumy Smitha (Smith, 2020) a Magdyho (Magdy, 2016) podporujú tento pohľad, poukazujúc na relatívne nízke percento osôb, ktoré sa radikalizujú výlučne online.
2. **Kvalitatívne hodnotenia:** Výskum Hassan (Hassan, 2018) napríklad poukazuje na to, že online radikalizácia môže byť povrchná a menej odolná voči deradikalizačným snahám.

Implicitný kontext:

1. **Alokácia zdrojov:** Na základe týchto argumentov sa často odporúča, aby verejná politika a bezpečnostné stratégie prideliť viac zdrojov tradičným formám radikalizácie.
2. **Metodologická ostrožnosť:** Tieto argumenty vyžadujú opatrné hodnotenie, aby sa zabránilo možným metodologickým chybám alebo nepresným generalizáciám.

Celkovo tieto argumenty zdôrazňujú, že potreba bojovať proti online radikalizácii by nemala byť prehnaná na úkor zamerania sa na viac tradičných foriem radikalizácie, ktoré môžu predstavovať konkrétnejšiu a bezprostrednejšiu hrozbu.

1.3 NARATÍV O ABSOLÚTNOM RIZIKU: ONLINE RADIKALIZÁCIA AKO SÉRIÓZNA A RASTÚCA HROZBA

V protiklade k naratívu o relatívnom riziku existuje v akademickom a politickom diskurze názor, ktorý vníma online radikalizáciu ako serióznou a rastúcu hrozbu verejnej

bezpečnosti. Tento pohľad je podporovaný rôznymi dôkazmi a argumentami, a často využíva multidisciplinárny prístup, zahrňujúci sociológiu, psychológiu, informatiku a politológiu.

I. Globálny dosah:

- Bez hraníc: Opačne k obmedzenému dosahu tradičných foriem radikalizácie, online platformy umožňujú rýchle a masové šírenie extrémistických ideí na globálnej úrovni.
- Internetová anonymita: Anonymná povaha internetu môže povzbudiť jednotlivcov k radikálnejším názorom, keďže nemusia čeliť sociálnym alebo právnym sankciám.

V kontexte online radikalizácie je dôležité zdôrazniť globálny dosah, ktorý nám ukazujú výskumy ako štúdia Evansa a Williamsa z roku 2019 (Williams, 2019). Tieto štúdie sa sústreďujú na kvantitatívne a kvalitatívne metriky, ktoré vytvárajú zložitý obraz o dosahu a efektívnosti online radikalizačných mechanizmov.

Štúdia Koehlera ukazuje, že online prostredie je nielen platformou pre šírenie radikálneho obsahu, ale že jeho dosah je globálny. Takéto vnímanie je dôležité, pretože to znamená, že fenomén online radikalizácie je v pravom slova zmysle transnacionálny. To zvyšuje komplexitu problému a súčasne zdôrazňuje potrebu viacúrovňovej a medzinárodnej odpovede.

Čo sa týka analýzy Williamsa, anonymita poskytnutá online prostredím sa ukázala ako katalyzátor pre vyššiu mieru angažovanosti v radikalizačných diskusiách. Anonymita na internete často funguje ako bezpečný priestor pre jednotlivce, ktorí by sa inak nemuseli zapojiť do radikálnych alebo extrémistických aktivít. Tento aspekt je kľúčový pri hodnotení potenciálnej hrozby, pretože vytvára podmienky, v ktorých môže radikalizácia ľahko eskalovať.

Z týchto štúdií vyplýva, že online radikalizácia je rastúcou a vážnou hrozbou, ktorá si vyžaduje komplexnú a nuancovanú reakciu zo strany akademických, politických a bezpečnostných sektorov. Nie je to problém, ktorý sa dá jednoducho izolovať alebo minimalizovať, a tieto štúdie poskytujú silné argumenty na to, aby sa naň upriamila náležitá pozornosť.

II. Efektívnosť a inovácia:

- Digitálne nástroje: Použitie sofistikovaných digitálnych nástrojov pre šírenie propagandy, ako sú videá, memy a sociálne médiá, zvyšuje efektívnosť radikalizačného procesu.
- Rýchlosť radikalizácie: Niektoré štúdie poukazujú na to, že online radikalizácia môže byť výrazne rýchlejšia než tradičné formy, čo komplikuje snahy o prevenciu.

V rámci diskusie o narastajúcej hrozbe online radikalizácie je dôležité zahrnúť aj technologické a časové aspekty, ako to ukazujú štúdie Bergera z roku 2018 (Berger, 2018).

Štúdia Bergera poukazuje na to, že online radikalizácia sa nestáva len prostredníctvom textových príspevkov alebo diskusií na fórach. Používanie graficky bohatých videí, sociálnych médií a iných vizuálnych nástrojov pridáva novú dimenziu efektívnosti radikalizačných kampaní. Tieto sofistikované metódy sú mimoriadne účinné v cieľovej skupine, ktorá je technologicky zručná a vizuálne zameraná. V tomto ohľade inovácia a sofistikovanosť technologických nástrojov zvyšujú účinnosť radikalizačných snáh, čo by nemalo byť podceňované pri hodnotení rizík a hrozieb. Prináša alarmujúce zistenia týkajúce sa rýchlosti,

s ktorou môže online radikalizácia prebiehať. V niektorých prípadoch môže trvať iba niekoľko týždňov alebo mesiacov od prvého kontaktu s radikálnym obsahom až po uskutočnenie teroristického útoku. Tento nález upozorňuje na naliehavosť problému a na potrebu rýchlych intervencií. V tomto kontexte je rýchla reakcia kľúčová, aby sa predišlo prechodu od online radikalizácie k fyzickému násiliu.

Tieto nové aspekty - technologická sofistikovanosť a rýchlosť procesu - spoločne ukazujú, že online radikalizácia je nielen serióznou, ale aj dynamicky sa vyvíjajúcou hrozbou. Vzhľadom na tieto faktory je náročné argumentovať proti tomu, že by sa na online radikalizáciu nemalo klásť rovnaký dôraz ako na tradičnejšie formy radikalizácie. Naopak, tieto údaje podporujú názor, že online radikalizácia je kritickým a rastúcim aspektom globálnej bezpečnostnej situácie a ako taká si vyžaduje intenzívnu akademickú, politickú a bezpečnostnú pozornosť.

III. Kvantitatívna a kvalitatívna základňa:

- Rastúci trend: Výskumy často uvádzajú rastúci počet prípadov, keď online radikalizácia viedla k fyzickým teroristickým aktom.
- Psychologická imersia: Online radikalizácia často vytvára virtuálne komunity, ktoré môžu pôsobiť ako echo komory, čím sa zvyšuje psychologická investícia jednotlivcov.

Číselné údaje a kvalitatívne pozorovania zabezpečujú holistické chápanie fenoménu online radikalizácie. V tomto kontexte sú štúdie Reeda z roku 2020 (Reed, 2020) a Awana z roku 2019 (Awan, 2019) zvlášť relevantné. Štúdia Reeda prináša kvantitatívne údaje, ktoré ukazujú na rastúci počet prípadov, keď online radikalizácia vedie k fyzickým teroristickým aktom. Toto je závažné vzhľadom na potenciálnu smrtonosnosť a škodlivý dopad na spoločnosť. Ak priberáme do úvahy tento nárast, stáva sa jasné, že opomenutie alebo podceňovanie online radikalizácie by bolo z hľadiska verejnej bezpečnosti riskantné. Z kvalitatívnej perspektívy štúdia Awana približuje, ako online prostredie funguje ako echo komora, ktorá zosilňuje a potvrdzuje radikálne názory. Tento efekt echo komory vytvára podmienky, v ktorých jednotlivci zvyšujú svoju psychologickú investíciu a angažovanosť v radikálnych ideách. V dôsledku toho sa pravdepodobnosť prechodu od radikálnych názorov k radikálnym činom zvyšuje.

Spoločne tieto štúdie ukazujú, že online radikalizácia je zložitá a mnohoraká hrozba, ktorá si zasluhuje rovnaký, ak nie aj vyšší stupeň pozornosti a zdrojov ako tradičnejšie formy radikalizácie. Rastúci počet prípadov, keď online radikalizácia vedie k teroristickým aktom, je alarmujúci, zatiaľ čo efekty echo komôr a psychologická investícia zdôrazňujú, ako online mechanizmy môžu posilňovať radikálne myšlienky a viesť k násiliu. Tieto zistenia podporujú názor, že online radikalizácia je kritickým a rastúcim aspektom globálnej bezpečnostnej situácie.

IV. Sociopolitické implikácie:

- Verejná politika: Tento pohľad často argumentuje za intenzívnejšiu reguláciu online platforiem a za zvyšovanie zdrojov pre monitorovanie online radikalizačných procesov.
- Národná a medzinárodná bezpečnosť: V tomto kontexte je online radikalizácia vnímaná nie len ako vnútroštátny, ale aj ako medzinárodný bezpečnostný problém, ktorý vyžaduje koordinovanú reakciu.

Sociopolitické implikácie týchto štúdií a zistení sú značné a majú priamy dopad na verejnú politiku, reguláciu a strategické rozhodovanie na národnej i medzinárodnej úrovni. Štúdia von Behra z roku 2022 (Behr, 2022) zdôrazňuje potrebu intenzívnejšej regulácie online platforiem, ktoré sú často nástrojom pre šírenie radikálnych ideí. Zvýšené zdroje pre monitorovanie a zásah proti online radikalizácii môžu pomôcť vytvoriť efektívnejší a pružnejší rámec na boj proti tomuto fenoménu. To by mohlo zahŕňať lepšie algoritmy na rozpoznanie radikálneho obsahu, transparentnejšie postupy pri správe obsahu a väčšiu spoluprácu s právnymi orgánmi. Analýza Jenkinsa z roku 2021 (Jenkins, 2021) ukazuje, že online radikalizácia je problémom, ktorý prekračuje hranice jedného štátu a stáva sa globálnou hrozbou. To znamená, že koordinované a spoločné úsilie na rôznych geopolitických úrovniach je nevyhnutné. To by mohlo zahŕňať medzinárodné dohody, spoločné úsilie v oblasti kybernetickej bezpečnosti a výmeny informácií medzi rôznymi štátnymi a nadštátnymi orgánmi.

Celkovo tento naratív zdôrazňuje, že online radikalizácia je komplexným a rastúcim fenoménom, ktorý vyžaduje serióznu a multidisciplinárnu odpoveď. Ignorovanie alebo podceňovanie tejto hrozby by bolo, podľa tohto pohľadu, značne nezodpovedné.

1.4 ANALÝZA ARGUMENTOV NA OSPRAVEDLNIENIE VYSOKEJ ÚROVNE HROZBY

V rámci naratívu o absolútnom riziku existuje niekoľko silných argumentov, ktoré zdôrazňujú vážnosť a narastajúcu hrozbu online radikalizácie:

Jedným z hlavných argumentov je globálny dosah online radikalizácie. Štúdia Koehlera ukazuje, že online prostriedky sú stále efektívnejšie v šírení radikálneho obsahu na globálnej úrovni. Oproti tradičným formám radikalizácie, ktoré sú často obmedzené na geografický alebo kultúrny kontext, online prostriedky umožňujú rýchle a rozsiahle šírenie radikálnych ideí.

Ďalším dôležitým argumentom je rastúci počet prípadov, kedy online radikalizácia viedla k fyzickým teroristickým aktom. Analýza Reeda poskytuje konkrétne dôkazy o tejto rastúcej hrozbe, čím zdôrazňuje potrebu intenzívnejších opatrení.

Podľa štúdie Berger sú sofistikované online nástroje, ako sú graficky bohaté videá a sociálne siete, mimoriadne efektívne v radikalizácii jednotlivcov. To zvyšuje účinnosť online radikalizačných kampaní a robí ich prítlačivými pre organizácie, ktoré sa snažia získať nových prívržencov.

Anonymita online podporuje vyššiu mieru angažovanosti v radikalizačných diskusiách, ako ukazuje výskum Williamsa. Okrem toho, štúdia Awana ukazuje, že online komunity fungujú ako echo komory, ktoré zvyšujú psychologickú investíciu a angažovanosť jednotlivcov, čo môže viesť k rýchlejšej a intenzívnejšej radikalizácii.

V kontexte týchto argumentov je jasné, že online radikalizácia predstavuje serióznu a rastúcu hrozbu, ktorá si vyžaduje primeranú pozornosť a zdroje na jej riešenie. Narastajúci počet prípadov radikalizácie vedúcej k násiliu, sofistikované online nástroje a globálny dosah tohto fenoménu sú silnými ukazovateľmi toho, že je potrebné prijať intenzívne a celostranné opatrenia na boj proti online radikalizácii.

2. POROVNANIE A KONTRAST OBOCH NARATÍV

Spoločné rysy:

1. **Dôležitosť výskumu:** Oba naratívy zdôrazňujú význam výskumu a dát v porozumení a riešení fenoménu radikalizácie.

2. **Fokus na efektivitu:** V oboch prístupoch je záujem o efektivitu radikalizačných procesov, či už ide o online alebo offline formy.
3. **Potreba zásahu:** Napriek rôznym dôrazom oba naratívy podporujú potrebu aktívneho zásahu a alokácie zdrojov na riešenie problému.

Rozdiely:

1. **Dosah a škálovateľnosť:** Naratív o absolútnom riziku zdôrazňuje globálny dosah a efektivitu online radikalizácie, zatiaľ čo naratív o relatívnom riziku sa sústreďuje na lokálnu a komunitnú úroveň tradičných foriem radikalizácie.
2. **Rýchlosť a intenzita:** Absolútny prístup sa zameriava na rýchlosť a intenzitu online radikalizácie, ktorá môže v niektorých prípadoch prebiehať v priebehu týždňov alebo mesiacov. Relatívny prístup to kontrastuje s tradičnými formami, ktoré sú často považované za hlbšie zakorenené a odolnejšie voči deradikalizačným snahám.
3. **Alokácia zdrojov:** Naratív o relatívnom riziku argumentuje v prospech väčšieho zamerania na tradičné formy radikalizácie ako na online formy, zatiaľ čo absolútny prístup volá po viac zdrojoch a pozornosti venovanej online radikalizácii.
4. **Sociopolitické implikácie:** Absolútny prístup zdôrazňuje potrebu intenzívnej regulácie online platforiem a medzinárodnú koordináciu, zatiaľ čo relatívny prístup je viac zameraný na komunitné a vnútroštátne riešenia.

Obe perspektívy prinášajú dôležité pohľady na problematiku radikalizácie a oba majú svoje silné aj slabé stránky. Naratív o relatívnom riziku nám pripomína, že nemôžeme zanedbať tradičné formy radikalizácie, ktoré majú hlboké historické a sociálne korene. Na druhej strane, naratív o absolútnom riziku nás upozorňuje na rastúce nebezpečenstvo online radikalizácie, ktoré si vyžaduje nové a inovatívne spôsoby intervencie. Ideálne by bolo, keby obidva prístupy spolupracovali na komplexnom riešení problematiky radikalizácie.

3. DÔSLEDKY PRE PREVENCIU A OPATRENIA V OBLASTI TERORIZMU

V kontexte relatívneho rizika by sa alokácia zdrojov na sledovanie a analýzu digitálnych stôp pravdepodobne oslabil. Toto je založené na predpoklade, že tradičné formy radikalizácie predstavujú vyššie riziko a teda by vyžadovali značnú časť zdrojov a pozornosti. V tejto optike by digitálne stopy mohli byť považované za sekundárny záujem, prioritizovaný len po tom, ako sú riešené považované 'hlavné' hrozby.

Na druhej strane, v prípade absolútneho rizika by analýza digitálnych stôp získala na význame ako kľúčový nástroj v boji proti terorizmu. Tento pohľad by mohol viesť k zvýšenej alokácii zdrojov pre monitorovanie online platforiem, sociálnych médií, a iných digitálnych kanálov, ktoré môžu slúžiť ako prostriedok radikalizácie. Za týmto účelom by mohla byť rozvinutá sofistikovaná technológia a metodológia, zameraná na efektívne vyhľadávanie a interpretáciu digitálnych stôp, aby sa identifikovali potenciálne hrozby v čo najskoršej fáze.

Tento divergentný prístup k digitálnym stopám ukazuje, že výber naratívu môže mať významný dopad na politické rozhodnutia a stratégie v oblasti protiteroristickej činnosti. Oba prístupy však podčiarkujú potrebu multidisciplinárneho a viacrozmerného prístupu k prevencii terorizmu.

ZÁVER

V tejto kapitole sme podrobne preskúmali dva dominantné naratívy v oblasti radikalizácie a terorizmu: jeden koncentrujúci sa na relatívne riziko, ktorý uprednostňuje tradičné metódy a prístupy, a druhý, ktorý zvažuje absolútny význam online radikalizácie. Každý z týchto naratívov má svoje unikátne dôsledky pre alokáciu zdrojov, politické rozhodovanie a forenzný výskum, čo vytvára určitý duálny prístup k problému.

Zo zistení týchto naratívov vyplýva, že integrovaný a dynamický prístup, ktorý zahŕňa obidve perspektívy, je najviac ideálny. Zdôrazňuje sa potreba vytvorenia metodologických nástrojov, ktoré by kombinovali sledovanie digitálnych stôp s tradičným sociálnym a terénnym výskumom. Tento holistický prístup by umožnil lepšie porozumenie komplexným mechanizmom radikalizácie a prispel by k efektívnejšej alokácii zdrojov.

V oblasti forenzného výskumu by to znamenalo vytvorenie nových nástrojov a metód, ktoré by efektívne analyzovali digitálne stopy v kontexte širších sociálno-kultúrnych faktorov. Takéto nástroje by mohli zahŕňať aj pokročilé algoritmy na detekciu potenciálne radikalizovaných jednotlivcov alebo sietí.

Z politického hľadiska by tieto zistenia mohli informovať a nuancovať politiku v oblasti protiterorizmu, pričom by viedli k vyváženejšiemu a multidisciplinárnemu prístupom. To by mohlo zahŕňať koordinované úsilie na národnej aj medzinárodnej úrovni, ktoré by zohľadňovalo dynamickú povahu teroristických hrozieb.

V kontexte budúceho výskumu je nevyhnutné podrobnejšie preskúmať, ako tieto dva naratívy interagujú a dopĺňajú sa, a identifikovať prípadné výskumné medzery. Rovnako kritická je potreba empirických štúdií, ktoré by overovali efektivitu integrovaných prístupov, a tým by napomáhali vytvárať rozhodovacie matice pre politické a forenzné authority.

Celkovo platí, že voľba medzi relatívnym a absolútnym rizikom nie je len akademickou debatou, ale má bezprostredné a konkrétne dôsledky pre spôsob, akým spoločnosť pristupuje k prevencii a riešeniu problému radikalizácie a terorizmu. Je nevyhnutné, aby bol tento dialóg podporovaný vedeckým výskumom a empirickými dôkazmi, ktoré by viedli k informovaným a efektívnym politickým rozhodnutiam.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

AWAN U., (2021). Creativity Enables Sustainable Development: Supplier Engagement as a Boundary Condition for the Positive Effect on Green Innovation, 172–175. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.03.308>

BERGER J., Wadley H.N.G., (2017). Stif competition. *In Brief Communications Arising Polit. Viol.* 34, 533–537. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41586-018-0725-7>

CAPELLAN J. A. (2015). Lone wolf terrorist or deranged shooter? A study of ideological active shooter events in the United States, 1970–2014. *Stud. Conflict Terror.* 38, 395–413. DOI: <https://doi.org/10.1080/1057610X.2015.1008341>

CLEMMOW C., GILL P., BOUHANA N., SILVER J., HORGAN J. (2022). Disaggregating lone-actor grievance-fuelled violence: comparing lone-actor terrorists and mass murderers. *Terror. Polit. Viol.* 34, 558–584. doi: 10.1080/09546553.2020.1718661

COSTELLO M., BARRETT-FOX R., BERNATZKY C., HAWDON J., MENDES K. (2020). Predictors of viewing online extremism among America's youth. *Youth Soc.* 52, 710–727. DOI: <https://doi.org/10.1177/0044118X18768115>

- EVANS A. T., WILLIAMS H. J. (2022). How extremism operates online. RAND Corporation. Available at: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PEA1458-2.html>
- HASSAN G., BROUILLETTE-ALARIE S., ALAVA S., FRAU-MEIGS D., LAVOIE L., FETIU A., et al. (2018). Exposure to extremist online content could lead to violent radicalization: a systematic review of empirical evidence. *Int. J. Dev. Sci.* 12, 71–88. DOI: <https://doi.org/10.3233/DEV-170233>
- JENKINS, D.A., et al. (2021) Methods for the Inclusion of Real-World Evidence in Network Meta-Analysis. *BMC Medical Research Methodology*, 21, Article No. 207. DOI: <https://doi.org/10.1186/s12874-021-01399-3>
- KENYON J., BAKER-BEALL C., BINDER J. (2021a). Lone-actor terrorism: a systematic literature review. *Stud. Conflict Terror.* 1–24. DOI: <https://doi.org/10.1080/1057610X.2021.1892635>
- KENYON J., BINDER J. F., BAKER-BEALL C. (2022a). Online radicalization: Profile and risk analysis of individuals convicted of extremist offences. *Legal Criminol. Psychol.* 1–17. DOI: <https://doi.org/10.1111/lcrp.12218>
- KENYON J., BINDER J. F., BAKER-BEALL C. (2022b). Understanding the role of the internet in the process of radicalization: an analysis of convicted extremists in England and Wales. *Stud. Conflict Terror.*, 1–25. DOI: <https://doi.org/10.1080/1057610X.2022.2065902>
- MAGDY W., DARWISH K., ABOKHODAIR N., RAHIMI A., BALDWIN T. (2016). #isisisnotislam or #deportallmuslims? Predicting unspoken views. In *Proceedings of the 8th ACM Conference on Web Science* (pp. 95–106). ACM. DOI: <https://doi.org/10.1145/2908131.2908150>
- REED A., WHITTAKER J., VOTTA F., LOONEY S. (2019). *Radical filter bubbles: Social media personalization algorithms and extremist content*. London: Global Research Network on Terrorism and Technology.
- SAHA K., CHANDRASEKHARAN E., DE CHOUDHURY M. (2019). Prevalence and psychological effects of hateful speech in online college communities. In *Proceedings of the 10th ACM conference on web science* (pp. 255–264). DOI: <https://doi.org/10.1145/3292522.3326032>
- SMITH L. G., WAKEFORD L., CRIBBIN T. F., BARNETT J., HOU W. K. (2020). Detecting psychological change through mobilizing interactions and changes in extremist linguistic style. *Comput. Hum. Behav.* 108:106298. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106298>
- VON BEHR I., REDING A., EDWARDS C., GRIBBON L. (2013). Radicalization in the digital era: the use of the internet in 15 cases of terrorism and extremism. RAND Corporation. Available at: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR453.html

npor. JUDr. Milan KUSÁK, LL.M.
 Borovianska cesta 1, 960 01 Zvolen
 kusakmilan@gmail.com

VPLYV RUSKA NA POBALTIE

RUSSIAN INFLUENCE ON THE BALTIC

Richard LIŠKA

ABSTRACT

The aim of the work is to analyze the power struggle for the Baltics with a focus on the influence of the Russian Federation. We looked at the Baltics from Middle Ages to the modern age. Throughout the period, the inhabitants of the Baltics were shaped by the numerous expansions of neighboring nations. All these factors interacted and influenced each other, which ultimately led to the creation of separate states of Estonians, Latvians and Lithuanians at the beginning of the 20th century. Especially the recent, stormy several-hundred-year history of these nations is very well documented and stored in the collective memory of the nations. These experiences with their own history shape the opinions and attitudes of these peoples towards the current situation with which the Baltic states are confronted. The current geopolitical situation in Europe and especially the expansionist policy of Russia changed in the new millennium with a significant impact on Eastern Europe.

Keywords: The Baltic states, Russian influence, NATO's eastern flank

ÚVOD

Po rozpade ZSSR v zahraničnej politike Moskvy voči svojim bývalým zväzovým republikám, ale aj ostatným svetovým partnerom, dominovala tradičná geopolitika a Moskva nemala spočiatku sformulovanú jasnú pozíciu (Juza, 2010, s.31). V tom období prevládala predstava bezproblémového začlenenia Ruskej federácie do západného sveta, avšak západná politika voči Juhoslávii v deväťdesiatych rokoch minulého storočia, ktorá v Rusku vyvolala spory okolo otázky, či je Západ ochotný vypočúť argumenty Moskvy a rešpektovať oprávnené záujmy Ruska viedla k ukončeniu Kozyrevovej prozápadnej politiky a k jej nahradeniu Primakovovou predstavou vyvážených azimutov politiky Moskvy. Keď v roku 1996 Jevgenij Primakov nastúpil do funkcie ministerstva zahraničných vecí, deklaroval, že by malo Rusko odmietnuť ako tvrdé antizápadníctvo Sovietskeho zväzu, tak i naivný romantizmus Moskvy z počiatku deväťdesiatych rokov: cieľom sa stalo obnovenie mocenského statusu Ruska. (Krejčí, 2017, s.368 - 369). Od roku 2000 sa zmenil náhľad ruskej politiky na nebezpečenstvo, ktoré by mohlo ohroziť Rusko a jeho záujmy. Navyše súčasné Vojenské doktríny Ruskej federácie ohľadom vojenského nebezpečia z vonku vytvárajú u obyvateľov Pobaltia obavu z možného sa opakovania histórie aj napriek tomu, že sú členmi NATO a EÚ. Metódami analýzy, syntézy, komparácie historických faktov so zreteľom na dnešnú situáciu sme sa snažili priblížiť vývoj situácie najmä z pohľadu občana Pobaltia so závermi do diskusie k možným scenárom.

1 OD STREDOVEKU K NOVOVEKU

V poslednej tretine 1. tisícročia prechádzali východným pobrežím Baltského mora a potom pozdĺž toku riek vikingské vojenské a obchodné výpravy (tieto ciele často krát splývali) na ceste do slovanských a čiernomorských oblastí. Po riekach sa plavili vikingské do ríše Bulharov a bulharský kupci slúžili ako obchodní medzičlánok medzi Arabmi a Vikingami.

Pobaltie sa ako prosperujúca tranzitná oblasť často stáva cieľom výprav týchto vikingských bojovníkov, ktorí sa snažili vybudovať na pobrežiach sieť oporných bodov a podmaniť si priľahlé oblasti (Švec, 1996, s.19). Svoju úlohu zohrala tak isto absencia zjednocujúcej ideológie, akú predstavovala v okolitej Európe kresťanstvo. Zásahy zvonka (dočasná vláda nad niektorými oblasťami Švédmi, Dánmi či ruskými kniežatami) alebo medzikmeňové boje nevedli k presadeniu dominantného elementu a kryštalizáciu štátneho celku. Konsolidačný proces vyústil do vzniku štátneho celku iba u Litovcov; v oblastiach estónskych a lotyšských kmeňov ich prerušila expanzia nemeckých a dánskych feudálov (Švec, 1996, s.18). V období rokov 1000 – 1200 n.l. ktoré označujeme za protohistorické (niekedy je charakterizované aj ako druhý zlatý vek Baltov), došlo k vytváraniu prvotných feudálnych politických celkov – kmeňových kniežactiev, ktoré nahradili rodové inštitúcie. Ku koncu 12.storočia už možno z písomných prameňov a archeologických nálezov pomerne presne rekonštruovať zdieľanie oblasti Prusmi, Jatvingov, Litovcov a Lotyšov (Švec, 1996, s.16). Proces kryštalizácie do väčších kmeňových celkov je tak isto viditeľný vo vývoji ugrofínskych kmeňov na území dnešného Lotyšska a Estónska (Švec, 1996, s.17).

Za vlády energického cára Petra I. (1689 - 1725) bola úspešne realizovaná dávna snaha Ruska získať prístup k pobrežiu Baltského mora a prostredníctvom baltských prístavov naviazať priamy kontakt so západnou Európou (Švec, 1996, s.103). Využil Švédsko – poľskú vojnu k vpádu do Pobaltia, dobytíu pevností Narve a Tarte a obsadenie hlavných centier vtedajšieho Pobaltia Rigy a Tallinu (Švec, 1996). Následky vojny boli pre obyvateľov Pobaltia, ktoré patrilo medzi hlavné bojisko opäť katastrofálne (Švec, 1996, s.104). K obsadeniu Pobaltia mu poslúžil aj fakt, že opustil Moskvu a vybudoval nové hlavné mesto Sankt-Peterburg, lebo chcel pre Rusko získať nadvládu v Pobaltí a tým pádom aj fyzickú prítomnosť v Európe (Huntington, 2001 s. 159)

1.1 RUSIFIKÁCIA A GERMANIZÁCIA POBALTIA

Mocenský vplyv Ruska je badateľný až do konca 19.storočia aj napriek mnohým roľníckym povstaniam. Proces formovania Lotyšov a Estóncov do novodobých národov prebiehal teda vzhľadom k rade dezintegračných faktorov opoždené. Patrili k nim dvojité nadvláda nemeckobaltská a ruská, strnulosť stavovského zriadenia pobaltských gubernií, samoderžaví, neexistencia jednotného správneho celku a rozdielna hospodárska a sociálna dynamika týchto častí. Hlavnou osou mocenského zápasu tvorili sprvu konflikt medzi centralizačným a rusifikačným tlakom cárskej vlády, ktorí po prvom náraze v štyridsiatich rokoch 19.storočia opäť podstatne zosilnel po nástupe Alexandra III (1881 - 1894) a lokálne konzervačnou snahou baltických Nemcov uhájiť svoje tradičné výsady a autonómiu správy. Tretia strana, Lotyši a Estónci na počiatku šesťdesiatych rokoch ešte celkom bez politického a hospodárskeho vplyvu dlho vystupovala iba ako trpný objekt (Švec, 1996, s.122).

Dynamiku národných hnutí a emancipačných procesov Lotyšov a Estóncov zastavila na prahu prechodu k masovému hnutiu intenzívna rusifikácia oblastí v období Alexandra III na odporúčania senátora Nikolaja A, Manaseina ako liečebný prostriedok, ktorý mal reagovať na sťažnosti pobaltských barónov na mlado lotyšskú nacionálnu agitáciu. Ruština sa stala jedinou rečou súdov, ruskí úradníci zaujímali sudcovské stolice. Roku 1885 bola ruština prehlásená za vnútorný úradný jazyk nie len pre štátne úrady ale i pre stavovské. O 4 roky neskôr sa ruština stala vnútornou úradnou rečou mestskej samosprávy. Lotyština a Estónčina boli zatlačené do postavenia nárečí. Počas rokov 1885 – 1890 prebehla rusifikácia základného a stredného zemskeho a súkromného školstva (Švec, 1996, s.130). Rusifikácia prehradila cestu germanizačnému procesu. Súčasne pribrzdila rozvoj národných hnutí Lotyšov a Estóncov a dočasne ochromila niektoré jeho aktivity, takže do masovej fázy prešli oneskorene až na

začiatku 20. storočia. Vtedy však už nešlo celkový národne emancipačný proces pobaltských národov zastaviť. Asimilácia miestnych etník dosiahnutá nebola, naopak vzdor voči unifikácií vháňal doposiaľ cárskeho trónu verne oddaných baltských Nemcov do náruče Nemeckej ríše (Švec, 1996, s.131).

Takýto vývoj sa neodrazil v Litve. V dôsledku rôznych delení v 18.storočí etnografické litovské krajiny prešli pod nadvládu cárskeho Ruska a západná časť pripadla Prusku. Roľníci vo väčšej časti litovských krajín boli oslobodení od nevoľníctva až v roku 1861, spolu s roľníkmi vo zvyšku Ruskej ríše. Na rozdiel od Ruska, kde pôdu dostávali roľnícke komúny, v Litve ju dostávali jednotliví roľníci. Keďže cárska vláda nedôverovala polonizovanej litovskej šľachte, často sa uskutočňovala reorganizácia vidieka v prospech roľníkov. V dôsledku toho sa Litva do konca storočia stala osobitým regiónom slobodných farmárov, ktorý nemá obdoby v Ruskej ríši. Napriek tomu preľudnenie vidieka viedlo v posledných dvoch desaťročiach 19. storočia k rozsiahlej emigrácii. Prevažná časť tejto emigrácie nepodnietila urbanizáciu Litvy, ale smerovala z väčšej časti do Severnej Ameriky. Litovské mestá zostali malými, nedostatočne rozvinutými administratívnymi centrami obývanými prevažne Slovanmi a Židmi. (Bater - Misiunas, 1991, Internet).

Litovci z pruského územia neboli vystavený tak tvrdému národnostnému útlaku ako ich krajanovia v Rusku, o to viac však podliehali germanizácií. Tak isto ako v cárskej monarchii bola litovčina potlačovaná aj tu, na pruských základných školách bol litovský jazyk nahradený nemčinou v roku 1873 (Švec, 1996, s.134).

1.2 VPLYV I. a II. SVETIVEJ VOJNY NA SNAHY POBALTIA O SEBAURČENIE

Prežitie národných emancipačných myšlienok počas prvej svetovej vojny a obdobia po ňom boli veľkou skúškou pre národné hnutia. Odrazením sovietskej agresie i nemeckých reštauračných pokusov umožnilo pozvoľnú stabilizáciu vnútropolitckej situácie a zakotvenie Estónska, Lotyšska a Litvy v medzinárodnom politickom systéme európskych štátov. Pobaltské štáty vznikli za podpory Dohody, v prvej rade Veľkej Británie, ktorá politickou a vojenskou podporou zabránila, aby sa východ baltské pobrežie dostalo do rúk Nemecka alebo bolševického Ruska. Napriek tomu s uznaním „nechcených detí“ de jure západné veľmoci váhali až do 26.1.1921. Počas roku 1921 nasledovali ďalšie akty uznania od škandinávskych krajín, Nemecka, Rakúska, Rumunska, Švajčiarska a v závere roka aj Československa. Pred novo vzniknuté štáty stáli problémy obnovy vojnou poškodenej krajiny, reorientácia ekonomiky a jej zapojenie do svetového obchodu, vybudovanie školstva na všetkých stupňoch a rozvoj národnej kultúry. Podobnosť okolností vzniku postavenia a úloh stierali do určitej miery predchádzajúce rozdiely medzi Litvou a pobaltskými guberniami. Až teraz sa Litva stala skutočnou súčasťou Pobaltia podloženou i získaním efektívneho prístupu k Baltskému moru. Prvá svetová vojna, revolúcia a boje o nezávislosť spôsobili veľké demografické zmeny. Estónsko stratilo oproti roku 1913 v dôsledku strát na životoch a vojnových migračných procesoch 176 000, Litva 371 000 a Lotyšsko 623 000 obyvateľov. Pretože Lotyšsko a Estónsko stratilo po vojne väčšinu svojho priemyslového potenciálu aj ruské odbytište sústredili sa po dánskom vzore na podporu rozvoja poľnohospodárstva a jeho produkty, ktoré spolu s Litvou mohli exportovať do západnej Európy. Počas dvadsiatych rokov sa pobaltské štáty stali integrálnou súčasťou európskeho, politického a ekonomického systému, aj keď pochybnosti o ich prežití v politicky erupčivom a konfrontačnom páse neopustili niektorých európskych štátnikov nikdy. Pobaltské štáty boli zviazané s versailleským usporiadaním Európy. Tieto štáty však ležali a v priesečníku záujmov dvoch veľmocí – Nemecka a sovietskeho Ruska – a Poľska, krajina, ktorá na veľmocenskú pozíciu rovnako aspirovala. Pre Sovietský zväz a Weimarské Nemecko, ktoré sa nezmierilo s poversailleským systémom,

tvorili prekážku, *cordon sanitaire*, na jeho udržaní prejavovali naopak záujem Veľká Británia a v prvom rade Francúzsko. Idea pevnej bariéry proti Sovietom narážala nie len na proti ťahy sovietskej a nemeckej diplomacie, ale tiež na potrebu pobaltských štátov žiť v dobrom susedstve s Ruskom. Viedli ich k tomu nie len hrozby mocného suseda, ale tiež zisky z ruského tranzitu a ekonomickej väzby, z ktorej sa len pozvoľna vymaňovali reorientáciou svojej ekonomiky na Západ (Švec, 1996, s.174 - 199).

Ak má nejaký národ vlastnú historickú úlohu, poslanie či význam, tak to v prípade pobaltských národov bolo predovšetkým to, že slúžili ako hrádza brániaca Nemcom v postupe na východ a Rusom v ceste na západ. Samy sa ale v dôsledku toho často ocitli medzi dvoma mlynskými kameňmi (Bojtár, 1989, s.8).

Na konci 30-tych rokov sa postavenie pobaltských štátov zhoršilo. Anšlus Rakúska, Mníchovská konferencia v znamení „o nás bez nás“, kapitulantsvo Francúzska a Veľkej Británie a okupácia Československa rysovali kontúry budúceho vývoja, ktorý bol pre malé štáty jednoznačne nepriaznivý. Na zhustenú atmosféru pred vojnovou búrkou reagovali pobaltské republiky koordinovane vyhlásením striktnej neutrality po škandinávskom vzore. Do vojny sa okrem Hitlerovi nechcelo ísť žiadnemu európskemu štátu a tak sa veľmoci snažili nasmerovať ostrie Hitlerovej agresivity na opačnú stranu. Pre malé európske štáty účasť vo vojnovom konflikte znamenali existenčnú katastrofu. Pre pobaltské republiky, vystavené tlaku Hitlerovho Nemecka, tak Stalinovho Ruska dvojnásobnú. Neutralita pobaltských republík sa stávala v predvojnovnej atmosfére závislá na dohode veľmoci než na vôli vlastných vlád. Tá stavu, kedy žiadna veľmoc nebola ochotná sa zaručiť za udržanie ich neutrality a bezpečnosti vôbec, zostávali takéto proklamácie vágnou záležitosťou, aktom pešiaka na šachovnici mocenskej politiky, ktorú však určujú a riadia iní. Pakt Molotov-Ribbentrop pomenovaný podľa protagonistov sovietskej a nemeckej zahraničnej politiky z 23.8.1939 znamenal pre existenciu pobaltských štátov to isté čo Mníchov pre Československo. Týmto paktom si obe totalitné veľmoci rozdelili celú východnú Európu na sféry vplyvu. V tajnom dodatku augustovej zmluvy pripadla Litva do nemeckej a Lotyšsko a Estónsko do Ruskej sféry vplyvu (Švec, 1996, s.212 - 234).

Priateľstvo Stalina a Hitlera spečatené 23. augusta 1939 sa skončilo 22. júna 1941. Nemecko vyhlásilo vojnu Sovietskemu Rusku 22. júna 1941 a o pár týždňov neskôr bola z pobaltských krajín vytlačená Červená armáda. Pobaltské gerilové jednotky bojovali proti Rusom, pretože dúfali, že Nemci obnovia nezávislé pobaltské štáty alebo aspoň zrušia bolševické opatrenia v hospodárskej a inej oblasti a pretože počas jedného roka sovietskej okupácie Rusi deportovali alebo zavraždili 131 500 Baltov. Boli trpké sklamaní. Pobaltské krajiny a biela Rus sa zmenili na novú nemeckú provinciu, takzvanú Ostland, ovládanú nemeckými komisármi. Nacisti zmenili sovietsky administratívny a ekonomický systém len málo. V rokoch 1943 a 1944 bolo 150 000 Lotyšov a Estóncov povolaných do služby v takzvaných dobrovoľníckych légiách. Tieto jednotky nemali nič spoločné s nemeckými plukmi SS a bojovali iba na východnom fronte. Vznikli podzemné hnutia odporu a Himmlerova polícia deportovala, internovala do koncentračných táborov a zavraždila 40 000 Baltov a 88 000 lotyšských Židov. Červená armáda v roku 1944 znovu obsadila väčšinu pobaltského územia, pričom časť Courlandu držali lotyšské a nemecké jednotky až do dňa kapitulácie Nemecka 8. mája 1945. Ustupujúci Nemci uplatňovali v pobaltských krajinách „politiku spálenej zeme“. Asi 30 000 Baltov utieklo do Švédska, zatiaľ čo 199 000 zo strachu pred bolševickým terorizmom odišlo alebo bolo deportovaných do Nemecka. V znovu okupovaných pobaltských krajinách Rus internoval všetkých civilistov v takzvaných filtračných (skriningových) táboroch, odkiaľ boli desaťtisíce deportovaných do Ruska, zatiaľ čo iní boli dočasne prepustení (Švabe, 1949, s.58).

S návratom sovietského systému sa začal roztáčať ďalší kolotoč represálií a masových deportácií nespoľahlivého miestneho obyvateľstva. Stalin zásadne neveril nikomu, kto prežil na Nemcami okupovanom území Ruska, ale o to boli väčšie represálie proti národom, ktoré neprešli medzivojnovou „sovietskou školou“ a počas vojny dali najavo svoj odpor k sovielizácii. Ako prvý boli deportovaní ľudia ktorí kolaborovali s nacistami priamo alebo zastávaním nejakej funkcie v miestnej samospráve. Vlny deportácií vyvrcholili na konci marca 1949 masovými odsunmi roľníkov pri kolektivizácii poľnohospodárstva. Celkový počet deportovaných sa za roky 1944 – 1952 odhaduje na 124 000 v Estónsku, 136 000 v Lotyšsku a 245 000 v Litve. Druhá svetová vojna zasiahla Pobaltie nielen ťaživo politicky a hospodársky, ale znamenala na ďalšie desiatky rokov negatívne demografický vývoj. Vojna a sovielizácia hlboko zmenila etnickú skladbu miestnej populácie ako aj nacistická genocída židovského obyvateľstva v Pobaltí. Hromadná emigrácia z Pobaltia pred druhou sovietskou okupáciou činila štvrt' milióna obyvateľov. Výsledkom cielenej rusifikácie bol pokles Lotyšov z predvojnových 76,5% na 62%, Estóncov z 88,8% na 74,6% a Litovcov z 84,1% na 79,3% celkového počtu obyvateľov v roku 1959. Rusky hovoriaci imigranti zaplňovali nedostatok pracovných síl v priemysle. Spôsob života nevyžadoval, aby prichádzajúci imigranti ovládali miestne jazyky. Ruštinou bolo a dodnes je možné sa dohovoriť takmer všade, preto asi necelá štvrtina až pätina prisťahovalcov do Lotyšska a Estónska zvládla dohovoriť sa miestnymi jazykmi. Pre mnohých prichádzajúcich, vychovaných sovietskym systémom bez možnosti poznania iných krajín a kultúr, predstavovali pobaltské jazyky zanikajúce lokálne špecifikum, ku ktorému sa stavali s pejoratívnym nadhľadom (Švec, 1996, s.242 - 250).

2 REORIENTÁCIA NA ZÁPAD

Obnovením nezávislosti sa stalo základným predpokladom pre to aby sa Litovci, Lotyši a Estónci mohli odpútať od pochmúrnych rokov sovietskej éry. Desovietizácia však prebiehala pomalšie aké boli euforické odhady z roku 1991. Komplex problémov, označovaných ako „sovietske dedičstvo“, nespočíval iba v odbúraní ideológie a byrokratického aparátu, najťažšou položkou bol systém ekonomických väzieb pútajúce pobaltské podniky ako odberateľov a dodávateľov k ostatným častiam bývalého Sovietskeho zväzu (Švec, 1996, s.274).

Historické fakty v rusko-pobaltských vzťahoch majú značný význam z hľadiska ekonomiky. Pobaltie predstavovalo pre Ruskú federáciu hlavne strategicky významnú oblasť, ktorá slúžila ako tranzitné územie, cez ktoré prúdil ruský export do Európy a na strane druhej Ruská federácia stratila priamy prístup ku svojej Kaliningradskej oblasti. (Majchút - Bakič, 2021, s.313).

Samotný Peter I. vyhlásil, že Pobaltie je pre Rusko „okno do Európy“ a preto sa ho snažil všetkými možnými prostriedkami získať či na politickom alebo ekonomickom poli. Nasledovali ho aj jeho nástupcovia, ktorí sa snažili pobaltské národy asimilovať, vyvraždiť, presídliť, rusifikovať, deportovať miestnu inteligenciu na Sibír a tým eliminovať snahy o získanie nezávislosti pobaltských štátov podobne ako Katynský masaker, ktorý Poliaci nevedia dodnes odpustiť Ruskej federácii. Tieto akty násilia na malých pobaltských národoch a najmä na ich obyvateľoch zanechali nezmazateľnú stopu. Pobaltské štáty po rozpade ZSSR (Zväz sovietskych socialistických republík) jednoznačne deklarovali odklon od Ruskej federácie so snahou čím skorej sa integrovať na Západ. K tomu im pomáhala aj politika USA, ktorá nikdy neuznala pričlenenie Pobaltských republík k ZSSR. Potreba reorientácie najmä ekonomického sektoru na západnú Európu poňali pobaltské štáty po svojom a každý si vybral tú svoju cestu. Estónsko sa zameralo na škandinávsky trh a ekonomiku čo z jeho historického a kultúrneho hľadiska bolo očakávané. Estónci samých seba považujú za severský národ a patria do tej istej jazykovej skupiny (ugrofínskej).

Podobný názor priniesol aj redaktor českého rozhlasu Martin Dorazín vo svojej relácii Jací jsou lidé, kteří žijí v Pobaltí? pre český rozhlas. Kde sa vyjadril obchodník Slávek "Estónsko sa nepovažuje za pobaltskú krajinu. Skôr sa označuje ako južná Škandinávia. Pred vstupom do Európskej únie sa Estónci zúčastňovali na spoločných pobaltských projektoch, pretože museli, ale teraz majú tendenciu zdôrazňovať svoje rozdiely. Je to okrem iného spôsobené skutočnosťou, že ich jazyk patrí do ugrofínskej skupiny, zatiaľ čo litovčina a lotyščina patria do pobaltskej skupiny. Estónci naozaj mali a stále majú inú mentalitu a životný štýl ako my" (Dorazín, 2008).

Aj z tohto dôvodu hlavne Fínsko poskytovalo Estónsku významnú hospodársku pomoc a podľa Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR svojím výnosom z roku 2020 „O Economickej informácii o teritóriu - Estónsko“ to potvrdzuje nasledovne:

Hlavní partneri v exporte: Fínsko (16%), Švédsko (10%), Lotyšsko (9%), USA (7%), Nemecko (6%). Hlavní partneri v importe: Fínsko (13%), Litva (10%), Nemecko (10%), Švédsko (9%), Lotyšsko (9%) (MZV SR, 2020).

Na druhej strane ľudia žijúci na juhovýchodnom pobreží Baltského mora majú silný pocit národnej hrdosti, ktorý niekedy prekračuje hranicu smerujúcej k nacionalizmu. Také to je dnes aj Lotyšsko, hovorí český bývalý veľvyslanec v Rige doktor Tomáš Pštros. "Je to malá krajina s veľmi silnou identitou. Je to identita, za ktorú museli ľudia v tejto krajine vždy bojovať s veľkými ťažkosťami počas celej histórie. Je to identita, ktorú sú nútení veľmi dôrazne presadzovať v každodennom živote aj v medzinárodných vzťahoch," dodal veľvyslanec (Pštros, 2008).

Už spomínané Lotyšsko vďaka polohe a tradíciám zostalo tak isto ako v minulosti najviac baltickým štátom, lotyšská zahraničná politika uprednostňovala stupňovitú schému spolupráce: pobaltskú – severskú – s ostatnými krajinami Baltského mora. Litva ktorú možno definovať ako štát ležiaci medzi Bieloruskom a Poľskom uplatňovala inú koncepciu regionálnej spolupráce a hlásila sa zároveň k strednej Európe kde sa napojila na Vyšehradskú skupinu, ale zároveň mala s pobaltskými štátmi najlepšie styky so SNS (spoločenstvo nezávislých štátov). Brazauskasova vláda upravila minulosťou zaťažené vzťahy s Poľskom a podpísali zmluvu o priateľstve vo Vilniuse a ďalšiu deklaráciu o poľsko-litovskej spolupráci vo Varšave (Švec, 1996, s.271).

K doplneniu Estónskych dát o vývoze a dovoze a získaniu celkového prehľadu o Pobaltských republikách doplníme profil Lotyšska. Čo sa týka obchodu a hospodárstva v roku 2020 predstavoval nasledujúce údaje, čo je dôsledkom proklamácie Lotyšskej politiky nebiť závislý na Rusku. Do krajín EÚ smeruje 62 % lotyšského vývozu (Litva 15 %, Estónsko 11 % a Nemecko 7 %). Z krajín mimo EÚ smeruje 13 % vývozu do Ruska a 5 % do Spojeného kráľovstva. Pokiaľ ide o dovoz, 76 % pochádza z členských štátov EÚ (z Litvy 17 %, Nemecka a Poľska 10 %). Z krajín mimo EÚ 6 % dovozu pochádza z Ruska a 2 % z Bieloruska.

Profil Litvy čo sa týka obchodu a hospodárstva v roku 2020 predstavoval nasledujúce údaje Do krajín EÚ smeruje 56 % litovského vývozu (Lotyšsko 9 %, Nemecko 8 % a Poľsko 6 %). Z krajín mimo EÚ smeruje 13 % vývozu do Ruska a 4 % do Spojených štátov a Spojeného kráľovstva. Pokiaľ ide o dovoz, 71 % pochádza z členských štátov EÚ (z Nemecka a Poľska 13 % a Lotyšska 8 %). Z krajín mimo EÚ 9 % dovozu pochádza z Ruska a 4 % z Číny (EÚ 2020).

3 RUSI V POBALTÍ

Ak ide o populáciu Rusov v pobaltských štátoch vznik Ruskej federácie predstavoval pre etnických rusov šok, spojený s vytvorením nových štátnych hraníc, čo znamenalo, že mnohí

Rusi sa v mieste svojho bydliska stali obyvateľmi štátu, ktorý sa nehlásil k ruskému etnickému základu. Ako uvádza Sergej Rjazancev a Alexandr Grebenjuk z Ústavu sociálno-politických výskumov Ruskej akadémie vied počet etnických Rusov v postsovietsko priestore Pobaltia bol nasledovný (tabuľky 1) (Krejčí, 2017).

Tabuľka 1 počet obyvateľov hlásiacich sa k ruskému etniku

štát	Sčítanie v roku 2000	Sčítanie v roku 2010	V percentách 2000/2010
Litva	220 000	162 000	6,3/5,3
Lotyšsko	720 000	506 000	31,7/26,9
Estónsko	406 000	321 000	30,6/24,8

Zdroj: Krejčí O. 2017 Geopolitika Ruska s. 341

3.1 OBČIANSTVO

Potom, ako sa v roku 1991 Estónsko a Lotyšsko odtrhli od Sovietskeho zväzu, rozhodli sa neudelieť automaticky štátne občianstvo státisícom ruských obyvateľov, ktorí sa počas 40 rokov sovietskej nadvlády presťahovali do Pobaltia. Ruská menšina v Lotyšsku predstavuje 30 percent populácie a takmer štvrtina z nich nemá ani ruské ani lotyšské občianstvo. V Estónsku nemá estónske štátne občianstvo približne 170 000 obyvateľov, väčšinou Rusi.

Niektorí obyvatelia sa však rozhodli neuchádzať o žiadne štátne občianstvo a ponechali si sovietske pasy, ktoré im umožňujú cestovať do Ruska bez víz a v krajine trvalého bydliska žiť bez povolenia. Niektorí sa dokonca nenaučili úradný jazyk krajiny, v ktorej bývajú, čo je základná požiadavka pri získaní štátneho občianstva.

Ruský minister zahraničných vecí Sergej Lavrov sa 21.12.2006 vyjadril a vyzval Európsku úniu, aby pritlačila na dva svoje členské štáty, Lotyšsko a Estónsko, v súvislosti s udeľovaním občianstva pre menšinové ruské etnikum žijúce v oboch baltských krajinách. Podľa Lavrova by mala EÚ aktívnejšie pracovať na tom, aby "vymizol ten hanebný stav písania 'cudzinec' do kolónky o štátnom občianstve". Naturalizačný proces v súčasnosti v Estónsku trvá 28 rokov a v Lotyšsku až 40 rokov, kým cudzinec dostane štátne občianstvo krajiny, v ktorej žije, uviedol Lavrov. (SITA/AFP 2006).

Naproti tomu Lotyšský politik Georgs Andrejevs (ako jeden z mnohých) v Európskom parlamente 3.2.2009 v Štrasburgu vystúpil počas rozpravy k téme „Hlasovacie právo pre osoby bez lotyšského občianstva v komunálnych voľbách (rozprava)“ „Vážený pán predsedajúci, v prvom rade nesmieme zabudnúť, že po roku 1945, keď sa Briti, Francúzi, Belgičania a Holanďania začali sťahovať zo svojich kolónií, Rusi začali do nich prúdiť. Aj v roku 1949, keď ženevský dohovor zakázal osídlenie okupovaných území obyvateľstvom, sa zintenzívnila rusifikácia Lotyšska a sovietske orgány zorganizovali prílev dvoch miliónov prisťahovalcov.

Z tohto dôvodu možno povedať, že keď Lotyšská republika opäť získala svoju nezávislosť v roku 1991, boli prisťahovalci zo sovietskeho obdobia v Lotyšsku ilegálne. Takže udelenie občianstva ruským obyvateľom prostredníctvom naturalizácie je humanitárny krok lotyšskej vlády a nie ich právo.

Podľa Charty Organizácie Spojených národov patria zákony týkajúce sa občianstva do vnútorných záležitostí krajiny a žiadna krajina sa nemôže do nich pliesť, dokonca ani samotná OSN. Z tohto dôvodu je postoj lotyšských orgánov, pokiaľ ide o možnosť udelenia volebného práva osobám bez občianstva, pevný a nemenný: právo voliť je neoddeliteľnou súčasťou občianstva.

Tento postoj je taktiež v súlade s medzinárodným právom a medzinárodnou praxou. Súčasne sa Lotyšsko s významnou finančnou pomocou iných krajín s výnimkou Ruska snažilo uľahčiť proces naturalizácie a integrácie osôb bez občianstva v Lotyšsku a ku koncu roku 2008 znížilo percento osôb bez občianstva na 16 %. Našou snahou je zabezpečiť, aby všetci obyvatelia Lotyšska mohli požiadať o občianstvo a aby mohli v plnej miere a efektívne využívať svoje práva. Lotyšsko sa usiluje, aby malo skôr občanov so všetkými právami než osoby bez občianstva s mnohými právami (Andrejevs 2009).

V roku 2012 sa konalo referendum v Lotyšsku o uznaní ruštiny ako druhého úradného jazyka. Ruština však nebude druhým úradným jazykom v Lotyšsku. Obyvatelia Lotyšska to v referende jednoznačne odmietli. Ľudové hlasovanie požadovala rusky hovoriaca menšina, ktorá tvorí tretinu obyvateľstva pobaltskej krajiny. Takmer 75 percent voličov však hlasovalo proti. Oznámila to Ústredná volebná komisia. Referendum si vynútila rusky hovoriaca menšina, ktorá pod petíciou zozbierala takmer dvestotisíc hlasov. Rusky hovoriaci ľudia sa v Lotyšsku cítia diskriminovaní. Tvrdia, že ak by sa ruština stala druhým úradným jazykom, žili by oveľa lepšie. Mnohí z nich neabsolvujú jazykový test požadovaný pre občianstvo z dôvodu nedostatočnej znalosti lotyštiny. Až 16 percent Lotyšov, ktorí patria k ruskej menšine, je bez štátnej príslušnosti.

Výsledky referenda nezlepšia ich situáciu. Naopak, podľa mnohých odborníkov môže napätie v spoločnosti a na politickej scéne eskalovať ešte viac. Veľká ruská komunita je dedičstvom komunistckej éry, počas ktorej boli Rusi presunutí do Pobaltia a pôvodné obyvateľstvo bolo zdecimované, s cieľom predísť snahe o nezávislosti (Maňour – Vavrouška, 2012).

3.2 PROPAGANDA RUSKA

Propaganda Ruska vzrástla po tom ako Ruská federácia a najmä ekonomický rast nabral druhý dych, k moci sa dostal Vladimir Putin a pobaltské štáty vstúpili do NATO a EÚ. Rusko stále považuje pobaltské štáty za svoj priestor vplyvu a nie je ochotné sa ho vzdať. Svoju propagandu v Pobaltí stavia na rusko-jazyčnej menšine, ktorá stále žije v Pobaltí. Ruskom podporované médiá chcú u obyvateľov a nie len v Pobaltí vyvolať vlnu nespokojnosti napríklad s tým ako sú Rusi diskriminovaný aj skrz neudelenia občianstva a možnosti podieľať sa na voľbách. Aj preto Pobaltské štáty boli nútené úplne zrušiť alebo sankcionovať niektoré médiá podporujúce ruskú propagandu.

Prokremel'ské médiá sa snažia presvedčiť Rusov v Lotyšsku a Estónsku o tom, že materská krajina ich nenechá napospas Západu. V januári 2016 zmizlo v Berlíne počas cesty do školy 13-ročné ruské dievča Lisa F. Keď sa na druhý deň objavila, na polícii vypovedala, že ju unieslo a celý deň znásilňovalo niekoľko mužov arabského vzhľadu. Medzi ruskou menšinou žijúcou v Nemecku a tamojšími nacionalistami sa okamžite začali šíriť reči, že migranti, ktorých do krajiny podľa ich presvedčenia pozvala kancelárka Angela Merkelová, unášajú a znásilňujú maloleté dievčatá. Pred sídlom kancelárky sa konali protestné demonštrácie za účasti stoviek ľudí. A to aj napriek tomu, že nemecká polícia aj úrady verziu dievčaťa o zmiznutí a celodennom znásilňovaní odmietali. Celý prípad nabral politický rozmer, keď sa doň zapojili najvyššie špičky Kremľa. „Je jasné, že toto dievča nezmizlo na 30 hodín dobrovoľne. Verím, že tieto problémy sa nezametú pod koberec a nebude sa opakovať podobný prípad, ako bol tento s našou Lisou,“ povedal šéf ruskej diplomacie Sergej Lavrov. Jeho slová, ako aj obvinenia nemeckých úradov donekonečna opakovali Ruskom podporované médiá ako Russia Today či Sputnik.

Keď sa však dievča priznalo, že si celý únos aj znásilnenie vymyslelo a deň prečkalo u známeho, lebo sa bálo ísť do školy, to už ruské médiá zamlčali. Svoju úlohu splnili – vniesli do

myslenia Nemcov a zástupcov tamojšej ruskej menšiny ďalší dielik nedôvery voči vládnej garnitúre Angely Merkelovej.

Spomínaný prípad je len jednou z mnohých modelových ukážok, ako funguje ruská vládna propaganda. Nielen voči Európskej únii, ale voči Západu celkovo. Stačí si zapnúť anglofónne vysielanie televíznej stanice Russia Today. Je plné správ o tom, ako americkí policajti strieľajú do neozbrojených černochoch, Lotyšsi rozmiestňujú na vianočných trhoch v Rige hákové kríže alebo sýrski rebeli bojujúci s podporou západnej koalície proti režimu prezidenta Bašára Assada zabíjajú nevinné deti. Na prvý pohľad bežné spravodajstvo, ktoré má však jediný cieľ – zasiať neistotu i zmätok a otriasť dôverou voči Európskej únii aj Spojeným štátom. A to všetko v zmysle hesla – nemusíte veriť mne, stačí, keď nebudete veriť ani tým druhým (Novotný, 2016).

4 RUSKO – UKRAJINSKÁ KRÍZA A VPLYV NA POBALTIE

Rusko-ukrajinský konflikt sa postupne rozvíjal od roku 2014. Rusko vtedy jednostranne pristúpilo k bezprecedentným krokom po vnútropolitickom oslabení Ukrajiny počas protestov známych ako Euromajdan. Podstatná časť ukrajinskej spoločnosti sa na prelome rokov 2013 a 2014 postavila proti odklonu krajiny od prozápadnej integrácie, ako aj proti krokom proruského prezidenta Janukovyča, ktorý jednak krízu vyvolal a neskôr sa ju snažil potlačiť silou. 19. až 21. januára 2014 došlo k najväčším ozbrojeným zrážkam medzi políciou a protestujúcimi na Námestí nezávislosti v Kyjeve. O život prišlo 77 ľudí vrátane 13 príslušníkov bezpečnostných zložiek (Vávra, 2017).

27. februára 2014 zosadenému prezidentovi Janukovyčovi sa podarilo utiecť do Ruska. Rozhodnutia parlamentu v Kyjeve označil za nezákonné. Kyjevské úrady vydali na Janukovyča medzinárodný zatykač a požiadali Medzinárodný súd v Haagu o nezávislé vyšetrenie udalostí Euromajdanu. Neoznačení ozbrojenci obsadili parlament v krymskom Simferopole a vyvesili ruskú vlajku, začali obsadzovať letiská v Simferopole a Sevastopole. Rozpustili krymskú regionálnu vládu i parlament a vzápätí ich ustanovili z predstaviteľov krymských Rusov. Nový krymský parlament zbavil funkcie dovtedajšieho predsedu vlády Anatolyja Mohyljeva.

28. februára 2014 na Kryme sa začali rozmiestňovať ruské obrnené transportéry, vzdušný priestor bol uzavretý, len na obsadených krymských letiskách pristávajú ruské dopravné lietadlá. Krymský Najvyšší soviet zvolil za premiéra Autonómnej republiky Krym Sergeja Aksionova, absolventa ruskej vojenskej školy v Simferopole, od roku 2009 predsedu organizácie Ruská obščina na Kryme a požiadal Rusko o pomoc.

11. marca 2014 Viktor Janukovyč v prejave z juhorského Rostova trval na tom, že je ukrajinským prezidentom a stále stojí na čele ukrajinských ozbrojených síl. Dočasný ukrajinský prezident Oleksandr Turčynov vyzval na vytvorenie národnej gardy a na mobilizáciu záloh. Proruský regionálny parlament vyhlásil nezávislosť Krymu od Ukrajiny.

18. marca 2014 Vladimir Putin podpísal dekrét, ktorým uznal Krym za „suverénny a nezávislý štát“ a schválil návrh dohody medzi Krymom a Moskvou o pripojení k Ruskej federácii.

21. marca 2014 Ukrajinský premiér Arsenij Jaceňuk podpísal politickú časť asociačnej dohody na summite lídrov členských krajín Európskej únie v Bruseli. Horná komora ruského parlamentu schválila ovládnutie polostrova Krym Ruskom. Federálna rada jednomyselne hlasovala za včlenenie Krymu do Ruskej federácie. Krym sa stal súčasťou Ruska (Obrana, 2014 s. 10 - 11).

Rusko zároveň začalo organizovať akcie proruských separatistov v regiónoch Ukrajiny so silnou ruskou alebo po rusky hovoriacou menšinou. 7. apríla 2014 ozbrojenci proruských polovojenských skupín v Doneckej oblasti začali obsadzovať štátne budovy a vyhlásili tzv. Doneckú ľudovú republiku. Krátko nato iné ozbrojené proruské oddiely v Luhanskej oblasti 27. apríla vyhlásili Luhanskú ľudovú republiku (Galeotti, 2019 s. 19).

Tento fakt a vedomosť, že aj v Pobaltských štátoch sa nachádza ruská menšina, ktorá by mohla využiť situáciu spojenú s ruskou propagandou na vnútroštátne nepokoje znepokojila authority dotknutých štátov. Jeden príklad za všetky kedy v roku 2007 sa Estónci rozhodli presunúť sovietsky vojenský pamätník na vojnový cintorín. Vtedy dve noci za sebou zúrili v Taline nepokoje – maskovaná mládež počas nich vykrikovala proruské heslá. Po boji o Bronzového vojaka nasledoval masívny kyberútok na estónske vládne servery. Vtedajší minister obrany Jaak Aaviksoo sa vyjadril, že útočníci boli vystopovaní na kremeľské servery. Ruské menšiny v oboch krajinách (Estónsko, Lotyšsko) navyše sledujú hlavne Kremľom podporované médiá, čo je pre tamojšie vlády také znepokojivé, že momentálne chcú rozbehnúť s podporou EÚ ruskojazyčný kanál, čo by k týmto médiám vytvoril protiváhu. Takže v Estónsku a Lotyšsku existujú možné podmienky a zámienky pre ruskú intervenciu v ukrajinskom štýle: sú nimi veľké ruské menšiny, ktoré prijímajú správy z ruských médií, ďalej skreslené správy z Ruska o utrpení týchto menšín v súčasnom režime, a hlavne obviňovanie z nacizmu. Oba štáty majú teda dôvod na ostražitosť (Nimm, 2015). Dnes patria pobaltské štáty k najväčším podporovateľom ukrajinskej nezávislosti, lebo vedia, čo to znamená byť okupovaný Moskvou. A vedia aj to, že ak Rusko na Ukrajine zvíťazí, na rade môžu byť oni (Ondrejcsák, 2023).

5 REAKCIA ZÁPADU NA PODPORU ZÁUJMOV V POBALTÍ

Na túto situáciu reagovali aj spojenci a na samite vo Walese v roku 2014 dohodli na implementácii Akčného plánu pripravenosti (RAP) s cieľom rýchlo reagovať na zásadné zmeny v bezpečnostnom prostredí na hraniciach NATO a mimo neho. Na základe RAP prijali spojenci na varšavskom samite v roku 2016 ďalšie rozhodnutia s cieľom posilniť odstrašujúci a obranný postoj NATO a prispieť k projekcii stability a posilneniu bezpečnosti mimo územia Aliancie.

Spoločne sú tieto rozhodnutia najväčším posilnením kolektívnej obrany Aliancie za celú generáciu. V kombinácii so silami a schopnosťami potrebnými na rýchle posilnenie následnými silami tieto opatrenia zvýšia bezpečnosť všetkých spojencov a zabezpečia ochranu územia Aliancie, obyvateľstva, vzdušného priestoru a námorných komunikačných liniek, a to aj cez Atlantik, pred hrozbami odkiaľkoľvek. Ministri obrany spojeneckých krajín na svojom stretnutí 26. októbra 2016 potvrdili príspevky vojakov do štyroch bojových skupín o veľkosti práporu vedenej Kanadou v Lotyšsku; pod vedením Nemecka v Litve; pod vedením Spojeného kráľovstva v Estónsku pod vedením USA v Poľsku. Príspevky sa budú poskytovať na dobrovoľnom, na udržateľnom a rotačnom základe (NATO, 2023).

Súčasťou NATO Enhanced Forward Presence (eFP) je aj v súčasnej dobe slovenská delostrelecká jednotka na platforme 155mm samohybné kanónovej húfnice ZUZANA 2, pôsobiaca v Lotyšsku vo výcvikovom priestore Ádaži. Účelom nasadenia je preukázanie pripravenosti Slovenskej republiky ako členského štátu NATO reagovať na prípadné bezpečnostné hrozby v súlade s čl. 5 Severoatlantickej zmluvy. Cieľom je demonštrovať vôľu a súdržnosť Aliancie pri obrane územia členských krajín NATO, prehĺbiť zručnosti a spoluprácu príslušníkov OS SR v medzinárodnom prostredí, zvýšiť úroveň interoperability a prispieť k opatreniam odstrašenia a zabezpečiť v prípade zlyhania týchto opatrení pripravenosť plniť operačné úlohy bojovej skupiny pod velením Kanady.

Obrázok 1 Presunutá prítomnosť v Pobaltí

Zdroj: <https://lc.nato.int/operations/enhanced-forward-presence-efp>

ZÁVER

Po tom ako Ruská federácia zahájila špeciálnu vojenskú operáciu proti Ukrajine sa toho veľa zmenilo na politickej, ekonomickej a vojenskej scéne celej EÚ a NATO. Pobaltské štáty nevynímajúc ako priamych susedov Ruskej federácie. V myšliach občanov sa vynárajú spomienky a ožívajú obrazy z minulosti, na ktorých v popredí je expanzívna politika Ruska a presvedčenie, že Pobaltie patrí terajšej Ruskej federácii ako za starých čias. Sociálne ekonomické, ale ešte aj vojenské prepojenie na svojho „veľkého brata“ je stále prítomné v podobe menších a zmiešaných rodín, čiastočné prepojenie na ruský ekonomický a energetický trh a mnoho ruskej vojenskej techniky v skladoch týchto malých štátov. Od konca deväťdesiatych rokov minulého storočia sa ekonomiky Pobaltia snažia pretransformovať na Západ. Takmer istým scenárom pre obchod a hospodárstvo v súčasnom Pobaltí je odklon od Ruskej federácie ako je spomenuté v kapitole 2.

Energetický odklon Litvy, Estónska a Lotyšska aj keď sú stále súčasťou spoločnej elektrickej siete s Ruskom a Bieloruskom - takzvaného systému BRELL, ktorý pochádza ešte z čias Sovietskeho zväzu považujú za bezpečnostné riziko. V posledných rokoch podnikli kroky, aby do roku 2025 synchronizovali elektrickú sieť regiónu so zvyškom kontinentálnej Európy (TASR, 2023).

Vojenský scenár je trochu komplikovanejší najmä s ohľadom na fakt, že Rusko je jadrová veľmoc. Doposiaľ neboli jadrové zbrane použité preto budeme uvažovať o konvenčnom vojenskom ohrození Pobaltia.

V prvom rade vojenské napadnutie je málo pravdepodobné z dôvodu že súčasný konflikt Rusko vyčerpáva viac ako si je ochotné priznať a rozšírenie frontu hoc aj za pomoci Bieloruska by znamenalo ďalších niekoľko sto kilometrov vojenskej línie na čo momentálne ruská armáda nemá sily ani prostriedky. Navyše o členstvo v NATO požiadali aj ďalšie doposiaľ neutrálne štáty Fínsko a Švédsko. Fínsko sa už členským štátom NATO stalo a Švédsko čaká už len na ratifikáciu poslednými členmi aliancie.

V druhom rade Pobaltské štáty sú členmi NATO takže v prípade napadnutia štátu patriaceho do aliancie by znamenalo možné aktivovanie článku č5. Washingtonskej dohody z roku 1949.

Po tretie ruská invázia spojila aliančných členov ešte viac ako tomu bolo pred inváziou a prostredníctvom eFP a mnohých aliančných cvičení sa interoperabilita členov NATO aj napriek rôznorodosti techniky a taktických prístupov zvyšuje.

Po štvrté Členské štáty sú nútené prehodnocovať svoje obranné doktríny, obranný priemysel prekvitá a mnoho národov už vyčleňuje, alebo plánuje vyčleňovať čoraz väčšie množstvo finančných prostriedkov na ozbrojené zložky svojich krajín. Z tohto faktu vyplýva, že sa modernizuje vojenská technika a vybavenie armád členov NATO. Dokonca dochádza k dohodám na spolufinancovaní a vývoju rôznych projektov, ktoré by boli čisto Európske.

Po piate východné krídlo NATO musí byť bránené ako nárazníková zóna v prípade zhoršenia situácie. Momentálne je bránená vzdušná suverenita ako aj pozemná prostredníctvom predsunutých prítomnosti nie len v Pobaltí, ale na celom území susediacich štátov s napadnutou Ukrajinou. S týmto faktom sa obyvatelia členských štátov na východnej hranici NATO musia zmieriť a veriť, že nedôjde k rovnakým chybám aké nastali v minulosti kedy v prospech mieru boli menšie štáty „obetované“.

Po šieste vnútropolitická situácia na Pobaltí nie je taká komplikovaná, aká bola na Ukrajine v roku 2013-2014 kedy sa rozhodovalo o smerovaní Ukrajiny. Ruské menšiny v Pobaltí už nie sú ochotné vzdať sa pohodlného života, ktoré im ponúka členstvo v EÚ a dokonca sa zvýšil podiel získaných občianstiev, takže nepredpokladáme možné ohrozenie, rozvrat z vnútra štátu ako tomu bolo na Ukrajine.

Po siedme dlhodobé a vyčerpávajúce vedenie vojny aj pre tak suverénny štát akým je Rusko nebude pozitívne vplývať na verejnú mienku ruských občanov, ekonomickú stabilitu politickú scénu a samotný vojenský personál, ktorý celou históriou ľudstva zaznamenával odpor proti vojne pri dlhodobých konfliktoch. Preto môžeme očakávať vzostup opozície, neposlušnosť občanov, vzbury vojakov a generálov čo môže viesť k zosadeniu prezidenta V. Putina.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- ANDREJEVS G. 2009: *Hlasovacie právo pre osoby bez lotyšského občianstva v komunálnych voľbách*, Európarlament rozprava 3.2.2009, [online]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/itcV>
- BATER, James H., MISIUNAS, Romuald J.. "Baltic states". Encyclopedia Britannica, , [online]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/b5o4d>
- BOJTÁR E.1989. *ARCHIV Oloupení Evropy: Příběh anexe Pobaltských států ve světle dokumentů 1939 – 1989*, Praha: nakladatelství: Mladá Fronta svazek 71/edice, 1994. 272s. ISBN 80-204-0451-1
- DORAZÍN M. 2008: *Jací jsou lidé, kteří žijí v Pobaltí?*, Rádiožurnál Český rozhlas [online]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/qLy>
- EÚ 2020: *Profil krajín Lotyšsko,Litva*, Zásady, krajiny, história, 2020 [online]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/EAfD>
- GALEOTTI, M.2019: *Armies of Russia's War in Ukraine*.London: Vydavateľstvo: Bloomsbury Publishing, 2019. 64 s. eBook (PDF) ISBN 978-1-4728-3346-4.

- HUNTINGTON S.P. 2001: *Střet civilizací*, Praha:Vydavatelství: Rybka Publishers 2001. 447s. ISBN: 80-86182-49-5
- JUZA P. 2010: *Historicko-civilizačný aspekt ruskej geopolitiky v 21. storočí* In: Almanach ročník V, číslo 01/2010 s.31, ISSN 1337-0715 [online]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/kBW>
- KREJČÍ O. 2017: *Geopolitika Ruska*, Praha, Vdavatelství: Professional Publishing 2017. 534s. ISBN 978-80-906594-9-0
- MAJCHÚT I. BAKIČ M. 2021: *Rusko-Pobaltské vzťahy*, Slovak Journal of International Relations, volume XIX, no.4 pages 311-330. ISSN: 1336-1562 (print), ISSN: 1339-2751 [online]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/R5s>
- MAŇOUR I., VAVROUŠKA P .2012: *Lotyšši v referendu odmietli ruštinu jako druhý úřední jazyk*, Český rozhlas, iRozhlas 2012 [online]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/pby22>
- MZVaEZ SR 2020: výnos „*O Economickej informácii o teritóriu – Estónsko*“ s.11, [online]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/GLx5W>
- NATO (2023): *Enhanced Forward Presence (eFP)*. Supreme headquarters allied powers Europe Enhanced Forward Presence /About EFP/ History, [online]. Dostupné na internete: <https://shape.nato.int/efp/efp/history>
- NIMMO B. 2015: *Nasleduje Pobaltie*, časopis Týždeň 2015 [online]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/u871Z>
- NOVOTNÝ P. 2016: *Ruská propaganda cieľi na Pobaltie*, Hospodárske noviny, [online]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/I0ha>
- OBRANA 2014: *Ako Rusko ovládlo Krym*, Obrana ročník XXII, máj 2014 [online] Dostupné na internete: <https://sdu.sk/f7J>
- ONDREJCSÁK R 2023: *Pobaltské štáty a storočie boja proti ruskému imperializmu* denník N, #Mapa Týždňa 2023, [online]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/tgbS>
- PŠSTROS T. 2008: *Jací jsou lidé, kteří žijí v Pobaltí?*, Rádiožurnál Český rozhlas 2008 [online]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/qLy>
- SITA/AFP. 2006, *EÚ má viesť Lotyšsko a Estónsko k udeleniu občianstva Rusom*, SME.sk 2006. [online]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/3uMUO>
- ŠVĀBE ARVEDS 1949, *The story of Latvia – A historical survey*, E. Olofssons Boktryckeri AB, Stockholm 1949, Latvian National Foundation [online] Dostupné na internete: <https://sdu.sk/STK>
- ŠVEC E. – MACURA V. – ŠTOL P., 1996, *Dějiny Pobaltských zemí*, Praha, Vydavatelství:NLN - Nakladatelství Lidové noviny 1996, 423s. ISBN: 80-7106-154-9
- TASR 2023: *Litva sa v sobotu skúšobne prvýkrát kompletne odpojí od ruskej elektrickej siete, bude plne nezávislé*, hospodárske noviny, finweb 2023, [online]. Dostupné na internete: <https://sdu.sk/Z51OU>
- VÁVRA J. 2017: *Od „Majdanu“ a pádu Janukovyče uplynuly tri roky. USA podporovaly aktivisty miliony dolarů*, e15.cz,[online]. Dostupné na internete. <https://sdu.sk/WoZX>

kpt. Ing. Richard LIŠKA
Katedra vojenskej taktiky a operačného umenia
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši
Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
e-mail: richard.liska@aos.sk

JE KONCEPCIA ĽUDSKEJ BEZPEČNOSTI PREKONANÁ?

IS CONCEPT OF HUMAN SECURITY OUTDATED?

Petra MARTAUS

ABSTRACT

The introduction of human security concept through the UN Development Programme's Human Development Report from 1994 promised a revolutionary move in security studies, reorienting the focus on individuals rather than the states. The hopes that this concept would significantly change the course of security studies thinking did not fulfill, at least not as some had hoped. However, other critics argue that it still has potential, and they continue to provide empirical evidence that recognizes the work non-state actors do in providing security and to influence the policy of states and international institutions. As such, the human security concept continues to be relevant to state and non-state actors alike.

Keywords: human security, security studies

ÚVOD

Koncepciu ľudskej bezpečnosti predstavila Human Development Report (Správa o ľudskom rozvoji) z dielne Rozvojového programu OSN (United Nations Development Programme) z roku 1994. Táto správa sa považuje za prelomovú kvôli argumentu, že zabezpečenie „*slobody od nedostatku*“ („freedom from want“) a „*slobody od strachu*“ („freedom from fear“) pre všetkých je najlepšou cestou na riešenie problému globálnej neistoty. (UNDP, 1994)

Prístup k bezpečnosti ľudí je významný z dvoch dôvodov. Po prvé, pretože na rozdiel od väčšiny ostatných predchádzajúcich reformulácií bezpečnosti je v konflikte so štátocentrickou koncepciou bezpečnosti, ktorá v našom myslení dlho dominovala. Po druhé, je dôležitý, pretože tvorcovia politik diskurz o bezpečnosti ľudí použili na vytvorenie zaujímavých iniciatív v oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Úplné pochopenie koncepčných a praktických dôsledkov ľudskej bezpečnosti – čo by mohlo pomôcť vysvetliť jej užitočnosť a prítlačivosť – však musí rozuzliť zložitý vzťah medzi bezpečnosťou ľudí a bezpečnosťou štátu, a najmä právami a povinnosťami štátov pri napĺňaní bezpečnostných potrieb ich občanov.

I keď si koncept ľudskej bezpečnosti prechádza od svojho predstavenia v roku 1994 sústavnou kritikou, zdá sa, že sa jeho základnej myšlienky nevieme vzdať a tak je tento pojem aj naďalej aktívne využívaný OSN, NATO i mnohými štátmi, i keď vo všetkých prípadoch prispôbeným na svoje podmienky. Je možné tvrdiť, že je už v súčasnosti koncept ľudskej bezpečnosti dávno prekonaný?

1 TEÓRIA BEZPEČNOSTI

Aj napriek snahám a pokusom o diskusiu na tému bezpečnosť, žiaľ, v súčasnosti neexistuje jednotná a všeobecne akceptovaná definícia pojmu bezpečnosť. V slovenskom

akademickom prostredí je bezpečnosť vnímaná viacerými definíciami – medzi inými napr. ako „*synonymum slov istota, zabezpečenie, pokoj, bezstarostnosť a zároveň ako antonymum reálnej hrozby alebo nebezpečenstva*“ (Jurčák, 2020, s. 5) alebo ako „*komplexný pojem, kategória bytia na rôznych analytických úrovniach individuálnej, skupinovej, lokálnej, štátnej, regionálnej a globálnej roviny, kde pôsobia viaceré diferencované, flexibilné vonkajšie a vnútorné spoločenské faktory, ktoré majú schopnosť utvárať dočasnú stabilitu na kauzálnej úrovni a prostredníctvom ktorej sa môžu eliminovať všetky druhy rizík, hrozieb a vojen*“ (Lasicová – Ušiak, 2012, s. 28). Platí teda – bezpečnosť je veľmi relatívny pojem.

Výskum v oblasti bezpečnosti sa vyvíja rôznymi smermi. Aj keď bola bezpečnosť „v kurze“, t. j. stala sa novým hlavným konceptom po ukončení 2. svetovej vojny, implikácie pre širšie, už nie exkluzívne vojensko-politické vymedzenie sa ukázalo ako potrebné až v období prebiehajúcej Studenej vojny. Od 70. rokov 20. storočia sa začala v rámci agendy medzinárodnej bezpečnosti opäť objavovať potreba odklonu od vojensko-politického zamerania. A tak sa stala jej súčasťou ekonomická a environmentálna bezpečnosť a v 90. rokoch sa k nim pridala aj ľudská bezpečnosť, potravinová bezpečnosť a ďalšie (Buzan – Hansen, 2009, s. 2).

A teda aj napriek tomu, že neexistuje všeobecná, abstraktná, univerzálna, celostná a nemenná definícia termínu bezpečnosť, mnoho autorov, ktorí sa touto problematikou zaoberajú, sa zhoduje aspoň v niektorých základných charakteristikách. Rozdielne názory na podstatu bezpečnosti a na možnosti jej zaistenia teda viedli k sformovaniu mnohých rozdielnych prístupov - medzinárodná bezpečnosť, národná bezpečnosť, globálna bezpečnosť, regionálna bezpečnosť, ľudská bezpečnosť a mnohé iné. Tieto ponímania a ich premena boli ovplyvnené na jednej strane rozdielnymi teoretickými prístupmi, na strane druhej zmenou prostredia medzinárodnej politiky.

Z konceptu bezpečnosti ako takého logicky vychádza aj pojem ľudská bezpečnosť. Na začiatok treba uviesť, že neexistuje jasná a ustálená definícia ľudskej bezpečnosti. I keď jej definícia zostáva otvorenou otázkou, medzi jej zástancami panuje určitá zhoda v tom, že by malo dôjsť k presunu pozornosti od štátu na ľudí. I napriek tomu však v súčasnosti dominancia štátu ako referenčného objektu a hlavného aktéra v oblasti bezpečnosti pretrváva a naďalej sa označuje za tradičnú alebo klasickú bezpečnosť.

Rozdiely medzi ľudskou a štátnou bezpečnosťou sú historicky podmienené a odrážajú hodnoty tých, ktorí mali v danom čase možnosť, resp. právomoc bezpečnosť definovať. Napríklad Cicero vymedzil pojem „*securitas*“ ako absenciu starostí a strachu – a tento pokoj mysle považoval za predpoklad osobného šťastia a prestíže v spoločnosti. (Arenas, 2008, s. 264)

Buzan s Hansenom koncepciu ľudskej bezpečnosti označili ako koncept úzko súvisiaci s Mierovým výskumom (Peace research) a Kritickými bezpečnostnými štúdiami (Critical security studies), ktorý sa snaží o zlúčenie agendy medzinárodnej bezpečnosti s Rozvojovými štúdiami (Development studies). (Buzan – Hansen, 2009, s. 36).

2 KONCEPCIA ĽUDSKEJ BEZPEČNOSTI

Správa UNDP z roku 1994 bola v niektorých ohľadoch považovaná za skutočne revolučnú. V rámci tohto sa komunita, ktorá správu vypracovala, snažila o potlačenie úzkej definície bezpečnosti, ktorá dominovala medzinárodným vzťahom počas Studenej vojny a ľudská bezpečnosť tak prispela k „*prehĺbeniu*“ (od štátu k jednotlivcovi) a „*rozšíreniu*“ (z národnej a vojenskej bezpečnosti k environmentálnej, ekonomickej a podobne). (UNDP, 1994, s. 22)

Správa UNDP definovala sedem hlavných kategórií hrozieb pre ľudskú bezpečnosť: politickú, personálnu, potravinovú, zdravotnú, environmentálnu, ekonomickú a komunitnú. Všetky tieto kategórie považuje za navzájom prepojené. Chudoba a nezamestnanosť síce spadajú pod ekonomickú bezpečnosť, no zároveň ovplyvňujú prístup k zdravotnej starostlivosti a potravinovým zdrojom. Debaty o ľudskej bezpečnosti sa však posunuli aj iným smerom, napríklad v spojení s energetickou bezpečnosťou. Aj keď energetická bezpečnosť nebola v správe UNDP z roku 1994 explicitne vymedzená, je podľa mnohých akademikov so všetkými dimenziami ľudskej bezpečnosti zjavne prepojená. V tejto súvislosti dokonca z dôvodu spraviť koncept ľudskej bezpečnosti holistickejším navrhovali, aby bola ľudská bezpečnosť začlenená do konceptu energetickej bezpečnosti. (Novikau, 2022, s. 124; Karlson-Vinkhuyzen, 2016, s. 115-138; Karlsson-Vinkhuyzen – Jollands, 2013, s. 507-525).

Popularizácia ľudskej bezpečnosti prostredníctvom správy UNDP sľúbila revolučný posun v bezpečnostných štúdiách, a to preorientovaním pozornosti zo štátu na jednotlivca. Nádeje, že tento koncept signifikantne ovplyvní smerovanie bezpečnostných štúdií, sa však až tak nenaplnili. Niektoré štáty a medzinárodné inštitúcie síce koncepciu prevzali, no vždy prispôbenú svojim podmienkam, „*bez zreteľa na individuálnu, konceptualizovanú skúsenosť s neistotami, ktoré jednotlivcom často prinášali práve tieto štáty a inštitúcie*“ (Hoogensen Gjorv, 2023).

Navyše, koncepcia ľudskej bezpečnosti prechádza už od počiatku sústavnou kritikou. Okrem nedostatku všeobecne uznávanej definície vyvoláva pri zabezpečovaní ľudskej bezpečnosti neustále otázky aj úloha štátu. Koncepcia ľudskej bezpečnosti síce jasne hovorí o potrebe preorientovať sa na jednotlivca ako bezpečnostného referenta, v zásade hovorí aj o tom, že poskytovateľmi ľudskej bezpečnosti sú štáty a jednotlivci, menej jasné však zostáva to, ako sa zabezpečovanie bezpečnosti vlastne „poskytuje“, ako sa sloboda od strachu a sloboda od nedostatku zabezpečuje a kto ju má zabezpečiť. Operacionalizácia ľudskej bezpečnosti je v nadväznosti na to dôležitá nie len z praktického dôvodu potreby vedieť „kto a čo robí?“, ale aj z dôvodu vedieť, kto rozhoduje o tom, ktorým konkrétnym aspektom ľudskej bezpečnosti treba venovať pozornosť.

Ako v tejto súvislosti podotýka Hoogensen Gjorv: „*Môže byť koncepcia ľudskej bezpečnosti považovaná za revolučnú, ak ju operacionalizujú predovšetkým štáty? Je táto koncepcia posilňujúcim nástrojom pre neštátnych aktérov alebo ju štáty prijali len pre svoje vlastné účely, vrátane jej použitia ako ospravedlnenie pre vojenskú intervenciu?*“ (Hoogensen Gjorv, 2023).

Ako zaujímavý vnímam názor Anggayudha a Rafsanjaniho. Podľa nich je koncepcia štátnej bezpečnosti používaná ako základ pre doktrínu suverenity a národnej obrany s tým, že hlavným cieľom štátu je a mala by byť stabilita a národná bezpečnosť. Medzitým koncepciu ľudskej bezpečnosti by mal štát využívať na dosiahnutie cieľa, ktorým je stabilita a národná bezpečnosť. Inými slovami, národná bezpečnosť je cieľom a ľudská bezpečnosť cestou na dosiahnutie cieľa. (Anggayudha – Rafsanjani, 2023, s. 50)

3 OPODSTATNENOSŤ ĽUDSKEJ BEZPEČNOSTI Z POHLADU KONFLIKTU NA UKRAJINE

Aj podľa Alana Okrosa z Royal Military College Department of Defence Studies a z Dallaire Centre of Excellence for Peace and Security si každý aktér implementuje a aplikuje koncepciu ľudskej bezpečnosti na svoje podmienky. OSN, NATO a Ministerstvo obrany Spojeného kráľovstva si v 90. rokoch ľudskú bezpečnosť integrovalo do súčasného operačného prostredia vo svojich vlastných limitoch. (Okros, 2022).

V roku 2021 generálny tajomník NATO Jens Stoltenberg povedal, že „*ľudská bezpečnosť je srdcom toho, kým NATO je a tým, čo NATO robí*“. (Stoltenberg, 2021) Rovnako zdôraznila ústredný význam ľudskej bezpečnosti aj deklarácia z Madridského summitu v roku 2022. V tej súvislosti sa v súčasnosti NATO z pohľadu ľudskej bezpečnosti sústreďuje na päť prierezových tém: (i) ochrana civilistov, (ii) deti a ozbrojené konflikty, (iii) boj proti obchodovaniu s ľuďmi, (iv) prevencia a reakcia na sexuálne násilie súvisiace s konfliktom a (v) ochrana kultúrneho majetku.

Podľa Okrosa však zostáva ľudská bezpečnosť otvoreným konceptom, naďalej sa vyvíja a nie je limitovaný vyššie uvedenými okruhmi, na ktoré sa sústreďuje NATO. Zdôraznil však, že zatiaľ čo počiatočné iterácie ľudskej bezpečnosti sa zameriavali predovšetkým na rozvoj a humanitárne aktivity, aktuálny konflikt na Ukrajine ilustruje, že každá z prierezových tém spomenutých vyššie má vojenský nexus. Aj keď sa kontúry rusko-ukrajinského konfliktu v mnohých ohľadoch orámované tradičným štátno-bezpečnostným konceptom, rámec ľudskej bezpečnosti umožňuje analýzu z pohľadu civilného obyvateľstva. Tento objektív je relevantný v celom spektre vojenských aktivít, od hodnotenia budúceho bezpečnostného prostredia až po reakciu na prírodné katastrofy. Takýto prístup môže podľa Okrosa zlepšiť vojenské chápanie reakcií na domáce katastrofy, nové požiadavky na námornú a protivzdušnú obranu, vyvíjajúce sa bezpečnostné prostredie, rušivé vplyvy klimatických zmien a pandémieí. Identifikácia vojenských rozmerov týchto výziev a hrozieb je tak podľa neho prvým krokom k zabezpečeniu národných záujmov a zároveň plneniu si svojich medzinárodných záväzkov. (Okros, 2022, s. 62)

ZÁVER

Koncepcia ľudskej bezpečnosti evidentne bude súčasťou širšej diskusie o bezpečnosti aj v blízkej budúcnosti. Aj naďalej zohráva významnú rolu v rámci OSN, EÚ a NATO a to aj napriek tomu, že operacionalizácia tohto konceptu stále silne odráža záujmy štátu.

Každopádne, akademikov a politických činiteľov môžeme v súvislosti s ľudskou bezpečnosťou v súčasnosti zaradiť do troch kategórií: (i) tí, pre ktorých sa ľudská bezpečnosť zdá byť príťažlivou myšlienkou, ale chýba jej analytická dôslednosť; (ii) tí, ktorí pojem ľudskej bezpečnosti akceptujú, ale trvajú na jeho limitovaní úzko koncipovanou definíciou (t. j. zameranou výlučne na faktory spôsobujúce násilie); (iii) tí, pre ktorých je široká definícia konceptu ľudskej bezpečnosti základným nástrojom na pochopenie súčasných kríz (t. j. zahŕňajúce aj otázky ľudských práv a rozvoja).

I keď sa odborná verejnosť stále nezhodla na definitívnom význame pojmu ľudská bezpečnosť a na rozsahu, v akom je možné ju aplikovať, všetci sa zhodujú v jednom – v jej aktuálnosti a opodstatnenosti – i napriek kritike.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- ANGGAYUDHA, Z. H. – RAFSANJANI, J. I. 2023. State security vs. Human security: Which should prioritize the state or the individual? In: Operations research: international conference series. Vol. 4, No. 2, p. 45-51. e-ISSN: 2722-0974. DOI: <https://doi.org/10.47194/orics.v4i2.226>
- ARENAS, J. F. M. (2008). From Homer to Hobbes and Beyond — Aspects of 'security' in the European Tradition. In: Brauch, H. G., et al. Globalization and Environmental Challenges. Hexagon Series on Human and Environmental Security and Peace, vol 3. Springer, Berlin, Heidelberg. p. 263-277. ISBN: 978-3-540-75977-5. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-540-75977-5_17

- BUZAN, Barry – HANSEN, Lene. 2009. The evolution of international security studies. Cambridge: Cambridge University Press, New York, 2009. ISBN: 978-0-521-87261-4.
- HOOGENSEN GJORV, Gunhild. 2023. Security Studies. An introduction. Edited by Paul. D. William, Matt McDonald. 4th ed., London: Routledge. p. 728. ISBN: 978-10-0324-782-1.
- JURČÁK, Vojtech a kol. 2020. Teoretické prístupy k skúmaniu bezpečnosti. Ostrava: Key Publishing, 2020. 134 s. ISBN: 978-80-7418-358-4.
- KARLSON-VINKHUYZEN, S.I. 2016, The UN, energy and the sustainable development goals, in: T. Van de Graaf, B. K. Sovacool, A. Ghosh, F. Kern and M. T. Klare (eds.), The Palgrave handbook of the international political economy of energy (p. 115-138). Palgrave Macmillan UK.
- KARLSON-VINKHUYZEN, S.I. – JOLLANDS, N. 2013, Human security and energy security: A sustainable energy system as a public good, in: H. Dyer and M. Trombetta (eds.), International handbook of energy security (p. 507-525) Edward Elgar Publishing. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781781007907.00036>
- LASICOVÁ, Jana – UŠIAK, Jaroslav. 2012. Bezpečnosť ako kategória. Bratislava: Vydavateľstvo SAV – Veda, 2012. 264 s. ISBN: 978-80-224-1284-1.
- NOVIKAU, Aliaksandr. 2022, The Human security dimension of energy security. Paper presented at the 5th international academic conference on Human security „Innovation, research and knowledge in the (re)configuration of human security“ (p. 124) Belgrade, Serbia.
- OKROS, Alan. 2022. Applying human security to understand the russian invasion of Ukraine. In: Canadian military journal, Vol. 22, No. 4, Fall 2022 (p. 62-65). [CMJ224Ep62.pdf](https://www.cmf224ep62.pdf) (forces.gc.ca)
- STOLTENBERG, Jens. 2021. A changing approach to security. Remarks by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the conference on Human Security hosted by NATO. https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_181806.htm
- UNDP. 1994. Human Development Report 1994 (New York: Oxford University Press).

JUDr. Petra MARTAUS

Externá doktorandka AOS, Demänovská cesta 393, 031 01 Liptovský Mikuláš

petra.martaus@gmail.com

PRÍSTUP K ĽUDSKEJ BEZPEČNOSTI

APPROACH TO HUMAN SECURITY

Petra MARTAUS

ABSTRACT

In more recent history, human security has been bifurcated by both broad and narrow definitions. A broad approach to human security is based on the concept of “*freedom from want*” and the narrow approach on “*freedom from fear*”. While these categorizations are, admittedly, rather simplistic in their labels, they do prove useful in illustrating how different advocates of human security follow quite different paths in pushing for human security action.

Keywords: human security, broad approach, narrow approach, Ukraine reconstruction

ÚVOD

Ľudská bezpečnosť je vo svojej podstate o ochrane ľudí. Napriek viacerým protichodným názorom, ktoré sa objavili v jej súvislosti, odkedy sa ľudská bezpečnosť v deväťdesiatych rokoch minulého storočia dostala do popredia – od pohľadu na ľudskú bezpečnosť ako radikálny odklon od „tradičných“ foriem bezpečnosti, až po zameranie sa na mierne evolučné zmeny existujúcej bezpečnostnej infraštruktúry – ústrednou črtou väčšiny argumentov je, ako čo najlepšie chrániť a posilňovať ľudí. Súperiace názory na ľudskú bezpečnosť a prístupy siahajú od širokých po úzke definície; v skutočnosti medzi odborníkmi na ľudskú bezpečnosť stále pretrváva silný argument o účele a rozsahu. I keď mám za to, že ľudská bezpečnosť – napriek svojim teoretickým ťažkostiam – môže trpieť koncepčnou integritou, ale v praxi môže fungovať.

V článku sa venujem rozdielom medzi úzkym a širším prístupom k ľudskej bezpečnosti a objasňujem, prečo sa mi užší prístup zdá ako realistickejší a praktickejší. Užší prístup k ľudskej bezpečnosti je možné zároveň využiť aj v prípade rekonštrukcie Ukrajiny po konflikte.

1 VZNIK KONCEPTU ĽUDSKEJ BEZPEČNOSTI

Najpozoruhodnejšou vecou na koncepte ľudskej bezpečnosti je, paradoxne, že nepochádza od akademikov, ani analytikov, ale zrodil sa prakticky v politickom svete.

Prvýkrát bol významným spôsobom použitý v Správe o ľudskom rozvoji Rozvojového programu OSN z roku 1994, hoci jeho korene pravdepodobne siahajú oveľa hlbšie. Podľa Fena Hampsona by sa dalo tvrdiť, že samotná koncepcia ľudskej bezpečnosti, aspoň vo svojej cielenejšej formulácii, pochádza z práce International Committee of the Red Cross (Medzinárodného výboru Červeného kríža) a humanitárnej komunity. (Hampson, 2002)

Vízia Správy o ľudskom rozvoji bola veľmi široká: zahŕňala sedem rôznych dimenzií vrátane ekonomickej, potravinovej, zdravotnej, environmentálnej, osobnej, komunitnej a politickej bezpečnosti. Celkovým cieľom bolo rozšírenie pojmu bezpečnosť, ktorý bol „príliš

dlho interpretovaný úzko: ako ochrana územia pred vonkajšou agresiou alebo ako ochrana národných záujmov v zahraničnej politike alebo ako globálna bezpečnosť pred hrozbou jadrového holokaustu". Ľudská bezpečnosť tak mala zmeniť referenčný objekt bezpečnosti „z výhradného dôrazu na teritoriálnu bezpečnosť na oveľa väčší dôraz – na bezpečnosť ľudí“ (UNDP, 1994)

Táto koncepcia bola tiež paralelná s prácou Komisie pre globálne riadenie, ktorá vo svojej správe z roku 1995 obhajovala rozšírenú koncepciu ľudskej bezpečnosti, ktorá zahŕňala „bezpečnosť pred hrozbami, ako je hlad, choroby a represia, ako aj ochrana pred náhlymi a škodlivými ohrozeniami každodenného života. „Komisia sa verí, že ... bezpečnosť ľudí musí byť považovaná za cieľ rovnako dôležitý ako bezpečnosť štátov.“ (Our global neighborhood, 1995)

Myšlienka správy UNDP bola politická a zároveň aj praktická. Správa o ľudskom rozvoji tvrdí, že bezpečnosť ľudí (vo svojej politickej dimenzii) znamená, že „ľudia by mali mať možnosť žiť v spoločnosti, ktorá si ctí základné ľudské práva.“ (UNDP, 1994)

Tvrdí tiež, že krajiny s vysokými vojenskými výdavkami pravdepodobne nebudú politicky bezpečné, pretože tieto štáty, resp. ich vedenie „niekedy používajú armádu na potlačenie vlastných obyvateľov“. Z praktického hľadiska sa dúfalo, že dôraz na ľudskú bezpečnosť umožní získať takzvanú „mierovú dividendu“ a zabezpečiť, aby zdroje venované armáde počas studenej vojny smerovali k produktívnejším cieľom. Priamym cieľom Správy o ľudskom rozvoji z roku 1994 bolo ovplyvniť výsledok Kodanského sociálneho summitu v roku 1995, a preto mal mať koncept bezpečnosti ľudí od začiatku praktické a jasné strategické ciele.

V marci 1999 generálny tajomník a vláda Japonska zriadili UN Trust fund for human security (Fond OSN pre ľudskú bezpečnosť) ako nástroj OSN na posilnenie jeho reakcie na mnohorozmerné a zložité výzvy. V tom istom roku bola vytvorená Human Security Network, skupina ministrov zahraničných vecí z 13 krajín, aby presadzovala koncepciu bezpečnosti ľudí ako súčasť národnej a medzinárodnej politiky. Dnes sú členmi Human Security Network: Rakúsko, Čile, Kostarika, Grécko, Írsko, Jordánsko, Mali, Nórsko, Panama, Slovinsko, Švajčiarsko a Thajsko, pričom pozorovateľom je Južná Afrika.

Na UN Millenium summit v roku 2000 vtedajší generálny tajomník Kofi Annan vyzval medzinárodné spoločenstvo, aby ako ciele nového tisícročia presadzovalo programy „slobody od strachu“ a „slobody od nedostatku“ v úsilí OSN o lepšie reakcie na nové výzvy. Od polovice 90. rokov 20. storočia až po súčasnosť tak koncept ľudskej bezpečnosti používa obrovské množstvo mimovládnych organizácií, štátov a medzinárodných inštitúcií.

Bez pochyb, tieto štáty, mimovládne organizácie a inštitúcie ľudská bezpečnosť priťahovala aj kvôli „peknej myšlienke“. Ľudská bezpečnosť však bola zároveň akousi šošovkou, spôsobom rámcovania toho, čo robili, čo umožnilo prepojiť množstvo rôznych politických iniciatív a dať im tak väčšiu súdržnosť. Inými slovami, koncept ľudskej bezpečnosti pomáhal podnietiť širšie diskusie o väzbe medzi bezpečnosťou, rozvojom a ľudskými právami vo svetovej politike. Najmä posunutím referenčného objektu „bezpečnosti“ zo štátu na jednotlivca sa zdôraznilo napätie, ktoré existuje medzi presadzovaním bezpečnosti štátu a presadzovaním bezpečnosti jednotlivcov, ktoré bola z historického hľadiska často ohrozovaná štátom.

2 UŽŠIE A ŠIRŠIE PONÍMANIE ĽUDSKEJ BEZPEČNOSTI

Existovali dva konkurenčné pohľady na použitie ľudskej bezpečnosti – užší a širší. Prvá, širšia vízia vychádzala z pôvodnej formulácie Správy o ľudskom rozvoji z roku 1994 a dala by sa zhrnúť do frázy „sloboda od nedostatku“ – ľudská bezpečnosť bola o zabezpečení

základných ľudských potrieb z ekonomického, zdravotného, potravinového, sociálneho a environmentálneho hľadiska. Priamo sa to odrazilo napr. aj vo finančných aktivitách UN Trust fund for human security. (Human security handbook, 2016)

Druhá, užšie zameraná vízia, bola prepojená s aktivitami Human Security Network a jej kľúčovým sloganom bola „sloboda od strachu“ – ľudská bezpečnosť bola o odstránení použitia alebo hrozby sily a násilia z každodenných životov ľudí. Príklady politických iniciatív zahŕňali také veci, ako je kampaň za zákaz protipechotných nášľapných mín, medzinárodnú akciu na riešenie šírenia a zneužívania ručných a ľahkých zbraní, či podporu Medzinárodného trestného súdu.

Aj keď by prakticky bolo možné realizovať agendy „slobody od strachu“ a „slobody od nedostatku“ súčasne (ako to naznačuje výsledný dokument World summit z roku 2005), je možné, že úzky pohľad na ľudskú bezpečnosť ako „slobodu od strachu“ je intelektuálne a programovo koherentnejšie, a to minimálne z dvoch dôvodov: (i) široká vízia ľudskej bezpečnosti ako „slobody od nedostatku“ nie je v konečnom dôsledku nič iné, ako nákupný zoznam – zahŕňa označenie širokej škály problémov, ktoré spolu ako hrozby pre ľudskú bezpečnosť nevyhnutne nemusia súvisieť a v dôsledku toho sa zdá, že v určitom bode tak ľudská bezpečnosť zachytáva takmer všetko, čo by sa dalo považovať za hrozbu pre blahobyt. Padá tak do pasce, ktorú výstižne opisuje Daniel H. Deudney: „*ak sa všetko, čo spôsobuje zníženie ľudského blahobytu, označí za bezpečnostnú hrozbu, tento výraz stratí akúkoľvek analytickú užitočnosť a stane sa voľným synonymom slova „zlé“*“. V tomto bode už tento koncept nemá žiadnu užitočnosť pre tvorcov politik a, mimochodom, ani pre analytikov – keďže neľahčuje stanovovanie si priorit a zakrýva charakteristické prvky myšlienky „bezpečnosti“, ktorá je neoddeliteľne spojená s existenciálnou hrozbou, konfliktami a potenciálnym alebo skutočným použitím násilia. (Deudney, 1999, s. 192)

Túto otázku si kladie aj Krause: „získa sa niečo „vsunutím“ pojmu „ľudská bezpečnosť“ do oblastí ako je právo na vzdelanie, fair trade practices alebo oblasti verejného zdravia? (Krause, 2007, s. 5) Akademik Ole Waeber opísal tento proces ako „pohyb, ktorý politiku posúva za hranice zvyčajných pravidiel hry“ a ako proces, ktorý zahŕňa politických aktérov, ktorí vyhlasujú, že špecifické problémy si vyžadujú mimoriadnu pozornosť, úsilie alebo dokonca obeť. (Waeber, 1998) Príklady ako „vojna proti drogám“ alebo „globálna vojna proti terorizmu“ sú dobrými ilustráciami tohto procesu. Mení popis negramotnosti ako hrozby pre ľudskú bezpečnosť naše chápanie práva na základné vzdelanie? Uľahčuje to efektívnejšie konanie? Pomáha nám riešiť problémy? Alebo nás to v niektorých prípadoch vedie k tomu, aby sme určité problémy, akými sú migrácia, užívanie nelegálnych drog alebo HIV/AIDS, považovali za bezpečnostné hrozby, keď by bolo lepšie ich jednoducho považovať za výzvy pre verejnú politiku?

Ak by teda koncepcia ľudskej bezpečnosti bola zameraná na „slobodu od strachu“ – z tohto pohľadu by sa bezpečnosť ľudí zameriavala na primárnu zodpovednosť politických inštitúcií za udržiavanie spoločenského poriadku, ktorý je predpokladom bezpečnosti a blaha jednotlivcov a komunít.

Stručne povedané, ľudská bezpečnosť by mala byť o vzťahu medzi občanmi a medzi občanmi a štátom. V tejto súvislosti niektorí tvrdia, že je potrebné sa posunúť od štátocentrickej koncepcie bezpečnosti, ale zdá sa, že štát naďalej ostáva ako centrálna inštitúcia politického života. (Anggayudha – Rafsanjani, 2023) „Ľudská bezpečnosť tak posilňuje bezpečnosť štátu, ale nenahrádza ju“: štát, ktorý chráni svojich občanov a rešpektuje ich práva, sa v konečnom dôsledku teší legitímnosti a podpore. (Human security now, 2005) Ak sa na bezpečnosť ľudí pozrieme týmto spôsobom, potom zostávame celkom blízko úzkemu chápaniu ľudskej bezpečnosti ako „slobody od strachu“. Zakladá sa na myšlienke, že bezpečnosť – vlastne

politika a politická diskusia, ako ju poznáme – nemôže prekviatať bez toho, aby sa z verejného priestoru najskôr evakuovala hrozba sily a násilia. To platí pre všetky politické, sociálne a ekonomické interakcie, pretože tam, kde je hrozba sily a násilia všadeprítomná, spoločnosť nemôže prekviatať.

2.1 ÚZKY PRÍSTUP K ĽUDSKEJ BEZPEČNOSTI Z POHLADU KONFLIKTU NA UKRAJINE

Hoci je ľudská bezpečnosť stále aktuálnym konceptom, nerobí ju to imúnou voči kritickému skúmaniu. Tu môžu vyvstať nejaké problémy – existuje potenciálny paradox v presadzovaní politik, ktoré môžu viesť k posilneniu štátu v čase, keď je štát diagnostikovaný ako zdroj veľkej ľudskej neistoty. Rovnako povzbudzovanie dobrej správy vecí verejných s nižšími vojenskými výdavkami môže v niektorých prípadoch ponechať štát napospas bezpráviu a anarchii. Príkladom môže byť konflikt na Ukrajine.

Úzky pohľad na ľudskú bezpečnosť ako taký sa javí ako synergický s rekonštrukciou po konflikte na Ukrajine, ktorej cieľom je upevniť mier a podporiť udržateľný sociálno-ekonomický rozvoj. Kanada a Japonsko spravili z ľudskej bezpečnosti základný kameň svojej zahraničnej politiky a objektívom, prostredníctvom ktorého identifikujú priority pre obnovu po konflikte. Na rozdiel od väčšiny nedávnych medzinárodných rekonštrukčných projektov sa však Ukrajina nebude zotavovať z vnútroštátneho, ale z medzištátneho konfliktu.

Napriek mnohým naliehavým hrozbám pre civilistov sa tu objavuje špecifická potreba rekonštrukcie s cieľom zlepšiť bezpečnosť a odolnosť štátu. Táto potreba však neznižuje dôležitosť ľudskej bezpečnosti, ale vyžaduje vyvážený a mnohostranný prístup k obnove. (Build forward, 2023)

Ako píše ukrajinskí akademici Khyenko a Tytarchuk, „v demokratických spoločnostiach sú bezpečnosť ľudí a bezpečnosť štátu vzájomne prepojené zložky, ktoré sa navzájom dopĺňajú“. Spoločnosť sa môže stať skutočne odolnou len vtedy, keď sú ľudia primerane chránení pred širokým spektrom hrozieb, ktorým čelia. Ľudská bezpečnosť môže byť preto životne dôležitým kusom skladačky. (Khyenko – Tytarchuk, 2017)

ZÁVER

Používanie konceptu ľudskej bezpečnosti štátmi a osobami s rozhodovacou právomocou nie je triviálnou záležitosťou sloganovania a presadzovanie bezpečnosti ľudí nie je len koncepcná alebo teoretická spoločenská hra. Diskurz a prax ľudskej bezpečnosti by mal viesť štáty a tvorcov politik k tomu, aby sa zamerali na rôzne problémy, kládli si rôzne otázky a presadzovali rôzne politiky, ktoré majú významný vplyv na medzinárodnú bezpečnostnú agendu 21. storočia.

Hoci tieto útržkovité postrehy neumožňujú komplexný prehľad o problematike a neobjasňujú dostatočne dôležitosť koncepcie ľudskej bezpečnosti, ukazujú, ako štáty, NGO a medzinárodné organizácie pragmaticky a prakticky reagujú a otvorili tak dvere agende, ktorá v skutočnosti zahŕňa rozsiahle prehodnotenie významu bezpečnosti – pre koho, proti čomu a akými prostriedkami. Hoci štáty, ktoré do svojich politik začlenili agendu ľudskej bezpečnosti, tak v mnohých prípadoch urobili v nadväznosti na svoje vlastné priority, bolo by chybou domnievať sa, že kryštalizácia konceptu ľudskej bezpečnosti bola akýmsi dodatočným nápadom, alebo že použitie pojmu ľudská bezpečnosť ako nálepky na opis aktov, ktoré štáty už presadzovali, robí samotný koncept irelevantným. Naopak, je len na nás, akým smerom sa vyberieme a či túto agendu a v akom rozsahu zaradíme do svojich vlastných priorít.

V konečnom dôsledku, ak sa zhodneme na presadzovaní agendy ľudskej bezpečnosti ako „slobody od strachu“, narazíme na množstvo výziev po celom svete. Ide ďaleko za tradičnú agendu predchádzania konfliktom alebo riešenia konfliktov a vedie nás k tomu, aby sme si položili niekoľko základných otázok o tom, ako zabezpečiť bezpečnosť ľudí v ich každodennom živote – v ich domovoch a uliciach, v rámci ich komunit a v ich regiónoch. Upozorňuje tiež na prepojenia medzi násilím a neistotou a zaostalým rozvojom a chudobou a možno môže pomôcť dať nový smer alebo energiu niektorým častiam rozvojovej komunity. Pre politických aktérov a aktivistov môže byť bezpečnosť ľudí výborným mobilizačným sloganom. Poskytuje súdržnosť súboru politických otázok, ktoré je naliehavo potrebné riešiť, vrátane problémov reintegrácie po konflikte, situácie zraniteľných skupín v konfliktoch, a efektívne a legitímne fungovanie inštitúcií, ktoré sme vybudovali, aby poskytovali bezpečnosť a ochranu v modernom štáte. Okrem toho môže poskytnúť intelektuálne silný základ pre inovatívne a ciele politické iniciatívy.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- ANGGAYUDHA, Z. H. – RAFSANJANI, J. I. 2023. State security vs. Human security: Which should prioritize the state or the individual? In: Operations research: international conference series. Vol. 4, No. 2, p. 45-51. e-ISSN: 2722-0974. DOI: <https://doi.org/10.47194/orics.v4i2.226>
- Build forward. 2023. <https://www.nrc.no/globalassets/pdf/reports/build-forward/build-forward-ngo-recommendations-on-ukraine-recovery.pdf>
- BUZAN, Barry – HANSEN, Lene. 2009. The evolution of international security studies. Cambridge: Cambridge University Press, New York, 2009. ISBN: 978-0-521-87261-4.
- BUZAN Barry – WAEVER Ole – DE WILDE Jaap. Security: A New Framework for Analysis (Boulder: Lynne Rienner, 1998), pp. 21-47. DOI: <https://doi.org/10.1515/9781685853808>
- Commission on Human Security, Human Security Now (New York: Commission on Human Security, 2003), p. 5.
- DEUDNEY, H. Daniel, “Environmental Security: A Critique”, in Daniel H. Deudney and Richard A. Matthew (eds.), Contested Grounds: Security and Conflict in the New Environmental Politics (Albany: SUNY Press, 1999), pp. 187- 219, at 192.
- General Assembly Resolution A/RES/60/1, 2005 World Summit Outcome
- HAMPSON, O. Fen, et al. 2002. Madness in the Multitude: Human Security and World Disorder (Toronto: Oxford University Press, s. 17
- Human security handbook. UN Trust fund for human security. January 2016. https://www.un.org/humansecurity/wp-content/uploads/2018/05/HS-Handook_rev-2015.pdf
- KHYLKO, Maxim – TYTARCHUK, Oleksandr (eds.). 2017. Human Security and Security Sector Reform in Eastern Europe. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/13420.pdf>
- KRAUSE, Keith. 2007. Towards a Practical Human Security Agenda. GENEVA CENTRE FOR THE DEMOCRATIC CONTROL OF ARMED FORCES (DCAF) POLICY PAPER – №26. ISBN 978-92-9222-071-6
- Our global neighborhood. Report of Commission on global governance, 1995. Chapter 3. <https://www.gdrc.org/u-gov/global-neighborhood/chap3.htm>

UNDP. 1994. Human Development Report 1994 (New York: Oxford University Press).

JUDr. Petra MARTAUS

Externá doktorandka AOS, Demänovská cesta 393, 031 01 Liptovský Mikuláš

petra.martaus@gmail.com

EXTRÉMIZMUS, PREDMET ZÁUJMU KRIMINALISTIKY A KRIMINOLÓGIE

EXTREMISM, A SUBJECT OF INTEREST IN CRIMINALISTICS AND CRIMINOLOGY

Tomáš MARTAUS, Petra MARTAUS

ABSTRACT

The paper provides an insight into the application of criminalistics and criminology in the fight against extremism. It points to the importance of these two disciplines in eliminating this specific anti-social phenomenon. In the case of criminalistics, it analyzes the most appropriate forensic methods serving to detect extremist anti-social activities. In the case of criminology, it highlights the profile of the perpetrators of extremist acts, as well as the necessary profilaxes in the fight against extremism. The elaborated paper is based on the conclusions of several renowned scientists and their researches and analyses. He subjects these conclusions to a synthetic and analytical view.

Keywords: criminalistics, criminology, extremism

ÚVOD

V bezpečnostnom prostredí SR predstavuje extrémizmus aktuálnu a vážnu bezpečnostnú hrozbu. tomuto konštatovaniu zodpovedá i veľká miera záujmu o túto hrozbu, a to zo strany rozmanitých subjektov, vedných odborov ako aj úrovni skúmania.

Inak tomu nie je ani v prípade základného dokumentu definujúceho priority SR v predchádzaní a boji proti radikalizácii, extrémizmu a s nimi spájanou protispoločenskou činnosťou, útočiacou na základy demokratického právneho štátu, akým je Koncepcia boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024.

V súvislosti s extrémizmom tento vládou SR schválený dokument totižto konštatuje, že: „Predchádzanie extrémistickej radikalizácii, extrémizmu, ako aj samotný boj proti nim patria medzi kľúčové priority bezpečnostnej politiky EÚ. ... Subjekty pravicovej extrémistickej scény sú už dlhodobo etablované na území SR. ... Uplynulé roky priniesli značný nárast online aj offline nenávistných prejavov a úpadok verejnej diskusie, vplyvom ktorých okrem nárastu násilných extrémistických prejavov a prehlbovania neznášanlivosti dochádza k snahe oslabiť základné hodnoty demokracie v EÚ. ... Extrémistické skupiny sa snažia pôsobiť na verejnosť okrem sociálnych sietí aj prostredníctvom voľnočasových športových a záujmových klubov. V tejto súvislosti je potrebné zamerať sa na monitorovanie inklinácií k pravicovým extrémistom aj v prostredí ozbrojených zložiek SR“ (Vláda SR, 2021, s. 4 - 8)

Existenciu extrémizmu v spoločnosti, či jeho akceptovanie významne ovplyvňuje aj množstvo informácií, ktoré o ňom spoločnosť má. Čím viac relevantných informácií má spoločnosť o extrémizme, tým korektnšie povedomie si o ňom dokáže vytvoriť.

Rovnako i aktuálne spoločenské otázky majú svoje odzrkadlenie v extrémizme a extrémizmus zas v spoločnosti. Je preto dôležité venovať pozornosť budovaniu takej

spoločnosti, ktorá dokáže objektívne a empaticky pristupovať k riešeniu aktuálnych sociálnych tém bez osobnej radikalizácie svojich postojov.

V prípade eliminácie extrémizmu je však náročným odhaľovanie extrémistických skutkov, ktoré predstavuje mnohokrát veľmi zdĺhavý a náročný proces, vyžadujúci si osobitný prístup v zabezpečovaní dôkazov o tomto druhu kriminality.

Z uvedených dôvodov je vysoko aktuálne venovať pozornosť interdisciplinárnemu skúmaniu fenoménu extrémizmu, a tak bezpochyby i významu kriminalistiky a kriminológie v účinnom boji s ním.

1 EXTRÉMIZMUS Z POHĽADU KRIMINALISTIKY

Každý trestný čin, i ten extrémistický, predstavuje pôsobenie faktorov na okolité prostredie alebo ľudské vedomie. Vďaka tomuto pôsobeniu tak vzniká odraz, ktorý sa prejavuje zmenou v materiálnom prostredí či v ľudskom vedomí. Ide o tzv. stopu, ktorá v prostredí kriminalistiky býva radená do dvoch kategórií. Do kategórie materiálnych stôp a stôp pamäťových. Takýto odraz (stopa) obsahuje informácie o vlastnostiach objektu, ktorý ho vytvoril. K ich skúmaniu dochádza prostredníctvom kriminalistických metód, ktoré umožňujú získať informácie o celom deji, ktorý je predmetom vyšetrovania orgánov činných v trestnom konaní.

Pre objasňovanie extrémistických skutkov je preto potrebné venovať náležitú pozornosť práve jedinečnosti stôp extrémistického správania ako i kriminalistickým metódam využiteľným pre odhaľovanie tejto protispoločenskej činnosti. K tomu je nevyhnutné vykonať analýzu poznatkov kriminalistiky, „samostatného vedného odboru slúžiaceho ochrane občanov a štátu pred trestnými činmi tým, že objasňuje zákonitosti vzniku, trvania a zániku stôp a zákonitosti vyhľadávania, zhromažďovania a skúmania stôp tým, že vypracúva podľa potrieb trestného zákona a trestného poriadku metódy, postupy, prostriedky a operácie v záujme úspešného odhaľovania, vyšetrovania a predchádzania trestnej činnosti.“ (Musil, 2004, s. 6)

V záujme účinného boja s extrémizmom bude predovšetkým potrebné zaoberať sa otázkou, aké kriminalistické stopy zanechávajú extrémistické skutky a akými kriminalistickými metódami možno tieto skutky objasňovať.

Samotnú stopu možno definovať ako zmenu v materiálnom prostredí alebo vo vedomí človeka, ktorá príčinne či aspoň miestne súvisí s vyšetrovanou udalosťou, obsahuje kriminalisticky alebo trestnoprávne relevantnú informáciu a je zistiteľná, zaistiteľná a využiteľná pomocou prístupných kriminalistických metód, prostriedkov a postupov. (Musil, 1995)

Kriminalistické metódy možno zas definovať ako postupy, prostriedky a operácie odhaľovania, objasňovania a prevencie kriminalisticky relevantných udalostí, určených na poznávanie zákonitostí vzniku, priebehu a prejavov kriminalisticky relevantných udalostí a ich výrazov vo forme stôp. (Šimovček, 2011)

Akékoľvek dokazovanie trestných činov extrémizmu je však osobité tým, že je pri ňom nevyhnutné venovať kvalifikovanú pozornosť dokázaniu subjektívnej stránky trestného činu, a to motív (pohnútku) objasňovaného konania. Ten predstavuje vnútorný, psychický vzťah páchatel'a ku svojmu konaniu, čo sťažuje jeho odhalenie. K jeho dokázaniu slúžia často výlučne nepriame dôkazy. (Vegrichtová, 2017) Úspech v usvedčení páchatel'a extrémistického skutku tak častokrát závisí od počtu a kvality týchto dôkazov.

V snahe správne objasniť vyšetrovaný protispoločenský skutok však nemožno všetku pozornosť venovať výlučne objasňovaniu motívu konania. Pre správnu právnu kvalifikáciu

skutku či jeho správne posúdenie a výber spravodlivého trestu za jeho spáchanie je potrebné objasňovať i ostatné znaky trestného činu a okolnosti, na základe ktorých možno správne posúdiť protispoločenskú závažnosť objasňovaného konania.

Vyšetrovanie tak bude vždy potrebné zamerať tak, aby bolo možné na jeho konci nájsť odpovede na otázky: Ako sa skutok udial? Kde a kedy k nemu došlo? Kto sa predmetného skutku dopustil? A čím bol tento skutok spáchaný?

1.1 STOPY EXTRÉMISTICKEJ KRIMINALITY

Vzhľadom na to, že možné spôsoby prejavov extrémizmu predstavujú pomerne širokú škálu správania, je nevyhnutné počítať i s rovnako širokou škálou stôp, ktoré toto správanie produkuje.

O príslušnosti osoby k niektorému z extrémistických hnutí nám častokrát napovedá odev, ktorý táto osoba nosí či tetovania, ktoré podstúpila. Ide teda napr. o nášivky, symboly, heslá, znázorňujúce niektorú z extrémistických ideológií. Okrem všeobecne známych extrémistických symbolov (napr. svastiky) ide častokrát i o tie menej povedomé či o rôzne nápisy, a to i v cudzích jazykoch (najmä v angličtine či nemčine).

Táto symbolika môže byť extrémistami rovnako šírená i vyobrazením v tlači, či šírená písmom, obrazom alebo elektronicky. Ako stopy extrémistického konania tak môžu slúžiť aj hudobné nosiče, audiovizuálne záznamy prejavov lídrov extrémistických skupín, záznamy zo vzájomných stretnutí či hudobných koncertov. V ich prípade ide častokrát i o stopy dokumentujúce verbálne trestné činy extrémizmu.

V prípade násilných trestných činov s extrémistickým motívom dochádza častokrát ku zraneniam spôsobenými boxermi, baseballovými páčkami, obuvou či reťazami alebo rôznymi prackami a opaskami. Ich použitie v danom prípade tak môže evokovať možný extrémistický motív.

Za osobitnú kategóriu stôp je potrebné považovať tie, ktoré vznikli vo vedomí svedkov extrémistického konania. V tomto prípade ide už o spomínané pamäťové stopy.

V závislosti na forme spôsobu, akým bol extrémistický skutok spáchaný, či jeho následkoch možno jednotlivé stopy kategorizovať na stopy typické pre verbálny extrémistický skutok, násilný či grafický.

Nahrávky vystúpení, prejavov, videozáznamy hudobných kapiel predstavujú typické stopy pre verbálne útoky.

Zranenia na tele poškodenej osoby typické pre zbrane, akými sú baseballové palice, boxery či nunčaky, ako i zranenia spôsobené rozličnými kovovými prackami či obuvou so širokou podrážkou, zas predstavujú typické stopy pre násilný extrémistický skutok.

O grafickej forme extrémistických skutkov svedčia nacistické či fašistické symboly, ako i letáky a magazíny s článkami podporujúcimi extrémizmus.

1.2 OBJASŇOVANIE EXTRÉMISTICKEJ PROTISPOLOČENSKEJ ČINNOSTI

Vzhľadom na skutočnosť, že metódy, ktoré v procese objasňovania extrémistických skutkov pripúšťa a uplatniť na trestné činy Trestný poriadok č. 301/2005 Z. z., sa prelínajú s tými, ktoré na objasňovanie priestupkov umožňuje zákon o správnom konaní č. 71/1967 Zb., skúmať možno obe skupiny metód súčasne, a to i pre ich využitie v prospech objasňovania trestných činov extrémizmu ako i priestupkov extrémizmu.

Bude preto potrebné podrobiť analýze tie zo zákonných metód, ktoré sú s ohľadom na typický charakter extrémistických skutkov schopné objasniť extrémistický motív konania páchatel'a.

Pri niektorých protispoločenských skutkoch môže byť extrémistický motív zjavný už v začiatkoch objasňovania, pri iných jeho existenciu možno konštatovať až potom, ako to preukáže niektorá z uplatnených metód na jeho objasnenie. Celý rad páchatel'ov extrémistických skutkov totiž veľakrát usiluje svoj extrémistický motív zakryť. Zjavný extrémistický motív možno identifikovať najmä pri verbálnej a grafickej forme extrémizmu, a to napr. z extrémistickej symboliky či prednesených výrazov, hesiel a pozdravov.

S ohľadom na existenciu pamäťových stôp možno za jednu z nosných kriminalistických metód, či metód objasňovania priestupkov, považovať výsluch. A to ako výsluch obvineného, tak svedkov či poškodených. Výsluch totiž predstavuje „získavanie informácií z pamäťových stôp formou výpovede.“ (Šimovček, 2011, s. 251)

Výsluch obvineného je potrebné zamerať na objasnenie skutočností týkajúcich sa vzťahu obvineného ku vyšetrovanému skutku. Jeho účasti na ňom, miere zavinenia, spôsobu spáchania trestného činu a jeho motívu. Výsluch je potrebné viesť dostatočne podrobne, aby objasnil ako prípravu na daný skutok, tak spôsob jeho prevedenia, ako i následné konanie smerujúce k jeho zatajeniu. V prípade extrémistických skutkov páchaných v skupinách je potrebné výsluchom zidentifikovať i ostatných spolupáchateľov skutku a objasniť ich podiel na dokonanom čine a jeho následkoch či ich úlohu na tomto konaní. Zistiť tak prípadného objednávateľa, návodcu či organizátora daného činu.

Uvedené korešponduje i s legálne stanovenou úlohou orgánov činných v trestnom konaní či súdu v zmysle § 121 Trestného poriadku č. 301/2005 Z. z., v zmysle ktorého vykonáva výsluch obvineného orgán činný v trestnom konaní alebo súd tak, aby zistil podstatné skutočnosti dôležité pre trestné konanie.

V prípade objasňovania grafickej formy páchania extrémistických skutkov, ako osobitej a špecifickej formy extrémizmu, možno ako vhodnú kriminalistickú metódu uplatniť domovú prehliadku.

Legálne kritéria domovej prehliadky určuje § 99 a nasl. Trestného poriadku. V zmysle týchto ustanovení možno domovú prehliadku, v prípadoch spätých s vyšetrovaním grafickej formy extrémizmu, vykonať vtedy, ak existuje dôvodné podozrenie, že v priestore slúžiacom na bývanie či v priestore k nemu patriacom sa nachádza vec dôležitá pre trestné konanie. Z rovnakého dôvodu možno vykonať aj prehliadku priestorov neslúžiacich na bývanie, teda tzv. iných priestorov či prehliadku pozemku, ktorý nie je verejne prístupný.

Príkaz na domovú prehliadku udeľuje sudca (predseda senátu či v prípravnom konaní sudca pre prípravné konanie na návrh prokurátora). Pokiaľ ide o prehliadku iných priestorov, tú je oprávnený navrhnúť predseda senátu či v prípravnom konaní prokurátor alebo s jeho súhlasom i policajt. Pod prípravným konaním pritom možno rozumieť štádium trestného konania, spočívajúce v predsúdnom konaní od momentu začatia trestného stíhania do podania obžaloby na súd, návrhu schválenia dohody o vine a treste na súd či jeho skončenia právoplatným rozhodnutím orgánu činnom v trestnom konaní vo veci samej, pri ktorom sa vec nepredkladá súdu.

Cieľom domovej prehliadky je zaistiť tlačoviny, nášivky, pracky, grafiky a všetky iné grafické materiály symbolizujúce extrémistické hnutia či ideológie.

Osobitný typ prehliadky, ktorý umožňuje zaistiť extrémistický materiál, ktorý má páchatel' pri sebe, či zdokumentovať extrémistické symboly vyobrazené na tele páchatel'a, predstavuje **osobná prehliadka**.

Tú možno realizovať v zásade v dvoch právnych režimoch. Ten prvý umožňuje v zmysle § 102 Trestného poriadku č. 301/2005 Z. z. osobnú prehliadku vykonávať len s nariadením predsedu senátu a pred začatím trestného stíhania alebo v prípravnom konaní prokurátora či s jeho súhlasom policajtom.

V druhom prípade nie je potrebné takéto nariadenie, musí však ísť o situáciu, pri ktorej policajt súhlas nemôže vopred dosiahnuť a vec neznesie odklad alebo ak ide o osobu pristihnutú pri trestnom čine či o osobu, na ktorú bol vydaný príkaz na zatknutie. O vykonaní takého úkonu však musí policajt bez meškania upovedomiť orgán, ktorý je oprávnený vydať s ňou súhlas.

Nariadenie sa rovnako nevyžaduje ani v prípade zadržanej osoby a u osoby, ktorá bola zatknutá alebo ktorá sa berie do väzby, ak je tu podozrenie, že má pri sebe zbraň alebo inú vec, ktorou by mohla ohroziť život alebo zdravie osoby.

V prípade spoločenského prostredia profesionálnych vojakov sa ako vhodný nástroj odhaľovania grafickej formy extrémizmu, spočívajúcej v tetovaní tela rozličnými extrémistickými symbolmi či výrokmi, preukázala či už vstupná, alebo akákoľvek iná pravidelná lekárska prehliadka, ktorú profesionálny vojak obligatórne podstupuje a ktorá je spojená i s prehliadkou tela tejto osoby. Správne školený lekár je tak tým, ktorý v prípade správneho rozpoznanie extrémistického symbolu na tele profesionálneho vojaka dokáže iniciovať podnet potrebný pre začatie vyšetrovania extrémistických, protispoločenských skutkov. (Jurčák, 2020) Podobne je tomu i počas športu či prezliekania, kedy extrémistické znaky môžu byť spozorované kolegami profesionálneho vojaka.

Za často využívanú metódu v odhaľovaní páchatel'ov extrémistických skutkov možno považovať metódu založenú na okolnosti, že osoba, ktorá vnímala inú osobu (prípadne predmet, predmety), ich dokáže na základe pamäťovej stopy opätovne spoznať. Túto metódu predstavuje **rekognícia**, ktorá je upravená § 126 Trestného poriadku č. 301/2005 Z. z.

Realizovať ju možno až potom, ako sa od osoby, ktorá inú osobu vnímala, získa čo najpresnejšia svedecká výpoveď.

I v jej prípade sa odporúča ju v procese objasňovania skutkov extrémizmu uplatniť čo najskôr, a to s ohľadom na skutočnosť, že pod vplyvom plynutia času možno pamäťovú stopu stratiť, ako i s ohľadom na skutočnosť, že plynutím času môžu stotožňované objekty meniť svoj vzhľad.

Objasňovanie trestných činov extrémizmu si pravdepodobne bez použitia odborných **znaleckých záverov** nejde ani predstaviť. Množstvo extrémistických skutkov spočíva vo využití dobovej symboliky, citovaní historických dokumentov, prejavov či pseudovedeckých materiálov. Pre ich objektívne zhodnotenie je tak nevyhnutné častokrát získať znalecké posúdenie z odboru histórie, politológie, sociológie ako i takej lingvistiky. Objasňovanie násilného extrémistického správania sa zas neobíde bez expertíznych záverov súdneho lekárstva či bez posudkov vyčísľujúcich výšku spôsobenej materiálnej škody. Pri posudzovaní subjektívnej stránky trestných činov extrémizmu (pohnútky zavinenia) zas mnohokrát bez využitia znalcov z oblasti psychológie či psychiatrie.

Napokon vzhľadom na skutočnosť, že aktuálne dochádza k šíreniu extrémistických ideí mnohokrát prostredníctvom internetu, ktorý odstránil mnohé komunikačné ťažkosti, ktoré členovia extrémistických skupín zákonite vďaka ich ilegálnej činnosti mali, ako aj s ohľadom

na rôzne obrazové či zvukové nahrávky extrémistických skupín, sa objasňovanie extrémistických skutkov nezaobíde bez znalca z odboru výpočtovej techniky. (Matějka, 2002)

2 EXTRÉMIZMUS Z POHLĀDU KRIMINOLÓGIE

Jedným z vedných odborov, ktorého poznatky prispievajú k boju s extrémizmom, je i kriminológia. Tá totiž predstavuje vedu skúmajúcu osobnosť páchateľa, zločinnosť, jej stav, štruktúru, dynamiku a úroveň, príčiny a podmienky, ktoré zločinnosť spôsobujú, jej prognózovanie, ako aj spôsoby a prostriedky predchádzania zločinnosti. (Madliak, 1998) Teda vedu o zločinnosti, jej páchateľoch, obetiach a jej kontrole. (Novotný-Zapletal, 2001) Ide pritom o vedu empirickú, ktorej poznatky sú overiteľné bezprostrednou skúsenosťou.

2.1 OSOBNOSŤ PÁCHATEĽA

Pokiaľ ide o osobnosť páchateľa, tá býva v kriminológii, podobne ako i v psychológii, vnímaná v jeho biologickej i psychologickej jednote. (Očenášová, 2003) Teda ako určitý celok tvorený jednak biologickým základom jedinca a jednak sociálnymi faktormi v priebehu jeho života.

Mnohé kriminologické štúdie skúmajúce osobnosť páchateľa nachádzajú prienik v tom, že svoje skúmanie orientujú na komplexné zmapovanie spoločensko-demografických, kultúrno-vzdelávacích, funkčno-vzťahných a mravnostno-psychických vlastností človeka, ako aj na ich vyjadrenie v hodnotovo-motivačnej orientácii človeka. Vďaka týmto kriminologickým výskumom možno vyabstrahovať niekoľko špecifických ukazovateľov, akými sú napríklad spoločensko-demografické ukazovatele, kultúrno-vzdelanostné, funkčno-vzťahné či mravnostné psychické ukazovatele.

Prvú skupinu spoločensko-demografických ukazovateľov predstavujú informácie získané komparáciou skupiny obyvateľov tvorenej na základe spoločného sociálneho statusu, záujmov, veku či iných podobných sociálno-demografických kritérií s celkovým obyvateľstvom. Práve tieto ukazovatele nám mnohokrát dokážu napomôcť zistiť motív spáchaného činu, výber obete či spôsob spáchania skutku. (Klimek, 2020)

Kultúrno-vzdelanostné ukazovatele zamerané na úroveň dosiahnutého vzdelania páchateľa, jeho intelektuálny rozvoj a kultúrno-spoločenský vývoj, potvrdzujú informácie o tom, že v prípade ich nízkej hodnoty u páchateľa dochádza najčastejšie k násilnej trestnej činnosti, malej zdržanlivosti v konaní a konfliktnosti.

Funkčno-vzťahné ukazovatele nám umožňujú nazerať na osobnosť páchateľa z pohľadu jeho spoločenskej roly a životných cieľov, vďaka čomu možno u mnohých páchateľov sledovať odcudzenie sa pozitívnym neformálnym skupinám, orientáciu na neformálne skupiny s negatívnymi črtami a absenciu či neurčitosť životných plánov.

Mravnostno-psychické ukazovatele nám pomáhajú určiť motív a spôsob spáchania protispoločenského konania. Mnoho páchateľov takýchto skutkov vykazuje totiž deformáciu všeobecnej hodnotovej orientácie a poruchy hodnotového systému. (Klimek, 2020)

Rovnaké ukazovatele je tak potrebné brať do úvahy i pri analyzovaní osobnostného profilu páchateľov extrémistických skutkov.

V prípade štúdia osobnosti páchateľa extrémizmu mnohé sociologické, právne a kriminologické analýzy vnímajú ako stav negatívne podporujúci extrémizmus nesúlad medzi jedinečnou osobnosťou človeka (mikroprostredie), sociálno-psychologickými javmi (mezoprostredie) a spoločnosťou (makroprostredie). Práve tento nesúlad je tak tým, ktorý

nahráva extrémnym náladám, postojom a činom. (Dianiška, 2019) Uvedené je však potrebné interpretovať v kontexte nosnej psychologickéj úvahy, podľa ktorej by mal páchatel' extrémistických skutkov niesť plnú zodpovednosť za svoje konanie. Je totiž chybou hľadať príčiny len v spoločenských podmienkach a ospravedlňovať páchatel'a ako obeť baránka frustrujúcich podmienok v spoločnosti. (Čirtková, 2004)

Všeobecnú charakteristiku osobnosti páchatel'a extrémistických skutkov zovšeobecnila i Martina Cíhová, ktorá zhodnotila doposiaľ realizované výskumy a dospela k záveru, že takéhoto človeka predstavuje „sociálne narušená osoba, ktorá má zlé sociálne zázemie, a ktorá je vo väčšine prípadov mladistvá, pričom jej vekový priemer môže byť aj pod vekovou hranicou trestnej zodpovednosti. Z hľadiska sociálneho statusu ide o osoby s nízkym vzdelaním a malými príjmami. Takýto páchatel' je typický pri svojom protiprávnom konaní ovplyvnený davom a prípadne aj alkoholom. Pokiaľ by sme mali priamo vymedziť typického páchatel'a, tak pôjde o nezrelého muža okolo 20 rokov, ktorý je neúspešný, nespokojný a podpriemerne inteligentný. Medzi páchatel'mi nájdeme ako slovenských občanov nerómskeho pôvodu, tak slovenských občanov rómskeho pôvodu. Na jednej strane sú medzi páchatel'mi osoby, ktoré majú väzby na extrémistické hnutia alebo skupiny, ale na druhej strane tiež osoby, ktoré nemajú zjavnú väzbu na akékoľvek takéto hnutia.“ (Cíhová, 2021)

Cíhová pritom vychádza i z výskumu realizovaného Barborou Vegrichtovou, podľa ktorého najviac extrémistických skutkov páchajú absolventi základných škôl s výučným listom, na druhom mieste absolventi základných škôl bez kvalifikácie a na mieste tret'om páchatelia so stredoškolským vzdelaním. Najväčšia skupina z nich pritom dosahuje vek 21 -29 rokov. (Vegrichtová, 2017)

Podľa Konevala zas možno všeobecne vymedziť vekové rozmedzie prevažnej väčšiny priaznivcov a sympatizantov extrémizmu hranicou od 14 do 28 rokov. (Koneval, 2012)

Pokiaľ ide o vzdelanostnú úroveň extrémistov, pre porovnanie možno spomenúť štatistiku uvádzanú Milom, v zmysle ktorej medzi prívržencov extrémistických skupín patria predovšetkým študenti stredných škôl (najmä učilišť, či stredných odborných škôl), čiastočne aj vysokých škôl, a nezamestnaní. (Milo, 2005)

V súvislosti s charakteristikou páchatel'a trestných činov extrémizmu je zaujímavé ich členenie v závislosti od typu averzie, ktorá u nich panuje na:

- ideologicky motivovaného páchatel'a
- xenofóbneho páchatel'a
- ekonomicky a sociálne motivovaného páchatel'a
- kriminálneho páchatel'a (Herczeg, 2008)

Ideologicky motivovaný páchatel' extrémizmu predstavuje člena extrémistickej organizácie, v ktorej svoju agresivitu smeruje voči skupine ľudí na základe svojho akéhosi politického presvedčenia. Nejde o páchatel'a so zlým sociálnym statusom či nízkym vzdelaním. Práve naopak. Typ tohto páchatel'a má poväčšine stálu prácu a minimálne priemerné vzdelanie. Xenofóbny páchatel' pácha extrémistické skutky, nakoľko pociťuje nenávisť voči ľuďom s inou farbou pleti, imigrantom, azyllantom a pod. Aj keď reprezentuje extrémistické názory, od extrémistických skupín sa dištancuje. Tento typ páchatel'a má zväčša nižšie vzdelanie, pričom častokrát má i problém nájsť si zamestnanie.

Ekonomicky a sociálne motivovaný páchatel' je páchatel', ktorý nesúhlasí so sociálnou a imigračnou politikou štátu. Tento typ páchatel'a viní cudzincov a prisťahovalcov zo zaberania pracovných miest domácomu obyvateľ'stvu, a tak aj z jeho zlej finančnej situácie. Svoju agresivitu rovnako smeruje voči poberateľ'om rozličných sociálnych dávok a príspevkov.

Napokon kriminálny páchatel' sa od ostatných páchatel'ov líši nepriaznivým sociálnym zázemím, pričom medzi týmto druhom páchatel'ov „je vysoké percento jedincov s nedokončeným vzdelaním, sú nezamestnaní, majú kriminálnu minulosť a časté záznamy v registri trestov. Ide o agresívnych páchatel'ov, ktorí násilie považujú za bežný prostriedok pri riešení problémov. Agresia nie je zameraná len proti cudzincom, ale je to aj ich spôsob chovania vo vzťahu k ostatným osobám.“ (Koneval, 2012, s. 50)

2.2 KONTROLA KRIMINALITY

Pojmom kontrola kriminality sa dlhodobo označuje udržiavanie kriminality v určitých medziach, po prekročení ktorých by došlo k narušeniu normálneho fungovania spoločnosti. (Holcr, 2008)

K jej realizácii dochádza dvoma základnými stratégiami, a to jednak represívnou stratégiou a jednak stratégiou preventívnou. Kým tá represívna pracuje s nástrojmi trestného práva, preventívna stratégia sa sústreďuje na predchádzanie vzniku trestnej činnosti. V prípade kontroly kriminality dochádza k ich vzájomnému prelínaniu či dopĺňaniu.

V zmysle dôsledného uplatňovania osvietenskej zásady nulla poena sine lege (niet trestu bez zákona) vo fungovaní právneho štátu platí, že trestná represia je upravená priamo zákonmi, a to z oblasti odvetvia trestného práva. Na ich aplikovaní sa podieľajú orgány činné v trestnom konaní, ktorými sú prokurátor a policajt a spolu s nimi súdy či väzenstvo.

Účel, cieľ, samotnej trestnej represie nemožno interpretovať bez účelu trestania, a tak objasnenia samotného účelu trestu.

„V súvislosti s účelom trestu sa vyvinuli dve základné koncepcie, a to absolútna koncepcia a relatívna koncepcia.“ (Tóthová, 2010, s. 41) Základom, na ktorom stáli absolútne teórie, bolo východisko trestania z dôvodu, že došlo ku spáchaniu zla. V rámci týchto koncepcií tak platila zásada punitur, quia peccatum est, teda v preklade: trestá sa, lebo bolo spáchané zlo. Jediným účelom trestu bola v tomto prípade odplata, ktorá bola videná v samotnom treste. Žiaden iný účel sa trestu neprípisoval. Naproti tomu relatívne teórie hlásali, že odplata nemôže byť jediným a nosným cieľom trestania. Pre relatívne teórie tak bolo podstatné klásť dôraz na profylaxiu, a to v akejkoľvek jej podobe. Účel trestu pre nich predstavoval ochranu jednotlivca, následne aj celej spoločnosti a napravenie páchatel'a. (Martaus, 2020)

V priebehu dejinného vývoja však v rámci teórie trestania došlo ku prelínaniu oboch spomenutých koncepcií, ktoré tak vytvorili tretiu koncepciu, označovanú ako tzv. zmiešanú. Ide o najmladšiu koncepciu prelínajúcu najlepšie a najúčinnnejšie prvky z oboch koncepcií. (Tittlová, 2018)

Pokiaľ ide o koncepciu trestania uplatňovanú aktuálne v SR, tú možno nájsť zakotvenú v § 34 ods. 1 Trestného zákona č. 300/2005 Z. z., podľa znenia ktorého má trest zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchatel'om tým, že mu zabráni v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvorí podmienky na jeho výchovu k tomu, aby viedol riadny život a súčasne iných odradí od páchania trestných činov; trest zároveň vyjadruje morálne odsúdenie páchatel'a spoločnosťou.

Z legálne zakotveného účelu trestania u nás možno vyvodit' záver o tom, že trest ukladaný za trestné činy na Slovensku tak plní represívnu funkciu (zabránenie v novej trestnej činnosti), popri ktorej do popredia vystupuje aj výchovná funkcia, a to ako vo vzťahu k páchatel'ovi (individuálna prevencia), tak aj prostredníctvom neho vo vzťahu k ostatným občanom – teda potenciálnym páchatel'om (generálna prevencia). (Čentěš, 2020) Nevšimnúť si

však nemožno ani prvok morálneho odsúdenia páchatel'a spoločnosťou, nesúci so sebou určité negatívne ohodnotenie páchatel'a protispoločenského skutku. (Knápková – Titlová, 2016)

V kontexte rozoberanej problematiky je v prípade ukladania trestov za extrémistické skutky zaujímavým odborné presvedčenie, ktoré vníma ako potrebné, aby reakcia štátu na extrémistické skutky nebola laxnou. „*U páchatel'ov nemožno z psychologického pohľadu dúfať, že ocenia zdržanlivosť sankcií a že sa spontánne napravia. Nenávisť (voči cudzincom, Rómom, homosexuálom atď.) si osvojili pri plnom vedomí, nechytli ho ako bacil. Zdôrazňovať preto iracionalitu, spontánnosť či vplyv alkoholu pri jednotlivých trestných činoch ako argument pri upustení od sankcií sa rovná posilňovaniu kriminálnej kariéry osôb pohybujúcich sa na extrémistických scénach.*“ (Čírtková, 2004, s. 178-179)

Uvedenému plne korešpondujú a uvedené dopĺňajú i publikované závery výskumov, v zmysle ktorých preventívny účinok trestu existuje najmä vtedy, pokiaľ je spojená jeho prísnosť s neodvratnosťou jeho uloženia a realizáciou v čo najkratšej dobe. (Dijk, 1990) Zabúdať však nemožno ani na fakt, že moderná trestná politika nepočíta len s odstrašením prostredníctvom trestu, ale aj s tendenciami k dekriminálizácii, depenalizácii, diverzii k alternatívnym trestom a iným opatreniam. (Bubelíni, 2001)

Pokiaľ ide o preventívnu stratégiu ako nástroj kontroly kriminality, tá na rozdiel od tej represívnej nereaguje na už spáchaný protispoločenský skutok, ale sa usiluje o to, aby k takémuto skutku nedošlo.

Uvedenému zodpovedá i legálna definícia prevencie kriminality zakotvená v zákone č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov, podľa ktorej prevencia kriminality predstavuje cieľavedomé, plánovité, koordinované a komplexné pôsobenie na príčiny a podmienky, ktoré vyvolávajú alebo umožňujú kriminalitu a inú protispoločenskú činnosť, s cieľom ich predchádzania, potlačania a zamedzovania; to sa vzťahuje aj na prevenciu inej protispoločenskej činnosti.

Sumár všetkých činností zameraných na prevenciu kriminality možno z hľadiska ich obsahového zamerania členiť, a to na sociálnu prevenciu, situačnú a viktimačnú prevenciu.

Sociálna prevencia predstavuje generálnu prevenciu všetkých sociálno-patologických javov, kde pochopiteľne, nachádza svoje miesto i kriminalita. Realizovaná je voči verejnosti, rozličným vekovým či sociálnym skupinám, a to prostredníctvom médií, informačno-propagačných materiálov, prednášok, poradenstvom, psychologickou liečbou, prevýchovou a pod.

Situačná prevencia tkvie vo východisku, že určité druhy kriminality sa vyskytujú v určitom čase, na určitom mieste a za určitých okolností. Jej cieľom je tak sťažovať možnosti páchania protispoločenských skutkov a zvyšovať riziko ich odhalenia. Najčastejšie sa tak deje administratívno-organizačnými opatreniami, fyzickou ochranou súkromných bezpečnostných služieb či políciou, ako i mechanickou ochranou využívajúcou bezpečnostné uzamykacie systémy, mreže, trezory a pod.

Cieľom viktimačnej prevencie je, aby sa osoba nestala obeťou kriminality. Pramení v koncepte bezpečného správania, diferencovaného s ohľadom na kriminálne situácie a pripravenosť ohrozených osôb. (Klimek, 2020)

Realizácia uvedených konceptov prevencie kriminality produkuje rad úloh, ktoré je potrebné zo strany štátu plniť. Spomenuté koncepty si tak vyžadujú legislatívne, koncepčné, ekonomické, koordinačné a výkonné úlohy. (Holcr, 2003)

Legislatívne úlohy tkvejú v požiadavkách na úroveň kvality právnej úpravy prevencie kriminality. Tie koncepčné v tvorbe programov, koncepcií či stratégií prevencie. V prípade

ekonomických úloh je nevyhnutné zabezpečiť finančnú podporu aktivitám spojeným s prevenciou. Koordinačné úlohy spočívajú v prepojení medzinárodných, národných či miestnych stratégií prevencie kriminality. Napokon, pokiaľ ide o výkonné úlohy, tie sa týkajú najmä samotného vzdelávania v otázkach prevencie, poradenstva, výskumu v oblasti prevencie a pod.

ZÁVER

Poznatky kriminológie získané s ohľadom na špecifickú rovinu extrémistickej protispoločenskej činnosti predstavujú nosnú kostru efektívneho zápasu s extrémizmom. Objektívne údaje o osobnostnom profile páchatel'ov tohto druhu protispoločenskej činnosti, o príčinách a pohnútkach ich radikalizácie či analytické zhodnotenie účinnosti preventívnych opatrení predstavujú totiž základné východisko pre budovanie koncepčných materiálov zameraných na elimináciu protispoločenského fenoménu, akým je extrémizmus.

V prípade účinnej eliminácie extrémizmu je nemenej podstatné venovať pozornosť i uplatňovaniu zodpovednosti za toto protispoločenské konanie. Veď len samotný trest nesie v sebe individuálnu a generálnu prevenciu pred konaním, za ktoré je ukladaný. Nevyhnutnou podmienkou pre uplatnenie zodpovednosti za extrémizmus však predstavuje odhalenie tohto skutku a zákonné usvedčenie páchatel'a extrémizmu. Kľúčovým prvkom v dokazovaní extrémistického konanie je preukázanie extrémistickej pohnútky, neznášanlivosti, ktorá páchatel'a viedla k spáchaniu daného skutku. Nakoľko ide o vnútorný, psychický vzťah páchatel'a k jeho prejavom v spoločnosti, jeho preukázanie býva častokrát náročným. Práve preto je potrebné venovať pozornosť skúmaniu najefektívnejších metód odhaľovania a usvedčovania páchatel'ov extrémistickej protispoločenskej činnosti z úrovne poznatkov kriminalistiky.

S ohľadom na uvedené tak kriminológiu spoločne s kriminalistikou možno právom považovať za piliere zápasu s extrémizmom a pozornosť im venovanú za nevyhnutnú pozornosť.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BUBELÍNI, J.: Prevencia kriminality. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR, 2001. s.12.
- CÍCHOVÁ, M.: Kriminologické aspekty nenávisťného prejavu ako formy propagandy [online]. Projustice. vyd. 21.3.2021 [cit. 8.12.2021]. Dostupné na: <https://www.projustice.sk/bezpecnostne-vedy/kriminologicke-aspekty-nenavistneho-prejavu-ako-formy-propagandy>
- ČENTÉŠ, J.: Trestný zákon: veľký komentár. Žilina: Eurokódex. 2020. s. 71. ISBN 978-80-8155-066-9.
- ČÍRTKOVÁ, L.: Forezná psychológia. Plzeň: Aleš Čeněk. 2004. s. 177-179. ISBN 80-86473-86-4.
- DIANIŠKA, G.: Extrémizmus a psychika. In: *Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges 2019. s. 49 ISBN 978-80-7502-420-6.
- DIJK, van J.M.: Crime prevention Policy: Current State and Prospects. In: *Crime and Criminal Policy in Europe*. Freiburg, 1990. pp.14. NCJ: 123048.
- HERCZEG, J.: Trestné činy z nenávisťi. Praha: Wolters Kluwer, 2008, s. 148-149. ISBN 978-80-7357-311-9.

- HOLCR, K. a kol.: Kriminológia – všeobecná časť. 2. diel. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2003. s. 38 - 193 ISBN 80-8054-299-6.
- JURČÁK, V. a kol.: Spôsob boja s extrémizmom v OS SR: Záverečná výskumná správa projektu výskumu a vývoja AOS- ŠR3-2019. Liptovský Mikuláš: AOS, 2020. s.35.
- KLIMEK, L. a kol.: Kriminológia vo vnútroštátnom a medzinárodnom rozmere. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2020. s. 111-213 ISBN 978-80-571-0251-9.
- KNÁPKOVÁ, D. – TITTLOVÁ, M.: Penológia. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. s. 78. ISBN 978-80-8168-524-8.
- Koncepcia boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024. Vláda SR, 2021. s. 4 – 8.
- KONEVAL, M.: Charakteristika páchatel'ov trestných činov extrémizmu. In: *Extrémizmus – hrozba pre demokratickú spoločnosť. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie.* Bratislava: Akadémia policajného zboru v Bratislave, 2012. s. 50. ISBN 978-80-8054-552-9.
- MADLIAK, J.: Kriminológia. Košice: ATOM Computers, 1998. s.13. ISBN 80-88951-00-3.
- MARTAUS, T.: Trestanie extrémistických skutkov v SR. In: *Bezpečnostné fórum 2020. Zborník vedeckých príspevkov.* Banská Bystrica: Interpolis. s. 188. ISBN 978-80-973394-2-5.
- MATĚJKA, M.: Počítačová kriminalita. Praha: Computers Press, 2002. s. 67. ISBN 80-7226-419-2.
- MILO, D.: Rasistický extrémizmus v SR. Bratislava: Ľudia proti rasizmu, 2005. s. 37. ISBN 80-89149-03-0.
- MUSIL, J. a kol.: Kriminalistika. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. s. 6-29. ISBN 80-7179-878-9.
- NOVOTNÝ, O. – ZAPLETAL, J. a kol.: Kriminológia. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. s. 11. ISBN 978-88-073-5740-93.
- OČENÁŠOVÁ, E. a kol. Kriminológia – všeobecná časť. 1. diel. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2003. s.83 ISBN 80-8054-298-8.
- ŠIMOVČEK, I. a kol.: Kriminalistika. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s.14-251. ISBN 978-80-7380-343-8.
- TITTLOVÁ, M.: Trestnoprávne sankcie ukladané fyzickým osobám. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018. s. 35. ISBN 978-80-8168-884-3.
- TÓTHOVÁ, M.: Pohľad na systém trestnoprávnych sankcií v SR. In: *Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie COFOLA.* Brno: Masarykova Univerzita, 2010. 41 s. ISBN 8788021051515.
- Trestný poriadok č. 301/2005 Z. z.
- Trestný zákon č. 300/2005 Z. z.
- VEGRICHTOVÁ, B.: Extrémizmus a spoločnosť. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. s. 40-224. ISBN 978-80-7380-665-1.
- Zákon č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

JUDr. Tomáš MARTAUS, PhD.
Katedra bezpečnosti a obrany
Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika

tomas.martaus@aos.sk

JUDr. Petra MARTAUS
Ministerstvo obrany SR
Petra.MARTAUS@mod.gov.sk

UPLATNENIE ZÁSAD „DOBREJ VEREJNEJ SPRÁVY“ V ADMINISTRATÍVnom KONANÍ AKADÉMIE OZBROJENÝCH SÍL

APPLYING THE PRINCIPLES OF "GOOD GOVERNANCE" TO THE ADMINISTRATIVE PROCESS OF THE ARMED FORCES ACADEMY

Tomáš MARTAUS, Lea TOMKOVÁ

ABSTRACT

The presented paper analyses the relationship of the principles of administrative process with the principles of "good public administration" under the conditions of the legal order of the Slovak Republic. It interprets individual principles and examines their application in practice. The paper provides an analysis of the judgment of the Supreme Court of the Slovak Republic regarding the application of the principles of administrative process in proceedings under the Higher Education Act. With regard to the merits of the conclusions of the analysis of this judgment, he also critically evaluates the conclusions of the survey carried out in the environment of the Academy of the Armed Forces of Gen. M. R. Štefánik, which was aimed at respecting the principles of the administrative process in proceedings on exclusion from study.

Keywords: good public administration, Higher Education Act, principles of administrative process

ÚVOD

Rozhodnutia vydávané v konaniach, ktorých výsledkom je autoritatívne (mocenské) rozhodnutie o právach či povinnostiach študenta vysokej školy, spĺňajú klasifikačné kritéria na to, aby ich bolo možné označiť za akty aplikácie práva v podobe správnych, (administratívnych) aktov vydávaných správnym orgánom v správnom konaní. Uvedené tak platí i pre jedinú vojenskú vysokú školu na Slovensku – Akadémiu ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika.

Aj akadémia a jej orgány sú konštituované zákonom, a to zákonom č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Ich kompetencie rovnako plynú z tohto zákona a spočívajú v oprávnení autoritatívne rozhodovať o právnych vzťahoch subjektov práva v oblasti, na ktorej nemajú privátny záujem, ale naopak, na ktorej jestvuje záujem verejný. I oni tak spĺňajú legálnu definíciu správneho orgánu vyjadrenú v § 3 ods. 1 zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok), v zmysle ktorej je správnym orgánom štátny orgán, orgán územnej samosprávy, orgán záujmovej samosprávy, fyzická osoba alebo právnická osoba, ktorej zákon zveril rozhodovanie o právach, právom chránených záujmoch alebo povinnostiach fyzických osôb a právnických osôb v oblasti verejnej správy.

S ohľadom na uvedené je tak činnosť orgánov akadémie rovnako limitovaná kategorickými ustanoveniami právnych noriem správneho práva, a to najmä právnymi požiadavkami kladenými na činnosť správnych orgánov a ich počínaní si v správnom konaní. Tie je nevyhnutné aplikovať v každom procese, v ktorom možno interpretačne dedukovať, že zo strany akadémie dochádza v oblasti verejnej správy k rozhodnutiu o právach či

povinnostiach subjektu práva (udelenie či neudelenie vysokoškolského titulu, prijatie či neprijatie na štúdium, vylúčenie zo štúdia, atď.).

Spomedzi všetkých správnych konaní, ktoré na Akadémii ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika prebiehajú sme si pre bližšiu analýzu vybrali z odvetvia správneho práva správne konanie, v ktorom dochádza k rozhodovaniu o vylúčení študenta (kadeta) zo štúdia. Tomuto typu konania sme tak pristúpili s cieľom kriticky zhodnotiť jeho aplikačnú úroveň z pohľadu legality.

1 SPRÁVNE PRÁVO

Správne právo, synonymicky označované aj ako „administratívne právo“, predstavuje súbor právnych noriem upravujúcich organizáciu a činnosť verejnej správy, vrátane administratívnoprávnych vzťahov, ktoré vznikajú medzi správnymi orgánmi a fyzickými osobami, právnickými osobami a medzi správnymi orgánmi navzájom.

Ústrednými pojmami tohto osobitného právneho odvetvia sú „verejná správa“, „správny orgán“ či „správne konanie“.

Legálny pojem verejnej správy nejestvuje. Ten nám ponúka výlučne teória správneho práva, ktorá opierajúc sa o definíciu z rímskeho práva, definuje verejnú správu ako správu vecí verejných (tzv. administratio rei publicae). S ohľadom na početné skúsenosti spoločnosti s korupciou verejných funkcionárov či zamestnancov správnych orgánov je nevyhnutné k definícii dodať, že táto správa vecí verejných musí byť realizovaná vo verejnom záujme (nie privátnom).

Pokiaľ ide o význam pojmu správny orgán, jeho definíciu sme uviedli už v úvode v podobe subjektu oprávnenom rozhodovať o právach a povinnostiach fyzických a právnických osôb v oblasti verejnej správy.

V prípade definovania správneho konania možno poukázať na určitú legálnu definíciu vyjadrenú v § 1 ods. 1 zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok), v zmysle ktorej ide o konanie, v ktorom v oblasti verejnej správy správne orgány rozhodujú o právach, právom chránených záujmoch alebo povinnostiach fyzických osôb a právnických osôb.

Kým hmotnoprávna úprava správneho práva je vzhľadom na rozsah spoločenských vzťahov regulovaných správnym právom nesmierne roztrieštená, v prípade procesnoprávnej úpravy správneho práva je situácia odlišná. Správne konanie je totižto všeobecne upravené v nosnom právnom predpise, ktorým je práve zákon o správnom konaní. Ten v zásade platí pre všetky správne konania, pokiaľ to osobitný predpis priamo nevylučuje.

2 ZÁSADY SPRÁVNEHO KONANIA

Zákon o správnom konaní vo svojich úvodných paragrafových zneniach upravuje základné procesné zásady, ktoré je nevyhnutné v správnom konaní zo strany správnych orgánov plne rešpektovať. Ide predovšetkým o zásadu legality, úzkej súčinnosti s účastníkmi konania, zásadu v zmysle ktorej musí správny orgán poskytovať pomoc a poučenia účastníkom konania, aby pre neznalosť právnych predpisov neutrpeli v konaní ujmu, zásadu spoľahlivého zistenia skutočného stavu vecí či tzv. precedenčnú zásadu.

V zmysle týchto zásad je tak správny orgán povinný postupovať v konaní v úzkej súčinnosti s účastníkmi konania, zúčastnenými osobami a inými osobami, ktorých sa konanie týka, dať im vždy príležitosť, aby mohli svoje práva a záujmy účinne obhajovať, najmä sa vyjadriť k podkladu rozhodnutia, a uplatniť svoje návrhy. Účastníkom konania, zúčastneným

osobám a iným osobám, ktorých sa konanie týka, musí správny orgán poskytovať potrebnú pomoc a právne poučenia o následkoch konania či opomenutia konať, aby pre neznalosť právnych predpisov neutrpeli v konaní ujmu.

Správne orgány sú súčasne povinné, skôr než vydajú vo veci rozhodnutie, umožniť účastníkom konania preštudovať administratívny spis vedený vo veci a oboznámiť sa s podkladmi zadováženými správnymi orgánmi v tomto spise. Účastníci konania pritom majú i oprávnenie si zo spisu robiť výpisy či zadovážovať fotokópie. Po jeho preštudovaní im svedčí právo navrhovať jeho doplnenie či vznášať námietky k zákonnosti získaného dôkazu nachádzajúceho sa v spise, či k jeho vecnej správnosti. V prípade ak správny orgán po preštudovaní spisu, tento administratívny spis doplní o ďalšie dôkazy, je povinný opätovne umožniť účastníkom konania spis preštudovať a vyjadriť sa k jeho obsahu.

V rámci zásady, v zmysle ktorej musí správny orgán poskytovať pomoc a poučenia, nie je správny orgán oprávnený chybné právne podanie odmietnuť či odložiť. Naopak, pokiaľ podanie nemá predpísané náležitosti, správny orgán pomôže účastníkovi konania nedostatky odstrániť, prípadne ho vyzve, aby ich v určenej lehote odstránil. Súčasne ho poučí, že v opačnom prípade konanie zastaví. Pokiaľ ide o poučenia, ktoré správny orgán poskytuje, uviesť možno poučenie svedka pred výsluchom o možnosti odprieť výpoveď, o jeho povinnosti vypovedať pravdivo a nič nezamlčať a o právnych následkoch nepravdivej alebo neúplnej výpovede, či poučenie, ktoré predstavuje obligatórnu súčasť rozhodnutia, obsahujúce údaj, či je rozhodnutie konečné alebo či sa možno proti nemu odvolať, v akej lehote, na ktorý orgán a kde možno odvolanie podať, ako i údaj o tom, či rozhodnutie možno preskúmať súdom.

Dôležitou zásadou je i zásada, v zmysle ktorej je správny orgán povinný vychádzať zo spoľahlivo zisteného stavu veci, svedomite a zodpovedne sa zaoberať každou vecou, ktorá je predmetom konania, vybaviť ju včas a bez zbytočných prieťahov a použiť najvhodnejšie prostriedky, ktoré vedú k správne mu vybaveniu veci. V dôsledku tejto zásady sa tak správny orgán nemôže obmedziť len na aktivitu účastníka konania a jeho prípadné návrhy na zabezpečenie podkladov pre rozhodnutie. Je na správnom orgáne, aby vlastnou akousi „pátracou“ činnosťou objasnil skutočný stav veci.

Nakoniec kvalifikovanú zásadu uplatňovanú v správnom konaní predstavuje i precedenčná zásada, podľa ktorej správne orgány dbajú o to, aby v rozhodovaní o skutkovo zhodných alebo podobných prípadoch nevznikali neodôvodnené rozdiely. Správne orgány sú tak viazané svojou vlastnou rozhodovacou činnosťou, čo znamená, že odchyliť sa od svojej línie v rozhodovaní môžu výlučne, ak je posudzovaný prípad precedensom, ktorý obsahuje natoľko jedinečné prvky, že predchádzajúce rozhodnutia nemožno naň analogicky vhodne uplatniť.

Drvivá väčšina uvedených zásad správneho konania vyjadrených v zákone o správnom konaní je svojim účelom a obsahom totožná so zásadami tzv. „dobrej verejnej správy“, ktoré sa objavujú vo viacerých právnych dokumentoch Rady Európy či Európskej únie. Obsahuje ich aj Odporúčanie CM/Rec (2007) Výboru ministrov členských štátov Rady Európy z 20. júna 2007 o dobrej verejnej správe, Rezolúcia Výboru ministrov Rady Európy (77) 31 z 28. septembra 1977 o ochrane jednotlivca v súvislosti s rozhodnutiami správnych orgánov či Charta základných práv Európskej únie. Práve na tieto zásady odkazujú početné rozhodnutia Ústavného súdu Slovenskej republiky či Najvyššieho súdu Slovenskej republiky.

Vďaka obsahovej príbuznosti zásad správneho konania zakotvených v zákone o správnom konaní so zásadami dobrej verejnej správy dospela judikatúra spomenutých súdov k opakovane konštatovanému pravidlu, v zmysle ktorého musia byť v každom zo správnych konaní rešpektované zásady správneho konania vyjadrené v zákone o správnom konaní. Ani osobitný zákon ich uplatnenie preto nemôže vylúčiť.

Uvedené je zrejmé aj z Rozsudku Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 10Sžo/14/2015 zo dňa 17. decembra 2009, z ktorého možno vyabstrahovať: „Vzhľadom na existujúcu judikatúru Najvyššieho súdu odvolací súd dodáva, že podľa základných pravidiel správneho konania obsiahnutých v správnom poriadku sa má postupovať aj v prípade osobitných konaní, a to aj v prípade, ak z osobitnej úpravy vyplýva, že sa na predmetné konanie správny poriadok nevzťahuje. Najvyšší súd nielen v zmysle čl. 1 ods. 1 prvá veta Ústavy Slovenskej republiky, ale aj v zmysle rezolúcie č. (77)c31 Výboru ministrov Rady Európy o správnom konaní zastáva právny názor, že zásady správneho konania sa musia vzťahovať aj na osobitné správne konania, ktoré subsidiárne pôsobia správneho poriadku výslovne vylúčili.“ (NS SR, 2009)

Rovnaký záver možno dohľadať i v rámci odôvodnenia Rozsudku Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1Sžr/68/2011 zo dňa 27. marca 2012. V rámci neho súd uvádza: „Napriek právnej skutočnosti, že samotný osobitný zákon priamo vylúčil aplikáciu Správneho poriadku na rozhodovací proces týkajúci sa vydania súhlasu, Najvyšší súd nielen v zmysle čl. 1 ods. 1 veta prvá ústavy Slovenskej republiky ale aj v zmysle Rezolúcie č. (77) 31 Výboru ministrov Rady Európy o správnom konaní zastáva právny názor, že zásady správneho konania sa musia vzťahovať aj na osobitné správne konania, ktoré subsidiárne pôsobia Správneho poriadku výslovne vylúčili.“ (NS SR, 2011)

Z citovaných rozsudkov tak jednoznačne plynie priame uplatnenie zásad správneho konania, legálne zakotvených v zákone o správnom konaní, i na konania, ktoré uplatnenie správneho poriadku vylučujú. Takýmto predpisom je i zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý v § 108 explicitne (s výnimkou taxatívne uvedeného úzkeho okruhu konaní) uplatnenie všeobecného predpisu o správnom konaní vylučuje. Preto aj napriek uvedenému je právnou povinnosťou vysokých škôl a ich orgánov plne rešpektovať zásady správneho konania, medzi ktoré patrí i zásada úzkej súčinnosti s účastníkom konania, ktorej uplatneniu v prostredí vysokého školstva venoval pozornosť Najvyšší súd Slovenskej republiky v Rozsudku Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3Sžk/46/2019 zo dňa 10. septembra 2020.

3 ANALÝZA ROZSUDKU NAJvyššieho súdu SLOVENSKEJ REPUBLIKY SP. ZN. 3SŽK/46/2019 ZO DŇA 10. SEPTEMBRA 2020

V prípade Rozsudku Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn.3Sžk/46/2019 zo dňa 10. septembra 2020 išlo o skutkový prípad žalobcu, študenta Slovenskej zdravotníckej univerzity v Bratislave, ktorý sa v akademickom roku 2017/2018 opakovane zapísal na predmet Lekárska biochémia 2 pričom dňa 10.10. 2017 získal v tomto predmete hodnotenie známou nedostatočne (FX). V zmysle čl. 20 ods. 11 Študijného poriadku univerzity bol však študent povinný opakovane zapísané predmety absolvovať najneskôr do 15.10. daného akademického roku. V prípade, že opakované predmety študent úspešne neabsolvoval, je v zmysle tohto poriadku vylúčený zo štúdia. Skúškové obdobie zimného semestra akademického roku sa konalo od 18.9.2017 do 15.10.2017 pričom dni 14.10. a 15.10.2017 pripadli na víkend a na deň 13.10.2017 bolo vopred oznámené rektorské voľno. Vedúci katedry biochémie (skúšajúci) vypísal v elektronickom akademickom systéme MAIS pre študentov predmetu Lekárska biochémia 2 celkom 4 termíny skúšok (19.9.2017, 26.9.2017, 3.10.2017, 10.10.2017) žalobca sa prihlásil na posledný termín (10.10.2017) a na skúške z predmetu bol neúspešný (FX).

Dňa 12.10.2017 (t.j. vzhľadom na rektorské voľno a víkend - v posledný deň skúškového obdobia) požiadal žalobca dekanku o stanovenie mimoriadneho opravného termínu skúšky. Dňa 16.10.2017 dekanka rozhodla o žiadosti napísaním na žiadosť žalobcu : „ I do not

agree! “ (pozn. nesúhlasím). V ten istý deň bol žalobca vylúčený zo štúdia. Rozhodnutie bolo dekanou žalovaného priamo vydané bez oznámenia o začatí administratívneho konania a bez vypočutia žalobcu.

Toto rozhodnutie napadol žalobca správnou žalobou na Krajskom súde v Bratislave, v ktorej namietal nerešpektovanie základných zásad správneho konania v procese rozhodovania o jeho žiadosti. Krajský súd žalobcovi vyhovel a žalobou napadnuté rozhodnutie dekanu zrušil. Proti rozsudku Krajského súdu v Bratislave podala žalovaná univerzita kasačnú sťažnosť na Najvyšší súd Slovenskej republiky, nakoľko považovala rozhodnutie Krajského súdu v Bratislave za nesprávne. Najvyšší súd Slovenskej republiky podanú žalobu preskúmal a k veci uviedol niekoľko podstatných okolností.

Ide najmä o záver, v zmysle ktorého: *„Najvyšší súd pripomína, že slovenské právo je súčasťou európskeho právneho systému. Preto je potrebné, aby aj vnútorný predpis, ktorý zakotvuje pravidlá a zásady pre rozhodovanie vo veciach študijných práv a povinností bol v praxi interpretovaný v duchu európskeho štandardu všeobecných pravidiel správneho práva, v súlade s princípmi dobrej správy. Podľa článku 41 Charty základných práv Európskej únie vyhlásenej 07.12.2000 v Nice (Právo na dobrú správu) platí, že každý má právo, aby inštitúcie, orgány, úrady a agentúry Únie vybavovali jeho záležitosti nestranne, spravodlivo a v primeranej lehote. Toto právo zahŕňa najmä:*

a) právo každého na vypočutie pred prijatím akéhokoľvek individuálneho opatrenia, ktoré by sa ho mohlo nepriaznivo dotýkať;

b) právo každého na prístup k spisu, ktorý sa ho týka, za predpokladu rešpektovania oprávnených záujmov dôvernosti a služobného a obchodného tajomstva;

c) povinnosť administratívy odôvodniť svoje rozhodnutia.“ (NS SR, 2019)

Aj v zmysle práva Európskej únie je tak v záujme rešpektovania práva na vypočutie a vyjadrenie nevyhnutné, aby v prípadoch, ktoré sa týkajú práv alebo záujmov jednotlivca, zabezpečil správny orgán dodržanie práva na obhajobu v každom štádiu postupu rozhodovania a rešpektovanie pravidla, aby každá osoba mala v prípadoch, keď sa má prijať rozhodnutie týkajúce sa jej práv alebo záujmov, právo na predloženie písomného stanoviska a v prípade potreby na prednesenie ústnych pripomienok pred prijatím rozhodnutia. Z uvedeného je zrejmé, že ide o rovnakú zásadu, akou je zásada úzkej súčinnosti zakotvená v zákone o správnom konaní.

Najvyšší súd Slovenskej republiky preto videl pochybenie žalovaného, keď žalovaný v konaní o vylúčení žalobcu zo štúdia nepostupoval v súlade so základnými princípmi správneho konania (v zmysle správneho poriadku), resp. princípmi „dobrej verejnej správy“. Pochybenie spočívalo v tom, že žalovaný nedal žalobcovi ako účastníkovi správneho konania (o jeho vylúčení zo štúdia) vôbec vedieť, že je voči nemu takéto konanie začaté a zároveň žalobcovi neumožnil oboznámiť sa s podkladmi napadnutého rozhodnutia a vyjadriť sa k nim, či k spôsobu ich zabezpečenia a prípadne navrhnúť ich doplnenie. Rovnako mu nebolo umožnené byť vypočutý v tejto veci. V jeho prípade tak došlo k porušeniu princípu spoluúčasti (byť vypočutý v prípade, ak ide o individuálny správny akt, ktorým sa o osobe rozhoduje), ktorý je obsahom „dobrej verejnej správy“ a ktorý rovnako predstavuje základnú zásadu správneho konania. Takýmto postupom preto žalovaný zaťažil svoje konanie vadou, ktorá mohla mať za následok vydanie nezákonného rozhodnutia.

Nešlo však o jediné pochybenie žalovaného. Najvyšší súd Slovenskej republiky rovnako žalovanému vytkol i stručnú odpoveď dekanu „nesúhlasím“ napísanú na žiadosť žalobcu ako nedostatočnú a nesúladnú s princípmom dobrej verejnej správy v časti odôvodňovania odpovede

na jeho žiadosť. Absenciu zrozumiteľného odôvodnenia rozhodnutia súd totiž nepovažoval za súladnú so záujmom právnej istoty.

Analyzovaný rozsudok najvyššieho súdu je tak zaujímavý skutočnosťou, že princípy dobrej verejnej správy vyjadrené v zásadách správneho konania zakotvených v zákone č.71/1967 o správnom konaní prikazuje uplatňovať v akomkoľvek type konania pred orgánom verejnej moci, medzi ktoré patrí aj rozhodovanie univerzity či dekana univerzity o právnom postavení študenta. Uvedené pravidlo dokonca platí aj v prípadoch, kedy osobitný predpis akým je zákon o vysokých školách uplatnenie správneho poriadku a zásad správneho konania vylučuje.

Následne preto platí, že nakoľko jednou zo zásad správneho konania je i zásada úzkej súčinnosti s účastníkmi konania, je nevyhnutné aby vysoká škola v konaniach, v ktorých posudzuje práva a povinnosti študenta, upovedomila účastníka konania (študenta) o začatí takéhoto právneho konania, aby mu umožnila vyjadriť sa k podkladom rozhodovania a navrhnúť ich prípadné doplnenie pred rozhodnutím vo veci samej.

Zásada úzkej súčinnosti s účastníkmi konania totiž „vychádza z koncepcie, že účastník konania je aktívnym činiteľom tohto procesu, a nie iba pasívnym objektom činnosti správnych orgánov. Premietnutie tejto zásady do správneho konania sa prejavuje v tom, že v celom priebehu konania sa ráta s aktívnou spoluúčasťou účastníka konania.“ (Sobihard, 2013, s. 28) Ide tak zo strany správneho orgánu o „povinnosť upovedomovať účastníka konania o všetkých úkonoch, ktoré môžu ovplyvniť jeho postavenie“ (Machajová, 2014, s.204)

Prínosným je i judikovaný záver súdu poukazujúci na nevyhnutnosť náležitého odôvodnenia rozhodnutia vydaného orgánom vysokej školy či príklad skutočnosti že i označenie „nesúhlasím,, na žiadosti študenta o poskytnutie opravného termínu predstavuje po materiálnej stránke rozhodnutie správneho orgánu preskúmateľné súdom.

4 PRAX AKADÉMIE OZBROJENÝCH SÍL

S cieľom zistiť rešpektovanie zásady úzkej súčinnosti s účastníkmi konania na Akadémii ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika došlo vo vybranom konaní o vylúčení zo štúdia v priebehu mesiaca január 2023 k priamemu osloveniu 12 vybraných osôb, ktoré boli v priebehu rokov 2019-2022 vylúčené zo štúdia na Akadémií ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika.

Dvaja opýtaní z celkovej vzorky oslovených respondentov však boli vylúčení zo štúdia na ich vlastnú žiadosť, preto po zistení tejto skutočnosti boli títo respondenti zo vzorky vyhodnocovaných odpovedí respondentov vylúčení a to z dôvodu, že ich konanie bolo začaté doručením žiadosti. V takomto prípade totiž nevznikla na strane akadémie povinnosť upovedomiť študenta o začatí konania o vylúčení zo štúdia.

V prípade zvyšných opýtaných bolo zistené, že ani jeden z nich pred rozhodnutím vo veci vylúčenia zo štúdia na Akadémii ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika nebol upovedomený o začatí konania o jeho vylúčení. S ohľadom na túto skutočnosť mu tak takýmto postupom v konaní o vylúčení zo štúdia bolo odňaté procesné právo vyjadriť sa k podkladom rozhodnutia ako i právo namietať ich správnosť, zákonnosť či žiadať o ich doplnenie. Na základe štatistického výsledku, v rámci ktorého 100% vyhodnocovaných respondentov deklarovalo porušenie zásad správneho konania a dobrej verejnej správy v konaní o vylúčení zo štúdia, možno predpokladať, že Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika neupovedomuje účastníkov konania v prípade rozhodovania o ich vylúčení zo štúdia o začatí tohto typu správneho (administratívneho) konania. Na základe tohto záveru je preto vhodné prijať odporúčania v podobe:

1. Zabezpečiť odborné školenie administratívnych zamestnancov zabezpečujúcich správne konania v oblasti zásad tohto konania;
2. Vyžadovať znalosť týchto zásad pri obsadzovaní pracovného miesta zamestnanca zabezpečujúceho správne konania;
3. Vypracovať vzor upovedomenia o začatí konania o vylúčení zo štúdia.

ZÁVER

Členstvo Slovenskej republiky v medzinárodných organizáciách v kontexte so znením čl. 7 Ústavy Slovenskej republiky zakotvujúcim aplikačnú prednosť právne záväzných aktov Európskych spoločenstiev a Európskej únie pred zákonmi Slovenskej republiky a legitimizujúcim medzinárodné zmluvy ako prameň objektívneho práva Slovenskej republiky, stavia i správne orgány Slovenskej republiky k potrebe znalosti európskeho práva a potrebe jeho priamej aplikácie v procese rozhodovania o právach a povinnostiach účastníkov správnych konaní.

Uvedený záver plnohodnotne podporujú i závery judikovaných právnych názorov súdnych autorít v Slovenskej republike a preto s ohľadom na túto skutočnosť je potrebná znalosť bezvýnimočného uplatňovania zásad správneho konania zakotvených v zákone o správnom konaní u osôb, ktoré správne konanie realizujú.

Realizovaný prieskum v osobitnom type správneho konania realizovaného na Akadémii ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika preukázal opodstatnenosť uvádzaných tvrdení i riešenej problematiky. Vzhľadom na túto skutočnosť bude preto potrebným venovať pozornosť profilaxii pred produkovaním rozhodnutí – správnych aktov s právne kvalifikovanými vadami. Na nezákonnosti totiž nemožno stavať zákonnosť, „*in concerto na nesprávnom a nezákonnom úradnom postupe nie je možné postaviť zákonné rozhodnutie.*“ (ÚS SR, 2018)

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- MACHAJOVÁ, J. a kol. Všeobecné správne právo. Žilina: EUROKÓDEX. 2014. s. 204, ISBN978-80-8155-044-7
- Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1Sžr/68/2011 zo dňa 27. marca 2012
- Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn.3Sžk/46/2019 zo dňa 10. septembra 2020
- Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 10Sžo/14/2015 zo dňa 17. decembra 2009
- SOBIHARD, J. Správny poriadok – Komentár. Bratislava: Iura Edition. 2013. s.28, ISBN 978-80-8078-600-7
- Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 327/2018 z 19. septembra 2018
- Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok)

JUDr. Tomáš MARTAUS, PhD.
Katedra bezpečnosti a obrany
Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika
tomas.martaus@aos.sk

voj. 1. st. Lea TOMKOVÁ
Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika
lea.tomkova@aos.sk

VLASTENECTVO A EMPIRICKÁ ANALÝZA ZÁUJMU MLÁDEŽE O VSTUP DO OZBROJENÝCH SÍL SLOVENSKEJ REPUBLIKY

PATRIOTISM AND EMPIRICAL ANALYSIS OF YOUTH'S INTEREST IN JOINING THE ARMED FORCES OF THE SLOVAK REPUBLIC

Mária MARTINSKÁ, Soňa ŠROBÁROVÁ, Marek GREJTÁK

ABSTRACT

The article is devoted to the theoretical definition of the methodological starting points of society and the army with an emphasis on the current specifics of the concept of youth, the structure of youth and especially military youth. The future of the armed forces, the success of recruitment into the professional army depends significantly on whether the youth will be interested in serving in the army, what is their attitude towards the defense of the homeland. The research presented in the article focuses on a closer empirical knowledge of the relationship between youth and the army and, as a priority, on the question of youth interest in joining the army.

Key words: youth, recruitment, Armed Forces of Slovak republic, empirical research

ÚVOD

V súčasnosti je Slovenská republika právoplatným členom Európskej únie a NATO a ako poznamenal minister zahraničných vecí Ivan Korčok (2022), že vstup Slovenska do NATO bolo naše vlastné, suverénne a slobodné rozhodnutie, ktorým sme jasne vyjadrili našu príslušnosť k Západu a k hodnotám demokracie, slobody a právneho štátu, a ktorým sme získali najvyššie možné bezpečnostné záruky“. V tomto prostredí sa odvíjajú aktivity Slovenskej republiky nielen navonok, voči zahraničiu, ale aj dovnútra spoločnosti. „*Vlast' tu predstavujú: materinský jazyk, zvyky, kultúra. V podstate definuje vlastenectvo ako racionálny, citový a konatívny vzťah, postoj k vlasti*“ (Vopravil 1994, str. 46).

Pri zrode česko-slovenského štátu boli vlastenectvo a spolupráca. Vlastenectvo je prejavom zodpovednosti za svoj štát a potrebujeme ho. Nesmie ho nahradiť nacionalizmus a extrémizmus, ktorý je hrozbou pre demokraciu (Macko, 2019). Proces vlasteneckej výchovy v spoločnosti ako aj v našich ozbrojených silách musí byť nastavený procesuálne a akceptovať najnovšie spoločenské a politické zmeny pretože ako napríklad Mikuš konkrétne ďalej uvádza, že. vlastenectvo je zviazané s prežitou a v našom prípade i s pretrpenou minulosťou, so stáročnými zápasmi o právo byť sami sebou, so zápasmi rozhodovať o vlastnom osude, o určovaní smeru udalostí, ktorými sa chceme uberať. Vlast' je vždy iba jedna. Má byť preto našou povinnosťou formovať vedomie príslušnosti k vlasti všade tam, kde je to možné. Plodom vlastenectva by mala byť starostlivosť o historické osudy vlasti na jej dejinných križovatkách, hrdosť na významné osobnosti, úcta k historickej minulosti a zdedeným tradíciám, úsilie zveľaďovať miesto, obec, či región, v ktorom žijeme.

Výmena kultúrnych hodnôt nie je možná bez zachovania a rešpektovania jedinečnosti národov. Hrozba unifikácie masmediálnou svetovou produkciou je v súčasnosti akútna. Práve preto bez historicky, hospodársky a kultúrne vytvorenej národnej identity nemožno vytvárať európsku identitu a harmonické spolužitie európskych národov.

Zároveň, na úrovni mezo a mikrosociálnej pokladáme za závažne zisťovať, aké je vnímanie a akceptácia samotného vlastenectva verejnosťou - teda spoločnosťou ako takou, alebo jej jednotlivými parciálnymi skupinami - od spoločenských organizácií až po jednotlivcov. Pre podmienky Ozbrojených síl SR to platí o to viac, že ako tvrdí Hulan (2007, str. 16): „...vojenský odborníci pochopili, že preferovanie vojensko - odbornej stránky tohto špecifického povolania jednoducho nestačí. Že sa jedná o povolanie viacdimeználne, ktoré okrem ďalších stránok zahŕňa čoraz silnejšie aj všeludskú a etickú rovinu“. V rámci spracovania príspevku sme vychádzali z teoretickej analýzy prác viacerých autorov (Kolejka, Cibulka, Jandourek, Walterová, Petranová, Plichta, Mikuš, Matúš, Čambal, Prúcha, Petrussek a ďalší ...), ktorí svoje práce uverejnili v zborníku z konferencie Vlastenectvo ako pozitívna hodnota 21. storočia z 11. apríla 2013, vydanom v Trnave. Teoretická analýza bola súčasťou projektu Vlastenectvo, realizovanom na Katedre bezpečnosti a obrany AOS a Katedry spoločenských vied a jazykov Akadémie ozbrojených síl SR v roku 2021-2023. Praktickú časť príspevku tvoria výsledky prieskumu sekcie SELUZ z Ministerstva obrany a Katedry spoločenských vied a jazykov Akadémie ozbrojených síl SR.

1 TEORETICKÁ ANALÝZA ZÁKLADNÝCH TERMÍNOV A POJMOV SÚVISIACICH S POJMOM VLASTENECTVO

Problematika vlastenectva v kontexte mládeže, konkrétne vojensko - odbornej prípravy kadetov je pomerne komplikovaná, preto pokladáme za potrebné zdôrazniť významné súvislosti a vymedziť aj niekoľko úzko súvisiacich pojmov - je to najmä národ, národná identita, patriotizmus.

Definíciu pojmu **národ** a jeho rôzne formy a podoby boli významne ovplyvňované predovšetkým geopolitickými podmienkami, ako aj globálnym bezpečnostným prostredím. Podľa Kolejka (1967) pojem národ v období stredoveku predstavoval všetkých príslušníkov kmeňa, obyvateľov územných politických zoskupení, ako aj príslušnosť k miestu narodenia. Cibulka (1936) medzi tieto faktory zaradil aj územie, rasu, jazyk, kultúru, spoločné dejiny, štát a v niektorých prípadoch aj náboženstvo. Generál Milan Rastislav Štefánik za národ považoval združenie založené na štyroch základných pilieroch, ktorými sú: idea, program, strany a zákony (Tazzer 2018). S pojmom národ sa následne spája aj pojem **identita**. Bačová (2003) prostredníctvom identity vyjadruje vybrané charakteristiky jednotlivcov alebo spoločenstiev. Medzi tieto charakteristiky je možné zaradiť napríklad autenticitu, integritu, kontinuitu, uvedomenie si odlišností, prípadne afiliáciu s ľudskými spoločenstvami. Špecifickou formou identity je identita národného charakteru.

Jandourek (2001) **národnú identitu** popisuje ako hlboký pocit vlastnej totožnosti založený na vlastnej komunite. Carey (2002) národnú identitu chápe ako kolektívnu sociálnu identitu, v ktorej sa prejavuje pozitívny vzťah jedinca k vlastnému národu, pocitu príslušnosti k danému národu, vrátane vymedzenia sa voči národom a kultúram vnímaným ako potenciálne ohrozujúce vlastnú kultúru. Podľa Walterovej (2005) je pre národnú identitu významná duchovná kultúra, hodnotová orientácia, ako aj viera v spoločnú budúcnosť a národnú perspektívu. Ak teda budeme vychádzať z myšlienok Petranovej (2013, str.81) vymedzené základné ukazovatele európskej kultúrnej politiky, ktorá sa zameriava na: „*pestovanie kultúrnej identity jednotlivých národov, národností a etník bez arogancie, vyvyšovania, komplexov, prezentovanie a podporovanie plurality a vzájomnej solidarity medzi národmi, národnosťami a etnikami a podporu kultúrnych projektov, umožňujúcich vzájomné, hlbšie poznávanie a tým aj rešpektovanie jednotlivých národov, národností a etník - ich histórie, tradície, hodnôt a vzorov, dostaneme súčasný model hodnôt multietnickej, multikultúrnej ale tiež vlasteneckej Európy*“.

Ďalší pojem úzko súvisiaci a predmetnou problematikou patrí **patriotizmus**. Blackwell (1995) popisuje patriotizmus ako lásku k vlasti, ktorá obsahuje aj pripravenosť postaviť sa na jej obranu. Na rozdiel od nacionalizmu ide skôr o cit ako politickú ideu. Podľa Petruska (1996) je patriotizmus výrazom pre osvietenskú verejnú mienku so záujmom o verejné blaho a humánne zákony. Napríklad Plichta (2013) však patriotizmus neviaže výlučne len na miesto pobytu osôb, ale skôr prináležitosť k svojmu vlastnému národu.

Pomerne silným a živým pojmom nadväzujúcim na problematiku vlastenectva je **nacionalizmus**. Breuilly (1994) rozdeľuje nacionalizmus na tri základné oblasti, a to: nacionalizmus ako doktrínu, nacionalizmus ako citové postoje a nacionalizmus ako politiku. Vznik nacionalizmu je spájaný s transformáciou vedomia a postupným osvojovaním nacionalistických ideí v istých segmentoch spoločnosti. Podľa Kedoria (2003) tvorí nacionalizmus prevratnú politickú predstavu modernej spoločnosti, ktorá bola vymyslená na začiatku 19. storočia a ako politická ideológia sa rozšírila zo západnej Európy do celého sveta. Jandourek (2001) chápe nacionalizmus ako ideológiu prehnaného národného vedomia, ktorá znižuje hodnotu ostatných národov. Nacionalizmus býva častokrát spájaný aj s požiadavkou vytvorenia vlastného suverénneho štátu.

Podstatnou charakteristikou mravnosti jedinca je pojem **vlastenectvo** Prúcha (2003). Na rozdiel od nacionalizmu sa neviaže na národ, ale na územie (krajinu), resp. politický národ (obyvateľov danej krajiny). Podľa Nathansona (1993) je vlastenectvo postavené na štyroch základných pilieroch: zvláštna náklonnosť k vlastnej krajine, pocit osobnej identifikácie s krajinou, osobitný záujem o blaho krajiny, ochota obetovať sa za podporu dobra krajiny. Ako ďalej uvádza Petrusek (1996) vlastenectvo vyjadruje mieru oddanosti k pospolitosti, ku ktorej jedinec prináleží. Bodolló (2018) pod pojmom vlastenectvo označuje cnosť, lásku a oddanosť k vlasti hrdosť na jej minulosť a prítomnosť, úsilie chrániť záujmy vlasti. Vlastenec je človek, ktorý sústavne pracuje na svojej osobnosti i odbornosti pretože vie, že keď bude najlepší, na medzinárodnej úrovni sa v rámci konkurencie stretne s najlepšími. A on chce predsa pre seba i svoju vlasť úspech v prvej lige.

Ako ukazuje história skutočné vlastenectvo nemá a nesmie smerovať k potlačeniu slobody a práv ako vlastných občanov, tak ani cudzích. Rešpekt k ľudským a občianskym právam je jeho predpokladom (Hrnko, 2013). Často sa pri používaní pojmu vlastenectvo či jeho (možných) synonym, dostávame na hranicu so šovinizmom a xenofóbiou, alebo oblasti v súčasnosti nazývanej „*politickou nekorektnosťou*“. Môžeme konštatovať nejednoznačnosť pojmového aparátu pri používaní pojmov ako sú vlastenectvo, patriotizmus, národovectvo, nacionalizmus. Spomenutý výraz „*politická nekorektnosť*“ vyplýva zo zvláštneho vnímania uvedených pojmov. Jeden z najznámejších britských spisovateľov George Orwell (1968) postavil *nacionalizmus a vlastenectvo* do protikladu z hľadiska agresívnych a zároveň defenzívnych postojov.

Nacionalizmus je o moci, resp. jeho prívrženec chce pre svoj národ získať čo najväčšiu moc a prestíž. Zatiaľ čo nacionalizmus je zodpovedajúcim spôsobom agresívny, vlastenectvo je obranné. Je to oddanosť určitému miestu a spôsobu života, ktorý človek považuje za najlepší, ale nechce ho vnucovať iným. Do spomenutej množiny termínov ako sú vlastenectvo, nacionalizmus atď. je nevyhnutné zaradiť aj termín **šovinizmus** o ktorom Guťan (2013) tvrdí, že opakom vlastenectva nie je nezdravý nacionalizmus, ako sa často tvrdí, ale šovinizmus, negatívny, až nenávisťný postoj voči vlastiam druhých.

Mikuš (2013) uvádza, že vlastenectvo je slovo, ktorému sa ľudia dnes radšej vyhýbajú - bezdôvodne. Vytvorili sme si sami k sebe akýsi zvláštny vzťah izolácie. Hanbíme sa to slovko vyriešiť, nie ešte niečo urobiť pre jeho pozdvihnutie. Zvykli sme si ako v postsocialistickej

krajine žiť vo vlastnej aure, aby sme nebodaj nedali svojimi hlasnými myšlienkami a činmi najavo svoje postoje k vlasti, k národu – z obavy, aby nás neoznačili za nacionalistov.

Ani si neuvedomujeme, že strácame sebaúctu, úctu k tradične uznávaným a vytvoreným hodnotám našich predkov. Úcta k tradíciám znamená zodpovednosť za budúcnosť. O tomto svedčí vyjadrenie, že nie nacionalizmus, ale vlastenectvo je v celom civilizovanom svete uznávaným prejavom skutočného občianstva. Je spojivom, zväzujúcim tie najušľachtilejšie túžby a ciele celku so záujmom jednotlivcov žijúcich v konkrétnom čase a priestore. Z toho ušľachtilého zámeru vzišla aj naša štátnosť. Novodobá existencia nášho štátu sa nerodila bezbolestne ani ľahko. Ak sa vôľa národa napokon realizovala vďaka konkrétnym politickým rozhodnutiam a osobnostným postojom, mali by sme s ňou zaobchádzať obozretne a usilovať sa ju zveľaďovať. Fenomén vyrovnania sa s minulosťou iste nie je jednorozmerný či jednosmerný. Má nepochybne viacej dimenzií, o ktorých my na Slovensku uvažujeme zatiaľ pomerne málo (Mikuš 2013).

V súčasnej dobe s vlastenectvom významným (pozitívnym aj negatívnym) spôsobom súvisí proces globalizácie a multikulturalizmu. Matúš (2013) poukazuje na problém, keď je vlastenectvo stavané takmer do opozície voči globalizácii, keď vo svojich úvahách poukazuje na jednej strane na pozitívne prvky globalizácie, ktorými sú rast vzdelanosti, šírenie vedy a slobodný obchod. Na druhej strane poukazuje na negatíva ako sú konzumný vzorec správania, devastácia prírody, kultúrna a národná unifikácia. Čambal (2013, str. 35) tiež zdôrazňuje, „*že v súčasnosti je doba otvorená multikulturalizácii, sprevádzanej prienikom jednotlivých, najmä západných kultúr, kladie dôraz na prezentovanie jedinca nie ako príslušníka toho-ktorého národa, ale pristupuje ku globalizácii – sme predsa Európania a vydávať sa v prvom rade za Slováka, Čecha, Srba či Poliaka je nemysliteľné! Z tohto hľadiska je priam povinnosťou (hoc zvrátenou) ľudí s národným cítením odsudzovať, pohrdáť nimi a za svoju príslušnosť k vlastnému národu sa hanbiť a zapierať ju*“ .

Na podobný charakter problémov upozorňuje Gbúrová (2013, str. 56) „*Európa má vo svojom politickom vedomí silno zakorenené vedomie národno-štátnej entity a demokratických inštitúcií v rámci hraníc národných štátov. Súčasne sa konfrontuje s viacsmerovou víziou spoločných európskych hodnôt, s globálnou ekonomikou, multikulturalizmom, ideou kozmopolitného štátu a s rozličnými modelmi vzťahu národa a štátu. Na základe skúseností niektorých postsocialistických štátov, ktoré realizovali federálny model štátnopolitického usporiadania sa ukazuje, že tento model je potenciálnym rizikovým faktorom európskej integrácie. Tieto štáty, vrátane Slovenskej republiky, prešli obdobím etnicko-teritoriálnej socialistickej federácie, kde sa rozvíjala dvojitá politicko-kultúrna identita – k federálnemu štátu a k národu, ktorý bol jeho súčasťou. Štátna identita bola zabezpečovaná politicko-ideologickými, propagandistickými a mocenskými nástrojmi a národná identita zasa etnicko-kultúrnymi nástrojmi.*“

V rámci globalizačných a predovšetkým interkultúrnych a multikultúrnych trendov je dôležité si uvedomiť aj skutočnosť, že s nimi má aj slovenská verejnosť svoje historické skúsenosti. Všima si ich Petranová (2013, str. 39), ktorá uvádza: „*Otázka kultúrnej diverzity v súčasnej vedeckej reflexii je o to naliehavejšia, o čo viac sa dostáva do popredia záujmu európskych politikov – na európskej, národnej a regionálnej i lokálnej úrovni, akútnosť riešenia multikultúrnych vzťahov. Túto skutočnosť potvrdzujú aj úsilia bádateľov mapovať, skúmať a otvárať pálčivé otázky v rámci európskej politickej a kultúrnej praxe. Z tohto aspektu je potrebné podčiarknuť, že pestrofarebnú mozaiku kultúr Európy v minulosti i v súčasnosti tvorili a tvoria rôzne národy a etniká... Typickým príkladom je prostredie strednej Európy, bývalého Rakúsko-Uhorska a Československa, ktoré bolo vždy multietnické a multikultúrne a vykazovalo rôzne špecifiká. V priebehu 90. rokov sa odborná verejnosť sústreďuje najmä na problematiku kultúrnej identity, ako fundamentálnej podmienky existencie jednotlivých kultúr. S kultúrnou*

identitou sa spája určenie jednotlivých integrujúcich prvkov a hľadanie optimálnej komunikačnej stratégie s inými kultúrami (hlavne s dominantnou americkou) tak, aby nebol narušený topos hodnôt, vzorov a noriem jednotlivých európskych kultúr.

Aj to bol jeden z dôvodov, prečo sú v prvom desaťročí nového milénia otvárané otázky multikulturalizmu, transkulturality a interkulturality.“

Ako zároveň uvádza Grejták (2022) prezident Hollande zdôraznil, že Európania musia obraňovať svoj sociálny model, hodnoty a kultúru. Budúce generácie Európanov podľa neho očakávajú, že Európa bude svetom univerzít, výskumu a znalostí. EÚ má podľa neho poslanie celosvetovo ochraňovať pluralizmus a demokraciu na svete. A sama voči sebe musí únia pokračovať v prehľbovaní integračných procesov, aby sa úspešne podarilo zavrieť európsky projekt.

2 EMPIRICKÉ ZISTENIA Z OBLASTI REGRUTÁCIE MLÁDEŽE V SLOVENSKEJ REPUBLIKE 2007- 2021

Poznanie a rešpektovanie charakteristických črt v procese prípravy a vedenia mladých ľudí v armáde má neobyčajne veľký praktický význam pre veliteľov (nadriadených) všetkých stupňov. Obzvlášť dôležité je využiť ich v čase nástupu na výkon vojenskej služby a následne v celom období ich adaptácie na vojenskú službu, na výkon vojenského povolania. Poznanie problematiky mládeže pre výkon veliteľskej alebo technickej funkcie v armáde je predpokladom pre voľbu správne zameraného výchovného pôsobenia a riadiacej činnosti.

Musíme konštatovať, že na základe kvalitatívneho šetrenia a rozhovorov s kadetmi AOS, kadeti , študenti akadémie ozbrojených síl rozmyšľajú nad vlastenectvom často, chápu ho ako významnú hodnotu vo všeobecnosti aj ako významnú súčasť svojho zamestnania. Ako problémy v tomto kontexte najčastejšie uvádzajú nejednoznačnosť definícií, mnohorakosť a subjektívne konotácie vlastenectva, nebaja sa vidieť aj zlé stránky (radikalizmus, nacionalizmus, extrémistické postoje) až ohrozenia. Mladí ľudia predpokladajú a očakávajú vývoj vlasteneckých postojov k modernizácii v zmysle chápania euroobčianstva. Uvedomujú si posilnenie tolerancie a chápania rôznorodosti ako prirodzeného stavu budúcnosti, ktorý bude potrebné chrániť aj za pomoci bezpečnostných zložiek. Za významné pokladajú tiež poznať historické osobnosti a udalosti či tradície, avšak vyžadujú väčší kritický prístup k dejinám a hlavne k histórii Slovenska.

Pre formovanie vlasteneckých postojov je dôležité zadefinovať vlastenectvo ako potrebu a súčasť profesie profesionálneho vojaka a konfrontovať poznatky súvisiace s „novými problémami“ vlastenectva. Pojmy patriotizmus, rasa, národ, nacionalizmus ale aj idoly a vzory majú nové definície a preto je potrebné otvoriť diskusiu o týchto pojmoch na interdisciplinárnej úrovni (etika, história, politológia, sociológia). Taktiež vplyv masmédií prináša nové vzory, individualizmus, ktoré je potrebné komparovať s európskou históriou a tradíciou. Dôležité je najmä poznanie nastupujúcich brancov (budúcich vojenských profesionálov) na výkon profesionálnej služby, monitorovať, aké majú názory, postoje a tiež ich hodnotenie z rodiny, predchádzajúceho pracoviska alebo zo školy. Na základe toho je možné voliť optimálne formy, metódy a prostriedky výchovného vplyvu, posilňovať záujem mladých ľudí o otázky vlastenectva a obrany vlasti.

V čase rokov 2002 až 2006 miera záujmu o službu v armáde medzi mladými ľuďmi bola stabilizovaná a dlhodobo sa nemenila. Tých, ktorí boli ochotní zajať sa o službu v armáde bolo zhruba 25%. Regrutácia v začiatkoch profesionalizácie mohla (a reálne to tak aj bolo) v najširšom svojom zábere počítať s tým, že službu v profesionálnej armáde nevyklučuje zhruba každý piaty až štvrtý mladý človek. Išlo samozrejme len o tých, ktorí nezamietli myšlienku

pracovať v profesionálnej armáde. Miera reálneho záujmu, resp. počet tých, ktorí uviedli, že by mali záujem vstúpiť do ozbrojených síl bola niekoľko krát nižšia, ale bola stále dostatočne vysoká, nato aby pokryla potreby vznikajúcej profesionálnej armády. Súčasná situácia v záujme o službu v ozbrojených silách ukazuje trend rapidného znižovania záujmu.

Výrazne sa znížil rozsah regrutačných zdrojov aj preto, že za desať rokov sa počet mladých ľudí vo veku od 18 do 30 rokov znížil približne o štvrtinu (CZIRÁK, P.- ČUKAN, K. ET al., 2016a). V kalendárnom roku 2015 bol počet profesionálnych vojačiek 1216 z celkového počtu profesionálnych vojakov 12 579. V nasledujúcom roku, 2016, sa znížil celkový počet profesionálnych vojakov v OS SR, zatiaľ čo počet ženských príslušníčok sa mierne zvýšil.

Trend poklesu počtu profesionálnych vojakov pokračoval aj v roku 2017. Z čísla 12 333, ktoré predstavovalo počet vojakov v roku 2016, došlo k poklesu na 12 309. Zaujímavým faktom je, že počet žien sa opäť zvýšil. Oproti 1 249 vojačkám z predchádzajúceho roka, došlo k nárastu na číslo 1331. Zvýšil sa ich podiel v hodnostiach podplukovník, major či poručík. Na Akadémii ozbrojených síl v Liptovskom Mikuláši a Leteckú fakultu Technickej univerzity v Košiciach klesol počet žiadostí na 474. Prijatých bolo 114 kadetov, z čoho 88 bolo chlapcov a 26 dievčat. Počet žiadostí v tomto roku klesol, avšak počet prijatých kadetov mal stúpavú tendenciu.

V roku 2017 bol zároveň vykonaný Ministerstvom Obrany Slovenskej republiky, sekciou SELUZ monotematický výskum medzi mládežou, ktorý mapuje aktuálny záujem mladých ľudí o vykonávanie štátnej služby profesionálneho vojaka. Terénna fáza výskumu sa uskutočnila v termíne od 2.10. 2017 do 16.10. 2017 technikou dotazníka na dvoch reprezentatívnych vzorkách. Vzorku tvorilo 816 respondentov z radov mladých ľudí vo veku od 18 do 28 rokov. Vzorka bola reprezentatívna v znakoch: pohlavie, vek, vzdelanie, kraj a veľkosť sídla bydliska. Témy, výskumu tvorili: záujem mládeže o otázky súvisiace s vojenstvom a armádou, názor mládeže na obranu vlasti, názor mladých na potrebu a existenciu armády, prestíž vojenského povolania, záujem mládeže o službu v profesionálnej armáde, regrutácia do ozbrojených síl, dôvody pre a proti vstupu do armády, názor na členstvo Slovenskej republiky v NATO, mládež a bezpečnostné hrozby, stručný pohľad na hodnotový svet mladých (CZIRÁK, P.- ČUKAN, K. ET al., 2016 a,b).

Výskum ukázal, že potenciálny záujem mladých ľudí o povolanie profesionálneho vojaka nie je príliš vysoký, aktuálne ho prejavilo 3,2 % respondentov. Takých, ktorí uviedli, že je to pre nich prijateľná možnosť vstúpiť do OS SR, je 8,7 %. Z tých, ktorí majú aktuálny záujem o službu v OS SR tvoria necelé dve tretiny muži a viac ako jednu tretinu ženy. Respondenti, ktorí uviedli, že zatiaľ nemajú v tejto otázke celkom jasno, tvorili 8,6 % a ďalších 4,4 % sa vyjadrilo, že sa nemôžu stať profesionálnym vojakom, nakoľko im to znemožňujú zdravotné dôvody. Zatiaľ o takejto možnosti neuvažovala menej ako tretina respondentov (30,4 %) a približne dve pätiny respondentov takúto možnosť zásadne vylučuje (44,4 %).

Respondenti, ktorí vylučujú možnosť stať sa profesionálnym vojakom, resp. nemôžu vykonávať vojenské povolanie zo zdravotných alebo osobných dôvodov, tvorilo vo výskume takmer polovicu opýtaných. Vo výskume bola položená otázka, *pre aké dôvody by sa mladí ľudia rozhodli pre profesionálnu službu v OS SR*. Respondenti najčastejšie uvádzali vo svojich odpovediach dôvody:

- lepšie platové podmienky ako v civile (46,9 %),
- lepšie dôchodkové zabezpečenie ako v civile (45,1 %)
- stabilita zamestnania (38,4 %)
- lepšie sociálne zabezpečenie ako v civile (37,5 %).

Medzi dôvody, ktoré respondenti najčastejšie uviedli, *prečo by sa nechceli stať profesionálnym vojakom*, bolo:

- vysoké riziko ohrozenia života a zdravia (45,6 %) (pribudli od roku 2005),
- prevelenie – povinnosť slúžiť a ísť tam, kam ma pošlú (37,1 %),
- tvrdý režim, disciplína, nutnosť podriaďiť sa (34,3 %),
- fyzická a psychická náročnosť vojenskej profesie (26,2 %).

Na základe porovnania aktuálnych údajov s údajmi z výskumu z roku 2016 možno konštatovať, že u mladých ľudí vo veku od 18 do 28 rokov sa znížil záujem o povolanie vojenského profesionála. Pokiaľ v roku. pripúšťali takúto možnosť bolo 16,7 %, v tomto výskume je to len 11,9 %. Z výskumu vyplýva, že väčšina mládeže vníma ozbrojené sily ako dôveryhodnú inštitúciu. Viac ako tri štvrtiny respondentov uviedlo, že našim ozbrojeným silám úplne, resp. skôr dôveruje (79,4 %), opačný názor vyslovil iba každý. Na základe porovnaní s predchádzajúcimi rokmi môžeme vidieť, že záujem o štúdium na Akadémii ozbrojených síl klesá. Minuloročné štatistiky boli o niečo lepšie, keďže sa k záujemcom radili aj uchádzači o štúdium na Leteckej fakulte v Košiciach či Fakulte vojenského zdravotníctva v Hradci Králové.

V roku 2016 sa na AOS hlásilo 492 uchádzačov, no a v roku 2019 klesol tento záujem na číslo 415. Do profesionálnej štátnej služby bolo prijatých 112 uchádzačov, z toho 16 dievčat. V roku 2019 sa profesionálni vojaci zúčastnili viacerých vojenských operácií a niektorých z nich sa zúčastnili aj profesionálne vojačky (13,4 %). Až 72 % respondentov nevedelo vyjadriť svoj názor na túto otázku. V roku 2018 došlo k nárastu počtu profesionálnych vojakov v OS SR. Číslo z predchádzajúceho roka 12 333 sa však nezväčšilo ani len o desať profesionálnych vojakov. V kalendárnom roku 2018 bolo toto číslo 12 342, avšak opäť sa zaznamenal pozitívny nárast ženských príslušníčok z 1 249 na 1 414 (ČERNÁKOVÁ, D. a ČUKAN, K. 2019).

ZÁVER

Osobitná pozornosť sa venuje mládežou osvojovaným spoločenským hodnotám a normám, vzorom správania a odborným vedomostiam získavaných v záujme spoločenského pokroku a generačnej kontinuity. Ako kľúčová sa ukazuje potreba posilnenia občianskeho a hodnotového vzdelávania naprieč celým systémom výchovy a vzdelávania v celej spoločnosti a prostredníctvom podpory rozvoja práce s mládežou v oblasti participácie. Ak majú byť mladí ľudia pripravení podieľať sa na rozhodnutiach, ktoré sa ich týkajú, potrebujú mať na to kompetencie.

K zmenám, ktoré by mladí ľudia radi v budúcnosti na Slovensku presadili, patria napr. ľahší prístup k bývaniu, lepšie finančné ohodnotenie práce, vyššia kvalita verejného života, ale aj väčší dôraz na morálku, hodnoty a medziludské vzťahy. Najčastejšie uvádzanými motivačnými faktormi vstupu do ozbrojených síl SR sú materiálne - finančné aspekty (a to aj napriek tomu, že rastie podiel tých mladých ľudí, ktorí si uvedomujú, že nástupné platy v OS SR nie sú vysoké..), sociálne benefity a istota zamestnania, menej je to už zaujímavosť práce a spoločenská prestíž vojenského povolania, ktoré boli motívmi ešte v nedávnej minulosti ...). Rekrutácia do ozbrojených síl musí počítať aj s demotivačnými faktormi a s tým, že vojenské povolanie je rizikovým povolaním a pre mnohých je to povolanie, na výkon ktorého nemajú osobnostné predpoklady ale aj s ďalšími negatívnymi faktormi napr. so stavom na trhu práce, s nedostatočnou brannou výchovou mládeže, s nevypočítateľnou i politikou“ médií ale najmä s trendmi v životnom štýle mládeže.

Aj naďalej ostáva ako významná potreba podporovať participáciu mladých ľudí na živote spoločnosti na všetkých úrovniach, od národnej, cez regionálnu až po miestnu. Je potrebné vytvoriť a efektívne nastaviť mechanizmy na podporu zapojenia mladých ľudí do rozhodovania na všetkých týchto úrovniach a je dôležité aktívne prizývať mladých ľudí do

tvorby politik, ktoré sa týkajú ich životov, významná je aj práca s verejnou mienkou. Pokiaľ verejnosť nebude vedieť o význame participácie mladých ľudí na živote spoločnosti, nebude ani záujem tému vlastenectva presadzovať a podporovať.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BARANOWSKA, A.2015. *Wpływ służby poza granicami kraju na jakość życia rodziny wojskowej – casus polski*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Súčasný stav a možný vývoj rodiny profesionálneho vojaka. AOS L.Mikuláš 2015. ISBN 978-80-8040-499-4. s.39-54.
- Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky*, 2017. Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 459 zo 4. októbra 2017 k návrhu Bezpečnostnej stratégie Slovenskej republiky. Dostupné na: <http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-212838?prefixFile=m_>
- BLACK, J. 1991. *A military revolution? Military change and european society, 1550-1800*. London: Macmillan, 1991. ISBN 9780333519066. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-1-349-11361-3>
- COLLINS, A.2006. *Contemporary security studies*. Oxford university. Press 2006.Printed in great britain s. 75-89. ISBN 0-19-928469-5.
- CZIRÁK, P. 2018. Vplyv úrovne starostlivosti o profesionálnych vojakov a ich rodiny na stabilitu vojenského personálu. In: *Aktuálne otázky regrutácie a stabilizácie personálu v ozbrojených silách, bezpečnostných a záchranných zboroch* [electronic] : medzinárodná vedecká konferencia : zborník vedeckých a odborných prác / zost. Jozef Matis, zost. Lenka Nagyová, rec. Jozef Matis, rec. Karol Murdza, rec. Dariusz Kozerański, rec. Jan Maciejewski, rec. Jacek Dvorzecki. - Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2018. - ISBN 978-80-8040-562-5.
- CZIRÁK, P.- ČUKAN, K. ET al., 2016a. *Výskum stredoškolskej mládeže"* (zameraný na zistenie záujmu študentov o službu v ozbrojených silách SR a na ďalšie témy súvisiace s pôsobením OS SR, Záverečná správa zo sociologického prieskumu realizovaného od januára – apríla 2016. Bratislava: MO SR, 2016. Interný dokument.
- ČERNÁKOVÁ, D. a ČUKAN, K. 2019. Starostlivosť o profesionálnych vojakov a ich rodiny v kontexte manažmentu vojenského personálu. In: *Manažment ľudských zdrojov v ozbrojených silách, bezpečnostných a záchranných zboroch: Zborník vedeckých a odborných prác: medzinárodná vedecká konferencia: 15.-16. mája 2019*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, s. 64-75. ISBN 978-80-8040-579-3.
- ČUKAN, K. a kol..2007. *Mládež a armáda*. Bratislava: MO SR. 2007. ISBN 80-89261-04-3.
- ČUKAN, K. *Záujem mladých o vojenskú profesiu* .Obrana . - Roč. XIX, č. 9 (2011), s. 42. ISSN 1336-1910.
- ČUKAN, K.-POLLÁKOVÁ, E.2007. *Študenti stredných škôl - cieľová skupina výskumného záujmu vojenských sociológov* [The Students of Upper Secondary Schools as a Target Group for Military Sociologic Research.]. In: *Mládež a spoločnosť*. - Roč. 13 č.1.2007, s.36-45. - ISSN 1335-1109.
- GREJTÁK,M. 2023.*Tenká čiara medzi nacionalizmom a vlastenectvom*.In: Zborník príspevkov z konferencie. *Nové trendy profesijnej prípravy v Ozbrojených silách 2023: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Liptovský Mikuláš* ISBN: 978-80-

- 8040-648-6 (online) Dostupné: <http://ak.aos.sk/caos2/volne-dostupne-publikacie/776-zbornik-ntpp2023.html> DOI: <https://doi.org/10.52651/ntpp.b.2023.9788080406486>
- HOFREITER L.2016. *Bezpečnostné prostredie súčasného sveta*. Zlín: Radim Bačuvčík – VeRBuM. 2016. s. 12. ISBN 978-80-87500-79-8.
- HOFREITER, L. 2014. Vnútorne činitele národnej bezpečnosti. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2014*. L. Mikuláš : AOS. 2014. ISBN 978-8040-495-6.
- HOFREITER, L.: 2014. Systémový prístup k skúmaniu bezpečnostného prostredia. In: Ušiak J., Lasicová J., Kollár D.: *Bezpečnostné fórum 2014* (Zborník vedeckých prác). B. Bystrica: Vyd. UMB – Belianum. 2014. ISBN 978-80-557-0677-1.
- KMEC M.2002. *Bezpečnosť Slovenskej republiky a integrácia do NATO a EÚ*. Bratislava: IVO. 2002. s. 10-11. ISBN 80-88935-31-8.
- MACIEJEWSKI,J.2012.*Grupy dyspozycyjne* (Analiza socjologiczna). Wroclaw: Wydawnictwo Uniwersitetu Wroclawskiego. 2012. s. 50 – 60. ISBN 978-83-229-3253-7.
- MACHÁČEK, L.: *Občianska participácia a mládež*. Bratislava: SÚ SAV. 1996. ISBN8089261-04-3.
- MATIS, J., HAMAJ, P., MARTINSKÁ, M. 2008. *Sociológia armády : základy sociológie vojny a armády pre príslušníkov Ozbrojených síl Slovenskej republiky* . 1. vyd. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika so sídlom v Liptovskom Mikuláši, 273 s. ISBN 978-80-8040-361-4.
- MURDZA, K. 2004. *Bezpečnosť občana: spoločenské ilúzie a každodenná realita*. In: Zborník referátov z výročnej konferencie Slovenskej sociologickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied „*Vývoj slovenskej spoločnosti v 90. rokoch a na začiatku 21. storočia. Trendy, problémy, perspektívy.*“ (Trnava 25.-26.2. 2004). Bratislava : Slovenská sociologická spoločnosť pri SAV, 2005. ISBN 80-85447-12-6.
- NEČAS P., UŠIAK J.2010. *Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21.storočia*. L.Mikuláš, AOS, 2010. ISBN 978-80-8040-401-7.
- ONDREJKOVIČ, P.2002. *Globalizácia a individualizácia mládeže*. Bratislava: Veda. 2002. ISBN 80-224-0689-0.
- ONDREJKOVIČ, P.2003. *Základy sociológie mládeže*. Nitra: FSV UKF. 2003. ISBN 80-8050658-2.
- POLONSKÝ, D. – MATIS, J.2003. *Vybrané kapitoly zo sociológie výchovy a vzdelávania dospělých v ozbrojených silách*. L. Mikuláš: VA FPV. 2003. ISBN 80-8040-220-5.
- PORTER, B.D. 1994. *War and the rise of the state*. New York : The Free Press, 1994. ISBN 9780743237789.
- Slovensko oslavuje 18. výročie vstupu do NATO, [online]. [cit 2022-04-09]. Dostupné na internete:< <https://sita.sk/slovensko-oslavuje-18-vyrocie-vstupu-do-nato-podla-korcokasme-sa-tymto-krokom-jasne-prihlasili-k-demokracii-a-zabezpecili-si-bezpecnost/>>
- SPENCER, H. 1972. *On social evolution: Selected writings*. Chicago: University of Chicago Press, 1972. ISBN 9780226768915.
- Správa o mládeži 2018. Situačná analýza [cit. 2019-1-16]. Dostupné na internete: https://www.minedu.sk/data/files/8035_som_2018.pdf
- ŠMIHULA, D. 2015. *Vojenská služba, politické práva a občianstvo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015. ISBN 9788073805920.

Vlastenectvo ako pozitívna hodnota 21. storočia. In: zborník z konferencie :*Vlastenectvo ako pozitívna hodnota 21.storočia*. 11. apríla 2013, Úrad Trnavského samosprávneho kraja, 2013 ISBN: 978 – 80 – 971392 – 8 – 5.

VOLNER Š. 2005. *Nová teória bezpečnosti*. Teoreticko-metodologické východiská. Bratia Sabovci, s. r. o. Zvolen. ISBN 80-89029-99-X. S. 7.

Výchova k vlastenectvu je životne dôležitá [online]. 2022 [cit 2022-04-09]. Dostupné na internete: <https://blog.sme.sk/pavelmacko/spolocnost/vychova-k-vlastenectvu-je-zivotne-dolezita>.

PhDr. Mária Martinská PhD.
Akadémia ozbrojených síl M.R. Štefánika L. Mikuláš
Katedra spoločenských vied a jazykov
maria.martinska@aos.sk

PhDr. Soňa Šrobárová, PhD. MBA.
Akadémia ozbrojených síl M.R. Štefánika L. Mikuláš
Katedra spoločenských vied a jazykov
sona.srobarova @aos.sk

PhDr. Marek Grejták , PhD. MBA.
Akadémia ozbrojených síl M.R. Štefánika L. Mikuláš
Katedra spoločenských vied a jazykov
marek.grejtak @aos.sk

HOST NATION SUPPORT AKO SÚČASŤ BEZPEČNOSTI A OBRANY ŠTÁTU

HOST NATION SUPPORT AS PART OF STATE SECURITY AND DEFENSE

Róbert MEDE, Juraj PAGÁČIK

ABSTRACT

Host Nation Support, i.e. support from the host country is civil and military support provided by Host Nation in times of peace, crisis or war to the armed forces and NATO organizations or other armed forces that are the territory of the host country deployed, operating in the territory, from its territory or passing through it. Mutual cooperation within the alliance and its partners creates increased security guarantees for the host country as well as for the neighboring countries of the alliance and partners. The presence of foreign troops or organizations close to NATO is not limited only to the tasks resulting from the main NATO documents, but expands the scope of the presence based on additional bilateral agreements and treaties between individual countries.

Keywords: security, presence, support, interoperability, agreements, contracts

ÚVOD

Členstvo Slovenskej republiky v NATO a EÚ prinieslo zásadnú zmenu bezpečnostnej situácie Slovenskej republiky. Zapojenie sa do systému kolektívnej obrany (NATO) a účasť na spoločnej bezpečnostnej a obrannej politike EÚ (SBOP EÚ) znamenalo bezprecedentné zvýšenie úrovne bezpečnosti a obrany Slovenskej republiky. Súčasťou členstva Slovenskej republiky v týchto medzinárodných organizáciách je prevzatie spoluzodpovednosti za obranu členských krajín NATO (ČK NATO) a podpora misií a operácií SBOP EÚ.

Poskytovanie podpory zahraničným ozbrojeným silám prijatým na území hostiteľskej krajiny, angl. Host Nation Support (HNS) je medzinárodným záväzkom Slovenskej republiky. HNS výraznou mierou prispieva k efektívnemu pôsobeniu spojeneckých ozbrojených síl na jej území, resp. pri ich presune na územie iného štátu pri príprave a plnení úloh kolektívnej obrany a úloh medzinárodného krízového manažmentu EÚ zo strany ČK NATO ako aj členských štátov EÚ (ČK NATO/EÚ).

Účelom poskytovania podpory zahraničným ozbrojeným silám prijatým na území Slovenskej republiky je navrhnúť komplexné systémové opatrenia na úrovni vlády Slovenskej republiky na zabezpečenie poskytovania HNS zo strany Slovenskej republiky v stave bezpečnosti a pri riešení krízových situácií v súlade s medzinárodnými záväzkami Slovenskej republiky.

1 ANALÝZA SYSTÉMU POSKYTOVANIA HNS

Východiská poskytovania HNS sú integrálnou súčasťou zabezpečenia kolektívnej obrany NATO. Po zhoršení bezpečnostnej situácie vo východnej Európe prijali hlavy štátov a vlád ČK NATO, angl. Heads Of State and Government (HOSG) počas waleského samitu

(2014), tzv. Akčný plán pripravenosti, ktorého cieľom bolo zlepšiť spôsobilosti kolektívnej obrany NATO a zároveň posilniť schopnosť krízového riadenia NATO.

Cieľom tohto plánu bolo výrazné posilnenie spôsobilostí síl rýchlej reakcie NATO prostredníctvom vytvorenia jednotiek veľmi vysokej pripravenosti, angl. Very High Readiness Joint Task Force (VJTF). Zároveň boli na území ČK NATO, nachádzajúcich sa na jeho východnom krídle, vytvorené jednotky na integráciu síl NATO, angl. NATO Force Integration Unit (NFIU), ktorých úlohou je podporovať rýchle a plynulé nasadenie spojeneckých jednotiek na území hostiteľskej krajiny.

Obrázok 1 Prehľad nasadených síl aliančných partnerov vo východnom bloku NATO

Zdroj: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_119353.htm

Od varšavského samitu (2016) prijalo NATO viacero opatrení na podporu nasaditeľnosti a udržateľnosti spojeneckých vojsk v rámci celého územia Aliancie. Jedným z dokumentov na podporu týchto opatrení je Plán SACEURa na podporu spojeneckých vojsk (tzv. Enablement Plan for SACEUR's Area of Responsibility), ktorý bol prijatý na úrovni HOSG na bruselskom samite NATO (2018).

Slovenská republika sa spolu s ostatnými ČK NATO zaviazala dať implementácii tohto plánu najvyššiu prioritu na národnej úrovni. Implementácia tohto plánu vyžaduje komplexný prístup na úrovni vlády Slovenskej republiky, angl. Whole of Government Approach (WGA), vrátane národného plánovania a medzirezortnej spolupráce civilných a vojenských aktérov v čase mieru, krízy a konfliktu. NATO definuje HNS ako civilnú a vojenskú podporu poskytovanú hostiteľskou krajinou v mieri, kríze a konflikte spojencým ozbrojeným silám a organizáciám, ktoré sú rozmiestnené na, operujú na/z, alebo prechádzajú cez jej územie. (NATO 1).

Spojenecké ozbrojené sily a organizácie, vrátane ich civilnej zložky, ktorá ich sprevádza, sa podieľajú na spoločnom obrannom úsilí v súlade s ustanoveniami čl. 3 a 5. Severoatlantickej zmluvy. EÚ používa obdobnú definíciu a princípy HNS ako NATO, preto budeme pre potreby realizácie HNS používať terminológiu a implementačný rámec NATO.

Základný medzinárodnoprávny rámec pre HNS vytvárajú Severoatlantická zmluva, NATO SOFA, PpP SOFA, Ottawská dohoda, Parížsky protokol, Zmluva o EÚ, Zmluva o fungovaní EÚ a EÚ SOFA.

Rámcovými dokumentmi upravujúcimi štruktúru a zabezpečenie systému podpory hostiteľskou krajinou ozbrojeným silám členských štátov NATO na území Slovenskej republiky sú Memorandum o porozumení medzi Ministerstvom obrany Slovenskej republiky a NATO (MoU) a Stála technická dohoda VJTF. Ďalšími dokumentmi, ktoré upravujú problematiku poskytovania HNS sú Princípy a politika NATO pre HNS, Doktrína NATO pre HNS (AJP-4.5), HNS pre vojenské operácie pod vedením EÚ a ďalšie štandardizačné dokumenty. (NATO 1).

Obrázok 2 Podpora zo strany hostiteľskej krajiny
Zdroj: Prednáška HNS mjr. Ing. Jana Cehláriková, 2022.

Základný vnútroštátny právny rámec pre vyslovenie súhlasu s prítomnosťou zahraničných ozbrojených síl na území Slovenskej republiky a prechodom zahraničných ozbrojených síl cez územie Slovenskej republiky predstavuje Ústava Slovenskej republiky, ktorá stanovuje príslušné oprávnenia Národnej rade Slovenskej republiky a vláde Slovenskej republiky.

Základný rámec poskytovania HNS zahraničným ozbrojeným silám prijatým na území Slovenskej republiky je stanovený zákonom č. 319/2002 Z. z. o obrane Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov. Na účely tejto koncepcie sa pod pojmom zahraničné ozbrojené sily prijaté na území Slovenskej republiky chápu zahraničné ozbrojené sily, s ktorých prítomnosťou na území, resp. prechodom cez územie vyslovili súhlas ústavné orgány Slovenskej republiky.

Pre HNS je kľúčová spolupráca a koordinácia medzi NATO, krajinami, ktorých ozbrojené sily pôsobia na území hostiteľskej krajiny a hostiteľskou krajinou. Efektívnosť pôsobenia spojeneckých ozbrojených síl na území ČK NATO je do veľkej miery závislá od kvality a rozsahu podpory zo strany hostiteľskej krajiny. Poskytovanie HNS presahuje kompetencie národných vojenských autorít, a preto vyžaduje prijatie WGA. (NATO 2)

Poskytovanie HNS je plánované na základe identifikovaných požiadaviek spojeneckých ozbrojených síl. Požiadavky na HNS sú determinované plánovaným rozsahom prítomnosti spojeneckých ozbrojených síl (počty osôb, výzbroje, techniky a materiálu) a časovým hľadiskom (čas medzi aktiváciou a príchodom spojeneckých ozbrojených síl a predpokladaná doba poskytovania HNS). Možnosti rozsahu poskytnutia HNS zo strany hostiteľskej krajiny sú ovplyvnené bezpečnostnou situáciou (stav bezpečnosti, resp. čas vojny alebo vojnový stav).

Základné zásady poskytovania HNS:

- a) hostiteľská krajina poskytuje spojeneckým ozbrojeným silám na svojom území v maximálnej možnej miere existujúce národné kapacity a spôsobilosti na zabezpečenie požiadaviek v oblasti HNS,
- b) hostiteľská krajina poskytuje spojeneckým ozbrojeným silám na svojom území tovary a služby za úhradu. Poskytovanie vojenského vybavenia, služieb a priestorov je realizované bezodplatne,
- c) hostiteľská krajina si nebude nárokovať finančné zisky za poskytovanie HNS. Pri poskytovaní HNS sa uplatňujú finančné podmienky stanovené pre poskytovanie tovarov a služieb podľa medzinárodných zmlúv NATO SOFA, Parížsky protokol atď. V súlade so zásadami zmlúv NATO v oblasti nákladov, ktoré vzniknú v zahraničí, tovary a služby poskytované hostiteľskou krajinou za úhradu sa poskytujú za rovnakú cenu a v rovnakom štandarde, ako sú poskytované jej vlastným ozbrojeným silám. Cena tovarov a služieb poskytovaných hostiteľskou krajinou by mala byť v súlade s oslobodením od daní, cla a poplatkov podľa medzinárodných zmlúv, ktorými je hostiteľská krajina viazaná,
- d) spojenecké ozbrojené sily si tovary a služby môžu zabezpečovať aj samostatne formou priameho nákupu alebo s využitím k tomu oprávnenej organizácie/agentúry. (NATO 3).

Požadovaný rozsah poskytovania HNS:

- a) zabezpečenie infraštruktúry (pozemky a objekty, ktorými sú stavby, budovy a zariadenia, elektronické komunikačné siete, informačné systémy a siete, distribučná sústava v elektroenergetike a plynárenstve, zdroje pitnej vody, dopravná infraštruktúra),
- b) dodávky tovarov (potraviny, voda, pohonné hmoty a mazivá, kancelárska technika a materiál, všeobecný materiál),
- c) poskytovanie služieb (stravovanie, ubytovanie, hygienické služby, pranie, likvidácia a zber odpadu, presuny osôb, preprava materiálu, skladovanie materiálu vrátane zbraní a munície, manipulácia s materiálom, opravárenské služby a uvoľňovanie techniky, žienijné a stavebné práce, stráženie a ochrana síl a sprevádzanie, zdravotnícke zabezpečenie, regenerácia síl, ochrana pred požiarmi, komunikačné, informačné a poštové služby, energie, prenájom vozidiel a poskytnutie výcvikových priestorov, strelníc a parkovacích, manipulačných a odstavných plôch). Poskytovanie HNS kladie enormne vysoké nároky na úroveň komplexného zabezpečenia samotnej organizácie a koordinácie poskytovania HNS za účelom efektívneho využitia existujúcich spôsobilostí Slovenskej republiky. Poskytovanie HNS zo strany Slovenskej republiky riadi vláda Slovenskej republiky prostredníctvom ministerstva obrany. (NATO 4).

2 SÚČASNÝ STAV

Poskytovanie HNS v stave bezpečnosti HNS sa poskytuje pri presunoch zahraničných ozbrojených síl cez územie Slovenskej republiky, medzinárodných cvičeniach, resp. inej forme medzinárodnej spolupráce, napr. aktivít smerujúcich k odstrašeniu, prostredníctvom prítomnosti zahraničných ozbrojených síl na území Slovenskej republiky. Na základe požiadavky NATO spracúva ministerstvo obrany informácie o dostupných spôsobilostiach

Slovenskej republiky využiteľných pre potreby operačného plánovania NATO v oblasti HNS, tzv. Katalóg HNS.

Poskytovanie HNS v súčasnosti zabezpečuje ministerstvo obrany a Ozbromené sily Slovenskej republiky (OS SR) prostredníctvom svojich spôsobilostí, ktoré nie sú z pohľadu plnenia medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky postačujúce. V prípade poskytovania HNS pri odstrašovaní potenciálneho protivníka prostredníctvom prítomnosti zahraničných ozbrojených síl na území Slovenskej republiky, resp. realizácie dodatočných požiadaviek NATO na poskytnutie spôsobilostí HNS vzniká potreba na zabezpečenie tovarov a služieb v extrémne krátkom čase (horizont niekoľkých dní).

Z tohto pohľadu sa proces verejného obstarávania komodít pre HNS, ktoré nespádajú pod výnimky zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov javí ako nepostačujúci.

3 POSKYTOVANIE HNS V ČASE VOJNY ALEBO VOJNOVOM STAVE

HNS sa poskytuje spojeneckým ozbrojeným silám pri zabezpečovaní kolektívnej obrany na území Slovenskej republiky, resp. pri ich presune na územie iného štátu pri plnení úloh kolektívnej obrany.

Rozsah poskytovania HNS:

- a) obranná infraštruktúra,
- b) dodávky tovarov na dopĺňanie strát a spotreby a štátnych hmotných rezerv,
- c) dodávky tovarov viazané na uchovanie výrobných schopností u subjektov hospodárskej mobilizácie,
- d) poskytovanie služieb (najmä zdravotnícke, finančné, veterinárne, dopravné, poštové, komunálne a opravárenské služby, elektronické komunikačné služby, výrobná a stavebná činnosť).

Poskytovanie HNS sa riadi príslušnými ustanoveniami zákona č. 319/2002 Z. z. pri príprave a plnení úloh v oblasti podpory obrany štátu prostredníctvom ministerstiev, ostatných ústredných orgánov štátnej správy (OÚOŠS), ďalších orgánov štátnej správy s celoštátnou pôsobnosťou, miestnych orgánov štátnej správy, obcí a vyšších územných celkov a ustanoveniami zákona č. 179/2011 Z. z. o hospodárskej mobilizácii a o zmene a doplnení zákona č. 387/2002 Z. z. o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu v znení neskorších predpisov.

Ozbromené sily SR definujú požiadavky na zabezpečenie HNS v rámci celkových súhrnných požiadaviek na zabezpečenie obrany štátu v čase vojny alebo vojnového stavu. Tieto požiadavky sú premietnuté do procesov obranného plánovania Slovenskej republiky v rámci podpory obrany štátu a hospodárskej mobilizácie. Kvalita realizácie týchto požiadaviek je závislá od výšky vyčleňovaných finančných prostriedkov ministerstiev a OÚOŠS zabezpečujúcich prípravu a plnenie úloh v oblasti podpory obrany štátu a HNS.

Poskytovanie HNS sa pripravuje už v stave bezpečnosti prostredníctvom opatrení v oblasti obranného plánovania Slovenskej republiky.

Identifikované nedostatky v poskytovaní HNS:

- a) na národnej úrovni nie je vytvorený riadiaci a koordinačný prvok, ktorý by zabezpečil WGA a zároveň plnil úlohu národnej autority pre poskytovanie HNS v stave bezpečnosti a v čase vojny a vojnovom stave,

- b) poskytovanie vojenských spôsobilostí nie je z pohľadu plnenia medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky postačujúce na zabezpečenie HNS v požadovanom rozsahu. Z tohto dôvodu je potrebné rozšíriť poskytovanie HNS o dostupné spôsobilosti ďalších ministerstiev, OÚOŠS, ďalších orgánov štátnej správy s celoštátnou pôsobnosťou, miestnych orgánov štátnej správy, obcí a vyšších územných celkov (ďalej len „civilné spôsobilosti“), ktoré v súčasnosti nie sú zabezpečené. Zároveň je potrebné rozšíriť v stave bezpečnosti možnosti poskytovania HNS zo strany subjektov hospodárskej mobilizácie, podnikateľov a iných právnických osôb,
- c) poskytovanie HNS v prípade odstrašenia potenciálneho protivníka prostredníctvom prítomnosti zahraničných ozbrojených síl, resp. realizácie ich dodatočných požiadaviek na poskytovanie spôsobilostí HNS vytvára tlak na zabezpečenie tovarov a služieb v extrémne krátkom čase. Súčasné znenie zákona č. 343/2015 Z. z. umožňuje promptný nákup tovarov a služieb pre komodity poskytované v rámci HNS len do finančného limitu podlimitnej zákazky, ktorá je však z hľadiska zabezpečenia HNS nedostačujúca,
- d) poskytovanie HNS v stave bezpečnosti pre odstrašenie potenciálneho protivníka presahuje možnosti rozpočtu ministerstva obrany,
- e) nie je zabezpečená dostatočná výška a stabilita finančných prostriedkov ministerstiev a OÚOŠS podieľajúcich sa na príprave a plnení úloh v oblasti podpory obrany štátu a HNS podľa požiadaviek ministerstva obrany.

4 NÁVRH OPTIMALIZÁCIE SYSTÉMU POSKYTOVANIA HNS

Cieľom je navrhnuť komplexné systémové opatrenia WGA na zabezpečenie poskytovania HNS zo strany Slovenskej republiky v stave bezpečnosti alebo v čase vojny a vojnovom stave v súlade s medzinárodnými záväzkami Slovenskej republiky. K tomu je potrebné:

- a) vytvoriť národný riadiaci a koordinačný prvok, ktorý zabezpečí WGA pri poskytovaní HNS (Národná riadiaca a koordinačná skupina pre poskytovanie HNS),
- b) udržiavať aktuálny prehľad o dostupných vojenských a civilných spôsobilostiach Slovenskej republiky využiteľných pre potreby HNS (Národná databáza HNS),
- c) zabezpečiť financovanie poskytovania HNS v stave bezpečnosti a v čase vojny a vojnovom stave podľa požiadavky ministerstva obrany,
- d) upraviť potrebné právne predpisy tak, aby zdefinovali poskytovanie HNS v stave bezpečnosti a umožňovali obstarávanie komodít pre HNS v zrýchlenom režime v súlade so zásadami poskytovania HNS a v súlade s oslobodením od daní, cla a poplatkov podľa platných právnych predpisov a medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná,
- e) uzatvárať už v stave bezpečnosti zmluvy alebo dohody o spolupráci medzi ministerstvom obrany a vybranými ministerstvami, OÚOŠS, ďalšími orgánmi štátnej správy s celoštátnou pôsobnosťou, miestnymi orgánmi štátnej správy, obcami, vyššími územnými celkami, podnikateľmi a inými právnickými osobami na zabezpečenie plnenia medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky v oblasti poskytovania HNS,
- f) poskytovanie HNS zahraničným ozbrojeným silám prijatým na území SR bude koordinované s poskytovaním síl a prostriedkov SR v oblasti civilného núdzového plánovania.

4.1 NÁRODNÁ RIADIACA A KOORDINAČNÁ SKUPINA PRE POSKYTOVANIE HNS - NRKS HNS

Na úrovni veliteľstva NATO pôsobí Spoločný riadiaci výbor pre HNS, angl. Joint HNS Steering Committee (JHNSSC), ktorý prostredníctvom koordinačných skupín, angl. HNS Coordination Cells (HNS CC) koordinuje poskytovanie HNS na území jednotlivých ČK NATO. HNS CC tvoria zástupcovia veliteľa NATO, hostiteľskej krajiny, zahraničných ozbrojených síl krajín, ktorých jednotky sa podieľajú na plnení úloh na území hostiteľskej krajiny a NFIU.

Na zabezpečenie komplexného poskytovania HNS na celom území Slovenskej republiky bude vládou Slovenskej republiky zriadená nestála Národná riadiaca a koordinačná skupina pre poskytovanie HNS (NRKS HNS), ktorá bude národnou autoritou pre poskytovanie HNS. NRKS HNS bude spolupracovať s aliančnými orgánmi pre HNS (JHNSSC, HNS CC) a poskytovať im podporu. Na zabezpečenie plnenia úloh v súvislosti s prípravou a poskytovaním HNS si vybrané ministerstvá a OÚOŠS vytvoria vlastné riadiace koordinačné skupiny (RKS HNS), ktoré budú plniť úlohy vydané NRKS HNS.

Vedúci RKS HNS bude zároveň členom NRKS HNS. NRKS HNS bude riadiť predseda. Stálym tajomníkom NRKS HNS bude predstaviteľ ministerstva obrany. Predseda aktivuje činnosť NRKS HNS na základe žiadosti ministerstva obrany. V čase, keď NRKS HNS nebude zasadať, ministerstvo obrany koordinuje poskytovanie HNS prostredníctvom vedúcich RKS HNS. Za účelom zvýšenia informovanosti obyvateľstva a predchádzaniu dezinformáciám a škodlivej propagande v súvislosti s prítomnosťou zahraničných ozbrojených síl prijatých na území Slovenskej republiky bude NRKS HNS využívať nástroje strategickej komunikácie.

4.2 NÁRODNÁ DATABÁZA HNS

Za účelom komplexného posúdenia možností poskytovania HNS zo strany Slovenskej republiky bude prostredníctvom ministerstva obrany vytvorená národná databáza HNS, ktorá bude obsahovať prehľad vojenských a civilných spôsobilostí Slovenskej republiky (infraštruktúra, ako aj tovary a služby, ktorými disponujú ministerstvá a OÚOŠS, resp. nimi určené subjekty, ďalšie orgány štátnej správy s celoštátnou pôsobnosťou, miestne orgány štátnej správy, obce a vyššie územné celky, podnikatelia a iné právnické osoby, určené ako subjekt hospodárskej mobilizácie) využiteľné pre potreby HNS. Do databázy môžu byť zahrnutí podnikatelia a iné právnické osoby, ktorí nie sú určení ako subjekt hospodárskej mobilizácie (dodávatelia tovarov a poskytovatelia služieb) a ktorí o zaradenie do databázy prejavia záujem na základe nastavených kritérií a požiadaviek. Databáza bude aktualizovaná jedenkrát ročne, resp. podľa rozhodnutia ministerstva obrany.

4.3 FINANCOVANIE HNS FINANCOVANIE

Poskytovanie HNS pri presunoch spojeneckých ozbrojených síl cez územie Slovenskej republiky a medzinárodných cvičeniach bude finančne zabezpečené prostredníctvom ministerstva obrany. Financovanie poskytovania HNS pre iné formy medzinárodnej spolupráce (napr. odstránenie potenciálneho protivníka) bude zabezpečené na základe rozhodnutia vlády Slovenskej republiky, resp. Národnej rady Slovenskej republiky. Vybrané ministerstvá, OÚOŠS, resp. nimi zriadené subjekty, ďalšie orgány štátnej správy s celoštátnou pôsobnosťou, miestne orgány štátnej správy, obce a vyššie územné celky dodávajú tovary a poskytujú služby spojeneckým ozbrojeným silám na základe dohody s ministerstvom obrany.

Podnikatelia a iné právnické osoby oprávnené na podnikanie dodávajú tovary a poskytujú služby spojeneckým ozbrojeným silám na základe zmluvy s ministerstvom obrany. Predmetné tovary a služby môžu byť obstarané spojeneckými ozbrojenými silami aj samostatne formou priameho nákupu alebo s využitím k tomu oprávnenej organizácie/agentúry. Náklady, ktoré vzniknú pri poskytovaní HNS uhrádzajú štáty, ktorých jednotky sa podieľajú na plnení úloh na území hostiteľskej krajiny, prostredníctvom úhrady ministerstvu obrany.

Na zabezpečení obrany štátu v čase vojny alebo vojnového stavu sa ministerstvá a OÚOŠS podieľajú prostredníctvom vykonávania opatrení v oblasti podpory obrany štátu vrátane HNS. Príprava a rozvoj podpory obrany štátu sa realizuje už v stave bezpečnosti. Ministerstvá a OÚOŠS si na plnenie týchto úloh, v rámci procesu obranného plánovania, budú plánovať dostatočné finančné prostriedky vo svojich rozpočtoch. Financovanie poskytovania HNS pre spojenecké ozbrojené sily v čase vojny alebo vojnového stavu bude realizované prostredníctvom vojnového štátneho rozpočtu.

4.4 ÚPRAVA VNÚTROŠTÁTNEHO PRÁVNEHO RÁMCA

Ministerstvo obrany bude iniciovať úpravu niektorých všeobecne záväzných právnych predpisov pre danú oblasť tak, aby zadefinovali poskytovanie HNS v stave bezpečnosti, zlepšili možnosť využívať spôsobilosti subjektov hospodárskej mobilizácie pre účely HNS a umožnili obstarávanie pre HNS mimo rámca zákona č. 343/2015 Z. z. v súlade so základnými zásadami poskytovania HNS a v súlade s uplatňovaním pravidiel oslobodenia tovarov a služieb od cla, dane z pridanej hodnoty a/alebo spotrebnej dane a poplatkov podľa platných právnych predpisov a medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná. Podľa potreby môžu aj iné ministerstvá alebo OÚOŠS iniciovať úpravu právnych predpisov za svoju oblasť pôsobnosti vo väzbe na danú problematiku, ak nie je ich úprava zapracovaná v Pláne implementácie poskytovania podpory zahraničným ozbrojeným silám prijatým na území Slovenskej republiky (Plán implementácie poskytovania HNS).

Ministerstvo obrany uzatvorí podľa potreby dohody s vybranými ministerstvami, OÚOŠS, ďalšími orgánmi štátnej správy s celoštátnou pôsobnosťou, miestnymi orgánmi štátnej správy, obcami, vyššími územnými celkami, resp. zmluvy s podnikateľskými subjektmi v ich pôsobnosti a podnikateľmi a inými právnickými osobami na zabezpečenie implementácie plnenia medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky v oblasti poskytovania HNS. Dotknuté ministerstvá a OÚOŠS v súčinnosti s ministerstvom obrany vytvoria mechanizmy, aby zmluvné vzťahy so subjektmi hospodárskej mobilizácie mohli byť využívané pre potreby HNS aj v stave bezpečnosti (tranzity, medzinárodné cvičenia a iné).

Predmetom dohôd alebo zmlúv bude najmä:

- a) Poskytovanie dostupných civilných a vojenských spôsobilostí Slovenskej republiky na základe požiadavky ministerstva obrany.
- b) Vykonávanie dohôd alebo zmlúv bude mať za cieľ hospodárne a efektívne využívanie verejných zdrojov pre plnenie medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky.
- c) Poskytovanie vojenských spôsobilostí v stave bezpečnosti, v čase vojny a vojnovom stave bude realizované prostredníctvom ministerstva obrany a ozbrojených síl SR.
- d) Poskytovanie civilných spôsobilostí v stave bezpečnosti bude realizované prostredníctvom uzatvorených dohôd a zmlúv.
- e) Poskytovanie civilných spôsobilostí v čase vojny a vojnovom stave bude realizované v súlade s príslušnými právnymi predpismi.

ZÁVER

Predmetom príspevku je pripraviť sumárne požiadavky, systematické zmeny a chronológiu činností pre spracovanie koncepcie HNS. Práve koncepcia bude predstavovať komplexné systémové riešenie poskytovania HNS na národnej úrovni v súlade s medzinárodnými záväzkami Slovenskej republiky. Za realizáciu koncepcie zodpovedá vláda Slovenskej republiky v spolupráci s vybranými ministerstvami a OÚOŠS, ďalšími orgánmi štátnej správy s celoštátnou pôsobnosťou, miestnymi orgánmi štátnej správy, obcami a vyššími územnými celkami. Spomínané inštitúcie zabezpečia jej implementáciu vo svojej pôsobnosti vypracovaním nových alebo aktualizáciou už vydaných všeobecne záväzných právnych predpisov, plánovacích dokumentov, zmlúv a iných dokumentov. Predmetné zmeny musia byť v súlade s Plánom implementácie poskytovania HNS a vykonávaním stanovených opatrení (odborné, organizačné, personálne, finančné a iné) na zabezpečenie realizácie úloh vyplývajúcich z tejto koncepcie. Koncepciu HNS bude potrebné priebežne aktualizovať pri významných zmenách východísk poskytovania HNS.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

NATO 1: *AJP-4.5 (Allied Joint Doctrine for Host-Nation Support), Memorandum of Understanding Between Ministry of Defence of the Slovak Republic and Supreme Headquarters Allied Powers Europe and Headquarters, Supreme Allied Commander Transformation Regarding the Provision of Host Nation Support for the Execution of North Atlantic Treaty Organization Operations and Exercises*. 2018. NATO Standardization Office.

NATO 2: *Memorandum of Understanding between the Ministry of Defence of the Slovak Republic and Supreme Headquarters Allied Powers Europe and Headquarters, Supreme Allied Commander Transformation regarding the provision of host nation support for the execution of North Atlantic Treaty Organization operations and exercises*. 2011. NATO Standardization Office.

NATO 3: *Technical Arrangement between Supreme Headquarters Allied Powers Europe (SHAPE) and the Ministry of Defence of the Slovak Republic regarding the provision of host nation support for activities concerning Allied Forces in the context of Very High Readiness Joint Task Force (VJTF)*. 2018. NATO Standardization Office.

NATO 4: *MC 334 NATO Principles and Policies for Host Nation Support*. 2018 NATO Standardization Office.

Ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

pplk. Ing. Róbert MEDE
Štáb pre podporu operácií GŠ OS SR
Generálny štáb OS SR
Kutuzovová 8
Bratislava
Tel: +421 960 305 120
Email: robert.mede@mil.sk

mjr. Ing. Mgr. Juraj PAGÁČIK
Katedra logistického zabezpečenia
Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefanika
Demänová 393
031 01 Liptovský Mikuláš
Tel: +421 908 200 328
Email: juraj.pagacik@aos.sk

MOŽNOSTI A LIMITY MODERNIZÁCIE KONZERVovaných DÁVOK POTRAVY PRE 21. STOROČIE

POSSIBILITIES AND LIMITS OF MODERNIZATION OF CANNED FOOD PORTIONS FOR THE 21ST CENTURY

Stanislav MORONG, SOŇA JIRÁSKOVÁ

ABSTRACT

The authors' article presents the reader with a brief overview of the history of troop feeding and its importance for the success of military operations. Selected results of the research and development project of a new canned food ration for members of the Armed Forces of the Slovak Republic are presented to the professional public. The aim of the article is to verify or deny some layman's approaches and assessments of their qualitative and quantitative parameters by comparing selected canned food rations. The research results present a spectrum of quantities relevant in the process of selecting potential suppliers.

Keywords: canned food ration, ration service, food

ÚVOD

Výsledok vojenských ťažení v minulosti, rovnako ako úspech vojenských operácií v súčasnosti, je determinovaný dvojzozmerne. Porážka protivníka je primárne závislá na schopnosti získať informácie potrebné pre výber efektívnej stratégie a taktiky uplatnených pri vedení boja. Druhým, ale svojim významom rovnocenným faktorom je schopnosť kumulácie adekvátnych zdrojov vo vzťahu k zvolenej stratégii a zvolenej taktike poskytnutej logistickej podpory. Formou takejto podpory je aj služba stravovania, ktorú vzhľadom k jej dopadom na morálny stav jednotlivcov a jednotiek možno pokladať za rovnako významný faktor pre vedenie boja ako pohonné hmoty alebo muníciu.

Dôležitosť tohto aspektu si uvedomuje aj súčasné velenie Ozbrojených síl Slovenskej republiky (OS SR), zároveň aj vedecká a odborná verejnosť. Požiadavka na uplatňovanie najnovších vedeckých poznatkov v oblasti stravovania profesionálnych vojakov do súčasnej praxe vyvolala nutnosť riešenia vedeckého projektu "Modernizácia pohotovostnej dávky potravín (PODAP) pre príslušníkov Ozbrojených síl Slovenskej republiky".

Cieľom predkladaného príspevku je na základe historického exkurzu do problematiky stravovania vojakov v poľných podmienkach poukázať na jeho významnosť pre ich telesný a morálny stav. Autori publikovaním vybraných výstupov realizovaného projektu čitateľovi zároveň poskytujú množstvo kvantifikovaných ukazovateľov, ktoré argumentačne podporujú niektoré zámery vedenia rezortu obrany SR alebo ich na základe vykonaného bádania hodnotia ako neakceptovateľné s uvedením dôvodov daného hodnotenia.

Aj keď pre potrebu tohto príspevku boli vybrané len výsledky komparácie vybraných konzervovaných dávok potravy a iba časť kritérií použitých pre ich porovnávanie, je to dostatočný priestor na iniciovanie záujmu odborníkov pre oboznámenie sa s predmetným

projektom a ním podnietenú odbornú diskusiu ako elementárneho predpokladu napredovania v tejto funkčnej oblasti vojenskej logistiky.

Z vedeckých metód uplatnených v rámci riešenia projektu bola použitá metóda obsahovej analýzy dokumentov, ktoré sa dotýkajú predmetnej problematiky a v rámci analýzy súčasného stavu empirický prieskum spokojnosti profesionálnych vojakov OS SR s pohotovostnou dávkou potravín, ktorá sa používa v súčasnosti. Dotazníkový prieskum bol realizovaný vo vybraných vojenských útvaroch OS SR na vzorke 471 respondentov – profesionálnych vojakov s rôznym funkčným zaradením, špecializáciou, či diferentnou dĺžkou služobného pomeru. Vybrané výsledky uskutočneného dotazníkového prieskumu a diskusia k nim je uvedená v hlavnej časti článku. Článok zároveň prináša komparatívnu analýzu parametrov vybraných pohotovostných dávok potravín od rôznych firiem.

Autori v závere príspevku zároveň formulujú konečné závery podporené exaktnými argumentmi a predostierajú odporúčania pre nasledujúcu prax.

1 HISTORICKÝ EXKURZ DO PROBLEMATIKY STRAVOVANIA VOJAKOV V POLI

Zabezpečenie adekvátneho stravovania vojakov je veľmi dôležitou záležitosťou správneho fungovania armády, pretože hlad má veľký vplyv na morálku, odhodlanosť i bojaschopnosť každého vojaka. Pri bojových operáciách sa strava prejavuje ako limitujúci faktor vojenského ťaženia. S potrebou riešenia problému zabezpečenia vojenského stravovania sa možno stretnúť už v diele „Zápisky o vojne galskej“, ktoré napísal Gaius Iulius Caesar. Veľký rímsky vojvodca píše o nedostatku krmovín pre kone a nedostatku obilia, ktoré predstavovalo hlavnú zložku každodennej stravy rímskych vojakov. Vytýka svojim podriadeným, že nepriateľ je už blízko a oni nezabezpečili potrebné komodity. Obilie zohrávalo v stravovaní vojakov prvoradý význam. Každé družstvo (asi 10 vojakov) si viezlo so sebou ručný mlynček a z namletej múky si potom vojaci pripravovali kašu, alebo piekli placky. Prenosné piecky na pečenie obilných placiek patrili už v staroveku k nevyhnutnému vybaveniu armády (Havel, Hodík, Landa, 2004).

I keď najdôležitejším zdrojom výživy boli uhl'ohydráty (jačmeň alebo pšenica), archeologické nálezy dokazujú, že rímski vojaci sa živili i mäsom divých zvierat, ktoré ulovili. Čo sa týka nápojov, na pitie dostávali zriedené víno, a to predovšetkým z dôvodu, aby sa eliminovali baktérie, ktoré mohli byť v pitnej vode (Ortved, 2023). Preferovanie vína pred vodou v armádach pretrvávalo až do stredoveku. V rímskych légiách boli vojaci vybavení aj núdzovou dávkou potravín, ktorú mali stále pri sebe (Kolektív, 2017).

Ak strava v rímskych légiách bola prevažne založená na konzumácii obilnín, Xenofón z Atén v diele Anabasi uvádza, že počas gréckej výpravy Kýra mladšieho do Perzskej ríše sa vojsku minuli potraviny a nikde nebolo možné nič kúpiť. Vojaci preto jedli stále mäso. Množstvo obilia, ktoré si vojak nosil so sebou bývalo rôzne. Väčšinou takáto dávka bola určená na 4 dni, niekedy aj na 2 týždne. V Perzskej ríši si preto grécka armáda vybudovala rozsiahly systém oporných bodov, v ktorých boli umiestnené sklady na potraviny. V nich bolo uskladnené predovšetkým obilie a sušené mäso. V prípade, že sa armáda pohybovala po neznámom nepriateľskom území, museli sa potraviny vozit' na vozoch spolu s vojskom. Ak zásoby nepostačovali, dochádzalo ku rekvizíciám komodít od miestneho obyvateľstva, v mnohých prípadoch aj k drancovaniu (konfiškácii).

V období stredoveku dôležitú rolu v oblasti zásobovania vojsk potravinami zohrávali tzv. markytáni a markytánky. Išlo o osoby, ktoré počas pochodu vojsk i počas rozloženia

vojenských táborov¹ predávali vojakom potravu a predovšetkým nápoje. Markytáni boli pod zákonnou ochranou armádneho velenia, boli chránení pred násilím zo strany vojakov i pred krádežami. Išlo o súkromné (civilné) osoby viazané k vojenskej jednotke (napr. pluku) zmluvou. Predpokladom ich existencie bolo vyplácanie žoldu vojakom. Žold/slúžne bolo vyplácané sčasti vo forme peňazí a sčasti formou naturálií, pričom predpisom bolo stanovené množstvo mäsa, chleba, vína, piva a neskôr aj tabaku. Dávky a predpisy sa v priebehu rokov samozrejme menili. Ak ale žold/slúžne nebol vyplácaný pravidelne a v primeranej výške, museli si vojaci pomôcť sami a iným spôsobom, predovšetkým si jedlo zaobstarávali plienením, rabovaním a lúpežami od miestneho obyvateľstva². Počas obdobia tridsaťročnej vojny v dôsledku hladovania vojakov boli časté vojenské vzbury. V Českom kráľovstve preto po jej skončení panovník Karel IV. vybudoval vojenské sklady proviantu vo všetkých väčších opevnených mestách a v novobudovaných vojenských pevnostiach.

Určitý kvalitatívny posun v spôsobe zásobovania armády v poli na prahu novoveku je zaznamenaný v prípade vojska Albrechta Václava Eusebia z Valdštejna, vojvodu Frýdlantského (1583-1634), ktorý nariadil dodávať zo svojich panstiev všetko potrebné pre armádu v poli, a to tak, že každý pluk jeho armády mal pridelené konkrétne územie, ktoré mu dodávalo potraviny i zbrane. Na dobytom území vojsko vyžadovalo bežné príspevky, ktoré mali byť finančnú, materiálovú (strelný prach, súkno na uniformy, apod.) alebo naturálnu podobu (predovšetkým potraviny) (Havel, Hodík, Landa, 2004).

Vojská, ktoré sa pohybovali v pustých, neúrodných oblastiach bývali často v dôsledku nedostatku proviantu porazené. Počas križiackych výprav napríklad dochádzalo k situáciám, že keď sa križiaci dostali do moslimského tábora, prestali bojovať a začali jesť. Následne prehrali bitku. Aby k tomuto nedochádzalo, boli vytvorené konvoje vozov s proviantom, ktoré sprevádzali operujúce vojská (Ortved, 2023).

Až do poslednej tretiny devätnásteho storočia platila zásada, že vojak sa musel o stravu postarať sám. Z tohto dôvodu dostával aspoň najnutnejší kuchynský a jedáľenský riad, a to poľnú fľašu s remeňom, kotlík a kastról z medi. Neskôr sa začal používať spoločný kotlík pre prípravu stravy pre 4 až 6 vojakov, ktorí pri poľných ťaženiach obývali spoločný stan. Hromadné stravovanie bolo zabezpečované iba v prípade pobytu v nemocniciach, na manévroch a v dňoch slávností počas sviatkov. Kasárenské jedálne sa začali používať až v období druhej svetovej vojny.

Poľné a mobilné poľné kuchyne sa v rakúsko-uhorskom vojsku objavili až na konci prvého desaťročia 20. storočia. Prvú použiteľnú a hromadne vyvárajúcu poľnú kuchyňu zaviedol cisár Napoleon Bonaparte. Táto kuchyňa však súžila výhradne pre jeho vlastnú potrebu. Keďže išlo o zariadenie ktorého presun bol značne komplikovaný, vo francúzskej armáde sa neujalo. Francúzski i rakúski vojaci si v poli varili v kotlíkoch. Poľné kuchyne sa masívne do praxe zaviedli až po ich technickom zdokonalení.

Ako už bolo uvádzané, stravovanie vojakov najskôr zabezpečovali civilné osoby. Neskôr povinnosť pripravovať jedlo prešla na vojakov bez hodnosti, ktorí sa v službe striedali. Variť sa učili od starších vojakov. Výučbou sa v rámci zmluvných povinností zaoberali aj markytáni a majitelia kantín v kasárňach a vojenských nemocniciach. Neskôr vznikla špeciálna funkcia vojenského kuchára a pekára. Pre uľahčenie výcviku vojenských kuchárov v rakúsko-uhorskej armáde bola ako služobná kniha L-16 vydaná v roku 1880

¹ V súčasnej terminológii ide o priestor nasadenia vojska.

² Pohromou pre civilné obyvateľstvo boli tzv. marodéri. Marodérstvo bolo veľmi prísne trestné už v 17. storočí a podľa § 267 vojenského trestného zákona z roku 1855 sa marodérstva dopúšťal ten, kto sa bez dovolenia nadriadených vzdialil na 2 míle od operujúcej armády a násilím odoberal obyvateľstvu jedlo a nápoje. Podľa vojenských predpisov bolo povolené pri pristihnutí vojaka pri drancovaní okamžite usmrtiť.

kuchárska príručka. V nej boli uvedené nielen recepty, ale aj požiadavky na správnu skladbu jedál s ohľadom na výživovú hodnotu, požiadavky na hospodárenie (napr. zriaďovanie zeleninových záhrad na erárnych pozemkoch), spracovanie potravín a hygienu. Na dodržiavanie predpisov v oblasti zabezpečovania stravy vojakov dohliadali vojenský lekári (Havel, Hodík, Landa, 2004).

Aby stravovanie vojakov v poli fungovalo, kuchári mohli variť, pekári piecť a vojaci jedlá konzumovať, bolo nutné zabezpečiť pravidelný prísun potravín, pitnej vody, palív a nepretržite zabezpečovať opravy a údržbu technického vybavenia (Kolektív, 2017).

Proces stravovania vojakov v poli bol systematicky upravovaný vo vojenských predpisoch, návodoch, odporúčaniach, pokynoch i v receptároch. Predpisy sa zameriavali nielen na zloženie stravy s ohľadom na výživovú hodnotu, ale i na popis technológií jej prípravy, vyžadovanie dodržiavania hygienických noriem pri príprave stravy i konzumácii jedál. Ďalšia kategória predpisov bola zameraná na zabezpečovanie proviantu, uskladňovanie zásob potravín, popis výstrojných súčiastok vojakov súvisiacich so stravovaním (kuchynský a jedáľenský riad), boli vydávané samostatné predpisy pre stravovanie mužstva a dôstojníkov, postupy pri vydávaní jedla vo vojenských jednotkách (zasadací poriadok vo vojenských jedáľňach), náplň činnosti stravovacích komisií a pod. Predpisy boli rozdelené na oddiely s pokynmi v prípade mierového stavu a v prípade vojny. Súčasťou predpisov boli i prílohy s názornými pomôckami a vzormi formulárov. Z praktických dôvodov sa vydávali špeciálne vojenské kuchárske knihy.

V súvislosti s armádami, v ktorých pôsobili vojaci viacerých národov, národností a etník, je dôležité skúmanie problému súvisiaceho so zvyklosťami stravovania jednotlivých národov i s obmedzením konzumácie určitých druhov potravín z náboženských hľadísk. Nad dodržiavaním náboženských zvyklostí súvisiacich so stravovaním dohliadali vojenský kňazi (v rakúsko-uhorskej armáde to bol vrchný poľný kurát, vrchný poľný imám alebo vrchný poľný rabín). Vyhovieť všetkým rozličným náboženským požiadavkám a národným zvyklostiam na stravovanie vo vojenských posádkach bolo zložité a takmer nemožné to bolo pri stravovaní v poli (Havel, Hodík, Landa, 2004).

Požiadavky na ideálnu vojenskú potravinu by mali byť nasledovné: minimálna hmotnosť, maximálna trvanlivosť a takisto maximálna výživová hodnota pre bojovníka. Ako vyrobiť takéto jedlo aby zároveň bola aj chutné, nebolo a ani v súčasnosti nie je jednoduché. Tradičné spôsoby predlžovania životnosti potravín ako solenie, presládzanie, nakladanie do octu, alkoholu, sušenie, údenie, mliečne kvasenie, zmrazovanie, prevarenie a podobne boli najmä v letných mesiacoch nepostačujúce. Napoleon Bonaparte v roku 1795 ponúkol odmenu 12 000 frankov tomu, kto nájde spôsob ako uchovať jedlo pre vojsko na dlhých výpravách v stave vhodnom na konzumáciu. Podarilo sa to francúzskemu lahôdkarovi Nicolasovi Appertovi, ktorý vynášiel predchodcu terajších konzerv (Kolektív, 2017). Používanie konzerv zaznamenalo najväčší rozmach počas prvej a druhej svetovej vojny.

„Železná zásoba“ vojakov bojujúcich v 1. svetovej vojne obsahovala 750 g chleba, 375 g čerstvého, soleného alebo mrazeného mäsa, 125 g ryže alebo jačmenných krúp, po 25 g soli a kávy. Stravná dávka pre nemeckých vojakov bojujúcich v prvej línii musela mať kalorickú hodnotu vo výške 3200 kalórií za deň, vrátane 117 g proteínov. Výška dennej dávky potravín závisela od dostupnosti potravín a od rozhodnutia dôstojníkov. Napríklad generál mohol rozhodnúť o navýšení stravných dávok – tzv. prídavkoch, napr. v podobe syra v prípade bojových operácií, prípadne „luxusnejším prídavkom stravy“ (kakao, čokoláda) oceniť mimoriadnu snahu vojakov v bojových operáciách (Zweiniger-Bargielowska, Duffet, Drouard, 2011).

Počas pokračovania 1. sv. vojny boli do stravných dávok zaradené ako alternatíva mäsa aj ryby (čerstvé, solené, údené alebo marinované v konzervách). Komparácia zloženia stravnej dávky potravín v nemeckej a britskej armáde je uvedená v Tabuľke 1.

Tabuľka 1 Stravná dávka potravín v 1. sv. vojne v nemeckej a britskej armáde

Položka stravnej dávky	Nemecká armáda	Britská armáda
Chlieb	750 g	397 g
Mäso	250 g čerstvého/mrzeného alebo 150 g údeného mäsa/slaniny/salámy/konzervovaného mäsa	340 g mäsa (najčastejšie hovädziny) a 93 g slaniny
Ryby	ako náhrada mäsa 250 až 600 g rýb	ako príležitostná náhrada mäsa
Zelenina	1500 g zemiakov/1200 g repy/hlávkovej kapusty alebo 450 g kyslej kapusty/400 g špenátu alebo 300 g sušených zemiakových vločiek/250 g strukovín/korenené zelené fazuľky alebo 150 g konzervovanej zeleniny alebo sušeného ovocia	227 g zeleniny (veľmi často iba zemiakov)
Obilniny	alternatívne namiesto zeleniny: 125 g ryže/jačmenných krúp, 125 g krupice alebo 250 g múky alebo 200 g cestovín	57 g ryže
Tuky/nátierky	65 g masla/bravčovej masti alebo alternatívne 125 g ovocného džemu alebo syra/125 g bravčovej alebo hovädzej mäsovej nátierky, pečenej alebo krvavničkovej salámy	28 g masla, 85 g ovocného džemu, 57 g syra
Cukor	Žiadny (iba s čajom 17 g)	57 g
Koreniny	25 g soli, 2,5 g horčice, 0,1 g čierneho korenia, 25 g cibule, 0,4 g papriky, 2 g rasce, 0,1 g klinčekov, 0,05 g bobkových listov, 0,2 g majoránky, 0,05 l octu, 0,05 l šalátového oleja, 3 g škorice	soľ, horčica a korenie
Teplé nápoje	3 g čaju alebo 25 g kávy	14 g čaju s 28 g kondenzovaného mlieka

Zdroj: Zweiniger-Bargielowska, Duffet, Drouard, 2011.

Stravovanie vojakov bývalo zároveň predmetom záujmu vojenského prieskumu o nepriateľskej strane. V historických prameňoch možno nájsť záznam spravodajského hlásenia rakúsko-uhorského XVII. zboru zo dňa 25. marca 1915 charakterizujúceho organizačnú štruktúru, výzbroj a materiálne zabezpečenie ruskej 12. divízie brániacej priestor Kurimka – Potoky, kde je uvádzané: „*Menáž sa varí väčšinou vzadu v poľných kuchyniach alebo na ohniskách a obvykle počas noci je donesená do predných línií. V streleckých*

zákopoch si mužstvo varí samo, poväčšine jeden pre dvoch; tam majú 2 až 2 ½ funtu chleba denne a 6 kusov cukru, škatuľku čaju, konzervovanú kapustu, krupicu, 1 až 2 krát týždenne maslo alebo tuk. V poslednom čase bolo vydaných viac konzerv ako mäso, na muža a deň 1 konzerva; Rezervný proviant žiaden. Alkohol nie je v žiadnej podobe dodávaný.“ (Chorvát, Zaťková, Čaplovič, 2016).

V súvislosti so skúmaním predmetnej problematiky považujeme za potrebné zdôrazniť, že spôsob stravovania vojakov v poli priniesol určité druhy inovácií, ktoré sa následne rozšírili aj do civilnej sféry. Ako prvý príklad možno uviesť vznik a používanie bagety. Za čias napoleonských vojsk bola bageta vyvinutá tak, aby francúzski vojaci mohli niesť tento chlieb vo vreckách svojich nohavíc (Ortved, 2023). K ďalším inováciám možno priradiť technologické spôsoby úpravy potravín. Ide predovšetkým o konzervovanie, dehydratáciu a mrazenie vo veľkom rozsahu, ktoré bolo primárne zavedené pre potreby armád. Armády tiež slúžili ako oblasť experimentovania a druh testovacieho trhu potravinárskeho priemyslu, ktorý ich využíval v súvislosti so zavedením a rozvojom lacnej hromadnej výroby. Nedostatok potravín a ekonomické obmedzenia počas vedenia vojny viedli k hľadaniu náhrad potravín (margarín, náhrady kávy, bujónové kocky, umelé sladidlá a umelý med, a pod.), prípadne k vzniku nových výrobkov. Za revolučné zmeny možno považovať vynájdenie a produkciu umelého droždia, sušených zemiakových vločiek, priemyselne vyrábaných džemov a slnečnicového oleja. Všetky tieto výrobky preukázali svoju užitočnosť vďaka širokému spektru ich použitia vo vojenskom stravovaní (Zweiniger-Bargielowska, Duffet, Drouard, 2011).

Priemyselne spracované potraviny ako konzervovaná zelenina, dehydrované zemiaky, cibuľa, sušené vajcia a cukrovinky tvorili väčšinu stravných dodávok aj pre americké jednotky bojujúce v Pacifiku počas 2. svetovej vojny. Všetky prídely/stravné dávky boli rozdelené do piatich kategórií (bližšie pozri Tabuľka 2) (Collinson, Macbeth, 2014).

Tabuľka 2 Kategórie stravných dávok v Americkej armáde počas 2. svetovej vojny

Kategória dávky	Popis dávky
A	Stravná dávka zhruba zodpovedala mierovej stravnej dávke, ale podmienky skladovania a prepravy nedovoľovali používať určité zložky, ako napr. čerstvé ovocie, zelenina a čerstvé mäso.
B	Stravná dávka bola v podstate rovnaká ako stravná dávka „A“, s tým rozdielom, že sa nepoužívali žiadne konzervované a dehydrované výrobky.
C	Stravná dávka bola určená pre vojakov bojujúcich v prvej línii. Jednotlivé dávky boli určené na priamu konzumáciu za studena alebo na tepelnú úpravu. Išlo o hotové jedlá ako napr. bravčové mäso s fazuľou, mäsovo-zeleninové hašé, guláš. Stravná dávka bola doplnená o džem a sušienky, cukrovinky, kávový a kakaový prášok a od 40. rokov tiež o žuvačky, vodu, tabletky na úpravu vody, toaletný papier a cigarety.
D	Táto dávka predstavovala rezervnú a núdzovú dávku. Išlo o čokoládovú tyčinku (600 kalórií), ktorá vydržala vysoké teploty a „chutila len o trochu lepšie ako varené zemiaky“.
K	Stravná dávka bola kompaktná a ľahká, špeciálne pripravená a vyrobená pre výsadkárov. Obsahovala konzervované mäsové výrobky, sušienky, cereálne tyčinky, cukor, tabletky soli, rozpustnú kávu, bujón, žuvačky a cigarety.

Zdroj: Collinson, Macbeth, 2014.

Počas vojen, ktoré sa odohrávali v dvadsiatom storočí na všetkých kontinentoch, dochádzalo k stretom vojakov a civilného obyvateľstva rozličných národov, národností, etník viacerých vierovyznaní s rozmanitými kultúrnymi zvyklosťami, tradíciami a obyčajmi, vrátane zvyklostí v stravovaní. Pre vojakov bojujúcich na cudzom území jedlo predstavuje okrem krajiny, podnebia a jazyka ďalší neznámy faktor, ktorý môže nadobudnúť podobu stelesnenia nepriateľa, no mnohokrát môže znamenať aj znak nádeje na prežitie. V prípade, že v praxi zlyhali vyskúšané a overené metódy vojenskej logistiky obstarávania potravinových zásob ako nákup, prípadne výmenný obchod na nepriateľskom území, praktizovali sa aj v 20. stor. stáročiami overené praktiky ako rabovanie, prípadne zmocnenie sa nepriateľských zásob potravín, ktoré boli v podstate poslednou možnosťou na prežitie³. V prípade bojov americkej a japonskej armády, americké velenie priamo odporúčalo svojim vojakom konzumovať ukoristené japonské jedlo a nápoje. Americkí vojaci si preto museli zvyknúť na potraviny ako jedlé morské riasy, nakladané reďkovky, ryžová múka a ryžové vločky. V prípade nutnosti museli akceptovať aj pre nich divnú chuť týchto potravín (Collinson, Macbeth, 2014).

Zásobovanie vojsk nezničiteľnými a ľahko prenosnými stravnými dávkami určenými na použitie v poli umožňovalo a aj v súčasnosti umožňuje vojakom nielen sa sústrediť na boj, ale aj znížiť riziko použitia kontaminovaných potravín a eliminovať úzkosť spojenú s nutnosťou konzumovať stravu s „neobvyklou cudzokrajnou chuťou“ v prípade vojenských zásahov na cudzom území.

Skúsenosti zo stravovania vojakov v poli počas vojen našli dôležité uplatnenie aj vo výskume následkov stravovania na zdravotný stav vojakov. Predmetom výskumov bolo aj posudzovanie celkového zdravia populácie v dôsledku vojnových konfliktov.

2 AKTUÁLNE PLATNÉ POŽIADAVKY NA STRAVOVANIE

Fenomén globalizácie svetovej ekonomiky markantne poznamenal aj zvyky a tradície v stravovaní. Celoročná dostupnosť inak na konkrétne ročné obdobie viazaných potravín, stále viac znižuje nutnosť vytvárania zásob potravín s využitím rôznych foriem ich konzervácie. Dostupnosť čerstvej zeleniny, ovocia, ale aj mäsa umožňuje prípravu kvalitatívne hodnotnejších jedál, ako v prípade použitia konzervovaných surovín. Pôsobením uvedených faktorov došlo k pozitívne hodnoteným zmenám aj v stravovaní profesionálnych vojakov počas výkonu služby, pretože strava sa stala pestrejšou a energeticky a nutrične hodnotnejšou.

Napriek možnostiam a limitom, ktoré sú súčasťou zabezpečenia profesionálnych vojakov teplou stravou v stálych posádkach a v poli, je táto špecifická kategória občanov v služobnom pomere so štátom viac ako iné povolania konfrontovaná so situáciami, kedy je nútená uspokojiť sa s konzumáciou konzervovaných jedál.

Priority rezortu Ministerstva obrany SR v predchádzajúcich dvoch dekádach zamerané na operačné spôsobilosti spôsobili zaostávanie a stagnáciu v oblasti logistického zabezpečenia a podpory útvarov a zariadení. Na základe nespokojnosti používateľov so zložením, balením a manipuláciou s takmer dve desaťročia zavedenou pohotovostnou dávkou potravín evokovali vedenie generálneho štábu a ministerstva obrany k založeniu projektu jej modernizácie.

Kvalitatívny posun v zabezpečení konzervovanými dávkami potravín je tiež reakciou na stále rastúce požiadavky a angažovanosť OS SR na operáciách medzinárodného krízového manažmentu, v ktorých stravovanie touto formou vykazuje vyššiu frekvenciu a význam, ako v stave bezpečnosti pri plnení úloh na teritóriu SR. Naliehavosť riešenia tejto problematiky je

³ Vo vojnách v extrémnych prípadoch bol bohužiaľ z dôvodu nedostatku stravy zaznamenaný aj kanibalizmus.

iniciovaná snahou o využitie nových technológií v oblasti balenia a prípravy konzervovaných jedál s odstránením archaických a demaskujúcich komponentov PODAP. Výsledkom riešenia projektu by mala byť potravinová dávka, ktorej zavedením by sa starostlivosť o proviantné zabezpečenie príslušníka OS SR v poli dostala na úroveň ostatných partnerov v rámci Aliancie.

Všetky historické pokusy meniť gastronomické procesy a stravovacie návyky boli a aktuálne sú konfrontované s individuálnymi preferenciami jednotlivca. Akýkoľvek progres v tejto oblasti je podmienený schopnosťou iniciátora navrhovaných zmien akceptovať len relevantné pripomienky a názory stravníkov. Primárne je nutné zohľadňovať len tie z nich, ktoré nie sú v diametrálnom rozpore s odborníkmi definovanými požiadavkami na energetickú hodnotu a nutričné zloženie jedál. Uvedené dva rozhodujúce parametre pre hodnotenie kvality pripravovanej a konzumovanej stravy z aspektov energetického príjmu a výživovej hodnoty sú podmienené rovnako dvomi fyziologickými faktormi, a to pohlavím a vekom stravovaného jednotlivca v závislosti od fyzického zaťaženia organizmu. V rámci pohlavia je možné navyše prihliadať k špecifickému fyziologickému stavu organizmu žien počas tehotenstva a dojčenia.

Zásady pre výživu obyvateľov Slovenskej republiky v uvedených intenciách vrátane sledovaných výživových faktorov sú dané všeobecne platnou legislatívnou normou⁴. Zákon okrem iného stanovuje formou tabuliek (bližšie pozri Tabuľka 3 a 4) odporúčané výživové dávky pre obyvateľstvo (OVD). Zastúpenie jednotlivých nutričov v OVD okrem už uvedených fyziologických faktorov vychádza tiež z ďalších údajov, medzi ktoré možno zaradiť napr. výškovo-hmotnostný index stravovaných, stupeň fyzickej aktivity resp. fyzickej pasivity, aktuálny stav výživy, pôvod zdrojov výživy a geografické podmienky, v ktorých je strava prijímaná. Zohľadnené môžu byť aj konkrétne civilizačné podmienky, socio-ekonomické a spoločensko-kultúrne, tradované spotrebné zvyklosti, sortiment a kvalita disponibilných potravín s dôrazom na najnovšie vedecké poznatky o výžive ľudí.

OVD predstavujú praktickú aproximáciu stredných hodnôt nutričných faktorov. V rámci týchto hodnôt je potrebné počítať s určitou variabilitou a toleranciou (v priemere je rozptyl daný v rozmedzí 7-15 %) a v praxi napr. u bielkovín + 20 % (pri zachovaní bezpečných hraníc príjmu a vzájomného pomeru makronutričov).

Interné zdroje armády USA pre stravu vojaka uvádzajú odporúčaný pomer základných živín 10 – 15 % : 30 % : 50 – 55 % (bielkoviny : tuky : sacharidy), čo v podstate zodpovedá odporúčaniam platným v OS SR. Jediný rozdiel predstavuje zníženie o 5 – 10 % v parametri sacharidov.

Odhaduje sa, že energetický výdaj vojenského personálu je približne 3 600 kcal. deň⁻¹ (15 062 kJ. deň⁻¹) na „normálne“ operácie, t. j. misie porovnateľné s mestskou políciou a udržiavaním mieru, hasičskými alebo stavebnými prácami a 4 900 kcal.deň⁻¹ (20 502 kJ.deň⁻¹) pre bojové operácie, t. j. misie zahŕňajúce operácie ľahkej úrovne alebo operácie špeciálnych síl. Tie sú považované za fyziologicky najviac stresujúci stav.

Plošný štandardný minimálny energetický obsah pre individuálnu prevádzkovú dávku na všeobecné účely by preto mal zodpovedať 3 600 kcal. na osobu a deň (15 062 kJ. na osobu a deň)⁵.

⁴ Zákon č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

⁵ NATO standard. Nutrition Science and Food Standards for Military Operations.

Tabuľka 3 Základná tabuľka OVD – muži

Výživový faktor		Pracujúci muži 19 - 34 r.			Pracujúci muži 35 - 62 r.			Nepracujúci muži	
		Fahká práca	stredná práca	namáhavá práca	Fahká práca	stredná práca	namáhavá práca	65(63) - 79 r.	80 r. a viac
Energia*	kJ	11000	11700	13400	10000	11300	12500	9200	8200
	kcal	2550	2800	3200	2400	2700	2950	2150	1950
Bielkoviny	g	70	75	80	67	72	78	62	60
Tuky	g	85	95	112	80	92	100	75	70
PMK n-6(kys.linolová)	g	7,3	8,0	9,2	6,9	7,7	8,5	6,2	5,6
PMK n-3: ALA (alfa lino- lénova kyselina)	g	1,2	1,4	1,7	1,1	1,3	1,5	1,0	0,8
EPA + DHA	mg	350	350	350	350	350	350	350	350
PMK n-3 spolu	g	1,6	1,8	2,1	1,5	1,7	1,9	1,4	1,2
Cholesterol	mg	300	300	300	300	300	300	300	300
Sacharidy	g	377	415	468	353	397	435	307	270
Vápnik	mg	1000	1200	1300	1000	1100	1200	1200	1200
Železo	mg	10	11	12	9	10	11	10	10
Vitamín A	µg	750	900	1000	750	900	1000	750	750
Vitamín B ₁	mg	1,2	1,3	1,4	1,2	1,3	1,3	1,1	1,1
Vitamín B ₂	mg	1,4	1,5	1,6	1,4	1,5	1,5	1,2	1,2
Vitamín C	mg	100	120	130	100	110	120	100	100
Vitamín E	mg	15	16	18	14	15	17	15	15
Bielkoviny	E%	10,9	10,3	10,0	11,2	10,6	10,6	11,5	12,3
Tuky	E%	30,0	30,5	31,5	30,0	30,6	30,5	31,4	32,3
Sacharidy	E%	59,1	59,2	58,5	58,8	58,8	58,9	57,1	55,4

* Pre trans mastné kyseliny < ako 1% z energie pre všetky fyziologické skupiny.

Zdroj: Úrad verejného zdravotníctva SR.

Tabuľka 4 Doplnková tabuľka OVD – muži

Výživový faktor		Pracujúci muži 19 - 34 r.			Pracujúci muži 35 - 62 r.			Nepracujúci muži	
		Fahká práca	stredná práca	namáhavá práca	Fahká práca	stredná práca	namáhavá práca	65(63) - 79 r.	80 r. a viac
Vláknina	g	26	30	32	25	28	30	24	22
Horčík	mg	400	400	420	410	410	420	420	420
Fosfor	mg	700	700	700	700	700	700	700	700
Zinok	mg	10	14	16	10	12	14	10	10
Meď	µg	1400	1600	1800	1200	1400	1600	1200	1200
Chróóm	µg	35	40	40	35	40	40	35	35
Selén	µg	70	70	75	65	65	75	65	65
Jód	µg	150	150	150	150	150	150	150	150
Vitamín B ₆	mg	1,5	1,7	1,9	1,3	1,5	1,8	1,5	1,4
Vitamín PP (ekvív. niacínu)	mg	17	19	22	16	17	19	15	14
Kys. pantoténová	mg	7	8	8	6	7	7	6	6
Kys. list.-ekvív.folat.	µg	400	400	400	400	400	400	400	400
Vitamín B ₁₂	µg	2,6	2,6	2,7	2,5	2,5	2,6	2,5	2,5
Vitamín D ₃	µg	15	15	17,5	15	15	17,5	15	15
Vitamín K	µg	70	70	75	75	80	80	80	80
β-karotén	mg	6	7	8	5	6	7	6	6

Zdroj: Úrad verejného zdravotníctva SR.

3 DISKUSIA K VYBRANÝM VÝSLEDKOM PROJEKTU „MODERNIZÁCIA POHOTOVOSTNEJ DÁVKY POTRAVIN PRE PRÍSLUŠNÍKOV OS SR“

Podnetom pre realizáciu projektu boli závery z 5. zasadnutia kolégia ministra obrany SR z 31. mája 2018. Konkretizácia obsahového zamerania bola formulovaná v kontexte úlohy č. 6 Úlohového listu náčelníka Generálneho štábu OS SR z roku 2018 v zmysle komplexnej analýzy novej náhrady PODAP z dôvodu jej morálnej zastaranosti a potreby jej zosúladienia s kvalitatívnymi a kvantitatívnymi parametrami potravinových dávok v rámci Aliancie v zmysle dohovoru normy STANAG 2937.

Najzávažnejšími faktormi morálnej a technickej zastaranosti v dobe založenia projektu boli tieto skutočnosti:

- Ohrievanie konzervovaných jedál plameňom využitím pevného paliva (na báze liehu) a potrebných komponentov (plechový skladací varič, držiak konzerv).
- Klasické plechovkové balenie hlavných jedál.

- Priemerná energetická hodnota jednotlivých typov PODAP na úrovni 11 996 kJ. deň⁻¹, čo nezodpovedá požiadavke podľa normy STANAG 2937 (15 062 kJ. deň⁻¹).
- Nespokojnosť s relatívne vysokou hmotnosťou PODAP (priemerná hmotnosť 5 zavedených typov PODAP je 1 780 g).

V dobe zadania projektu modernizácie PODAP na úrovni velenia OS SR, ako aj vedenia rezortu ministerstva obrany SR nebol spracovaný koncepčný dokument vytvárajúci informačnú bázu, odborný rámec a strategické ciele pri zabezpečení príslušníkov OS SR v situáciách, keď im nie je možné poskytnúť teplú stravu. Deficit týchto informácií negatívne determinoval analyticko-komparačnú a návrhovú časť projektu. Členom riešiteľského kolektívu nebolo známe, či okrem PODAP je v budúcnosti zámerom disponovať v OS SR aj s iným druhom konzervovaných dávok napr. bojovou dávkou potravín, dávkou pre skupinovú prípravu jedla a pod. Pohotovostná dávka potravín pôvodne patrila do širšieho spektra potravinových dávok a bola koncipovaná ako náhrada teplej stravy v stave bezpečnosti. Tento fakt bolo nutné zohľadniť pri jej porovnávaní s disponibilnými vzorkami iných armád, z ktorých niektoré sú určené na špecifické účely. Neujasnenosť koncepcie stravovania na báze konzervovaných dávok potravín mala dopad aj na návrhovú časť projektu. Preto aj architektúra možných návrhov bola postavená na viacerých možných prístupoch vnímania podstaty modernizovanej konzervovanej dávky od jej určenia ako jedinej univerzálnej, ale modifikovateľnej dávky až po jej určenie, ako jednej zo širšieho spektra dávok rozdelených podľa účelu a určenia.

V rámci projektu bola okrem iných úloh verifikovaná aj časť výhrad velenia a vedenia rezortu, ako aj nedostatky a návrhy stravníkov získané na základe dotazníkového prieskumu. K zásadným pripomienkam tohto typu možno zaradiť (Morong et al., 2022):

- Prevažujúce negatívne hodnotenie senzorických vlastností hlavných jedál.
- Zlá manipulácia s konzervami pri ohrievaní jedál.
- Absencia zdrojov tzv. “rýchlej energie”.
- Demaskujúce účinky pri príprave jedla.
- Vysoká hmotnosť obalov na úkor potravinovej zložky.
- Rad menej významných výhrad a pripomienok.

Riešiteľský kolektív sa stotožnil, či identifikoval tieto problémové okruhy, ktoré zaradil medzi priority riešenia:

- Výmena obalov jedál.
- Možnosti zníženia hmotnosti potravinovej dávky.
- Bezplameňový spôsob ohrevu jedál.
- Rozšírenie ponuky jednotlivých typov jedál a zmena ich senzorických vlastností.
- Bezpečnosť a spoľahlivosť dodávok konzervovaných dávok.

Vykonané merania hmotnostných parametrov obalov, ako aj praktické skúšky zamerané na manipuláciu s jednotlivými, na tepelnú úpravu určenými jedlami, potvrdili nutnosť upustiť od archaického plechovkového balenia jedál. Dôvodom nie sú len vysoké hmotnostné parametre plechovkových obalov v porovnaní s tzv. “mäkkými obalmi” porovnávaných dávok, čo je evidentné z Tabuľky 5, ale aj skupina ďalších faktorov.

Tabuľka 5 Hmotnosť obalov vybraných konzervovaných dávok

Spoločnosť/konzervovaná dávka	Hmotnosť dávky (g)	Hmotnosť obalov (g)	Percentuálny podiel obalov na celkovej hmotnosti dávky (%)	Hmotnosť obalu hlavného jedla (g)
Expres menu / (menu č. 5)	1 832	256	14	20-35
Outmeals / GF3	1 507	195	13	16-26
PODAP / typ 3	1 500	412	27	58

Zdroj: Morong et al., 2022.

Jedným z faktorov, ktorý plechovkové balenie jedál podmieňuje rovnako negatívne ako samotná hmotnosť týchto obalov, je ďalšie nakladanie s plechovkami po konzumácii jedál. Konzument je pri rešpektovaní elementárnych zásad ekologického správania po konzumácii nútený transportovať nielen objemný odpad z obalov. Obaly z jedál s vysokými nárokmi na priestor vo výstroji vojaka a pripočítaní plechovky s komponentmi na prípravu jedál (bez spotrebovaného paliva-pevného liehu) neefektívne zaťažujú vojaka o cca 350 g na úkor potrebného výstroja a výzbroje. Okrem toho to pre jednotlivca prináša ďalšie nevýhody, ako sú možné akustické, či iné senzorické demaskujúce účinky. Tie sú aj z dôvodu aktuálneho ohrevu jedál plameňom výraznejšie, ako ohrev na báze chemickej reakcie. V oboch prípadoch je vyvíjané teplo možné sledovať termovíznymi prostriedkami nepriateľa, ale v nočných hodinách je ohrev plameňom navyiac nevýhodou z dôvodu vizuálnej detekcie vojaka ohrievajúceho si jedlo.

Ďalší argument pre zmenu balenia založený na pripomienkach o zložitej manipulácii s plechovkami pri ohrievaní jedál (komplikované miešanie obsahu konzervy na provizórnom variči, pripaľovanie jedla a pod.) bol riešiteľským kolektívom odmietnutý. Súčasťou výstroja vojaka pre krízové situácie je aj trojdielny jedací riad, určený na prevzatie, prípravu a konzumáciu stravy v poľných podmienkach.

Sekundárnym činiteľom umožňujúcim dosiahnuť zníženie hmotnosti aktuálne zavedenej konzervovanej potravinovej dávky je typ a konzistencia jedál. Alternatívou hotových, po ohreve priamo konzumovateľných jedál tvoriacich PODAP v súčasnosti, sú tzv. dehydrované jedlá. To platí samozrejme pre komparáciu potravinových dávok s rovnakou resp. normou stanovenou energetickou hodnotou. Pre relevantné výstupné údaje z vykonanej komparácie hotových jedál (PODAP) s dávkami obsahujúcimi len dehydrované jedlá alebo kombináciu hotových a dehydrovaných jedál (firmy OUTMEALS) bolo preto nutné korigovať niektoré parametre skúmaných dávok (bližšie pozri Tabuľka 6).

Správne vykonanie komparácie si vyžiadalo formálne zvýšiť energetickú hodnotu konzervovanej dávky firmy TATRAKON, aby sa tak dostala na úroveň jednej z dávok spoločnosti OUTMEALS s energetickou hodnotou 15 062 kJ, čo znamenalo zároveň nárast cca o $\frac{1}{4}$ jej aktuálnej hmotnosti. Uvedená energetická hodnota konzervovanej potravinovej dávky zodpovedá podľa normy STANAG 2937 minimálnemu energetickému príjmu vojaka za 24 hodín. Okrem energetickej hodnoty sa priemerná hmotnosť všetkých 5 typov PODAP zvýšila o 445 g na 2 225 g.

Úpravou posledného riadka Tabuľky 6 (PODAP spoločnosti TATRAKON) podľa takto korigovaných parametrov a jeho komparácie s energeticky rovnako výdatnou dávkou

spoločnosti OUTMEALS (2. riadok) už hmotnostná výhoda dehydrovaných jedál, a tým aj celých konzervovaných dávok potravín nie je taká jednoznačná.

Tabuľka 6 Celková hmotnosť konzervovaných dávok vrátane vody

Spoločnosť	Energetická hodnota (kJ)	Hmotnosť dávky (g)	Potreba vody na prípravu jedla (l)	Celková hmotnosť dávky vrátane vody na prípravu jedla (g)
OUTMEALS	5 439	297 - 686	0,3 – 0,9	597 – 1 586
OUTMEALS	15 062	1 206 – 1 828	0,9 - 1,9	2 106 – 3 728
OUTMEALS	16 318	910 – 1 047	1,9 – 2,3	2 810 – 3 347
OUTMEALS	19 246	1 759 – 2 070	1,3 – 1,7	3 059 – 3 770
OUTMEALS	20 502	1 114 – 1 231	1,9 – 2,3	3 014 – 3 531
TATRAKON	11 996	1 780	-	1 780

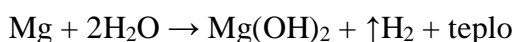
Zdroj: MORONG, S. et al., 2022.

Už zmienenou formálnou korekciou energetickej hodnoty PODAP na 15 062 kJ. deň⁻¹ a tým jednotnou hmotnosťou 2 225 g všetkých typov tejto dávky bolo možné vykonať jej komparáciu s dávkami iných výrobcov s obdobnými parametrami. Porovnanie bolo vykonané s dávkami spoločnosti OUTMEALS podľa menu s rovnakou energetickou hodnotou a rôznym zastúpením dehydrovaných jedál. Dávka spoločnosti OUTMEALS s najnižším zastúpením dehydrovaných jedál vyžaduje na jej hydratáciu a ohrev hlavného menu dodatočných 0,9 l vody. Preto je potrebné hmotnosť tejto dávky 1 206 g vnímať ako čisto technický parameter použiteľný napr. pre potreby transportu alebo skladovania. Reálnu, úžitkovú hmotnosť je nutné doplniť o už uvedený objem vody. Tým sa jej hmotnosť zvyšuje na 2 106 g, čo znamená, že rozdiel medzi uvedenými dávkami je len 119 g v prospech dávky spoločnosti OUTMEALS.

Pre komparáciu energeticke relevantná dávka spoločnosti OUTMEALS s technickou hmotnosťou 1 828 g vyžaduje na úpravu dokonca až 1,9 l vody, čo znamená jej konečnú hmotnosť na úrovni 3 728 g. V tomto prípade je hmotnostná komparácia už v neprospech dávky OUTMEALS a to až o 1 503 g.

Alternatívou tradičnej formy zohrievania konzervovaných jedál plameňom sú v súčasnosti masovo využívané postupy založené na exotermických reakciách.

Pre použitie v podmienkach OS SR prichádzajú do úvahy chemické ohrievače na báze reakcie oxidu vápenatého s vodou alebo typ ohrievačov využívajúci reakciu horčička s pridaným železom, ktoré katalyticky riadi reakciu s vodou.

Testovanou vzorkou z prvomenovanej kategórie ohrievačov bol ohrievač českej spoločnosti ADVENTURE MENU. Tento ohrievač je okrem iných aj súčasťou potravinových dávok firmy EXPRES MENU rovnako českej proveniencie. Preverenie parametrov predmetného ohrievača bolo o to významnejšie, pretože bol súčasťou testovacej série potravinových dávok, ktoré firma EXPRES MENU dodala riešiteľskému kolektívu na

komparačné testovanie. Používatel'ovi sú k dispozícii dva hmotnostne, a tým aj energeticky rozdielne balenia ohrievačov 52 a 60 g.

Testovanie uvedeného ohrievača s hmotnosťou 60 g zamerané na dodržanie výstupnej teploty jedla po jeho ohreve na 60 °C podľa príslušnej normy⁶ bolo vykonané opakovane na rovnakom hlavnom jedle. Pri dodržaní postupu ohrevu podľa návodu na použitie ohrievača bola v oboch prípadoch po 12 minútach dosiahnutá teplota jedla 52 °C.

Ohrievač FRH, ktorý je súčasťou potravinových dávok MRE americkej spoločnosti SOPACO PACKAGING pri vykonanom testovaní rovnako nesplnil normou požadované parametre. Po 13 minútach ohrevu dosiahla teplota ohrievaného jedla 46°C.

Odstránenie nedostatkov v štruktúre a kombinácii potravín v rámci jedál, ktoré sú aktuálne obsiahnuté v jednotlivých typoch PODAP bolo jednou z rozhodujúcich úloh projektu. Riešiteľský kolektív s cieľom ponúknuť profesionálnym vojakom pokiaľ možno čo najpestrejšiu ponuku konzervovaných jedál spolupracoval pri riešení tejto úlohy s externým expertným tímom⁷. Výsledkom spolupráce bolo zostavenie jedálneho lístka na 21 dní, to znamená 21 možných typov individuálnych konzervovaných potravinových dávok (IKPD). Rešpektované boli nielen nutričné požiadavky pre špecifické stravovanie príslušníkov ozbrojených síl, ale aj odporúčané zastúpenie makronutrientov v stravnej dávke v pomere 10 – 15 % : 25 – 35 % : 45 – 65 % (bielkoviny : tuky : sacharidy).

Denný príjem bielkovín v navrhovanej stravnej dávke sa pohybuje od 137 g do 177 g (priemerná hodnota 153 g), čo zodpovedá množstvu 1,6 – 2 g na kg telesnej hmotnosti (prepočítané na 79 kg vojaka). To korešponduje s hranicou pre príjem bielkovín podľa príslušnej aliančnej normy⁸, ktorá tieto údaje stanovuje v intervale od 1,5 až 2 g.kg-1 telesnej hmotnosti vojaka.

Denný príjem celkových sacharidov v bežnej navrhovanej stravnej dávke sa pohybuje od 410 g do 581 g (priemerná hodnota 465 g), čo je v súlade s odporúčaniami uvedenej normy v rozsahu 404 – 584 g pri energetickom príjme 3 600 kcal. deň⁻¹ (15 062 kJ. deň⁻¹).

V navrhnutých dávkach zastúpenie nasýtených tukov neprevyšuje odporúčaných 10 % z 30 % zastúpenia tukov podieľajúcich sa na energetickom príjme.

Kompletné denné menu s kvantitatívnymi údajmi o energetickej hodnote, nutričnej hodnote, zastúpení základných živín, stopových prvkov a minerálov je uvedené v záverečnej správe projektu (Morong et al., 2022).

Vzhľadom k už uvedenej absencii koncepcie stravovania v krízových situáciách bolo v rámci výstupov projektu potrebné formulovať tri variantné riešenia zloženia a delenia stravných dávok. Priorizovaným variantom je modulárna individuálna konzervovaná potravinová dávka s energetickou hodnotou 3 600 kcal. deň⁻¹ (15 062 kJ. deň⁻¹)¹. Tento objem je rozdelený do troch samostatných balení (raňajky, obed, večera) vrátane potravinových doplnkov a nepotravinových komponentov. Navrhnuté menu na 21 dní umožňuje vytvoriť až 189 kombinácií tretinových balení tvoriacich dennú dávku. Výhodou je nielen variabilita výberu jedál, ale aj možnosť vybaviť vojaka stravou obsahujúcou len jedno hlavné jedlo počas plnenia krátkodobej úlohy, a tým znížiť hmotnosť nesenej potravinovej dávky na cca 700 – 800 g.

⁶ NATO standard. AMedP-1.11 Requirements of individual operational rations for military USE, Edition B Version 1.

⁷ Vybraní experti Fakulty biotechnológií a potravinárstva Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre pod vedením prof. Ing. Adriány Kolesárovej, PhD.

⁸ NATO standard. Nutrition Science and Food Standards for Military Operations.

Pokiaľ fyzická záťaž pri vedení operácie vyžaduje zvýšený prísun energie v rámci prijímanej stravy, môže byť trojzložkové balenie IKPD doplnené o špeciálny balíček s jedlom a potravinovými doplnkami (obal s kamuflovaným farebným vyhotovením) v objeme cca 1 300 kcal (5 438 kJ) na celkovú energetickú hodnotu 4 900 kcal. deň⁻¹ (20 500 kJ. deň⁻¹).

Bojové dávky pre špeciálne sily (výsadvkové a prieskumné jednotky, letci a letecký personál) môžu byť diferencované označením napr. biele pole na kamuflovanom obale s uvedením čierneho písmena „P“ pre výsadvkové a prieskumné jednotky. Dávky pre letcov a letecký personál tvorené špeciálnymi jedlami a doplnkami možno označiť písmenom „A“. V oboch prípadoch by malo ísť o dehydratované jedlá a vysokoenergetické jedlá na báze živočíšnych bielkovín napr. sušené mäsa typu jerki a biltong a potravinové doplnky s vysokým podielom sacharidov.

Samostatnou a najvyššou prioritou v procese výberu dodávateľa individuálnych konzervovaných potravinových dávok pre ozbrojené sily musí byť schopnosť plnenia predmetu zmluvy. Pokiaľ má byť takáto dávka nielen bežnou náhradou za nedodanú teplú stravu v stave bezpečnosti, ale je určená aj pre krízové situácie, musí byť jedným z kritérií výberu dodávateľa zachovanie jeho výrobných schopností v zmenených bezpečnostných podmienkach a zmluvné deklarovanie dodávok pri vojenských konfliktoch akéhokoľvek rozsahu.

ZÁVER

Kvalitatívny progres služby stravovania v krízových situáciách vyžadujúcich si výdaj konzervovaných dávok je v podmienkach OS SR tak, ako potvrdili aj výsledky skúmania v rámci realizovaného projektu podmienený zmenou obalu jednotlivých hlavných jedál. Voľbou výhodnejších tzv. „mäkkých obalov“ možno konzervovanú dávku pri zachovaní porovnateľnej štruktúry jedál a rovnakej energetickej hodnote hmotnostne znížiť až o 300 g. Problematickou v tomto kontexte je otázka ďalšieho skúmania termických vlastností neplechovkových obalov a ich vývoja. Tie podľa výsledkov výskumu aktuálne neumožňujú ohrev jedál na požadovaných 60 °C. Alternatívnym riešením môže byť zmena normy a zníženie požiadavky na teplotu konzumovaného jedla, prípadne zmena energetického výkonu testovaných ohrievačov.

Pre vedenie operácií v rámci asymetrických konfliktov, ktoré dominujú ozbrojeným konfliktom súčasného bezpečnostného vývoja je aj zmena časového nasadenia príslušníkov ozbrojených síl v priamom kontakte s protivníkom. Z tohto aspektu je pre konflikty príznačná vysoká frekvencia rotácie vojakov v tzv. prvej línii alebo len niekoľkohodinové nasadenie v operácii. Z uvedeného dôvodu nie je potrebné, aby nasadení príslušníci ozbrojených síl disponovali celistvou, nedeliteľnou celodennou dávkou potravín. Vydaním jednej resp. dvoch tretín celodennej dávky sa vytvára priestor na doplnenie iným výstrojom, či výzbrojou potrebných pre vedenie boja. Preto akceptovanie tohto trendu v zabezpečení už viacerých moderných armád je výstupom realizovaného projektu.

Normou stanovená minimálna energetická hodnota konzervovaných dávok je jedným z ukazovateľov jej kvantitatívnych parametrov. Disponibilné vzorky od šiestich domácich a zahraničných dodávateľov konzervovaných dávok potravín pre ozbrojené sily boli skúmané aj z ďalších aspektov vhodnosti ich prípadného zavedenia do používania v OS SR. Riešiteľský kolektív sústredil pozornosť aj na podiel hlavných jedál, chleba a potravinových doplnkov na energetickej hodnote posudzovaných vzoriek možných dodávateľov, zároveň bol skúmaný a posudzovaný pomer zastúpenia živočíšnych a rastlinných bielkovín v rámci denného menu a celkovej skladby ponuky jedál na 21 dní.

Závěrečná správa predkladá množstvo kvantitatívnych údajov a riešení v oblasti kvality tejto špecifickej formy stravovania, ale zároveň je bázou pre ďalšiu diskusiu odborníkov a výskum v predmetnej funkčnej oblasti vojenskej logistiky.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- Autorský kolektív. Služby v logistike. In: *Bulletin č. 6 Úradu logistického zabezpečenia Ozbrojených síl SR (pre potreby rezortu MO SR) BULL-15-6*, Trenčín : Úrad logistického zabezpečenia Ozbrojených síl Slovenskej republiky, 2017.
- COLLINSON, P. – MACBETH, H. 2014. *Food in zones of conflict. Cross-Disciplinary Perspectives*. New York - Oxford: Berghahn Books, 2014. (First paperback edition published in 2017). ISBN 978-1-78533-745-1 (paperback).
- HAVEL, P. – HODÍK, M. – LANDA, P. 2004. *Vojenská totiž Kuchařská kniha c. a k. vojska se 178 recepty, mnoha vyobrazeními a s odbočkami až do současnosti*. Praha : Naše vojsko, 2004. 199 s. ISBN 80-206-0728-5
- CHORVÁT, P. – ZAŤKOVÁ, J. – ČAPLOVIČ, M. 2016. *Pramene k vojenským dejinám Slovenska IV/1. Rakúsko-uhorská armáda – Slováci – Slovensko v období prvej svetovej vojny 1914 – 1918*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2016. 431 s. e-ISBN 978-80-89523-40-5
- MORONG, S. et al., 2022. *Modernizácia pohotovostnej dávky potravín pre príslušníkov OS SR: záverečná správa projektu*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2022. 181 s.
- NATO. 2010. *Nutrition Science and Food Standards for Military Operations. RTO Technical Report TRHFM 154: Final Report of RTO Task Group RTG 154*. Research and Technology Organization of the North Atlantic Treaty Organization. Neuilly-sur-Seine Cedex, France. ISBN 978-92-837-009
- NATO. 2019. *NATO standard. AMedP-1.11 Requirements of individual operational rations for military USE, Edition B Version 1*. France. ISBN 978-92-837-0097-5
- ORTVED, J. *Soldiers' Rations Through History: From Live Hogs to Indestructible MREs*. [online] [cit. 2023-04-17] Dostupné na internete: <<https://www.history.com/news/soldier-wartime-food-rations-battle-napoleon-vietnam>>.
- Služobný predpis z 2. marca 2016 o poskytovaní proviantných náležitostí a prepravných náležitostí v znení služobného predpisu 5/2020 a 56/2020 podľa § 208 zákona č. 281 /2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov
- Zákon č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- ZWEINIGER-BARGIELOWSKA, I. – DUFFET, R. – DROUARD, A. 2011. *Food and War in Twentieth Century Europe*. New York : Ashgate Publishing, 2011. ISBN 13-978-1-138-26103-7 (pbk)

doc. Ing. Stanislav MORONG, PhD.
Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika
Demänová 393
031 01 Liptovský Mikuláš

stanislav.morong@aos.sk

Ing. Soňa JIRÁSKOVÁ, PhD.
Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika
Demänová 393
031 01 Liptovský Mikuláš
sona.jiraskova@aos.sk

POLITICKO - STRATEGICKÉ ROZHODOVANIE O OZBROJENÝCH SILÁCH SLOVENSKEJ REPUBLIKY

POLITICAL - STRATEGIC DECISION - MAKING ON THE ARMED FORCES SLOVAK REPUBLIC

Iveta NOVOTNÁ

ABSTRACT

The Armed Forces of the Slovak Republic represent one of the decisive tools for ensuring the security of the Slovak Republic and defending its freedom, independence, sovereignty and territorial integrity. In this context, they fulfil a number of important tasks resulting from Act no. 321/2002 Coll. on the armed forces, from international treaties to which the Slovak Republic is bound, and from other special regulations. Following this, the author deals with the political-strategic decision-making about the Slovak Armed Forces in the context of the starting points arising from the main strategic documents and legislation in the field of security, as well as from the policies of institutions such as the North Atlantic Treaty Organization and the European Union.

Keywords: Political - strategic decision - making, Armed Forces, Security System, Security Strategy, Legislation, North Atlantic Treaty Organization, European Union

ÚVOD

Príspevok je zameraný na politicko-strategické rozhodovanie o ozbrojených silách Slovenskej republiky (ďalej len „OS SR“) v kontexte východísk vyplývajúcich z hlavných strategických dokumentov a právnych predpisov, predovšetkým z Bezpečnostnej stratégie Slovenskej republiky, Obrannej stratégie Slovenskej republiky, ústavného zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (ďalej len „Ústava SR“), zákona č. 319/2002 Z. z. o obrane v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o obrane“) a inštitúcií, ako Organizácia Severoatlantickej zmluvy (ďalej len „NATO“) a Európska Únia (ďalej len „EÚ“).

„Politicko-vojenské rozhranie“ v strategickom rozhodovaní sa javí ako funkčné tým, že vytvára všeobecný rámec pre plánovanie a vedenie operácií, ktoré sú užitočným nástrojom na organizovanie a zvažovanie politicko-vojenských činností. Úspešná národná stratégia vytyčuje smer využitia všetkých nástrojov moci na udržanie politickej nezávislosti a dosiahnutie dlhodobých štátnych cieľov. V rámci vzťahu medzi politickými a vojenskými cieľmi, môžu vojenské faktory v určitom momente utvárať politiku a naopak, politické ciele môžu ovplyvňovať charakter konfliktu. Čím väčšie úsilie, tým viac bude zřejmý vojenský charakter konfliktu (Doktrína ozbrojených síl Slovenskej republiky (C), 2009).

Autori, Židek a Cibáková, v súvislosti s bezpečnostným systémom štátu v rámci „subsystému riadenia“¹ pojednávajú o dvoch rovinách uskutočňovania mocensko-politického

¹ „Subsystém riadenia je možné definovať ako integrovaný celok vytvorený zo súboru inštitúcií riadenia v oblasti zaistovania bezpečnosti štátu a zo súboru zákonných noriem, ktoré vymedzujú ich pôsobnosť, právomoc a zodpovednosť.“ (Židek, R., Cibáková, S., 2009, s. 66).

rozhodovania. Prvá rovina, ako „rozhodovanie o strategických bezpečnostných záujmoch štátu. V bezkrízovom stave je to rozhodovanie o obsahu bezpečnostných zákonov, o zameraní bezpečnostnej politiky (vyjadrené v Bezpečnostnej stratégii vlády na funkčné obdobie). V prípade krízovej situácie je to prijímanie rozhodnutí o reakcii štátu na vzniknutú situáciu;“ (Židek, R., Cibáková, S., 2009, s. 67). V druhej rovine mocensko-politického rozhodovania ide podľa autorov o „rozhodovanie spojené s výkonom (presadzovaním) strategických rozhodnutí, t.j. rozhodovanie spojené s realizáciou strategických bezpečnostných zámerov štátu.“ (Židek, R., Cibáková, S., 2009 s. 67).

V súvislosti s vymedzením obsahu obrannej politiky štátu, uvedení autori vnímajú obrannú politiku ako aktivitu, ktorá predstavuje mocensko-politické rozhodovanie a riadenie prípravy štátu na obranu. Mocensko-politické rozhodovanie, vykonávané orgánmi štátnej moci obsahuje tvorbu a schvaľovanie zákonov s obranným zameraním (zákon o obrane štátu, o ozbrojených silách, o brannej pohotovosti), tvorba a schvaľovanie zámerov obrannej politiky (obrannej stratégie, strategických koncepcií (konceptie rozvoja síl a prostriedkov v súlade so zámerom ich použitia) (Židek, R., Cibáková, S., 2009 s. 89). Mocensko-politické riadenie prípravy štátu na obranu je vykonávané orgánmi štátnej správy a samosprávy. Zmyslom tohto riadenia je presadzovanie produktov mocensko-politického rozhodovania v obrannej oblasti, a to s možnosťou používať štátne donútenie. Po obsahovej stránke predstavuje cyklický proces pozostávajúci z plánovania, organizovania a kontrolovania vytýčených úloh.“ (Židek, R., Cibáková, S., 2009, s. 89).

„Budovanie a udržiavanie vzájomnej dôvery medzi politikmi zodpovednými za rozhodovanie a vojenskými veliteľmi je rozhodujúce hlavne v obdobiach krízy alebo vojny. Politiku aj vojnu tvorí vzájomné pôsobenie. Je dôležité, aby vojaci poskytovali zrozumiteľné a apolitické odporúčania a aby naopak dostávali, ak je to možné, jasné a jednoznačné politické pokyny. Kľúčom je otvorená a čestná výmena informácií.“ (Doktrína ozbrojených síl Slovenskej republiky (C), 2009, s. 84).

V rámci politicko-vojenského riadenia obrany Slovenskej republiky sa na politicko-strategickej úrovni stanovuje strategický konečný stav, strategické ciele a rozsah vojenského príspevku nevyhnutého na ich dosiahnutie, vrátane stanovenia rámca vzťahov s ďalšími vojenskými a nevojenskými aktérmi na zabezpečenie podpory potrebnej na dosiahnutie cieľov. Dosiahnutie cieľov si vyžaduje koordináciu, synchronizáciu a prioritizáciu plánovaných a možných následných ťažení. Na tejto úrovni sa zabezpečujú nedostatkové alebo politicky citlivé spôsobilosti. (Doktrína ozbrojených síl Slovenskej republiky (F), 2023, s 36). Avšak politické a civilné spôsobilosti nie sú organizované rovnakým spôsobom ako vojenský nástroj čo spôsobuje, že sa ťažšie koordinujú, konkrétne na operačnej úrovni. (Doktrína ozbrojených síl Slovenskej republiky (F), 2023, s 37).

1 POLITICKO - VOJENSKÉ VZŤAHY V BEZPEČNOSTNOM PRIESTORE

Predstaviteľom všeobecnej teórie civilno-vojenských vzťahov, ako politicko-vednej disciplíny bol politológ Samuel Huntington, ktorý v roku 1957 vydal vedeckú publikáciu „The Soldier and the State“. V predmetnej publikácii uviedol základný teoretický rámec pre skúmanie interakcie ozbrojených síl a spoločnosti a formuloval elementárne princípy civilno-vojenských vzťahov. Skúmal vzťah nadriadenosti civilných autorít nad ozbrojenými silami a navrhol teóriu objektívnej civilnej kontroly, podľa ktorej optimálnym nástrojom na presadzovanie kontroly nad ozbrojenými silami je ich samotná profesionalizácia.

Samuel Huntington, ako aj teoretici M. Janowitz (The Professional Soldier, 1960) a A. Perlmutter (The Military and Politics in Modern Times, 1977), ktorí sa venovali výskumu civilno-vojenských vzťahov, zhodne uvádzajú, že základným princípom vzájomnej interakcie

ozbrojených síl a spoločnosti je ich demokratické riadenie a civilná kontrola. Formálna rovina civilno-vojenských vzťahov spočíva v legislatívnom rámci, ktorý je definovaný ústavou a zákonmi, s jednoznačne stanovenými právomocí a kompetenciami štátnych inštitúcií a politických orgánov vo vzťahu k ozbrojeným silám. „Zákonodarstvo taktiež vymedzuje postavenie ozbrojených síl v spoločnosti a v politickom systéme. Zárukou transparentného a vyváženého charakteru civilno-vojenských vzťahov vo formálnej rovine je fungovanie mechanizmov demokratického riadenie a kontroly ozbrojených síl. Ten sa vykonáva prostredníctvom slobodne zvolených alebo menovaných predstaviteľov štátnej exekutívy a legislatívy.“ (Korba, M., 2004, s. 14).

Zaisťovanie bezpečnosti, či už jednotlivca alebo skupiny v priebehu civilizovaných dejín ľudstva ovplyvňovalo vývoj aj jednotlivých inštitútov, ich konštituovanie aj ich právny charakter, či už prostredníctvom nepísaných spoločenských a mravných pravidiel - dobrých mravov, ekvity, dekrétov, zmlúv, zákonov atď., ale v neposlednom rade aj prostredníctvom vedenia vojen. Významné spoločenské a mravné pravidlá, ktoré sú v spoločnosti v prevažnej miere uznávané ako fundamentálny hodnotový poriadok spoločnosti, podliehajú vývoju a zmenám aj v súčasnosti, a to v závislosti od vývoja spoločnosti a jej zmien. Predpokladom fungovania demokratického režimu a trhového hospodárstva je demokratické riadenie a verejná kontrola mocenských nástrojov štátu, vrátane uplatňovania princípu „limited government“.² „Prvou kľúčovou úlohou týchto mechanizmov je zabrániť manipulácii s mocenskými inštitúciami zo strany rôznych politických skupín presadzujúcich len svoje partikulárne záujmy. Druhou kľúčovou úlohou je zabrániť eventuálnemu zneužitiu týchto inštitúcií ich príslušníkmi, respektíve ich veliacimi zložkami.“ (Korba, M. 2004, s. 12).

Východiskom pre tvorbu konceptu bezpečnosti je najmä bezpečnostná politika, ktorá je sústavou štátnych záujmov a cieľov a nástrojov na zabezpečovanie bezpečnosti. Pre efektívne fungovanie systému bezpečnosti predstavuje jeho právna úprava nielen jeho legalitu a legitimitu, ale aj nevyhnutnosť pre jeho fungovanie na zabezpečovanie úloh a cieľov predmetného systému i bezpečnostnej politiky. Samozrejme, za predpokladu, že právna úprava bezpečnostného systému (vrátane kontrolných mechanizmov) je komplexná, dôsledná, prehľadná, jednoznačne ustanovujúca rozsah a obsah vzájomných vzťahov subjektov a inštitútov bezpečnostného systému, ich pôsobnosti, väzieb, práv a povinnosti. Je teda potrebné v súvislosti s vojensko-politickými vzťahmi pojednávať aj o právnych vzťahoch danej problematiky.

Občianska spoločnosť a demokratický štát vytvárajú súbor formálnych vzťahov a neformálnych pravidiel, s cieľom zaisťovať zodpovedné a transparentné pôsobenie celého mocenského aparátu. V tradičných demokratických krajinách, ako aj v transformujúcich sa krajinách platí všeobecné pravidlo, že mechanizmy politického riadenia a verejnej kontroly nad ozbrojenými silami, políciou, spravodajskými službami a vnútroštátnymi bezpečnostnými agentúrami sú nevyhnutným predpokladom pre korektné a bezproblémové fungovanie štátu a pre vývoj spoločnosti. (Korba, M. 2004). Autor taktiež uvádza, v súvislosti s formovaním uvedených mechanizmov, ktoré vychádzajú zo skúseností s civilno-vojenskými vzťahmi, že „v priebehu dejín sa charakter politických systémov a spoločenského usporiadania menil, základný problém ostával nemenný. Hlavnou otázkou bolo, akým spôsobom začleniť ozbrojené sily do spoločnosti, aby netvorili latentnú hrozbu v podobe zneužitia ich mocenského potenciálu na partikulárne politické ciele a úzke skupinové záujmy.“ (Korba, M. 2004, s. 14).

² *Tzv. sebaobmedzenie štátnej moci právom – jeho podriadenie sa zákonom, ktoré sám vydáva. Princíp obmedzenej vlády je zakotvený v ústave Slovenskej republiky, konkrétne v čl. 2 ods. 2, ktorý znie: „štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon“.*

„Teória civilno-vojenských vzťahov sa už päť desaťročí venuje základnému princípu rovnováhy medzi efektívnosťou ozbrojených síl a ich podriadenosťou demokratickému riadeniu a civilnej kontrole. Táto rovnováha spočíva v zosúladení požiadaviek, aby ozbrojené sily boli zodpovedné voči politickej autorite a transparentné voči verejnosti a zároveň aby bola plne zachovaná ich funkčnosť v zmysle účelu, za akým boli vytvorené.“ (Korba, M. 2004, s. 14).

2 BEZPEČNOSŤ, SYSTÉM OBRANY ŠTÁTU V KONTEXTE STRATEGICKÉHO ROZHODOVANIA O OS SR

Zákon o obrane v § 2 upravuje (ustanovuje) obranu štátu, systém obrany štátu a riadenie obrany štátu, pričom pojmy „obrana štátu“ a „systém obrany štátu“ boli zákonom č. 306/2019 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 319/2002 Z. z. o obrane Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, upravené a doplnené. Vymedzenie pojmu „riadenie obrany štátu“ bolo novo ustanovené až uvedeným zákonom. Uvedené, svojou podstatou má strategický vplyv aj na hlavné úlohy, organizačné členenie, počty, operačnú nasaditeľnosť a vyzbrojovanie ozbrojených síl Slovenskej republiky.

Definovanie obrany štátu je podľa § 2 ods. 1 zákona o obrane súhrnom opatrení, ktorými Slovenská republika (ďalej len „SR“) zachováva mier, bráni a zabezpečuje svoju zvrchovanosť, územnú celistvosť a nedotknuteľnosť hraníc pred napadnutím, a opatrení vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv o spoločnej obrane proti napadnutiu a z ďalších medzinárodných zmlúv vojenskej povahy ktorými je SR viazaná v zmysle čl. 7 Ústavy SR.

V zmysle § 2 ods. 5 zákona o obrane štátu je systém obrany štátu usporiadaným súborom prvkov a opatrení a ich vzájomných väzieb, ktorých prostredníctvom Národná rada SR, prezident SR, vláda, (ako ústavné orgány), ministerstvá, ostatné ústredné orgány štátnej správy, ďalšie orgány štátnej správy s celoštátnou pôsobnosťou, miestne orgány štátnej správy, obce a vyššie územné celky zabezpečujú prípravu, riadenie a plnenie úloh obrany štátu. Súdny, prokuratúra, iné právnické osoby, fyzické osoby oprávnené na podnikanie a fyzické osoby zabezpečujú prípravu na plnenie úloh obrany štátu a ich plnenie.

Riadenie obrany štátu podľa § 2 ods. 6 zákona o obrane štátu zahŕňa vyhodnocovanie hrozieb a ich rizík na úseku obrany štátu, rozhodovanie o opatreniach na tomto úseku, plánovanie, organizovanie, koordináciu, kontrolu a vyhodnocovanie plnenia týchto opatrení.

Avšak právnu úpravu uvedených pojmov, najmä na naplnenie ich obsahu a aplikácii (napr. zabezpečenie prípravy, riadenie a plnenie úloh obrany štátu), je potrebné posudzovať nielen v súvislosti s právnou úpravou ďalších ustanovení predmetného zákona o obrane, ale aj iných zákonov, upravujúcich priamo alebo nepriamo oblasť bezpečnosti. Predovšetkým je potrebné ju posudzovať vo vzťahu ku koordinácii dotknutých subjektov bezpečnostného systému (ako kľúčového nástroja na plnenie úloh obrany štátu), a to v svojej komplexnosti.

Bezpečnostná politika a bezpečnostný systém v sebe integruje viacero dimenzií strategického rozhodovania (obrannú, zahraničnú, vnútorno-bezpečnostnú, ekonomickú, sociálnu, environmentálnu a iné). Účinnosť bezpečnostnej politiky je podmienená mierou kooperatívnosti orgánov verejnej moci, orgánov verejnej správy, mimovládnych organizácií, právnických a fyzických osôb (Buzalka, J., 2008), musia byť, podľa Porada a kol., jednotlivé faktory a aspekty bezpečnostnej politiky čo najlepšie integrované.

Bezpečnostná politika, ktorá nie je len koncepciou pre obdobie vojny, ale je prirodzeným prvkom štátnosti v ktorejkoľvek dobe, je najvyšším typom stratégie integrujúcej zahraničnú a vnútornú politiku i obranu štátu (Porada V. a kol., 2019). Ide o sústavu základných štátnych záujmov a cieľov, ako aj hlavných nástrojov k ich dosiahnutiu, pričom bezpečnostná

politika je vnímaná v rovine konceptuálnej a v rovine realizačnej (Porada V. a kol., 2019). Bezpečnostný systém štátu je „inštitucionálny nástroj pre tvorbu a realizáciu jeho bezpečnostnej politiky, založený na komplexnom poňatí zaistenia bezpečnosti štátu, ktorý sa opiera sa o platné právne normy.“ (Buzalka, J., 2008, s. 75). S odvolaním sa na Bohmana In Filáka a kol. (2006) uvádza Porada a kol., v súvislosti s definíciou bezpečnostného systému, že bezpečnostný systém je sústava riadiacich a výkonných zložiek štátu (orgánov moci zákonodarnej, výkonnej, súdnej a územnej správy), právnických a fyzických osôb, opatrení, vzťahov, a väzieb medzi nimi (Porada V. a kol., 2019).

Integračné európske zoskupenia v politickej oblasti sú najvyššou fázou integračných procesov - predstavujú aktivitu nielen v spoločnej hospodárskej politike, ale aj v zahraničnej, obrannej a vnútornej politike (Šíbl a kol., 2006).

3 BEZPEČNOSTNÁ STRATÉGIA SR

Bezpečnostná stratégia SR je zásadným strategickým dokumentom v oblasti bezpečnosti štátu a politicko-strategického rozhodovania. Bezpečnostná stratégia SR predstavuje východiskový strategický dokument štátu v oblasti bezpečnosti, ktorý na základe hodnotenia bezpečnostného prostredia a vymedzenia hrozieb voči záujmom SR formuluje bezpečnostnú politiku SR a určuje jej strednodobé ciele, spôsoby a nástroje na jej realizáciu. Tvorí základ pre rozpracovanie koncepcie bezpečnostného systému štátu, ktorý by mal byť „komplexný, integrovaný, funkcionálne a štrukturálne účelne usporiadaný systém, s konkrétnymi vymedzenými kompetenciami a vzájomným mechanizmom vzťahov medzi prvkami“ (Buzalka, J., 2008, s. 73). Bezpečnostná stratégia SR ako základná stratégia štátu „musí jasne pomenovať bezpečnostné prostredie štátu, bezpečnostné výzvy a ohrozenia a stanoviť životné a dôležité záujmy štátu, ciele a prostriedky jeho bezpečnostnej politiky“ (Buzalka, J., 2008, s. 73), ako aj hlavné cesty na jej dosiahnutie.

Z hľadiska SR v decembri 2020, minister zahraničných vecí a európskych záležitostí SR predložil vláde SR na rokovanie a schválenie (LP/2020/590) nový návrh Bezpečnostnej stratégie SR, v súlade s Programovým vyhlásením vlády SR na obdobie rokov 2020 - 2024. Predmetný návrh posúdila Bezpečnostná rada SR, ktorá ho odporučila vláde SR prerokovať a schváliť. Vláda Slovenskej republiky schválila materiál uznesením č. 803/2020 zo 16. decembra 2020. Po schválení návrhu bezpečnostnej stratégie uznesením, vláda SR predložila predmetný návrh na schválenie Národnej rade SR, ktorá 28. januára 2021 novú Bezpečnostnú stratégiu SR (2021) schválila. Predkladacia správa k novému návrhu bezpečnostnej stratégie deklaruje, že cieľom je predložiť Bezpečnostnú stratégiu SR, ktorá bude komplexne reagovať na zmenené bezpečnostné prostredie, vzhľadom na dynamickosť zmien bezpečnostnej situácie v SR a nepredvídateľnosť bezpečnostných hrozieb vo viacerých oblastiach. Predovšetkým ide o globálnu pandémiu nového koronavírusu, zmenu klímy, pokračovanie trendu oslabovania multilateralizmu, erózie medzinárodných dohôd a inštitúcií, geopolitické súperenie a rast autokratických štátov. Predkladacia správa návrhu bezpečnostnej stratégie tiež deklaruje, že predmetný návrh „pomenúva hodnoty Slovenskej republiky, ako aj zásady východiská a záujmy Slovenskej republiky v oblasti bezpečnostnej politiky“ (Predkladacia správa k návrhu Bezpečnostnej stratégie SR, 2020).

Na Bezpečnostnú stratégiu SR nadväzujú ďalšie stratégie, politiky, koncepcie, rámce, programy, plány a priority, ako aj opatrenia a rozhodnutia vrátane ich implementácie. Zjednodušene je možné uviesť, že bezpečnostná stratégia popisuje bezpečnostné prostredie a záujmy SR.

4 NATO A JEHO VPLYV NA STRATEGICKÉ ROZHODOVANIE O OS SR

NATO ako politická Aliancia, podporujúca demokratické hodnoty, umožňuje členom Aliancie konzultovať a spolupracovať na otázkach obrany a bezpečnosti, na budovaní dôvery i na otázkach pri predchádzaní konfliktom. Politická a nevojenská spolupráca Aliancie je ustanovená v článku 2 a 4 Washingtonskej zmluvy.

NATO ako vojenská Aliancia sa zaviazala k mierovému riešeniu sporov, avšak v prípade, že diplomatické úsilie zlyhá, má právomoc - vojenskú moc vykonávať operácie krízového manažmentu na základe doložky o kolektívnej obrane (tzv. princíp kolektívnej obrany)³, podľa zakladajúcej zmluvy NATO (článok 5 Washingtonskej zmluvy), alebo na základe mandátu Organizácie spojených národov, a to samostatne alebo v spolupráci s inými krajinami a medzinárodnými organizáciami (Ivančík – Jurčák, 2012).

Výbor pre obrannú politiku a plánovanie (DPPC), je najvyšším poradným orgánom Severoatlantickej rady pre záležitosti obrany týkajúce sa všetkých členských krajín, má vedúce postavenie v otázkach, týkajúcich sa obrany a obranného partnerstva, združujúci obranných poradcov zo všetkých národných delegácií. Zaoberá sa širokým spektrom otázok, akými sú transformácia, obranné spôsobilosti, reforma agentúr a spoločne financované akvizície a v posilnenom formáte (DPPC(R)) riadi proces obranného plánovania NATO (Tento výbor sa od reformy výboru z júna 2010 nazýva DPPC (Nahradil Výkonnú pracovnú skupinu a Výbor pre hodnotenie obrany. Vo svojej pôsobnosti nemá žiadne podriadené výbory).

Strategické koncepcie NATO predstavujú oficiálne vyhlásenia NATO o hlavných úlohách, zásadách a hodnotách Aliancie, vyvíjajúcim sa bezpečnostnom prostredí a strategických cieľoch Aliancie, sú prípravou na bezpečnostné výzvy a usmerňujú budúci politický a vojenský rozvoj NATO. Základným prvkom stratégie NATO na predchádzanie konfliktom a vojnám, na ochranu spojencov, zachovávanie slobody rozhodovania a konania a dodržiavanie zásad a hodnôt, ktoré NATO zastáva (sloboda jednotlivca, demokracia, ľudské práva, právny štát) je aj tzv. odstrašujúci a obranný postoj NATO.⁴ Poslednou, aktuálne platnou strategickou koncepciou, je tá, ktorá bola prijatá na zasadaní NATO v Madride 29. júna 2022. Nahradila strategickú koncepciu z roku 2010. Tento strategický dokument je východiskovým dokumentom politiky Aliancie pre nasledujúce obdobie. Definuje hrozby a výzvy, pred ktorými členské štáty NATO stoja a stanovuje postupy a nástroje na ich riešenie. Strategická koncepcia sa prehodnocuje približne každých desať rokov.

Rozsah a charakter spôsobilostí, ktorými by mala SR prispievať k snahám a cieľom Aliancie je definovaný v dokumente Ciele spôsobilostí NATO pre SR, ktorý býva spravidla aktualizovaný raz za 4 roky. Formovanie záväzkov SR voči NATO a vyhodnocovanie ich plnenia je súčasťou procesu obranného plánovania NATO. Jednotlivé fázy procesu obranného plánovania NATO možno rozdeliť do piatich krokov (línie smerovania – politické rozhodnutie, stanovenie požiadaviek, pridelenie spôsobilostí, implementácia a hodnotenie), pričom každý z uvedených procesov končí formou konkrétnych výstupov (politická smernica, minimálne požiadavky na spôsobilosť, ciele spôsobilostí NATO, prieskum plánovania spôsobilostí NATO.

Politická smernica NATO reflektuje rozhodnutia prijaté na najvyššej úrovni na summitoch NATO a príslušnú Strategickú koncepciu NATO ako základný materiál, ktorý

³ Kolektívna sebaobrana uznaná v článku 51 Charty Organizácie Spojených národov v zmysle článku 5 Washingtonskej zmluvy.

⁴ „Akčný plán pripravenosti“ (RAP), ktorý sa začal na summite vo Walese v roku 2014, významne posilnil kolektívnu obranu NATO a bol hlavnou hnacou silou zmien v postoji Aliancie k odstrašovaniu a obrane (dostupne na internete).

definuje línie smerovania Aliancie v dlhodobom horizonte. Smernica definuje ciele a zámery Aliancie so zameraním na najbližších 10 rokov.

5 EÚ A JEJ VPLYV NA STRATEGICKÉ ROZHODOVANIE O OS SR

EÚ sa v Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike EÚ (Common Foreign and Security Policy) (ďalej len „SZBP“) zameriava na zachovávanie mieru a posilňovanie medzinárodnej bezpečnosti, rozvoj a upevňovanie demokracie právneho štátu a zachovávanie ľudských práv a slobôd na celom svete (Jurčák, V. a kol., 2009). Cieľom SZBP je riešiť konflikty a podporovať medzinárodné porozumenie, prostredníctvom diplomacie a dodržiavania medzinárodných pravidiel (Ivančík – Jurčák, 2013). Hlavné zásady a línie SZBP určuje Európska rada, ktorá sa skladá z hláv štátov (resp. predsedov vlád všetkých členských krajín EÚ). Ústredným rozhodovacím orgánom v oblasti SZBP je Rada pre zahraničné veci, ktorá sa skladá z ministrov zahraničných vecí všetkých členských krajín EÚ a rozhodnutia prijíma v súlade s hlavnými zásadami a líniami pre oblasť spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky, stanovenými Európskou radou. Medzi nástroje SZBP⁵ patria aj medzinárodné dohody, deklarácie kontakty s tretími krajinami či spoločné stratégie.

Neoddeliteľnou súčasťou SZBP je Spoločná bezpečnostná a obranná politika (European Security and Defence Policy) (ďalej len „SBOP“), ktorá tvorí spolu s ďalšími nástrojmi EÚ súčasť vonkajších vzťahov, odráža smerovanie európskej integrácie a spolu s NATO sa EÚ stáva prostredníctvom SBOP dôležitým nástrojom pri presadzovaní globálnej bezpečnosti a stability (Ivančík – Jurčák, 2023). „Hlavným zámerom SBOP je poskytnúť vojenské a iné ako vojenské možnosti pre prevenciu, pre riešenie medzinárodných konfliktov.“ (Jurčák, V. a kol., 2009, s. 138).

EÚ využíva pri presadzovaní svojich cieľov aj ďalšie nástroje a iniciatívy (napr. Stálu štruktúrovanú spoluprácu – PESCO, Európsky obranný fond – EDF, Európsky mierový nástroj – EPF) vychádzajúce z jej zahraničnej, bezpečnostnej a obrannej politiky a v kontexte aktuálneho vývoja uvažuje o ďalších, ktoré zaistia vyššiu úroveň bezpečnosti EÚ, jej členských štátov a ich občanov (Jurčák – Ivančík, 2023). V tejto súvislosti je potrebné dodať, že Únia a jej bezpečnostné nástroje zohrávajú dôležitú úlohu aj v oblasti politicko-strategického rozhodovania o OS SR. Tvoria jeden z hlavných pilierov ovplyvňujúcich politicko-strategické rozhodovanie.

Rada EÚ 21. marca 2022 v súvislosti s veľkými geopolitickými zmenami a vypuknutím konfliktu na Ukrajine formálne schválila Strategický kompas EÚ, ktorý predstavuje akčný plán EÚ na posilnenie bezpečnostnej a obrannej politiky EÚ do roku 2030. Cieľom Strategického kompasu je, aby sa EÚ stala silnejším a akcieschopnejším garantom bezpečnosti, pričom implementácia Strategického kompasu EÚ predstavuje dôležitý medzník v rámci ochrany európskeho spoločenstva (Rada EÚ, Strategický kompas, 2023).

Strategický kompas EÚ je založený na štyroch pilieroch, ktoré tvoria – aktivita, investície, partneri a bezpečnosť (Európska komisia, Strategický kompas, 2023). Dokument obsahuje aj podrobnú analýzu hrozieb a výziev na európskom kontinente a načrtol ako jednu z najväčších súčasných hrozieb prítomnosť Ruska na Ukrajine. V rámci implementácie dokumentu sa EÚ zaviazala k tomu, že každé tri roky bude vytvárať novú koncepciu hrozieb

⁵ EÚ používa v rámci Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky viacero nástrojov, medzi ktoré v rámci práva EÚ (jeho tvorby a uplatňovania) patrí uzatváranie medzinárodných dohôd (uplatňovanie právomoci EÚ smerom navonok, ako právomoci výlučnej alebo spoločnej). Ide predovšetkým o uzatváranie medzinárodných dohôd s krajinami mimo EÚ alebo s medzinárodnými organizáciami, pričom tieto dohody tvoria kategóriu *sui generis* (odlišnú od primárneho práva aj sekundárneho práva EÚ).

a nástrah s prihliadaním na dynamickosť medzinárodných vzťahov, prostredníctvom konkrétnych cieľov a výsledkov na nasledujúcich 5 až 10 rokov (Európska komisia, Strategický kompas, 2023). Strategický kompas EÚ však nebude vytvárať „základy“ na vytvorenie európskej armády, EÚ však bude formovať spoločné cvičenia, napríklad v kybernetickej oblasti. Silnejšia a akcieschopnejšia EÚ v oblasti bezpečnosti a obrany pozitívne prispeje ku globálnej a transatlantickej bezpečnosti a je doplnkom k NATO, ktoré zostáva základom kolektívnej obrany jeho členov. Tento cieľ EÚ zároveň predstavuje snahu o zvýšenie výdavkov členských štátov EÚ na obranu, ktoré povedú aj do výskumu a vývoja vojenskej technológie.

ZÁVER

Ozbrojené sily Slovenskej republiky predstavujú jeden z rozhodujúcich nástrojov na zaistenie bezpečnosti Slovenskej republiky a obranu jej slobody, nezávislosti, zvrchovanosti a teritoriálnej integrity. Podieľajú sa aj na plnení úloh v čase výnimočného stavu alebo núdzového stavu, pri ktorom sú ohrozené životy a zdravie osôb alebo majetok. Možno ich použiť aj na ochranu a obranu objektov osobitnej dôležitosti a ďalších dôležitých objektov, vojenských letísk, vojenských heliportov, vojenských objektov a priestorov potrebných na plnenie úloh ozbrojených síl alebo zahraničných ozbrojených síl plniacich úlohy na území Slovenskej republiky v rámci organizácie vzájomnej kolektívnej bezpečnosti, ktorej je Slovenská republika členom, odstraňovanie následkov výnimočného stavu alebo núdzového stavu, na riešenie mimoriadnych udalostí, boj proti terorizmu, pátranie po lietadlách, pri záchrane ľudských životov a na plnenie ďalších úloh vyplývajúcich zo zákona č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách, medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná, a ďalších úloh ustanovených osobitnými predpismi na zachovanie bezpečnosti Slovenskej republiky. Vzhľadom na vyššie uvedené úlohy politicko-strategické rozhodovanie o OS SR ovplyvňovalo vývoj jednotlivých inštitútov, ich konštituovanie, aj ich právny charakter, a to v národnom i nadnárodnom prostredí. OS SR sú predovšetkým nástrojom na zaručovanie bezpečnosti SR a jej občanom. Štruktúra OS SR, početnosť stavov, spôsobilosti, operačná nasaditeľnosť a vyzbrojovanie sú reakciou na politické rozhodnutia a politické riadenie. Úlohou velenia OS SR je pripraviť OS SR na plnenie stanovených úloh po stránke výcviku, vystrojenia, vyzbrojenia a tvorbe stanovených zásob. Uvedené so sebou prináša potrebu predkladať k uvedeným cieľom odborné a primerané požiadavky na politické orgány. Dôraz je však potrebné klásť aj na prechod od strategických dokumentov k zákonom a konkrétnemu vyjadreniu zodpovednosti, právomocí a kompetencií v oblasti bezpečnosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BUZALKA, J. 2005. *Bezpečnosť štátu a bezpečnostný systém*, Bezpieczenstwo, Teoria i praktyka, Kwartalnik Krakowskiej Akademii Im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, číslo 1-2/2008, e-ISSN 2451-0718, ISSN 1899-6264, (elektronický zdroj).
- BUZALKA, J. 2009. *Všeobecné otázky krízového manažmentu*. Bratislava: Akadémia policajného zboru v Bratislave, 2009, 137 str. ISBN 80-8054-353-4.
- HAD, M. – PIKNA, B. 2001. *Europská společenství Druhý a třetí pilíř Evropské unie*. Praha : Ministerstvo zahraničních věcí České republiky v Edičním oddelení Ústavu mezinárodních vztahů, Praha, 2001. 86 s. ISBN 80-86345-06-8.
- HAD, M. – URBAN, L. 2000. *Europská společenství První pilíř Evropské unie*. Praha : Ministerstvo zahraničních věcí České republiky ve spolupráci s Asociací pro studium mezinárodních vztahů v Edičním oddelení Ústavu mezinárodních vztahů, 2000. 165 s. ISBN 80-85864-88-6.

- HOFREITER, L. 2012. *Asymetria národnej a medzinárodnej bezpečnosti*. In: Národná a medzinárodná bezpečnosť 2012, Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš, 2012, (elektronický zdroj).
- HOFREITER, L. *Nerovnosť a asymetria bezpečnosti ako konfliktogénne činitele*. Žilinská univerzita v Žiline, Fakulta špeciálneho inžinierstva, Krízový manažment, Časopis Krízový manažment - číslo 1/2014, (elektronický zdroj).
- HUNTINGTON, S. 1981. *The Soldier and the State*. Harward UP, New York. ISBN: 9780674817364. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctvjf9wx3>
- IVANČÍK, R. – JURČÁK, V. 2013. *Peace Operations of International Crisis Management*. Ostrowiec Świetokrzyski : Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Św., 2013. 182 s. ISBN 978-83-936652-6-6.
- IVANČÍK, R. – JURČÁK, V. 2012. Sily rýchlej reakcie – príspevok Severoatlantickej aliancie k medzinárodnej bezpečnosti. In *Vojenské rozhledy*, roč. 21, č. 3, s. 55-64. ISSN 1210-3292. DOI: <https://doi.org/10.3849/2336-2995.21.2012.03.055-064>
- IVANČÍK, R. – JURČÁK, V. 2023. O výzvach Európskej únie z pohľadu vojenských operácií a misií vedených v rámci Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky. In *Vojenské reflexie*, 2023, roč. 18, č. 1, s. 8-24. ISSN 1336-9202. DOI: <https://doi.org/10.52651/vr.a.2023.1.08-24>
- JURČÁK, V. – IVANČÍK, R. 2023. Od Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky k spoločnej armáde Európskej únie? In *Vojenské rozhledy*, 2023, roč. 32, č. 1, s. 18-34. ISSN 1210-3292.
- JURČÁK, V. a kol. 2009. *Organizácie medzinárodného krízového manažmentu*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2009. 235 s. ISBN 978-80-8040-387-4.
- KELEMEN, M. – IVANČÍK, R. 2012. *Obranné plánovanie a výdavky na obranu: súčasť krízového plánovania štátu*. Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, 2012. 207 s. ISBN 978-80-89282-77-7.
- PORADA, V. a kol. 2019. *Bezpečnostní vědy*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2019. 780 s. ISBN 978-80-758-0.
- ŽÍDEK, R., CIBÁKOVÁ, S.: *Bezpečnosť štátu*, Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš, 2009. ISBN: 978-80-8040-375-1.
- Zákon č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách

INTERNETOVÉ STRÁNKY

<www.epi.sk>

<www.slov-lex.sk>

<https://fmv.euba.sk/www_write/files/dokumenty/veda-vyskum/medzinarodne-vztahy/archiv/2013/3/mv_2013_3_094-105_drzka_p.pdf>

<<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/?uri=LEGISSUM:4413648>>

<<https://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2022/03/21/a-strategic-compass-for-a-stronger-eu-security-and-defence-in-the-next-decade/>>

<https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-eu-0_en>

<https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sk/IP_22_924>

<<https://www.nato.int>>

Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky (návrh 2020). Dostupné na: <<https://www.slovlex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2020/590>>

Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky 2021. Dostupné na: <https://www.mosr.sk/data/files/4263_210128-bezpecnostna-strategia-sr-2021.pdf>

Doktrína ozbrojených síl Slovenskej republiky (C) (2009)

Doktrína ozbrojených síl Slovenskej republiky (F) (2023). Dostupné na: <<http://www.mod.gov.sk>>

Demokratické riadenie a kontrola ozbrojených síl. Dostupné na: <<http://library.fes.de/pdf-files/bueros/slowakei/04226.pdf>>

JUDr. Iveta NOVOTNÁ
Externý doktorand
Katedra bezpečnosti a obrany
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, 031 01, Liptovský Mikuláš
iveta.novotna3@gmail.com

NOVÁ BEZPEČNOSTNÍ A OBRANNÁ STRATEGIE ČESKÉ REPUBLIKY

NEW SECURITY AND DEFENCE STRATEGY OF THE CZECH REPUBLIC

Antonín NOVOTNÝ

ABSTRACT

In June 2023, the government of the Czech Republic approved the document Security Strategy of the Czech Republic. After 8 years, the Czech Republic has a document that fully reflects the changed security environment. The Security Strategy of the Czech Republic introduces fundamental values, approaches, tools and measures to safeguard the security, defence and protection of citizens and the state. The government adopted the new Security Strategy in response to the deteriorating international security situation. It also aims to boost the involvement and participation on all levels of public administration, civil society and private individuals in safeguarding individual and shared security. This document is followed by the Defence Strategy of the Czech Republic document, which elaborates the area of defence. The article describes basic information about the processing of these documents and their implementation in the Czech Republic.

Keywords: Security strategy, Defence strategy, defence, security, Czech Republic.

ÚVOD

„Po osmi letech Vám vláda předkládá novou Bezpečnostní strategii. Více než kdy dříve se v ní obrací nejen ke všem stupňům veřejné správy, ale i k občanské společnosti a každému jednotlivci. Obrací se také k Parlamentu, jehož úloha v oblasti zajištění naší země je nezastupitelná. Bez široce sdíleného povědomí a ochoty všech se na zajištění bezpečnosti podílet totiž nelze naše bezpečnostní zájmy plně ochránit“ (MZV, Bezpečnostní strategie, s. 1).

Od roku 2014 se bezpečnostní situace v Evropě postupně zhoršuje, bezpečnostní problémy a nejistota se prohlubují. V únoru 2022 se do Evropy vrátila válka, poprvé od konce II. světové války na evropském kontinentě propuká velký mezistátní konflikt vysoké intenzity, který se odehrává v bezprostředním sousedství NATO a EU a v geografické blízkosti České republiky. Tato válka má nejen bezprecedentní globální důsledky, ale je i zásadní výzvou pro transatlantické spojení a evropskou bezpečnost. Válka na Ukrajině vyvolala uprchlickou vlnu, která se významně dotýká ČR, negativně se projevuje v oblasti surovinové, energetické a ekonomické bezpečnosti celého kontinentu. Riziko dalšího rozšíření a eskalace konfliktu či dokonce použití jaderných zbraní, potvrzují nutnost zvýšeného úsilí při posilování kolektivní obrany členských zemí NATO.

Riziko vojenského ohrožení České republiky se zvýšilo a pravděpodobnost vojenského napadení ČR nebo některého z členských států NATO a EU je nejvyšší od konce studené války. Ani nadále nelze vyloučit ohrožení bezpečnosti, suverenity a území celistvosti některého ze členských států NATO způsobem, který bude vyžadovat, aby se naše země v souladu se svými závazky zapojila do mezinárodního úsilí na obranu a podporu ohroženého spojeneckého státu. Válka na Ukrajině potvrdila vitální důležitost členství Česka v Alianci a

nutnost podílet se na budování věrohodného a jasně komunikovaného odstrašujícího potenciálu NATO.

Česká republika se od svého založení snaží formulovat základní principy obrany státní suverenity a demokratického státu a zároveň se zapojit do mezinárodního úsilí o globální a celoevropskou bezpečnost. Zásadní funkci v oblasti obrany a bezpečnosti plní dva základní strategické dokumenty státu – Bezpečnostní strategie a Obranná strategie. Tyto české bezpečnostní strategické dokumenty nemají podobu právních předpisů legislativní povahy. Projednává a schvaluje je vláda, která je pak garantem jejich implementace a realizace.

Současná vláda České republiky se ve svém programovém prohlášení z března 2022 zavázala do roku 2023 aktualizovat strategické dokumenty, například Obrannou strategii ČR, Koncepci výstavby Armády ČR 2030 a další (Programové prohlášení vlády ČR, str. 1). V této souvislosti se vláda dále zavázala, že vytvoří novou Bezpečnostní strategii České republiky, která bude vycházet z výsledků nově provedeného auditu národní bezpečnosti, nové Strategické koncepce NATO a Strategického kompasu EU. Bezpečnostní strategie aktualizuje bezpečnostní hrozby a bude lépe definovat odpovědnost jednotlivých složek systému, včetně role národního bezpečnostního poradce (Programové prohlášení vlády ČR, str. 32).

Článek popisuje základní informace o zpracování a vydání dokumentů Bezpečnostní strategie ČR 2023 a Obranná strategie České republiky a jejich implementaci v Česku.

1 BEZPEČNOSTNÍ STRATEGIE ČESKÉ REPUBLIKY 2023

Vláda České republiky na svém zasedání dne 28. června 2023 schválila na návrh ministra zahraničních věcí novou Bezpečnostní strategii České republiky 2023, reagující na zhoršené bezpečnostní prostředí. V historii samostatné ČR se jedná již o šestý dokument, který je vyjádřením komplexního pojetí bezpečnosti z pohledu Česka. Bezpečnostní strategie poukazuje hlavně na hrozby a výzvy spojené s Ruskem a Čínou, kdy Rusko záměrně působí proti politické, ekonomické a společenské stabilitě v Česku a Čína zpochybňuje mezinárodní řád. To přináší negativní důsledky i pro euroatlantickou bezpečnost. Konkrétně v čl. 19 strategie uvádí: *„Otevřený válečný konflikt v Evropě vyvolaný Ruskem, společné protisystémové úsilí Ruska a Číny, růst globálního napětí a překotný technologický rozvoj společně vytvářejí situaci, během níž může dlouhodobé zhoršování bezpečnostního prostředí dramaticky kulminovat. Připravenost západního světa, včetně Česka, na intenzivní, mnohorozměrný střet bude rozhodující pro podobu Evropy a světa v následujících desetiletích.“* (MZV, Bezpečnostní strategie, str. 11).

Čína představuje podle dokumentu systémovou výzvu v globální perspektivě i v přímém působení vůči demokratickým zemím včetně Česka. Masivně zbrojí, posiluje vojenské schopnosti včetně jaderných sil či provádí kyberšpionáž. Konflikt mezi Čínou a některými zeměmi regionu by měl vliv na bezpečnostní situaci v Evropě.

Materiál dále uvádí, že do bezpečnosti je třeba investovat na všech úrovních: od dostatečných výdajů na obranu, přes obezřetnost v obchodních vztazích nebo ostražitost vůči dezinformacím až po zabezpečení osobního počítače. Zdůrazňuje také zásadní význam členství v NATO a v EU pro českou bezpečnost. Občan podle strategie není jen konzumentem, ale také spolutvůrcem bezpečnosti. Klíčovou rolí vlády je podle tohoto dokumentu ho na tuto roli připravit.

Česko podle strategie musí být schopné odolávat nepřátelskému působení v kybernetické, informační, ekonomické a zpravodajské oblasti, zároveň musí být dobře připraveno i na možnost, že se stane součástí ozbrojeného konfliktu. Současně dokument

zmiňuje nutnost být připraven na řešení mimořádných a krizových situací včetně dlouhodobých, které jsou způsobené například změnou klimatu.

Hlavní sdělení nové strategie jsou následující:

- Česko není v bezpečí. Zdrojem ohrožení je zejména výrazně zhoršené mezinárodní prostředí;
- Válka Ruska proti Ukrajině definitivně ukončila období míru, stability a spolupráce, jemuž se Evropa těšila po konci studené války;
- Rusko záměrně působí proti politické, ekonomické a společenské stabilitě v Česku. Je zásadní hrozbou pro naši bezpečnost;
- Čína zpochybňuje mezinárodní řád. To přináší negativní důsledky i pro euroatlantickou bezpečnost;
- Rusko a Čínu spojuje zájem oslabit vliv a jednotu demokratických zemí. Toto systémové soupeření je dlouhodobého charakteru;
- Česko musí být schopné odolávat nepřátelskému působení v kybernetické, informační, ekonomické a zpravodajské oblasti;
- Česko musí být dobře připraveno i na možnost, že se stane součástí ozbrojeného konfliktu;
- Česko musí být připraveno na řešení mimořádných událostí a krizových situací, včetně krizí dlouhodobého charakteru, způsobených změnou klimatu nebo mimořádnými antropogenními událostmi;
- Bezpečnost Evropy je spojena s bezpečností a stabilitou v jejím širším sousedství;
- Členství v NATO a EU má pro Česko kritický význam. Ohrožení spojence je ohrožením i pro Česko;
- Občan není jen konzumentem, ale také spolutvůrcem bezpečnosti. Je klíčovým úkolem vlády ho na tuto roli připravit;
- Pouze celovládní a celospolečenský přístup k bezpečnosti může obstát vůči komplexní povaze současných hrozeb;
- Česko ve spolupráci se spojenci svou bezpečnost zajistí. Musí však do své bezpečnosti všestranně investovat. (MZV, Bezpečnostní strategie, str. 4).

Pokud se týká bezpečnostních zájmů České republiky, rozlišuje své bezpečnostní zájmy podle stupně důležitosti. V Bezpečnostní strategii jsou rozděleny do tří kategorií: životní, strategické a další významné.

Životním zájmem je zajištění svrchovanosti, územní celistvosti a politické nezávislosti České republiky, formální i faktické zachování všech náležitostí demokratického právního státu včetně záruky a ochrany základních lidských práv a svobod obyvatel. Ochrana životních zájmů státu a jeho občanů je základní povinností vlády i všech orgánů veřejné správy. Pro jejich zajištění a obranu je Česko připraveno využít všech legitimních nástrojů a použít všechny dostupné prostředky. (MZV, Bezpečnostní strategie, čl. 16).

Naplňování strategických zájmů napomáhá ochraně životních zájmů. Zároveň slouží k zajištění společenského rozvoje a prosperity České republiky. K jejich prosazování jsou voleny přístupy a prostředky přiměřené situaci. Strategickými zájmy státu jsou např. bezpečnost a stabilita, především v euroatlantickém prostoru, podpora mezinárodní stability a

řádu založeného na pravidlech, silná, akceschopná a soudržná Severoatlantická aliance, založená na pevné transatlantické vazbě, schopná odstrašit a ubránit se i technologicky vyspělému protivníkovi, a to i díky účinné a věrohodné schopnosti jaderného odstrašení, jednotná, akceschopná a stabilní Evropská unie, usilující o spoluutváření demokratického, sociálně spravedlivého, hospodářsky prosperujícího a obchodně otevřeného společenství států hájících lidská práva a svobody nebo strategická jednota NATO a EU, komplementární rozvoj jejich obranných a bezpečnostních schopností a udržení jejich technologického náskoku. (MZV, Bezpečnostní strategie, čl. 17). Celkem se jedná o 15 oblastí, ve kterých Česko identifikuje své strategické zájmy.

Účelem prosazování dalších významných zájmů je přispět k zajištění životních a strategických zájmů a zvyšovat odolnost společnosti vůči bezpečnostním hrozbám. Mezi další významné zájmy zejména patří např. rozvoj dvoustranných vztahů se sousedními a ostatními státy EU, jakož i se Spojenými státy americkými a se Spojeným královstvím, nezávislá Ukrajina, pevně ukotvená v euroatlantických strukturách, schopná odolávat ruským mocenským záměrům, budování politických, ekonomických a bezpečnostních vztahů s demokratickými partnery v Asii a Oceánii tak, aby Česko bylo připraveno na potenciální strategický šok pocházející z možného konfliktu v tichomořské Asii nebo zachování globální stabilizační role a zvýšení efektivity OSN, včetně naplňování Cílů udržitelného rozvoje, spolupráce s partnerskými a podobně smýšlejícími zeměmi. (MZV, Bezpečnostní strategie, čl. 18). V této oblasti vytyčuje dokument celkem 14 těchto dalších zájmů.

2 OBRANNÁ STRATEGIE ČESKÉ REPUBLIKY

Jedná se již o sedmý dokument tohoto typu, který byl schválen v historii samostatné České republiky. Dříve byly zpracovávány dokumenty, které se nazývaly Vojenská strategie, od roku 2008 se již dokument nazývá Obranná strategie. Od této doby to je již třetí Obranná strategie. Dokument, na jehož vzniku se vedle odborníků z Ministerstva obrany a dalších vládních resortů podílely také širší bezpečnostní komunita a obranný průmysl, navazuje na Bezpečnostní strategii ČR z letošního června. Zohledňuje také nové strategické dokumenty NATO a EU.

Hlavní sdělení tohoto dokumentu jsou následující:

- Rusko napadením Ukrajiny zahájilo největší vojenský konflikt v Evropě od konce druhé světové války;
- Pravděpodobnost vojenského napadení České republiky (ČR) nebo některého z jiných států NATO a EU je nejvyšší od konce studené války. Rusko bude dlouhodobě představovat nejzávažnější hrozbu bezpečnosti ČR a jejích spojenců;
- Válka na Ukrajině potvrdila naprostou nezbytnost našeho aktivního členství v NATO. Česká republika společně se svými spojenci posiluje schopnost NATO odradit protivníka od útoku a ubránit se agresí;
- V důsledku rostoucí agresivity Ruska je hlavní úlohou české obranné politiky všestranná příprava na dlouhotrvající obrannou válku vysoké intenzity s technologicky vyspělým protivníkem vybaveným jadernými zbraněmi.
 - ▷ Prvním prioritním úkolem je proto budovat dobře vyzbrojené, vybavené, vycvičené a v boji udržitelné ozbrojené síly nasaditelné do operací kolektivní obrany;

▷ Druhým prioritním úkolem je všestranná operační příprava území ČR a zabezpečení přijetí, přesunů a podpory potenciálně velkého množství spojeneckých sil.

- Obrana není pouze úkolem Ministerstva obrany a armády. Podmínkou obranyschopnosti ČR je zapojení všech potřebných orgánů veřejné správy i společnosti jako celku;
- Náš stát, společnost i ozbrojené síly jsou vystavovány systematickému nepřátelskému hybridnímu působení. Hrozbu pro ČR představují kybernetické útoky, dezinformační kampaně, ekonomický nátlak a sabotážní, subverzní a zpravodajské aktivity;
- Základním nevojenským předpokladem obranyschopnosti a součástí věrohodného odstrašení je proto posilování odolnosti státu, společnosti a občanů;
- Obranu ČR nelze zajistit pouze profesionálními vojáky. Na obraně se musí více podílet připravené a dostupné zálohy ozbrojených sil;
- Česká republika proto buduje schopnost válečného rozvinutí svých ozbrojených sil včetně přípravy záloh, systému mobilizace, potřebné infrastruktury a pořízování zásob materiálu;
- Obranný a bezpečnostní průmysl je jedním z pilířů obrany, zejména v oblasti zajištění bezpečnosti dodávek a bojové udržitelnosti ozbrojených sil. Za tímto účelem bude prohlubován dialog a partnerství mezi státem a průmyslem;
- Česká republika bude vytvářet předpoklady pro zapojení obranného a bezpečnostního průmyslu do systému hospodářské mobilizace;
- Naprosto nezbytnou podmínkou obranyschopnosti je dostatečné finanční zajištění. Česká republika proto bude na svou obranu vydávat každý rok nejméně 2 % HDP a v případě potřeby přistoupí k dalšímu navýšení obranných výdajů nad tuto úroveň;
- Spolehlivá obrana rovněž vyžaduje dostatečně početný, motivovaný, kompetentní a dobře připravený personál působící ve všech oblastech klíčových pro obranu. (Obranná strategie ČR, str. 3).

Za nejvážnější dlouhodobou hrozbu pro bezpečnost ČR i spojenců označuje dokument Obranná strategie stejně jako Bezpečnostní strategie, Rusko. Není to ale jen Rusko, které bezpečnost zhoršuje – dokument rovněž zmiňuje Čínu, která usiluje o prosazení svých představ globálního uspořádání, nestabilitu v sousedství Evropy a mezinárodní terorismus.

Prvořadým úkolem je podle nové Obranné strategie odstrašení útočníka. Cílem není vést s agresorem válku, ale odradit ho od útoku. Pro to jsou potřebné silné obranné kapacity a odhodlání je v případě napadení použít. Klíčovou rolí v tom hraje členství v NATO. Společně se spojenci se ČR případné agresí nejen efektivněji ubrání, ale především protivníka snáze odstraší tak, aby k žádnému napadení nedošlo.

Aby byla případná obrana efektivní, je podle dokumentu prioritou budovat dobře vyzbrojené, vybavené, vycvičené a v boji udržitelné ozbrojené síly nasaditelné do operací kolektivní obrany. Důležitá je pak rovněž všestranná operační příprava území České republiky a zajištění přijetí, přesunů a podpory potenciálně velkého množství spojeneckých sil. Stejně jako v případě Bezpečnostní strategie, je v Obranné strategii zdůrazněn postoj, že obrana země je záležitostí i všech jejích obyvatel, protože zajistit bezpečnost země jen Armáda ČR a Ministerstvo obrany sami nedokáží. Dokument proto zdůrazňuje zapojení všech potřebných orgánů veřejné správy i společnosti jako celku. Na obraně se také musí v souladu

se dokumentem více podílet připravené a dostupné zálohy ozbrojených sil. Je také zdůrazněna zásadní role domácího obranného a bezpečnostního průmyslu při posilování obranyschopnosti ČR. Ten také má v případě krize zajistit bezpečnost dodávek a bojovou udržitelnost ozbrojených sil. Podle Obranné strategie je proto zásadní prohlubovat dialog a partnerství mezi státem a průmyslem. Vybudovat kvalitní obranu státu není možné bez dostatečného finančního zajištění. Česká republika proto bude na svou obranu vydávat každý rok nejméně 2 % HDP, v případě potřeby i více.

Strategie počítá s tím, že AČR bude schopna nasazení v prostředí budoucího multidoménového a digitálního válčiště, a to jak v rámci spojeneckého systému, tak i koaličních leteckých operací. Důraz má být kladen také na výrazné posílení kapacit pozemní protivzdušné obrany proti tradičním i novým hrozbám, jako jsou roje bezpilotních prostředků či hypersonické střely. Pozornost pak má být věnována jak včasné detekci hrozeb, tak rozvoji širokého spektra prostředků schopných je eliminovat. Dokument také konstatuje, že vedle budování vlastní schopnosti letecké přepravy na taktickou vzdálenost bude zajištěna dostupnost kapacit strategické vzdušné a námořní přepravy prostřednictvím mnohonárodní spolupráce spojeneckých zemí.

Nebezpečí podle strategie představuje také šíření jaderných zbraní. Architektura globální strategické rovnováhy degraduje v důsledku neplnění smluvních závazků ze strany Ruska a neochoty Číny se do ní zapojit. Česká republika proto deklaruje ve strategii přesvědčení, že dokud budou existovat jaderné zbraně, musí NATO zůstat jadernou aliancí.

Podle nové Strategie nebude Česko v souladu se svými závazky vyplývajícími ze Smlouvy o nešíření jaderných zbraní usilovat o získání jaderných zbraní. Zároveň dokument ale konstatuje, že se země aktivně účastní jaderného plánování NATO a přispívá k aliančnímu jadernému odstrašení.

3 IMPLEMENTACE BEZPEČNOSTNÍ A OBRANNÉ STRATEGIE V ČESKÉ REPUBLICE

Bezpečnostní strategie je nástrojem ke strategické komunikaci bezpečnostní problematiky směrem do státní správy a k veřejnosti. Orgány státní správy by se jí měly nejen řídit, ale tam, kde to je namístě, i vytvořit vlastní strategie. Jedná se například o strategie energetické, potravinové či lékové bezpečnosti, které by měly být podle vlády ČR hotovy do dvou let. Následně se má zavádění bezpečnostní strategie vyhodnotit.

Zatímco Rusko je v Bezpečnostní strategii ČR explicitně popsáno jako hrozba, u Číny je formulace obecnější. Je to logické, neboť Rusko pro Českou republiku a okolní spojence představuje přímou vojenskou hrozbu a několik set kilometrů od českých hranic rozpoutalo válku. U Číny v tuto chvíli riziko ve srovnatelné míře ministerstvo zahraničí, jako hlavní zpracovatel Bezpečnostní strategie, nevidí. Nicméně ale existují domény, jako je kybernetický prostor nebo vesmír, kde již probíhá přímé soupeření mezi Čínou a Severoatlantickou aliancí.

Dalšími zeměmi, které představují hrozbu, jsou podle dokumentu KLDR nebo Írán. Zdrojem nestability zůstává také západní Balkán vzhledem k mnoha nevyřešeným otázkám mezi jednotlivými státy a etniky. Bezpečnost Česka podle strategie ohrožují také konflikty na Blízkém východě a v Africe. Plynou z nich hrozby terorismu či nelegální migrace do EU. Českou bezpečnost ale ohrožují i například organizovaný zločin, změna klimatu a zhoršování životního prostředí nebo šíření infekčních nemocí s pandemickým potenciálem.

Obranná strategie není analytický materiál, ani to není dokument, jak má vypadat armáda. Je to dokument, který uvádí, kam směřujeme a co k tomu potřebujeme. Má celkem dvě funkce. První funkce je strategicko-aplikační, kdy dokument vymezuje cíle a způsob

naplňování úkolů potřebných k obraně republiky a představuje základní zadání pro jednotlivé složky státní a veřejné moci České republiky a jejich ozbrojených sil a pro navazující zákonodárný a plánovací proces. Obsah Obranné strategie také definuje rámec pro tvorbu koncepčních a doktrinálních dokumentů jakými jsou v podmínkách Česka dokumenty Koncepce výstavby Armády České republiky, Koncepce přípravy občanů k obraně státu, Dlouhodobý výhled pro obranu či Strategie vyzbrojování a podpory rozvoje obranného průmyslu České republiky atd. Druhou funkcí, je funkce informační, kdy se občan se z obranné strategie může transparentně dozvědět, jakým způsobem stát, veřejná správa a další složky konají a jaká opatření přijímají za účelem obrany. Občan je také seznámen se svou rolí v otázkách obrany republiky. Je jasné, že implementace Strategie vyžaduje celovládní a celospolečenský přístup a že pouze včasné a kontinuální úsilí zajistí odpovídající připravenost a schopnost reakce na hrozby a krizové situace.

Na rozdíl od předchozí Obranné strategie z roku 2017, která konstatovala, že *pravděpodobnost přímého vojenského napadení území České republiky je nadále nízká.....* (Obranná strategie ČR, 2017, str. 8), tento nový dokument již explicitně hovoří o tom, že pravděpodobnost vojenského napadení České republiky nebo některého z jiných států NATO a EU je nejvyšší od konce studené války. Stejně jako u Bezpečnostní strategie, je v Obranné strategii konstatováno, že Rusko bude dlouhodobě představovat nejzávažnější hrozbu bezpečnosti ČR a jejích spojenců. K tomu musí být v následujících letech přizpůsobena strategie rozvoje ozbrojených sil. Zajišťování obrany je dlouhodobý, nikdy nekončící proces, proto musí být plánování obrany vedeno s dlouhodobou perspektivou. Naprosto nezbytné pro obranyschopnost ČR je dostatečné finanční zajištění. I když je ČR členskou zemí NATO již skoro čtvrtstoletí, poprvé v historii se explicitně hlásí k závazku dávat nejméně 2 % HDP na obranu, a v případě potřeby přistoupí k dalšímu navýšení obranných výdajů nad tuto úroveň. Tento závazek není vyjádřen jenom v obou dokumentech, ale v této souvislosti byl i schválen zákon (Zákon č. 177/2023 Sb., o financování obrany ČR).

Konkrétní úkoly a opatření pro resort Ministerstva obrany, které vyplývají z Obranné strategie a návazných koncepčních a plánovacích dokumentů budou realizovány především prostřednictvím pravidelně aktualizovaného Střednědobého plánu činnosti a rozvoje resortu MO. Vláda České republiky se hlásí k závazku, že naplňování dokumentu Obranná strategie bude pravidelně vyhodnocováno zejména prostřednictvím Zprávy o zajišťování obrany státu a ověřováno pomocí národních i aliančních cvičení. Její implementace i vyhodnocování tohoto dokumentu bude rovněž součástí naplňování a vyhodnocování Bezpečnostní strategie ČR. Stejně jako v předchozích dokumentech a přijatých strategiích, budou dokumenty Bezpečnostní strategie ČR a Obranná strategie ČR, revidovány, pokud dojde k zásadní změně východisek, potřeb a cílů obranné politiky Česka.

ZÁVĚR

Otevřená a přímá povaha ruské invaze na Ukrajinu zpochybňuje některé z dosavadních předpokladů o tom, jak se budoucí konflikt pravděpodobně bude vyvíjet především nepřímými a hybridními způsoby. I proto potřebuje Česká republika budovat co nejrychleji své vojenské kapacity a doplnit počty osob v AČR. Obrana se nicméně nerovná pouze armáda, který byla dlouhodobě podfinancována a má velký vnitřní dluh. Formulace závěrů a jejich rozpracování v nově vydaných strategických dokumentech Bezpečnostní strategie České republiky 2023 a Obranná strategie České republiky, vytváří dobré výchozí podmínky pro nápravu tohoto stavu. Poprvé v historii je v dokumentech zmíněno explicitně Rusko jako největší hrozba pro bezpečnost ČR, a konstatováno že NATO a naše členství v něm je základ pro bezpečnost ČR.

Ruská agrese vůči Ukrajině dále jednoznačně potvrzuje, že základním východiskem pro zajištění obrany a bezpečnosti České republiky zůstává aktivní účast v systému kolektivní obrany NATO opírajícím se o silnou transatlantickou vazbu. Členství v NATO přináší evidentní výhody kolektivního zajištění vlastní obrany a bezpečnosti, stejně jako nezpochybnitelný závazek k této společné obraně spravedlivě a dostatečně přispívat. Východiska bezpečnostní politiky se zakládají na trvalých demokratických hodnotách a principech. V jejich středu zůstává bezpečnost jednotlivce a ochrana jeho lidských práv a základních svobod.

Bezpečnost jednotlivce předpokládá dobře fungující státní instituce, veřejnou správu a systém krizového řízení a ochrany obyvatelstva. Zásadním způsobem k ní přispívá společenská odolnost a spoluodpovědnost občanů za vlastní i sdílenou bezpečnost. Bezpečnost státu je úzce svázána s bezpečností všech jeho obyvatel. Bez aktivního přičinění a zájmu obyvatel nelze bezpečnostní politiky úspěšně realizovat. Bezpečnost Česka a jeho občanů v současnosti nelze zajistit odděleně od bezpečnosti členských států EU a mimo systém kolektivní obrany NATO.

V obou dokumentech se několikrát zdůrazňuje, že obrana země a příprava na ni není záležitostí MO, ale všech občanů ČR. S tím souvisí i posílení sil – mobilizace, v případě potřeby. Je zde také zmíněna specifická role ČR pro přesun a pobyt koaličních vojsk, tzv. Host Nation Support. Všechna tato opatření mají za cíl odstrašení agresora od útoku, předejít válce.

Z výše uvedených skutečností vyplývá také celkový závěr, že Ozbrojené síly¹ jsou nadále hlavním garantem a vykonavatelem obrany České republiky, a jsou také zárukou obhajoby životních bezpečnostních zájmů. Dále také, že narůstající význam hybridních hrozeb, kybernetických zranitelností, mezinárodní migrace, terorismu, epidemii infekčních nemocí a důsledků změny klimatu však jasně ukazuje, že ozbrojené síly nemohou být osamocené při plnění úkolu obrany českého státu. Tato odpovědnost leží na státě jako celku a na jeho občanech. Stát přispívá k obraně např. přijímáním legislativy zvyšující odolnost vůči hybridním hrozbám; budováním vzdělávacího systému, který občany naučí informační gramotnosti a znalosti obsluhy počítačů, internetu a dalších technologií. Stát má také nezastupitelnou koordinační a komunikační roli v případě čelení pandemiím nakažlivých nemocí, přírodních či uměle vyvolaných katastrof. V neposlední řadě je však úkol obrany republiky také v rukou jednotlivých občanů, kteří jsou nejen zdrojem státní moci, ale první linii obrany státu před ohrožením republiky v době míru.

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZŮ

ČR Vláda. Programové prohlášení vlády České republiky. Praha, leden 2022, ve znění revize 03/2023. [cit. 2023-10-09]. Dostupné na internetu: <https://www.vlada.cz/assets/jednani-vlady/programove-prohlaseni/Aktualizovane-Programove-prohlaseni-vlady-.pdf>

MO ČR. Obranná strategie České republiky. Praha, 13. března 2017. [cit. 2023-10-09].

Dostupné na internetu:

https://mocr.army.cz/images/id_40001_50000/46088/Obranná_strategie_2017_-_CZ.pdf

MO ČR. Obranná strategie České republiky. Praha, 4. října 2023. [cit. 2023-10-09]. Dostupné na internetu: [obrana_strategie_c_r_2023_final.pdf \(army.cz\)](https://army.cz/obrana-strategie-cr-2023-final.pdf)

¹ Podle zákona o ozbrojených silách č. 219/1999 Sb., se ozbrojené síly člení na armádu, Vojenskou kancelář prezidenta republiky a Hradní stráž

MZV ČR. Bezpečnostní strategie České republiky 2023. Praha, červen 2023. [cit. 2023-10-09]. Dostupné na internetu:

https://www.mzv.cz/file/5118610/Bezpecnostni_strategie_Ceske_republiky_2023.pdf

Zákon č. 219/1999 Sb., zákon o ozbrojených silách České republiky.

https://mocr.army.cz/images/id_0000_1000/172/1999-219-Zakon-o-ozbrojenych-silach_.pdf

Zákon č. 177/2023 Sb., o financování obrany České republiky a o změně zákona č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla), ve znění pozdějších předpisů, (zákon o financování obrany). Praha, 31. května 2023. [cit. 2023-10-09]. Dostupné na internetu: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2023-177?text=>

Ing. Antonín NOVOTNÝ, Ph.D.

Centrum bezpečnostních a vojenskostrategických studií

Univerzita obrany

Kounicova 65

662 10 Brno

E-mail: antonin.novotny@unob.cz

NATIONAL SECURITY POLICY IN CONDITIONS OF EXTERNAL THREAT TO THE STATE AND DURING WAR

Antoni OLAK, Božena KONECKA-SZYDEŁKO

ABSTRACT

Changes in the international environment mean that security problems have become a permanent part of social debate. Stimulated by globalization processes, the international security environment brings with it significant changes in threats. Four trends can be identified: expanding the number of entities that pose security threats, expanding the scope of security threats, "de-territorialization" of phenomena generating threats, and the emergence of conflicts with new qualitative features. Therefore, we are dealing with accelerated evolution and expansion of institutions, as well as instruments intended to ensure security. Countries are changing their strategies and doctrines, creating new types of armed forces and special services whose task is to respond to changing and increasingly complex threats to their security. The aim of this publication is to provide a scientific analysis of the issues of state security policy in the new, changed international situation.

Keywords: security policy, threats, security strategy

INTRODUCTION

Ensuring the safety of your citizens is one of the most important functions of each state. In modern times, national security should be understood as one of the basic areas of the functioning of the state aimed at ensuring not only the possibility of survival, but above all, making it possible development and freedom to pursue national interests in a specific security environment, by taking up challenges, taking advantage of opportunities, and reducing risks and counteracting all types of threats to its interests. Richer in experience from the last decade of the last century and ongoing armed conflicts are currently taking place, we know perfectly well that we are coping much better in situations for which we are prepared rather than in those that surprise us¹.

In the face of increasing globalization, the problem of national security and collective requires an innovative approach, including crisis management taking into account changes in the geopolitical location of virtually each country. These complex and interconnected processes are accompanied by both opportunities and threats, with the latter predominating. Competition on the scientific, economic and military levels, accompanied by ubiquitous globalization and the arms race, including the production of weapons of mass destruction, are the cause of significant changes and turmoil in the external and internal environment of countries. The increasing distance in development, primarily economic, is the source of the majority's dependence on the minority's wealth. Countries that dominate the decision-making process use their position in the international arena, including in organizational bodies

¹ Events of the 1990s in the Balkans after the collapse of Yugoslavia, events of September 11, 2001. in the United States and terrorist attacks in Madrid and London, as well as the development of the political and military situation in Afghanistan, Iraq, Iran, North Korea and North African countries, and the armed conflict in Ukraine, cause particular concern for the security of the state and its citizens.

international (universal and regional), by using a wide range of measures, forcing unilateral subordination on weak states.

Ensuring the security of the state and its citizens is one of its vital national interests. National security means the ability of the state and its society to ensure the conditions for its existence and development, territorial integrity, political independence, internal stability and quality of life. This ability is shaped by actions involving the use of opportunities, taking up challenges, reducing risks and eliminating external threats and internal, which ensures the persistence, identity, functioning and development freedoms of the state and nation (Zięba, Zajac, 2010, p. 16).

National security in the 21st century is greatly influenced by the processes taking place in the contemporary global security environment. They are characterized by high dynamics and complexity of changes and the occurrence of asymmetric threats, the most dangerous of which are: terrorism, proliferation of weapons of mass destruction and their means of delivery, international organized crime, and threats in cyberspace. Potentially, challenges may also arise which, if not responded to, may turn into threats. These include phenomena such as: destabilization of the political system, poorly functioning economic and social mechanisms, massive violations of human rights, impoverishment of societies, small water resources, degradation of the natural environment, natural disasters, growing demand for energy combined with difficult access to energy resources, depleting resources of rare metals and demographic problems. The main opportunities for strengthening national security should be seen in strengthening the role of the European state in the North Atlantic Treaty Organization and the European Union and building increasingly better relations with neighboring countries. Counteracting all potential security threats requires an integrated national security system that guarantees quick and efficient operation in all conditions and in response to all types of threats and crises (Marczak, 2011, p. 56).

1. CONTEMPORARY THREATS TO NATIONAL SECURITY

The concept of threats to national security was previously defined in close connection with the priority (or even the only) military area of national security (Report, 1997, p. 28). With the passage of time and various catastrophic events, new areas of national security have been identified. The concept of "comprehensive security" often appears in the analyzes of representatives of realism, which, in addition to an element such as force (military aspect), additionally includes politics, economics, culture, law, environment and aspects humanitarian.

When analyzing a security problem, it is necessary to take into account both external and internal aspects. Analyzing the threats that can refer to Europe, it should be noted that their distribution on our continent does not is uniform. In a globalized world, it cannot be said that the security threats to Portugal or Malta do not concern Poland, Slovakia or any other country.

Nowadays, security is more and more often compared to "domino tiles", moving one of them causes the others to fall in an avalanche. It is worth quoting here the document *A secure Europe in a better world* – prepared by the European Parliament European security strategy: "(...) in the era of globalism, distant threats should be subjected to analysis and interest like those in our neighborhood (...). The first line of defense will very often be abroad. New threats are dynamic. Preventing conflicts and threats cannot start too early or too far away. (European Security Strategy, 2009, p.6).

The antonym of security is threat. M. Pietraś in his article (Pietraś, 2003, p.169) talks about the "deterritorialization" of contemporary threats, which confirms the quote above. R. H. Ullman defines threat in an interesting way. According to him, "(...) is an action or sequence of

events that drastically... and in a relatively short period of time threatens to degrade the quality of life of the country's inhabitants or threatens to significantly narrow the scope of political decisions available to the government of that country, or for private, non-governmental entities within the state” (Ullman, 1983, p.129). A different approach to the issue of threats is presented by S. Dworecki. In his understanding, a threat to state security is a series of events internal or in international relations in which the conditions for undisturbed existence and internal development may be reduced or lost with a high probability. They may also cause a violation or loss of a state's sovereignty or its partnership in international relations resulting from the use of political, psychological, economic or military violence (Ciekanowski, 2011, pp. 69-70).

The modern understanding of national (state) security assumes that a threat to state security is a series of events in internal or international relations that are likely to result in a reduction or loss of conditions for the undisturbed existence of the state and its partnership treatment. in international relations (Ciekanowski, 2011, pp.69-70).

Geopolitical conflicts and tensions have caused a series of interconnected global threats, according to the Global Risks Report 2023 prepared by the World Economic Forum, which has been warning against this type of risks for 17 years (Global Risks Report 2023, pp.1-98).

The global threats identified in this edition of the report include crises in energy and food supplies, which are likely to persist in the next two years, and a sharp increase in the cost of living and debt servicing. At the same time, this crisis carries the risk of weakening efforts to solve long-term problems, in particular those related to climate change, biodiversity and investments in human capital.

Currently, the pandemic and war in Europe have brought energy, inflation, food and security crises to the fore. This creates new threats that will dominate over the next two years: the risk of recession, growing debt, a livelihood crisis, polarization of societies caused by disinformation and fake news, suspension of rapid actions to mitigate climate change, geoeconomic competition. However, the authors of the report also note that if the world does not start to cooperate more effectively in mitigating the effects of climate change and adapting to it, it will lead to further global warming and ecological disasters in the next 10 years. At the same time, crisis-driven leadership and geopolitical rivalries may create social unrest on an unprecedented scale, driven by declining investment in health, education and economic development. Finally, growing competition threatens not only to increase spending on weapons, but also to remilitarize, especially through new technologies.

According to the report's authors, in the coming years governments will have to make compromises in the face of competing social, environmental and security issues. Already, short-term geoeconomic risks are putting net-zero commitments to the test and revealing a disconnect between scientific and political viewpoints. The security environment and rising military spending may reduce the fiscal space to cushion the effects of a prolonged cost of living crisis. Without a change in course, some countries will find themselves in a crisis situation in which they will not be able to invest in future economic growth, human capital development and ecological technologies - we read in the report (Global Risks Report 2023, pp.1-98).

Its authors point out that, in addition to conducting urgent and coordinated projects, joint efforts of states, as well as cooperation between the public and private sectors in order to strengthen financial stability, technology management, economic development and investments in research, science, education and health, are extremely important. The short-term risk landscape is dominated by energy, food, debt crises and disasters. Those suffering are those who are already most negatively impacted - and in the face of multiple crises, those who are most vulnerable are growing rapidly, in both rich and poor countries. Climate and investments in human capital must be at the forefront of world leaders' attention, even as they currently face

other challenges. Cooperation is the only way forward, summarizes the results of the report by Saadia Zahidi, managing director of the World Economic Forum (Global Risks Report 2023, pp.1-98).

2. CONCEPTS OF SECURITY POLICY – DEFINITIONS

To begin considerations on security policy, one must first become aware of (define) the essence of the term policy itself in axiological and substantive terms. The concept of security policy covers, broadly speaking, the activities of a given entity in a certain area in order to achieve previously adopted goals. This means that long-term policy goals had to be set first in a given important area of activity. Sticking to the traditional understanding of the role of the state, shared by realists, one can come to the conclusion that security policy is the domain of states in the area of international relations. Therefore, definitions of national security or state security policy are most often found in the literature. According to one of them, it is an element of state policy regarding projects related to the creation of defense potential in order to prevent and counteract various types of threats. Another definition defines national security policy as an element of state policy in the scope of practical activity of the executive power in the field of creating and applying defense potential to achieve the goals and tasks resulting from the assumptions of the security policy. The contemporary level of institutionalization of joint security efforts, the depth of integration processes and interdependence within existing structures allow us to see the development of the subjective role of security policy in various areas of activity (Pokruczyński, 2011, pp.41-58).

Here are some definitions of politics and security policy according to selected sources.

Politics (*Greek: polis - state, government*) - striving to achieve political goals using the instruments and authority of the state. (Opara, 2007, p. 120).

Politics – the sphere of mutual relations and positive and negative influences and compromises between the state and other organizations (including states in the case of international politics), regarding the goals and means of state activity, and the nature of state power. Typically, internal policy is distinguished and foreign and the so-called detailed policies, e.g. economic and military policies, which mean individual directions of state activity (Balcerowicz, 2002, p.97).

Security policy - 1) state activity in the internal sphere aimed at: guaranteeing the proper functioning of state bodies, stabilizing social order and protecting the health and life of citizens, 2) state activity in the external sphere leading to the analysis and neutralization of threats from websites of other countries, international institutions and private and natural persons; security policy may concern various areas of the state's functioning, for example: military, economic, energy, information or ecological (Opara, 2007, p. 120).

National security policy - an element of state policy regarding projects related to the creation and use of defense potential for prevention purposes and counteracting various types of threats in national security policy. There are: military policy, foreign policy and others. Activities aimed at implementing essential long-term projects of national security policy are called national security strategy (Balcerowicz, 2002, p.99).

Based on the analysis of the content of the above-mentioned definitions, it is easy to see what is common and substantively correct, and what and how much is divergent from the point of view of norms. and evaluation criteria. I believe that if all authors developing the above definitions took into account the same criteria, the discrepancies would be minimal. However, the content of the definition would be complete and contain short and more precise and unambiguous formulations. A deeper analysis of the above-mentioned definitions leads to several, in my opinion, important statements, namely (Polcikiewicz, Siemiątkowski, Tomaszewski, 2019, pp.13-29):

Firstly, they concern the essence of politics and national (state) security policy, taking into account various areas of life;

Secondly, they cover the same or similar areas of consideration (political, economic, military, social, ecological, cultural);

Thirdly, they constitute a significant conceptual difference in relation to security strategies and strategies;

Fourthly, there are many formulations that do not add much to the philosophy of the concept (term);

Fifthly, the definitions do not fully reflect the importance of the term national security, a fundamental value of humanity in the modern world. In this situation, any attempt to define this concept (concepts), taking into account the criteria, challenges and threats of the 21st century, can be accepted provided that it is scientific and correct and its content is useful in today's reality full of dynamic changes.

In order to formulate the definition of policy as correctly as possible, it would be necessary to specify its public and international role, as well as the entity's activities in the most important areas. Due to the fact that the basic task of politics is forecasting and setting long-term goals of the government in various areas, hence the definition should reflect its essence in a positive or negative sense. Starting from the current definitions of politics, which put the activities of state authorities (government) first, we can assign its role, which determines, among others: security policy. It defines concepts and formulates goals on the basis of which strategies are developed. To clarify the scope of the security policy even more clearly, it is necessary first of all, determine the functions of the policy in the entire field of security. These very general functions include (<https://mf-arch2.mf.gov.pl,2023>):

- 1) creating coherent legal provisions on safety;
- 2) shaping social attitudes of all entities;
- 3) providing individuals with a sense of security, development and justice;
- 4) predictions regarding threats to the security of the state and alliances;
- 5) creating conditions for the implementation of national interests through the elimination of internal interests and external threats;
- 6) creating conditions for international cooperation and implementation of allied obligations in the international security system;
- 7) protection of the spiritual and material national heritage;
- 8) protection of the natural environment, mainly air, water and soil;
- 9) searching for new instruments and methods of action, appropriate to contemporary threats and types of risk.

A deeper analysis of the above-mentioned functions, which was the subject of the author's research, leads to the conclusion that security policy is part of national, regional (group of countries) and global policy. The content of the security policy depends primarily on many factors and conditions that fall within the theory of security. They are usually divided into internal and external, objective and subjective. Moreover, the structure of security policy is also important, especially when we consider all three areas, i.e. national, regional and global. The structure of security policy means its goals, principles and directions in the geopolitical aspect. The goals of security policy will always depend on a number of conditions and evaluation criteria. According to their meaning value, basic (vital), main (important in a given period) and secondary goals are distinguished (Marczak, 2011, p.56-58).

According to the substantive content, a typology is used distinguishing existential goals (security, survival), coexistential goals (meeting the needs of the state in terms of its role, affiliation and international cooperation) and functional goals (referring to various forms of regulation, information, decision-making and forecasting procedures to achieve the main

goals. It should be noted that security policy is a value system of the state (alliance) that guarantees the functioning of the government's decision-making center, defining long-term goals in various important areas.

3. NATIONAL SECURITY SYSTEM

National security (Kitler, Moch, Pawłowski, 2023), considered in various contexts, is a national value and need, the goal of the activity of the state and the entire nation (Kitler 2011, p.4-5). However, we perceive them primarily as an organizational product or as a social system. Both approaches allow us to perceive the complex matter of the phenomenon, treated as a specific type of real object created by humans to achieve specific goals, as well as as an ordered set of organizational, social, cultural and material-technical elements, and the connections between them. The material basis of national security, perceived as a social system, are material objects that are not humans and products of material activity human (objects of material culture). The social layer is people (objects). psychophysical), and the culture layer consists of intellectual products of man, i.e. values: (also ideals, ideologies, doctrines, theories) and technical and social norms (rules and patterns proceedings). The most important and tangible manifestation of activity in this area are: organizational products, i.e. artificially or naturally produced parts of a larger one whole to achieve a specific goal of a given type. These are teams of people who have something in common mission to be achieved (destiny) by using all resources (human, material, financial and intellectual) managed in a given way (Kitler 2011, p.4-5).

Another definition says that an organization is a group of people cooperating with each other in a coordinated and orderly manner in order to achieve a specific set of goals and complete specific tasks. This approach to national security allows us to see the breadth of the phenomenon in which, apart from material objects, psychophysical (human) and cultural factors play a leading role, constituting the potential of the entire nation and, more broadly, national strength. The division of the social system into different layers allows us to see the creative role of humans, but it does not give us a final answer to the question about the division of roles between individual security tools. For this reason, treating it as an organizational system is a necessary or at least necessary condition for understanding the organizational layer of the subject we are interested in and making references to solutions practical in this matter. Due to practical needs, more often it is more useful to understand the organizational sphere of the subject of our interests, i.e. the national security system, i.e. a formalized form of a human product activities established to protect and defend values, goals and interests national (Kamiński, 2019,pp.57-72).

The European Union Security Strategy for 2020-2025 presents updates on areas at risk of attacks, such as cyberspace, state infrastructures and technologies (EU Security Strategy 2020-2025, 2020) - presented in Figure 1. The most important goals in the new Strategy are early detection of threats and speed of response. on them, as well as focusing on the extremely important nowadays commitment to the joint involvement of all parties in maintaining the level of safety.

Figure 1. Pillars and key action areas of the European Security Union Strategy
 Source: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-of-life/european-security-union_pl (access: 12/09/2023).

The need to prepare, maintain and improve the national security system is provided for in the National Security Strategy of the Republic of Poland of May 12, 2020, which formulates the definition and creates the theoretical basis for the functioning of such a system (Zięba, Zając, 2010, p. 16). Moreover, the National Security Strategy of the Republic of Poland 2020 refers to the neo-imperial policy pursued by the Russian authorities (National Security Strategy of the Republic of Poland, 2020). Offensive military actions, even in the form of military exercises, have caused anxiety in the international arena for many years. The disinformation of the Russian society carried out by the Russian authorities and the spread of propaganda have caused the world to watch every next step of the Russian Federation with concern for many years. The concerns that were presented in the National Security Strategy in 2020 have come true in 2022.

The current situation in the world in the context of Russia's attack on Ukraine remains fact. On February 24, 2022, the Russian Federation, which had been expanding its military operations right next to the Ukrainian border for some time, launched an attack. The world condemned the Russian attack on Ukraine and economic sanctions were imposed on Russia. Ukraine has become an example of a modern state united in strength with the hope of winning thanks to the help of the international community. The enormous humanitarian aid and military support still provided to Ukraine shows that the modern world is aware of the enormous value of security and peace in the world (Kaczmarczyk, Bogucka, 2022, pp.151-162).

The national security system is the totality of forces, means and resources allocated by the state to carry out security tasks, organized, maintained and prepared appropriately to these tasks, which includes a management subsystem and a number of executive subsystems. External conditions of Poland's security, intensive development of its economic potential and expanding involvement in actively shaping the international security environment, as well as the growing "sensitivity" of open societies to modern threats, force the gradual optimization of national security forces and measures towards the creation of an integrated, comprehensive national security system, enabling the simultaneous use of elements of the state defense system and the crisis management system (Efficient State Strategy, 2020). Integration of planning and preparation of military and civilian components at every level of response, a comprehensive

approach to solving crisis situations and the regulation and assignment of tasks in this area to public administration, as well as creating a stable basis for their financing, is a lever for increasing the level of national security and an effective tool for its implementation (Falecki, Kochańczyk, Sowidraniuk, 2018, pp.113-209).

On the security policy of states in the modern world and its role Much has been written about shaping national security, especially at the beginning of the 21st century. However, there is a significant gap in the literature on the subject as to its essence and importance in science. Few people have attempted to define precisely and unambiguously the very concept of security policy and its relation to security strategy, which is not without significance for the theory of security. Both in the literature and at conferences devoted to security issues in various areas and at many levels, I have encountered views that security policy and security strategy have the same meaning because they deal with the same phenomena occurring in national, regional and global security. Often these two concepts were used interchangeably, which for me was a bit strange and unacceptable from a substantive point of view. I also come across the view that strategy is superior to politics, and not the other way around. For the proper understanding of these concepts in various aspects, I try to explain the necessary definitions in the simplest possible way and establish criteria for assessing what is the primary element and what is a consequence. Therefore, the concept of security policy will be defined first, and the term strategy will be defined second (Pokruszyński, 2012, pp. 13-53).

4. NATIONAL SECURITY STRATEGY OF THE REPUBLIC OF POLAND

The experience of several years of Poland's membership in the European Union has shown that this is appropriate defining development goals and ensuring the possibility of achieving them depends mainly on the functioning of the management system in the public sector. This largely determines the state's ability to respond appropriately to strategic challenges emerging in the modern world. The provisions of Article 5 of the Constitution of the Republic of Poland (Journal of Laws of 2009, No. 114, item 946), which states that the task of the Republic of Poland is to safeguard the independence and inviolability of its territory, to ensure the freedom and rights of humans and citizens, as well as the security of citizens. Moreover, its task is also to guard the national heritage and ensure environmental protection (Art. 5 of the Constitution of the Republic of Poland, 1997). It is also worth taking into account the provisions of point 4 of the National Security Strategy, which states that "The Republic of Poland is an independent security entity, sovereignly defining its own national interests and strategic goals. They result from historical experience, existing political and political conditions and the potential of the state" (National Security Strategy of the Republic of Poland, 2014).

The main national interests of the state include ensuring security, freedom, independence, territorial inviolability, respect for human rights and citizen, as well as preserving national heritage and protecting the natural environment in conditions of sustainable development. There are three groups: vital, important and other important. Vital are understood in the context of ensuring the survival of the state together with its citizens, important as guaranteeing the lasting and sustainable civilizational and economic development of the country. In turn, others are important as ensuring a strong international position of the state. At the same time, it should be noted that ensuring favorable and safe conditions for the implementation of national interests is the main strategic goal of the Republic of Poland. Achieving the intended goal is possible by eliminating internal ones and external threats, risk reduction, assessment of undertaken challenges and skillful use of emerging opportunities. The main strategic goals should be considered (National Security Strategy of the Republic of Poland, 2014):

- "maintaining and demonstrating the readiness of the integrated national security system to take advantage of opportunities, take up challenges, and reduce risks and counteracting threats; – improving the integrated national security system, especially its management elements, including providing the necessary resources and capabilities;
- development of defense and protection potential adequate to the needs and capabilities of the country and increasing its interoperability within NATO and the EU;
- strengthening the readiness and capacity of the North Atlantic Treaty Organization for collective defense and the coherence of the European Union's actions in the field of security;
- building Poland's strong position in both of these organizations;
- developing close cooperation with all neighbors and building partnership relations with other countries, including those aimed at preventing and resolving international conflicts and crises; – promoting in the international arena the principles of international law and universal values, such as democracy, human rights and civil liberties, as well as raising awareness of human and civil rights in Polish society;
- ensuring public safety by improving the national rescue and fire-fighting system and the monitoring, notification and warning system on threats and eliminating the effects of natural disasters and catastrophes, as well as the implementation of legal and organizational solutions in the field of civil protection and civil defense systems;
- improvement and development of the national crisis management system to ensure its internal coherence and integrity and enable uninterrupted cooperation within the crisis management systems of international organizations of which Poland is a member;
- protecting Poland's borders, which constitute the external border of the European Union;
- counteracting organized crime, including economic crime;
- protection of public order; – improvement of systemic solutions for counteracting and combating terrorism and proliferation of weapons of mass destruction;
- ensuring the safe functioning of the Republic of Poland in cyberspace;
- ensuring safe conditions for the development of human and social capital as well as innovation, efficiency and competitiveness of the economy, as well as the financial stability of the state;
- ensuring energy security and climate security, as well as environmental protection, biodiversity and natural resources, in particular water resources, as well as shaping the country's spatial development in a way that increases resistance to various threats, in particular military, natural and technological ones;
- ensuring food security;
- conducting effective family policy and adapting migration policy to new challenges;
- deepening social awareness in the sphere of security and increasing citizens' competences enabling proper response in crisis situations" (National Security Strategy of the Republic of Poland, 2014).

Taking the above into account, we distinguish two types of strategic goals in the field of security. These are *preparatory goals* that are intended to build the national security system from scratch, including the executive subsystem, and to maintain and improve the system. This should also be understood as building defense capabilities as a member of alliances, education and improvement in international coexistence. The remuneration of services and institutions will also be included in preparatory purposes. Responsibility for security rests with an organized network of cooperation between procedures and services responsible for protection during crisis situations or war.

There is also a second type - *operational goals*. The course of action designated by the preparatory objectives shows the risk reduction policy pursued in the area of state security. The basic operational goal is to respond to all threats to the independence and inviolability of the territory of the Republic of Poland, constitutional order and stability of the state (White Paper on National Security of the Republic of Poland, 2013). Conducting international policy and the desire to maintain good relations in the international arena force states to engage in *peacekeeping* military operations (Kaczmarczyk, Bogucka, 2022, pp.151-162).

CONCLUSION

To sum up, we can talk about security when the state's capabilities to face threats occur, while those in relation to the state should be perceived as "a series of events in which there is a high probability of limiting or losing the conditions for the undisturbed existence of the state and its partnership treatment." in international relations – as a result of the use of political, psychological, economic, military violence, etc. (Fehler, 2007, p.8). The dynamically changing environment has a significant impact on the catalog of threats to state security, which is not and will probably never be closed. Society is not free from threats, on the contrary - it is faced with an increasing number of them and their diverse nature.

Security is the main goal (mega-goal) of both internal policy and foreign countries, and at the same time the main criterion for assessing the effectiveness of the policy in both these dimensions. The essence of the state's external security policy is to recognize threats to state security occurring in the immediate and distant international environment and to undertake - by foreign policy decision-makers and state security – actions aimed at eliminating these threats or just limiting them.

It is impossible to list the threats and, as a result, there is no way to prepare for and protect against them. Hence the difficulty in remaining alert to every eventuality. The state system must be designed and functioning properly to be able to respond to threats - even those of which one cannot be aware. Hence, activities for state security, army updates and military security, and developing technology that increase the state's defense capabilities not only against external attacks, e.g. war, but also against cyberattacks or in the event of natural disasters, are still relevant.

State security policy depends on many conditions (determinants), both internal and external. Because of the varied conditions of the security policy of individual countries, including, among others, differences in the so-called their physical strength (including economic and technological potential, military, demographic), the effectiveness of their diplomacy and the degree of accuracy ruling groups' interpretation of existing or potential threats varies is the scope of ensuring real security for a given country.

Most of the conditions of the national security policy of Poland, as well as other countries, are dynamic and subject to a process of change. The challenges are also changing and threats to international and national security. Therefore, goals in security policy are not formulated in an unchangeable way. As threats and challenges change, security policy priorities also change. Decision-makers who constitute the central link in state security policy are also changing.

BIBLIOGRAPHY

Article 5 of the Constitution of the Republic of Poland of April 2, 1997, [online] <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970780483/U/D19970483Lj.pdf> (accessed: 12/09/2023).

- BALCEROWICZ B., 2002, *Dictionary of terms in the field of national security*, Warsaw 2002, National Defense University, p. 97, ISBN 83-88062-23-9.
- CIEKANOWSKI Z., 2011, *Threats to national security* [in] *Fire Safety and Technology*, volume I, Scientific and Research Center for Fire Protection. Józefa Tuliszkowskiego - National Research Institute, Józefów 2011, pp. 69-70, ISSN :1895-8443.
- EUROPEAN SECURITY STRATEGY -*A secure Europe in a better World* –, Brussels 2009, p. 6., ISBN 978-92-824-2421-6.
- EU SECURITY STRATEGY 2020-2025, Brussels 2020, Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the EU Strategy for a Security Union, [online] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0605> (access: 12/09/2023).
- FALECKI J., KOCHAŃCZYK R., SOWIDRANIUK P., 2018, *Contemporary conditions of managing the state's internal security*, Institute of Security Sciences of the Pedagogical University of Krakow, Katowice 2018, pp. 113-209, ISBN 978-83-934380-8-2.
- FEHLER W., 2007, *Threat - a key category of security* [in:] K. Jałoszyński, B. Wiśniewski, T. Wojtuszek (ed.), *Contemporary perception of security*, WSA, Bielsko-Biała 2007, p.8, ISBN:83-60430 -50-0.
- GLOBAL RISKS REPORT 2023, World Economic Forum 91-93 route de la Capite CH-1223 Cologny/Geneva Switzerland, January 2023, pp.1-98, ISBN-13: 978-2-940631-36-0, [online] <https://www.weforum.org/reports/global-risks-report-2023/>, (access: 12/09/2023). https://www.researchgate.net/publication/330015567_Misje_cele_i_zadania_Systemu_Bezpieczenstwa_Narodowego (access: September 12, 2023).
- KACZMARCZYK T., BOGUĆKA A., 2022, *Contemporary threats to state security*, Scientific Journals Pro Publiko BONO, Warsaw School of Fire Service, Warsaw 2022, pp.151-162, ISSN 2719- 340. DOI: <https://doi.org/10.5604/01.3001.0016.1966>
- KAMIŃSKI A., 2019, *National security law* [in] ed. Kitler W., *Defense Knowledge*, Vol 268, No. 3, Academy of War Art, Warsaw 2019, pp. 57-72, ISSN 2658-0829.
- KITLER W., 2011, *National security of the Republic of Poland. Basic categories. Conditions. System*, AON, Warszawa 2011, pp. 4-5, ISBN: 9788375231595.
- KITLER W., MOCH N., PAWŁOWSKI J., 2023, *Definition and essence of the national security system of the Republic of Poland* [in:] Mission, goals and tasks of the SBN RP, head of science, J. Pawłowski [in:] project in the field of national defense and security financed by the National Research Center and Development entitled The national security system of the Republic of Poland, project leader W. Kitler. [online] <https://mf-arch2.mf.gov.pl/documents/764034/1002072/Opis+22+funkcji+pa%C5%84stwa> (accessed: September 12, 2023).
- MARCZAK J., 2011, *National security - concept, nature, conditions*, [in:] Jakubczak R., Marczak J. (ed.), *National security of Poland in the 21st century. Challenges and strategies*, Bellona, Warsaw 2011, p. 56-58, ISBN: 978-83-11-12242-0.
- MISSIROLI A., *Drone game? How new technologies affect deterrence and defense and safety*. 05/05/2020, [online] <https://www.nato.int/docu/review/pl/articles/2020/05/05/gra-o-dron-jak-nowe-technologie-wplywaja-na-odstraszanie-obrony-i-securite/index.html> (accessed: 12/09/2023).

- NATIONAL SECURITY STRATEGY OF THE REPUBLIC OF POLAND, BBN, Warsaw 2014, p. 8, p. 4. [online] <https://www.bbn.gov.pl/ftp/SBN%20RP.pdf> (accessed: 12/09/2023).
- NATIONAL SECURITY STRATEGY OF THE REPUBLIC OF POLAND, BBN, Warsaw 2020, p. 6, [online] https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpiekenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf (accessed: 12/09/2023).
- OPARA S.2007, *Small dictionary of political science*, Adam Marszałek Publishing House, Toruń 2007, p.120, ISBN: 978-83-7441-780-8.
- PIETRAŚ M,2003, *State security in the late Westphalian international environment*, [in:], *Criteria Of international state security*, PISM, Warsaw 2003, p. 169, ISBN:83-918046-0-7.
- POKRUSZYŃSKI W., 2011, *Politics and security strategy*, University of Euroregional Economy. Alcide De Gasperi, ul. Sienkiewicza 4, 05-410, Józefów 2011, Poland, pp.41-58, ISBN 978-83-62753-06-2.
- POKRUSZYŃSKI W.,2012, *Politics and security strategy*, University of Euroregional Economy. Alcide De Gasperi, ul. Sienkiewicza 4, 05-410, Józefów 2012, Poland, p.13-53, ISBN 978-83-62753-15-4.
- POLCIKIEWICZ Z. SIEMIĄTKOWSKI P., TOMASZEWSKI P.,2019, *Contemporary challenges of state security policy*, Scientific Society of Organization and Management, Toruń 2019, pp. 13-19, ISBN 978-83-7285-877-1.
- REPORT ON THE STATE OF THE SYSTEM FOR COUNTERACTING, COMBATING AND ELIMINATING THE EFFECTS OF EXTRAORDINARY THREATS TO PEOPLE AND THE ENVIRONMENT, Warsaw 1997, p. 28. *The issue of crisis management is also included in the Efficient State 2020 strategy*, [online] <https://archiwumbip.mswia.gov.pl/download/4/10457/ProjektstrategiiSprawnePanstwo2020.pdf> (accessed: 12/09/2023).
- ULLMAN R. H.,1983, "Redefining Security", 1983, Vol. 5, No. 1, DOI: <https://doi.org/10.2307/2538489>.
- WHITE BOOK OF NATIONAL SECURITY OF THE REPUBLIC OF POLAND, BBN, Warsaw 2013, pp. 104–105. [online] https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Biala_Ksiega_inter_mm.pdf. (accessed: 12/09/2023).
- ZIĘBA R., ZAJĄC J., *Building an integrated national security system for Poland* (expert opinion commissioned by the Ministry of Regional Development as part of work on updating the country's medium-term development strategy), Warsaw 2010, p.16, [online] https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/11838/Budowa_zintegrowany_systemu_bezpiecze.pdf?sequence=1 (accessed: 12/09/2023).

prof. nzw. dr hab. Antoni OLAK, MBA, State Higher School of Technology and Economics in Jarosław, University of Entrepreneurship and Administration in Lublin, Poland; ORCID ID; <https://orcid.org/0000-0003-2877-8183>e-mail: antonio130@vp.pl

Mgr. Bożena KONECKA-SZYDELKO,

Provincial Sanitary and Epidemiological Station in Rzeszów, UMB v Banskej Bystrici,
Department to International Relations, Slovak Republic, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8018-6973>, e-mail: bozena.konecka-szydelko@sanepid.gov.pl

THE IMPORTANCE OF STABILIZATION PEACEKEEPING MISSIONS AS AN ENTITY OF THE SECURITY SYSTEM IN EUROPE AND IN THE WORLD - OUTLINE OF THE ISSUES

Antoni OLAK, Božena KONECKA-SZYDEŁKO, Jerzy MICHNO

ABSTRACT

Nowadays, international relations are characterized by the presence of many conflicts and contradictions between or within countries, which pose a threat to international peace and security. This leads to the emergence of a form of global international cooperation called "peacekeeping". One of the main tools for resolving conflicts is the use of armed force in the form of international peacekeeping missions. The UN plays a key role in this area, as well as other regional and international organizations such as NATO, the European Union, and the African Union. Primary responsibility for maintaining international security and peace rests with the UN Security Council. The Security Council has many responsibilities, including: deciding on ceasefires, sending troops and missions to armed conflict zones, and conducting peacekeeping operations through UN-sponsored military contingents.

Keywords: conflict, conflict zone, security, stabilization

INTRODUCTION

Nowadays, international relations are characterized by the presence of many conflicts and contradictions between states or within countries, which pose a threat to international peace and security. This leads to the appearance of one forms of global international cooperation such as "peacekeeping". One of the main tools for resolving conflicts is the use of armed force in the form of international peacekeeping missions. Peacekeeping missions are a type of peacekeeping activities (operations) that are mainly observational in nature. Peacekeeping missions are taking place in difficult economic and political conditions that can constantly change; therefore, they must be flexible so that they can adapt to the new situation at any time. The UN plays a key role in this field, as do other regional or international organizations such as NATO, the European Union, and the African Union.

Primary responsibility for maintaining international security and peace rests with the UN Security Council. The Council plays a key role in strengthening security and stable peace in the Euro-Atlantic area. The Security Council has many responsibilities, including: deciding on ceasefires, sending troops and missions to armed conflict zones, and conducting peacekeeping operations through UN-sponsored military contingents. NATO peacekeeping missions - crisis management missions, continue to be conducted in accordance with the decision of the UN Security Council under the auspices of NATO. The main location of NATO peacekeeping missions is the "zone of instability" in Europe, covering those regions and sub regions of the continent that may give rise to internal and external conflicts that are harmful to European security and Euro-Atlantic. A key element of NATO's peace policy in this area is the involvement of partner countries in peacekeeping operations under the "Partnership for Peace" program. These peacekeeping missions help resolve these disputes and bring peace to conflict regions.

1 PROBLEMS OF CONFLICTS IN THE WORLD - SELECTED ISSUES

The issue of today's armed conflicts in the world is topical and occupies a special place in the system of contemporary international relations. Every year, hundreds of thousands of inhabitants around the world become participants and often eyewitnesses of armed conflicts, living in war zones or areas not controlled by the authorities, in an environment surrounded by fighting and stress. Armed conflicts constitute a very significant threat to world security due to the possible increase in the number of participants in the context of globalization, the development of ecological disasters, and cause negative humanitarian consequences related to the growing number of refugees. Practice shows that a special feature of modern armed conflicts is the strengthening of the role of external forces and on their course, conditions for intervention have become more favorable in armed conflicts of international organizations and individual states (Stryjek, 2013, p. 16).

The danger of armed conflicts is that they are often prolonged (Middle East, Yugoslavia, Abkhazia, South Ossetia, Chechnya, etc.), they tend to expand, internationalize and also escalate into wars about broader political goals. Military events in the Middle East, the former Yugoslavia and other regions of the world (the latest in Europe - the War in Ukraine) clearly show that armed conflicts pose a threat to the use of weapons of mass destruction with unpredictable political, socio-economic and environmental consequences. By analyzing contemporary armed conflicts, we can identify their main features, such as: strengthening the internationalization of armed conflicts; involvement of civilians in armed struggle; use of a wide range of weapons, in particular the latest technologies; transformation of conflict management methods, which leads to rapid transitions from conflict escalation to its de-escalation (Stryjek, 2013, p. 16).

Today, most armed conflicts occur in Africa and Asia. In these regions, political instability leads to excessive concentration of weapons, creating favorable conditions for organized crime, which ultimately has a negative impact on the economic development of these regions. The problem is made worse by old (frozen) conflicts that periodically re-emerge despite ceasefire agreements. Similar situations were observed in Angola, Kosovo and the Democratic Republic of Congo. The reasons for the resumption of armed conflict vary, but the most common is that the causes of the conflict have not disappeared, have not been removed, but have been suspended for some time. The main factors in the escalation of conflicts to armed scientists are structural factors (the structure of society, the level of economic development and its regional balance) and procedural factors of the policies of the parties to the conflict (Stryjek, 2013, p. 16).

The study and analysis of contemporary armed conflicts, the causes of their emergence and development in connection with ongoing global political processes, is important and occupies an important place in the system of contemporary international relations. By analyzing the history of armed conflicts, their nature, phases and types, it is possible to predict the emergence of new conflicts. The essence of further research is to study the influence of political forces of various countries on the development of armed conflicts, examining the problem of mercenaries (e.g. the activities of private military companies) as one of the components of modern armed conflicts. The specificity of new generation conflicts and crises has resulted in significant changes in the activities of international intergovernmental organizations. Following the thesis of M. Nelip and O. Merezko: that the theoretical solution to the problem of the legitimacy of humanitarian intervention will create appropriate conditions and new mechanisms in the form of UN humanitarian operations for the total victory of the world community over international humanitarian crises" (Kubiak, Wróblewski, 2018, p. 16).

2 PEACEKEEPING MISSIONS - KEEPING THE PEACE

Peacekeeping missions are one of the main tools at the disposal of the international community, which are helpful in resolving all types of conflicts and preventing wars in regions with an unstable political situation. NATO is an organization that plays a key and leading role in ensuring peace and security in the international arena. Through its crisis management operations, the Alliance demonstrates its readiness to act as a positive agent of change and its ability to deliver security-related tasks in the 21st century. NATO operations and missions - various team-initiated operations, missions, exercises, and conducted under the control of the armed forces of the member states of the North Atlantic Treaty Organization. These missions and operations are conducted solely based on decisions of the UN Security Council under the auspices of NATO (<https://www.gov.pl/06.09.2023>).

The term "peacekeeping" has been used since 1956. Following a complaint by Egypt against Great Britain and France, the first extraordinary session of the General Assembly was convened and it adopted Resolution 119 of 31 October 1956 on the establishment of an emergency-armed force of the United Nations, which have operated in the Suez Canal area for over 10 years. Until then, terms such as "international UN forces", "UN police forces", "peacekeepers" were widely used. The name "UN peacekeeping operation" was approved only on February 18, 1965, when the General Assembly adopted a Resolution 2006 and established a special committee for world peacekeeping operations. The committee submits consists of 100 countries that are members of the UN. In the work of the Committee and its working groups other member states also participate as observers (Olejarz, 2015, p. 161).

The essence of peacekeeping is to convince the parties to the conflict to use diplomatic means to end hostilities. The Secretary-General plays a key role in maintaining UN peace. The Secretary may refer to the Security Council any matter that threatens the world. The Secretary General may also use "preventive diplomacy" to resolve a conflict situation. Preventive diplomacy helps prevent and reduce the scale of conflict. However, if the parties to the conflict do not agree to resolve the dispute through diplomacy, the UN Security Council may apply severe sanctions. When all available means of maintaining peace prove ineffective, in accordance with Chapter VII of the Charter of the United Nations, it is permissible to use more decisive means of influence, up to and including military action to resolve the conflict. All these activities are carried out under the leadership of the UN Secretary-General. To decide on the establishment of a peacekeeping mission, there are several mandatory procedural steps (<https://www.unic.un./06/09/2023>).

Stage one: consultations - A series of consultations are conducted with all parties to the conflict in order to select the most effective way to solve the problem. The UN Secretary General is preparing a special report on the strategic assessment of the situation and possible options for UN involvement in resolving the conflict (Gorovyi, 2018, p. 17).

Stage Two - Situation Assessment -In order to prepare the strategic assessment report, the Secretary-General sends a technical assessment mission to the area where the UN peacekeeping operation is planned. Based on all the conclusions drawn by the mission, the UN Secretary General prepares a report for the Security Council, presenting all possible variants of the deployment of the peacekeeping operation, taking into account the most important: scale, level of financing and all necessary resources

Stage Three - Security Council Resolution -If the Security Council concludes that the establishment and deployment of UN peacekeeping operations is the best and the most appropriate way to maintain peace and tranquility, she will formally confirm the operation and will adopt a resolution on this matter. This resolution defines the powers and scope of the

operation and describes in detail all the tasks to be performed. After adopting the Resolution, the budget and funds of the operation are approved the General Meeting (Gorovyi, 2018, p.16) approves them.

Stage four - appointment of key officials - the UN Secretary General appoints the Head of Mission who will lead the mission. The head of the mission will lead the operation. The peacekeeping commander, police commissioner and all senior civilian staff are also appointed (Gorovyi, 2018, p.16).

Stage five - full operation planning - A joint mission working group is created at headquarters with the participation of all relevant departments, foundations and UN programs (Gorovyi, 2018, p.16).

Stage Six - Deployment and Conduct of Operations - The operation begins with the deployment of an advanced team to organize the mission headquarters and gradually expands to cover all UN-mandated components and regions. The operation is carried out as quickly as possible, taking into account the security and political situation on site (Gorovyi, 2018, p.17).

Stage Seven - Recruitment of Peacekeepers - Since the UN does not have its own armed forces and police, the personnel required for each operation are provided by UN member states at the request of the United Nations. Peacekeepers wear the military uniforms of their countries, and only blue helmets, berets and ID badges confirm their membership in the UN peacekeeping contingent. The UN conducts recruitment of civilian staff for peacekeeping operations

Stage Eight - Preparing Reports to the Security Council - This phase begins after the deployment of peacekeeping operations and continues as long as there is a justified need for UN peacekeeping forces. The Secretary-General reports regularly to the Security Council on the implementation of the peacekeeping mandate. The Security Council updates and adapts the mandate to complete the mission (Gorovyi, 2018, p.18).

Every peacekeeping mission is different. The development of UN peacekeeping missions is carried out exclusively based on special mandates granted by the UN Security Council. The Council gives a mandate to the missions, defining their tasks. The Council consists of 15 member states: 5 permanent (Britain, France, United States, China and Russia) and 10 non-permanent, elected by the UN General Assembly for a two-year term, 5 countries each year. Peacekeeping missions operate based on three principles (Gorovyi, 2018, p.18):

- 1) Consent of all parties to the conflict: Peacekeeping missions are conducted only with the consent of all major parties to the conflict. Without such consent, the peacekeeping mission cannot achieve 100% of its main goal - peace, tranquility and political security between countries.
- 2) Prohibition of the use of physical force and weapons, except for self-defense and protection of the mission mandate: Use of force only as a last resort. Force may only be used in cases of self-defense, protection of people and mandates.
- 3) Impartiality: Impartiality is necessary to maintain understanding between the parties to the conflict and international cooperation. Impartiality is, above all, objectivity, and objectivity is very important.

The goals of UN and NATO peacekeeping missions are primarily to ensure international peace, and the main tasks of peacekeeping missions are (Olejarz, 2015, pp.159-171):

- monitoring compliance with the ceasefire;
- preventing the outbreak of armed conflict;
- assistance in implementing the peace agreement between the parties;
- facilitating the political process;
- protection of civilians and protection of human rights;

- assistance in organizing elections and so on.

In its operations, NATO engages in tasks covering the full range of crisis management operations: combat and peacekeeping operations, training activities, providing the necessary financial resources and equipment for operations, monitoring and providing humanitarian assistance to people. International peacekeeping operations, as a phenomenon of international politics, are now practiced almost whenever necessary. International peacekeeping operations do not change their essence. They remain an effective political tool for resolving military-political conflicts, providing a solution to a set of tasks that no country can solve on its own (Olejarczyk, 2015, pp.159-171).

The role of forces and means of international operations and peacekeeping missions in contemporary conditions is determined by the essence of a historically productive approach to their implementation, which assumes the presence of three components: political, military and resource. Among these components, the political component plays the largest and most important role. Current trends in the development of peacekeeping activities indicate that this approach will be consolidated in the future.

CONCLUSION

To sum up, it is necessary to mark the indicated problems that need to be solved in the future. The issues discussed in a nutshell create an area for drawing many different conclusions. The main one is that peacekeeping missions and international organizations such as The UN and NATO are very important in terms of internal security and the region and international. The topic of accession of other countries to NATO and the UN is also very important.

To this day, many people in our country cannot answer the question about Poland's benefits after joining NATO and the benefits of being in NATO. There are and will always be armed and political conflicts in the world, so the aspect of peacekeeping missions will always be relevant. That is why we need to discuss this issue to know what a peace/stabilization mission is and why it exists. In general, it is obvious that there should be fewer conflicts in our region and in the world, that there should be peace everywhere and that there would be no need to use peacekeeping missions.

BIBLIOGRAPHY

GOROVYI W., 2018, Public opinion on law-making, National Library of Ukraine, Kiev, 2018, p.17, ISSN 2081-4208.

<https://www.gov.pl/web/onz/polska-w-onz>, "Poland in the UN", (accessed: 13/01/2021)

http://unic.un.org.pl/misje_pokojowe/misje_pokojowe.php, "UN peacekeeping missions" (accessed: 21/07/2021).

<https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/nato-sojusz-polnocnoatlantycki> (accessed: 06/09/2023)

https://www.unic.un.org.pl/sekretarz/rola_sekretarza_generalny_onz.php (accessed: 06/09/2023)

http://unic.un.org.pl/misje_pokojowe/polacy.php (accessed: 13/09/2023).

KUBIAK M., WRÓBLEWSKI R., 2018, Faces of modern wars, Aspra Publishing House, Warsaw, 2018, p. 16, ISBN 978-83-7545-832-9.

- LUTSYSHYN H., 2014, Features of contemporary armed conflicts in the context of globalization, ed. 26, Lviv University of Technology Publishing House, 2014, Lviv, p. 131.
- OLEJARZ T., 2015, NATO peacekeeping operations. Modern Management Review, MMR, vol. XX, 22, (3/ 2015), 2015, Rzeszów University of Technology Publishing House, Rzeszów, 2015, pp. 159-171, ISSN 2353-0758.
- STRYJEK T., 2013, Ukrainian national idea of the interwar period. Scientific Publishing House of the Nicolaus Copernicus University, Torun 2013, 126, ISBN 978-83-231-3077-2.
- SZAFRAN H., 2014, Methodological aspects of researching Polish experiences with peacekeeping missions. Scientific journals 2/2014, "Peacekeeping missions - 60 years of Polish involvement". Wszechnica Polska Szkoła Wyższa w Warszawie, Warsaw, 2014, pp. 9-17, ISSN 2300-990X.

prof. nzw. dr hab. Antoni OLAK, MBA
State Higher School of Technology and Economics in Jarosław, University of Entrepreneurship and Administration in Lublin, Poland; ORCID ID: 0000-0003-2877-8183,
antonio130@vp.pl

Mgr. Bożena KONECKA-SZYDEŁKO
Provincial Sanitary and Epidemiological Station in Rzeszów, UMB v Banskej Bystrici, Department to International Relations, Slovak Republic, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8018-6973>
bozena.konecka-szydelko @sanepid. gov.pl

Dr. Jerzy MICHNO
consultant Team of Teacher Consultants Branch in Rzeszów, Poland. ORCID ID:0009-0002-9164-6685., Podkarpacki Complex of Provincial Posts in Rzeszów.
Jerzy.Michno@pzipw.pl

CONTEMPORARY SECURITY THREATS - BORDER CRIME - OUTLINE OF THE ISSUES

Antoni OLAK, Božena KONECKA-SZYDEŁKO, Marek WIATER

ABSTRACT

The Border Guard is a formation established to protect the state's borders on land and at sea and to control border traffic, in accordance with the interests of national security. Protection of the state border is an important tool ensuring the cohesion and territorial, social and economic integrity of the state. Currently, there is a need to unify the system responsible for ensuring security in every sphere of the state's functioning. In this context, the protection of the state border is an integral element of the state security policy, which, depending on the type of challenges and threats, can be divided into military, economic, foreign, social and ecological policy. The result of these efforts is an attempt to unify the existing legal, organizational and institutional order. An attempt to classify border protection systems created by states into one of these varieties of security policy leads to the conclusion that they belong to military, economic and social policy.

Keywords: Security policy, national security, Border Guard

INTRODUCTION

The Border Guard is a uniform, uniformed and armed formation, established to protect state borders on land and at sea and control border traffic, in accordance with national security interests (www.autobaza.pl/page/portal, 2023). Today, there is a clearly noticeable tendency to perceive state security in a holistic way, there is a need to unify the system responsible for ensuring security in every sphere of state functioning. The result is an attempt to unify the existing legal, organizational and institutional order, the aim of which is to adapt to changing environmental conditions. Protection of the state border is an important tool for ensuring territorial, social and economic cohesion and integrity.

Protection of the state border is an integral element of state security policy, which can be divided into military, economic, foreign and social policy depending on the types of challenges and threats. An attempt to classify the border protection systems created by countries as one of these varieties of security policy leads to the conclusion that they belong to military, economic and social policy (Magierek, 2011, p. 14). It should be stated here that these tasks are specific, such as protection of the state border and border traffic control.

Smuggling is inextricably linked to border crime, which takes place at the junction of state borders. Its source may be any type of abuse by people or companies crossing state borders. Smuggling involves the movement of goods between countries without paying customs duties, excise duty, VAT or other duties to the country in the territory of which the goods are imported. Smuggling also means importing goods despite the prohibition of trading in the given goods in the territory of the country to which the goods are imported. It is also often called contraband or, more colloquially, smuggling. The source of smuggling is considered to be price differences occurring in two different customs areas, for goods of the same type with a high customs/excise duty rate or other tax that must be paid when importing goods into another customs area (<https://www.socium.pl> /, 2023).

For example, the most frequently smuggled product across the Polish border is cigarettes. The ideas used in smuggling in practice vary, for example using balls of yarn. In this type of smuggling, cigarette packs are found directly in a ball of yarn. Cigarette smuggling is very profitable because a pack of cigarettes in European Union countries it costs approximately PLN 20 - and abroad PLN 7-10 (<https://www.socium.pl> /, 2023).

The traffic of people/illegal crossings on the border with Ukraine has recently increased on a large scale, and after the outbreak of the war between Russia and Ukraine, it has become unprecedented and unpredictable, and has not occurred for the past century. Crossing the state border contrary to the regulations (Article 264 of the Penal Code) is, next to the crime of smuggling, the most frequently committed crime related to crossing the state border. The structure of citizenship of perpetrators of crossing the border contrary to the provisions of the Act on individual sections of the border is noteworthy.

Forgery of documents is another crime that threatens the security not only of Poland, but also of other countries of the European community (Olak, 2013, p,147). False copies of border control stamps, driving licenses, certificates and registration certificates are an everyday occurrence at border crossings, especially at the Bieszczady Border Guard Unit.

1 BORDER CRIME - THREATS RELATED TO THE PROTECTION OF THE STATE

Events and processes taking place in the modern world, as well as the problem of terrorism, separatism, migration, wars and conflicts, poverty and the growing phenomenon of social and economic disproportions, make the issue of security of state borders become particularly important in the context of the protection of border of people and the entire infrastructure. According to M. Zajder, the sources of economic threats include: high level of unemployment, economic stratification in society, increase in external migration, weakening of social bonds, sense of marginalization of large social groups, insufficient control of access to firearms, ineffective implementation of fiscal policy, imperfection statutory law, low effectiveness of criminal law enforcement agencies and the justice system, ineffective programs related to counteracting social pathology (Zajder, 2000, p. 232).

A threat is a phenomenon that violates the sense of security by causing a state of uncertainty and fear. The term "threat" is synonymous with human concern regarding health, life, freedoms and material goods (Wiśniewski, Falecki,2009, p. 17).

In the Dictionary of National Security Terms, "threat" is defined as a situation in which there is an increased probability of a dangerous state occurring for the environment (Łepkowski, 2008, p. 173).

Threats determined by external factors include: mass migrations, armed provocations, border clashes and incidents, civil war, war between neighboring countries, armed conflict between countries from the further surroundings, directly or indirectly threatening the interests of the nation, military interventions by superpower states, interventions military states within the alliance that result from international obligations implemented as part of restoring or enforcing peace. The most important threats to border security include (Wiśniewski, Podleś, Prońko, 2006, pp. 46-51):

- illegal migration and increasing resident migration,
- smuggling of goods subject to excise duty, drugs, weapons, explosives and ammunition, organized transfer of stolen cars and introducing cars into the Polish customs territory without paying taxes and customs duties,

- constant increase in the organized transfer of people and smuggling of goods, flexibility criminal groups to create new metastatic channels and more perfect methods and means of operation (Wiśniewski, Jakubczak, 2005, pp. 52-53).

2 BORDER AND CROSS-BORDER CRIME

In order to secure the inviolability of its borders, the state establishes regulations regulating the principles of their application when crossing its borders. It defines the rules for transporting specific goods across the border and also guarantees the proper functioning of border services (Perkowska, 2013, p. 13).

J. Mikołajczyk defines borderline crimes as related crimes with the movement of entities and objects across the state border and the activities of the perpetrators of these crimes may cover the territory of the entire country (Mikołajczyk, 1999, p. 78). The effects and consequences are not always noticeable, and often there is no injured party. Nevertheless, they cause enormous damage to people smuggled across the border and to those harmed by the loss and smuggling of e.g. a car or works of art (Laskowska, 2002, p. 162).

When discussing border and cross-border crime, we cannot omit international organized crime, which is defined in Art. 3. in the United Nations Convention against Transnational Organized Crime adopted by the United Nations Assembly on 15 November 2000. It states that an offense is of an international character if there is an uninvolved organized criminal group” (Article 3, UN 2000). We talk about an international crime when it meets the following conditions:

- was committed in more than one State,
- was committed in one State but a significant part of the preparation, planning, direction or control thereof took place in another State,
- was committed in one State but involved an uninvolved organized criminal group carrying out criminal activities in more than one State,
- has been committed in one State but causes significant consequences in another (Article 3, UN, 2000).

Various forms of border and cross-border crime are associated with passenger and goods traffic. Cross-border crime can quickly adapt to local needs and fill the demand for scarce services and goods, bringing huge profits for the organizers of the crime.

Modern cross-border crime covers various fields and areas, namely:

- human trafficking, forced labor, illegal organ transplantation, sex industry,
- smuggling of drugs, psychoactive substances and parapharmaceuticals,
- smuggling of goods protected by excise stamps (i.e. cigarettes and alcohol) and copyright (i.e. CDs with films and music, branded clothing, cosmetics),
- smuggling of vehicles originating from crime,
- smuggling of works of art,
- smuggling of rare species of animals and plants protected by the Washington Convention and goods of animal origin,
- proliferation - smuggling of materials, devices and technologies used to produce weapons of mass destruction,
- VAT fraud. Each of the above-mentioned areas of activity of criminal groups causes huge losses incurred by the state treasury due to the lack of receipt of duties and taxes due to the state budget.

The activities of these criminal groups have a negative impact on the sense of security of a society threatened by cross-border crime (Kozłowski, 2000, p. 86).

3 PREVENTING AND COMBATING BORDER CRIME

As a border state, Poland focuses on the most effective management of the external border by limiting illegal migration, falsification of documents authorizing to cross the border, smuggling of goods, vehicles, drugs, export of works of art and other valuable items, and counteracting terrorism. Poland, like other EU countries, in the face of threats of border crime, undertakes a number of political and legislative initiatives in the context of operational activities and procedural procedures performed by specialized police and border services and treasury. Poland's accession to the Schengen area resulted in the development of cooperation with the border services of neighboring EU countries, expressed in intensified exchange of information between border and immigration services and the police, joint patrolling of border areas, joint analysis of the situation and investigative work (Wiśniewski, Jakubczak, 2015, p. 65-66).

By carrying out statutory activities in the field of state border protection and border traffic control, the Border Guard carries out tasks related to the recognition, prevention and detection of offenses and prosecution of perpetrators in connection with the illegal crossing of the border or the movement of goods and excise goods across the border. In the implementation of tasks related to counteraction and combating illegal migration, the Border Guard conducts migration reconnaissance, the aim of which is to prevent, reveal and counteract violations of the regulations regarding the entry and stay of foreigners in the territory of the country. Migration intelligence is the first stage of obtaining information on legal and illegal migration (Wiśniewski, Jakubczak, 2015, p. 65-66).

Cooperation is an important element in combating border crime and cooperation of the Border Guard with other state institutions. The Chief Commander of the Border Guard, as a central administration body, signs agreements with other bodies operating throughout Poland (Zalewski, 2006, s. 149). The Border Guard cooperates in combating border crime with the Police, the National Tax Administration and with military and civilian special services, the Internal Security Agency, the Intelligence Agency, the Anti-Corruption Bureau, the Military Intelligence Service and the Military Intelligence Counter Service and the Customs-Tax Service (Perkowska, 2013, p. 144).

Cooperation between law enforcement agencies has a significant impact on the level of border security and the detection of crimes of illegal border crossing, document forgery, customs and foreign exchange crimes. Due to the cross-border nature of these crimes, the Border Guard also cooperates with the Frontex Agency (<https://frontex.europa.eu/assets/Publics/General>, 2020). It fights crime through control activities at the EU's external borders and monitors and conducts observations through data and images from drones, aircraft and satellites. Frontex, together with the Member States, through joint cooperation, limits the threats that may arise at the EU's external borders (Cywoniak, 2021, pp. 2011-212).

4 CHARACTERISTICS OF BORDER CRIME - SELECTED ISSUES

Smuggling of goods threatens the economic interests of the state, which suffers financial losses as a result. The intensity of smuggling varies depending on the economic situation and the capabilities of the authorities responsible for combating it, increasing or decreasing. For years, smuggling of goods subject to excise duty has become a serious threat on the eastern border, the Schengen border, in particular cigarettes, tobacco, alcohol and cars. and car parts. Drugs, ammunition, works of art, animals and various exotic specimens are also smuggled. Smuggling is often carried out by well-organized criminal groups (Laskowska, 2002, p. 2). In Poland, for example, tobacco products are subject to high taxes, which causes a large

difference in price compared to prices in countries beyond the eastern border. This causes both individual people and organized criminal groups to start smuggling cigarettes and tobacco (Pływaczewski, Duda, 2014, p. 116).

Another border crime is the so-called *crossing the border contrary to the regulations*, i.e. in a place not intended for crossing it. The subject of this crime may be any person regardless of their citizenship, as well as a stateless person. The methods of illegal crossing can be divided into: methods used at border crossings; and on the methods used in the so-called green border. People trying to cross the border contrary to the regulations often use documents that do not authorize them to legally cross the border, e.g. knowing that their passport has expired or they also use documents that are not their own. The most common way of crossing the border is on the basis of a forged passport, i.e. a counterfeit or forged one. Another way to cross the border contrary to the regulations is to cross the border without documents authorizing you to have a passport and not submit to passport control to legally cross the border. Such a person tries to cross the border in a hiding place or tries to avoid border control. There are cases of crossing the border in specially prepared hiding places in vans, buses and trucks (Pływaczki, Duda, 2014, p. 116).

Forgery of documents is a big problem for border control services. Counterfeiting a document involves creating a completely new document similar to the previous one, but it may contain changed information that is intended to be misleading. Editing involves changing the content of documents. Forged documents enable and facilitate criminals to carry out their illegal enterprises, namely: smuggling of drugs, people, animals and the transport of stolen cars and works of art. False documents are also very often used in attempts to illegally enter the country (Cywoniuk, 2021, p. 210.).

Illegal migration is a global problem (Olak, 2018, s.371-383). The activities of organized criminal groups have a significant impact on the volume of illegal migration. Immigrants use various methods to illegally cross borders, including using forged documents; using stolen documents; trying to get to the destination country without identity documents (passport, visa); trying to cross the border in secret with other people who can cross the border legally.

The main factors influencing population migration are economic, demographic, environmental and socio-political factors (Olak, 2017, p.16-22). Migrations caused by demographic and economic factors are the most popular, as people move to countries with better living conditions and a higher standard of living. Armed conflicts and wars are a political and social factor. You should also know that due to legality, migration is divided into legal and illegal and into a transitional period, which applies to people applying for asylum, tolerated stay (Kaczmarczyk, 2006, p. 21).

CONCLUSION

State security is not given once and for all, but is constantly shaped, modified and adapted to changing external and internal conditions. It is therefore a process that aims to prevent all threats and prepare the entire society, the national economy, the country's territory and the armed forces to act in conditions of threats, mainly military threats.

Taking the areas of life and activity of the state as the basis for the classification, the following types of threats were distinguished: *political, economic, internal, ecological, psychological (psychosocial) and military*. The security policy and defense strategy of each state, in order to counteract war threats and to implement external and internal defense tasks, is conducted in times of peace and develops a defense system in times of threats and war.

The influence of the economic factor on modern defense and the nature of conflicts has taken on more expressive forms and has become more direct and comprehensive. In contemporary conditions, the dependence of the means and methods of waging war on the method of production and the level of development of the productive forces increases even more. The mutual influence of the military operations area and the hinterland is increasing.

The adopted concepts of preparing the countries' defense system result in specific economic and defense needs, setting out the basic directions as well as the main undertakings and tasks in the field of planning and organizing the defense potential. Broadly speaking, the needs discussed can be divided into three basic groups: personal (human) needs, logistic needs, needs related to immunization and adapting leadership and management structures as well as production and technical structures to the defense requirements of a specific country.

Our security increasingly depends on the effects of globalization and fragmentation processes taking place in the modern world. Security challenges are related primarily to the weakening of the regulatory capabilities of states and international organizations, the deepening polarization of the level of development and life between rich and poor countries, resulting in growing frustration and social dissatisfaction. Development backwardness, poverty, degradation of our natural environment, epidemics of dangerous diseases, uncontrolled migrations and ethnic tensions are increasingly disturbing the stability of the international system.

The essence of changes in our security environment is therefore a shift in focus from classic threats (armed invasion), whose importance is decreasing, to atypical threats, the source of which are also hard-to-identify non-state entities. These threats may concern the safety of residents, facilities and services important for the smooth functioning of the state. They require special attention on our part, and an important task remains to monitor the situation in terms of the resurgence of traditional threats.

State offices, agencies, inspections and guards play an important role in ensuring the safety of residents, fixed assets and, more broadly, state security and specialized services. These include the Border Guard and others. The Border Guard plays a special role, which results from its task of effectively protecting the state border. The high requirements that should characterize the work of the Border Guard are also a result of the provisions of the Schengen Agreement that bind us, as well as the intensity and specificity of the challenges and threats coming from the Eurasian zone.

BIBLIOGRAPHY

ARTICLE 3 point 1 of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime adopted by the UN Assembly on November 15, 2000 (Journal of Laws 2005, No. 18, item 158).

CYWONIAK G., 2021, The Polish State in the fight against cross-border crime, Journal of the Non-State Pedagogical University, Białystok 2021, pp. 210 -212, ISSN 2353-7426. <https://www.autobaza.pl/page/portal/news/uprawnienia-strazy-granicznych-co-mogafunkcjona-riusze> -sg, (accessed: September 25, 2023).

https://frontex.europa.eu/assets/Publics/General/In_Brief_2020/Frontex_Inbrief_ . (accessed: 25/09/2023).

<https://www.socium.pl/straz-graniczna.html>, (accessed: September 25, 2023).

KACZMARCZYK P., 2006, Labor migrations of Poles in the era of changes, Publisher: University of Warsaw, Warsaw 2006, p.21, ISBN 83-235-0199-8.

- KOZŁOWSKI P., 2020, Cross-border crime in 2015-2017 as a threat to the internal security of the state in the light of statistical data of the Bieszczady Border Guard Unit in Przemyśl, *Contemporary Management Problems*, Volume 8, No. 1 (16) 2020, p.86, ISSN 2720-1627.
- LASKOWSKA K. 2002, Criminological aspects of border crime, *Archive of Criminology*, T XXVI 2001-2002, p. 162, ISSN 0066-6890.
- ŁEPKOWSKI W., 2008, (ed.), *Dictionary of terms in the field of national security*, Publisher: National Defense University, Warsaw 2008, p.173,
- MAGIEREK D., 2011, *The role of the Border Guard in ensuring Poland's security (1990-2004)*, Publisher: Adam Marszałek, Toruń 2011, p.14, ISBN: 978-83-7780-014-0.
- MIKOŁAJCZYK J., 1999, *Border Guard in combating organized border crime and corruption*, *Bulletin of the European Center of the University of Warsaw*, Warsaw 1999, p.78, ISSN 1230-316X.
- OLAK A., 2013, *European Union. Wybrane Temy. Association "EDUCATION SCIENCE DEVELOPMENT" Ostrowiec Św.* 2013. B5, p.147, ISBN 978-83-89466-57-0.
- OLAK A., 2017, *Labor market and economic migration within the European Union - selected issues. ASO.A. 9(1) /2017, Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio a humanities, social and technical sciences no. 9(1) /2017, pp.16-22 Ostrowiec Świętokrzyski*, ISSN 2300-1739.
- OLAK A., 2018, *Postoj Europske unie a Jednotlivych vlad v4 k migračni krizi. [in:]: P. Rožniak, K. Kubečka, L.Vojaček, P. Necas, A. Olak, a kolektiv, Zeme Visegradu a migration. The phenomenon of the process of migration, integration and reintegration in the context of land insecurity V4. KEY Publishing s.r.o, Nadrazz 733/176,70200 Ostrava-Privoz., pp. 371-382, ISBN 978-80-7418-292-1.*
- PŁYWACZEWSKI W., DUDA M., 2014 (ed.) *Illegal trade in tobacco products. Tactical and technical aspects of counteracting the phenomenon*, *Police Academy in Szczytno Szczytno* 2014, p. 116, ISBN 978-83-7462-436-7.
- REGULATION (EC) No 562/2006 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2006 establishing a Community Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code), *OJ Device L 105, of 13/04/2006.*
- WIŚNIEWSKI B., JAKUBCZAK R., 2015 *State Border Protection System of the Republic of Poland and forecasts for the future*, *Wydawnictwo Wyższa Szkoła Police, Szczytno* 2015, pp. 65-66, ISBN 978-83-7462-501-2
- WIŚNIEWSKI B., PODLEŚ D., PRONKO J., 2006, *Threats to public security*, [in:], B. Wiśniewski, S. Zalewski (ed.), *Internal security of the Republic of Poland in a systemic Approach and tasks of public administration*, Publishing House. WSA, Bielsko-Biała 2006, pp. 46-51, ISBN 83-60430-30-6
- ZAJDER M., 2000, *Crime in the period of transformation*, [in:] (ed.) Bednarek W., Pikulski S., *Legal and administrative aspects of personal security and public order in the period of political and economic transformation*, Publishing House of the University of Warmia and Mazury Olsztyn 2000 , p. 232, ISBN, 8372990433.
- ZALEWSKI S., 2006, (ed.), *Internal security of the Republic of Poland in terms of the system and tasks of public administration*, Publishing House: Wyższa Szkoła Administracji, Bielsko-Biała 2006, p.149, ISBN 83-60430-30-6.

prof. nzw. dr hab. Antoni OLAK, MBA, State Higher School of Technology and Economics in Jarosław, University of Entrepreneurship and Administration in Lublin, Poland; ORCID ID; <https://orcid.org/0000-0003-2877-8183>
antonio130@vp.pl

Mgr. Bożena KONECKA-SZYDEŁKO, Provincial Sanitary and Epidemiological Station in Rzeszów, UMB v Banskej Bystrici, Department to International Relations, Slovak Republic, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8018-6973>
bozena.konecka-szydelko@sanepid.gov.pl

Mgr. Marek WIATER, MBA., Commercial Director of "CEZAL" in Rzeszow. Krakow Academy. Andrzej Frycz Modrzewski in Krakow.
mwiater1@wp.pl

CHARAKTERISTIKA ŠEDEJ ZÓNY V STRATEGICKÝCH DOKUMENTOCH V EURÓPSKYCH ŠTÁTOCH

CHARACTERISTICS OF THE GRAY ZONE IN STRATEGIC DOCUMENTS IN EUROPEAN COUNTRIES

Martin ONDRUŠ

ABSTRACT

The issue of gray zone is an increasingly important issue in the current dynamic security environment, which characterizes the current security challenges. Actors exploit this space to pursue their interests through operations that are below the threshold of direct armed encounter. The concept of the gray zone was first characterised in an official document in the JP in 2010; in the European area, the issue began to be discussed after the annexation of the Crimean Peninsula. At present, the issue of the gray zone is not sufficiently characterised in the security strategies of the individual states of the European space, although the issue of 'hybrid war' is mentioned in most of them.

Keywords: gray zone, hybrid war, security strategy, European area

ÚVOD

V súvislosti s aktuálne zhoršenou bezpečnostnou situáciou sa štáty niekedy pokúšajú rozširovať svoje sféry vplyvu postupnou podprahovou expanziou bez toho, aby sa uchýlili k priamemu použitiu vojenskej sily. V súčasnosti sa predmetné aktivity označujú ako „šedá zóna“ a to vo viacerých častiach sveta, vrátane Európy. (Takahashi, 2019, s. 1) Termín šedá zóna reprezentuje čoraz populárnejší pojem ako spôsob, ktorý opisuje rad bezpečnostných výziev a ktorým zároveň čelia tvorcovia politik naprieč celým svetom. (Wirtz, 2017, s. 106)

Jednou zo základných zložiek strategických štúdií je teória odstrašovania, ktorá sa predovšetkým zameriava na výzvy ako predchádzať vojne, presnejšie jadrovej vojne. V rámci toho je prirodzené, že zameranie bolo smerované predovšetkým skôr na jasnú čierno-bielu situáciu, než na šedú zónu, ktorá reprezentuje priestor medzi „mierom a vojnou“. V súčasnosti však vznikajú bezpečnostné výzvy využívajúce podprahové spôsoby, tým pádom sa vyvíjajú aj požiadavky voči strategickým štúdiám na vytvorenie nového koncepčného rámca na ich riešenie. (Takahashi, 2019, s. 2)

Stratégie v priestore šedej zóny sú využívané aj z dôvodu, že finančné náklady na vedenie vojny sú vysoké a vzájomná hospodárska a sociálna závislosť zastávajú pomerne silný aspekt. Aj v dôsledku toho sa budú štátni aktéri s určitým stupňom agresívnych zámerov zameriavať na alternatívne spôsoby, prostredníctvom ktorých dosiahnu svoje stanovené ciele. Zámerom pôsobenia v šedej zóne je aj zníženie pravdepodobnosti, že aktéri zainteresovaní na zachovaní „status quo“ budú na relatívne obmedzené provokácie reagovať. (Wirtz, 2017, s. 107) Aplikované nástroje a taktiky šedej zóny nie sú novými myšlienkami, používajú sa už od staroveku. Novými spôsobmi v tomto priestore je však využívanie kybernetického priestoru, pokročilých foriem informačných ťažení a prepracované civilné nástroje štátnej moci, ako napr. pobrežná stráž, ktoré sú pomerne nové a dodávajú predmetným ťaženiam rastúcu intenzitu. (Mazarr, 2015, s. 3)

Dokument s názvom National Defense Program Guidelines (NDPG), ktorý bol vypracovaný v Japonsku v roku 2010, predstavuje prvý oficiálny dokument, v ktorom je uvedený koncept šedej zóny. (Takahashi, 2019, s. 2) V dokumente je konflikt v rámci šedej zóny charakterizovaný ako konflikt, ktorý nemá prerásť do vojny. (National Defense Program Guidelines, 2010, s. 3) V európskom prostredí sa problematika šedej zóny začala rozoberať až v období po anexii Krymského polostrova zo strany Ruskej federácie.

V článku sa zameriavame na charakteristiku problematiky šedej zóny, ako aj hybridnej vojny v strategických dokumentoch štátoch Európy, konkrétne v bezpečnostných stratégiách jednotlivých štátov. Bezpečnostná stratégia jednotlivých štátov predstavuje zásadný strategický dokument v oblasti bezpečnosti štátu, ktorý vychádza z určitej legislatívy, ako aj z viacerých politických a zmluvných záväzkov. (Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky, 2021, s. 1) Štáty majú v predmetnom dokumente zadefinované svoje hodnoty, záujmy a výzvy, zhodnotenie bezpečnostného prostredia, hlavné ciele a spôsoby realizácie bezpečnostnej politiky, hrozby a iné. Bezpečnostná situácia sa v Európe za posledných 10 rokov dramaticky zmenila, jednou z posledných udalostí, ktoré zásadne ovplyvnili bezpečnostnú situáciu patrí vojenská intervencia Ruskej federácie na územie Ukrajiny.

1 ZNAKY OPERÁCIÍ V PRIESTORE ŠEDEJ ZÓNY

Šedá zóna je využívaná zo strany štátnych aktérov na dosahovanie svojich stanovených záujmov. Podstatou stratégie šedej zóny je vykonávanie značného počtu rôznorodých operácií, resp. aktivít relatívne malého rozsahu, prostredníctvom ktorých dochádza k formovaniu novej reality zo strategického hľadiska. Konzistentné ako aj opatrné vykonávanie kumulatívnych operácií, ktoré sú pod hranicou priameho ozbrojeného stretu, pomáhajú aktérom v dosahovaní požadovaných cieľov. Operácie zahŕňajú väčšinou, ale nie výlučne, len nevojenské nástroje. Nie v každej jednotlivej operácii sú stanovené rozsiahle ciele, celkovú úspešnosť ťaženia stanovuje ich synergický efekt. (Bartoš, 2021, s. 17-18)

S problematikou šedej zóny sa spája značné množstvo problémov, ktoré súvisia s osobitnými obrannými metódami, vysoko dynamickými aktivitami hybridného charakteru, ale aj s ohrozením platných vojenských dohôd a rizikom nedorozumenia. Aktivity vykonávané v rámci šedej zóny nie sú ako vojna v priamom slova zmysle, nakoľko tieto aktivity prispievajú k dosiahnutiu požadovaného strategického záujmu a integrujú v sebe jedinečné spôsoby zastrasovania, nátlaku, agresie a vydierania. Predmetné aktivity postupne pomáhajú k získaniu regionálnej výhody a umožňujú aj manipuláciu s rizikami vo svoj vlastný prospech. (Bartoš, 2021, s. 18) Šedá zóna predstavuje priestor, ktorý sa vymyká rámcovaniu a tým pádom sa odlišujú aj možnosti realizácie jednotlivých operácií, resp. aktivít v predmetnom priestore.

Operácie vykonávané v rámci priestoru šedej zóny sú jedinečné, spoločne však zdieľajú niektoré charakteristické črty:

1. násilie nie je vylúčené, pomerne často nadobúda nezvyčajné formy, pričom aplikované taktiky sú striktné vojenského charakteru a nemožno ich považovať za politické;
2. pod medzinárodným uznaním právneho chápania vojny sa rozvíja konfrontácia;
3. využívanie hybridnej kombinácie vojenských a nevojenských metód so zámerom dosiahnuť strategické výsledky vytvorením komplexnej a rozporuplnej situácie, ktorá vo výslednom dôsledku znižuje účinnosť odvetných stratégií protivníka;
4. vo vykonávaní obvyklej obrany zamedzuje používanie metód a prostriedkov, ktoré nezodpovedajú myšlienke lineárneho modelu tradičného vojenského konfliktu;

5. pri získavaní strategickej výhody voči protivníkovi predstavuje najdôležitejší prvok nelineárny charakter vývoja konfliktu prostredníctvom relatívne nevýznamných aktivít;
6. protivníkovi sťažujú rozhodovanie medzi konaním a nečinnosťou použité metódy a prostriedky, ktorákoľvek potenciálna možnosť môže byť rovnako rozhodujúca a nepríjemná, čo môže mať deštruktívny vplyv na vypracované odvetné stratégie;
7. vypočítané tak, aby kombináciou nekonvenčných vojenských a nevojenských prostriedkov oklamali protivníka a spoliehali sa na postupný pokrok smerom k požadovanému cieľu, výsledkom toho je vytvorenie komplikovanej a nejednoznačnej situácie neistoty, ktorá paralyzuje činnosť subjektov pripravených zasiahnuť do konfliktu (medzinárodné organizácie a jednotlivé štáty). (Bartoš, 2021, s. 18)

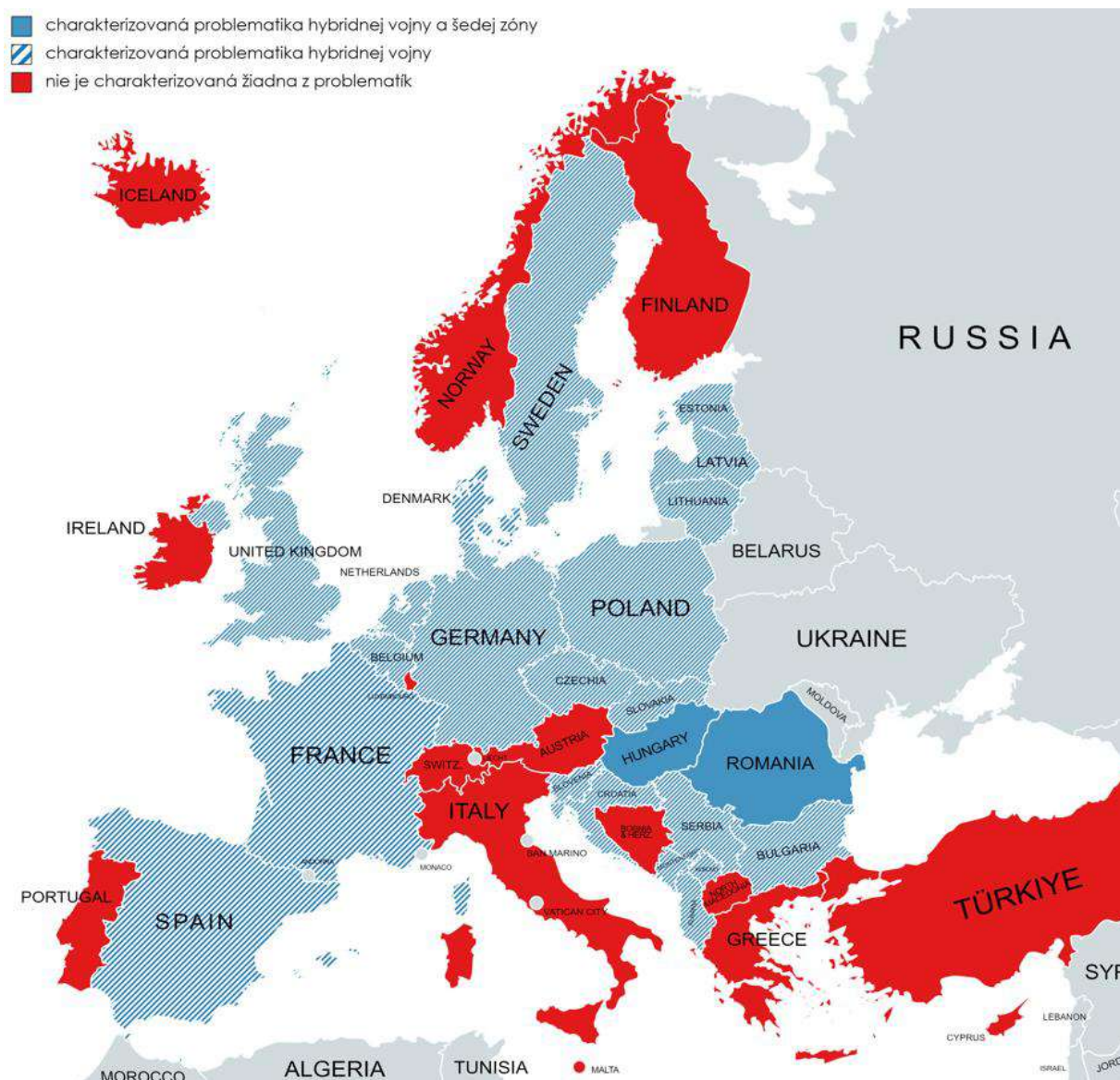
2 ŠEDÁ ZÓNA V BEZPEČNOSTNÝCH STRATÉGIÁCH ŠTÁTOV EURÓPY

Nakoľko šedá zóna predstavuje široký priestor pôsobenia môžeme ho vnímať ako bojisko hybridnej vojny, ktoré pokrýva územie jedného alebo viacerých štátov, voči ktorým je vedené ťaženie hybridnej vojny. (Bartoš, 2021, s. 24)

Veľmocenský aktéri, vrátane štátov Európy, využívajú tento priestor aj napriek tomu, že nie všetky štáty ho nemajú zadefinovaný vo svojich strategických dokumentoch. Na obrázku č. 1 sme si charakterizovali ktoré štáty európskeho priestoru majú vo svojich bezpečnostných stratégiách zadefinovaný pojem šedá zóna a hybridná vojna. Niektoré zo štátov nemajú vypracovanú a schválenú bezpečnostnú stratégiu, pracujú na jej aktualizácii alebo majú schválené len strategické dokumenty, ktoré sa zameriavajú prevažne na ozbrojené sily štátu. Obrázok znázorňuje 37 štátov: Albánska republika (AL), Belgické kráľovstvo (BE), Bosna a Hercegovina (BA), Bulharská republika (BG), Cyperská republika (CY), Česká republika (CZ), Čierna Hora (ME), Dánske kráľovstvo (DN), Estónska republika (EE), Fínska republika (FI), Francúzska republika (FR), Grécka republika (GR), Holandské kráľovstvo (NL), Chorvátska republika (HR), Island (IS), Írsko (IE), Litovská republika (LT), Lotyšská republika (LV), Luxemburské veľkovevodstvo (LU), Maďarsko (HU), Maltská republika (MT), Nemecká spolková republika (DE), Nórske kráľovstvo (NO), Poľská republika (PL), Portugalská republika (PT), Rakúska republika (AT), Rumunsko (RO), Severomacedónska republika (MK), Slovenská republika (SK), Slovinská republika (SI), Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska (GB), Srbská republika (RS), Španielske kráľovstvo (ES), Švajčiarska konfederácia (CH), Švédske kráľovstvo (SE), Talianska republika (IT) a Turecká republika (TR).^{1,2}

¹ Štáty, ktoré nie sú členskými štátmi Európskej únie (EÚ) a / alebo Organizácie Severoatlantickej zmluvy (NATO) a sú zároveň menšie ako 2 tis. km² nie sú súčasťou mapy.

² Bezpečnostná stratégia Kosova nie je charakterizovaná, nakoľko nezávislosť Kosova nebola uznaná zo strany SK.

Obrázok 1 Problematika šedej zóny a hybridnej vojny v európskom priestore
Zdroj: vlastné spracovanie

Z celkového počtu stanovených štátov (37) sa problematikou hybridnej vojny zaoberá väčšina z nich (22), z toho len 2 štáty (RO a HU) majú v dokumente charakterizovanú šedú zónu. Na druhej strane predmetná problematika nie je charakterizovaná v bezpečnostných stratégiách 15 štátov. (Tabuľka 1).

Tabuľka 1 Charakterizovaná problematika hybridnej vojny v bezpečnostných stratégiách štátov v európskom priestore

Charakterizovaná problematika hybridnej vojny v bezpečnostných stratégiách	
Štáty, ktoré majú hybridnú vojnu uvedenú vo svojich bezpečnostných stratégiách	AL, BE, BG, CZ, DE, DN, EE, FR, GB, HU, HR, LV, LT, ME, NL, PL, RO, ³ RS, SK, SI, ES a SE

³ Ide o bezpečnostnú stratégiu s názvom Národná obranná stratégia 2020-2024, vojenská stratégia RO bola vypracovaná roku 2021 a vychádza z uvedeného dokumentu.

Štáty, ktoré nemajú hybridnú vojnu uvedenú vo svojich bezpečnostných stratégiách	AT, BA, CY, FI, GR, CH, IE, IT, MT, PT, IS, MK, NO, TR ⁴ a LU
--	--

Zdroj: vlastné spracovanie

V bezpečnostnej stratégii RO je šedá zóna charakterizovaná v kategórii „riziká“ ako „*Neurčitá stagnácia rozširovania EÚ o západný Balkán, čo by znamenalo pretrvávajúcu šedú zónu v našej geografickej blízkosti, potenciálny priestor pre geopolitické, regionálne a globálne kalkulácie, je samo osebe rizikom pre záujmy RO*“. (National Defence Strategy 2020-2024, 2020) V bezpečnostnej stratégii HU je problematika šedej zóny charakterizovaná konkrétnejšie a obsiahnejšie a to ako „*Asymetrický a hybridný spôsob vedenia vojny – kde vznikajúce alebo ožívajúce štáty, alebo nešťatní aktéri využívajú širokú škálu vojenských a nevojenských prostriedkov na presadzovanie svojich záujmov, často skrytou formou – získavajú čoraz väčšiu váhu. Tento spôsob vedenia vojny stiera inak jasne vymedzené hranice medzi mierom a vojnou, čo vedie k prechodným situáciám pod hranicou ozbrojeného konfliktu – „šedým zónam“, ktoré nespĺňajú definíciu vojny a ťažko sa posudzujú. Nedostatok primeranej obrannej kapacity môže nielenže cieľu útoku sťažiť rýchlú a rozhodnú reakciu alebo prípravu preventívnych opatrení, ale môže ju dokonca úplne znemožniť*“. (Hungary's National Security Strategy, 2020)

ZÁVER

V súvislosti so zmenou európskeho bezpečnostného prostredia je dôležité, aby jednotlivé štáty pravidelne aktualizovali, ako aj implementovali svoje strategické dokumenty na národnej úrovni. Aktivity, resp. operácie vykonávané v priestore šedej zóny reprezentujú značne rozsiahly priestor, vykonávajú sa čoraz sofistikovanejším spôsobom a v súvislosti s technologickým pokrokom sa tento priestor neustále rozširuje. Problematika šedej zóny nie je v súčasnosti rámcovaná a to ani zo strany nadnárodných subjektov, rovnako to je aj s problematikou hybridnej vojny. Jedným z následkov absencie ucelenej definície je aj rôznorodosť definovania pojmu od rôznych autorov, ako aj inštitúcií.

V roku 2010 vypracovalo JP prvý oficiálny dokument NDPG pojednávajúci o koncepte šedej zóny, v európskom priestore sa šedá zóna začala viacej rozoberať až po anexii Krymského polostrova. Aj keď väčšina štátov nemá vo svojich bezpečnostných stratégiách zadanú problematiku šedej zóny, neznamená to, že nevyužívajú tento priestor na dosahovanie svojich záujmov.

Priestor šedej zóny je možné vnímať ako bojisko hybridnej vojny. Z celkového počtu, konkrétne z 37 štátov, má problematiku hybridnej vojny charakterizovanú, resp. uvedenú v bezpečnostných stratégiách 22 z nich. Z uvedeného počtu sa šedou zónou v predmetnom dokumente zaoberá len RO a HU (RO len povrchovo). HU má uvedenú problematiku charakterizovanú relatívne podrobne, šedá zóna je v dokumente definovaná spolu s asymetrickým a hybridným spôsobom vedenia vojny. Ostatné štáty môžu mať problematiku šedej zóny, resp. hybridnej vojny definovanú v iných dokumentoch. V článku sme sa však zamerali na bezpečnostné stratégie, nakoľko uvedený dokument je zásadný strategický dokument zaoberajúci sa bezpečnosťou štátu a vychádzajú z neho ďalšie dokumenty ako napr. obranná stratégia.

⁴ TR spracováva dokument s názvom Národná bezpečnostná politika, ktorý je známy ako „Červená kniha“, tento dokument nie je prístupný verejnosti, ide o utajovaný dokument. (Logoglu, 2016)

Definovanie šedej zóny zo strany určitého štátu závisí aj na jeho geografickom umiestnení. JP v dokumente NDPG z roku 2010 charakterizovalo koncept šedej zóny v súvislosti s veľmocami pôsobiacimi v danom regióne ako Čínska ľudová republika, Indická republika, Ruská federácia alebo Spojené štáty americké, ako aj z vyplývajúcich bezpečnostných výziev ako výroba, rozmiestňovanie a šírenie zbraní hromadné ničenia zo strany Kórejskej ľudovodemokratickej republiky, pôsobenia medzinárodných teroristických skupín alebo pirátstva. Následne sa objavili aj ďalšie riziká ako trvalý prístup k moriam, vesmíru a kybernetickému priestoru. (National Defense Program Guidelines, 2010, s. 3) Geografické umiestnenie vyjadruje aj dôležitý aspekt pri aplikovaní nástrojov v rámci šedej zóny. Pri porovnaní geografického umiestnenia JP a SK môžeme vidieť významný rozdiel z pohľadu akým nástrojom v rámci šedej zóny čelia predmetné štáty.

Zmienka o problematike hybridnej vojny je v bezpečnostných stratégiách jednotlivých štátov oveľa väčšia v porovnaní s problematikou šedej zóny. Aj keď sa prvé používanie pojmu hybridná vojna datuje na koniec 20. storočia a celkovo v bezpečnostnej oblasti ide o veľmi často používaný pojem, tak v súčasnosti sa stále táto problematika vymyká rámcovaniu. Pojem šedá zóna sa v európskom prostredí začína objavovať značne neskôr, môžeme tak očakávať, že v najbližšom období nedôjde k rámcovaniu ani termínu šedej zóny. Táto problematika však postupom času môže byť charakterizovaná vo viacerých bezpečnostných stratégiách jednotlivých štátov, nakoľko ide o aktuálnu problematiku a s dynamikou bezpečnostného prostredia je potrebná aj aktualizácia a implementácia strategických dokumentov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- Austrian Security Strategy. [online]. 2013. Dostupné na internete: <https://t.ly/cBjZe>
- Balkan Defence Monitor. 2022. Strategic Document – North Macedonia – 2022. [online]. Dostupné na internete: <https://tinyurl.com/65v727ft>
- BARTOŠ, A. A. 2021. Gray Zones as Key Elements of the Current Operational Space in Hybrid Warfare (Part II). In *Military Thought*, No. 2, Vol. 30. DOI: <https://dx.doi.org/10.21557/MTH.69110446>, s 17 – 32.
- Belgian National Security Strategy. [online]. 2022. Dostupné na internete: <https://t.ly/uyhDd>
- Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky. [online]. 2021. Dostupné na internete: https://www.mosr.sk/data/files/4263_210128-bezpecnostna-strategia-sr-2021.pdf
- Bezpečnostní strategie České republiky. [online]. 2023. Dostupné na internete: <https://t.ly/rMoAG>
- DREVON, F. 2023. NSM: Norge mangler en nasjonal sikkerhetsstrategi. [online]. Dostupné na internete: <https://tinyurl.com/yju92cpu>
- E. L. 2019. BiH ima zastarjelu Strategiju odbrane iz 2006, hitno se mora odgovoriti Srbiji. [online]. Dostupné na internete: <https://tinyurl.com/mwbn62u2>
- Finnish Government. A strong and committed Finland – the Government’s vision. [online]. 2023. Dostupné na internete: <https://rb.gy/dx5ft>
- Foreign and Security Policy strategy. [online]. 2023. Dostupné na internete: <https://um.dk/en/foreign-policy/foreign-and-security-policy-2023>
- Home Affairs and National Security. [online]. Dostupné na internete: <https://t.ly/7ussi>
- Hungary’s National Security Strategy. [online]. 2020. Dostupné na internete: <https://honvedelem.hu/hirek/government-resolution-1163-2020-21st-april.html>

Integrated Review Refresh. [online]. 2023. Dostupné na internete: <https://tinyurl.com/2dsyshyn>

KIERANS, J. 2023. Ireland will need to face a massive tragedy before Government takes national security seriously, defence expert warns. [online]. Dostupné na internete: <https://www.thesun.ie/news/10636870/irish-national-security-risk-defence-tragedy/>

LOGOGLU, F. 2016. Turkey's national security strategy: Once upon a time, once upon a time? [online]. Dostupné na internete: <https://tinyurl.com/4kkvhv23>

MALHOTRA, S. 2023. Germany's National Security Strategy: Where the devil is in the lack of detail. [online]. Dostupné na internete: <https://rb.gy/6zxoax>

MAZAR, J. M. 2015. Mastering the Gray Zone: Understanding a Changing Era of Conflict. United States Army War College Press, 2015. s. 2 – 4.

Ministerstvo obrany PT. Conceito Estratégico de Defesa Nacional. [online]. Dostupné na internete: <https://shorturl.at/auyHQ>

Ministertvo obrany AL. Strategjia e Sigurisë Kombëtare. [online]. Dostupné na internete: <https://tinyurl.com/2aafdkt5>

National Defence Strategy 2020-2024. [online]. 2020. Dostupné na internete: <https://tinyurl.com/yh734jfp>

National Defense Program Guidelines. 2010. NATIONAL DEFENSE PROGRAM GUIDELINES for FY 2011 and beyond. [online]. Dostupné na internete: https://japan.kantei.go.jp/kakugikettei/2010/ndpg_e.pdf

National Security Concept of Estonia. [online]. 2023. Dostupné na internete: <https://shorturl.at/mySU3>

National Security Strategy . [online]. 2021. Dostupné na internete: <https://tinyurl.com/bddscpya>

National Security Strategy of the Republic of Croatia. [online]. 2017. Dostupné na internete: <https://t.ly/iQne>

National Security Strategy Of The Republic Of Poland. [online]. 2020. Dostupné na internete: <https://t.ly/ZVMR4>

National Security Strategy of the Republic of Serbia. [online]. 2021. Dostupné na internete: <https://tinyurl.com/yrmt9we4>

National Security Strategy. [online]. 2023. Dostupné na internete: <https://rb.gy/5664e>

National strategic review. [online]. 2022. Dostupné na internete: <https://rb.gy/e1txb>

Nationell säkerhetsstrategi. [online]. 2017. Dostupné na internete: <https://tinyurl.com/4ty2p5t7>

NATO Parliamentary Assembly. 2023. Iceland's Comprehensive Approach to Security is Complemented by a National Focus on Harnessing Natural Resources and Innovation. [online]. Dostupné na internete: <https://tinyurl.com/2j3fmtkn>

NOBS, B. 2023. A Swiss security strategy that says yes to fighter jets, no to nuclear weapons. [online]. Dostupné na internete: <https://tinyurl.com/yksrw3dm>

Parliamentary Resolution on a national security policy for Iceland. [online]. 2023. Dostupné na internete: <https://tinyurl.com/59hdm2dr>

Resolution on the National Security Strategy of the Republic of Slovenia. [online]. 2019. Dostupné na internete: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MO/Dokumenti/ReSNV2.pdf>

- Saeima. 2019. On Approval of the National Security Concept. [online]. Dostupné na internete: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/309647-on-approval-of-the-national-security-concept>
- Security Strategy for the Kingdom of the Netherlands. [online]. 2023. Dostupné na internete: <https://t.ly/ArNlr>
- Seimas in the Republic of Lithuania. 2021. Seimas of the Republic of Lithuania Resolution Amending Resolution No IX-907 of the Seimas of the Republic of Lithuania of 28 May 2002 on the Approval of the National Security Strategy. [online]. Dostupné na internete: <https://t.ly/erjql>
- Sigurnosna politika Bosne i Hercegovine. [online]. 2006. Dostupné na internete: http://www.mod.gov.ba/slike2014/02.28.20_1_Sigurnosna%20politika%20BiH.pdf
- Strategic Concept of National Defense. [online]. 2013. Dostupné na internete: <https://t.ly/S8rgF>
- Strategija nacionalne bezbjednosti Crne Gore. [online]. 2018. Dostupné na internete: <https://tinyurl.com/592kt9eb>
- TAKAHASHI, S. 2019. Development of gray-zone deterrence: concept building and lessons from Japan's experience. DOI: <https://doi.org/10.1080/09512748.2018.1513551>
- TSAKONAS, P., KARATRANTOS, T. 2023. Drafting Greece's "Internal Security Strategy" – Challenges and Prospects – Panayotis Tsakonas and Triandafyllos Karatrantos. [online]. Dostupné na internete: <https://rb.gy/1cvfs>
- WINBERG, H., MOYER, C. J. 2023. Finland's New Government Shifts to the Right—Will This Change Finland's Role on the International Stage? [online]. Dostupné na internete: <https://shorturl.at/BDV48>
- WIRTZ, J. J. 2017. Life in the "Gray Zone": observations for contemporary strategists. DOI: <https://doi.org/10.1080/14751798.2017.1310702>, s. 106 – 114.
- Σε τροχιά υλοποίησης το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας. [online]. 2023. Dostupné na internete: <https://tinyurl.com/msv4htsj>
- Актуализирана стратегия за национална сигурност на Република България. [online]. 2018. Dostupné na internete: <https://t.ly/FpGTA>
- Национална концепција за безбедност и одбрана. [online]. 2003. Dostupné na internete: <https://tinyurl.com/as5743p6>

por. Mgr. Martin ONDRUŠ
Katedra bezpečnosti a obrany
Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika
Demänovská cesta 393 031 01 Liptovský Mikuláš
Slovenská republika
e-mail: martin.ondrus@aos.sk

TRIDSAŤ ROKOV BEZPEČNOSTI SLOVENSKEJ REPUBLIKY

THIRTY YEARS OF SECURITY OF THE SLOVAK REPUBLIC

Monika PAPŠOVÁ

ABSTRACT

Ensuring the security of citizens is one of the fundamental tasks of any state. The state itself determines, through a security strategy, how it will proceed to ensure security. However, it is important to protect security by preventing disputes from arising and developing them into open conflicts. The aim of this article is to provide an excursion into the history of building the security of the newly established state, the Slovak Republic since 1993, by pointing out the most important milestones that influenced its security up to the current situation. Pointing out the purpose of building security and all that this process involves has never been more necessary than after the outbreak of armed conflict in Ukraine. Finally, possible predictions of the development of the security situation in the Slovak Republic and its surroundings are presented.

Keywords: security, Slovak Republic, history, Security strategy

ÚVOD

Slovenská republika ako samostatný, suverénny a zvrchovaný štát začala písať svoju históriu oficiálne 1.1.1993. Slovenský národ po dlhom boji o samostatnosť a právo na sebaurčenie, či už v rámci tisícročného spojenia s maďarským národom v rámci Uhorska, neskôr v spoločnom štáte s Čechmi, dokázal pretaviť svoje snahy do úspešného konca, a to prijatím Deklarácie o zvrchovanosti Slovenskej republiky 17.7.1992 a následne prijatím Ústavy Slovenskej republiky 1. septembra 1992. Na základe týchto krokov prijalo vtedajšie Federálne zhromaždenie Českej a Slovenskej federatívnej republiky zákon o rozdelení Českej a Slovenskej federácie a umožnilo tak vznik Slovenskej republiky od prvého dňa nasledujúceho kalendárneho roka.

Krajina sa počas svojej relatívne krátkej existencie potýkala s niekoľkými bezpečnostnými výzvami, ktoré preverili nielen vnútroštátnu bezpečnosť, jej legislatívne zázemie a funkčnosť bezpečnostného systému, ale najmä schopnosť flexibilne reagovať na meniace sa medzinárodné prostredie spolu so schopnosťou odolávať vonkajším hrozbám.

1 PRVÉ KROKY SLOVENSKEJ REPUBLIKY – VSTUP DO MEDZINÁRODNÝCH ORGANIZÁCIÍ

1.1 VSTUP SLOVENSKEJ REPUBLIKY DO ORGANIZÁCIE SPOJENÝCH NÁRODOV

Krátko po svojom vzniku Slovenská republika začala dávať najavo svoje smerovanie, a to práve vstupom do niekoľkých svetových organizácií a inštitúcií – do Organizácie spojených národov (ďalej len „OSN“) a jej inštitúcií ako Organizácie Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru (UNESCO - United Nations Educational, Scientific and

Cultural Organization), Svetovej banky a potvrdením svojej účasti v zoskupení krajín Vyšehradskej spolupráce. Poukázala tak na snahu stať sa rovnoprávnym a rovnocenným partnerom na medzinárodnej úrovni, ktorý sa taktiež bude podieľať na tvorbe svetových dejín. Pre Slovensko však začlenenie do OSN a prijatie jej stanov nebolo ničím neznámym. Slovensko, ešte ako súčasť bývalej Českej a Slovenskej federatívnej republiky, bolo jedným zo štátov, ktoré sa podieľali na vzniku OSN a tvorbe jej základného dokumentu – Charty OSN. Na základe uvedeného mohla Slovenská republika už krátko po svojom vzniku (19.1.1993) vstúpiť do OSN a postaviť sa za hodnoty, ktoré predstavovala táto organizácia vo svete. „*Priority Slovenskej republiky v OSN sú založené na univerzálnych hodnotách multilateralizmu, rovnosti, transparentnosti, rešpektovania slobody a ľudských práv, mieru a bezpečnosti, sociálneho, ekonomického a environmentálneho rozvoja.*“ (Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, 2022)

V tomto období sa celý svet menil v dôsledku rozvíjajúcej sa globalizácie a menil sa aj pohľad na samotnú bezpečnosť a s ňou spojené výzvy. Dôvtedy sa bezpečnosť spájala prevažne s daným štátom, ktorý bol jej garantom a nositeľom. Vstup do medzinárodných organizácií rozšíril vnímanie zaistenia bezpečnosti o ďalších aktérov, ktorí sa začali podieľať na kreovaní bezpečnostného prostredia. Slovenská republika tak získala partnerov na medzinárodnej a nadnárodnej úrovni, na ktorých sa mohla obrátiť v prípade ohrozenia, či už vnútornej alebo vonkajšej bezpečnosti.

Na druhej strane sa taktiež stala štátom, ktorý proklamoval svoju snahu zapojiť sa do riešenia medzinárodných krízových situácií a predchádzania vzniku globálnych kríz a výziev. Dôkazom toho je aj účasť Slovenska v operáciách medzinárodného krízového manažmentu pod záštitou OSN, a to konkrétne v mierových operáciách:

- Pozorovateľská misia OSN v Angole MONUA, United Nations Mission of Observers in Angola (1997-1999);
- 3. Misia OSN UNPROFOR v bývalej Juhoslávii, United Nations Protection Force (1992 - 1995);
- Misia OSN UNTAES v Chorvátsku, United Nations Transitional Authority in Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium (1996 - 1998);
- Misia OSN UNOMIL v Libérii, United Nations Observer Mission in Liberia (1993 - 1997);
- Misia OSN UNOMUR v Ugande a Rwande, United Nations Observer Mission Uganda - Rwanda (1993 - 1994);
- Misia OSN UNAMIR v Rwande, United Nations Assistance Mission for Rwanda (1993 - 1996);
- Strážna misia OSN UNGCI v Iraku, United Nations Guard Contingent in IRAQ (1991 - 2003)
- Misia UNDOF (United Nations Disengagement Observer Force) v rokoch 1998 – 2008 Golanské výšiny;
- UNTSO od roku 1999 dodnes Blízky Východ;
- Misia UNAMSIL, United Nations Mission in Sierra Leone (1999 - 2005);
- Misia UNMEE Eritrea/Etiópia, United Nations Missions in Ethiopia and Eritrea v rokoch 2000 až 2004 Eritrea;
- Misia UNMISSET Východný Timor, United Nations Mission of Support in East Timor (2001 - 2003);
- UNFICYP od roku 2001 dodnes Cyprus (Ministerstvo obrany SR, 2023)

1.2 VSTUP SLOVENSKEJ REPUBLIKY DO ORGANIZÁCIE PRE BEZPEČNOSŤ A SPOLUPRÁCU V EURÓPE

Deň vzniku Slovenskej republiky sa stal dôležitým pre slovenskú bezpečnosť aj vďaka vstupu do Konferencie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe. Dnes túto organizáciu poznáme pod názvom Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (ďalej len „OBSE“). K zmene názvu došlo po summite v Budapešti, na ktorom bol tento názov formálne prijatý s platnosťou od 1.1. 1995. Zmenou názvu však nedošlo k zmene jej princípov a cieľov – „podpora a rozvoj demokratickej spoločnosti, rešpektovanie ľudských práv a základných slobôd, prevencia lokálnych konfliktov, obnova stability a mieru vo vojnových oblastiach, presadzovanie kolektívnej bezpečnosti, sociálna spravodlivosť a ochrana životného prostredia“ (JURČÁK V. a kol., 2009, s. 51). OBSE slúži v najjednoduchšom ponímaní ako systém skorého varovania, ktorý identifikuje potenciálne konflikty a krízy v regióne a snaží sa primäť svojich členov k prevencii voči ich vznikom. Vstupom do OBSE sa Slovenská republika stala jednou z krajín zodpovedných za spoločnú bezpečnosť v Európe. Práve kvôli tomuto cieľu radíme vstup SR do OBSE ako dôležitý míľnik slovenskej bezpečnosti. Už nešlo len o bezpečnosť vlastných občanov ale vďaka aparátu OBSE sa na bezpečnosť začalo prihliadať v širšom spektre, a to v 3 dimenziách:

1. „Ľudská dimenzia bezpečnosti
2. Politicko – vojenská dimenzia bezpečnosti
3. Ekonomická a environmentálna dimenzia bezpečnosti“ (JURČÁK V. a kol. 2009, s. 53)

V rámci ľudskej dimenzie sa organizácia zameriava na zamedzenie nelegálneho obchodu, rovnaký prístup k vzdelávaniu pre všetkých, možnosti demokratických volieb svojich zástupcov a ochrany volebného práva, boj proti cenzúre a šírenie tolerancie, znášanlivosti a nediskriminácie.

Politicko-vojenská dimenzia v sebe okrem iného nesie boj proti terorizmu, ochranu štátu prostredníctvom správy hraníc a kontroly zbrojenia. Ekonomická a environmentálna predstavuje zodpovedný prístup k zdrojom, budovanie a rozvoj stabilného ekonomického prostredia a aktivity na ochranu životného prostredia.

Slovenská republika počas svojej doterajšej existencie nebola len pasívnym členom OBSE, ale reálne vykonávala aj aktívnu činnosť. Konkrétne aktivity môžeme vidieť od roku 1995 do roku 2005, kedy vykonával funkciu generálneho tajomníka OBSE Ján Kubiš. Následne Slovenská republika predsedala viacerým výborom a fóram OBSE, ako napríklad Výboru OBSE pre nevojenské aspekty bezpečnosti, Ekonomickému a environmentálnemu výboru, Fóru pre bezpečnostnú spoluprácu, predsedníckej Trojky OBSE a skupine ázijských autonómnych inštitúcií OBSE. V roku 2019 bolo Slovensko predsedníckou krajinou OBSE. (Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, 2018).

„SR sa na pôde OBSE podieľa na ovplyvňovaní rozhodovania o zásadných otázkach bezpečnostného prostredia vo všetkých troch dimenziách v regióne OBSE, aktívne participuje na diskusii o budúcnosti režimu kontroly konvenčných ozbrojených síl v Európe, eliminuje bezpečnostné riziká, presadzuje slovenské zahranično-politické a bezpečnostné priority napr. vo vzťahy k západnému Balkánu, k otázke energetickej bezpečnosti, resp. reforme bezpečnostného sektora. SR sa zúčastňuje na prijímaní konkrétnych opatrení a záväzkov v oblasti opatrení na budovanie dôvery a bezpečnosti, ochrany ľudských práv a základných hodnôt a ekonomickej bezpečnosti a na ich implementácii v praxi. Politická relevantnosť členstva SR v OBSE je veľmi vysoká a nevyhnutná.“ (Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, 2018, s. 30).

Slovenskí vojaci participovali na misiách pod záštitou OBSE, konkrétne v rokoch 1998 až 2002 v rámci pozorovateľskej misie OBSE v Moldavskej republike, v rokoch 1998 až 2001 počas verifikačnej misie OBSE v Kosove a v rokoch 2000 až 2005 v Gruzínsku. (Ministerstvo obrany SR, 2023)

„Členstvo SR v niektorých organizáciách ako napr. Organizácii Spojených národov (OSN), Organizácii Severoatlantickej zmluvy (NATO), Organizácii pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE) alebo v Rade Európy má v prvom rade politicko-strategický význam a je takpovediac nespochybniteľné. Odborné organizácie v systéme OSN i mimo neho otvárajú možnosť zapojiť sa do riešenia naliehavých regionálnych a globálnych výziev, či už je to chudoba, hlad, kvalita zdravia, otázky ochrany utečencov a migrantov, ľudské práva, klimatické zmeny, či podpora vzdelania, vedy a kultúry.“ (Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, 2018, s. 5).

1.3 VSTUP SLOVENSKEJ REPUBLIKY DO EURÓPSKEJ ÚNIE

Ďalšia medzinárodná organizácia, ktorá výrazným spôsobom ovplyvnila bezpečnosť Slovenskej republiky a jej zaistenie je Európska únia (ďalej len „EÚ“). Už v roku 1999 dostala Slovenská republika pozvánku na rokovanie o možnosti vstupu do EÚ, na ktorú nadväzovali prístupové rokovania v roku 2000 v Bruseli. Slovenská republika bola od týchto rokovaní podrobená opatreniam a dohľadu zo strany EÚ, ktoré mali potvrdiť vhodný stav krajiny a jej ekonomiky a odporučiť ju ako budúceho člena EÚ. Toto obdobie trvalo do roku 2002. V decembri 2002 sa lídri členských krajín EÚ dohodli o ukončení prístupových konaní s desiatimi aspirujúcimi krajinami, medzi ktoré patrila aj Slovenská republika. Následne sa konalo referendum, prostredníctvom ktorého občania Slovenskej republiky vyjadrili súhlas s prístupom krajiny do EÚ formou odpovede na jedinú otázku:

„Súhlasíte s tým, aby sa Slovenská republika stala členským štátom Európskej únie?“ (Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2003)

Referendum sa konalo 16. a 17. mája 2003 a dodnes je to jediné platné referendum v histórii Slovenskej republiky. Zúčastnilo sa jej 52,15 % oprávnených voličov, pričom 92,46 % zúčastnených občanov vyjadrilo súhlas so vstupom do EÚ. (Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2003) Slovenská republika sa tak k dátumu 1.5.2004 stala oficiálnym členským štátom EÚ.

Medzi hlavné výhody členstva Slovenskej republiky v EÚ z pohľadu bezpečnosti patrí najmä fakt, že sa Slovenská republika stala plnohodnotným a rovnocenným partnerom na medzinárodnej scéne a zapájala sa do rozhodovania o dôležitých otázkach bezpečnosti v regióne Európy. Od získania členstva v EÚ dostala Slovenská republika možnosť zaistiť lepšiu ochranu vlastných občanov a ich záujmov. V rámci kooperácie členských štátov EÚ dochádza k riešeniu sporov a konfliktov na medzinárodnej úrovni, ale aj k rozvoju atmosféry porozumenia a podpory. Slovenská republika mala možnosť, tak ako aj iné štáty pri vstupe Slovenska do EÚ, zúčastniť sa rokovaní a vyjadriť svoje názory o prístupe Turecka, Islandu, Čiernej Hory, Srbska a Severného Macedónska do EÚ. Na zaistenie bezpečnosti EÚ nasadila Slovenská republika aj príslušníkov Policajného zboru SR a Ozbroyených síl SR do operácií a misií pod záštitou EÚ. Konkrétne išlo o operácie:

- Akcia EÚ na podporu misie Africkej únie (AÚ) AMIS II v Sudáne/Darfúre v roku 2006;
- Stabilizačná operácia Bosna a Hercegovina – EUFOR ALTHEA (European Union Force in Bosnia and Herzegovina) od roku 2006 dodnes;
- Výcviková misia v Malí a stredoafrickej – EUTM (European Union Training Mission in MALI) v roku 2016;

- EUNAVFOR MED SOPHIA v rokoch 2017 a jej nasledujúcou operáciou EUNAVFOR MED IRINI od roku 2020 v centrálnom Stredomorí;
- Pozorovateľská misia EÚ v Gruzínsku - EUMM (European Union Monitoring Mission in Georgia) od roku 2009 (Ministerstvo obrany SR, 2023).

Nemenej významným prostriedkom na zaistenie bezpečnosti Slovenskej republiky je EUROPOL – európsky policajný úrad. Úlohou tohto úradu je poskytnúť kooperáciu s ostatnými členmi EÚ v boji proti závažnej medzinárodnej trestnej činnosti, medzinárodnému organizovanému zločinu, kriminalite, terorizmu a v oblasti prevencie pred páchaním trestných činov. EUROPOL sa zameriava aj na zachytenie osôb podozrivých alebo odsúdených z páchania trestných činov prostredníctvom európskeho zatýkacieho rozkazu, ktorého jurisdikcia siaha nie len po hranice členských štátov EÚ, ale po celej Európe. Výhodou vyplývajúcou z členstva v EÚ je taktiež možnosť slovenských občanov domáhať sa práva na konzulárnu pomoc a ochranu od ktoréhokoľvek členského štátu v prípade, že SR v danej krajine nemá svoje diplomatické zastúpenie.

Jednou z podmienok vstupu do EÚ je od roku 1999 aj vstup do Schengenského priestoru. Ide o priestor, ktorý vytvárajú členské štáty EÚ ako reálne zaistenie práva na slobodu pohybu občanov EÚ. Slovenská republika po vstupe do tohto priestoru zrušila kontroly na vnútorných hraniciach, avšak neprestala zaisťovať bezpečnosť vlastných občanov policajnými opatreniami na kontrolu osôb, ktoré sa pohybujú na území Slovenska. *„Členstvo SR v Schengenskom priestore má svoje bezpečnostné riziká, akým je možnosť importu kriminality a nelegálnej migrácie z ostatných krajín EÚ. Preto je potrebná intenzívna spolupráca všetkých schengenských štátov, dôsledné plnenie štandardov, vzájomná dôvera tak, aby boli tieto riziká minimalizované. Kladné stránky však tieto riziká významne prevyšujú.“* (Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí, 2014, s. 21)

Vstup SR do EÚ priniesol výhody aj v oblasti energetickej bezpečnosti, a to rozvojom energetickej infraštruktúry, čím prispel k jej posilneniu. V reakcii na prerušené dodávky zemného plynu v roku 2009 boli vybudované reverzné prepojenia so susednými krajinami s Českom, Maďarskom a Rakúskom. (Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky, 2014)

1.4 VSTUP SLOVENSKEJ REPUBLIKY DO SEVEROATLANTICKEJ ALIANCIE

Veľmi dôležitým míľnikom pre bezpečnosť Slovenskej republiky bol nepopierateľne aj vstup Slovenska do Severoatlantickej aliancie. Popri začlenení sa do OSN Slovenská republika hneď po svojom vzniku vyjadrila túžbu začleniť sa aj do euroatlantických štruktúr a samotnej Severoatlantickej aliancie (ďalej len „NATO“). 1. januára 1993 vstúpila Slovenská republika do Severoatlantickej rady pre spoluprácu (North Atlantic Cooperation Council - NACC), ktorá poskytovala priestor pre štáty, ktoré vyjadrili túžbu o vstup do NATO (najmä bývalé krajiny Varšavskej zmluvy) na politické konzultácie s členmi NATO. Konzultácie prinášali rady a pomoc pri integračnom procese do štruktúr NATO. Slovenská republika však nemala okamžite povolený vstup do tejto medzinárodnej vojenskej organizácie. Každý prístupový štát musel preukázať reálne kroky k vyriešeniu a stabilizácii vzťahov so susednými štátmi, ale aj fungovanie trhovej ekonomiky. Taktiež musel deklarovať, že prípadne spory sa budú v prvom rade riešiť mierovou cestou a až v prípade nutnosti vojenským zásahom. K tomu bola potreba prejaviť ochotu o vojenský príspevok na zaistenie aliančnej bezpečnosti.

Slovenská republika po úvodných integračných krokoch stagnovala v ďalšej snahe, čo bolo zapríčinené najmä domácou politickou scénou. Slovensko bolo v tom čase na medzinárodnej úrovni označované ako čierna diera v integračnom procese európskych krajín do Severoatlantickej aliancie (Vlček - Kaščáková, 2010). Po búrlivých politických výmenách v rokoch 1994 až 1998 na slovenskej politickej scéne sa integračné snahy stali zreteľnejšími a intenzívnejšie sa začali rozvíjať procesy o vstup Slovenska do NATO. Všetky snahy a procesy vyvrcholili v roku 2004, kedy sa Slovenská republika stala členom NATO.

Účasť Slovenskej republiky v NATO výrazným spôsobom ovplyvnila jej bezpečnosť. Na jednej strane sa Slovenská republika stala súčasťou euroatlantického priestoru kolektívnej obrany a mohla sa spoľahnúť na vojenský potenciál členov NATO, no na druhej strane došlo k radikálnej zmene v samotnom smerovaní Ozbrojených síl Slovenskej republiky. „Členstvo v NATO pre Slovensko prinieslo výhody a záväzky zároveň. Oboje plynie z podstaty kolektívnej obrany.“ (Slovenská tlačová agentúra, 2009)

Podpisom Severoatlantickej zmluvy sa Slovenská republika zaviazala chrániť mier a pomáhať v „*posilňovaní svojich slobodných inštitúcií, usilovaní sa o lepšie porozumenie zásadám, na ktorých sú tieto inštitúcie založené, a vytváraní podmienok pre stabilitu a blahobyt.*“ (Severoatlantická aliancia, 1949, s.1)

No najdôležitejší bol a naďalej zostáva princíp kolektívnej obrany, ktorý v prípade napadnutia ktoréhokoľvek svojho člena postupuje tak, akoby bol útok spáchaný na celú Alianciu. (Severoatlantická aliancia, 1949) Slovensko sa týmto zásadám a princípom muselo prispôbiť a vytvoriť podmienky na ich vnútroštátnu implementáciu. V prvom rade došlo k zmene samotnej bezpečnostnej stratégie. Z opätovného pohľadu do minulosti, pred samotný vznik Armády SR, je zrejme, že počas obdobia Studenej vojny do roku 1989 boli vtedajšie ozbrojené sily budované a udržiavané na prípadný pozemný vojnový konflikt typu „armáda proti armáde“. Po páde „železnej opony“ a rozpade bipolarity sa naskytala otázka, prečo udržiavať ozbrojené sily v takom počte. Postupne dochádzalo k prehodnoteniu samotnej existencie ozbrojenej zložky štátu a jej rozvoja. Vstupom do medzinárodného prostredia a začlenením sa do medzinárodných bezpečnostných štruktúr sa naskytol nový pohľad na smerovanie armády. Model 2010, ako býva stručne nazývaný dlhodobý plán rozvoja ministerstva obrany s výhľadom do roku 2010 definoval obrannú politiku Slovenskej republiky ako „*zameraná na zachovanie dostatočnej vojenskej spôsobilosti zabezpečujúcej suverenitu, nezávislosť a teritoriálnu integritu krajiny, ako aj na prispievanie k mieru a stabilite v euroatlantickom priestore.*“ (Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2002, s. 1)

V čase tvorby tohto plánu ešte Slovenská republika nebola členom NATO, ale skutočnosť, že 90 % svojich hraníc zdieľala s členmi NATO v podstate eliminovala možnosť vzniku akéhokoľvek rozsiahleho vojenského konfliktu. (Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2002) Svoju bezpečnostnú politiku Slovenská republika a jej zástupcovia deklarovali v novej Bezpečnostnej stratégii Slovenskej republiky a z nej vyplývajúcej Obrannej stratégii a Vojenskej stratégii Slovenskej republiky. Spoločným znakom týchto dokumentov je „*členstvo v NATO a modernizácia ozbrojených síl.*“ (Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2002, s. 1), čo predstavovalo zásadnú zmenu smerovania ozbrojených síl oproti predchádzajúcemu stavu.

Pod vlajkou NATO sa Ozbrojené sily Slovenskej republiky podieľali na plnení úloh v rámci medzinárodného krízového manažmentu, čím potvrdili, že ich aktívna účasť v týchto operáciách a mierových misiách patrí k prioritám zahraničnej a bezpečnostnej politiky Slovenskej republiky. Ide o operácie a misie:

- Misia SFOR (Stabilization Force), Bosna a Hercegovina (1999 - 2003);
- Operácia NATO - SFOR, Stabilisation Forces, Bosnia and Herzegovina (2002 - 2003)
- Misia NATO AFOR a KFOR - ženijná jednotky (1999 - 2002);
- Trvalá sloboda, Kuvajt, Enduring Freedom, Kuwait (2003);
- Operácia CONCORDIA, Macedónsko (2003);
- Operácia Trvalá sloboda, Operation Enduring Freedom, Afganistan (2002 - 2005);
- Operácia Iracká sloboda, Operation Iraqi Freedom, Irak (2003 - 2007);
- ISAF, International Security Assistance Force, (2004-2014)
- Výcviková misia NATO v Iraku (NATO Training Mission Iraq-NMI),
- Bojová skupina v rámci Posilnenej predsunutej prítomnosti NATO v Lotyšsku (eFP BG LVA);
- Stála námorná skupina NATO (SNMG1);
- Koaličná operácia pod vedením USA Kombinované spoločné zoskupenie operácie Inherent Resolve v Iraku (CJTF-OIR) – 2022 (Ministerstvo obrany SR, 2023).

2 VZNIK ARMÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY, JEJ TRANSFORMÁCIA NA OZBROJENÉ SILY SLOVENSKEJ REPUBLIKY A PROFESIONALIZÁCIA

Po rozdelení Českej a Slovenskej federatívnej republiky došlo aj k rozdeleniu silových zložiek, ktoré tvorili hlavný prvok bezpečnostného systému vtedajšieho zoskupenia. Armáda Českej a Slovenskej federatívnej republiky sa na základe zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 3/1993 Z. z. o zriadení Armády Slovenskej republiky rozdelila a vznikla samostatná Armáda Slovenskej republiky (ďalej len „Armáda SR). Tento bezpečnostný prvok tvoril po materiálovej a technickej stránke federálny majetok dovtedajšej armády, ktorý sa prerozdělil podľa počtu obyvateľov vznikajúcich štátov Česka a Slovenska v pomere 2:1. Proces rozdelenia v sebe zahŕňal redislokáciu niektorých vojenských celkov a jednotiek z územia súčasnej Českej republiky spolu s presunom veľkého počtu zbraní, techniky a munície na územie súčasnej Slovenskej republiky. Cieľom bolo, aby vznikajúca Armáda SR bola schopná od prvého dňa svojej existencie plnohodnotne zabezpečiť obranyschopnosť, suverenitu a zvrchovanosť novovzniknutého štátu. (Rádio Regina Západ, 2002)

Slovenská republika už v tom čase podnikala prvé kroky pre vstup do medzinárodných organizácií, ktoré poskytovali perspektívu nových ozbrojených síl. Nakoľko v tom čase Armáda SR nezodpovedala požiadavkám NATO z dôvodu úrovne výcviku, ktorý nebol, ako Aliancia požadovala, bojovo orientovaný, bolo potrebné prehodnotiť štruktúry a samotné orientovanie výcviku ozbrojených síl. (Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2002)

Prijatím Bezpečnostnej stratégie v roku 2001 a z nej vyplývajúcej Vojenskej stratégie a Obrannej stratégie sa začal proces reformy Armády SR. Základným cieľom bolo „*byť pripravený brániť životné záujmy štátu operujúc ako samostatná sila a zároveň sa pripravovať na prijatie do NATO. Na dosiahnutie uvedených zámerov zároveň pripraviť podrobný dlhodobý plán (s využitím systému obranného plánovania) s cieľom vybudovať moderné ozbrojené sily budúcnosti.*“ (Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2002, s. 1).

Potrebná bola aj zmena legislatívneho rámca upravujúceho zaistenie bezpečnosti Slovenskej republiky. V apríli 2002 bol prijatý Ústavný zákon o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu č. 227/2002, taktiež Zákon

č.387/2002 Z. z. o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu a v máji 2002 Zákon o obrane Slovenskej republiky č. 319/2002.

Následne, 1. 7. 2002, vstúpil do platnosti zákon č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách SR, ktorý priniesol prestavbu dovtedy platného systému obrany štátu a oficiálne vznikli Ozbrojené sily SR (ďalej len „OS SR“). Už spomínaným prijatím Bezpečnostnej stratégie dochádzalo k postupnému znižovaniu počtov vojakov rezortu obrany v zmysle „kvalita nad kvantitou“. Dovtedy platný systém nepodporoval v dostatočnej miere orientáciu výcviku na boj ako požadovala NATO. V danom období prebiehala základná vojenská služba v trvaní deväť mesiacov, v rámci ktorej sa nastupujúci vojaci zúčastnili základného vojenského výcviku a odborného výcviku. Výcvik v jednotlivých etapách trval krátko a dosiahol úroveň roty (batérie). Neprebehol však výcvik na úrovni prápor a tak vojenský útvar nevedel dosiahnuť požadovanú úroveň bojovej pripravenosti, ktorú požadovala Aliancia.

Po úspešnom začlenení sa do NATO pokračoval ďalej proces reformy OS SR. Vstup Slovenskej republiky do NATO a EÚ dramaticky zmenil postavenie Slovenska. Najlepšie túto zmenu vystihuje vyjadrenie vtedajšieho ministra obrany Martina Fedora: „*Model 2010 bol postavený na obrane územia a Model 2015 spočíva na obrane záujmov.*“ (Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2006, s. 4) Bezpečnosť Slovenskej republiky sa tak už nemerala len vlastnou bezpečnosťou, ale aj možným ohrozením a stabilitou členov NATO. Táto zmena sa odzrkadlila aj v novej Bezpečnostnej stratégii, ktorá bola prijatá 27. septembra 2005. Slovenská republika začala pôsobiť v strategickom prostredí, ktoré bolo ovplyvnené hrozbami ako terorizmus, šírenie zbraní hromadného ničenia, regionálne konflikty, rôznymi ideológiami a spormi. (Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2006). Slovenské ozbrojené sily museli reflektovať tieto zmeny a tak sa z klasického ponímania vojenského konfliktu na našom území, rozšírilo teritórium pôsobenia na medzinárodný priestor v rámci nasadenia do zahraničných operácií a misií. Okrem expedičného charakteru sa zmenila aj samotná povaha operácií a aktivít. Rozsah činností presiahol tradičné zameranie na územnú obranu a začal sa orientovať na prevenciu vzniku konfliktov, stabilizačné aktivity a post-konfliktnú obnovu.

Ďalšou významnou zmenou bola profesionalizácia ozbrojených síl, kedy bola v roku 2005 zrušená branná povinnosť a do platnosti vstúpil zákon o štátnej službe profesionálnych vojakov č. 346/2005. Ozbrojené sily mali podstatne zmenšiť svoje rady, ale o to mali byť efektívnejšie, organizovanejšie, vyzbrojené a vycvičené tak, aby dosiahli požadovanú úroveň interoperability s aliančným prostredím.

Hoci postupom rokov dochádzalo k zvyšovaniu úrovne operačnej spôsobilosti, stále nie je dosiahnutý požadovaný stav. Ako uvádza Komplexné hodnotenie obrany za rok 2022 „*Ani v roku 2022 veľká časť jednotiek nedosiahla požadovanú úroveň operačnej pripravenosti na základe kritérií stanovených príslušným zaradením jednotky do triedy operačnej pripravenosti a na základe vyhodnocovania merateľných ukazovateľov stanovených smernicou na hodnotenie operačnej pripravenosti OS SR.*“ (Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2023b, s. 14).

Je nutné podotknúť, že v roku 2022 sa zvýšila intenzita výcviku jednotiek OS SR z dôvodu zmeny bezpečnostnej situácie v Európe. Spomínaný dokument uvádza, že požadovanú operačnú úroveň dosiahlo 86 % jednotiek OS SR. Požadovanú úroveň operačnej spôsobilosti výrazne ovplyvnila pandémia COVID-19, dlhodobé zdrojové poddimenzovanie rezortu obrany, zvýšená odchodovosť profesionálnych vojakov zo služobného pomeru a proces prezbrojovania OS SR. (Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2023b)

Bezpečnostná stratégia a dokumenty z nej vyplývajúce – Vojenská stratégia a Obranná stratégia – boli naposledy revidované v roku 2021 v čase zvyšujúceho sa napätia v medzinárodnom prostredí, kedy dochádzalo k hrubému porušovaniu medzinárodného práva a platných politických záväzkov. Dochádzalo k „*presadzovaniu mocenských a teritoriálnych ambícií, nelegálnemu použitiu sily a porušovaniu medzinárodného práva, posilňovaniu vojenských a nevojenských spôsobilostí, politickej a ekonomickej stagnácie a chronickej nestability regiónu.*“ (Vláda Slovenskej republiky, 2021, s. 5)

V súčasnosti sme bohužiaľ svedkami reálneho naplnenia hrozieb zo strany Ruskej federácie, ktorá dňa 24.2. 2022 vojensky zaútočila na Ukrajinu v snahe zabrániť Ukrajine smerovaniu na západ a začleneniu sa do medzinárodných organizácií ako EÚ a NATO. Slovenská republika odsúdila tento agresívny čin „*Slovenská republika ostro odsudzuje ruskú agresiu a stojí pri trpiacom ukrajinskom ľude. V súčinnosti so spojencami v Severoatlantickej aliancii a Európskej únii sme pripravení poskytnúť Ukrajine pomoc na ukončenie konfliktu a na ochranu ľudských životov. Nastolenie mieru je absolútnou prioritou.*“ (Tlačová agentúra Slovenskej republiky, 2022)

3 MIGRAČNÁ KRÍZA

Migrácia nie je pre Slovenskú republiku niečo neznáme. V malých množstvách prenikali migranti na územie dnešného Slovenska už po rozpade Sovietskeho zväzu. Nebolo tomu inak ani po rozdelení Českej a Slovenskej federatívnej republiky a vytvorení samostatného štátu. Je potrebné však podotknúť, že aj občania Slovenskej republiky opúšťali svoju krajinu z dôvodu nepriaznivých, či už ekonomických podmienok alebo podmienok pre štúdium. Vstup Slovenska do EÚ značne zvýšil počet cudzincov prichádzajúcich na jeho územie. Postupne sa tak začala budovať migračná politika Slovenskej republiky, ktorá bola do značnej miery prepojená s migračnou politikou EÚ. Vstup Slovenska do Schengenského priestoru a realizácia slobody pohybu v rámci EÚ spôsobili zvýšený príchod cudzincov aj na územie Slovenska. Popri zabezpečení voľného pohybu občanov EÚ sa do krajiny dostával veľký počet nelegálnych migrantov. Prílev cudzincov začal byť vážnym problémom v roku 2009, kedy vypukla silná ekonomická kríza, ktorá vážne zasiahla aj Slovensko. Domáce obyvateľstvo strácalo zamestnanie, takže nezamestnanosť stúpala závažným tempom. Lacná pracovná sila zo zahraničia spolu s prílivom nelegálnych migrantov spôsobili negatívny postoj verejnosti na otázku migrácie. „*Nedostatočná miera integrácie migrantov môže byť zdrojom sociálneho napätia, bezpečnostných hrozieb a sprostredkovane aj rastu podpory pre extrémistické politické ideológie a skupiny. Hrozbou je tiež šírenie radikalizmu medzi migrantami, k čomu môže prispieť aj ich sociálne vylúčenie. Na druhej strane množiace sa neoverené a nepravdivé informácie o migrácii a cudzincoch môže viesť k nárastu nenávistných prejavov a extrémizmu v spoločnosti.*“ (Vláda Slovenskej republiky, 2021, s. 8-9) V období medzi rokmi 2009 až 2014 sa však ešte nedá hovoriť o migračnej kríze v spojitosti so Slovenskom, nakoľko Slovenská republika nepatrila do centra záujmu migrantov. Pre nelegálnych migrantov bola a naďalej zostáva len tranzitnou krajinou. Cieľovou krajinou môže byť pre tých migrantov, ktorí vstupujú do priestoru Schengenu legálne.

Rok 2015 považujeme za rok európskej migračnej krízy. Práve v tomto roku bol zaznamenaný najväčší počet migrantov a utečencov. Vypuknutie vojnového konfliktu v Sýrii, ozbrojené konflikty v Iraku, Afganistane, Líbyi, Južnom Sudáne, Jemene, expanzia Islamského štátu do krajín Blízkeho východu – to všetko zapríčinilo masívny odchod obyvateľstva z týchto krajín, ktoré utiekalo pred hrôzami vojny a prekročilo tak hranice EÚ. Situácia začala byť alarmujúca po tragédii, ktorá si vyžiadala životy 1200 migrantov, ktorí

zahynuli v Stredozemnom mori. (Tlačové stredisko Európskeho parlamentu, 2015) Európska únia tak bola nútená do svojej migračnej politiky zahrnúť nie len opatrenia na zabránenie nelegálnej migrácie, ale aj záchranu životov migrantov v Stredozemnom mori.

Na územie EÚ prichádzali utečenci a migranti dvomi trasami – z pobrežia severnej Afriky plavbou cez Stredozemné more do Talianska alebo Grécka a odtiaľ do krajín západnej Európy. Druhá trasa viedla z Turecka cez Egejské more do Grécka, odtiaľ na Balkánsky polostrov a do Maďarska. Maďarská republika však ochránila svoje vnútorné hranice s Chorvátskom a Srbskom vybudovaním ochranného plota, ktorý odklonil prílev prichádzajúcich migrantov zo Srbska do Chorvátska a následne do Slovinska. Odtiaľto už mali migranti takmer voľný prechod cez hranice, nakoľko táto časť schengenského priestoru bola menej strážená. Po odklonení takzvanej balkánskej trasy začali prijímať krajiny Európy rozličné opatrenia na riešenie problému nelegálnej migrácie. Spoločným cieľom všetkých európskych krajín však bolo, aby sa Schengenský priestor chránil vo zvýšenej miere. Čo však krajiny EÚ rozdelilo v otázke migrácie, bol postoj k povinným kvótam. Podľa európskej migračnej politiky platila zásada, že migranti prekračujúci hranice EÚ majú požiadať o azyl v prvej krajiny EÚ, do ktorej vstúpia, aj napriek tomu, že nie je ich cieľovou krajinou. Migranti však najviac žiadostí o azyl podali v krajinách ako Nemecko a Švédsko, ktoré boli podľa nich ideálne na život. Európska komisia tak v snahe odľahčiť situáciu týmto krajinám pristúpila k prerozdeľovaniu migrantov na báze povinných kvót. Na základe uvedeného mala Slovenská republika prijať 785 občanov zo Sýrie a Eritrey do roku 2017 a okrem toho ďalších 319 osôb. (Spravodajský portál Tlačovej agentúry Slovenskej republiky, 2015)

Otázka migrácie rozpútala silný tlak verejnej mienky adresovaný predovšetkým na predstaviteľov politickej scény. Verejnosť zaujímalo, ako sa Slovenská republika postaví k princípu prerozdeľovania prílivu migrantov prostredníctvom kvót zo strany Európskej únie. Po vzore južného suseda, Maďarskej republiky, ktorý sa rázne postavil na odpor a začal s masívnou proti migračnou a anti-kvótovou rétorikou začali aj medzi obyvateľmi Slovenska narastať extrémistické nálady, ba dokonca podnietili vzostup extrémistických politických strán. Slovenská republika, rovnako ako všetky krajiny Vyšehradskej štvorky, niekoľkokrát vyjadrila nesúhlas s povinnými kvótami.

Ďalším zlomovým bodom v európskej migračnej kríze bolo v roku 2019 vypovedanie dohody medzi Tureckom a EÚ, na základe ktorej sa mali všetci migranti smerujúci z Turecka podrobiť registrácii. V prípade, že odmietnu požiadať o azyl, respektíve im z nejakého dôvodu nebude udelený, budú vrátení späť do Turecka na náklady EÚ. Turecko malo zaistiť, aby nevznikali ďalšie, či už pozemné alebo námorné migračné trasy. Na druhej strane, Turecko žiadalo bezvízový styk s krajinami EÚ a vytvorenie colnej únie. Vypovedanie tejto dohody bolo jednostranné, zo strany Turecka, nakoľko tvrdili, že EÚ si neplní záväzky z nej vyplývajúce.

Eskalácia zlých vzťahov EÚ a Turecka sa dostala až do bodu, kedy v roku 2020 Turecko otvorilo voľný priechod ľuďom smerujúcim do Európy. Turecký prezident sa obhajoval tým, že krajina už nedokáže naďalej čeliť tlaku migrantov. V tomto prípade išlo o migrantov zo Sýrie, kde prebiehala sýrska občianska vojna. Ani v tomto prípade nebolo Slovensko cieľovou krajinou migrantov a zároveň nezmenilo svoj postoj voči povinným kvótam, aj keď ich Európsky parlament označoval za dobrovoľné.

Slovenskú republiku zasiahla najväčšia utečenecká kríza v jej krátkej histórii po vypuknutí vojenskej agresie Ruskej federácie voči Ukrajine 24.2.2022. Ľudia utekajúci pred hrôzami vojny začali prúdiť na územie Slovenska už po pár dňoch po vypuknutí vojny. Už po mesiaci, v marci 2022, prešlo cez ukrajinsko-slovenskú hranicu 269 111 utečencov,

pričom 248 759 z nich boli Ukrajinci. (Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2022) Slovenská republika poskytovala od začiatku týmto utečencom možnosť získania dočasného útočiska, alebo azylu. Na riešenie mimoriadnej situácie na slovensko-ukrajinských hraničných priechodoch boli nasadené viaceré silové a bezpečnostné zložky, no dôležitú úlohu zohrali aj dobrovoľníci a neziskové organizácie, ktoré poskytli utečencom stravu a ubytovanie. Slovenská republika vytvorila pre utečencov z Ukrajiny veľkokapacitné záchytné centrá, kde sa im poskytovala zdravotná starostlivosť a doprava do miesta ďalšieho ubytovania. Ubytovanie im poskytovali aj samotní domáci obyvatelia a štát poskytoval finančnú kompenzáciu za poskytnutie ubytovania utečencom z Ukrajiny. Do konca augusta 2022 vstúpilo na územie Slovenskej republiky po vypuknutí vojny na Ukrajine 665 158 osôb, pričom o dočasné útočisko požiadalo len 88 190 z nich. (Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2022b)

Nelegálna migrácia v Slovenskej republike začala predstavovať bezpečnostnú hrozbu v období od novembra 2022. Išlo o nelegálnu migráciu po balkánskej trase. Na zvyšujúcu sa hrozbu v podobe nelegálnej migrácie reagovalo Slovensko posilnenou hliadkovou činnosťou v slovensko-maďarskom pohraničí, zmiešanými hliadkami priamo na území Maďarska a kontrolou na hlavných ťahoch smerujúcich cez slovensko-maďarskú štátnu hranicu a taktiež kontrolami vo vlakoch. (Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2022c)

Zhoršujúca sa situácia a stále väčší prílev migrantov zo Sýrie, Afganistanu a iných vojnou zasiahnutých krajín opätovne spustila hraničné kontroly s Českou republikou a Rakúskom. Vláda Slovenskej republiky v reakcii na mimoriadnu situáciu spojenú s nelegálnou migráciou rozhodla o nasadení profesionálnych vojakov na podporu Policajného zboru Slovenskej republiky v operácii „HAVRAN“. Profesionálni vojaci sa podieľali na kontrolách hraničných priechodov a monitorovacích hliadkach v slovensko-českom a slovensko-maďarskom pohraničí. Operácia Havran bola ukončená k 10.2. 2023.

Profesionálni vojaci OS SR sú od septembra 2023 opätovne nasadení na podporu Policajného zboru SR na riešenie nelegálnej migrácie počas „operácie PRÍLIV.“ Cieľom je posilniť kapacity na riešenie nelegálnej migrácie. Vojaci sú nasadení v zmiešaných hliadkach a plnia asistenčné úlohy v rámci logistiky, dohliadajú na určené priestory alebo plnia ďalšie úlohy podľa požiadaviek policajného zboru. Vláda Slovenskej republiky prostredníctvom svojho uznesenia poskytla mandát na použitie do 500 príslušníkov OS SR denne na vybraných hraničných priechodoch Slovenskej republiky do 31.12.2023. Najväčšiu pomoc bolo a stále je potrebné na zaistenie bezpečnosti na maďarsko-slovenskej hranici.

4 PANDÉMIA KORONAVÍRUSU

Zaistenie bezpečnosti občanov štátu v sebe zahŕňa aj vytvorenie a udržiavanie vhodného prostredia na rozvoj, či už jednotlivca alebo spoločnosti. Dôležitým míľnikom pre Slovensku republiku v tomto úsilí o bezpečnosť obyvateľstva bola nepopierateľne pandémia koronavírusu COVID-19¹ a jej zvládnutie. Infekčné ochorenie spôsobené vírusom SARS-CoV-2 sa prvýkrát objavilo v novembri 2019 v Číne, odkiaľ sa nezadržateľne šírilo do celého sveta. Svetová zdravotnícka organizácia v reakcii na rýchle šírenie a mieru úmrtnosti populácie označila toto ochorenie za globálnu pandémiu.

¹ Označenie COVID – 19 je vytvorené zo slov COrona VIRus Disease a číslo označuje skratku roku výskytu.

Slovenská republika zaznamenala prvý prípad tohto infekčného respiračného ochorenia v marci 2020. Celkový priebeh pandémie sa z hľadiska frekvencie šírenia delí na niekoľko vln:

- prvá vlna prebiehala od prvého výskytu v marci 2020 do septembra 2020;
- druhá vlna v období od októbra 2020 do marca 2021;
- tretia vlna v období od apríla 2021

Na začiatku prvej vlny vtedajší predstavitelia vlády Slovenskej republiky zareagovali a v reakcii na výskyt tohto ochorenia na území krajiny vyhlásili mimoriadnu situáciu a núdzový stav pre zdravotnícke zariadenia. Opatrenia prijaté na zamedzenie šírenia ochorenia medzi populáciou predstavovali v prvom rade zatvorené medzinárodné letiská, školy a predškolské zariadenia. Zrušené verejné kultúrne podujatia, zatvorené bary a reštaurácie. Preventívnym opatrením bolo nosenie rúška na prekrytie horných dýchacích ciest, nakoľko sa COVID-19 šíril kvapôčkovou infekciou. Zdravotnícke pomôcky boli stiahnuté z exportu do zahraničia z dôvodu ich nedostatočnosti, ľudia vracajúci sa zo zahraničia museli absolvovať povinnú karanténu v štátnom zariadení. Obmedzenie slobody pohybu obyvateľa naplno pocítili počas veľkonočných sviatkov v roku 2020, kedy príslušníci polície spolu s profesionálnymi vojakmi hliadkovali na hraniciach okresov Slovenska, aby tak zamedzili veľkému presunu obyvateľstva a nekontrolovateľnému šíreniu koronavírusu. V letných mesiacoch 2020 sa situácia so šírením pandémie upokojila a niektoré opatrenia sa uvoľnili, aby sa obnovil normálny chod spoločnosti. Karanténu v štátnom zariadení nehradila inteligentná karanténa v domácom prostredí. V septembri 2020 sa zriadili v krajských mestách mobilné odberné miesta, kde sa obyvatelia mohli otestovať na COVID-19. Za obdobie prvej vlny pandémie bolo 10 141 výskytov ochorenia, pričom z toho 48 smrteľných.

Druhá vlna pandémie na Slovensku sa niesla v znamení celoplošného testovania. Vláda Slovenskej republiky podporená uzneseniami Ústredného krízového štábu spustila najväčšiu koordinovanú operáciu bezpečnostného systému Slovenskej republiky s názvom „Spoločná zodpovednosť“. V dôsledku nezadržateľného nárastu počtu denných prírastkov pozitívne testovaných s ochorením COVID-19 dochádzalo k nárastu hospitalizovaných pacientov a tiež pacientov vyžadujúcich intenzívnu starostlivosť formou napojenia na pľúcnu ventiláciu. Očakávalo sa, že pri nezmenenom trende šírenia ochorenia COVID-19 v období mesiacov september – október 2020 dôjde ku kritickému zaťaženiu zdravotníckeho systému Slovenskej republiky, čo s odstupom času môžeme potvrdiť. Najväčšie problémy boli so zabezpečením ochranných pomôcok pre zdravotnícky personál, kapacitou lôžok pre pacientov, samotný personál balansoval na hranici možností a bol preťažený, nehovoriac o nedostatočnom počte pľúcnych ventilácií.,

Dňa 18. októbra 2020 vláda Slovenskej republiky schválila uznesenie č. 665 k návrhu na prípravu a vykonanie celoštátneho testovania obyvateľstva na území Slovenskej republiky na prítomnosť ochorenia COVID-19 v čase núdzového stavu. Úlohou tejto operácie bolo v spolupráci so silami a prostriedkami Ministerstva vnútra Slovenskej republiky (Policajný zbor Slovenskej republiky, Hasičský a záchranný zbor Slovenskej republiky), Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky (zdravotnícky personál) a jednotlivých samospráv (administratívna podpora) otestovať na prítomnosť ochorenia COVID-19 všetkých občanov Slovenskej republiky (respektíve maximálny možný počet), zistiť mieru infikovania populácie Slovenska, zachytiť pozitívne prípady ochorenia a zastaviť jeho reťazové šírenie medzi obyvateľstvom. Na tento účel sa zriadila sieť odberných miest určených na báze volebných okrskov miest a obcí SR, ktoré boli určené ako stacionárne odberné miesta a mobilné odberné miesta, ktoré boli zriadené v odlúčených a malých okrskoch. Odberné tímy na jednotlivých odberných miestach boli zložené

z minimálne dvoch až troch zdravotníckych pracovníkov (alebo viacerých v závislosti na veľkosti odberného miesta), jeden policajt zabezpečujúci verejný poriadok a jeden profesionálny vojak, určený ako veliteľ odberného miesta a zodpovedný za celý priebeh testovania. Odber a vyhodnotenie vzoriek sa zabezpečoval antigénovým testom. Výsledok testovania bol zaznamenaný na certifikáte a odovzdaný každému otestovanému občanovi.

Plošné testovanie sa zopakovalo niekoľkokrát najmä v okresoch a obciach s vysokou mierou infikovania s nasledovnými výsledkami:

- „1. kolo testovania: účasť 3 625 332 ľudí, z toho pozitívnych prípadov bolo 38 359;
- 2 kolo testovania: účasť 45 okresov, 2 044 855 ľudí, zachytených pozitívnych prípadov 13 509;
- 3 kolo testovania: dobrovoľná účasť, 458 miest a obcí, 110 609 ľudí, pozitívne prípady ochorenia COVID-19 v počte 2501.“ (Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2021, s. 7)

V nasledujúcom období sa viaceré aktivity a obmedzenia odvolávali len na platný negatívny test na COVID-19 dokonca na prelome rokov 2020 až 2021 došlo k tzv. „lockdownu“ – vypnutiu spoločnosti. Aktivity na verejnosti boli zrušené, uzatvorili sa všetky podniky a firmy, vykonávali sa iba činnosti nevyhnutné pre chod spoločnosti (pohotovostné lekárne, stále zmeny operačných stredísk záchranných zložiek a podobne). V ďalšom období sa už plošné testovanie neuskutočňovalo. Odberné miesta boli zriadené takmer v každom meste, ale testovanie bolo dobrovoľné, dokonca dochádzalo k testovaniu v rámci väčších firiem a podnikov na Slovensku. Zamestnanci si tak mohli byť istí, že zo zamestnania neprinesú toto ochorenie domov k rodine. Celkový počet antigénových testov odobratých od obdobia januára 2021 do septembra 2023 bolo 44 932 618. Z uvedeného počtu bolo 811 883 pozitívnych. (Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky, 2023)

Hoci globálne šírenie pandémie COVID-19 predstavovalo významné obmedzenie a doslova prekážku vo fungovaní štátnej správy a celkovo spoločnosti, môžeme potvrdiť, že preverilo sily a schopnosti bezpečnostného systému v oblasti riešenia domáceho krízového manažmentu. Všetky prvky bezpečnostného systému preverili svoje sily a schopnosti pri boji s pandemiou. Ozbrojené sily a ich kapacity boli preverované, či už pri transporte zdravotníckeho materiálu, výpomoci profesionálnych vojakov v zdravotníckych zariadeniach, činnosti pri celoštátnom testovaní obyvateľstva a pri plnení ďalších úloh na podporu policajného zboru. Spätná analýza ukázala, že pri realizácii operácie spoločná zodpovednosť bolo vyťaženie 95 % využiteľného personálu OS SR, čiže v prípade vzniku kontinuálnej mimoriadnej udalosti by nebolo možné zaistiť potrebné kapacity a spôsobilosti na jej riešenie. Taktiež pri logistických presunoch sa ukázal vozový park rezortu obrany ako nedostatočný. (Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2021)

5 PREDIKCIE VÝVOJA BEZPEČNOSTI SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Smerovanie bezpečnosti Slovenskej republiky je a naďalej bude ovplyvnené jej účasťou v medzinárodných organizáciách. Predstavitelia štátu si musia byť vedomí záväzkov vyplývajúcich z jednotlivých prístupových dohôd a zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná. Slovensko má možnosť zúčastniť sa tvorby dejín a podieľať sa na budovaní a udržiavaní medzinárodného mieru. Globálne výzvy, ktoré stoja pred medzinárodným spoločenstvom ohrozujú život, jeho kvalitu a spôsob prežitia. Nie sú to len problémy vzdialených krajín, ale reálne ohrozujú aj slovenských občanov. Ide najmä o hospodársku nestabilitu, terorizmus, čoraz prepojenejšie a približujúce sa konflikty, ohrozenia verejného zdravia, zmena klímy, obmedzené prírodné zdroje, nelegálna migrácia a nútené vysídlenie. Na ich riešenie musí Slovenská republika ukázať snahu o podporu

jednoty so zahraničnými partnermi, či už EÚ, NATO, OBSE alebo OSN. Je potrebné, aby Slovensko spolupracovalo s ostatnými partnerskými krajinami, aby bolo schopné predkladať a prijímať flexibilné, účinné a efektívne riešenia naliehavých problémov, ktorým čelí.

V súčasnosti je potrebná predovšetkým stabilita na domácej politickej scéne. Obyvateľstvo stojí pred rozličnými krízami, akými sú zvýšené ceny energií, niektoré mestá a obce na Slovensku sa v dôsledku vysokých cien energií, ktoré nie sú regulované štátom dostávajú do nútenej správy, nerozvinutá infraštruktúra. Občania Slovenskej republiky však nevidia konkrétne kroky zo strany štátu. Obyvateľstvo sa sotva spamätalo z mimoriadnej situácie spojenej so šírením pandémie COVID-19 (po viac ako tridsiatich mesiacoch bola mimoriadna situácia zrušená k 15.9.2023) a už odoláva náporu nelegálnych migrantov, ktorí sa dostali na územie Slovenskej republiky po balkánskej trase. Od vypuknutia vojenskej agresie Ruska voči Ukrajine platí na Slovensku mimoriadna situácia pre hromadný príliv cudzincov z Ukrajiny, pričom ako už bolo spomenuté predchádzajúcej časti, situáciu s nelegálnymi migrantami pomáhajú riešiť aj profesionálni vojaci. Nejednotná politická scéna na Slovensku poskytuje možnosti šírenia dezinformácií a nenávistných vyjadrení na adresu migrantov. Obyvatelia, predovšetkým pohraničných okresov nevedia, čo majú očakávať a cítia sa ohrození. V tomto smere je potrebné nie len podniknúť reálne kroky k ochrane hraníc a obyvateľov Slovenskej republiky, ale predovšetkým začať riešiť problém na vonkajších hraniciach Schengenu. Samotní predstavitelia dočasnej vlády Slovenskej republiky uznali, že kapacity polície na riešenie problému nelegálnej migrácie na území Slovenska nepostačujú. Spojením kapacít a spôsobilostí krajín Schengenského priestoru by mohlo dôjsť k odrazeniu prílevu nelegálnych migrantov od vonkajších hraníc EÚ a tak k ochrane priestoru EÚ. V prípade pokračovania nestability politickej scény na Slovensku môže dôjsť k nárastu činností extrémistických skupín, dokonca k prevzatiu moci politických strán podporujúcich takéto aktivity. Je potrebné obnoviť dôveru občanov Slovenskej republiky v právny štát.

Súčasnú bezpečnostnú situáciu je výrazne ovplyvnené naďalej prebiehajúcou vojenskou inváziou Ruska na Ukrajinu. Všetci spojenci v rámci NATO označili Rusko za najväčšiu a najzávažnejšiu priamu hrozbu pre medzinárodný mier. Tento konflikt si už vyžiadal niekoľko desiatok tisíc život, bohužiaľ aj civilného obyvateľstva. *„V nadchádzajúcom období je možné očakávať, že vývoj v blízkom bezpečnostnom prostredí SR, osobitne na Ukrajinu, bude určovať vývoj bezpečnostnej situácie tak na Slovensku, ako aj v Európe a výrazne ovplyvní socio-ekonomické, bezpečnostné a politické vzťahy SR a širšie transatlantické vzťahy. Podkopanie medzinárodného poriadku založeného na pravidlách, akceptovanie stavu, že teritoriálnu zmenu je možné vynútiť hrozbou či použitím ozbrojenej sily proti princípom medzinárodného práva, sa môže stať nebezpečným precedensom.“* (Úrad vlády Slovenskej republiky, 2023, s. 5) Slovensko musí podporovať obnovenie medzinárodného mieru a podieľať sa na plnení plánov kolektívnej obrany, ktoré boli v tejto súvislosti aktivované (posilnenie vojenskej prítomnosti na východnom krídle NATO). V tejto súvislosti je potrebné prehĺbiť a podporiť diskusie o zvýšení výdavkov na obranu a nutnej modernizácii OS SR.

Do budúcnosti je potrebné, aby Slovenská republika presadzovala a podporovala aj aktivity v rámci energetickej bezpečnosti, najmä v oblasti diverzifikácie zdrojov vo vzťahu ku kritickej energetickej infraštruktúre.

ZÁVER

Existuje viacero definícií pojmu bezpečnosť. V prípade skúmania bezpečnosti štátu sa vysvetlenie tohto pojmu zameriava na vonkajšiu a vnútornú bezpečnosť. Bezpečnosť

môže byť vnímaná ako stav, ako schopnosť chrániť identitu jedinca, skupiny, či ako súhrn opatrení na zaistenie životne dôležitých záujmov. V každom štáte, aj v Slovenskej republike, je potrebné rozlišovať jednotlivé roviny bezpečnosti a celkový stav hodnotiť s ohľadom na všetky oblasti. Vonkajšia bezpečnosť, smerovaná zo štátu na vonkajšie prostredie, je reprezentovaná predovšetkým stabilitou štátu (politickou, hospodárskou či ekonomickou stabilitou) a jeho silovými zložkami, ktoré štát môže použiť na zaistenie vlastnej bezpečnosti. Pri pohľade na vnútornú bezpečnosť štátu je pozornosť smerovaná na ochranu vlastných záujmov, hodnôt, či sociálnej istoty občanov štátu. Jednotlivé historické míľniky vývoja bezpečnosti Slovenskej republiky sú predstavené s ohľadom na vonkajšiu bezpečnosť (vstup Slovenskej republiky do medzinárodných organizácií a vytvorenie a rozvoj ozbrojených síl) aj vnútornú bezpečnosť, ktorú ovplyvnila migračná kríza a pandémie COVID-19.

Stav bezpečnosti štátu je možné vyjadriť rôznymi ukazovateľmi, no vnímanie bezpečnosti môže byť odlišné. Rovnakú odpoveď občanov, či sa cítia v bezpečí, by sme nedostali ani v tak malom štáte, ako je Slovensko. Inú odpoveď by poskytol obyvateľ Bratislavského kraja a inú odpoveď by poskytol obyvateľ Prešovského, či Žilinského kraja. Ovplyvňujú ich rôzne demografické, ekonomické či sociálne faktory. História Slovenskej republiky nám poskytuje viacero momentov, ktoré ovplyvnili bezpečnosť jej občanov. Vybudovaním samostatného štátu vtedajší predstavitelia prevzali na seba a ďalšie nastupujúce generácie zodpovednosť za vybudovanie prostredia, v ktorom sa budú rodiny aj jednotliví občania cítiť v bezpečí a v ktorom budú zaistené ich práva a ochránené ich záujmy. Hrozby, či bezpečnostné výzvy boli v minulosti a naďalej sú prítomné aj dnes. Neustále sa meniace bezpečnostné prostredie, vznikajúce ozbrojené konflikty, šírenie zbraní hromadného ničenia, rozvoj techniky a technológií, medzinárodná deľba práce či globalizácia sú len časťou z nich. Je len na obyvateľoch a predstaviteľoch štátu, akú cestu si zvolia a ako budú posúvať svoj štát vpred a zaisťovať jeho bezpečnosť, vnútornú aj vonkajšiu.

ZOZNAM IBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- JURČÁK, V. a kol.: *Organizácie medzinárodného krízového manažmentu*. Liptovský Mikuláš. 2009. 882 s. ISBN 978-80-8040-387-4
- Ministerstvo obrany Slovenskej republiky. 2002. *MODEL 2010* [online]. Bratislava : [cit. 2023.08.15]. Dostupné na internete: <https://mosr.sk/materialy-a-dokumenty/>
- Ministerstvo obrany Slovenskej republiky. 2006. *MODEL 2015* [online]. Bratislava : 2006. [cit. 2023.08.20]. Dostupné na internete: <https://mosr.sk/data/files/834.pdf>
- Ministerstvo obrany Slovenskej republiky. 2021. *Skúsenosti z plošného testovania v Slovenskej republike - Príprava, priebeh, výsledky a lessons learned*. [online]. Dostupné na internete: https://www.mosr.sk/data/files/4394_2021-covid-19-mass-testing-in-the-slovak-republic-sk.pdf. 24 s.
- Ministerstvo obrany Slovenskej republiky. 2023. *Prehľad ukončených operácií medzinárodného krízového manažmentu*. [online]. Dostupné na internete: <https://www.mosr.sk/prehľad-ukoncenyh-operacii-medzinarodneho-krizoveho-manazmentu/>
- Ministerstvo obrany Slovenskej republiky. 2023b. *Komplexné hodnotenie obrany za rok 2022*, [cit 28.8.2023]. Dostupné na internete:

https://www.mosr.sk/data/files/5111_komplexne-hodnotenie-obrany-sr-za-rok-2022.pdf.
24 s.

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. 2022. *Od začiatku vojenského konfliktu prišlo z Ukrajiny na Slovensko takmer 270-tisíc osôb*. [online]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?tlacove-spravy-6&sprava=od-zaciatku-vojenskeho-konfliktu-prislo-z-ukrajiny-na-slovensko-takmer-270-tisic-osob>

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. 2022b. *Veľkokapacitné centrum v Nitre prechádza od pondelka 8. augusta do spiaceho režimu*. [online]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?tlacove-spravy-6&sprava=velkokapacitne-centrum-v-nitre-prechadza-od-pondelka-8-augusta-do-spiaceho-rezimu>

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. 2022c. *Reakcia ministerstva vnútra na video z dronu zverejnené českou políciou*. [online]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?tlacove-spravy-6&sprava=reakcia-ministerstva-vnutra-na-video-z-dronu-zverejnene-ceskou-policiou>

Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR. 2014. *Hodnotiaca správa o 10 rokoch členstva SR v EÚ*. [online]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=399848>, 25. s

Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR. 2018. *Komplexné zhodnotenie efektivity členstva SR v medzinárodných organizáciách a s ním spojené finančné aspekty (2016 – 2017)*. [online]. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2018-99>. 94 s.

Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí. 2022. *Slovenská republika a Organizácia Spojených národov (OSN)*. [online]. Dostupné na internete: <https://www.mzv.sk/web/sk/diplomacia/medzinarodne-organizacie/slovensko-v-osn/slovensko-v-osn>

Rádio Regina Západ. 2002. *Delenie ČSFR a vznik Armády SR*. [online]. Dostupné na internete: <https://www.mosr.sk/delenie-csfr-a-vznik-armady-sr-radio-regina-zapad-28-decembra-2022/>

SEVEROATLANTICKÁ ALIANCIA. 1949. *Severoatlantická zmluva*. [cit.11.8.2023] Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=186419>

SLOVENSKÁ TLAČOVÁ AGENTÚRA. 2009. [online] *Baška: Členstvo v NATO prinieslo Slovensku výhody a záväzky zároveň*. [cit 28.8.2023] Dostupné na internete: <https://www.mod.gov.sk/baska-clenstvo-v-nato-prinieslo-slovensku-vyhody-a-zavazky-zaroven/>

Spravodajský portál Tlačovej agentúry Slovenskej republiky. 2015. *Európska komisia zverejnila kvóty pre azylantov, pre SR je to 785 osôb*. [online]. Dostupné na internete: <https://www.teraz.sk/zahranicie/europska-komisia-zverejnila-kvoty-pre/137266-clanok.html/>

Štatistický úrad Slovenskej republiky. 2003. *Referendum o vstupe SR do Európskej únie 16. a 17. máj 2003*. [cit 27.7.2023]. Dostupné na internete: <https://volby.statistics.sk/ref/ref2003/webdata/home.htm>

Štatistický úrad Slovenskej republiky. 2003. *Referendum o vstupe SR do Európskej únie 16. a 17. máj 2003*. [online]. Dostupné na internete: <https://volby.statistics.sk/ref/ref2003/webdata/sk/graf/kart1.htm>

- Tlačová agentúra Slovenskej republiky. 2022. *Spoločné vyhlásenie troch najvyšších ústavných činiteľov k začiatku ruskej vojenskej invázie voči Ukrajine*. [cit. 2023.08.29]. Dostupné na internete: <https://etasr.sk/article/17576275>
- Tlačové stredisko Európskeho parlamentu. 2015. *Parlament schválil navýšenie prostriedkov na riešenie situácie migrantov o 69,6 milióna eur*. [online]. Dostupné na internete: <https://www.europarl.europa.eu/news/sk/press-room/20150703IPR73907/parlament-navysil-prostriedky-na-riesenie-situacie-migrantov-o-69-6-miliona-eur>
- Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky. 2023. *COVID-19*. [online]. Dostupné na internete: <https://covid-19.nczisk.sk/sk>
- Úrad vlády Slovenskej republiky. 2023. *Správa o bezpečnosti Slovenskej republiky za rok 2022*. [cit. 2023.08.29]. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2023-310>. 24 s.
- Vláda Slovenskej republiky. 2021. *Bezpečnostná stratégia SR*. [cit. 2023.08.20]. Dostupné na internete: https://www.mosr.sk/data/files/4263_210128-bezpecnostna-strategia-sr-2021.pdf, 21 s.
- VLČEK, D.- KAŠČÁKOVÁ, D. 2010. *Zahraničná politika SR- základné východiská, ciele a realizácia*. Banská Bystrica- UMB, 2010, 106 s. ISBN 978-80-557-0042-7

Mgr. Monika PAPŠOVÁ
Externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany
AOS gen. M. R. Štefánika
03101 Liptovský Mikuláš
monika.papsova@mil.sk

VYBRANÉ INTERNÉ A EXTERNÉ VPLYVY NA STABILITU BEZPEČNOSTNEJ SITUÁCIE V IRAKU

SELECTED INTERNAL AND EXTERNAL DRIVERS WITH IMPACT ON STABILITY OF SECURITY SITUATION IN IRAQ

Rudolf PÁSTOR, Matej VALLO

ABSTRACT

The article aims to provide a broader overview on situation in the Middle East particularly in Iraq. Iraq represents the key factor to achieve security and stability in the Middle East, therefore international coalition and other global actors are focusing their actions to gain influence in Iraq. The impact of many disputes, wars, political fights, Saddam Hussein terroristic regime and the recent rise and fall of terroristic Islamic State left Iraq in ruins. Iraq is just standing at the beginning of its journey to become a prosperous state. In this article author is providing basic breakdown of threats, which are challenging the Iraqi government. Author divided them into two sections – internal and external, even though they are both connected and the overall success will depend on national and international solutions. In the last chapter the author is providing his opinion on the future development of Iraq in 2 years period. This article consist of facts from scientific publications and the author expertise based on his gained knowledge during his time period spent in Iraq.

Keywords: Iraq, Islamic state in Iraq, Government of Iraq, stability

ÚVOD

Región Blízkeho východu patrí k jedným z najzložitejších regionálnym bezpečnostným komplexom. Tento región, bohatý na nerastné bohatstvo sa stal akousi pomyselnou kolískou terorizmu. Blízky východ je domovom viacerých teroristických skupín, medzi ktoré patrí napríklad *Al-Káida* alebo Islamský štát. Práve Islamský štát (ISIS) využil nestabilitu regiónu a v roku 2014 prekročil hranice Sýrie a obsadil provinciu *Anbar* v Iraku a neskôr v júni 2014 dobyl *Mosul* a vyhlásil na území Iraku a Sýrie kalifát¹. Globálnom odpoveďou bolo sformovanie medzinárodnej koalície² na čele so Spojenými štátmi americkými (USA) s cieľom vojensky poraziť Islamský štát. Do boja proti Islamskému štátu sa pridali krajiny, resp. jednotky, ktoré nepatrili do medzinárodnej koalície, napríklad Iránske jednotky integrované v Irackej armáde, Kurdska armáda tzv. „*Peshmerga*“ a mnohé ďalšie. Iracká vláda vyhlásila vojenské porazenie Islamského štátu v decembri 2017, čo naznačilo začiatok cesty k stabilizácii Iraku. Počas bojov odložili svoje náboženské spory Suniti a Šíiti, svoje politické spory Kurdska regionálna vláda a Iracká federálna vláda, zahraničné spory USA s Iránom. Po roku 2017 sa však tlak uvoľnil a tieto spory opäť prepukli, čo výraznou mierou komplikuje novej vláde rekonštrukciu Iraku a porazenie pozostatkov Islamského štátu, ktorý je aj v dnešných dňoch stále aktívny na Irackom

¹ kalifát [arab.] — centralizovaný štátny útvar spravovaný kalifom ako najvyšším moslimským svetským i duchovným predstaviteľom. (Encyclopaedia Beliana, 2017)

² Momentálne je medzinárodná koalícia zložená z 82 koalíčných národností, medzi ktoré patrí aj Slovenská republika.

území. Irak aj päť rokov po vojne zápasí s povojnovou rekonštrukciou, ktorá bola vyčíslená na 88 miliárd \$. (Reuters, 2018.) Na území Iraku a Sýrie sa nachádza niekoľko utečeneckých táborov, v dvoch najznámejších *Al-Hol* a *Al-Roj* sa momentálne nachádza približne 54 000 utečencov. Väčšinu z tohto počtu predstavujú rodiny bývalých príslušníkov Islamského štátu, čo výrazne komplikuje proces ich reintegrácie do spoločnosti. Humanitárna situácia v týchto táboroch je veľmi zlá, čo opäť vplýva na zvýšenú mieru radikalizácie.³ Pozostatkom bojov s Islamským štátom sú aj desiatky polovojenských skupín, milícií a kmeňov, ktoré boli zapojené do bojov proti Islamskému štátu. Ich oddanosť Iraku je často spochybňovaná a ich lojalita vo veľkej miere závisí od ich podporovateľa alebo náboženského smerovania. Množstvo týchto milícií je sponzorovaných Iránom, ktorý ich často využíva na presadenie svojich zahraničných záujmov na Blízkom východe a najmä na území Iraku a Sýrie. Posledným veľkým interným problémom sú politické spory medzi Regionálnou vládou Kurdistanu (*Kurdistan Regional Government*, ďalej len KRG) a Irackou vládou. Ich spory v dnešnej dobe sú spojené najmä s vlastníctvom zemného bohatstva, vzťahmi medzi *Peshmergou* a Irackou armádou, politickou situáciou a štátnym rozpočtom.

V roku 2018 sa rozhodla medzinárodná koalícia na čele s USA ukončiť operáciu zameranú na vojenskú porážku Islamského štátu v Iraku a výrazne menší kontingent ostal na území Iraku poskytovať výcvik, poradenstvo a podporné aktivity pre Irackú armádu. Cieľom tejto operácie v Iraku je pomôcť Irackým bezpečnostným silám obnoviť bezpečné a stabilné prostredie pre opätovný rozvoj Iraku. Vzťahy medzi USA a Irakom sú komplikované a ich hodnotenie závisí od uhla pohľadu a okolností ako sa ne nazeráme. Výraznou mierou ovplyvňuje tento vzťah viacero faktorov, medzi ktoré patrí aj vzájomná nevraživosť medzi Iránom a USA.

1. INTERNÉ VPLYVY NA BEZPEČNOSTNÚ SITUÁCIU V IRAKU

Iracká vnútorná situácia si za posledných 40 rokov prešla mnohými ťažkosťami – viacerými vojnami, vnútornými konfliktami, terorizmom a sankciami. Vojenský zásah koalíčných jednotiek voči režimu *Saddama Husseina* v roku 2003 ukončil niekoľko ročné obdobie tyranie, chaosu a násilia. Avšak nestabilná situácia na Blízkom východe umožnila vzostup Islamskému štátu, ktorý využil situáciu a zabral veľké územie Iraku a Sýrie. Po vojenskej porážke ISIS začal Irak s povojnovou obnovou. Víťazi volieb z roku 2018 však neostali dlho pri moci a počas masových protestov v roku 2019 a 2020 došlo k zvrhnutiu vlády a k zmenám vo volebnom systéme.

1.1 POLITICKÁ SITUÁCIA PO VOEBÁCH 2021

V roku 2021 sa uskutočnili voľby, ktoré však ešte viac skomplikovali vnútornú situáciu v Iraku. Tieto voľby vyhral s najväčším počtom kresiel v parlamente *Muqtafa Al-Sadr*⁴ s politickým hnutím „*Sadrist Movement*“. Jeho snahou bolo vytvorenie väčšinovej trojkoalície s Demokratickou stranou Kurdistanu (*Kurdistan Democratic Party*, ďalej len KDP) a Alianciou Taqadam (*Taqadam Alliance*), ktorá by mala spolu 163 kresiel v parlamente.

³ Bývalé matky z rodín Islamského štátu radikalizujú svojich potomkov za cieľom obnovy minulej slávy Islamského štátu. Týmto deťom je poskytovaný aj vojenský výcvik. Napriek faktu, že bývalí bojovníci ISIS sú uväznení mimo svoje rodiny, je možné vidieť, že sú tam deti, ktoré museli byť splodené v táboroch. Ženy z Islamského štátu teda majú deti s „plodnými“ chlapcami z tábora a tie sú následne vychovávané za účelom, aby sa stali tzv. „bábky Islamského štátu“.

⁴ Muqtafa Al-Sadr je šiitsky klerik, ktorý sa preslávil v roku 2003, keď po porážke Saddama Hussejna viedol šiitske milície proti jednotkám z medzinárodnej koalície a stal sa výraznou nábožensko-politickou osobnosťou veľkým množstvom podporovateľov.

Nedosiahnutie konsenzu medzi týmito stranami, politický tlak opozície a rozhodnutie Najvyššieho súdu⁵ Iraku nakoniec viedlo k odstúpeniu *Al-Sadra* a jeho prívržencov a uvoľnenie cesty pre pro-Iránske politické hnutie „*Coordination Framework*“, ktoré na svoju stranu dostalo potencionálnych spojencov *Al-Sadra*. Toto politické hnutie nominovalo do pozície premiéra *Mohammeda Shia Al-Sudaniho* a do pozície prezidenta bol po viac ako roku od volieb menovaný *Abdul Latif Rashid*.

Tieto udalosti sa však nezaobišli bez násilnosti. Po odstúpení *Al-Sadra* začali protesty v Zelenej zóne v Bagdade, ktoré prerástli do násilnosti medzi milíciami jednej a druhej strany. Prívržencom *Al-Sadra* sa podarilo obsadiť budovu parlamentu v Zelenej zóne⁶ a požadovali nezasahovanie Iránu do politického diania v Iraku. Nasledujúci deň *Al-Sadr* svojím príhovorom upokojil situáciu a demonštrácia sa rozpustila. Aj napriek oficiálnemu odchodu *Al-Sadra* z politiky sa väčšina politických analytikov zhoduje, že jeho odchod nie je trvalý a išlo len o politický ťah, *Al-Sadr* stále zostáva významnou politickou osobnosťou s veľkým vplyvom na dianie v Iraku. *Al-Sudani* sa po svojom nástupe dostal do neľahkej pozície, pred ktorou stojí Irak. V prvom rade je to vysoká miera korupcie, vnútorné konflikty, ekonomika založená len na nerastnom bohatstve (podľa odhadov 80-90% príjmov štátu prichádza z predaja nerastného bohatstva), súčasná kríza s dolárom, problémy s dodávkami vody a stále neodstránená hrozba obnovy Islamského štátu. Kľúčová v boji proti Islamskému štátu bude aj pozícia *Al-Sudani* k prítomnosti amerických jednotiek na území Iraku a práve táto téma spôsobuje viaceré nezhody v rámci hnutia *Coordination Framework*, ktorý nominovali *Al-Sudaniho* do pozície premiéra. Hnutie *Coordination Framework* je okrem iného zložené aj z politických strán, ktoré sú podporované Iránom, sponzorujú pro-iránske milície a otvorene vystupujú voči prítomnosti amerických síl na území Iraku. Tieto milície vykonali viacero útokov na koalíčné základne a sú nástrojom zahraničnej politiky Iránu na Blízkom východe.

Aj napriek tomuto faktu sa *Al-Sudani* nedávno vyjadril, že americká podpora pre Iracké bezpečnostné sily je potrebná pre dosiahnutie celkovej porážky Islamského štátu, avšak len v rovine poskytovania výcviku a podpory. Toto vyhlásenie však rozhorčilo práve pro-iránske milície, ktorých predstavitelia tvrdia, že odchod amerických síl z Iraku bola jedna z podmienok pri vzniku hnutia *Coordination Framework*. Opačný názor má však jeden z veliteľov kurdských *Peshmerga*, ktorý tvrdí, že odchod zahraničných síl by znamenal rozklad Iraku a opätovný nástup Islamského štátu. *Al-Sudani* sa v oblasti zahraničnej politiky venuje vzťahom s ostatnými krajinami, najmä však s krajinám Blízkeho východu, avšak jeho cesty smerovali už aj do Nemecka a Francúzska. Najmä od vyspelých krajín „západného sveta“ očakáva terajšia vláda pomoc s ekonomickými reformami, investíciami do irackého priemyslu a pomoc pri budovaní civilnej infraštruktúry⁷. V súčasnej dobe sa Iracká vláda potýka najmä s problémami súvisiacimi so schválením rozpočtu, nakoľko na dohodu potrebuje aj podporu KRG.

1.2 KURDSKO-IRACKÝ PROBLÉM

Kurdi tvoria etnickú skupinu Blízkeho východu, žijúcu najmä na území Iraku, Sýrie, Iránu, Turecka a Arménska. Odhadom na tomto území žije približne 30 miliónov Kurdov,

⁵ Najvyšší súd v Iraku rozhodol, že na zvolenie prezidenta treba mať 2/3 hlasov parlamentu. (Shafaq, 2022)

⁶ Zelená zóna je približne 10km² veľká časť v centre Bagdadu, kde sa nachádzajú vládne budovy, Americká ambasáda a ďalšie významné objekty.

⁷ Medzi tieto projekty patrí napríklad memorandum medzi Nemeckom a Irakom, ktorého cieľom je pomôcť Iraku s energetickým priemyslom a zdravotníckym sektorom. Nemecká spoločnosť Siemens začala podnikat' prvé kroky k spolupráci s irackými firmami. Americká strana naopak spolupracuje s Irakom v oblasti ekonomických reforiem a stabilizácie vzťahu iracký dinár – americký dolár.

ktorí aj napriek rovnakému etniku, kultúre a jazyku nemajú vlastný štát. Krajiny ako Irán, Turecko a Sýria sa snažia kurdske menšiny na svojom území vojensky a politicky utláčať. História Kurdov v Iraku je spojená s viacerými konfliktmi najmä v Iraku, ktorá vyvrcholila genocídou Kurdov v roku 1998. V tomto roku *Saddam Hussejn* zabil podľa odhadov od 50 do 180 000 Kurdov a desiatky tisíc Kurdov bolo nútených z krajiny ujsť.

Jeden z najhorších dní tejto genocídy bol 16. marec 1998, kedy zomrelo približne 5000 Kurdov po použití nervovo-paralytického plynu Sarin v meste *Halabja*. Vojna v Perzskom zálive mala za následok oslobodenie *Kuwaitu* z Irackej nadvlády a následne *Saddam Hussein* obrátil svoj hnev na v tej dobe rebelujúcich Kurdov na Irackom území, čo viedlo k úteku miliónov Kurdov do okolitých krajín. Na túto krízu reagovali koalíčne jednotky vedené USA zahájením operácie „*Provide Comfort*“ a vyhlásením bezletovej zóny nad kurdským územím v Iraku, čo umožnilo Kurdom sa opäť vrátiť do oblasti. Kurdi využili príležitosť a v roku vyhlásili na severe Iraku prvú Regionálnu vládu Kurdistanu (KRG). Na politickú scénu v KRG sa dostávajú dve najsilnejšie kurdske strany – KDP na čele s klanom *Barzani* a Vlastenecká únia Kurdistanu (*Patriotic Union of Kurdistan*, ďalej len PUK) na čele s klanom *Talabani*. Medzi týmito stranami prebiehali v nasledujúcich rokoch násilné strety, KDP podporovaná Irakom a PUK podporovaná Iránom. Ďalším výrazným míľnikom v histórii KRG je „Operácia Iracká sloboda“, počas tejto operácie bojovali Kurdi na strane koalíčných jednotiek proti Irackému režimu *Saddama Husseina* a po jeho zvrhnutí zohrali kľúčovú úlohu pri tvorbe novej Irackej ústavy, ktorá udelila KRG autonómiu a miesto v politickom systéme Iraku. KRG nadviazalo diplomatické vzťahy s Tureckom a v roku 2013 im začalo predávať ropu a obchádzať pri tom Irackú vládu, na čo reagovala táto vláda zastavením prísunu peňazí z irackého štátneho rozpočtu, čo malo za následok hospodársku krízu v KRG. V decembri 2014 sa dohodli, že ropu budú predávať cez irackú národnú spoločnosť výmenou za obnovenie prístupu k štátnemu rozpočtu. Ďalšie roky boli ovplyvnené najmä bojom s Islamským štátom, ktorému sa podarilo dobyť viaceré územia patriace KRG vrátane mesta *Mosul*. Kurdska *Peshmerga* však s veľkou podporou od USA začala postupne vytláčať bojovníkov Islamského štátu. V roku 2015 sa zapojilo do bojov Turecko, ktoré však okrem boja s Islamským štátom, začalo bombardovať kurdske územia na severe Sýrie a územie KRG na severe Iraku. V roku 2017 sa uskutočnilo referendum, v ktorom 97% zúčastnených bolo za osamostatnenie a vytvorenie vlastného štátu – Kurdistan. To sa však nestretlo s pochopením Irackej vlády, ktorá by týmto odčlenením stratila výraznú časť územia s veľkými zásobami nerastného bohatstva. Turecko aj naďalej pokračuje vo svojich operáciách zameraných na potlačenie kurdskeho vplyvu v okolí ich spoločných hraníc. Príkladom je operácia „*Operation Claw-Sword*“, počas ktorej Turecko vykonávalo pravidelné bombardovania kurdskeho teritória na severe Sýrie a severe Iraku (najviac postihnutá je provincia *Dohuk*). (Council On Foreign Relations, 2023.)

Súčasná situácia v roku 2023 je komplikovaná najmä z dôvodu rozporu medzi politickými stranami v KRG, ktoré vedú vnútorný boj o moc. Stále tu pretrvávajú problémy predaja nerastného bohatstva KRG do zahraničia (najmä Turecka) a nechota Irackej vlády podeliť sa so štátnym rozpočtom s KRG. Jedna aj druhá strana vytvorili pracovné skupiny, ktoré spoločne pracujú na novom návrhu zákona, ktorý by upravoval podmienky predaja nerastného bohatstva. Prezident KRG *Barzani* sa otvorene vyjadruje, že nedôjde k dohode o štátnom rozpočte bez dohody o vývoze nerastného bohatstva. Avšak, obe strany potvrdili blízkosť záverečného rozhodnutia. Navyše tento rok rozhodol federálny súd v Iraku a nepovolil Irackej vláde poskytnúť časť štátneho rozpočtu KRG⁸. Nedostatok financií plynúcich do KRG z irackého rozpočtu sa odzrkadlil na nevyplácaní mzdy pre štátnych zamestnancov. Následné demonštrácie požadovali výmenu vlády KRG, avšak tieto protesty

⁸ Nie je ešte definitívne právoplatné, súdne konanie je odložené na polovicu marca tohto roku.

boli potlačené *Peshmergou*. Predstavitelia KRG trvajú na tom, že výnosy z predaja nerastného bohatstva Turecku nestačia na pokrytie vládnych nákladov a zvažujú vinu na irackú vládu, ktorá neposkytuje finančné prostriedky pre KRG. V súvislosti so súčasnou politickou situáciou bol na území KRG vykonaný prieskum verejnej mienky.

V tomto prieskume väčšina respondentov potvrdila, že si uvedomuje vážnosť a dopady tohto rozhodnutia a 46% respondentov uviedlo, že toto rozhodnutie je politické a namierené voči KRG, na druhej strane 20% opýtaných berie rozhodnutie ako legálne a správne. Takmer 45% opýtaných tvrdí, že toto rozhodnutie však nebude mať dopady na politický sektor, ale iba na bežných občanov. Zaujímavým výsledkom prieskumu je však názor na zotrvanie KRG resp. ich rozpustenie a integrácia do Irackej vlády. Tento výsledok poukazuje na generačný trend v kurdskej populácii na území KRG. Ľudia prestávajú veriť a strácajú hrdosť ku Kurdistanu, nakoľko vidia za väčšinou problémov politiku a spory medzi kurdskými politickými stranami (PUK a KDP) a medzi KRG a Irackou vládou.

Tabuľka 1 Výsledky prieskumu verejnej mienky: “Ste za zotrvanie KRG alebo sa chcete vrátiť pod Irackú vládu?”

	Muži	Ženy	18 - 27	28 - 37	38+
Zostať s KRG	48%	55%	56%	47%	43%
Vrátiť sa pod Irackú vládu	52%	45%	44%	53%	57%

Zdroj: https://drawmedia.net/page_details?smart-id=11985

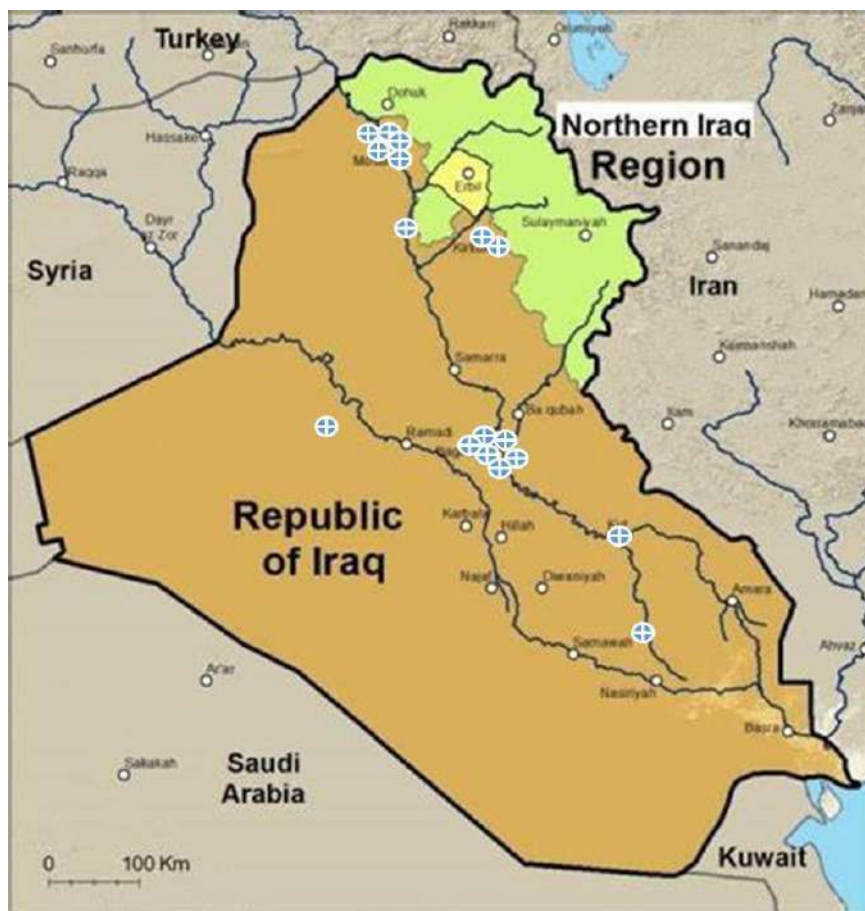
1.3 DEFINITÍVNA PORÁŽKA ISLAMSKÉHO ŠTÁTU?

Aj napriek teritoriálnej porážke ISIS v marci 2019 sa do dnešných dní nepodarilo dosiahnuť celkové víťazstvo nad ISIS v Iraku a Sýrii. Pozostatky ISIS využívajú komplikovaný a nedostupný terén a vnútorné konflikty politických aktérov. Ich spôsobilosti sú výrazne obmedzené a schopnosť vykonať útok, ktorý by mal veľký dopad je výrazne limitovaná. Najmä z dôvodu proti-teroristických aktivít Irackých ozbrojených síl, *Peshmergy* a ľudové mobilizačné sily (*Popular Mobilisation Forces*, ďalej len PMF). Prvé dve spomenuté sú vo výraznej miere podporované práve medzinárodnou koalíciou a operáciou „*Combined Joint Task Force – Operation Inherent Resolve*“, ktorá im poskytuje okrem poradenstva aj spôsobilosti, ktorými tieto jednotky nedisponujú alebo ich majú výrazne obmedzené (spravodajstvo, prieskum a sledovanie). Snahou ISIS je vybudovať v odľahlých častiach Iraku tréningové kempy pre nových bojovníkov a tým opätovne obnoviť ISIS. V súčasnej situácii nie je ISIS spôsobilý vykonávať na území Iraku rozsiahle operácie, a preto sa zameriava hlavne na čiastočné aktivity – únosy a vydieranie (financovanie ISIS), pasce a IED útoky na bezpečnostné zložky a kontrolne stanovišťa, vraždy a krádeže. Pôsobenie ISIS v informačnom priestore bolo veľmi výrazne počas predchádzajúcich rokov. ISIS využíval sociálne siete na propagáciu, regrutáciu a financovanie svojich aktivít. Spolupráca medzi vlastními sociálnymi sieťami, mimovládnyimi a vládnyimi organizáciami viedla k úspešnému potlačeniu prítomnosti ISIS v informačnom priestore, ktorý sa následne presunul na viac „benevolentnejšie“ sociálne siete ako napr. Telegram. Prostredníctvom Telegram kanálov sa aj naďalej darí šíriť pro-ISIS propagandu a radikalizovať ďalšie obyvateľstvo, avšak ich dopad cieľovú skupinu je výrazne limitovaný (cieľová skupina nevyužíva Telegram, tak často ako iné siete). Avšak netreba zabudnúť aj na sféru tlačených a internetových novinových agentúr, ktoré sú v Iraku vo veľkej miere využívané a práve prostredníctvom tohto kanálu dochádza k šíreniu o „úspechoch a neúspechoch“ ISIS v Iraku. Práve úspešné útoky pridávajú ISIS propagandea šíria strach naprieč Irakom. Obnova ISIS teda stojí na troch výzvach, ktoré predstavujú pre Irackú vládu najväčšie hrozby v oblasti

zabezpečenia bezpečného prostredia v Iraku. Financovanie ISIS nie je také isté aké bolo počas ich najväčšej slávy medzi rokmi 2014 – 2017a to najmä z dôvodu viacerých sankcií a aktivít viacerých členov medzinárodnej koalície. Avšak aj napriek tomu sa odhaduje, že ISIS má disponibilné finančné prostriedky vo výške 25-50 miliónov USD. Väčšina z tohto rozpočtu je využitá na platby bojovníkom ISIS a na podporu rodín, ktorých členovia boli zabití alebo zajatí. (Margolin, 2023.).

V súvislosti s pôsobením ISIS môžeme zdefinovať tri skupiny rizík destabilizujúcich vnútornú bezpečnostnú situáciu v Iraku :

1. Rozšírenie vplyvu ISIS v odľahlých oblastiach Iraku. ISIS využíva pre svoje aktivity oblasti, ktoré nie sú úplne pod kontrolou bezpečnostných zložiek alebo sa nachádzajú v blízkosti sporných línií. Táto línia je napríklad sporné územie medzi oblasťami okupovanými Irackými bezpečnostnými silami a oblasťami KRG a teda okupované *Peshmergou*. ISIS využíva toto bezpečnostné vákuum na vykonávanie malých útokov a únosov.

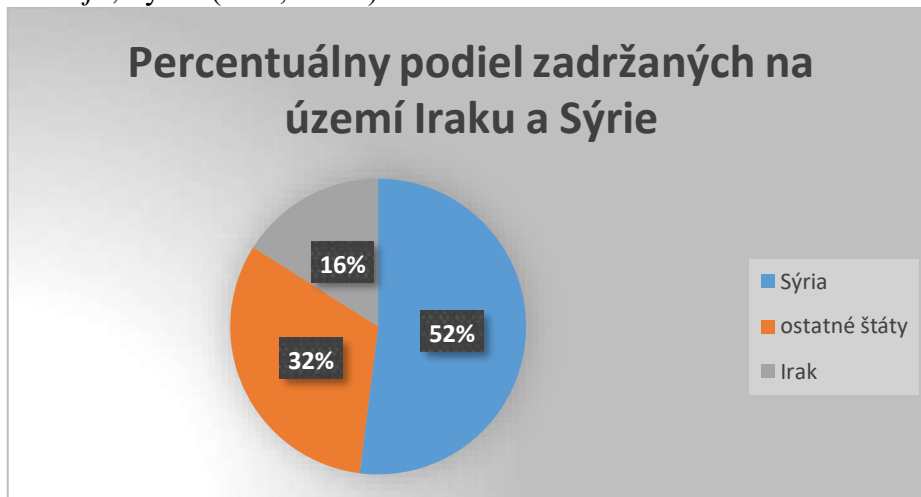
Obrázok 1 Aktivity spojené s pozostatkami ISIS medzi 18.-24. februárom 2023

Zdroj: vlastné spracovanie dát z otvorených zdrojov⁹⁹

2. Utečenecké tábory a väzenia s príslušníkmi ISIS. Islamskému štátu pri obnove môžu výrazne pomôcť dva faktory - utečenecké tábory a väzenské zariadenia. Obe tieto zariadenia zahŕňajú niekoľko desiatok tisíc bývalých príslušníkov ISIS. Vo väzenských

⁹⁹ V termíne od 18.-24. februára bolo vykonané monitorovanie irackého informačného priestoru so zameraním naaktivity ISIS v Iraku. Aktivity zahŕňajú aktivity vykonané ISIS a aktivity vykonané proti ISIS zo strany Irackýchozbrojených síl alebo iných ozbrojených zložiek.

zariadeniach sa momentálne nachádza 30 000 bojovníkov ISIS (10 000 v Sýrii a 20 000 v Iraku). Tieto zariadenia nedosahujú dostatočnú mieru bezpečnostných opatrení, a preto sú významným rizikom a častým cieľom útokov ISIS, ktorý sa prostredníctvom útokov snaží o oslobodenie svojich vojakov. (CENTCOM, 2022.) Posledný známy únik väzňov nastal počas nedávneho zemetrasenia na území Turecka a Sýrie, kde skupina približne 20 väzňov ušla z väzenia v meste *Rajo*, Sýria. (AFP, 2023.)

Obrázok 2 Percentuálne zloženie zadržaných bojovníkov ISIS vo väzenských zariadeniach
Zdroj: vlastné spracovanie dát

Utečenecké tábory sú miestom, kde dochádza k výraznej radikalizácii populácie táborov, občasným nábožensky motivovaným vraždám a ďalším zločinom. Medzi najznámejšie a najväčšie tábory patrí *Al-Hol* a *Al-Roj*, ktoré celkovo zahŕňajú približne 54 000 obyvateľov. Z tohto počtu sa nachádza v *Al-Hol* viac ako 25 000 detí, ktoré vyrastajú v katastrofálnych podmienkach a sú cielene vychovávané pre potreby ISIS. Snahou medzinárodnej koalície je tieto deti a rodiny repatriovať do vlastných krajín, avšak tento proces je dlhotrvajúci. V tomto roku sa podarilo repatriovať približne 1800 ľudí, čo predstavuje malé percento. Problémom je aj fakt, že niektoré krajiny odobrali ľuďom bojujúcim za Islamský štát občianstvo a tým pádom sa nemajú kam vrátiť.

Obrázok 3 Percentuálny podiel obyvateľov utečeneckých táborov
Zdroj: vlastné spracovanie dát

3. Nevyriešené otázky štruktúry bezpečnostných síl. Nakoľko je ISIS teritoriálne porazený, jeho ďalšie aktivity sú väčšinou oportunistické, tzn. hľadajú slabosť bezpečnostného systému a tu využijú vo svoj prospech a propagandu, ktorá je zameraná na destabilizáciu Iraku. Po ukončení bojov s ISIS na území Iraku nedošlo k reštrukturalizácii a odzbrojeniu militantných skupín, a preto je v momentálnej situácii v Iraku niekoľko zložiek, ktoré sa snažiao udržanie bezpečnosti. Politické nezhody medzi Irackou vládou a KRG sa prenášajú aj do vzťahov Irackých bezpečnostných síl s kurdskou *Peshmergou*. Tieto nezhody majú za výsledok zvýšenú aktivitu ISIS v tzv. sporných oblastiach, ide najmä okolie mesta *Kirkuk*. Ďalšie komplikovanie situácie prináša pôsobenie PMF v Iraku, ide o rôzne milície, z ktorých väčšina je podporovaná a platená Iránom, a teda sa nedá hovoriť o ich lojalite voči Irackej vláde, čo potvrdzujú aj viaceré ich tvrdenia. (MALIK, 2022.)

2. EXTERNÉ VPLYVY NA BEZPEČNOSTNÚ SITUÁCIU IRAKU

Novozvolená Iracká vláda sa snaží o postupné zlepšovanie vnútornej bezpečnosti s cieľom, že v budúcnosti budú schopní sa o svoju bezpečnosť starať bez pomoci zahraničných mocností. Avšak v blízkej budúcnosti sa Irak nezaobíde bez aktivít blízkych mocností na svojom území. Irán využíva na presadenie svojich záujmov v zahraničí okrem diplomatických ciest aj svoje pro-Iránske milície, ktoré má nasadené v Iraku a Sýrii. Túto sieť využíva na útoky voči koalíčným jednotkám najmä USA ale aj proti Izraelu a Turecku. Hlavní predstavitelia Iraku ako prezident alebo premiér sa často vyjadrujú, že Irak nemôže a nebude teritóriom odkiaľ cudzie mocnosti vedú svoje konkurenčné boje medzi sebou. Odstránenie tohto problému je ešte veľmi ďaleko. Aj napriek tomu, že útoky na koalíčné jednotky zo strany pro-Iránskych milícií sa výrazne obmedzili po nástupe vlády *Al-Sudaniho*. Konflikty a vzájomná nevraživosť medzi USA a Iránom prebieha stále. Ďalším výrazným medzinárodným konfliktom, ktorý narúša bezpečnosť Iraku je vzťah Iraku a Turecka. Turecko vykonáva v pravidelných intervaloch vojenské operácie (letecké bombardovanie) na území KRG, čo je „*de jure*“ územie Iraku. Irackí predstavitelia vo väčšine prípadov tieto operácie prehliadajú.

2.1. VPLYV IRÁNU A USA

Dlhoročný konflikt medzi Iránom a USA vyvrcholil na prelome roku 2020 a 2021. Irán prostredníctvom svojich pro-iránskych milícií vykonal raketové útoky na základne na Irackom území a pri jednom z útokov zabil jedného amerického občana. Odpoveďou na to boli americké letecké útoky na pro-iránske základne v Iraku a Sýrii, ktoré mali za následok 24 mŕtvych príslušníkov milícií. Následne pro-Iránske milície usporiadali protest a násilne vnikli do priestorov Americkej ambasády v Bagdade. Spravodajské služby USA upozorňovali, že za útokmi na americké ciele v Iraku stojí Irán, najmä iránske Islamské revolučné gardy (*Islamic Revolutionary Guard Corps*, ďalej len IRGC), ktoré neoficiálne riadi pro-iránske milície. Vtedajší prezident USA Donald Trump sa rozhodol vykonať útok s cieľom zabiť veliteľa *Quds Force* generála *Qasema Soleimaniho*, ktorý sa v tej dobe nachádzal na území Iraku, kde sa mal stretnúť s predstaviteľmi pro-iránskych milícií. Pri tomto útoku zomrel aj veliteľ PMF *Abu Mahdi al-Muhandis*, ktorého smrť len zmobilizovala a spojila ostatných členov PMF a následne sa zdvihla veľká vlna nevôle voči prítomnosti USA na území Iraku. Irak a Irán vytvoril spoločnú komisiu, ktorej cieľom bolo vyšetrovanie predmetného zásahu a podanie žaloby na medzinárodný súd. Vtedajší iracký parlament schválil rezolúciu, ktorá požadovala okamžité stiahnutie amerických síl z Iraku. Od tej doby došlo k výraznému zníženiu vojakov pôsobiacich v Iraku, avšak ich počet sa stále pohybuje okolo 2500 vojakov, ktorí na území Iraku pôsobia. Súčasný premiér sa viackrát vo svojich rozhovoroch vyjadril, že prítomnosť amerických vojsk je nutná na území Iraku, kým sa nedosiahne úplne porazenie ISIS, ale apeluje, že pozícia amerických síl sa zmenila z bojovej na poradenskú. Aj napriek tomu niektorí členovia politických strán

otvorene vystupujú voči týmto tvrdeniam premiéra a požadujú ich okamžitý odchod z územia Iraku. Irackí vládni predstavitelia sa snažia balansovať svoj vzťah medzi Iránom a USA veľmi citlivo. Ako príklad môžeme uviesť stretnutie irackého premiéra *Al-Sudaniho* s americkým národným bezpečnostným poradcom pre Blízky východ a severnú Afriku Brettom McGurkom a hneď nasledujúce stretnutie s *Esmailom Qaanim*, nasledovníkom *Soleimaniho*. Kroky premiéra nasvedčujú tomu, že nie je ochotný vzdať sa spojenectva s USA a ani prísť o blízkosť k Iránu. Nakoľko udržiava blízke diplomatické vzťahy s oboma krajinami, o čom svedčia napríklad stretnutia irackého ministra zahraničných vecí a iránskeho ministra zahraničných vecí, ale aj diplomatická cesta irackého ministra zahraničných vecí do Washingtonu vo februári 2023.

2.2. VPLYV IRÁNU NA BEZPEČNOSTNÚ SITUÁCIU IRAKU

Irán začal rozširovať svoj vplyv v Iraku po páde režimu *Saddam Husseina* v roku 2003. Do tej doby predstavoval Irak významnú bezpečnostnú hrozbu pre Irán, nakoľko medzi sebou viedli viacero vojen. Irán poskytol po páde Saddamovho režimu Iraku obrovskú finančnú podporu na rekonštrukciu krajiny. Irán využíva svoj politický a vojenský vplyv na dosahovanie svojich záujmov v Iraku. Počas bojov s Islamským štátom tento vplyv len narástol. Irán poskytoval zbrane, muníciu, výcvik a poradenstvo pre iracké bezpečnostné sily, kurdskú *Peshmergu*, ale najmä pre PMF. Medzi najznámejšie milície z PMF, ktoré sú dokázateľne podporované a riadia sa pokynmi z Iránu patrí *Asa'ib Ahl Al-Haq*¹⁰, organizácia *Badr* a *Kata'ib Hizbullah*¹¹. Je veľmi pravdepodobné, že PMF aj napriek politickému tlaku nebudú podriadené irackej vláde, a teda budú vykonávať aj naďalej aktivity pre Irán. Irak udržiava s Iránom diplomatické a obchodné vzťahy.

3. MOŽNÁ BUDÚCNOSŤ IRAKU

Irak sa aj napriek porážke Islamského štátu nepriblížil k stabilizácii a bezpečnosti v horizonte niekoľkých rokov sa pravdepodobne k stabilite nepriblíži. Aktivity regionálnych a medzinárodných aktérov na území Iraku budú aj naďalej úspešne udržiavať nestabilitu v Iraku. Táto nestabilita vyhovuje najmä Iránu a Turecku, ktoré ťaží z nestabilného Iraku najmä ekonomicky. Súčasní irackí politickí lídri budú aj naďalej využívať skorumpovaný systém na budovanie svojho postavenia a finančného zisku. Situácia podľa nadobudnutých poznatkov ostane naďalej v patovej situácii najmä za nasledujúcich dôvodov:

1. KRG a iracká vláda sa dohodnú na rozpočte pre KRG a predaji nerastného bohatstva za cenu podpory štátneho rozpočtu kurdskými stranami. Táto dohoda bude vyhovovať všetkým zainteresovaným stranám, ktoré ostanú pri moci.
2. Premiér *Al-Sudani* sa bude aj naďalej snažiť udržiavať vzťahy s USA a Iránom a začne rozvíjať intenzívnu spoluprácu s ďalšími krajinami „západného sveta“, za účelom nájdania náhrady za USA.
3. Irackej vláde sa nepodarí integrovať *Peshmergu* a PMF do systému regulárnych irackých bezpečnostných síl.
4. Irán bude aj naďalej pôsobiť na území Iraku prostredníctvom poskytovania podpory milíciám. Jeho vplyv na irackú vládu ostane nezmenený.
5. ISIS bude pokračovať vo vykonávaní malých útokov v odľahlých častiach Iraku, zameraných na prezenciu sily a prítomnosti a získanie zbraní a kapitálu na financovanie aktivít a mimo územia Iraku (aktivity v Afrike).
6. Repatriácie utečeneckých táborov budú stále prebiehať, avšak tempo sa spomalí. A to z dôvodu nestability Sýrie, neochoty Iraku a nevhodnosti iných krajín repatriovať členov ISIS do

¹⁰ Od 10. januára 2020 bola vládou USA označená za teroristickú organizáciu.

¹¹ Od roku 2009 je na zozname teroristických organizácií.

svojich krajín, čo by ohrozilo bezpečnosť v ich krajinách (aj napriek faktu, že títo členovia sú obyvatelia tých krajín).

7. Dôjde k zlepšeniu zabezpečenia irackých väzenských zariadení, avšak zariadenia v Sýrii zostanú stále rizikovým faktorom a častým terčom útokov pozostatkov ISIS.

ZÁVER

Irackí vládni predstavitelia na čele s premiérom *Al-Sudanim* musia ukázať svojou politikou, že Irak je stabilnou krajinou, ktorá si dokáže udržať svoju suverenitu. Dlhoročná korupcia a nefunkčnosť vlády spôsobila, že Irán a Turecko beztretno vykonávajú vojenské aktivity na území Iraku bez akejkoľvek odpovede zo strany Iraku, aj napriek faktu, že pri mnohých útokoch zomierajú civilisti, čo vo výraznej miere destabilizuje región. Táto destabilizácia len napomáha pozostatkom Islamského štátu opätovne budovať svoju reputáciu v regióne. Premiér *Al-Sudani* stojí pred dôležitým rozhodnutím, ktoré ukáže, ako bude Irak vyzeráť. Pozícia, v akej sa nachádza je však neľahká a plne si uvedomuje, že potrebuje podporu medzinárodnej koalície na čele s USA no na druhej strane bola to práve pro-Iránska vláda ktorá ho vymenovala za premiéra. Najzásadnejšie bude práve upravenie vzťahov s Iránom. Irán beztretno bombarduje územie KRG no jediná odpoveď irackej vlády je prenesenie viny na KRG a ospravedlnovanie aktivít Iránu. Irán si plne uvedomuje irackú náklonnosť a prostredníctvom cieľených zahraničných aktivít udržiava Irak destabilizovaný. Tvrdenia a pôsobenie pro-iránskych milícií na území Iraku plne dokazujú akú moc má Irán v Iraku. Útoky vedené na irackú kritickú energetickú infraštruktúru sú vykonávané zámerne s cieľom udržať irackú závislosť na Iráne.

Dosiahnutie stability v Iraku je kľúčovým faktorom pri dosahovaní celkovej stability bezpečnostnom komplexe „Blízky východ“. Regionálne a svetové mocnosti využívajú Irak ako bojisko na dosiahnutie svojich strategicko-politických cieľov, čo vo výraznej miere destabilizuje situáciu v Iraku. Kľúčovou úlohou súčasnej vlády Iraku je vytvorenie bezpečnostného prostredia, ktoré nebude poskytovať priestor pre zahraničné proxy vojny, a tým sa dosiahne aj zníženie napätia na Blízkom východe. Stále však zostáva nezodpovedaná otázka „Je premiér *Al-Sudani* schopný presadiť záujmy Iraku v tak komplikovanom prostredí?“

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- AFP. 2023. *At least 20 escape Syria prison holding IS inmates after quake* [online]. Dostupné na internete: <https://www.iraqnews.com/arab-world-news/at-least-20-escape-syria-prison-holding-is-inmates-after-quake/>
- ALAAALDIN, F. 2022. *Iraq's tripartite alliance is pressing, Framework is threatening* [online]. Dostupné na internete: <https://www.rudaw.net/english/opinion/230120221>
- AL-RUBAIE, A. 2022. *What's Next for Iraq After al-Sadr's Withdrawal from the Political Process?* [online]. Dostupné na internete: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/whats-next-iraq-after-al-sadrs-withdrawal-political-process>
- CENTCOM. 2022. *CENTCOM – YEAR IN REVIEW 2022 “ THE FIGHT AGAINST ISIS* [online]. Dostupné na internete: <https://twitter.com/CENTCOM/status/1608441432871952384/photo/2>
- COUNCIL ON FOREIGN RELATIONS. 2023. *The Kurds' Long Struggle With Statelessness* [online]. <https://www.cfr.org/timeline/kurds-long-struggle-statelessness>
- CHMAYTELLI, M. – HAGAGY, A. 2018. *Iraq says reconstruction after war on Islamic State to cost \$88 billion.* [online]. Dostupné na internete: <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-reconstruction/iraq-says-reconstruction-after-war-on-islamic-state-to-cost-88-billion-idUSKBN1FW0JB>
- Encyclopaedia Beliana, ISBN 978-80-89524-30-3. [online] Dostupné na internete: <https://beliana.sav.sk/heslo/kalifat>

MARGOLIN, D. 2023. *The Islamic State in 2023: Threat Levels and Repatriation Questions* [online]. Dostupné na internete: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/islamic-state-2023-threat-levels-and-repatriation-questions>

MALIK, H. 2022. *"Sudani Is a General Manager": How Militias View Iraq's New Prime Minister*. [online]. Dostupné na internete: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/sudani-general-manager-how-militias-view-iraqs-new-prime-minister>

Ing. Rudolf PÁSTOR
Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika
rudolf.pastor@aos.sk

Mgr. Matej VALLO
vallomatej@gmail.com

MOTIVÁCIA GENERÁCIE Z NA SLOVENSKU K VSTUPU DO OZBROJENÝCH SÍL SR

MOTIVATION OF GENERATION Z IN SLOVAKIA TO JOIN THE ARMED FORCES OF THE REPUBLIC OF SLOVAKIA

Dominika PAŽICKÁ ČERNÁKOVÁ

ABSTRACT

Motivation is the reason, incentive and force that compels people to act in a certain way and is currently one of the main approaches used by organisations to increase their effectiveness or attractiveness in the labour market. It is the attractiveness of the Armed Forces in the labour market and, in general, the problems of motivation in recruitment that currently represent one of the greatest challenges in building the professional armed forces of democratic states and, therefore, the Armed Forces of the Slovak Republic. The paper presents the importance of motivation in the military profession and in the process of recruitment to the Armed Forces in the context of changes brought by the new generation of youth - Generation Z. The aim of the paper is to point out the current state of motivation and interest of Generation Z for employment in the Slovak Armed Forces based on the results of research on youth in Slovakia, the results of which could provide an advantage to the recruitment to the Slovak Armed Forces in setting the recruitment strategy.

Keywords: motivation, generation Z, military profession, armed forces, recruitment

ÚVOD

Generácia Z je najmladšou a najnovšou generáciou, ktorá vstupuje na trh práce, čím sa stáva hlavným predmetom záujmu zamestnávateľov. Organizácie, ktoré majú v úmysle zaujať mladých ľudí z tejto generácie, musia brať do úvahy všetky charakteristiky, ktoré túto generáciu vystihujú. Z hľadiska trhu práce ide najmä o identifikáciu významných pracovných hodnôt generácie Z a vytvorenie účinných stratégií na získanie a udržanie tejto nastupujúcej pracovnej sily. Nastupujúca generácia Z tak predstavuje z pohľadu regrutácie do ozbrojených síl základnú cieľovú skupinu, ktorá však so sebou prináša aj nové pracovné hodnoty a priority, s ktorými musí personálny manažment ozbrojených síl pracovať, prispôbovať sa im v rámci možností a zároveň sa snažiť aj motivovať k vojenskému povolaniu, čo však je a bude vzhľadom k charakteristikám a preferenciám generácie Z neľahká úloha.

Z hľadiska typu organizácie predstavujú ozbrojené sily kategóriu formálnej hierarchickej organizácie. V tomto type organizácií je monopol na prácu a činnosť výlučne v rukách formálnej organizácie, ktorá riadi prax a vedomosti a rozhoduje o výbere a prijímaní nových členov a o spôsoboch kontroly ich činnosti. Vo formálnych organizáciách sú navyše profesijné roly zvyčajne prepojené s komplexným systémom rolí, ktorý odráža funkčnú štruktúru organizácie, takže integrácia profesijnej činnosti vedie k silnému obmedzeniu autonómie, diskretnosti a kontroly jednotlivých profesionálov. Tieto obmedzenia sú však vyvážené skutočnosťou, že vrcholovú úroveň organizácie často tvoria ľudia patriaci do rovnakej profesijnej skupiny. (Caforio – Nuciari, 2018)

Ozbrojené sily dnes ako hierarchická organizácia musia udržať zložitú rovnováhu medzi zachovaním tradičných vojenských hodnôt (étosu) na jednej strane a prispôbením sa spoločenským zmenám a meniacim sa hodnotám mladých ľudí. To znamená, že ak chcú ozbrojené sily obstáť v konkurencii v zložitom postmodernom svete, musia udržiavať rovnováhu medzi procesmi asimilácie a prispôbenia. Musia si však zachovať základné vojenské hodnoty, bez ktorých by nebolo možné splniť žiadnu úlohu. Vštepovanie základných hodnôt sa stáva rozhodujúcim nástrojom na budovanie súdržnosti, morálky a disciplíny nevyhnutných na dosiahnutie operačných cieľov - ale zároveň sa kľúčovou otázkou stáva aj uspokojovanie potrieb, očakávaní a cieľov mladých ľudí vstupujúcich do ozbrojených síl. (RTO/NATO, 2007)

Zdá sa, že vzhľadom na osobitosti ozbrojených síl a vojenského povolania a ich byrokratickú povahu, je potrebné hľadať rovnováhu medzi vojenskými hodnotami a prispôbivosťou okolitému svetu. Práve prispôbivosť novým generáciám mladých ľudí môže byť zásadným faktorom riešenia problémov motivácie a regrutácie do ozbrojených síl.

1 MOTIVÁCIA A VOJENSKÉ POVOLANIE

Vojenské povolanie má na trhu práce veľmi špecifické miesto, pričom špecifiká sú vytvárané na jednej strane samotnými vlastnosťami tohto povolania a na strane druhej zmenami ktoré viedli k súčasnej podobe ozbrojených síl. V súčasnosti čelia ozbrojené sily neľahkej výzve získať a udržiavať kvalifikovaný personál. To si vyžaduje skúmanie príčin a motívov, ktoré vedú ľudí k vstupu do ozbrojených síl.

G. Grigorov (2020) realizoval štúdiu, v ktorej analyzoval výsledky zisťovania motivácie k vstupu do ozbrojených síl v medzinárodnom prostredí, pričom cieľom tejto štúdie bolo identifikovať hlavné motívy výberu a výkonu vojenského povolania, a to naznačením ich hierarchickej štruktúry a stanovením vzťahu medzi nimi. Výsledky tejto štúdie dokazujú, že vojenská motivácia je zložitý systém rôznych vzájomne prepojených faktorov. Vonkajšie (hygienické) faktory zohrávajú hlavnú úlohu pri hľadaní a výbere povolania, zatiaľ čo vnútorné (uspokojujúce) faktory zohrávajú kľúčovú úlohu pri udržaní si zamestnania. Z tohto dôvodu je potrebné neustále analyzovať všetky faktory, skúmať ich ako spoločný systém a vyvážené ich využívať s cieľom získať a udržať si kvalifikovaný personál a vyriešiť problém motivácie pre výkon vojenského povolania. Autor štúdie poznamenáva aj to, že stav získavania motivovaného personálu je alarmujúci aj napriek rôznej miere snáh na riešenie regrutačných a stabilizačných mechanizmov vo väčšine armád a vyzýva na komplexnejší prístup v stratégiách personálneho manažmentu, ktorý bude zahŕňať všetky identifikované faktory ovplyvňovania motivácie pre výber a výkon vojenského povolania s cieľom zabezpečenia najdôležitejšieho kapitálu ozbrojených síl – personálu.

S cieľom lepšie pochopiť motiváciu vojakov vstúpiť do armády a to, ako sa v skutočnosti realita života v armáde zhoduje s očakávaniami uchádzačov, uskutočnila aj výskumná organizácia RAND Corporation v roku 2018 výskumnú štúdiu. Išlo o kvalitatívne rozhovory s profesionálnymi vojakmi a výskumníci na základe analýzy zadefinovali niekoľko ukazovateľov, ktoré vypovedajú o motivácii k vstupu do armády. Tými sú osobnostné a vojenské pozadie, civilná minulosť, proces regrutácie, očakávania a skúsenosti s vojenskou odbornosťou a životom v armáde, skúsenosti v jednotke, spokojnosť so životom v armáde, spoločenský život, zdravie a kondícia a udržanie sa v armáde, a plány po ukončení vojenskej kariéry.

Podľa výsledkov tejto štúdie patrí medzi hlavné motivácie pre vstup do armády:

- dobrodružstvo a cestovanie,

- benefity (zdravotná starostlivosť, výhody vo vzdelávaní, rôzne finančné a nefinančné benefity počas aktívnej služby),
- stabilita zamestnania a plat,
- únik z negatívneho prostredia (armáda nie je len ekonomickým záchranným lanom, ale aj spoločensko-politickým),
- kariérna príprava (vopred určená konkrétna pozícia a prípravný kurz na ňu poskytujú mnohým určitú autonómiu a umožňuje im získať určitú predstavu o úlohe, ktorá sa od nich očakáva po začatí ich služby). (Todd a kol., 2018)

Súčasná analýza v oblasti motivácií k vojenskému povolaniu viedla aj k vytvoreniu modelu typického uchádzača o vojenské povolanie. Výber vojenského povolania je možné charakterizovať spoločným súborom motivácií a súvisiacich charakteristík. Tými sú:

- záujem o armádu, chápaný ako generalizovaný príklon k militaristickému svetu, jeho hodnotám, tradíciám, spôsobu života,
- túžba po dobrodružstve, po aktívnom živote,
- túžba slúžiť svojej krajine, spoločnosti, komunite,
- záujem o možnosti vzdelania a odbornej prípravy,
- interpersonálne hodnoty ako vodcovstvo, zodpovednosť a kooperatívnosť,
- najvýznamnejšou referenčnou skupinou je rodina,
- pokles absolutistických hodnotových rozhodnutí v prospech relativistických, t.j. súvisiacich so situáciou, prostredím, okolnosťami,
- politicky konzervatívnejšia orientácia. (Caforio - Nuciari, 2018)

2 KONCEPT GENERÁCIÍ V PRACOVNEJ MOTIVÁCIÍ

Pracovné hodnoty formujú ciele a očakávania, ktoré si uchádzači o zamestnanie a zamestnanci želajú od svojej práce. V rámci kategorizácie je ich možné rozdeliť na dva hlavné typy - vnútorné a vonkajšie pracovné hodnoty. Tieto dve dimenzie hovoria konkrétne o faktoroch, ktoré formujú správanie alebo motiváciu jednotlivca. Vnútorné pracovné hodnoty alebo motivácia hovoria o psychologickom uspokojení, ktoré jednotlivci získavajú zo zapojenia sa do činností alebo práce. Na druhej strane vonkajšie pracovné hodnoty majú vo svojej podstate inštrumentálnu povahu a súvisia s výsledkom práce, ako aj s tým, že ich poháňa snaha o dosiahnutie osobných želaných vonkajších cieľov. Vnútorné pracovné hodnoty sa zameriavajú na psychologické odmeny, ako je kreativita, zmysluplnosť a náročnosť práce, autonómia a prínos pre spoločnosť. Naopak, vonkajšie pracovné hodnoty sa spájajú s hmotnými a ekonomickými odmenami, ako sú plat, istota zamestnania a pracovné podmienky. (Acheampong, 2019)

V poslednom desaťročí sa generácie vrátili ako ústredná kategória v štúdiách mládeže, keďže táto oblasť zápasí s tým, ako konceptualizovať vplyv sociálnych zmien na skúsenosti mladých ľudí. Meniace sa modely práce, vzdelávania, životných podmienok a kultúrnych tokov poukazujú na nové sociálno-historické, ekonomické a politické formácie, ktoré robia viac než len zmeny v kultúre mládeže. Naopak, spoločenské zmeny a úloha mladých ľudí pri vytváraní týchto zmien zmenili typy dospelosti, o ktoré môžu odôvodnene usilovať. Koncept generácií poskytuje spôsob, ako integrovať štúdium sociálnych zmien, ktoré majú čoraz globálnejší charakter, so skúsenosťami so sociálne formovaným priebehom života vrátane obdobia prežívania mládeže. (Woodman, 2016)

Koncept generácií poskytuje rámec, ktorý najvýraznejšie spája sociálnu zmenu, mládež a priebeh života. Jeho ústredným tvrdením je, že v určitých časových bodoch budú mladí ľudia

čeliť podmienkam, ktoré sa natoľko líšia od podmienok, ktorým čelila predchádzajúca generácia v mladosti, že mnohé pravidlá pre tvorbu života sa stanú neistými a podstatným spôsobom sa musia prepísať, a to spôsobom, ktorý bude mať dôsledky v mladosti a v celom priebehu života. Implementácia problematiky generácií, generačné prejavy na pracoviskách a ich ovplyvňovanie trhu práce sú jedným z pretrvávajúcich makroekonomických problémov nielen na Slovensku, ale aj vo svete a zdôrazňujú ich nedostatočné riešenie na akademickej pôde i v oblasti praxe.

Čvirik (2018) spája problematiku generácií na trhu práce najmä s demografiou. Považuje generácie za jeden z najvýznamnejších demografických trendov, ktoré hýbu vývojom trhu práce. Tvrdí, že úspešné fungovanie trhu práce je založené na pochopení motivácie zamestnancov z hľadiska ich generačných charakteristík v oblasti pracovného správania. Každá jedna generácia sa vyznačuje jedinečnými špecifikami, ktoré by sa mali najmä zo strany zamestnávateľa brať do úvahy. Svoj výskum tento autor zameril na skúmanie charakteristík generácií na slovenskom trhu práce. Potvrdil svoj predpoklad, že rôzne generácie sa vyznačujú rôznym správaním na trhu práce. Zistil aj zaujímavý fakt, že výsledky na Slovensku v porovnaní so zahraničnými štúdiami vykazujú značné rozdiely, z čoho vyplýva, že súčasná generácia je na Slovensku špecifická a odlišuje sa od rovnakej generácie v iných krajinách. Príčiny tohto rozdielu interpretoval autor ako dôsledok rozdielneho pokroku krajín v oblasti technológií a kultúry.

Spoznanie pracovných hodnôt a správania generácií môže v konečnom dôsledku pomôcť zlepšiť situáciu na celom trhu práce. Neriešené generačné prejavy na trhu práce môžu produkovať množstvo ekonomických aj sociálnych problémov. „Poznanie svojich zamestnancov a ich štýl myslenia sa stavajú vo vysoko konkurenčnom prostredí veľkou výhodou. Pokiaľ zamestnávateľ využije charakteristiky generácii na lepšie poznanie svojho zamestnanca, dokáže mu prispôsobiť pracovné prostredie, a tak zefektívniť jeho prácu. Vzniká tak konkurenčná výhoda, ktorá je na preplnenom trhu kľúčová.“ (Čvirik, 2018, s. 1)

3 GENERÁCIA Z

Literárne zdroje charakterizujú generáciu Z ako generačnú kohortu narodenú medzi 90. rokmi 20. storočia a rokom 2010. Pokiaľ ide o konkrétne obdobie rozpätia rokov tejto generácie, v literatúre sa objavuje nesúlad. Chýba zhoda v presnom rozsahu začiatku a konca roku narodenia. Dool (2019) tvrdí, že pokiaľ ide o vekové rozpätie generácie Z, „všeobecná zhoda panuje v tom, že najstarší členovia generácie Z sú od roku 2019 vo veku okolo dvadsať rokov... a nedávno vstúpili na trh práce“ (s. 2). Táto najmladšia generácia, označovaná niekedy aj ako postmileniálna, dostala rôzne označenia, napríklad "NextGen", "iGen" alebo "TrueGen". Najčastejšie sa však v literatúre objavuje rozpätie rokov 1995 – 2010 a práve názov generácia Z. Generáciu Z definuje Ondrejko (2020) ako „demografickú kohortu, ktorá nasleduje po Generácii Y (Millennials). Signifikantným pre túto generáciu je značný rozsah využívania internetových technológií. Začínajú s nimi už od veľmi útleho veku. Členovia Generácie Z sú stotožnení s technológiami a sú v interakcii so sociálnymi internetovými sieťami, ktoré predstavujú významný podiel ich spoločenského života.“ (s. 7)

Podľa výsledkov výskumu autorky Acheampong (2019) má hlboké pochopenie pracovných hodnôt, pracovných preferencií a psychosociálnych charakteristík generácie Z zásadný význam pre formovanie organizačných politík a postupov, ktoré by prilákali a udržali talenty generácie Z. Generácia Z je ambiciózná, mimoriadne technicky zdatná a nezávislá generačná kohorta, ktorá uprednostňuje priateľské pracovné prostredie a komunikáciu prostredníctvom sociálnych médií. Z výsledkov autorkinho tiež vyplýva, že potreby, hodnoty

a pohlavie určovali mieru dôležitosti, ktorú členovia kohorty generácie Z pripisovali svojim pracovným hodnotám, a čo je dôležitejšie, riadili ich pracovné motivácie. Miera dôležitosti, ktorú príslušníci generácie Z pripisovali svojim pracovným hodnotám, ovplyvnila ich rozhodnutie vybrať si pracovisko a zotrvať u svojho zamestnávateľa. Preto na nábor a udržanie pracovnej sily generácie Z musia organizácie ponúkať vnútorné a vonkajšie odmeny, ktoré sú vhodne prispôbené hodnotám, potrebám, motivácii a očakávaniam týchto nových účastníkov pracovného procesu. Okrem toho je vzhľadom na ich túžbu po flexibilitate, autonómii a inováciách zrejmé, že si príslušníci generácie Z želajú prispôsobivú pracovnú alebo organizačnú kultúru, ktorá odráža ich hodnoty a uspokojuje ich potreby.

Z autorkinej štúdie vyplynulo niekoľko významných zistení:

- Príslušníci generácie Z si vysoko cenia pracovné hodnoty, ako je vysoký alebo konkurencieschopný plat, kariérny postup, autonómia zamestnancov a spokojnosť s prácou.
- Dôležitosť významu vysokého alebo konkurencieschopného platu odráža ich túžbu po finančnom zabezpečení.
- Preferencie pracovných hodnôt generácie Z ovplyvňujú ich rozhodnutie pracovať pre zamestnávateľa.
- Plat a istota zamestnania, ktoré sa v drvivej väčšine štúdií uvádzajú ako veľmi dôležité pracovné hodnoty, nie sú rozhodujúcimi faktormi pri získavaní a udržaní príslušníkov generácie Z.
- Priamym dôsledkom kľúčových zistení je, že organizácie si už nemôžu dovoliť zavádzať univerzálny model riadenia ľudského kapitálu v medzigeneračnom pracovnom prostredí. Personálny manažment si vyžaduje prístup, ktorý reaguje na generačnú citlivosť.
- Pohlavie ovplyvňuje dôležitosť, ktorú generácia Z pripisuje svojim pracovným hodnotám. Väčšina žien prikladá špecifickým pracovným hodnotám vyššiu dôležitosť ako ich mužské náprotivky. Ženy viac uprednostňujú rovnováhu medzi pracovným a súkromným životom, flexibilitu na pracovisku, vzťahy so spolupracovníkmi, podporu nadriadených, spoločenskú zodpovednosť podnikov a motiváciu k službe verejnosti.
- Generácia Z vo všeobecnosti považuje nefinančné benefity za atraktívne a v niektorých prípadoch ich hodnotí ako veľmi dôležité, nepredstavujú však rozhodujúci faktor pri výbere zamestnávateľa.
- Ponuka možností kariérneho postupu je pre generáciu Z jedným z rozhodujúcich faktorov konkurencieschopnosti zamestnania.
- Odborná príprava a rozvoj zručností, zmysluplná a náročná práca, a spoločenská zodpovednosť organizácií môžu zohrávať kľúčovú úlohu pri náboe. Vzhľadom na altruistické hodnoty považujú členovia generácie Z za nevyhnutné pracovať s organizáciami, ktoré zdieľajú ich hodnoty a pomôžu im prispieť k budovaniu spoločnosti sprístupnením dobrovoľníckych príležitostí.
- Altruizmus a prosociálne tendencie generácie Z spôsobujú väčšiu atraktivitu zamestnávateľov z verejného sektora.
- Pridelovanie vnútorných a vonkajších benefitov by nemalo byť založené na univerzálnom princípe, malo by vychádzať zo zabezpečenia súladu osobných hodnôt, potrieb a očakávaní na pracovisku s poslaním, hodnotami, politikami a postupmi zamestnávateľa.
- Generácia Z preferuje organizačnú kultúru, ktorá podporuje kreativitu a inovácie, tímového ducha, učenie a rozmanitosť, a čo je najdôležitejšie, podporuje participatívny štýl riadenia. Hierarchická organizačná kultúra, ktorá v zamestnaniach verejného

sektora prevláda, je jednou z najväčších výziev, ktorým budú organizácie čeliť. (Acheampong, 2019)

Zdá sa, že vyhovieť potrebám a očakávaniam generácie zamestnancov aktuálne nastupujúcim na trh práce bude jedným z najvýznamnejších faktorov prilákania a udržania personálnych plánov organizácií. Pracovné podmienky a benefity bude nutné prispôbovať hodnotám generácie Z. Bude potrebné adaptovať firemnú kultúru, pôsobiť najmä na sociálnych a digitálnych internetových platformách, kde sa bude prezentovať a budovať povest' a imidž organizácie.

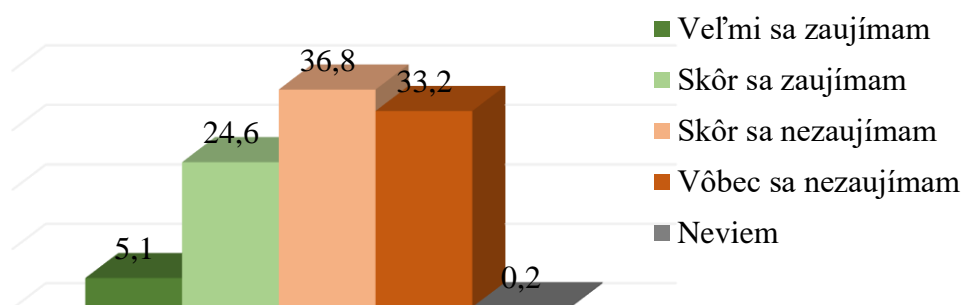
4 VÝSKUM GENERÁCIE Z NA SLOVENSKU

V rámci pravidelných sociologických výskumov realizovaných sekciou ľudských zdrojov Ministerstva obrany SR sa v roku 2022 uskutočnil aj výskum mládeže, ktorého cieľom bolo identifikovať aktuálny záujem o vstup do OS SR a pracovné charakteristiky mladých ľudí, ktorí predstavujú zástupcov vyššie popísanej generácie Z. Objektom výskumu boli mladí ľudia vo veku 16 až 19 rokov a výberová vzorka o veľkosti 410 respondentov predstavovala reprezentatívny výber cieľovej populácie pre celé Slovensko z hľadiska veku, kraja a typu strednej školy.

Výskum sa sústredil na niekoľko ukazovateľov, ktoré poskytujú prehľad o úrovni inklinácie generácie Z k vojenskému povolaniu. V prvom rade išlo o mieru záujmu o oblasť obrany a bezpečnosti (graf 1). Ukázalo sa, že intenzívny záujem o túto oblasť deklaruje v súčasnosti 5,1 % respondentov, ďalších 24,6 % sa zaujíma mierne. Výsledkom je, že oblasť bezpečnosti a obrany je v úzadí záujmu viac ako dvoch tretín mladých ľudí na Slovensku.

Graf 1 Miera záujmu o oblasť obrany a bezpečnosti generácie Z (2022)

O1. Do akej miery sa zaujímate o oblasť obrany a bezpečnosti?
(N=410, v %)

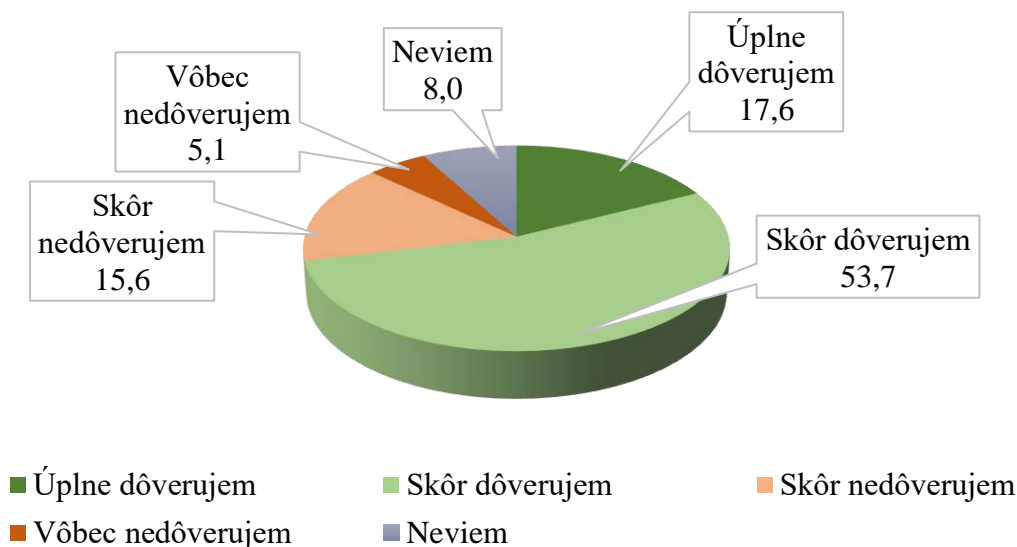

Zdroj: Výskum mládeže SELUZ MO SR, 2022

Stabilným ukazovateľom vzťahu mládeže k obrane a bezpečnosti je aj miera dôvery v OS SR. Dôveryhodnosť ozbrojených síl je vo všeobecnosti jednou z najvyšších, ktoré verejnosť inštitúciám preukazuje, preto môžeme pozitívne hodnotiť, že aj mládež z radov generácie Z inklinuje k dôvere v OS SR. Viac ako 70 % respondentov im úplne alebo skôr dôveruje (graf 2).

Graf 2 Miera dôvery v OS SR generácie Z (2022)

O2. Do akej miery dôverujete našim ozbrojeným silám?
(n=410, v %)

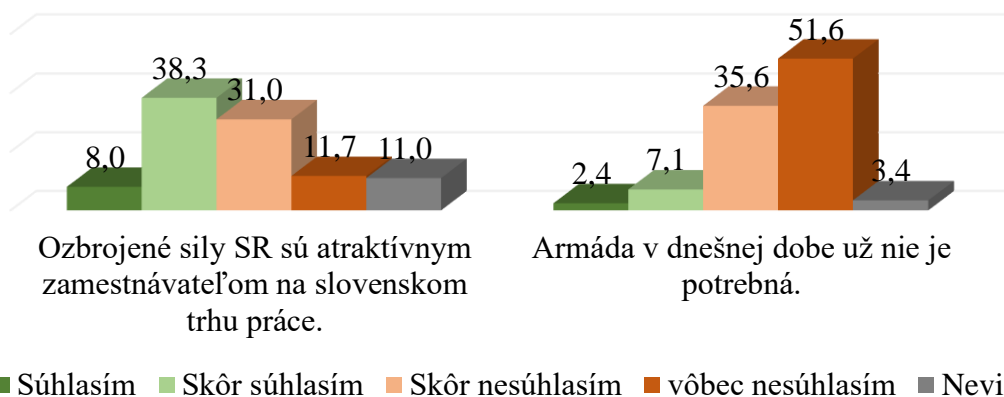

Zdroj: Výskum mládeže SELUZ MO SR, 2022

Pozitívny vzťah mládeže k OS SR je možné pozorovať aj na názore ohľadom potrebnosti ozbrojených v dnešnej dobe. Drvivá väčšina respondentov súhlasí s tvrdením, že existencia armády aj v dnešnej dobe potrebná. Zaujímavým zistením je aj to, že viac ako 46 % respondentov považuje OS SR za atraktívneho zamestnávateľa (graf 3).

Graf 3 Miera súhlasu generácie Z s tvrdeniami o ozbrojených silách (2022)

O10. Do akej miery súhlasíte alebo nesúhlasíte s nasledujúcimi tvrdeniami? (n=410, v %)

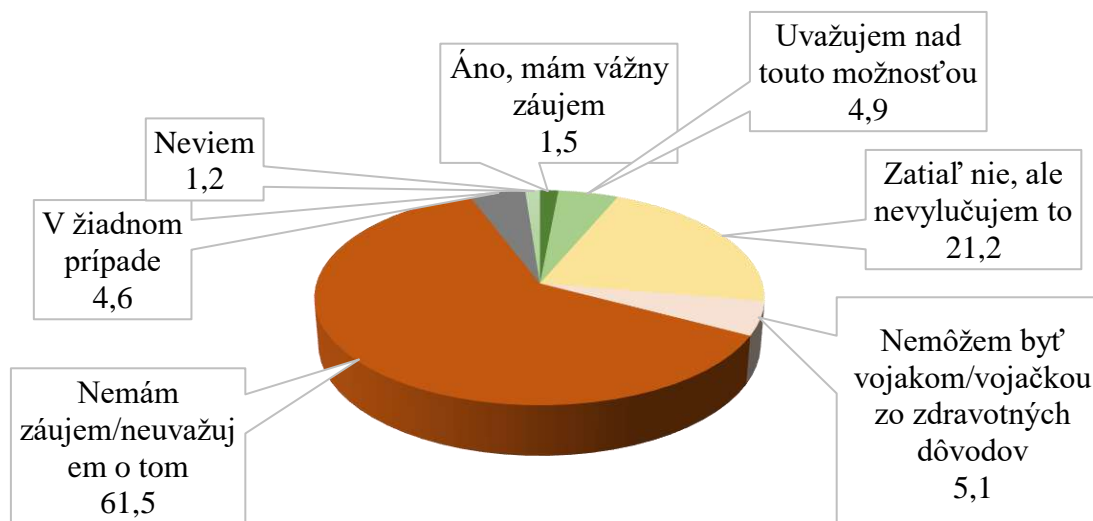
Zdroj: Výskum mládeže SELUZ MO SR, 2022

Úroveň motivácie generácie Z k vstupu do OS SR bola sledovaná na základe dvoch ukazovateľov. Tými boli priama otázka na záujem o vstup a otázka zameraná na motivačné faktory. Čo sa týka aktuálnej miery záujmu o vstup do OS SR, vážny záujem prejavilo 1,5 % respondentov. Ďalších 4,9 % nad touto možnosťou uvažuje a 21,2 % takúto možnosť

nevyklučuje (graf 4). Týchto spolu 27,6 % mladých predstavuje kompletný regrutačný potenciál OS SR v súčasnej dobe, ktorý však v drvivej väčšine nie je rozhodnutý.

Graf 4 Záujem generácie Z o vstup do OS SR – súčasný regrutačný potenciál OS SR (2022)

O5. Uvažovali ste niekedy nad tým, že by ste sa v budúcnosti zamestnali v Ozbroyených silách SR ako profesionálny vojak/vojačka? (n=410, v %)

Zdroj: Výskum mládeže SELUZ MO SR, 2022

Pre lepšiu predstavivosť je možné túto veľkosť regrutačného potenciálu OS SR v zmysle záujmu zo strany mládeže (27,6 %) prepočítať na absolútne čísla. V Slovenskej republike žije podľa údajov zo Štatistického úradu vo veku 16 až 19 rokov 206 210 mladých ľudí. Regrutačný potenciál z toho tvorí 56 708 z nich, pričom sú v ňom však započítaní aj tí, ktorí nespĺňajú kritériá pre vstup do OS SR. Ak by sme pre približný výpočet počtu tých, ktorí by potenciálne mohli spĺňať aj kritériá pre vstup, brali do úvahy pomer počtu záujemcov k počtu tých, ktorí do OS SR skutočne nastúpili za rok 2022 (žiadostí spolu bolo podľa Štatistickej ročenky personálu OS SR 3 251, z čoho do OS SR nastúpilo 1 263 z nich), tento pomer činí 38,8 %. Regrutačný potenciál s predbežným potenciálom splniť aj náročné fyzické, psychické a zdravotné podmienky pre vstup do OS SR za rok 2022 tak predstavuje 22 002 mladých ľudí vo veku 16 až 19 rokov. Z nich je však rozhodnutých len 1,5 % (330 mladých ľudí), zvyšných 21 672 nad tým len uvažuje, čo predstavuje priestor pre intenzívne regrutačné aktivity.

Výskum sa zaujímal aj o to, čo, rozhodnutých a nerozhodnutých v rámci regrutačného potenciálu motivuje k ich pracovnému zameraniu sa na OS SR. Najčastejšou odpoveďou prvej menovanej skupiny z radov mládeže bolo, že ich k práci v OS SR motivuje služba vlasti a spoločnosti (graf 5), čo je plne v súlade s charakteristikami generácie Z. Tá si spoločenskú zodpovednosť kladie vo svojich hodnotách na popredné miesta.

Graf 5 Motivácia pevne rozhodnutých respondentov pre vstup do OS SR (2022)

O6a. Čo je vašou motiváciou pre prípadný záujem o prácu v ozbrojených silách SR? (tí, ktorí jasne deklarovali záujem o vstup do OS SR, n=26, v %)

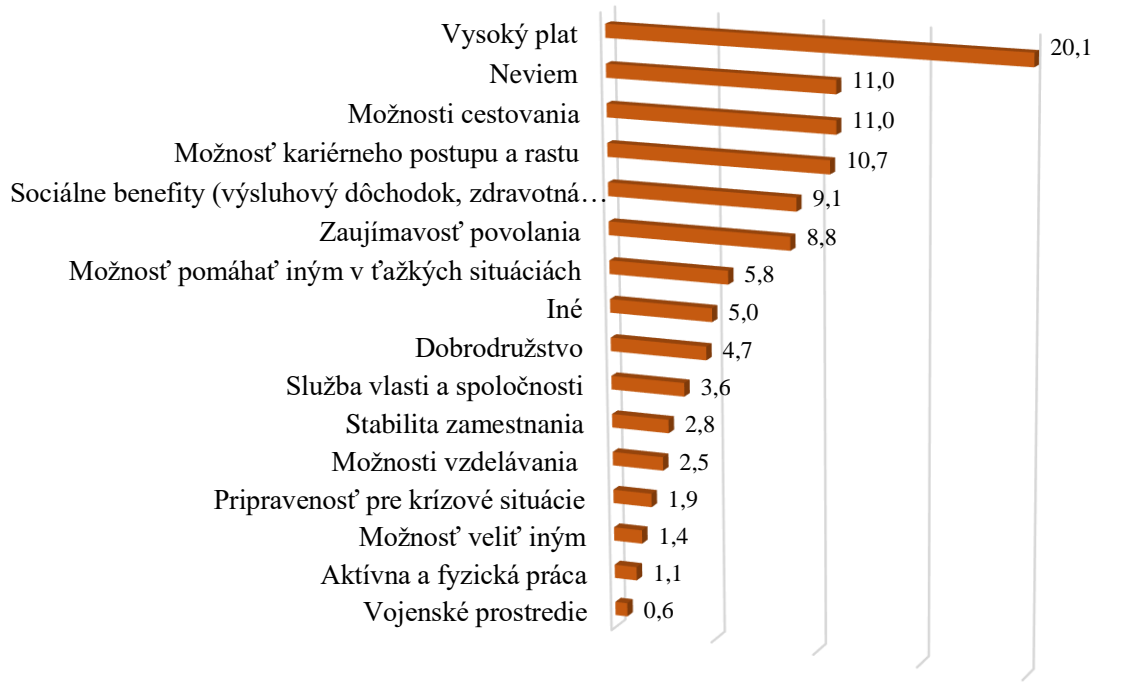

Zdroj: Výskum mládeže SELUZ MO SR, 2022

Rovnaká otázka bola položená tým, ktorí deklarovali nezáujem, pričom odpovedali v rovine potenciálnych faktorov, ktoré by ich predsa len mohli presvedčiť o uvažovaní o OS SR ako o svojom zamestnávateľovi. V tomto prípade opäť prevládol základný hygienický faktor pracovnej motivácie – vysoký plat. Okrem toho však môžeme v rebríčku nižšie opäť identifikovať aj faktory motivácie typické pre generáciu Z, ako napr. cestovanie a kariérny postup (graf 6).

Graf 6 Potenciálna motivácia respondentov, ktorí dnes odmietajú záujem o vstup do OS SR (2022)

O6b. Čo si myslíte, že by vás mohlo motivovať k záujmu o prácu v ozbrojených silách SR? (tí, ktorí jasne deklarovali nezáujem o vstup do OS SR, n=363, v %)

Zdroj: Výskum mládeže SELUZ MO SR, 2022

5 ZÁVER

Pod vplyvom meniacich sa motivačných faktorov generácie Z, ktoré sú prediktorom miery atraktívnosti zamestnávateľa, ale aj zmien, ktorými zároveň prechádzajú ozbrojené sily ako organizácia, je mimoriadne dôležité analyzovať charakter motivácie regrutačného potenciálu k vstupu do ozbrojených síl, a následne výsledkom prispôbovať regrutačné stratégie.

Výrazom prijateľnosti regrutačnej stratégie ozbrojených síl pre generáciu Z je úroveň základných predpokladov pre regrutáciu - inklinácie a motivácie k vojenskému povolaniu. Na Slovensku je vo vzťahu k potrebe výrazného zvyšovania regrutačného potenciálu nutné skonštatovať, že nastupujúca generácia Z podľa výsledkov výskumu MO SR z roku 2022 vykazuje pokles záujmu o oblasť obrany a bezpečnosti a úroveň záujmu o vstup do OS SR je nedostatočná. Vplyvom tohto stavu je skupina mládeže, ktorá je nerozhodnutá a váhavá v oblasti záujmu o prácu v OS SR, v súčasnosti najdôležitejším objektom regrutácie do OS SR. Dôvodom je, že skupina rozhodnutých z radov mládeže nie je náchylná na potrebu ďalšieho presvedčania či utvrdzovania o svojom zámere vstúpiť do OS SR. Podobne, aj skupina s jasne odmietavým postojom predstavuje pre regrutáciu a jej možnosti veľmi náročný objekt, pričom v tomto prípade by bolo nutné k bežným nástrojom motivácie hľadať aj spôsoby pre zmenu vyššieho nezájmu o oblasť obrany a tiež nedôvery voči OS SR. Avšak skupina, ktorá je otvorená prijímať nové informácie, ktoré by mohli ovplyvniť rozhodovanie ohľadom budúceho povolania, a ktorá navyše nemá odmietavý či v akomkoľvek zmysle negatívny postoj k oblasti obrany a bezpečnosti, by mohla predstavovať ideálny primárny objekt regrutácie do OS SR..

Regrutácia by mohla ťažiť aj z toho, že túto skupinu motivuje plat aj stabilita zamestnania, no ďalšou v poradí je zmysluplnosť práce, ktorá je jednou z významných pracovných hodnôt generácie Z, ktoré formujú ich rozhodovanie o budúcom povolani.

Trend regrutácie do Ozbrojených síl SR je v súčasnosti charakteristický nízkou kvalitou záujemcov, nízkou mierou záujmu o vojenské povolanie, resp. nízkym záujmom o štúdium na vojenskej vysokej škole. V rámci merateľných ukazovateľov je tento trend vyjadrený najmä nedostatočnou personálnou naplnenosťou Ozbrojených síl SR a relatívne nízkou úspešnosťou záujemcov. Ozbrojené sily však kvalitu a rôzne makro-spoločenské faktory nemajú možnosť ovplyvňovať. Čo však možné ovplyvniť je, je jednoznačne záujem o vojenské povolanie ako základný predpoklad regrutácie, a to nie len finančnými stimulmi, ktoré sa ukazujú byť nedostatočnými pre zvýšenie atraktivity vojenského povolania.

Výsledky výskumu mládeže z roku 2022 poukázali na meniaci sa charakter motivácie nastupujúcej generácie Z aj vo vzťahu k OS SR a ich poznanie môže predstavovať konkurenčnú výhodu pri riešení a nastavovaní regrutačnej stratégie OS SR. Tá sa bude musieť vysporiadať s generáciou mladých ľudí, ktorí sú diametrálne odlišní od predchádzajúcej generácie najmä v oblasti technologickej vyspelosti a zamerania sa na zmysluplnosť práce.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- ACHEAMPONG, N.A. 2019. Recruiting and retaining generation Z into public sector organizations: a systematic review: dizertačná práca [online]. University of Maryland University College, 2019. 225 s. Dostupné na internete: <https://www.proquest.com/openview/f7edd5a46dd27972f2f455684293ffd8/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y>.
- CAFORIO, G., NUCIARI, M. 2018. *Handbook of the Sociology of the Military*. Springer International Publishing AG, 2. vyd., 2018. 615 s. ISBN 978-3-319-71600-8.
- ČVIRIK, M. 2018. *Trh práce v generačnom kontexte* [online]. Scientia Iuventa, 2018, 11 s. [cit. 04.09.2023]. Dostupné na internete: <http://si.umb.sk/wp-content/uploads/2018/06/%C4%8Cvirik.pdf>.
- DOOL, R. 2019. *How Generation Z Wants to be Led*. Independently Published, 2019. 176 s. ISBN 9781089330547.
- GRIGOROV, G. 2020. Motivation for Choosing and Practicing the Military Profession, In: *International conference Knowledge-based organization* [online]. 2020, s. 162-169. [cit. 01.09.2023]. https://www.researchgate.net/publication/343363124_Motivation_for_Choosing_and_Practicing_the_Military_Profession. ISBN 978-973-153-392-6.
- NATO RTO-TR-HFM-107. 2007. *Recruiting and Retention of Military Personnel: Final Report of Research Task Group HFM-107*. [online]. Neuilly-sur-Seine Cedex, France: Research and Technology Organisation NATO, 2007, 516 s. . [cit. 30.07.2023] Dostupné na internete: https://www.nato.int/issues/women_nato/recruiting%20&%20retention%20of%20mil%20personnel.pdf. ISBN: 978-92-837-0062-3.
- ONDREJKOVIČ, P. 2020. Mládež alebo mladá generácia? Zostane mládež iba pojmom krásnej literatúry? In: *Časopis Pedagogika* [online]. 2020, roč. 11 (4), s. 228 – 240. [cit. 10.08.2022]. Dostupné na internete: <http://www.casopispedagogika.sk/rocnik-11/cislo-4/diskusia-ondrejkoVIC.pdf>.
- Správa z výskumu mládeže, SEUZ MO SR, 2022, interný dokument MO SR.

Štatistický úrad Slovenskej republiky, verejná databáza údajov STATdat. [cit. 04.09.2023]
Dostupné na internete: [http://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeID\(%22i615DF56BF8C54392A82735F2C0BA5CCB%22\)&ui.name=Bilancia%20pod%c4%bea%20rodinn%c3%a9ho%20stavu%2c%20pohlavia%20a%20veku%20-%20SR%2c%20oblasti%2c%20kraje%20%5bom7004rr%5d&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&ui.backURL=%2fcognosext%2fcps4%2fportlets%2fcommon%2fclose.html](http://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeID(%22i615DF56BF8C54392A82735F2C0BA5CCB%22)&ui.name=Bilancia%20pod%c4%bea%20rodinn%c3%a9ho%20stavu%2c%20pohlavia%20a%20veku%20-%20SR%2c%20oblasti%2c%20kraje%20%5bom7004rr%5d&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&ui.backURL=%2fcognosext%2fcps4%2fportlets%2fcommon%2fclose.html).

TODD, H.C. a kol. 2018. *Life as a Private: A Study of the Motivations and Experiences of Junior Enlisted Personnel in the U.S. Army* [online]. Santa Monica, Calif.: RAND Corporation, RR-2252-A, 2018, 166 s. [cit. 01.09.2023]. Dostupné na internete: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2252.html. ISBN: 978-0-8330-9969-3.

WOODMAN, D. 2016. The sociology of generations and youth studies. In: *Routledge Handbook of Youth and Young Adulthood Routledge* [online]. London: Routledge Handbooks, 2016, s. 20 – 26. [cit. 02.09.2023]. Dostupné na internete: https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9781315753058.ch3#ref3_1. ISBN 9781317619895.

PhDr. Dominika PAŽICKÁ ČERNÁKOVÁ
Ministerstvo obrany SR
Kutuzovova 8, 832 47 Bratislava, Slovensko
dominika.cernakova@mod.gov.sk
d.cernakova.d@gmail.com

OSOBNÁ A ŠTRUKTURÁLNA BEZPEČNOSŤ - PSYCHOSOCIÁLNE ASPEKTY

PERSONAL AND STRUCTURAL SAFETY - PSYCHOSOCIAL ASPECTS

Juliusz PIWOWARSKI, Leszek WOSZCZEK

ABSTRACT

Among the global megatrends and social phenomena of the 21st century, in the post-modern era, there is the growing strength of the crisis of values, international conflicts, the emigration crisis, deepening social atomisation and, with it, a growing crisis of trust in the interpersonal and structural (public) dimensions. No one needs to be convinced that these are factors that have a catalytic effect on increasing the level of uncertainty, risks and threats to human security encountered by people. A "healthy society", as postulated by Erich Fromm, characterised by a high level of security culture, is capable of generating, both on an individual and group (structural) level, a satisfactory potential of the security culture attributes of resilience, protection and defence in their broad non-military and military sense. The authors have chosen to present a slice of the results of their research on this issue, in securitorological and psycho-social terms. The importance of this issue is strongly increasing at the present time, all the more so as the necessary system approach dominating in security matters is becoming procedural and overly formalistic displacing the consideration of the most relevant endogenous factors of quality and effectiveness of human functioning in a security threat situation.

Keywords: safety culture, safety psychology, personal safety, structural safety, personal risk situation

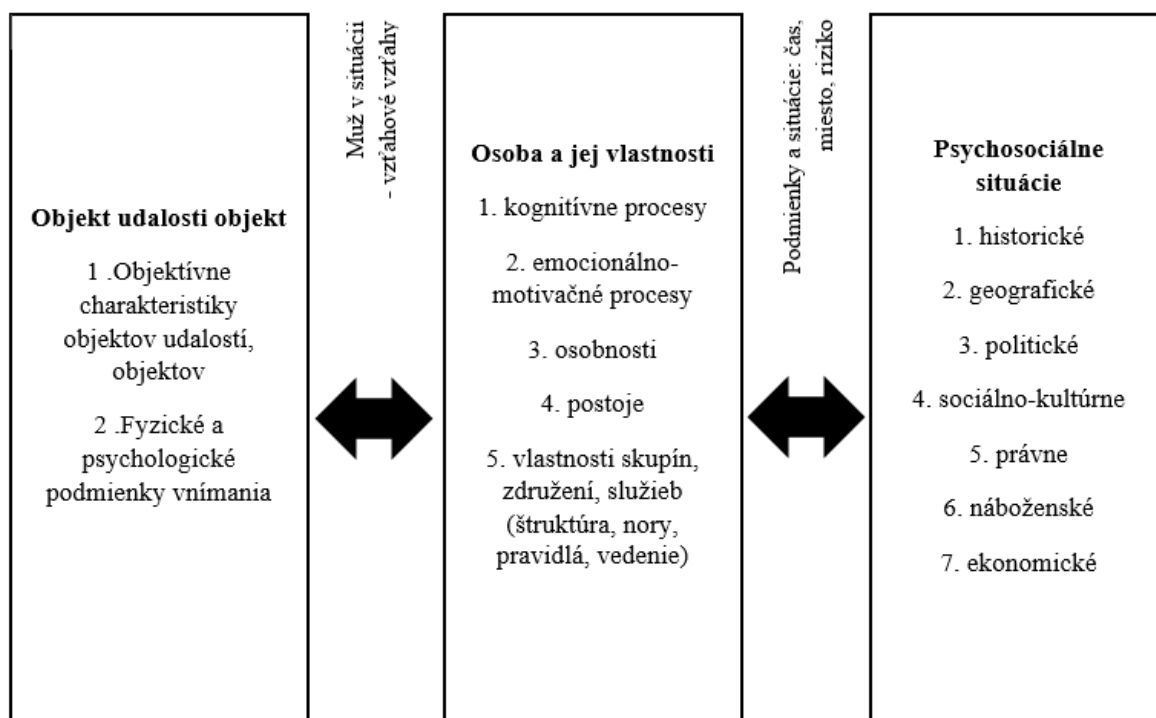
ÚVOD

Bezpečnostná psychológia je nepochybne novou oblasťou aplikovanej psychológie. Vykazuje úzke prepojenie s rôznymi oblasťami psychológie a tvorí samostatnú oblasť výskumu. Jej rozsah sa v širšom zmysle týka psychologických aspektov bezpečnosti a súvisí s aplikáciou psychologických poznatkov a princípov na otázky bezpečnosti. Na druhej strane bezpečnostná veda ako jedna z vedných disciplín, ktorá je súčasťou spoločenských vied, má za predmet svojho výskumu okrem iného rôzne bezpečnostné systémy. J. Piwowarski (2017, s. 8) píše: "V súčasnosti sa v oblasti bezpečnostnej ochrany uplatňujú viaceré metódy, napr: "význam bezpečnosti a výskumu, ktorý sa tejto problematike venuje, dnes vzrástol v rozsahu, aký nebol známy v predchádzajúcej histórii, a intenzita a rozsah určitých druhov hrozieb nikdy predtým v histórii neboli také obrovské ako dnes". Odhliadnuc na tomto mieste od diskusie o mimoriadne zaujímavej a zložitej problematike bezpečnosti, spôsoboch jej definovania, typológií bezpečnostných hrozieb, vymedzenia funkcií bezpečnostnej teórie či kultúrnych nástrojov boja proti hrozbám a pod. sa vychádzalo z toho, že bezpečnosť v dynamickom ponímaní je sociálny proces, spočívajúci v nepretržitom pôsobení subjektov bezpečnosti (porov. J. Piwowarski, s. 65). Za subjekt bezpečnosti citovaný autor považuje každý subjekt, individuálny aj kolektívny (spoločenský), ktorého správanie analyzuje z hľadiska jeho bezpečnosti. V psychologickom pohľade sa o bezpečnosti pojednáva najprv z hľadiska teórie potrieb (Maslow, Guilford, Murray, Obuchowski), kde sa o nej uvažuje "ako o formálnej kategórii pozostávajúcej zo špecifických potrieb, resp. ako o potrebe, ktorej obsah súvisí so zabezpečením základných psychologických podmienok" (R. Klamut 2012, s. 43). Naplnenie

fyziológických potrieb a potrieb bezpečia (druhá úroveň potrieb v Maslowovej koncepcii) ovplyvňuje spôsob, akým sa formuje obraz sveta a seba samého. Následne určujú stratégiu vzťahovania sa k subjektívnym aj objektívnym dimenziám reality (životným podmienkam). Po druhé, bezpečnosť chápaná ako hodnota, pričom pod pojmom "hodnota" rozumiem presvedčenia, ktoré sú integrované s emóciami. Na jednej strane usmerňujú systém hodnotenia a kvalifikovania osobných stavov, udalostí, objektov a na druhej strane zohrávajú dôležitú úlohu v motivačnom procese, ktorý usmerňuje dosahovanie určitých stavov (psychologických, sociálnych, ekonomických, bezpečnosti atď.). "Týmto spôsobom sa bezpečnosť označuje aj ako faktor, ktorý je dôležitý pri usmerňovaní ľudskej činnosti", (porov. Reykowski, Klamut). Bezpečnosť, chápaná práve ako hodnota, usmerňuje činnosť ľudí a sociálnych skupín k vytváraniu takých podmienok a stavov reality, ktoré poskytujú pocit istoty, pokoja, pocit neprítomnosti preťaženia, prekážok, ohrozenia atď. Prežívanie pokoja, uspokojenia, radosti, spokojnosti a dokonca pôžitku (radosti) vyplývajúceho z uspokojovania vlastných potrieb a konania v súlade s hodnotami vytvára pocit istoty. Na druhej strane, ak si subjekt uvedomuje a je presvedčený o svojich schopnostiach (schopnosť používať myšlienky, nástroje, pomôcky) a agentúre (schopnosť, prostredníctvom ktorej jednotlivec pôsobí na iné hodnoty alebo takýmto pôsobením ovplyvňuje širšiu sieť sociálnych vzťahov), pocit a úroveň bezpečia sa nesmierne zvyšuje. V Psychologickom slovníku (2002, s. 84) sa uvádza, že "motív bezpečnosti je akákoľvek túžba alebo snaha zaistiť si bezpečnosť a vyhnúť sa ohrozeniam alebo tendencia vyhnúť sa neúspechu alebo hrozbe jeho realizácie stiahnutím sa zo situácie alebo znížením úrovne aspirácií". Máme tu teda do činenia s opisom stavu vecí a vysvetľujúcim mechanizmom (porov. tamže). Z toho vyplýva, že jednotlivec alebo skupina bude (mala by) používať rôzne prostriedky a takmer všetky techniky na obranu a ochranu pred nepríjemnosťami, prekážkami, preťažením, problémami, neuhmi, nebezpečenstvami a pod. Všeobecnejšie povedané, človek sa odhodlane, bezvýhradne usiluje chrániť seba a iných pred väčšími či menšími životnými ťažkosťami (zložitými situáciami).

VÝVOJ

V psychologických teóriách, ktoré hovoria o "človeku v situácii", jeho správaní a konaní, sa predpokladá, že správny priebeh jeho konania závisí od takých regulačných procesov, ako sú vnímanie, pamäť, myslenie, emócie a motivácia. Práve podľa teórie J. Reykowského (2017, s. 262) je "každé konanie človeka aktom praktického postoja k sebe samému a k svojmu okoliu". Vykonávanie určitých činností je zamerané na zmenu vlastného psychického stavu, zmenu vlastnej psychickej alebo sociálnej pozície alebo na zmenu vlastností sociálnych a fyzických stavov (informovanie, zmena, oprava, ochrana a pod.). V podobnom duchu sa vyjadruje aj T. Tomaszewski, ktorý považoval správanie za riadený akt, ktorý sleduje nejaký cieľ. A v jeho poňatí má tento akt aj regulačný mechanizmus, ktorý určuje smer, štruktúru, energiu a rytmus správania. Človek sa prostredníctvom konania celý život usiluje o rovnováhu medzi vlastnými psychickými stavmi a vonkajším svetom. Jednotlivec, ktorý v konečnom dôsledku sleduje potrebu bezpečnosti v psychologickom, duchovnom, morálnom, etickom, právnom, fyzickom a inom rozmere, sa stáva *homo velle securitas*. Pri pohľade na správanie jednotlivca z hľadiska rôznych spoločenských väzieb a vzájomných závislostí je potrebné mať na zreteli požiadavky vyplývajúce z určitých zákonov, noriem, ako aj pravidiel a štandardov spoločenského spolužitia, ako je to znázornené na Obrázku 1.

Obrázok 1 Schéma psychosociálnych determinantov osobnej a štruktúrálnej bezpečnosti¹
Zdroj: *vlastné spracovanie na základe J. M. Stanika 2017*

Správanie ľudí má v podstate tri funkcie: (1) realizácia vlastných potrieb (ako už bolo naznačené), (2) zručné riešenie problémov vyplývajúcich z aktuálne (tu a teraz) vznikajúcich okolností a prebiehajúcich životných udalostí a (3) úlohy, ktoré sú výsledkom špecifických požiadaviek charakteristických pre dané objekty, inštitúcie, organizácie a, povedané najvšeobecnejšie, pre rôzne prostredia (napr. rodinné, školské, profesijné, biologické, ekonomické, sociálne), ktoré sa riadia vlastnými možnosťami, obmedzeniami vyplývajúcimi zo zákonov, príkazov, nariadení, zvykov, mravov a dokonca aj dogiem. Správne, uspokojivé uspokojenie (napr. osobných) potrieb je neoddeliteľne spojené s aspoň uspokojivou, náležitou úrovňou realizácie ostatných úrovní a dimenzií bezpečnosti. Keď sa však správanie (činnosť) naruší čo i len v prípade jednej z funkcií, máme do činenia s poruchou správania, aj keby bolo správne, dokonca bezchybné. Príčiny takýchto porúch môžu byť psychotické (duševné choroby), ako aj nepychotické (napr. neurózy, poruchy osobnosti, somatické poruchy alebo poruchy správania). Ich zdrojom môže byť aj: (a) neopatrnosť, ľahkomyselnosť, ľahkovážnosť, nedostatok rozvahy a nerozvážnosť, (b) náhoda, omyl, neúmysel, (c) nedostatok vedomostí, nevedomosť, neznalosť, nedostatok zručnosti, alebo (d) úmyselné, zámerné, premyslené, dokonca plánované (zámerné) konanie, napr. kladenie bômb. Uvedené zdroje porúch správania môžu narušiť všetky druhy bezpečnostných stavov, ktoré sú práve predmetom výskumu bezpečnostnej psychológie a bezpečnostnej vedy.

Rovnaké rozdelenie situácií na: normálne, optimálne a náročné, pričom posledné sa delia na situácie: preťaženia, prekážky, konfliktu, deprivácie a ohrozenia. Okrem toho sa v

¹ Výskum osobnej a štruktúrálnej bezpečnosti v kontexte toho, čo sa doteraz dosiahlo v bezpečnostných vedách, ktoré sú najpočetnejšie, sa zdá byť v niektorých oblastiach roztrieštený. Nepokrývajú rovnako celú problematiku bezpečnosti. Napríklad psychologická individualita bezpečnostného subjektu (dieťa, dospelý, starší človek alebo osoba so zdravotným postihnutím) a najmä analýza funkčného vzťahu medzi subjektom a situáciou subjektu počas prežívania ohrozenia a po ňom si vyžaduje podrobný výskum a analýzu z psychologického, sociologického, ako aj bezpečnostnovedného hľadiska.

teóriách bezpečnostných vied konštituovali a pevne ustálili pojmy ako skupinové správanie, kríza atď. (porovnaj J. Piwowarski). Preto je oprávnené vyjadriť presvedčenie, že bezpečnostná psychológia, ktorá disponuje vhodnými výskumnými metódami (pozorovanie, rozhovor, experimenty, testy atď.), pojmovým a teoretickým aparátom, podporuje bezpečnostnú vedu najmä v oblasti vysvetľovania, chápania príčin, priebehu a dôsledkov správania ľudí, ktorých správanie zostáva vo sfére záujmu oboch vedných disciplín. Osobitný význam pre sekuritológiu v tomto smere nadobúda poznanie porúch poznávacej činnosti jednotlivca, myslenia, porúch citového života a porúch správania a konania (správanie ako jednoduchá reakcia na podnety, situácie; a konanie je správanie, ktorému predchádza viac alebo menej vedomé rozhodnutie). Uvedomelé a zodpovedné konanie vyplýva na jednej strane z duševného zdravia, ale v niektorých prípadoch môže príčina správania spočívať v patologickej duševnej činnosti (obsesie, halucinácie, bludy, nadhodnotené predstavy), čo môže vyústiť do správania, ktoré porušuje rôzne stavy bezpečnosti.

Ak teda vychádzame z toho, že bezpečnostné vedy sú multidisciplinárne vedy, t. j. vedy, ktoré čerpajú z výsledkov mnohých vedných odborov, vytvárajú si vlastné koncepcie predmetu výskumu, ktoré inšpirujú dôležité špecifické problémy v iných odboroch. Tak je to aj v prípade psychológie bezpečnosti, ktorá mimochodom zostáva úzko prepojená s teoretickou aj aplikovanou psychológiou.

Všeobecná psychológia objavuje, skúma a vysvetľuje fungovanie jednoduchých a zložitých psychických funkcií (pamäť, myslenie, emocionálne a motivačné procesy, osobnosť). Snaží sa komplexne identifikovať a opísať zákony, ktorými sa riadi ľudské správanie vrátane správania zameraného na realizáciu bezpečnosti.

Psychológia ľudského vývinu sa zaoberá vlastnosťami psychického rastu z hľadiska spôsobov realizácie potrieb, rozvoja citového, intelektuálneho a sociálneho života v jednotlivých etapách života (napr. v období dospievania, dospelosti, staroby).

Predmetom sociálnej psychológie je štúdium vplyvu jednotlivca na skupinu, komunitu, prostredie a naopak. Poznatky napríklad o fenoméne homogenizácie správania (presun rizika, difúzia zodpovednosti liberalizácia názorov), psychológii konfluencie, publika, divákov alebo davu sú kapitálovo využiteľné v bezpečnostnej psychológii aj v bezpečnostnej vede. Problém konformného a nekonformného správania je ďalším mimoriadne dôležitým problémom bezpečnostnej psychológie. Je potrebné poznať motivácie a mechanizmy osobnostných a situačných faktorov (okolností), ktoré rozhodujú o tom, že niektorí ľudia prechádzajú od konformného správania voči všeobecným spoločenským (morálnym, právnym alebo bezpečnostným) pravidlám a normám príliš ľahko ku konformizmu voči normám, ktoré porušujú bezpečnostné pravidlá. Je tiež potrebné preskúmať otázku, prečo jednotlivci alebo sociálne skupiny ľahšie zavrhnú alebo ťažšie prijímajú určité normy a bezpečnostné pravidlá (problém zelenej energie, migrácia občanov inej rasy alebo štátu). A skúmanie psychosociálnych a ekonomických determinantov fanatizmu a terorizmu je dokonca *nevyhnutnou podmienkou pre zmysel formovania a udržiavania osobnej a medzinárodnej bezpečnosti*.

Pedagogická psychológia skúma, vysvetľuje a poskytuje praktické poznatky o spôsoboch výchovy a formovania postojov, hodnôt občana, ktoré sa okrem iného týkajú bezpečnosti v najširšom zmysle slova. Základnou otázkou teda je, ako z hľadiska blaha jednotlivca, sociálnej skupiny alebo štátu naučiť a upevniť určité druhy poznávacích vzorcov, návykov, pripraviť na plnenie určitých sociálnych rolí s cieľom správne realizovať zásady spoločenského spolužitia.

Psychológia práce, a najmä psychológia bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, sa zameriava na problematiku vedenia a riadenia zo strany manažérov a na poznávanie vlastností

zamestnancov v pracovných situáciách (tvorivosť, produktivita, plnenie úloh podľa predpisov o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci).

ZÁVER

Psychologickými zákonitosťami fungovania človeka pri rôznych poruchách, o ktorých sa už písalo, sa zaoberá klinická psychológia, psychopatológia. Správanie vyplývajúce z ľudských porúch má vo svojich dôsledkoch často medzinárodné dôsledky. Za zmienku stojí aj vojenská psychológia. Úloha ozbrojených síl pri formovaní bezpečnosti nie je v žiadnom prípade sporná. Otázky týkajúce sa fungovania vojakov v podmienkach služby, bojových situácií, psychológie velenia, psychológie bojiska (vojny) sú však predmetom záujmu tak bezpečnostnej psychológie, ako aj sekuritológie.

Špecializácia nazvaná policajná psychológia aplikuje psychologické poznatky pri plnení zákonných úloh polície v oblasti bezpečnosti, ktoré vyplývajú z operatívno-pátracej, vyšetrovacej, ako aj administratívnej a poriadkovej činnosti. Činnosť uniformovaných zložiek v mimoriadnych situáciách, pri traumatizujúcich udalostiach si vyžaduje osobitné zvládnutie schopnosti využívať psychologické poznatky aj špecifické zručnosti pri "zvládaní" ich priebehu a zmiernovaní ich následkov.

Už pri zbežnom pohľade na psychologickú problematiku bezpečnosti sa vynára hlavolam, že psychológia bezpečnosti na prahu 21. storočia bude disciplínou, ktorá v záujme blaha človeka a jeho okolia (prírodného, ekonomického, politického atď.) bude mimoriadne prosperujúcou vedou, rovnako ako bezpečnostná veda.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- CZAJKOWSKI W. - SEM CHUKZ, *Psychologia bezpieczeństwa*, Kraków: Naukowo-Wydawniczy Instytut Badań Bezpieczeństwa i Obronności WSBPI „Apeiron”, 2018, ISBN: 9788364035623.
- PIWOWARSKI J., *Nauki o bezpieczeństwie. Zagadnienia elementarne*, Kraków: Naukowo-Wydawniczy Instytut Badań Bezpieczeństwa i Obronności WSBPI „Apeiron”, 2017, ISBN: 9788364035470.
- REYKOWSKI J., *Motywacja, postawy prospołeczne a osobowość*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1986, ISBN: 830105848X.
- REYKOWSKI J. *Osobowość jako centralny system regulacji i integracji czynności człowieka*. In T. Tomaszewski (ed.), *Psychologia*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1979, ISBN: 8301001593.
- TOMASZEWSKI T. (ed.), *Psychologia*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1979, ISBN: 8301001593.
- TOMASZEWSKI T., „Analiza przyczynowo skutkowa i analiza referencyjna aktywności człowieka”. In *Chowanna* 1993, vol. 1, ISSN: 0137-706X, s. 16-28.
- STANIK J.M., *Z badań nad psychologicznymi uwarunkowaniami wiarygodności zeznań świadków*. In Waltoś S. (ed.), *Świadek w procesie sądowym*, Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1985, ISBN: 8321902057.
- STANIK J.M., *Osobowościowe mechanizmy zachowań asocjalnych i społecznych*, Katowice: Wyższa Szkoła Zarządzania Ochroną Pracy, 2017, ISBN: 978-83-61378-13-6.

KLAMUT R., „Bezpieczeństwo jako pojęcie psychologiczne”, In *Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej. Ekonomia i Nauki Humanistyczne*, 2012, nr 286, z. 19 (4/2012), ISSN: 0209-2697.

Dr hab. Juliusz PIWOWARSKI

Dr. Leszek WOSZCZEK

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie

Ulica Basztowa 10

31-141 Kraków, Polska

rector@apeiron.edu.pl

woszczekleszek@gmail.com

NELEGÁLNA MIGRÁCIA

ILLEGAL MIGRATION

Matej POLAČEK

ABSTRACT

The Slovak Republic has recently been significantly affected by the issue of secondary illegal migration, i.e. uncontrolled crossing of the state border without valid travel or other documents, or illegal stay of persons without valid documents.

The paper discusses the reasons for migration, the current situation and its development on the territory of the Slovak Republic and the measures introduced in connection with it.

Keywords: migration, migration theory, police,

ÚVOD

Migrácia existuje vo svete od jeho samotného počiatku, ľudia odpradáva migrujú za lepšími životnými podmienkami, utekajú pred hladomorom, vojnami či prírodnými katastrofami. Ako už aj v minulosti tak aj dnes je migrácia dôsledkom konfliktov a chudoby. Migračné vlny v európskom priestore sa v posledných rokoch zintenzívňujú. Týka sa to všetkých typov migrácií, najvýraznejšie však pracovnej migrácie alebo migrácie utečencov. (IOM,2020)

1 NELEGÁLNA MIGRÁCIA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Medzinárodná organizácia pre migráciu (IOM) nelegálnu migráciu definuje ako „neoprávnené prekročenie hranice krajiny bez platných cestovných dokladov, víz a povolenia na pobyt alebo neoprávnené zotrúvanie na území krajiny po skončení platnosti dokladov, víz alebo povolenia na pobyt“ (IOM, 2016).

Slovenská republika je pre migrantov len tranzitnou krajinou, pretože sa u nich riadi výber cieľovej krajiny podľa úrovne ekonomickej situácie v krajine a preto skôr preferujú krajiny západnej Európy, ako východnú alebo strednú Európu. Ich cieľom sú najmä Rakúsko, Nemecko, Francúzsko, Švajčiarsko, Belgicko a Luxembursko, napriek tomu však využívajú trasu, ktorá vedie cez Slovensko, pretože im bola doporučená z dôvodu, že v prípade ich zadržania na území Slovenskej republiky nebudú readmisne vrátení na územie Maďarska, kým v prípade prechodu štátnej hranice priamo z Maďarska do Rakúska by boli vrátení. Trasa cez územie Slovenskej republiky je im doporučená aj z dôvodu, že v prípade zadržania idú do táborov, z ktorých sú prepúšťaní po krátkej dobe na slobodu.

Pri záchytoch nelegálnych migrantov v rámci sekundárnej nelegálnej migrácie je veľkým problémom návratová politika. Realizácia návratovej politiky do hlavnej krajín blízkeho východu a Afriky nezrealizovateľná. Okrem krajín kde prebiehajú vojenské konflikty a teda sú tieto krajiny nie bezpečné, sú krajiny ako napríklad Tunisko a Maroko, kde sa zastupiteľské úrady a pracovníci týchto krajín stráňia konštruktívnej spolupráci za účelom

overenia totožnosti migrantov, vydávania NCD a následného vrátenia do ich domovskej krajiny.

Návratová politika štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sa zdržujú na území SR neoprávnené bez akýchkoľvek dokladov je takmer nulová a neefektívna. Túto situáciu je nutné z úrovne Európskej únie riešiť, nakoľko bez vyriešenia a nastolenia účinnej návratovej politiky je činnosť zložiek PZ, spojená s vyhľadávaním nelegálnych migrantov, realizáciou a následnou snahou o ich vyhostenie zbytočná. Veľké množstvo nelegálnych migrantov, ktorí nelegálne pricestovali do EÚ, je bez akýchkoľvek dokladov a sú prepúšťaní na slobodu bez akéhokoľvek overenia totožnosti osoby z dôvodu neochoty zastupiteľských úradov dotknutých krajín, čo môže a aj má dopad aj na bezpečnosť krajín, po ktorých sa pohybujú osoby bez oprávnenia k pobytu, bez dokladov a overenia či nepredstavujú hrozbu pre bezpečnosť štátu alebo verejný poriadok.

Podľa § 81 Zákona č. 404/2011 o pobyte cudzincov, cudzinca nemožno administratívne vyhostiť do štátu, v ktorom by bol ohrozený jeho život z dôvodov jeho rasy, národnosti, náboženstva, príslušnosti k určitej sociálnej skupine alebo pre politické presvedčenie alebo v ktorom by mu hrozilo mučenie, kruté, neľudské alebo ponižujúce zaobchádzanie, alebo trest. Rovnako nemožno cudzinca administratívne vyhostiť do štátu, v ktorom mu bol uložený trest smrti alebo je predpoklad, že v prebiehajúcom trestnom konaní mu taký trest môže byť uložený. Cudzinca tiež nemožno administratívne vyhostiť do štátu, v ktorom by bol ohrozený jeho život z dôvodov jeho rasy, národnosti, náboženstva, príslušnosti k určitej sociálnej skupine alebo pre politické presvedčenie alebo v ktorom by mu hrozilo mučenie, kruté, neľudské alebo ponižujúce zaobchádzanie, alebo trest. Rovnako nemožno cudzinca administratívne vyhostiť do štátu, v ktorom mu bol uložený trest smrti alebo je predpoklad, že v prebiehajúcom trestnom konaní mu taký trest môže byť uložený.

Bod 39. Uznesenia Európskeho parlamentu z 11. marca 2021 o sýrskom konflikte pripomína všetkým členským štátom, že Sýria nie je bezpečnou krajinou, do ktorej sa možno vrátiť; domnieva sa, že každý návrat by mal byť bezpečný, dobrovoľný, dôstojný a informovaný.

Podľa Ženevského dohovoru, sa pojem „utečenec“ vzťahuje na ktorúkoľvek osobu, ktorá bola považovaná za utečenca podľa dohôd z 12. mája 1926 a 30. júna 1928 alebo podľa dohovorov z 28. októbra 1933 a 10. februára 1938, podľa protokolu zo 14. septembra 1939 alebo podľa Stanov Medzinárodnej organizácie pre utečencov.

Podľa Článku 33 tohto dohovoru žiadny zmluvný štát nevyhostí utečenca akýmkoľvek spôsobom alebo ho nevráti na hranice území, na ktorých by jeho život alebo jeho osobná sloboda boli ohrozené z dôvodov jeho rasy, náboženstva, národnosti, príslušnosti k určitej sociálnej skupine alebo zastávania určitých politických názorov.

1.1 VÝVOJ NELEGÁLNEJ MIGRÁCIE V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Z právneho hľadiska v SR nelegálni migranti nemajú na našom území nárok na pomoc, napriek tomu však vzhľadom na humanitárne dôvody sú pre nich vytvárané vhodné podmienky pre základné prežitie a hľadiac na bezpečnosť občanov sú políciou umiestňovaní na mieste nato určenom, resp. vytvorenom pre tento účel, ktoré sú vhodnejšie nielen z bezpečnostného ale aj zo zdravotného hľadiska, pričom v týchto priestoroch ostávajú len nevyhnutný čas, počas ktorého prechádzajú kontrolou v dostupných informačných systémoch Polície, pretože na našom území zostať nechcú.

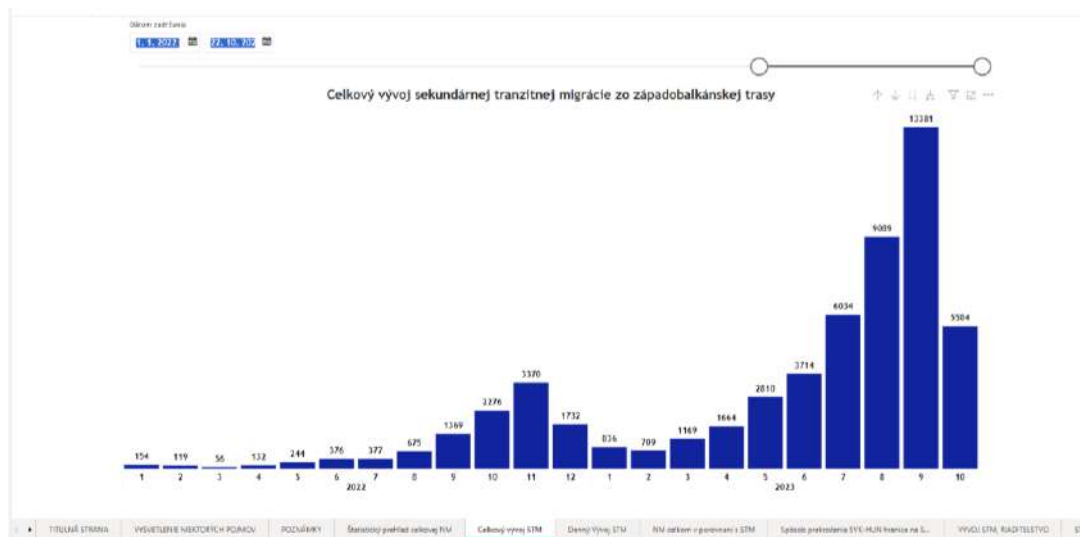
Podľa odseku 6 § 61a Zákona č. 404/2011 o pobyte cudzincov a o zmene a dopl. n.z. Policajný útvar, v ktorého územnej pôsobnosti sa štátny príslušník tretej krajiny podľa odseku

I nachádza, vydá tomuto štátnemu príslušníkovi tretej krajiny písomné potvrdenie o možnosti zotrvať na území Slovenskej republiky; to neplatí, ak je štátny príslušník tretej krajiny podľa odseku 1 vo výkone väzby, výkone trestu odňatia slobody alebo ak je zaistený podľa § 88 alebo § 88a. V § 61a ods. 6 sa slovo „vydá“ nahrádza slovami „môže vydať“.

Polícia eviduje zvýšený nárast nelegálnej migrácie po balkánskej trase, pričom počty za tento rok výrazne presahujú stav sekundárnej migrácie za predošlé roky. Nelegálni migranti na územie SR prichádzajú väčšinou v skupinách pešo, alebo sú prevádzачmi prepravovaní v osobných vozidlách, alebo v úkrytoch nákladných vozidiel. Prichádzajú na územie SR väčšinou bez vlastného cestovného dokladu, s falošným, alebo pozmeneným dokladom.

V roku 2022 väčšinu cudzincov riešených na neoprávnenom pobyte predstavovali štátni príslušníci tretích krajín, ktorí sa zdržiavali na území Slovenskej republiky bez platných cestovných dokladov, víz a povolení na pobyt oprávňujúcich ich na pobyt na území Slovenskej republiky. V roku 2022 došlo k zvýšeniu nelegálnej migrácie v územnej pôsobnosti RHCP Bratislava cez 650 % oproti roku 2021.

Pre porovnanie s rokom 2022 kde v januári bolo na našom území zadržaných len 154 migrantov avšak v januári tohto roku sa tento počet drasticky zvýšil na 836 migrantov, taktiež tieto počty mali počas roka 2023 naďalej stúpajúcu tendenciu a od marca ani na jeden mesiac neklesli no naopak naďalej výrazne stúpali, kde v septembri tohto roku sa vyšplhali až na 9089 zachytených nelegálnych migrantov a v mesiaci október na 13 381. Pričom v roku 2022 bol najväčší počet zadržaných migrantov len 3370 v mesiaci november, čo je neporovnateľne nízky počet oproti najvyššiemu počtu v roku 2023.

Obrázok 1 Celkový vývoj STM zo západobalkánskej trasy rok 2022 a 2023
Zdroj: UHCP PPZ

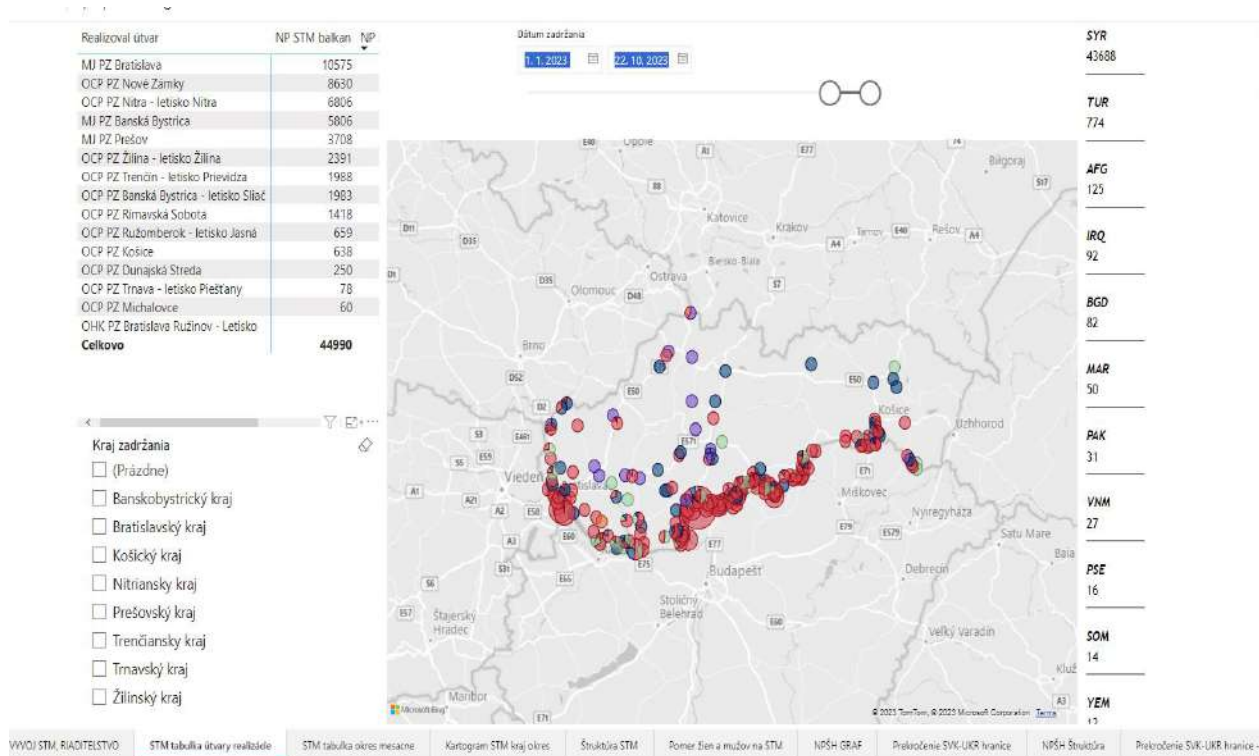
Na základe nariadenia vlády Slovenskej republiky sa preto od 05. októbra dočasne obnovila kontrola hraníc s Maďarskom, na vnútorných hraniciach Slovenskej republiky, ktorej cieľom je eliminácia sekundárnej nelegálnej migrácie.

Kontrola sa vykonáva na vstupe do Slovenskej republiky na cestných hraničných priechodoch I. kategórie a bývalých cestných hraničných priechodoch II. a III. kategórie formou cielených námatkových kontrol najmä motorových dodávkových vozidiel a podozrivých osobných motorových vozidiel v rozsahu 24 hodín 7 dní v týždni. V rámci pôsobnosti KR PZ v Nitre sa jedná o dva cestné mosty Komárno – Komárom, cestný most

Štúrovo – Esztergom, Chľaba –Ipolydamásd, Salka – Letkés a cestný most Šahy – Parassapuszta.

Uznesením vlády Slovenskej republiky č. 437 zo dňa 6.septembra 2023 boli tiež vyčlenený profesionálni vojaci na plnenie úloh Policajného zboru v súvislosti s nelegálnou migráciou, na stráženie objektov a pomoc pri udržiavaní verejného poriadku v spoločných hliadkach s príslušníkmi Policajného zboru. Denne 24 hodín v týždni je na túto problematiku v rámci KR PZ V Nitre nasadených cca 50 policajtov a 60 vojakov, ktorí slúžia v spoločných hliadkach s príslušníkmi Policajného zboru, pomáhajú pri prevoze nelegálnych migrantov, pri hliadkovej činnosti, pri prvotných úkonoch a strážení po ich zadržaní.

Od začiatku roka 2023 bolo podľa štatistík Úradu hraničnej a cudzineckej polície PPZ (ďalej len „UHCP“) celkom na území SR zadržaných 44 990 nelegálnych migrantov, kde z tohto počtu najväčší počet 10 575 migrantov realizovala Mobilná jednotka PZ, OCP PZ Nové Zámky zrealizovalo 8630 migrantov a OCP PZ Nitra zrealizovalo celkovo 6806 migrantov, pričom najviac zo zadržaných boli občanmi Sýrie v počte až 43 688. Trasa týchto nelegálnych migrantov viedla do Maďarska zo Srbska.

Obrazok 2 STM – sekundárna tranzitná migrácia zo Západného Balkánu

Zdroj: UHCP PPZ

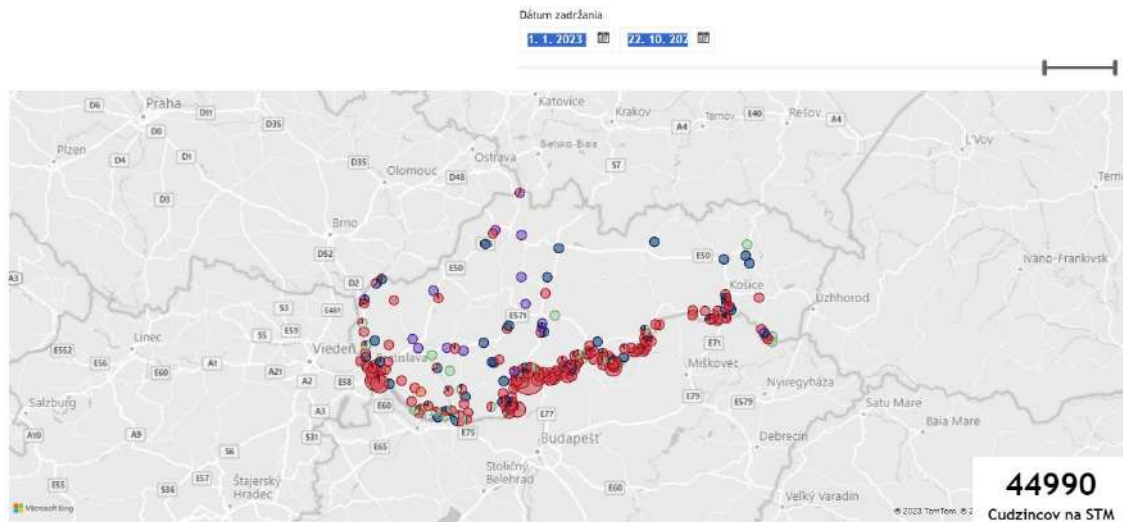
Zo štatistík vedených UHCP vyplýva, že títo migranti najčastejšie prekročili štátnu hranicu peši a to až v 39 926 prípadoch, ďalej na osobných vozidlách celkom 2587 krát, na dodávkach v 2202 prípadoch a na nákladných vozidlách 252 krát.

Nelegálni migranti podľa analýzy UHCP v mnohých prípadoch nastupujú do vozidiel prevádzčov v Maďarsku a z Maďarska sú prevážaní cez územie Slovenskej republiky do Českej republiky, kde podľa ich výpovedí prestupujú na vlak alebo po nich príde prevádzčač a prevezie ich do cieľovej krajiny.

V mesiaci november 2022 došlo v druhej polovici k zníženiu počtu prípadov prevádzčstva v územnej pôsobnosti RHCP Bratislava. Tento trend pokračoval aj v prvom

polroku 2023, čo môže byť aj z dôvodu zmeny stratégie prevádzачov. Prevádzачmi sú dovážaní migranti do blízkosti štátnej hranice Maďarska so Slovenskou republikou, sú poučení aby prešli cez zelenú hranicu, alebo cez bývalé cestné hraničné priechody, železničné a cestné mosty a vyhľadávali príslušníkov Policajného zboru. Následne im políciou budú vydané potvrdenia o zotrvaní, čím sa legalizuje ich pobyt na území SR. V iných prípadoch ich prevádzачi nechali vystúpiť na území Maďarska, poučili ich aby prekročili štátnu hranicu peši, určili miesto stretnutia na území SR, kde však už prevádzачi neprišli.

MIESTO ZADRŽANIA CUDZINCŮV NA STM - SPŮSOB PREKROČENIA SVK-HUN HRANICE

Obrázok 3 STM spôsob prechodu štátnej hranice

Zdroj: UHCP

Okres zadržania	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Celkovo
Levice	102	18	46	86	627	939	1376	2471	3975	2167	11807
Veľký Krtíš	121	28	188	147	102	191	466	1542	4932	1819	9536
Bratislava V	243	154	257	314	296	808	2271	1745	1264	488	7840
Rímska Sobota	130	161	240	311	351	191	619	1091	1247	485	4826
Nové Zámky	46	56	108	79	120	269	487	1451	922	201	3739
Komárno	27	13	177	477	936	713	63	137	156	159	2858
Lučenec	57	76	78	81	270	323	471	135	355	147	1993
Košice - okolie	21	10	23	107	8	49	181	140	199	18	756
Dunajská Streda	2		3	4	50	141	1	47	58		306
Košice IV	13	37		7		18	15	95	8		193
Bratislava II		24	10			1		47	30		112
Trebišov			14	15	7	43	31			1	111
Nitra	2					22		33	52		109
Rožňava								5	78		83
Bratislava IV			6					18	32	16	72
Zvolen	2	43		17					5		67
Revúca	31		12	11				11			65
Malacky	4			5	12		3	16	21		61
Bratislava I	2	3	4				2	44	1		56
Skalica	4			3	1			7		33	48
Bratislava III						6	19	1	13	1	40
Senec							15	25			40
Žilina	3	32									35
Svidník		28									28
Šaľa								9	11	7	27
Banská Bystrica	1	12							1	11	25
Vranov nad Topľou	10									15	25
Zlaté Moravce					24						24
Senica	8				6					6	20
Nové Mesto nad Váhom	3	1								11	15
Košice I								11			11
Prešov									11		11
Ružomberok							3		6		9
Žarnovica							8	1			9
Považská Bystrica			6								6
Celkovo	836	709	1169	1664	2810	3714	6034	9089	13381	5584	44990

Obrázok 4 STM jednotlivé okresy od 01.01.2023 do 22.10.2023

Zdroj: UHCP

Podľa miesta zadržania v rámci jednotlivých okresov bolo najviac nelegálnych migrantov zadržaných v týchto okresoch: v okrese Levice tento počet dosiahol až 11 807 osôb, nasleduje Veľký Krtíš s počtom 9536, Bratislava V kde bolo zadržaných 7840 migrantov, Rimavská sobota 4826 migrantov, Nové Zámky 3739 zadržaných migrantov a okres Komárno s počtom 2858. Ostatné okres nedosiahli celkový počet zachytených migrantov vyšší nad 2000 osôb.

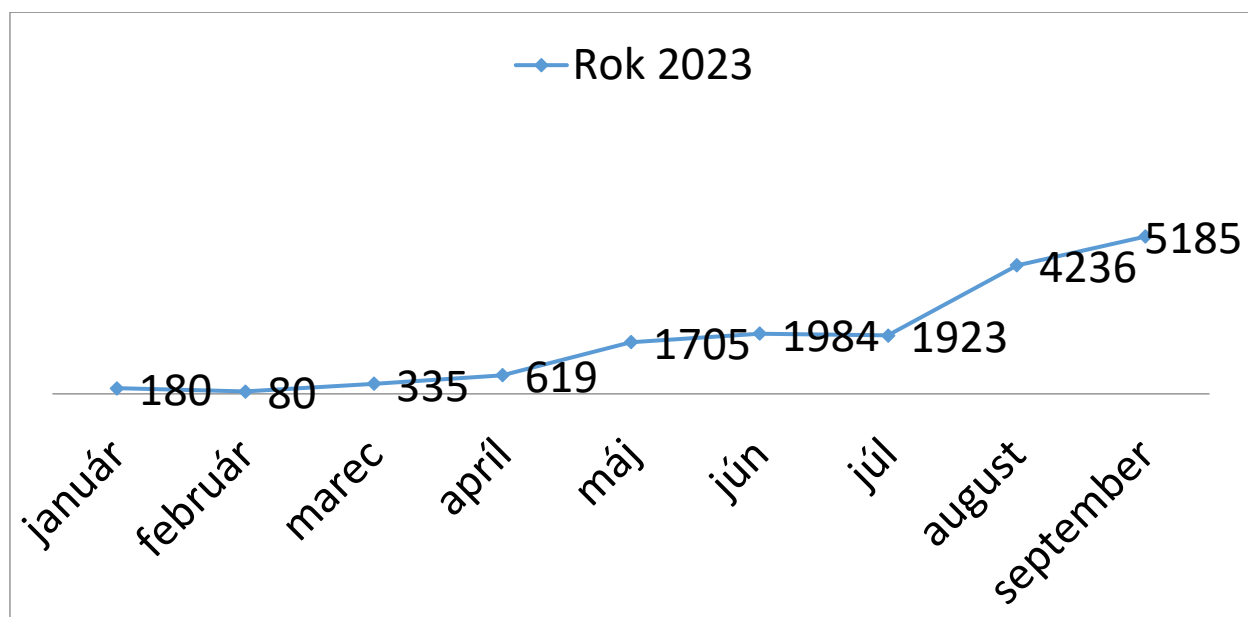
1.2 Vývoj nelegálnej migrácie v rámci Krajského riaditeľstva Policajného zboru v Nitre (ďalej len „KR PZ v Nitre“)

V boji s nelegálnou migráciou bolo v rámci KR PZ v Nitre už od roku 2022 prijatých niekoľko opatrení a podľa vývoja situácie sa neustále prijímali ďalšie kroky, okrem iného sa už v roku 2022 začal zabezpečovať spoločný výkon služby príslušníkov PZ SR s príslušníkmi Maďarska na území Maďarska, kde spoločne vykonávali ciele námatkové kontroly za účelom eliminácie sekundárnej migrácie na bývalých hraničných priechodoch alebo v ich blízkosti a rovnako bol výkon služby posilnený aj o profesionálnych vojakov Ozbromých síl Slovenskej vojakov.

Od začiatku roka 2023 bolo v pôsobnosti KR PZ v Nitre zadržaných 18 935 migrantov a 56 prevádzačov, z toho najväčší počet zadržaných migrantov bol v rámci OR PZ Levice - 11 810, v rámci OR PZ Komárno to bolo 2827 migrantov a v rámci OR PZ Nové Zámky 3727 migrantov. Prevádzači boli najmä štátny občania Moldavska, Rumunska, Turecka a Sýrie.

K odopretiu vstupu došlo v jednom prípade celkovo 11 občanom Sýrie na ŠH v Komárne.

V súvislosti s nelegálnou migráciou sa zrealizovalo celkovo 17 cezhraničných prenasledovaní, z toho s miestom prekročenia štátnej hranice na hraničnom prechode v Komárne celkovo 8 krát, na HP v Šahách celkovo 5 krát, v Chľabe, v Štúrove a cez hraničný priechod Salka v jednom prípade. Počas týchto služobných zákrokov boli zadržaní 5 prevádzači a 121 migrantov.

Obrázok 5 Migrácia KR PZ V Nitre za rok 2023

Zdroj: KR PZ v Nitre

1.3 Možnosti riešenia migrácie na území SR

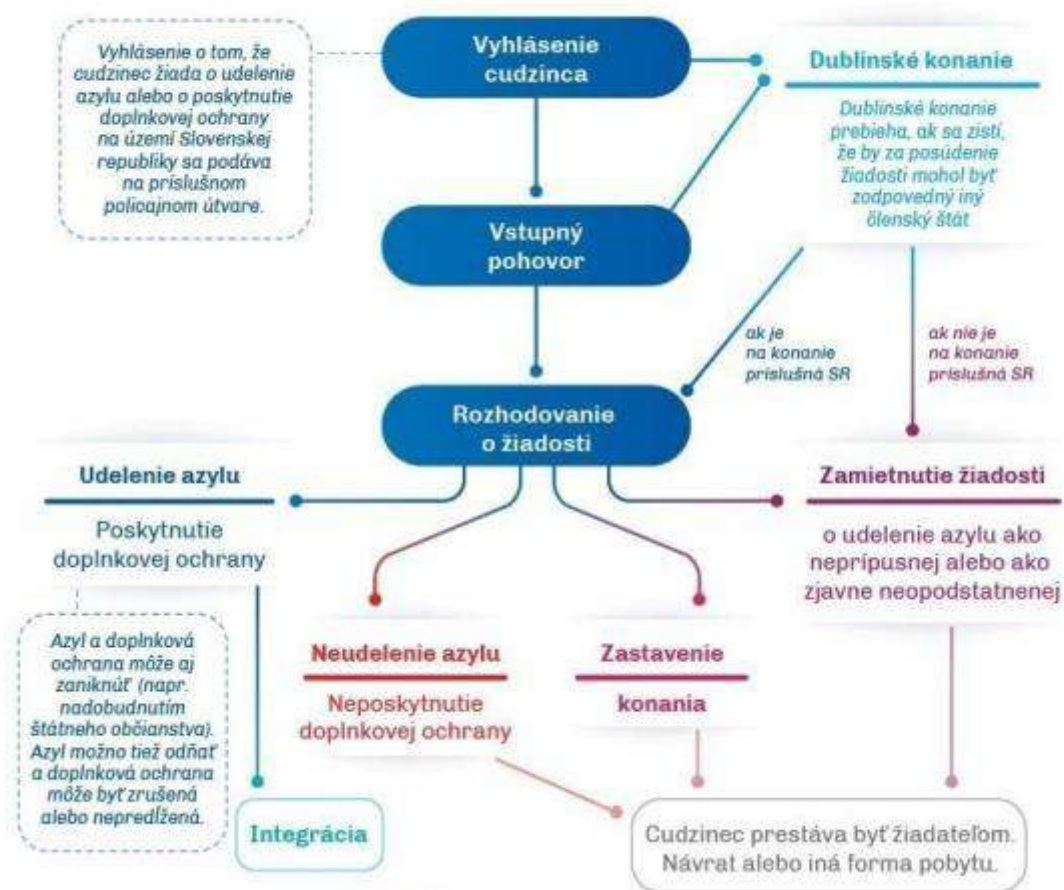
Plnenie úloh migračnej politiky zabezpečuje Migračný úrad Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktorý bol zriadený uznesením vlády Slovenskej republiky č. 501 z 13. júla 1993 na zabezpečenie plnenia úloh migračnej politiky.

Štruktúru migračného úradu dopĺňajú azylové zariadenia - tábory. V pôsobnosti migračného úradu sú aktuálne:

1. záchytný tábor v Humennom,
2. pobytový tábor v Opatovskej Novej Vsi,
3. pobytový tábor v Rohovciach.

Podľa § 62 Zákona o pobyte cudzincov je policajt oprávnený zaistiť cudzinca na účel výkonu jeho administratívneho vyhostenia alebo výkonu trestu vyhostenia, výkonu jeho prevozu podľa osobitného predpisu alebo jeho vrátenia podľa osobitného predpisu, ak neoprávnene vstúpil na územie Slovenskej republiky alebo sa neoprávnene zdržiava na území Slovenskej republiky. Na Slovensku sú zriadené 2 útvary policajného zaistenia pre cudzincov, jeden v Medveďove a jeden v Sečovciach.

Schéma 1. Schéma azylového procesu

Obrázok 5 Schéma azylového procesu

Zdroj: www.minv.sk

ZÁVER

Zníženie prílevu nelegálnych migrantov do EÚ si vyžaduje celoeurópske riešenia. Riešenie, ktoré zabezpečí lepšie životné podmienky občanov tretích krajín v ich domovskej krajine, efektívnejšie predkladanie žiadostí o udelenie povolenia na pobyt priamo na území tretej krajiny a v neposlednom rade prijatie takých spoločných opatrení na hraniciach Schengenského priestoru, ktoré zabezpečia výraznú elimináciu nelegálnej migrácie do tohto priestoru. Zároveň je tiež dôležité transparentne komunikovať so samosprávami, verejnosťou a médiami na zmiernenie verejného napätia voči migrantom a vytvárať systematický tlak na Maďarsko v súvislosti s dodržiavaním bilaterálnej readmisnej dohody, rovnako ďalšie zintenzívnenie a zefektívnenie spolupráce najmä v oblasti boja proti nelegálnej migrácii prichádzajúcej na územie Maďarska a následne Slovenska zo západobalkánskej trasy.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Ženevský dohovor, Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR 319/1996 Z.z

Zákon č. 404/2011 o pobyte cudzincov a o zmene a dopl. n.z.

Uznesenie Európskeho parlamentu z 11. marca 2021

https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf

https://publications.iom.int/system/files/pdf/migration_governance_index_2016.pdf

<https://www.minv.sk/?schema-azyloveho-procesu>

PhDr. Matej Polaček, MBA

E-mail: matej.polacek@gmail.com

VESMÍRNA OBRANA AKO VÝZVA PRE OZBROJENÉ SILY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

SPACE DEFENSE AS A CHALLENGE FOR THE ARMED FORCES OF THE SLOVAK REPUBLIC

Peter POLÁČEK

ABSTRACT

Space is being increasingly militarized. Some nations have developed, tested, and deployed various satellites and some counterspace weapons. Space-based capabilities impact many day-to-day aspects of the Slovak way of life. These capabilities enable functions that affect our homes, transportation, electric power grids, banking systems, and our global communications. Satellites provide access to a broad range of information and enable many services in real time, from watching breaking news to monitoring our deployed armed forces day or night. Slovakia, as a country of over 5,4 million inhabitants located in the innovative Central part of Europe, sees its potential in the new space economy lying in finding and filling niches open to innovation, as well as building on the historical heritage of space technologies and competences initially developed in the second half of the 20th century. Slovakia should increase its efforts in sharing space data, products and services within NATO and EU to support its requirements and defense plans.

Keywords: space defense, space security, defense policy, NATO

ÚVOD

Vesmírny priestor je dlhodobo využívaný na podporu pozemných vojenských a bezpečnostných zložiek. Využívanie vesmírnych technológií poskytlo nové možnosti velenia a riadenia vojenských síl kdekoľvek na svete. V súčasnosti sú vo vesmíre trvalo umiestnené satelity, ktoré okrem zhromažďovania spravodajských informácií slúžia okrem iného aj k navigácii, komunikácii, sledovaniu počasia, alebo k výskumu. „K trvalému umiestneniu zbraňových systémov však zatiaľ pravdepodobne nedošlo a dá sa povedať, že v súčasnosti nemá žiadny štát záujem, vytvoriť tento precedens“ (Space Security Index 2019, s.97). Takmer všetky štáty formálne podporujú úsilie v zabránení zbrojenia vo vesmíre. Stále viac štátov však v súčasnosti vníma vesmír ako bojovú doménu a predpokladajú, že konflikt na Zemi by sa mohol preniesť aj do vesmíru, alebo by dokonca v samotnom vesmíre mohol začať (Space Security Index 2019).

Vesmírna doména je dynamická a rýchlo sa rozvíjajúca oblasť v ktorej je nevyhnutné podniknúť potrebné kroky pre obranu a bezpečnosť. Všetky aktivity ako aj ich spôsob realizácie vo vesmírnom priestore významne vplyvajú na medzinárodnú bezpečnosť. Miera kontroly vesmírneho priestoru alebo obmedzenie kontroly v jeho určitej časti, vytvára prostredie pre vznik bezpečnostného rizika, ktorého následky môžu v negatívnom aspekte ovplyvniť geopolitickú sféru.

Vesmír sa stal priestorom v ktorom súperia viaceré krajiny a komerčné subjekty vo vývoji a nasadení vesmírnych systémov. Kritické vnútroštátne a vojenské infraštruktúry sú čoraz

viac závislé na využití vesmíru, kde ochrana týchto aktív a ich schopností je rozhodujúca. Agresívne činy zasahujúce do vesmírnych systémov zahŕňajú celý rad taktík, vrátane taktiky šedej zóny, kde sa protivníci pokúšajú dosiahnuť svoje ciele a zároveň zostať pod hranicou toho, čo by štáty považovali za použitie sily, resp. za ozbrojený útok.

Slovenská republika podporuje iniciatívy NATO a EÚ smerujúce k minimalizovaniu hrozieb a využitiu príležitosti, ktoré vytvára vesmír patriaci medzi segmenty, ktorých opodstatnenosť vyplýva z dokumentov Slovenskej republiky, ako sú Obranná stratégia Slovenskej republiky¹ i Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky. Na základe hodnotenia bezpečnostného prostredia Bezpečnostnou stratégiou Slovenskej republiky má na zabezpečenie obrany štátu okrem iného významný vplyv nárast hrozieb súvisiacich s využívaním kybernetického priestoru a vesmíru ako operačných domén, ktoré môžu negatívne ovplyvniť riadenie štátu, velenie ozbrojeným silám a funkčnosť infraštruktúry dôležitej pre obranu štátu.

1 ZÁKLADNÉ TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

Vesmírny priestor:

Z hľadiska ohraničenia sledovanej oblasti je potrebné vytýčiť rozdielnosť medzi vesmírnym priestorom a zemskou atmosférou. Definičný deliaci bod je takzvaná Kármánova línia, pomenovaná podľa maďarsko-amerického fyzika Theodora Kármána, ktorý ju dokázal zhruba určiť na 100 kilometrov nad hranicou morskej hladiny. V stručnosti, podľa vojenskej vesmírnej doktríny Veľkej Británie sa „jedná o atmosférický bod, ktorý je pre bežné letectvo najvyšším dosiahnuteľným bodom. Naopak pre vesmírne plavidlo je to najnižší bod, pod ktorým je atmosféra príliš hustá na to, aby mohlo zotrvať na stabilnej orbite bez kontinuálneho ťahu svojho pohonu“ (MINISTRY OF DEFENCE, 2010. s. 1-2.)².

Vesmírna bezpečnosť:

Vesmírna bezpečnosť je termín, ktorý nemá univerzálnu definíciu. Space Security Index definuje v 16. výročnej správe vesmírnu bezpečnosť ako bezpečný a udržateľný prístup k vesmíru a jeho využívanie a slobodu od hrozieb vychádzajúcich z priestoru pričom vychádza z vesmírnej zmluvy prijatej Výborom OSN v roku 1967³ (SPACE SECURITY INDEX. *Executive Summary*, 2019). Kľúčovým hľadiskom pri tomto prístupe k vesmírnej bezpečnosti nie sú záujmy konkrétnych národných alebo komerčných subjektov, ale bezpečnosť a udržateľnosť vesmírneho priestoru ako prostredia, ktoré môžu bezpečne a zodpovedne využívať všetci. Táto definícia zahŕňa udržateľnosť jedinečného vesmírneho prostredia, fyzickú a prevádzkovú integritu ľudských objektov vo vesmíre a ich pozemných staníc, ako aj bezpečnosť na Zemi pred hrozbami a prírodnými nebezpečenstvami vznikajúcich vo vesmíre.

Militarizácia vesmíru:

Použitie vesmírnych prostriedkov na velenie, riadenie, komunikáciu, sledovanie a prieskum s cieľom podpory armád. Na rozdiel od weaponizácie vesmíru (t.j. umiestňovanie zbraní – najmä hromadného ničenia - do kozmu) nie je zakázaná Vesmírnou zmluvou OSN z roku 1967 (ČL 4).

Obrana vesmíru (Defence of Space):

Nástroje, ktoré štáty používajú na obranu svojich vesmírnych prostriedkov pred vesmírnymi alebo pozemnými úmyselnými hrozbami (jamming, spoofing, kybernetické aj kinetické

¹ Pre viac pozri: Obranná stratégia Slovenskej republiky, Schválená NRSR 27. Januára 2021, s. 6. ods. 26.

² Bližšie pozri MINISTRY OF DEFENCE.: The UK Military Space Primer. 2010. s. 1-2.

³ Podľa tejto zmluvy by mal vesmír zostať voľne dostupný k mierovému využitiu pre všetkých aj v budúcnosti.

hrozby), zdôrazňuje potrebu dohľadu nad vesmírom prostredníctvom povedomia o situácii vo vesmíre (SSA).

Vesmírna obrana (Space for Defence):

Využívanie vesmíru a vesmírnych technológií na podporu pozemných vojenských operácií, protiraketovú obranu (včasné varovanie), ISR, PNT, satelitnú komunikáciu a pod. (Analytický útvar MO SR, 2023).

Koncept C4ISR:

Súčasný záujem v kontexte vojenského sektoru spočíva v možnosti posilnenia vlastných (prípadne aliančných) obranných a útočných kapacít. Sú založené na schopnostiach C4ISR (Command, Control, Communications, Computers (C4), Intelligence, Surveillance and Reconnaissance). Ide tak o schopnosti primárne určené pre informačnú dominanciu, orientáciu na bojisku a možnosti prijímania efektívnych a správnych rozhodnutí v reálnom čase (Lockheed Martin, 2020). To poskytuje užívateľovi obrovskú výhodu nad oponentom, ktorý týmito možnosťami nedisponuje na porovnateľnej úrovni.⁴

Tabuľka 1 Vesmírne spôsobilosti a oblasti využitia NATO

Vesmírne spôsobilosti	Oblasti využitia NATO
Navigácia- PNT (Position, Navigation, Time)	Presnosť úderu Navigácia vojenských jednotiek Pátranie a záchrana
Integrované taktické varovanie a systém vyhodnotenia hrozieb	Ochrana jednotiek Systém včasného varovania pred strelami
Enviromentálny monitoring	Plánovanie misií Predpoveď počasia Výber vhodnej munície
Komunikácia	Podpora riadenia a velenia C2 (Command and Control) Operácie UAV (Unmanned Aerial Vehicle)
Spravodajstvo, sledovanie, prieskum-ISR(Intelligence, Surveillance, Reconnaissance)	Krytie operácií Prieskum Sledovanie nepriateľských vojsk
Space Situational Awareness (SSA)	Vesmírne počasia SWE (Space weather) Blízkozemské objekty NEO (Near Earth Objects/Asteroids) Sledovanie vesmírneho odpadu SST (Space Surveillance Tracking)

Zdroj: vlastný, upravené z Science & Technology Trends 2020-2040, NATO, Science & Technology Organization 2020

Vesmírne technológie

Jedným zo spôsobov ako predvídať budúce bezpečnostné prostredie oproti potenciálnym protivníkom je, aby si aliancia udržala technologický náskok a konkurencieschopnosť.

⁴ Príkladom môže byť vojna v Perzskom zálive, kde USA ukázali možnosti armády, ktorá operuje s kapacitami C4ISR. Tak ako civilný sektor, aj ten vojenský je v súčasnosti vysoko závislý na vesmírnych technológiách a jeho vyradenie by mohlo ochromiť aj najsilnejšiu armádu sveta.

Analýzy technologických trendov a ich sledovanie sú kľúčovými krokmi k dosiahnutiu tohto cieľa (NATO Science & Technology Organization 2020).

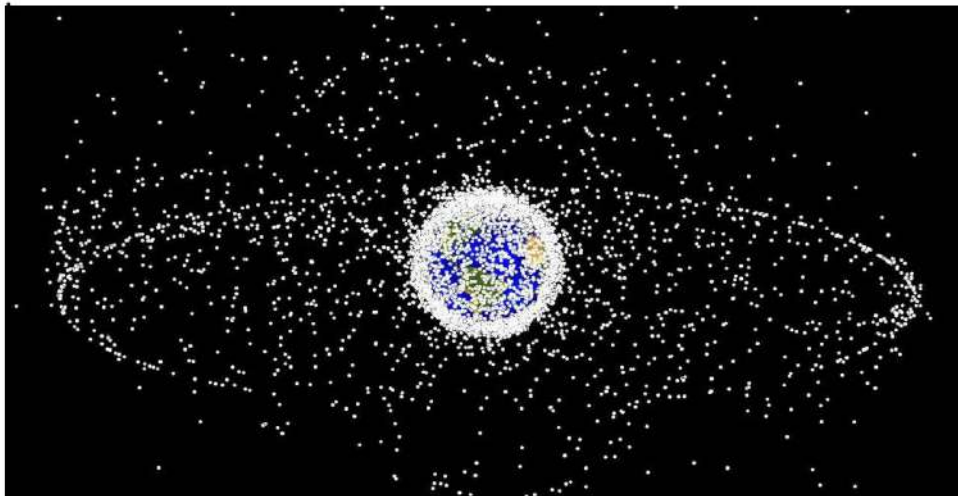
Vesmírne operácie NATO budú ovplyvňované širokou škálou technológií. Medzi najdôležitejšie bude patriť spoliehanie sa na vývoj umelej inteligencie, ktorá by uľahčila prijímanie predpokladaného nárastu informatívnych údajov z vesmíru. Medzi tieto technológie patrí zvýšené používanie digitálnej reality (virtuálnej, zmiešanej atď.), vysokorýchlostný prenos dát vo vesmíre a z vesmíru na Zem, optická komunikácia (Fishman, J. 2018).

Vesmírny odpad

Vesmírny odpad je všeobecný pojem, ktorý označuje každý kúsok nefunkčnej techniky momentálne sa vznášajúci na obežnej dráhe Zeme. Zahŕňa nefunkčné satelity, ale aj spotrebovaný prvý a druhý stupeň rakiet a tiež fragmenty kozmických lodí, satelitov a iných misií. Na ich vzniku sa podieľajú aj testy ASAT, ktorých cieľom je kinetické zničenie satelitu⁵.

V roku 1978 vyslovil Dr. Donald J. Kessler hypotézu, že pri prekročení istého limitu celkovej hmotnosti umelých objektov v blízkom okolí Zeme dôjde k destabilizácii tejto oblasti. Predpokladá sa, že dva objekty na nízkej dráhe okolo Zeme sa zrazia a vytvoria oblak úlomkov, ktoré sa následne zrazia s ďalšími telesami a spôsobia ďalšie rozpady. Takáto situácia by viedla k nekontrolovateľnej reťazovej reakcii, kedy by počet nových úlomkov exponenciálne rástol. Takémuto javu sa hovorí „Kesslerov syndróm“ a v prípade, že by k nemu došlo, nízka dráha by sa už nedala bezpečne využívať. Otázkou je, či už sme v procese „Kesslerovho syndrómu“ (KESSLER, 1978).

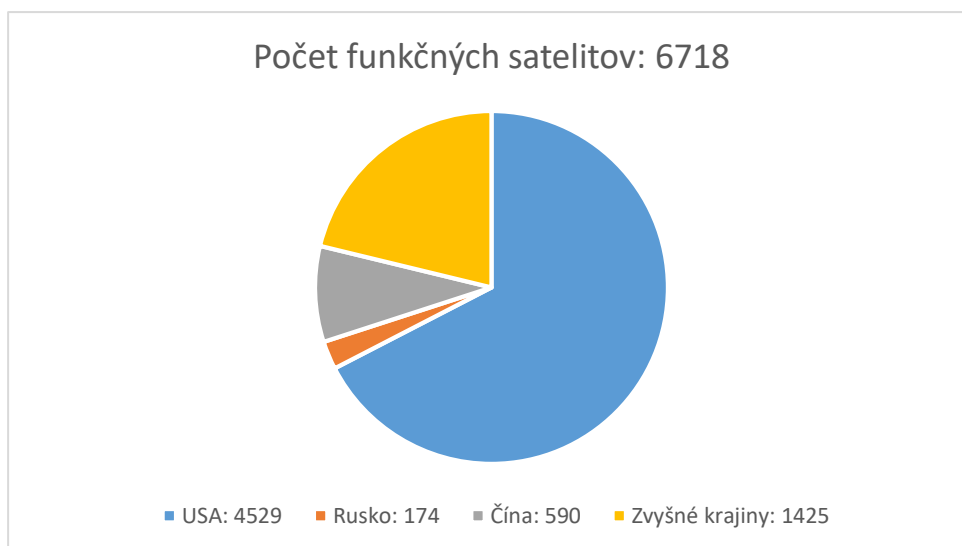
Globálna sieť pre sledovanie vesmíru (SSN) ministerstva obrany Spojených štátov amerických zisťuje, sleduje, katalogizuje a identifikuje umelé predmety obiehajúce okolo Zeme a registruje viac ako 27 000 kusov orbitálneho odpadu alebo „vesmírneho odpadu“ (NASA, Space Debris and Human Spacecraft, 2021), z ktorých každý by zvýšil pravdepodobnosť ďalších zrážok, čo by viedlo k rastu pásu trosiek okolo Zeme. Explózia však dodá každému úlomku dodatočnú rýchlosť v náhodnom smere, pričom táto rýchlosť závisí od hmotnosti úlomku a mechanizmu rozpadu. Dodatočné rýchlosti vedú k vzniku okamžitého oblaku v okolí polohy materského telesa.

Obrázok 1 Počítačové vykresľovanie sledovaných veľkých objektov na obežnej dráhe Zeme⁶.
Zdroj: Defense Intelligence Agency, *Challenges To Security in Space*, 2019

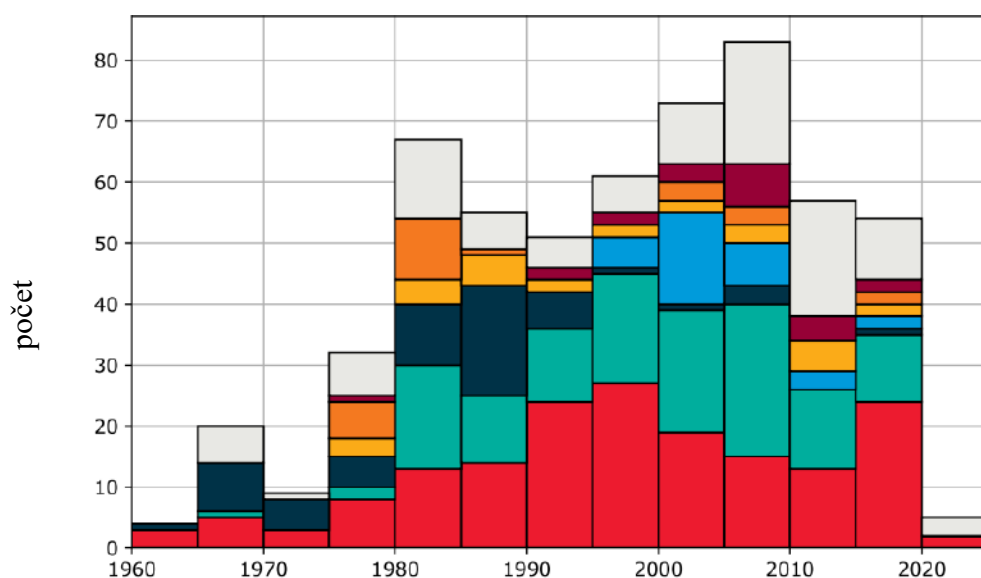
⁵ Poslednou zaznamenanou hrozbou bol vykonaný test ASAT Ruskou federáciou 15. novembra 2021 na vlastný satelit.

⁶ Zhruba 90 % objektov sú orbitálne úlomky, neaktívne satelity.

Obrázok 2 Počet funkčných satelitov k 1.1.2023
Zdroj: Union of Concerned Scientists, (Jan 1, 2023)

Dnes existuje viacero subjektov, ktoré sa venujú sledovaniu najnebezpečnejších úlomkov na obežnej dráhe, kde sa prostredníctvom pozemných radarových a optických meraní vykonáva sledovanie vesmírneho odpadu. To umožňuje v reálnom čase sledovať objekty väčšie ako 5–10 cm vo výškach do 2000 km, alebo na nízkej obežnej dráhe Zeme (LEO) ako aj objekty väčšie ako 0,3 – 1,0 m vo výške 36 000 km na geostacionárnej obežnej dráhe (GEO) (ESA. *Safe & Security*. 2022).

-Kolízine -Náhodné -Neznáme -Elektrické -Aerodynamické -Úmyselné -Anomálne -Pohonné

Obrázok 3 Historický trend fragmentačných udalostí do roku 2020
Zdroj: ESA SPACE DEBRIS OFFICE. *Esa's Annual Space Environment Report, 2021*.

Okrem sledovania a katalogizovania v súčasnosti prebieha výskum a vývoj systémov na fyzické odstránenie vesmírneho odpadu. Ako najpravdepodobnejší spôsob odstránenia sa javí zachytenie a nasmerovanie daných objektov do zemskej atmosféry, kde by pri zostupe zhoreli. Prvý projekt, ktorý sa má dostať do štádia realizácie spadá pod Európsku vesmírnu agentúru (ESA) pod názvom ClearSpace- 1 a je plánovaný na rok 2025 (ESA. *Safe & Security*, 2022).

2 PARTICIPÁCIA SR NA VESMÍRNEJ OBRANE

Deklaráciou summitu v Londýne (3. – 4. decembra 2019) sa vesmír stal po súši, mori, vzdušnom a kybernetickom priestore piatou operačnou doménou NATO (NATO, 2019). Na summite v Bruseli v júni 2021 lídri NATO vyhlásili, že útoky do vesmíru, z vesmíru alebo v rámci vesmíru predstavujú výzvu pre bezpečnosť Aliancie, nakoľko by mohli byť rovnako škodlivé, ako konvenčný útok (NATO, 2021). Takéto útoky by mohli viesť k uplatneniu článku 5 Washingtonskej zmluvy.

Slovensko má v oblasti vesmírnych aktivít veľmi dlhú tradíciu (ešte z čias sovietskeho programu INTERKOSMOS) ako aj nedávne úspechy svetového významu:

- slovenský kozmonaut strávil sedemdnňový výskumný pobyt na ruskej orbitálnej stanici MIR (plk. Ivan Bella, 1999);
- odborná technická participácia na historicky prvom pristáti na kométe v misii ESA Rosetta v roku 2014 (Ing. J. Baláž, PhD., ÚEF SAV, Košice);
- vlastná družica, kompletne navrhnutá a vyrobená na Slovensku, vypustená na obežnú dráhu Zeme v lete roku 2017 (projekt „skCUBE“, o.z. SOSA) (Konceptia vesmírnych aktivít v SR na roky 2020+, 2019).

Avšak Slovenská republika zatiaľ nevypracovala strategický dokument zameraný na vesmírnu obranu. V súčasnosti je jediný dokument týkajúci sa vesmíru Konceptia vesmírnych aktivít v SR na roky 2020+ publikovaná MŠVVaŠ SR v roku 2019, ktorá ale nebola v plnej miere uvedená do praxe.

Zámerom Konceptie vesmírnych aktivít v SR je zosumarizovať stav vesmírnych aktivít v Slovenskej republike ako aj v kontexte spolupráce v rámci EÚ a s Európskou vesmírnou agentúrou (ESA) a vytýčiť hlavné zámery rozvoja slovenských vesmírnych aktivít v súlade so Stratégiou pre Európu v oblasti vesmírneho priestoru (Konceptia vesmírnych aktivít v SR na roky 2020+, 2019).

Konceptia reaguje na skutočnosť, že prijatím Európskej vesmírnej stratégie na úrovni Európskej únie, je potrebné, aby každý členský štát EÚ, a teda aj Slovenská republika, disponoval strategickým dokumentom, ktorý bude pripravený v jej súlade. Taktiež je potrebná harmonizácia vesmírnych politík naprieč krajinami Európy s cieľom obstať na poli globálnej konkurencieschopnosti v oblasti vesmírneho priestoru. Snahou Slovenskej republiky je stať sa plnoprávnym členom ESA⁷ (Konceptia vesmírnych aktivít v SR na roky 2020+, 2019).

Je však dôležité spomenúť, že sa len okrajovo zaoberá možnou participáciou MO SR v oblasti vesmíru. Koncept len popisuje rozdelenie zodpovednosti za riadenie vesmírnych aktivít medzi jednotlivé rezorty. Podľa tejto konceptie tvoria komunitu odborníkov na vesmírne vedy tieto sféry:

1. Decízna sféra (vláda SR resp. jednotlivé ministerstvá)
2. Akademická sféra (Slovenská akadémia vied a univerzity)
3. Priemyselná sféra (najmä výskumné a vývojové podniky, predovšetkým malé a stredné podniky)
4. Tretí sektor (občianske a záujmové združenia, neziskové organizácie)

Z pohľadu bezpečnostných, obranných a politických cieľov sú z pohľadu tejto konceptie vesmírne kapacity strategicky dôležité. Ministerstvo obrany Slovenskej republiky v súčasnej dobe participuje na vybraných aktivitách, ktoré sú spojené s využívaním vesmírneho priestoru. Plnohodnotne sú využívané služby pre určovanie polohy prostredníctvom projektov Ga-

⁷ V súčasnosti má Slovenská republika štatút pridruženého člena ESA

lileo, pričom je zdôrazňovaný strategický potenciál týchto systémov ako aj ich civilný charakter. V rámci EÚ sa SR podieľa na financovaní fungovania Satelitného centra. Do istej miery aj projekt NATO – Alliance Ground Surveillance (AGS), do ktorého je Ministerstvo obrany SR zapojené a na ktorom sa dlhodobo podieľa, súvisí s využitím vesmírneho priestoru. V oblasti využívania vesmírneho priestoru bude Ministerstvo obrany SR v strednodobom a dlhodobom horizonte presadzovať:

- Monitorovanie a sledovanie územia na zachovanie bezpečnosti a stability v Slovenskej republike, ako aj členských štátov NATO a EÚ.
- Monitorovanie a sledovanie územia, resp. zemského povrchu na prevenciu a riešenie lokálnych a regionálnych konfliktov a zmiernenie ich následkov, potláčanie hrozieb ovplyvňujúcich bezpečnosť Slovenskej republiky. (Konceptia vesmírnych aktivít v SR na roky 2020+, 2019).

Zapojenie jednotlivých ministerstiev SR do vesmírnych aktivít podľa Konceptie vesmírnych aktivít SR na roky 2020+ je nasledovné:

Tabuľka 2: Zapojenie jednotlivých rezortov SR do vesmírnych aktivít

	COPERNICUS	GALILEO/EGNOS	GOVSATCOM	SSA/SST
MV SR	X		X	X
MZVEZ SR			X	X
MO SR			X	X
MZ SR			X	
MŽP SR	X		X	X
MDV SR	X	X	X	
MH SR	X	X	X	X
MF SR	X	X	X	X
ÚPVII	X	X	X	X
MSVaŠ SR	X	X	X	X

Zdroj: Konceptia vesmírnych aktivít v SR na roky 2020+

- Celý proces prípravy legislatívy zaoberajúcej sa vesmírom nie je výlučne v kompetencii MO SR. Pri tvorbe potrebnej legislatívy je nutné zdôrazniť celonárodný rozmer a potrebu spoločnej koordinácie medzi ústrednými orgánmi štátnej správy. V súčasnosti medzirezortná spolupráca prebieha predovšetkým prostredníctvom rokovaní Komisie pre vesmírne aktivity (Konceptia vesmírnych aktivít v SR na roky 2020+, 2019).

Ako uvádza Analytický útvar MO SR vo svojej analýze tak Ministerstvo obrany Slovenskej republiky podľa strategických dokumentov zatiaľ neplánuje samostatne budovať vesmírne spôsobilosti. Existujúca úroveň ambície hovorí o budovaní spôsobilostí spoločne so spojencami a partnermi v rámci NATO a EÚ. Obranná stratégia SR vyjadruje podporu iniciatívam NATO a EÚ využívajúcim príležitosti, ktoré vytvára vesmír na podporu vojenských činností, najmä v oblasti spravodajstva, navigácie a komunikácie (Analytický útvar MO SR, 2023).

Existujúcu úroveň ambície detailizujú vojenské požiadavky OS SR definované pre účely tejto analýzy, ktoré pre plnenie úloh v budúcom operačnom prostredí navrhujú 5 funkčných oblastí pre zapojenie rezortu obrany do domény vesmír (Analytický útvar MO SR, 2023):

1. Situačný prehľad z vesmíru/vo vesmíre s cieľom identifikácie rizík a hrozieb formou spolupráce s členskými štátmi EÚ v rámci projektov EÚ (EU Space Surveillance and Tracking (EU SST), PESCO projekt EU-SSA-N (European Military Space Surveillance Awareness Network),

2. Spravodajstvo (ELINT, IMINT, SIGINT) pre podporu situačného prehľadu, hodnotenie priestoru operácie a rozhodovacieho procesu,
3. Monitorovanie hydro, meteo a enviro prostredia pre plánovanie a vykonávanie operácií (PESCO projekt Common Hub for Governmental Imagery (COHGI)),
4. Navigácia a časovanie pre potenciálne využitie navádzania presných zbraní, ako aj palebnej podpory (PESCO projekt EU Radio Navigation Solution (EURAS)),
5. Satelitná komunikácia so šírkou pásma schopnou prenášať obrovské objemy dát v reálnom čase do priestorov nasadenia OS SR potrebných pre zabezpečenie velenia a riadenia (napr. projekt STARLINK).

V rámci EÚ sa Slovensko zapája ako pasívny používateľ vesmírnych technológií. Plnohodnotne sú využívané najmä služby na určovanie polohy Galileo a Egnos. Okrem toho sa MO SR podieľa na financovaní fungovania satelitného centra SatCen. V Konceptii zamerania a podpory výskumu a vývoja v oblasti obrany s výhľadom do roku 2025 Slovenský rezort obrany definoval prioritné programy na úrovni EÚ. Patria tu projekty a výzvy Európskej obrannej agentúry (EDA), Európskeho obranného fondu (EDF) a Stálej štruktúrovanej spolupráce (PESCO).

ZÁVER

Bezpečný prístup do vesmíru a udržateľné fungovanie vesmírnej infraštruktúry predstavujú z hľadiska medzinárodnej bezpečnosti dôležitý aspekt. Vesmírny priestor nevyužívajú už len technologicky najvyspelejšie krajiny, ale ľudia sa po celom svete a spoliehajú na služby, ktoré sú závislé od vesmírnych systémov. Plnohodnotne sú využívané služby pre určovanie polohy prostredníctvom projektov Galileo a EGNOS. Z pohľadu bezpečnosti je pre Slovensko najdôležitejšou entitou NATO, v rámci ktorého v júni 2019 ministri obrán schválili dokument „NATO Overarching Space Policy“ a následne na samite NATO v Londýne v decembri 2019 bol vesmír deklarovaný ako ďalšia operačná doména NATO. Udržiavanie bezpečného používania a neobmedzeného prístupu do vesmíru je kľúčom k účinnému odstrašovaniu a obrane. NATO vo vesmíre ako operačnej doméne zrýchľuje integráciu tejto domény v plánovaní a vykonávaní spoločných a viacoblastných operácií v čase mieru, kríz a konfliktov. Slovenská republika by ako dôveryhodný a plnohodnotný člen nemala zaostávať ani v doméne akou je vesmírny priestor.

Slovensko by malo v danej problematike vytvárať informačnú rovnováhu medzi prostredím NATO a EÚ, v rámci využívania vesmíru. Ministerstvo obrany Slovenskej republiky v súčasnej dobe participuje na vybraných aktivitách, ktoré sú spojené s využívaním vesmírneho priestoru, lebo z hľadiska bezpečnostných a obranných politických cieľov sú vesmírne kapacity strategicky dôležité. Slovenská republika by mala zvýšiť úsilie pri zdieľaní vesmírnych údajov, produktov a služieb v rámci NATO na podporu svojich požiadaviek a obranných plánov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- DEFENSE INTELLIGENCE AGENCY, *Challenges To Security in Space*, 2019, [online] Dostupné na internete: https://www.dia.mil/Portals/27/Documents/News/Military%20Power%20Publications/Space_Threat_V14_020119_sm.pdf
- ESA. *Safe & Security*. 2022. [online]. Dostupné na internete: https://www.esa.int/Safety_Security/Clean_Space/ESA_commissions_world_s_first_space_debris_removal
- ESA SPACE DEBRIS OFFICE. *Esa's Annual Space Environment Report*, 2021. [online], Dostupné z: [ESA - ESA's Space Environment Report 2021](https://www.esa.int/ESA_Media/Images/2021/01/ESA_Space_Debris_Report_2021)

- ESPI. “Europe, Space and Defence: From “Space for Defence” to “Defence of Space.” február 2020. [online]. Dostupné na internete: [Europe, Space and Defence \(espi.or.at\)](http://Europe, Space and Defence (espi.or.at))
- FISHMAN. J., *Laser Communications Small Satellite Mission Demonstrates Tech First*. 2018. NASA. [online] Dostupné na internete: Laser Communications Small Satellite Mission Demonstrates Tech First | NASA
- KESSLER D. J. and COUR-PALAIS B. G. *Collision frequency of artificial satellites: The creation of a debris belt*, 1978. Journal of Geophysical Research, Vol. 83, No. A6, str. 2637–2646, 1978
- Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. *Koncepcia vesmírnych aktivít SR na roky 2020+*. MŠVVaŠ, 2019, [online]. Dostupné na internete: https://slovak.space/wp-content/uploads/2019/07/Koncepcia-VA-v-SR-final-FINAL-Rada-VTI-24_jun-2019upr..pdf
- NATO “London Declaration”, 2019, [online]. Dostupné na internete: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm
- NATO, “Brussels Summit Communiqué,” 2021, [online]. Dostupné na internete: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm
- LOCKHEED MARTIN. *C4ISR Is the Foundation of Every Mission*. 2020. [online] Dostupné na internete: <https://www.lockheedmartin.com/en-us/capabilities/c4isr.html>
- MINISTRY OF DEFENSE. 2010. *The UK Military Space Primer*. United Kingdom 2010. [online]. Dostupné na internete: <http://www.mod.uk>
- MO SR “Koncepcia zamerania a podpory výskumu a vývoja v oblasti obrany s výhľadom do roku 2025,” MO SR, 2021, [online] Dostupné na internete: [4357 koncepcia-zamerania-a-podpory-vyskumu-a-vyvoja-v-oblasti-obrany-s-vyhľadom-do-roku-2025.pdf \(mosr.sk\)](https://www.mosr.sk/data/files/4357_koncepcia-zamerania-a-podpory-vyskumu-a-vyvoja-v-oblasti-obrany-s-vyhľadom-do-roku-2025.pdf)
- MO SR, *OBRANNÁ STRATÉGIA SLOVENSKEJ REPUBLIKY*, Ministerstvo obrany SR, 2021, s. 32, ISBN 978-80-89261-86-4.
- NASA. *Space Debris and Human Spacecraft*, 2021. [online]. Dostupné na internete: https://www.nasa.gov/mission_pages/station/news/orbital_debris.html
- NATO STO. “Science & Technology Trends 2020-2040: Exploring the S&T Edge.” marec 2020. [online]. Dostupné na internete: [190422-ST Tech Trends Report 2020-2040.pdf \(nato.int\)](https://www.nato.int/cps/en/natohq/other/190422-ST_Tech_Trends_Report_2020-2040.pdf)
- SPACE SECURITY INDEX. 2019, *Executive Summary 2019*. [online]. ISBN: 978-1-927802-26-7, Dostupné na internete: http://spacesecurityindex.org/ssi_editions/space-security-2019/
- UNION OF CONCERNED SCIENTISTS. Union of Concerned Scientists, 1. Jan. 2023. In: UCS Satellite Database [online]. Dostupné na internete: [Satellite Database | Union of Concerned Scientists \(ucsusa.org\)](https://www.ucsusa.org/satellite-database)
- ANALYTICKÝ ÚTVAR MO SR, *Vesmír ako operačná doména*, 2023, analýza č.2-2023, [online]. Dostupné na internete: https://www.mosr.sk/data/files/5161_2023-a-02-vesmir-ako-operacna-domena-moznosti-zapojenia-pre-slovensky-rezort-obrany.pdf

Ing. Peter POLÁČEK
 Muškátová 15, Senec, 90301
 E-mail: polacek.pepo@gmail.com

VESMÍRNA DIPLOMACIA AKO NÁSTROJ VESMÍRNEJ BEZPEČNOSTNEJ POLITIKY

SPACE DIPLOMACY AS AN INSTRUMENT OF SPACE SECURITY POLICY

Peter POLÁČEK

ABSTRACT

Space diplomacy can be defined as the integration of knowledge, innovation and regulation between nations for better application and coexistence in space. Diplomacy is not only about international affairs. Although Space diplomacy is not new, the recent expansion of corporate countries with access to space increased the need for diplomacy that covered international relations and interactions beyond our atmosphere. Current international issues are now expanding into a multidisciplinary set of geopolitical and geoeconomic issues that must be based on fundamental scientific and technological analysis. Space diplomacy according to had, in addition to many issues, the involvement of multiple state and private actors, growing space infrastructure and satellite service providers, launch risk scenarios and space debris, and issues of deep space regulation. The aim of this paper is to delineate current role of space diplomacy from the perspective of security and defense policy.

Keywords: space diplomacy, space law, space security and defense policy

ÚVOD

Uznávaní výskumní odborníci na vesmírny priestor medzi ktorých patrí profesor Rogl tvrdia, že diplomacia predstavuje dialóg medzi suverénnymi štátmi. Dialóg ohľadom vesmírneho práva sa spája s počiatkom vesmírnej éry, ktorú môžeme datovať od roku 1957, kedy bola Sovietskym zväzom vynesena na obežnú dráhu Zeme prvá umelá družica Sputnik 1. Štart prvej družice spustil vesmírne preteky medzi Spojenými štátmi americkými a Sovietskym zväzom a mali za následok rozprúdenie debát o prechode vzdušným priestorom štátu nad ktorým daný objekt prelietaval, no bolo prijaté všeobecné presvedčenie, že v takomto „nadzemskom“ priestore sa viac nevykonáva vnútroštátna judikatúra a kontrola. Začal sa označovať ako „ďalší priestor“ (Klučka, s.349).

Prvým krokom k riešeniu týchto problémov bolo rozhodnutie OSN v roku 1967 o zriadení Výboru pre mierové využívanie vesmíru COPUOS (UNOOSA, 2017) o využívaní vesmírneho priestoru, ktorá zakazuje rozmiestňovanie zbraní hromadného ničenia na obežných dráhach Zeme a na vesmírnych telesách. Tento krok sa považuje za začiatok vesmírnej diplomacie.

Začiatky vesmírneho práva sa teda spájajú s prvou vyslanou družicou. Samotné počiatky tohto pojmu však siahajú hlbšie do minulosti. Belgický právnik Emile Laude, ktorý bol autorom krátkeho komentára na onomastiku vzdušného práva predpokladal vo svojej práci vznik nového práva - „Law of space“ čiže kozmického práva. Nebol však sám. V. A. Zarzar predstavil svetu myšlienku medziplanetárneho lietania. Upozorňoval aj na takzvanú „teóriu zón“, podľa ktorej sa vzdušný priestor člení na dve zóny. Prvou je národná a nad ňou sa nachádza medzinárodná zóna (DOYLE, 2002).

Prvý, kto vytvoril komplexný prehľad o celej oblasti vesmírneho práva bol Vladimír Mandl. Jeho práca „Das Weltraumrecht“ (Vesmírne právo) bola vydaná v roku 1932 v Nemecku. Mandl bol československý právnik, pôvodom z Plzne narodený v 1899. (DOYLE, 2002).

1 ZÁKLADNÉ TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

Pre správne vysvetlenie problematiky vesmírnej bezpečnostnej a obrannej politiky je najskôr nutné definovať bezpečnosť ako oblasť vednej disciplíny securitológie. Spomedzi rozličných subjektov, ktoré securitológia definuje, je možné výberom národných štátov vymedziť pojem národná bezpečnosť, a teda bezpečnosť z perspektívy štátov. Následne rešpektujúc fakt, že štáty sú základnými subjektami medzinárodných vzťahov a podieľajú sa ich tvorbe bude ich záujmom a kompetenciou zabezpečovanie medzinárodnej bezpečnosti v mnohých oblastiach, ktorých súčasťou je aj vesmírna bezpečnosť.

Bezpečnosť

S pojmom bezpečnosť sa môžeme stretnúť vo viacerých vedných odboroch (spoločenskovedných, prírodovedných a technických), v ktorých má tento termín vždy svoj špecifický význam a charakter. V súčasnej legislatíve ani v odbornej literatúre neexistuje jednotná definícia či záväzný výklad pojmu bezpečnosť. Jednotliví autori kladú dôraz na rôzne princípy, zásady a dimenzie. (PORADA, V. a kol., 2019, s. 51).

L. Hofreiter vo svojej publikácii uvádza niekoľko definícií vysvetľujúcich problematiku bezpečnosti:

(1) Bezpečnosť v absolútnom vyjadrení predstavuje absenciu bezpečnostných rizík a hrozieb vo vzťahu k materiálnej alebo duševnej sfére existencie.

(2) Bezpečnosť je stav, v ktorom sú riziká a hrozby z nich prameniace minimalizované alebo eliminované.

(3) Bezpečnosť predstavuje komplex opatrení garantujúcich a chrániacich životné záujmy všetkých bezpečnostných subjektov.“ S prihliadnutím na existenciu veľkého množstva potenciálnych bezpečnostných subjektov je následne nutné upresniť definíciu nasledovne: „Bezpečnostné rozpätie subjektu, teda človeka, sociálnej skupiny, štátu, bude vždy výsledkom interakcie interných a externých bezpečnostných rizík a hrozieb s ochrannými vlastnosťami, schopnosťami a možnosťami subjektu.“ (Hofreiter, 2015).

Medzinárodná bezpečnosť je slovami L. Hofreitera taká úroveň medzinárodných vzťahov, ktorá zabezpečuje bezpečnosť každej krajine medzinárodného spoločenstva. Predstavuje výsledok cieľavedomej činnosti aktérov, ktorí sa prostredníctvom pravidiel a inštitúcií zameriavajú na elimináciu medzinárodných ozbrojených konfliktov, podporu politickej stability, zabezpečovanie udržateľného hospodárskeho rastu, a zmierňovanie negatívnych dosahov globálnych problémov. Stav medzinárodnej bezpečnosti je podmienený absenciou hrozieb vojenskej agresie ako aj iných externých hrozieb nevojenského charakteru (napr. politické, ekonomické, kultúrne a pod.) v medzinárodných vzťahoch. (Hofreiter, 2015).

Vesmírna bezpečnosť

Vesmírna bezpečnosť je termín, ktorý nemá univerzálnu definíciu. Space Security Index definuje v 16. výročnej správe vesmírnu bezpečnosť ako bezpečný a udržateľný prístup k vesmíru a jeho využívanie a slobodu od hrozieb vychádzajúcich z priestoru pričom vychádza

z vesmírnej zmluvy prijatej Výborom OSN v roku 1967¹ (SPACE SECURITY INDEX. *Executive Summary*, 2019). Kľúčovým hľadiskom pri tomto prístupe k vesmírnej bezpečnosti nie sú záujmy konkrétnych národných alebo komerčných subjektov, ale bezpečnosť a udržateľnosť kozmického priestoru ako prostredia, ktoré môžu bezpečne a zodpovedne využívať všetci. Táto definícia zahŕňa udržateľnosť jedinečného vesmírneho prostredia, fyzickú a prevádzkovú integritu ľudských objektov vo vesmíre a ich pozemných staníc, ako aj bezpečnosť na Zemi pred hrozbami a prírodnými nebezpečenstvami vznikajúcich vo vesmíre.

Vesmírny priestor

Z hľadiska ohraničenia sledovanej oblasti je potrebné vytýčiť rozdielnosť medzi vesmírnym priestorom a zemskou atmosférou. Definičný deliaci bod je takzvaná Kármánova línia, pomenovaná podľa maďarsko-amerického fyzika Theodora Kármána, ktorý ju dokázal zhruba určiť na 100 kilometrov nad hranicou morskej hladiny. V stručnosti, podľa vojenskej vesmírnej doktríny Veľkej Británie sa jedná o atmosférický bod, ktorý je pre bežné letectvo najvyšším dosiahnuteľným bodom. Naopak pre vesmírne plavidlo je to najnižší bod, pod ktorým je atmosféra príliš hustá na to, aby mohlo zotrvať na stabilnej orbite bez kontinuálneho ťahu svojho pohonu (MINISTRY OF DEFENCE.: *The UK Military Space Primer*. 2010. s. 1-2.)².

Európska vesmírna politika

V uznesení Európskeho parlamentu z 10. júla 2008 o vesmírnom priestore a bezpečnosti sa okrem iného uvádza :

Európsky parlament:

- konštatuje význam vesmírnej dimenzie pre bezpečnosť EÚ a potrebu spoločného prístupu na obranu európskych záujmov vo vesmíre;
- vývoj vesmírnych prostriedkov v USA, Rusku, Japonsku a v iných štátoch, ktoré začínajú dobývať vesmír, najmä v Číne, Indii, Južnej Kórei, Taiwane, Brazílii, Izraeli, Iráne, Malajzii, Pakistane, Južnej Afrike a Turecku, rýchlo postupuje,
- zdôrazňuje potrebu vesmírnych prostriedkov, ktorými sa zabezpečí, aby politické a diplomatické činnosti EÚ vychádzali z nezávislých, spoľahlivých a úplných informácií, ktoré podporia jej politiky predchádzania konfliktom, činnosti krízového riadenia a celosvetovú bezpečnosť, najmä sledovanie šírenia zbraní hromadného ničenia a prostriedkov ich prepravy a overovanie plnenia medzinárodných zmlúv, sledovanie medzinárodného pašovania ľahkých a ručných zbraní, ochranu dôležitej infraštruktúry a hraníc EÚ a civilnú ochranu v prípade prírodných katastrof a katastrof a kríz spôsobených ľuďmi;
- zdôrazňuje potrebu bezpečnej komunikácie opierajúcej sa o satelitné telekomunikačné systémy pre operácie EBOP (vojenský personál EÚ, velenie EÚ, dislokované velenie) a rozmiestnenie síl členských štátov EÚ v rámci OSN, NATO a podobných organizácií;
- podporuje vytvorenie európskeho systému prieskumu vesmíru zameraného na získavanie informácií o situácii vo vesmíre (vrátane napr. radarov GRAVES a

¹ Podľa tejto zmluvy by mal vesmír zostať voľne dostupný k mierovému využitiu pre všetkých aj v budúcnosti.

² Bližšie pozri MINISTRY OF DEFENCE.: *The UK Military Space Primer*. 2010. s. 1-2.

TIRA)³na sledovanie vesmírnej infraštruktúry, vesmírneho odpadu a iných potenciálnych hrozieb;

- zdôrazňuje citlivú povahu strategických vesmírnych prostriedkov, ako aj infraštruktúry umožňujúcej prístup do vesmíru, napr. odpaľovacích zariadení a vesmírnych prístavov; preto zdôrazňuje potrebu ich primeranej ochrany pozemným systémom protiraketovej obrany, lietadlami a systémom prieskumu vesmíru; ďalej podporuje zdieľanie údajov s medzinárodnými partnermi v prípade vyradenia satelitov z prevádzky nepriateľskou činnosťou
- žiada, aby sa znížila zraniteľnosť budúcich európskych satelitných systémov prostredníctvom zariadení proti rušeniu, ochranných štítov, údržby na orbite a štruktúr vysokoorbitálnej a multiorbitálnej konštelácie;
- vyzýva všetkých medzinárodných aktérov, aby sa zdržali používania útočných prostriedkov vo vesmíre; vyjadruje osobitné znepokojenie nad použitím deštruktívnej sily proti satelitom, akým bola napríklad skúška čínskeho proti-satelitného systému v januári 2007, a nad dôsledkami obrovského zvýšenia množstva vesmírneho odpadu pre bezpečnosť vo vesmíre; odporúča preto prijatie právne záväzných medzinárodných nástrojov zameraných na zákaz používania zbraní proti vesmírnym prostriedkom a na zákaz umiestňovania zbraní vo vesmíre⁴.

NATO Overarching Space Policy

Dňa 17. januára 2022 bol publikovaný dokument s názvom NATO Overarching Space Policy. Je to vôbec prvý verejnosti publikovaný oficiálny dokument o vesmírnych politikách aliancie.

Na základe oficiálne publikovaného dokumentu, je NATO Overarching Space Policy založená na niekoľkých základných princípoch a zásadách, ktoré sú zároveň v súlade s rámcovými postojmi aliancie ako celku. Týchto princípov a zásad je celkovo 7 a zahŕňajú:

- a) *„Vesmír je nevyhnutný pre koherentnú aliančnú schopnosť obrany a odstrašenia.*
- b) *Vesmír je vo svojej podstate globálnym prostredím a akýkoľvek konflikt presahujúci do vesmírneho priestoru môže potenciálne ovplyvniť všetkých vesmírnych aktérov. Aj v prípade, kedy NATO nie je súčasťou konfliktu, aliančné vesmírne kapacity môžu byť zasiahnuté a poškodené.*
- c) *Volný prístup, objavovanie, a využívanie vesmírneho priestoru na mierové účely je spoločným záujmom všetkých národov. NATO a spojenci budú pokračovať vo vykonávaní všetkých aktivít vo vesmíre výlučne v súlade s medzinárodným právom, Chartou OSN, a v záujme zachovávania medzinárodného mieru, bezpečnosti, a podnecovania medzinárodnej spolupráce a porozumenia.*
- d) *Vesmír nie je predmetom národných nárokov prostredníctvom vyhlásenia suverenity.*
- e) *Spojenci si budú udržiavať jurisdikciu a kontrolu nad svojimi vesmírnymi objektami, ako aj plnú autoritu a suverenitu nad svojimi vesmírnymi kapacitami a zdrojmi.*

³ Bližšie pozri Europe's Eyes on Skies, [online] https://www.esa.int/esapub/bulletin/bulletin133/bul133f_klin-krad.pdf

⁴ Bližšie pozri UZNESENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU. *Kozmický priestor a bezpečnosť*. Uznesenie Európskeho parlamentu z 10. júla 2008 o kozmickom priestore a bezpečnosti (2008/2030(INI)) [online].

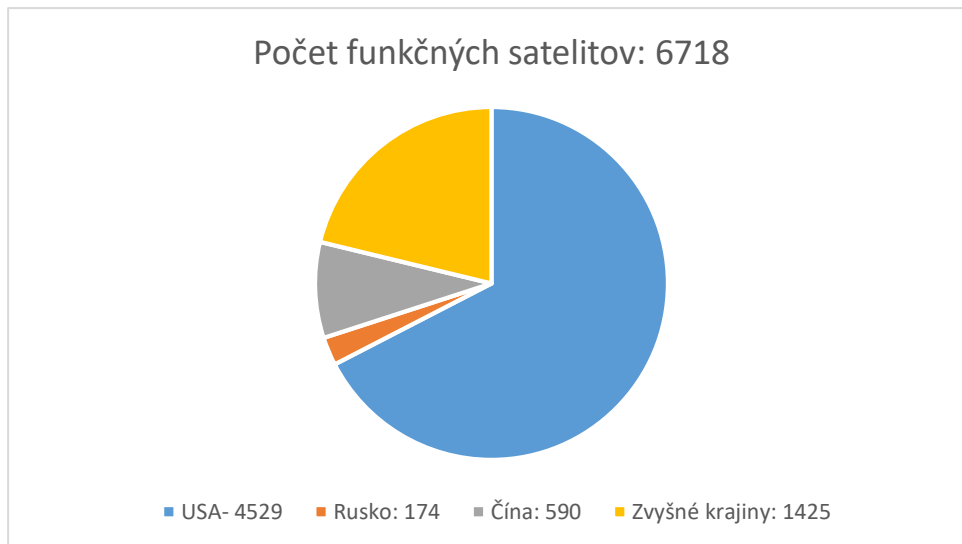
- f) *Berúc do úvahy fakt, že NATO neplánuje vyvíjať vlastné vesmírne kapacity, sa spojenci v súlade s vnútroštátnymi zákonmi, reguláciami a politikami, a na dobrovoľnej báze zaviazu poskytovať vlastné vesmírne kapacity ako vesmírne dáta, produkty, služby, alebo pôsobnosti potrebné pre aliančné operácie, misie, a iné aktivity.*
- g) *NATO nemá za cieľ stať sa autonómnym vesmírnym aktérom. NATO sa bude snažiť dopĺňať a posilňovať snahy spojencov, a v záujme predchádzania zbytočnej duplikácie aktivít, bude angažovať a zapájať iné relevantné medzinárodné organizácie.*“ (NATO, Overarching Space Policy, 2022).

Ďalšou z úloh, vyplývajúcich z NATO Overarching Space Policy, je podporovanie snáh medzinárodného spoločenstva na zavádzanie noriem, pravidiel, a princípov zodpovedného konania vo vesmíre. Jedným zo spôsobov, ako rozšíriť povedomie o normách zodpovedného konania vo vesmíre je kolektívna právna diplomacia. Očakáva sa, že spomínané princípy, pravidlá, a normy sú, alebo potenciálne budú zhmotnené v tvorbe medzinárodného práva. (Brunner, 2021) Napriek tomu, že tvorba medzinárodného práva zostáva vo výlučnej kompetencii národných štátov, NATO ako najväčšia svetová politicko-vojenská organizácia by mala zaujať iniciatívnu pozíciu v tvorbe štandardov zodpovedného konania a militarizácie vesmírneho priestoru. Táto iniciatíva nespočíva a ani by nemala spočívať v konaní meniacom medzinárodnoprávny rámec vesmírnych aktivít, môže však pomáhať a podporovať diskusie o eliminácii medzier v interpretácií a implementácií súčasného medzinárodného vesmírneho práva (Hurtado, 2021).

V tomto kontexte je jednou z kľúčových úloh NATO slúžiť ako fórum pre politicko-vojenské konzultácie, ktorých súčasťou môže byť aj tvorba právnych a behaviorálnych noriem. Dobrým príkladom obdobnej činnosti NATO je aj Centrum NATO pre kontrolu zbrojenia, odzbrojenie, a nešírenie zbraní hromadného ničenia (ACDC), ktoré však nepôsobí priamo v oblasti vesmíru. Podľa autorov publikácie International Space Collaboration and Security, je problematika vesmírnej bezpečnosti a s ňou spojené vytváranie podmienok zodpovedného konania vo vesmíre hodné rovnakej pozornosti ako kontrola zbrojenia a odzbrojenia všeobecne (Burton et al., 2023).

2 VESMÍRNE PRÁVO V KONTEXTE VESMÍRNEJ DIPLOMACIE

Zvýšená činnosť štátov vo vesmírnom priestore a prudké zvýšenie počtu nových subjektov sú skúškou limitov dohovorov OSN o vesmírnom priestore. Prístup do vesmírneho priestoru a jeho využívanie formujú medzinárodné pravidlá alebo normy a systém riadenia zameraný na zaručenie dlhodobého a udržateľného využívania vesmírneho priestoru pre všetky národy.

Obrázok 1. Počet funkčných satelitov k 31.12.2022

Zdroj: *Union of Concerned Scientists, 2022*

Vesmírne právo možno opísať ako súbor právnych predpisov upravujúcich činnosti súvisiace s vesmírom. Vesmírne právo, podobne ako všeobecné medzinárodné právo, zahŕňa množstvo medzinárodných dohôd, zmlúv, dohovorov a rezolúcií Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov, ako aj pravidiel a nariadení medzinárodných organizácií (UNOOSA, 2023).

Základným kameňom pre vytvorenie medzinárodného práva v oblasti vesmíru sa stala Deklarácia Organizácie Spojených národov (ďalej OSN) o právnych princípoch spravovania aktivít štátov pri objavovaní a využívaní vonkajšieho vesmíru. Deklarácia bola prijatá Valným zhromaždením OSN v roku 1963 a položila predpoklady pre vznik Zmluvy o zásadách činnosti štátov pri výskume a využívaní vesmírneho priestoru vrátane Mesiaca a iných vesmírnych telies. Proces vytvárania právnych noriem v oblasti vesmíru pokračoval 4 ďalšími nadväzujúcimi zmluvami a v súčasnosti sú vesmírne aktivity aktérov upravované týmito 5 medzinárodnými zmluvami doplnenými o 5 právnych princíпов OSN (United Nations, 2017).

Zmluva o zásadách činnosti štátov pri výskume a využívaní vesmírneho priestoru vrátane Mesiaca a iných vesmírnych telies, v skratke tiež nazývaná „Vesmírna zmluva“ alebo „Magna Charta Vesmíru“ bola prvá, všeobecná, no zároveň najdôležitejšia z vesmírnych zmlúv. Bola prijatá 19. decembra 1966 Valným zhromaždením OSN a do platnosti vstúpila 10. októbra 1967. Jej obsahovým základom je nezáväzná Deklarácia Valného zhromaždenia OSN o právnych zásadách týkajúcich sa činnosti štátov pri výskume a využívaní vesmíru z roku 1963. K 1. januáru 2023, kedy prebehla doteraz posledná aktualizácia stavu ratifikácií vesmírnych zmlúv OSN, túto zmluvu ratifikovalo 112 štátov. (United Nations, 2023).

Aplikácia noriem vesmírneho práva je v ranom rozvoji, ale je upravená medzinárodnými dohodami a zmluvami podľa možností dostatočne. S vesmírnou zmluvou, Dohodou o pomoci astronautom a Dohovorom o zodpovednosti za škody vyhlásila súhlas nadpolovičná väčšina všetkých štátov sveta, s Dohovorom o registrácii objektov len tretina a s Dohodou upravujúcou činnosť štátov na Mesiaci pár štátov. Keďže k týmto zmluvám, ale najmä ku Vesmírnej zmluve, nepristúpilo celé spoločenstvo štátov, naskytla sa otázka, aké je postavenie štátov, ktoré k ním nepristúpili. Vesmírnu zmluvu považuje za záväznú väčšina štátov sveta už viac ako pol storočia, pretože pre štát je výhodnejšie riadiť sa obmedzeniami plynúcimi zo zmluvy, ako riskovať jej nedodržiavanie a následné zneužitie možnosti využívania vesmírneho priestoru na vojnové, bezpečnosť ohrozujúce, alebo iné účely

akýmkoľvek iným štátom. Keďže zmluva bola prijatá v období pretekov svetových veľmocí v zbrojení, jej primárnym cieľom bolo zabrániť presunutiu tohto fenoménu do vesmírneho priestoru. Vďaka tejto zmluve sú v súčasnosti zbrane hromadného ničenia (jadrové zbrane) jediným typom zbraní, ktorých rozmiestnenie na obežných dráhach je podľa medzinárodného práva zakázané.

2.1 DOHODA UPRAVUJÚCA ČINNOSŤ ŠTÁTOV NA MESIACI A OSTATNÝCH NEBESKÝCH TELESÁCH

Doteraz posledná medzinárodná zmluva vesmírneho práva je Dohoda o činnosti štátov na Mesiaci a iných nebeských telesách z roku 1979, ktorá doteraz nenadobudla platnosť. Nadväzuje na Vesmírnu zmluvu, ale aj na ďalšie už uzavreté zmluvy a potvrdzuje, že akúkoľvek činnosť na Mesiaci možno vykonávať len v súlade s medzinárodným právom a najmä Chartou OSN v záujme upevnenia medzinárodného mieru a bezpečnosti. Zmluvné strany sa zaviazali, že Mesiac budú využívať len na mierové účely. Na Mesiaci je vyhlásená sloboda vedeckého výskumu pre všetky štáty bez akejkoľvek diskriminácie, pričom na jeho účely môžu štáty zbierať a odvážať vzorky minerálov z Mesiaca. Túto slobodu môžu štáty využívať kdekoľvek na a pod povrchom. Ďalej sú štáty oprávnené pristávať a štartovať z Mesiaca, umiestňovať tam svoj personál, vesmírne aparatúry, stavby či zariadenia alebo sa voľne pohybovať po Mesiaci. Podľa Dohody sa Mesiac a jeho prírodné bohatstvo považujú za spoločné dedičstvo ľudstva, a teda nesmú byť nikým privlastnené. Strany Dohody sa dohodli aj na vytvorení medzinárodného režimu pre ťažbu prírodných zdrojov na Mesiaci hneď, ako bude možné takúto ťažbu uskutočňovať (Klučka, 2011, s. 355-356).

Je dôležité spomenúť, že všeobecný charakter Zmluvy o zásadách činnosti štátov pri výskume a využívaní vesmírneho priestoru vrátane Mesiaca a iných vesmírnych telies položil právny základ a zároveň nevyhnutnosť uzavretia ďalších, konkrétnejších zmlúv upravujúcich vesmírne aktivity. (Hrozenský, Klobučník, 2017).

ZÁVER

Využitie vesmírneho priestoru na vedecké, vojenské a komerčné účely je v dnešnej dobe stále na vzostupe. Môžeme to pripísať modernizácií vojenských kapacít ako aj využívaniu moderných technológií a hlavne angažovanosť súkromného sektora za posledné polstoročie. Globalizácia vedie k proliferácii vesmírnych systémov naprieč komerčným, civilným a vojenským sektorom.

Bezpečný prístup do vesmíru a udržateľné fungovanie vesmírnej infraštruktúry predstavujú z hľadiska medzinárodnej bezpečnosti dôležitý aspekt, hoci väčšina si to neuvedomuje. Riešenie problematik vesmírnej bezpečnosti a vesmírneho práva si jednoznačne vyžaduje multilaterálny prístup, a to nie len od štátov, ktoré v súčasnosti nemajú vesmírny potenciál, ale aj štátov, a zoskupení štátov, ktoré vykonávajú operácie v tomto priestore.

Význam bezpečnosti vesmírneho priestoru nemožno podceňovať. Vesmírna bezpečnosť sa stala predmetom národných a medzinárodných politik a dohôd čo je základom vesmírnej diplomacie. V dôsledku toho zohráva diplomacia významnú úlohu v konfliktoch v 21. storočí. Zároveň je dôležitá ako nástroj prostredníctvom ktorého môžeme v budúcnosti predísť možným vojnovým konfliktom, ktoré môžu vzniknúť vo vesmírnom priestore a následne sa preniesť na Zem.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BRUNNER, Karl-Heinz. NATO Parliamentary Assembly, 2021 – Science and Technology Committee. In: Space and Security – NATO’s role – Special report [online]. [cit. 2023-07-08]. Dostupné na: [download-file \(nato-pa.int\)](https://www.nato.int/docu/other/2021/2101/210101.pdf)
- COPUOS <https://www.unoosa.org/oosa/en/aboutus/history/treaties.html>
- DOYLE E.S.:Origins of International Space Law and the International Institute of Space Law of the International Astronautical Federation, 1. vydanie, San Diego, California: Univelt, 2002, s. 1-6 [online]. Dostupné na internete: http://iislweb.space/wp-content/uploads/2020/01/Origins_International_Space_Law.pdf
- EUROPES‘ Eyes on the Skies, 2008 [online] Dostupné na internete: https://www.esa.int/esa-pub/bulletin/bulletin133/bul133f_klinkrad.pdf
- HROZENSKÝ, Tomáš – KLOBUČNÍK, Lucius. Slovenská spoločnosť pre vesmírnu politiku, 2017. SSPA Report 03: Medzinárodné vesmírne právo v kocke [online]. Dostupné na internete: [SSPA report 03 \(vesmirnapolitika.sk\)](https://www.sspa.sk/sspaprojekt/sspaprojekt03)
- HURTADO, Mary Ann. Arms Control Association. Arms Control Today, 2021. In: UN Panel Approves Working Group on Space [online]. Dostupné na internete: [UN Panel Approves Working Group on Space | Arms Control Association](https://www.armscontrol.org/act/202106/UN-Panel-Approves-Working-Group-on-Space)
- HOFREITER, Ladislav. European Association for Security, 2015. In: Securitologia. About security in Contemporary world [online]. Dostupné na internete: https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-0019732d-845d-4363-9812-30f104242926/c/Ladislav_Hofreiter_OK.pdf
- KLUČKA, J.: Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť), štvrté doplnené a prepracované vydanie, Wolters Kluwer, ISBN 9788057105251., 2023, s.536
- MINISTRY OF DEFENSE. 2010. *The UK Military Space Primer*. United Kingdom 2010. [online]. Dostupné na internete: <http://www.mod.uk>
- NATO. North Atlantic Treaty Organization, 2022 In: NATO’s Overarching Space Policy [online]. Dostupné na internete: [NATO - Official text: NATO’s overarching Space Policy, 17-Jan.-2022](https://www.nato.int/docu/other/2022/2201/220101.pdf)
- NATO, 2016, *Warsaw Summit Communiqué*, [online]. Dostupné na internete: https://www.nato.int/cps/su/natohq/official_texts_133169.htm
- NATO, 2022, *STRATEGIC CONCEPT NATO 2022*, [online]. Dostupné na internete: <https://www.nato.int/strategic-concept/>
- PORADA V. a kolektív 2019.: *Bezpečnostní vědy*. Plzeň, Aleš Čeněk, s.r.o. 2019, 780 s. ISBN 978-80-7380-758-0.
- SPACE SECURITY INDEX. 2019, *Executive Summary 2019*. [online]. ISBN: 978-1-927802-26-7, Dostupné na internete: http://spacesecurityindex.org/ssi_editions/space-security-2019/
- UNION OF CONCERNED SCIENTISTS. Union of Concerned Scientists, 2023. In: UCS Satellite Database [online]. Dostupné na internete: [Satellite Database | Union of Concerned Scientists \(ucsusa.org\)](https://www.ucsusa.org/satellite-database)
- UNITED NATIONS. United Nations Office for Outer Space Affairs, 2017. In: International Space Law: United Nations Instruments [online]. Dostupné na internete: [V1605998-EN-GLISH.pdf \(unoosa.org\)](https://www.unoosa.org/pdf/E/16/1605998-EN-GLISH.pdf)

UNITED NATIONS. Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, 2023. In: Status of international Agreements relating to activities in outer space as at 1 January 2023 [online]. [cit. 2023-08-07]. Dostupné na: [AC105_C2_2023_CRP03E.pdf \(unoosa.org\)](#)

UZNESENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU. *Kozmický priestor a bezpečnosť*. Uznesenie Európskeho parlamentu z 10. júla 2008 o kozmickom priestore a bezpečnosti (2008/2030(INI))

Ing. Peter POLÁČEK
Muškátová 15, Senec, 90301
E-mail : polacek.pepo@gmail.com

POŽIADAVKY NA SPÔSOBILOSTI A PRAKTICKÉ SKÚSENOSTI SÚČASNÝCH DÔSTOJNÍKOV OZBROJENÝCH SÍL SLOVENSKEJ REPUBLIKY AKO PODSTATA PREDCHÁDZANIA A ÚSPEŠNÉHO RIEŠENIA KRÍZOVÝCH SITUÁCIÍ

QUALIFICATION REQUIREMENTS AND PRACTICAL EXPERIENCE OF CURRENT OFFICERS OF THE SLOVAK ARMED FORCES AS THE ESSENCE OF PREVENTING AND SOLVING CRISIS SITUATIONS

Monika SAGANOVÁ

ABSTRACT

In addition to general military knowledge and university education, current officers of the armed forces of the Slovak Republic must also possess professional skills depending on the specific position. The education of officers and the acquisition of practical experience is a continuous and systematic activity throughout the duration of the civil service. For the quality performance of the service, it is necessary that every single officer is an expert in his field and thus be able to be a good leader and commander for his subordinates. Completion of career courses and especially professional courses, whether in domestic educational and training facilities, but also in facilities of NATO member states, the EU, international organizations and in other countries, will ensure fast, flexible and correct decision-making by commanders. This will ensure the solid building of the capability of the Slovak Armed Forces and effectively face all the security challenges of today.

Keywords: requirements for officers, courses, practical experience

ÚVOD

Dôstojníci ozbrojených síl Slovenskej republiky (ďalej len „OS SR“) sú v neustále meniacom sa prostredí, kde je dôležité aby ich vzdelanie, skúsenosti a zručnosti zabezpečili rýchle a spoľahlivé riadenie svojich podriadených a flexibilitu v rozhodovacom procese. OS SR ako plnohodnotný člen NATO sa podieľajú na plnení viacerých úloh domáceho i medzinárodného krízového manažmentu. Zúčastňujú sa mnohých národných a medzinárodných cvičení, ktorých cieľom je preveriť činnosť celých ozbrojených síl v plnení úloh v stave bezpečnosti, v reakcii na rozličné formy hybridných hrozieb alebo nekonvenčného pôsobenia. Profesionálni vojaci v poslednom období čoraz viac plnia úlohy v spolupráci s ďalšími zložkami štátnej správy a s bezpečnostnými zbraňami najmä v okolí štátnej hranice Slovenskej republiky. Súčasťou cvičení býva simulácia rôznych incidentov, ktorým by mohli vojaci čeliť v čase krízy alebo eskalácie vojnového konfliktu a tu sa vyžaduje ich rýchla a bezchybná reakcia na vzniknuté incidenty.

Cieľom príspevku je sumarizácia súčasných požiadaviek na dôstojníkov OS SR a ich kritické zhodnotenie. Splnenie jednotlivých požiadaviek prostredníctvom absolvovania kariérnych kurzov a taktiež poukázanie na potrebu zvýšenia odborných kurzov, ktoré zabezpečia dôstojníkom rýchle, flexibilné a správne rozhodovanie či už počas vojenských cvičení alebo priamo v operáciách.

Kompetenciám dôstojníkov a jednotlivým požiadavkám, ktoré sú na nich kladené sa venovali vo svojich publikáciách, učebniciach či monografiách viacerí autori ako je doc. Ing. Ľubomír Belan, PhD., doc. PhDr. Mária Petrufová, PhD. či PhDr. Jaroslav Nekorenc. Staršie publikácie však nie sú ešte ovplyvnené súčasnými globálnymi problémami, ktoré výraznou mierou vplývajú na pôsobenie profesionálnych vojakov v komplexnom prostredí charakterizujúcom sa nečakanými zmenami a rýchlym vývojom. V máji 2023 bola katedrou spoločenských vied a jazykov Akadémie ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika organizovaná medzinárodná vedecká konferencia zameraná na nové trendy profesijnej prípravy v ozbrojených silách, ktorá nám poskytla názory autorov na súčasné vzdelávanie a prípravu dôstojníckeho OS SR a zároveň potvrdila význam neustále zdôrazňovať a prispôbovať požiadavky na dôstojníkov meniacim sa podmienkam prostredia a vojenskej praxe.

1 KRÍZOVÉ RIADENIE V OS SR

Samotné plnenie úloh pri riešení udalostí a krízových situácií začína od výkonných orgánov ministerstva obrany Slovenskej republiky (ďalej len „MO SR“), až po jednotlivých dôstojníkov plniacich úlohy vyplývajúce z mimoriadnej udalosti či krízovej situácie priamo v teréne. Začiatkom roku 2023 bolo nasadených do 100 vojakov denne na zabezpečovanie verejného poriadku v blízkosti vnútorných hraníc SR z dôvodu výrazného nárastu nelegálnej migrácie. Niektoré situácie vznikajú náhle, nepredvídateľne a krízový štáb OS SR musí okamžite navrhnúť riešenia a koordinovať činnosť jednotlivých zložiek MO SR, tak aby bola zabezpečená bezpečnosť obyvateľov.

Prípravu na riešenie a samotné riešenie mimoriadnych udalostí a krízových situácií zabezpečuje v OS SR prvotne pohotovostná časť krízového štábu a samotný krízový štáb, ktoré sú najdôležitejšie výkonné orgány ministerstva obrany. Pohotovostná časť krízového štábu rieši mimoriadnu udalosť a krízovú situáciu v spolupráci s pohotovostnou časťou operačného centra do času dosiahnutia pohotovosti krízového štábu. Bezodkladne oznamuje ministromi obrany SR vznik krízovej situácie, mimoriadnej udalosti alebo hrozby, ktoré ju môžu spôsobiť a navrhuje mu povolanie alebo uvádzanie krízového štábu do pohotovosti. Podľa jeho nariadenia prostredníctvom stáleho operačného dozorného povolá alebo uvedie krízový štáb do pohotovosti. (Laurová, Machynová, 2011)

Výkonným orgánom MO SR na riešenie krízovej situácie je krízový štáb. „Jeho hlavné úlohy sú nasledovné:

- a) analyzuje riziká krízovej situácie,
- b) navrhuje opatrenia na riešenie krízovej situácie,
- c) koordinuje činnosť organizačných zložiek MO SR pri príprave na riešenie krízovej situácie a pri jej riešení,
- d) prerokúva a pripravuje návrhy súvisiace s riešením krízovej situácie na rokovanie ministra obrany v ústrednom krízovom štábe, vo vláde SR a v Bezpečnostnej rade,
- e) informuje ministra obrany o priebehu krízovej situácie a o prijatých opatreniach na jej riešenie; zabezpečuje prehľad o silách a prostriedkoch použitých na riešenie krízovej situácie a o silách a prostriedkoch pripravených na použitie,
- f) rozpracúva úlohy, ktoré ministromi uloží vláda SR a Bezpečnostná rada SR,
- g) rozpracúva úlohy podľa uznesenia ústredného krízového štábu,
- h) koordinuje opatrenia na uvádzanie do pohotovosti, plnej pohotovosti alebo do bojovej pohotovosti,
- i) kontroluje plnenie opatrení na riešenie krízovej situácie a navrhuje ministromi obrany prijatie opatrení na odstránenie zistených nedostatkov,

j) vyhodnocuje a zovšeobecňuje postupy pri riešení krízovej situácie a využíva ich vo svojej činnosti.“ (Laurová, Machynová, 2011, s.398)

2 POŽIADAVKY NA SÚČASNÝCH DÔSTOJNÍKOV

Aby boli ozbrojené sily dostatočne pripravené na riešenie vznikajúcich mimoriadnych udalostí a krízových situácií je potrebné, aby každý jeden riadiaci prvok mal dostatočné skúsenosti a zručnosti. Požiadavky na profesionálnych vojakov sa neustále zvyšujú. Zvyšujú sa požiadavky na jazykovú spôsobilosť, požiadavky na získanie vyššej vojenskej hodnosti, ale aj požiadavky na nasaditeľnosť profesionálnych vojakov v teréne, čo je náročné najmä z hľadiska časového vyťaženia jednotlivcov. Od konfliktu, ktorý vznikol u našej susediacej krajine, sú profesionálni vojaci nasadzovaní čoraz viac a čoraz častejšie na hraniciach, spolupracujú s policajnými zložkami, a však zároveň sa zúčastňujú vojenských cvičení a plnia aj úlohy mierového života. Toto všetko často negatívne vplyva na ich morálnu, psychickú a aj fyzickú kondíciu.

Vo všeobecnosti platí, že dôstojník OS SR má zručnosti potrebné na riadenie a koordináciu výcviku, plnenie úloh, či operácií v rôznych prostrediach a situáciách.

Okrem toho by mal mať aj nasledujúce schopnosti a vlastnosti:

1. *analytické myslenie* - schopnosť analyzovať informácie a správne vyhodnotiť situáciu, ktorá umožňuje rozhodovať o opatreniach a riešení situácií,
2. *plánovacie schopnosti* - schopnosť plánovať a organizovať činnosť, ktorá umožňuje úspešne plniť stanovené úlohy,
3. *riadiace schopnosti* - schopnosť riadiť podriadených a koordinovať ich činnosť, ktorá vedie k úspešnému splneniu cieľov,
4. *komunikačné zručnosti* - schopnosť komunikovať a pracovať v tíme, rozhodovať o opatreniach a riešení,
5. *flexibilitu a prispôsobivosť* - schopnosť prispôbiť sa rýchlym zmenám a novým situáciám a zvládať nové výzvy v rôznych prostrediach a situáciách,
6. *znalosti v oblasti informačných technológií* - schopnosť používať informačné technológie na riešenie pridelených úloh. (Pagáčik, 2023)

2.1 POŽIADAVKY NA VOJENSKÚ HODNOSŤ

Služobný predpis hlavného služobného úradu č.109/2022 o požiadavkách na vojenskú hodnosť a odborných požiadavkách na výkon funkcie, o úrovni znalosti cudzieho jazyka na vojenskú hodnosť a na výkon funkcie, o spôsobe ich získavania, o podmienkach uznávania požiadaviek na vojenskú hodnosť a odborných požiadaviek na výkon funkcie dosiahnutých pred účinnosťou zákona č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „Služobný predpis HSÚ č. 109/2022“) stanovuje požiadavky na jednotlivé dôstojnícke vojenské hodnosti.

„V hodnostnom zbore dôstojníkov - poručík, nadporučík a kapitán je požiadavkou na vojenskú hodnosť absolvovanie vojenského programu alebo dôstojníckeho kurzu pre absolventov vysokých škôl (ďalej len „DKAVŠ“).

Pre vojenskú hodnosť major je požiadavkou na vojenskú hodnosť základný veliteľsko-štábný kurz (ďalej len „ZVŠK“) organizovaný Centrom vzdelávania Akadémie ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika (ďalej len „AOS“).

Pre vojenské hodnosti podplukovník a plukovník je požiadavkou na vojenskú hodnosť vyšší veliteľsko-štábný kurz (ďalej len „VVŠK“), pre generálske vojenské hodnosti je požiadavkou na vojenskú hodnosť kurz národnej bezpečnosti (ďalej len „KNB“) organizovaný rovnako Centrom vzdelávania.

Profesionálny vojak, ktorý úspešne absolvoval zahraničný ekvivalentný kurz na vojenskú hodnosť podľa prílohy č. 1 Služobný predpis HSÚ č. 109/2022 taktiež spĺňa požiadavky na vojenskú hodnosť.“ (Saganová, 2023, s. 199)

2.2 POŽIADAVKY NA PRAKTICKÉ SKÚSENOSTI DÔSTOJNÍKOV

Požiadavky na praktické skúsenosti dôstojníkov určuje Služobný predpis HSÚ č. 109/2022 len pre odbornosti vojenského zdravotníctva, pre veterinárnych lekárov, pre odborníkov na ornitológiu alebo na požiarne ochranu, ekológiu či pre odborníkov na inžiniersku leteckú službu a ostatné špecializované odbornosti.

Požiadavky na odborné vzdelávanie a znalosti zamerané na špecializácie dôstojníkov OS SR vyplývajú však aj z ich funkčného zaradenia. Znalosti odbornej problematiky dvíhajú kredit osobnosti dôstojníka a to nie len v očiach nadriadených, ktorí si odbornosť vyžadujú ale aj u poddôstojníkov a mužstva, pre ktorých sa takýto dôstojník stáva nasledoviahodným. Dôstojník znály problematiky je tak braný a dosahuje status vodcu, čo je nesmierne dôležité pre fungovanie autokratického vojenského systému. NATO ponúka rôzne certifikované a akreditované inštitúcie, ktoré poskytujú odborné a kariérne vzdelávanie. OS SR zaradili niektoré kurzy ako adekvátne náhrady a stanovili absolvovanie vybraných kurzov ako potrebné pre rast dôstojníkov a zvyšovanie ich kariérneho vzdelávania. Jednou zo spomínaných inštitúcií je napríklad aj NATO Logistic Coordination Centre (MLCC), ktorá sa špecializuje na logistické odbornosti.

„MLCC je organizácia zameraná na logistickú podporu a vzdelávanie pre krajiny aliančných a koalíčných spojencov NATO. Sídli v Prahe a je zložená z personálu koalíčných partnerov NATO. Jej hlavným cieľom je budovať a posilňovať multinacionálne logistické schopnosti, a tým pomáhať krajinám lepšie porozumieť požiadavkám NATO na logistiku. MLCC sa tiež zúčastňuje na mnohých projektoch a iniciatív NATO a EÚ zameraných na rozvoj logistiky. V súčasnosti je členmi MLCC dvadsať krajín.“ (Pagáčik, 2023, str. 24)

Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika v Liptovskom Mikuláši (AOS) bola MLCC certifikovaná pre vykonávanie NATO logistických kurzov a v súčasnom období prebieha certifikácia niektorých z nich. OS SR dokážu takto vyškoliť odborný personál v predmetnej problematike a ušetriť nemalé finančné prostriedky práve vzdelávaním na území Slovenskej republiky.

Rozšírenie odborného vzdelávania v certifikovaných organizáciách pod správou MO a OS SR aj pre iné odbornosti pomôže s kvalitnou prípravou dôstojníkov pre plnenie ich funkcií nie len v prospech OS SR ale aj NATO.

Stále však v služobnom predpise HSÚ č. 109/2022 absentuje stanovenie požiadaviek na praktické skúsenosti a odbornú pripravenosť dôstojníkov na základných veliteľských pozíciách ako sú veliteľ čaty, roty, práporu, náčelník operačného plánovania a ostatné základné funkcie najmä u pozemných síl. Služobný predpis ich bližšie nestanovuje. Prvé odborné vzdelávanie dôstojníkov po ukončení vysokoškolského vzdelávania na AOS alebo po absolvovaní DKVŠ nastáva spravidla až po uplynutí minimálnej doby štátnej služby v hodnosti poručík, nadporučík a kapitán, čo tvorí spolu 10 rokov. Takže sa často stáva, že profesionálny vojak v dôstojníckej hodnosti sa dostáva na prvé odborné vzdelávanie až po desiatich rokoch služby.

2.3 POŽIADAVKY NA ÚROVEŇ ZNALOSTI CUDZIEHO JAZYKA U SÚČASNÝCH DÔSTOJNÍKOV

Nutnosť znalosti anglického jazyka vyplýva najmä z participácie OS SR na medzinárodných cvičeniach a v operáciách a misiách mimo územia Slovenskej republiky. Úroveň znalosti cudzieho jazyka sa posudzuje podľa štandardizačnej dohody NATO STANAG 6001 (Smernica MO SR č. 14/2017). Na výkon dôstojníckej hodnosti poručík nie je stanovená úroveň anglického jazyka. V hodnosti nadporučík je potrebné dosiahnuť SLP 1111, pre hodnosť kapitán, major, podplukovník a plukovník je to úroveň SLP 2222, a pre generálske hodnosti je potrebné dosiahnuť SLP 2+2+2+2+.

„Od 1. januára 2024 budú požiadavky na úroveň znalosti cudzieho jazyka mierne znížené prijatím nového Služobného predpisu HSÚ č. 109/2022. Dotýka sa to najmä dôstojníkov v hodnostnom zbore poručík (rovnako aj v poddôstojníckej hodnosti rotný a čatár), kde bola stanovená úroveň znalosti cudzieho jazyka na SLP 1111. Podľa nového služobného predpisu sa znalosť cudzieho jazyka pre hodnosť poručík (rotný a čatár) nevyžaduje. Pre vojenské hodnosti podplukovník a plukovník sa znížila úroveň znalosti cudzieho jazyka zo SLP 2+2+2+2+ na SLP 2222 a pre hodnosti brigádny generál, generálmajor, generálporučík a generál sa znížila požiadavka na znalosť cudzieho jazyka z úrovne SLP 332+2+ na úroveň SLP 2+2+2+2+.

Je otázne, či táto zmena vyplynula z medzinárodných požiadaviek na znalosť cudzieho jazyka profesionálnych vojakov, alebo to bol len jeden zo spôsobov ako vylepšiť štatistické údaje čo najrýchlejšie a bez finančného zaťaženia.“ (Saganová, 2023, s. 200)

3 VZDELÁVANIE DÔSTOJNÍKOV OS SR PROSTREDNÍCTVOM ABSOLVOVANIA KARIÉRNÝCH KURZOV

Požiadavky na vojenskú hodnosť predstavujú v systéme požiadaviek na výkon štátnej služby jednu z podmienok, ktoré musí profesionálny vojak splniť pred povýšením alebo vymenovaním do vyššej vojenskej hodnosti. (§ 43 až 49 zákona č. 281/2015 Z. z.)

Cieľom vzdelávania dôstojníkov súvisiaceho so zmenou vojenskej hodnosti je získanie všeobecných vojenských znalostí a zručností v potrebnom rozsahu a oboznámenie s obsahom zodpovedajúcim konkrétnej vojenskej hodnosti s prihliadnutím na organizačné stupne, na ktorých môžu byť funkcie s touto vojenskou hodnosťou plánované. Požiadavky na vojenskú hodnosť sú stanovené rovnako pre všetkých profesionálnych vojakov v rovnakej vojenskej hodnosti nezávisle od zastávanej funkcie. A však každá funkcia a každá odbornosť si vyžaduje znalosť v danej oblasti, a preto by mali byť stanovené nie len všeobecné požiadavky na vojenskú hodnosť ale aj odborné požiadavky na konkrétnu funkciu v závislosti od danej odbornosti. Tým by sa zvýšila odborná pripravenosť profesionálnych vojakov na jednotlivých dôstojníckych hodnostiach a zvýšila by sa potreba absolvovania odborných kurzov pre dôstojníkov aj v domácom prostredí, ktoré sa v súčasnosti nevykonávajú vôbec alebo len v obmedzenom počte.

Požiadavky na vojenskú hodnosť, ktoré sú stanovené Služobným predpisom HSÚ č. 109/2022, v súčasnosti získava profesionálny vojak v kariérnych kurzoch na vojenskú hodnosť pred povýšením alebo vymenovaním do vyššej vojenskej hodnosti.

Kariérne kurzy dôstojníkov organizuje Centrum vzdelávania Akadémia ozbrojených síl gen. Milana Rastislava Štefánika v Liptovskom Mikuláši prostredníctvom nasledovných vzdelávacích aktivít. Prvým kariérnym kurzom, ktorý absolvujú dôstojníci v domácom prostredí je základný veliteľsko-štábny kurz.

3.1 ZÁKLADNÝ VELITEĽSKO-ŠTÁBNY KURZ

Cieľom je poskytnúť účastníkom kurzu ďalšie vojenské vzdelanie pre získanie požiadaviek na vojenskú hodnosť major. Program kurzu predstavuje samostatný, systematický a účelne organizovaný celok s cieľom zvýšiť pracovný potenciál dôstojníkov a pripraviť ich na preberanie vyššej zodpovednosti. Prehĺbiť a rozvinúť ich samostatné, analytické a koncepčné myslenie a formovať ich osobnosť tak, aby lepšie prispievali k plneniu cieľov a k zlepšovaniu medziludských vzťahov. Pri zvyšovaní pracovného potenciálu sa vychádza z požiadaviek na velenie a riadenie vojenských organizačných celkov úrovne prápor, požiadaviek na výkon systémových činností spojených s komplexným zabezpečením zložitých úsekov a agend, zložitých metodických a tvorivých činností vyžadujúcich schopnosť analýzy veľmi zložitých problémov, nápaditosť, iniciatívu a syntetické myslenie a požiadaviek na riadenie, organizáciu a koordináciu zložitých procesov a systémov vykonávaných spravidla v sťažených podmienkach. Pri formovaní osobnosti sa vychádza z požiadaviek na osobnosť so zameraním na intelektuálny profil účastníka kurzu a s orientáciou na vzdelanostnú úroveň. (Program ZVŠK, s. 25)

3.2 MEDZINÁRODNÝ KURZ ŠTÁBNYCH DÔSTOJNÍKOV ISOC

Cieľom kurzu ISOC - INTERNATIONAL STAFF OFFICERS COURSE je umožniť účastníkom kurzu získať základné informácie a zručnosti potrebné pre vojenský rozhodovací proces vo všetkých fázach plánovania a vedenia vojenských operácií v súlade s normami NATO v celom spektre konfliktov v nadnárodnom prostredí. Kurz prebieha v anglickom jazyku a cieľom je zvládnuť veliteľský a štábny výcvik a naučiť účastníkov kurzu pracovať v mnohonárodnom tíme. Zlepšiť si komunikáciu a znalosti vojenskej terminológie v anglickom jazyku a oboznámiť sa s používaním jednotiek rôznych špecializácií a služieb a organizačných štruktúr jednotlivých bojových jednotiek na taktickej úrovni. Kurz pripravuje dôstojníkov na funkcie v mnohonárodných štáboch na stupni prápor a brigáda s hlavným zameraním na plánovanie a vedenie vojenských aktivít počas operácií NATO s ohľadom na široké spektrum konfliktov.

V druhej polovici roka 2016 prebehla transformácia tohto kurzu z britských štandardov na aliančné štandardy plánovacieho procesu na taktickej úrovni (APP-28). ISOC je v zmysle ustanovení Služobného predpisu HSÚ č.109/2022 ekvivalentom kurzu ZVŠK.

3.3 VYŠŠÍ VELITEĽSKO-ŠTÁBNY KURZ

Cieľom VVŠK je poskytnúť účastníkom kurzu ďalšie vojenské vzdelanie ako požiadavky na vojenskú hodnosť podplukovník a plukovník. Program kurzu predstavuje samostatný, systematický a účelne organizovaný celok s cieľom zvýšiť pracovný potenciál dôstojníkov a pripraviť ich na preberanie vyššej zodpovednosti. Prehĺbiť a rozvinúť ich samostatné, analytické a koncepčné myslenie a formovať ich osobnosť tak, aby lepšie prispievali k plneniu cieľov a k zlepšovaniu medziludských vzťahov. Pri zvyšovaní pracovného potenciálu sa vychádza z požiadaviek na velenie a riadenie vojenských organizačných celkov úrovne brigáda, požiadaviek na výkon vysokošpecializovaných činností, ktorých výsledkom sú riešenia zásadného charakteru a požiadaviek na riadenie a koordináciu komplexu zložitých systémov s rozsiahlymi vnútornými a vonkajšími väzbami s nárokmi najmä na mimoriadne tvorivé, riadiace, komunikačné a podobné schopnosti. (Program VVŠK, s. 18)

3.4 KURZ NÁRODNEJ BEZPEČNOSTI

Cieľom kurzu je poskytnúť účastníkom ďalšie vojenské vzdelanie ako požiadavku na vojenskú hodnosť brigádny generál, generálmajor, generálporučík a generál. Kurz je zameraný na komplexné štúdium národnej a medzinárodnej bezpečnosti, obrannej politiky a stratégie zabezpečenia obrany štátu s cieľom prehĺbiť a rozvinúť samostatné, analytické, koncepčné myslenie a získať spôsobilosti, ktoré sú potrebné na plnenie úloh súvisiacich s tvorbou a realizáciou bezpečnostnej a obrannej politiky. Kurz stojí na vrchole hierarchie kariérneho vzdelávania profesionálnych vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky a jeho absolvovanie je predpokladom na výkon najvýznamnejších funkcií v rezorte obrany Slovenskej republiky. Kurz bol naposledy organizovaný v roku 2013. V súčasnosti je kurz zabezpečovaný ekvivalentnými kurzami v zahraničí.

4 EKVIVALENTNÉ KURZY V ZAHRANIČÍ

Kurzy organizované v zahraničí, ktorými profesionálny vojak spĺňa požiadavky na vojenskú hodnosť, absolvujú naši vojaci vo výcvikových zariadeniach členských štátov NATO, EÚ alebo v iných štátoch na základe bilaterálnej spolupráce s MO SR. (viď. Príloha 1 Služobného predpisu HSÚ 109/2022). Rozvíjajú osobnostné vlastnosti profesionálnych vojakov, zvyšujú veliteľské kompetencie, znalosti a odborné skúsenosti. Tieto kurzy sú jednoznačne prínosom pre dôstojníkov OS SR. „Profesionálny vojak, ktorý úspešne absolvoval zahraničný ekvivalentný kurz na vojenskú hodnosť podľa prílohy č. 1 Služobného predpisu HSÚ č. 109/2022 v znení neskorších predpisov taktiež spĺňa požiadavky na vojenskú hodnosť.“ (Saganová, 2023, s. 66)

Na základe skúseností a poznatkov absolventov zahraničných kurzov môžeme konštatovať, že kurzy organizované v zahraničí prinášajú aj poznatky neaplikovateľné v našom domácom prostredí. Vplýva to z rozdielnej bezpečnostnej politiky, z odlišného geografického, politického, kultúrneho či náboženského prostredia danej krajiny v porovnaní s členskými krajinami NATO a EÚ. To sa odzrkadľuje v odlišných postupoch v rámci výcviku, bojovej činnosti či v odlišných postupoch plánovania a riadenia operácií. No napriek tomu ekvivalentné kurzy organizované v zahraničí poskytujú nenahraditeľné podmienky pre kariérno-odborný a osobnostný rast dôstojníkov OS SR. (Saganová, 2023, s. 72)

ZÁVER

Zabezpečenie dosiahnutia požadovaných spôsobilostí dôstojníkov OS SR je dôležité nielen z pohľadu plnenia úloh v rámci domáceho krízového manažmentu, ale aj z pohľadu záväzkov, ktoré má Slovenská republika voči medzinárodným zoskupeniam.

Reakcia celých ozbrojených síl na nové bezpečnostné hrozby si vyžaduje komplexný prístup každej jednej zložky rezortu, od jednotlivých veliteľov až po najvyšší výkonný orgán MO SR. Jednou z hlavných úloh pre úspešné nasadenie jednotiek OS SR v rámci reakcie na mimoriadnu udalosť a krízovú situáciu je aj rýchle, flexibilné a správne rozhodovanie jednotlivých veliteľov v priestore pôsobenia. Pre splnenie tejto úlohy je preto nevyhnutné mať personál, ktorý je skúsený, odborne vzdelaný a schopný okamžite reagovať na vznikajúce udalosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- LAUROVÁ Z., MACHYNOVÁ M., 2011. Krízový manažment na ministerstve obrany SR, Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí, Zborník vedeckých a odborných prác, Žilina: UNIZA, 2011, s. 393-400 ISBN 78-80-554-0367-0
- PAGACIK, J. 2023. Accreditation of NATO logistic courses. In Zborník z konferencie Scientific Conference Logistics and Public System 2023. Veliko Tarnovo, Nacionalen vojenen universitet "Vasil Levski. s. 20-28. ISSN 2737-8042.
- PAGÁČIK, J. 2023. Akreditácia kurzov NATO logistiky. In Zborník z konferencie, Nové trendy profesijnej prípravy v ozbrojených silách Slovenskej republiky, Liptovský Mikuláš: AOS, 2023, s. 252 – 268. ISBN 978-80-8040-648-6. DOI: <https://doi.org/10.52651/npp.b.2023.9788080406486.252-268>
- Program DKA VŠ, č: AOS-150/14-2/53/2021-OddNK
- Program ZVŠK 25, č: AOS-344/2-2/12/2020-OddNK
- Program VVŠK 18, č: AOS-250/2-1/10/2020-OddNiK
- SAGANOVÁ M., 2023, The Battalion Commander Course in Israel as one of the equivalent courses for military rank, Kwartalnik Bellona nr 1/2023 (712), Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa, 2023, s. 65-74, ISSN: 1897-7065, E-ISSN: 2719-3853. DOI: <https://doi.org/10.5604/01.3001.0053.8068>
- SAGANOVÁ M., 2023, Odborná pripravenosť a kariérne vzdelávanie dôstojníkov ozbrojených síl Slovenskej republiky, Nové trendy profesijnej prípravy v ozbrojených silách, Zborník vedeckých a odborných prác, Liptovský Mikuláš: AOS, 2023, s. 198-205. ISBN 978-80-8040-648-6. DOI: <https://doi.org/10.52651/npp.b.2023.9788080406486.198-205>
- Služobný predpis HSÚ 109/2022 o požiadavkách na vojenskú hodnosť a odborných požiadavkách na výkon funkcie, o úrovni znalosti cudzieho jazyka na vojenskú hodnosť a na výkon funkcie, o spôsobe ich získavania, o podmienkach uznávania požiadaviek na vojenskú hodnosť a odborných požiadaviek na výkon funkcie v znení neskorších predpisov

kpt. Ing. Monika SAGANOVÁ
externá doktorandka Katedry bezpečnosti a obrany
Akadémie ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika
Demänovská 393, 031 01 Liptovský Mikuláš
kuciakova.monika7@gmail.com

EVOLVING NATO PARTNERSHIPS IN THE LIGHT OF THE MADRID AND VILNIUS SUMMITS

Klára SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY, Alexandra SIPOS

ABSTRACT

The Vilnius Summit was of particular importance for NATO moving forward towards credible defence and enhanced deterrence. The Russian Federation's actions in defiance of international law (2008 Georgia, 2014 annexation of Crimea, invasion of Ukraine on 24 February 2022) have radically changed the strategic and security environment. The Vilnius Summit in line with the Madrid Strategic Concept focused on the challenges, risks and threats on the eastern flank of the Alliance, the military reinforcement, strengthening and development of response capabilities have been a priority. Finland as a fully-fledged member country participated at the Vilnius Summit. This paper deals with developments in the framework of the partnership initiatives. The establishment of the NATO-Ukraine Council was one of the most important decisions taken at the summit. Furthermore, priority was given to the like-minded countries of the Asia-Pacific region, and attention has been paid to the Balkan region, the Middle East and Africa.

Keywords: Defence and deterrence, partnership initiatives, Vilnius Summit, NATO-Ukraine relationship, Asia-Pacific region

INTRODUCTION

In the post-bipolar era, the rapidly changing security environment and events on the European, Asian and African continents have led to an increase in the frequency of NATO summits. The summits are important in NATO's life, they set policy, provide guidance, speed up decision-making and mark important, historic events. This was particularly true in 2022 when Russia attacked sovereign, independent Ukraine in violation of international law. The year 2022 was historic in many ways. For the first time in NATO's history, three summits were held in one year. On 25 February, the day after the Russian invasion, NATO heads of state and government met in virtual space (NATO, 2022a). This was followed by the Brussels Summit on 24 March 2022 and the Madrid Summit on 28–30 June 2022 (Siposné Kecskeméthy, 2022c, p. 67; NATO, 2022i). Unlike in previous enlargement rounds, preparations for the accession of Finland and Sweden were swift in Madrid (Csiki Varga-Tálas, 2022, p. 4). The fourth strategic concept of the post-Cold War era was adopted. Important decisions were taken to strengthen deterrence and defence, – including on the Eastern flank after the Russian invasion of Ukraine – the issues of transatlantic solidarity and proportional burden-sharing were discussed, the Alliance's response capacity was improved and agreed on the introduction of a new NATO force model (NATO, 2022e).

1 MADRID SUMMIT, KEY DECISIONS ON THE PARTNERSHIP

The Strategic Concept and the Summit Declaration adopted at the Madrid Summit set out the political orientation of the Alliance and defined the most important tasks in the changed international situation, including those concerning partnership relations (NATO, 2022c; NATO, 2022h). The Madrid 2022 Strategic Concept called NATO's enlargement rounds a historic success and reaffirmed the open-door policy of Article 10 of the Washington Treaty.

The path to membership is open to all European countries that share NATO's core values, accept the responsibilities and obligations of membership, and whose membership contributes to the security of the Euro-Atlantic area. They have declared that sovereign countries' decisions should not be subject to interference by third parties. It was stated in the Strategic Concept that China poses a systemic challenge to the interests, security and values of the Alliance (NATO, 2022h, p. 5).

The deepening strategic partnership between China and the Russian Federation was seen as worrying. For the first time, NATO has invited the four Pacific Partners (Australia, New Zealand, Japan, and South Korea) to the Summit. There is a strong convergence of objectives between NATO's Global Partnership and the ambitions and interests of the Asia-Pacific countries. In the region, the presence of a rising China and Russia, the unresolved territorial and island disputes, and nuclear-armed countries (North Korea, India, China, and Pakistan) pose serious security challenges, risks and threats (Siposné Kecskeméthy-Sipos, 2022, p. 166). Neither NATO's military capabilities nor its infrastructure allow its presence in the region. Despite the expanding NATO relationship¹ the main ally of these countries remains the United States of America, and the US presence in the region remains crucial. Finland and Sweden were the flagship countries of the Partnership for Peace.

NATO, which is expanding northwards, invited Finland and Sweden to join the Alliance in Madrid (NATO, 2022c). Following the Madrid Summit, Finland and Sweden concluded accession negotiations in Brussels on 4 July 2022 (NATO, 2022b). On 5 July, the Allies signed the Protocol of Accession of Finland and Sweden, after which the two countries became invited members and could participate in NATO meetings (NATO, 2022d). In the case of Finland, all Allies have ratified the Accession Protocol and will be welcomed as the 31st member state of the Alliance in Vilnius in 2023. In the case of Sweden, the ratification process was not completed in two member countries (Turkey and Hungary) before the Vilnius Summit. The strategic concept also covered regions such as the Western Balkans, the Black Sea, the Middle East, North Africa, the Sahel and the Indo-Pacific. It analysed the strategic partnership, political consultation and priority areas for cooperation with the European Union.²

The NATO-Ukraine partnership was also high on the agenda of the Madrid Summit. Long-term financial and military assistance to Ukraine was reinforced through the Comprehensive Assistance Package for Ukraine (CAP), as part of which NATO provided immediate assistance to war-torn Ukraine. Other objectives include the modernization of Ukraine's defence sector, the modernization of the armed forces, the establishment of interoperability, the further strengthening of defence and security institutions, and support for the country's post-war reconstruction (NATO, 2022g). The Madrid Strategic Concept reaffirmed the earlier declaration of the Bucharest Summit in 2008 on the accession of Ukraine and Georgia to NATO. It was stated that, after the second aggression against Ukraine, the Russian Federation is the most significant and immediate threat to the peace and stability of the Alliance and the Euro-Atlantic area (NATO, 2022h, p. 4). Since independence, Ukraine's vision for the future has been the Euro-Atlantic integration and the opening up to the West, building close ties with the Russian Federation and neutrality. It has balanced Russian influence with maintaining an optimal and most beneficial relationship with NATO. Since 2014, however, Ukraine's clear priority has been Euro-Atlantic integration and, through a differentiated partnership, full NATO membership (Siposné Kecskeméthy, 2022a, 59; Siposné Kecskeméthy,

¹ The priority areas of cooperation are: cyber defence; non-proliferation of weapons of mass destruction; civil preparedness; women, peace and security.

² These include: military mobility, resilience, the impact of climate change on security, disruptive new technologies, human security, the women, peace and security agenda, cyber and hybrid threats, and the challenge of an emerging China.

2022b, 90). Following the annexation of Crimea, NATO has strengthened Ukraine's capacity to build a modern democratic state, strengthen its defence capabilities and undertake comprehensive security and defence sector reform by launching capability development programmes and providing financial assistance (NATO, 2023d).

2 KEY DECISIONS OF THE VILNIUS SUMMIT

Vilnius was a symbolic choice of venue, a clear message to Russia. The protection of the countries of the Eastern flank and the security of the region is a top priority for the Alliance, leaving no room for Russian military aggression against Ukraine. In the post-bipolar era, summits have been held in the capitals of four countries formerly belonging to the Soviet sphere of interests and in one of the former republics of the Soviet Union. Prague in 2002, Riga in 2006, Bucharest in 2008 and Warsaw in 2016 hosted the NATO Summit. As early as 2008, during the South Ossetia crisis, the Baltic countries expressed their concerns and called for the strengthening of the Alliance's eastern flank, taking into account the actions of the Russian Federation.

The Baltic States have been steadily increasing their defence budgets since the 2014 Defence Pledge in Wales, with Lithuania reaching 2% of GDP in 2019 (NATO, 2023a). The country, which is in a vulnerable geostrategic position, together with Estonia and Latvia, provides significant support to Ukraine. Similar to the Madrid Summit, the Alliance wanted to demonstrate the solid political unity of its member states in Vilnius. A key step in this direction was the extension for the fourth time of the mandate of NATO Secretary General Jens Stoltenberg, the second longest-serving NATO Secretary General.

The longest-serving NATO Secretary General in the Alliance's history was Joseph Luns, who held this responsible position for thirteen years between 1971 and May 1984. NATO's first Secretary General, Lord Ismay, served five years from 4 April 1952 to May 1957, and Manfred Wörner served six years (1988–1994). Jens Stoltenberg, former Prime Minister of Norway, has been at the helm of the Transatlantic Security Alliance since October 2014 (NATO, 2023b). He served his first term as Secretary General from 2014–2017. In 2017, the Allies extended his mandate until the end of September 2020. His term was extended in 2019 to September 2022. On 24 March 2022, one month after the beginning of the Russian-Ukrainian war, Stoltenberg's mandate was extended until 1 September 2023. This was the third term of the Secretary-General from 24 March 2022 to 30 September 2023 (NATO, 2022f). Another important decision was taken on 4 July 2023 by the North Atlantic Council, to avoid a debate among member states over the next NATO Secretary General,³ extending the mandate of the Secretary General for a further year from 1 September 2023 to 1 October 2024. Russia's invasion of Ukraine played a big role in the decision, as several member states preferred to keep the experienced Stoltenberg, known for his cautious rhetoric, at a politically sensitive time for NATO (Bayer, 2023).

The Vilnius Summit was dominated by adequate alliance responses to Russian

³ The Allies have been mulling over the choice of a successor for months, and there has been talk in NATO circles of several candidates for Secretary General. It has been suggested that the choice of Estonian Prime Minister Kaja Kallas would send a clear signal to Russia that the Alliance is backing the region with all its might. Some NATO observers have stressed the diplomatic advantage of geographical distance, with the name of Chrystia Freeland, Canadian Deputy Prime Minister, also mooted. Others argued that the Alliance's leader should come from a European Union country, of which 21 are NATO members. Dutch Prime Minister Mark Rutte, Slovak President Zuzana Čaputová, Lithuanian Prime Minister Ingrida Šimonyté and former Croatian President Kolinda Grabar-Kitarović were among the candidates mentioned. Danish Prime Minister Mette Frederiksen and British Defence Secretary Ben Wallace were also mentioned.

aggression and its security policy consequences, most of the topics were related to the follow-up and monitoring of the implementation of the steps agreed in Madrid. In Madrid, three key commitments were formulated to strengthen the deterrence and defence of the Alliance. Member States committed to take forward the Enhanced Forward Presence (EFP) agreed at the Warsaw Summit in 2016. They decided to increase the number of allied exercises, preparing for high-intensity multi-domain operations in order to be able to reinforce any ally at short notice (Csiki Varga-Tálas, 2023). Many important issues were on the agenda of the Vilnius Summit, such as strengthening deterrence and defence, increasing the defence budget, research and adaptation of new advanced technologies, a new system of defence planning, and climate security, but the summit was dominated by Ukraine's possible NATO membership and Sweden's accession.

2.1 UKRAINE, STRATEGIC PARTNERSHIP

But the most important issue was the long-term support for Ukraine to resist and deter further Russian aggression. There was a serious debate among Member States on how to support Ukraine. Options included membership in NATO, upgrading relations and facilitating the membership process. Former NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen, as Senior Adviser to Ukrainian President Volodymyr Zelensky, has repeatedly criticised the decision taken at the Bucharest Summit on Ukraine and Georgia to allow the two countries “on the terrace of our house, but not letting them inside”. In Vilnius, Ukraine was not formally invited and was disappointed by the decision. However, it was abundantly clear to both the Member States supporting full membership and Ukraine that as long as it was at war with Russia, an Article 5 defence commitment would lead to war between NATO and Russia. The decision could be postponed in Vilnius, but it will be inevitable that a decision has to be taken at the 2024 Washington Summit. The question of membership will be postponed until after the end of the Russia-Ukraine war, but NATO will not deviate from consensus decision-making, i.e. all member states must support an invitation to join. Future membership was confirmed in Vilnius, as was long-term financial and military assistance to Ukraine through the Comprehensive Assistance Package. The strategic partnership with the country has been taken to a higher level, with the establishment of the NATO-Ukraine Council, which provides for broader and deeper cooperation and a more equal, privileged partnership status. In Vilnius, decisions were taken to bring Ukraine closer to NATO, and it was decided to ease the requirements of the Membership Action Plan for Ukraine, thus accelerating Ukraine's accession. It was a historic moment when the Council held its first meeting in Vilnius on 12 July. The Allies and Ukraine sat side by side as equals.

2.2 SWEDEN'S ACCESSION TO NATO

Another key issue at the summit was Sweden's accession to NATO. In Madrid, Finland and Sweden were invited to join the Alliance (NATO, 2022c). Turkey's veto was overridden by the trilateral Turkey-Finland-Sweden agreement, with the strong support of the NATO Secretary General (NATO, 2022j).

Accession negotiations with the two countries were concluded with the signing of the Accession Protocol (NATO, 2022b). This was followed by ratifications in accordance with national procedures. Finland was welcomed as the 31st member state of the Alliance in Vilnius. For Sweden, the ratification process in two member countries – Turkey and Hungary – was not completed until the Vilnius Summit. The summit began with talks between NATO Secretary General Jens Stoltenberg, Turkish President Recep Tayyip Erdoğan and Swedish Prime Minister Ulf Kristersson. The statement issued confirmed that since the NATO summit in

Madrid, Sweden and Turkey have been working closely together to address Turkey's legitimate security concerns (NATO, 2023f).

As part of this process, Sweden has amended its constitution, changed its laws, significantly expanded its counter-terrorism cooperation against the PKK and restarted arms exports to Turkey. They agreed to continue cooperation both through the Permanent Joint Mechanism of the Trilateral Memorandum of Understanding established at the Madrid Summit in 2022 and through the new Bilateral Security Pact, which will meet annually at the ministerial level and establish working groups as necessary. It has also been agreed that Sweden and Turkey will enhance economic cooperation through the Türkiye–Sweden Joint Economic and Trade Committee (JETCO). Sweden will actively support efforts to revitalize Turkey's EU accession process, including EU–Turkey visa liberalization. The last point of the declaration states that the accession protocol for Sweden will be negotiated by the Grand National Assembly for ratification. The two northern European countries are of crucial importance for the Alliance. The territory of Finland provides strategic depth for NATO and facilitates the defence of the Baltic countries. Sweden's accession will stabilize the northern border and change and enhance the geostrategic value of the Arctic and the Arctic regions.

2.3 PARTNER COUNTRIES IN THE ASIA-PACIFIC

The Alliance's relations with global partners in the Asia-Pacific region are the result of a long process. While their relationship with the North Atlantic Treaty Organization is of paramount importance, these countries do not participate in any of the institutionalized partnership fora, nor is there a permanent body or institution that provides a space for structured dialogue between the parties. The strategic importance of the Asia-Pacific region is unquestionable in many respects. At the Madrid Summit, the Alliance invited for the first time the four main Pacific partners (Australia, New Zealand, Japan, and South Korea) to the Summit. At the Vilnius Summit, the NATO Secretary General welcomed representatives from all four countries (NATO, 2023g; NATO, 2023h; NATO, 2023i). Regarding Australia, he highlighted support for Ukraine and joint action against cyber, new technologies and hybrid threats. With South Korea, the Alliance finalized the Tailored Partnership Programme to expand the partnership, which includes cooperation on climate change, cyber defence and new technologies. Sweden and the EU were invited to the extended North Atlantic Council meeting on 12 July 2023, along with the Asia-Pacific countries (NATO, 2023e).

Among the Global Partners, Japan, the oldest partner of the Alliance in the region, has a prominent role and importance (Szenes-Siposné Kecskeméthy, 2019, p. 125). Stoltenberg also described Japan as the Alliance's closest partner (NATO, 2023c). Over the past decades, the partnership has seen a steady evolution. Already in 2007, the Japan Tailored Cooperation Package was signed, followed by the Individual Partnership and Cooperation Programme. The further deepening of relations has led to the appointment of the Embassy of Japan in Belgium as the NATO Permanent Representation.

Since 2014, Japan has been participating in the Interoperability Platform (IP), which brings together NATO members and partner countries, through the Partnership Interoperability Initiative (PII) announced in Wales (Siposné Kecskeméthy, 2022b, p. 182). The new NATO–Japan Partnership Programme will further strengthen cooperation in areas such as arms control, new technologies, space, supply chains, resilience and innovation. Japan supports the opening of a NATO Liaison Office (NLO) in the Asia-Pacific region to help deepen cooperation and facilitate dialogue with Asia-Pacific partners and serve as a centre for information sharing and practical cooperation. It was planned to open an office in Tokyo in 2024 as NATO's first office in Asia. It was expected that progress would be made on this at the Vilnius Summit, but the

Alliance scrapped the plan. China also strongly opposed NATO's presence in the region. Even before the summit, Emmanuel Macron, referring to Article 6 of the Washington Treaty, which defines its geographical boundaries, stated that France did not support NATO's presence in the Pacific region, because it is an organisation created to guarantee the security of the North Atlantic area (Lau-Kayali, 2023).

CONCLUSION

The Vilnius Summit is an important milestone for NATO. The choice of venue was symbolic; it was a clear message to the Russian Federation. The Madrid Summit was a strategic shaping meeting, the new strategic concept was adopted and the Russian Federation was named as the most significant and direct threat. The Alliance's deterrence and forward defence capabilities were strengthened. The actions of the Russian Federation in contravention of international law (2008 action in Georgia, 2014 annexation of Crimea, 24 February 2022 invasion of Ukraine) have radically changed the strategic and security environment. The Vilnius NATO Summit was of a political nature, it focused on the challenges, risks and threats on the eastern flank of the Alliance, in line with the previous Madrid strategic concept. Military reinforcement and the strengthening and development of response capabilities were given priority. Finland participated in the Vilnius Summit as a full member state.

Important decisions were taken regarding Ukraine. Long-term support for Ukraine was confirmed in the framework of the Comprehensive Assistance Programme to resist and deter further Russian aggression. Though Ukraine was formally not invited to join the Alliance, a clear path to membership was outlined. Although the Baltic States, Poland and Great Britain would have supported inviting Ukraine, the reality was that as long as Ukraine was at war with Russia, an Article 5 commitment would lead to an open war between NATO and Russia. The 2024 Washington Summit will certainly have to address this issue, it cannot be postponed/put off. In addition, member countries have also agreed to ease the requirements of the Membership Action Plan for Ukraine. The NATO-Ukraine Council was established and held its first meeting at the Summit.

Sweden's accession to NATO was also discussed in Vilnius. Due to the consensus decision-making rule, Sweden could not become a full member as two NATO-member countries had not ratified the accession document by Vilnius. Similar to the Madrid summit, in Vilnius, the NATO Secretary General mentored the Turkish and Swedish sides, bringing the actual decision closer. The agreement touched on Turkey's legitimate security concerns, the Swedish arms embargo and Turkish visa liberalization. The Asia-Pacific countries (Australia, New Zealand, Japan, and the Republic of Korea) are key partners of the Alliance. The strategic importance of the region is unquestionable and the relations of these partner countries with the Alliance are important. Japan, one of the most active partner countries in the region, would have hosted a NATO Liaison Office in the Asia-Pacific region. However, Emmanuel Macron did not support the idea and blocked the initiative regarding NATO outposts in Japan citing Article 6, which clearly defines NATO's geographical borders.

In Vilnius, NATO wanted to show unity, which is why the mandate of Jens Stoltenberg was extended for the fourth time, ahead of the debate between countries on the future NATO Secretary General. NATO's forthcoming annual summit will be held in Washington to commemorate the 75th anniversary of the founding of the Alliance, marking the high profile of the event.

BIBLIOGRAPHY

- BAYER, L. 2023. *Jens Stoltenberg to continue as NATO chief*. In *Politico*, 4 July. [online]. Available on internet: <https://www.politico.eu/article/jens-stoltenberg-continue-nato-chief/>
- CSIKI VARGA, T. - TÁLAS, P. Megerősített elrettentés és védelem – a NATO új stratégiai koncepciójának és madridi csúcstalálkozójának értékelése. In *Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések*, 2022, 8, p. 1–13.
- CSIKI VARGA, T. - TÁLAS, P. A vilniusi NATO-csúcstalálkozó napirendje. In *Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések*, 2023, 9, p. 1–7.
- LAU, S. - KAYALI, L. 2023. *Macron blocks NATO outpost in Japan amid Chinese complaints*. In *Politico*. [online]. Available on internet: <https://www.politico.eu/article/emmanuel-macron-block-nato-outpost-japan-china-complaints/>
- NATO. 2022a. *Extraordinary virtual summit of NATO Heads of State and Government - Brussels, 25 February 2022*. [online]. Available on internet: https://www.nato.int/cps/en/natohq/events_192464.htm
- NATO. 2022b. *Finland and Sweden complete NATO accession talks*. 2022 NATO. [online]. Available on internet: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_197737.htm
- NATO. 2022c. *Madrid Summit Declaration issued by NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Madrid 29 June 2022* [online]. Available on internet: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm
- NATO. 2022d. *NATO Allies sign Accession Protocols for Finland and Sweden*. [online]. Available on internet: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_197763.htm
- NATO. 2022e. *New NATO Force Model*. [online]. Available on internet: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/220629-infographic-new-nato-force-model.pdf
- NATO. 2022f. *North Atlantic Council extends mandate of the Secretary General*. [online]. Available on internet: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_193675.htm
- NATO. 2022g. *Secretary General stresses NATO long-term support for Ukraine at Crimea Platform*. [online]. Available on internet: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_198272.htm
- NATO. 2022h. *Strategic Concept. Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Madrid*. [online]. Available on internet: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf
- NATO. 2022i. *Statement by NATO Heads of State and Government (Brussels 24 March 2022)*. [online]. Available on internet: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_193719.htm
- NATO. 2022j. *Türkiye, Finland, and Sweden sign agreement paving the way for Finnish and Swedish NATO membership*. [online]. Available on internet: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_197251.htm
- NATO. 2023a. *Defence Expenditure of NATO Countries (2014-2023)*. [online]. Available on internet: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/7/pdf/230707-def-exp-2023-en.pdf

- NATO. 2023b. *NATO Secretary General*. [online]. Available on internet: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50094.htm
- NATO. 2023c. *NATO Secretary General: no partner is closer than Japan*. [online]. Available on internet: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_217062.htm
- NATO. 2023d. *NATO's response to Russia's invasion of Ukraine*. [online]. Available on internet: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_192648.htm
- NATO. 2023e. *Opening remarks by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the meeting of the North Atlantic Council at the level of Heads of State and Government, with Sweden, Indo-Pacific Partners, and the EU*. [online]. Available on internet: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_217091.htm
- NATO. 2023f. *Press statement following the meeting between Türkiye, Sweden, and the NATO Secretary General*. [online]. Available on internet: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_217147.htm
- NATO. 2023g. *Short remarks by NATO Secretary General Jens Stoltenberg and the President of the Republic of Korea, Yoon Suk Yeol*. [online]. Available on internet: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_217027.htm
- NATO. 2023h. *Short remarks by NATO Secretary General Jens Stoltenberg and the Prime Minister of New Zealand, Chris Hipkins*. [online]. Available on internet: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_217025.htm
- NATO. 2023i. *Short remarks by NATO Secretary General Jens Stoltenberg with the Prime Minister of Australia, Anthony Albanese*. [online]. Available on internet: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_217041.htm
- SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY, K. A NATO és Ukrajna stratégiai partnersége. In *Honvédségi Szemle*, 150, 2022a, 5, ISSN 2060-1506, p. 51–68. DOI: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.5.4>
- SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY, K. 2022b. *A NATO-partnerségi kezdeményezések története 2021-ig*. Budapest: Zrínyi Kiadó. 2022. ISBN 978 96 327 882 6
- SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY, K. 2022c. Új szinten a partnerségi kapcsolatok, a NATO madridi csúcstalálkozó értékelése. In *Hadtudomány*, 32, 2022, 3, ISSN 1215-4121, p. 66–79. DOI: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2022.32.3.66>
- SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY, K. – SIPOS, A. The Alliance's partnerships in the light of the Madrid Summit. In *D. Brezina (ed.). Zborník príspevkov z. 13. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2022, p. 162–172. ISBN 978-80-8040-631-8
- SZENES, Z. – SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY, K. 2019. *NATO 4.0 és Magyarország: 20 év tagság, 30 év együttműködés | NATO 4.0 and Hungary: 20 years of membership, 30 years of cooperation*. Budapest: Zrínyi Kiadó. 2019. ISBN 978 963 327 770 6

Prof. Klára SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY, CSc
 Retd. Colonel, Professor, CSc, National University of Public Service, Military Science and Officer Training Faculty, Department of Operation and Support
 E-mail: siposne.kecskemethy.klara@uni-nke.hu,
 ORCID: 0000-0002-4150-7823

Alexandra SIPOS, PhD
Research Fellow
HUN-REN Centre for Social Sciences, Institute for Sociology, Budapest
E-mail: Alexandra.Sipos@tk.hu
ORCID: 0000-0003-3855-4300

VOJENSKÉ SÚPERENIE VO VÝCHODNEJ ÁZII

MILITARY RIVALRY IN EAST ASIA

Daniel ŠMIHULA

ABSTRACT

About 2020 the main center of the world economy shifted to the so-called Indo-Pacific region. At the same time, also the main center of military rivalry and armaments race moved there. A Russian aggression against Ukraine can not camouflage this principal fact.

In East Asia, two major world powers are confronted with one another: the USA and China, as well as Russia, India, North Korea, and several new middle-sized powers: Thailand, Vietnam, Taiwan, etc. Australia is also strengthening its defence capacities. In recent decades, they all have significantly developed their military capabilities and the building up of navies illustrates this development in the best way. New forms of military alliances are also beginning to take shape. First of all, the democratic countries of the Indo-Pacific region: Japan, South Korea, New Zealand, Australia are trying to form an alliance with the USA and NATO and engage them in the Pacific Ocean. The AUKUS is also a promising regional alliance. The QUAD did not meet original expectations. In a case of an interlinking of centres of tensions in Europe and Pacific the new power rivalry will become global.

Keywords: military competition, East Asia, China, USA

ÚVOD

Región Východnej Ázie zvaný aj ako Ďaleký Východ spoločne so tichomorskou oblasťou sa zdá byť zo slovenského pohľadu vzdialeným. V dnešnom globálnom svete sa však význam faktoru vzdialenosti redukuje. Letecky je možné sa dopraviť do Pekingu či Tokia za 10 -11 hodín. Existuje aj obrovské ekonomické i politické prepojenie. Pre Európsku úniu je napríklad ČĽR od roku 2021 najvýznamnejším partnerom v zahraničnom obchode s tovarom (16,2%). USA sú teraz až druhé (14,7%). (The European Union and its trade partners, 2023)

Zároveň existuje aj silné prepojenie politické a bezpečnostné. Naši hlavní spojenci: USA, UK, Francúzsko a najnovšie aj Nemecko aktívne pôsobia aj v tomto regióne a majú tu rozsiahlu sieť tradičných partnerstiev a spojenectiev. Ak by mala vzniknúť americko-čínska bipolarita - s čím sa už do veľkej miery pracuje ako s axiómou, ako s neodvratnou skutočnosťou, ktorej USA ale aj ostatné demokratické štáty musia prispôsobiť svoju politiku, ekonomiku, obranu aj komplexné strategické plánovanie (Cass, Rodriguez, 2023) - hoci možno trochu predčasne) - jej hlavná „kontaktná línia“ bude v Taiwanskom prielive a na Kórejskom polostrove. Napriek aktuálnej ruskej agresii proti Ukrajine – teda „horúcej vojne“ v našej blízkosti na európskej pôde – potenciálne hlavné bojisko novej globálnej konfrontácie bude vo východnej Ázii. Uvedený proces môžeme označiť ako „veľký strategický presun hlavného ťažiska medzinárodnej bezpečnosti“ do regiónu Pacifiku a Východnej Ázie. (Edel, 2023)

Význam Európy – teda presnejšie východnej Európy – ako potenciálneho budúceho bojiska tak poklesol. Tento pokles je daný objektívnymi faktormi: rastom ekonomického

významu východoázijských štátov a aj rastom ich vojenských kapacít a intenzity súperenia v regióne. V Európe síce zostáva pre NATO ako hlavný protivník Rusko, avšak toto v zásade ekonomicky a demograficky upadá.

Na Ďalekom východe je Rusko prítomné tiež, ale predovšetkým tu je asertívna ČĽR, ktorá posledné dekády spektakulárnym spôsobom zvýšila svoje ekonomické a vojenské možnosti. Ďalšiu lokálnu výzvu predstavuje napr. aj KĽDR. V regióne sú stále prítomné Spojené štáty ako hlavná svetová mocnosť a samozrejme, Japonsko. Popri týchto hlavných mocnostiach sa tu nachádza viacero mocností stredného významu, ktoré už ale nemôžeme ignorovať, pretože taktiež významne zvýšili za poslednú generáciu svoje ekonomické a vojenské kapacity: Južná Kórea, Taiwan, Vietnam, Thajsko, Filipíny, Indonézia, Malajzia a pod.

Treba však tiež uviesť, že posun hlavného ohniska vojensko-politického súperenia z Európy do východnej Ázie v žiadnom prípade nesmieme interpretovať ako nejaký pokles napätie v Európe alebo väčšiu bezpečnosť alebo menšiu intenzitu prípadnej vojnovnej deštrukcie.

Napríklad podľa všetkých kritérií bol Balkán v oboch svetových vojnách druhoradým bojiskom. No miestni obyvatelia boli vojnou a jej brutalitou postihovaní v rovnakej miere – ak nie ešte vo väčšej než na „hlavných bojiskách“.

1 VÝVOJ V POSLEDNÝCH DEKÁDACH A EKONOMICKÝ VZOSTUP REGIÓNU

Východoázijsko-západotichomorský región je veľmi pestrý z hľadiska kultúrneho, demografického, náboženského, ekonomického aj politického. Omnoho viac než Európa.

Máme tu dokonca krajiny s prevládajúcou populáciou európskeho pôvodu (Rusko, Austrália, Nový Zéland). Väčšina ostatných reprezentuje miestnu d'alekovýchodnú kultúrnu tradíciu (Čína, Japonsko, Vietnam, Kórea). Časť prevzala budhizmus (Thajsko, Kambodža, Laos). Niekde prevažuje islam (Malajzia, Indonézia). Niektoré krajiny sú kresťanské: Rusko, Austrália, Nový Zéland, Filipíny, Papua – Novú Guineu a tichomorské štáty – a hodno je spomenúť Južnú Kóreu a Východný Timor, ktoré sa stali kresťanskými počas posledného polstoročia.

Väčšina krajín je však kultúrne, nábožensky národnostne veľmi zmiešaná. Napríklad ako významná náboženská menšina existujú kresťania v Malajzii, Indonézii, Singapure, Hongkongu, Vietname a pod. Z ekonomického pohľadu máme vedľa seba hypermoderný Singapur, hyperbohatý Brunej a chudobnú Kambodžu. Z politického sú tu zastúpené vyspelé stabilizované demokracie ako Japonsko, Austrália, Južná Kórea, Taiwan a Nový Zéland. Na druhej strane autoritárske režimy ako KĽDR, ČĽR, Barma a pod. – a celá škála režimov medzi nimi.

Medzi štátmi regiónu dlhodobo panuje určitá nedôvera a ochota k spolupráci je tu nižšia než napr. v Európe. Hlavným a spoločným trendom posledných dvoch generácií bol hospodársky a populačný rast, industrializácia, budovanie infraštruktúry a vojenskej moci a vzostup vzdelania a životnej úrovne.

Ak napríklad v roku 1970 sme za vyspelé štáty v regióne mohli považovať len Japonsko, Austráliu, Nový Zéland a s privretými očami aj ZSSR, dnes do tejto kategórie musíme zaradiť omnoho väčší počet krajín:

Tabuľka 1: Vyspelé krajiny východnej Ázie

	HDP PPP na obyvateľa (tzv. medzinárodné doláre)
„Biele krajiny“:	
Austrália	65,366
Nový Zéland	54,046
Technologicky vyspelé:	
Taiwan	73,344
Južná Kórea	56,706
Japonsko	51,809
Obchodno-technologické mestské entity a štáty:	
Singapur	133,895
Macao	89,558
Hongkong	74,598
Surovinovo bohaté:	
Brunej	75,583
„Na pol ceste“:	
Malajzia	36,847

Zdroj: IMF

Na porovnanie môžeme uviesť aj niektoré vybrané krajiny, ktoré sú nám bližšie.

Tabuľka 2: Vybrané krajiny:

	HDP PPP na obyvateľa (tzv. medzinárodné doláre)
Rusko	34,837
Slovensko	41 515
Česko	50,961
Rakúsko	69,502

Zdroj: IMF

V každom prípade ale najväčšiu zásluhu na spomenutom presune ekonomického ťažiska do východnej Ázie, respektíve širšieho indo-pacifického priestoru, má Čína a za ňou asi s dvadsaťročným oneskorením India. Podceňovať by sme nemali ani rast niektorých stredných mocností ako Thajsko, Vietnam a Filipíny. Najväčšie indo-pacifické ekonomické veľmoci sú dnes ČĽR, USA, Japonsko a India.

Tabuľka 3: Ekonomické parametre indo-pacifických veľmocí v r. 2023

	ČLR	India	Japonsko	USA
HDP PPP na obyvateľa (medzinárodný dolár)	23,382	9,073	51,809	80,035
HDP nominálne na obyvateľa (USD)	13,721	2,601	35,385	80,034
HDP nominálne (v mil. USD)	19,373,586	3,736,882	4,409,738	26,854,599
HDP PPP (v mil. medz. dolároch)	33,014,998	13,033,443	6,456,527	26,854,599
Podiel na svetovom nominálnom HDP	18,4%	3,5%	4,2%	25,4%

Zdroj: IMF

Ekonomický rast ČLR bol za posledné polstoročie historicky nebývalý. (Allison, 2017, s.4-6) V roku 1970 jej HDP predstavovalo asi len 8,9% amerického. Dnes 72%. Naopak, relatívne upadá Japonsko. V súčasnosti je jeho HDP len 16% amerického. Ešte v roku 1995 to bolo 72%. To je azda tiež ilustráciou toho, že žiadny raz dosiahnutý stav nie je nikdy definitívny a vždy je len jednou zástavkou v rámci kontinuálneho evolučného procesu. Tak treba vnímať aj súčasný stav – na spomenutom „presune ekonomického ťažiska do Indo-Pacifiku“ tiež netreba vidieť nič osudové. Skôr závisí od Európanov, ako na to zareagujú.

V skutočnosti už sa objavujú náznaky toho, že pôvodná dynamika rastu nebude zachovaná. (JLA, 2023) Predpokladá sa, že v tomto roku to bude medzi 3-5% HDP (do čoho musíme zaradiť aj postcovidové zotavenie). Čínsky rast sa teda výrazne spomalil a zrejme nemôže akcelerovať bez zásadných politických zmien v krajine. (Posen, 2023) Zjednodušene povedané, „jablká na nízkych konároch sú už pozbierané“. Ukazuje sa to na tom, že nedávne predpovede rastu čínskej ekonomiky a kedy by mala predbehnúť USA sa naplňajú pomalšie a jednotlivé méty sa odsúvajú v čase. (pozri napr. Allison 2017, s. 9)

Japonsko fakticky stagnuje a zakrátko – po tom, ako Japonsko dohnala – bude v podobnej situácii asi aj Južná Kórea. Výrazný rast možno očakávať skôr v relatívne chudobných krajinách Juhovýchodnej Ázie. Takže ani presun globálneho ekonomického ťažiska do uvedenej indo-pacifickej oblasti nemožno považovať za niečo nezvratné a trvalé. Súčasný stav je vždy len prechodnou etapou kontinuálneho vývoja. V polovičke 21. storočia môže prežívať fázu dynamického rastu Afrika a Latinská Amerika.

Dôležitou je aj iná zmena: východná a juhovýchodná Ázia ukončila fázu dynamického populačného rastu. Japonská populácia už klesá asi o 500 -800 000 ľudí ročne (Yeung, Maruyama, 2023) a aj v Číne už v minulom roku začal pokles obyvateľstva – asi o 850 000 ročne. (Cheng, 2023) Tento pokles je daný tým, že krajiny východnej Ázie prevzali rodinný model vyspelých spoločností – hoci viaceré bez toho, aby sa stala skutočne bohatými. Potvrzuje to aj tabuľka indexu plodnosti (počet detí na jednu ženu).

Tabuľka 4: Index indexu plodnosti vo vybraných krajinách

Japonsko	1,3
Južná Kórea	0,8
Taiwan	0,8
ČĽR	1,2
Vietnam	1,9
Filipíny	2,7
Thajsko	1,3
Malajzia	1,8
Indonézia	2,1
Barma	2,1
India	2,0
Bangladéš	1,9

Zdroj: United Nations Population Fund

Pre ilustráciu môžeme uviesť niektoré západné krajiny.

Tabuľka 4: Index indexu plodnosti vo vybraných krajinách

USA	1,7
Slovensko	1,6
Rakúsko	1,5

Zdroj: United Nations Population Fund

Strednodobú budúcnosť regiónu môžeme charakterizovať ako ukončenie populačného rastu, pokračovanie rastu ekonomického, ale zrejme miernejšieho, a tiež rast životnej úrovne a vzdelania. Časť štátov: Filipíny, Malajzia, Thajsko – sa môže posúvať aj k určitej väčšej liberalizácii a demokratizácii.

Pre nás je aktuálne zaujímavý práve celkového podielu regiónu na svetovom HDP. Toto číslo nie je jednoduché určiť – závisí od toho, čo všetko do toho zarátavame (Aj Indiu? USA a Rusko ako celok, alebo len ich časti priľahlé k Pacifiku?). Ten podiel tak môže byť okolo 30% - ak sú to len štáty východnej a juhovýchodnej Ázie, alebo až 70% svetového HDP, ak uvažujeme o celej indo-pacifickej oblasti vrátane celých USA. (In Asia..., 2022, Biswas, 2022) Môžeme ale skutočne povedať, že hlavné centrum svetovej ekonomiky aktuálne už nie je severný Atlantik, ale skôr Pacifik. (Allison, 2017, s. 15-17)

2 EKONOMICKÉ INTEGRÁCIE

Medzi krajinami východoázijsko-tichomorskej oblasti existujú veľké rozdiely a dlhodobo panuje určitá nedôvera brániaca užšej integrácii a taktiež založeniu organizácie podobnej OBSE, ktorá donedávna pomáhala zaisťovať v Európe určitý mierový stav.

Zato v regióne vzniklo viacero regionálnych ekonomických a obchodných organizácií. Najvšeobecnejšou platformou je medzivládne fórum **APEC** (Asia-Pacific Economic Cooperation) založené v roku 1989. Zúčastňuje sa na ňom 21 krajín vrátane USA, Ruska a Čile.

Najvýznamnejšou ekonomickou organizáciou je dnes určite **ASEAN** (Association of Southeast Asian Nations) založená v roku 1961, ktorý aktuálne združuje 10 štátov v juhovýchodnej Ázii.

Pokus o vytvorenie veľkého Transpacifického partnerstva neuspel, lebo od tejto myšlienky odskočil americký prezident Donald Trump. Ostatné tichomorské štáty si však vytvorili v roku 2018 menšie **CPTPP** (Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership), s 11 členmi, medzi ktorými nie je ani USA ani Čína, ale napodiv sa do neho prihlásila Veľká Británia.

Na báze ASEAN-u vzniklo v roku 2022 **RCEP** (Regional Comprehensive Economic Partnership), ktoré má aktuálne 14 členov vrátane Japonska, Číny a Austrálie.

Po roku 2021 sa USA opätovne vrátili do hry v máji 2022 ponukou na **IPEF** (Indo-Pacific Economic Framework for Prosperity) – iniciatívou, na ktorej sa zúčastňuje 14 štátov vrátane USA, Indie, Austrálie, Japonska, ale pre zmenu nie ČĽR.

3 POROVNANIE VOJENSKÝCH KAPACÍT

Veľmi zaujímavou – a azda najprínosnejšou - časťou je porovnanie vojenských kapacít jednotlivých krajín. Porovnanie bude numerické – nemusí brať do úvahy rozdiely v kvalite, výcviku a pod. Začneme najprv európskymi štátmi – na vytvorenie správneho pohľadu.

Tabuľka 5: Vojenské kapacity vybraných európskych štátov

	Vojaci pozemnej armády	Tanky	Lietadlá a vrtuľníky
UK	77 000	227	712
FR	118 000	423	1095
Nemecko	62 000	294	456
Dánsko	25 000	44	125

Zdroj: rešerš autora

Tabuľka 6: Námorné sily

	Lietadlové lode a vrtuľníkové lode	Križníky	Torpédo-borce	Fregaty	Jadrové ponorky raketové	Jadrové ponorky útočné	Ponorky
UK	2	0	6	11	4	6	0
FR	1+3	0	10	11	4	5	0
Nemecko	0	0	0	11	0	0	6
Dánsko	0	0	0	9	0	0	0

Zdroj: rešerš autora

No a teraz sa môžeme pozrieť na situáciu na Ďalekom východe pre pozemné, letecké aj námorné sily. V prípade Ruska budeme brať do úvahy len Východný vojenský okruh a Tichooceánsku flotilu, a v prípade USA len jednotky podriadené veliteľstvu USINDOPACOM (United States Indo-Pacific Command) a 7. a 3. flotilu.

Tabuľka 7: Vojenské kapacity USA a ich spojencov v Pacifiku

	Vojaci pozemnej armády	Tanky	Lietadlá a vrtuľníky
USA	110 000 ¹	500 (?)	1350
Japonsko	150 000	450	745
Južná Kórea	394 000	2200	720
Taiwan	140 000	1010	630
Austrália	29 000	60	300
Nový Zéland	5000	0	50
Filipíny	122 000	0	239
Thajsko	273 000	640	510

Zdroj: rešerš autora

Podobne sa môžeme pozrieť na ich potenciálnych protivníkov, resp. ostatné štáty v regióne.

Tabuľka 8: Vojenské kapacity Číny, Ruska a ich spojencov

	Vojaci pozemnej armády	Tanky	Lietadlá a vrtuľníky
Rusko ²	100 000	?	?
Čína	975 000	6050	4100
Severná Kórea	1 150 000	5500	950
Barma	375 000	500	300

Zdroj: rešerš autora

Tabuľka 9: Vojenské kapacity ostatných relevantných štátov v regióne

	Vojaci pozemnej armády	Tanky	Lietadlá a vrtuľníky
India	1 237 000	4500	2000
Indonézia	300 000	330	324
Malajzia	80 000	50	170
Singapur	45 000	175	245
Vietnam	480 000	1 550	270

Zdroj: rešerš autora

Treba zdôrazniť, že s výnimkou možno Barmy, Vietnamu, Severnej Kórey a pod. nemôžeme hovoriť o nejakej zastaranej výzbroji alebo o málo vycvičenom personáli. Podobne sa môžeme pozrieť aj na námorné sily:

¹ Západné Tichomorie a Havajské ostrovy, na západnom pobreží USA sa nachádza ešte 92 000 disponibilných príslušníkov pozemnej armády a námornej pechoty. Pozri: *U.S. Ground Forces in the Indo-Pacific...*

² Východný vojenský okruh a Tichoocenská flotila. Reálne prebieha masívne premiestňovanie techniky a čiastočne aj vojakov na západ.

Tabuľka 10: Námorné sily USA a ich spojencov

	Lietadlové lode a vrtuľníkové lode	Krížniky	Torpédoborce	Fregaty	Jadrové ponorky raketové	Jadrové ponorky útočné	Ponorky
USA	6+5	10	40	0	7	29	0
Japonsko ³	0+4	8	28	10	0	0	23
Južná Kórea	0+2	0	12	15	0	0	20
Taiwan	0	0	4	22	0	0	4
Austrália	0+2	0	3	6	0	0	6
Nový Zéland	0	0	0	2	0	0	0
Filipíny	0	0	0	2	0	0	0
Thajsko	0+1	0	0	7	0	0	1

Zdroj: rešerš autora

Čo taktiež môžeme porovnať s prípadnými protivníkmi.

Tabuľka 11: Námorné sily Číny, Ruska a ich spojencov

	Lietadlové lode a vrtuľníkové lode	Krížniky	Torpédoborce	Fregaty	Jadrové ponorky raketové	Jadrové ponorky útočné	Ponorky
Rusko	0	1	5	4	5	9	10
Čína	3+3	0	51	49	6	9	64
Severná Kórea	0	0	0	3	0		71
Barma	0	0	0	6	0	0	2

Zdroj: rešerš autora

A tiež s ostatnými relevantnými štátmi.

Tabuľka 12: Námorné sily ostatných relevantných štátov v regióne

	Lietadlové lode a vrtuľníkové lode	Krížniky	Torpédoborce	Fregaty	Jadrové ponorky raketové	Jadrové ponorky útočné	Ponorky
India	2+0	0	11	12	2	0	16
Indonézia	0	0	0	3	0	0	4
Malajzia	0	0	0	2	0	0	2
Singapur	0	0	0	6	0	0	7
Vietnam	0	0	0	11	0	0	6

Zdroj: rešerš autora

Žiada sa ešte dodať, že Rusko, Čína a KĽDR sú jadrové mocnosti. To isté platí aj pre USA a Indiu.

Vidíme, že pokiaľ pred 30 rokmi sme mohli považovať východázijské a pacifické štáty za mocenskú perifériu a väčšina vojenskej sily sveta sa koncentrovala v rukách európskych a severoamerických „bielych“ mocností, dnes to už neplatí. Je to výsledok situácie, že pokiaľ Európania po roku 1989 začali odzbrojovať, štáty v regióne Indo-Pacifiku

³ Japonské krížniky a ľahké lietadlové lode sú oficiálne vedené ako torpédoborce.

začali masívne zbrojiť. (Edel, 2023) A to vďaka ich ekonomického a demografického vzostupu, ale následne aj ako ich reakcia na rast čínskej vojenskej sily a snahy podporiť USA, v ktorom vidia hlavného garanta vlastnej bezpečnosti. Týka sa to Japonska, Austrálie, Kanady, Južnej Kórey ale tiež krajín ako napr. Vietnam, Singapur, Filipíny, Barma. Aj India čoraz viac presúva pozornosť od Pakistanu k Číne a pod. V regióne sa začali nekontrolované preteky v zbrojení. Prím zatiaľ vedie ČĽR, ktorá od roku 1990 nebývalým spôsobom posilnila svoje vojenské kapacity. (Krejčí, 2021, s. 48-55)

4 FORMOVANIE VOJENSKÝCH SPOJENECTIEV

V regióne sa súčasne upevňuje polarizácia, ktorá je výsledkom rozdielneho politického, ekonomického a môžeme povedať aj civilizačného vývoja. Z krajín, ktoré dosiahli najvyššiu ekonomickú vyspelosť a súčasne prešli na systém liberálnej demokracie, sa sformoval akoby „**tichomorský Západ**“. Popri Austrálii a Novom Zélande⁴ do tejto skupiny môžeme začleniť aj Japonsko, Južnú Kóreu a Taiwan. K tejto skupine majú v niektorých politických a socio-ekonomických aspektoch blízko aj krajiny ako Filipíny, Thajsko. Všetky tieto štáty sú vojenskými spojencami USA. (Indo-Pacific Strategy of the United States, 2021)

Hlavného protivníka vidia v ČĽR, Rusku⁵, KĽDR a garanta bezpečnosti v spojení s USA, pričom v regióne zostáva prítomné aj Francúzsko a Spojené kráľovstvo (prostredníctvom politických, kultúrnych a vojenských väzieb, zámorských území a pod.).

Katalyzátorom tohto procesu polarizácie boli nie len čínske aktivity, ale hlavne ruská agresia proti Ukrajine. Elity uvedených štátov sú pomerne osvietené a hľadajú do budúcnosti. Túto agresiu, ktorá sa v Európe často zľahčuje a ospravedľňuje, oni vnímajú ako vážne narušenie svetového poriadku a medzinárodnej bezpečnosti, ktoré sa v prípade úspechu môže zopakovať aj v Indo-pacifickom regióne.

Napríklad Japonska zásadným spôsobom zvrátilo svoju politiku nízkej angažovanosti v bezpečnostných otázkach, výrazne posilňuje svoje ozbrojené sily a rozvíja spojenectvo s USA a partnerstvo s Južnou Kóreou, Austráliou, Indiou a taktiež aj s európskymi štátmi, predovšetkým s Veľkou Britániou, Francúzskom a Nemeckom, vrátane spolupráce v zbrojárskej oblasti. Rozvoj vzťahov s EÚ a NATO sa považuje teraz v Japonsku za samozrejmosť. (Tkacik, Lenhart, 2023)

Najstabilnejším regionálnym spojenectvom je väzba medzi USA a Austráliou, ktorá pretrvala od druhej svetovej vojny a bola základom paktu **ANZUS** založeného 1951, pričom Nový Zéland prerušil spoluprácu v r. 1986 (O'Brien, 1986).

ANZUS bol však nedávno zatienený širšou obrannou spoluprácou medzi UK, USA a Austráliou v rámci novej dohody **AUKUS** z roku 2021. Táto dohoda je dnes vnímaná ako najperspektívnejšie kolektívne vojenské zoskupenie v pacifickom regióne, to znamená ak sa k nemu môže pripojiť aj Nový Zéland. (Edel, 2023, Doors is open..., 2023) Prakticky okamžite sa začalo s projektami modernizácie a posilnenia austrálskych ozbrojených síl (jadrové ponorky s protilodnými strelami, strely s plochou dráhou letu Tomahawk – všetko prostriedky schopné zadržať prípadného útočníka ďaleko od austrálskych brehov). Podobne ako počas druhej svetovej vojny, Austrália je vnímaná ako hlavná základňa západných krajín v Pacifiku.

⁴ Nový Zéland v polovicike osemdesiatych rokov oslabil spojeneckú väzbu s USA a UK. Dnes sa k nej postupne vracia.

⁵ Rusko sa pre komplex dôvodov mocensky aktuálne angažuje skôr vo Východnej Európe, na Kaukaze a v Strednej Azii než na Ďalekom Východe. K tomu pozri aj (Krejčí, 2017, s. 467-487). Ďalekovýchodná stratégia je zameraná skôr na udržanie aktuálnych pozícií.

Austrálii sa má stať hlavným nástupným priestorom pre americké a britské sily v regióne, do čoho sa plánuje investovať veľké prostriedky. (Edel, 2023)

Spomenúť môžeme ešte **Five Power Defence Arrangements** (FPDA) – sériu dohôd o obrannej spolupráci medzi Veľkou Britániou, Austráliou, Novým Zélandom, Malajziou a Singapurom. A samozrejme, opomenúť nemôžeme ani špecifické spravodajsko-bezpečnostné spojenectvo piatich anglosaských krajín – USA, UK, Kanada, Austrália, Nový Zéland (**Five Eyes**, FVEY, UKUSA Agreement, AUSCANNZUKUS) ktorých spoločné záujmy sa prelínajú práve v pacifickej oblasti.

Popri vzájomnom spojenectve anglojazyčných krajín, druhým strategickým pilierom amerického spojeneckého systému je spolupráca USA s Japonskom a Južnou Kóreou. V Japonsku sa vlastne nachádza najviac amerických vojakov mimo amerického kontinentálneho územia - až 54 000, a v Južnej Kórey ich je 25 000. (United States military deployments)

Pre Japonsko je USA hlavným bezpečnostným a vojenským partnerom. Pre USA Japonsko hlavným tichomorským a ázijským. Aktuálnym základom ich obrannej spolupráce je Zmluva o vzájomnej spolupráci a bezpečnosti medzi USA a Japonskom z roku 1960, ktorá nahradila zmluvu z roku 1952. Zmluva v článku 5 podľa zaužívaného výkladu stanovuje záväzok USA brániť Japonsko v prípade útoku.

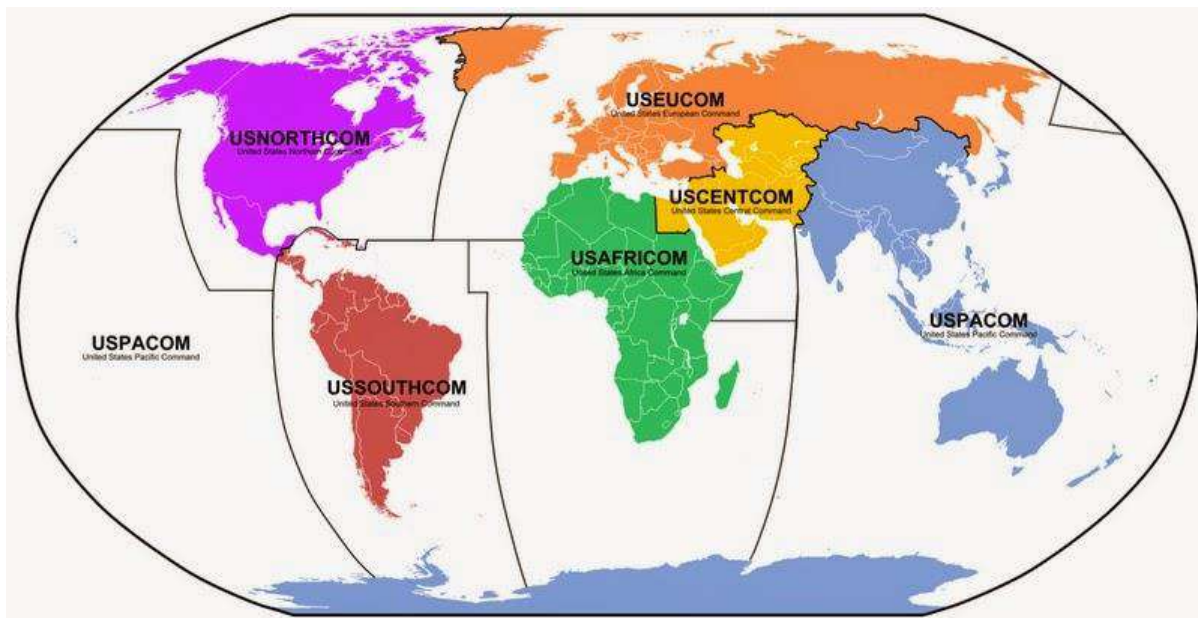
Silné puto existuje aj medzi USA Južnou Kóreou a to na základe obrannej dohody z roku 1953. Južná Kórea, USA a Japonsko aktuálne rokujú o posilnení trilaterálnej obrannej spolupráce. Regionálnymi spojencami USA sú tradične aj Filipíny a Taiwan.

Veľkú popularitu nedávno získal formát **QUAD** (Štvorstranný bezpečnostný dialóg) – neformálne spojenie USA, Japonska, Austrálie a Indie založené v roku 2007. Nestal sa vojenským spojenectvom a spolupráca nie je príliš intenzívna a to predovšetkým pre značnú rezervovanosť indickej diplomacie k akýmkoľvek záväzným väzbám a partnerstvám. India chce hrať samostatnú úlohu. (Markey, 2023)

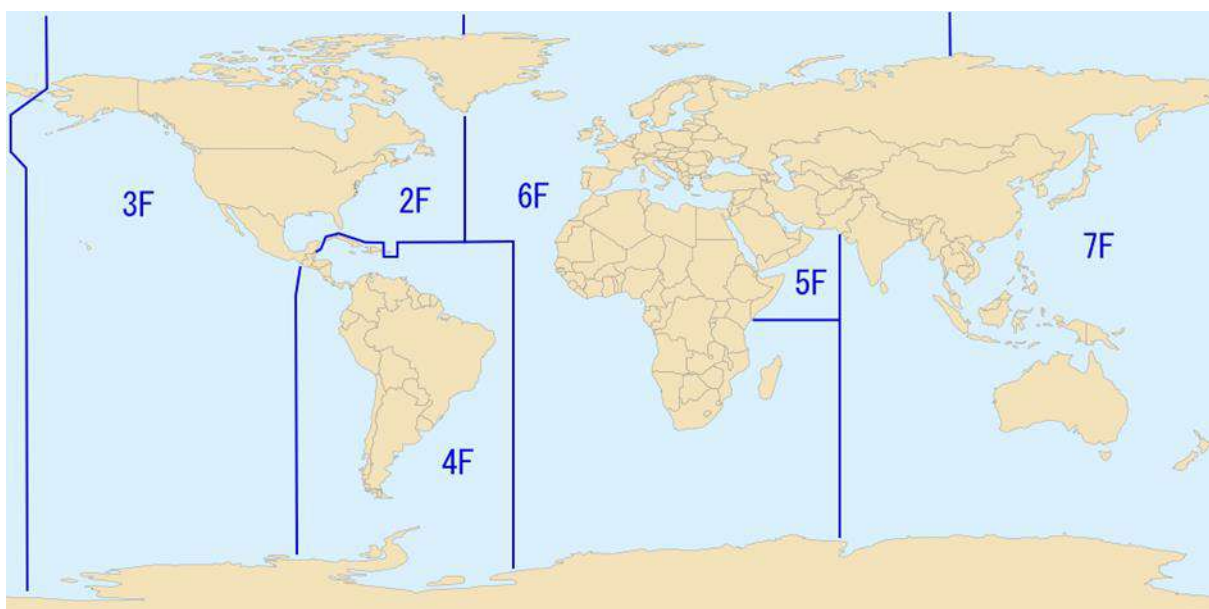
Pre Čínu je jediným formálnym spojencom KĽDR. Vzťah s Ruskom je veľmi špecifický a napriek úpornej ruskej snahe sa Čína odmieta s Ruskom príliš a zaväzujúco spájať. Mechanizmus Šanghajskej organizácie spolupráce (zal. 2001) nie je príliš rozvinutý.

5 AMERICKÁ POLITIKA A VOJENSKÉ ŠTRUKTÚRY

Americká oficiálna politika v súčasnosti oficiálne definuje región Pacifiku ako rovnako dôležitý ako Európu a Severný Atlantik. (Indo-Pacific Strategy of the United States, 2021) Neoficiálne je vnímaný ako dôležitejší a ako zdroj väčších ohrození. Postavenie Pacifiku v americkej politike a globálnej stratégii taktiež najlepšie ukážu mapky a tabuľky:

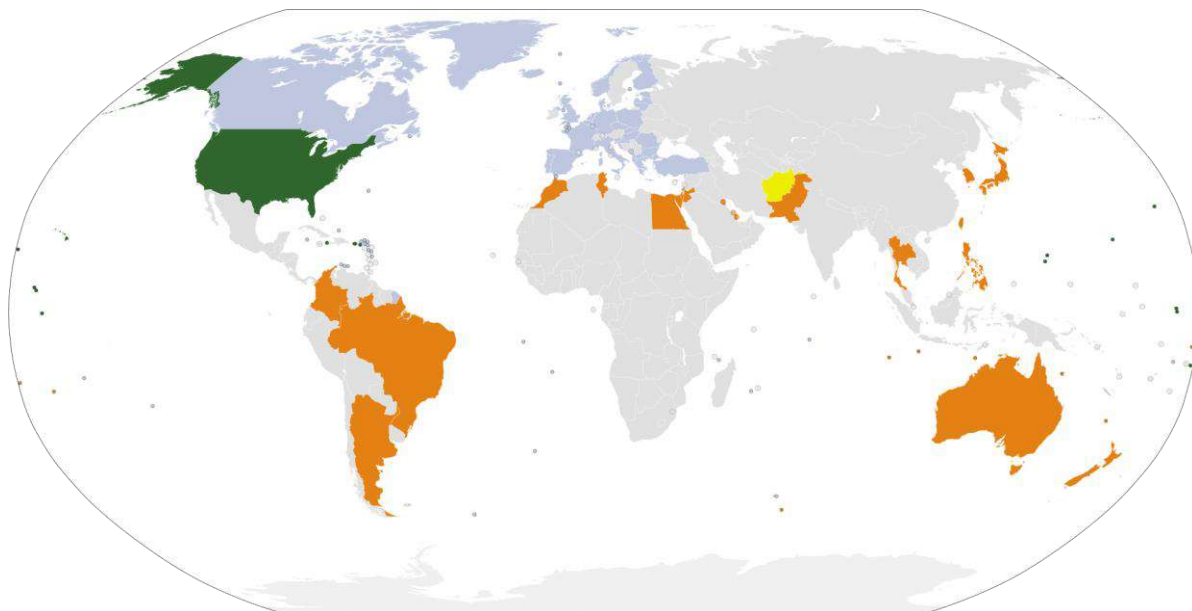
Obrázok 1 US regionálne vojenské veliteľstvá (Unified combatant command)
 Zdroj: <http://doctorpence.blogspot.com/2014/09/map-on-monday-americas-unified.html>

Obrázok 2 Rozdelenie regionálnej pôsobnosti amerických flotíl
 Zdroj:

https://www.reddit.com/r/MapPorn/comments/32qdx8/us_navy_fleets_areas_of_responsibility_1024_x_512/

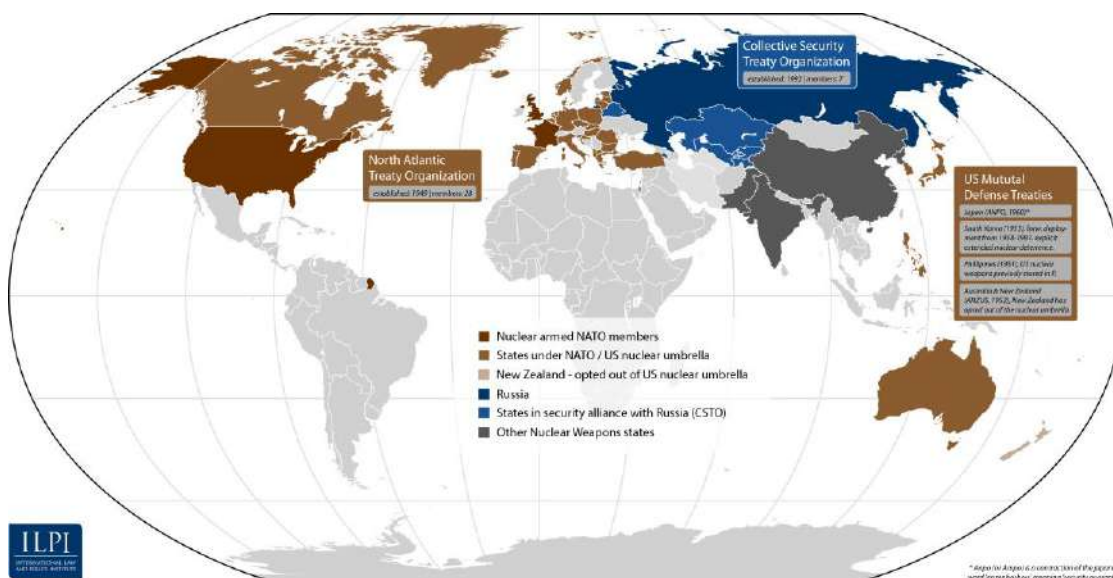
Veľmi poučný je aj pohľad na globálny americký spojenecký systém:

Obrázok 3 Americký spojenecký systém (sivomodrá farba – spojenci v NATO, oranžová - ostatní)

Zdroj: <https://vividmaps.com/world-map-showing-us-alliances/>,
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:American_major_non-NATO_allies.svg

Vhodné je aj uviesť, ktoré štáty sveta a regiónu sú pod americkým ochranným jadrovým dáždnikom:

Obrázok 4 Americký jadrový dáždnik

Zdroj: <https://www.insightsonindia.com/2016/08/29/insights-editorial-great-nuclear-disarmament-divide/>

Okrem štátov NATO vrátane Slovenska (a Fínska, ktoré na mapke ešte nie je) vidíme, že sú to len štyri pacifické štáty: Japonsko, Južná Kórea, Austrália a zrejme aj Filipíny. Nový Zéland v osemdesiatych rokoch sám vyšiel zo spolupráce s USA v jadrovej oblasti.

Významný posun pozornosti USA smerom od Európy k Ďalekému Východu a pacifickej oblasti dobre dokumentuje aktuálne rozmiestnenie personálu amerických ozbrojených síl (Defense Manpower Data Center, 2022, Headquarters, United States Indo-Pacific Command, 2023):

Tabuľka 13: Geografické rozmiestnenie personálu amerických ozbrojených síl

	Počet príslušníkov
Americký kontinent	1,125,798
Východná Ázia, Pacifik	128,937
Európa	66,360
Ostatná Ázia, Afrika, Indický oceán	7,817

Zdroj: <https://dwp.dmdc.osd.mil/dwp/app/dod-data-reports/workforce-reports>

Vidíme, že pomer síl rozdelených medzi Európu a Ďaleký východ je asi 1:2. Nepredpokladá sa, žeby súčasná ruská vojna proti Ukrajine tento pomer zásadne zmenila. (U.S. Ground Forces in the Indo-Pacific, 2022, s. 32-34) Skôr USA budú vyzývať európskych spojencov, aby sa viac podieľali na svojej vlastnej obrane a navyšovali vlastné obranné kapacity.

Spojené štáty zjavne vidia už hlavného protivníka nie v Rusku, ale v Číne. Jej hospodársky rast sa už snažia tlmiť- napr. obmedzovaním prístupu k americkému trhu, investíciám a technológiám. (Bade, 2023)

Tento postoj sa prejavuje aj v určitej zdržanlivosti USA počas súčasnej agresie Ruska voči Ukrajine: Akoby americká administratíva nechcela „nasadiť všetky sily na porážku druhoradého protivníka“, pričom z tejto porážky by najviac mohla profitovať práve Čína. Tento postoj sa ale stáva aj predmetom kritiky. (Bergmann, 2023)

Rast čínskej vojenskej moci núti USA aj prehodnotiť doterajšiu pacifickú stratégiu. Tá už nemôže byť založená na izolovaných predsunutých základniach, z ktorých bolo možné podniknúť zničujúci úder po vojenských silách a infraštruktúre protivníka. Dnes sa vyžaduje komplexná a hlboká obrana s bezpečným zázemím, komunikáciami, dostupnými zálohami a spoľahlivými spojencami. (Edel, 2023)

Tu si treba uvedomiť, že toto pacifické súperenie na jednej strane medzi ČĽR a na druhej medzi USA a ich spojencami nemá len regionálny charakter. V skutočnosti je súperením globálnym – v rámci možného budúceho svetového bipolarizmu, kde proti sebe môžu stať západné liberálne demokracie na čele s USA a ich spojenci, na druhej strane autoritárske režimy, ktoré prešli len čiastočnou modernizáciou (ekonomika, technika, vojenstvo, ale politika, ľudské práva nie), predovšetkým ČĽR a čiastočne Rusko. Podľa niektorých autorov je táto konfrontácia už neodvratná. (Allison, 2017, s. xvii-xix, Krejčí, 2021, s. 45)

Toto súperenie sa zrejme bude prejavovať vo všetkých svetových regiónoch a nepôjde len o klasické mocenské a vojenské stretnutie, ale aj konflikty vo vnútri jednotlivých spoločností. Západné demokracie sú už teraz oslabované populistickými hnutiami vedenými autoritárskymi lídrami, a naopak, v mnohých autoritárskych režimoch sa ozýva volanie po slobode a demokracii.

No a prípadným hlavným bojiskom tejto studenej alebo možno aj horúcej vojny bude indo-pacifická oblasť. Existujú aj v západnom svete aj názory, podľa ktorých by v mene zachovania mieru sa USA mali s „dohodnúť“ na akosi čínsko-americkom svetovom kondomíniu (Allison, 2017, s.235). Lenže to by znamenalo reálne „podhodit“ niektoré menšie národy Číne a Rusku a povedať im, že majú naveky žiť v neslobode a závislosti. Nie je ani

pravdepodobné, že autoritárske mocnosti by takúto dohodu vôbec rešpektovali. A na druhej aj na príklade súčasnej ruskej imperiálnej politiky vidíme, že tieto autoritárske mocnosti by každý revolučný demokratizačný pohyb vo „svojej zóne“ paranoidne vnímali ako porušenie dohody a agresiu, na ktorú budú oprávnené odpovedať vojensky.

Ako však spraviť, aby demokratické a slobodné spoločnosti prestali byť pre utláčané masy atraktívne?) Správne – zvnútra ich rozvrátiť! To je aj stratégiou tzv. hybridnej vojny vedenej proti demokraciám.

6 POSTOJ EÚ A NATO VOČI INDO-PACIFICKÉMU REGIÓNU

EÚ a väčšina európskych štátov nie je zatiaľ plne pripravená prijať americký postoj a vidieť v Číne nevyhnutného nepriateľa. Dlhodobo prevládala viera v nejakú možnosť konsenzu – hoci napätého a konfliktného. Tento európsky postoj sa mení len pomaly. Jeho základom je snaha zbaviť sa závislosti na Číne. (Fix, Liu, 2023) Je však predvídateľné, že NATO aj EÚ budú venovať viac pozornosti vývoju v Indo-pacifickej oblasti a aktivitám Číny a Ruska v regióne.

Demokratické prozápadné pacifické krajiny ako Japonsko, Južná Kórea, Austrália, Nový Zéland a Taiwan sa usilujú nadviazať užšiu kooperáciu s NATO a EÚ a doslova ich vtiahnuť do záležitostí Pacifiku. (Brunner, Lindgren, 2023). Táto snaha je čiastočne úspešná. Jej výsledkom môže byť strategické prepojenie oboch regiónov a potenciálnych bojísk.

Generálny tajomník NATO Jens Stoltenberg navštívil vo februári 2023 Japonsko a podpísal Spoločnú deklaráciu, v júli 2023 sa premiéri Japonska, Južnej Kórey, Austrálie a Nového Zélandu zúčastnili samitu NATO vo Vilniuse, v ktorého Záverečnom komuniké boli tieto štáty označené za partnerov a ČĽR a KĽDR za ohrozenie. (Vilnius Summit Communiqué, 2023). Je to v súlade so Strategickým konceptom NATO z roku 2022, kde je popri Rusku definovaná ako zdroj ohrozenia aj Čína. (NATO Strategic Concept, 2022, s. 5) EÚ v roku 2019 podpísala sa Japonskom dohodu o strategickom partnerstve: E.U.-Japan Strategic Partnership Agreement in 2019.

Obrázok 5 Východoeurópska a západopacifická obranná línia západného spoločenstva liberálnych demokracií

Zdroj: autor,

<https://www.bing.com/images/search?view=detailV2&ccid=zPPtfY2D&id=24518C53DA83950EA7FC0D3654AF23AFCE5CB7CE&thid=OIP.zPPtfY2DIH5VIWAJAZn8RQHaD7&mediaurl=https%3A%2F%2Fwww.creativeforce.com%2Fwp-content%2Fuploads%2F2015%2F11%2Fworld-map-us-centered-miller.jpg&exph=1087&expw=2048&q=america+map+of+the+world+with+usa+in+the+center&simid=608004500227694143&form=IRPRST&ck=F10D1D535C7E1606880CDF48209CD77D&selectedindex=4&ajaxhist=0&ajaxserp=0&vt=0&sim=11&cdnurl=https%3A%2F%2Fth.bing.com%2Fth%2Fid%2FR.ccf3ed7d8d83207e552160090199fc45%3Frik%3Dzrdczq8jr1Q2DQ%26pid%3DImgRaw%26r%3D0>

7 ČÍNSKA STRATÉGIA

Zámery Číny sa veľmi ťažko odhadujú – o autoritárskych režimoch to platí všeobecne. (Yarhi-Milo, Resnick-Samotin, 2023) V každom prípade čínske vedenie chce dosiahnuť status prvoradej svetovej veľmoci vo všetkých oblastiach (o čom sa domnieva, že si ho jednoducho zasluguje) a tiež úplnú bezpečnosť pred možným zahraničným vojenským a ekonomickým tlakom. (Krejčí, 2021, s. 451-458) To sa spája aj s požiadavkou na ochranu pred všetkými domácimi ohrozeniami stability, pričom akýkoľvek domáci opozičný pohyb sa interpretuje ako výsledok zahraničného (najmä západného) podvratného pôsobenia.

Ambície Číny sú jednoznačne celoplanetárne a čínske vedenie je rozhodnuté hrať úlohu globálnej supervelmoci, ktorá bude prítomná vo viac-menej všetkých regiónoch sveta (French, 2014, s.5-9). Primárnym cieľom je zmeniť pravidlá medzinárodného systému, ktoré vníma ako nevýhodné pre Čínu (Allison, 2017, s. 23)

ZÁVER

V závere azda možno sformovať niekoľko základných téz:

- 1) Hlavnou je, že do Indo-Pacifiku sa presunulo hlavné ťažisko svetovej ekonomiky.
- 2) To platí aj pre hlavné ohnisko zbrojenia a hlavné bojisko novej budúcej globálnej vojnovnej konfrontácie.
- 3) Hlavnou príčinou presunu hlavného potenciálneho bojiska do Indo-Pacifiku je mimoriadny rast vojenských kapacít ČĽR, ktorá získava vojenské prostriedky na pôsobenie v západnej časti Pacifiku, severe Indického oceánu, a na súši v celej oblasti Eurázie na východ od Kaspiku a Uralu.
- 4) Tradičnými čínskymi spojencami sú KĽDR a Barma. Partnerom a neformálnym spojencom je aj Rusko. Došlo tak k vzniku neformálnej aliancie autoritárskych režimov.
- 5) Jej protiváhou je formujúca sa aliancia prozápadných štátov - prevažne demokratických - na čele s USA a Japonskom. Môžeme hovoriť o „pacifickom Západe“. Patrí do nej aj Južná Kórea, Taiwan a Austrália a Nový Zéland. Medzi nimi vzniká aj vzájomná multilaterálna väzba. Možno k nim prirátať aj viaceré tichomorské ostrovné štáty.
- 6) Ostatné štáty, z väčších najmä India a Indonézia a Vietnam, sa snažia držať skôr mimo tejto konfrontácie.
- 7) Regionálny spojenecký systém USA je založený dvoch pilieroch: aliancia s Japonskom a Kórejskou republikou a na perspektívnom formáte AUKUS (US, UK, Austrália, najnovšie s ponukou aj pre Nový Zéland). K USA spojencom radíme aj Filipíny a Thajsko.
- 8) India do veľkej miery zostáva hrať vlastnú hru (čo si vzhľadom na veľkosť môže dovoliť) s určitou väzbou na USA.
- 9) Dochádza aj k upevňovaniu väzieb medzi spomenutým „pacifickým Západom“ a EÚ a NATO na strane druhej. Základom je tradičná väzba medzi Britániou, Austráliou,

Novým Zélandom a tiež krajinami Commonwealthu, a taktiež tradičná prítomnosť Francúzska v regióne. K nim sa pridáva aj Nemecko. Prepájajú sa tak regionálne systémy spojenectiev medzi liberálnymi západnými demokraciami v Európe a v Pacifiku.

- 10) Súčasne sa formuje aj zväzok medzi Ruskom a Čínou s jasnou prevahou na strane Číny, na ktorej Rusko čoraz viac závisí.
- 11) Celý tento vývoj je súčasťou tohto znaku výrazného posunu k formovaniu dvoch globálnych ekonomických a vojenských blokov: demokratický Západ na čele s USA a blok autoritárskych štátov vedený ČĽR a Ruskom.
- 12) Tieto bloky budú mať dve hlavné línie konfrontácie: východná Európa (pás: Fínsko, Pobaltie, Bielorusko, Ukrajina, Poľsko) a na ďalekom Východe (pás Aljaška, Japonsko, Taiwan, Filipíny, Juhočínske more).
- 13) Potenciálne ďalekovýchodné bojisko bude zrejme významnejšie a to vzhľadom na koncentráciu ekonomických kapacít a vojenských síl v regióne.
- 14) Vedľajšie ohniská konfrontácie môžu byť v kaukazskom regióne, a prípadne všade tam, kde sa Čína a Rusko pokúšajú o politickú a ekonomickú infiltráciu – napríklad na Blízkom Východe alebo v Afrike.
- 15) USA – vzhľadom na relatívny pokles vlastných síl – budú potrebovať väčšiu podporu spojencov a budú ich vyzývať k väčšej angažovanosti vo vojenských záležitostiach – v Európe aj Pacifiku. (Edel, 2023)
- 16) Konfrontácia medzi liberálnou demokraciou a autoritárstvom bude silne ideologická a bude prebiehať aj vo vnútornej politike. Vo viacerých štátoch môže mať charakter nejakej formy občianskej vojny.

Na druhej strane sme sa dostali do situácie, že je v záujme prežitia ľudstva, aby aj prípadná konfrontácia medzi spomenutými blokmi bola udržiavaná v určitých medziach: Jednak zo strachu z jadrovej vojny ale tiež aj z potreby spolupracovať v čase hrozacej klimateckej zmeny, ktorej možno čeliť len koordinovaným úsilím celého ľudstva. (Gallagher, 2023)

Garancie toho, že sa to podarí – však neexistujú.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Knížné

ALLISON, G. 2017, *Destinated for War?*. Melbourne : SCRIBE, 2017. s. 362. ISBN 978-1-911344-51-3

FRENCH, H.W. 2014. *China's Second Continent*. New York : A.A.Knopf, 2014, s. 284. ISBN 978-0-307-95698-9

KREJČÍ, O. 2017. *Geopolitika Ruska*. Praha : Professional Publishing, s.r.o. 2017. s. 534. ISBN 978-80-906594-9-0

KREJČÍ, O. 2021. *Geopolitika Číny*. Praha : Professional Publishing, s.r.o. 2021. s. 487. ISBN 978-80-88260-51-6

Časopisecké:

BADE.G., Biden sets new rules restricting U.S. investments in China. In *Politico.eu*, 2023, 9.8.2023, [online]. Dostupné na internete:

<https://www.politico.com/news/2023/08/09/biden-investment-rules-hits-chinese-chip-ai-computing-00110488>

BERGMANN, M. Tell Russians Putin Has to Go. In *Foreign Affairs*, 2023, 18.7.2023, [online]. Dostupné na internete: https://www.foreignaffairs.com/russian-federation/biden-call-oust-putin-end-isolation?utm_medium=newsletters&utm_source=fatoday&utm_campaign=Is%20the%20Middle%20East%E2%80%99s%20Makeover%20a%20Mirage?&utm_content=20230801&utm_term=FA%20Today%20-%20112017

CASS, O., RODRIGUEZ, G. The Case for a Hard Break With China. In *Foreign Affairs*, 2023, 25.7.2023, [online]. Dostupné na internete: https://www.foreignaffairs.com/china/case-for-hard-break-with-beijing-economic-derisking?utm_medium=newsletters&utm_source=fatoday&utm_campaign=The%20Border%20Crisis%20That%20Wasn%E2%80%99t&utm_content=20230809&utm_term=FA%20Today%20-%20112017

EDEL, Ch. The AUKUS Wager. In *Foreign Affairs*, 2023, 4.8.2023, [online]. Dostupné na internete: https://www.foreignaffairs.com/united-states/aukus-wager?utm_medium=newsletters&utm_source=fatoday&utm_campaign=The%20Unpredictable%20Dictators&utm_content=20230804&utm_term=FA%20Today%20-%20112017

FIX, L. LIU, Z.Z. Berlin's Delicate Balance With Beijing. In *Foreign Affairs*, 2023, 1.8.2023, [online]. Dostupné na internete: https://www.foreignaffairs.com/europe/berlins-delicate-balance-beijing?utm_medium=newsletters&utm_source=fatoday&utm_campaign=Is%20the%20Middle%20East%E2%80%99s%20Makeover%20a%20Mirage?&utm_content=20230801&utm_term=FA%20Today%20-%20112017

GALLAGHER, K.S. The Right Way for America and China to Cooperate on Climate. In *Foreign Affairs*, 2023, 3.8.2023, [online]. Dostupné na internete: https://www.foreignaffairs.com/united-states/right-way-america-and-china-cooperate-climate?utm_medium=newsletters&utm_source=fatoday&utm_campaign=American%20National%20Security%20Has%20an%20Economic%20Blindspot&utm_content=20230803&utm_term=FA%20Today%20-%20112017

JLA. Čína hospodářsky zpomaluje. Negativní důsledky může pocítit celý svět. In *iDnes*, 2023, 31.7.2023, [online]. Dostupné na internete: https://www.idnes.cz/ekonomika/zahranicni/cina-ekonomika-zmeny-usa-spotreba-hospodarsky-rust.A230725_154949_eko-zahranicni_jla

MARKEY, D. India as It Is. In *Foreign Affairs*. 16.6.2023. [online]. Dostupné na internete: <https://www.foreignaffairs.com/india/markey-modi-biden-united-states>

O'BRIEN, P. The ANZUS Treaty at 70. In *The Diplomat*, 25.8.2021. [online]. Dostupné na internete: <https://thediplomat.com/2021/08/the-anzus-treaty-at-70/>

POSEN, A.S. The End of China's Economic Miracle, In *Foreign Affairs*, 2023, 2.8.2023, [online]. Dostupné na internete: https://www.foreignaffairs.com/china/end-china-economic-miracle-beijing-washington?utm_medium=promo_email&utm_source=special_send&utm_campaign=China_Economic_actives&utm_content=20230802&utm_term=all-actives

TKACIK, M., LENHART, E. Abe's legacy lives on in Japan's foreign and security policies, In *Asia Times*, 2023, 22.7.2023. [online]. Dostupné na internete:

<https://asiatimes.com/2023/07/abes-legacy-lives-on-in-japans-foreign-and-security-policies/>

YARHI-MILO, K, RESNICK-SAMOTIN, L. The Unpredictable Dictators. In *Foreign Affairs*, 2023, 4.8.2023, [online]. Dostupné na internete: https://www.foreignaffairs.com/china/unpredictable-dictators?utm_medium=newsletters&utm_source=fatoday&utm_campaign=The%20Unpredictable%20Dictators&utm_content=20230804&utm_term=FA%20Today%20-%20112017

Internet:

Door is open' for New Zealand to join AUKUS, Blinken says, 2023. In *Politico*. 27.7.2023. [online]. Dostupné na internete: <https://www.politico.com/news/2023/07/27/blinken-new-zealand-aukus-00108455>

In Asia, President Biden and a Dozen Indo-Pacific Partners Launch the Indo-Pacific Economic Framework for Prosperity. 2022. The White House. [online]. Dostupné na internete: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/05/23/fact-sheet-in-asia-president-biden-and-a-dozen-indo-pacific-partners-launch-the-indo-pacific-economic-framework-for-prosperity/>

Indo-Pacific Strategy of the United States. 2021. The White House. [online]. Dostupné na internete: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/02/11/fact-sheet-indo-pacific-strategy-of-the-united-states/#:~:text=This%20strategy%20outlines%20President%20Biden%E2%80%99s%20vision%20to%20more.and%20institutions%2C%20within%20the%20region%20and%20beyond%20it.>

The European Union and its trade partners, Fact Sheets on the European Union. 19.7.2023. [online]. Dostupné na internete: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/160/the-european-union-and-its-trade-partners>).

Headquarters, United States Indo-Pacific Command. 2023. [online]. Dostupné na internete: <https://www.pacom.mil/About-USINDOPACOM/>

NATO Strategic Concept – 2022. 2022. [online]. Dostupné na internete: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf

Vilnius Summit Communiqué, 11.7.2023. [online]. Dostupné na internete: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_217320.htm

U.S. Ground Forces in the Indo-Pacific: Background and Issues for Congress, Congressional Research Service. 30.8.2022. [online]. Dostupné na internete: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R47096>

Defense Manpower Data Center: Military and Civilian Personnel by Service/Agency by State/Country United States military deployments. 2022. [online]. Dostupné na internete: <https://dwp.dmdc.osd.mil/dwp/app/dod-data-reports/workforce-reports>

World Population Dashboard. United Nations Population Fund, 2023. [online]. Dostupné na internete: <https://www.unfpa.org/data/world-population-dashboard>

- BISWAS, R. 2023. *The ascent of APAC in the global economy*, 16.8.2022. In Global Market Intelligence. [online]. Dostupné na internete: <https://www.spglobal.com/marketintelligence/en/mi/research-analysis/ascent-of-apac-in-the-global-economy.html>
- BRUMMER, M, LINDGREN, W.L. 2023. *Russia and China are Pushing NATO and Japan Together*. War on The Rocks. 10.7.2023. [online]. Dostupné na internete: <https://warontherocks.com/2023/07/anarchy-is-a-bridge-russia-and-china-are-pushing-nato-and-japan-together/>
- CHENG, E. 2023. *China's population drops for the first time in decades*, CNBC. 17.1.2023. [online]. Dostupné na internete: <https://www.cnbc.com/2023/01/17/chinas-population-drops-for-the-first-time-in-decades.html#:~:text=China%E2%80%99s%20population%20drops%20for%20the%20first%20time%20in,to%201.41%20billion%2C%20the%20statistics%20bureau%20said.%20>
- YEUNG J., MARUYAMA, M. 2023, CNN, 1.3.2023. *Japan births fall to record low as population crisis deepens*. [online]. Dostupné na internete: <https://edition.cnn.com/2023/03/01/asia/japan-births-2022-record-low-intl-hnk/index.html>

Dokumenty

Treaty of Mutual Cooperation and Security between Japan and the United States of America. [online]. Dostupné na internete: https://en.wikisource.org/wiki/Treaty_of_Mutual_Cooperation_and_Security_between_Japan_and_the_United_States_of_America

Daniel ŠMIHULA, doc. JUDr. MUDr. PhD. Dr. iur.
Kontaktná adresa: Pribišova 4, Bratislava, 841 05
E-mail: dsmihula@hotmail.com

VOJNOVÝ KONFLIKT NA UKRAJINE: PRÍČINY, CHARAKTER A SCENÁRE MOŽNÉHO VÝVOJA

WAR CONFLICT IN UKRAINE: ROOT CAUSES, CHARACTER, AND SCENARIOS OF POSSIBLE DEVELOPMENT

Jozef TROCHAN

ABSTRACT

The Russia-Ukraine war conflict has been triggered by several contributing factors and has gone on toward registering negative impacts across the Europe and world. On February 24, 2022, the Russia started a large-scale military aggression against Ukraine, moving from covert hybrid to overt war. Findings suggest that the main reasons for Russia's war against Ukraine are: geopolitical, imperial, civilization, existential, personal and psychological. Possible scenarios of this war conflict include the long-lasting attrition war, defeat of Russia and restoration of the territory of Ukraine or miscalculation.

Keywords: Russia, Ukraine, conflict, scenarios, war

ÚVOD

Agresia Ruskej federácie (ďalej len Rusko) voči Ukrajine predstavuje porušenie medzinárodného práva a zásad medzinárodného poriadku a je najväčšou výzvou pre Európu od skončenia druhej svetovej vojny. Agresia reprezentuje najrozsiahlejší vojnový konflikt, ktorý bezprostredne negatívne ovplyvňuje bezpečnosť Európy a znamenal prechod od hybridnej vojny začatej anexiou Krymu v roku 2014 do rozsiahlej otvorenej konvenčnej vojny.

Bilaterálne vzťahy Ruska a Ukrajiny od začiatku 21. storočia prechádzali pomerne turbulentným vývojom. Príčiny možno hľadať hlavne v snahe Ukrajiny o vymanenie sa z dlhodobej sféry vplyvu Ruska, v úsilí o začatie a napĺňanie euroatlantickej integrácie a v odmietaní hlbšej eurázijskej integrácie. Najväčšia zmena ku ktorej došlo, nastala v období tzv. „Oranžovej revolúcie“ v roku 2004. V tomto období dochádza k zintenzívňovaniu proruských aktivít na územiach s vysokým zastúpením ruskojazyčnej menšiny v oblastiach východnej Ukrajiny. Túto zmenu možno považovať za spúšťač zintenzívnenia snahy Ruska o nájdenie spôsobu, akým Ukrajinu udržať vo sfére svojho vplyvu.

Konflikt medzi Ruskom a Ukrajinou bol pravdepodobne nevyhnutným. Túto možnosť zmieňuje aj Huntington (2001, s. 27) odkazom na paradigmu štátov podľa Mersheimera, ktorý predpovedal, že už vtedajšia situácia (situácia v období prvej polovice 90. rokov) vytvárala predpoklady na súperenie medzi oboma štátmi v bezpečnostnej sfére. Príčinu predstavovala existencia dlhej spoločnej hranice, čo bolo vnímané ako hrozba, na ktorú je potrebné adekvátne reagovať.

Súperenie proruských a proukrajinských síl na Ukrajine vyústilo do odmietnutia podpisu asociačnej dohody medzi Ukrajinou a Európskou úniou (ďalej len EÚ) v roku 2013 zo strany vlády Ukrajiny, čo postupne rozpútalo násilný vnútorný konflikt v krajine. Konflikt vyvrcholil zmenou politickej orientácie Ukrajiny a vytvoril predpoklad pre ruskú agresiu, ktorá od začiatku roku 2014 nadobudla podobu hybridnej vojny spolu s okupáciou (Donbas) a anexiou

(Krym) časti územia Ukrajiny. Aj napriek diplomatickej snahe medzinárodného spoločenstva (dohody Minsk I a Minsk II) sa konflikt nepodarilo vyriešiť a pretrval vo forme zmrazeného konfliktu až do otvorenej vojenskej agresie Ruska voči Ukrajine na začiatku roka 2022.

1 PRÍČINY VZNIKU KONFLIKTU MEDZI RUSKOM A UKRAJINOU

Vzťahy Ruska a Ukrajiny zaznamenali celý rad turbulentných období rôznej intenzity. Najväčší a pravdepodobne aj najdôležitejší moment novodobých vzťahov oboch krajín predstavoval rozpad Sovietskeho zväzu (ďalej len ZSSR) a celého socialistického bloku. Tento moment sa stal testom prežitia nových nezávislých štátov v postbipolárnom období, ale aj etapou budovania nezávislosti bývalých sovietskych republík (Acharya, Buzan, 2019, s. 261). Po zmene moci v Rusku v rokoch 1999 až 2000 sa nová realita stala súčasťou oficiálnej ideológie a politickej rétoriky, ktorá prezentovala rozpad ZSSR ako "najväčšiu geopolitickú katastrofu 20. storočia" a šírila naratív o "pôvodne ruských územiach" začlenených do Sovietskej Ukrajiny.

K výraznému zhoršeniu vzájomných rusko-ukrajinských vzťahov došlo po rozhodnutí o aktivácii ukrajinských plánov proeurópskej integrácie a dohode o podmienkach a termíne podpisu asociačnej dohody s EÚ. Rozhodujúca zmena nastala v dôsledku víťazstva prozápadných politických síl vo voľbách v roku 2014 po tzv. protestoch Euromajdanu¹. Toto obdobie vytvorilo základ pre ďalšie budúce kľúčové rozhodnutia predstaviteľov Ruska orientované na silové riešenia udržania Ukrajiny vo sfére svojho vplyvu.

Nemožno jednoznačne tvrdiť, že existuje jedna konkrétna príčina aktuálneho vojnového konfliktu na Ukrajine. Je tu takmer isto prítomný zložitý komplex príčin, ktoré vytvorili predpoklad na rozpútanie konfliktu najprv v jeho hybridnej podobe, ktorý po čase prerástol do otvoreného vojnového konfliktu veľkého rozsahu. Živnú pôdu pre rozpútanie rusko-ukrajinského konfliktu vidíme hlavne v nasledujúcich príčinách:

- civilizačných – rozdiely medzi ruskou eurázijskou a ukrajinskou spoločnosťou,
- neoimperiálnych – globálna dominancia,
- geopolitických – priestor a expanzia,
- existenčných – deštrukcia Ukrajiny ako štátu/zničenie ukrajinského národa,
- osobnostných/psychologických – hlavne projekcia názorov prezidenta Putina.

Civilizačné príčiny zahŕňajú konflikt medzi ruskou eurázijskou spoločnosťou a ukrajinskou spoločnosťou s cieľom uskutočniť svoje vlastné „civilizačno-imperiálne“ plány, ktorých detaily možno nájsť v prácach napr. Dugina (1997), Mchiedlova (2001) a Myhalchenka (2013). Podstatou týchto príčin sú hodnoty a existujúce rozdiely medzi spoločnosťami zahŕňajúce najmä odlišnosti v mentalite, etnickom pôvode, kultúrnej orientácii, vnímaní histórie a tradícií. Tým sa vytvorili zásadné sémantické rozdiely v chápaní vlastnej existencie a jej rozvoja. V priebehu histórie bola Ukrajina prepojená tak so západnou (európskou) ako aj pravoslávnu civilizáciou. Jej väzby s eurázijským Ruskom boli prirodzené a podmienené geopolitickou polohou Ukrajiny. V dôsledku vplyvu cárskeho Ruska a neskôr aj ZSSR došlo k postupnej nútenej previazanosti Ukrajiny na Rusko a jeho spoločnosť (Zalizniak, 2017, s. 10).

Idea imperializmu bola v Rusku historicky vždy prítomná a stále je v podobe propagandy prítomná a rovnako využívaná ako ospravedlnenie expanzívnej ruskej politiky s cieľom rozšíriť svoju vlastnú sféru vplyvu a čo najviac oslabiť pozície svojich oponentov (Korovin, 2016). Z pohľadu Ruska je rusko-ukrajinská vojna rovnako súčasťou súperenia so Spojenými štátmi americkými (ďalej len USA) a Severoatlantickou alianciou (ďalej len

¹ Pozn.: Euromajdan – používané označenie pre obdobie protivládnych protestov na Ukrajine v období medzi 21. novembrom 2013 až februárom 2014.

NATO). Na uskutočnenie svojich neoimperiálnych plánov sa ruská propaganda aktívne snaží využívať narážky na historickú prepojenosť Ruska najmä s východnými, juhovýchodnými a južnými oblasťami Ukrajiny. V súvislosti s tým boli v týchto oblastiach realizované aj pokusy o oživenie Novoruska, kedy sa uvažovalo o začlenení uvedených oblastí do Ruskej federácie (Turchenko, 2015).

Rusko prezentuje aktuálny konflikt ako nevyhnutný krok na ochranu svojich regionálnych a globálnych záujmov. Prítom dochádza k napĺňaniu expanzívnych imperialistických ambícií za účelom regionálnej a globálnej dominancie. Vojnový konflikt na Ukrajine je iba jedným z nástrojov na dosiahnutie týchto cieľov (spolu s „weaponizáciou“ dodávok energií, v nanovo rozbehnutom súperení v rámci zbrojenia, informačnou vojnou atď.). Reálny imperialistický rozmer bol vymedzený prejavom ruského prezidenta Putina na Mníchovskom bezpečnostnom fóre v roku 2007, ktorý sa stal východiskovým bodom novej studenej vojny medzi Východom (Ruskom a jeho spojencami) a Západom (členskými štátmi NATO, USA a EÚ) (Putin, 2007).

Rusko ako telurokratický štát (pozemná moc/Land Power) buduje a upevňuje svoju moc na základe kontroly nad obrovským kontinentálnym eurázijským priestorom (Dugin, 1997). V tomto zmysle sa Rusko opiera o tri geografické oblasti - východoeurópsku, kaukazskú a stredoázijskú, ktorých kontrola je výsledkom dlhodobej ruskej imperiálnej politiky. Rusko (v minulosti aj ZSSR) ako impérium vždy považovalo Ukrajinu za kľúčovú oblasť východoeurópskeho priestoru. Ukrajinský priestor bol vnímaný ako región s potenciálom veľkého pracovného trhu, služieb, nerastných surovín atď. Kontrola nad Ukrajinou rovnako umožňovala kontrolu nad Čiernym morom a priestorom umožňujúcim kontrolu nad strednou Európou.

Rusko na čele s Putinom, postupne už na začiatku 21. storočia, začalo s uplatňovaním a realizovaním svojich geopolitických ambícií, pri ktorých si rovnako overovalo reakcie medzinárodného spoločenstva. Tu možno zmieniť krízu ohľadom ostrova Kosa Tuzla (2003), plynové krízy (2006, 2009) a konflikt v Gruzínsku (2008) (Gorbulin, 2016). Po sérii týchto udalostí Rusko nadobudlo predstavu, že Západ a hlavne lídri európskych krajín nie sú schopní reagovať a skôr majú tendenciu robiť ústupky. Pasívna reakcia na ruské provokácie zo strany Západu významne prispela k vytvoreniu presvedčenia ruského vedenia o beztrastnosti a povzbudila ho k ďalším agresívnym krokom, hlavne voči bývalým štátom ZSSR.

Rusko v snahe o udržanie jeho existenciálnych cieľov sa dlhodobo zameriavalo na eliminovanie ukrajinskej štátnosti, ukrajinskej kultúry a ukrajinského jazyka. Táto snaha postupne eskalovala v roku 2014, anexiou Krymu a separatistickým povstaním na Donbase. Naplno však vyšla najavo začatím otvorenej vojenskej agresie Ruska proti Ukrajine v roku 2022, kedy jednoznačne došlo k absolútnemu odmietnutiu Ukrajiny a jej štátnosti. Na príklade Ukrajiny je možné pozorovať, že nie je prípustné podceňovať hrozby plynúce z moderných autoritárskych nacionalistických režimov, ktorých šance na úspech narastajú (Mearsheimer, 2018, s. 82).

V prípade ukrajinského konfliktu možno taktiež sledovať, aký podiel alebo vplyv majú osobnostné a psychologické črty prezidenta Putina vnímané ako významná projekcia jeho svetonázorových a protiukrajinských postojov (Kuzio, 2017). Tieto podporujú jeho odmietanie nepristúpenia Ukrajiny k akceptovaniu ruského vplyvu, hospodárskemu a ekonomickému priestoru atď. Najväčšiu traumu prezidenta Putina predstavujú ukrajinské „revolúcie“, ktoré zmenili smerovanie krajiny a nastolili zmenu hodnôt orientáciou na nezávislosť a euroatlantickú integráciu. Hlavným motívom určujúcim správanie Putina je neumožnenie existencie Ukrajiny vo všetkých jej formách, prejavoch a hlavne v neexistencii ukrajinskej štátnosti, čo aj len v abstraktnej podobe.

2 CHARAKTERISTIKA RUSKO-UKRAJINSKÉHO KONFLIKTU

Konflikt, ktorý eskaloval po Euromajdane a jeho politické dôsledky dovedli Rusko až k násilnému riešeniu vzniknutej situácie. Nasledovalo pripojenie časti územia Ukrajiny v podobe anexie Krymu a podpora protiukrajinského povstania separatistov vo východnej časti územia Ukrajiny, ktorým sa podarilo ovládnuť významné oblasti Doneckej a Luhanskej oblasti. Proruskí separatisti sa s podporou Ruska dostali až k odtrhnutiu okupovaných častí od Ukrajiny a vytvoreniu Doneckej ľudovej republiky (ďalej len DĽR) a Luhanskej ľudovej republiky (ďalej len LĽR), ktoré neskôr v roku v roku 2022 Rusko využilo ako zámienku pri krokoch na začatie otvorenej intervencie. V priebehu tohto obdobia až do samotnej invázie vo februári 2022, Rusko oficiálne popieralo priame zapojenie do konfliktu na Donbase, ktorý postupne dosiahol fázu zamrznutého konfliktu. K vyriešeniu konfliktu nedošlo ani po podpise tzv. Minských dohôd, ktorých podmienky vyvolali spory pri ich implementácii.

Politické udalosti po februári 2014 vytvorili predpoklady na ruskú reakciu a konflikt Rusko-Ukrajina dosiahol novú podobu a intenzitu – od anexie, cez povstanie až po vojenskú otvorenú agresiu veľkého rozsahu. Operácia na obsadenie Krymu zaskočila ukrajinskú stranu, kedy jej vojenské jednotky boli úspešne eliminované príslušníkmi ozbrojených síl Ruska. V prvej fáze (26. februára 2014 - 23. februára 2022) rusko-ukrajinsky konflikt naplňal znaky hybridnej vojny, ktoré zodpovedajú prístupu popísanému v prácach autorov napr. Hoffmana (2007), Glenna (2009) alebo Kuzia (2017).

Prvé náznaky využívania hybridného prístupu Ruskom sa prejavili už v roku 2008 vo vojne v Gruzínsku, no nemali však až takú intenzitu. V roku 2014, keď vypukol konflikt na Ukrajine, začali Rusi využívať prvky hybridnej vojny v omnoho väčšom rozsahu. Jeden z hlavných zástancov hybridného prístupu, náčelník generálneho štábu ruských ozbrojených síl generál Gerasimov, aktívne prezentoval uplatňovanie hybridného prístupu pri vedení moderných konfliktov (Gerasimov, 2016, s. 33–34).

Konflikt na Ukrajine v roku 2014 s využitím neoznačených príslušníkov ozbrojených síl bez náležitých rozlišovacích znakov a označenia na vojenských uniformách, znamenal uplatnenie konceptu hybridného spôsobu vedenia vojny na lokálnej úrovni v omnoho väčšom rozsahu než kedykoľvek predtým. Jednalo sa o kombináciu nasadenia neoznačených vojakov, mobilizácie domácich polovojenských skupín podporovaných spravodajskými službami a kybernetickými a informačnými operáciami, ktoré sa stali typickými pre využitie tohto konceptu. Zároveň bol obmedzený rozsah vojenskej činnosti sprevádzaný neobmedzeným šírením propagandy, ktoré malo zabezpečiť dominanciu v informačnom priestore.

Ruská operácia sa na Kryme odohrávala v špecifickom prostredí a za neobvyklých okolností, ktoré vyplývali z jeho geografickej polohy vo vzťahu k Rusku ako aj z jeho vojsko-strategického významu. Rozhodujúcim faktorom bola prítomnosť ruskej Čiernomorskej flotily a nízka pripravenosť ukrajinských síl na polostrove. Jadro ukrajinských útvarov na Kryme bolo z veľkej časti tvorené príslušníkmi miestneho ruskojazyčného obyvateľstva.

Situácia v oblasti Donbasu, zahŕňajúceho DĽR a LĽR, bola v porovnaní s Krymom odlišná. Na Donbase došlo k začiatku vnútroštátneho ozbrojeného konfliktu medzi separatistami z DĽR a LĽR využívajúcimi štandardné bojové operácie na dosahovanie ich cieľa. Pokusy ukrajinskej vlády o vyriešenie nestability a snaha o posilnenie centralizácie neboli úspešné. Použitie ukrajinských ozbrojených síl vyvolalo pochybnosti, hlavne z dôvodu ich nevyhovujúceho stavu a nízkej bojovej pripravenosti. Otáznou sa stala aj stratégia dosiahnutia kontroly nad separatistickými regiónmi. S narastajúcim časom došlo k intenzívnejšej podpore separatistov zo strany Ruska, ktorá zahŕňala spravodajskú podporu, dodávky zbraňových

systémov, podporu špecialistov, inštruktorov a celkové logistické zabezpečenie. Zo strany Ukrajiny bola začatá tzv. protiteroristická operácia, ktorá prebiehala na línii dotyku medzi ukrajinskými ozbrojenými silami a separatistickými jednotkami. Jednotky separatistov na Donbase boli tvorené z miestnych povstalcov, z ruských dobrovoľníkov (bývalých vojakov so skúsenosťami z konfliktov) a pravdepodobne aj z príslušníkov ozbrojených síl Ruska.

Pri podrobnejšom skúmaní prístupu Ruska ku hybridnej vojne, možno konštatovať, že sa hybridná vojna nezmenila v zmysle jej domén, cieľov alebo prostriedkov, ale hlavne v jej intenzite, kedy hybridné operácie (kybernetické, ekonomické, informačné a krycie) silneli súbežne s eskaláciou konfliktu. K postupnej eskalácii a zapojeniu príslušníkov ozbrojených síl Ruska prišlo až v ďalšej fáze konfliktu, kedy bola nutná reakcia na aktivity ukrajinských ozbrojených síl voči ozbrojeným zložkám separatistických ľudových republík.

Eskalácia politického napätia a bezpečnostnej situácie koncom roka 2021, keď ruské ozbrojené sily začali masívne rozmiestňovanie svojich jednotiek pozdĺž ukrajinských hraníc, viedla až k vojenskej invázii Ruska na Ukrajinu. Rusko postupne zhromaždilo približne 190 tisíc osôb organizačne rozdelených do približne 150 práporových taktických skupín. V politickej oblasti Rusko v decembri 2021 prostredníctvom požiadaviek predstavilo USA a NATO súbor požiadaviek ohľadom Ukrajiny². Tieto požiadavky boli zo strany USA a NATO odmietnuté a Rusko bolo varované pred uvalením rozsiahlych ekonomických sankcií v prípade invázie na Ukrajinu (Bowen, 2022).

Rusko 21. februára 2022 oficiálne uznalo nezávislosť DĽR a LĽR. Následne 22. februára 2022 schválilo použitie vojenskej sily v zahraničí Radou federácie, čo vytvorilo rámec na použitie ruských ozbrojených síl vo východnej časti Ukrajiny. Prezident Putin vo svojich vystúpeniach oznámil dôvody operácie, ktoré formuloval ako ochranu ruskojazyčného obyvateľstva, ktoré bolo vystavené genocíde zo strany Ukrajiny, ďalej potrebu demilitarizovať Ukrajinu a oslobodiť ju od fašistického režimu. Samotná invázia Ruska na územie Ukrajiny začala 24. februára 2022 v podobe tzv. „špeciálnej operácie“, kedy ruské ozbrojené sily začali útok na viacerých smeroch z územia Ruska a Bieloruska (Kotoulas, Pusztai, 2022).

Rusko detailne rozpracovalo svoje strategické dezinformačné kampane s cieľom ovládať prezentovanie ukrajinského konfliktu vo svoj prospech. V nich bola Ukrajina prezentovaná ako pasívny nástroj ovládaný Západom, ktorý bude využitý ako predsunutá základňa na priblíženie sa NATO k Rusku. Ruská propaganda sa snažila ospravedlniť inváziu na Ukrajinu sériou historických, ideologických a geopolitických argumentov. Na historickej úrovni sa Rusko snažilo vykresliť ukrajinský národ ako neexistujúci a umelo vytvorený rusky hovoriaci národ. Ruský naratív zdôrazňoval spoločné kultúrne väzby medzi Rusmi a Ukrajincami. Na ideologickej úrovni ruská propaganda prišla s potrebou boja proti nacistickému režimu na Ukrajine, opretom o druhú svetovú vojnu a konštruktom potreby permanentného boja Ruska proti nacizmu.

Ruská rozsiahla vojenská agresia voči Ukrajine bola súčasťou snahy Ruska o zabezpečenie konkrétnych záujmov a strategických cieľov. Problémom pre Rusko je, že na základe nesprávnych predpokladov plánovanou operáciou nedosiahlo rýchle víťazstvo. Je pravdepodobne, že Rusko nesprávne vyhodnotilo nové strategické presmerovanie USA z Európy do oblasti južnej Ázie a vnímalo ho ako príležitosť. Navyiac k tomu prispelo aj unáhnené stiahnutie Západu z Afganistanu. Dosiahnutie strategických cieľov Ruska na Ukrajinu

² Pozn.: Rusko predložilo návrh dohody medzi USA a Ruskom o bezpečnostných zárukách a návrh dohody o opatreniach na zaistenie bezpečnosti Ruska a členských štátov NATO. Rusko požadovalo, aby USA a NATO zastavili akúkoľvek vojenskú aktivitu vo východnej Európe a strednej Ázii a oba geopolitické priestory nechali vo sfére vplyvu Ruska. Ďalšou požiadavkou bolo zastavenie rozširovania NATO smerom na východ a odmietnutie možnosti členstva Ukrajiny a Gruzínska v NATO.

nie je v krátkom čase pravdepodobné. Operácia jasne preukázala nedostatočnú operačnú pripravenosť ruských ozbrojených síl, a tak narušila predstavu o ich sile. Nie je však možné podceňovať celkovú vojenskú silu Ruska aj s ohľadom na jeho mohutný jadrový arzenál, hoci len v jeho odstrašujúcej podobe.

3 MOŽNÉ SCENÁRE ĎALŠIEHO VÝVOJA KONFLIKTU

V tejto časti prezentujeme naše zistenia o možnom strednodobom vývoji konfliktu na Ukrajine v podobe troch scenárov usporiadaných od najpravdepodobnejšieho cez najnepravdepodobnejší až po najnebezpečnejší. Diskusia o možnej podobe vývoja aktuálneho konfliktu je nevyhnutná. Je potrebné dobre pochopiť vývoj situácie tak v Rusku ako aj na Ukrajine, rovnako ako aj v štátoch nepriamo zapojených do konfliktu – hlavne ako sú jednotlivé vlády politicky orientované, aké sú ich ekonomické, hospodárske, vojenské a diplomatické možnosti a pod. V nasledujúcej časti rozoberáme tri možné scenáre ďalšieho smerovania konfliktu (Osmolovska, 2022):

- najpravdepodobnejší scenár – dlhotrvajúca opotrebovacia vojna (Attrition Warfare),
- najnepravdepodobnejší scenár – porážka Ruska a obnovenie územnej integrity Ukrajiny,
- najnebezpečnejší scenár – zlé vyhodnotenie situácie (Miscalculation) zapojenie sa Západu.

Dlhotrvajúca opotrebovacia vojna (Attrition Warfare). V tomto scenári budú pokračovať operácie protistojacich strán počas neurčitého obdobia. Na jednej strane operácie výrazne neoslabia Rusko vzhľadom na jeho stále značné vojnové kapacity. Na druhej strane dôjde k nárastu ukrajinských spôsobilostí v dôsledku postupného navýšenia západnej vojenskej pomoci. Ruské sily sa budú pravdepodobne naďalej zameriavať na ofenzívne aktivity zamerané na severovýchodnú Ukrajinu s cieľom dosiahnutia hraníc administratívnych oblastí Ukrajiny pripojených k Rusku. V ostatných oblastiach ruské ozbrojené sily zújmu budovanú obranu. Na základe rozhodnutia vojensko-politickej strategickej úrovne sa Ukrajina rozhodne o zvýšení ofenzívnych aktivít hlavne na južnom operačnom smere s cieľom znovuzískania svojho teritória.

Potom ako, Rusko začlenilo dobyté územia na východe Ukrajiny do svojej federácie vyhlásilo, že tieto územia spadajú pod doktrínu národnej bezpečnosti a obrany Ruska, čím oficiálne legitimizovalo potenciálne použitie taktických jadrových zbraní. Možnosť, že Rusko použije taktické jadrové zbrane, nenaruší jednotu západných spojencov Ukrajiny, pokiaľ ide o vojenskú pomoc poskytovanú Ukrajine do takej miery, že by ozbrojené sily Ukrajiny neboli schopné pokračovať v úspešnom vedení operácie na vytlačenie Ruska z dobytých území. Táto situácia donúti obe strany konfliktu prejsť do módu príprav a vedenia opotrebovacej vojny s čakaním na ďalší vhodný moment, kedy jedna zo strán nezíska prevahu.

Postupne v priebehu konfliktu Ukrajina aj Rusko vyčerpajú svoje zdroje a intenzita konfliktu sa zníži, čo povedie k patovej situácii. Tento vývoj povedie k takmer zamrznutiu frontovej línie. Rusko využije prestávku na posilnenie svojej pozície, konsoliduje situáciu na bojisku, doplní zásoby a bude pokračovať v mobilizácii. Trvanie opotrebovacej fázy vojny je ťažko predvídať, no možno konštatovať, že pri jej dlhodobom udržiavaní a strate iniciatívy oboch strán, môže dôjsť k jej preklopeniu do zamrznutého konfliktu. To by však znamenalo snahu Ruska prinútiť Ukrajinu, aby prijala prímerie a status quo rozdelenia Ukrajiny podľa frontovej línie, ktorý by vychádzal z aktuálneho stavu. Rusko nebude ochotné viesť konštruktívne rokovania a stále bude žiadať, aby sa mierové rozhovory uzavreli podľa jeho vlastných podmienok.

Porážka Ruska a obnovenie územnej integrity Ukrajiny. Ukrajina bude pokračovať v upevňovaní svojej strategickej iniciatívy na bojisku. Jej úspešná vojenská kampaň sa stane bodom obratu, pričom ukrajinské sily začnú viacej po sebe nasledujúcich a simultánných protiúderov, aby znovu získali väčšinu svojich území na pevninskej Ukrajine. Úspešne sa uskutočnia aj séria vojenských operácií na znovuzískanie Krymu a polostrov sa dostane pod kontrolu Ukrajiny v dôsledku úplnej vojenskej porážky Ruska. Porazené Rusko bude nútené vstúpiť do rokovaní o mieri za podmienok definovaných Ukrajinou s podporou západných spojencov. Tieto podmienky určia rozsah demilitarizácie Ruska aspoň na území v jeho európskej časti a výšku vojnových reparácií. Ukrajina uzatvorí samostatnú dohodu o bezpečnostných zárukách s garantujúcimi štátmi zo západných spojencov ako dočasné riešenie pred vstupom Ukrajiny do NATO. To bude zahŕňať samostatnú dohodu o bezpečnosti v Čiernom mori, ktorá účinne obmedzí vojenskú prítomnosť Ruska v regióne. Začnú sa rozhovory o odstránení jadrových zbraní z územia Ruska.

V dôsledku tohto vývoja Rusko v strednodobom horizonte utrpí strategickú porážku, ktorá povedie k hlbokým geopolitickým posunom v bezpečnostnej rovnováhe Európy. To by mohlo spustiť okamžitý pád prezidenta Putina a jeho režimu s možnou fragmentáciou krajiny, čo by rovnako viedlo k pádu Lukašenkovho režimu v Bielorusku a začatiu demokratického vývoja v krajine. Porážka Ruska výrazne posilní NATO, ktoré zabezpečí vytvorenie osobitného medzinárodného tribunálu stíhajúceho ruské vojnové zločiny na Ukrajine. Zahraničná vojenská pomoc bude naďalej vytvárať základ schopnosti Ukrajiny čeliť Rusku.

Zlé vyhodnotenie situácie (Miscalculation) a zapojenie sa Západu. Nezákonná anexia nových častí okupovaných ukrajinských území po fingovaných referendách demonštruje Putinovo odhodlanie udržať si ruskú kontrolu nad východnou a južnou časťou Ukrajiny a odstrániť prezidenta Zelenského. Silná medzinárodná solidarita s Ukrajinou, nevýrazný úspech ruských ozbrojených síl na bojisku sťažujú Rusku nájsť prijateľnej možnosti, ktorá by bola akceptovaná ako niečo, čo by Rusku zachovalo jeho prestíž. Proti postupnému úspechu ozbrojených síl Ukrajiny bude Rusko odhodlané použiť taktické jadrové zbrane na ochranu svojich novozískaných území. Rusko rovnako predpokladá, že jeho hrozba prinúti západných spojencov, aby vyvíjali tlak na Ukrajinu k začatiu rokovaní a akceptovaniu straty časti svojho územia ako aj ďalších požiadaviek Ruska.

Západným spojencom sa nepodarí odradiť Rusko od použitia jadrových zbraní, a to aj napriek početným pokusom varovať Rusko pred adekvátnou odvetou a zavedením ďalších účinných sankcií s okamžitým účinkom. Nakoniec, Rusko zasiahne ukrajinské územie stredne veľkými taktickými jadrovými zbraňami, ktorých účinok je obdobný ako boli výbuchy na ciele v Japonsku na konci druhej svetovej vojny. Tieto útoky by mohli byť vedené na dôležité centrá Kyjeva alebo proti ďalším dôležitým civilným cieľom, ale aj vojenským cieľom. Riziká kontaminácie by sa dotkli aj niektorých častí východnej a strednej Európy.

Po okamžitom odsúdení útokov krajinami NATO bude prerokovaná otázka, či v dôsledku šírenia radiácie v podobe radiačného mraku nad členskou krajinou NATO je možné aktivovať článok 5. V snahe o vyhnutie sa ďalšej jadrovej eskalácii, potenciálne aj na východnom krídle NATO, spojenci budú nútení viesť odvetný konvenčný útok. Tento útok by znamenal jednoznačnú zmenu charakteru konfliktu a stal by sa medzinárodným. Je pravdepodobné, že by to znamenalo prenesenie konfliktu aj na veľkú časť európskeho územia. Značné množstvo zbraní a munície, ktoré Rusko stále vlastní, spolu s dodávkami balistických rakiet, bezpilotných systémov a mobilizáciou by spolu vytvorili predpoklady pre dlhodobý a rozsiahly medzinárodný konflikt.

ZÁVER

Na začiatku 21. storočia sa vzťahy medzi Ruskom a Ukrajinou stali osobitne napätými kvôli ich odlišným postojom k eurázijskej a euroatlantickej integrácii, ako aj kvôli napätiu v oblasti bilaterálnych bezpečnostných vzťahov. Ruská otvorená vojenská agresia proti Ukrajine, spočiatku hybridná, neskôr rozsiahla otvorená vojenská intervencia, je výsledkom celého komplexu geopolitických, civilizačných, existenčných, imperiálnych a dokonca aj osobných (behaviorálnych) dôvodov. Vzniknutá situácia je výsledkom snahy Ruska rozšíriť svoj vplyv a dominanciu na celý priestor bývalého ZSSR napriek tomu, že Ukrajina je považovaná za centrálny článok východoeurópskeho geopolitického priestoru v kontexte posilňovania medzinárodných pozícií.

Dôsledky rozsiahleho vojenského útoku na Ukrajinu sú v súčasnej dobe značné a celý ich rozsah bude známy až dlho po ukončení konfliktu. Už teraz však možno konštatovať, že vzniknutá situácia je jednoznačne spúšťačom novej studenej vojny a návratom bipolárneho sveta, kedy sa nanovo definuje regionálna a globálna rovnováha. Na jednej strane došlo k potvrdeniu strategickej jednoty na strane západných krajín, urýchleniu energetickej samostatnosti európskych krajín dosiahnutím zníženia alebo ukončenia závislosti niektorých štátov od ruských nerastných surovín. V ekonomickej oblasti ruská invázia ukazuje, že znížením exportu zemného plynu a ropy sa znižuje výkon ruskej ekonomiky a rovnako diverzifikácia na oblasť Ázie nie je pre Rusko jednoducho realizovateľná (Kotoulas, Pusztai, 2022).

Je zrejmé, že rusko-ukrajinský konflikt prebiehajúci od roku 2014 do súčasnosti, zaberá popredné miesto v spektre silných výziev a hrozieb, ktorým Európa a svet čelili v poslednom desaťročí. Ukazuje na zložitú situáciu, do ktorej sa dostali globálni a regionálni aktéri pri poskytovaní rýchlej a účinnej pomoci Ukrajine. Navyše, mnohostranné konvenčné, hybridné hrozby a vojnové konflikty majú tendenciu sa šíriť. Príkladom môže byť rastúce napätie medzi Čínou, Taiwanom a USA alebo vyostrenie konfliktu medzi Srbskom a Kosovom na Balkáne. Európa a svet čelia zjavnej potrebe širokého medzinárodného dialógu na zníženie miery konvenčných a hybridných hrozieb v oblasti rozvoja a legitímácie novej bezpečnostnej architektúry založenej na jasnom súlade s medzinárodnými právnymi normami.

Ruský útok na Ukrajinu v roku 2022 predstavuje násilné prejavy ruského prístupu k udržaniu bývalých sovietskych republík vo sfére svojho vplyvu. V súčasnej dobe je málo pravdepodobné, že by došlo k rokovaniam o dosiahnutí prímeria a možnému následnému vyjednávaniu medzi znepriatelenými stranami konfliktu. Skôr ako sa tak stane, je potrebné si uvedomiť, že politický systém v Rusku nie je pripravený na vojenskú porážku. Nemožno vylúčiť, že na jej odvrátenie bude ochotný pristúpiť k využitiu jeho celkového potenciálu vrátane jadrových zbraní. Na druhej strane, je Ukrajina neporovnateľne viac závislá na rozsiahlej vojenskej pomoci zo strany Západu. Je otázne, či je vojenské riešenie konfliktu reálne a či ho jedna zo strán dokáže dosiahnuť. Z pohľadu možných scenárov sa ako najpravdepodobnejším javí scenár dlhodobej opotrebovacej vojny, kedy ani jedna zo strán nedokáže získať rozhodujúcu výhodu a iniciatívu. Najnebezpečnejším scenárom sa javí zapojenie Západu do konfliktu a jeho následné rozšírenie do ďalších častí Európy.

Konflikt na Ukrajine ma ďalekosiahle dôsledky s dopadom na doterajšiu bezpečnostnú architektúru nie len v Európe, ale rovnako aj na globálnej úrovni. Rusko sa postupne uzatvára do svojich geopolitických a ideologických konštruktov, čím sa jeho geopolitická pozícia výrazne zhoršuje, čo podporuje rozšírenie NATO prijatím nových členov. Rusko považuje ponuku členstva pre Ukrajinu v EÚ alebo v NATO za veľmi nebezpečné ohrozenie svojich životne dôležitých bezpečnostných a ekonomických záujmov. Ukrajina by tak stála úplne mimo akýkoľvek Ruský vplyv. Konflikt rovnako poukázal na to, že riziko rozpútania veľkého

vojenského konfliktu v Európe stále pretrváva. Je zjavné, že žiadne ozbrojené sily európskych štátov nie sú spôsobilé sa samostatne brániť bez výraznej podpory zo strany NATO a USA.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- ACHARYA, A. - BUZAN, B. 2019. *The Making of Global International Relations. Origins and Evolution of IR at its Centenary*. Cambridge and New York: Cambridge University Press. 2019. 392 s. ISBN 9781108647670. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108647670>
- BERZINŠ, J. 2014. Nový ruský spôsob vedení války a Lotyšsko. In *Vojenské rozhledy*, 2014, roč. 23 (55), č. 3.
- BIELEŇ, S. 2021. Turbulence in the Post-Cold War Era. Warszawa: Publishing house of the University of Warsaw. 2021. 239 s. [online]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/355595239_Turbulence_in_the_Post-Cold_War_Era. DOI: <https://doi.org/10.31338/uw.9788323553205>
- BOWEN, S. A. 2022. Russia's War in Ukraine: Military and Intelligence Aspects. [online]. Dostupné na internete: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R47068>.
- DUGIN, A. 1997. Osnovy geopolitiki. Geopolitichieskoye buduszieye Rossii [Fundamentals of geopolitics. The geopolitical future of Russia]. Moscow: Arktoגיעya. 1997. [online]. Dostupné na internete: <https://vector-eurasia.ru/books/Dugin.Geopolitika.pdf>.
- GERASIMOV, V. 2016. The Value of Science is in the Foresight: New Challenges Demand Rethinking Forms and Methods of Carrying out Combat Operations. *Military Review*. N 1 (January-February). 2016. s. 30–38. [online]. Dostupné na internete: <https://lnk.sk/nd24>.
- GLENN, R. 2009. Thoughts on «Hybrid» Conflict. [online]. Dostupné na internete: <http://www.smallwarsjournal.com/mag/docs-temp/188-glenn.pdf>. (31.07.2022).
- GORBULIN, V. P. (2016). Krym. Viyna: peredumovy rosiyskoi agresii [Crimea. War: prerequisites of Russian aggression]. [online]. Dostupné na internete: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/2399.html>.
- GRYCAK, Y. 2022. V Ukraini vyrishuietsia dolia vsiogo svitu [The fate of the whole world is decided in Ukraine]. 2022. [online]. Dostupné na internete: <https://zbruc.eu/node/110916>.
- HOFFMAN, F. 2007. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Arlington: Potomac Institute for Policy Studies. 2007. [online]. Dostupné na internete: www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf.
- HUNTINGTON, S. P. 2001. Sřet civilizací. Boj kultur a proměna světového rádu. Praha: Rybka publishers, 2001. 445 s. ISBN 8086182495.
- KOROVIN, V. 2016. Impierskiy razgovor. Imperia, geopolitika, idieologia, tradicya [Imperial conversation. Empire, geopolitics, ideology, tradition]. Moscow: Book world. 2016. 384 s. ISBN 9785804108565.
- KOTOULAS, I. - PUSZTAI, W. 2022. Ioannis E. Kotoulas & Wolfgang Puztai, Geopolitics of the War in Ukraine. 2022. [online]. Dostupné na internete: <https://www.aies.at/download/2022/Geopolitics-of-the-War-in-Ukraine-FINAL.pdf>.
- KUZIO, T. 2017. Putin's War Against Ukraine: Revolution, Nationalism, and Crime. London: Publishing Platform. 2017. 490 s. ISBN 1543285864.

- MEARSHEIMER, J. 2018. *The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities*. New Haven, Conn.: Yale University Press. 2018. 328 s. ISBN 0300234198. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctv5cgb1w>
- MEARSHEIMER, J. 2022. The West is principally responsible for the Ukrainian crisis. *The Economist*. Mar 19th. 2022. [online]. Dostupné na internete: <https://www.economist.com/by-invitation/2022/03/11/john-mearsheimer-on-why-the-west-is-principally-responsible-for-the-ukrainian-crisis>.
- MEARSHEIMER, J. 2018. *Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities*. Yale University Press, 2018. JSTOR. [online]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.2307/j.ctv5cgb1w>.
- MCHIEDLOV, M. P. 2001. *Rossiyskaya civilizacyya: Etnokulturnyye i duhovnyye aspekty*. Moscow: Respublica. s.178-192. ISBN 5-250-01823-8.
- MYHALCHENKO, N. 2013. *Ukrainskaya regionalnaya civilizacyya: proshloye, nastoyasziye, budusziye [Ukrainian regional civilization: past, present, future]*. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine. 2013. 340 s. ISBN 9789660268388.
- OSMOLOVSKA, J. 2022. Five Security Scenarios on Russian War in Ukraine for 2022–2023: Implications and Policy Recommendations to Western Partners. [online]. Dostupné na internete: <https://lnk.sk/aag4>.
- PUTIN, V. 2007. Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy. [online]. Dostupné na internete: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/copy/24034>.
- RASMUSSEN, A. F. – BREEDLOV, E, P. NATO for a Dangerous World. Russian aggression has made it clear. We need an alliance that is fitter, faster and more flexible. [17.8.2014], *The Wall Street Journal*. [online]. Dostupné na internete: <https://lnk.sk/bnns>.
- SHERR, J. 2013. *Hard Diplomacy and Soft Coercion: Russia's Influence Abroad*. London: Chatham House. 2013. 152 s. ISBN 9781862032668.
- SHOKOOHI, S. 2023. *Putin's Misperceptions and the Russian Invasion of Ukraine in 2022*. *Central Eurasia Studies*, 15(2), s. 265-288. doi: 10.22059/jcep.2023.349531.450103.
- SPIŠÁK, J. 2022. Vojenské aspekty války na Ukrajině. In *Vojenské rozhledy*. 2022, roč. 31 (4), 103-118. DOI: <https://doi.org/10.3849/2336-2995.31.2022.04.103-118>
- STOJER, R. 2015. Konflikt na Ukrajině a ruský zásah: Nový způsob vedení hybridní války, nebo aplikace klasických postupů? In *Vojenské rozhledy*, 2015, roč. 24 (56), č. 1, s. 26–37.
- TURCHENKO, F. - TURCHENKO, G. 2015. *Proekt «Novorosiya» i novitnia rosiysko-ukrainska viyna*. Kyiv: Institute of History of Ukraine. 2015. 166 s. ISBN 9789660276451.
- UHNCR. 2023. *Data portal*. [online]. Dostupné na internete: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>.
- ZAKARIA, F. 2008. *The post-American World*. New York-London: W.W. Norton & Company. 2008. 336 s. ISBN 0393334805.
- ZALIZNIAK, L. 2017. *Ukraina ta Rosija: viyna civilizacij* . *Universum*. č. 3-4, s. 4–11.
- ZÚNA, P. 2010. Kritický pohled na koncept hybridních válek. In *Vojenské rozhledy*, 2010, roč. 19 (51), č. 3.

plk. Mgr. Jozef TROCHAN
Externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany
AOS generála Milana Rastislava Štefánika
03101 Liptovský Mikuláš
jozef.trochan@mil.sk

EÚ A MIGRÁCIA

EU AND MIGRATION

Michal VAJDA

ABSTRACT

Migration is not a new, modern phenomenon of the present time. On the contrary, the phenomenon of the present time is its demonization, the spread of false and distorted information, mainly in the environment of alternative media and electronic social networks. The aim of the work is to present true, balanced and, as far as possible, comprehensive information about the facts, causes, trends, benefits and security risks associated with the topic of the European Union and migration in a clear and concise manner. It focuses on migration to the European Union from third countries, the factors that cause and accelerate it, and the tools and policies that the Union applies to manage it. When creating the article, publicly available information from official sources of the European Union was analyzed - documents published by the European Commission, the Statistical Office of the European Communities, but also from relevant official policies of the Slovak Republic and peer-reviewed scientific works.

Keywords: migration, European Union, security

ÚVOD

Migrácia nie je novodobý, moderný fenomén súčasnej doby. Naopak fenoménom súčasnej doby je jej démonizovanie, šírenie nepravdivých a skreslených informácií a to hlavne v prostredí alternatívnych médií a elektronických sociálnych sietí. Pod pojmom migrácia sa vo všeobecnosti rozumie akákoľvek „*zmena obvyklého miesta pobytu uskutočnená cez hranice určitej územnej jednotky*“ (Pavlík – Kalibová, 2005, s. 104). Aj letmá analýza vyššie spomínanej definície pojmu naznačuje, že migrácia zahŕňa extrémne širokú oblasť možného výskumu. Dá sa aplikovať na veľké sťahovania národov na území Európy v 4.-7. storočí nášho letopočtu, ale pri ďalšom zovšeobecňovaní hoci aj na akékoľvek presuny pravekých kmeňov z jedného do iného geograficky ohraničeného územia. Ak slovo pobyt alternujeme pojmom výskyt, môžeme o migrácii hovoriť aj v kontexte miliónov rokov histórie pred tým, ako sa na planéte Zem vyskytli prví moderní ľudia, alebo prvé živočíchy vôbec.

Slovenská republika dlhodobo patrí ku krajinám s najnižším počtom cudzincov žijúcich na ich území. Napriek tomu, že až polovica obyvateľov Slovenska vo svojom okolí nepozná cudzina, ktorý by žil na našom území, ale paradoxne pravdepodobne práve preto, je migrácia v SR vnímaná v prevažnej miere ako negatívny jav (Vašečka, 2009). Situácia sa nezmenila ani po Európskej migračnej kríze z roku 2015, keďže množstvo politických subjektov na Slovensku si budovalo lepšiu pozíciu v politickej súťaži práve šírením atmosféry strachu, využívajúc negatívne vnímanie témy populáciou.

Pritom migrácia a s ňou spojené javy objektívne prinášajú nepopierateľné benefity, z ktorých ľudstvo profituje a s najväčšou pravdepodobnosťou aj vďaka svojej existencii v podobe akú dnes poznáme. Zmeny pobytu, výskytu rastlinných a živočíšnych druhov dali vo veľkej miere základ biodiverzite a evolúcii. Aj vďaka miešaniu genetických informácií sa zvyšovala a zvyšuje odolnosť živočíchov, vrátane človeka a jeho schopnosť prispôbiť sa a

odolávať vplyvom okolitého prostredia. Práve migrácia často stála za importom nových poznatkov v rôznych oblastiach výrazne ovplyvňujúcich život človeka – poľnohospodárstve, priemysle, vede, umení a podobne. Naopak, existuje mnoho názorných príkladov toho, že život v izolovaných komunitách môže viesť a v množstve prípadov pravdepodobne aj viedol k ich úpadku alebo úplnému zániku (Rudan, 2006).

Je však nepopierateľným faktom, že migrácia v ostatných desaťročiach nadobúda úplne nové dimenzie. Búra zažité dichotómie jednosmerných tokov aj rozdelenie krajín na emigračné, tranzitné a imigračné (Vašečka, 2009). Prakticky všetky krajiny na svete sú dnes zdrojom migrantov, ich prijímateľom, miestom prechodu a to častokrát dokonca súčasne. Z globálneho pohľadu sa dá aktuálna situácia popísať slovami ako komplexná, turbulentná, chaotická a nepredikovateľná.

Aj pri zúžení pohľadu na problematiku týkajúcu sa migrácie vo vzťahu k Európskej únii téma nestratí na svojej komplexnosti. Všetky krajiny nášho spoločenstva zažívajú odlev vlastných obyvateľov do iných krajín Únie, prílev osôb z inej členskej krajiny a slúžia zároveň na ich tranzit. Z pohľadu Európskej únie ide o vnútornú migráciu. Aj tieto toky sú vo veľkých objemoch a v januári 2023 až 20 miliónov občanov EÚ žilo v inej členskej krajine ako sa narodilo (EUROSTAT, 2023). Z pohľadu európskej bezpečnosti je však najväčšou výzvou migrácia vonkajšia, a to hlavne imigrácia do EÚ z tretích krajín. Aj preto bol výskum problematiky zúžený prevažne práve na túto konkrétnu oblasť. V priebehu výskumu bolo zistené, že úplná izolácia problematiky je obtiažna až nemožná.

Cieľom článku je prehľadným a prierezovým spôsobom prezentovať pravdivé, vyvážené a v rámci možností komplexné informácie o faktoch, príčinách, trendoch, benefitoch a bezpečnostných rizikách spojených s témou Európskej únie a migrácie. Pri tvorbe článku boli analyzované verejne dostupné informácie z oficiálnych zdrojov Európskej únie – dokumenty publikované Európskou komisiou, Štatistickým úradom Európskych spoločenstiev (EUROSTAT), ale aj z relevantných oficiálnych politík SR a recenzovaných vedeckých prác.

1 ŠTATISTIKY A PRÍČINY MIGRÁCIE DO EÚ

Cieľom migračnej politiky EÚ je vytvárať vhodné podmienky v oblasti legálnej migrácie so zreteľom na potreby a schopnosti prijímania cudzincov, vrátane ich integrácie do spoločnosti. Ďalej poskytovať ochranu tým, čo to potrebujú a naopak, bojovať proti nelegálnej migrácii, obchodovaniu s ľuďmi, prevádzkačstvu a otrokárstvu. Európska únia nemá oficiálne definovanú zvlášť internú a externú migračnú politiku (Niemann – Zaun, 2023). Jedným zo základných predpokladov správneho nastavenia migračnej politiky EÚ, ale aj politík jednotlivých členských štátov, ktoré ku riešeniu otázky migrácie pristupujú samostatne a veľmi rôzne, sú nesporne štatistické údaje sledujúce rôzne faktory.

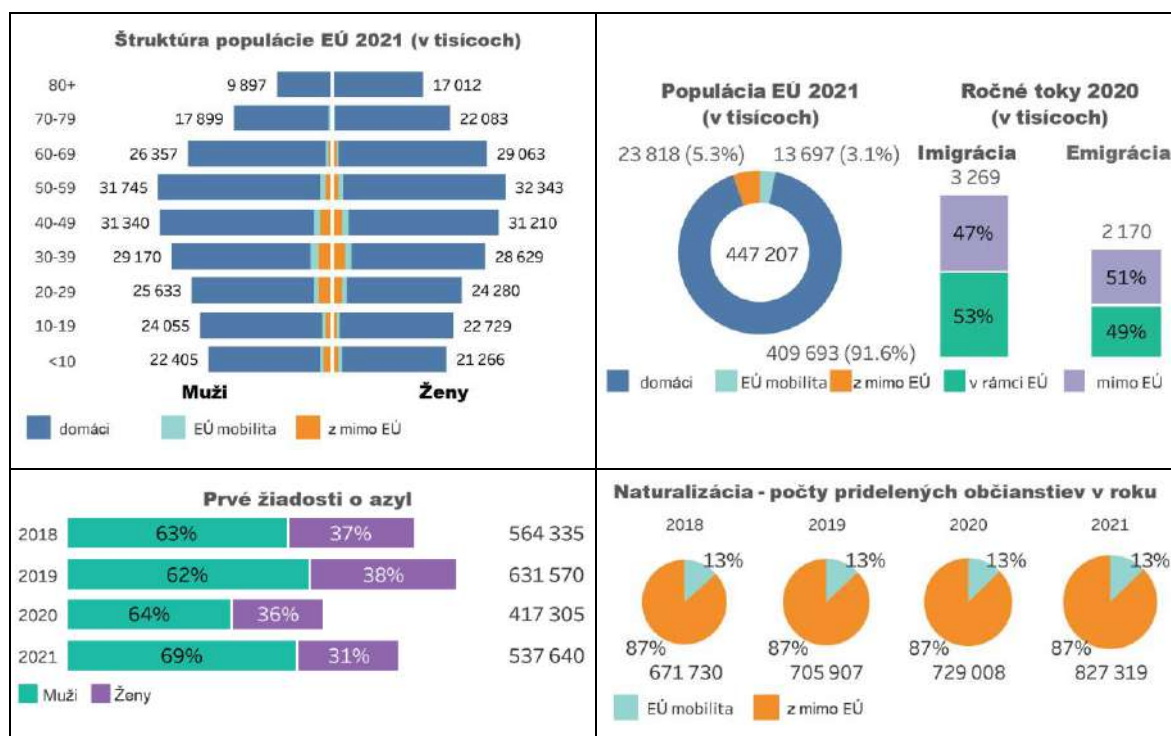
1.1 EÚ A MIGRÁCIA V ČÍSLACH

Európska únia a jej členské štáty využívajú rôzne nástroje na zvládanie a reguláciu migrácie. Krajiny s vyššou mierou imigrantov v rámci svojej populácie si samozrejme ich význam uvedomujú a nástroje migračnej politiky nastavujú a využívajú tak, aby v maximálnej miere integrovali takých migrantov, ktorí sú v súlade s potrebami a v prospech ich vlastnej populácie. Európsky imigračný portál (https://immigration-portal.ec.europa.eu/index_en) definuje a doslova pozýva kategórie migrantov, ktorých Európska uvíta na svojom území, ako vysokokvalifikovaných pracovníkov, vedcov, študentov či sezónnych pracovníkov. Správne uplatňovanie nástrojov migračnej politiky umožňujú podrobné dáta, ktoré zhromažďuje pre Európsku komisiu EUROSTAT. V prehľadnej forme vhodnej pre politikov, výskumníkov,

ekonómov ale aj širokú verejnosť Európska komisia vydáva aj ročenku atlas migrácie. Z dát Atlasu migrácie 2022 (Scapolo a kol., 2023) a údajov EUROSTAT-u vychádzal autor aj pri spracovaní nasledujúcich podkapitol.

1.1.1 ZÁKLADNÝ PREHĽAD

Európska únia má v súčasnosti približne 450 miliónov obyvateľov, pričom viac ako 38 miliónov, teda 8,5 % z nich, žije v inej krajine ako sa narodilo. Prevažujú migranti z krajín mimo EÚ, týchto v roku 2021 žilo na území EÚ takmer 24 miliónov. Migračné toky v ostatných rokoch kulminovali v roku 2015, avšak naďalej celkový ročný pohyb v rámci EÚ dosahuje relatívne vysoké hodnoty – v roku 2020 to bolo spolu takmer 5,5 milióna ľudí. Z celkového pohľadu na úniu imigrácia dlhodobo prevyšuje emigráciu. V roku 2020 do členských krajín prišlo 3,27 milióna obyvateľov, pričom viac ako polovica z nich z inej krajiny EÚ a 47%, čiže zhruba 1,5 milióna, z tretích krajín. Keďže však viac ako 1 milión občanov Európsku úniu opustilo, celkový prírastok populácie zapríčinený migráciou bol len približne 1,1 milióna. Medzi žiadateľmi o azyl prevyšujú so stúpajúcim trendom muži, ktorí v roku 2021 podali až viac ako 2/3 z celkového počtu žiadostí. Miera naturalizácie vykazuje rovnako stúpajúce tendencie, keď z ostatných štyroch rokov vrcholila v roku 2021 pridelením viac ako 800 tisíc občianstiev členských krajín EÚ. Pri pohľade na demografickú pyramídu je zjavné, že migrujúce obyvateľstvo predstavuje nezanedbateľnú zložku populácie Únie, pričom najvyššie zastúpenie má medzi jej produktívnou časťou. Viac podrobností a grafické znázornenie na obrázku 1:

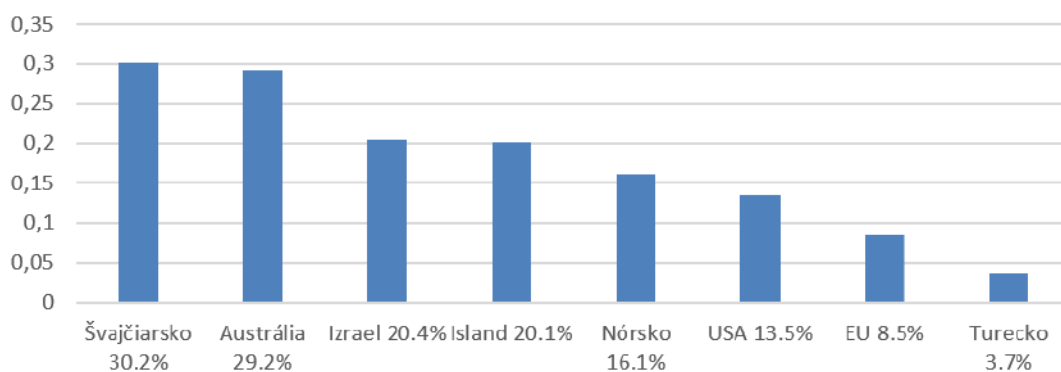

Obrázok 1 Základné údaje o celkových počtoch spojených s migráciou v EÚ
Zdroj: Scapolo a kol., 2023

1.1.2 EÚ A MIGRÁCIA Z GLOBÁLNEHO POHĽADU

Faktom je, že miera migrácie do Európskej únie nie je zo svetového pohľadu na výnimočne vysokých hodnotách. Na obrázku 2 je graficky znázornený percentuálny podiel

obyvateľov krajín, ktorí boli narodení v inej krajine než sa trvalo zdržiavajú. Je možné konštatovať, že miera migrácie z globálneho pohľadu je nižšia ako v mnohých rozvinutých krajinách.

Obrázok 2 Podiel obyvateľstva narodeného v inej krajine, než v krajine pobytu, vo vyspelých krajinách sveta
Zdroj: EUROSTAT, 2023

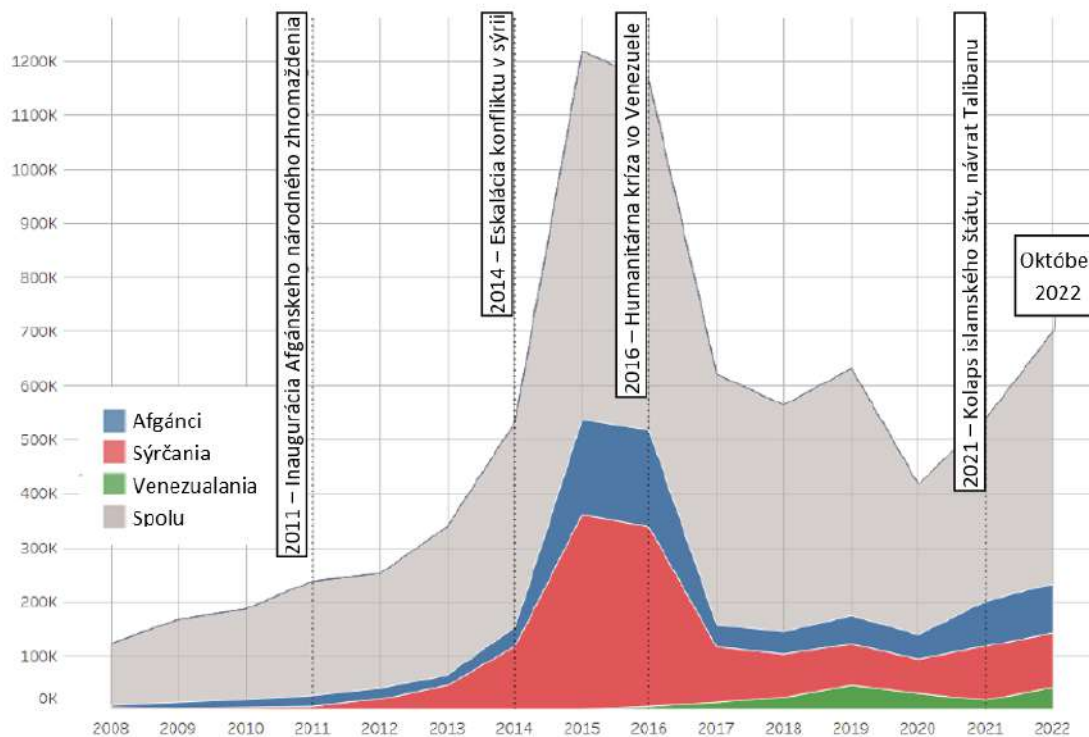
1.2 KDE HĽADAŤ PRÍČINY MIGRÁCIE

Ako už bolo spomínané v úvode článku, migrácia je jav, ktorý nie je ničím novým, je to dlhodobý sledovateľný proces, v širšom slova zmysle pozorovateľný v minulosti dávno pred výskytom človeka na planéte Zem. Príčiny migrácie rastlinných a živočíšnych druhov možno hľadať v tom, že opúšťajú lokality s menej priaznivými podmienkami a usadzujú sa v miestach viac vhodných pre život. Analogicky aj sťahovania ľudí v dávnej minulosti boli primárne ovplyvnené týmito základnými push a pull faktormi, ktoré ich vyhánali z jedného miesta, resp. lákali do novej lokality. Rozdiel je samozrejme v tom, že človek, postupne ako sa úroveň jeho poznania vyvíjala, toto konanie ovplyvňoval svojou vôľou.

V pravekej spoločnosti žili ľudia v malých a izolovaných spoločnostiach a boli pri migrácii ovplyvnení hlavne výskytom iných živočíšnych a rastlinných druhov, ktorými sa živili. Od čias neolitického obdobia však človek dokázal svoje prostredie prispôbiť svojim potrebám a sám tak výraznejšie ovplyvňovať podmienky v ktorých žili čoraz väčšie a hustejšie osídlené spoločnosti. Kým praveký kmeň pri úteku pred komármi do vyššie položenej lokality len s malou pravdepodobnosťou výraznejšie ovplyvnil životy iných kmeňov, v súčasnom previazanom a komplexnom svete, s prístupom k informáciám a mobilite je situácia výrazne komplikovanejšia.

1.2.1 PUSH FAKTORY ZAPRÍČIŇUJÚCE MIGRÁCIU

Ako už z názvu vyplýva (push = tlačíť), ide o impulzy, ktoré populáciu nútia opustiť obvyklé miesta pobytu. Migračné vlny, ktoré najvýraznejšie ovplyvňujú EÚ boli spôsobené práve nimi. Podľa Maslowovej pyramídy ľudských potrieb je potreba bezpečia a istoty druhou najdôležitejšou ihneď po fyziologických potrebách. A práve stratu bezpečia je možné identifikovať ako kľúčový faktor, ktorý vyhnal zo svojich domovov milióny ľudí z krajín najviac postihnutých udalosťami v Afganistane, Sýrii, Venezuele alebo aktuálne na Ukrajine, ako vidieť na obrázku 3:

Obrázok 3 Počty prvých žiadostí o azyl v EÚ a súvis s udalosťami v Afganistane, Sýrii a Venezuele
Zdroj: Scapolo a kol., 2023

Označiť ako príčinu migrácie len push faktor spôsobený konfliktami v problematických krajinách by bolo prílišným zjednodušením problému. Z grafu na obrázku 3 však jednoznačne vyplýva súvis pocitu ohrozenia, nedostatku bezpečnosti a motivácie opustiť krajinu, v ktorej sa už obyvateľstvo, alebo jeho konkrétna časť necíti bezpečne a výrazných nárastov migračných tokov z týchto krajín. Problém je však oveľa komplexnejší a okrem faktorov, ktoré migrantov tlačia z krajiny vstupujú výrazne do hry aj faktory, ktoré ich do iných krajín lákajú, prípadne ich pohyb usmerňujú, spomaľujú, zrýchľujú alebo dokonca zastavujú.

1.2.2 PULL FAKTORY AKCELERUJÚCE A USMERŇUJÚCE MIGRÁCIU

Za pull faktory (pull = ťahať) sa označujú tie, ktoré migranta, alebo potencionálneho migranta, motivujú k tomu, aby si zvolil za svoje nové miesto pobytu konkrétnu krajinu. Lákavou a atraktívnou destináciou sa môže stať cieľová krajina aj bez cieleného vytvárania pull faktorov – napríklad vysokou úrovňou bezpečnosti a životnej úrovne svojich obyvateľov.

Migračná politika EÚ, ale aj migračné politiky jednotlivých členských štátov, však podmienky priťahujúce migrantov vytvárajú aj zámerne a migračné toky podporujú. Dôvodov na takúto politiku je viacero. Okrem tradičných pilierov azylovej politiky týkajúcich sa ochrany osôb, ktoré opustili domovské krajiny z dôvodov vážneho bezprávia, hroziaceho prenasledovania a ako prejav solidarity z humanitárnych alebo iných dôvodov, uplatňuje EÚ aj politiky aktívne akcelerujúce imigráciu z tretích krajín (Migračná politika SR s výhľadom do roku 2025, 2020).

Jedným z hlavných dôvodov podpory migračných tokov do EÚ je nepriaznivý demografický vývoj Únie a jej jednotlivých členských krajín. Obrázok 1 na grafe Štruktúra

populácie EÚ 2021 zobrazuje, ako nepriaznivo sa pre Úniu vyvíja demografická pyramída, ktorá svojím tvarom pripomína pyramídu už len veľmi vzdialene. Nedostatočné prírastky obyvateľstva členských krajín sa prejavujú nízkym zastúpením detí a mladej populácie, čo v najbližších desaťročiach, v kombinácii so starnutím najpočetnejších ročníkov a predlžovaním dĺžky života, môže spôsobiť vážne spoločenské, ekonomické ale aj bezpečnostné problémy.

Za udržateľnú reprodukciu sa považuje taká úroveň pôrodnosti, ktorá zabezpečí, že pri zohľadnení úmrtnosti pripadnú na každú ženu 2 deti, ktoré sa dožijú reprodukčného veku. V našich podmienkach nízkej úmrtnosti je hodnota pôrodnosti, ktorá by zaručila udržateľnú reprodukciu rovná približne hodnote 2,1. Dlhodobou sa však priemerná pôrodnosť členských krajín pohybuje na hodnote približne 1,5. Bez podstatných zásahov by zo štatistického hľadiska táto hodnota znamenala postupný úpadok až úplné vymiznutie populácie EÚ. Jedným z možných nástrojov na riešenie tohto problému sa javí aj riadená migrácia, zameraná na imigráciu mládeže a osôb v produktívnom veku, ale napríklad aj na motiváciu mladých ľudí vrátiť sa do pôvodnej krajiny pobytu. Výskumy v tejto oblasti ukazujú, že aplikáciou vhodných zásahov, spojených so selekciou migrantov, zmenami vo vzdelávaní a povzbudzovaní pôrodnosti je možné dosiahnuť pozoruhodné výsledky. Za priekopnícke krajiny, ktoré úspešne aplikujú politiky riadenej migrácie v prospech pozitívneho vývoja demografického zloženia spoločnosti možno označiť napríklad Švédsko a Kanadu (Marois a kol., 2020).

2 MIGRÁCIA A BEZPEČNOSŤ EURÓPSKEJ ÚNIE

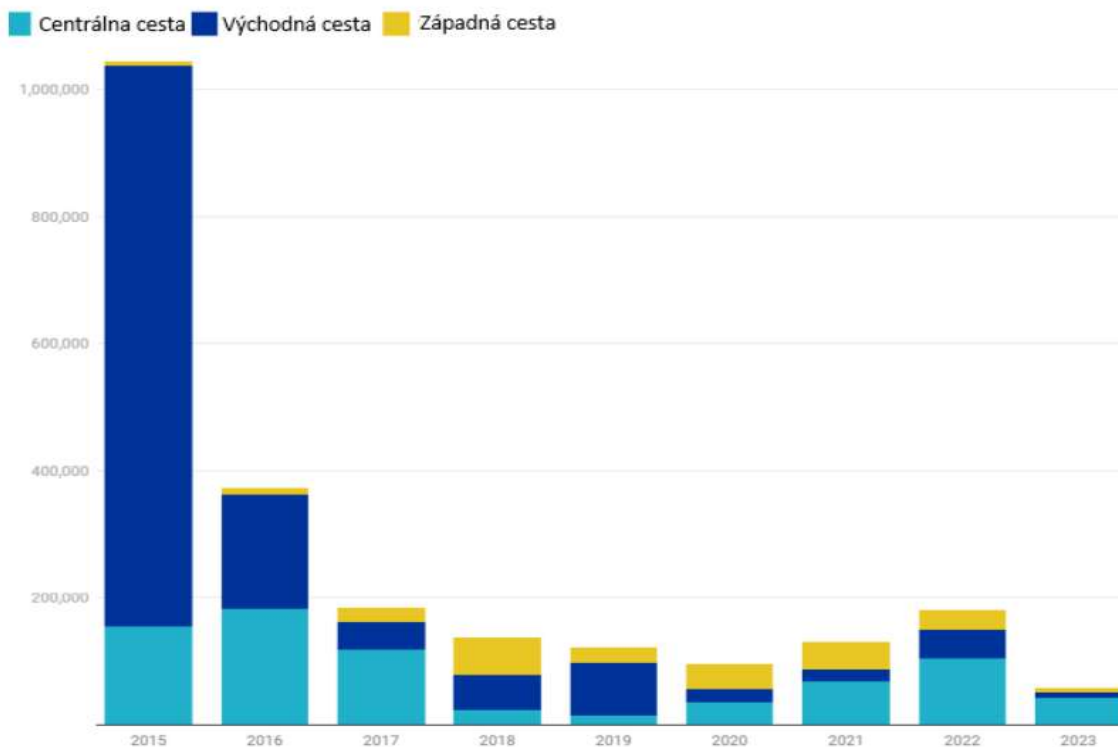
Celkom oprávnené sa s problémom migrácie začali spájať otázky bezpečnosti hlavne počas a po migračnej kríze v roku 2015. Išlo o najväčšiu migračnú vlnu od vzniku Únie a okrem svojej masovosti bola príznačná tým, že väčšina migrantov pochádzala z etnicky, kultúrne a nábožensky výrazne odlišného prostredia.

K enormnému tlaku migrantov na Schengenské hranice a ich ďalšiemu nekontrolovanému pohybu v Schengenskom priestore výrazne napomohla aj politika otvorených dverí, ktorú v auguste 2015 začalo uplatňovať Nemecko. To sa rozhodlo, na základe diskrečného práva posudzovať žiadosti o medzinárodnú ochranu bez toho, aby skúmalo akým spôsobom sa migrant do Únie dostal.

Keď v lete a na jeseň roku 2015 migračná kríza vypukla naplno, do Európy sa valili státisíce migrantov bez toho, aby ich štáty strážiace Schengenskú hranicu akokoľvek regulovali, alebo aspoň monitorovali ich pohyb. Úlohy potrebné pre registráciu po prekročení hraníc a kontrolu totožnosti tieto štáty nezvládli. Nebol absolútne žiadny prehľad o tom, kto do Únie prichádza a v davoch neboli nijako oddelení oprávnení žiadatelia o medzinárodnú ochranu od v lepšom prípade ekonomických migrantov a v horšom prípade bojovníkov Islamského štátu (Břicháček, 2016).

K razantnejšiemu postoju Únie k riešeniu problémov spojených s ilegálnou migráciou prispeli série islamom motivovaných útokov v Západnej Európe a série sexuálne motivovaných udalostí z Novoročných osláv na prelome rokov 2015 a 2016, keď len na území Nemecka bolo hlásených viac ako 1000 sexuálne motivovaných útokov spáchaných prevažne nelegálnymi prisťahovalcami. Zároveň začala výrazná polarizácia obyvateľov Únie vo vzťahu k prisťahovalcom.

O rozsahu, intenzite a nezvládnutí nelegálnej migračnej vlny vypovedá grafické znázornenie na Obrázku 4:

Obrázok 4 Počty nelegálnych prechodov hraníc EÚ v rokoch 2015 - 2023

Zdroj: European council, 2023

2.1 NÁSTROJE A POLITIKY VYUŽÍVANÉ EÚ NA REGULÁCIU EXTERNEJ MIGRÁCIE

Prakticky od začiatku svojho fungovania Únia vytvárala bilaterálne, regionálne, ale aj interkontinentálne dohody a programy týkajúce sa regulácie externej migrácie. Migračná vlna z roku 2015 a s ňou spojené vyššie spomenuté bezpečnostné incidenty, ale napríklad aj dramatický nárast úmrtí migrantov v Stredozemnom mori, prinútil EÚ a jednotlivé členské štáty upraviť, alebo začať využívať nové nástroje a politiky. Ich stručný prehľad je obsahom nasledujúcich podkapitol.

2.1.1 EXTERNALIZÁCIA RIADENIA MIGRÁCIE A JEJ PREPOJENIE SO SPOLOČNOU BEZPEČNOSTNOU A OBRANNOU POLITIKOU EÚ (CSDP)

V reakcii na migračnú krízu v roku 2015 Európsky parlament súhlasil s rozšírením misie EUCAP Sahel Niger, na podporu Nigérijskej vlády, na zabránenie nelegálnej migrácie. Po zmene mandátu misia vytvorila základňu na hlavnej migračnej trase migrantov zo Západnej Afriky smerujúcich do Líbie a následne do EÚ. V júni 2015 Únia spustila aj námornú operáciu proti prevádzkačstvu a pašovaniu v Stredozemnom mori EUNAVFOR Med, zameranú na rozloženie sietí obchodníkov s ľuďmi. Misia vyhľadáva a obsadzuje podozrivé plavidlá.

2.1.2 POSILNENIE OCHRANY HRANÍC, PÁTRACÍCH A ZÁCHRANNÝCH AKTIVÍT

Za účelom ochrany hraníc má Únia zriadenú už od roku 2005 agentúru Frontex. Táto mala spočiatku len podporný charakter a rozpočet približne 6 miliónov € ročne. Hlavne od roku

2015 však tento rozpočet výrazne vzrástol a v súčasnosti presahuje hodnotu 500 miliónov € ročne. Zároveň Európsky parlament v roku 2016 výrazne posilnil kompetencie agentúry, prijatím nariadenia o Európskej pohraničnej a pobrežnej strážii (EBCG). V súčasnosti Frontex disponuje viac ako 10 000 vlastnými príslušníkmi pobrežnej a pohraničnej strážie a má kompetencie posilniť hranice EÚ dokonca aj v prípade nesúhlasu členských štátov (Niemann – Zaun, 2023).

2.1.3 NÁVRATOVÉ A READMISNÉ DOHODY

Sú uzatvárané centrálné – medzi Úniou a krajinami pôvodu migrácie, bilaterálne – medzi členskou krajinou EÚ a treťou krajinou alebo multilaterálne – medzi viacerými krajinami súčasne. Práve príkladom multilaterálnej readmisnej dohody je dohoda medzi Tureckom a EÚ o návrate nelegálnych migrantov na územie Turecka, platná od roku 2016. Aj keď sa o nej hovorí ako o dohode medzi Úniou a Tureckom, v skutočnosti ju podpisovali predstavitelia jednotlivých členských štátov. S najväčšou pravdepodobnosťou preto, aby obišli možnosť uplatnenia práva veta neposlušných členov Únie. Viacerí odborníci však upozorňujú, že tým pádom boli vlastne obídené základné princípy fungovania EÚ (Niemann – Zaun, 2023). Napriek kontroverznosti dohody, ktorá bola často označovaná ako nástroj vydierania zo strany Turecka, je pravdepodobné, že dohoda pomohla znížiť a zabránila novým príchodom migrantov zo Sýrie, za cenu investícií do tureckej utečeneckej infraštruktúry vo výške 6 miliárd €.

2.1.4 POMOC V OBLASTI ROZVOJA A OBCHODU

V kontexte migračnej krízy z roku 2015 sa výrazne zvýšili investície Európskej únie prúdiace do tretích krajín za účelom externalizovaného riadenia migrácie, hlavne vytvorením fondu EUTF Afrika. V rámci neho bolo podporených 251 projektov v celkovej hodnote takmer 5 miliárd € v 26 afrických krajinách (European Commission, 2022). Touto investíciou sa Únia pokúša vytvárať v krajinách pôvodu migrácie podmienky na kreovanie pracovných príležitostí, ktoré by udržali potenciálnych migrantov v krajinách pôvodu.

2.2 ÚČINNOSŤ NÁSTROJOV A POLITÍK EÚ NA REGULÁCIU MIGRÁCIE

Napriek skepticizmu a kritike politík a nástrojov EÚ na zvládanie migrácie, je možné konštatovať, že ich účinnosť je relatívne vysoká, viď. pokles nelegálnej migrácie na Obrázku 4. Zároveň je možné tvrdiť, že migračná kríza z roku 2015, skúsenosti získané pri jej zvládaní, posilnenie kompetencií a nástrojov migračnej politiky Únie, vytvorili predpoklady pre jednoduchšie zvládnutie súčasnej utečeneckej krízy súvisiacej s vojnou na Ukrajine.

ZÁVER

Bola by EÚ bez migrácie bezpečnejším miestom?

Súčasný svet je možné charakterizovať mimoriadne vysokým stupňom komplexnosti a previazanosti. Snahy o izoláciu problému bezpečnostných rizík zameraním externej migrácie do Európskej únie by boli veľmi krátkozraké. Rovnako snahy o izolovanie problému migrácie len do roviny imigrácie z tretích krajín, je prakticky nemožné. Migračné toky medzi členskými krajinami, smerom von mimo Únie a naopak do Únie sú v takých vysokých objemoch, viď Obrázok 1, že výrazným spôsobom zasahujú do prakticky všetkých oblastí života Únie.

Úplným uzavretím migračných kanálov smerujúcich do EÚ by sa veľmi pravdepodobne narušila súčasná krehká rovnováha, ktorú sa snaží nájsť Únia ako celok, ale ešte viac jednotlivé členské štáty. Existujúca potreba eliminácie vplyvov emigrácie, odlivu mozgov, nedostatku pracovnej sily v konkrétnych odvetviach, nízkej pôrodnosti, starnúcej populácie a ďalších je zjavná. Na druhej strane sa ukázalo aj to, že politika otvorených dverí vystavuje Európu aj bezpečnostným hrozbám.

Jednoduché zavretie dverí však nie je v takom komplexnom prostredí univerzálnym riešením. Negatívnym príkladom nesprávne aplikovanej migračnej politiky sa žiaľ môže javiť práve Slovenská republika. Až do vypuknutia utečeneckej krízy zapríčinennej vojnou na Ukrajine sme boli krajinou Únie s najnižším počtom imigrantov na tisíc obyvateľov (EUROSTAT, 2023). Naopak emigrácia, úbytok pracovnej sily a odliv mozgov sú v SR na alarmujúcej úrovni. Kombinácia týchto faktorov prináša riziko, že SR príde do roku 2070 až o 30% pracovnej sily (European Commission, 2018). Napriek tomu postoje Slovákov voči imigrácii sú doteraz mimoriadne negatívne.

Strážiť migrantami, bezpečnostnými hrozbami, ktoré so sebou prinášajú, v prostredí populácie s prevažujúcimi negatívnymi postojmi k migrácii, môže priniesť výrazný politický prospech. Je však bezpečné, keď sa o naše deti musia starať lekári vo veku nad 70 rokov, rušíme pre nedostatok lekárov oddelenia alebo celé nemocnice? Bezpečnosť sa nedá izolovať len na sexuálne násilie páchané na ženách migrantami. Udalosti po Brexite, keď Veľká Británia pre akútny nedostatok vyhostených šoférov zažívala krízu v oblastiach potravinovej a energetickej bezpečnosti, ukazujú na komplexnosť a previazanosť súčasného sveta vo vzťahu k migrácii.

Vojna na Ukrajine a súvisiace utečenecké toky, ktoré smerovali aj na Slovensko, znamenali okrem nutnosti zvládnuť tranzit aj 450 násobne zvýšený záujem o zotrvanie cudzích štátnych príslušníkov na území SR. To nás postavilo do situácie rekordného nárastu v rámci EÚ (Scapolo a kol., 2023). Je pravdepodobné, že zvládnutie tohto náporu bude znamenať aj zmenu postojov občanov SR k imigrácii, ako k jednému z nástrojov na vyriešenie negatívnych javov spojených s emigráciou a odlivom pracovnej sily a mozgov zo Slovenska.

Stlmením migračnej krízy z roku 2015 a jej následkov, zvládaním súčasnej utečeneckej vlny z Ukrajiny, vytvorením účinných nástrojov a politik Únia napriek počiatočným problémom preukázala schopnosť reagovať na bezpečnostné hrozby spojené s príchodom migrantov a ukázala pripravenosť čeliť v budúcnosti prípadným ďalším krízam podobných, alebo nebodaj ešte väčších rozmerov. Cítiť to aj z príhovoru Ursuly von der Leyen pri hodnotení stavu únie v roku 2022: „Naše aktivity v súvislosti s ukrajinskými utečencami nesmú byť len výnimkou. Môžu byť návodom ako pokračovať ďalej. Potrebujeme férovo a rýchle postupy, systém ktorý odolá kríze a je rýchlo aplikovateľný a permanentný a právne záväzný mechanizmus, ktorý zaručí solidaritu“ (Von der Leyen, 2022).

Cieľom práce bolo prehľadným a prierezovým spôsobom prezentovať pravdivé, vyvážené a v rámci možností komplexné informácie o faktoch, príčinách, trendoch, benefitoch a bezpečnostných rizikách spojených s témou Európskej únie a migrácie. Autor prácou potvrdil, že migrácia je nevyhnutnou súčasťou života európskeho spoločenstva. Jej miera je v porovnaní s inými vyspelými krajinami sveta relatívne nízka. Z imigrácie z tretích krajín môže Únia a hlavne jednotlivé členské krajiny vrátane Slovenska profitovať a tmiť pomocou nej negatívne dopady emigrácie, odlivu pracovnej sily, odlivu mozgov, nízkej pôrodnosti a starnutia populácie. Je však extrémne dôležité, aby šlo o imigráciu riadenú, v súlade s potrebami a schopnosťami prijímania cudzincov. O toto sa dokáže Únia výrazne lepšie postarať ako v minulosti, s pomocou vhodných nástrojov, rovnako ovplyvňovať push faktory externalizovaním riadenia migrácie mimo územia EÚ.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- EUROSTAT. 2023. *Population on 1 January by age group, sex and country of birth*. [online]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/MIGR_POP3CTB__custom_5958588/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=3876784e-fd97-4fe3-a740-2bd2154233cd
- EUROPEAN COMMISSION. 2018. *Ageing working group: Country fiche on 2018 pension projections of the Slovak republic*. [online]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/final_country_fiche_sk.pdf
- EUROPEAN COMMISSION. 2022. *EU Emergency Trust Fund for Africa*. [online]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/trustfundforafrica/index_en
- EUROPEAN COUNCIL. 2023. *Infographic - Migration flows: Eastern, Central and Western routes*. [online]. Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/migration-flows-to-europe/>
- BŘICHÁČEK, T. 2016. *Unie ve viru migrační krize*. Praha: Institut Václava Klause, 2016. 262 s. ISBN 9788075420237.
- KOVŤUK, O. a kol. 2022. *Odliv mozgov a jeho vplyv na jednotlivé odvetvia a regióny v SR*. [online]. Dostupné na internete: <https://www.azzz.sk/soubor/analyza-odliv-mozgov-a-jeho-vplyv-na-jednotlive-odvetvia-a-regiony-v-sr>
- MAROIS, G. a kol. 2020. Population aging, migration, and productivity in Europe. In *PNAS* [online]. 2020, vol. 117, no. 14. Dostupné na internete: <https://www.pnas.org/doi/epdf/10.1073/pnas.1918988117> DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.1918988117>
- MIGRAČNÁ POLITIKA SLOVENSKEJ REPUBLIKY S VÝHLADOM DO ROKU 2025, 2020. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?zamer-migracnej-politiky-slovenskej-republiky&subor=419162>
- NIEMANN, A – ZAUN, N. 2023. Introduction: EU external migration policy and EU migration governance: introduction. In *Journal of Ethnic and Migration Studies* [online]. DOI: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2023.2193710>
- PAVLÍK, Z. – KALIBOVÁ, K. 2005. *Mnohojazyčný demografický slovník/český svazek*. Praha: Česká demografická společnost, 2005. 182 s. ISBN 80-239-4864-4.
- RUDAN, I. 2006. Health effects of human population isolation and admixture. In *Croatian medical journal*, 47, 2006, 4, s. 526–531.
- SCAPOLO, F. a kol. 2023. *Atlas of Migration – 2022*. [online]. Dostupné na internete: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/atlas-migration_en
- VÁŠEČKA, M. 2009. *Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v Slovenskej republike*. [online]. Dostupné na internete: https://www.iom.sk/sk/publikacie/integracia-migrantov.html?download=104:mic/postoje_verejnosti_k_cudzincom_iom.pdf
- VON DER LEYEN, U. 2022. *State of the Union 2022*. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_22_5493

mjr. Ing. Michal VAJDA
Externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
michal.vajda@aos.sk

APPLICATION OF FUTUROLOGY FOR THE ANALYSIS OF THE SECURITY ENVIRONMENT (IS IT POSSIBLE TO DETERMINE THE FUTURE?)

Csaba VIDA

ABSTRACT

In the 21st century, previously unseen processes could be identified in the security environment, one element of which was extremely unexpected and rapidly changes in the security situation. In the rapidly changing security environment, it has become increasingly important to define the future, that is, to predict future challenges, risks and threats, which is necessary for a country to be able to respond to emerging threats. In security studies, there are various methods (e.g. matrix analysis) available to define the current security environment, which are only limited in their ability to present the future. Therefore, the author examined future research (futures research), how can it be used to determine the future in the field of security? In his brief analysis of futures research, he examined the differences between forecasting and visioning the future. During the analysis of futures research analysis methods, he emphasized the procedures that are suitable for predicting changes in the security environment, as well as for determining the future security situation.

Keywords: security, analysis, futures research, security studies

INTRODUCTION – THE IMPORTANCE OF KNOWING THE FUTURE

In the 21st century, based on our experience so far, extremely rapid changes can be observed in the international community, which are increasingly extreme and more sudden compared to the past. Such events and variations occur that have never been seen before. As a result, international relations are constantly changing, in which they are no longer always valid, and new processes arise. The outcome of the new processes is not known, because there is no relevant experience. Unexpected and unknown processes also make it difficult to define the security environment. Knowledge of the security situation is extremely important for the existence of countries. In the 21st century, the security situation is constantly deteriorating, which can also be defined as a trend. Therefore, it is necessary to accurately define the security situation, especially the emerging challenges, risks and threats, and predict their impact. Not only the negative, but also the positive safety factors must be examined, because they also determine safety.

This made it necessary to forecast¹ the country's security situation and development. State decision-makers need to be aware of future security risk factors in order to respond to negative security processes and protect the country, but this requires predicting changes in the security situation. For this, it is necessary to develop methods in the theory of international relations and in security studies that help to define the security of the future as precisely as possible.

In the theory of international relations and in the security studies, more and more studies are being prepared that deal with the prediction of the security situation, but concrete analytical methods can be seen behind only a few. Knowing the future, that is, the future risk factors,

¹ I will discuss the difference between forecast and foresight later, as they are not synonymous.

provides state decision-makers with the ability to activate appropriate protection mechanisms that can prevent the reduction or elimination of the effects of negative security factors. Among the various traditional methods for assessing the security situation, there are also those that are suitable for determining future prospects. In addition, the methods of futurology include those that can be used to determine the future development of the security situation.

1 FUTUROLOGY

The main question is whether it is possible to define the future to any degree? Yes, because within the framework of futurology, there are methods and procedures that provide the opportunity to determine the future's occurrence with different probabilities. For this, it is necessary to define what futurology is.²

The futurology is an almost century-old discipline, which can now be considered an independent discipline. In 1928, Oskar Morgenstern³ wrote for the first time in the field of economic science about the possibility of prognostication. In 1945, Ossip K. Flechtheim⁴ published the first work⁵ on future research, but he has coined the word futurology in 1943. Futurology was first developed as a part of economic science, in order to predict economic processes, but nowadays the results of futurology are used in all sciences, so the theories of security and the theory of international relations are also used.

There are many concepts of future research, but I think a concept from 1977 best reflects its content: 'futures research is the preliminary knowledge that deals with the scientific exploration of the future, outlining the possible variant of future development.'⁶ A scientific approach to future research is considered futurology. So the science of futurology and its methods help in determining the future. An important defining the futurology is that the future must be separated from the forecast, because the future refers to a fact that will occur later compared to the present, while the forecast shows the way to the future. In addition, the statement that there are several futures must be taken into account, because in the present, as a result of the decision points, several alternative futures exist. Thus, the decisions to be made in the present influence the development of the future, so there is no future written in advance. The goal of futurology (that is, forecasting the future) is to define future alternatives as accurately as possible using different analysis methods. So the future is relatively easy to determine, but the probability of its occurrence ranges over a wide spectrum. Therefore, the goal is to define the future as accurately as possible.⁷

² Meaning of futurology – <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/futurology>, downloads: 31.08.2023.

³ Oskar Morgenstern is an Austrian economist of German origin who continued his work in the United States of America after the Anschluss, where he worked with János Neumann. This resulted in the foundation of game theory. In 1928, he wrote the work "Wirtschaftsprognose: Eine Untersuchung ihrer Voraussetzungen und Möglichkeiten" as a scholarship recipient of the Rockefeller Foundation.

⁴ Ossip K. Flechtheim, born in what is now Ukraine as Nikolayev, is a German lawyer and political scientist who worked in Germany, except during the period of Nazi rule, because he emigrated first to Switzerland and then to the United States of America, but returned to Germany at the end of the war. He is considered one of the founders of futures research.

⁵ FLECHTHEIM, Ossip K.: Teaching the Future. The Journal of Higher Education, Vol. 16, No. 9, 1945. pp. 460–465.

⁶ Lajos BESENYEI– Csaba DOMÁN: Time series models of business forecasts (A jövő kutatás feladatai és gondjai). Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2011.
<https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/handle/123456789/12937>; downloads: 31.08.2023.

⁷ Erzsébet GIDAI: Tasks and problems of future research. (A jövő kutatás feladatai és gondjai.) Gazdaság és Társadalom, 2000/1–2. p. 85.
http://real.mtak.hu/42384/1/GT_2000_1_2_02_Gidai_u.pdf; downloads: 31.08.2023.

An important finding in futurology is that a distinction must be made between forecast and foresight. The difference between the two concepts is shown by the fact that the different trends in futurology were also formed based on different interpretations of the two concepts. The two concepts also show the evolution of futurology, because in the beginning the emphasis was placed on forecasting, while nowadays the search for a vision of the future plays a greater role. Forecasting basically focuses on one problem at a time, which tries to define the future picture based on simplified measurable data, using different - mainly statistical - models, while foresight uses a system-level approach to the future to learn about the future, thus, among other things, it strives to create complex scenarios.⁸

2 ANALYSIS METHODS FOR SECURITY SITUATION

In security studies, there are many methods and procedures for defining the security environment, which are able to outline the security situation with varying degrees of accuracy and detail. Security analysis procedures can be divided into structured and non-structured methods, which are well suited for determining the security situation. Structured methods provide a much more objective result, because non-structured methods also involve subjective elements. Nevertheless, non-structured methods can also provide in determining the security situation. Within the methods, there are simple and complex ones that allow the identification of different elements of security. Of course, complex methods are capable of more accurate and detailed results. The simple methods (such as graphical, comparative, pattern and anomaly analysis) can determine one element or factor of security. However, with complex methods, a comprehensive picture can be obtained, which can guarantee an accurate and comprehensive assessment of the security situation. Among the complex methods, matrix analysis provides one of the best opportunities for mapping the security environment. The matrix frameworks create an opportunity to examine the factors affecting security in all segments of security, thus providing an opportunity to determine the indicators arising from them. In this way, the situation of the security complex can be established. There are many security matrixes that can be used for different purposes, ranging from determining the situation of the operational environment in the military field, through assessing the investment environment in the economic field, to strategy creation in the political field. The closest to the complex definition of the security situation is the mapping of the security situation of the given country during strategy making process. One implementation of this could be the security policy matrix, which analyzes the security situation at all levels of security (individual, community, national, regional, international and global) and in all dimensions (political, military, economic, social, environmental). After drawing up the matrix, there are several methods for analysing the security factors, the most popular of which is the SWOT analysis, but there are other procedures as well. These include the joint analysis of the probability of occurrence and effectiveness of security factors.⁹

3 DETERMINING FUTURE PROBABILITY

Everyone is capable of determining the future, but the probability of these view of the future occurring is different, usually extremely low. Therefore, the goal of analytical methods

⁸ Future Research, Scenarios. (Jövőkutatás, Forгатókönyvek.) Európai Környezeti Információs és Megfigyelő Hálózat 2020., <https://eionet.kormany.hu/jovokutatas-forगतokonyvek>; downloads: 2020.12.24.

⁹ VIDA, Csaba: The new method of the analysis of the security environment: Introduction of the Security decriptor matrix (Peter, SPILÝ (edit.) Liptovsky Mikulas, Slovakia, Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika (2020) 576 p. pp. 525-536, 11 p.

is to determine the most probable future. However, this can only be done by having a sufficient (as large as possible) amount of information and using appropriate analytical methods. Nowadays, disruptive technologies are already helping, among them artificial intelligence can provide more and more support. It can be concluded that the increase in the amount of relevant data provides more and more opportunities to define the future more precisely.

In order to define the future, it is necessary to present the structure of the future. The future is the alternative future versions that follow the decision points following the present, that is, more future alternatives can be seen from the present, the number of which increases exponentially with the number of decision points. So, the more distant future we look for, the more alternative futures we have to reckon with, so logically moving away from the present, the probability of predictability of the future decreases. However, this can be increased by using different analysis methods.

Some structured and non-structured analytical methods also provide an opportunity to learn about the future, but most of them can predict one segment of the future or determine the future with limited probability. Of course, there are methods that can give more accurate results. One of these simple methods is pattern analysis, since the future continuation of the pattern shows the future. A similar possibility is included in the process analysis, if the given process is not interrupted in the present. Among the complex methods, by repeatedly applying the strategic security environment analysis, the trends for the future can be determined, which provide a kind of picture for understanding the future.

The methods used thereby provide an opportunity to select those future alternatives that are more likely to occur. In the case of probability, the most ideal would be 100% probability, which is currently not possible, so the goal is to reach a probability greater than 50%, for which the use of traditional methods is not always enough.

Four types of knowing the future can be distinguished. One is the foresight, when a moment in the future needs to be determined. The other is examining the path to the defining moment of the future, how to get to that point. The third, when the future development of the subject of the investigation is analysed, while the fourth, the development of relations between the subjects of the investigation is reviewed. These require different methods capable of foresight.¹⁰

4 ANALYSIS METHODS FOR THE DETERMINE TO FUTURE

Futurology can also provide significant support for determining the future security situation, whose researchers have developed many methods and procedures throughout the history of futurology in order to make it easier to outline the future. The goal is to define the future as precisely as possible, that is, to have the greatest possible probability of the occurrence of the outlined future. A central issue is the degree of probability of occurrence. A significant part of futurology methods and procedures have been adopted from other disciplines, so some methods are specially linked to their original function, so it is necessary to examine the methods that can be used not only in the given field, but also in other disciplines. Until now, the largest collection of futures research methods was published by Jerome C. Glenn and Theodore J. Gordon in their publication called *Futures Research Methodology – Version 3.0*¹¹ back in 2009, in which the methods are classified into 37 groups on 1,300 pages. The authors published a

¹⁰ VIDA, Csaba: The importance of forecasting in the analytical work (Az előrejelzés fontossága az elemző-értékelő munkában), *Felderítő Szemle*, 2021/4. pp. 89-121.

¹¹ GLENN, Jerome C. – GORDON, Theodore J.: *Futures Research Methodology – Version 3.0*. The Millenium Project, 2009.

collection in which studies by experts in the field were used to present the various methods. Several of the futurology methods and procedures included in the volume are also suitable for forecast and foresight of the security environment.

After analysing the methods, it can be concluded that the following (e.g. six procedures) are suitable for forecast the security environment.

Environmental Scanning

The method comes from the economic sector because it is extremely close to the business strategy making process. This method is aimed at assessing the environment of the subject of the study, that is, determining the indicators that have an impact on the subject of the study and influence the direction of its future changes. It is emphasis placed on indicators that include single signals (individual factors that predict change), milestone events (those that trigger paradigm shifts), expert forecasts, and statistical findings. In addition, the resources of the subject of the investigation are determined, and they are compared with the indicators, thus obtaining the future development directions. A large amount of data is very important in the environmental scanning method, which basically determines the success of the forecast.¹²

Futures Wheel

This method is basically used to determine trends, thus forecasting processes, during which the change/development of the subject of the study is examined in relation to the future. The method was created by Jerome Glenn in 1972. The procedure identifies the primary, secondary and tertiary changes, effects and events in the subject of the investigation and determines the future through them. So, a structured thinking about the future, which is depicted in a circle. For example, when examining the future effects of an event, the event is at the center, while the primary, secondary, and tertiary effects are placed on the rings surrounding it, as well as connecting related effects. The following rings must be outline until the effects of the effects can be determined, so a continuous ripple effect can be written with it.¹³ This creates a picture of the trend or process in relation to the future. The future wheel is also a qualitative method and is basically only suitable for forecasting.

Delphi method

The method is the most popular futures research procedure developed by Olaf Helmer at the RAND¹⁴ research center in the 1950s. Basically, it can be considered a non-structured method. The method is a system that ensures the structuring of a group communication process, within the framework of which the opinions of experts in the given topic (regarding the forecast) are requested independently, after which the answers are synthesized and similar/identical findings are sought, because they show the most likely forecast or vision of the future. Feedback is also possible during the discussion and negotiation. It is very important that the experts do not discuss their positions in a group, because then the group dynamics will negatively influence/distort the final result. The research must be independent and anonymous, but it is also important to select the right experts, because only the opinions of experts can be relevant.

¹² TOIVONEN, Saija – VIITANEN, Kauko: Environmental scanning and futures wheels as tools to analyze the possible future themes of the commercial real estate market. *Land Use Policy*, Volume 52, 2016. pp. 51–61. https://www.researchgate.net/publication/289995839_Environmental_scanning_and_futures_wheels_as_tools_to_analyze_the_possible_future_themes_of_the_commercial_real_estate_market; downloads: 15.07.2021.

¹³ The Futures Wheel – Identifying Consequences of a Change. *Mind Tools*. <https://www.mindtools.com/pages/article/futures-wheel.htm>; downloads: 10.09.2022.

¹⁴ Research and development – Kutatás-fejlesztés.

The method is quantitative as well as exploratory. The real-time Delphi method was developed due to the fast data processing capabilities of IT systems.¹⁵

Trend Analysis

Trend analysis is a forecasting model, which is basically a mathematical and statistical method, because after identifying the characteristics of events that can be described with numbers, it predicts their future development. It is close to the model of patterns because the method assumes that the patterns of the past will continue in a series of numbers in the future. So you identify the trend based on what happened in the past as a pattern from which you infer that the series will continue in the future.¹⁶ Megatrends, new trends or branching trends are distinguished based on outlined trends. Megatrends are valid for a long period of time, even spanning a generation, and new trends are new directions emerging from changes and development. In branching trends, the trends are connected to each other, or several branches develop within a defining megatrend, i.e. a new trend can be defined. Based on this, trend analysis can be classified as a quantitative method. Weather forecasting can be considered the most classic trend analysis.

Causal Layered Analysis

Causal layer analysis was created by Sohail Inayatullah in 1998 as a theoretical model of futurology, in which he integrated experiential, evaluative, critical thinking and group work methods. Basically, the theory is not suitable for forecast, but for outlining alternative foresight. Its goal is an in-depth analysis of the factors determining future developments. The analysis consists of four layers. The first is the level of reality (the litany), which is the unquestionable image of reality, that is, the definition of the issue itself. The second is the social level, which provides a systemic analysis of the issue. The facts established at the first level are explained at the second level and, if necessary, verified. The third is the ideological level, in which the ideological, worldview and discursive suggestions of the issue are developed more deeply. The fourth is the level of myths and metaphors, which examines issues based on emotional dimensions. So an analysis that moves up and down the above layers of analysis that shows the discrepancies that also represent alternative foresight.¹⁷

Back casting

Despite its name, the back casting method is a futurology procedure. Its difference lies in the fact that it does not infer the future from the present and the past, but looks back from an outlined - ideal - vision of the future and examines the events and decisions that connect it to the present. So the result of the method is how the outlined future can be achieved. It provides a suitable procedure especially in the case of a desired future, when the probability of the occurrence of the given future is very low. The developer of the method was John B. Robinson, who in the 1970s developed a kind of alternative to traditional energy forecasting. There are four different types of back casting method: goal-oriented, path-oriented, action-oriented, and participation-oriented. Goal-oriented projection examines how to achieve a designated goal in

¹⁵ SALEH, Mohamed – AGAMI, Nedaa – EL-SHISHINY, Hishman: A Survey on Future Studies Methods. Conference Paper, 2008.

https://www.researchgate.net/publication/238737064_A_Survey_on_Futures_Studies_Methods; downloads: 31.08.2023.

¹⁶ Futurology: Trend.

https://future.fandom.com/wiki/Futurology:_Trend; downloads: 31.08.2023.

¹⁷ INAYATULLAH, Sohail (edit.): The Causal Layered Analysis (CLA) Reader – Theory and Case Studies of an Integrative and Transformative Methodology. Tamkang University Press, 2004.

https://www.researchgate.net/publication/228570392_Causal_layered_analysis_an_integrative_and_transformative_theory_and_method; downloads: 10.06.2021.

the future. Path-oriented projection looks for how and by what path the defined future can be reached. Action-oriented reflection examines what efforts and activities are necessary in the future to achieve the outlined future. The participation-oriented version examines the relationship between the future and the present based on community solutions and shared knowledge. It is important to define that the projection method does not research the actual future or the most probable future, but possible futures.¹⁸

In addition to the six methods above, there are other futurological methods that make it possible to forecast in the security situation and to determine the future security situation. The procedures usually use different methods and approaches, so the use of several methods can determine a more accurate result. Furthermore, which method should be used usually depends on the given goal. Based on the analysis of futurological methods, it can be concluded that they are suitable for determining the security situation of the future.

5 IMPORTANCE TO DETERMINE THE FUTURE – PRACTICE AND ONE EXAMPLE

Determining the future evolution of the security environment as precisely as possible is vital for every country, therefore, when applying the methods that outline the security environment, it is also necessary to include methods that are also capable of determining future processes. Thus, when analysing the security environment, it is necessary to use several methods, a mixture of security environment analysis methods and futurological methods, because then a more accurate picture of the security environment is available.

In my opinion, the most suitable framework for the complex analysis of the security environment is matrix analysis, while different methods, including futurological methods, are used to determine the elements (fields) of the matrix. The matrix provides a kind of framework to analyse future processes in all dimensions and levels of security. Thus, in the case of the fields of the matrix, the current and future security factors must be examined one by one. Different security analysis methods can be used to determine the current factors (threats, risks, challenges, impact mechanisms, influences etc.), which may include the enumeration or summary simple procedure, in which the safety factors characteristic of the given field are determined. After that, it must be determined to determine the characteristics of the safety factors (efficiency, probability of occurrence, etc.). After analyzing the identified factors, the current situation of the security environment is determined. In the following, using the methods of futurology, the future change of the security factors belonging to the given matrix field, the determination of future security processes, and the development of new future factors are determined. It is very important to define the period of the future that we are looking at. For example, 5-10 years for security strategies. After determining the future security factors, it is also necessary to formulate the characteristics of the future factors. After that, the future security situation is outlined. After determining the security environment of the present and the future, a comparative analysis is also necessary, which helps to determine the future changes of the security environment and their trends.

In addition to the above method, there are other procedures and methods for determining the future development of the security environment.

¹⁸ KÖVES, Alexandra: Back from the future: Researching possible answers to complex, system-level problems using the backcasting method. (Vissza a jövőből: Komplex, rendszerszintű problémákra adott lehetséges válaszok kutatása a backcasting módszer segítségével.) Prosperitas, 3. évfolyam 2. szám, 2016. pp. 17–36. <http://publikaciotar.repositorium.uni-bge.hu/1079/1/Koves-Alexandra.pdf>; downloads: 04.10.2021.

SUMMARY

The exact determination of the future evolution of the security environment is in every country's interest, so it is important that security studies have analytical methods capable of determining future security processes. In the case of classical analysis methods, it is also possible to make findings pointing to the future. It can be concluded that among the analysis systems of futurology there are methods that are suitable for analysing the security environment. Thus, they can be used in addition to classical methods to determine the future situation of the security environment. Futurology methods provide more and more accurate opportunities to make predictions and visions more likely to occur.

BIBLIOGRAPHY

- BESENYEI, Lajos– DOMÁN, Csaba: Time series models of business forecasts. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2011. <https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/handle/123456789/12937>; downloads: 31.08.2023.
- FLECHTHEIM, Ossip K.: Teaching the Future. The Journal of Higher Education, Vol. 16, No. 9, 1945. pp. 460–465. DOI: <https://doi.org/10.1080/00221546.1945.11774322>
- Future Research, Scenarios. (Jövőkutatás, Forгатókönyvek.) Európai Környezeti Információs és Megfigyelő Hálózat 2020.,
- INAYATULLAH, Sohail (edit.): The Causal Layered Analysis (CLA) Reader – Theory and Case Studies of an Integrative and Transformative Methodology. Tamkang University Press, 2004. https://www.researchgate.net/publication/228570392_Causal_layered_analysis_an_integrative_and_transformative_theory_and_method; letöltés: 10.06.2021.
- GIDAI, Erzsébet: Tasks and problems of future research. (A jövőkutatás feladatai és gondjai.) Gazdaság és Társadalom, 2000/1–2. p. 85. http://real.mtak.hu/42384/1/GT_2000_1_2_02_Gidai_u.pdf; downloads: 31.08.2023. <https://eionet.kormany.hu/jovokutatas-forगतokonyvek>; downloads: 2020.12.24.
- GLENN, Jerome C. – GORDON, Theodore J.: Futures Research Methodology – Version 3.0. The Millenium Project, 2009.
- KÖVES, Alexandra: Back from the future: Researching possible answers to complex, system-level problems using the backcasting method. (Vissza a jövőből: Komplex, rendszerszintű problémákra adott lehetséges válaszok kutatása a backcasting módszer segítségével.) Prosperitas, 3. évfolyam 2. szám, 2016. pp. 17–36. <http://publikaciotar.repozitorium.uni-bge.hu/1079/1/Koves-Alexandra.pdf>; downloads: 04.10.2021.
- SALEH, Mohamed – AGAMI, Nedaa – EL-SHISHINY, Hishman: A Survey on Future Studies Methods. Conference Paper, 2008. https://www.researchgate.net/publication/238737064_A_Survey_on_Futures_Studies_Methods; downloads: 31.08.2023.
- The Futures Wheel – Identifying Consequences of a Change. Mind Tools. <https://www.mindtools.com/pages/article/futures-wheel.htm>; downloads: 10.09.2022.
- TOIVONEN, Saija – VIITANEN, Kauko: Environmental scanning and futures wheels as tools to analyze the possible future themes of the commercial real estate market. Land Use Policy, Volume 52, 2016. pp. 51–61. https://www.researchgate.net/publication/289995839_Environmental_scanning_and_future_s_wheels_as_tools_to_analyze_the_possible_future_themes_of_the_commercial_real_estate_market; downloads: 15.07.2021. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2015.12.011>

VIDA, Csaba: The new method of the analysis of the security environment: Introduction of the Security decriptor matrix (Peter, SPILÝ (edit.) Liptovsky Mikulas, Slovakia: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika (2020) 576 p. pp. 525-536. , 11 p.

VIDA, Csaba: The importance of forecasting in the analytical work (Az előrejelzés fontossága az elemző-értékelő munkában), Felderítő Szemle, 2021/4. pp. 89-121

Col. Eng. Csaba Vida PhD, university associate professor
Email: vida.csaba@uni-nke.hu

MIERA RASTÚCEHO MOCENSKÉHO POTENCIÁLU ČÍNSKEJ ĽUDOVEJ REPUBLIKY A ADEKVÁTNOSŤ AMERICKEJ REAKCIE NAŇ

THE EXTENT OF THE GROWING POWER POTENTIAL OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA AND THE ADEQUACY OF THE AMERICAN RESPONSE TO IT

Juraj VRBOVSKÝ, Pavel NEČAS

ABSTRACT

The presented article deals with the issue of the change in the power potential of the People's Republic of China and the reaction of the United States of America to this new situation. The article examines the discussion of power change, the debate about the power potential of both rivals as well as basic schools of thought in China discussion. Later, the article briefly analyses Chinese military modernization. In the last part, the presented article examines the American response to the growth of China's power potential in the political-military field.

Keywords: United States, China, power, military

ÚVOD

Autori sa predloženým článkom snažia priblížiť diskusiu o zmene mocenského potenciálu Čínskej ľudovej republiky a jej implikácie pre americko-čínske bilaterálne vzťahy. Autori opisujú tiež čínsku vojenskú modernizáciu a jej význam pri formovaní americkej reakcie na toto modernizačné úsilie. Cieľom príspevku je opísať americkú reakciu na mocenský vzostup čínskej strany vo vojensko-politickej oblasti. Napriek tomu, že pre niektorých sa téma môže zdať ako nerelevantná a vzdialená, práve americko-čínske súperenie bude vo veľkej miere formovať podobu budúceho svetového poriadku s príslušnými výsledkami pre každého zo svetových aktérov. Aj kvôli tomu je nutné sledovať akcie a reakcie oboch aktérov tejto už dnes rivality a následne z nich formovať závery pre samých seba a konanie vo vzťahu ku obom spomenutým štátom. Autori pri výskume využívali predovšetkým akademické zdroje, tie sú dopĺňané zdrojmi oficiálnymi ako aj článkami z rôznych dôveryhodných médií.

1 ZMENA BALANSU MOCI V AMERICKO-ČÍNSKYCH VZŤAHOCH

Cieľom prvej časti článku je ako dôležitá súčasťou debaty o americko-čínskych vzťahoch, opis rastu mocenského potenciálu ČĽR a tým spôsobený zmenený balans moci. Z charakteru je bližšie analyzovaný rast čínskej vojenskej moci a jeho vplyv na celkový balans moci a zmenu situácie v regióne. Rast čínskych vojenských spôsobilostí však dnes nemôže prebiehať v tajnosti (až na jadrový program) a je z pochopiteľných dôvodov známy aj ostatným nielen regionálnym štátom. Primárne americká strana na rast čínskej vojenskej moci reaguje svojimi krokmi, ktoré prijíma na čiastočné zamedzenie tejto rastúcej moci.

1.1 HODNOTENIE MIERY MOCENSKÉHO POTENCIÁLU ČÍNSKEJ ĽUDOVEJ REPUBLIKY A SPOJENÝCH ŠTÁTOV AMERICKÝCH

Hodnotenie mocenského potenciálu oboch súperiacich krajín je dôležitou súčasťou diskusie o vzťahoch a ich potenciálnom vývoji. Pri hodnotení čínskeho mocenského potenciálu americkou stranou sú v debata prítomné dva dominantné myšlienkové tábory. Jeden hovorí, že Čína svojho vrcholu ešte nedosiahla a má priestor na rast kľúčových ukazovateľov štátnej moci. Druhý tábor označovaný ako „peak China“, zase naopak tvrdí, že ČĽR je kombináciou demografických a ekonomických faktorov odsúdená na prinajlepšom stagnáciu a súčasný model ekonomického rozvoja z veľkej časti založený na infraštruktúrnem financovaní je neudržateľný. Čína sa má podľa tohto tábora stať obeťou „pasce stredne-príjmovej krajiny“ kedy nedokáže konkurovať na jednej strane kvôli pomerne vysokým mzdám v odvetviach vyrábajúcich produkty s nižšou pridanou hodnotou a na strane druhej zase v tých vysoko sofistikovaných z dôvodu relatívne nízkej produktivity.

Dobrou manifestáciou myšlienkových rozdielov je prístup oboch „táborov“ k demografickej otázke Číny. „Peak China“ ju považuje za existenciálny problém¹, ktorý sa čínskym orgánom nedarí riešiť a zase tábor „rastúcej Číny“ považuje situáciu za problematickú, no nie kritickú. Nepriaznivý stav podľa zástancov „rastúcej Číny“ môže Čína prelomiť buď vnútornou migráciou do miest z vidieka², zvýšením produktivity prostredníctvom štvrtej priemyselnej revolúcie³, zvýšením dôchodkového veku ako aj presunom časti svojej na prácu náročnej výroby napríklad do krajín juhovýchodnej Ázie alebo Mexika.

No celkové hodnotenie mocenského potenciálu je ďaleko od jednoduchého a podľa Michaela Beckleyho, amerického politológa a zástancu tábora „peak China“, ukazovatele ako HDP príliš často skresľujú skutočnú rovnováhu síl a preto vyzýva na opatrnosť v hodnotení postavenia súčasnej Číny. Používanie metrik ako HDP a iných ukazovateľov, ako je napríklad priemyselná produkcia a výdavky na infraštruktúru ktoré sú vlastne tiež iba podzložkami HDP považuje za nedostatočne ukazujúce skutočný charakter čínskej moci. *„Problém je však v tom, že ide o rovnaké ukazovatele, vďaka ktorým Čína vyzerala ako supervelmoc počas storočia poníženia: v polovici 19. storočia mala Čína najväčšiu ekonomiku a armádu na svete; viedla svet vo výrobe; mala aktívnu obchodnú bilanciu s Britániou; viedla tributárny systém, ktorý rozšíril čínsky obchod a investície, infraštruktúrne projekty a mäkkú moc naprieč kontinentálnou východnou Áziou; a bola oslavovaná na Západe pre svoj potenciál spotrebiteľského trhu a tradíciu byrokratickej kompetencie a vedeckej vynaliezavosti.“* (Beckley, 2018, s. 42) Hoci netvrdí, že ČĽR je v rovnako slabej pozícii ako imperiálna Čína 19. storočia, nie je však ani taká silná ako ju vykresľujú tieto štatistické ukazovatele. Za vážny problém používania hrubých čísiel ako HDP považuje Beckley neprítomnosť výdavkov štátu. V prípade Číny tieto čísla nehovoria nič o výške dlhu, produktivite práce (Čína dnes spotrebúva až sedemnásobok zdrojov v porovnaní s USA na výrobu jednej ekonomickej jednotky), spotrebe zdrojov, masívnom znečistení, ktoré už v súčasnosti má výrazne negatívny vplyv na poľnohospodársku produkciu⁴ a verejné zdravie (disproporčne veľká populácia invalidov),

¹ V ČĽR v roku 2022 sa populácia znížila približne o 850 tis. ľudí. Okrem toho, ľudí nad 60 rokov pribudlo medziročne viac ako 12 miliónov a tvorili už 19,8 % populácie (v roku 2021 to bolo 18,9%). (Mullen, 2023)

² Dnes v ČĽR stále viac ako 37,5% obyvateľstva žije na vidieku, to je dvakrát viac ako v USA

³ Čína v roku 2016 predbehla Japonsko a mala najväčší počet inštalovaných priemyselných robotov. Tu však zostáva potenciál pre ďalšie inštalácie veľký nakoľko v ČĽR bol počet robotov na 10 tis. pracovníkov iba 187, pričom v Japonsku to bolo 364 a v Južnej Kórei až 855. Robotizácia samozrejme nie je jediný spôsob zvyšovania produktivity a zníženia potreby množstva nízko kvalifikovanej pracovnej sily. (Zhang, 2023)

⁴ ČĽR je stále viac závislá na dovoze poľnohospodárskej produkcie ako aj priamo potravín. Až 30% sóje, ako kľúčového krmiva pre ošípané, dováža z USA. Iba medzi rokmi 2017 a 2020 sa import týchto produktov viac ako

zbytočnú infraštruktúru alebo veľké výdavky na vnútornú a štátnu bezpečnosť. Za dôležitú čínsku nevýhodu považuje Beckley aj fakt, že ČĽR je obklopená až devätnástimi štátmi, z ktorých je veľká časť nepriateľsky naladená a/alebo vnútorné nestabilná. (Beckley, 2018) „*Spojené štáty boli požehnané výnimočnými okolnosťami, ktoré okrem iného zaručujú, že budú najmocnejším národom... majú jedinečný súbor geografických, demografických a inštitucionálnych výhod, ktoré sa premietajú do vedúcej geopolitickej pozície.*“ (Massie-Paquin 2020, s.4) Ostatní zase namietajú, že je chybným extrapolovať dlhodobé trendy z krátkodobých cyklov. Tomu by tiež mohli slúžiť historické paralely a od 50. rokov 20. storočia USA dokonca predpokladali že ZSSR ich ekonomicky a vojensky predbehne a od 80-tych rokov zase podobné nálady pocitu ohrozenia zase pociťovali voči Japonsku. Oba prípady sa ukázali ako nesprávne hodnotené a tým pádom si zástancovia tohto smeru myslia, že aj súčasná Čína nepredstavuje až takú veľkú výzvu. (Massie-Paquin, 2020)

Napriek skutočne niekedy až paranoidnému hodnoteniu svojich reálnych a potenciálnych súperov je otázne, či je správne porovnávať Japonsko a ZSSR s Čínou a či primacisti, ako sa označujú zástancovia idey pretrvávajúcej americkej dominancie v svetovom politickom systéme a mocenskom postavení, nie sú v tomto prípade až prehnane optimistickí a nezveličujú problémy čínskej vnútornej stability a čínskeho ekonomického modelu. Každá doba prichádza so svojimi špecifikami, problémami a výzvami, no KSCĽ napriek dlhoročným „predpovediam“ o jej „istom“ páde ako výsledok spoločenskej revolúcie vyvolanej ekonomickou modernizáciou alebo inými internými a externými výzvami sa ukázala ako schopná adaptovať sa na nové a bezprecedentné situácie a jej legitimita v očiach občanov ČĽR a kontrola čínskej spoločnosti zostáva na veľmi vysokej úrovni.

V kontexte rastúceho čínskeho mocenského potenciálu je nutné aspoň stručne tiež poukázať na vývoj toho amerického. Prakticky identická debata ako v prípade Číny prebieha aj v otázke hodnotenia amerického mocenského potenciálu a v nej sú tiež prítomné dva dominantné myšlienkové tábory.

Primacisti, približne zastávajúci pozíciu Beckleyho tvrdia, že kombináciou geografických, spoločenských a ekonomických faktorov sú USA v súčasnosti a s najväčšou pravdepodobnosťou aj v budúcnosti najsilnejší štát na svete, vedúci svetový politický systém. Na strane druhej, skupina označovaná ako deklinisti, tvrdí, že Spojené štáty nie sú len v relatívnom poklese ale aj v tom absolútnom a kombinácia fiškálnych, vnútropolitických ako aj zahraničnopolitických výziev a problémov významne oslabí postavenie USA pričom to bude mať významný vplyv na svetový systém a svet sa stane multipolárnym bez jednej dominantnej veľmoci. Čínske akademické kruhy tiež z pochopiteľných dôvodov zastávajú skôr pozíciu „upadajúcej Ameriky“. Sie Tao, dekan Školy medzinárodných vzťahov a diplomacie na Pekingskej univerzite zahraničných štúdií a uznávaná autorita čínskeho výskumu americkej politiky, vzostup ČĽR a nezápadných štátov považuje za prirodzený jav systému a historického procesu. Na margo amerického dominantného postavenia tvrdí, že americké politické elity stále veria vo svoju výnimočnosť a ahistorickosť ich hodnôt a ideálov. Takéto správanie považuje Tao za nesprávne a označil ho aj ako dôvod súčasného stavu americko-čínskych vzťahov. Sentiment čínskych akademických ako aj politických kruhov v otázke hodnotenia amerického mocenského potenciálu vyjadril: „*Všetky vlny, ktoré stúpajú, musia klesnúť. Všetci žijúci ľudia musia starnúť, ochoriť a zomrieť. Preto musia Spojené štáty akceptovať, že príde deň, keď aj ony upadnú. Zatiaľ väčšina americkej elity nie je ochotná akceptovať realitu tohto historického cyklu.*“ (King, 2022)

zdvojnásobil z 36,2 na 89 mld. USD. Kvôli znečisteniu sa tiež znižuje zozbieraná úroda. (US-China Economic and Security Review Commission, 2022)

1.2 INDEXY HODNOTIACE MOCENSKÝ POTENCIÁL SPOJENÝCH ŠTÁTOV AMERICKÝCH A ČÍNSKEJ ĽUDOVEJ REPUBLIKY

Vhodnejšie hodnotenie mocenského potenciálu oboch krajín ako skúmanie izolovaných ukazovateľov ponúkajú rôzne indexy sledujúce desiatky až stovky parametrov štátnej moci. Jeden z takýchto indexov ponúka austrálsky think-tank Lowy Institute prostredníctvom Asia Power Index-u. Uvedený index meria schopnosť štátov formovať a reagovať na svoje vonkajšie prostredie. Moc je podľa uvedeného indexu hodnotená ako schopnosť štátu riadiť alebo ovplyvňovať správanie iných štátov, neštátnych aktérov a priebeh medzinárodných udalostí. Index rozlišuje medzi materiálnymi determinantmi moci a tými založenými na vplyve. Medzi zdroje moci autori (prvé štyri ukazovatele indexu) zaraďujú ekonomickú spôsobilosť, vojenskú spôsobilosť, odolnosť a budúce zdroje. V časti vplyv sa nachádzajú ďalšie štyri indikátory a medzi tie patria ekonomické vzťahy, obranné partnerstvá, diplomatický vplyv a kultúrny vplyv.

Všetkých týchto osem indikátorov sa delí ešte na niekoľko podkategórií a číselná hodnota z nich vypočítava na koniec moc v určitej oblasti. Napríklad ekonomická moc sa podľa indexu vypočítava na základe 21 indikátorov od takých ako veľkosť HDP až po veľkosť flotily obchodných lodí a počet superpočítačov. Celkovo index obsahuje 133 indikátorov vo ôsmich kategóriách. Na základe vyššie spomenutých ukazovateľov index číselne vyjadruje komplexnú moc daného štátu. V roku 2022 index viedli Spojené štáty americké s indexovou hodnotou moci 80,2 bodu a na 2. mieste sa umiestnila ČĽR, čínska moc dosiahla hodnotu 72,5 bodu. Neskôr v komentári k uvedeným výsledkom sa autori zhodujú, že prostredie v Ázii je viac ako kedykoľvek predtým formované bipolárnou súťažou USA a ČĽR. Zhoda tiež panuje v tom, že hoci ČĽR v Ázii stále zaostáva za USA, rozdiel už nie je veľký a uvádzajú hodnotenie, že „doba nesporného prvenstva USA v Ázii sa skončila.“ Za prekvapenie sami autori vyjadrujú neschopnosť ČĽR sa významnejšie priblížiť Spojeným štátom. Pri súčasných trendoch je teraz menej pravdepodobné, že Čína do konca desaťročia prebehne svojho rivala v komplexnej národnej moci.

ČĽR čerpá moc zo svojho centrálného miesta v ázijskom ekonomickom systéme a USA zase čerpajú svoju moc zo svojich vojenských schopností a významných regionálnych obranných partnerstiev a aliancií a od nástupu J. Bidena na post prezidenta sa bilaterálne rozhovory s partnermi zvýšili skoro štvornásobne. Podľa autorov indexu Čínu najviac v roku 2022 spomalili proti-covidové opatrenia, a s tým spojená obmedzená ekonomická aktivita. Ako dôkaz uvádzajú investície, ktoré sa zmenšili na polovicu. Investície čínskych firiem v zahraničí sa zase zmenšili o 30 %. No ako sami autori hodnotia, ekonomická prevaha Číny nad USA nie je vlastne na zásadnú zmenu mocenskej rovnováhy v regióne ani potrebná. Na rozdiel od niektorých západných analytikov, ktorí nepovažujú vojenskú silu za tak relevantnú v 21. storočí, autori indexu upozorňujú na radikálny kvalitatívny a kvantitatívny rast spôsobilostí čínskych ozbrojených síl.

Naopak USA hodnotia ako stále v najvýhodnejšej pozícii, no za slabinu Ameriky považujú jej absenciu v regionálnych obchodných režimoch. Za dôležité sú hodnotené aj diplomatické snahy americkej vlády a to hlavne zvýšenie úrovne Quad-u na dialóg lídrov krajín, vytvorenie IPEF-u (Indo-Pacific Economic Framework) a technologické zdieľanie v rámci AUKUS-u. No ČĽR aj v dobe covidových obmedzení dokázala prijať viac lídrov a ministrov zahraničných vecí ako akýkoľvek iný štát v regióne. (Lemahieu-Patton-Sato, 2023)

Nielen materiálne faktory moci hodnotí aj správa RAND-u o „strategickom súperení“ medzi USA a ČĽR. Výskum naznačuje po hodnotení stoviek determinantov celkovo päť faktorov, ktoré sú „obzvlášť dôležité pre hodnotenie stavu domácich národných determinantov

konkurenčného úspechu“. Tými sú: celková produktívna kapacita, tu okrem HDP vyjadreného v parite kúpnej sily, úrovne rastu HDP zohľadňujú tiež produktivitu práce a zahraničný obchod. Druhým faktorom je schopnosť dominovať v najnovších technológiách a tu sa zohľadňujú aspekty ako počet a kvalita patentov alebo export vysoko sofistikovaných produktov a služieb, tretím je kapacita generovať prostriedky, ktoré vláda môže použiť nakoľko ako sa domnievajú kľúčovým nie je veľkosť HDP ak napríklad neflexibilný sociálny program neumožňuje vláde generovať prostriedky potrebné na ostatné priority, v tejto časti boli hodnotené okrem iných ukazovatele ako úroveň úspor a dlhov. Štvrtým faktorom je kvalita národných inštitúcií hodnotená prostredníctvom dôveryhodnosti týchto inštitúcií, úrovni korupcie a rešpektovania a vykonávania prijatých zákonov. Posledným faktorom v uvedenom výskume sú vojenské spôsobilosti a zdroje na ne určené. Čínska ekonomika meraná paritou kúpnej sily (PPP) je v súčasnosti už väčšia ako ekonomika USA a niektoré projekcie naznačujú, že merané trhovým výmenným kurzom (MER) – priame a ekvivalentné porovnanie dolára za dolár – prebehne ČĽR Spojené štáty americké niekedy medzi polovicou 20-tych rokov a polovicou 30-tych rokov 21. storočia. Obzvlášť dôležité z pochopiteľných dôvodov je súperenie v technologickej oblasti. Tu napriek radikálnemu zlepšeniu čínskych ukazovateľov naprieč spektrom, Čína stále nie je v pozícii prevahy nad Spojenými štátmi. Aj keď je Čína rozvíjajúcou sa technologickou veľmocou, ktorá sa aktívne snaží o väčšiu sebestačnosť nielen v technologických odvetviach, stále výrazne závisí od dovozu kľúčových komponentov a zdrojov. Napríklad ešte v roku 2019 Čína importovala polovodiče v hodnote 300 až 350 mld. USD, až 88% počítačov nepoužíva alternatívne, prípadne domáce operačné systémy ale americký Windows. Hoci Čína investuje tiež množstvo zdrojov do rozvoja univerzít, medzi top 100 svetovými sa nachádzajú iba dve z ČĽR, naopak v USA sa ich nachádza 41. V Číne tiež oproti USA v relatívnych číslach pracuje podstatne menej výskumných pracovníkov, v USA je to 8,93 na 1000 zamestnancov, v Číne to je však iba 2,24⁵. Naopak za významný zdroj hrozby pre USA je považovaný rýchlo rastúci federálny dlh a s tým spojené vysoké platby na úrokových sadzbách. Pri dnešnej úrovni dlhu a výške úrokových sadzieb by mohli do roku 2052 dosiahnuť až 7,2% HDP, čo je viac ako dvojnásobok súčasných výdavkov obranu (tie dnes predstavujú približne 800 mld. USD). Pre ČĽR existujú iné formy fiškálnych výziev a to napríklad znižujúci sa počet pracovníkov na dôchodcu a tiež rastúca úroveň verejných a predovšetkým súkromných dlhov. Výskumná správa RAND-u tiež ako svoju súčasť sleduje aj medzinárodný vplyv a pozíciu. Nakoľko sa ČĽR stala kľúčovým obchodným partnerom najvýznamnejších ázijských ekonomík⁶, len málo štátov bude ochotných vzdať sa týchto väzieb. Cez iniciatívy ako BRI a AIIB sa ČĽR tiež stala kľúčovým zdrojom financií pre infraštruktúrne projekty. Na druhej strane však je uvedený fakt, že na rozdiel od obchodu ČĽR ako zdroj FDI predstavuje pomerne nízke percento pre regionálne ekonomiky. Už tradične majú Spojené štáty konkurenčnú výhodu pred ČĽR v oblasti obranných partnerstiev a aliancií. No pre kontext treba dodať, že v ázijskom regióne vzniká primárne medzi krajinami juhovýchodnej Ázie „tábor nezúčastnených“ a tí explicitne tvrdia, že si medzi veľmocami vyberať nechcú. Výhodu USA tiež zatiaľ poskytuje podľa výskumu aj ideologická a kultúrna atraktivita. (Crane-Frederick-Mazarr, 2022) Ako povedal dnes už doslova legendárny bývalý singapurský premiér, ktorý je niektorými americkými politológmi označovaný za najprominentnejšieho pozorovateľa Číny, Li Kuang-jao: „*Čína môže čerpať zo skupiny talentov 1,3 miliardy ľudí, ale Spojené štáty môžu čerpať talenty zo 7 miliárd a prekombinovať ich v rozmanitej kultúre, ktorá zvyšuje kreativitu spôsobom, ktorý etnický Han nacionalizmus nedokáže.*“ (Nye, 2011)

⁵ No v absolútnych číslach má práve ČĽR najväčší počet zamestnancov pracujúcich vo výskume a vývoji na svete. (Rathenau Inštitút 2022)

⁶ ČĽR nie je len najväčším obchodným partnerom ázijských ekonomík, ale je najväčším obchodným partnerom viac ako 120 štátov sveta. (Green, 2023)

1.3 RAST VOJENSKÉHO POTENCIÁLU ČÍNSKEJ ĽUDOVEJ REPUBLIKY

No charakter súťaženia s USA a riziko otvoreného vojenského konfliktu si vyžaduje širší pohľad aj na rast vojenskej moci čínskej strany nakoľko práve ten značne mení celú situáciu v regióne východnej Ázie a je dôvodom zvýšenej americkej angažovanosti.

Čínske ozbrojené sily sú v súčasnosti v procese rozsiahlej modernizácie. Dôkazom zvýšeného dôrazu, ktorý dáva čínske politické vedenie na ozbrojené sily je aj ich rastúci rozpočet, ten v roku 2021 podľa Štokholmského medzinárodného inštitútu pre výskum mieru (SIPRI) dosiahol úroveň 293,3 mld. USD (podľa dnešného výmenného kurzu). Medziročne to predstavovalo nárast o skoro 40 mld. USD. (Stockholm International Peace Research Institute, 2023) Hoci to nie je ani polovica obranného rozpočtu USA, ktorý v tom istom období presiahol hranicu 800 mld. USD, vypočítavanie reálnej hodnoty (nielen) vojenských rozpočtov je notoricky komplikované a nejednoznačné, nakoľko cenová hladina medzi USA a ČĽR je značne odlišná v neprospech USA, to vedie radu odborníkov uvádzať efektívnu hodnotu čínskeho rozpočtu v rozmedzí niekde medzi 300-500 mld. USD. Tiež je potrebné dodať, že ozbrojené sily USA majú globálny charakter so stovkami základní a podporných objektov, čo si vyžaduje značné finančné zdroje. ČĽR naopak môže investovať svoje zdroje do menšieho počtu objektov a úloh primárne v jednom regióne (niekoľko málo vojenských objektov má v zahraničí aj ČĽR).

V kontexte súperenia s USA je nutné pozornosť venovať však primárne vzdušnej a námornej doméne. Vzdušné sily Ľudovej oslobodeneckej armády (PLAAF) podľa amerických odhadov rýchlo dobiehajú kvalitatívny náskok amerického letectva. V spojení s námorným letectvom je PLAAF najväčším letectvom v indo-tichomorskom regióne. Tradičný náskok americkej strany v stealth technológii tiež čínska strana dobieha a svojim variantom tohto typu (J-20) disponuje už tiež a to v relevantnom počte. Primárne sa však pozornosť venuje Námorníctvu Ľudovej oslobodeneckej armády (PLAN). Záujmy Číny v námornej oblasti možno chápať podľa čínskeho politológa Dong Wang a jeho amerického kolegu Christophera Yunga ako: (1) chránenie územnej celistvosti ČĽR a jej námorných nárokov, (2) udržiavanie SLOC (námorné komunikačné línie) otvorené, na to aby sa zabezpečil voľný tok tovarov a služieb (3) mať schopnosť odoprieť alebo odradiť počas vojny schopnosť iných mocností predstavovať hrozbu v rámci strategických námorných zón, ktoré sú definované prvým (línia kopírujúc približne Kurilské ostrovy, Japonsko a ostrovy Rjúkjú, Taiwan, Filipíny, Borneo a Natuna Besar) a druhým ostrovným reťazcom (Od Japonska cez Boninské ostrovy smerom na Guam a Palau) a (4) chrániť zámorské záujmy ČĽR. Hoci je ČĽR tradične považovaná za pevninskú mocnosť, je práve od námornej oblasti významne závislá. Päť pobrežných provincií vo východnej časti Číny – Če-ťiang, Ťiang-su, Šan-tung Kuang-tung a Fu-ťien – dokopy predstavujú 27,8 % čínskej populácie a približne 20% HDP. V súčasnosti je len v pobrežných regiónoch viac ako 55 miliónov ľudí, ktorých pracovné miesta sú priamo alebo nepriamo vytvorené zahraničným obchodom. (Wang-Yung, 2021)

Geografia je aj v 21. storočí kriticky dôležitý faktor pri hodnotení mocenského potenciálu a záujmov štátov a Čína je v tejto oblasti v nevýhodnom postavení a autori jej pozíciu označujú za štát postihnutý „zdedenou geografickou zraniteľnosťou“. Zraniteľnosť má prameniť z množstva pozemných a historicky nestabilných hraníc. Za druhý dôležitý faktor zraniteľnosti sa považujú regionálne spojenectvá USA a samotná americká vojenská prítomnosť v regióne. Dôležitým je aj fakt, že prístup k Tichému oceánu je „blokovaný“ reťazcami ostrovov, ktoré Čína nekontroluje. V tomto kontexte tiež nielen čínski autori považujú Taiwan za „nepotopiteľnú lietadlovú loď“ USA v ich snahe o zadržanie Číny. Prístup k Indickému oceánu nie je o nič jednoduchší a Malacký prieliv a indická prítomnosť robí zo snáh o čínsku projekciu moci týmto smerom náročnú úlohu. Na základe týchto faktorov sa

čínski autori obávajú námorného obkľúčenia. K tomu dodávajú, že silné vojenské námorníctvo potrebujú aj kvôli charakteru samotného systému, nakoľko globalizácia je „námorný fenomén“. (Tiberghien, 2021)

Okrem toho je námorná oblasť pre ČĽR dôležitá aj z pohľadu energetickej bezpečnosti. ČĽR v roku 2021 spotrebovala približne 15,4 mil. barelov denne (mbd) ropy, z čoho 4,0 mbd (26%) ťažila sama a 11,4 mbd (74 %) dovážala. Dovoz troch štvrtín základných energetických surovín predstavuje veľké riziko pre energetickú a ekonomickú bezpečnosť ČĽR. Ruská federácia je zatiaľ jediným veľkým pozemným dodávateľom ropy do Číny prostredníctvom priameho ropovodu z východnej Sibíri a Tichého oceánu (menšie objemy ropy dováža Čína aj ropovodom z Kazachstanu). Kvôli absencii alternatívnych významných ropovodov v dovoze ropy do Číny dominujú námorné dodávky. *„Znižovanie závislosti od dovozu energie je dominantnou a dlhodobou prioritou čínskej vlády.“* (Dabbar, 2023) Aktuálna kapacita uvedeného ropovodu z Ruskej federácie je 0,7 mbd pričom sa uvažuje o jeho ďalšom rozširovaní. Medzitým čínsky dovoz ropy z Ruska vzrástol a v súčasnosti dosahuje hodnotu približne 2,1 mbd, pričom zvýšenie dodávok bolo uskutočnené prostredníctvom tankerov. Okrem toho ČĽR tiež vybuďovala ropovod a plynovod naprieč celým územím Mjanmarska do čínskej provincie Junan. Ropovod z Mjanmarska má dennú kapacitu 400 tis. barelov, to však nepredstavuje ani 5% denného dovozu ČĽR. Čínska strana kvôli svojej závislosti tiež zvyšuje kapacitu skladovania ropy a jej samotné zásoby. V súčasnosti má ČĽR kapacitu a zásoby ropy na približne 80 dní. Čína má tiež zásoby zemného plynu no tie sú relatívne nevýznamné a kvôli tomu ich plánuje rozšíriť. Až 63% (9,7 mbd) dennej spotreby ropy a 29% spotreby zemného plynu prichádza do Číny cez SLOC, čo je dôležité, je že až 85% importu ropy (a približne 50% zemného plynu) prechádza cez Malacký prieliv a Juhočínske more, to by v prípade dlhšieho ozbrojeného konfliktu pre ňu predstavovalo vážne riziko a aj napriek snahe o zníženie tejto závislosti je čínska strana významne odkázaná na bezpečnosť uvedených SLOC (bývalý čínsky prezident Chu Ťin-tchao túto situáciu označil ako „malackú dilemu“). (Dabbar, 2023)

Kvôli uvedeným faktorom PLAN prechádza radikálnou modernizáciou a dnes je čo do počtu najväčším námorníctvom na svete s celkovou bojovou silou približne 340 lodí a ponoriek, pre porovnanie USN má plavidiel okolo 290. Podľa amerických odhadov PLAN prekonal USN v počte bojových lodí niekedy medzi rokom 2015 a 2020. Od roku 2021 je PLAN z veľkej časti zložený z moderných lodí a ponoriek. Reformy a modernizačné úsilie prebiehajú v čínskom námorníctve už od polovice 90-tych rokov 20. storočia a počas tejto doby významne zvýšilo svoje schopnosti. Časť analytikov však spochybňuje udržateľnosť a zmysel takejto rapidnej kvantitatívnej expanzie čínskych námorných síl. Tí sa domnievajú, že toto množstvo nových lodí si postupne vyžaduje väčšie náklady na generálne opravy a modernizáciu: *„Vzhľadom na fiškálne výzvy, ktorým Čína čelí dnes a v blízkej budúcnosti, je táto veľmi robustná projekcia štruktúry síl otázná.“* (Collins-Erickson, 2021, s.22)

Medzníkmi v modernizačnom úsilí PLAN bolo uvedenie do služby prvej lietadlovej lode v roku 2012 (tá bola kúpená od Ukrajiny) a prvej lietadlovej lode vyrobenej v Číne a to v roku 2017. Tretiu lietadlovú loď spustila Čína na vodu v júni 2022, no tá zatiaľ do aktívnej služby zaradená nebola. V tomto ohľade však zatiaľ ČĽR zaostáva za Spojenými štátmi ako v ich počte (USA v regióne majú aktívne nasadené 3 lietadlové lode a 4 sú v dokoch) tak hlavne v ich schopnostiach⁷. No lietadlové lode slúžia skôr na globálnu projekciu moci a v potenciálnom regionálnom konflikte nemusia byť až také dôležité a ak je ostatná časť USN rozmiestnená po celom svete, tak PLAN má svoje zdroje koncentrované v jednom regióne. Napriek tomu, že numerická výhoda čínskeho námorníctva je reálna, USN má stále niekoľko

⁷ Nejadrový pohon čínskych lodí obmedzuje ich dosah a iné inžinierske riešenia zase kapacitu, ktoré sú z lodí schopné operovať.

významných výhod oproti tomu čínskemu. Iným ukazovateľom sily námorníctva ako počet plavidiel je aj tonáž lodí, tu americká strana „vedie“ keď celková tonáž USN je približne 4,5 mil. ton, pričom plavidlá PLAN dosahujú tonáž na úrovni menej ako 2 mil. ton⁸. To hovorí o tom, že americká strana má výhodu vo väčších lodiach ako sú spomenuté lietadlové lode, ale aj krížniky a torpédoborce so strelami s plochou dráhou letu. Čínska numerická výhoda je spôsobená hlavne menšími a menej spôsobilými plavidlami ako sú strážne lode a korvety. So spôsobilosťou odpaľovania striel s plochou dráhou letu ako aj iných riadených striel (protivzdušných) súvisia vertikálne odpaľovacie bunky (VLC), tých majú Spojené štáty na svojich lodiach 9 tis., no PLAN podľa odhadov iba okolo tisíc. Okrem toho majú všetky americké útočné ponorky jadrový pohon, čo im dáva značnú výhodu pri ich akčnom rádiuse, naproti tomu PLAN má 62 útočných ponoriek, no len sedem z nich má jadrový pohon, všetky ostatné majú dieslový pohon. Konsenzus v amerických vojenských kruhoch, je že ČĽR v technológiách ponoriek (a torpéd) zaostáva za USA o jednu až dve generácie. (O'Rourke, 2022)

Práve kvôli tomu čínska strana investuje aj do iných vojenských systémov a významné sú čínske investície do protilodných a protilietadlových rakiet, kyber spôsobilostí, ktoré sú namierené na vytvorenie „bubliny odmietnutia“ (anti-access/area-denial – A2/AD) cieľom ktorej je zabránenie alebo odstránenie intervencie predovšetkým americkej strany do regionálneho konfliktu. (Speller, 2019) V tomto kontexte sú tiež dôležité čínske spôsobilosti v oblasti hypersonických striel, tie vďaka svojej rýchlosti poskytujú krátky čas a značne zhoršené šance na účinnú obranu. Schopnosti PLA v A2/AD sú dnes najsilnejšie v rámci prvého ostrovného reťazca, hoci PLA je stále viac schopná projektovať silu do Filipínskeho mora. (US Department of Defense 2022) Od doby čo ČĽR má najväčšie regionálne a svetové námorníctvo prijala čínska strana ambicióznejšiu obrannú politiku, tradičná stratégia ochrany pobrežných vôd sa doplnila o chránenie čínskych záujmov v širšom regióne a predovšetkým ide o ochranu bezpečnosti SLOC. Ultimátne však čínskej strane ide o dominanciu a odradenie zásahu americkej strany minimálne v oblasti „prvého ostrovného reťazca“ a neskôr ak jej to spôsobilosti dovoľia rozšíriť tento priestor na širší Tichý oceán. (Speller, 2019)

Hoci ČĽR vyvíja značné úsilie a vynakladá významné finančné prostriedky na modernizáciu svojich ozbrojených síl, PLA nedosahuje stále technologickú, organizačnú a celkovo kvalitatívnu úroveň ozbrojených síl USA. Stále prítomný systém povinnej vojenskej služby, obmedzené dĺžky tréningu, čas strávený politickou prípravou je len niekoľko dôvodov podporujúcich túto tézu. Problematickým je aj fakt, že posledný krát PLA bojovala vo februári-marci 1979 počas intervencie vo Vietname. Od vtedy sa okrem účasti na mierových misiách a občasných hraničných šarvátok čínske ozbrojené sily do bojových operácií nezapojili.

Veľmi dôležitou zložkou čínskych ozbrojených síl sú Raketové sily Ľudovej oslobodeneckej armády (PLARF), tie zahŕňajú strategické pozemné jadrové a konvenčné raketové sily ČĽR, súvisiace podporné sily a raketové základne. Od príchodu súčasného čínskeho prezidenta na svoj post PLARF vznikli ako samostatná časť PLA, čo odráža prioritu, ktorú politické vedenie ČĽR raketovým silám dáva. Čínska strana tiež vytvorila Strategické podporné sily PLA, ktoré zase slúžia na vývoj a zavádzanie najnovších technológií do ozbrojených síl. (Hass, 2022) Čínske ozbrojené sily dosiahli veľký pokrok vo vývoji konvenčných balistických striel a striel s plochou dráhou letu. Práve tie spôsobujú americkej strane plánovacie ťažkosti nakoľko ich arzenál je rozmanitý a dostatočne veľký. Uvedené moderné protilodné strely so svojim dosahom od pár stoviek kilometrov do troch tisíc

⁸ No počet lodí ani tonáž nie je ultimátnym rozhodujúcim faktorom a typ lodí, systémy riadenia a velenia, rozvedka, senzory, logistika, výcvik, doktrína, skúsenosti alebo vierohodnosť tréningových aktivít sú ďalšími veľmi dôležitými faktormi, ktoré v konečnom dôsledku rozhodujú o výsledku akéhokoľvek stretu.

kilometrov⁹, znamenajú, že ak by boli odpálené zo základní vo východnej Číne, mali by dosah ďaleko za prvý ostrovný reťazec a tým významne obmedzujú slobodu akcie USN. Hoci čínska strana počet systémov balistických striel ako aj striel s plochou dráhou letu nezverejňuje, odhady sa pohybujú v rozmedzí od niekoľko stoviek kusov do dvoch tisíc. (Center for Strategic and International Studies, 2021)

V tomto kontexte sa tiež americká strana obáva, že zvyšujúci počet čínskych striel s plochou dráhou letu a balistických striel vie dosiahnuť až ostrov Guam, okrem všetkých ostatných amerických základní v Južnej Kórei a v Japonsku, ktoré sú k Číne oveľa bližšie. Práve kvôli tomu americké ozbrojené sily investujú do posilnenia systémov protivzdušnej obrany na Guame¹⁰. (US Department of Defense, 2022) Okrem toho americká strana má tiež v pláne posilniť infraštruktúru uvedených leteckých základní a vybudovať na nich posilnené hangáre (ktoré do istej miery poskytujú ochranu), posilnené sklady pohonných hmôt (PHM) a muničné sklady ako aj iných podporných objektov. Taktiež americké ozbrojené sily uvažujú ako krok k zníženiu rizika prekvapenia a následne vysokých strát spôsobených koncentrovanými údermi na malý počet základní ich rozptýlenie ako aj vybudovanie nových objektov. Naopak čínska strana kroky na posilnenie svojej vojenskej infraštruktúry už robí a to so svojimi leteckými základňami v provinciách ČĽR nachádzajúcich sa najbližšie pri Taiwanskom prielive¹¹.

Kriticky dôležitou otázkou vo vzájomných vzťahoch ako jadrových veľmocí je otázka strategickkej stability a balansu jadrových síl. Hoci majú dnes obe strany strategické sily postavené na triáde čínska strana napriek tomu má stále násobne menší samotný arzenál jadrových hlavíc. Čínsky arzenál jadrových hlavíc sa odhaduje sa na niekoľko stoviek kusov, čo sa v porovnaní s tým americkým, ktorého iba nasadená časť má okolo 1700 hlavíc (s tými taktickými, USA má tiež niekoľko tisíc jadrových hlavíc v rezerve) zdá ako nevýznamný počet. No ak ČĽR bude pokračovať v súčasnej modernizácii, čo sa ukazuje ako najpravdepodobnejší scenár, tak do roku 2035 by mohla mať čínska strana podľa oficiálnych amerických odhadov k dispozícii až 1500 jadrových hlavíc na moderných nosičoch celej jadrovej triády. V októbri 2021 vtedajší veliteľ USSTRATCOM (Strategické veliteľstvo amerických ozbrojených síl, pod ktorého velením sú americké strategické jadrové sily) Charles Richard na margo čínskej jadrovej modernizácie povedal, že čínske jadrové sily sa modernizujú „dych berúcim tempom“. (Vandiver, 2021) Pokračujúca modernizácia, tajnosť s ktorou ju čínska strana vykonáva a žiadne zmluvné záväzky na obmedzenia v tejto oblasti americkú stranu znepokojuje. O tejto otázke Rose Gottemoeller, bývalá zástupkyňa generálneho tajomníka NATO a hlavná vyjednávačka americkej strany pri dohode New START, v septembri 2022 vypovedala aj pred Výborom pre ozbrojené sily Senátu a kongresmanov upozornila, že rýchly rast čínskych technologických spôsobilostí v oblastiach umelej inteligencie a kvantových počítačov by mohol Spojené štáty vážne ohroziť a vytvoriť medzi USA a ČĽR priepasť v týchto kriticky dôležitých spôsobilostiach. Na záver povedala, že hoci by Spojené štáty nemali začať jadrové

⁹ Niektoré údaje pri systéme CJ-100 uvádzajú dosah až 3 tis. kilometrov.

¹⁰ Čínska DF-26 (IRBM – balistická raketa so stredným doletom) s doletom 3 tis. kilometrov je dokonca prezývaná „zabijak Guamu“.

¹¹ Podľa štúdie Daniela Ricea z Mitchellovho inštitútu pre letecké štúdiá čínske ozbrojené sily v posledných rokoch významne posilnili infraštruktúru na leteckých základniach vo východnej Číne kde vybudovali desiatky nových posilnených hangárov, skladov PHM a skladov munície, okrem toho na nich pribudli systémy protivzdušnej obrany ako aj ďalšie radary. To im poskytuje v prípade konfliktu o Taiwan s USA výhodu nakoľko ich zničenie alebo zabránenie ich využitiu by si z americkej strany vyžadovalo väčší počet precízne navádzanej munície použitých na ich potlačenia ako aj letecké misie letiace bližšie k „bublinám“ A2/AD čínskej protivzdušnej obrany pri pevninskej Číne a hliadkujúcim čínskym stíhacím lietadlám. (Rice, 2022)

preteky v zbrojení musia odpovedať na súčasné výzvy a modernizovať svoje jadrové sily. (United States Senate Committee on Armed Services, 2022)

Napriek kvantitatívnej a kvalitatívnej expanzii čínskeho jadrového arzenálu, čínska strana stále pripomína, že jej jadrové sily čelia zraniteľnosti (a tým ohrozujú schopnosť odvetného úderu, čo má balans destabilizovať) od amerických systémov protiraketovej obrany rozmiestnených v regióne. Hoci účel protiraketových systémov THAAD v regióne (v Južnej Kórei) je ochrana Južnej Kórei (a amerických jednotiek tam prítomných) proti Severnej Kórei, uvedené systémy sú podľa čínskej strany rozmiestnené tak, že ich komponenty (radar) dokážu zbierať kľúčové informácie o čínskych ICBM čo je vnímané čínskou stranou ako destabilizujúce¹². Čínska strana tiež považuje americký program ďalšieho vývoja taktických jadrových zbraní za destabilizujúci nakoľko práve ich postupná modernizácia, ktorá ich robí presnejšími a spôsobujúcimi menej vedľajších škôd podľa čínskej strany spôsobuje to, že sú „mysliteľnejšími a použiteľnejšími“ v ozbrojenom konflikte. (Colby-Riqianq, 2021) Z čínskeho pohľadu sa teda Spojené štáty snažia o udržanie svojej prevahy tým, že odmietajú vzájomnú zraniteľnosť. Pokiaľ ide o protiraketovú obranu, čínska strana sa domnieva, že domáca politika USA robí vyjednávanie o uvedených systémoch veľmi nepravdepodobnými a autori opisujúci čínsky pohľad privádzajú citát bývalého amerického senátora Sama Nuna: „*Národná protiraketová obrana sa v Spojených štátoch stala teológiou, nie technológiou.*“ (Colby-Riqianq 2021, s.42) Americká strana na obvinenia namieta, že THAAD je určený na ochranu Južnej Kórei pred rozrastajúcim sa a pokročilejším arzenálom jadrových a konvenčných balistických striel KĽDR. Okrem toho na argument, že nasadenie systému narušuje strategickú stabilitu zase predstavitelia Spojených štátov uvádzajú, že USA má takéto systémy nasadené aj v Japonsku a tak isto na sledovanie potenciálneho vypustenia ICBM z územia ČĽR používa satelitné systémy. (Watts, 2018)

S jadrovým programom každej veľmoci úzko súvisí aj jej vesmírny program. Tu Čína napreduje tiež a iba medzi rokmi 2019 a 2021 vesmírna „flotila“ ČĽR narástla približne o 70 percent. Za posledné desaťročie ČĽR zdvojnásobila počet svojich satelitov na obežnej dráhe a dnes disponuje druhou najväčšou satelitnou skupinou, viac satelitmi disponujú iba Spojené štáty. Čínska modernizácia prebieha aj v tejto oblasti v celom spektre a týka sa všetkých typov satelitných zariadení-satelitná komunikácia (SATCOM), diaľkové snímanie ale aj navigácia (ČĽR disponuje vlastným satelitným navigačným systémom BeiDou). Vo výrobe vojenských satelitov je Čína nezávislá a produkuje ich lokálne. ČĽR pokračuje tiež vo vývoji technológie protisatelitných striel (ASAT) ako aj rušiacich zariadení komunikačných a navigačných systémov. (Defence Intelligence Agency, 2022)

Z čínskych aktivít je možné domnievať sa, že sa ČĽR v súčasnosti snaží o paritu jadrového arzenálu s USA a do jej dosiahnutia rokovať o jeho úrovni nebude. Uvedený stav situácie vlastníctva podobne silných jadrových arzenálov medzi tromi aktérmi súčasný stav zásadným spôsobom zmení a podľa niektorých analytikov dokonca vyvolá nové preteky v jadrovom zbrojení z dôvodu neistoty schopnosti odstrašenia naraz proti dvom ostatným veľmociam. Na základe paradoxu stability-nestability¹³ zase vyrovnané jadrové arzenály s čínskou zaručenou schopnosťou druhého úderu konvenčnú vojnu robia pravdepodobnejšou.

¹² Radar systému protiraketovej obrany THAAD (TPY-2) je jadrom americko-čínskeho sporu. Radar slúži na riadenie paľby systému THAAD, okrem toho však môže byť nasadený aj v režime, kedy by slúžil na sledovanie čínskych ICBM počas ich počiatočnej fázy letu a mohol by do istej miery pozorovať rozmiestnenie „návnadových hlavíc“ a tých skutočných, čo má americkej strane podľa čínskej strany ponúknuť kriticky dôležitú výhodu. (Colby-Riqianq 2021)

¹³ Uvedený paradox hovorí o tom, že napriek tomu, že parita jadrových arzenálov robí jadrovú vojnu nemysliteľnejšou nakoľko vzájomné jadrové údery môžu nakoniec viesť k zničeniu oboch štátov (zvýšená jadrová stabilita), to oslabuje konvenčné odstrašenie pretože hoci sa obe strany boja jadrovej vojny, parita ich arzenálov

S rastúcou vojenskou mocou a globálnymi ambíciami čínska strana logicky skúma aj možnosti vytvorenia siete vojenských podporných objektov alebo priamo základní v zahraničí, ktoré by mohli slúžiť na podporu vojenských operácií a projekcii moci po celom svete. Práve takáto sieť stoviek vojenských zariadení americkej strane umožňuje globálnu projekciu moci, vplyv v daných regiónoch a schopnosť odpovede na nepredvídané situácie.

Výskumná spoločnosť RAND o čínskych ambíciách v získaní zahraničných vojenských objektov a základní a štátoch, ktoré môžu potenciálne hostiť vojenské základne Číny vydala rozsiahlu správu. Z nej vyplýva, že štyri štáty (okrem Džibutska, kde sa nachádza jediná zahraničná čínska vojenská základňa) buď v nejakej forme už majú na svojom území prítomných príslušníkov čínskych ozbrojených síl alebo je veľmi pravdepodobné aby sa tam v neďalekej budúcnosti nachádzali. Týmito štátmi sú Pakistan, Kambodža, Mjanmarsko a Bangladéš¹⁴. Blížkosť ku kriticky dôležitým SLOC alebo námorným chokepointom je kľúčovým kritériom pre potenciálne čínske zámorské základne. Čínsky politický vplyv a ekonomický význam by tiež v Afrike mohol pomôcť ČĽR získať prístup do niekoľkých krajín. Za celkom pravdepodobné považujú autori správy zriadenie čínskych vojenských objektov v Angole, Gabone, Keni, Tanzánii, Rovníkovej Guinei alebo Maroku. (Currdien-Chandler-Garafola-Grossman-Heath-Smith-Watts, 2022)

Námorné a letecké základne by v uvedených štátoch významne posilnili projekciu čínskej moci v Atlantickom a Indickom oceáne. To znepokojuje americké vládne a vojenské kruhy, o čínskom vojenskom vplyve v Afrike vypovedal generál Stephen Townsend, vtedajší veliteľ AFRICOM-u, pred Výborom pre ozbrojené sily 17. marca 2022. Vo výpovedi povedal: „*Naši konkurenti jasne vidia bohatý potenciál Afriky. Čína a Rusko sa snažia premeniť investície mäkkej a tvrdej sily na politický vplyv, strategický prístup a vojenskú výhodu. Pre Čínu je Afrika ich druhým kontinentom.*“ Neskôr o čínskej angažovanosti v Afrike povedal Townsend: „*Súťažia (ČĽR) s nami v Afrike. V prvom rade, Čína urobila rozhodnutie, úmyselné rozhodnutie súťažiť s Amerikou v Afrike a vyhrať túto súťaž.*“ Tiež upozornil na rastúci čínsky vplyv v obrannej oblasti a snahu ČĽR o ďalšiu základňu na kontinente: „*Hlavná vec, ktorá ma znepokojuje v súvislosti s čínskou vojenskou konkurenciou v Afrike, je to, že hľadajú, aktívne hľadajú vojenskú základňu na atlantickom pobreží Afriky. A to z rôznych bezpečnostných dôvodov. To by bolo pre Ameriku v prvom rade zlé, musíme tomu zabrániť a odradiť od toho aby na africkom pobreží Atlantiku bola zriadená čínska základňa.*“ Za najpravdepodobnejšie miesto pre zriadenie základne nazval Rovníkovú Guineu. V prípade zriadenia, upozorňuje Townsend, americká strana bude musieť v regióne zvýšiť námornú prítomnosť. Okrem toho za hrozbu Townsend označil aj vysokú prítomnosť telekomunikačnej infraštruktúry vybudovanej čínskou spoločnosťou Huawei, ktorá podľa neho dôležité informácie zbiera a zasiela čínskej strane a tým pádom ohrozuje americké bezpečnostné záujmy v regióne. (AFRICOM, 2022)

Každoročná správa Ministerstva obrany USA o čínskych vojenských spôsobilostiach na margo čínskej snahy o získanie vojenských objektov v zahraničí tvrdí: „*ČĽR sa snaží vytvoriť silnejšiu zámorskú logistickú a základňovú infraštruktúru, ktorá by umožnila PLA projektovať a udržiavať vojenskú moc na väčšie vzdialenosti.*“ (US Department of Defense 2022, s.144)

a strach oslabuje konvenčné odstrašenie (znižená konvenčná stabilita), jadrové arzenály sa prakticky negujú a konvenčná vojna sa stáva pravdepodobnejšou. Ako hlavný dôkaz paradoxu sa privádza prípad vojny v Kargile medzi Indiou a Pakistanom v roku 1999, obe štáty boli štátmi držiacimi porovnateľné jadrové arzenály, no napriek tomu vojna k jadrovej výmene nevedla. Čína a Argentína tiež v minulosti napadli jadrové veľmoci bez toho aby mali vlastné porovnateľné jadrové arzenály alebo vôbec disponovali jadrovými zbraňami. (Kapur, 2017)

¹⁴ Okrem toho sú tiež príslušníci PLA z Strategických podporných síl, časti čínskych ozbrojených síl, ktorá riadi čínsky vesmírny program, prítomní v štyroch krajinách kde má čínska strana vybudované stanice pre satelitnú komunikáciu, telemetriu a riadenie. Takéto zariadenia sa nachádzajú v Argentíne, Pakistane, Namíbii a Keni. (US Department of Defense, 2022)

Správa upozorňuje aj na to, že časť BRI projektov tiež môže mať potenciálne vojenské využitie ako aj na fakt, že globálne čínska vojenská logistická sieť by mohla narušiť operácie amerických ozbrojených síl.

Jediná čínska základňa v zahraničí sa nachádza v Afrike. Základňa v Džibutsku bola otvorená v auguste 2017 a v súčasnosti sa na nej nachádzajú jednotky čínskej námornej pechoty (v Džibutsku je okrem americkej a čínskej vojenskej základne tiež vojenská základňa Francúzska a Japonska). Prístav slúži tiež na podporu čínskych proti-pirátskych operácií, ktoré v Adenskom zálive Čína vykonáva už od roku 2008. (Reuters 2017) Podľa Ministerstva obrany USA čínska strana zvažovala ako potenciálne miesto pre novú základňu Kambodžu, Mjanmarsko, Thajsko, Singapur, Indonéziu, Pakistan, Srí Lanku, Spojené arabské emiráty, Keňu, Seychely, Rovníkovú Guineu, Tanzániu, Angolu a Tadžikistan ako miesta pre vojenské logistické zariadenia PLA. Okrem toho sa Čína zaujíma aj o objekty v Namíbii, Vanuatu a Šalamúnových ostrovoch. Celkovo má ČLR najväčší záujem o zvýšenie svojej vojenskej stopy pozdĺž SLOC z Perzského zálivu, Afriky a Tichomorských ostrovov do Číny. (US Department of Defense, 2022)

Na základe tejto stratégie čínska strana aj postupuje a podarili sa jej isté obmedzené úspechy pri svojom hľadaní priestoru pre svoje zahraničné vojenské zariadenia. Práve s vyššie spomenutými Šalamúnovými ostrovmi podpísala ČLR v apríli 2022 bezpečnostnú dohodu, správy o tom prakticky ihneď vyvolali silné rozrušenie ako zo strany Spojených štátov tak aj Austrálie z obáv čínskej vojenskej prítomnosti v regióne. Hoci najpravdepodobnejšie ČLR v štáte priamo vojenskú základňu nezriadi, tak podľa uniknutého návrhu zmluvy by mohlo byť čínskej strane umožnené kotviť v lokálnom prístave a počas zastávk lodí PLAN vykonávať aj ich logistickú podporu. Okrem toho na žiadosť vlády Šalamúnových ostrovov by tiež mohli byť nasadené čínske jednotky polície, vojenskej polície, vojenského personálu s cieľom „udržiavania spoločenského poriadku“ ako aj pri pomoci v prípade humanitárnych katastrof. Okrem toho bolo v návrhu spomenuté aj to, že ČLR môže na ochranu čínskych projektov a pracovníkov na ostrovy nasadiť na základe povolenia Šalamúnových ostrovov „relevantné sily“. (Kabutaulaka, 2022)

Okrem Afriky by podľa RAND-u mohol byť aj región Blízkeho východu pre ČLR zaujímavým z pohľadu zvýšenia svojej vojenskej prítomnosti a Irán by z dôvodu geografickej blízkosti ku kľúčovým komunikačným líniam a dlhoročným politickým vzťahom mohol byť jednou z krajín, kde by sa čínska strana mohla snažiť o zriadenie vojenských objektov. (Curriden-Chandler-Garafola-Grossman-Heath-Smith-Watts, 2022) V kontexte čínskeho záujmu o vojenskú prítomnosť v regióne Perzského zálivu sa v roku 2021 sa objavili informácie, že v prístave Chalifa v Abú Dabí ČLR ako súčasť modernizačného projektu buduje aj vojenské zariadenie, SAE poprela tieto informácie s tým, že Číne nedovolilo výstavbu vojenských zariadení na svojom území. Vojensky relevantné zariadenie skôr ako základňa mala pravdepodobne slúžiť na zber spravodajských informácií. (Hussain, 2022) Po konzultáciách USA s SAE a zverejnení informácii sa práce na zariadení podľa všetkého zastavili. (Borger, 2021) No ako v iných regiónoch (predovšetkým v Afrike) aj na Blízkom východe sa Spojené štáty obávajú, že čínske už existujúce ako aj plánované infraštruktúrne projekty vytvárajú „predmostie“ pre budúcu vojenskú prítomnosť. Vtedajší veliteľ CENTCOM-u (Veliteľstvo ozbrojených síl USA pre Blízky východ, Egypt, Pakistan a strednú Áziu) generál Kenneth McKenzie v rozhovore pre Middle East Institute o povahe čínskej prítomnosti v regióne uviedol, že: „*V skutočnosti by som tvrdil, že jednou z oblastí globálnej konkurencie na Divokom západe, ak chcete, je v skutočnosti územie spadajúce pod CENTCOM, kde vidíme, ako sa Čína presúva, predovšetkým ekonomicky, ale nie úplne, ale predovšetkým ekonomicky, aby vytvorili predmostie, po ktorom budú časom nasledovať ďalšie veci.*“ (Middle East Institute, 2020)

Dôležitou oblasťou americko-čínskeho súperenia na Blízkom východe je pre americkú stranu kontrola nad kritickou infraštruktúrou v regióne. Spojené štáty sa obávajú, že prístavy ako Ašdod a Haifa v Izraeli, Dakm v Ománe, Port Jazan v Saudskej Arábii, Kumport v Turecku, Chalifa v SAE a Suezskú ekonomickú zónu v Egypte bude po ekonomických projektoch v budúcnosti ČĽR využívať aj na bezpečnostné a vojenské ciele, s ich pomocou projektovať v regióne moc a potenciálne vďaka nim zabráni alebo obmedzí americký prístup do regiónu. Súperenie o vplyv sa už ukázalo práve v prípade Ománu, kedy Omán v roku 2018 pristúpil k BRI, súčasťou ktorého mali byť rozsiahle investície (približne 10 mld. USD) okrem iného aj v spomenutom prístave. No už v marci 2019 americká strana dokázala vyjednať s Ománom vojenský prístup do uvedeného prístavu, prístav Dakm má strategickú hodnotu nakoľko sa nachádza v regióne, no mimo Hormúzskeho prielivu. (Stewart, 2019) O prístup do prístavov USA a ČĽR tiež súťažia v prípade Izraelu, SAE a Saudskej Arábie. Americká strana tlačí na Izrael aby prístav Haifa preverila nakoľko riziko jeho použitia na špionážne účely je podľa USA veľmi vysoké, pričom prístav Šiesta flotila USN často využíva na zastávky počas plavby v regióne. (Egozi, 2021) Spojené štáty využívajú hlbokomorský prístav SAE v Džebel Ali na návštevy Piatej flotily amerického námorníctva, predtým tiež USN používalo prístav Chalifa, ktorý Čína v súčasnosti renovuje a rozširuje.

Napriek tomu čínska strana na Blízkom východe zatiaľ vojensky prítomná nie je a v súčasnosti najdôležitejším čínskym projektom na vybudovanie základne v zahraničí je prípad Kambodže. V Kambodži v súčasnosti ČĽR buduje a rozširuje vojenský objekt (námorná základňa Ream), no práce na ňom stále iba prebiehajú a predstavitelia Kambodže popreli, že by Číne poskytli exkluzívne právo na jej využitie. No projekt je od jeho začiatku v roku 2019 netransparentný, pričom Kambodža a Čína vtedy zmluvu o budovaní popreli a dohodu označili za fámny. Tajnosť, s ktorou sa objekt buduje je spôsobená predovšetkým domácim politickým prostredím v Kambodži a nepopularitou zahraničnej vojenskej prítomnosti na kambodžskom území. V objekte sa okrem samotnej prístavnej infraštruktúry má tiež nachádzať aj stanica pre čínsky navigačný satelitný systém BeiDou, ten má okrem civilného pre PLA predovšetkým široké vojenské využitie. (Cadell-Nakashima, 2022)

Je nutné povedať, že čínska vojenská prítomnosť by nepochybne posilnila jej vplyv a moc v oblasti Malackého prielivu a blízkych SLOC, čo je súčasťou širšej čínskej námornej stratégie. Je možné domnievať sa, že ČĽR bude v snahe získať prístup pre vojenské jednotky alebo priamo budovať vojenské podporné zariadenia alebo základne pokračovať a s jej rastúcim vojenským potenciálom bude takýmto spôsobom posilňovať svoju schopnosť projekcie vojenskej moci v ďalších regiónoch. V dôsledku významného čínskeho ekonomického a politického vplyvu v Afrike, dá sa domnievať, že práve tu budú v neďalekej budúcnosti zriadené ďalšie čínske vojenské objekty.

2 AMERICKÁ REAKCIA NA ZMENU BALANSU SÍL V REGIÓNE

Americká strana si zmenený balans vojenských síl v regióne východnej Ázie uvedomuje a koná konkrétne kroky na zlepšenie si svojej pozície v uvedenej časti sveta. No kroky vojenskej povahy prichádzajú v kontexte niekedy až alarmujúcich vyhlásení vysokých amerických vojenských predstaviteľov o možnom vojenskom strete amerických ozbrojených síl s tými čínskymi.

V kontexte najhorších bilaterálnych vzťahov a významne rastúcej čínskej vojenskej moci bol tiež rok 2022 a začiatok roku 2023 doslova bezprecedentným v ohľade rétoriky možného ozbrojeného stretu USA a ČĽR. Okrem sporných a kontroverzných vyhlásení prezidenta J. Bidena, ktorý je často kritizovaný za priekrnutia, ostrá rétorika sa objavila aj pri iných, predovšetkým najvyšších vojenských predstaviteľoch americkej strany. V októbri 2022 admirál

Michael Gilday, veliteľ námorných operácií USN povedal, že Čína môže byť schopná Taiwan napadnúť už v roku 2024 a nie v roku 2027 ako sa predtým predpokladalo. Časový údaj roku 2027 a čínska schopnosť vtedy na Taiwan zaútočiť bol ako téza vytvorený zase admirálom a veliteľom Indo-tichomorského veliteľstva (INDOPACOM) Philom Davidsonom, po ktorom je pomenovaný tento jav ako „davidsonovo okno“. Okrem toho Gilday zdôraznil, že Spojené štáty musia byť pripravené na vojnový scenár v Taiwanskom prielive a tiež musia urýchlene zvýšiť dodávky zbraní Taiwanu. (PIME Asia News, 2022) V novembri 2022 zase Charles Richard, vtedajší veliteľ USSTRATCOM povedal, že vojna na Ukrajine je iba „rozcvičkou“. *„Prichádza tá veľká (kríza/konflikt s ČLR). A nebude to dlho trvať a budeme testovaní spôsobmi, akými sme už dlho testovaní neboli.“* (Parken-Rogoway, 2022) V januári 2023 zase bolo zverejnené interné memorandum generála Mikea Minihana, veliteľa Veliteľstva vzdušnej mobility (Air Mobility Command/AMC), v ňom Minihan tvrdí, že podľa neho budú ozbrojené sily USA s ČLR bojovať v roku 2025. *„Dúfam že sa mylím. Mám pocit, že budeme bojovať v roku 2025,“* napísal veliteľ AMC v memorande. Ako dôvod pre svoje závery uvádza fakt, že Si Ťin-pching získal tretíkrát post generálneho tajomníka a tiež, že na Taiwan ako aj v USA sa v roku 2024 uskutočnia prezidentské voľby a s tým spojené rozrušenie má Číne poskytnúť ideálny moment pre ozbrojené vyriešenie otázky Taiwanu. Ostatných veliteľov v ňom vyzýva aby zvýšili pripravenosť jednotiek, ich integráciu aby mohli odstrašiť a v prípade potreby poraziť PLA. USAF neskôr potvrdilo pravosť memoranda, no oznámilo, že toto nie je jeho pozícia a v „súlade s Národnou obrannou stratégiou sa snaží o otvorený a bezpečný indo-tichomorský región.“ (Gordon, 2023) V januári 2023 sa zase v rozhovore pre *Financial Times* generálporučík James Bierman, veliaci generál jednotiek USMC na Okinave vyjadril, že americké ozbrojené sily si pripravujú operačný priestor pre potenciálny konflikt v regióne. Bierman povedal, že USA a ich spojenci v Ázii napodobňujú základy, ktoré umožnili západným krajinám podporiť odpor Ukrajiny voči Rusku pri príprave na scenáre, ako je čínska invázia na Taiwan. *„Prečo sme dosiahli taký úspech, aký sme dosiahli na Ukrajine? Veľká časť toho bola preto, že po ruskej agresii v rokoch 2014 a 2015 sme sa vážne pustili do prípravy na budúci konflikt: výcvik pre Ukrajincov, predbežné rozmiestnenie zásob, identifikácia miest, z ktorých by sme mohli prevádzkovať podporu, udržiavať operácie. Tomu hovoríme príprava operačného priestoru. A operačný priestor pripravujeme v Japonsku, na Filipínach a na iných miestach.“* (Hille, 2023)

No vyjadrenia a rétorika nezostáva bez skutočných opatrení a americká strana sa aktívne snaží zlepšiť svoje vojenské postavenie v regióne a tým sa snaží posilniť schopnosť odstrašenia voči ČLR. Predtým ako budú opísané tieto kroky treba ešte dodať, že už nachádzajúce sa jednotky v regióne sú významné. Indo-tichomorské velenie ozbrojených síl USA (INDOPACOM) s veliteľstvom na Havaji je najväčšie regionálne velenie. Zodpovedá za 36 krajín s viac ako polovicou svetovej populácie na ploche 260 mil. km². Pod velenie spadá približne 375 tis. vojenských a civilných zamestnancov, 200 lodí a okolo dve tisíc lietadiel. (to však neznamená, že sú prítomní priamo v regióne východnej Ázie). (INDOPACOM, 2022) Podľa Gila Barndollara z Defense Priorities bolo v roku 2021 nasadených v regióne približne 107 tis. príslušníkov amerických ozbrojených síl. (Barndollar 2021) Siedma flotila USN s veliteľstvom v japonskej Jokosuke je jedinou nasadenou flotilou v regióne približne s 50 loďami. (Harkins 2021) Tretia flotila USN s veliteľstvom v San Diegu, Kalifornii je tiež v širšom regióne a spadá pod Tichomorskú flotilu Spojených štátov, no tá je nasadená v severnom a východnom Tichomorí, Dokopy sú v celom regióne nasadené jednotky ako Americkej armády, Letectva Spojených štátov tak aj Zboru námornej pechoty USA. Priamo vo východnej Ázii sa nachádzajú v Kórejskej republike, Japonsku, na Guame a v Austrálii. Ostatné jednotky pod týmto velením sú dislokované na Havaji, Aljaške a v Kalifornii. (Feickert, 2022)

Región Tichomoria sa stal skutočne prioritným pre americké vojenské kruhy, súčasný americký minister obrany Lloyd Austin vo svojom prvom brífingu pre médiá označil ČĽR za „postupujúcu výzvu“ (pacing challenge), dodal že ČĽR je jedinou krajinou, ktorá môže pre USA znamenať systémovú výzvu a región spadajúci pod INDOPACOM označil za prioritný pre americké ozbrojené sily. (Garamone 2021a) Aj podľa Zhodnotenia globálnej pozície (Global Posture Review/GPR), vykonanej v roku 2021, ktorej úlohou bolo informovať administratívu o globálnom postavení amerických ozbrojených síl, je región Tichomoria prioritný a: „(GPR) nasmeruje ďalšiu spoluprácu so spojencami a partnermi s cieľom podporiť iniciatívy, ktoré prispievajú k regionálnej stabilite a odradia čínsku vojenskú agresiu a hrozby zo Severnej Kórey.“ Okrem toho, podľa GPR boli práve do priestoru INDOPACOM-u (a do istej miery aj do Európy) premiestnené kriticky dôležité a nedostatkové systémy protivzdušnej obrany PATRIOT a THAAD ako aj dodatočné námorné jednotky (Garamone 2021b) Sentiment amerických ozbrojených síl pri ich príprave na potenciálny konflikt s ČĽR zachytil výstižne súčasný Minister USAF Frank Kendall keď po prebratí funkcie povedal, že jeho prioritami sú: „v poradí... Čína, Čína, Čína.“ (Tirpak, 2021)

Súčasná administratíva podniká konkrétne kroky na zvýšenie americkej vojenskej prítomnosti v regióne, z prvých takýchto opatrení, ktoré boli prijaté bolo rozhodnutie o zriadení novej základne na tichomorských ostrovoch Mikronézia v júli 2021. (Cagurangan, 2021) Ešte Trumpova administratíva prijala podobné opatrenia a v októbri 2020 bolo ohlásené vybudovanie novej základne na Palau. Na konci decembra 2022 bol v rámci toho oznámený plán na Palau vybudovať novú zahorizontovú radarovú stanicu. (Helfrich-Rogoway, 2022) Na konci októbra 2022 sa zase stalo známym, že Spojené štáty americké plánujú rozmiestniť šesť strategických bombardérov B-52 na leteckú základňu v severnej Austrálii. Zariadenia pre bombardéry budú zriadené na základni Tindal, asi 300 km na juh od Darwinu, hlavného mesta austrálskeho Severného územia. (Jackson-Jose, 2022) Okrem toho základňa v Darwine a základňa Tindall prechádza širokou modernizáciou podporných zariadení. Americký minister obrany tiež verejne vyhlásil, že USA zvýšia svoju vojenskú prítomnosť v regióne ako odpoveď na čínske akcie (okrem uvedených bombardérov USA do Austrálie majú nasadiť stíhačky a zvýšiť počet príslušníkov ozbrojených síl USA sa tam nachádzajúcich dnes na rotačnej osnove). „Bohužiaľ, táto vízia (vízia, kde krajiny regiónu si môžu slobodne vybrať svoju budúcnosť) je dnes spochybňovaná. Nebezpečné a nátlakové akcie Číny v celej oblasti Indo-Tichomoria vrátane okolia Taiwanu a voči tichomorským ostrovným krajinám a vo Východočínskom a Juhočínskom mori ohrozujú regionálny mier a stabilitu,“ povedal americký minister obrany pri príležitosti svojej návštevy v Austrálii. (Ali-Stewart, 2022) Najdôležitejšie opatrenia prišli na prelome rokov 2022 a 2023. V januári 2023 Spojené štáty a Japonsko oznámili, že ozbrojené sily USA budú mať väčší prístup na samotnej Okinave, kde už teraz je asi 1/2 všetkých amerických vojenských príslušníkov v Japonsku ako aj na menších ostrovoch Rjúkjú pri Okinave. Ministerstvo obrany USA tiež vyhlásilo, že jednotky budú vybavené novými raketovými systémami, ktoré im poskytnú lepšie možnosti v boji proti námorným a vzdušným cieľom. Malé ostrovy, z ktorých tie najbližšie sa nachádzajú od Taiwanu iba vo vzdialenosti 100 kilometrov budú poskytovať nové možnosti USA pri cvičení ako aj dlhodobom umiestnení jednotiek. Blízkosť poskytne flexibilitu pri odpovedi na možnú čínsku ozbrojenú akciu v regióne. (Lamothe-Nakashima, 2023) Okrem toho sa v januári 2023 podarilo americkej strane získať tiež prístup pre svoje ozbrojené sily na štyri nové objekty na Filipínach. Tri z nich sa majú nachádzať na severnom Luzone, časti najbližšej k Taiwanu. Okrem nich sa jeden objekt bude nachádzať na ostrove Palawan, ten zase svojou polohou pri Spratlyho ostrovoch poskytuje americkej strane výhodnú polohu na monitorovanie a potenciálny zásah v Juhočínskom mori. Spojené štáty mali na Filipínach vojenské základne do roku 1991, kedy po zvrhnutí diktátora (a amerického spojencu) Marcosa filipínsky parlament právo americkej strane na vojenskú prítomnosť odvolal. (Wingfield-Hayes, 2023) V januári 2023 tiež Spojené

štáty otvorili novú základňu pre USMC na ostrove Guam, prvú novú základňu pre túto časť amerických ozbrojených síl od roku 1952. Camp Blaz bude po dokončení všetkých potrebných stavebných operácií plne k dispozícii v decembri 2024, vtedy by na nej mal byť umiestnený kontingent USMC v sile približne 5 tisíc príslušníkov. (Youssef, 2023)

Na aktivity pre podporu strategických cieľov USA v Tichomorí v roku 2021 americká strana zriadila ako súčasť rozpočtu Ministerstva obrany USA Tichomorskú iniciatívu odstrašenia (Pacific Deterrence Initiative/PDI). Iniciatíva je okrem toho, že je nástrojom na „zameranie zdrojov na medzery v schopnostiach“, tak je aj legislatívnym nástrojom na zvýšenie transparentnosti a dohľadu. PDI nie je nový fond, ale súčasť rozpočtu DOD. Na rok 2023 prezident Biden požiadal Kongres o schválenie rozpočtu pre PDI na úrovni 6,1 mld. USD. Významná časť z financií pôjde na posilnenie protiraketovej obrany ostrova Guam. Okrem toho z prostriedkov PDI budú financované infraštruktúrne vylepšenia na amerických vojenských objektoch v regióne, zlepšenie logistickej podpory, výskumu nových zbraňových systémov alebo výkonu cvičení. (Kaileh-Nicastro, 2023) Podľa iniciatívy pôjde vo fiškálnom roku 2023 191 mil. USD na vybudovanie nového letiska v regióne. Ostrov Tinian je súčasťou Mariánskych ostrovov a americké ozbrojené sily na podporu operácii v Tichomorí na ňom preto chcú vybudovať nové letisko. „(PDI) Pozostáva z cielených investícií, ktoré zlepšujú postavenie, infraštruktúru, prítomnosť a pripravenosť ozbrojených síl USA, konkrétne v indicko-tichomorskom regióne, západne od medzinárodnej dátumovej hranice.“ (Office of the Under Secretary of Defense Comptroller 2022, s.5)

Rozšírenie vojenskej prítomnosti sa zhoduje aj s Indo-tichomorskou stratégiou USA vydanou vo februári 2022, tá hovorí, že: „V celom regióne budú Spojené štáty spolupracovať so spojencami a partnermi na prehĺbení našej interoperability a rozvoji a nasadení pokročilých bojových spôsobilostí, keď ich budeme podporovať pri obrane ich občanov a ich suverénnych záujmov.“ (The White House 2022, s.12) O americkej snahe posilniť vojenskú prítomnosť v regióne a ďalších vyhlídkach v naplnení tohto cieľa sa vyjadrila aj Ely Ratner, námestníčka ministra obrany pre indo-tichomorské bezpečnostné záležitosti: „Rok 2023 bude pravdepodobne najtransformatívnejším rokom v postavení amerických síl v regióne za celú generáciu.“ Ratner dodala, že americká prítomnosť bude posilnená a bude „smrteľnejšia, mobilnejšia a odolnejšia“. Kroky označila za potrebné na posilnenie odstrašenia Číny. „Naším cieľom je zabezpečiť, aby to (inváziu na Taiwan) pre nich (ČLR) nebolo nikdy ľahké urobiť rýchlo alebo bez nákladov.“ (Magnier, 2022) Okrem uvedených krokov týkajúcich sa posilnenia regionálnej prítomnosti americké vojenské kruhy doslova s „nadšením“ vítali minuloročné predstavenie nového bombardéru stealth technológie B-21. Podľa analytika z RAND-u: „B-21 poskytne Spojeným štátom väčšiu flexibilitu pri reakcii na nepredvídané udalosti v ázijsko-pacifickej oblasti. USA už napríklad nepotrebujú základňu blízko Taiwanu, aby mohli lietať s bombardérmi na podporu pohotovosti v blízkosti ostrova.“ (Huang, 2022)

Okrem toho v širšom regióne tiež americká strana už pred príchodom súčasného prezidenta v súlade s americkými strategickými dokumentami vyvíjala niekoľko iniciatív obrannej spolupráce, ktoré považujú Spojené štáty za dôležité a opakovane zdôrazňujú význam svojich (nielen regionálnych) spojencov a partnerov pre širšie strategické ciele. Najdôležitejšími z uvedených iniciatív je AUKUS a v určitej forme aj Štvorstranný bezpečnostný dialóg (Quad).

ZÁVER

Autori vyjadrujú nádej, že uvedený príspevok pomôže pri zlepšení informovanosti domácich odborných kruhov v otázke americko-čínskej rivality, kľúčovému bilaterálnemu medzištátnemu vzťahu 21. storočia. Ďalší výskum tejto oblasti je žiadaný a podľa názorov

autorov potrebný aj napriek občasným hodnoteniam o jeho veľkej relevancii pre domáce odborné kruhy. Ako autori v článku preukázali americko-čínske súperenie prešlo do relatívne novej nebezpečnejšej etapy spojenej primárne s rastom mocenského potenciálu čínskej strany a významným kvalitatívnym rastom čínskych vojenských spôsobilostí ako aj seabedomejšej zahraničnej politiky. Americká strana si túto čínsku výzvu pre svoje postavenie uvedomuje a koná množstvo politických a vojenských opatrení sama a v súlade so svojimi spojencami, ktorých sa aktívne snaží získať pre potenciálnu koalíciu v prípade konfliktu. Tieto akcie sprevádzajú niekedy až alarmujúce komentáre najvyšších aktívnych vojenských predstaviteľov oboch strán. Ak v čínskom prípade miestami agresívna rétorika nie je ničím novým, tak rečové prejavy americkej strany sú v tomto prípade novinkou a poukazujú na vážnosť súčasnej situácie.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV

- AFRICOM, 2022. *House Armed Services Committee hearing on National Security Challenges and U.S. Military Activities in the Greater Middle East and Africa*. [online]. Dostupné na: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.africom.mil/document/34334/20220317---centcom-posture-testimony-hascpdf>
- ALI, Idrees a Phil STEWART, 2022. *U.S. to increase rotational military presence in Australia, invite Japan*. [online]. Dostupné na: <https://www.reuters.com/world/united-states-australia-counter-chinas-destabilizing-military-activities-2022-12-06/>
- BECKLEY, Michael, 2018. The Power of Nations: Measuring What Matters. In: *International Security* [online]. Cambridge: MIT Press, ročník č. 43, 2018, č. 2, ISSN 1531-4804, s. 7-44. DOI: https://doi.org/10.1162/isec_a_00328
- CADELL, Cate a Ellen NAKASHIMA, 2022. *China secretly building naval facility in Cambodia, Western officials say*. [online]. Dostupné na: <https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/06/06/cambodia-china-navy-base-ream/>
- CAGURANGAN, Mar-Vic, 2021. *US, FSM reach consensus on a plan to build military base in Micronesia*. [online]. Dostupné na: <https://www.pacificislandtimes.com/post/us-fsm-agree-on-a-plan-to-build-military-base-in-micronesia>
- COLBY, Elbridge a Wu RIQIANG, 2021. Seeking strategic stability for US-China relations in the nuclear domain. In: WANG, Dong a Travis TANNER, eds. *Avoiding the Thucydides Trap*. Abingdon: Routledge, 173 s. China Perspectives. ISBN 978-0-367-63838-2.
- COLLINS, Gabriel a Andrew ERICKSON, 2021. *U.S.-China Competition Enters the Decade of Maximum Danger: Policy Ideas to Avoid Losing the 2020s* [online]. Dostupné na: [file:///C:/Users/juraj/Downloads/ces-pub-china-competition-121321%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/juraj/Downloads/ces-pub-china-competition-121321%20(1).pdf)
- CRANE, Yvonne, Brian FREDERICK a Michael MAZARR, 2022. *Understanding a New Era of Strategic Competition*. [online]. Dostupné na: [file:///C:/Users/juraj/Downloads/RAND_RRA290-4%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/juraj/Downloads/RAND_RRA290-4%20(4).pdf)
- CURRIDEN, Christian, Nathan CHANDLER, Cristina GARAFOLA, Derek GROSSMAN, Timothy HEATH, Meagan SMITH a Stephen WATTS, 2022. *The People's Liberation Army's Search for Overseas Basing and Access* [online]. Dostupné na: [file:///C:/Users/juraj/Downloads/RAND_RRA1496-2%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/juraj/Downloads/RAND_RRA1496-2%20(1).pdf)

- DABBAR, Paul, 2023. *Potential Energy Challenges from a China-Taiwan Conflict Scenario*. Center on Global Energy Policy. [online]. Dostupné na: <https://www.energypolicy.columbia.edu/publications/potential-energy-challenges-from-a-china-taiwan-conflict-scenario/>
- Defense Intelligence Agency, 2022. *2022 Challenges to Security in Space* [online]. Dostupné na: chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglcfindmkaj/https://www.dia.mil/Portals/110/Documents/News/Military_Power_Publications/Challenges_Security_Space_2022.pdf
- EGOZI, Arie, 2021. *US Presses Israel On Haifa Port Amid China Espionage Concerns: Sources*. [online]. Dostupné na: <https://breakingdefense.com/2021/10/us-presses-israel-on-haifa-port-amid-china-espionage-concerns-sources/>
- FEICKERT, Andrew, 2022. *U.S. Ground Forces in the Indo Pacific: Background and Issues for Congress*. [online]. Dostupné na: <chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglcfindmkaj/https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R47096>
- GARAMONE, Jim, 2021a. *Official Talks DOD Policy Role in Chinese Pacing Threat, Integrated Deterrence*. [online]. Dostupné na: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/2641068/official-talks-dod-policy-role-in-chinese-pacing-threat-integrated-deterrence/>
- GARAMONE, Jim, 2021b. *Biden Approves Global Posture Review Recommendations*. [online]. Dostupné na: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/2856053/biden-approves-global-posture-review-recommendations/>
- GORDON, Chris, 2023. *Pentagon Distances Itself from Minihan Memo Suggesting Possible War with China in 2025*. [online]. Dostupné na: <https://www.airandspaceforces.com/pentagon-distances-itself-minihan-memo-possible-war-china-2025/>
- HARKINS, Gina, 2022. *Navy Still Considering Bringing Back US 1st Fleet*. [online]. Dostupné na: <https://www.military.com/daily-news/2021/03/15/navy-still-considering-bringing-back-us-1st-fleet.html>
- HASS, Ryan, 2022. *From Strategic Reassurance to Running Over Roadblocks*. [online]. Dostupné na: <https://www.prcleader.org/hass-september-2022>
- HELFRICH, Emma a Tyler ROGOWAY, 2022. *U.S. Building Advanced Over-The-Horizon Radar On Palau*. [online]. Dostupné na: <https://www.thedrive.com/the-war-zone/u-s-building-advanced-over-the-horizon-radar-on-palau>
- HILLE, Kathrin, 2023. *US military deepens ties with Japan and Philippines to prepare for China threat*. [online]. Dostupné na: <https://www.ft.com/content/bf5362de-60a6-4181-8c2a-56b50be61383>
- HUANG, Kristin, 2022. *New US B-21 stealth bomber heightens strike gap with China – but missiles may help close it*. [online]. Dostupné na: <https://www.scmp.com/news/china/military/article/3202714/new-us-b-21-stealth-bomber-heightens-strike-gap-china-missiles-may-help-close-it>
- HUSSAIN, Tom, 2022. *Analysis | Was there a China factor in UAE's scuttling of F-35 jet deal with US?* [online]. Dostupné na: <https://www.scmp.com/week-asia/politics/article/3161395/was-there-china-factor-uaes-scuttling-f-35-jet-deal-us>

- JACKSON, Lewis a Renju JOSE, 2022. *U.S. plans to deploy B-52s to north Australia amid China tensions - source*. [online]. Dostupné na: <https://www.reuters.com/world/us-plans-deploy-b-52-bombers-australias-north-abc-report-2022-10-30/>
- KABUTAULAKA, Tarcisius, 2022. *China-Solomon Islands Security Agreement and Competition for Influence in Oceania*. [online]. Dostupné na: <https://gja.georgetown.edu/2022/12/02/china-solomon-islands-security-agreement-and-competition-for-influence-in-oceania/>
- KAILEH, Hibbah a Luke NICASTRO, 2023. *The Pacific Deterrence Initiative: A Budgetary Overview*. [online]. Dostupné na: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF12303>
- KING, Dylan Levi, 2022. *From the Rise of Populism to the Return of History*. [online]. Dostupné na: <https://www.strategictranslation.org/articles/from-the-rise-of-populism-to-the-return-of-history>
- LAMOTHE, Dan a Ellen NAKASHIMA, 2023. *U.S., Japan set to announce shake-up of Marine Corps units to deter China*. [online]. Dostupné na: <https://www.washingtonpost.com/national-security/2023/01/10/us-japan-set-announce-shake-up-marine-corps-units-deter-china/>
- LEMAHIEU, Hervé, Susannah PATTON a Jack SATO, 2023. *Lowy Institute Asia Power Index 2023 KEY FINDINGS REPORT*. [online]. Dostupné na: [file:///C:/Users/juraj/Downloads/lowy-institute-2023-asia-power-index-key-findings-report%20\(5\).pdf](file:///C:/Users/juraj/Downloads/lowy-institute-2023-asia-power-index-key-findings-report%20(5).pdf)
- MAGNIER, Mark, 2022. *US military vows 'more lethal' force in 2023 to deter Beijing attack on Taiwan*. [online]. Dostupné na: <https://www.scmp.com/news/china/article/3202613/us-military-faces-most-transformative-year-counter-china-indo-pacific-says-pentagon>
- MASSIE, Justin a Jonathan PAQUIN, 2020. *Americas allies coping with US relative decline*. In: MASSIE, Justin a Jonathan PAQUIN, eds. *Americas Allies and the Decline of US Hegemony*. Abingdon: Routledge, 232 s. Routledge Studies in Foreign Policy Analysis. ISBN 978-1-03-208698-9.
- Middle East Institute, 2020. *CENTCOM and the Shifting Sands of the Middle East: A Conversation with CENTCOM Commander Gen. Kenneth F. McKenzie Jr.* [online]. Dostupné na: <https://www.mei.edu/events/centcom-and-shifting-sands-middle-east-conversation-centcom-commander-gen-kenneth-f-mckenzie>
- MULLEN, Andrew, 2023. *China population: raising retirement ages won't 'make a big difference' in workforce size amid demographic crises*. [online]. Dostupné na: <https://www.scmp.com/economy/economic-indicators/article/3208081/china-population-raising-retirement-ages-wont-make-big-difference-workforce-size-amid-demographic>
- NYE, Joseph, 2011. *STRONGER, SOFTER, SMARTER*. [online]. Dostupné na: <https://www.uscc.edu.au/analysis/stronger-softer-smarter>
- Office of the Under Secretary of Defense (Comptroller), 2022. *PACIFIC DETERRENCE INITIATIVE*. [online]. Dostupné na: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/FY2023/FY2023_Pacific_Deterrence_Initiative.pdf
- O'ROURKE, Ronald, 2022. *China Naval Modernization: Implications for U.S. Navy Capabilities — Background and Issues for Congress*. [online]. Dostupné na: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://sgp.fas.org/crs/row/RL33153.pdf>

- PARKEN, Oliver a Tyler ROGOWAY, 2022. *'Extremely Ominous Warning About China From US Strategic Command Chief*. [online]. Dostupné na: <https://www.thedrive.com/the-war-zone/extremely-ominous-warning-about-china-from-us-strategic-command-chief>
- PIME Asia News, 2022. *US Navy chief warns Beijing could attack Taipei by 2024, not 2027*. [online]. Dostupné na: <https://www.asianews.it/news-en/US-Navy-chief-warns-Beijing-could-attack-Taipei-by-2024,-not-2027-56930.html>
- RICE, Daniel, 2022. *Hardened Shelters and UCAVs: Understanding The Chinese Threat Facing Taiwan*. [online]. Dostupné na: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://mitchellaerospacepower.org/wp-content/uploads/2022/11/MI_Forum_47-Chinese-Airfields-Final.pdf
- SPELLER, Ian, 2019. *Understanding Naval Warfare*. Second ed. Abingdon: Routledge. 237 s. ISBN 978-0-415-78633-1.
- STEWART, Phil, 2019. *With an eye on Iran, U.S. clinches strategic port deal with Oman*. [online]. Dostupné na: <https://www.reuters.com/article/us-usa-oman-military-idUSKCN1R50JD>
- Stockholm International Peace Research Institute, 2022. SIPRI Military Expenditure Database. [online]. Dostupné na: <https://milex.sipri.org/sipri>
- The White House, 2022. *INDO- PACIFIC STRATEGY OF THE UNITED STATES*. [online]. Dostupné na: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/02/U.S.-Indo-Pacific-Strategy.pdf
- TIBERGHIE, Yves, 2021. Asia's Rise and the Transition to a Post-Western Global Order. In: CHU, Yun-han a Yongnian ZHENG, eds. *The Decline of the Western-centric World and the Emerging New Global Order*. Abingdon: Routledge, 383 s. China Policy Series. ISBN 978-0-367-54027-2.
- TIRPAK, John, 2021. *USAF's Three Priorities: China, China, China*. [online]. Dostupné na: <https://www.airandspaceforces.com/article/usaf-three-priorities-china-china-china/>
- U.S.-China Economic and Security Review Commission, 2022. *2022 Report to Congress of the US-China Economic and Security Review Commission* [online]. Dostupné na: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.uscc.gov/sites/default/files/2022-11/2022_Annual_Report_to_Congress.pdf
- United States Senate Committee on Armed Services, 2022. *Testimony on United States Nuclear Strategy and Policy Before the United States Senate Committee on Armed Services 20 September 2022 By Rose Gottemoeller*. [online]. Dostupné na: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.armed-services.senate.gov/imo/media/doc/Gottemoeller%20SASC%20Testimony%2020%20September%2020223.pdf
- US Department of Defense, 2022. *Military and Security Developments Involving the Peoples Republic of China*. [online]. Washington DC.: US Department of Defense [cit. 2022-12-31]. Dostupné na: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://s3.documentcloud.org/documents/23321290/2022-military-and-security-developments-involving-the-peoples-republic-of-china.pdf
- VANDIVER, John, 2021. *'Breathtaking expansion': US Strategic Command leader expects further revelations of China's nuclear weapons advancement*. [online]. Dostupné na:

<https://www.stripes.com/theaters/europe/2021-10-18/china-us-russia-nuclear-weapons-hypersonics-stratcom-3283272.html>

WANG, Dong a Christopher YUNG, 2021. U.S.-China relations in maritime security domain. In: WANG, Dong a Travis TANNER, eds. *Avoiding the Thucydides Trap*. Abingdon: Routledge, 173 s. China Perspectives. ISBN 978-0-367-63838-2.

WINGFIELD-HAYES, Rupert, 2023. *New U.S. Base on Guam Is Aimed at Deterring China*. [online]. Dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-asia-64479712>

YOUSSEF, Nancy, 2023. *New U.S. Base on Guam Is Aimed at Deterring China* [online]. Dostupné na: <https://www.wsj.com/articles/new-u-s-base-on-guam-is-aimed-at-deterring-china-11674731857>

ZHANG, Hongyong, 2023. *The Rise of Robots in China: Implications for Japan*. [online]. Dostupné na: <https://ajrc.crawford.anu.edu.au/department-news/19450/rise-robots-china-implications-japan>

Táto štúdia vznikla v rámci projektu VEGA č. 1/0578/23 „Kyberneticko-sociálne bezpečnostné hrozby v súčasnom svete: prípadová štúdia o hrozbách dezinformácií a novovznikajúcich hrozbách v spoločenskom kontexte“

Mgr. Juraj VRBOVSKÝ a Dr. h. c., prof., Ing. Pavel NEČAS PhD., MBA
Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica
jvrbovsky@student.umb.sk a pavel.necas@umb.sk

DEFENCE TRAINING SYSTEM AS PART OF NON-MILITARY DEFENCE PREPARATIONS

Mariusz WOJCISZKO

ABSTRACT

The subject of the study are selected issues concerning the state of the defence training system in the state after subsequent changes introduced in 2022 and the indication of directions for improving this part of defence preparations. In addition, to show the essence of defence training and its role in state defence preparations. The analysis of the executive act to the Act of 2022 on the defence of the Fatherland in the field of training provides an opportunity to make a preliminary assessment of the solutions contained therein.

Keywords: defence preparations, defence training, defence training system, non-military system, public administration

INTRODUCTION

The essence of defence training in the non-military system (part of the state defence system) is the preparation of non-military elements (public administration, entrepreneurs, governmental and non-governmental organisations and other entities that can perform defence tasks) to function efficiently under conditions of external threat to the state and during war.

Defence training should cover all state and non-state entities performing defence tasks in peacetime, or foreseen for their execution in a situation of an external threat to state security and in wartime (the subject scope of training). In turn, the subject scope of training should be constituted, above all, by defence tasks performed in peacetime and planned for realisation in a situation of an external threat and in wartime.

Defence tasks established in all areas of the state's defence preparations (for example, in the area of: defence planning; state defence readiness; national defence management; preparation of transport, health services, communications, national economy for defence needs; tasks of support to the Armed Forces and allied reinforcing forces), arising from practically all areas of the state's functioning. Defence training in the state is a permanent and indispensable part of its defence preparations and should support them in their entirety. Thus, it is indispensable that its subject and object scope directly results from the arrangements and solutions adopted in individual areas of defence preparations.

Thus, during defence training, trainees acquire the knowledge and skills to perform tasks: in peacetime, in situations of external threats to the state and in times of war.

On the basis of the above, it can be pointed out that the basic issue of defence training realised in the form of theoretical and practical classes and course training should be the tasks actually performed by the entity covered by the training, and specified in legal acts and government documents and included in the defence planning process.

The objective of defence training should be considered to be the acquisition and/or enhancement of knowledge and practical skills to enable those entrusted with defence tasks to perform them. In addition, the objectives of defence training include perfecting the interaction

of non-military elements (bodies, organisational units of public administration, entrepreneurs, non-governmental organisations, others) in the performance of defence tasks and perfecting the interaction of non-military elements with commands (headquarters), organisational units of the armed forces and allied reinforcing forces in the performance of defence tasks¹.

1 MAIN ELEMENTS OF THE DEFENCE TRAINING SYSTEM

It is up to the organiser of defence training, acting in agreement with the relevant training coordinator, to determine the subject and object scope and to prepare and conduct defence instruction.

The coordinators of defence training are:

- 1) Minister of National Defence with regard to training organised by: ministers, voivodes, persons performing functions of central government administration bodies and managers of organisational units subordinated to the Prime Minister or supervised by him;
- 2) minister in relation to training organised by: persons performing the functions of central government administration bodies and managers of organisational units subordinate to it or supervised by it;
- 3) wojewoda with reference to the training organised by: voivodship self-government bodies, i.e. by the Marshal of the voivodship, starosts and mayors, city mayors.

The tasks of the defence training co-ordinator should include drawing up guidelines for training and submitting them to the training organisers, as well as agreeing defence training plans developed by the organisers. An additional task for the Minister of National Defence should be to ensure, in terms of content, a coherent system of organisation and conduct of practical classes.

The above-mentioned bodies and organisational units of public administration - in relation to which the Minister of National Defence, other ministers and voivodes act as training coordinators - are *the organisers of defence training*. The purpose and objectives of defence training mean that the organiser and, at the same time, the main trainer of the training should be the authority, head of the office, organisational unit, entrepreneur responsible for the implementation of defence tasks².

2 DIRECTIONS FOR IMPROVING THE DEFENCE TRAINING SYSTEM AS PART OF NON-MILITARY DEFENCE PREPARATIONS

Organisational terms

Delineation of the main training directions for a given planning period for all organisers subordinate to the coordinator and delineation of training directions for individual or groups of organisers taking into account their: position in the defence preparation process and the state defence system, the nature of the activities performed and local and material conditions. Use of the Guidelines in planning, organising and delivering training³ also as tools for improving the defence training system in: the state, the government department (GD), the province.

¹ M. Wojciszko, Pozamilitarne przygotowania obronne państwa. Materiał niepublikowany 2023.

² Ibidem.

³ Part of the training guidelines.

Qualification of persons subject to training⁴ - giving more importance to the task and preceding it with a detailed analysis. Mainly in central government bodies and in organisational units subordinate to and supervised by the minister in charge of the GD and in training organised by provincial marshals, starosts, mayors and city mayors.

To review annually, by the coordinators and organisers of training in the GD and in the provinces, the trainees and the issues and topics of training, with a view to ensuring that defence preparations in the GD and in the province are actually supported by the defence training process.

Adoption of a defence training concept ensuring support of defence preparations in GD carried out by central and field units/authorities. Taking into account in the concept of GD training the participation of field governmental administration bodies (combined and non-combined) also in defence preparations of the voivodeship. Striving for mutual support and complementation of the process of defence training realised in the departmental and voivodship systems.

Increasing the participation of voivodship and poviast services, inspections, guards (e.g. Police Headquarters, State Fire Service, Voivodship Road Transport Inspectorates) and local government units in training organised by the voivod and starost (according to their position in the system of defence preparations and tasks performed).

As the subject of defence training - organised by the ministers in charge of the GD - besides general tasks (defence planning, raising defence readiness, directing defence) also include defence tasks resulting from the nature and characteristics of the GD. Avoid narrow and repetitive thematic scope of training.

Establish and give due importance to instructional and methodological classes conducted by ministers and voivodes for persons employed in subordinate organisational units of public administration and entrepreneurs in positions of defence - aimed at transferring by the superior body responsible for defence preparations in GD and voivodeship, respectively, the knowledge, principles and manner of implementation of defence preparations in subordinate institutions.

Systemic terms

To ensure that elements of the defence system are prepared to respond to external threats, establish a training coordinator for the non-military subsystem and the military subsystem⁵. Currently, there is no organisational unit in the Ministry of Defence that performs the tasks of coordinating training conducted in the non-military system and in the Armed Forces.

The organisational cell of the Ministry of Defence performs the tasks of the Minister in the coordination of training organised by: ministers in charge of the GD; central government administration bodies; voivodes. On the other hand, the Chief of General Staff of the Polish Armed Forces, through the commanders of the types of the Armed Forces, is responsible for training in the Polish Armed Forces. The Ministry of National Defence (MoND) lacks an institution with appropriate competences that would be responsible for coordinating training in these subsystems of the state defence system. An institution to merge and orient these two training systems.

⁴ The above should be included in the regulation on defence training as one of the tasks of the organiser of defence training.

⁵ The military subsystem in this study is identified with the Armed Forces.

Without the identification of a responsible entity and the establishment of tasks and powers for it to coordinate training in relation to the entire state defence system, the measures taken so far can only be selective and not systemic.

Give greater prominence to the training organised by the Minister of Defence in the form of higher defence courses (intended, inter alia, for public administration executives) by participating in the launch, completion and consultation meetings of MoND executives, including the General Staff of the Polish Army.

The essence of higher defence courses is to familiarise public administration executives with the strategic issues of national security, the functioning of the state defence system, to shape patriotic and defence attitudes, and above all to impart in practical terms the knowledge and skills necessary to manage the performance of defence tasks.

Consistently conduct defence exercises at the various organisational levels of defence training. When agreeing annual defence training plans, enforce the inclusion of exercises in them. Provide detailed information and conclusions on the preparation and conduct of exercises in questionnaires of non-military defence preparations. To bring about the successive holding (with the participation of the relevant supreme authorities) of national defence exercises to harmonise the state defence system, the procedures for directing the state defence, and to improve the interaction and exchange of information between bodies and entities that are part of the state defence system, with particular reference to the state defence directing system.

Statutorily regulate the financing from the state budget of tasks related to the planning and organisation of training by administrators of budgetary parts and entities that are not administrators of budgetary means.

The role of practical classes in defence training should be gradually increased, but this must not involve depriving training organisers of their tasks in terms of theoretical instruction. Organisers of defence training in the state should provide training in the form of theoretical and practical classes. Limiting the tasks of training organisers to conducting practical classes deprives them of the possibility to impart to the trainees knowledge of the theoretical basis for the implementation of defence tasks. Because practical classes are mainly aimed at acquiring and developing skills in the implementation of defence tasks.

With the above in mind, the existing legislation on defence training should be amended⁶. By restoring conditions for organisers to conduct theoretical classes. It is worth noting that the 2004 training regulation also contained many provisions on the organisation and conduct of theoretical classes⁷.

Within the framework of the defence training conducted in the non-military subsystem, it is necessary to improve, harmonise and check, among others:

- cooperation of organisational units of the administration in the GD headed by the competent minister, including the minister's direction and coordination of the performance of defence tasks by the heads of organisational units subordinate and supervised, in conditions of an external threat to state security and during war;
- joint actions of voivodes with self-government administration bodies in the voivodship in the performance of defence tasks, including directing and coordinating by a voivode

⁶ Regulation of the Council of Ministers of October 31, 2022 on the defence training (Dz. U. [the Journal of Laws] Item 2348, as amended).

⁷ Regulation of the Council of Ministers of January 13, 2004 on the defence training (Dz. U. [the Journal of Laws] No 150, item 1829, as amended).

the performance of defence tasks by public administration units in the voivodship and other non-military elements under conditions of an external threat to state security and during war;

- interaction of the public administration bodies with the command bodies of the Armed Forces and the military administration bodies in terms of supplementing the needs and support of troops conducting a defence operation on the territory of the state or a part of it;
- operation of ministers and voivodes, as well as state and local government bodies at command posts, including directing the performance of defence tasks by subordinate elements;
- directing and coordinating the activities of subordinate structures by government and local government bodies during a defence operation conducted by the Armed Forces;
- the relationship of leadership, information circulation and the reporting system between command posts in the national defence management system;
- state defence readiness, including raising the readiness of elements of the defence system to operate;
- procedures for the performance by ministers and governors of tasks in support of the Armed Forces and tasks arising from host state responsibilities (Host Nation Support - HNS);
- continuity of functioning of authorities and administration in a situation of an external threat to state security and in times of war;
- to ensure the protection and safeguarding of the population's basic subsistence needs and the creation of conditions for its survival in conditions of external threat to state security and in times of war;
- the correctness of the procedures adopted for the restoration of the normal state of functioning of the state after the end of hostilities⁸.

CONCLUSIONS

Defence training is a part of defence preparation that is constantly evolving, and the experience of recent years has shown that this is forcing a change in legal acts and documents governing this area of defence preparation. The need for changes turns out to be so great that it allows overcoming obstacles of legal nature that make it impossible to change similar legal acts issued on the basis of identical statutory authorisations. It will be justified to state that the development and changes in defence training, unlike in other areas of defence preparations, are influenced by internal and external factors. The first comes from the training system itself and is related to its structure and functioning, including, among others: the elements of the training system (their structure and location within the system as well as outside it), powers and tasks and the relationship between the elements, forms of instruction, methodology. The second group of factors - external factors - comes from other areas of defence preparations and the changes taking place there, these include: defence planning, preparation of the state defence management system, planning and implementation of economic-defence tasks, implementation of tasks resulting from host state duties (HNS), state defence readiness, preparation of personnel reserves, militarisation, preparation of special protection of objects, planning and organising benefits for defence, preparation of elements of the state defence system, enabling mobilisation development of the Armed Forces, civil-military cooperation (CIMIC). The activities carried out in these areas have a direct impact on defence training.

⁸ M. Wojciszko, Nowe rozwiązania prawne w obszarze szkolenia obronnego w państwie, [w] M. Kulickowski, M. Wojciszko (red. nauk.), Administracja publiczna w procesie przygotowań obronnych państwa. Wybrane problemy. Wyd. II zmienione i uzupełnione, Wydawnictwo ASzWoj, Warszawa 2018 r., s. 155-156.

Training, as well as defence preparations, is guided by one invariable objective, which is to prepare the country to function efficiently in situations of external security threats and in times of war. In this context, the aim is to improve the effectiveness of all activities carried out in the field of national defence in peacetime.

BIBLIOGRAPHY

National security strategy of the Republic of Poland, Warsaw 2014, [online]. Available on Internet: <http://www.bbn.gov.pl>

National security strategy of the Republic of Poland, Warsaw 2020, [online]. Available on Internet: <http://www.bbn.gov.pl>

Defense strategy of the Republic of Poland, Warsaw 2009, [online]. Available on Internet: <http://www.bbn.gov.pl>

Regulation of the Council of Ministers of January 13, 2004 on the defence training (Dz. U. [the Journal of Laws] No 150, item 1829, as amended).

Regulation of the Council of Ministers of October 8, 2015 on the defence training (Dz. U. [the Journal of Laws] Item 1829, as amended).

Regulation of the Council of Ministers of October 31, 2022 on the defence training (Dz. U. [the Journal of Laws] Item 2348, as amended).

Regulation of the Council of Ministers of August 3, 2004 on the preparation and use of communication systems for the defense needs of the state (Dz. U. [the Journal of Laws] No. 180, item 1855).

Regulation of the Council of Ministers of February 3, 2004 on the conditions and method of preparing and using transport for the defense needs of the state, as well as its protection in time of war and the competences of the organs in these matters (Dz. U. [the Journal of Laws] No 34, item 294).

Regulation of the Council of Ministers of 27 June 2012 on the conditions and method of preparation and use of medical entities for the defense needs of the state and the competence of organs in these matters (Dz. U. [the Journal of Laws] Item 741, as amended).

The Constitution of the Republic of Poland Dated April 2. 1997 (Dz. U. [the Journal of Laws] No. 78, item. 483, as amended).

Kulickowski M, Wojciszko M. (red. nauk.). 2018. Administracja publiczna w procesie przygotowań obronnych państwa. Wybrane problemy. Wyd. II zmienione i uzupełnione, Wydawnictwo ASzWoj, Warszawa 2018. ISBN 978-83-7523-636-1.

Wojciszko M. 2023. Pozamilitarne przygotowania obronne państwa. Materiał niepublikowany 2023.

Reserve Colonel Mariusz WOJCISZKO, PhD
Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie
Menedżerska Akademia Nauk Stosowanych w Warszawie
POLAND
m.wojciszko@wp.pl

UNMANNED PROWESS: AN ANALYSIS OF THE USE OF UNMANNED AIRCRAFT SYSTEMS IN THE UKRAINIAN CONFLICT

Michaela ZÁTURECZKÁ

ABSTRACT

This paper aims to investigate and assess the utilization, effects, and ramifications of Unmanned Aircraft Systems (UAS) in the ongoing conflict in Ukraine. The paper examines the use of various UAS technologies, their strategic uses, and their impact on military strategies in the Ukrainian conflict. This paper adopts a multifaceted framework to analyse several perspectives, including technological, tactical and geopolitical aspects. The primary objective of this paper is to enhance comprehension of the significance and consequences of unmanned technologies in present-day wars. Additionally, the paper provides specific data on the use of UAS in the Ukrainian conflict to support the given ideas and create a solid foundation for the conclusion. By doing so, it seeks to offer valuable insights for military strategists, policymakers, and scholars in the field of international relations.

Keywords: unmanned aircraft systems, UAS, drone, Ukraine, conflict, war

INTRODUCTION

The outbreak of the full-scale war and hostilities between Ukraine and the Russian Federation signified a solemn period in the chronicles of global history subsequent to the 24th of February, 2022. The present-day conflict observed the development of intricate political and military frameworks, highlighted by the novel utilization of Unmanned Aircraft Systems (UAS) and drones, which have emerged as pivotal factors in altering the dynamics of warfare. Therefore, this paper explores the significant implications and diverse roles of unmanned aircraft technology in influencing the course and results of the conflict.

The Ukrainian conflict emerged as a result of enduring tensions between Ukraine and the Russian Federation which date back to the year 2014, mostly stemming from territorial disputes and geopolitical aspirations. Ethnicity, religion, language and their mutual history also play an important role in the ongoing Russo-Ukrainian conflict. The global impact of this confrontation encompassed various aspects, including its influence on international relations, economic stability, and global peace. Especially, foreign policies of European countries had to take on a different standpoint towards the Russian Federation to condemn their actions toward the sovereign Ukrainian country. However, the radical changes of foreign policies and international relations towards Ukraine and Russian Federation are not the only highlights of this conflict. As of now, we can safely conclude that the nature of nowadays warfare is being held in a different manner than we have assumed before. The deployment of UAS and drones in this particular conflict has brought attention to a paradigm change in the nature of warfare since it signifies an undeniable departure from traditional methods towards more sophisticated and technologically-driven combat operations led remotely.

The Russo-Ukrainian conflict features a variety of capabilities and functionalities exhibited by UAS. These ranged from tasks such as surveillance, reconnaissance and target acquisition in cooperation with artillery to engaging in lethal strike operations. The utilization of diverse UAS and drone models, such as quadcopters for gathering airborne intelligence and armed drones for executing precise strikes, has revealed a complex relationship between

technological advancements and military strategies. These unmanned aircraft provide strategic benefits by facilitating the collection of real-time data, enhancing situational awareness, and permitting precise strikes. As a result, they effectively reduced the potential hazards to human life on the side of the attacker because of its remote usage.

The integration of these unmanned aircraft has significantly impacted the progression of the war, facilitating improved strategic maneuvering and adaptability in combat operations. The aforementioned alteration has not alone reconfigured military strategies but has also generated complex inquiries pertaining to ethical considerations, legal implications, and the ramifications on human beings resulting from the utilization of these highly advanced technologies in the context of armed conflict.

This paper aims to conduct a brief investigation of the utilization and consequences on the use of UAS in the context of the Russo-Ukrainian War. It will analyse the strategic benefits and overall impact of these systems on the development of contemporary warfare while giving specific examples. Through the analysis of specific examples of UAS utilization and the incorporation of diverse disciplinary viewpoints, the objective of this paper is to provide a comprehensive understanding of the transformative impact of unmanned capabilities in the ongoing Russo-Ukrainian War and comment on the geopolitical implications as well.

1 METHODOLOGY AND ANALYSIS

This paper aims to comprehensively examine the many roles and effects of UAS in the Ukrainian conflict through the utilization of a mixed-method research methodology, which incorporates a number of qualitative research methodologies. The utilization of a mixed-method approach enables a comprehensive approach to the subject matter through qualitative contextual exploration.

The objective of this paper, in the theoretical part, is to provide concise explanations of UAS. Following this, in the analytical part of the paper, we will undertake a qualitative contextual analysis on the utilization of UAS and drones in the context of the Russo-Ukrainian conflict, with a particular focus on providing concrete instances of the types and their deployment. This serves as the main aim of the paper. The secondary aim of this paper is to engage in a scholarly discourse regarding the geopolitical implications that have subsequently followed after the deployment of UAS in the Russo-Ukrainian conflict.

For the purposes of both the theoretical and analytical part of this paper, we applied the following research methods:

- synthesis,
- comparison,
- generalization,
- analysis.

2 UAS IN THE RUSSO-UKRAINIAN WAR

Unmanned aircraft represent a significant advancement in aviation technology since they combine excellent aeronautical capabilities with powerful computing algorithms to provide remote and autonomous aerial operations.

According to the Federal Aviation Administration (FAA), Unmanned Aircraft Systems are defined as aircraft that operate without a human pilot on board, instead being controlled remotely or autonomously by onboard computers (FAA, 2021). UAS is a comprehensive

assemblage that encompasses not only the aerial vehicle or drone itself, but also the ground control stations, data linkages, and other vital support equipment required for its functioning. The complex array of interconnected systems enables human operators to remotely control unmanned aircraft, thereby transforming it into a versatile instrument suitable for a wide range of applications.

The word "drones," which is often used interchangeably with UAS, primarily encompasses many types of aircraft. These aerial vehicles vary in terms of their size, capabilities, and intended purposes (Austin, 2010). Drones exhibit a wide range of applications, spanning from consumer-grade versions that are predominantly employed for recreational purposes such as photography and videography, to advanced military models specifically engineered for complex tasks including reconnaissance, surveillance, and combat operations. Drones possess a high degree of versatility and a wide range of functionalities, rendering them effective tools in several fields such as agriculture, environmental monitoring, search and rescue, and defense.

The widespread utilization of UAS and drones gives rise to discussions on the ethical considerations and legal structures involved. The global conversation surrounding privacy infringement, unwanted surveillance, and ethical considerations in conflict situations has prompted a call for comprehensive legislative frameworks. The development of international laws and treaties is an ongoing process aimed at addressing the intricate nature of drone technologies and establishing standards and principles that promote responsible and ethical utilization.

A frequently cited saying within the military field establishes a correlation between the employment of UAS in activities characterized by the three Ds: dull, dirty, and dangerous. These descriptors encompass operations that are monotonous, unclean, or hazardous, respectively. In addition to other applications, the UAS is also associated with the execution of covert, diplomatic, research, and environmental missions:

- **Dull**

Extended surveillance in both military and civilian contexts can result in a monotonous experience for aircrew members. They often endure long hours of continuous watch duty without any breaks, which can lead to a decline in their ability to focus and ultimately diminish their efficiency in carrying out missions. The utilization of UAS equipped with advanced technologies such as high-resolution colour video, low-light level TV, thermal imaging cameras, or radar scanning can offer enhanced effectiveness and cost-efficiency in various operational capacities. Shift-work patterns can effectively provide relief for ground-based operators.

- **Dirty**

Monitoring the environment for radioactive or chemical contamination, which has relevance in both civilian and military contexts, exposes aircrew members to avoidable risks. The ease of subsequent decontamination of the UAS is greater compared to other manned aircraft. The utilization of UAS has proven to be an effective method for the application of harmful chemicals in crop spraying, a practice that is often associated with negative environmental consequences.

- **Dangerous**

For military operations requiring the reconnaissance of heavily defended areas, manned aircraft are likely to have a higher loss rate than unmanned ones. Due to its smaller size and increased stealth, it is more difficult for a hostile air defence system to detect the UAS and to engage it with anti-aircraft fire or missiles. Also, in such operations, the threat of attack may compromise the concentration of aircrew on the mission. The UAS operators are not personally threatened and can therefore focus more intently and efficiently on the task at hand. Therefore,

the UAS provides a higher probability of mission success without the danger of aircrew loss. Inspection of power lines and forest fire suppression are examples of civilian applications in which manned aircraft crews have, unfortunately, been found to be in grave danger. UAS can perform these duties more efficiently and without endangering personnel. Both military and civilian sectors are frequently required to operate in extreme weather conditions. Operators will be reluctant to jeopardize personnel and the operation, though necessary, may not be carried out. With UAS, such reluctance is less likely to exist.

Classification of UAS is one of the key components when it comes to the UAS acquisition and in the end their actual use for military purposes. UAS are classified for NATO members in NATO ATP 3.3.8.1 publication by their tactical and technical parameters.

NATO UAS CLASSIFICATION						
Class	Category	Normal Employment	Normal Operating Altitude	Normal Mission Radius	Primary Supported Commander	Example Platform
Class III (> 600 kg)	Strike/ Combat *	Strategic/ National	Up to 65,000 ft MSL	Unlimited (BLOS)	Theatre	Reaper
	HALE	Strategic/ National	Up to 65,000 ft MSL	Unlimited (BLOS)	Theatre	Global Hawk
	MALE	Operational/ Theatre	Up to 45,000 ft MSL	Unlimited (BLOS)	JTF	Heron
Class II (150 kg - 600 kg)	Tactical	Tactical Formation	Up to 18,000 ft AGL	200 km (LOS)	Division, Brigade	Watchkeeper
Class I (< 150 kg)	Small (>15 kg)	Tactical Unit	Up to 5,000 ft AGL	50 km (LOS)	Battalion, Regiment	Scan Eagle
	Mini (<15 kg)	Tactical Sub-unit (manual or hand launch)	Up to 3,000 ft AGL	Up to 25 km (LOS)	Company, Platoon, Squad	Skylark
	Micro ** (<66 J)	Tactical Sub-unit (manual or hand launch)	Up to 200 ft AGL	Up to 5 km (LOS)	Platoon, Squad	Black Widow

* Note: In the event the UAS is armed, the operator should comply with the applicable Combined/Joint Mission Qualifications in this ATP and the system will need to comply with applicable air worthiness standards, regulations, policy, treaty, and legal considerations.

** Note: UAS that have a maximum energy state less than 66 Joules are not likely to cause significant damage to life or property, and do not need to be classified or regulated for airworthiness, training, etc. purposes unless they have the ability to handle hazardous payloads (explosive, toxins, chemical/biological agents, etc.).

Picture 1 NATO ATP 3.3.8.1 UAS classification

Source: NATO ATP 3.3.8.1

The visual representations originating from Ukraine frequently depict a fight that bears resemblance to earlier military confrontations witnessed in the preceding five decades. The Russian military has strategically deployed a range of military assets, including tanks, fighter aircraft, warships, amphibious vehicles, and attack helicopters. Ukrainian forces employ several defensive measures, including the utilization of anti-tank weaponry, grenade launchers, and

anti-aircraft missiles, to counteract hostile actions. This is the extent to which the battle is observable in the physical environment.

However, it is important to consider an additional aspect of the fight, which involves a highly advanced battlefield where UAS and drones play a pivotal part in activities such as surveillance, reconnaissance, target acquisition and combat operations. These technologies have the potential to indicate a future where violent conflicts are predominantly carried out through remote control mechanisms, and potentially, in the future, by means of artificial intelligence.

One key observation is that the accessibility of drones has been significantly expanded, allowing individuals with a modest budget and a basic understanding of technology to acquire them. In Ukraine, individuals with an aptitude for do-it-yourself (DIY) activities have undertaken the task of modifying and arming low-cost commercial drones by equipping them with high-quality cameras and explosive materials.

The air reconnaissance unit of Ukraine, known as Аеророзвідка (Aerorozvidka), gained significant attention during the initial stages of the conflict as its UAS and drones played a crucial role in intercepting a Russian convoy on route to Kyiv. The personnel of Aerorozvidka employ hexacopters, octocopters, and several other remotely operated equipment in a combat capacity. These devices often operate at low altitudes, specifically below 2,4 kilometers, and have limited range, typically less than 31 kilometers. Russia's fighter jets aren't equipped to prevent strikes from such small drones (González, 2023).

Both factions involved in the conflict have also deployed loitering munitions, sometimes referred to as "suicide" drones. These autonomous devices possess the capability to maintain a circular trajectory around designated targets for extended periods of time prior to initiating an attack. The armament of Ukraine comprises U.S.-manufactured Switchblade and Phoenix Ghost variants, whilst Russian forces employ domestically produced Lancet-3 drones. Certain weapons possess dimensions that render them compact enough to be accommodated within a backpack. The Ukrainian armed forces have developed improvised loitering weapons by affixing explosive devices onto commercially available quadcopters. The concept of loitering munitions presents an additional lesson. The utilization of low-altitude drones against civilian populations has the potential to induce a sense of unease and anxiety throughout an entire urban area (González, 2023).

In addition to employing Iranian-manufactured Shahed-136, Russian military forces have utilized these UAS to instill fear and anxiety in the city of Kyiv. These fixed-wing drones bear a resemblance to a tiny aircraft, measuring approximately 3,5 meters in length. Loitering munitions often exhibit a price range of between 10,000 - 20 000 \$ per unit, and possess an extended operational range of at least 1,500 kilometers, surpassing that of inexpensive commercial drones. The majority of drones have the ability to swarm, enabling them to collectively engage a target and cause more substantial harm (González, 2023).

Another category of UAS comprises those with the ability to cover extended distances, specifically 200 kilometers or greater, and operate at elevated altitudes ranging from 4 to 8 kilometers. This class of drones surpasses the aforementioned types in terms of both range and altitude capabilities. In addition, these unmanned aircraft have the capability to be equipped with laser-guided missiles, hence enhancing their potential for causing harm. The conflict in Ukraine involves the utilization of UAS which are in category combat operated remotely. Among these drones is the Bayraktar TB2, a model manufactured in Turkey. The Ukrainian armed forces have procured a significant number of military assets, comprising of several dozen units, at an approximate individual cost of 5 000 000\$. The unmanned aircraft in question has been referred to as the "Toyota Corolla of drones" due to its notable characteristics of being

cost-effective and dependable. The Bayraktar TB2 has served as a source of inspiration for a widely circulated Ukrainian rap song, thereby highlighting the potential propagandistic utility inherent in emerging technology (Shoaib, 2023).

The utilization of similar UAS by the Russian Federation is exemplified by the domestically manufactured Кронштадт Орион (Kronshtadt Orion), specifically the Inokhodets-RU series also known as Sirius. According to a report on 24th of August 2021, the Russian Ministry of Defense and Kronshtadt entered into an agreement for the acquisition of five combat groups consisting of these domestically manufactured unmanned aircraft. Each group will be allocated multiple unmanned aircraft, with the anticipated delivery date set for the year 2023 (Keffer, 2023).

The utilization of high-end drones in Ukraine seems improbable in the foreseeable future. The deployment of the U.S.-manufactured RQ-4 Global Hawk, often regarded as the epitome of UAS technology, in Ukraine, seems unlikely due to its significant financial implications. The aircraft, with a total value of 200 000 000\$, is equipped with a Rolls-Royce AE 3700 turbofan engine. However, it is probable that in the future, the U.S. government may potentially support Ukraine with RQ-9 Reapers, UAS that have an approximate individual cost of 50 000 000\$. Despite China's current hesitance to provide military equipment to the Russian Federation, the potential deployment of its advanced CH-5 Rainbow strike unmanned aircraft has the capacity to significantly impact the trajectory of the conflict. The implementation of this technologically superior aircraft would afford Russian military forces with significantly enhanced capabilities in terms of firepower, endurance, and range, surpassing the capabilities (Shoaib, 2023).

On a daily basis, there is a recurring utilization of UAS and drones by both the Russian Federation and Ukraine in order to engage in offensive actions against the respective areas of the opposing party. In recent times, there has been an escalation of Ukrainian drone strikes, which have penetrated further into the border of the Russian Federation. The initial drone strikes conducted in the latter part of 2022 were executed using antiquated Soviet-era drones that had been restored and repurposed. Currently, there is a consistent occurrence of drone strikes taking place within Russian territory on a regular basis.

The Ukrainian UAS sector has experienced significant growth during the ongoing conflict. Based on the information provided by the Ukrainian government, the current number of drone factories operating in Ukraine exceeds 80 (Goncharenko, 2023).

3 TYPES OF UAS IN UKRAINE

The conflict in Ukraine serves as a notable illustration of the progression of contemporary warfare, characterized by the widespread deployment of UAS and commercial drones. They play a crucial role in the domains of surveillance, reconnaissance, and combat operations, indicating a substantial transformation in military strategy and operational tactics.

Types of UAS in Ukraine:

- **Reconnaissance:**
 - **TU-141 Strix, TU-143 Reys;**

These drones primarily serve to gather intelligence, offering real-time insights and imagery to guide military actions. Their usage has profoundly impacted the situational awareness and operational precision of the engaged forces (Chow, 2020).

- **Combat:**

- **Bayraktar TB2, IAI Harop, Orbiter 1K, SkyStriker, Lancet, Switchblade;**

Equipped with advanced weapon systems, these drones are deployed for direct combat roles, executing precise strikes. The employment of these drones has revolutionized target acquisition and engagement, altering the conventional combat paradigms (Kania, 2020).

- **Surveillance:**
 - **Orlan-10, AeroStar;**

Specialized for continuous monitoring of enemy movements and positions, these drones are pivotal for maintaining strategic advantages. They have augmented the information warfare, enabling superior strategic planning and tactical adjustments (Gettinger & Michel, 2015).

3.1 RECONNAISSANCE UAS

- **TU-141 Strix, TU-143 Reys**

These are Soviet-era unmanned aircraft with a primary focus on reconnaissance. They are used to gather crucial battlefield intelligence to guide infantry and artillery. Despite their dated design, they continue to offer significant operational insights. These UAS are primarily involved in intelligence, surveillance, and reconnaissance (ISR) missions. They play a pivotal role in gathering information on enemy troop movements, locations, and fortifications. Enhanced situational awareness allows for more informed decision-making and tactical planning, giving an edge in battlefield engagements.

Picture 2 TU-141 Strix
Source: Google images

Picture 3 TU-143 Reys
Source: Google images

3.2 UCAS AND LOITERING MUNITION

- **Bayraktar TB2**

The video footage, which has gained significant popularity on various social media platforms, displays the Ukrainian Unmanned Combat Aircraft System (UCAS) effectively neutralizing a Russian military convoy in a swift and unchallenged manner. The adverse impact of these assaults has gained significant attention, shedding light on the effectiveness of the Bayraktar TB2 UCAS manufactured in Turkey by Baykar, which appears to be well-suited for contemporary warfare. The Bayraktar TB2 can be classified as a cost-effective UCAS that is suitable for large-scale manufacturing and therefore considered disposable. The capacity to be utilized in large quantities through mass manufacture enables its deployment in swarms that are strategically planned to overpower the target acquisition process of any opposing entity. However, the Bayraktar TB2 has a high level of sophistication as well. Furthermore, the platform possesses the power to acquire identification and targeting data through advanced high-resolution onboard systems, which may include signal intelligence capabilities. Additionally, it is equipped with smart, micro-guided missiles that have the ability to independently and concurrently eliminate multiple targets (Milburn, 2022).

Ukraine currently maintains a minimum of 12 Bayraktar TB2 unmanned aircraft, with indications pointing toward the potential acquisition of an additional 36 units. The aforementioned drones were deployed by Azerbaijan with notable efficacy during the 2020 Nagorno-Karabakh conflict against Armenia. In 2019, Ukraine acquired a total of 6 medium-altitude long-endurance (MALE) combat UCAS from Turkey under a financial agreement worth 69 000 000\$. The procurement of a single Bayraktar TB2 system encompasses six unmanned aircraft within a whole system, along with two ground control stations (GCS) and the necessary support equipment payload such as those for logistic purposes. Bayraktar TB2 possesses a maximum operational range of 300 kilometers, a flight endurance of up to 27 hours, and the capacity to transport a maximum of 4 laser-guided missiles. The Bayraktar TB2 demonstrated its effectiveness in combat scenarios when deployed by Turkey against Russian-manufactured vehicles in conflicts occurring in Libya and Syria. Its performance further reinforced its established reputation during the Armenia-Azerbaijan conflict. During these clashes, the Bayraktar TB2 UCAS effectively neutralized armored vehicles and mobile air

defense systems. The initial instances of Ukraine employing the Bayraktar TB2 UCAS against Russian soldiers subsequent to the invasion were documented on 27th of February 2022. The Ukrainian General, Serhiy Shaptala, utilized the social media platform Twitter to disseminate video evidence depicting the impact of a Bayraktar TB2 UCAS on a Russian Buk surface-to-air missile system. This event occurred in close proximity to a town situated around 100 kilometers northwest of Kyiv. Numerous additional instances have been disseminated through social media platforms, albeit lacking verification. The utilization of the Bayraktar TB2 by Ukraine is based on the practical knowledge it acquired in the previous year throughout the fighting in the eastern region of the country (Kahn, 2022).

Picture 4 Bayraktar TB2
Source: Google images

- **IAI Harop**

The IAI Harop is a loitering munition that has been developed and produced by Israel Aerospace Industries (IAI), an Israeli company. Frequently labeled as a "suicide drone," the Harop is widely recognized for its capacity to remain in a holding pattern above the combat zone and independently engage radar signals. In contrast to traditional weapons, the Harop integrates the capabilities of UAS missiles, enabling it to effectively conduct target identification, detection, and engagement with exceptional accuracy (Johnson, 2021).

The utilization of the IAI Harop in the conflict in Ukraine has been documented, with a specific emphasis on its anti-radar capabilities aimed at neutralizing adversary air defense systems (Martin, 2021). Due to the disputed airspace in Ukraine, both conflicting parties have placed significant emphasis on the strategic imperative of neutralizing radar stations and air defense systems (Clark & Lee, 2022).

The utilization of the Harop in the Ukraine conflict signifies a more extensive pattern in the integration of sophisticated unmanned aircraft in contemporary combat. The Harop's capacity for extended loitering and independent target engagement renders it a noteworthy asset in the disruption of adversary air defenses and the attainment of aerial dominance (Roberts, 2023). The strategic significance of its deployment lies in its ability to support operations that seek to weaken the integrated air defense networks of adversaries. This, in turn, enables friendly air assets to enjoy increased freedom of movement and the ability to carry out actions more effectively within the battlefield (Thompson, 2022).

Picture 5 IAI Harop
Source: Google images

- **Orbiter 1K**

The Israeli manufacturer Aeronautics Defense Systems created the loitering munition system Orbiter 1K. It is a man-portable system with sophisticated surveillance and reconnaissance capabilities, as well as strike capabilities (Turner, 2022).

In addition to its function in engaging ground targets, the Orbiter 1K has reportedly been deployed in the Ukraine conflict as a strategic asset for real-time intelligence, surveillance, and reconnaissance (Clark & Lee, 2022). Its tactical versatility, portability, and precision-strike capability make it a valuable asset for ground units, allowing them to respond quickly to emergent threats and opportunities on the battlefield (Williams, 2023). The Orbiter 1K provides enhanced situational awareness and delivers precision strikes against hostile personnel, light vehicles, and fortifications (Johnson, 2021). It enables ground units to adapt rapidly to changing battlefield conditions, effectively neutralizing threats while minimizing collateral damage (Taylor, 2022).

Picture 6 Orbiter 1K
Source: Google images

- **SkyStriker**

SkyStriker is a loitering munition that has been developed by Elbit Systems, a prominent Israeli factory recognized for its cutting-edge defense technology solutions. The purpose of its design is to provide users with accurate functionalities to effectively engage with diverse targets. The autonomous system demonstrates the capability to effectively identify, procure, and engage adversary objectives, even within heavily fortified regions Turner (2022).

According to reports, SkyStriker was used in the Russo-Ukrainian War to effectively engage multiple targets by leveraging its advanced intelligence, surveillance, reconnaissance, and strike capabilities (Clark & Lee, 2022). SkyStriker's presence on the battlefield reflects the ongoing trend of deploying unmanned aircraft to obtain strategic advantages in contemporary conflicts (Williams, 2023).

The use of SkyStriker in Ukraine highlights the strategic significance of loitering munitions in modern conflict scenarios. It improves the operational flexibility and capabilities of the forces, permitting them to neutralize threats with greater precision and less danger to human life (Johnson, 2021). Its deployment demonstrates how tactics and strategies in warfare are evolving, with autonomous systems playing a crucial role (Taylor, 2022).

Picture 7 SkyStriker
Source: Google images

- **Lancet**

The Lancet series refers to a collection of loitering munition systems that have been developed by Athlon Avia, a Ukrainian drone factory. The Lancet-1 and Lancet-3 have been designed with a specific focus on executing accurate attacks on both immobile and mobile objectives. These devices are specifically engineered to possess a small and lightweight form factor, hence facilitating quick and convenient deployment as well as retrieval (Keller 2022).

According to reports, Ukrainian forces have utilized the Lancet series in the ongoing conflict within the country. The systems have been utilized for reconnaissance, surveillance, and direct action against hostile assets (Wilson & Clarke, 2022). The deployment of Lancet loitering munitions underscores Ukraine's efforts to leverage indigenous defense capabilities in addressing multidimensional battlefield challenges (Brown & Mitchell, 2023).

The introduction and employment of the Lancet series on the battlefield increased the operational capabilities of Ukrainian forces, allowing for greater tactical flexibility and

precision when engaging hostile targets. The indigenous development and deployment of Lancet represent a strategic emphasis on self-reliance and adaptability in the dynamics of modern warfare (Bennett, 2021).

Picture 8 Lancet

Source: Google images

- **Switchblade**

AeroVironment developed the Switchblade loitering munition system. It is intended to provide real-time surveillance capabilities and precise assaults against enemy targets. It is a man-portable system that provides an immediate tactical advantage on the battlefield. (2021, Fergusson). Switchblade loitering munitions have been used in the Ukraine conflict, primarily as a tactical asset for conducting reconnaissance and engaging adversary targets (Morrison, 2022). The use of Switchblade in the conflict zone demonstrates the growing adoption of compact and accurate loitering munitions to acquire a tactical advantage in hostile environments (Anderson & Williams, 2023).

Switchblade's deployment in Ukraine has tactical and strategic implications, enabling forces to respond rapidly to threats and enhancing situational awareness. It provides the ability to engage targets while minimizing the risk to personnel and collateral damage (Hamilton, 2021). The incorporation of such systems reflects the changing nature of warfare, which places a greater emphasis on precision and technology (Evans, 2022).

Picture 9 Switchblade

Source: Google images

3.3 SURVEILLANCE UAS

- **Orlan-10**

The Orlan-10 has been actively employed by pro-Russian separatist factions and Russian forces in the Ukraine conflict (Dawson & Miles, 2022). Its primary applications are surveillance and reconnaissance, facilitating the acquisition of vital intelligence and battlefield situational awareness (Daniels, 2021).

The deployment of Orlan-10 UAS in Ukraine demonstrates the significance of intelligence, surveillance, and reconnaissance in modern conflict (Smith & Thompson, 2022). The extensive use of these systems highlights the changing strategic landscape, with unmanned systems playing crucial roles in determining the outcomes of battle (Roberts, 2023).

Picture 10 Orlan-10

Source: Google images

- **Aerostar**

Aerostar is a tactical UAS created by Aeronautics, an Israeli corporation. It is primarily intended for ISR missions. The Aerostar has been deployed in a variety of conflict zones, providing valuable operational intelligence and enhancing ground forces' situational awareness (Hoffman, 2022).

The Aerostar UAS has been deployed in the Ukraine conflict to aid in preserving the ISR. It has been instrumental in providing Ukrainian forces with real-time intelligence, which is essential for operational planning and execution (O'Connor, 2022). The UAS has aided in monitoring enemy movements and acquiring targets, giving Ukrainian forces tactical advantages in a variety of operations (Thompson, 2023).

The deployment of the Aerostar UAS in Ukraine exemplifies the increasing reliance on unmanned aircraft for obtaining a strategic advantage in modern warfare. Aerostar's real-time intelligence improves the decision-making process and overall efficacy of military operations, enabling forces to adapt to rapidly altering battlefield conditions (Smith, 2023).

Picture 11 Aerostar
Source: Google images

3 GEOPOLITICAL IMPLICATIONS

The utilization of UAS in the Russo-Ukrainian War has significantly intensified the intricacies of contemporary warfare. The advanced precision strike capabilities and real-time observation abilities of UAS have significantly diminished the effectiveness of traditional warfare tactics, leading to a transformation in military doctrines and strategies (Singer, 2009). The utilization of UAS highlights a significant strategic transformation, allowing nations to participate in armed confrontations while mitigating potential harm to their military troops and preserving the option to deny involvement (Horowitz & Fuhrmann, 2018).

The increased utilization of UAS in Ukraine carries significant consequences for the field of international relations and the study of geopolitics. The accessibility of drone technology, including for non-state actors, has heightened tensions between the Russian Federation and Western countries, particularly the NATO allies providing assistance to Ukraine (Gettinger & Michel, 2015). The aforementioned phenomenon has resulted in the restructuring of alliances and partnerships, thereby compelling governments to reassess their diplomatic and strategic stances.

The utilization of UAS has engendered discussions concerning matters of state sovereignty and the principles of international law. The legal disputes surrounding the use of drone strikes give rise to significant inquiries on state sovereignty, the principle of non-intervention, and the regulations governing military involvement in conflicts (Anderson, 2010). The utilization of UAS in cross-border operations conducted in Ukraine has sparked a heightened discussion over the need to reassess international rules and treaties that regulate the conduct of combat.

In addition to its geopolitical implications, the use of UAS carries significant ethical and humanitarian consequences. The efficacy of drone attacks in minimizing unintended harm to non-combatants contrasts sharply with the actual outcomes observed in Ukraine, where civilians frequently find themselves inadvertently targeted (Lewis, 2020). The ethical frameworks guiding conflict must be re-evaluated due to the moral questions and humanitarian concerns arising from the risk of erroneous targeting and the impersonal nature of drone warfare, nations that provide drones, such as Turkey, have experienced a notable rise in their influence and leverage within the realm of global politics. The proliferation of drone technology

plays a crucial role in reshaping power relations, providing strategic benefits to those who possess it and perhaps causing shifts in regional power balances.

The ongoing developments in Ukraine signify an important transformation in the character of global conflicts and diplomatic relations. The growing dependence on UAS technologies highlights the necessity of technological progress in influencing military tactics and geopolitical dynamics. The incorporation of artificial intelligence and automation in the context of combat highlights the changing dynamics of global security and diplomatic discussions.

CONCLUSION

The capabilities of unmanned aircrafts in question have been observed to undergo development and evolution during the duration of the conflict, resulting in increased sophistication and extended range. It is evident that Ukraine is actively considering the use of domestically produced longer-range drones as a viable substitute for long-range strike capabilities, which the Western nations are more hesitant to provide. The current developments indicate the gradual realization of these projects and their capacity to impact Ukraine, the Russian Federation, or other regions under Russian military control.

In the last two decades, scholars have documented the phenomenon of drone warfare, which has the dual effect of expanding and contracting the scope of the battlefield. It accomplishes this through both physical and psychological means, as it creates a greater geographical separation between the individual initiating the targeting and the individual being targeted. When U.S military personnel initiate drone strikes in Afghanistan, Pakistan, or Yemen, these operations are characterized by their covert nature and deliberate targeting of individuals, resembling a methodical pursuit akin to hunting rather than conventional airstrikes aimed at military objectives. However, the utilization of drones in Ukraine exhibits notable distinctions compared to their deployment by the U.S. in the context of counterterrorism operations. In the context of Ukraine, drones are employed by both factions as a tactical and technological tool for various objectives, encompassing battlefield monitoring, artillery detection, and engagement with armored vehicles and missile launchers.

The utilization of UAS, drones, and loitering munition has become prevalent in the aerial conflict above Ukrainian territory, prompting an inquiry into the whereabouts of the pilots involved in the warfare. In future conflicts, it is plausible that there will be increased use of highly sophisticated UAS, alongside the development of counter-drone mechanisms aimed at disrupting command or GPS signals, as well as intercepting UAS prior to their engagement in hostile actions. The inadequate utilization of such technologies by the Russian Federation resulted in a strategic advantage for Ukrainian forces, especially during the initial months of the conflict.

When it comes to the geopolitical implications, the use of unmanned aircrafts in the ongoing conflict in Ukraine is a significant and paradigm-shifting development in contemporary warfare and geopolitical dynamics. The subsequent alterations in military tactics, in conjunction with the ethical, legal, and humanitarian considerations, necessitate a thorough re-evaluation of frameworks for international relations. The changing dynamics of power, emphasized by the widespread use of drone technology, require a restructuring of diplomatic strategies and international security frameworks in order to effectively negotiate the intricate nature of the current geopolitical environment.

The ability to destroy pricey military technologies such as armored vehicles and tanks alongside with its personnel remotely only by using a cheap DIY drone equipped with an

explosive creates a notable asymmetry. This asymmetry caused by unmanned technologies is a new element that needs to be thoroughly observed, studied, and sophisticatedly applied when creating future military strategies and conducting military operations that are yet to come.

REFERENCES

- ANDERSON, C., WILLIAMS, E. (2023). Unmanned Systems in Ukraine: Strategic Implications. *International Defense Review*.
- ANDERSON, K. (2010). The Rise of Law in Drone Warfare: Why We Need a Drone Court. *Case Western Reserve Journal of International Law*, 43(1), 13-45.
- AUSTIN, R. (2010). *Unmanned Aircraft Systems: UAVs Design, Development and Deployment (Aerospace Series)*. Wiley. ISBN-13: 978-0470059968. 372 p. DOI: <https://doi.org/10.1002/9780470664797>
- BENNETT, W. (2021). Strategic Implications of Indigenous Defense Capabilities. *Journal of Strategic Security*.
- CHOW, B.G., (2020). *Drones in Warfare: The Future of UAS*. RAND Corporation.
- CLARK, A., LEE, S. (2022). Air Power in the 21st Century. *Air Power Review*.
- CLOTHIER, R. A., GREER, D. A., GREER, D. G., & MEHTA, A. M. (2015). Risk Perception and the Public Acceptance of Drones. *Risk Analysis*, 35(6), 1167–1183. DOI: <https://doi.org/10.1111/risa.12330>
- DAWSON, R., MILES, S. (2022). Orlan-10 in the Ukraine Conflict: Applications and Implications. *Conflict and Security Review*.
- DANIELS, M. (2021). Reconnaissance and Surveillance: The Role of Orlan-10 in Ukraine. *International Security Studies*.
- EVANS, P. (2022). The Evolution of Warfare: The Integration of Loitering Munitions. *Warfare Studies Review*.
- FAA. (2021). What is a UAS?. Federal Aviation Administration. Available online: https://www.faa.gov/uas/getting_started/uas_what_is/.
- FERGUSON, J. (2021). Switchblade: The Tactical Loitering Munition. *Defense Technology Review*.
- GETTINGER, D., MICHEL, A. (2015). 'Drones in the Ukraine Conflict', Center for the Study of the Drone at Bard College.
- GONCHARENKO, R. (2023). Ukraine: Drone attacks 'huge change' in warfare, expert says. Available online: <https://www.dw.com/en/drone-attacks-are-a-huge-change-in-warfare-expert-says/a-66677565>.
- GONZÁLEZ, R. J. (2023). Drones over Ukraine: What the war means for the future of remotely piloted aircraft in combat. Available online: <https://theconversation.com/drones-over-ukraine-what-the-war-means-for-the-future-of-remotely-piloted-aircraft-in-combat-197612>.
- HAMILTON, M. (2021). Strategic Insights: The Adoption of Switchblade in Modern Warfare. *Journal of Strategic Analysis*.
- HOROWITZ, M. C., & Fuhrmann, M. (2018). Drones, Supportive Publics, and Escalation Risks. *Political Science Quarterly*, 133(1), 119–142.

- HOFFMAN, P. (2022). Aerostar Tactical UAS: An Overview. *International Defense Review*.
- JOHNSON, M. (2021). Strategic Deployment of Unmanned Systems in Ukraine. *Air and Space Power Journal*.
- JOHNSON, M. (2021). Unmanned Aerial Combat: The Rise of Drones. *Airforce Journal*.
- KAHN, L. (2022). How Ukraine is using drones against Russia. Available online: <https://www.cfr.org/in-brief/how-ukraine-using-drones-against-russia>.
- KANIA, E.B. (2020). The Impact of Artificial Intelligence on Drone Warfare, *The Diplomat*.
- KELLER, M. (2022). Lancet Series: Ukraine's Leap in Loitering Munitions. *International Defense Analysis*.
- KEFFER, L. (2023). В России состоялся первый полет новейшего беспилотника «Сириус». Available online: <https://www.kommersant.ru/doc/6160829>.
- LEWIS, L. (2020). Drone Warfare and Moral Injury: The Invisible Wounds of Remote Control Killing. *Moral Injury and Ethical Leadership*, 2(1), 34-46.
- MILBURN, A. (2022). The new face of war: Devastating drone attacks in Ukraine have implications for the US military in the Middle East. Available online: <https://www.mei.edu/publications/new-face-war-devastating-drone-attacks-ukraine-have-implications-us-military-middle>.
- O'CONNOR, M. (2022). Deployment and Impact of Aerostar UAS in Ukraine. *Conflict and Security Studies Journal*.
- ROBERTS, E. (2023). Unmanned Systems and Modern Warfare: The Case of Orlan-10. *Warfare and Ethics Review*.
- SHOAIB, A. (2023). Bayraktar TB2 drones were hailed as Ukraine's savior and the future of warfare. A year later, they've practically disappeared. Available online: <https://www.businessinsider.com/turkeys-bayraktar-tb2-drones-ineffective-ukraine-war-2023-5>.
- SINGER, P. W. (2009). *Wired for War: The Robotics Revolution and Conflict in the 21st Century*. Penguin.
- SMITH, A. (2023). Strategic Implications of Deploying Aerostar UAS in Modern Warfare. *Journal of Strategic Studies*.
- SMITH, K., THOMPSON, W. (2022). Strategic ISR: The Significance of Orlan-10. *Journal of Strategic Security*.
- TAYLOR, R. (2022). Guidance Systems in Loitering Munitions. *Aerospace Review*.
- THOMPSON, J. (2022). Tactical Implications of Drone Warfare. *Military Operations Research*.
- THOMPSON, R. (2023). Tactical Advantages and Application of Aerostar UAS in Ukraine. *Military Operations Research*.
- TURNER, A. (2022). Orbiter 1K: A New Age Loitering Munition. *Military Technology Review*.
- WILLIAMS, T. (2023). Operational Insights: The Use of Loitering Munitions in Modern Conflicts. *War Studies Review*.

por. Mgr. Michaela Zátureczká
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänovská cesta 393
031 01 Liptovský Mikuláš-Demänová
michaela.zatureczka@outlook.com

PREDIKCIA KONFLIKTOV S VYUŽITÍM ANALYTICKÉHO NÁSTROJA UMELEJ INTELIGENCIE CONFLICTFORECAST.ORG

CONFLICT PREDICTION USING THE ARTIFICIAL INTELLIGENCE ANALYTICAL TOOL CONFLICTFORECAST.ORG

Vladimír ZVEREC

ABSTRACT

Artificial intelligence and machine learning analytics tools, such as the ConflictForecast.org web platform, are examples of how technological advances can be used to benefit global security. It is ability to anticipate and monitor potential conflicts opens the door for prevention and diplomatic intervention in time to minimize negative consequences. However, it is essential to realize that such tools should be the part of a comprehensive strategy and collaboration between technology and people so that they can effectively contribute to creating our safer world.

Keywords: conflict, prediction, artificial intelligence, analysis, ConflictForecast.org

ÚVOD

V dnešnom dynamickom a nepredvídateľnom svete sa hrozba konfliktov a destabilizácie zdá byť stále prítomná. Globálne nesúlady, politické napätia, etnické konflikty a hospodárske nerovnosti vytvárajú prostredie, v ktorom môžu konflikty ľahko vzplanúť a mať značné dôsledky pre spoločnosti, ekonomiky a kultúry. V tomto kontexte sa stáva nesmierne dôležitým predvídať potenciálne konfliktné situácie a prijímať preventívne opatrenia na ich zmiernenie, či úplné zabránenie.

V súčasnosti existuje mnoho webových platforiem, ktoré na základe odlišných modelov strojového určenia a umelej inteligencie venujú pozornosť predikcii konfliktov. V tejto práci sa však zameriame iba na analýzu jednej z nich a bližšie si rozoberieme jej anticipačný model a prínos v rámci globálnej bezpečnosti na základe pokročilých technológií.

Webová stránka ConflictForecast.org je inovatívna a technologicky vyspelá platforma, ktorá kombinuje analytické nástroje, dáta a umelú inteligenciu na predikciu možných konfliktných oblastí. Súčasný stav technológie nám umožňuje rýchlo a efektívne spracovávať veľké množstvo údajov z rôznych zdrojov a identifikovať vzory, ktoré by naznačovali budúce konflikty. ConflictForecast.org sa stáva príkladom toho, ako technologické inovácie a analytické nástroje môžu mať reálny vplyv na zlepšovanie medzinárodnej bezpečnosti a predvídanie konfliktných udalostí. Táto platforma využíva širokú škálu dátových zdrojov, vrátane novinových správ, sociálnych médií, historických údajov a ekonomických faktorov, aby identifikovala vzory a indikátory, ktoré naznačujú potenciálnu hrozbu konfliktu. Analytické metódy, ako je strojové určenie a umelá inteligencia, sa využívajú na spracovanie týchto údajov a na vytvorenie modelov, ktoré majú schopnosť predpovedať možné konflikty.

Napokon, predikcia konfliktov je komplexnou výzvou, a preto je dôležité poznať aj rôzne možnosti a technológie strojového určenia a umelej inteligencie, ktoré významne

prispievajú k zhromažďovaniu, spracovaniu a analýze dát pre ďalšie pozorovanie, porovnanie a výskum.

1 PREDICKIA KONFLIKTOV

Konflikty sú neoddeliteľnou súčasťou ľudskej spoločnosti. Od osobných názorových nezhôd po globálne geopolitické napätia, konflikty prinášajú ničivé následky na životoch, hospodárstve a kultúre. Predpovedanie konfliktov, hoci náročné a komplexné, má významné miesto v rámci snahy o udržanie mierového, bezpečného a stabilného sveta.

Predikcia konfliktov umožňuje včasné varovanie a prijímanie preventívnych opatrení. Analýza rôznych faktorov, ako sú sociálne napätia, politické nezhody, ekonomické nerovnosti a etnické konflikty, môže poskytnúť cenné informácie o možných konfliktných situáciách. Tieto informácie umožňujú vládam a medzinárodným organizáciám prijímať rôzne kroky na zmiernenie napätia a tak predchádzať konfliktom. (Mueller, 2020)

Ďalším kľúčovým aspektom je, že predikcia konfliktov prispieva k zlepšeniu medzinárodnej bezpečnosti. Identifikácia potenciálnych konfliktných oblastí a ich zdrojov, môže pomôcť medzinárodným spoločnostiam pri prijímaní opatrení na udržiavanie mieru. Spolupráca medzi krajinami a diplomatické dohody môžu byť výsledkom prediktívnej analýzy, čo prispieva k udržaniu globálnej stability.

Významným bodom na zváženie je, že predikcia konfliktov je dôležitým nástrojom pri plánovaní humanitárnych operácií. Konflikty vedú k vysídleniu, humanitárnym krízam a strate životov. Ak je možné predvídať konfliktné situácie, humanitárne organizácie môžu pripraviť adekvátne zásahy na pomoc postihnutým oblastiam a zabezpečiť dostupnosť humanitárnej pomoci. (Ward, 2013)

Okrem toho, predikcia konfliktov prispieva k zlepšeniu efektívnosti rozvojových programov. Investície do oblastí, ktoré majú väčšiu pravdepodobnosť vzniku konfliktov, môžu byť zamerané na prevenciu a rozvoj udržateľných riešení. To pomáha minimalizovať riziko eskalácie a zlepšuje výsledky rozvojových snáh. (Hávard, 2021)

Význam predikcie konfliktov je zreteľný aj v kontexte technologického pokroku. Analytické nástroje a modely strojového určenia môžu spracovať obrovské množstvo údajov z rôznych zdrojov a identifikovať vzory a indikátory potenciálnych konfliktných situácií. Táto technologická kapacita poskytuje nové možnosti včasného upozornenia a riešenia konfliktných situácií. (Chadefaux, 2017)

1.1 PREDICKIA KONFLIKTOV S VYUŽITÍM UMELEJ INTELIGENCIE

V dnešnom svete, kde rýchle zmeny v politických, sociálnych a ekonomických vzťahoch môžu viesť k náhlemu vzplanutiu konfliktov, stáva sa predikcia konfliktov nesmierne dôležitou záležitosťou. Umelej inteligencii sa podarilo nájsť svoje miesto nielen v oblasti technológií, ale aj v analýze komplexných dát a vzorov, ktoré môžu prispieť k predvídaní možných konfliktov. (Oswald, 2022)

Umelej inteligencii sa darí práve vďaka jej schopnosti spracovať obrovské množstvo údajov z rôznych zdrojov a identifikovať vzory, ktoré môžu signalizovať potenciálnu hrozbu konfliktu. Analýza sociálnych médií, správ, historických údajov a ekonomických indikátorov umožňuje vytvárať komplexné modely, ktoré sa snažia odhaliť skryté vzťahy medzi faktormi, ktoré by inak mohli uniknúť pozornosti. (Orazio, 2020)

Výhody použitia umelej inteligencie v predikcii sú mnohé. Po prvé, umelá inteligencia môže identifikovať signály a vzory oveľa rýchlejšie a efektívnejšie, čo umožňuje reagovať včas a prijať preventívne opatrenia. To znižuje riziko eskalácie konfliktov a umožňuje diplomatickým a bezpečnostným inštitúciám zasiahnuť predtým, než sa situácia stane nezvládnuteľnou. Po druhé, využitie umelej inteligencie v predikcii konfliktov môže prispieť k objektívnosti a minimalizácii ľudského faktoru v procese analýzy. Umelú inteligenciu neovplyvňujú emócie, predsudky alebo subjektívne hodnotenia, čo môže viesť k objektívnym a faktom podloženým záverom. Tým sa zlepšuje presnosť a spoľahlivosť predikcií.

Okrem toho, použitie umelej inteligencie v predikcii konfliktov umožňuje zefektívniť prácu analytikov a odborníkov. Títo ľudia môžu byť zbavení rutinných a časovo náročných úloh, ako je spracovanie a triedenie veľkého množstva údajov. Namiesto toho sa môžu zamerať na interpretáciu výsledkov a na vytváranie stratégií na predchádzanie konfliktom.

Napriek mnohým výhodám existujú aj niektoré výzvy pri využívaní umelej inteligencie. Napríklad, nesprávne dáta alebo zlá interpretácia vzorcov môžu viesť k nesprávnym predikciám. Navyše, existuje aj etická stránka využívania umelej inteligencie, ako je ochrana osobných údajov a možnosť neúmyselného posilňovania existujúcich predsudkov v dátach. (Chadefaux, 2017)

V kontexte predikcie konfliktov s využitím umelej inteligencie je dôležité spomenúť aj otázku interpretovateľnosti (interpretability) modelov. Mnohé moderné techniky strojového určenia, ktoré sa používajú pri predikcii konfliktov, ako sú neurónové siete, môžu produkovať vysoko komplexné modely. Tieto modely sú často ťažko interpretovateľné ľuďmi, čo môže spôsobiť nedôveru a nepochopenie. Bez schopnosti vysvetliť, ako model dospel k svojim záverom, môže byť ťažké presvedčiť odborníkov, politických lídrov a verejnosť o dôveryhodnosti predikcií. (Mueller, 2018)

Zároveň je dôležité si uvedomiť, že umelej inteligencii chýba schopnosť kontextuálneho porozumenia. To znamená, že umelá inteligencia môže identifikovať vzory a signály v údajoch, ale nemá schopnosť chápať širší kontext a dôvody za týmito vzorcami. Bez tejto schopnosti sa môže stať, že predpovedaný konflikt nemusí vždy presne odrážať komplexné realistické faktory, ktoré by mohli ovplyvniť vývoj situácie. Jedným zo spôsobov ako riešiť tieto výzvy je kombinovať silné stránky umelého určenia s expertízou ľudí. Umelej inteligencii by mohli pomáhať diplomati, historici, politológovia a ďalší experti, ktorí by mohli poskytovať kontext a interpretáciu údajov. Taktiež je dôležité zabezpečiť transparentnosť modelov, aby ich výstupy boli zrozumiteľné a verifikovateľné. (Ward, 2013)

Využitie umelej inteligencie v predikcii konfliktov otvára nové dvere pre budovanie bezpečnejšieho a mierového sveta. Je však dôležité pamätať na potrebu zodpovedného a etického použitia tejto technológie. Spájanie technických možností umelej inteligencie s expertízou a zdravým ľudským úsudkom môže viesť k vytvoreniu prediktívnych modelov, ktoré budú skutočne prispievať k predchádzaniu konfliktov a podporovať globálnu stabilitu. Avšak, rovnako dôležité je si uvedomiť, že predikcia konfliktov by mala byť iba jedným s nástrojov vo väčšej stratégii udržiavania mieru, a nie jediným riešením pre komplexné problémy medzinárodnej politiky a bezpečnosti.

2 CONFLICTFORECAST.ORG – NÁSTROJ ANTICIPÁCIE KONFLIKTOV

Vývoj technológií neustále mení spôsob, akým vnímame a riešime globálne výzvy. Jedným z príkladov je webová stránka ConflictForecast.org, ktorá sa stala významným nástrojom v oblasti predikcie a monitorovania konfliktov. Obsahom tejto práce je prezentácia výskumu webovej stránky ConflictForecast.org, jej významu a prínosu v kontexte prevencie konfliktov a globálnej bezpečnosti.

ConflictForecast.org je online platforma, ktorá kombinuje analýzu dát a modelov strojového určenia s odborným hodnotením, aby predpovedala potenciálne konfliktné situácie v globálnom meradle. Táto webová stránka zahŕňa širokú škálu faktorov, ako sú politické nesúlady, etnické napätia, ekonomické nerovnosti, environmentálne problémy a ďalšie, aby identifikovala oblasti so zvýšeným rizikom konfliktu. (Mueller, 2022)

Prvým významným aspektom ConflictForecast.org je jeho prínos v oblasti včasnej identifikácie potenciálnych konfliktných situácií. Kombinácia analýzy údajov a modelov strojového určenia umožňuje vzory a indikátory, ktoré by inak mohli uniknúť pozornosti. Tým sa vytvára priestor pre medzinárodné organizácie, vlády a diplomatickému zboru na prijatie preventívnych opatrení a zmiernenie napätia. (Mueller, 2018)

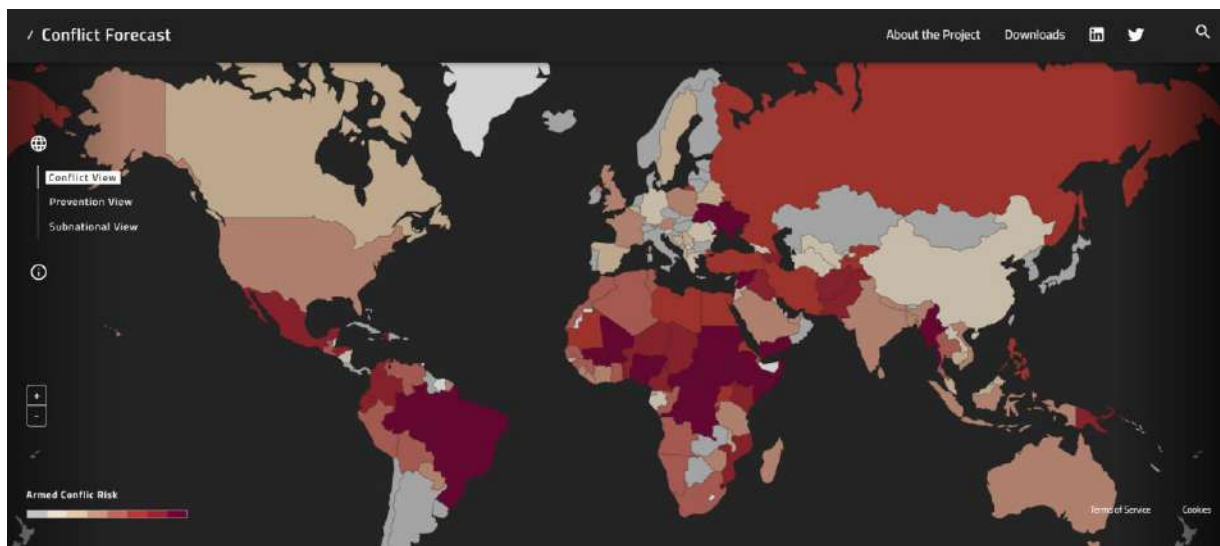
Ďalším prínosom tejto stránky je verejná dostupnosť informácií. Otvorenosť a transparentnosť analýz umožňuje verejnosti, novinárom a akademikom sledovať a hodnotiť predikcie a vývoj situácií. Týmto sa posilňuje demokratická diskusia a zvyšuje tlak na zodpovedných aktérov, aby konali na základe včasných varovaní. (Mueller 2020)

Význam webovej platformy ConflictForecast.org spočíva nielen v schopnosti identifikovať oblasť so zvýšeným rizikom konfliktu, ale aj v poskytovaní informácií, ktoré môžu byť využité na prijímanie informovaných rozhodnutí. Medzinárodné organizácie, vlády a diplomatický zbor a ďalší zainteresovaní aktéri môžu využiť predikcie tejto stránky na prispôbenie svojich politík, stratégií a opatrení s cieľom predchádzať konfliktným situáciám. To môže znamenať udržanie mieru, stabilizáciu regiónov a ochranu ľudských práv.

Zaujímavým prínosom ConflictForecast.org je aj jeho schopnosť monitorovať a hodnotiť správnosť predikcií. Táto platforma umožňuje sledovať vývoj situácií a porovnávať ich s predikovanými scenármi. Týmto spôsobom môžu analytici a odborníci neustále zlepšovať svoje metódy a modely, čím sa zvyšuje presnosť a dôveryhodnosť predikcií. (Mueller, 2022)

V rámci širšieho kontextu medzinárodných vzťahov a bezpečnosti možno povedať, že ConflictForecast.org posúva hranice toho, čo je možné dosiahnuť v oblasti predikcie konfliktov. Táto platforma je príkladom synergického spojenia technológie, analýzy dát a ľudského odborného hodnotenia. Je však dôležité si uvedomiť, že predikcia konfliktov je iba jedným z nástrojov v širšom spektre bezpečnostných a diplomatických aktivít. Odbornosť a zodpovednosť pri využívaní technológií je rovnako kľúčová pre dosiahnutie skutočne pozitívneho vplyvu na svetový mier a stabilitu.

Celkovo možno povedať, že ConflictForecast.org prináša so sebou množstvo benefitov, ktoré môžu podporovať úsilie o prevenciu a zmiernenie konfliktov. Avšak, je dôležité sa zamyslieť nad potenciálnymi negatívnymi dôsledkami a rizikami spojenými s takouto technológiou a zabezpečiť jej zodpovedné a etické použitie.

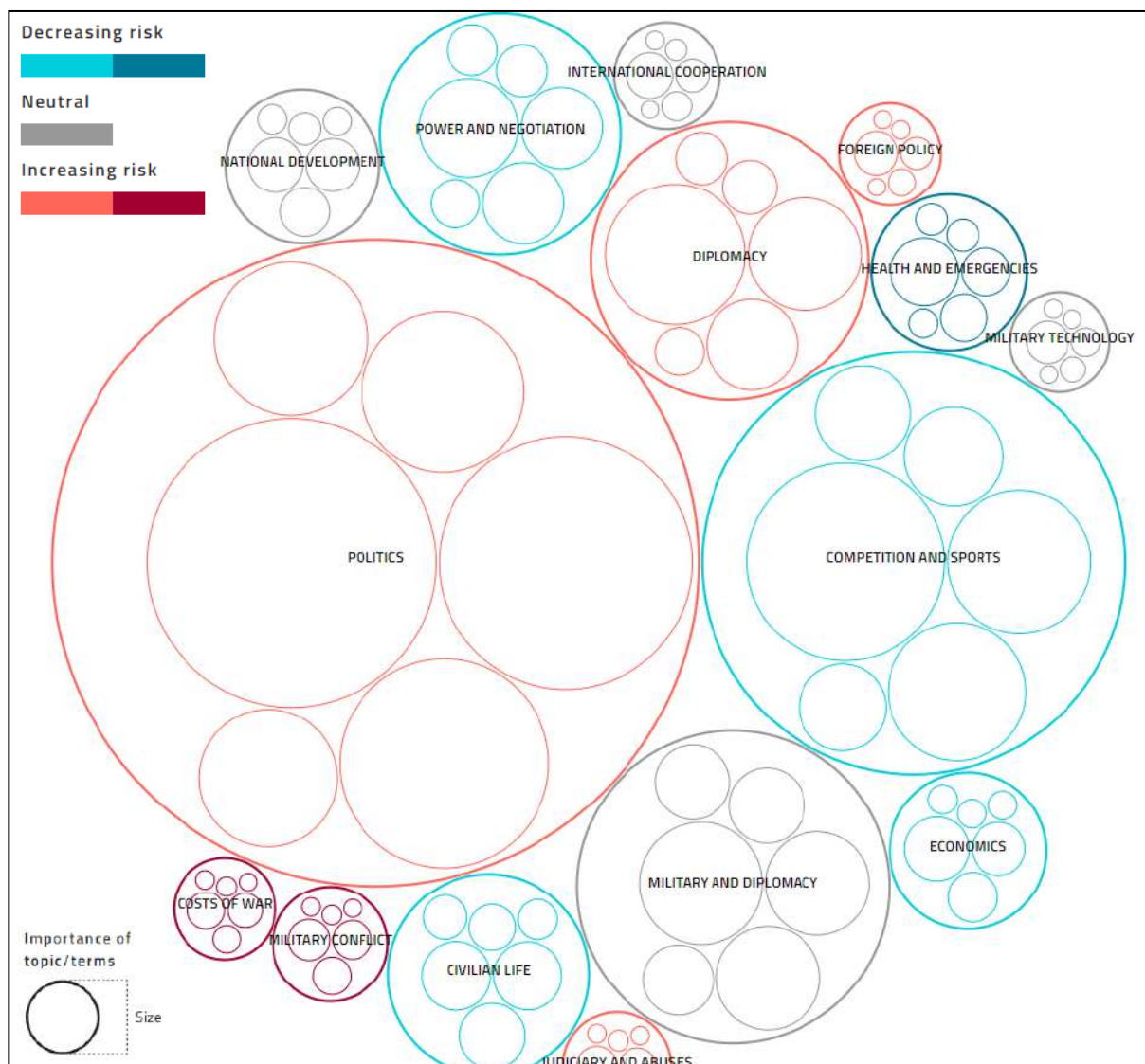
Obrázok 1 Úvodná stránka webovej platformy ConflictForecast.org

Zdroj: <https://conflictforecast.org/>

2.1 MODELOVÉ ZOBRAZENIE

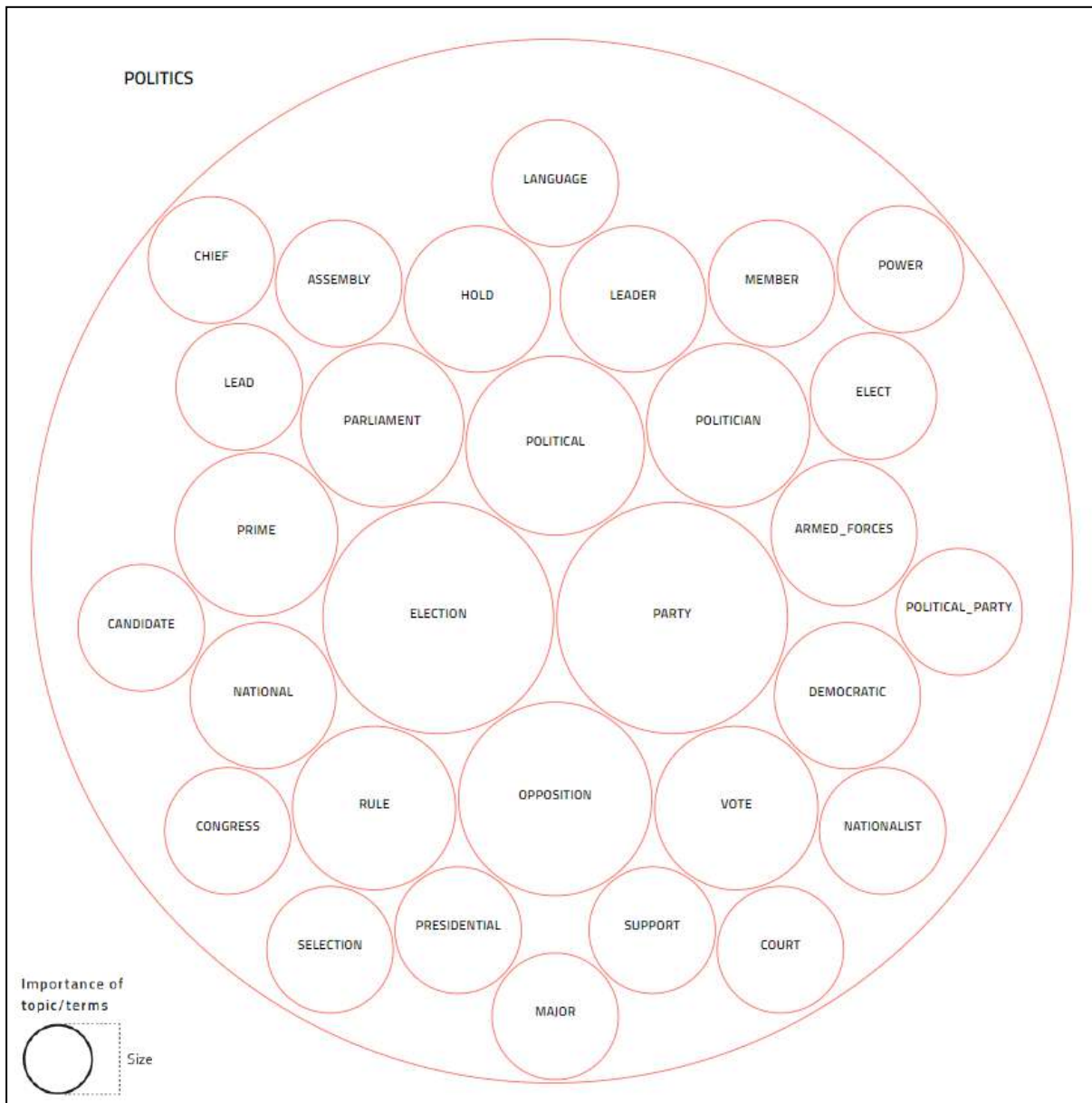
Za účelom vytvorenia konkrétneho modelu a prognózy konfliktu v konkrétnej krajine, ConflictForecast.org využíva milióny novinových článkov. Pri tejto analýze obsahu sa spolieha na tematický model, ktorý sumarizuje milióny článkov a kľúčových slov do tém pomocou strojového určenia bez dozoru. Pätnásť vybraných a najdôležitejších tematických okruhov pre každú krajinu následne platforma vizualizuje, pričom poukazuje na dôležitosť jednotlivých medializovaných tém danej krajiny v konkrétnom mesiaci a rovnako škáluje aj potenciálne riziko. Každý z pätnástich tvarov, reprezentujúcich jednu tému obsahuje tridsať pridružených podskupín, ktoré rovnako svojou veľkosťou demonštrujú svoju dôležitosť. Model predpokladá, že ak novinári píšu o téme, napríklad o politike, použijú iný slovník, ako keď píšu o inej téme, povedzme konflikte. Slovo „parlament“ sa pravdepodobnejšie použije v článku o politike, ako v článku o konflikte. Vo vnútri tvarov možno vidieť malú časť tejto slovnej zásoby špecifickej pre danú tému. Táto metóda predikcie prehodnocuje model témy každý mesiac, a tak sa obsah tém, ich riziko a dôležitosť v priebehu času menia.

Na obrázku 2 je zobrazená analýza situácie na Slovensku v šiestom mesiaci 2023 podľa prediktívneho modelu strojového určenia ConflictForecast.org. Platforma analýzou novinových článkov v našej republike dospela k poznatku, že v mesiaci jún bola významne diskutovaná téma politiky, pričom zaznamenala zvyšujúce sa napätie v tejto oblasti. Každá z pätnástich uvedených tém pre danú krajinu obsahuje podmnožinu tridsiatich najfrekvencovanejších podskupín k danej téme. Pre lepšiu predstavu uvádzame obrázok číslo 3, ktorý predstavuje podmnožinu medializovaných tém politiky v rovnakom mesiaci a roku na Slovensku. Sústredili sme sa teda na najdôležitejšiu tému na základe analýzy strojového určenia v mesiaci jún, týkajúcu sa priamo Slovenskej republiky. Ako možno na obrázku vidieť, najvýznamnejšie mediálne diskutované témy politiky na Slovensku boli práve „voľby“ a „opozícia“.

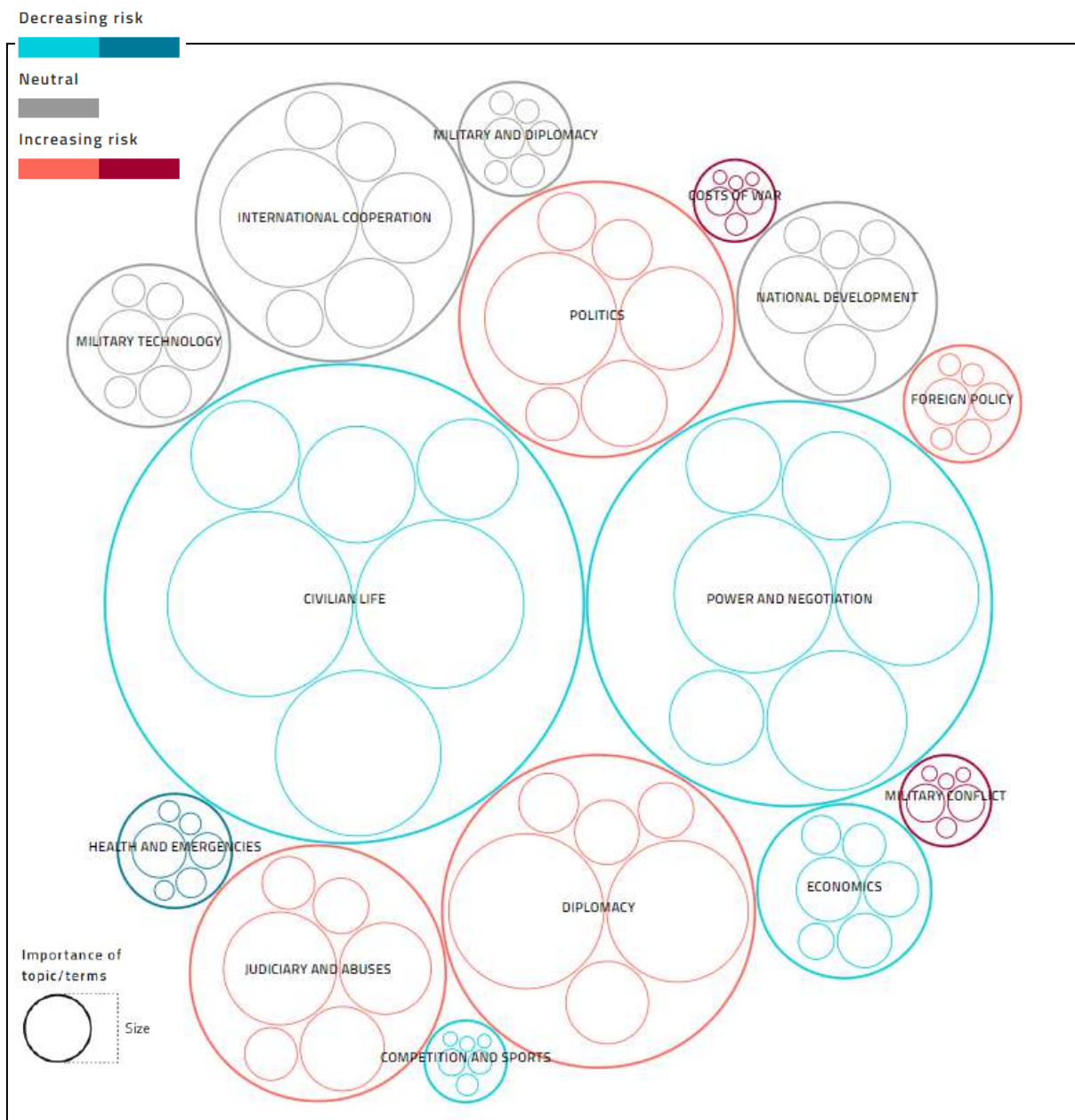

Obrázok 2 Tematicky model zobrazujúci jún 2023 na Slovensku - ConflictForecast.org
 Zdroj: <https://conflictforecast.org/country/SVK>

Za účelom komparácie tematických modelov strojového určenia ConflictForecast.org uvádzame analyzovaný model aplikovaný na Slovenskú republiku aktuálny pre mesiac júl 2023. Je očividné, že umelá inteligencia platformy analýzou novinových článkov dospela v siedmom mesiaci na Slovensku k iným prioritne medializovaným tematickým okruhom, ich dôležitosti a rizikovosti.

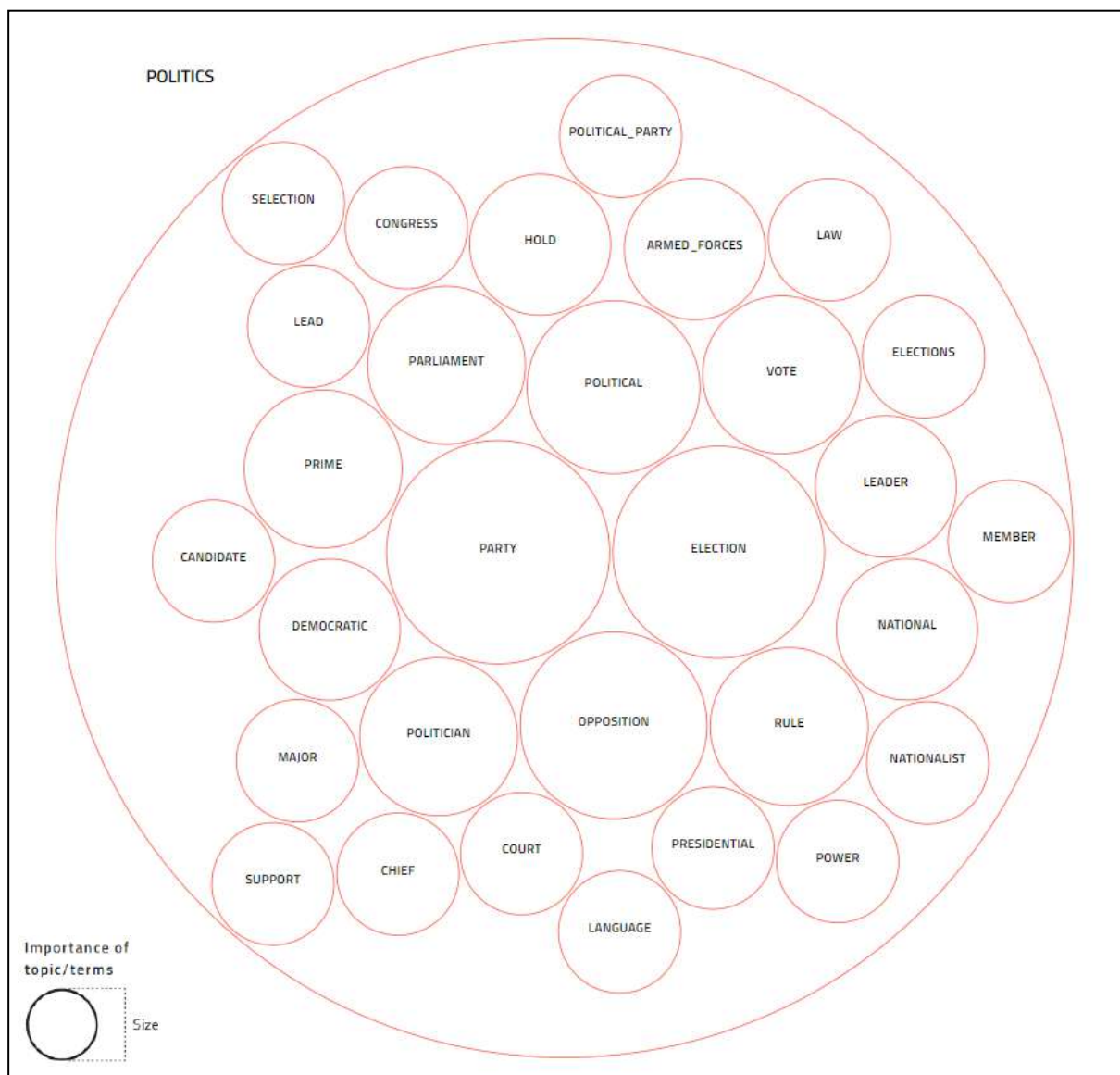

Obrázok 3 Podmnožina medializovaných tém politiky na Slovensku – jún 2023
 Zdroj: <https://conflictforecast.org/country/SVK>

Obrázok 4 Tematicky model zobrazujúci júl 2023 na Slovensku - ConflictForecast.org
 Zdroj: <https://conflictforecast.org/country/SVK>

Napriek vizuálnej odlišnosti tematických modelov Slovenskej republiky v mesiacoch jún 2023 a júl 2023, sme pomocou komparácie dospeli k podobným záverom. Aj napriek tomu, že veľkosť tvaru politiky v modeli pre júl 2023 nie je ani zďaleka podobných rozmerov, ako sme mali možnosť vidieť v modeli pre jún 2023, naďalej zastáva významnú dôležitosť a rizikovosť. Navyše po otvorení podskupiny tém politiky modelu z obrázka číslo 4, dospejeme takmer k rovnakým diskutovaným a medializovaným problematikám.

Obrázok 5 Podmnožina medializovaných tém politiky na Slovensku – júl 2023

Zdroj: <https://conflictforecast.org/country/SVK>

ZÁVER

Aj keď ConflictForecast.org predstavuje pozoruhodný krok smerom k využitiu technológie na predikciu konfliktných situácií, je dôležité mať na pamäti, že predikcia konfliktov je komplexný a mnohostranný problém. Existuje množstvo faktorov a neistôt, ktoré môžu ovplyvniť vývoj konfliktu a jeho priebeh, a nie vždy je možné ich dostatočne zohľadniť v analytických modeloch.

Nesmierne dôležité je však aj spomenúť, že spoliehanie sa na automatizované modely predikcie môže viesť k riziku prehliadnutia dôležitého ľudského rozmeru konfliktov. Napríklad kultúrne nuansy, emocionálne faktory a iné subjektívne aspekty môžu ovplyvniť konfliktné situácie, ktoré nie sú vždy zrejmé z dátových vzorov. Preto by mala byť umelej inteligencii pridaná ľudská analýza a kontext na dosiahnutie komplexnejšieho porozumenia situácií.

V neposlednom rade je potrebné zabezpečiť, aby predikcia konfliktov nevyvolávala nereálnu atmosféru strachu alebo paniky. Správna komunikácia a interpretácia predikcií sú dôležité pre zachovanie objektívnosti a neskresleného vnímania situácií. Nesprávne zovšeobecňovanie alebo nesprávne interpretované údaje by mohli spôsobiť nadmernú reakciu alebo zbytočné napätie v spoločnosti.

ConflictForecast.org nepochybne predstavuje cenný nástroj v boji za predchádzanie konfliktným situáciám a zabezpečenie mieru vo svete. Avšak jeho úspešnosť a presnosť sú stále ovplyvnené mnohými faktormi a výzvami, ktoré sa týkajú dát, interpretácie, etiky a komplexnosti konfliktných situácií. Za predpokladu, že tieto aspekty budú zodpovedne zohľadnené a integrované do procesu, ConflictForecast.org môže mať významný prínos v zabezpečení medzinárodnej bezpečnosti a stability.

Všetky tieto výhody neprichádzajú však bez výziev a obmedzení. Prístup k dátam, kvalita analytických nástrojov a etické otázky týkajúce sa ochrany súkromia a zneužitia údajov sú stále výzvou pre takéto platformy. Navyše, neistota a komplexnosť konfliktných situácií nesú so sebou riziko nesprávnych predikcií a možných kritik.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- CHADEFaux Thomas. 2017. *Conflict forecasting and its limits*. Department of Political Science, Trinity Collage Dublin. 2017. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.2920514>
- HÁVARD Herge and company, 2021. *Can We Predict Armed Conflict? How the First 9 Years of Published Forecasts Stand Up to Reality*. International Studies, Volume 65, Issue. 2021. DOI: <https://doi.org/10.1093/isq/sqaa094>
- MUELLER, HANNES and RAUH. 2022. *Using Past Violence and Current News to Predict Changes in Violence*. International Interactions. DOI: <https://doi.org/10.1080/03050629.2022.2063853>
- MUELLER, HANNES and RUTH. 2020. *The Hard Problem of Prediction for Conflict Prevention*. Barcelona Graduate School of Economics, Working Paper No. 1244. 2020
- MUELLER, HANNES and RAUH. 2018. *Reading Between the Lines: Prediction of Political Violence Using Newspaper Text*. American Political Science Review, Volume 112, Issue 2, 2018. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0003055417000570>
- ORAZIO Vito. 2020. *Conflict Forecasting and Prediction*. OXFORD University Press, 2020. DOI: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190846626.013.514>
- OSWALD Christian and company. 2022. *Assessing the Technical Feasibility of Conflict Prediction for Anticipatory Action*. OCHA Centre for Humdata. 2022.
- WARD D. Michael and company. 2013. *Learning from the Past and Stepping into the Future: Toward a New Generation of Conflict Prediction*. OXFORD University Press, Volume 15, No. 4 2013. DOI: <https://doi.org/10.1111/misr.12072>

Mgr. Vladimír ZVEREC
Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš
vladimir.zverec@mil.sk

Vydavateľ / Publisher: Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika

Editor / Editor: Ing. František GUBÁŠ, PhD.

Dizajn / Graphic design: Mgr. Róbert KANDRIK

Počet strán / Number of pages: 510

Náklad / Edition: online

Vydané / Published: 2023

Uverejnené príspevky v zborníku neprešli jazykovou korektúrou.

Published papers in the proceedings did not undergo language correction.

Za obsahovú stránku, odbornú a jazykovú úroveň zodpovedajú v plnom rozsahu autori príspevkov.

The content and the professional and language levels of the papers are in the full responsibility of the authors.

ISBN 978-80-8040-651-6

DOI: <https://doi.org/10.52651/nmb.b.2023.9788080406516>

© Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika (2023)